

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA.

VOL. IV.

2. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

3. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

4. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

5. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

6. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

7. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

8. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

9. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

10. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

11. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

12. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

13. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

14. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

15. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

16. $\tilde{P}(x_1, x_2)$

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE BURMANNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

NOTITIA LITERARIA

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

75931

VOLUMEN QUARTUM.

F

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1821.

50°] 8°]

PA
165
V24
v. 110

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

ARGUMENTI expositio et dedicatio 1-26. Digestio anni per Romulum et Numam 27-44. Discrimen dierum 45-62. Kal. Jan. invocatio Jani et bona vota 63-74. Consules munus ineunt, comitante populo 75-88. Jani mythologia. Interrogatus apparet Ovidio cum insignibus 89-99. et ipse res suas explicat, ac primum quidem originem suam atque figuram 100-114. tum officia et inde orta nomina 115-132. causam quoque figurae 133-144. Hinc expedit nonnulla, quae ad Kalendas Jan. pertinent, cur novus annus media bruma, non vere, incipiat 145-164. cur eo die causa forenses agantur 165-170. cur sibi primo sacra fiant 171-174. cur lœta verba dicantur 175-182. cur munuscula dentur 183-226, cur nummi antiqui navem habeant et formam bifrontem 227-254. cur ipse in uno templo statuam habeat 255-277. cur tempore belli reseretur ipsius templum 278-288. Hinc, missa Jano, poëta incipit e Fastishaurire. Dedicatio duorum templorum, Æsculapii et Jovis 289-294. De exortu et occasu siderum dicturus laudes Astronomorum præmittit 295-310. Occasus Cancri et Lyrae 311-316. Agonalium nomen et ratio 317-331. Digressio ad nomina victimæ et hostiæ, ad sacra prisca et initia victimarum cæsarum; quibus Aristæi fabula intexta 335-456. Delphini ortus 457.8. Media hyems 459.60. Carmentalia, ubi multa de Carmenta, Evandro, Herculis adventu, et Caci nece 461-586. Sacra Jovis 587.8. Octavianus Augusti nomine ornatus, cuius nominis vis exponitur 590-616. Iterum Carmentalia, quibus Porrima et Postvera placantur 617-636. Concordiae templum a Tiberio restitutum, in quo et Liviae quædam opera 637-650. Sol ingreditur Aquarium; Lyra occidit, item Leo 651-656. Sacra Sementiva, requies, festa, preces rusticorum, pacis salus 657-704. Castoris et Pollucis templum a Tiberio dedicatum 705-708. Pacis ara excitata, vota pro pace et domo Cæsarea 709-fin.

TEMPORA cum causis Latium digesta per annum,
Lapsaque sub terras, ortaque signa, canam.
Excepe pacato, Cæsar Germanice, vultu
Hoc opus: et timidæ dirige navis iter.

Dicam tempora distributa per annum Latinum, cum rationibus eorum, et sidera condita sub tellurem, et quæ apparent. Cæsar Germanice, admitte hoc opus facie

1 Pembroci liber et duo alii per orbem.—2 Pal. Mersaque: et in nonnullis

NOTÆ

Fastorum] Eo nomine a potiori hi libri appellantur, in quibus dierum omnium ratio expenditur; quia, scilicet, plures fasti, quibus jus fari et dicere licetum, quam nefasti. Festa autem et fabulas festorum hoc opere descripsit Naso. Aliquot astrorum ortus et occasus pro temporum ratione observanda assignavit. Vicem denique præstiterint fasti ejus quod vocamus nos Kalendarium. Duodecim libros pro mensium ratione et numero scripserat Poëta: sed iniquo fato sex perierunt.

1 Tempora] Ea ex Nasone si propius inspicias, aliud esse non invenio quam res ipsas, prout certo quodam subsistendi ordine inter se comprehenduntur, atque duratione sua, quæ per prius sinnit et posterius intelligitur, motu præsertim cœli et astrorum, testimantur.

Causis] Propter quas, scilicet, hæc aut illa cum in ordinem relata, tunc temporis instituta, vel quoquo modo distributa aut observata.

Latium] Qui duodecim fuit mensium: per Lunæ præsertim et Solis motum intellectus.

2 Lapsaque] Torserunt se hic multum, quod rerum ordinem turbasse videatur Poëta, cum prius oriri quam occidere res sit necesse. At enim omissa subtilitate omni, optime ordinem servasse illum dico, qui prius de

illis astris mentionem fecerit quæ omnino nobis sunt priora. Quoquo enim modo spectaverimus, nullus illa quæ lapsa sunt prius nobis conspicua fuisse negaverit: tum præterea eadem prius fuisse quæ laterent quan*m* cuiquam apparerent nemini fuerit dubium. Videtur deinde Poëta numeri majoris lapsorum astrorum habere rationem.

Signa] Ordines dicit stellarum, quibus animalium, aliarum etiam rerum, figuræ affinxerunt. De illorum autem ortu atque occasu consulendi qui de sphæra tractant. Namque elevatio Poli cum ortus atque occasus variet, plurimaque subtilioris disquisitionis pro accurata illorum cogitatione requirantur, loci non est hujus earimari. Istud unum saltem non omitendum, ortus et occasus astrorum cum Horizontis tum Solis ratione diversis modis assignari atque nominari. Priori respectu *Cosmicus* ortus vel occasus appellatur alienus astri, cum oriente Sole astrum illud ascendit supra vel descendit infra Horizonem: posteriori *Heliacus*, quando illud idem astrum vel satis a Sole distat ut ex ejus fulgore sese expedire, adeoque apparere possit, vel contra ita illi est vicinum ut splendore ejus quasi deleatur. *Acronymum* insuper ortum vel occasum ab ἄκρος *extremus* et νὺξ *nox* dixerunt, cum Sole infra

Officiique levem non aversatus honorem,

5

In tibi devoto munere dexter ades.

Sacra recognosces Annalibus eruta priscis;

Et quo sit merito quæque notata dies.

Invenies illic et festa domestica vobis:

Sæpe tibi Pater est, sæpe legendus Avus.

10

serena, et dirige viam cymbæ pavidae. Et non dignatus tenuem honorem officii mei, ecce adesto propitius dono tibi consecrato. Recoles sacra desumpta ex antiquis Annalibus; et quo merito singuli dies sint signati. Reperes quoque ibi festa vobis domestica. Pater est tibi sæpe legendus, sæpe Avus. Tu etiam cum fratre Druso

sign. cano.—5 Officiisque Fulvii Ursini liber omnium veterrimus ac optimus, literis Longobardicis seu Saxonieis exaratus, qui in Vaticana extat bibliotheca, alii etiam nonnulli ex melioribus: recte. Heins. Vulg. Officioque. Tum unus F. brevis: et mox nonnulli adversatus; quatuor cum Fr. pro var. lect. dignatus; unus aspernatus.—6 Vulg. edebatur Huic t. d. numine d. Cod. Fulv. Ursiu. En...munere: in nonnullis Naugerius reperit Huic...munere: Heins. corr. In...munere.—7 Fr. pro var. lect. Sacr. recognoscas A. In excerpt. Voss. A. edita pr. unus Mor. pro var. lect. obliterata. Pro priscis duo Codd. primis. In Be. erat A. eruta libris.—8 Gottorph. Med. et V. quæq. notanda d. Thuan. et alias sacrata; F. vocata.—9 Jun. ut pro et. Deinde

NOTÆ

horizontem descendente, atque adeo in primo noctis termino, sidera ant cadunt aut exorinuntur.

3 Pacato] Non irato, sicuti Amatorios poëtæ libellos Augustus viderat; sed leni et benevolo.

Germanice] Hic Drusi Claudi Nero-nis fuit filius, enjus Tiberins patrum fuit natura, deinde, Augusti jussu, pater per adoptionem. Augusto opus suum inscripsérat Naso, uti apparet ex II. Tristium; verum editionem libri et poëtæ sententiam impedivit indignissima ejus relegatio.

4 Timidæ] Hac metaphora ingenii sui moderatorem expetit Germanicum, non sine apta cautione, et canta adulacione.

5 Officii] Mei, quod ex sacratō tibi opere quoque modo apparet.

6 In] Omnino pro En, In reponendū esse, clariss. Heinsio admonente, crediderim.

7 Recognoscens] Doctissimus quippe

fuit Germanicus.

Annalibus] Tum maximis illis, qui et Pontificales libri dicebantur, in quos, presse quidem, res omnes singularium annorum mandabat literis Pontifex maximus, ut testatur Cicero, tum quibusvis aliis, et vetustorum Poëtarum monumentis.

8 Merito] Meritorum præmio, ex posuerunt. Non ita accipio: sed media significatione vocem illam Naso usurpasse videtur, ut, sive candidus sive ater sit dies, ejus rei causam sit declaraturus.

9 Domestica] Domui Cæsareæ pro meritis instituta. Atque hinc maxime captatur Germanici attentio et benevolentia.

10 Pater] Seu Drusus, verus Germanici pater; seu potius Tiberius, pater per adoptionem.

Avus] Augustus, scilicet, per adoptionem; is siquidem Tiberium sibi assumisit.

Quæque ferunt illi pictos signantia Fastos,
 Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.
 Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras,
 Et quosecumque sacris addidit ille dies.
 Annue conanti per laudes ire tuorum : 15
 Deque meo pavidos excute corde metus.
 Da mihi te placidum; dederis in carmina vires.
 Ingenium vultu statque caditque tuo.
 Pagina judicium docti subitura movetur
 Principis, ut Clario missa legenda Deo. 20
 Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,
 Civica pro trepidis cum tulit arma reis.
 Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
 Ingenii currant flumina quanta tui.

reportabis laudes radiantes fastos pictos, quas illi ferunt. Alii celebrent arma Cæsaris; nos altaria Cæsaris; et quoscumque dies ille adfecit sacris. Fave nitenti discurrere per laudes tuorum; et profuga timorem pavidum ex corde meo. Præbe te mihi lenem; præbueris vires ad versus scribendos: ingenium valet et languet vultu tuo. Libellus venturus sub censuram Principis eruditæ angitatur, tanquam missus legendus Deo Clario. Perecipimus enim quæ sit eloquentia facundi oris, cum movit arma civica pro reis timidis. Novimus quoque quanta torrentia tui ingenii fluant

duo libri signa dom.—11 Pro pictos Fulv. Ursin. dedit festos; et mox Fastus; et sic nonnulli alii.—13 Thuan. et Mor. arm. canunt al. Scaliger conj. C. aram.—14 Sa. ill. Deos.—15 Thuan. et Mor. duo ire Deorum.—16 Unus Mor. mea...mente.—17 Aliqui dederisque. Et Arund. Be. et duo alii in carnine v.—18 Heins. malebat Ing. nutu st.—20 Fr. pro var. lect. et margo Gryphii C. musa leg.—21 Unus docti pro culti; et alius sue. legimus or.—23 Heins. conj. Sensimus, ad nostr. Mox duo libri imp. aures.—24 Unus liber Ing. narrant fl.

NOTÆ

11 *Pictos*] Minio, scilicet.

Signantia] Id est, quæ in Tabulas publicas seu Fastos memoriarum et honoris causa relata sunt. Praeter enim Pontificales libros alii fuerunt duo, Fastorum nomine, in quorum altero varia dierum jura inscripta, solemnia Deorum, Iudi, feriæ, &c. altero Magistratum prope omnium nomina continabantur.

12 *Druso*] Hic Tiberii fuit filius, adeoque Germanici frater adoptivus.

13 *Aras*] Quæ Augusto ob merita dedicatæ sunt, intelligo.

11 *Sacris*] Cum seu ob victorias, seu alios prosperos eventus, festos esse voluerit.

18 *Vultu*] Prout per illum favorem tuum aut iram intellexero.

19 *Pagina*] Hic liber meus.

Movetur] Commovetur atque tremit.

20 *Clario*] Hoc est, Apollini, cui Claros urbs Ioniae in minore Asia dicata, ubi templum et oraculum habnit; quod et Germanicum invisisse testatur Tacitus.

21 *Quæ sit*] Germanici benevolen-

Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas : 25
Auspice te felix totus ut annus eat.
TEMPORA digereret cum conditor Urbis, in anno
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras :
Curaque finitimos vincere major erat. 30
Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum :
Erroremque suum quo tueatur habet.
Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.

cum ardor se vertit ad nostras artes. Si conceditur et fas est, tu Poëta flecte lora Poëtæ, ut totus annus currat laetus te duce.—Cum adficator Urbis distribueret tempora, statuit menses decem esse in suo anno. Nimirum, Romule, magis peritus eras bellorum quam astrorum: et majus erat votum superare vicinos. Est tamen etiam causa, Cæsar, que impulerit illum: et habet quo defendat errorem suum. Quod est satis, donec puerulus prorumpat ex ventre matris, hoc decrevit esse salis temporis.

—25 *Plurimi Scilicet et.* Nonnulli ut pro et.—26 *Auspice te laetus Fr.* a manu prima: quod, nisi sequeretur *toton*, non repudiarem. Si vero haec lectio sit proba et vera, an non Celeberrimo Bentleio hic locus objici jure posset? qui ad Hor. Od. 1. 7. nunquam *Auspicem* hoc sensu hominem, sed semper Deum dici, sine ulla dubitatione asseverat. Plerumque ita capi facto, et ita etiam Noster infra iv. 830. et alibi: sed omnino et semper ita sumi vix posse affirmari puto. Quid enim faciet *auspici clamori, victoriae, et similibus, de quibus Gevart. Elect. 1. 12.* Vel an hic quoque preferenda lectiones variantium codicum, *auspicio ut felix*, quod probatnr Cl. Bentleio; vel *aspicito, vel aspice te felix?* vel an servata vulgari lectione Germanicus Deus et nomen habendus? quod si voluit Poëta, vs. 6. *nunñe etiam retineri posset, quo ut adesset devoto sibi, Naso precaretur. Burm.*—27 *In annum; et versus sequente, suos optimus Vaticanus: in annum et suum unus Heinsii et prima editio Veneta,—32 Voss. qui pro quo; et unus Med. quo tucat, habe; venuste, ju-*

NOTEÆ

tiam ab Oratoriæ et Poëticæ facultatis
laude non imperite captat.

22 Cirica] Defensiones intellige,
seu orationes ad reos tuendos a Ger-
manico paratas.

23 Nostras] Poëticas, scilicet,

24 *Flumina*] *Elegans metaphora sibi quid velit frustra credo indicav- rim.*

25 *Si licet*] Verecunde admodum
et caute locutus.

26 Auspice] Istud vero maxime
ingeniosum, quasi non sibi, sed omni-
generi humano aut publicæ faustitati

consulere Naso videatnr. Atque istud
omne in Germanici landem, ut suum
faciat Poëta.

27 *Conditor*] Romulus, scilicet.

28 *Quinque bis*] Deceptionem esse hanc
in parte Ovidium Plutarchus aliquae
crediderunt; neque temere, uti qui-
demi opinor.

32 *Habet*] Has vero rationes Naso,
non Romulus, confinxit.

33 Quod satis] Decem enim mensibus Lunaribus seu novem Solaribus perfectus in utero formatur infans. Verum nugatoria ad anni spatium

Per totidem menses a funere conjugis uxor	35
Sustinet in vidua tristia signa domo.	
Hoc igitur vidi trabeati cura Quirini,	
Cum rudibus populis annua jura daret.	
Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :	
Hæc generis princeps, ipsius ille pater.	40
Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus :	
Quæ sequitur, numero turba notata fuit.	
At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras ;	
Mensibus antiquis apposuitque duos.	

in annum. *Conjux tolerat per totidem menses lugubria indicia in domo orba a morte mariti.* Mens ergo Romuli trabeati istud advertit, cum diceret jura annua populis agrestibus. Primus mensis erat Martis, et secundus Veneris: hæc mater progeniei, ille pater ipsius. Tertius fuit dictus a Senibus, quartus de nomine Juvenum; agmen mensium quod sequitur fuit signatum numero. At Numa neque omisit Janum, neque Manes avitos; et addidit duos menses antiquis. — Ne tamen nescias jura

dice Heins.—37 *Hoc* Heins. dedit ex multis scriptis et editis pro vulg. *Hæc*, ut vitetur ambiguitas.—44 Olim edebatur *aut. addidit ille du.* Heins. recepit *apposuitque* ex duobus F. uno Med. et Gottorph. multi habent *præposuitq.* et

NOTÆ

constituendum illa est ratio.

36 *Sustinet*] Quod ex tempore desumunt volunt, quo in ictu latet infans.

Signa] Vestes puta lugubres, cypressos, quæ mortuorum domibus affigebantur.

37 *Trabeati*] Scilicet Romulus, qui et Quirinus post fata appellatus, trabea, ut regem deenit, fuit ornatus. Quanquam ejusmodi fuerit iucundum esset cernere.

38 *Annua*] Quæ ad anni rationem spectarent.

39 *Martis*] Utpote qui non modo Romulum genuisset, sed imperii Romanici fundamenta posuisset.

Veneris] Dictum nempe volunt *Aprilium*, quasi *Aphrilem*, ab ἄρπος quod est *spuma*, unde nata Venus, quæ ideo *Aphrodite* appellata. Verum ad plaudendum Cæsaribus, qui ex Venere per Iulium atque Æneam natales suos

repetebant, conficta ea videtur etymologia; quam alii ab *aperiendo* aut ab *apro* potius desumserunt, ut videbitur suo loco.

40 *Generis*] Romani, scilicet, propter Cæsares. Quare Martialis ad Vulcanum: ‘ Paree, sumus Martis turba, sed et Veneris.’

41 *Tertius*] Mensi Maio a majoribus, sicuti Junio a junioribus, honoris gratia, nomen impositum dieit, postquam Romulus populum in majores et juniores divisisset.

42 *Numero*] *Quintilis* nempe quintus mensis appellatus; *Sextilis* sextus; septimus *September*, &c. Quanquam postea *Quintilis* ab Julio Cæsare *Julius*, *Sextilis* ab Augusto *Augustus* dictus est.

43 *Numa*] Qui secundus Romanorum rex fuit.

Janum] Hunc bifrontem Deum seu antiquissimum Italiae regem, cui

NE tamen ignores variorum jura dierum : 45
 Non habet officii Lucifer omnis idem.
 Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur :
 Fastus erit, per quem lege licebit agi.
 Neu toto perstare die sua jura putaris ;
 Qui jam Fastus erit, mane Nefastus erat. 50
 Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari ;
 Verbaque honoratus libera Prætor habet.
 Est quoque, quo populum jus est includere septis :
 Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.

variorum dierum : omnis dies non habet idem curæ. Ille dies erit Nefastus, per quem tres voces supprimuntur: Fastus erit per quem licebit agi lege. Nere creditur sua jura permanere toto die, qui jam erit Fastus, erat Nefastus mane. Nam statim atque viscera oblata sunt Deo, fas est omnia dicere, et Prætor honoratus habet voces liberas. Est etiam, quo jus est retinere populum septis; est etiam qui

unus Mor. postposuitq.—46 Officii ex veterissimo Pat. pr. Med. et aliis quibusdam: vulg. officium.—49 Neu Burm. dedit ex F. et pluribus aliis pro vulg. Nec. Deinde Jun. et multi alii præstare. Voss. et Pet. jur. putares; duo alii putatis.—51 Med. unus domo pro Deo: Burm. conj. foco.—54 P. et tres alii

NOTÆ

Numa Januarium dicavit, neque prætermittet Naso: adeoque de eo plura jam proferre nihil est opus.

Aetas] Avorum animas, quibus sacrificia fieri Februario mense Numa instituit. De quibus secundo horum Fastorum.

46 Lucifer] Stella est, quæ cum Solem antecedit Lucifer, cum sequitur Vesper, appellatur: atque hic pro die ipso ponitur.

47 Tria] Do, Dico, Addico; id est, Do leges, Dico jus, Damno: vel, Do bonorum possessionem, Dico jus, Addico id de quo queritur: quæ quidem verba a Prætore jus dictuuo proferebantur.

48 Lege agi] Poterit Prætor secundum leges et instituta jus dicere.

49 Toto perstare] Intercisi vocabantur illi dies quibus, mane, verbi gratia, cumque fieret sacrificium, jus

fari nefas; perfecto autem illo fas erat.

51 Extæ] Viscera seu interiora vitalia dicit, quæ maxime extant, et Diis offerebantur.

52 Libera habet] Potest jus dicere.

53 Quo populum] De diebus comitrialibus agit, quibus comitia habebantur, atque creandorum Magistratum, et ferendorum suffragiorum causa populus conveniebat.

Septis] Septa dicebantur in Campo Martio locus ubi populus includebatur, suffragiorum gratia quando convocabatur.

54 Ab orbe nono] A nono Solis circumitu. Nundinales autem dies tangit, ad hoc institutos, ut postquam diebus octo in agris rustici opus fecissent, nono die, ad mercatum, legesque accipiendas, Romani venirent, urbanas rusticasque res ordinaturi.

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas:

55

Idibus alba Jovi grandior agna cadit.

Nonarum tutela Deo caret. Omnibus istis

(Ne fallare cave) proximus Ater erit.

Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus

Damna sub adverso tristia Marte tulit.

60

redit semper a die nono. Cura Junonis asserit Kalendas Latinas: Idibus agna candida major maetatur Jovi. Nonae carent Deo asserente. Vide ne decipiaris, proximus omnibus istis crit infelix. Praesagium est ab eventu: nam diebus illis Roma passa est clades miseras sub infesto Marte. Ista sparsa per totos fastos semel

orb. venit.—55 Heins. malebat A. Junonia cur.—56 F. I. illa J. Heins. conj. icta. Quidam J. gratior agn. Dein Ursini et quatnor alii ex melioribus cadet.—58 Multi Codd. et Edd. etiam aliquæ (Ne fallare) dies prox.—59 Cant. et unus Heins. Nomen pro Omen.—60 Excerpt. Voss. septem Codd. et Ed.

NOTÆ

55 *Ausonias]* Latinas seu Romanas; Græcis namque nullæ fuerunt.

Junonis cura] Cujus Kalendarum die curam habebant; quæque adeo Kalendaris a Kalendis dicta. Majores autem, ut inquit Plutarchus, annui Jovis, menses Junonis esse existimarentur. Quippe hanc Dianam et Lunam esse crediderunt, ex eujus exortu initium mensium servaverunt. Atque, ut ex Macrobo discimus, priscis temporibus Pontifici minori hæc provincia delegabatur; ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque Regi sacrificio nuntiaret. Sacrificio deinde a Rege et minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, *calata*, hoc est vocata, in Capitolium plebe, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent prouinciabant: et quintanas quidem, dieto quinques verbo καλῶ, hoc est, *roco*, septimanas, repetito septies, prædicabat. Hunc vero diem, qui ex his qui kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari. Nonas quod attinet, immo et Idus, si quis earum rationem perspectam habere cupit, ex duobus sequentibus versibus id facile consequetur: ‘Sex Maius Nonas, October, Julius, et Mars;

Quatuor at reliqui; dabit Idus quilibet Octo.’

56 *Idibus]* Idus appellabantur dies, qui mensem prope in duas partes dividebant; atque in decimum tertium aut decimum quintum illius, pro vario Nonarum numero, incidebant. Vox a Thuscis derivata, qui *iduare* pro *dividuere*, et quod nunc obtinet *dividere*, dicebant.

Aqua] Idulis illa, sacra Idulia ab Idibus nuncupata sunt.

57 *Nonarum]* Nonæ inde dictæ quod ab eo die ad Idus novem sunt dies. Quatuor vero aut sex a Kalendis proximi ad eas Nonas ita spectabant, ut quintus vel septimus Nonarum nomine appellaretur; ceteri per numeros; sic, verbi gratia, ‘quarto Nonas,’ id est, ante Nonas significarentur; nisi quod nunquam ‘secundo,’ sed ‘pridie Nonas’ dicerent, siquidem præcederet, non dies sequeretur.

Tutela Dei] Hypallage, pro, Nonæ carent tutela Dei, quia Nonis nulli sacrificatur.

58 *Proximus]* Qui sequitur Kalendas, Nonas, et Idus. Postriduani ideo dicti sunt, qui et ‘Atri,’ atque ‘Allienses’ propter infelicem pugnam ad Alliam

Hæc mihi dicta semel, totis hærentia Fastis,
 (Ne seriem rerum scindere cogar) erunt.
Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,
 Inque meo primus carmine Janus adest.

Jane biceps, anni tacite labentis origo, 65
 Solus de Superis qui tua terga vides ;
Dexter ades Ducibus ; quorum secūra labore
 Otia terra ferax, otia pontus agit.
Dexter ades Patribusque tuis, Populoque Quirini :
 Et resera nutu candida templa tuo. 70

narrata a me fuerint, ne cogar abrumpere ordinem rerum.—Ecce Janus prædictit tibi annum lætum, Germanice, et est primus in meo poëmate. Jane bifrons, initium anni per silentium fluentis, qui solus de cœlestibus aspicis tua terga, fave ducibus, quorum labore tellus fertilis tuto agitat pacem, mare agitat pacem. Fave et Patribus tuis, et Populo Quirini: et aperi alba templa tuo numine. Dies læta

Gryph. sub averso: unus Cod. immenso. Deinde unus V. grandia M.—61 *Mihi* est ex plerisque vett. pro vulg. *tibi*.—62 Ursini lib. *rer. condere cog.* duo alii *findere*; et V. *sundere*. Pro erunt etiam eunt in uno Cod.—64 *Primus* ex melioribus recepit Heins. pro vulg. *primum*. Mox sex libri J. erit.—65 Quidam J. *bifrons*: utrumque, judice Burm. exemplis vindicari possunt. Mox Pol. et Arnnd. *labent. imago*.—68 *Agit ex septem vett. placet* Heins, præ vulg. *habet*.—69 Pro *tuis* Burm. conj. *tui*. Deinde in Pet. et tribus aliis *ducibusq. Q.*—

NOTÆ

flumen: quibus nee quoquam exire, nee rem ullam novam ordiri, nee Jovem, nec Janum, nee quenquam Superum præfari fas putabant.

59 *Ab eventu*] Ab eo quod his diebus accidit, et ab aruspiciis Senatus jussu observatum; postridie Idus Quintiles contra Seunes, verbigratia, dimicaturum Q. Sulpitium sacrificasse, quod male cessit: item ad Cremaram, multisque aliis locis, infeliciter dimicatum.

61 *Totis hærentia*] Quia singulis mensibus hæc recurrent, de quibus adeoque Fastorum libri agnnt.

63 *Faustum*] Antiquissimo eoque landatissimo more, quia bona omnia Januarii Kalendis vovere, et bona omnia captare consneverant, Germanico faustum annum nuntiare Janum, cui primus mensis sacer, dicit Poëta.

64 *Primus*] Quia, scilicet, et Jupiter est et Sol, diei et anni pater, a quo adeoque incipiendum, siquidem et ideo primum mensem illi consecrantur. Quanquam de Jano, qui nullus fuit, quæcumque dicta, si Arnobio credimus, falsa sunt, et Mosi imposita larva.

65 *Biceps*] Biceps seu bifrons ideo pingebatur, vel quod Græcus inter Italos pristinæ linguae usum ac vitæ rationem mutaverit; vel quod et præterita seiverit rex prudens, et futura providerit; vel quod homines agrestes mansuefecerit.

66 *Vides*] Quia, scilicet, bifrons.

67 *Ducibus*] Cæsaribus, Augusto, Tiberio, Germanico.

69 *Patribus*] Senatui.

Populo Quirini] Populo Romano.

70 *Nutu*] Quia januis præsidebat;

Prospera lux oritur: linguisque animisque favete;

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Lite vacent aures; insanaque protinus absint

Jurgia: differ opus, livida lingua, tuum./

Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther;

75

Et sonet accensis spica Cilissa focis?

Flamma nitore suo templorum verberat aurum,

Et tremulum summa spargit in æde jubar.

Vestibus intactis Tarpeias itur in arces:

Et populus festo concecolor ipse suo est.

80

Jamque novi præēunt fasces; nova purpura fulget:

Et nova conspicuum pondera sentit ebur.

oritur: favete linguis et animis. Nunc fausta voces sunt proferendæ fausto die. Aures careant juriis; et rixæ furiosaæ continuo tollantur: lingua invida, differ opus tuum. Videsne quomodo ær splendeat flammis odoratis: et spica Cilissa crepitet altaribus incensis? Flamma irradiat splendore suo aurum templorum, et spargit fulgorem tremulum in supremo templo. Conceditur in arces Tarpeias vestimentis novis, et ipse populus est concecolor suo festo. Jamque novi fasces antecedunt, nova

70 Pro candida Heins. volebat condita.—71 Arund. Voss. et Hamburg. *Proxima lux*; V. et alias *Postera*. Dein unus V. Ma. et Ursini liber *linguis anim.* omisso que.—72 Excerpt. Voss. *Hæc dic.* et plurimi Codd. et Edd. *bona*.—73 Arund. rac. *omnes*; *insanæq.* Et Jun. *resunaque*. V. *longius abs.*—74 Lingua ex melioribus; ceteri *turba*.—76 P. Personet *acc.* Deinde nonnulli *spic. Falisca*; unus *Calisca*: Heins. olim conjecterat *Lybissa*. Tum Be. *rogis*.—77 V. et F. *templ. verberat aur.* unde Heins. in seq. vs. *spargat*: ubi F. habet *sparget*, et Fr. *sparsit*, at *spargit* pro var. lect. quinque libri *surgit*; et Voss. *tendit*.—79 Plurimi *ad pro in*.—81 Fr. *fasc. præc.* inverso ordine.—82 Excerpt. D. et

NOTÆ

quamobrem et clavem dextræ, ex nonnullorum sententia, gerebat.

Templa] Non sua, quæ aperta belli indicium erant; sed allorum Deorum, quibus primum in Italia templa posuisse scripsit Xenophon.

71 *Prospera]* Novo Magistratu, votis et omnibus letis, muneribus, &c.

73 *Lite vacent]* Scilicet tam bonus dies litium et jurgiorum debuit habere quietem, ut loquitur Cicero.

74 *Opus]* Quod in contestandis litibus est situm.

75 *Odoratis]* Thure aliisque odoribus in Deorum honorem accensis.

76 *Spica]* De nardo intellige, qui

non modo in Syria, sed et in Cilicia Syriæ juncta, nascitur. Inepte enim de croco nonnulli exposuerunt.

77 *Verberat]* Irradiat.

78 *Tremulum]* Ex flammæ agitatione.

79 *Intactis]* Novis, atque anno novo concecoloribus.

Tarpeias] In Capitolinum montem, ubi templum Jovis; eni a Tarpeia virginе Vestali, ibi ab iisdem Sabinis obruta quibus arcem prodiderat, illud datum nomen.

Itur] Solenni enim officio a Senatu et populo in Capitolum Consules Magistratum inituri Kalendis Janua-

Colla rudes operum præbent ferienda juventi,	
Quos aluit campis herba Falisca suis.	
Jupiter, arce sua totum cum spectet in orbem;	85
Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.	
Salve, læta dies, meliorque revertere semper,	
A populo rerum digna potente coli.	
Quem tameu esse Deum te dicam, Jane biformis?	
Nam tibi par nullum Græcia numen habet.	90
Ede simul causam, cur de cœlestibus unus,	
Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.	
Hæc ego cum sumtis agitarem mente tabellis;	
Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.	
Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus	95
Bina repens oculis obtulit ora meis.	

purpura splendet; et ebur nitens sentit nova onera. Tauri inexperti jugum, quos herba Falisca nutritivit in campis suis, offerunt cervices percutiendas. Cum Jupiter prospiciat in totum orbem ex arce sua, nihil habet quod servet nisi Romanum. Salve, fausta dies, et redi semper lætior, digna coli a populo domino rerum. Quem tamen Deum dicam te esse, Jane biformis? Nam Græcia nullum habet Deum tibi similem. Da simul rationem, quamobrem solus de superis cernis quod sit a tergo, et quod sit ante. Cum ego hæc volverem animo tabellis assuntis, domus visa est splendidior quam fuit prius. Tum sacer Janus mirandus forma duplice subito

quatuor Codd. nov. perspicuum pond.—83 Pet. rud. tauri p. f. securi: multi etiam ali securi.—84 In nonnullis camp. terra F.—85 Unus liber et Excerpt. D. cum spectat; Voss. conspectet.—87 Ex vett. Heins. profert leta: vulg. festa.—92 Alii Idque q. a terg. est, idque: Heinsius volebat fitque in utroque loco.—93 Gryph. Hoc ego. Mox Thuan. agit. in ment.—94 Excerpt. Voss. Pol. et Erfurt. ant. dies, quod nec absurdum putat Burm.—96 Multi scripti re-

NOTÆ

riis deducebantur.

81 *Fasces*] Duodecim illi, scilicet, qui Consulibus præferebantur.

Purpura] Per purpuram togas pietas seu trabeas intellige, Consulum præsertim.

82 *Nova*] Quia novi Consules sellam curulem eburneam premebant.

Ebur] Pro sella curuli eburnea, scuëbore decorata, posnit.

83 *Rudes*] Jugo nunquam pressi.

Præbent] Non enim rite immolabatur si ab ara hostia refugeret.

84 *Quos aluit*] Jam diximus in

Delpk. et Var. Clas.

superioribus, apud Faliscos, qui olim Hetrurie populi fuerunt, fluvium fuisse quandam, enjus potata aqua candidos boves efficeret. Singuli vero hujusmodi a singulis Consulibus Jovi in Capitolio immolabantur.

85 *Arce*] Aethere, scilicet, illi assignato. Dicta vero hæc sunt ob majestatem et Imperii Romanii, magnitudinem.

87 *Diem*] Diem per respectum ad homines Deosque salvere jubet.

88 *Populo*] Romano, scilicet, genitum domino.

Ovid.

5 Y

Obstupui; sensique metu riguisse capillos:

Et gelidum subito frigore pectus erat.

Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,

Edidit hos nobis ore priore sonos :

100

Disce, metu posito, vates operose dierum,

Quod petis : et voces percipe mente meas.

Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant.

Aspice, quam longi temporis acta canam.

Lucidus hic aér, et, quæ tria corpora restant,

105

Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.

Ut semel hæc rerum secessit lîte suarum,

Inque novas abiit massa soluta domos ;

exhibuit vultus binos oculis meis. Obstupui, et adverti comam stetisse horrore, et pectus erat rigidum repentina frigore. Ille tractans baculum dextra, et clavem sinistra, reddidit nobis has voces ore anteriore: Vates laboriose dierum, accipe, timore omisso, quod queris, et assequere anima verba mea. Prisci appellabant me Chaos, nam sum res antiqua. Vide quam remoti temporis dicam facta. Hic aér splendidus, et tria corpora quæ supersunt, Ignis, Aqua, Terra, erant unus cumulus. Postquam hæc massa dirisa discordia rerum suarum disgringuita est, et secessit in

*pente pro repens.—97 Ex melioribus Heins. profert *Obstupui*; vulg. *Extimui*: Excerpt. Voss. *Excrucior*. Be. cum duobus aliis meos pro metu.—99 Fr. *bae.* *dextr.* inverso ordine: et mox unus lib. *clavamque*.—102 In Hamburg. et *vires*; quod non displicet Heins. Tum vulg. legebatur *conceipe*; sed plurimi vett. habent *percipe*.—103 Voss. *C. antiquum*. Deinde vulg. legebatur *nam sum res*: Strozzae *sum nam res*; et Excerpt. Voss. qui vel *que sum res*.—104 Mor. unus et septem alii *Accipe*, quam.—105 Excerpt. Voss. *tr. nomina rest*.—106 Olim edebatur *aqua et tellus*; Heins. ex Pet. et tribus aliis reposuit *aqua*, et delevit et: quidam etiam *aqua tellus*. In Fr. et quibusdam aliis*

NOTÆ

90 *Græcia*] Fabularum et Deorum inventrix.

100 *Priore*] Ut melius Poëta andiret, quam si eo, quod a tergo erat, locutus esset.

95 *Ancipiti*] Duplici et bifronti.

101 *Operose*] Multo vero studio et magna opera hanc dierum rationem scripsit Naso.

96 *Repens*] Subito atque repente se Janus Poëta obtulit.

103 *Antiqui*] Haec namque manifeste ab Hesiodo, atque aliis deinde, ex Mosis ipsius verbis conficta.

97 *Riguisse*] Naturale est, ut ex metu aut horrore capilli rigeant.

Prisca] Quippe quæ ante digestum orbem extitit.

99 *Baculum, clavemque*] Apposite sane janitori et omnium portarum et viarum custodi, ad vim repellendam, et claudendas et reserandas fores.

105 *Tria*] Ignis, scilicet, Terra, et Aqua, cum Aëre, unum quid erant, ‘rudis indigestaque noles.’

Quoniam alii in dextra clavem non imperite, si resipsas species, reposuerunt. Admonuimus enim jam Moscam per ista omnia larvatum.

107 *Lite*] ‘Quia corpore in uno

Flamma petit altum; propior loquus aëra cepit:
Sederunt medio terra fretumque solo. 110

Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,
In faciem redii dignaque membra Deo.

Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ,
Ante quod est in me, postque videtur idem.

Accipe, quæsitæ quæ causa sit altera formæ; 115
Hanc simul ut noris, officiumque meum.
Quicquid ubique vides, cœlum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi:
Et jus vertendi cardinis omne meum est. 120

noras domos; ignis abiit in sublime, locus propior exceptit aërem; tellus et mare occupaverunt sedem medianam. Tunc ego qui fueram globus, et massa sine forma, mutatus sum in rutilus et artus dignos Deo. Nunc etiam, quod est parecum indicium formæ confusæ, quod est ante et post in me apparelt idem. Disce quæ alia sit causa figure petitiæ: ut simul noveris eam et officium meum. Quicquid cernis ubique, cœlum, mare, aërem, terram, omnia clauduntur et reserantur nostra manu. Custodia magni mundi est in mei unius potestate; et jus omne poli vertendi est meum.

acerv. erat.—109 Cœlum flamma petit in vulgatis legebatur; at hic pro Cœlum plerique habebant Altum; nisi quod Ursini liber et Pet. veterrimus cum deceem aliis Fl. pet. alt. scil. petit contracte pro petiti.—110 Ex melioribus Heins. recepit solo pro vulg. loco.—113 Olim edebatur conf. quoniam n. p. figura est: Cod. Ursini, Gottorph. et unus V. quondam: deinde pro parva Voss. prima: unde Burm. conj. priva figuræ. Denique vulg. est libri plerique non agnoscunt.—115 In uno vet. Cod. Neapolis inventit quæ sit caus. altera form.—117 Excerpt. Voss. sidera pro nubila.—119 Ed. Neapolit. vast. concordia mundi ut in Hamburg. Med. V. et aliis; in ceteris custodia.—121 Unus

NOTÆ

frigida pugnabant calidis, humentia siccis,’ &c. ut dictum in Metamorph. ‘Quam Dens et melior litem Natura diremit:’ Nasoni nostro si fidem habeas, qui melius multo illie quam hic Janus rem ipsam apernit.

108 *Noras*] Quippe, ‘Igneæ convexi vis et sine pondere cœli Emicent, summaque locum sibi legit in arce,’ &c. Vide in Metam.

111 *Qui fueram*] Ridicule admodum de se prædicat iste Deus. Verum ex cœrorum hominum, ne dicam opinione, sed inepta insulsitate loquitur.

114 *Ante quod*] Quasi dicat non totum fuisse distinctum, qui idem anterior et posterior sit.

115 *Quæsitæ*] Dixerat Naso: ‘Ede simul causam cur de cœlestibus,’ &c.

116 *Officium*] Potestas est et numerus.

117 *Nubila*] Pro aëre posuit.

118 *Clausæ*] Quamobrem clavem gestat Janus.

120 *Cardinis*] Pro cœlo, cui cardines affinxerunt, seu polos, in quibus vertetur.

Cum libuit Pacem placidis emittere tectis ;

Libera perpetuas ambulat illa vias.

Sanguine letifero totus miscebitur orbis,

Ni teneant rigidæ condita bella seræ.

Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis :

125

It, redit officio Jupiter ipse meo.

Inde vocor Janus. Cui cum Cereale sacerdos

Imponit libum, mixtaque farra sali,

Nomina ridebis : modo namque Patulcius idem,

Et modo sacrifico Clusius ore vocor.

130

Quando plenit emittere Pacem templis tranquillis, illa libera incedit per vias continuas. Totus mundus spargetur crux mortis ero, nisi firmæ seræ reprimant clausa bella. Imperium habeo in claustra cari cum lenibus Horis: ipse Jupiter meat atque remeat officio meo. Inde appellor Janus: cui cum Sacerdos admoveat libum, et farra mixta sali, ridebis nomina; namque idem nunc dico Patulcius, nunc Clusius ore Sacerdotis. Nimurum

Pat. plac. immittere, et Pol. et quatuor emittere terris: H. immittere rebus, quod placebat Heins. Tectis pro vulg. textis, ut alibi, etiam hic reposuit Burn. — 122 Perpetua est ex libr. Ursini, et alio quodam: vulg. per tutas; tres libri per totas. — 123 Mor. Sang. lucifero, quod pro lucifero accipiebat Heins. — 126 Sic Heins. ex Voss. et septem aliis: vulg. Et red. off. J. itque m.— 127 Be. mihi pro eni. — 128 Heins. conj. Scponit lib. vel Apposuit, vel Jam posuit: liber Strozze Imposuit. Dein pro sale, quod plurimi scripti et editi habent, Burn. reposuit sali. — 130 Quidam etiam Clausius. — 131 Plurimi

NOTÆ

121 *Tectis*] Templis. Ad ~~morem~~ alludit clandendi pace, vel aperiendi bello, Jani templum. Qui quidem mos ex eo tractus, quod cum adversus Sabinos Romulus pugnaret, calide aquæ vis magna ex eo loco ubi deinde Jani ædes eruperit, qua: hostes fugaverit.

125 *Foribus*] Per Janum, inquit Macrobius, volunt Solem demonstrari, et ideo bifrontem, quasi utriusque januae celestis, ortus et occasus, potentem.

Mitibus] Vel quia in genere lenissime omnes flunt; vel quia matutinae et vespertinae ceteris magis temperatae.

Horis] Non Poëtice modo, sed et Physice, dictum istud.

126 *Jupiter*] Pro luce ipsa, seu die,

posuit.

127 *Inde*] Sunt tamen qui potius a Jano januae nomen derivent; cui ideo introitus et exitus ædium consecrati, quod eo regnante omnium domus religione ac sanctitate munitæ sint. Cicero ab Eundo Jani, quasi *Eani*, nomen derivavit. Alii a Chao deduxerunt. Quidam a *Javan*, quod Japheti filio nomen fuit. Alii alia communiscentur.

Cereale] Quia Ceres frugum Dea, 'Janna' vero illud Libum appellabatur quod Jano tantummodo libabatur: de quo Festus, quem vide.

128 *Mixta*] Mola dicebatur farostum et sale sparsum.

129 *Patulcius*] A patendo.

130 *Clusius*] A clandendo; uti ab ipso Jano mox dicetur.

Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas

Nomine diversas significare vices.

Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ.

Jam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.

Omnis habet geminas, hinc atque hinc, janua frontes: 135

E quibus hæc populum spectat; at illa Larem.

Utque, sedens vester primi prope limina tecti,

Janitor egressus introitusque videt;

Sic ego prospicio, cœlestis janitor aulæ,

Eoas partes Hesperiasque simul. 140

Ora vides Hecates in tres vergentia partes,

Servet ut in ternas compita secta vias.

Et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,

Cernere non moto corpore bina licet.

illa antiquitas imperita voluit indicare vices diversas nomine alterno. Potestas mea declarata est: nunc accipe rationem formæ. Cernis tamen tu etiam hanc parte aliqua. Omnis janua habet duas frontes hinc atque hinc; e quibus hæc respicit populum, at illæ domum. Atque ut vester janitor sedens ad liminæ primæ domus aspicit exitus et ingressus; ita ego janitor regiæ cœlestis simul video partes que ad ortum et quæ ad occasum spectant. Cernis rultus Hecates flexos in tres partes, ut custodiat trivia divisa in ternas vias. Possum quoque videre bina corpore non

Scil. æterno, et raluit rud. duo rovit: Heins. malebat alternas; et vs. seq. di- verso.—134 Lib. Strozziæ atiq. parte videre potes.—136 Tres libri hæc populos; et Gottorph. spectet: dein in quibusdam q. pro at.—137 Gottorph. Utq. solet vest. Quidam etiam libri vest. vestri prop.—139 Meliores perspicio, teste Heins. at Bnūm. vulgatam censem servandam; duabus enim frontibus simul duas partes Janum prospicere.—141 Excerpt. Voss. in terras ignea partes: unus tres urgentia p. alius versantia; et vulg. vertentia; qua ex libris melioribus Heins. repositi vergentia. Deinde Excerpt. Kloekhovii tres..portas; et unus Mor. formas.—142 Maz. ubi pro ut.—144 V. mot. cardine bin. Pet. et Sa.

NOTÆ

132 *Vices*] Aperiendi et claudendi. Cautio vero fuit maxima superstitionis antiquitati, ne quid officiorum aut nominum divinorum in sacris suis prætermitterent.

134 *Aliqua*] Multa namque iam eos spectantia vidimus.

136 *Larem*] Pro domo, aut iis quæ sunt domi, posuit.

140 *Eoas*] Quæ ad Auroram et Orientem spectant.

Hesperias] Quæ ad Hesperum stel-

Iam, seu Occidentem, pertinent.

141 *Ora*] Ab exemplo ostendit sibi quamobrem sit frons duplex.

Hecates] Hæc plurimis aliis nominibus insignita Cereris filia, Plutonis conjux, in Inferis Proserpina, in nemoribus Diana, in cœlo Luna appellatur.

Tres] Quia tricipitem esse finierunt hanc, quæ a matre in trivio exposita, triviis præesse credita, atque in iis culta.

Dixerat : et vultu, si plura requirere vellem,	145
Se mihi difficilem non fore, fassus erat.	
Sumsi animum, gratesque Deo non territus egi :	
Verbaque sum spectans paucia locutus humum.	
Dic, age, frigoribus quare novus incipit annus,	
Qui melius per ver incipiendus erat ?	150
Omnia tunc florent : tunc est nova temporis ætas :	
Et nova de gravido palmite gemma tumet.	
Et modo formatis amicitur vitibus arbos,	
Prodit et in summum seminis herba solum :	
Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,	155
Ludit et in pratis luxuriatque pecus.	
Tum blandi soles : ignotaque prodit hirundo,	
Et luteum celsa sub trabe fingit opus.	
Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro.	
Hæc anni novitas jure vocanda fuit.	160

moto, ne terum tempus flexu colli. Absolverat ; et indicaverat vultu, se non futurum mihi durum, si vellem petere plura. Colligi animos, et intrepidus egi gratias Deo, et protuli paucas voces respiciens terram. Aperi, quaso, quamobrem norus annus, qui melius erat incipiendus per ver, inclinatur frigoribus ? Omnia tunc florent : tunc ætas temporis est nova ; et gemma seu oculus recens tumet de gravido palmite. Et arbor vestitur ritibus nunc formatis ; et herba seminis protruditur in extremam terram ; et aves delinquent aërem tepidum concentibus, et pecus saltat et luxuriat in pratis. Tum Soles lenes, atque hirundo nova prodit, et fingit opus luteum sub tigno sublimi. Tum ager colitur, et renovatur aratro : hæc merito fuit appellanda novitas anni. Petiteram multis : ille non

plura lic.—146 *Fassus cum melioribus Heins. præfert vulg. pactus. Fr. Diffic. mih. se mutato ordine.*—148 Excerpt. Voss. Be. et decem alii Verbaq. suspectans ; unus despectans.—153 *Amicitur vitibus* recepit Heins. ex Ursini libr. Maz. et septem aliis ; vulg. operitur frondibus ; et quatuor amicitur frondibus, quod neque displaceat Heins. *Arbos* etiam, ut alibi, reposuit idem ex quinque melioribus et pr. Ed.—154 Jun. *Graminis pro seminis.*—155 Mor. unus et Jun. aëris complevit ; alias miscuit.—158 Pet. et multi alii exhibent τὸ fingit, quod Heins. impense arridet ; olim edebatur figit : quidam etiam nectit, ut Amor. i. 14. ‘Cum leve deserta sub trabe nectit opus.’—159 Non

NOTÆ

148 *Spectans]* Quia fulgidus et radiatus Jani vultus quem humana aries ferre non posset : deinde venerationis causa.

150 *Melius]* Quia, scilicet, verno tempore omnia revirescant, et quasi renovantur.

153 *Amicitur]* Notum vero quo-

modo ulmis aut populis adjungantur vites.

154 *Seminis herba]* Quæ ex semine progerminat.

157 *Ignota]* Vel quia unde redeat nescimus vel quia nova et per hyacinem remota.

158 *Luteum]* Nidum ex luto.

Quæsieram multis : non multis ille moratus,
Contulit in versus sic sua verba duos.

Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis :
Principium capiunt Phoebus et annus idem.

**Post ea mirabar, cur non sine litibus esset
Prima dies. Causam percipe, Janus ait.**

Tempora commisi nascentia rebus agendis,
Totus ab auspicio ne foret annus iners.

Quisque suas artes ob idem delibat agendo:
Nec plus quam solitum testificatur opus.

Mox ego; Cur, quamvis aliorum numina placuisse, tibi quis est, quem tu facis?

Jane, tibi primo thura merumque Iero!
Ut per me possis aditum, qui limina servo.

Ad quodcumque velut praeceptum habere

Ad quoscumque veniri prorsus, habeat I

declinuit me multis: comprehendit sic suam orationem duobus versis

est initium novi Solis, et extremum antiqui: Sol et annus sumunt idem initium. Mirabur deinde, quamobrem prima dies non esset sine certaminibus. Rationem disce, inquit Janus. Assignari tempora orientia rebus agendis, ne totus annus esset desidiosus ab auspicio. Quisque ideo attingit suas artes agendo; nec amplius quam profletur opus consuetum. Continuo ego petivi; Quamobrem, Jane, tametsi studium placare numina aliorum Deorum, offero tibi primo thura et vinum? Ut perme, qui custodio fores, possis consequi accessum ad Deos quoscumque velim prorsus.

agnosco hic numeros Ovidianos. Forte scribendum, Tunc cultum patietur
ager renoratus aratro. Heins. Pro aratro Jun. et unus Heins. arando.—
160 Voss. et sex alii *Hæc anno nov.*—165 Heins. malebat Postea scitabar.—
169 Multi ex scriptis art. *ibidem* del. alii obid, obide, inibi, et similia: legit
Heins. obit et del. vel obiter del. et Burn. suas partes obiter del. nam partes
erat in Excerpt. Kloekhovii; et obiter in Bullialdi Cod. Mox Jun. prælibat.—
172 Primo ex melioribus; vulg. primum. Deinde Strozzae lib. thur. prece-
mque.—174 Velim Heins. recepit ex lib. Fulv. Ursin. pro vulg. roles: Maz.

NOTE

159 *Patitur cultus]* Colitur.

163 *Bruma*] Solstitium hybernatum.

164 *Phæbus*] Non abs re sane;
siquidem tenebrarum et quasi mortis
tempus a Sole diminuitur, lucisque et
vitæ ab eodem accessu suo augetur.

165 *Non sine]* Auspicie enim gratia, non lucri, generis omnis opus Kalendis Januariis instaurabant, et suæ artis professiouem aperiebant; causidici etiam litium suarum aliquid agitabant.

167 *Tempora nascentia*] Anni principium.

¹⁶⁸ *Neforet*] Qui enim per inertiam
primo anni die auspicatus esset,
pergere ita deinceps videretur.

170 *Nec plus*] Id unum quæsitum, ut bono omnia artem suam quisque profiteretur.

171 *Placem*] Placare studeam votis
atque sacrificiis.

173 *Ut possis] Annon hac in parte*

At cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis,

175

Et damus alternas, accipimusque preces?

Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,

Omina principiis, inquit, inesse solent.

Ad primam vocem timidas advertitis aures:

Et visam primum consulit augur avem.

180

Templa patent auresque Deum: nec lingua caducas

Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.

Desierat paucis: nec longa silentia feci;

Sed tetigi verbis ultima verba meis:

Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,

185

Et data sub niveo candida mella favo?

At quamobrem voces faustæ priferuntur tuis Calendis; et exhibemus atque accipimus preces alternas. Tum Deus innilens scipioni, quem ferebat dextra; Præsagium, inquit, consuerunt inesse exordiæ. Advertitis aures pavidas ad primam vocem; et augur consulit alitem primum risam. Templa et aures Deorum sunt aperta: neque ulla lingua concipit vota infirma: et dicta sunt efficacia. Absoluerat paucis; neque diu tacui; sed tetigi notissimas voces verbis suis: Quid, dixi, significat palma, et carica rugosa, et mella alba oblata sub candido favo? Præsagium, inquit, est

etiam relis.—176 Erfurt. suspicimusque prece. Pet. unus accipitamusq. notas.—
 177 Heins. solebat incumb. baculum, quod d. ger. Ex potioribus scriptis gerebat depositum est; vulg. tenebat: V. optimus, et Excerpt. Klockhovii regebat; Voss. legebat.—178 Scripti et editi quidam *Omnia princ.*—179 Ursini. *Ad primas voces tim. convertitis aur.* lib. Ma. advertitis. Ciosan. Ponam mei libri scripturam veterem: *tim. convertitis aur.* in alio, *advertitis*. Neapol. *Tim. advertitis aur.* scripti nostri fere omnes: malum, adulteris, vel, *advertisimus*: nam *advertisimus* in nonnullis extat Codd. Heins. Vulg. edebantur *advertisimus*.—
 180 Ceteri *Et pr. ris.* mutato ordine.—182 Jun. Accipit ull. et quidam editi illa pr.—183 Ex Maz. Heins. recepit paucis; vulg. Janus. Mox F. tres, et Med. silent. cipi.—185 V. rugosaq. cortice, dix.—186 Candida reposuit Heins.

NOTEÆ

Moses insigniter depictus, qui Dei ad populum Israeliticum, tum populi ad Deum, vox fuit?

177 *Incubens*] Quasi ad rem arduum sese componens: neque temere. Namque ut dimidium facti, qui coepit, habet, si Horatio nostro credimus, ita certe difficile omnia prope ut par est auspicari: et quod dicit Janus serio animadvertisit.

179 *Vocem*] Cum auribus oscinum sibi captatur angurium.

Timidas] Quia incerti bonumane an

malum futurum omen.

180 *Acem*] Quando ex præpetum avium volatu auspicia captabant.

181 *Patent*] Jano duce, scilicet.

Caducus] Irritas, quæ ad numinis surdas aures non perveniant. ‘*Cadneæ auspicia*’ dixerunt veteres, si quid, virga, verbi gratia, manu in templo excederet.

181 *Ultima*] Quæ protulerat Janus, scilicet.

185 *Palma*] Palmarum fructus. *Des datos.*

Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
 Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.
 Dulcia cur dentur video : st̄pis adjice causam,
 Pars mihi de festo ne labet ulla tuo. 190

Risit; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,
 Qui stipe mel sum̄ta dulcissus esse putas ! .
 Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,
 Cujus non animo dulcia lucra forent.

Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi. 195
 Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.
 Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis;
 Dum populus pauper, dum nova Roma fuit :
 Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
 Et dabat exiguum fluminis ulva torum. 200

ratio; ut sapor ille contingat rebus, et ut dulcis annus absolvat iter institutum. Cerno quonobrem dulcia offerantur; adde causam numini, ne pars ulla mihi excidat de festo tuo. Risit; atque inquit, O quam tua artus tibi est parum perspecta, qui credas mel esse suavissimum accepto ! Vix ego aspiciebam quenquam Saturno regnum obtinente, cuius ingenio questus non esset gratus. Desiderium habendi auctum est cum tempore, quod nunc est extremum. Vix habet quo jam procedat longius. Dicitia nunc sunt cariores, quam annis veteris temporis, dum populus fuit egenus, dum Roma fuit nova; dum exile tugurium tenebat Quirinum Marte genitum, et ultra flavii præbebat tenuem lectum. Vix Jupiter totus stabat in tem-

ex Voss. Arund. et aliis nonnullis pro vulg. condita.—188 Maz. Et pergit capt.—192 Putes ex Ursini lib. et quinque aliis dedit Heins. pro vulg. putas.—196 Voss. Vix sumnum quo. Td quo est in tribus V. et Ma. vulg. qua.—200 Pro ulva in tribus scriptis extat herba; et in Jun. Thuan. et sex aliis

NOTÆ

Carica] Genus est fici, cuius in Caria copia fuit maxima. Pro quibusvis autem aridis, adeoque rugosis, hic ponuntur.

187 *Res sapor*] Hypallage. Id est, ut *Res omnes* per totum annum, sicut sapor dulcium illorum, sint dulces. Anilis supersticio. Quanquam non male fecit, qui absque ea de renovandis suis et in melius effingendis rebus, novo anno, cogitaverit.

189 *St̄pis*] St̄ps nonnumus est signatus, Festo auctore.

191 *Fallunt*] Quia Nasouis quoque temporibus auri sacra famis pleros-

que exercebat.

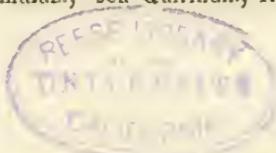
192 *Putes*] Non enim in dulcibus stipem receusuerat Naso.

193 *Saturno*] Qui Deus antiquissimus, celo pulsus, apud Janum regem in Italia latuit, a quo et in regni societatem vocatus fuit.

194 *Non animo*] Adeoque ab omni awo lucrum dulce; quod minus intelligere videbatur Naso, qui nequidem suo id esse putabat. Verum enim vero hic jocus est.

197 *Pluris*] In majori sunt pretio.

199 *Martigenum*] Marte satum Romulum, seu Quirinum, Romanorum

Jupiter angusta vix totus stabat in æde;
 Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.
 Frondibus ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis:
 Pascebatque suas ipse Senator oves.
 Nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem, 205
 Nec fœnum capiti supposuisse, fuit.
 Jura dabat populis posito modo Consul aratro;
 Et levis argenti lamina crimen erat.
 At postquam Fortuna loci caput extulit hujus,
 Et tetigit summos vertice Roma Deos; 210
 Creverunt et opes, et opum furiosa cupido:
 Et, cum possideant plurima, plura volunt.

plo arcto, et fulmen fictile erat in dextra Jovis. Decorabant ramis Capitolia, quæ nunc gemmis; et ipse senator pascet suas pecudes. Neque pruduit leniter requiesceisse in culno, et subnisiisse fœnum capiti. Consul dicebat jura populis, aratro modo relieto; et tenuis lamina argenti erat crimen. At postquam fortuna hujus loci extulit caput, et Roma attigit vertice supremus Deos, diritiae etiam auctæ sunt, et insanum desiderium habendi: et cum habeant plurima, cupiunt plura. Conten-

alga: Burm. vulgatam retinendam censet, quia *alga* marina, ultra fluviorum est et paludum.—201 *A. J. exigua rix;* et ita quatuor alii. Deinde *V. vix captus st. et Pat. tectus*, quod non displicebat Heins.—202 Heins. malebat *Inq. Dei dextr.*—205 Jun. *placitam pro placidam.* Tres etiam libri *captare quiet.* Excerpt. D. *acepisse;* Voss. *sunsisse.*—206 *Nec est ex quibusdam vett. libris, et Aldin. Ed. vulg.* Et. Mox Burmanno placet quod in nonnullis extat *snpos. suo.*—207 Plurimi Codd. *dab. populo.* Deinde opt. A. *missus modo C.* Voss. cum Arund. et sex aliis *missa m.* C. in vulgatis plerumque extat *Prætor pro Consul.* Ursini Cod. Heius. et Burm sequuntur.—209 *Loco cap. ex. alto Voss. pro var. lect. F. et Marg. Gryphii;* sed *fortuna loci* est *Fortuna Populi Romani*, de qua passim scriptores; sic ‘*fortuna locorum’* Metam. iv. 565. Burm.—210 *Summos ex melioribus recepit Heins. pro vulg. summo.*—211 *Sex libri fur. libido.*—212 *Volunt ex Ursini Cod. Voss.*

NOTÆ

regem, jam sæpe diximus.

200 *Utra]* Palustris herba nullius valoris.

201 *Vix stabat]* Propter ædis humilitatem.

202 *Fictile]* Quia ex sigulinis antiquissima illa petebantur Deorum simulacra.

208 *Lamina]* Rudis et infabricata est materia metalli, crassior quam bractea.

Crimen] Censoria enim nota damna-

bantur qui argenti quinque pondo possiderent. Scribit adeoque Val. Maximus, Cornelium Rufum perinde ac malo exemplo luxuriosum a Fabricio Censore Senatu motum, quod vasa argentea decem pondo comparasset.

209 *Fortuna]* Fatum urbis Romæ, et ipsius Reipublicæ status.

212 *Et, cum]* Crescit adeoque avarus sicut hydroponus, ut loquitur Horatius, et mox inculcabit ipse Naso.

Quærere ut absumant, absumta requirere certant :

Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices. ✓
 Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda, 215
 Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.
 In pretio pretium nunc est : dat census honores,
 Census amicitias : pauper ubique jacet.
 Tu tamen auspicium si sit stipis utile quæris,
 Curque juvent nostras æra vetusta manus. 220
 Æra dabant olim ; melius nunc omen in auro est :
 Vietaque concedit prisca moneta novæ.
 Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,
 Aurea : majestas convenit ista Deo.
 Laudamus veteres, sed nostris utimur annis : 225
 Mos tamen est æque dignus uterque coli.

dunt cumulare, ut disperdant, et cogere de novo disperdita : atque ipsæ vices sunt paupulæ vitiis. Ita, quibus alius distentus est ab aqua suffusa, quo plus aquæ sunt sumtæ plus desiderantur. Hodie nummus est carus. Pecunia donat honores ; pecunia facit amicitias ; pauper ubique proteritur. Tu interea petis num augurium nummi sit utile ; et quamobrem æra antiqua placeant nostris manibus. Æra faciebant olim præsaginum ; nunc potius est in auro ; et nummus antiquus superatus dat lucum recenti. Ædes etiam aureæ nobis placent, quamquam ludentem veteres. Iste splendor convevit Deo. Probamus annos præteritos, verum utimur nostris. Utraque tamen consuetudo est pariter digna observari. Absolverat documenta. Ego

Arund. et tribus aliis placet Heins. præ vulg. petunt ; unus etiam V. rogant. Barthius ad Claud. in Rufin. I. 188. sic emendat : *Ut, quo poss. pluria, plura petunt.* — 213 Unus liber req. tentant. — 217 Arund. dant pro dat. — 219 Ausp. si sit stip. Burm. dedit ex vett. libris ; nonnulli etiam cum vulg. cur sit : Heins. malebat si cur. — 220 Pet. Arund. et Pol. vestras pro nostras. — 221 V. tumen pro nunc : et nonnulli omittunt est. — 222 Ex Ursin. et optimo A. Voss. Arund. et duobus aliis Heins. recepit concedit pro vulg. concessit ; Thuan. etiam successit ; et duo libri recessit. — 223 Duo scripti antiqui. probamus. — 224 Plu-

NOTÆ

214 *Vices*] Vicissitudines quærendi et absumendi alunt inexpletam cupiditatem.

217 *In pretio*] Quasi dicat pecuniam solam magni pendi.

220 *Æra*] Quæ prius quam argenteum aurum signata. Primus vero Janus, si Maerobio credis, Servius rex, si Plinio, æra signasse dicitur,

pro quibus antea rudi ære eoque penso Romæ utebantur.

222 *Concedit*] Qnia, scilicet, ærea minoris pretii quam argentea, vel aurea.

225 *Utimur*] Loquitur Janus ex hominum ingenio, ut corruptionis majorem potestatem insinuet, quæ etiam Deos quasi a vero abstrahat.

Finierat monitus. Placidis ita rursus, ut ante,
 Clavigerum verbis alloquor ipse Deum :
 Multa quidem didici ; sed cur navalis in ære
 Altera signata est, altera forma biceps ? 230
 Nescere me duplici posses in imagine, dixit,
 Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
 Causa ratis superest : Thuscum rate venit in amnem
 Ante pererrato falcifer orbe Deus.
 Hac ego Saturnum memini tellure receptum : 235
 Cœlitibus regnis ab Jove pulsus erat.
 Inde diu genti mansit Saturnia nomen :
 Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.
 At bona posteritas puppim servavit in ære ;
 Hospitis adventum testificata Dei. 240

denuo verba facio ad Dcūm clavigerum lenibus verbis ut prius : Evidem plurima sum eductus : verum quanobrem altera figura cœlata est navalis in ære, altera biceps ? Posses, inquit, noscere me in duplici effigie ; nisi ipsum tempus trivisset antiquum opus. Causa navis restat : Deus falcifer nari appulit in fluminum Thuscum orbe prius perlustrato. Recordor Saturnum receptionum hac terra. Pulsus erat regnis caelestibus a Jove. Inde nomen Saturnia mansit diu genti : tellus appellata est etiam Latium, a Deo latente. At bona posteritas servavit navem in ære, per-

rimi Codd. ista : vulg. ipsa.—227 Quinque scripti *Fin. monitis*, ut vs. 183. ‘Desierat paucis,’ sed quia *placidis* sequitur, properea vitanda ambiguitatis causa prestare vulgatam eensem Burm.—228 Opt. A. et unus Mor. *Clar. dictis*.—230 Mallet Heins. in *are* *Altera signata est* : Pol. et Voss. Excerpt. A. *formata est*.—231 Multi scripti et editi ut pro in.—232 *Extenuaret ex melioribus* Heins. dedit pro vulg. *extenuasset* : Be. *attenuasset*.—236 *Alii a Jove* ; Mor. *cum J.*—238 Quatuor scripti, pr. Ed. et Gryph. *Dict. fuit L.*—241

NOTÆ

228 *Clavigerum*] Janum, scilicet. 235 *tempus volunt significari.*
 229 *N. alis*] Quamebrem in antiquis nominibus ex altera parte 235 *Receptum*] Ab ipso quidem Ja-
Janus nœcij, ex altera navis esset, no, ut supra dictum.
munc Naso querit. 237 *Gentij*] Italiæ enim non modo a
 231 *Mej Janus*, scilicet, ex bicipiti latendo *Latium* dicta est pars illa in
forma cognoscetur. qua latuit Saturnus; sed uti terræ, nationi etiam *Saturnia* ab eodem
 232 *Opus*] Figuram in ære expres- nomen remansit.
sam. 240 *Hospitis*] Potius est, ut per
 233 *Thuscum*] Qui Thybris est. navem, vel arcum Noæ, vel fiscellam
 234 *Pererrato*] Cum Jovem fugeret, illam scirpeam pice ac bitumine
cui insidias struxerat. oblitam credas significari in qua Moses
 235 *Falcifer*] *Saturnus* est, per quem est expositus. Diximus namque jam

Ipse solum colui, cuius placidissima lœvum
 Radit arenosi Thybridis unda latus.
 Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat :
 Tantaque res paucis pascua bubus erat.
Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro 245
 Nuncupat hæc ætas, Janiculumque vocat.
Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
 . Esset, et humanis numina mixta locis.
Nondum Justitiam facinus mortale sugarat :
 (Ultima de Superis illa reliquit humum.) 250
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat :
 Nullus erat, justis reddere jura, labor.
Nil mihi cum bello : pacem postesque tuebar :
 Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.

hibens testimonium accessui Dei hospitis. Ego obtinui terram, cuius aqua lenissima Tibridis arenosi alluit ripum sinistram. Hic, ubi Roma nunc est, nomen intactum frondebat; et res tanta erat pascua paucis bobus. Arx mea erat tumulus, quem hac ætas pia appellat nomine nostro, et dicit Janiculum. Ego tunc imperium tenebam, cum tellus ferret Deos, et numina mixta sedibus humanis. Flagitia hominum nondum pepulerant Justitiam. Illa postrema ex cælestibus deseruit terram. Atque ipsa vcrecundia loco timoris ducebat populum sine ri. Nullus erat labor jus dicere justis. Nihil erat mihi cum bello. Servabam pacem et januam: atque exhibens

Multi scripti sol. coluit, cuj.—242 Pembroccii lib. et tres alii Rasis uren.—
 243 Incædua Heins. corr. ex Naugeriano, Ursini et A. vulg. nunc ardua.—
 244 Alii bobus pro bubus.—245 Olim legebatur Ara mea est collis, quam vulgus nomine nostro: nonnulli libri Arx in ea est collis; vel Arx in ea est colli: exaratum nempe fuerat Arx mea collis est; unde Heins. reponit Arx mea collis is est, quem. Multi porro vett. Ara mea est colli, vel collis; Arund. Ara mea colli erat. Pro vulgus, quod Edd. habent, Heins. censebat vulgo scribendum; sed duo F. opt. notæ cum Erfurt. cultrix, quod tandem idem amplectitur.—248 Excerpt. Voss. rincta pro mixta: et Marcil. ad Hor. Art. Poët. juncta jocis.—250 V. opt. rel. opus.—252 Mor. Thuscis pro justis.—253 Edd.

NOTÆ

supra per Janum Mosem intelligi debere. Verum in tanta sua cæxitate passim historias et fabulas perniscerunt Ethnici. Ceterum diversissima habet Plutarchus; quem vide si tanti est, 40. Problem.

244 Paucis] Pauperes quippe coloni paucis bobus tenuitate suam sublevabant.

246 Janiculum] Janiculus non collis modo fuit, quem postea Roma ædificiis suis nobilem fecit; sed et olim oppidum habuit a concordibus Jano Saturnoque conditum.

247 Patiens] Prinsquam sceleribus suis homines Deos fugassent.

249 Justitiam] Astræam appellavit hanc Deam in Metam.

Presserat ora Deus. Tunc sic nostra ora resolvo,

255

Voce mea voces eliciente Dei.

Cum tot sint Jani, cur stas sacratus in uno,

Hic ubi juncta foris templa duobus habes?

Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam,

Protinus Æbalii retulit arma Titi:

260

Utque levis custos, armillis capta Sabinis,

Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.

Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,

Arduus in valles et Fora clivus erat.

clarem, Huc, inquit, arma gero. Deus clauerat os suum: Tunc sic aperio nostrum, mea voce educeant vocis Dei. Cum tot sint Jani, quamobrem stas sacratus in uno, hic ubi habes adem proximam duobus foris? Ille fingens barbam promissam ad pectus, continuo memorari arma Titi Æbalii: et quemadmodum custos leris amore correpta armillarum Sabinarum duxerit Tatium ad viam ultimæ arcis. Inde, ait, erat collis asper, sicuti nunc est, per quem descenditis in valles et fora. Atque jam

quædam ut Aldi posterior, Vascois, Vivian. et marg. Gryph. portasque.—255
Sic nostr. or. res. Heins. dedit ex tribus opt. F. et Arund. pro vulg. sic ego nostr. resalci. Idem etiam conj. sic ora ego nostra resolvo.—257 Sic vett. et Ursin. liber; plurimæ etiam Edd. cur sic sacr. in uno es: Heins. mallet cur, dic, sacratus in uno es? Duo quoque Codd. in ino.—259 Alter. Maz. mln. promissam; duo alii perpcram; Fr. prolixum ad pect. In libro Ursini in pectore; conj. Heins. in pectora.—260 Voss. habet Titi pro var. lect. omnes fere alii cum vulgatis TatI: at Gottendorph. senis, quod nec displicet Heins.—261, 262 Olim legebatur capta, Sabinos A. s. tacitos; vel capta Sabinos, A. s. tacitos: nostram lectionem Dan. Heins. protolit ex vet. Cod. quo usus est Scaliger; et quidem multi scripti armillis...Sabinis.—263 Excerpt. Klockhovii per quæ desc. et Excerpt. Voss. descendimus.—264 Vulg. per fora: Ursini liber et quatuor alii et fora. Voss. et Arund. ad fora: utrumque vulga-

NOTÆ

257 *Jani*] Hoc est, Jani statuæ et templo.

dicta.

258 *Foris*] Romano et Boario, aut Boario et Piscario; in eo loco, scilicet, unde calida illa aqua exiit adversus Tatium, de qua supra: quem locum *Lentolas* a lavando Varro dictum asserterit.

Arma] Quæ adversus Romanos Tatius intulit, et Jani calida aqua modo memorata depulit.

260 *Æbalii*] Æbalius seu Laconicus dicitur Tatius rex Sabinorum, quia cum Aboriginibus Sabinis Laconum nonnulli profugi sese miscuerant. Laconia vero Æbalia ab Æbalo rege

261 *Leris custos*] Tarpeia, ejus Tarpeii filia, qui Romanae arcis præterat; quæ quidem puella armillarum consequendarum gratia quas sinistris Sabini gerebant, reque adeo parvi momenti, Capitolium rem magnam hostibus prodidit.

262 *Arcis*] Capitolii, scilicet.

Et jam contigerat portam, Saturnia cuius	265
Demserat appositus insidiosa seras.	
Cum tanto veritus committere numine pugnam,	
Ipse meæ movi callidus artis opus.	
Oraque, qua polleus ope sum, fontana reclusi;	
Sumique repentinae ejaculatus aquas.	270
Ante tamen gelidis subjeci sulfura venis,	
Clauderet ut Tatio fervidus humor iter.	
Cujus ut utilitas pulsis percepta Sabinis;	
Quæque fuit, toto reddita forma loco est;	
Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello:	275
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.	

percenerat ad portam, cuius Saturnia insidiosa sustulerat seras affixas. Ego astutus inveniens venire in certamen cum tanta Dea, novi opus artis meæ. Atque aperui scaturigines potentia qua polleo, et emisi aquas subitanæas. Submisi tamen prius sulfura venis frigidis, ut aqua calida obstrueret aditum Tatio. Cujus aquæ postquam auxiliu cognitum est Sabinis prohibitis, et facies quæ fuit, restituta est loco securò, altare mihi constitutum est additum exiguo sacello: hoc consumit ignibus

tæ lectioni præstat. Heins.—265 *Contigerat* Heins. dedit ex Ursin. et Pet. pro vulg. *contigerant*. Mox Voss. *S. custos*, alius *Juno*; Gott. *civis*, Pet. *conjux*: Heins. mallet *posti*.—266 *Appositus* Heins. præfert vulg. *oppositus*, et sic unus V. et P. Olim etiam legebatur *irridiosa*: plurimi autem scripti *insidiosa*, quod et Neapol. placet: unus Mor. *ingeniosa*.—268 Thnan. Mor. et F. *calliditatis opem*: multi etiam *artis opem*; et vulg. *opes*. Heins. placet *opus*, et probatur a Burm.—271 Ol'eu legebatur *tum*, *madidis subj.* at quidam codices *calidis*; pro quo Heins. *gelidis* depositus: Burm. *conj. medius*.—273 *Percepta* est ex libris scriptis et Aldinis Edd. vulg. *comporta*; Maz. et alius *præcepta*.—274 *Quæque fuit* Heins. dedit ex opt. A. ceteri *Quæ fuerat*. Deinde est deest Be.—275 Heins. mallet *Ponitur ara mihi parv.*—276 Cod. Strozze *Hanc adolescent fl.* Heins. *conj. Hac adolescent.* Dein idem putat posse legi in pro *cum*. Duo V. *cum sale*. Mox Excerpt. Voss. et duo alii str. thura su.

NOTÆ

265 *Portam*] Viminalem, scilicet, *Committere*] Juno vero portam apernerat.

Verum Tabulis opus est Topographicis, si quis ista accurate cupit perspicere.

Saturnia] Possessivum posuit pro Patronymico. Juno nempe de qua hic agitur filia Saturni, Romanis, scilicet, a Trojanis, usque infensa, cum maxime Carthagini suæ excidio fore eos audivisset.

267 *Tanto*] Junone, scilicet, quæ ad iram et vindictam maximè prona.

268 *Movi opus*] Romanis opem tuli, opus movendo meæ artis.

Artis] Quæ in aperiendo sicut et claudendo sita.

269 *Ora*] Scaturigines.

271 *Sulfura*] Quorum calore fervesceret aqua.

274 *Reddita forma*] Sabinis pulsis et exhausta aqua.

275 *Sacello*] Ædiculæ, Jano dicatae.

276 *Adolet*] Urit.

At cur pace lates, motisque recluderis armis?

Nec mora; quæsiti redditæ causa mihi.

Ut populo reditus pateant ad bella profecto,

Tota patet demita janua nostra sera.

280

Pace fores obdo, ne qua discedere possit:

Cæsareoque diu nomine clausus ero.

Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,

Aspexit toto quicquid in orbe fuit.

Pax erat; et vestri, Germanice, causa triumphi

285

Tradiderat famulas jam tibi Rhenus aquas.

Jane, face aeternos, Pacem Pacisque ministros:

Neve suum, praesta, deserat auctor opus.

suis furra cum strue. At quamobrem clauderis tempore pacis, et recluderis armis concussis? Atque sine cunctatione, ratio relata mihi petiti. Tota nostra porta aperta est sublato obice, ut reditus pateant populo profecto ad bella. Pace claudio januas, ne qua possit dilabi: et diu ero obseratus nomine Cæsareo. Absolvit; atque erigens oculos aspicientes diversa, intuitus est quicquid fuit in universo mundo. Pax erat, et Rhenus causa vestri triumphi, Germanice, jam tibi obtulerat aquas servas. Jane, fac Pacem, et ministros Pacis aeternos: atque praesta ne auctor

Burm. conj. fereta.—281 Jun. *Pac.* seras obd. Marcil. etiam, ad Hor. Epist. I. 1. 255. legit disced. possim.—282 Fr. numire pro nomine.—283 Plurimi veit. dir. videntes.—284 Excerpt. Voss. *Prospexit tot.*—286 Famulas lib. vett. domitas vulg.—287 Alii cum Fr. fac pro face. Deinde Ursin. *Pacisq. magistros:* Heins. conj. sequestrem, vel sequestrum.—288 Fr. des. actor op.—

NOTÆ

Strue] Libi est genus, auctore Festo.

277 *Lates]* Quando clauditur templum tuum.

Motis] Is vero qui belli suscepérat administrationem, sacrarium Martis ingressus, primum ancilia commovebat, deinde hastam ipsius simulacri, dicens, ‘Mars vigila.’

282 *Clausus]* Reguante Numia clausum primo Jani templum fuerat; secundo post primum bellum Ponicum; tertio, pace terra marique parta, post bellum Actiacum Augustus obsecravit. Sed apertum postea, et clausum sepius, ut ex Dione in primis apparet.

283 *Diversa]* Anteriora quippe et posteriora.

284 *Quicquid]* In Germanici gratiam dictum istud, qui anno Urbis 769. de Chernuscis, Chattis, et Angrivariis triumphavit. Procul namque dubio et multo ante Germanico decretum istum triumphum intellexerat Naso. Quanquam non ideo clausum templum Jani; siquidem non omnia bella extineta fuerant.

286 *Rhenus]* Per Rhenum populos ejus accolas intellige, quorum voluntate Germanicus viceretur utebatur.

287 *Ministros]* Tiberium et Germanicum omnino intelligas postulat et res et temporum ratio: ceterum

Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere Fastis,	
Sacravere Patres hac duo tempa die.	290
Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum	
Insula, dividua quam premit amnis aqua.	
Jupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque:	
Junctaque sunt magno tempa nepotis avo.	
QUID vetat et stellas, ut quæque oriturque caditque,	295
Dicere? promissi pars sit et ista mei.	
Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,	
Inque domos superas scandere cura fuit!	
Credibile est illos pariter vitiisque locisque	
Altius humanis exeruisse caput.	300

destituat opus suum. Patres consecrarunt hac die duas ædes, quod tamen licuit mihi cognoscere ex ipsis Fastis. Insula, quam fluvius lambit aqua divisa, accepit genitum Phœbo et Nympha Coronide. Jupiter est in parte. Unus locus cepit utrumque: et delubra nepotis sunt proxima magnō avo. — Quid prohibet indicare stellas, prout quæque oritur et occidit? Ista quoque sit pars officiū mei. Beatas mentes, quibus primis sedit in ingenio intelligere hæc, et ascendere in sedes cœlestes! Credere est illas simul extulisse cervicem excelsius et vitiis et sedibus humanis. Non

289 Plurimi ex ipsis. Duo tibi pro mihi. Nonnulli etiam dicere F.—295 Meliores, teste Heins. Quid pro vulg. Quis.—296 Plurimi propositi pro promissi. Vulg. etiam legebatur pars fuit illa mei: Voss. et Arund. pars sit et ipsa, et Ursin. ista,—297 Voss. Arund. duo F. cum uno V. animos, quod placet Heins. vel animas, nam seq. vs. illas legitur in Ursini libr. et tribus aliis: vulg. animæ. Dein multi primum pro primis; et F. et Maz. promulgam, quod non displacebat Heins.—299 Quidam vitiisq. jocisque.—302 Fr. Officiumque

NOTÆ

Nasonis votum ad Angustum spectare etiam, quo superstite aethne decretus illis trimplibus, ex Annalibus facile est probare.

288 *Neve*] Ne qui Pacis anctor fuit, moriendo Pacem destinat.

289 *Fastis*] Annalibus et veteribus dierni monumentis.

290 *Hac*] Kalendis, scilicet, Januariis.

Duo] Jovi alterum, alterum Æsculapio.

291 *Natum*] Æsculapius est, Apolline ex Coronide nympha, Phlegia, vel, ut alii tradunt, Leucippi filia, genitus.

292 *Insula*] Illam intelligit quam Delph. et Var. Clas.

Tybris facit.

Dividua] Scilicet insulæ objectu dividitur aqua.

293 *In parte*] Quia in eadem insula illi dicatum templum.

294 *Nepotis*] Æsculapius Apollinis filius Jovis quidem nepos fuit, siquidem Apollo Jovem patrem habuit.

296 *Promissi*] Dixit ab initio: ‘Lapsaque sub terras, ortaque signa, cauam.’

297 *Hac*] Coelestia, scilicet, longe ab omni ambitione aliisque pravis terræ cupiditatibus.

298 *Scandere*] Hoc est, studiose coelestia scrutari.

Non Venus et vinum sublimia pectora fregit ;
Officium fori, militiae labor.

Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuso,
Magnarum fames solicitavit opum.

Admoveare oculis distantia sidera nostris ; 305
Ætheraque ingenio supposuere suo.

Sic petitur cœlum : non ut ferat **Ossan Olympus**,
Summaque **Peliacus** sidera tangat apex.

Nos quoque sub ducibus cœlum metabimur illis,
Ponemusque suos ad stata signa dies. 310

ERCO ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
Sparsaque cœlesti rore madebit humus ;
Octipedis frustra quæruntur brachia Canceris :
Præceps occidua ille subivit aquas.

Venus et Bacchus, aut officium fori, et labor belli, corrupit corda elata. Neque vana ambitio, et gloria illita fuso, et desiderium magnarum divitiarum illas movit. Admoverunt oculis nostris astra remota, et submiserunt cœlum ingenio suo. Eo modo scanditur æther : non ut Olympus sustineat Ossam, et vertex Pelii tangat supremam sidera. Nos etiam metiemur cœlum sub illis ducibus, et assignabimus suos dies ad constituta signa. — Adeoque postquam nox tertia aderit Nonis futuris, et terra erit humida strata rore cœlesti, brachia Canceris octipedis nequicquam querentur : ille præceps mersus est in aquas occidua. — Nonæ advenerint : nimbi

for. — 304 Fr. que pro re. Tum Voss. pr. A. et sex alii furor pro fames. — 305 R. Adduxere ocul. et P. terris pro nostris. — 308 Pet. Imaque P. — 309 Voss. A. et sex alii cal. meditabimur ill. Excerpt. Voss. numerabimus ; Fr. metibimus. — 310 Stata ex opt. et vett. placet Neapol. et Heins. præ vulg. raga. — 312 Tres libri ror. madescit hum. unde Heins. madescet. — 313

NOTÆ

301 *Venus*] Cujus vero bonæ rei sit capax, quem Venus damnosa, aut vinum violens torquet ; ambitiosæ lites, seu bellorum strepitus obtundunt?

303 *Fuso*] Eoque maxime fallaci.

305 *Admoveare*] Quia cognitioni nostræ subjecerunt.

306 *Supposuere*] Quia Cœli rationem, &c. investigaverunt.

307 *Sic*] Perseruando cœlestia.

Ossan] Quos Thessaliæ montes gigantes ad oppugnandum cœlum dicuntur construxisse, ut saepe inculcatum.

308 *Peliacus*] Vertex Pelii Thessaliae montis altissimi.

309 *Ducibus*] Philosophis, scilicet, et Astronomis.

310 *Ponemus*] Id est, singulis signis, quæ suo et fixo tempore oriuntur et occidunt, quæ sunt suis circulis affixa, quorum vertigine vertuntur, propriis dies assignabimus.

311 *Tertia*] Tertio Nonas Januarias Cancer occidit, inquit Columella ; hoc est tertio Januarii. Atque hoc intelligendum de occasu Cosmicō, qui fit pæne jam Sole oriente. Ceterum spectat ad Astronomos subtilis ha-

INSTITERINT Nonæ: missi tibi nubibus atris Signa dabunt imbræ, exoriente Lyra.	315
QUATUOR adde dies ductis ex ordine Nonis ; Janus Agonali luce piandus erit.	
Nominis esse potes succinctus causa minister, Hostia cœlitibus quo feriente cadit.	320
Qui calido strictos tinturus sanguine cultros, Semper, Agone? rogas; nec nisi jussus agis.	

impulsi nubibus fuscis facient tibi indicia, Lyra exoriente.—Adjice quatuor dies Nonis digestis ex ordine, Janus erit placandus die Agonali. Sacerdos succincte, quo percutiente victima procumbit Diis, potes esse causa nominis. Qui infecturus cultros cruento calido petis semper, Agone? neque agis nisi monitus. Nonnulli pu-

Heins, ex scriptis plurimis reponit queruntur pro vulg. querentur: et in seq. vs. subicit pro subibit.—315 Alii obstiterint imbræ. Mox veteres plerique, nisi si tibi. alii, nisi si de, vel, missi de nubibus: quomodo et Mazarin. Nauge-rius et Neapolis recte ex suis libris, *Institerint Nonæ: missi tibi nubibus atris Signa dabunt imbræ exoriente Lyra: quomodo et quinque ex nostris, cum Petaviano; qui tamen, nisi sic ibi nubibus: at Ursini codex, Institerint Nonæ: nisi sit tibi nubibus aër. Scribendum forte, si sit subnubilus aër.* Rem. Am. 599. ‘Limes erat tennis longa subnubilus umbra.’ Heins.—316 Nonnulli pro imbræ habent Nonæ: et Fr. cum aliis Nonæ sign. dabunt.—317 V. et octo alii dictis pro ductis: P. Arund. et duodecim alii ductos; Pet. dictos: Voss. ductas ex ord. noctes.—319 Fr. cum vulg. potest: Heins. corr. potes.—322 Olim

NOTÆ

rumice rerum disquisitio.

312 *Madebit*] Ex rore matutino.

313 *Frustra*] Quia occiderint.

Cancri] Hunc Junonis beneficio in sidera relatum volunt, qui Herculis pedem momordit in Lernæa palude cum adversus hydram certaret, atque ab eo est protritus. Ejus formam in cœlo si cupis spectare, compara tibi Hyginum: frustra namque huc alias auctores transcripserimus.

314 *Aquas*] In mare enim mergi videntur astra quando occidunt.

316 *Signa dabunt*] Indicio erunt instare Nonas, quibus et Lyra exortur, et tempestates simul. Atque Lyram quod attinet, quæ et ‘fidicula’ dicta, Nonis oriri intelligas Heliace, et emergere Solis abscessu.

Lyra] Hæc esse creditur qua Manes olim sibi conciliasse Orpheus dicitur.

317 *Ductis*] Id est, quatuor adde dies, non retrogradiendo sicuti numerare consueverant, sed ex ordine post exactas Nonas procedendo; adeoque quinto Idus, seu nono Januarii, ‘Janus Agonali,’ &c.

318 *Agonali*] Festo die, quo Agonia, seu hostia κατ' ἔξοχην, aut princeps gregis, Principe civitatis interrogato, immolatur.

Piandus] Hostia placandus.

319 *Succinctus*] Ut ad opus expeditior esset.

Causa] Varias hujus nominis ‘Agonalis’ causas seu rationes recenset; et primam quidem ex sacrificiuli Regis solenni voce petitam, qui principem seu populum civitatis ita interrogabat, ‘Agone?’ seu, ferione hostiam? Quæ quidem ratio Varroa placuit.

Minister] Sacerdos ipse, seu Rex

Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.

Pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum ; 325
Una sit ut proprio litera demta loco.

An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,
A pecoris lux est ista notata metu ?

Pars etiam, fieri solitis ætate priorum
Nomina de ludis Graia tulisse diem. 330

Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo :
Veraque judicio est ultima causa meo.

Utque ea nunc certa est ; ita Rex placare sacrorum
Numina lanigerae conjuge debet ovis.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur. 335
Hostibus amotis hostia nomen habet.

tant diem Agonalem habere nomen ab actu, quia oves non accedant sed agantur. Pars credunt hoc festum appellatum Agnalia a veteribus, ut una litera sit sublata proprio loco. An, quia victimæ metuit cultros prævisos in aqua, hæc dies est signata a metu pecoris? Alii quoque arbitrantur diem habuisse nomina Graeca de ludis solitis celebrari tempore majorum. Atque lingua velut appellabat hostiam Agonium: et ultima ratio est vera mea sententia. Et sicuti ea nunc certa est, ita Rex sacrorum tenetur placare Deos marito otis lanigerae. Victima appellatur, quæ procubuit dextra victrice. Hostia habet nomen ab hostibus depulsis.

edebatur *S. agat ne rogat, nec nisi j. agit.* Primo *Agone* Heins. rectum censem, quod opt. A. Læti Cod. et duo F. præstantiores exhibent. Deinde pro *rogat* Pet. Ursin. Voss. Arndt. et septem alii *rogas*; unus Pat. *roges*. Deinde Fr. Arund. unus Mor. et duo alii *ne pro nec.* Meliores etiam *agat* vel *aget*. Heins. ex hisce vestigiis ita refingit vs. *Agone, roges, nec nisi j. agas.*—325 Jun. A. *dici.*—326 Jun. *Unaque sit prop. ei Mor. primo pro proprio.*—328 Multi ipsa pro *ista*. Maz. *ista vocata met.*—329 Pars Heins. placet cum Maz. Læti, quatuor F. et aliis nonnullis præ vulg. *Fas.*—330 Plurimi inter quos opt. A. et unus Pat. *grato pro Graia.*—331 *Pecus* est ex Ursin. opt. A. et sex aliis cum pr. Ed. vulg. *prius.* Alii dic. *Agimina* serm.—333 Ursin. et deceni alii exhibent *nunc:* sed multi vett. cum vulg. Edd. *non.* Deinde Fr. *plac.* *Deorum*; Strozzi *sacerdos.*—336 Heins. dedit *amotis* et Ursin. et Pat. Hec-

NOTÆ

sacrificulus.

326 *Una*] O, scilicet. Sed subtilior quam verior videtur haec Etymologia; quia non agna, sed aries, atque is princeps gregis, eo die mactabatur.

327 *Timet*] Ἀγνιδῶν enim Græcorum est timeo, seu metu angor, Latino-rum.

330 *Graia*] Ἀγῶν enim Græcis est

certamen, primusque dicitur Hercules ‘Agonales’ Iudos in Elide instituisse.

333 *Rex sacrorum*] *Sacrificulus* fuit, Pontifici subjectus, quem post exactos reges, Consule Bruto, creavere, ideo quod quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, et necubi illorum desiderium esset.

335 *Victima*] *Ansa sumta ex iis*

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
 Far erat, et puri lucida mica salis.
 Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
 Acta per æquoreas hospita navis aquas. 340
 Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,
 Nec fuerant rubri cognita fila croci.
 Ara dabat fumos, herbis contenta Sabinis,
 Et non exiguo laurus adusta sono.
 Si quis erat, factis prati de flore coronis, 345
 Qui posset violas addere, dives erat.

Far, et granum splendidum salis nitidi olim erat, quod posset facere Deos propitios homini. Navis peregrina adducta per aquas marinas nondum advexerat myrrhas stillatas ex cortice. Neque Euphrates miserat thura, neque India costum, neque fila rubri croci fuerant cognita. Altare contentum graminibus Sabinis, et laurus adusta non levi crepitu faciebat fumos. Si quis esset qui posset adjicere violas sertis

toris Trevisani ; ceteri a domitis.—338 R. et liquidi luc.—339 Mor. Nond. contulerat ; et idem cum Thuan. et duobus aliis lacrymatam c. myrrham. Excerpt. Voss. arbore myrrhas.—343 Excerpt. Voss. et in Cod. Sa. pro var. lect. herb. contexta S. at Sa. a pr. man. et quinque alii contenta.—345 Pro factis unus vet. fractis; alius plexis : Burm. conj. pactis, ut Plin. xxv. l. ‘ pactilis corona ; nisi et ibi plectilis legendum sit. Unus etiam Cod. horti pro prati.—

NOTÆ

quæ de Agonalibus dixit, multa de sacrificiis veterum intrudit.

Victrice] Ejus manu qui hostem ipse vicisset.

336 *Hostia]* Ab hostibus non male crediderim hostiam dici: ceterum cum ab his qui in hostem pergerent, tum illis qui eum vicissent, cuiusvis tamen Sacerdotis manu, cædebantur.

337 *Ante]* Priusquam in tantum ancta esset Romani Imperii majestas.

338 *Far]* Mola ipsa, quæ ex molito farre et sale.

339 *Nondum]* Jani, scil. temporibus agrestes et semiſeri homines quid myrrha thusve esset parum curabant. Neque satis constat quo primum tempore in Italianam advecta hujuscemodi odoramenta.

Lacrymatas] Ad locum alludit qui est Metam. x. ubi Myrrhæ, Cynuaræ

patris amore correptæ, fabula tota narratur: quo ne pigeat recurrere.

341 *Euphrates]* Qui Mesopotamiae fluvius maximus in sinum Persicum influens, ab Oriente felicem Arabiam, unde thus petitur, claudens, merces et Sabæa aromata in alias gentes transmisit.

Costum] Frutex est cuius radix gustu fervens, odore eximio, primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, itemque in Arabia, nascens.

342 *Nec fuerant]* Quia e Cilicia nondum advectum, neque per Italiam cultum.

343 *Sabinis]* Herba est ad cupressi similitudinem fruticans. *De la sauvrière.*

344 *Non exiguo]* Quia folia ejus in igne crepitant.

Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,

In sacris nullum culter habebat opus.

Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,

Ulta suas merita cæde nocentis opes,

Nam sata, vere novo, teneris lactentia succis,

Eruta setigeræ comperit ore suis.

Sus dederat pœnas. Exemplo territus hujus

Palmite debueras abstinuisse, caper.

Quem spectans aliquis dentes in vite prementem,

Talia non tacito dicta dolore dedit :

Rode, caper, vitem : tamen hinc, cum stabis ad aram,

In tua quo spargi cornua possit, erit.

Verba fides sequitur : noxæ tibi deditus hostis

Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.

350

355

360

compositis de flore prati, erat opulentus. Hic culter, qui nunc fodit præcordia tauri percussi, nullum habebat opus in sacris. Prima Ceres latata est crux suis aridæ, ulta divitias suas morte nocentis. Nam inventi vere novo segetes lactentes in mollibus sulcis inversus rostro porcæ setigeræ. Porcæ persolverat pœnas : caper tremefacte, exemplo hujus debueras abstinuisse palmite. Quem aliquis cernens figentem dentes in rite, protulit talia verba dolore minime secreto : Rode vitem, caper, tamen erit illi ritu quo possit fundi in tua cornua, quando stabis ad altare. Fides sequitur dicta ; hostis proelivis in damna tua, Bacche, habet cornua sparsa mero

350 Unus Liber Ult. suis : et Voss. et Pet. merito.—351 Heins. ex melioribus libris monet sulcis pro succis esse legendum : Burm. vero præfert succis; nec spernit lect. Cod. Jun. primis lact. succis.—352 Voss. et tres alii setig. canticit or.—356 Dicta dolore refert Læti et tres alii: dicta veteres plerique; recte: nam verba dare alio significatu dicuntur: digna dedit Arund. et sex alii. Heins.—357 Pet. et alii quatuor hic pro hinc: Heins. cum uno F. præfert huic.—359 Olim edebatur noxa tibi debitus host. at opt. vett. noxæ...deditus: nonnulli etiam mox et tibi.—360 Vulg. Spargit et effuso: correxit Neapol.

NOTÆ

348 Nullum] Donis quippe, non fruges rostro invertit, adeoque perditum.

349 Porcæ] Sus vero a Graeco θύσιον, σῶν, vel θύσια, quod antiquius fuit, a verbo θύειν, quod est immolare, ideo deducendum vocabulum, quod, ut Varro ait,

a simile genere pecoris immolandi initium sumtum videtur: cuius vestigia, quod initis Cereris porci immolantur, et quod initis pacis fiedus cum feritur, porcus occiditur, &c.

350 Merita] Quia Cereris inventum

Videntur vero tenellæ segetes terræ humorem codem modo sugere quo infantes matrum siccant ubera.

353 Dederat] Neque vero tam imperite Ethnici quæ cuique Deo maxime contraria pecora credebant impigre mactabant. Immo et inde haud quaquam temere aliiquid in usus tuos expisceris.

354 Debueras] Quia, scil. Baccho

Culpa sui nocuit: nocuit quoque culpa capellæ.

Quid bos, quid placidæ commeruistis oves?
Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas

Viderat inceptos destituisse favos.

Coerula quem générrix ægre solata dolentem, 365

Addidit hæc dictis ultima verba suis:

Siste, puer, lacrymas: Protens tua damna levabit;

Quoque modo repares, quæ periere, dabit.

Decipiat ne te versis tamen ille figuris,

Impediant geminas vincula firma manus. 370

Pervenit ad vatem juvenis: resolutaque somno

Alligat æquorei brachia capta Senis.

affuso. Noxa obfuit porcæ, noxa etiam obfuit capellæ. Quid, taure, quidre mites oves commeruistis? Aristæus lacrymabatur, quod adverterat apes extinctas cum prole reliquisse favos inceptos. Quem dolentem mater carulca vix consolata, adjecit has novissimas voces sermonibus suis; Puer, omittit fletus: Proteus minutus tua damna, et docebit quo modo restituas quæ pericrunt. Attamen validi laquei ligant ambas manus, ne ille tibi imponat mutatis figuris. Adolescens pervenit ad vatem, atque constringit lacertos senis marini solutos sopore. Ille mutabilis vertit

qui dedit *Spargitur affuso*: R. *infuso*; P. *a fuso*. Dein pro *cornuu* Heins. in priore notarum ed. ad Epist. xiiii. 113. citat tanqnam legeret *tempora*; quod tamen in nullo Cod. extat.—363 Fr. *cum prole necut*.—364 Excerpt. Voss. et sex alii *incept. deseruisse fav*.—368 Unus P. *Quoq. modum rep*.—369 Quædam Edd. *variis pro versis*.—370 Excerpt. Kloekhovii *vinc. dura man*. Unus etiam Cod. *geminos vinc. firma pedes*.—371 Pr. Venet. Ed. et unus Heins.

NOTÆ

ob injurias suas mox jugulabitur.

358 *Quod*] *Vinum*, scil. de more præterquam in sacris Cereris.

359 *Verbu*] Id est, verba re ipsa comprobata sunt.

Noxæ] Id est, traditus tibi pro peccato: namque, ut inquit Festus, ‘Cum lex jubet noxæ dedere, pro peccato dedi jubet.’

Hostis] Caper, scil. qui vites rosit.

360 *Spargitur*] Adeoque postmodum Bacchus mactatur.

363 *Aristæus*] Hujus Apollinis et Cyrenes filii quam hic Naso perstrinquit fabulam prolixè habes apud Mardonem, sub finem Georgicorum: quo voluptatis causa recurrere ne pigeat.

Eadem disces opera, quamobrem ab ipso primo mactati boves: quod nunc enarrare incipit noster.

Stirpe] Omni sobole.

365 *Cærula*] Quia aquarum nymphæ, Cyrene Penei amnis filia.

367 *Proteus*] Hic Oceani et Tethyos, vel Neptuni et Phœnices, filius, in omnes formas se vertere peritus, vates fuit qui nosset omnia.

368 *Quæ periere*] Apes, scil.

369 *Decipiat*] Namque effugisse Proteum credidisset, qui eum sub eadem forma nusquam conspicaretur.

370 *Manus*] Protei, scil. qui, ut ait Maro, prius vinculis capiendus,

Ille sua faciem transformis adulterat arte :

Mox domitus vinclis in sua membra reddit.

Oraque cœrulea tollens rorantia barba,

375

Qua, dixit, repares arte, requiris, apes ?

Obrire mactati corpus tellure juvenci :

Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.

Jussa facit pastor. Fervent examina putri

De bove : mille animas una necata dedit.

380

Posecit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,

Quas pia Dis ruris ferre solebat anus.

Quid tuti superest; animam cum ponat in aris

Lanigerumque pecus, ruricolæque boves ?

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,

385

Ne detur celeri victima tarda Deo.

vultus sua arte : mox coactus funibus induit denuo suos artus. Atque attollens os stillans, barba cœrulea, Petis, inquit, quomodo repares apes ? Defulito corpus tauri paremti : ille defossus præbebit quod petis a nobis. Pastor exequitur jussa. Examina pullulant et prorumpunt de tauri putrido: una anima imperfecta genuit mille. Fatum vocat ovem : improba vellit verbenas, quas pia anus solebat ferre Diis ruris. Quid restat securi, cum ovis lanigera, et tauri ruricole deponant animam in altaribus ? Persis equo placat Hyperionem vallatum radiis, ne victima lenta præbeatur.

Cod. reductaque somn.—372 Jun. *capt. Dci.*—373 Heins. ex uno Pat. corr. *sua pro suam*. In P. et Excerpt. Voss. *suam speciem*. Tum vulg. habebant transformat et alterat art. at idem reposuit ex Ursin. et Pet. opt. libris transformis adulterat. In P. etiam *apte pro var. lect. τῷ arte.*—374 Arund. et Voss. *sua terga red.*—381 Ex Ursini Libro Heins. dedit Posecit ovem fatum pro vulg. *Parit oris pratum:* in nounullis vett. *Pascit;* Pet. *Pascit oris prato;* opt. A. *Pascit oves pratum.*—383 Duo libri *Quid thuri sup. quinque ruri.* Excerpt. Voss. *in aram.*—385 Quatuor libri *H. contum.*—386 Fr. a man. pr.

NOTÆ

neque sine vi ulla dat præcepta.

371 *Juvenis*] Aristæus, scil.

372 *Senis*] Protei, scil. dormientis: namque aliter quomodo alligasset?

373 *Transformis*] Proteus, qui omnes formas induere arte, qua forte pollebat, magica didicerat.

374 *Sua membra*] Primam et propriam formam sumvit.

376 *Qua*] Quam bene istud et ex coacto ingenio expressit.

378 *Dabit*] Magno vero consensu antiqui ex putrefactis boum visceri-

bus præsertim nasci apes tradiderunt.

379 *Pastor*] Aristæns.

Examina] Magno numero et festino in petu apes prorumpunt.

380 *Una*] Juvenci.

381 *Posecit*] Nunc, venusta certe transitione, ad ovium fabulam, cur inactentur, transit Naso.

Verbenas] Cujus herbæ usus multus in sacris.

Improba] Temeraria.

382 *Dis ruris*] Baccho puta, Cereri,

Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,
 Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
Exta canum vidi Triviae libare Sapæos ;
 Et quicunque tuas accolit, Hæme, nives. 390
 Cæditur et rigido Custodi ruris asellus.
 Causa pudenda quidem est, huic tamen apta Deo.
 Festa corymbiferi celebrabas Graecia Bacchi,
 Tertia quæ solito tempore bruma refert.

tur Deo cito. Quia cerva est semel mactata Dianæ triplici pro puella, nunc etiam mactatur pro nulla puella. Vidi Sapæos et quisquis positus est ad tuas nives, Hæme, facere Triviae visceribus canum. Asellus mactatur etiam rigido custodi ruris. Causa quidem est turpis, sed tamen conveniens huic Deo. Graecia celebrabas festa Bacchi corymbiferi, quæ tertia bruma refert tempore consueto. Diu etiam

vict, pigra D.—387 Ex melioribus Heins. profert Quod; plurimi Quæ. Mox duo libri geminae pro triplici: Cod. Ursin. gemina: Heins. conj. sem. Ægææ pr. vel Eubææ pro Euboicæ.—388 Multos esse locos, et nostri poëtæ et aliorum, quibus cadit tueri liceat, Burm. monet Met. VII. 162. Fast. VI. 160. Trist. I. ix. 43. et passim: plurimi scripti datur.—389 Quinque libri Ext. canis: R. etiam vi-deo; et Excerpt. Klokchov. mactare Sap.—390 Fr. Herme, niv.—392 Huic dedit Heins. ex melioribus pro vulg. sed.—393 Codd. vett. Fest. racemiferi.

NOTÆ

aliisque.

385 *Equo*] Soli quippe celerrimo numini gratum fore citum equum Persæ autumant.

Hyperionæ] Dicunt nonnulli Titanis et Terraæ fuisse filium, Solisque patrem: alia itemque alii non multæ frugis. Verum pro Sole ipso sæpius sumitur.

387 *Triplici*] Quia trivia, triceps, et triplici nomine in cœlis, sylvis, et Inferis appellata, ut supra dictum.

Virgine] Iphigenia, scilicet, Agamemnonis filia, Dianæ aris ideo admovenda, quod ipse, inscius, illius cervam occidisset; pro qua tamen puella Deorum miseratione alia cerva supposita. Fabulas vero hujusmodi identidem prolixe repeterem non foret tædiosum modo, sed et inutile; cum ubique prostent elegantes libelli qui has omnes enucleant.

388 *Nulla*] Nulla quippe Iphigenia jam redimenda.

389 *Canum*] Non abs re sane, siquidem illorum latratu phantasmata quæ ab Diana, seu Hecate, aut Proserpina immittuntur, ex istorum hominum opinione contra ejus voluntatem dissolvuntur.

Vidi] Qno tempore credas exul per Thracum fines iter habuit, uti dictum in Tristibus.

Sapæos] Thraciae fuerunt populus, qui et Sinties, Sinti, et Saïi aliquando dicti, habitantes in littore circa Abdéraram.

390 *Hæme*] Hæmus mons est Thraciae nivosus. Verum dubium non est quin de Zerintho, qnam urbem et antrum Hecates facit Stephanus, Lycophron ‘Canis antrum’ dixit, cogitaverit Naso. Namque et ipsum illac transiisse in Tristibus vidi-mus; et ibi solitos præcipue canes Hecate immolari testis Suidas.

391 *Rigido*] Priapo, scilicet, Venoris et Bacchi filio, cuius ridiculi et

Di quoque cultores gelidi venere Lycei, 395
 Et quicumque joci non alienus erat:
 Panes, et in Venerem Satyrorum prona juventus;
 Quæque colunt annes, solaque rura, Deæ.
 Venerat et senior pando Silenus asello,
 Quique rubro pavidas inguine terret aves. 400
 Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
 Gramine vestitis accubuere toris.
 Vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam.
 Miscendas parce rivus agebat aquas.

cultores frigidi Lycae, et quisquis non erat alienus jocis, convenerunt. Panes, et juventus Satyrorum proclivis in Venerem, et Deæ quæ frequenter fluvios et rura deserta venerant. Adserat quoque Silenus senior incureo asello, et qui incutit timorem avibus paridis rubro inguine. Qui nacti sylvam aptam in grata convivia accubuerunt lectis vestitis gramine. Bacchus præbebat merum; singuli tulerant sibi certa.

Deinde pro vulg. celebrabat Pet. et O. exhibent celebrabas: at unus F. celebrauit.—395 Plurimæ Edd. *Di quoq. cult. in idem v. Lycei.* Ursini et Petavii liber cum multis aliis, *Lyæi.* Mazarin. optimus cum tribus aliis vere, ut puto, *gelidi Lycei:* sic Met. i. 217. ‘Gelidi pineta Lycei’ dixit, et v. 608. ‘Gelidum Erimanthon.’ Virgilii Ecl. x. 15. ‘Gelidi fleverunt saxa Lycei.’ Sequens distichon rectius huius præponatur. *Heins.* *Nemoris v. Lycei* Be. et duo alii.—396 In antiquis legebatur *joci;* nonnullæ autem Edd. loci: Ursini Cod. et Naugerianus cum aliis quibusdam mero; et idem Ursin. locis pro var. lect. quod Pet. quoque et sex alii agnoscunt: at Heins. mallet *joci.*—400 Olim legebatur *Qui rubroque aridas ing.* Heins. scribit cum plerisque *Quiq. rubro,* vel *ruber,* *pavidas;* Ursin. enim et tres alii habent *ruber:* Pet. *Quiq. rubro lividas;* P. unus, et Excerpt. Kloëkhov. *Quiq. rubens aridas;* et sic Fr. nisi quod *τὸ n in rubens* est a man. sec. Heins. etiam putat posse legi *ruber... inguina.*—402 Unus Mor. et alius *vest.* *incubuere tor,* duo *concubuere;* P. et Excerpt. Voss. *occubuere.*—404 *Parce* Burm. dedit ex Voss. Arund. Excerpt.

NOTÆ

fascino suo turpissimi Dei in hortorum limine statua rudis ponebatur.

393 *Festa]* Fabulam occipit narrare, ex qua sacri antecedentis origo cognoscatur.

Corymbiferi] Corymbus fructus est hedera, ex qua Baccho coronæ necabantur.

394 *Tertia]* Tertio enim quoque anno, brumali tempore, Trieterica Baccho majori solennitate quam alia ejus festa, in expeditionis Indicæ memoriam triennio peractæ, celebrabantur. Qua in re, si tamen aliorum

veriorem sententiam sequi amas, annua fuisse hæc Bacchi sacra ne dubites. Trieteris enim nihil aliud fuit quam tres anni quadrimestres, seu duo semestres.

395 *Lycei]* Qui mons fuit Areadiæ Pani Deo sacer.

397 *Panes]* Fanni, Sylvani, de quibus toties.

Satyrorum] Qui Bacchi comites, Faunis similes.

399 *Silenus]* Bacchi fuit nutritius, paedagogus, et comes assiduus, semper ebrius, quem tamen Satyri tanquam

Naides effusis aliæ sine pectinis usu,	405
Pars aderant positis arte manuque comis.	
Illa super suras tunicam collecta ministrat:	
Altera dissuto pectus aperta sinu.	
Exerit hæc humerum: vestem trahit illa per herbas.	
Impediunt teneros vincula nulla pedes.	410
Hinc aliae Satyris incendia mitia præbent:	
Pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.	
Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt.	
Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.	
At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus	415
Omnibus ex illis Lotide captus erat.	
Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa:	
Signaque dat nutu, solicitatque notis.	

Rivus rehebat aquas miscendas parce. Naides convenerant pars comis sparsis sine usu pectinis, aliæ crinibus fictis arte et manu. Illa ministrat habens tunicam collectam super suras; altera habens pectus nudum veste soluta. Hæc profert humerum: illa dicit vestem per gramina. Nullus calceus vincit molles pedes. Hinc aliæ movent lenes ardores Satyris; pars tibi, qui habes tempora vincta pinu. Incendunt te quoque, Silene, libidinis inextinctæ. Lascivia est quæ nou patitur te esse senem. At Priapus ruber honos et custos hortorum erat captus amore Lotidis ex illis omnibus. Cupit hanc, hanc optat, suspirat in illa sola; et facit indicia nutu, et solicitat

Pol. et duobus aliis: olim enim edebatur large.—405 Fr. et alii Naides.—406 Aderant ex scriptis et edd. melioribus; ceteri aderat. Dein vett. libri habent positis, non comitis ut sæpe editum.—407 Duo vett. tun. succincta min.—409 Maz. et septem aliæ hæc humeros. Meliores mox vestem pro vulg. restes.—411 Quatnor Codd. et Scholiast. Rumphii incend. mutua præb.—413 Be. et sex alii urgent pro urunt.—415 Excerpt. Kloekhov. At rufus hort. Tum decus ex Pet. et Ursini lib. placet Heins. præ vulg. Decus.—416 Be. ill. Lochide capt.—417 Plurimi vett. et quædam Edd. solam..illam.—418 Cod. Læti nictu pro nutu. Mox unus Heins. Maz. et

NOTÆ

patrem observabant.

402 *Gramine vestitus*] Toris gramineis: non enim tapetibus strata humus erat.

404 *Parce*] Utpote in Bacchi convivio.

405 *Naides*] Quas Deas supra dixit colere amues.

Effusis] Crinibus passis et impexis.

406 *Positis*] Compositis.

408 *Dissuto*] Ob dissutam vestem.

410 *Vincula*] Pro calcis.

411 *Hinc*] Ex eo quod ita lascivientes nymphæ, et prope nudæ.

Incendia] Amorem.

412 *Qui pinu*] Pana indicat: nam pinu coronatur.

414 *Nequitia*] Lascivia, blanditiæ, gestus protervi, &c.

Esse] Pro, videri.

416 *Lotide*] Lotidos amore, quæ nymphæ in loton arborem Deorum

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Irrisum vultu despicit illa suo.

420

Nox erat: et, vino somnum faciente, jacebant

Corpora, diversis victa sopore locis.

Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,

Sicut erat lusu fessa, quievit humo.

Surgit amans: animamque tenens, vestigia furtim

425

Suspenso digitis fert tacitura gradu.

Ut tetigit niveæ secreta cubilia Nymphæ;

Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavit.

Et jam finitima corpus librabat in herba:

Illa tamen multi plena soporis erat.

430

Gaudet: et, a pedibus tracto velamine, vota

Ad sua felici cœperat ire via.

Ecce rudens rauco Sileni vector asellus

Intempestivos edidit ore sonos.

Territa consurgens Nympha manibusque Priapum

435

Rejicit, et fugiens concitat omne nemus.

signis. Superbia inest formosis, et fastus comitatur pulchritudinem. Illa contemnit irrisum vultu suo. Nox erat; et corpora oppressa somno, nero inducente somnum, prostrata crant diversis locis. Lotis lassa sicut erat lusu requierit ultima sub frondibus acernis in terra graminea. Anans surgit, et comprimebat spiritum fert clanculum pedes tacitos suspenso gradu. Postquam pervenit ad occultu cubilia Nymphæ candidæ, caret ne rendus sui halitus strepitum edat. Atque jam librabat corpus in gramine proximo, illa tamen erat plena plurimi somni. Latatur, et vinclis detractis pedibus cœperat ire ad sua vota via felici. Ecce asellus Sileni rudens emisit sonum intempestivum ore rauco. Nympha exsurgens tremefacta est, et repullit Priapum manibus, et fugiens concitat omnem syleam. At Deus nimium etiam

quatuor alii solicitatq. munu.—419 Heins. conj. in. pulchrae, seq.—420 Non nulli Codd. rull. decipit ill. Mor. etiam ill. Deum; alias senem.—422 Sex libri diversis rincta sop. Ursini Cod. jacta; Heins. putat pro tacta; aut jacta sopora: Fr. a man. pr. Semisepulta loc.—424 Olim legebatur Sic, ut e. l. lassa. ‘Scriptum extat in aliis euisis Sicut erat lusu lussu, cum sale.’ Neapol. Aldin. posterior, et decem scripti habent ludo fessa.—427 Unus P. niv. captata cub. Duo alii secreta silentia N. Maz. cubicula; Arund. et Voss. cunabula.—428 Ipsa ex melioribus profert Heins. alii Ipse.—429 Be. corp. libratur in.—432 Duo libri sua fallaci cap. unus etiam fallaci c. i. gradu.—434 Excerpt. Voss. or. modos, ut alibi sâpe.—435 Ex Ursini libro, et uno Pat. Heins. dedit consurgens; vulg. consurgit.—436 Be. et septem alii et sur-

NOTÆ

miseratione conversa.

Animam tenens] Spiritum, aut oris

423 Ultima] Postquam ceteri ob- halitum, comprimens.

dormivissent.

426 Digits] Pedum, scilicet.

425 Amans] Priapus, scilicet.

429 Libratur] Leviter in herbajuxta

At Deus, obscœna nimium quoque parte paratus,

Omnibus ad Lunæ lumina risus erat.

Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est

Hellespontiaco victima grata Deo.

440

Intactæ fueratis aves, solatia ruris,

Assuetum sylvis, innocuumque genus;

Quæ facitis nidos, quæ plumis ova foveatis,

Et facili dulces editis ore modos.

Sed nihil ista juvant, quia linguæ crimen habetis,

445

Dique putant mentes vos aperire suas.

Nec tamen id falsum: nam, Dis ut proxima quæque,

Nunc penna veras, nunc datis ore notas.

Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:

Juveruntque Deos indicis exta sui.

450

Ergo sæpe suo conjux abducta marito

Uritur in calidis alba columba sociis.

paratus parte turpi erat ludibrio omnibus ad lumina Lunæ. Auctior clamoris exsolvit pœnas cæde; et inde est rectima grata Deo Hellespontiaco. Aves oblectamenta ruris, genus assuetum sylvis et innoxium, fueratis illibatae; quæ struitis nidos, quæ foveatis ova plumis, et emititis dulces modos ore docto. Verum ista nihil prouunt, quia habetis crimen linguæ, et Dii credunt vos detegere cogitationes suas. Neque tamen id vanum; nam ut quæque est familiaris Diis, facitis indicia certa nunc penna nunc lingua. Soboles altum diu secura tum denique mactata est; et viscera sui indicis placuerunt Diis. Ergo alba columba conjux frequenter avulsa

gens conc. Et sex libri exhibent concutit; tres suscitat; duo territat.—440 P. et Pet. *vict. sacra D.* Unus etiam Med. grata mari.—442 Tert. Mor. *Assiduum sylv.*—443 Tres libri dant quæ plum. alii et.—444 Unus Cod. Quæ facil. Mox modos Pat. et multi alii; vulg. sonos.—445 Fr. nil pro nihil.—447 Vulg. *hoc falsum*; Duo libri *id falso*; *id falsum* Heins. dedit ex Ursin. aliisque nonnullis. Unus liber quæq. est.—448 In quibusdam penn. vetitas, nunc.—449 Tres scripti diu volucris prol. et mox *tunc pro tum*.—451 Be. *conj. adjuncta mar.* sex alii adducta.—452 Maz. *Ur. ignitis alb.* et sex

NOTE

nympham deponebat.

diximus.

446 *Concitat*] Omnes a somno excitat.

441 *Intactæ*] Nnne ad avium cædem declarandam pergit Poëta.

440 *Hellespontiaco*] Priapo, scilicet, Lampsaceno, a Lampsaco urbe, quæ est in littore Hellesponti, in ora Asiatica. Hellespontum autem ab Helle Phryxi sorore, quæ in illud mare decidit, appellatum esse sæpe

448 *Nunc*] Præpetes, scil. volatu, oscines garritu futura prænuntiare ex angurali disciplina credebantur.

449 *Tum denique*] Cum futuronum fecerunt indicia,

450 *Juverunt*] Quia Diis mactatæ.

Nec defensa juvant Capitolia, quo minus anser
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Nocte Deæ Nocti cristatus cæditur ales, 455
Quod tepidum vigili provocat ore diem.

Interea Delphin clarum super æquora sidus
Tollitur, et patriis exerit ora vadis.

POSTERA lux hyemem medio discrimine signat:
Æquaque praeteritæ, quæ superabit, erit.

455

460

suo marito absuntur aris incensis. Neque Capitolia protecta prosunt, quo minus anser præbeat jecur in patinas tuas, Inachi lauta. Ales cristatus jugulatur nocte Deæ Nocti, quia cict calidum diem ore experricto. Interea Delphin sidus lucidum tollitur super maria; et extrahit os ex gurgitibus patriis. — Dies sequens signat hyemem discrimine medio, et que supererit erit æqualis anteactæ. — Aurora prox-

scripti blanda pro alba. Denique Heins. conj. Idaliis, aut in Cænidiis; et Francius initis. — 454 Alii I. vacca, tuas: Ursin. bacca; alius Baccha: unus F. et Cod. Læti Dira. Be. Inache sancte; Excerpt. Kloekhov. et plurimi scripti Inache laute: Heins. placet Inachi lauta. — 455 Alii D. Noctis crist. Dein provocat ex melioribus Heins. recepit pro vulg. provocet. — 457 Æquora scripti præstan-

NOTÆ

Indicis] Avis quæ Deorum mentem aperit.

452 *Focis]* In Veneris aris tota adurebatur.

453 *Defensa]* Primos anseres Gallorum in Capitolium ascensum persensisse, et clangore vigiles excitasse, notius est quam ut prolixe hic inculetur.

454 *Inachi]* Rex fuit Argivorum Inachus, quem in fluvium ejus nominis innatum fuisse volunt. Hujus vero filia fuit Io, seu Isis, cuius sacerdotes anserinis ac bubulis carnibus vesci apud Ægyptios tradit Herodotus.

Lauta] Lantam dicit ex Romano-rum opinione, qui anseres, præsertim vero eorum jecora, inter lautissima cibaria habebant.

455 *Nocti]* Quæ quidem Poëtis Dea est.

Cristatus] Gallus, qui cantu suo noctis silentium turbat, et quasi diem provocat.

457 *Intera]* Atque adeo Agonali

luce, seu quinto Idus: quanquam Cæsari apud Plinium pridie Nonas exoritur Delphin. Sed ita intelligas, Cæsari matutinum pridie Nonas, huic quinto Idus cum occidit Sol, eum ab oriente surgere.

458 *Patriis]* Delphinus, scilicet, piscis patriam habuit mare. Illam autem fuisse dicunt nonnulli qui ex Siculo mari Arionem cithareðum in Tænarum transvexit. Alii a Neptuno inter sidera collocatum eum volunt, qui Amphitritem nuptias cum ipso detrectantem allegerit, et mitem ad Neptunum produxerit.

459 *Postera]* Quarto Idus Januar. decimo adeoque hujus mensis die Naso, pridie Nonas Columella, et tabulae Ptolemai, hoc est Januarii quarto, medianum hyemem faciunt. Qnomodo computaverint non satis assequor, nisi quod ex bruma ipsa seu Solsticio hyemali hyems media mihi videretur debere dijudicari. Sed Æquinoctiorum nunquam fere non

PROXIMA prospiciet Tithono nupta relicto
 Arcadiae sacrum pontificale Deæ.
 Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit ;
 Hic ubi Virginea Campus obitur aqua. 465
 Unde petam causas horum, moremque sacrorum ?
 Dirigat in medio quis mea vela freto ?
 Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,
 Propositoque fave, ne tuus erreret honos.

ima Tithono relicto prospiciet sacrum pontificale Deæ Arcadiæ. Dies eadem recipit te quoque templo, soror Turni, hic ubi Campus obitur aqua Virginea. Unde petam causas et ritus horum sacrorum? quis dirigat mea linctea in medio mari? Ipsa doce, quæ habes nomen derivatum a carmine, atque fave instituto, ne tua gloria

tiores, teste Heins. ceteri æthera.—461 Pr. V. et unus Pat. cum Aldin. post. Ed. Prox. respicit T. Excerpt. D. perspiciet. Arund. Voss. et multi alii conspiciet. Olim etiam edebatur T. Aurora relict. Heins. dedit nupta ex Ursin. Pet. Maz. et tribus aliis libris : sie etiam Fr.—465 Plurimi moresque.—466 Multi scripti et editi Diriget in; nonnulli Dirigit: Gottorph. Porriget.—467 Heins. mallet

NOTÆ

turbata ratio. Quare ista aliis peritiорibus æstimanda relinquo.

461 *Proxima*] Tertio Idus, undecimo adeoque Januarii. Sed ne deinceps in leviculis istis immoremur; paranda erit tabula, ex qua vetus Romanorum nostraque dies computandi ratio uno intuitu perspiciatur.

Tithono] Hunc Laomedontis filium ab Aurora in cœlum sublatum, et pro marito amatum, jam sæpius vidimus.

Nupta] Aurora, pro die ipso posita passim.

Relicto] Cum Aurora sit officium diem aperire.

462 *Arcadiæ*] De Carmenta sermo est; quæ Evandri mater, mulier fatidica, ideoque a Rōmanis culta, relicta Arcadia, ubi ille regnabat, et conseensa navi, in Italiam cum ipso, qui regno pulsus fuerat, venit. A Carminibus quibus responsa comprehendebat appellatam volunt, cum magis Themis, itemque Nicostrata diceretur. Aram ei ad Carmentalem portam sub Capitolio dedicasse Ro-

manos scribit Dionysius. Templum præterea habuisse in foro Romano a matronis dedicatum docet Plutarchus.

Pontificale] Quod a Pontifice, et majori quam aliorum Sacerdotum veneratione, celebrabatur. Carmen-talia autem dicit, quæ feriæ fuerunt stativæ, quæque universi populi eodem tempore recurrabant.

463 *Turni soror*] Juturnam dicit; Turni enim Rutulorum regis soror fuit, Dauni filia, quam Jupiter pro erepta virginitate immortalitate donavit.

Æde] Hoc fuit templum in Campo Martio, prope ductum aquæ Virginis.

464 *Virginea*] Hanc aquam virginem appellaverint ideo quod quærentibus aquam militibus virgincula quædam puella venas monstravit, quas secuti qui foderant vim aquæ ingenitem invenerunt.

466 *Fretø*] Non abs re freto materiali certe difficile Naso comparat.

467 *Quæ nomen*] Carmentam seu Carmentim dicit: quanquam alii quasi

Orta prior Luna (de se si creditur ipsi)

A magno tellus Arcade nomen habet.

470

Hic fuit Evander: qui, quanquam clarus utroque,

Nobilior sacræ sanguine matris erat.

Quæ, simul æthereos animo conceperat ignes,

Ore dabat vero carmina plena Dei.

Dixerat hæc nato motus instare, sibique,

475

Multaque præterea, tempore nacta fidem.

Nam juvenis, vera nimium cum matre, fugatus

Deserit Arcadium Parrhasiumque larem.

minuatur. Terra orta prior Luna (si fides habetur ipsi de se) habet nomen a magno Arcade. Evander ibi fuit, qui tumetsi erat illustris utroque sanguine, erat tamen clarior sanguine matris. Quæ statim atque conceperat caelestes flammæ animo, effrebat vero ore carmina plena Dei. Ea quæ nacta erat multam fidem tempore anteacto, dixerat motus instare sibi et filio. Nam adolescens pulsus cum matre nimium vera reliquit Areadam et domum Parrhasium. Cui lacrymanti mater

Dica, vel Nympha mone. Fr. et Mor. Ipsa more. Idem Cod. et quidam alii carm. dictum.—468 Alii err. honor.—469 V. prius pro prior. Meus liber reponi suadet, de se, si creditur ulli: vetus alius ipsi. Neapol. Credimus ipsis septem libri: creditur illi, duo: sed Heinsii unus, de se sic creditur ulli, quare rectius legatur ex libro Neapolis, de se si creditur ulli. Vid. 1. Ex Pont. viii. 13. Burm.—471 Quædam Edd. Hinc su. Heins. dedit Hic ex melioribus.—473 Fr. pro var. lect. æther. concepit mente furores. Unus etiam Med. anim. collegaverat igne.—474 Sic Heins. dedit ex Maz. Voss. Arund. et tribus aliis; vulg. Ore d. pleno c. vera D. Alter Maz. pro var. lect. d. pleno carnime vera D.—475 Fr. a man. pr. hæc rates mot.—476 In codice A. que deest. Tum alter P. præterito. Heins. conj. Multam præterito temp.—477 Fr. nim. ver.—478 Arcadium ex Strozze Cod. placet Heins. præ

NOTÆ

carentem mente interpretati sunt, quod, scilicet, Apollinis numine corupta vaticinaretur.

469 *Orta prior*] Antelunares ob religionis neglectum per convicium appellati fuerant Arcades. Probrum illud in laudem reverent, antiquiorem sidere isto gentem nam gloriantes. At Censorinus trimestrem annum primo habuisse illos dicit, et ob id Proselenos appellatos, seu Antelunares; cum prius annum habuerint quam is in Græcia ad Lunæ cursum constitueretur.

470 *Arcade*] Jovis fuit filius ex Callisto, qui Arcadiæ Peloponnesi

regioni intimæ nomen dedisse dicitur.

471 *Utroque*] Mercurii faciunt filium Evandrum plerique; a quibus dissentire videtur Naso.

473 *Ignes*] Afflatus aut instinctus divinos intellige.

475 *Motus*] Seditiones, per quas regno pelleretur. Ob patrem, per imprudentiam tamen, imperfectum, fugatum volunt nonnulli: alia tamen alii.

476 *Nacta*] Eventu quippe confirmata omnia quæ Carmentis prædiceraut.

477 *Nimium*] Quia melius fuisset regno non pulsos fuisse, falsaque fuis-

Cui genitrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,	
(Siste, puer, lacrymas,) ista ferenda tibi est.	480
Sic erat in fatis: nec te tua culpa fugavit,	
Sed Deus: offenso pulsus es urbe Deo.	
Non meriti poenam pateris, sed Numinis iram.	
Est aliquid magnis crimen abesse malis.	
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra	485
Pectora pro facto spemque metumque suo.	
Nec tamen ut primus moere mala talia passus:	
Obruit ingentes ista procella viros.	
Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris,	
Cadmus, in Aonia constituit exul humo.	490

dixit, Puer reprime fletus, sors ista ferenda est tibi cordate. Ita erat in fatis, neque tuum facinus te expulit, sed Deus: fugatus es Deo aduerso. Non fers paenam flagitii, sed iram numinis. Est aliquid scelus abesse ingentibus malis. Prout animus est conscius cuique, ita concipit intra pectus spem vel metum pro facto suo. Neque tanac fleas, quasi primus tuleris hujusmodi mala: ista procella occupavit viros maximos. Cadmus, qui olim fugatus ab oris Tyriis exul concedit in terra

vulg. Arcadiam. Fr. quoque Parrhasiumq. nemus.—480 Puer Heins. reposuit ex vett. Edd. et quinque scriptis; alii precor.—482 Tres libri Nec tamen offens. totidem Sel tanen. Dein in quibusdam D. infenso puls. at Burm. præfert vulg. Octo etiam libri puls. et orbe D. In Be. distichon turbatis verbis legebatur Sic Deus offenso, nec t. t. c. f. Sic erat in fatis, pulsus es orbe Deo.—483 Be. Non meritis poen.—484 Unus Heins. aliq. magni crim.—486 Burm. malebat spemve metunve,—487 P. a man. pr. ut reris primus mal. et marces plurimi cum quibusdam Edd. Tum mule tal. editi et scripti nonnulli.—488 Pr. V. ing. lata pr. unde Heins. conj. lata. Unus etiam Bonon. pr. domos.—489 Fr. idem est, T.—491 Alii scribunt Pagasans, vel Peguseus, vel

NOTÆ

sent Carmentis vaticinia.

478 *Parrhasium*] Arcadia alio nomine Parrhasia dicta est: adeoque per 'larem Parrhasium' dominum Evandri patriam intellige.

479 *Viriliter*] O mirum consilium, et subinde animo revolvendum quamdiu in hoc exilio agimus! fortitudo enim, non lacrymae prosunt.

481 *Sic erat*] Cuilibet ergo sum onus ferendum; nam adversus fata quis sana mente tergiversetur?

482 *Urbe*] Pallantio, scil.

483 *Numinis iram*] Prolixa istud

Delph. et Var. Clas.

indiget oratione, ut a scelere vindictetur. Cavesis saltem ex prima species interpreteris.

484 *Aliquid*] Immo quantum est.

485 *Concipit*] Atque ea est lex naturæ, seu Dei potius in natura, aduersus quam frustra quisquam cavilletur. Eo redeunt denique vel ipsi etiam scelestissimi, suique fiunt tortores. Quod quidem snadeo altissima mente, quisquis es, mediteris.

490 *Cadmus*] Fabulam habes ejus in Metam.

Aonia] Bœotia.

Ovid.

6 A

Passus idem Tydeus, et idem Pagaseus Iason :

Et quos praeterea longa referre mora est.

Omne solum forti patria est ; ut piscibus æquor :

Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno : 495

Et tibi (crede mihi) tempora veris erunt.

Vocibus Evander firmata mente parentis

Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.

Jamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem

Egerat, et Thuscis obvius ibat aquis. 500

Fluminis illa latus, cui sunt vada juncta Terenti,

Aspicit, et sparsas per loca sola casas.

Aonia, passus est idem. Tydeus passus est idem, atque idem Jason Pagaseus, et quos longum esset tempus insuper memorare. Omnis terra est patrio viro cordula, ut mare piscibus, ut quicquid patet in aere aliti. Neque horrida tempestas sicut tamen toto anno; crede mihi, tempora veris erunt etiam tibi. Evander animo confirmato sermonibus matris sulcat aquas linte, et advehitur in Hesperiam. Jamque impulerat navem in flumnum jussu doctæ Carmentis, et ferebatur in aquas Thuscas. Illa cernit latus amnis, cui sunt juncta vada Terenti, et tuguria sparsa per loca sola.

Pegasæus.—495 Horret Heins, reponit ex Ursin. et Maz. et quinque aliis pro vulg. errat.—496 Unus V. En tibi.—497 Firmata Heins, recepit ex melioribus; plurimi et firmus; et Fr. cum multis aliis et firmu.—498 Plurimi scripti et editi exhibent Hesperiamque; vulg. Italianamque: Mor. Ausoniumque.—500 Pro Egerat multi ex melioribus Vexerat; Heins. conj. pro Rexerat.—501 Excerpt. Kloekhov. cuius pro cui sunt. Deinde editi et scripti fere omnes junct. Tarenti; at meliores pauci Terenti, approbante Heins.—502 Heins.

NOTE

491 *Tydeus*] Qui Ænei Calydoniæ regis filius, cum Alcatum Lycotheonque nepotes, vel, ut alii volunt, imprudens Menalippum fratrem, occidisset, ad Adrastum regem profugit.

Pagaseus] Thessalicus, a Pagasis Thessaliae urbe.

Iason] Qui Æsonis filius a Pelia in Colchos honorifico exilio missus est; deinde, Medæ dolis sublato Pelia eodem, ad Creontem Corinthiorum regem divertit, secumque vitæ reliquum tempus Corinthi egit, sed de eo plura alibi.

493 *Patria*] Quia ubique ex tenui secum Deoque vivere didicit.

495 *Fera*] ‘Non semper imbræ

nubibus hispidos Manant in agros, aut mare Caspium Vexant inæquales procellæ Usque,’ &c. inquit Horat.

496 *Tempora*] ‘Informes’ quippe ‘hyemes reduecit Jupiter, idem Summovet. Non, si male nunc, et olim Sic erit.’ ut ait idem ille et vere Horat. Neque dissimilia Maro, aliquie prope omnes, ex ingenio naturæ, sciœcet.

498 *Hesperiam*] Italianam. Regnante Fanno, ante annos circiter 60. quam Æneas in Italianam deferretur, Evansdrum codem appulsum testatur Dionysius Halicarn.

500 *Obeius ibat*] Navigabat adversum flumen Tiberinum, qui ex He-

Utque erat, immissis puppim stetit ante capillis ;
 Continuitque manum torva regentis iter.
 Et procul in dextram tendens sua brachia ripam, 505
 Pinea non sano ter pede texta ferit.
 Neve daret saltum properans insistere terræ,
 Vix est Evandri vixque retenta manu.
 Dique petitorum, dixit, salvete locorum ;
 Tuque novos coelo terra datura Deos : 510
 Fluminaque, et Fontes, quibus utitur hospita tellus,
 Et Nemora, et Sylvæ, Naiadumque chori :
 Este bonis avibus visi natoque miliisque ;
 Ripaque felici tacta sit ista pede.
 Fallor ? an hi fient ingentia moenia colles ? 515
 Juraque ab hac terra cetera terra petet ?

Atque ut erat coma disjecta stetit ante puppim, et sæva cohibuit dextram dirigeatis iter. Atque procul tendens sua brachia in ripam dextram, ter percutit texta pinea pede furenti. Et ægre atque ægre cohibita est manu Evandri, ne festinans inniti terræ, desiliret. Diique, inquit, locorum quæsitorum, salvete, tuque tellus præbitura coelo novos Deos; et fluvii, et fontes, quibus tellus hospita utitur, et Deæ sylvarum, atque chori Naiadum, estote visi filio mihiisque letis auspiciis, et ista ripa sit tacta fausto pede. Decipior? an hi clivi fient muri excelsi? et cetera terra petet jura

recepit sparsas ex scriptis plerisque; ceteri solas.—503 Pro immissis Mor. incultis, vel hirsutis; Bc. intonsis.—504 Excerpt. Kloekhov. Continualque; et Fr. a man. pr. Excerpt. D. et quinque aliū manū; duo manus.—505 Marg. Bersm. et Gryph. sua lunina ripa.—506 Be. habet cum pro ter.—507 Terræ ex vett. Heins. dedit pro vulg. ripa: nam ripam jam præcesserat.—508 Heins. malebat Evandra. Tum unus ejusdem dira relent. Heins. totum vs. sic legere volebat; Vix, Evandre, tua vixq. r. m. est.—512 Et Nemora, et Sylvæ est a corr. Heins. nam vulg. habebant *Et nemorum Nymphæ*: sed pro Nymphæ onines fere meliores scripti *Sylvæ*: Heins. etiam conjecerat *Et nemorum Di-væ*. Petavii Cod. alteram Heins. emendationem firmat.—514 Burm. placet lectio P. sec. *Istaque f. ripa siticta pede*.—516 Liber Ursin. cet. turba pet. et

NOTÆ

truria seu Tuscia labitur.

501 *Terenti]* Locus fuit in campo Martio, si Festo credimus; quem vide, si tanti est.

502 *Casas]* Pastorum et Aborigi-nom tuguria.

503 *Immissis]* Sparsis, de more fu-rentium, aut spiritu quoipiam divino correptorum.

504 *Torva]* Ferox et furens, divino spiritu plena.

Regentis] Illius qui ad gubernacu-lum sedebat; quem ad ripam ten-dere aut eo navim dirigere volebat.

506 *Non sano]* Quia numine cor-repta.

Texta] Navis ipsius tabulata.

510 *Deos]* Spectat istud præser-tim ad Cæsares: quanquam neque Romulus excludendus.

511 *Hospita]* Qnæ nos excipiet.

513 *Bonis avibus]* Felici angurio.

Montibus his olim totus promittitur orbis.

Quis tantum fati credat habere locum?

Et jam Dardaniæ tangent hæc littora pinus.

Hic quoque causa novi fœmina Martis erit.

520

Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?

Indue: non humili vindice cæsus eris.

Victa tamen vinces, eversaque Troja resurges:

Obruet hostiles ista ruina domos.

Urite victrices Neptunia Pergama flammæ:

525

Num minus hic toto est altior orbe cinis?

ab hac terra? Totus orbis promittitur olim his collibus. Quis credat locum habere tantum fati? Atque jam nares Dardanæ adnovebuntur huic ripæ. Hic etiam fœmina erit causa nori belli. Palla, dilecte nepos, quamobrem capis arma exitalia? Cape: non interficeris tenui ultiore. Troja victa vinces tamen, et prostrata excitaberis. Istud excidium obruet domos hostiles. Flammæ victrices incendite Pergama Neptunia. Num hic cinis minus est altior toto orbe? Jam pius Æneas

Zulichemianus vetustissimus petent. Unus Mor. terr. feret.—518 Heins. conj. Q.t. hunc f. vel Q.t. huie f. c. inesse loco. Burm. nihil mutare volebat.—519 Heins. conj. Dardanides.—520 Heins. conj. His quoq.—525 Maz. unus Heins. et sex alii N. mænia fl.—526 Fr. cum vulg. Nunc minor; multi scripti Nou minor; alii Num minor; Ursiu. et duo alii Nou minus; Zulich. Nec minus; tres Num minus, quod

NOTÆ

515 *Fallor]* Sine omni periculo vaticinari potest, siquidem illud vaticinari est re ipsa quæ comprobata sunt proferre. Nasonis enim quam Carmentis credideris magis istud esse de domina urbe vaticinium.

Hi colles] Septem illos celebres dicit in quibus posita regina Urbium Roma, Palatinum, Capitolinum, Aventinum, Cœlum, Esquilinum, Viminalem, Quirinalem, quos prospectabat Carmentis.

518 *Tantum]* Ut possit gentibus imperare, qui nunc incultus et solus locus est.

519 *Jam]* Post 60. annos enim eodem Æneas appulit.

Dardanæ] Trojanæ.

Pinus] Pro navibus.

520 *Quoque]* Ad Helenam istud spectat, quæ belli Trojani fuit causa.

Fœmina] Lavinia, scilicet, Latini

filia, ejus causa gravissimum, Turnum inter atque Æneam, bellum intercessit. De quibus Maro.

521 *Palla]* Hunc Æneæ suppetias ferentem Turnus occidit.

522 *Humili]* Turnum, quippe, Pallantis maxime causa Æneas peremit.

523 *Victa]* A Græcis eversa.

524 *Hostiles]* Romani quippe a Trojanis derivati Græciam totam imperio suo subjecerunt.

525 *Urite]* In Græcos specie quandam ironiae invehitur.

Neptunia] A Neptuno Phœboque exstructa.

526 *Cinis]* Per einerem, quæcumque incendio Trojano superfuerunt, atque adeo heroës, intellige, a quibus nova mænia excitata, quæ in orbem totum imperium suum protulerunt.

Jam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,
 Afferet. Iliacos excipe, Vesta, Deos.
Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem :
 Et fient ipso sacra colente Deo : 530
Et penes Augustos patriæ tutela manebit.
 Hanc fas imperii fraena tenere domum.
Inde nepos natusque Dei (licet ipse recuset)
 Pondera cœlesti mente paterna feret.
Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris, 535
 Sic Augusta novum Julia numen erit.

advehet sacra, et patrem sacra altera. Vesta, excipe Deos Iliacos. Tempus erit, cum idem defendet vos atque orbem; et sacra celebribuntur ipso Deo colente: et tutela patriæ manebit penes Augustos. Fas hanc domum tenere habendas imperii. Inde nepos et filius Dei, quamvis ipse recuset, feret onera paterna mente cœlesti. Atque ut ego sacrabor olim in altaribus aternis; ita Julia Augusta erit nova dea.

Heins. placet. Be. Nunc minor in tot.—527 Unus V. *sacra altera et altera patr.*
 —528 Unus V. *Auferet*, quod neque Heins. displicet: Burm. etiam putat posse *Efferet* legi. Dein multi scripti et editi *I. accipe, V.* et Excerpt. Voss. *accipe veste D.*—529 Post. Aldin. *quo pro cum.*—530 Duo libri *sacr. calenda D.*
 —531 Neapol. placet lectio sui Cod. *Cum pen.* et ita unus Bonon. Mox unus Med. *tutcl. manebis, venuste, judice Heins.*—532 Unus Med. *jura pro fræna.*—533 In Cod. Neapol. *Ind. satusque neposq. D. Mox Pat. usque pro*

NOTÆ

527 *Sacra]* Ignem aëternum, scil. cum Palladio, aliisque Diis, de quibus qui fuerint non satis constat.

Alteræ] Patrem Æneæ Anchisen dicit, quem Deum fecit, et pro Deo coluit; ut ex Marone liquet.

528 *Vesta]* Per Vestam, templum Vestæ dicatum intellige, a Numa primo positum, ut plurimis placet, multisque cærimonialis venerabile factum.

529 *Idem]* Ad Julianum Cæsarem refertur istud vaticinium, qui et Imperium et Pontificatum, ipse quoque Diis ascriptus, obtinuit.

531 *Augustos]* Augustum Cæsarem, ejusque posteros.

533 *Nepos]* Germanicum intellige, Augusti nepotem, ideo quod a Tiberio adoptatus, quem Tiberium filium suum Augustus idem adoptione fe-

cerat.

Natusque] Tiberius est, qui improba mente quasi coactus et querens miseram et onerosam sibi injungi servitutem, imperium denique recepit.

534 *Pondera]* Imperii administrationem.

536 *Augusta]* Liviam dicit, Augusti uxorem, cui Juliae nomen datum, quod in Julianam domum concessisset. Illi vero, ut est assentatorum ingenium, divinitas attributa; atque consecratam a Claudio nepote tradunt Suetonius et Dio. Siquidem vero ista omnia accipere non potuerit Naso, qui multo ante obiit, ab ipso haec, captandæ benevolentiae causa, antecoccupata, sagacitate quadam dixeris.

Talibus ut nostros dictis descendit in annos,

Substitit in medios præscia lingua sonos.

Puppibus egressus Latia stetit exul in herba.

Felix, exilium cui locus ille fuit !

540

Nec mora longa fuit : stabant nova tecta : nec alter

Montibus Ausoniis Arcade major erat.

Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,

Emensus longi claviger orbis iter.

Dumque huic hospitium domus est Tegeæa, vagantur 545

Incustoditæ lata per arva boves.

Mane erat : excussus somno Tirynthius hospes

De numero tauros sentit abesse duos.

Descendit in nostros agros hujusmodi auspiciis ; lingua præscia substitit in medias roces. Profugus egressus naribus stetit in gramine Latino. Beatus, cui ille locus fuit exilium ! Neque tempus fuit longum ; nova adiicia constructa erant ; neque alius erat major Arcade in collibus Ausoniis. Ecce heros claviger peragrato itinere rasti orbis adrexit illuc ruccas Eritheides. Et dum domus Tegeæa est huic hospitium, juvencæ incustoditæ errant per amœnos campos. Mane erat : hospes Tirynthius excitatus a somno advertit duos boves deesse numero. Lustrans nulla videt

ipse ; et Excerpt. Voss. ipse recuses.—537 Talibus auspiciis Arund. et tres alii. At Ursini, Zulich. Maz. Nanger. Voss. et tres alii, Talibus auspiciis nostros descendit ad agros : dicta hic pro Vaticiniis summis. Vide notas in Epist. v. 33. [Not. Varior.] Heins. Nos vulgatam reduximus, in qua sensus melior, et quam Fr. et optimus quisque agnoscit : descendit enim ab Aenea ad Augusti et Tiberii tempora : ad annos etiam Arund. et unns Voss. Burm.—538 Sligtenhorstius malebat in mediis...sonis: Excerpt. Klockhov. et Fr. medio...sono.—539 Margo Gryphii et Mycilli exul arena.—540 Thuan. Fel. exiliu cui.—541 Heins. mallet long. subit, quia jam præcessit fuit ; nisi illuc mavis suum.—543 Scaliger Erytheidas legebatur. Dein pro applicat Heins. malit appulit : unus Pat. applicat oras ; et Heins. conj. oræ ; i. e. illuc oræ. —545 Alii Tegeæa, vel Tegeæa.—546 Ursin. Maz. Zulich. et quatuor alii Incust. lata per.—547 Sæpe edebatur T. heros : Neapolis ex veterrimo Cod. restituit hospes : Pet. habet auctor, unde Heins. faciebat actor.—548 Heins. ex

NOTÆ

538 *Substitit*] Atque adeo omnia quæ mente agitabat Deo plena, non profudit. Scilicet e re non fuit Poëtæ, neque ex facili, plura aperire.

539 *Exul*] Evander, scil.

540 *Ille*] Pro se loquitur Naso, qui lubentissime in illas oras concessisset.

541 *Nora tecta*] Novis sedibus Palantium, a veteri urbe quam reliquerant, nomen imposuerunt.

542 *Areade*] Evandro, scil. qui ex Arcadia profugerat.

543 *Erytheidas*] Quas ex Erythia insula in freto Gaditano, ubi Geryon regnasse dicitur, Herenlem abduxisse fabulati sunt.

544 *Claviger*] Scilicet clavam suam et pellem leoninam habuit Hercules, peregre præsertim.

545 *Tegeæa*] Arcadica Evandri, qui hospitio Herculem exceptit. Fuit enim

Nulla videt taciti quærens vestigia furti :	
Traxerat aversos Caeus in antra feros ;	550
Cacus, Aventinæ timor atque infamia sylvæ,	
Non leve finitimus hospitibusque malum.	
Dira viro facies ; vires pro corpore ; corpus	
Grande : pater monstri Mulciber hujus erat.	
Proque domo longis spelunca recessibus ingens,	555
Abdita, vix ipsis invenienda feris.	
Ora super postes affixaque brachia pendent,	
Squalidaque humanis ossibus albct humus.	
Servata male parte boum Jove natus abibas :	
Mugitum rauco furta dedere sono.	560
Accipio revocamen, ait ; vocemque secutus	
Impia per sylvas ulti ad antra venit.	

indicia secreti furti : Caeus traxerat in speluncam feroce aversos, Caeus, inquam, formido atque dedecus nemoris Aventini, malum non parvum vicinis atque advenis. Vultus horridus homini, vires pro corpore ; corpus ingens, Mulciber erat parens hujus monstri. Atque vastum antrum productis recessibus secretum, vix inveniendum ipsis feris, illi erat pro domo. Vultus et brachia affixa pendent super postes, et terra squalens alba est ossibus humanis. Fili Jovis, discedebas, parte boum male custodita ; rapinae mugierunt voce rauca. Audio revocamen, inquit, et secutus sonum vindex peruenit per sylvas ad speluncam impiam. Ille præcluserat aditum im-

~~~~~
meliорibus repositus sentit pro vulg. sensit.—549 Alter P. Null. videns quærit taciti : Fr. etiam quærens tac. inverso ordine.—550 Be. et multi alii Trax. aversos C. Mox alii Codd. antr. boves, quod Burm. arridet, quia feris mox repetitur.—551 F. A. tremor atq.—553 Nonnulli Dura vir. et Voss. Mira.—554 Alii Mulcifer.—556 Ursin. Cod. Obditu, rix : et duo libri ullis pro ipsis.—559 Heins. pro vulg. abibat ex Pet. reposuit abibas : ut Jove natus pro nate dixerit.—561 Revocamen Heins. dedit ex Pet. Nanger. Ursin. Arund. et multis aliis ; vulg. Accipio, revocamur, ait, quod et ferri posse Heins. censem. Mox Fr. vocesque.—562 Ultor ex vett. libris : vulg. victor.—563 Jun.

NOTÆ

Tegea urbs Arcadica.

547 *Tirynthius*] Herenles, cui a Tirynthe, aut Tiryntho, Argis vicino oppido, ubi nutritus, illud datum nomen.

550 *Aversos*] Per caudam boves in speluncam suam traxerat Caeus.

Caeus] Latro pessimus, cui a re ipsa datum nomen ; κακὸς enim Graece malus dicitur. Vulcani filium fecerunt poëtæ, historici vero Evandri servum nequissimum.

551 *Aventinæ*] Formidandum sc in

Aventini montis sylva grassationibus et latrociniis Cacus effecerat.

554 *Mulciber*] Vulcanus, ferrum mulcere et subigere Diis paratus, ut alibi dictum.

557 *Ora*] Capita et brachia humana in tropæ modum ex postibus pendebant istius nebulonis.

560 *Furta*] Boves furto abductæ.

561 *Revocamen*] De mugitu loquitur boum. At certe mire ex Herculis ingenio expressit, qui deceptus plena mente non discedebat.

Ille aditum fracti præstruxerat objice montis :

Vix juga movissent quinque bis illud opus.

Nititur hic humeris (*cœlum quoque sederat illis*) 565

Et vastum motu collabefactat onus.

Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum ;

Ictaque subsedit pondere molis humus.

Prima movet Cacus collata prælia dextra ;

Remque ferox saxis stipibusque gerit. 570

Quis ubi nil agitur ; patrias male fortis ad artes

Confugit, et flamas ore sonante vomit.

Quas quoties proflat, spirare Typhoëa credas,

Et rapidum Ætnæ fulgur ab igne jaci.

pedimento montis avulsi : vix decem juga morisset illud pondus. Hic contendit humeris (cœlum etiam positum fuerat super illos) atque impellendo devolvit ingentem molam. Quæ statim atque sublata est, fragor concussit ipsum cœlum, et terra percussa subsedit gravitate ponderis. Cacus movet prima certamina dextra conserta, et særus rem gerit lapidibus et sudibus. Quibus postquam nihil promovetur, parum validus recurrit ad artes paternas, et eructat ignes ore strepentes. Quos quoties efflat, arbitraris Typhaeum spirare, et fulgur rapidum mitti a foco Ætnæ. Alci-

adit. strati pr. ob. saxi: nonnulli etiam perstruxerat.—564 Pro vulg. onus Burm. recepit opus ex Pembrocii libro, Thuan. et Maz. quia seq. onus, et quia haec pars montis, quasi opus, vallum et munimentum antri erat.—565 Arund. hic humero; et mox illi pro illis. Francius legebat N. h. humeris, (c. queis s.) illis. Hoc distichon deerat Hugeniano Cod. et in Maz. fuit ascriptum margini.—567 Plurimæ Edd. sim. eversum est : at evulsum in quibusdam vett. Codd. legitur; unde Neapolis malit avulsum. Tò est a nonnullis abest Codd. unde Heins. scribendum putat Quo simul avulso, vel averso. Dein Sa. pro var. lect. æth. verberat ips. tres alii, et postr. Ed. Aldin. concutit. —568 Quidam ex melioribus Jactaque; tres Laxaque; duo Laesaque; unns Mor. Actaque. Dein malebat Francius subsidit. Mox castigatores scripti, teste Heins. habent molis; at vulg. legebatur mollis.—569 P. C. collecta præl. Thuan. collataque.—570 Hugenii Excerpt. Remq. serus sax. et Arund. seram. Mox pro gerit Excerpt. Kloëkhov. movet.—571 Excerpt. Kloëkhov. ad arces. —572 Effugit, et. Be. ore tonante vom.—573 Alii quot. perflat, spir. unus Mor.

NOTÆ

562 *Impia*] Propter impium Cacum.

564 *Juga*] Decem jugatorum boum paria.

565 *Cœlum*] Dictum in Metam. pro Atlante cervicem cœlo supposuisse Herculem.

567 *Fragor*] Ex impulsæ molis seu saxi motu.

568 *Subsedit*] Subsidere videtur,

cujs partes hinc inde disjiciuntur : nisi mavis hyperbolæ hic esse.

571 *Male*] Quippe cum fortiori res erat.

573 *Typhoëa*] Quem Gigantem Ætnæ suppositum, unde flamas eructat, in Metam. vidimus.

574 *Ætnæ*] Qui ex Ætna Siciliæ monte prorumpit.

Occupat Alcides, adductaque clava trinodis	575
Ter quater adversi sedit in ore viri.	
Ille cadit, mixtosque vomit cum sanguine sumos,	
Et lato moriens pectore plangit humum.	
Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum	
Victor, et Evandrum ruricolasque vocat :	580
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,	
Hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.	
Nec tacet Evandi mater, prope tempus adesse,	
Hercule quo tellus sit satis usa suo.	
At felix vates, ut Dis gratissima vixit,	585
Possidet hunc Jani sic Dea mense diem.	
IDIBUS in magni castus Jovis æde sacerdos	
Semimaris flammis viscera libat ovis :	

des invadit, et clava trinodis adducta impacta est ter quater in os viri adversi. Ille procumbit, et vomit sumos confusos cum sanguine, et moriens verberat terram vasto pectore. Victor immolat tibi unum taurum ex illis, Jupiter, utque invitat Evandrum et ruricos. Atque posuit sibi altare, quod dicitur Maximum, hic ubi pars Urbis habet nomen de bove. Neque mater Evandi premit silentio prope tempus adesse, quo terra sit satis usa suo Hercule. At beata vates, ut vixit gratissima Diis, ita Dea habet hunc diem in mense Jani. — Idibus sacerdos castus adolet ignibus exta oris semimaris in templo excelsi

conflat ; Excerpt. Kloekhov. efflat.—576 Fr. *quat.* *adversi sed.* nonnulli etiam libri *adverso* ; Pet. *adversus*. Mox Arund. Fr. et tres alii *in ora vir.*—577 *Mixtosq..funos* est ex quatuor V. at in plurimis codd. cum vulg. Edd. *mixtasq..flamas* : in Maz. et octo aliis *mixtoque*, i. e. mixto sanguine.—578 V. et tres alii *pect.* *tangit hum.* Pol. et duo *præterea pulsat.*—579 Fr. *ill. taurorum J.*—581 In Arund. et Voss. cum quatuor aliis *Instituitque.*—585 In voc. *vates unus Mor.* pro var. *lect. mater.* In nonnullis *gratiss. dixit* ; Burm. putat ex Met. xiv. 123. ‘*Dis gratissima, dixit.*’—586 Sex Codd. *Poss. hanc J.* Tum unus V. *sic D.* *facta di.* Be. *hanc J.s. quoque m. diem.*—588

NOTÆ

575 *Alcides]* Hercules, cui a robo illud Græce datum nomen.

Adducta] De more illorum qui gravem ictum inferre parant.

576 *Ter quater]* Manu Herculis sat fuit.

579 *Illis]* Qui surrepti fuerant.

581 *Constituit]* Non ita habent historici, sed ab Evandro, a Carmenta docto, Herculi dicatam aram Maximam scribunt. Vide Dionysium et Livium.

582 *Pars urbis]* In foro boario ; cui ab immolato Herculis manibus bove datum nomen volunt : nisi quod nonnulli ab ænea bovis statua quæ ibi fuit accersunt.

583 *Mater]* Evandrum ipsum divinationem matris Herculi aperuisse refert Dionysius.

584 *Quo tellus]* Adeoque ille, monstris ex terra sublatis, ad Superos sit excessurus.

586 *Hunc]* Tertium Idus, scil. quo

Redditaque est omnis populo provincia nostro ;

Et tuus Augusto nomine dictus avus.

590

Perlege dispositas generosa per atria ceras ;

Contigerunt nulli nomina tanta viro.

Africa victorem de se vocat : alter Isauras,

Aut Cretum domitas testificatur opes.

Joris. Atque omnis prorvincia est redditia populo nostro, et avus tuus appellatus nomine Augusto. Evolve ceras digestas per atria nobilia; nemini obtigerunt tum præclara nomina. Africa appellat victorem de se; alius testatur opes Isauras, aut

Burm. præstare censem *Sem. flamma visc.* certe *flamas* in duobus est.—
 591 In uno V. et Ursin. *disp. cinerosu per*; et sic in Fr. a man. pr. duo *numerosa*; totidem *annosa*: *Glossa Rumpfii onerosa*; Burm. *conj. pro operosa*.—
 592 Alii *Contigerint*; vulg. Edd. *Contigerant*: Heins. dedit *Contigerunt* ex Pet. veterimo: Excerpt. Klockhov. etiam cum Fr. *Contingant*, et Be. *Congregant*, mendose.—593 Non displicet Neapoli lectio editionis quæ habet *Isaurum*, nam *Cretum* sequitur; sic etiam Sa. et quatnor alii Codd. P. et Mor. *Isauros*; unus *Isaurum*; et Fr. a man. pr. *Isaura*.—594 Fr. *Aut regum*

NOTÆ

Carmentalia celebrabantur.

588 *Semimaris*] Vervecis.

Flammis libat] Sacrificat.

589 *Redditia*] Anno quippe ab Urbe condita 726. Augustus cum omnium gratiam superiore anno beneficiis suis demeruisse, oratione ad tempus accommodata, sese jam imperio abdicare in Senatu, et illud reddere populo Romano proposuit. Ea vero ratione factum, ut communibus precibus eum omnes ad illud retinendum coegerint. Qua re, cum imperium stabilivisset, provincias Imperii ita partitur, ut pacatores populo, quo Proconsules mitterentur, traderet; reliquas vero quæ forte rebellarent sibi servaret: factumque hac arte, ut et Senatui arma sustulerit, et ad se milites omnes, vimque adeo, perduxerit. Atque hinc eujusmodi fuerit ista redditio satis patet.

590 *Tuus*] Germanicum alloquitur.

Augusto] Augnsti cognomen sacrum atque venerandum Octavio Cæsari Idibus datum testatur Naso. Quan-

quam Censorinus in 16. Kalend. Februar. rejicit. Orosius ad 8. Idus retrahit. Nugæ, quæ ad nos nihil spectant.

591 *Generosa*] Virorum generosorum et nobilium, qui in atriis majorum rum imagines in decus gentis servabant.

Ceras] Clypeos intellige, seu imagines olim ex cera, quarum beneficio præclarorum virorum memoriam per singulas gentes servabant.

593 *Africa*] Ut magis Augusti augustum et venerandum cognomen extollat, alia præstantissimorum virorum profert, longe tamen inferiora. Africam quod attinet, majori atque minori Scipioni, a quibus vieta, Africani nomen dedit.

Isauras] Isaurorum Asiæ populorum ad Taurum montem; qui P. Servilio, a quo domiti, cognomen fecerunt Isaurici.

594 *Cretum*] A Cretensibus vero, aut devicta Creta insula, Q. Metellus Creticus dictus est.

Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum ; . 595
 Ille Numantina traxit ab urbe notam.
 Et mortem et nomen Druso Germania fecit.
 Me miserum, virtus quam brevis illa fuit !
 Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,
 Quot numero gentes maximus orbis habet. 600
 Ex uno quidam celebres, aut Torquis ademtæ,
 Aut Corvi titulos auxiliaris habent.
 Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est :
 Sed qui te vicit, nomine major erat.

Creticas subactas : Numidæ dant fastus huic, Messana illi; ille habuit splendorem ab urbe Numantina. Germania dedit mortem et famam Druso. Me infelicem, quam brevis illa virtus fuit ! Si Cæsar sumat nomina a domitis, tot obtineat quot vastissimus orbis habet nationes. Quidam celebrati ex uno, vel propter armillam sublatam, vel habent nomen Corvi opifери. Magne, nomen tuum est mensura factorum tuorum: sed qui superavit te, erat major nomine. Neque est gradus ullus

dom.—595 Fr. *Messena*.—599 *Sumat* Heins, recepit ex melioribus pro vulg. sumet.—601 Ursini liber pro var. lect. et quinque alii cum Arund. exhibent edemtæ; nonnulli cum Fr. ademti: plures, teste Heins. adeptæ vel adepti.—603 Fr. *rer. est mens*.—604 Sic, teste Ciofan. in optimis libris scriptis. At

NOTÆ

595 *Numidæ*] Hi vero Africæ populi, qui sub Jugurtha militabant, a Cæcilio Metello fusi fugatique, Numidici titulum viro fecerunt.

Messana] Hæc Siciliæ urbs Valerio Maximo Messanæ primo, mox Messalæ, a vulgo permutata litera, cognomen fecit.

596 *Numantina*] A Numantia, Celtilberorum in Hispania urbe nobilissima, Scipioni Æmiliano Numantini etiam cognomen ex triumpho datum.

597 *Druso*] Qui Tiberii frater, et pater Germanici hujus cui Fastos suos Naso consecravit, cum inter Salam fluvium et Rhenum adversus Germanos fortiter certasset, victor mortem, equo super crus collapso, oppetiit, et Germanicus post fata appellatus fuit.

598 *Me miserum*] Siquidem ad Drusii filium verba faciebat Naso, non abs re tanti viri recordatione eum commiseratione locutus. Namque

Paterculo si qua fides, tot tantarumque vi tutum fuit ille adolescens, quot et quantas natura mortalis percipit, vel industria perficit.

601 *Uno*] Viro superato, puta, aut facto quopiam, &c.

Torquis] Manlius quidem a torque aureo quem Gallo cvidam Romani nominis contemtore detraxit, postquam certamine singulari in bello vicisset et occidisset, Torquati nomen assunxit.

602 *Corri*] Unum quendam repente advolasse et super Maximi Valerii tribuni galeam insedisse scribunt, eum adversus Gallorum ducem, qui agrum Pontinum occupaverant, ad singulare certamen descendisset. Neque id modo, sed in adversarii ejus os atque oculos unguibus et rostro dicitur involasse, manus laniasse, et denique usque obturbasse, donec plane victus fuerit. Eam ob causam

Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus : 605
 Illa domus meritis Maxima dicta suis.
 Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes :
 Hic socium summo cum Jove nomen habet.
 Sancta vocant augusta Patres : augusta vocantur
 Templa, sacerdotum rite dicata manu. 610
 Hujus et augurium depéndet origine verbi,
 Et quodcumque sua Jupiter auget ope.

cognominis ultra Fabios: illa domus appellata Maxima suis meritis. Verum tamen omnes tolluntur laudibus humanis; hic habet nomen socium cum supremo Jove. Patres vocant sancta Augusta: templa rite sacrata manu sacerdotum dicuntur Augusta. Augurium etiam, et quicquid Jupiter auget auxilio suo, fluit ab

-----
 Cod. Ursini, Voss. Zulich. et multi alii *te quoque maj. quare fuit eum*, Heins. legendum censeret se *quoque maj.* — 605 Ex melioribus omnibus reposuit Heins. *ultra Fabios*; vulg. legebatur *F.* supra; Fr. supra *F.* — 608 *Magno pro summo* quatnror Codd. Plurimi etiam *J. numen hab.* — 609 Fr. *Sanct. patr. aug. voc.* mutato ordine. — 610 Fr. *Templ. sacerdotis rit.* — 611 In plurimis vett. Codd. et in pr. Venet. Ed. dep. *originis Urbi*; et sic vulgatae habent: *origine verbi* antem Ciosan. recepit ex Statii libro et aliis

NOTÆ

cognomen habuit Corvinus.

603 *Magne*] Pompeium compellat, qui a magnis rebus gestis Magni nomen reportavit.

604 *Qui te*] Julius Cæsar, scil. qui rei militaris experientia, virtute, et felicitate Pompeo major.

605 *Ultra*] Maximi enim a Q. Fabio Rutiliano illud nomen acceperunt, de quo sic Livius: 'Fabius, simul concordiae causa, simul ne humillinorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam exercetam in quatnror tribus conjecit, urbanasque eas appellavit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.'

610 *Sacerdotum*] Pontificum; Senatus Populique jussu et auctoritate.

Rite] Secundum consuetudinem, per auguria præsertim, precibus insuper aliisque adhibitis quæ ad con-

secrationem spectarent: de quibus alibi.

611 *Origine*] Non melius credo hñjus loci sensum possim reddere quam si Tranquilli utar vocibus. Ita enim ille in Aug. cap. 7. 'Loca religiosa, et in quibus augurato quid consecretur, augusta dicuntur ab auctu, vel ab avium gestu gustare.' Quanquam enī ab *auctu* augurium deduci non crediderim, non minus ideo quid sibi voluerit Naso noster intelligitur, qui modo scopum suum assequeretur, data opera etiam non nunquam, aut saltem conscient errabat, vel errasse videri non verebatur. Scilicet haec voces, *Augustus* et *Augurium*, si mentem Poëtæ species, ab avium gestu, et auctu deducuntur; ut quæ augurio confirmata augusta et aucta sint, et quæ angusta, aucta, augurio, avibus, vel potius Deorum nutu confirmata esse intelligentur.

Augeat imperium nostri Ducis, augeat annos:
 Protegat et vestras querma corona fores.
Auspibusque Deis tanti cognominis haeres 615
 Omine suscipiat, quo pater, orbis onus.
RESPICIE^T Titan actas ubi tertius Idus,
 Fient Parrhasiae sacra relata Deæ.

origine hujus vocis. Augeat imperium nostri Ducis, augeat annos; et corona querma tueatur vestras januas: atque haeres tanti cognominis suscipiat curam mundi Deis auspibus, omne quo pater.—Postquam Sol tertius respiciet Idus præteritas, sacra itcrata Deæ Parrhasiae celebabantur. Nam olim carpenta ferebant

quibusdam.—614 Heins. cum vett. *vestras* scribit; vulg. *nostras*: unus V. *meritas*. Quidam conj. *notas*.—615 Unus Heins. *Auspibusq. D.*—616 Edd. *Heinsiorum Om. suspiciat*; Arund. *suscipias*; eleganter, judge Burm. Deinde plurimi habent *pat. orbis on.* et sic vulg. scribebatur.—618 Nonnulli

NOTÆ

613 *Nostri ducis*] De Tiberio an magis de Augusto agat facit ut dubites quod Augusti tempore scripti hi Fasti, qui deinde correcti. De Augusto tamen sequentia faciunt ut exponam: quanquam alii aliter.

614 *Querna*] De ea supra in Tristibus; ubi vide; nam subinde eadem repetere et tædiosum, et pravum forte. Non abs re tamen fuerit, quod ad hunc locum maxime spectat, observare, callidissime sibi Poëtam prospexisse, qui de corona querma et civica ob CIVES SERVATOS dari solita, militum virtutis, et Principum clementiæ insigni clarissimo, mentionem in loco tam notabili injecerit. Namque eodem die quo Augusti cognomine decoratus Octavianus a Senatu, eodem, inquam, illi corona querma concessa, quasi a genere humano; ut tacite idem hic quod in Tristibus videatur Naso inculcare: ‘Adjice servatis unum, Pater optime, civem, Qui procul extremo solus in orbe jacet.’ Neu genio hic nos indulgere credideris, momenti tanti et tantæ observationis digna visa est ea corona, ut nummi plures ex ea cusi, quidam cum corona ex hac fronde, et

hisce literis, ob CIVES SERVATOS; quidam cum aquila tenente unguibus quercum, et duobus arbustulis, (lauris, scilicet,) a latere; alii cum orbe et iisdem ramulis, sed hacce inscriptione, PAX ORBIS TERRARUM. S. P. Q. R. Quod nisi jam nimis essem, non pauca certe protulisset, ex quibus bene merendo et servando, melius multo quam sævitia et multis satellitibus, imperium suum tutari et proferre Principem demonstratum ivisset. Satis jam fuerit meminisse, quod illa corona, de qua modo, ad portam Palatinam in monumentum aeternum excubias agebat.

615 *Auspibus*] Faventibus.

Heres] De Tiberio intellige, neque de alio.

616 *Suscipiat*] Quasi rem arduam timeat; volentibus tamen omnibus bonis tandem in se recipiat. Imperium abdicantem vidimus supra Augustum; et majori simulatione illud idem incipientem deinde habebimus Tiberium.

Quo pater] Felicissimo, et cunctis volentibus.

617 *Titan*] Sol, Hyperione Titane ortus.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant :

(Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor :)

620

Mox honor eripitur, matronaque destinat omnis

Ingratos nulla prole novare viros.

Neve daret partus, ictu temeraria cæco

Visceribus crescens excutiebat onus.

Corripuisse Patres ausas immitia nuptas,

625

Jus tamen exemptum restituisse, ferunt.

Binaque nunc pariter Tegeææ sacra parenti

Pro pueris fieri virginibusque jubent.

matres Ausonias ; atque ea quoque puto appellata a matre Evandri. Paulo post decus tollitur, et omnis matrona decernit nulla sobole augere maritos immemores. Et ne emitteret fœtus, audax deturbabat ex præcordiis pondus crescens ictu cæco. Aliunt Patres objurgasse uxores non veritas admittere seva facinora, et tamen restituisse jus sublatum. Atque jubent bina sacra nunc pariter fieri matri Tegeææ

libri sacr. relicta D.—621 V. Pur honor erip.—622 Nonnulli vett. prol. juvare rir. Be. juvare mares; Maz. jurare manus; Mor. juvare Deos.—623 Duo libri temer. certo; Be. tecto, sed hoc, judice Brnm. est ex gloss.—626 Tres V. et Statii cum plurimis aliis exemptum; alii exceptum, amissum, exertum, vel ablatum: vulg. edebatur ereptum: Fr. admissum, quod corrector voluit amissum,

NOTÆ

Tertius] Decimo quinto Januarii, sen 18. Kalend. Februarias, ita tamen ut Idnum diem comprehendas.

618 Purrhasiæ] Arcadicæ Carmen-tæ; quanquam non ipsi, sed sororibus duabus, quæ etiam Carmenites dictæ sunt, relata saera. Prosæ sen Porrimæ alteri, alteri Postvortæ, a recti perversique partus et potestate et nomine datum nomen, ut refert Agellius. Illam præterita, hanc futura, vim noscendi habuisse testatur Meroebius.

619 Nam] Causam sacri Carmen-tibus relata nunc profert.

Matres] Datus nuptis hic honos paulo post captos Veios. Decima enim urbis et agri capti, quam eo bello voverat Camillus, cum Apollini esset assignanda, neque in ærario copia extarrit, matronæ, cætibus ad eam rem habitis, communī decreto auriū et omnia ornamenta sua in

ærarium contulerunt. Grata ea res ut quæ maxime unquam fuit Senatu: honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra Iudosque, carpentis festo profestoque, uterentur.

620 Hæc] Carpenta a Carmenata dicit traxisse originem. Nugæ. Crediderim potius a carpendis seu scindendis lignis e quibus constabant deductum nomen: quomodo et Gallice a carpendo tiguarios fabros dicimus des charpentiers.

622 Nulla prole] Neque mascula neque feminæ. Sobolem non propagare.

623 Temeraria] Namque et sibi eo pacto mortem intentabant.

624 Onus] Fœtum dicit, seu embryonem.

625 Corripuisse] Increpasse.

626 Jus] Ut carpentis matronæ veherentur.

Scorteæ non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata focios. 630
Si quis amas ritus veteres, assiste precanti :
Nomina percipies non tibi nota prius.
Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
Sive fugæ comites, Mænali Nympha, tuæ.
Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur: 635
Altera versurum postmodo quicquid erat.
CANDIDA te niveo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus :

pro pueris et puellis. Nefas est inferre scorteæ illi ædiculæ, ne exanimata temerent pura alturia. Si quis amas ritus antiquos, adesto oranti, audies nomina tibi non prius perspecta. Porrima et Postverta, seu tuæ sorores, Nympha Mænali, seu comites exilii piantur: altera creditur aperuisse quod porro fuerat, altera quicquid erat brevi venturum.—Dies sequens constituit te in æde alba seu marmorea, Concordia candida, qua excelsa Moneta fert gradus sublimes: nunc facile prospicies

et explicavit per *ereptum*.—629 Duo libri ulli pro illi.¹ Mox tres est intrare sac. —630 Veterimus Zulich. *Ne tennent*, quod Heins. putat pro *temerent*. Dein exanimata in plurimis Codd. et sic vulg. editum: at in tribus V. et Statii *exta cremata*: in uno libro *extenuata*; et Voss. *exceromata*: Fr. *examinata*; et pro var. *lect. contaminata*.—631 Fr. *ret. rit. inverso ordine*.—633 In Fr. *Porr. pacantur*: multi etiam *placatur*; et *Postrentaque*: Be. *placatur Poretisque*.—634 Alii *Mænala Nympha* vel *Diva*.—636 Zulich. et Maz. *versurum*; aliū cum

NOTÆ

627 *Tegeææ*] Arcadicæ Carmenti, a Tegea Arcadiæ oppido, ut supra.

628 *Pueris*] Quos prius in utero necabant.

629 *Scorteæ*] Id est, quæ ex corio aut pellibus facta.

Illi] Non modo illi, ut ex Varrone liquet, sed et aliquot aliis. ‘In aliquot sacris ac sacellis scriptum habemus,’ inquit, ‘ne quid scorteum adhibeat, ideo ne morticinum quid adsit.’ Atque ex hac superstitione nefas fuit veteribus mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri flaminicis, quoniam sua morte extincta omnia funesta sunt. Festum vide.

631 *Precanti*] Sacerdoti, scilicet.

632 *Non tibi*] Namque et a Nasoni solo Porrimæ nomine, quæ ab

aliis Prosa, Prorsa, et Anteverta dicuntur, hanc Deam cognoveris; si modo satis quæsivimus.

634 *Mænali*] Carmentam dicit, a Mænalo Arcadiæ monte.

635 *Porro*] Quod longe ante fuerat. Sed veriore paulo ante ex Gellio protulimus etymologiam; ex qua insuper eur Carmentibus aræ statutæ sint, periculi, scil. deprecandi causa, quod ex pravo mulierum partu imminet, aperte colligitur.

637 *Candida*] Namque pura et sancta nisi est, Concordia dici non meretur.

Lux proxima] Decimo septimo Kalendas Febr.

638 *Qua fert*] Locum assignat in quo templum Concordiæ dicatum, in-

Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam :

Nunc te sacratæ restituere manus.

640

Furius (antiquum) populi superator Hetrusci

Voverat, et voti solverat ante fidem.

Causa, quod a Pатribus sumtis secesserat armis

Vulgus; et ipsa suas Roma timebat opes.

Causa recens melior: passos Germania crines

645

Porrigit auspiciis, Dux venerande, tuis.

agmina Latina: nunc manus sacratae restituerunt te. Furius olim victor populi Hetrusci vorerat, et antea exsolverat fidem voti. Causa, quod plebs secesserat a Patribus armis captis; et Roma ipsa metuebat suas vires. Causa nova potior. Germania porrigit comas sparsas tuis auspiciis, Dux venerande. Delibasti dona

vulg, et Fr. venturum.—639 Fr. *Hinc pro Nunc.* Mox pro vulg, *prospicias* multi Codd, *prospicies*, vel *prospiciens*.—640 Pro *Nunc* quatnror libri *Hic*; unus *Hinc*. Alii *sacr.* constituere *man.* Heins. totum distichon ita refingit: *Ut bene prospicias Latiae Concordia turba Hic te sacr. rest. man.*—641 Heins. placet *antiquum*, quod Neapolis ex suo Cod. dedit, et quod Heins. in duobus suis inventit: vulg. edebatur *Fur. antiquus pop.* alii etiam *antiqui* vel *antiquo*.—642 Duo libri *vot.* fecerat ille *fid.* complures etiam alii, ut et vulg. exhibent *ille*: Heins. rescribit *ante ex Ursin. Naugeri. Zulich. Maz.* tribus F. et uno Pat.—643 Quatuor ex melioribus sumt. *decesserat arm.* Heins. conj. *descicerat*.—645 Vulgo legebatur *mel. sparsos G.* ex scriptis novem Heins. protulit *passos*: Pet. et quatuor alii *pansos*.—646 Pro *Porrigit* multi ex scriptis *Corrigit*, alii

NOTÆ

ter forum, scil. et Capitolium, re-
gione Urbis octava, prope ædem Ju-
nonem Monetæ.

Fert sublimes] Hypallage. Hoc est,
qua via sublimibus gradibus centum
ad Junonem Monetam itur.

Moneta] De Junone ista, Moneta,
quam a mouendo dictam volunt, vi-
debimus in sexto.

639 *Nunc bene]* Postquam restitu-
tum templum tuum a Tiberio atque
Livia, Concordiae vindicibus.

640 *Sacratæ]* Tiberii atque Liviae:
neque hic Pontificibus locum dederis.

641 *Furius]* M. Furius Camillus,
qui Veientem vicit.

Antiquum] Olim. Anno quippe ab
Urbis condita 367. de Hetruscis tri-
umphavit; et aliquot post annos Con-
cordiae ædem vovit.

643 *A Patribus]* Romæ enim, ut ait

Livius, ‘eum plebs are alieno op-
pressa esset, a concessionibus abstine-
bat, et Patricii ita totam Rempubli-
cam occupabant.’ Verum querelam
eam quæ ab Urbis conditæ anno 379.
decennio toto flagravit, vietoque Se-
natū composita est, ex Livio ipso me-
lius intelligens.

644 *Ipsa]* Istuc ipsum queruntur
Livius et Sallustius; posterior quidem
his verbis inter cetera: ‘Qui labores,
pericula, dubias atque asperas res
facile toleraverant, iis otium, divi-
tiae, optandæ aliis, oneri miseriæque
fuerit,’ &c.

645 *Germania]* Eam regionem at-
que Panuoniā armis perlustrave-
rant Tiberius atque Germanicus annis
proxime superioribus. Quare et Ur-
bis anno 762. utriusque decretus trium-
phus. Non abs re igitur Germaniæ

Inde triumphatæ libasti munera gentis;
 Templaque fecisti, quam colis ipse, Deæ.
 Hæc tua constituit Genitrix et rebus et ara,
 Sola toro magni digna reperta Jovis. 650
 HÆC ubi transierint; Capricorno, Phœbe, relicto,
 Per juvenis cures signa gerentis aquam.
SEPTIMUS hinc Oriens cum se demiserit undis,
 Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.
SIDERE ab hoc, ignis venienti nocte Leonis 655
 Qui micat in medio pectore, mersus erit.

nationis triumphatæ, et posuisti ædem Deæ, quam ipse revereris. Mater tua, sola inventa digna lecto magni Jovis, eam constituit et rebus et alturi.—Postquam ea præterierint, ibis, Phœbe, per sidus juvenis ferentis aquam, Capricorno relicto. —Cum septimus hinc exorïens se considerit Oceano, jam nulla Lyra lucebit toto caelo.—Post hoc signum, nocte sequenti stella Leonis quæ splendet in medio pec-

Colligit. Helm. Corripit.—648 Quæ colis multi codices: tres, quæ colis ipsa; Maz. quam colis ipsa; Zulich. quæ colit ipsa; forte, quam colat ipsa, nempe Germania. Heins.—649 Hanc tua Maz. et Arund. et alius; ut intelligat Concordiam: et forte Livia constituit aram in æde Concordiæ, quam rebus ipsis Angusto exhibuit, ut jam suspicatus est Antonius Fanensis: *Nec tua Excerpt. Kloekhovii. Burn.*—650 Pr. V. reperta Del.—651 Pr. Edd. et duo scripti ubi transieris; totidem transierit: Heins. legit *Nox ubi transierit*; putat etiam Lux posse scribi.—652 Olim edebatur sign. regentis aquas; Heins. emend. gerentis aquam.—653 Arund. et Voss. se dimerserit und. Thuan. commiserit. —654 Be. et Sa. Fulgebat tot. At multi ex scriptis nullo pro toto: Heins. conj.

NOTÆ

passi crines, et ipsa territa: neque sine causa Concordiæ dedicatum templo.

646 *Dux venerande*] Apostrophe est ad Tiberium.

647 *Libasti*] Libanda Diis obtulisti: non enim placet quod de prandio hue inuenient mille mensis, et congiario viritim ex manubiis hostium dato.

Gentis] Germanicæ, scil. de qua triumphavit Tiberius.

649 *Hæc*] Fuit adeoque Livia adiutrix in Concordiæ restituendo templo.

Rebus] Iis, scilicet, quæ ad sacra peragenda aliaque necessaria erant, exhibitis.

Delph. et Var. Clas.

Ara] Aram dedicavit Livia in templo Concordiæ.

650 *Joris*] Augusti: namque miseros istos nihil puduit, homines Deo pares facere, et sibi illisque pariter illudere.

651 *Hæc*] Concordiæ festa.

Capricorno] Signum est in Zodiaco, quod Sol 16. Kalend. Febr. cum in Aquarium ingreditur, fere deserit.

652 *Juvenis*] Ganymedem volunt esse nonnulli, quem inter sidera collocatum Aquarium dicunt.

653 *Oriens*] Sol, scil. Decimum iudicat Kalendas Febr. seu Januarii 23. diem.

Se demiserit] Postquam occiderit.

654 *Nulla*] Quia occiderit heliacæ.

Ovid.

6 B

TER quater evolvi signantes tempora Fastos ;

Nec Sementiva est ulla reperta dies :

Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit,

Musa : quid a Fastis non stata sacra petis ?

660

Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,

Seminibus jactis est ubi foetus ager.

State coronati plenum ad præsepe juvenci :

Cum tepido vestrum vere redibit opus.

Rusticus emeritum palo suspendat aratum :

665

Omne reformidat frigida vulnus humus.

tore occiderit.—Perlegi ter quater Fastos notantes tempora, neque ulla dies est inventa Sementiva; cum Musa dixit mihi, namque advertit, Dies hæc indicitur: quamobrem quavis in Fastis sacra non stata? Et quemadmodum dies incerta sacro, ita tempora certa; cum ager est gruividus seminibus sparsis. Tauri sertis redimiti state ad stabulum plenum; labor vester renorabitur cum vere tepido. Agricola affigat palo aratum emeritum: terra frigida metuit omnem plagam. Villice,

furvo, vel pullo, vel fulvo.—657 Sæpe etiam legitur Fastus pro Fastos, ut supra.—658 In vulg. scribitur Sementina. Codd. variant: Sementinae Arund. Læti et quinque alii: Sementiva septem. Ursini, Pet. et decem aliis Semen-tita: Voss. Sementitia. Sed apud Varro. 1. 2. bis ‘Sementivæ feriæ’ occurunt, quæ Festo sunt Sementinæ; et illic in duobus Codd. Leid. Semen-tivæ.—659 Fr. hæc inciditur, inq. ubi cī est a correctore; sed in marg. indicitur.—660 P. alter a sacris; Excerpt. Kloekhov. in Fastis.—661 Heins. protulit sacro ex Pet. Maz. et uno Mor. vulg. sacris: Ursini Cod. aliquie nonnulli sacra est; nonnulli sacri est, et Fr. sacri, omisso est. Deinde idem dedit tempora certa ex melioribus pro vulg. tempore certo.—662 Pro jactis multi ex vett. latis, non improbante Burm.—664 Francius volebat Dum tepid.—665 Ursini liber, et unus Pat. Villicus emer. Tum Be. et P. alter paulo suspendit: multi etiam alii suspendit.—666 Heins. profert frigida ex Ursin. Zulich. Maz. et

NOTÆ

655 *Sidere ab hoc]* Post occasum Lyrae; nono adeoque Kalend. Febr.

Telluris Cereri et Telluri siebant, ut ex Varrone apparet.

Ignis] Stella splendida.

Ulla] Quia, scil. feriæ ‘concepti-

Leonis] Qui sidus est in Zodiaco.

‘concepti-va’ erant; id est quæ quotannis a

656 *Mersus erit]* Cosmice occiderit. Quanquam Columella sexto tantum Kalend. Febr. immergi scribit.

Sacerdotibus concipiebantur in dies

657 *Signant]* In quibus signata et descripta sunt tempora, et quæcumque in iis fiunt.

certos, vel etiam incertos: cum ‘sta-

Sementiva] Sementinæ feriæ, a semente dictæ; ideo institutæ, quasi ex iis fruges grandescere possent.

tivæ’ universi populi communes, cer-

His feriis Deæ duæ Seria et Sementina præpositæ. Sacra vero in æde

titis et constitutis diebus ac mensibus,

et in Fastis statis observationibus

annotataæ.

659 *Indicitur]* Celerius quidem vel serius, pro temporis ratione; jacto enim semine dies indiciebatur.

662 *Fatus]* Gravidus.

663 *Coronati]* Moris enim fuit, ut

Villice, da requiem terræ, semente peracta :

Da requiem, terram qui coluere, viris.

Pagus agat festum : pagum lustrate, coloni ;

Et date paganis annua liba focis.

670

Placentur matres frugum, Tellusque, Ceresque,

Farre suo, gravidæ visceribusque suis.

Officium commune Ceres et Terra tinentur ;

Hæc præbet causam frugibus, illa locum.

Consortes operum, per quas correcta vetustas,

675

Quernaque glans victa est utiliore cibo ;

Frugibus immensis avidos satiate colonos,

Ut capiant cultus præmia digna sui.

præbe requiem terræ, semente absoluta; præbe quietem viris, qui subegerunt eam. Vicus celebret festum; agricolæ, piate pagum; et præbet liba solennia aris paganis. Terra et Ceres matres frugum placentur farre suo, et extis porœ prægnantis. Ceres et Tellus funguntur eodem officio. Altera dat causam frugibus, altera locum. Sociæ operum, per quas antiquitas emendata, et glans querna superata est cibo meliore, cumulate agricolas aridos frugibus innumeris, ut consequantur fructus dig-

decem aliis ; vulg. *frigore*.—668 *Terræ* tres libri : *terræ, quam coluere* V. pr. *terræ, et qui* Excerpt. Kloekhov.—670 Duo libri ann. *festa foc.* Burm. *conj. ferta, vel fereta* ut supra v. 276.—671 Fr. *frug. matr.* inverso ordine.—672 Heins. offendit durus concursus *suo, suis*; mallet igitur *Farr. pio.*—675 Ple-rique scripti *Cons. superis, vel superum*; duo etiam *operis*: Carrio Emend. II. 10. legebat *superi*; et sic Excerpt. Voss. Plurimi etiam libri *quas correpta vetust.*—677 Ex castigatoribus Heins. recepit *Frugibus*; alii cum vulg. *Fruc-*

NOTÆ

boves, fériis, certo fuso per cornua, pompa circumuenido.

labore vacarent. Vide Tibull. lib. II. Eleg. prima.

664 *Redibit*] Quia tum proscinduntur arva.

665 *Emeritum*] Metaph. a militibus, qui cum militiae debitum tempus dederunt, vacationem habent.

666 *Humus*] Non humus quidem, quæ mitior sit cum sentit gelu; sed ideo dixit, quod per hyemem fruges germinare non possint.

668 *Da*] Is ergo totius rei rusticæ curam gerebat qui villicus dicebatur.

669 *Pagus*] De Paganalibus intelligi debere hunc locum arbitror.

Lustrate] Accensis forte stipulæ acervis, ut in Parilibus; vel solenni

670 *Focis*] Habebat quippe foculum suum quilibet pagus ex Servii Tullii institutione.

672 *Suo*] Quod ipsæ præbuerunt Tellus et Ceres.

Suis] Ut pote satis Cererisque muneribus maxime infestæ; ut dictum supra.

674 *Hæc*] Non refertur istud pronomen ad proximam, sed pro altera positum. Ceres namque jacit semina, et totam frugum rationem homines perdocuit.

675 *Vetustas*] Quæ glandibus vietasse dicitur.

676 *Utiliore*] Scilicet utilior panis et jucundior glandibus.

Vos date perpetuos teneris sementibus auctus :

Nec nova per gelidas herba sit usta nives. 680

Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis :

Cum latet, ætherea spargite semen aqua.

Neve graves cultis Cerealia dona cavete

Agmine læsuro depopulentur aves.

Vos quoque subjectis, formicæ, parcite granis : 685

Post messem prædæ copia major erit.

Interea crescat scabré rubiginis expers,

Nec vitio cœli palleat ægra seges :

Et neque deficiat macie, neque pinguior æquo

Divitiis pereat luxuriosa suis. 690

Et careant loliſ, oculos vitiantibus, agri ;

Nec sterilis culto surgat avena solo.

nos sui laboris. Vos date incrementa continua teneris sementibus; neque herba nova sit usta per frigidas nives. Cum sparginus semina, aperite cœlum ventis serenis: cum tegitur, diffundit pluriam cœlestem in semina. Atque prospicie ne alites importuna cultis deprædentur munera Cerealia turba infesta. Vos etiam, formicæ, abstineat granis suppositis terræ: copia prædæ erit amplior a messe. Interea seges augeatur libera ab omni rubigine aspera, neque palleat languens vitio cœli. Et neque pereat macie, neque latior quam par est, luxuriosa perdatur suis divitiis. Atque agri destituantur loliſ creatibus molestiam oculis; neque avena

tibus. Mox Zulich. pro var. lect. arid. angete col.—681 Fr. aper. serenum: unius Heins. secundis.—683 Alii Codd. C. rura, culta.—685 Gottorph. quoq. suppositis: Fr. form. subject. inverso ordine.—687 Fr. cresc. messis rub. et scabré pro var. lect. Pet. Robiginis, ut Dea Robigo intelligatur.—688 Liber Ursini. et Ma. pall. ulla seg. Fr. a pr. man. usta, quod amplexus fuisset Heins. nisi præcessisset hoc verbum v. 680. Conj. etiam uda. Tum pro seges duo

NOTÆ

677 *Satiate*] Ad Deas ipsas orationem convertit Poëta.

678 *Cultus*] Laboris, quem in subiendis et serendis agris posuerunt.

681 *Ventis*] A quibus dispergantur nubes.

683 *Dona*] Semina ipsa.

685 *Vos*] Apostrophe ad formicas.

687 *Scabré rubiginis*] Aspera rubiginis, de la nielle: quæ ex Solis ardore oritur, cum in inadefactos enlignos incidit.

688 *Vitio*] Aeris intemperie. *Ar-* bore nunc aquas Culante, nunc tor-

rentia agros Sidera, nunc hyemes ini-
quas: siquidem vera sententia est Flacci.

689 *Macie*] Ex tenuitate et sterili-
tate.

690 *Luxuriosa*] Maronis legibus
compescenda etiam et frugum et ar-
borum luxuries: idemque ratio et
experiencia suadent.

691 *Lolium*] Æra: de l'ieracie: quod
quidem vilissimum triticum non oculos modo, sed caput et totum corpus
gravat.

692 *Sterilis avena*] *Ægilops* a Pli-

Triticeos foetus, passuraque farra bis ignem,
Hordeaque ingenti foñore reddat ager.
Hoc ego pro vobis, hoc vos optate, coloni : 695
Efficiantque ratas utraque Diva preces.
Bella diu tenuere viros : erat aptior ensis
Vomere : cedebat taurus arator equo.
Sarcula cessabant : versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat. 700
Gratia Dis, domuique tuæ : religata catenis
Jampridem nostro sub pede bella jacent.
Sub juga bos veniat ; sub terras semen aratas.
Pax Cererem nutrit : pacis alumna Ceres.
AT quæ venturas præcedet sexta Kalendas, 705
Hac sunt Ledæis templa dicata Deis.

sterilis crescat in agro subacto. Arvum restituat fatus triticeos, et frumentum passurum bis ignem, atque hordeum maximo foñore. Agricole, ego istud voveo pro vobis, vos vovete hoc ; atque utraque Dea reddant preces firmas. Bella tenuerunt diu viros : gladius erat aptior vomere ; bos arator cedebat equo. Sarcula quiescebant, et ligones mutati in pila, atque galea erat facta de mole rastri. Gratia Diis, et domui tuæ ; bella rincta catenis jam diu jacent sub pede nostro. Taurus veniat sub juga, semen sub terras subactus. Pax alit Cererem : Ceres alumna pacis.—At dies sexta, quæ præcedet Kalendas futuras, templa sunt dicata Deis

libri Ceres.—695 Alii habent hæc pro hoc in utroque loco.—696 Heins. dedit Efficiantque ex melioribus pro vulg. Efficialque.—697 Unus Heins. diu deluere vir. unde ille faciebat decuere.—700 Heins. malit cass. erant.—702 Ex Arund. et multis aliis Heins. recepit nostro : ceteri vestro.—704 Maz. et tres ali C. mittit : pac.—705 Præcedet meliores ; ali præcedit.—706 Unus Heins. sunt Ledacis ; nude Heins. conj. Ledaicis. Francius volebat Hac s. Ledæis t. d. die.

NOTÆ

nio dicitur, avenæ similis, nullo tamen grano.

693 Bis] Primo namque veteres far torrebant; deinde sub mola in farinam redactum et subactum, in furnum mittebant.

697 Bella diu] In domus Augustæ landem, per quam toti orbi pax data, ista subjiciuntur.

698 Cedebat] Quia passim bella servebant.

699 Pila] Quod antiquum teli genus fuit apud Romanos.

Ligones] Quibus terra foditur.

701 Tue] Germanicum alloquitur Naso.

704 Pax] Belli namque temporibus quomodo procedere possit res rustica?

Alumna] Quæ adeoque ceteris aliis meuta præbet, a Pace accipit.

705 Venturas] Februarias, scilicet, vigesimo quinto adeoque Jannarii.

706 Ledæis] Leda ex Jove natis. Castorem dicit et Pollucem.

Fratribus illa Deis fratres de gente Deorum

Circa Juturnae composuere lacus.

IPSUM nos carmen deducit Pacis ad aram.

Hæc erit a mensis fine secunda dies.

710

Frondibus Actiacis comtos redimita capillos,

Pax ades; et toto mitis in orbe mane.

Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi.

Tu ducibus bello gloria major eris.

Sola gerat miles, quibus arma coérceat, arma :

715

Canteturque fera, nil nisi pompa, tuba.

Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis :

Si qua parum Romam terra timebit, amet.

Ledacis. Fratres de stirpe Deorum statuerunt illa Diis fratribus circa stagna Juturnæ.—Ipsum carmen deducit nos ad altare Pacis. Hæc dies erit secunda ab exiū mensis. Pax ades, habens crincs coronatos frondibus Actiacis; et alma mane in toto orbe. Dum desunt hostes, causa etiam triumphi desit. Tu eris gloria major ducibus quam bellum. Miles tractet sola arma quibus reprimat arma: et nihil canatur rauca tuba nisi pompa. Prima et ultima pars mundi reformidet Æneadas: si qua tellus parum metuat Romam, eam diligit. Sacerdotes præ-

—707 Deis ex scriptis plerisque placet Heini, præ vulg. dies.—709 Fr. habet ros pro nos. Dein plures alii carm. deduxit: Be. produxit. Mox aram est ex V. tribus et Ursini; vulg. enim legebatur aras.—711 Alii Actæis: plurimi etiam cunos pro comtos: et Fr. redimite capill.—713 Desunt ex optimis scriptis et editis restituit Burn. pro vulg. desint.—714 Maz. bell. gratia maj. Alii etiam maj. ades.—715 Excerpt. Klockhov. mil. que bella coerc. Mox in quibusdam libris excusis legitur quib. arm. coerc. hostes.—718 Mor. turba pro

NOTE

707 *Illa*] Templa, scil.

Fratres] Drusus et Tiberius, ex gente Deorum seu Cæsarum.

708 *Circa Juturna*] In regione Urbis octava fuit hoc templum, quod Tiberius suo et fratri nomine dedicavit.

709 *Carmen*] Carminis ratio Fastos digerens.

Aram] Quo in loco fuerit hæc ara non constat. Magnificentissimum templum postea Vespasianus Paci absolvit, quod a Claudio incepit.

710 *Hæc*] Sacra ergo ad Pacis aram 30. Januarii peragebantur.

711 *Actiacis*] Pacis oleam insigne

esse omnes sciunt, quo munere Athénas atque adeo Atticam regionem Pallas ditavit. At vero Poëta, Augustæ domui favens, non *Actæis*, sed *Actiacis*, frondibus Pacem vult coronandam, ad victoriam illam celebririmam alludens quam ad Actium promontorium Epiri Augustus de Antonio reportavit: quare neque multo post Janum, signum Pacis, clausit.

714 *Tuj* Seilicet, Pacem tueri omni triumpho est majus. Quod ntimam possent omnes satis intelligere.

715 *Arma coérceat*] Vi, namque publice vim licet repellere; justum bellum quibus necessarium; et pia

Thura, sacerdotes, pacalibus addite flammis ;
 Albaque percussa victima fronte cadat. 720
 Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
 Ad pia propenos vota rogate Deos.
 Sed jam prima mei pars est exacta laboris ;
 Cumque suo finem mense libellus habet.

bete thura aris pacalibus ; et victimæ candida mactetur cervice icta. Et orate Deos faventes piis votis, ut domus quæ tuctar Pacem perstet cum ea. Verum jam pars prior mei laboris est absoluta ; et libellus habet finem cum suo mense.

-----
terra. Nonnulli etiam timebat, am.—719 Mor. et Arund. sacerd. placalibus add. Voss. et quatuor alii placatis ; Be. placatisque : duo placatis ponite ; unus write.—720 Plurimi Albaq. perfusa vict. Be. profusa.—721 Fr. cum undecim aliis quæ præstat eam : sed in Hamburg. erat Utq. d. pacem quæ præstat, pace per.—723 P. prim. mihi pars. Mox Sa. P. et octo alii est exhausta lab. unus transacta.

NOTÆ

arma quibus nisi in armis spes nulla
 reliquitur.

716 *Fera*] Cujus horrendo sonitu
 ad fera bella animi incenduntur.

Pompa] Quæ ad ludos et festa
 spectat.

717 *Aeneadas*] Romanos, ab Aenea
 in Latium invectos, aut ab ipso pro-
 genitos.

Primus et ultimus] Oriens et Occi-

dens.

719 *Pacalibus*] Qui in Pacis ara
 accessi.

720 *Alba*] Quæque adeo læta om-
 nia portendat.

721 *Domus*] Augusta, scil.

722 *Propenos*] Nemini dubium
 esse potest, quin ad Pacem sit pro-
 pensus qui vere Deus sit.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

PRÆFATIO et dedicatio 1-18. De Februis, unde mensis dictus 19-34. De vi purgaminum vulgo credita 35-46. De ordine Februarii antiquo et facta mutatione 47-54. Kalendarum Febr. memorabilia: Junonis Sospite templum dedicatum; laudes Cæsaris; celebritas in luco asyli; sacra Jovis; tempestatis ratio 55-72. Lyrae et medi Leonis occasus 73-78. Delphini occasus et inde Arionis fabula, cuius Delphinus inter sidera fulget 79-118. Augustus Pater patriæ dictus. Hinc laudes ejus et comparatio cum Romulo 119-141. Aquarii ortus et mollior aura 145-148. Initium veris 149-152. Arctophylax oritur, cuius fabula narratur 153-192. Fauni saera, et Fabiorum in bello Veientino interitus 193-242. Corvus, Anguis, et Crater oriuntur, quorum origo refertur 243-266. Lupercalium origo et ritus, quibus Herculis et Omphales fabula inserta; tum Romuli et Remi expositio atque conservatio 267-452. Tempestatis inconstantia 453-456. Ingressus solis in Pisces, atque horum origo 457-474. Quirinalia et Romuli apōtheosis; festum item Stultorum et Deæ Fornacis 475-532. Feralia ad placandos Manes 533-570. Sacra Mutæ ant Tacitæ magica 571-616. Caristia 617-638. Terminalia 639-684. Regis fuga, et plures Tarquinii res 685-852. Hirundinis reditus 853-856. Equiria 857-fin.

JANUS habet finem. Cum carmine crescit et annus.
Alter ut hinc mensis, sic liber alter cat.

Janus habet finem. Annus augetur cum versibus. Sicut alter mensis hinc

¹ Heins. cum Zulich. Voss. et aliis nonnullis malit crescit; ceteri crescat.

Nunc primum velis, Elegi, majoribus itis :

Exignum (memini) nuper eratis opus.

Certe ego vos habui faciles in amore ministros ; 5

Cum lusit numeris prima juvento suis.

Idem sacra cano, signataque tempora Fastis.

Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam ?

Hæc mea militia est : ferimus, quæ possumus, arma :

Dextraque non omni munere nostra vacat. 10

Si mihi non valido torquentur pila lacerto ;

Nec bellatoris terga premuntur equi ;

Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense ;

(His habilis telis quilibet esse potest :)

At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar, 15

Nomina : per titulos ingredimurque tuos.

Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu

Respicie ; pacando si quid ab hoste vacas.

procedit, ita et alter liber currat. Elegi, nunc primum itis velis majoribus : recordor eratis nuper opus parvum. Certe ego habui vos faciles ministros in amore, cum juventus iniens lusit suis numeris. Idem canto sacra, et tempora notata Fastis. Ecquis arbitraretur esse locum ab illis ad ista ? Hæc est mea militia : ferimus arma quæ possumus ; et manus nostra non cessat ab omni officio. Si pila non vibrantur a me forti brachio ; neque dorsum equi bellatoris urgetur ; neque tegimur casside ; neque cingimur gladio acuto ; (quivis potest esse peritus his armis :) at, Cæsar, prosequimur tua nomina corde tibi addicto ; et ferimus per laudes tuas. Ergo ades, et respice mea dona vultu aliquantum sereno, si aliquid est otium ab

*****

—2 *Hinc ex corr. Heins. vett. plerique hic ; vulg. it.*—3 *Liber Ursini Jam pro Nunc. Dein Maz. et sex alii maj. ite.*—5 *Certe Heins. recepit ex duobus codd. pro vulg. Ipse. Mox R. in amor. magistros.*—6 *Mor. unns Dum lus.*—8 *Ecquis* est in vett. aliquot ; et sic quidem in vulg. plurimi *Et quis* ; Be. et Fr. cum Arund. et multis aliis *Sed quis.* Maz. etiam *Sed quid ad hanc ill.*—9 *Ferimus* est ex plurimis scriptis ; ceteri cum vulg. *gerimus.*—10 *Be. omn. nunine nost.* Et P. cum sex aliis *nost. caret.*—11 *Unus V. non solido torq.* quod non temere repudiandum Burm. censet.—15 *Douza pater volebat tuae* prosequimur stud.—17 *Be. et duo alii mea carmina vult.*—18 *Tres libri Accipe* ;

NOTÆ

1 *Janus*] Jano dicatus mensis.

3 *Majoribus*] Quid sibi velit sequens

Pentameter exponit : ne alio quæras.

4 *Exignum*] Scilicet exiguum fuit quod vix bene inceptum. De Fastorum libro primo loquitur.

5 *Ministros*] Quia Elegis amatoria consignavit.

8 *Ecquis*] Certe quidem parum inter se convenient.

9 *Hæc*] Ars, scilicet, Poëtica ; et versus scribere.

14 *Quilibet*] Atque adeo Poëtæ opus præstantius. Neque certe temere dixit.

18 *Si quid*] Namque tunc temporis

FEBRUA Romani dixere piamina patres :

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.

20

Pontifices ab Rege petunt et Flamine lanas,

Quis veteri singua Februa nomen erat.

Quæque capit lictor domibus purgamina certis,

Torrida cum mica farra, vocantur idem.

Nomen idem ramo; qui cæsus ab arbore pura,

25

Casta sacerdotum tempora fronde tegit.

hoste domando.—Patres Romani appellaverunt piamina Februa: nunc etiam plurima iudicia faciunt fidem roci. Pontifices petunt ab Rege et flamine lanas quibus nomen erat Februa lingua antiqua. Atque purgamina, quæ lictor Flamininus sumit ex certis domibus, farra tosta cum mica salis, appellantur eodem nomine. Idem nomen ramo, qui recisus ab arbore pura, relat foliis tempora casta Sacerdotum.

pac. Ursini Aspice. Dein Fr. pacato si. In nonnullis ab orbe vacat: Ed. Gryphii etiam et Mycilli ab orbe vacas: Fr. ab hoste vacat.—19 Quinque libri scripti cum Fr. dix. piacula patr.—20 Decem libri *Huic quoq.*—21 Alii a Reg. —22 Veteri ex decem libris Heins. repositi pro vulg. veterum; nonnulli etiam vetere, vel veteri, in ling. Dein Bonom. nom. erant.—23 Pr. Med. purg. cernis; Voss. Maz. et alius Med. ternis; Sa. pro var. lect. acernis: Heins. conj. teresis.—24 Torrida habent pr. Edd. cum Ursini, Voss. et multis aliis Codd. unus V. Turgida; septem alii, Ma. Fratris et Ursin. Turbida.—

NOTE

in Germania cum sævis hostibus manus conserebat. Annales inspice tantum, et ita esse ipse cognosces.

19 *Februa*] Nunc ad rem ipsam Naso, postquam Germanici benevolentiam captavit.

Piamina] ‘Februa’ dieta sunt purgamenta lingua Sabina, ut docet Varro: dictusque est inde *Februarius* secundus mensis, seu ultimus secundum veterem computationem, quod eo populus sacrificiis expiatoriis purgaretur.

21 *Rege*] De eo jam supra de quo tamen repetam que docet Livius his verbis: ‘Regibus exactis, et parta libertate, rerum divinarum deinde habita cura, et quia quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, nec ubi regnum desiderium esset, Regem sacrificium creant: id Sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos, aliquid libertati, cuius tunc

prima erat cura, officeret.’

Flamine] Diali, qui Jovi institutus.

Lanas] Quarum usus in expiationibus. In Lupercalibus enim, verbi gratia, ut docet Plutarchus, cum per Lupercos capellæ mactarentur, genui adolescentes præclari sanguinolento gladio faciem fœdabant; alii illico cum lana lacte madida accrerebant, atque sanguinem abstergebant.

22 *Quis*] Immo, si Festo fides, quæcumque purgamenti causa in quibusque sacrificiis adhibentur ‘februa’ appellantur.

23 *Lictor*] Flaminum intellige, hoc est, cum de quo Festus, qui flaminis Diali, sacrorum causa, præsto erat.

Certis] Tersis legendum esse contendit clariss. Heinsius; eni, ut et illustrissimo Neapoli, plurimum in his debere nos candide confitemur. De domo autem flaminis hic agi, quæ

Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi :
 Februa poscenti pinea virga data est.
 Denique quodcumque est, quo pectora nostra piamus,
 Hoc apud intonsos nomen habebat avos. 30
 Mensis ab his dictus : secta quia pelle Luperci
 Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Ipse ego vidi Flaminicam potentem februa ; virga pinea data est potenti februa. Denique quicquid est, quo corda nostra purificantur, obtinebat illud nomen apud avos intonsos. Mensis appellatus ab his ; quia Luperci circumdeunt omne solum pelle secta, atque credunt eam expiationem. Vel quia tempora sunt pura, tumulis

27 In Fr. et quibusdam aliis scribitur *Flaminium*, et sic edidit Bersm. Be. et Arund. *Flamineam*.—28 Pro pinea Heins. legebat *spinca*; in Hamburg. erat *laurea*.—29 F. Deniq. quicquid id est. Deinde pr. Med. et unus Bonon. quo corpora n. piamus, quod Heins. rectum putat: in vulg. edebatur *corpora n. plantar*: Ursini lib. *pectoru n. pictur*; Voss. et sex alii pientur; et tres cum Fr. piantur.—31 Vulg. legebatur dict. *sancta quia*, vel *quod, pell.* ex suo vet. Neapolis *secta profert*; quod et est in Fr. pro var. lect. dum habet a pr. man. festa. Dein pro *quia* plurimi habent *quod*; V. *quo*; Med. *qua*; duo

NOTÆ

'flaminia' dicebatur, ille prior dicit.

24 *Mica*] Salis, scilicet.

Idem] Februa, scilicet.

25 *Pura*] Quis ambigat quin arbor pura sit ipsissima pinus? nam paulo post dicit, 'februa poscenti pinea virga data est.' Verba hæc sunt nobiliss. Neapolis, viri certe et doctissimi et aceratissimi.

27 *Flaminicum*] Flaminis conjugem, quam et 'flaminam' dixerunt. Verum *flaminiam* habent multi codices; quod si retineas, de Sacerdotula quapiam intelligendum, quæ Diali præministræ et. Quin et Joseph. Scaliger mavult *flaminia*, quasi ab ædibus flaminis: quod quidem libentissime amplecterer si per MSS. licet.

28 *Pinca*] Clariss. Heinsius legit *spinea*, eo inductus quod omnibus spinarum generibus noscarum depellendarum viam insitam veteres crediderint: de qua et noster in sexto.

30 *Intonsos*] Primum enim tonsorem, eumque Siculum, in Urbem duxit Scipio.

31 *Mensis ab*] Februarius mensis ab his februis dictus.

Luperci] Panis Sacerdotes, sectis caprorum coriis nudi, nisi si quæ pelles pudenda tegerent, per omnia discurrentes, et omnia lustrantes: de quibus, et Lupercalibus ipsis, audiendus omnino Servius in 8 Æneidos. 'Sub monte,' inquit, 'Palatino est quædam speluca, in qua de capro luehatur, id est, sacrificabatur: unde 'Lupercal' dictum nonnulli putant. Alii quod illie lupa Remum et Romulum nutrericrit. Alii, quod est verius, locum esse hunc sacratum Pani Deo Arcadiæ, cui etiam mons Lycæns in Arcadia est consecratus. Et dictus 'Lycæus,' quod lupos non sinat in oves sævire. Ergo ideo et Evander Deo gentis suæ saeravit locum, et nominavit 'Lupercal,' quod præsidio ipsius numinis lupi a pecudibus arcerentur.' Ex quibus vix dubium sit ab Evandro in Latium iuventa ridicula et nefaria illa sacra in Panis Lycæi honorem: ut sicuti a λύκος, λύκαια, ita a lupo 'Lu-

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
Tunc cum ferales preterire dies.

Omne nefas, omniemque mali purgamina ceusam
Credebant nostri tollere posse senes.

Græcia principium moris fuit: illa nocentes
Impia lustratos ponere facta putat.

Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
Cæde per Hæmonias solvit Acastus aquas.

Vectam frænatis per inane draconibus Ægeus
Credulus immerita Phasida juvit ope.

35

40

placatis, tunc cum dies ferales præterierunt. Nostri avi arbitrabantur piamina posse delere omne nefas atque omnem causam mali. Græcia fuit initium consuetudinis: illa credit fontes lustratos absolti factis impiis. Peleus expurgavit Actoriden, Acastus absolvit etiam nece Phoci Peleum ipsum per aquas Hæmonias. Ægeus facilis liberavit auxilio immerito Phasida tutam per aërem draconibus fræ-

quoque.—33 Fr. et Arund. *qui pacatis sunt.* Mox unus Mor. temp. pulchra sepuler. —35 Purgamina Heins. dedit ex melioribus pro vulg. purganine.—37 Fuit ex pr. Edd. et novem suis, et decem scriptis Ciofan. Heins. placet præ vulg. dedit.—38 Maz. cum uno Med. ex melioribus et V. putant pro putat.—39 Fr. Auctor inest Peleus, et pro var. leet. Auctor idem. Dein unus Pat. quoq. P. fratris.—40 Zulich. *Hæmonidas:* et lauit pro soleit unus Heins. —42 Juvit Heins. protulit ex præstantioribus; vulg. forit: duo soleit; Arund.

NCTÆ

perci' et 'Lupercalia' dicta sint. Atque ista omnia ex eo licet confirmare quod Panis imago (utpote lepidissima) coleretur nuda, ac solum pellis caprinæ amictu tecta, quomodo ejus Sacerdotes Lupercalibus discurrere soliti.

32 *Idque]* Hanc lustrationem.

Piamen habent] Credunt esse expiationem.

33 *Placatis]* Feralia enim, hoc est, saera pro mortuis, Februario mense peragebantur; ut in sequentibus patet.

Pura] Nisi vero mortuis justo soluta essent, circa sepulcra errare Manes, a quibus aëris intemperiem et pestilentialis oriri, arbitrabantur.

34 *Ferals]* De his in sequentibus.

35 *Gracia]* Ad Romanos quidem a Gracis omnis prope Dcorni cultus

derivatus. At certe si altius repetas, ad Patres usque ascendere tenearis.

39 *Actoriden]* Exempla eorum profert qui, patratis cædibus, expurgati. Actoriden quod attinet, seu Patroclum, Actoris nepotem, et Menetii filium, Clysonymo seu Æane interfecito, ad Pelum in Phthiam venit, ubi expurgatus, et cum Achille educatus.

Pelea] Qui Achillis pater, Æaci filius.

Phoci] Qui Pelei frater.

40 *Hæmonias]* Thessalicas; ab Hæmo monte, proximo, aut Hæmone Deucalionis filio sic dictas.

Acastus] Hic Peliae filius in Magnesia Thessaliae annexa regnasse dicitur.

41 *Inane]* Aërem.

Draconibus] Quos currui suo junxitisse Medeam fabulati sunt.

Amphiaraiades Naupactoo Acheloo,
 Solve nefas, dixit : solvit et ille nefas.
 Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis   45
 Fluminea tolli posse putetis aqua!
 Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)
 Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit.
 Qui sequitur Janum, veteris fuit ultimus anni.
 Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.   50
 Primus enim Jani mensis, quia janua prima est.
 Qui sacer est imis Manibus, imus erat.

natis. Amphiaraiades dixit Acheloo Naupactoo, Libera me a scelere ; et ille liberavit a scelere. Ah nimium indulgentes, qui arbitremini horrenda crimina necis posse dilui aqua fluviali ! Sed tamen ne decipiaris ignarus veteris seriei, mensis Jani fuit etiam primus ante, ut est : qui sequitur Junum fuit ultimus anni veteris. Tu etiam, Termine, eras finis sacrorum. Primus enim mensis Jani, quia janua prima est. Qui dicatus est Umbris inferis erat infimus. Decemviri creduntur junxisse

---

vorit.—43 Fr. Amphiaraiades nam Puctolo A. Ex Pet. Voss. et multis aliis Naupactoo, ceteri Naupacteo.—46 Putetis Heins. dedit ex Maz. et Zulich. pro vulg. putatis.—48 Læti Cod. Pr. adhuc J. In nonnullis etiam mens. ita

NOTÆ

Ægeus] Athenarum rex.
42 Credulus] Qui Medeæ sceleræ et dolos non perspexit : sed ei fidem habuit, eamque uxorem duxit.
Phasida] Medeam ipsam intelligit, cui a Phasi Colchorum fluvio, unde ea orta, illud datum nomen.
43 Amphiaraiades] Alemaon Amphiarai auguris Argivi filius, de quo jam saepius, qui quidem Alemaon patris iussu matrem occidit.
*Naupactoo] Achelous fluvius, qui Acarnanes ab Ætolis dividit, ‘ Naupacto’ a Naupacto Ætoliae urbe dicitur.
 44 Nefas] Quod in occidenda matre Eriphyle patratum.
 45 Faciles] Illos carpit Naso, qui aquæ aspersione deleri posse sceleræ crediderunt.
 48 Ante] Postquam tamen a Numa restituta temporum ratio : namque a Martio mense inchoatus Romuli annus.
*49 Qui sequitur] Februario, scilicet.
 Veteris fuit] Naso solus, quod sciam, istud docnit : multumque adeo vereor ne hac in parte deceptus sit, quomodo et supra decem tantum menses a Romulo numeratos assenit. Ultimum adeoque crediderim dici debere anni mensem ipsum Februarium, quod ultimus ex veteri et Romulea computandi ratione post Januarium, non post Decembrem, recenseretur. Verum quod dubitanter dico fucum nemini pepererit.
 50 Termine] De eo, cui ultima anni saera Februario mense faciebant, in sequentibus videbimus.
*52 Imis] Inferis.
 Imus] Ultimus.***

Postmodo creduntur spatio distantia longo
Tempora bis quini continuasse Viri.

PRINCPIO mensis, Phrygiae contermina Matri,

55

Sospita delubris dicitur aucta novis.

Nunc ubi sint illis, quaeris, sacrata Kalendis,

Templa Deæ? longo procubuere die.

Cetera ne simili caderent labefacta ruina

Cavit sacrati provida cura Ducis:

60

Sub quo delubris sentitur nulla senectus.

Nec satis est homines, obligat ille Deos.

Templorum positor, templorum sancte repositor,

Sit Superis, opto, mutua cura tui.

postea tempora distantia longo intervallo.—Principio mensis Sospita juncta Matri Phrygiae dicitur ditata noris templis. Petis ubi nunc sint templa dicata Deæ illis Kalendis? Ceciderunt longo tempore. Cura sedula Ducis sacrati sub quo nulla vetustas sentitur templis, prospexit ne cetera soluta ruerent simili ruina. Neque satis est devincire mortales, ille demeretur Deos. Ædificator ædium, sancte restitutor delubrorum, cupio, ut sit Dius cura tui reciproca. Dii præbeant

*****

ant.—51 Meliores enim; ceteri erant.—54 Unus Cod. quin. constituisse V.—55 Unus Heins. conterm. Matris.—56 In Fr. acta, et aucta pro var. lect. Tres Codd. etiam aucta suis.—57 Sic vulg. nisi quod quaer. ill. inverso ordine. Ursin. Pat. et plurimi Codd. cum pr. Edd. ub. sunt ill. que sunt sacer. Voss. et sex alii ub. sint ill. quaris, sacer. et sic Maz. Zulich. et decem alii, nisi quod sunt pro sint. Heins. conj. N. ub. sunt illis, queso, sacer. &c. Be. N. ub. sunt, quaeris, que sunt sacer.—58 Plurimi longa pro longo.—59 Arund. sim jaceant lab. Pat. ruerent.—61 Sa. et quinque alii null. vetustas.—62 Be. hom. alligat ill. et Fr. ipse; multi etiam Codd. illa.—63 Ex optimis Heins. dedit repositor; alii

NOTÆ

54 *Bisquini*] Decemviri. Ceterum de hac re cum incertus loquatur Naso, aliquid latere hic minus ab ipso intellectum suspicor.

55 *Principio*] Kalendis ipsis Februariis.

Phrygiae] Ea Cybele est, quam Idæam ab Ida Phrygiae monte, Dindymenen, aliisque insuper nonnibus a locis ubi ea culta, appellaverunt.

Contermina] Adeoque in Palatio, ubi Cybele templum habuit.

56 *Sospita*] De Junone Sospita, cui Cu. Cornelius templum vovit sub initium belli Insubrici, non potest intelligi hic locus; siquidem illud

templum in foro Olitorio fuit regione xi. istud vero in Palatio regione x. Adeoque certi ubi nihil videmus, aliorum ulti facimus judicium.

58 *Longo die*] Vetusate.

60 *Ducis*] Augustum intellige, quo vivente Fastos scripsit, uti dictum saepè: quanquam addita et mutata nonnulla in Tiberii et Germanici gratiam.

61 *Nulla*] Quia ita restaurata ut nova viderentur.

63 *Positor*] Quin etiam, ut habet Suetonius, 'Principes viros saepè hortatus est, ut pro facultate quisque, vel monumentis novis, vel refectis et

Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos :	65
Proque tua maneant in statione domo.	
Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli ;	
Qua petit æquoreas advena Thybris aquas.	
Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem,	
Inque Jovis summa cœditur arce bidens. —	70
Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster	
Concitat, aut posita sub nive terra latet.	
PROXIMUS Hesperias Titan abiturus in undas,	
Gemmæ purpureis cum juga demit equis ;	

tibi tot annos, quot tu iis præbes : atque excubent pro tua domo. Tum etiam frequentatur lucus Asyli propinquus, qua Thybris hospes subit aquas marinas. Ovis mactatur ad penetrale Numæ, et Capitolinum Tonantem, et in suprema arce Jovis. Sæpe Notus tectus nubibus ciet densas plurias, vel terra abscondita est sub nive superstrata. — Cum proximus Titan descensurus in fluctus occiduos, tollit juga

repertor, vel reector. — 65 Quot ex R. alii quos. Fr. quos das cœl. et unus V. æquos cœl. — 67 Nunc quoq. Mox vulg. scribebatur cœlebr. Averni: Heins. de- dit Asyli ex Ursin. Arund. Maz. Zulich. Nauger. et decem aliis : conj. porro Helerni. Sed vid. Heins. notam in Not. Var. — 70 Multi libri J. summi cœd. — 71 Auster reposuit Heins. ex Zulich. Maz. et sex aliis pro vulg. æther. — 74

NOTÆ

excultis, Urbem adornarent : multaque a multis exstructa sunt.'

65 *Cœlestibus]* Quia illorum templa reparabat Cæsar hoc dicit.

66 *Maneant in statione]* Excubent, vigilent.

67 *Tum]* Kalendis Februarii.

Celebratur] Quia solenni pompa ad asylum ibatur, seu lucum, qui inter viam Salariam et Tiberim fuit, quo victi a Gallis fugientes e prælio Romani se receperunt. Quanquam de eo ne hunc locum exponamus istud facit, quod Sextilibus Kalendis Lucaria, seu festa in hoc luco celebrari solita, peragerentur.

68 *Advena]* Scilicet ex Apennino atque Hetruria Romam, deinde in mare, devolvitur Thybris.

69 *Penetrale Numæ]* Hoc est, Tempulum Vestale, quod ad Numæ Pomplii regiam fuit.

Capitolinum] In templo quod ab Augusto Jovi Tonanti excitatum in Capitolio, ut Suetonius docet ; nequaquam cum Jovis Opt. Max. alio templo, quod Capitolinum dixerunt, seu arcem Capitolinam, nullo modo confundendum.

70 *Bidens]* Eo nomine appellatur ovis circa bimatum, inter octo dentes duos habens eminentiores ; cuius generis aptissimas ad sacrificia existimabant.

71 *Sæpe]* Eadem prope de Kalendis Febr. habes a Columella.

73 *Proximus]* Secundo Februarii, inquit, occidit Lyra.

Hesperius] Occiduas.

74 *Gemmæ]* Quia radiis suis Sol coruscens, omniaque illustrat, gemmata et nitida fecit Naso equorum ipsius juga.

Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum, 75
 Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
 Dumque Lyram quæreret; medii quoque terga Leonis
 In liquidas subito mersa notabit aquas.
Quem modo cœlatum stellis Delphina videbas,
 Is fugiet visus nocte sequente tuos. 80
 Seu fuit occultis felix in amoribus index:
 Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
 Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
 Carmine currentes ille tenebat aquas.
 Sæpe, sequens agnam, lupus est hac voce retentus: 85
 Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:

gemma equis purpurcis, illa nocte quispiam tollens os ad astra dicet, Ubi est hodie Lyra, quæ micuit heri? Et dum quæreret Lyram, observabit etiam terga Leonis medii repente condita in undas fluidas.—Nocte sequente Delphin, quem cernebas modo distinctum stellis, is subtractus erit oculis tuis. Sive fuit felix index in amoribus secretis; sive ille rexit lyram Lesbiam cum domino. Quod mare ignorat, quæ terra nescit Arionem! Ille sistebat aquas fluentes versibus. Sæpe lupus sequens agnam repressus est hoc sono: sæpe agna ritans lupum famelicum constitit. Sæpe canes atque le-

-----
 Unus R. pro var. lect. *Ignea purp.* Deinde Fr. *jug.* demet eq.—75 Plurimi sid. *vultus.*—76 *Hera* Vaticanus, ut Amor. i. viii. 23. hic tamen *heri* retineo, ne rhythmicum sonum faciant *hodie* et *here*. Burm.—77 Alii *Lyr.* *quærerit.*—78 Nonnulli mers. ridebit *aq.*—79 Pet. a man. pr. *cal.* *stellas D.*—80 P. Thuan. et Mor. *Effugiet vis.*—82 Strozza liber et quinque alii *Lesbiacum domin.*—81 F. et V. *Carm.* *torrentes ill.*—85 Heins. conj. *huc;* et sic unus V. vulg. a.—86 V. Gottorph. et tres alii *fug.* *respicit agn.* alter V. *re-*

NOTÆ

77 *Medii*] Non enim tota simul aut erintur aut occidunt sidera, quorum vel stellar longe sparsæ, vel hoc aut illo modo dispositæ.

78 *Subito*] Quia Lyræ cum occasus esset vespertinus, Leonis vero matutinus, qui jam ante media sui parte occidisset, sub oculis spectantis, reliqua mergebatur.

79 *Cœlatum*] Novem quippe stellis distinguitur Delphin.

80 *Fugiet*] Quia Heliace occiderit.
Sequente] Tertio adeoque Nonas Febr.

81 *Se fuit*] Causas tangit Naso, ob quas in cœlum translatus creditur

Delphinus.. Eas vero ex Hygino ne pigeat repetere: namque ineptum foret libros libris sine fine suffarciare.

Index] Qui, ut jam supra memini- mus, Neptnui erga Amphitriten amores et callide aperuit, et felices suadendo reddidit.

82 *Lesbida*] Arionis Metymna, Lesbi insula urbe, oriundi; quem exceptum tergo, cum in mare desiliisset, Delphinius dicitur ad Tanarum promontorium detulisse.

Domino] Arione, scilicet, insigni illo citharedo, cuius commendationem ab ipso Nasone habes in sequentibus.

Sæpe canes leporesque umbra cubuere sub una ;	
Et stetit in saxo proxima cerva leæ.	
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix	
Sedit ; et accipitri juncta columba fuit.	90
Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,	
Tanquam fraternis obstupuisse modis.	
Nomen Arionum Siculas impleverat urbes ;	
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.	
Inde domum repetens puppim concendit Arion ;	95
Atque ita quæsitas arte ferebat opes.	
Forsitan, infelix, ventos undamque timebas ;	
At tibi nave tua tutius æquor erat.	
Namque gubernator districto constitit ense,	
Ceteraque armata conscientia turba manu.	100

pores considerunt sub eadem umbra ; et cerva juncta leæna infestæ constitit. Atque cornix garrula sedet cum ave Palladis sine rixa, et columba proxima fuit accipitri. Arion sonore, Cynthia dicitur sæpe obstupuisse tuis modis tanquam fraternis. Nomen Arionum impleverat urbes Siculas ; et littus Italum admirabatur roces lyricas. Inde rediens domum Arion ingreditur navem, atque rehebat dixitias sic partas arte. Forte, miser, metuebas ventos et fluctus. At mare erat tibi tutius nave tua. Namque nauclerus gladio nudato, et ceterum agmen conscientia manu armata.

spuit.—87 Cubuere Heins. dedit ex Zulich. Arund. Maz. et quatnor alii; plurimi jacuere; Mor. latuere.—88 Sa. Astitit in sax. P. pro in saxo dedit infestæ; quod Heins. omnino placet.—89 Med. alit. corvus.—93 Nonnulli codd. S. impleverat urb. Plurimi implev. undas; in quibusdam oras: Heins. conj. aures.—94 Arund. Jun. et alius obstup. sonis.—96 Burm. mallet Et sibi quæs.—97 Undamq. ex melioribus profert Burm. vulg. undasq.—98 V. et dno alii Hac tib. Mox mitius pro tutius unus R.—99 V. Jamque quod Burm. rectius putat. Dein plurimi edunt districto.—100 Multi Codd. armat. est

NOTÆ

87 Cubuere] Dulci sono, scilicet, decepti, ut loquitur Horatius noster.

89 Sine lite] Quanquam inter noctuam atque cornicem plurimæ sint; ut videre est apud Ælianum.

91 Cynthia] Diana, a Cyntho monte in Delo insula.

Vocalis] Vocis et lyræ sono omnia demulcens.

92 Fraternis] Apollinis, scilicet, citharæ inventoris.

Delph. et Var. Clas.

94 Ausonis] Italianam jam sæpe Ausoniam ab Ausonibus populis vel Ausone Ulyssis filio dictam fuisse repetivimus.

95 Inde] Tarento quippe ultimo profectus.

96 Arte] Citharœdica, scilicet.

97 Infelix] Apostrophe est ad Arionem ipsum, qui infeliciter sese prædonibus credidit.

98 Nave] Pro nautis posuit.

Ovid.

6 C

Quid tibi cūm gladio? dubiam rege, navita, pinum:
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.

Ille metu vacuus, Mortem non deprecor, inquit:
Sed liceat sumita pauca referre lyra.

Dant veniam, ridentque moram. Capit ille coronam, 105
Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.

Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
Reddedit icta suos pollice chorda sonos.

Flebilibus veluti numeris canentia dura
Trajectus penna tempora cantat olor. 110

Protinus in medias ornatus desilit undas.

Spargitur impulsa coerulea puppis aqua.
Inde (fide majus) tergo Delphina recurvo

Se memorant oncri supposuisse novo.

Quid tibi cum ense? Nauta, gubernat navem incertam. Hæc arma non sunt tractanda digitis tuis. Ille expers timoris, Ego, ait, non refugio mortem: sed concedatur repetere pauca lyra sumta. Concedunt, atque irrident spatium. Ille induit coronam, quæ possit convenire tuis capillis, Apollo. Sumserat pallam bis infectam murice Tyrio; fides impulsæ pollice emiserunt suos sonos. Sicut cycnus habens tempora fixa dura penna canit modis lugubribus. Continuo ornatus immittit se in medias aquas. Puppis impulsa spargitur aqua coerulea. Inde (vix credibile est) aiunt Delphinum se summisisse novo ponderi tergo pando. Ille innixus

consc. Heins. volebat Ceteraq. armatæ c. t. manus.—101 Pinum ex libro Læti, et uno F. Heins. placet præ vulg. puppim, vel, ut alii scribunt, puppem.—102 Fr. hæc sunt, inverso ordine. Quinque libri arm. ferenda tu. unde Heins. conj. terenda.—103 Vacuus Heins. dedit ex uno Mor. qua notatum erat pro var. lect. alii paridus.—104 Duo Codd. cum Maz. Si lic. quod Burm. non displicet, si præced. vs. quoque deprecere legas.—105 Unus Heins. rapit pro capit.—106 Fr. Quæ possit crin.—107 Fr. cum quibusdam impressis Induit et T. Heins. non displicet Induitur. Dein bis tinctam Heins. ex castigatoribus suadet; nam quidam legunt depictam. Mox pro pallam quidam Codd. lanam; at Heins. putat vulg. præstare: Neapol. Cod. ecstem.—108 R. et duo alii Reddit et ict. unus F. Reddit tacta su.—109 Fr. num. rel. inverso ordine. Dein tres scripti cendantia dur. quod Heins. rectum putat.—110 Iu Zulich. Maz. a man. pr. et uno F. ac Med. Threicius penn.—111 Fr. med. oneratus des.—

NOTÆ

101 *Quid tibi*] Increpatio est gubernatoris.

103 *Ille*] Arion.

108 *Chordæ*] Fides citharæ alligataæ.

110 *Pinus*] Testatur Marsus se in Ionia cycnos vidisse seniores fronte penna quadam trajecta durinscula: quod et observavit Pomponius in

extrema Germania. Suspicabar tamen per pennam pennatum telum forte esse intelligendum.

Cantal] Fabulæ et poëtarum figura.

112 *Spargitur*] Maris aspergine roratnr ex Arionis saltu.

Carula] Ex maris coeruleo colore.

Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi   115
 Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.
 Di pia facta vident: astris Delphina recepit
 Jupiter; et stellas jussit habere novem.
 NUNC mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
 Velle, Maeonide, pectus inesse tuum.   120
 Dum canimus sacras alterno pectine Nonas,
 Maximus hinc Fastis accumulatur honos.

et tenet lyram, et canit mercedem pro vectura, et lenit aquas marinas carmine. Dii aspicunt pia facta. Jupiter admisit Delphinum sideribus, et imperavit obtinere novem stellas.—Nunc optarem habere mille voces, et pectus tuum, Maeonide, quo Achilles est cantatus. Dum cantamus sacras Nonas plectro alterno, gloria maxima

115 *Vulg. Ille sedet, citharamque tenet: at sedens et tenens libri meliores, vel, sedens tenet, quod malo: mimesis est Virgiliani illius Aeneidos x. 218. 'Ille sedens elavumque regit velisque ministrat.' Citharam quatiens nonnulli: et pro vehendi, ferendi. Forte, citharamque ferit, vel terit. Heins.—116 Pectine Vaticanus: sed tunc mox pro alterno pectine, carmine, ut multi codices habent, legendum: ibidem, alterno pectore excerpta Douze. Burn.—119 Cant. V. et dñ:o alii son. quibus est. Tum Fr. moderatus A. et memoratus pro var. leet.—121 In voc. alterno Fr. pro var. lect. alterno: eum D. Excerpt. etiam pectore N.—122 Hinc ex tribus scriptis; alii hic, et plurimi his. Heins. dedit Fastis ex scriptis pro vulg. factis. Sex vett. etiam adcelebratur; Heins. conj. pro*

NOTÆ

114 *Novo*] Non tam frequenter enim istud evenit delphini ut tergo suo homines excipiant: quanquam et factum istud esse vere nonnulli testantur.

115 *Premium vehendi*] Mercedem qua erga delphinum pro vectura tenebatur.

116 *Mulcet*] Ut ad navigandum faciles essent. Fuerunt vero; namque ad Tænarum Laconiæ promontorium denique appulit: atque hinc Periandrum Corinthiorum regem adiit; qui et conquisitos perfidos nautas digno supplicio pro scelere affecit.

119 *Nunc*] Rem magnam aggressus Poëta, diemque dieturnus quo 'Patriæ Pater' Augustus appellatus est, ingenium Homerieum optat, quo, ut digna erat, rem ipsam posset decantare.

Sonos] Voces.

120 *Maeonide*] Apostrophe est ad Homerum. Quanquam enim, ut est in hoc versu, 'Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ,' summ esse Homerum contenderint, vulgo a Maeonia Asiae minoris regiuncula, vel Maeone patre, eo nomine dictus creditur.

Pectus] Pro ingenio aut furore poëtico posuit.

121 *Sacras*] Quia publico consensu consecratae, propter auctos Augusti titulos: eum prius tutela Deo carere Nonas dixerit. Lege Suetonium II. 58.

Pectine] Plectro, quo tanguntur chordæ. Alternum vero dicit propter Elegos.

122 *Fastis*] In quos necesse est cum Augusti laudem tum sacra ejus causa instituta referre.

Deficit ingenium, majoraque viribus urgent.

Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.

Quid volui demens Elegis imponere tantum

125

Ponderis ? heroi res erat ista pedis.

Sancte Pater Patriæ, tibi Plebs, tibi Curia nomen

Hoc dedit ; hoc dedimus nos tibi nomen Eques.

Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti

Nomina : jam pridem tu Pater orbis eras.

130

Hoc tu per terras, quod in æthere Jupiter alto,

Nomen habes. Hominum tu pater, ille Deum.

Romule, concedas : facit hic tua magna tuendo

Mœnia : tu dederas transilienda Remo.

Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit :

135

Hoc Duce Romanum est Solis utrumque latus.

hinc additur Fastis. Ingenium deficit, et majora viribus me premunt. Hæc dies est mihi cantanda ore præcipuo. Quid vori, amens, imponere tautum oneris Elegis? Res ista erat pedis heroici. Sancte Pater Patriæ, Populus, Curia imposuit tibi hoc nomen ; nos Equites imposuimus tibi hoc nomen. Res tamen prius imposuit : sero etiam obtinuisti vera nomina : jamdiu eras Pater orbis. Tu habes in terris nomen, quod Jupiter habet in excelso calo. Tu es pater hominum, ille Deorum. Romule, concedas. Hic facit tua mœnia magna defendendo ; tu dederas ea transilienda Remo. Tatius, et parvi Cures, et Cænina te sensit. Hoc Duce, utrumque

*****

acceleratur. Alii quoque honor.—126 Arund. Cant. et duo alii Pond. heroici res. Mox Voss. erit ist.—130 Pr. Edd. et plurimi ex scriptis P. urbis er.—133 Alii R. concedas. Quatuor scripti dedit hic. P. et quatuor alii hic tibi magn.—131 Tu ex Ursin. et Ma. Ciosfanns profert : alii qua.—135 Tres scripti Te Tatii : sic Fr. qui etiam habet Cecinaque : vel Cecinaque Mor. Serminaq. alter ejusdem mechinaq. P. Corvinaq.—136 Est non habet Strozzæ

NOTÆ

125 Elegis] Qui pede uno truncati
Pentametri ratione minus sunt gravi
argumento idonei.

126 Heroi] Heroici seu Hexanetri
versus.

127 Plebs] Omnes repentina maxime
consensu Augusto sanctum illud
cognomen detulerunt ; quod ipse
quidem non sine lacrymis accepit.

Curia] Senatus.

128 Eques] Equester ordo : ex quo
fuit Naso.

129 Res] Quia beneficiis et amore
omnium Pater eras priusquam illud

tibi cognomen imponeretur.

130 Pater orbis] Callidissima adulatione Augusti titulos auget Naso.

133 Concedas] Augusti laudibus
decedas. Ad illud vero alludit forte
quod factum cum ‘Pater Patriæ’ ap-
pellatus est. Fuerunt namque qui
Romulum, titulo sane longe inferiori,
appellantum, censerent.

Tuendo] Defendendo et protegendo.
De eo, ni fallor, cogitabat Naso, quod
fratrem Remum Romulus occidisset.

134 Dederas] Adeoque parva fue-
runt.

Tu breve nescio quid victæ telluris habebas :
 Quodcumque est alto sub Jove, Cæsär habet.
 Tu rapis, hic castas duce se jubet esse maritas.
 Tu recipis luco, summovet ille nefas. 140
 Vis tibi grata fuit : florent sub Cæsare leges.
 Tu Domini nomen, Principis ille tenet.
 Te Remus incusat; veniam dedit hostibus ille.
 Cœlestem fecit te Pater ; ille Patrem.
JAM puer Idæus media tenus eminet alvo : 145
 Et liquidas mixto nectare fundit aquas.

latus Solis est Romanum. Tu habebas nescio quid exiguum terræ subactæ : Cæsar abinet quicquid est sub Jove excelso. Tu rapis, hic imperat nuptias esse pudicas se Duee. Tu recipis flagitium luco, ille arcit. Vis fuit tibi accepta ; leges florent sub Cæsare. Tu habes nomen Domini, ille Principis. Remus arguit te ; ille perpercit hostibus. Pater fecit te Deum ; ille Patrem.—Jam puer Idæus apparet usque ad medium ventrem : et funlit aquas misto nectare. Ecce etiam, si quis con-

liber : Heins. conj. *D. Roma tuum S.*—138 Thman. et alias *lato pro alto* ; unde Heins. conj. *Latio*.—139 Fr. *is pro hic* : et tres Heins. libri *sub pro duce*. At unus R. *cast.* *Consul* *jub.*—140 Alii *luc.* *repulit ill.*—143 Maz. R.

NOTÆ

135 *Tatius*] Regulus Sabinorum.
Cures] Sabinorum oppidulum.
Cænina] Latii etiam oppidum.
 136 *Hoc*] Augusto, scilicet.
Utrumque] Oriens atque Occidens.
 137 *Nescio quid*] Per contemptum dicit. Vix enim ad decimum octavum lapidem protulit imperium suum ab Urbe Romulus.

138 *Quodcumque*] Pedentim tamen, Naso ; nisi te furor abripit.

139 *Rapis*] Sabinarum raptum exprobrat Romulo elegantissima Antithesi, quæque maxime ad Angusti landem facit.

Jubet] Namque ad coërcendos adulteros antea paratam Julianam legem instauravit, et novas sanxit.

140 *Luco*] Asylum in eo fecit Romulus, quo scelesti undique ad novæ Urbis constitutionem se receperunt.

Summovet] Quia ab Augusto represi, fugati, aut occisi scelesti.

142 *Domini*] Quod ut maledictum et opprobrium Augustus semper exhorruit, teste Suetonio. At enim hodie audacia sua et superbia fretos nebulones quotidie videas, qui nihil quicquam industria sua cum parare velint, in omnes bonos dominium affectant. Quod genus sacrilegum utinam aliquis denique ad triremes in æternum alligaverit.

143 *Incusat*] Quia nequidem in fratrem leuis. †

Hostibus] Exempla ejus rei pete ex Tranquillo.

144 *Pater*] Mars ; enjus Romulus creditus filius.

Patrem] Julium Cæsarem ; quem pro Deo coli voluit Augustus adoptione ejus filius.

145 *Puer*] Ganymedes, scilicet, de quo jam supra, ab Ida Phrygiæ monte dictus Idæus. Hunc vero Trois filium in Aquarium mutatum nihil opus est

En etiam, si quis Boreau horrere solebat,
Gaudeat: a Zephyris mollior aura venit.
QUINTUS ab æquoreis nitidum jubar extulit undis
Lucifer, et primi tempora veris cunct. 150
Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant:
Magnaque discedens signa relinquit hyems.
TERTIA nox veniat: Custodem protinus Ursæ
Aspicias geminos exeruisse pedes.
Inter Hamadryadas, jaculatricemque Dianam, 155
Callisto sacri pars fuit una Chori.

sueverat timere Borean, latetur: lenior spiritus oritur a Zephyris. — Quintus Lucifer emisit purum splendorem a fluctibus marinis, et tempora primi veris curunt. Ne tamen erres; supersunt tibi frigora, supersunt; atque bruma fugiens relinquit magna indica sui. — *Nox tertia adsit, continuo videbis custodem Ursæ extulisse ambos pedes.* Callisto fuit pars una turbæ sacrae inter Hamadryadas et

accusat; ven. — 148 Plurimi Z. mitior aur. — 149 Duo Heins. nit. caput ext. Zulich. et Maz. caput exercit und. Voss. etiam Arndt. et septem alii jubar exercit. — 150 Eunt ex tribus scriptis pro vulg. erunt recepit Heins. qui etiam totum distichou ita resingere volebat: *Quintus ubi aq. nit. jubar exercit und. Cynthus, en pr. temp. ver. cunct.* — 151 Læti Cod. et quatuor alii fall. care; rest. — 152 Excerpt. D. et P. Multaque. Nonnulli etiam sign. relinquunt, vel reliquit hy. — 153 Veniat ex melioribus reponit Heins. pro vulg. veniet; Bonou. et alias uaderit; unde Heins. conj. adsit. — 156 Be. cum quibusdam Edd.

NOTÆ

denuo admonere.

Eminet] Dimidia sui parte ortus est.

146 Fundit] Ad id alludit quod non modo Jovi præbet pocula Ganymedes, sed ita disposite sunt stellæ, quæ illud sidus constituant, ut pars maxima earum quasi effusio aquarum videantur.

147 Borean] Qui a Septemtrione ventus frigidissimus aërem perflat hyemali tempore.

148 Zephyris] Mitiores et calidiores sunt ab occasu spirantes venti.

149 Quintus] A Nonis, scilicet, illo tamen die comprehenso: adeoque quinto Idus, seu, ut numeramus nos, nono Februarii. Quanquam enim Plinius ad tertium diem post Nonas retrahit, et anctor incertus ad octavum Idus constituit, nihilominus ta-

men a Nasonis mente aberravit Bersmannus. Tabulam inspicie aut Kalendarium huius operi præfixum, et tute rem ipsam dijudicabis.

150 Lucifer] Luciferum sen Phosphorum, aut Veneris stellam, quæ Solis ortum præcedit, pro die ipso, ut sœpe alibi, posuit.

153 Tertia] Tertio Idus adeoque, seu undecimo Februarii.

Custodem] Bootes est, seu Arctophylax, in quem deformatus Arcas Callistus filius. In eo autem sidere, et medio erurum, stella est quæ Arcturus dicitur, de qua nunc maxime agitur. Ea vero Arconice veris initio oritur, et vesperi conspici incipit, ut testantur oculi.

154 Exeruisse] Dicit istud quia in cœlo ita oblique dispositus Bootes, ut

Illa Deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,
 Este meæ testes virginitatis, ait.
 Cynthia laudavit; Promissaque fœdera serva,
 Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris. 160
 Fœdera servasset, si non formosa fuisset.
 Cavit mortales: de Jove crimen habet.
 Mille feras Phœbe sylvis venata redibat;
 Aut plus, aut medium Sole tenente diem.
 Ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus; 165
 In medio gelidæ fons erat altus aquæ)
 Hac, ait, in sylva, virgo Tegeæa, lavemur.
 Erubuit falso virginis illa sono.
 Dixerat et Nymphis: Nymphæ velamina ponunt.
 Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ. 170

Dianam renatricem. Illa tangens arcus Deæ, Arcus, inquit, quos tangimus estote testes meæ virginitatis. Cynthia probarit, atque ait, Permane in fœdere promiso, et tu eris mihi prima comitum. Perstilisset in fœdere, nisi fuisset pudchra. Effugit homines; corrupta est ab Jove. Phœbe revertebatur venata mille feras per nemora, Sole tenente diem medium aut amplius. Postquam pervenit ad lucum, (lucus erat opacus spissa ilice, fons profundus aquæ frigida erat in medio) dicit, Virgo Tegeæa, lavemur in hoc nemore. Illa suffusa est pudore ad falsam vocem virginis. Monuerat quoque Nymphas. Nymphæ exuunt vestes. Hanc pudet, et præbet mala

Calisto.—157 Arund. Ill. Deam, et tang.—159 Octo libri munera pro fœdera. —160 Voss. Arund. pr. Med. et Maz. mihi semper er. ut dixit subintelligatur. —161 Sa. non fortuna fu.—162 Alii a. vel ab J.—164 Quidam plus, jam med. Mox unus Heins. ter. polum.—166 Mor. unus aptus pro altus.—167 Hac pro vulg. Hic ex melioribus scriptis dedit Heins. qui etiam conj. Hac, ait, in lymphæ, virg.—168 Thuan. Erub. solo virg. quod non displicebat Heins. Unus etiam Heins. fals. nominis ill.—170 Heins. volebat emendare dat male sign.—

NOTÆ

pedes prius quam reliquum corpus
ascendant.

155 *Inter]* Fabulam ipsam Callistonis seu Callistus, atque adeo Bootæ, narrare occipit, quam ex Metam. licet repetere.

Hamadryadas] Sunt nymphæ quæ cum querubus simul oriuntur et occidunt.

Jacaltricem] Sæpius vero jam venantem eam habuimus.

157 *Arcus]* Quibus, scilicet, falso jurantes posset ulcisci.

159 *Cynthia]* Diana, a Cyntho Deli monte.

161 *Fœdera]* Virginitatem, scilicet, servare tenebantur Dianaæ, comites.

Servasset] Nequitiæ suæ nondum oblitus Naso.

162 *De Jové]* Qui Dianaæ indutus vultum, virginis fucum fecit.

163 *Phœbe]* Diana, Phœbi soror.

167 *Tegeæa]* Callistonem alloquitur Arcadicam, quam a Tegea Arcadiae urbe eo nomine jam supra appellatam diximus.

Exuerat tunicas : uteri manifesta tumore,
 Proditur indicio ponderis ipsa sui.
 Cui Dea, Virgineos, perjura Lycaoni, cœtus
 Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.
 Luna novum decies implerat cornibus orbem : 175
 Quæ fuerat virgo credita, mater erat.
 Læsa furit Juno, formam mutatque puellæ.
 Quid facis ? invito pectore passa Jovem est.
 Utque ferae videt turpes in pellice vultus ;
 Hujus in amplexus Jupiter, inquit, eat. 180
 Ursa per incultos errabat squalida montes,
 Quæ fuerat summo nuper amanda Jovi.
 Jam tria lustra puer furto conceptus agebat ;
 Cum mater nato est obvia facta suo.

indicia lenta moræ. Posuerat tunicas; ipsa manifesta tumore ventris proditur indicio sui oncris. Cui Dea inquit, perjura Lycaoni, relinque choros virgineos, neque inquinâ aquas castas. Luna impleverat decies novum orbem cornibus: quæ fuerat dicta virgo, erat genitrix. Juno offensa særvit, atque deformat faciem puellæ. Quid agis? passa est Jovem corde repugnante. Et postquam aspergit fædam faciem ferae in pellice, Jupiter, ait, veniat in amplexus hujus. Ursa, quæ fuerat nuper amanda supremo Joti, ragabatur squalidu per hispidos colles. Puer genitus furtivo concubitu jam agebat tria lustra, cum parens occurrit filio suo. Ilin quidem insana

171 Fr. Extulerat tun. et Exuerat pro vulg. leet.—172 Duo V. illu pro ipsa.—
 —174 Octo libri nec sacras poll.—175 Mor. dec. complerat corn.—177 In P. erat J. mutatur forma puell. alii mutat formamque : Burm. conj. formam mutare puell.—178 Jun. fac. inviso pect. Voss. invicto. Dein sex scripti corpore pass.—
 179 Pembroci liber Utq. feras vid. Heins. malit fera; i. e. fera pellice.—
 182 Amanda Heins. dedit ex Vos. Arund. Maz. et Zulich. pro vulg. amata.

NOTÆ

168 *Falso*] Quia non iam virgo erat Callisto.

172 *Ponderis*] Ex quo venter tumebat.

173 *Lycauni*] Lycaonis filia.

175 *Luna*] Id est, exacto decimo mense Lunari.

177 *Læsa*] Quia cum Callisto rem habuerat Jupiter.

Mutat] In Ursam deformavit.

178 *Quid facis*] Verba sunt Poëtae, indignantis quod in Callistonem imberitam sœviat Juno.

Invito] Adeoque innocentia.

179 *Ferae*] Ursæ, scilicet.

Pellice] Callisto.

183 *Tria*] Quindecim annos natus erat Arcas, ut ex re ipsa atque disertis aliunde petitis verbis liquet : adeoque Instrum Naso pro quinque annis posuit hic quoque, ut et alibi ; quamquam ex sententia plororumque literatorum quatuor tantum comprehendat. Verum de hac lite dictum jam in præcedentibus, quod sit satis.

Puer] Arcas, qui ex furtivo Jovis cum Callistone congressu procreatus.

Illa quidem, tanquam cognosceret, astitit amens,	185
Et gemuit: gemitus verba parentis erant.	
Hanc puer ignarus jaculo fixisset acuto;	
Ni foret in superas raptus uterque domos.	
Signa propinqua micant. Prior est, quam dicimus Arcton:	
Arctophylax formam terga sequentis habet.	190
Sævit adhuc, canamque adiit Saturnia Tethyn,	
Mænaliam tactis ne lavet Arcton aquis.	
IDIBUS agrestis fumant altaria Fauni,	
Hic ubi discretas insula rumpit aquas.	
Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis	195
Ter centum Fabii, ter cecidere duo.	

constitit, quasi cognosceret, et gemuit; gemitus erant voces matris. Puer nescius transfodisset eam telo acuto, nisi ambo essent sublati in sedes cælestes. Fulgent sidera juncta; quam dicimus Arcton est prior, Arctophylax habet speciem sequentis terga. Saturnia furit adhuc, atque orat Tethyn album, ne lavet Arcton Mænaliam aquis tactis.—Idibus aræ Fauni agrestis fumant hic ubi insula dividit aquas diversas. Hæc dies illa fuit, qua Fabii trecenti atque sex occubuerunt in campis

—183 Unus Mor. pro var. lect. concept. habebat.—187 P. ignotus pro ignarus.
—188 In ex libris vett. ceteri ad.—190 Strozze lib. A. tergo signa seq.—
191 Adiit Ciofan. protulit ex vet. lib. alii petit, vel rogat.—195 Fr. qua vergentibus arm. ex corr. ve gentibus pro var. lect. Ursini liber Volscentibus armis;

NOTÆ

187 *Ignarus*] Matrem esse nescius.

188 *Raptus*] In cœlos translatus.

Callisto nimirum in Ursam majorem iunctata, Arcas Bootæ sidus constituit.

191 *Canam*] Quia annuosa: an forte ad aquæ colorem respexit, cum præsertim ventis agitata?

Saturnia] Juno, Saturni filia.

Tethyn] Hæc Cœli et Vestæ fuit filia, uxor Oceani.

192 *Mænaliam*] Arcadicam, a Mænalo Arcadiæ monte.

Ne lavet] Jam dictum in Metamorphosi, sicutum istud ideo esse quod nunquam æquore tingi videatur Ursa, quæ ad polum nobis sublatum sita.

193 *Agrestis*] Ruricola.

Fumant] Fauno adeoque sacra fiebant. Neque certe hujusmodi ungis

aliunde fidem arcessere operæ pretium mihi videtur.

194 *Insula*] Tiberinam dicit, in cuius angulo superiore, turpissimo numini, anno ab Urbe condita 509. sacratum fanum.

Rumpit] Scilicet diversas in partes feruntur fluminis aquæ insulæ occursum.

195 *Hæc*] Anno ab Urbe 277. tanta clade afficta gens Fabia. Diem quod attinet, ad 15. Kal. Sextiles Livius assignat. Quem cum Nasone nostro quomodo conciliare queam prorsus non video. Alterutrum deceptum necesse est.

Veientibus] Populi fuerunt Hetruriæ ad Tiberim, qui denique a Camillo, excisis Vejis illorum sedibus, sub

Una domus vires et onus suscepérat Urbis :
 Summt gentiles arma professa manus.
 Egreditur castris miles generosus ab īsdem ;
 E quis dux fieri quilibet aptus erat. 200
 Carmentis portae dextro via proxima Jano est.
 Ire per hanc noli, quisquis es ; omen habet.
 [Illa fama refert Fabios exisse trecentos.
 Porta vacat culpa ; sed tamen omen habet.]
 Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem, 205
 (Turbidus hybernis ille fluebat aquis,) .

Veientibus. Una domus suscepérat vires et onus Urbis: manus gentiles capiunt arma professa. Miles cordatus prodit ex castris īisdem, ex quibus quivis erat idonus fieri imperator. Via portae Carmentis est juncta Jano dextro. Ne ex eas per eum, quisquis es; habet malum omen. Rumor est trecentos Fabios prodidisse illa. Porta est insons, sed tamen est ominosa. Postquam venerunt cito gradu ad rapi-dum fluvium Cremeram, (ille currebat tumidus aquis hybernis,) ibi castra metan-

plurimi etiam alii habent armis.—197 Unus Pat. dom. curas et vir. quod Burm. putat τῷ suscepérat melius convenire, citatque Quintil. de Instit. Orat. x. 2. ‘In suscipiendo onere consulat suas vires.’—198 Cod. Læti, et unus F. Sumite gent.—199 V. mil. generatus ab isd.—201 Liber Ursin. Maz. Zulich. et sex aliis Carmenti port. Dein Fr. port. via dextera prox. Nonnulli etiam ponunt ἡδ est post dextro.—202 Quæ sara nomen habet Ursini liber: non probo; scelerata enim dicta, ut ex Festo patet, non seru. Sequens distichon ab Ursini, Petavii et aliis quibusdam abest. Heins. Nec Fr. habet.—205 Tetigere ex libris scriptis: Vulgati cum uno Med. mno Mor. et pr. Ed. tenuere.—206

NOTE

Romanam potestatem redacti sunt. pecunia vacet.’

196 *Ter centum]* Sex ergo supra trecentos uno die mactati Fabii; unusque ex ea gente superfluit, qui ob impulerem setatem domi relictus genus deinde propagavit.

197 *Suscepérat]* Hæc fuerunt Consulis verba pro Fabiorum gente ad Senatum, uti refert Livius; ‘Assiduo magis quam magno præsidio (ut scitis P. C.), bellum Veientibus date. Auctores sunus, tutam ibi inaestatem Romani nominis fore. Nostrum id nobis, velut familiare bellum, privato sumtu gerere in animo est. Res publica et milite illuc et

gens Fabia; quam etiam ex Deorum semine manasse nonnulli arbitrabantur, aliis ad Nympham quandam, aliis ad Herenalem, referentibus.

199 *Generosus]* Scilicet nobilis fuit gens Fabia; quam etiam ex Deorum semine manasse nonnulli arbitrabantur, aliis ad Nympham quandam, aliis ad Herenalem, referentibus.

201 *Portæ]* Quæ et Veientina et Tarpeia, Scelerata etiam a Fabiorum clade dicta est.

Dextro] Jani templum ad dextram fuit prodeuntibus.

202 *Omen]* Malum, scilicet, ob Fabiorum cædem.

205 *Cremeram]* Qui fluvius fuit

Thuseiæ non longe a Veiiis.

Rapacem] Quia imbris anctus

rapido cursu ferebatur.

Castra loco ponunt : destrictis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt.
 Non aliter, quam cum Libyca de rupe leones
 Invadunt sparsos lata per arva greges. 210
 Diffugiunt hostes, in honestaque vulnera tergo
 Accipiunt : Thusco sanguine terra rubet.
 Sic iterum, sic saepe cadunt. Ubi vincere aperte
 Non datur, insidias armaque caeca parant.
 Campus erat : campi cladebant ultima colles, 215
 Sylvaque montanas occulere apta feras.
 In medio paucos, armentaque rara relinquunt :
 Cetera virgultis abdita turba latet.
 Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
 Aut nive, quæ Zephyro victa repente fluit, 220

*tur ; ipsi gladiis nudatis feruntur per turbam Tyrrhenam strenuo Marte. Non
 aliter quam cum leones de cante Libyca incurruunt in greges errantes per vastos cam-
 pos. Hostes dilabuntur et ferunt tergo plagas indecoras : tellus rubet cruento Thusco.
 Eo modo denso procumbunt, atque ita saepe. Postquam non licet superare aperto
 Marte, adornant dolos et arma latentia. Erat planities : montes, atque sylva idonea
 ad tegendum feras montanas, finem faciebant ultimæ planitiei. Destituant raros in
 medio, cum paucis armentis ; reliquum agmine latet occultum virgultis. Ecce relut
 torrens tumidus aquis pluvialibus, seu nire, quæ currit liquefacta Favonio calido,*

In nonnullis Turgidus hyb.—207 Alii districtis ensib.—209 Rupe Heins, pro-
 fert ex melioribus pro vulg. gente : Gottorpi. L. regione Ieon, et unus tellure,
 —211 Unus Heins. Diff. omnes, inh.—214 Cacea ex P. Heins. placet præ
 vulg. tecta ; alter P. operta ; Hamburg. seva.—215 Jun. Lati Cod. et tres
 ali camp. cingebant ult. Duo libri ult. valles.—216 Occulere apta ex V. nonnulli
 ali occulit apta : at plurimæ cld. cum quibusdam scriptis occulit alta.—
 217 Unus lib. med. campos, arm. Et Arund. Cant. et tredecim ali armentaq.
 rauca rel. unus raptæ ; duo parva.—218 Pro abdita unus Pet. condita. Tres
 etiam turma : et Heins. malit latent.—220 Pro victa unus lib. monte ; duo vere ;

NOTÆ

207 *Loco*] Ad fluvium, scilicet, qui, ut Livius refert, opportunus visus est conumnniendo praesidio.

208 *Tyrrhemum*] Veientium.

209 *Libyca*] Exquisita Fabiorum commendatio, quos Naso non leonibus modo confert, sed ferocissimis, cuiusmodi habet illorum arida nutrix Libya, quæ pars est Africæ.

211 *In honesta*] Turpe nimirum fuga sibi in bello consulere.

213 *Sic*] A Fabiis, illorum clientibus fusi fugatiique.

214 *Cacea*] Tecta. ‘Dolus’ enim ‘an virtus quis in hoste requirat?’

215 *Campus*] Optime locum perscribit, ubi a Veientibus posita insidia.

217 *Paucos*] Quos adeoque qui viderent facile vinci posse crederent.

Armenta] Quæ hostes ad prædandum pellicerent.

Per sata perque vias fertur ; nec, ut ante solebat,
 Riparum clausas margine finit aquas :
 Sic Fabii latis vallē discursibus implet ;
 Quosque vident spermunt, nec metus alter inest.
 Quo ruitis, generosa domus ? male creditur hosti. 225
 Simplex nobilitas, perfida tela cave.
 Fraude perit virtus. In apertos undique campos
 Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.
 Quid faciant pauci contra tot millia fortis ?
 Quidve, quod in misero tempore restet, habent ? 230
 Sicut aper sylvis longe Laurentibus actus
 Fulmineo celeres dissipat ore canes ;
 Mox tamen ipse perit : sic non moriuntur inulti ;
 Vulneraque alterna dantque feruntque manu.

rapitur per sata et per vias ; neque, ut prius consueverat, continet aquas repressas marginē riparū : sic Fabii implet vallem vastis discursibus ; et contemnunt quos aspiciunt : neque aliis timor inest. Quo prorumpitis, domus nobilis ? male confiditur hosti. Nobilitas credula, time arma dolosa. Virtus obruitur dolis. Hostes incurruunt in agros undique patentes, et occupant omnem oram. Quid agant pauci strenui adversus tot millia ? quidve habent quod sit reliquum in duro tempore ? Quenadmodum aper pulsus longe a sylvis Laurentibus proturbat citos canes rostro fulmino ; mox tamen ipse cadit ; ita non pereunt inulti, atque inferunt et accipiunt plagas

---

unus sole : Pet. *mota tepente* fl. Multi etiam scripti et editi *tepente*. Mox Ed. Neapol. et tres scripti *cadit*.—222 Pro *finit* Ursini lib. *claudit* ; ita et Junii et alius codex ; sed male : nam modo vs. 215. *præcessit* hoc verbum et inceptum esset, *claudit aquas clausas* dicere : *findit unus* ; *fundit alius* ; *fovit tres* ; *fluit unus* : sed elegans usus est *τοῦ σινηρεῖ* ; ut inf. 659. ‘Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis.’ Burm.—223 Fr. *rall. lat.* inverso ordine.—224 Olim edebatur *Quodque vidē sternunt* ; sed *Quosque* habent multi ex scriptis. Dein ex Voss. Maz. Zulich. et duobus aliis Heins. dedit *spermunt* : unus etiam Heins. *cadunt* ; alius *feriunt*.—225 Multi editi et scripti *mal. creditis hosti*.—229 Fr. *Quid facient pauc.*—230 *Habent profert* Heins. ex Ursini, Maz. Zulich. et decem aliis ; vulg. *adest*.—231 Fr. *long. sylv. latrabitibus act.* et alii *latrantibus*. Ex duobus Maz. duobus F. et uno V. Heins. restituit Laurentibus.—232 Unus Heins. *Fulmineus*

NOTÆ

220 *Zephyro*] Vento calido.

221 *Persata*] Prædomum more sine ordine roubant, qui non cum hostibus congregati, sed pecora abigere, properabant.

224 *Nec metus*] Alios esse non credunt, a quibus periculum.

226 *Perfida*] Seilicet perfida! Partibus suis favet Naso.

227 *Virtus*] Fabii adeoque ad unum truedati. Quam rem qui volet ac curatius cognoscere ex historicis petat : nam sane id unum quidem enramus nos, ut ex fontibus ipsis quisque possit bibere, atque ad eos facilis detur accessus.

232 *Celeres*] Quique adeo primi invadunt.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes :	235
Ad bellum missos perdidit una dies.	
Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,	
Credibile est ipsos consuluisse Deos.	
Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,	
Unus de Fabia gente relictus erat.	240
Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci ;	
Cui res cunctando restituenda foret.	
CONTINUATA loco tria sidera, Corvus et Anguis,	
Et medius Crater inter utrumque jacet.	
Idibus illa latent : oriuntur nocte sequenti.	245
Quæ sibi cur tria sint consociata canam.	
Forte Jovi festum Phœbus solenne parabat :	
(Non faciet longas fabula nostra moras.)	

manu alterna. Una dies dimiserat omnes Fabios ad bellum, una dies peremit missos ad bellum. Credibile est tamen ipsos Deos prospexit ut restarent semina soholis Herculeæ. Nam puer imberbis neque adhuc idoneus ad arma relictus erat solus de gente Fabia. Scilicet ut tu, Maxime, posses olim oriri, a quo res esset reparanda differendo.—Tria signa, Corvus et Serpens et Crater inter utrumque, sunt juncta loco. Illa non apparent Idibus; emergunt nocte sequenti. Quæ tria quamobrem sint conjuncta dicam. Forte Phœbus adornabat festum solenne Jovi:

cel.—235 Unus Heins, bell. pertulit omn. alter protulit.—236 Unus ex scriptis miss. protulit un. unde Heins. conj. prodidit: Fr. Mor. et tres alii abstulit.—239 Jun. Be. et sex alii pu. impubis, et. Quinque libri util. annis.—244 Heins. mallebat At med. Dein Fr. utrumq. latet; et unus V. micat.—245 Fr. lat. orientur nocti.—246 Olim edebatur Quæ tibi c. t. s. tam sociata c. Ex tribus scriptis cum Zulich. Heins. dedit sibi. Pro tria unus Heins. ita: et Fr. cum tribus aliis sunt pro sint. Deinde consociata est ex Voss. Arund. pr. Med. et septem aliis; sex libri autem continuata.—247 Fr. P. fest. inverso ordine: et sacram pro festum nnus Heins.—248 Mor. unus Non faciat long.—249 Unus Mor. I

NOTÆ

233 *Mox]* Postquam undique iruentium canum numerum non potest dissipare.

234 *Alterna]* Quæ ut patitur, ita et infert, plagas.

241 *Maxime]* Quint. Fabium Maximum dicit, virum illum vix cuiquam inter Ethnicos secundum, qui Hannibalem, cum virtute et dolis tum plurimis victoriis et proculeata maiestate Romana elatum, cunctando fræ-

navit.

242 *Cui]* A quo res Romana, et Reipublicæ status esset restituendus.

243 *Continuata]* Quia inter æquinoctialem et hyenalem circulum, trium signorum, Cancer, Leonis, et Virginis, longitudinem occupant; neque sine ratione, ut mox patebit, sociata sunt.

245 *Sequenti]* Adeoque 16. Kalendas Mart. idque Acronice.

I mea, dixit, avis; ne quid pia sacra moretur,
Et tenuem vivis fontibus affer aquam. 250

Corvus inauratum pedibus cratera recurvis
Tollit, et aërium pervolat altus iter.
Stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
Tentat eam rostro: non erat apta legi.

Immemor imperii sedisse sub arbore fertur,
Dum fierent tarda dulcia poma mora. 255

Inde satur nigris longum rapit unguibus hydrum;
Ad dominumque redit; fictaque verba refert:
Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum:
Hic tenuit fontes officiumque meum. 260

Addis, ait, culpæ mendacia, Phoebus? et audes
Fatidicum verbis fallere velle Deum?

fabula nostra non diu detinebit. Ito, inquit, mea volucris, ne quid impedit pia sacra, atque pete paulum aqua ex rivis fontibus. Corvus auferat craterem inauratum pedibus aduncis, et excelsus percurrit iter aërium. Ficus spississima stabat grossis adhuc duris. Tentat sicum rostro, non erat apta legi. Oblitus manus dicitur constitisse sub arbore, donec fructus fierent miles longo spatio. Jamque plenus tollit atris unguibus longum hydrum, atque revertitur ad dominum, et reddit falsas voces: Hic custos viarum aquarum fuit mihi causa cunctandi: hic occupavit fontes et officium meum. Phoebus inquit, Cumulus flagitium mendacio? neque vereris velle imponere sermonibus Deo fatidico? At dum grossus lactens et

*pia, dix. Dein Maz, ne quid sine sacr. tres mea sacr. Et Pet. Cant. et plurimi alii morentur; et sic Fr. cum moretur pro var. lect.—250 Voss. Jun. Be. et quidam alii cum quibusdam editis ten. e viv. Et in Maz. erat font. aufer aq.—252 Pr. V. et duo alii et aetherium perv.—256 Duo libri longa pro tarda. Et unus Pat. opt. nota mitis pom. Excerpt. D. et Cod. P. mollia, quod Burm. arridet, quia rectius dura opponuntur molibus quam dulcibus.—257 Inde Heins. recepit ex Sa. pro vulg. *Jamque*. Deinde Burm. mallet *pigris pro nigris*, ut Heins. olim conjecterat. Fr. *long. nigr.* inverso ordine. Unus etiam Mor. *longam...hydrum*.—258 Multi editi *Ad domin. redit*: Hamburg. Et *redit ad dominum*. Burmanni lectionem Neapolis protulit ex vet. Cod. Dein Excerpt. D. factaque.—262 Pro *verbis* Maz. *versis*; et *veris* Hamburg. Puto, veri: nam *ver* erat integrum a manu prima, ut Met. XII. 18. ‘*veri* providus augur*

NOTÆ

219 *Mea*] In tutela Apollinis *Corvus* propter anguria; qui olim albus, at niger factus *Coronidis* revelato adulterio, ut dictum in *Metam.*

250 *Vitis*] Scaturientibus.

251 *Recurvis*] Scilicet *Corvus* unguibus *Craterem* apprehendit.

253 *Densissima*] Multis pomis, ut

fere evenit, arbor erat omusta.

254 *Apta*] Quia fructus immaturns.

255 *Imperii*] Apollinci mandati.

257 *Hydrum*] Non temere hujus generis anguem dixit, cui ab aqua datum nomen.

261 *Ait*] Phœbus, scilicet.

262 *Fatidicum*] Apollinis enim

At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,	
De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.	
Dixit: et antiqui monumenta perennia facti,	265
Anguis, Avis, Crater, sidera juncta micant.	
TERTIA post Idus nudos Aurora Lupercos	
Aspicit: et Fauni sacra bicornis eunt.	
Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo:	
Attigerint Latias unde petita domos.	270
Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur	
Arcades: Arcadiis plurimus ille jugis.	
Testis erit Pholoë, testes Stymphalides undæ;	
Quique citis Ladon in mare currit aquis;	
Cinctaque pinetis nemoris juga Nonacrini;	275
Altaque Cyllene, Parrhasiaeque nives.	

viridis adhærebit arbori, de nullo fonte aquæ frigidæ potentur a te. Dixit, atque Hydrus, Corvus, Crater fulgent signa continuata, et indicia veteris facti.—Tertia Aurora ab Idibus cernit nudos Lupercos; atque sacra Fauni bicornis referuntur. Docete, Pierides, quæ sit causa sacrorum: unde sumta pèrvenerint ad domos Latinas. Arcades antiqui dicuntur coluisse Panem Deum pecoris. Ille celeberrimus in montibus Arcadiis. Pholoë erit testis, aquæ Stymphalides testes, atque Ladon qui fertur in mare aquis rapidis; et caerulea sylva Nonacriniæ vestita pinetis, et

---

Thestorides.' Heins.—263 Alii, ut Fr. habent lactans.—264 Nonnulli fontibentur ag.—265 Ursini lib. monum. patentia fact.—266 Fr. Crat. Av.—268 Ex melioribus Heins. dedit eunt; vulg. erunt.—270 Plurimi Attigerit L. Fr. Contigerint.—271 Maz. coluiss. fatentur.—273 Test. erat Exc. Douzæ: quindecim alii, eras, Moreti, eris, et prima Veneta, quod Heinsio placebat, si

NOTÆ

oracula nemini non auditæ.

263 *Lactens*] Lac vero ex decerpatis immaturis ficibus prodit.

264 *De nullo*] 'Egredunt corvi,' inquit Plinius, 'sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur Autumno.'

266 *Juncta*] Immo et Corvus in Hydri dorso toto corpore ad Craterem tendit, qui satis longo distans intervallo inclinatior est ad caput ejus, quem ille dixit obsessorem aquarum: ut docet Hyginus.

267 *Tertia post*] Decimo quinto adeoque Kalendas Martias, qui decimus quintus quoque est dies nostro

numerandi modo.

268 *Nudos*] Exceptis tamen pudendis, ut dictum supra.

269 *Pierides*] Musæ.

270 *Pana*] Pan vero vetustissimæ Arcadum genti numen fuit tam familiare, ut vix oppidulum aut angulus aliquis esset in sua regione ubi sacrum huic cornuto et miniato Deo non esset.

273 *Pholoë*] Qui mons est Arcadiæ.

274 *Stymphalides*] Lacus et fluvii Stymphali, qui ex ejusdem nominis monte per agrum Argivum decurrunt.

274 *Ladon*] Arcadiæ quoque fluvius: de quo in Metam.

Pan erat armenti custos, Pan numen equarum :

Munus ob incolunes ille ferebat oves.

Transtulit Evander sylvestria numina secum.

Hic ubi nunc Urbs est, tum locus Urbis erat.

280

Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis:

Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.

Cur igitur currant; et cur (sic currere mos est)

Nuda ferant posita corpora veste, rogas?

Ipse Deus velox discurrere gaudet in altis

285

Montibus; et subitas concitat ille feras.

Ipse Deus nudus nudos jubet ire ministros :

Nec satis ad cursum commoda vestis erat.

Cyllene excelsa, et nives Parrhasiæ. Pan erat custos armenti, Pan numen equarum : ille habebat dona propter pecudes salras. Evander transrexit Deos sylvestres secum. Tunc locus Urbis erat, ubi Urbs nunc est. Inde colimus hunc Deum, et sacra deducta a Pelasgis. Flamen Dialis erat ad hæc antiqua consuetudine. Petis ergo quamobrem discurrant, et quamobrem gerant corpora nuda, amictu omisso? nam mos est ita discurrere. Ipse Deus citus amat discurrere in excelsis montibus; atque is agitat feras veloces. Ipse Deus nudus vult ministros nudos currere; neque

seq. vs. curris. Burm.—275 P. *Cinctaq. spinetis*.—276 Heins. suadet *Cyllene* cum Voss. Maz. Zulich. et decem aliis: vulg. edebatur *Trezenæ*; P. et D. *Tigene*.—277 Thuan. cr. *armentis cust.* Mox in quibusdam editis et scriptis *Pan illuc, vel illis, n. aquarum*: in plurimis Codd. *equarum*. Denique Cod. Læti et tres alii sic habet *Pan erat armenti cust.* *Pan n. aquarum*; quod Heins. amplectitur si legas *equarum*.—280 Fr. *tunc pro tum.*—282 Pro ad hæc Maz. et quatuor alii ab hoc; totidem ad hoc; tres adhuc; unus ob hoc. Et mox duodecim scripti D. erit; et duo inest: Heins. conj. eat, vel adit; et Burm. volebat adhuc, et agit. Ursini liber et duo alii distichon hoc omittunt.—283 Sic Heins. legit eum scriptis plerisque pro vulg. si.—284 Alter Maz. *Nudaque sint pos.*—286 In quibusdam *subit, concipit ipse, et ille*. Vulg. etiam edebatur *concit, ipse*; sed Heins. ex Codd. *repositū ille*; conj. etiam inde. Denique Ursini Cod. et quinque alii *concipit ille fugas*.—287 Thuan. *nud. amat ire min.* Be. et multi alii *jubet isse*, et ita quidam editi.—288 Fr. et

NOTÆ

275 *Nonacrinij*] Nonaeris etiam in collibus Arcadicis, ex quo Styx fluvius emanat.

276 *Cyllene*] Mons est Arcadiæ etiam.

Parrhasiæ] Arcadiam totam eo nomine dictam fuisse jam supra diximus: sed hic per nives montes, quasi omnes nivosi sunt, intelligendi.

278 *Ferebat*] Quia oves tuebatur, illi quoque munera offerebantur.

280 *Urbs*] Roma, scilicet.

281 *Deum*] Pana, scilicet.

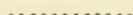
Pelasgis] Ab Arcadibus, qui et illo nomine dieti.

282 *Dialis*] Qui Jovi saera perficiebat. Neque mireris quod Pani ministraret, cum cum naturam universam et Jovem ipsum esse crediderint.

283 *Sic*] Lupercos corpore nudo discurrere solitos cum singula lustrarent asserit.

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur	
Arcades: et Luna gens prior illa fuit.	290
Vita feræ similis, nullos agitata per usus:	
Artis adhuc expers, et rude vulgus erant.	
Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas:	
Nectar erat palmis hausta duabus aqua.	
Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus:	295
Nulla sub imperio terra colentis erat:	
Nullus adhuc erat usus equi: se quisque ferebat.	
Ibat ovis lana corpus amicta sua.	
Sub Jove durabant, et corpora nuda gerebant,	
Docta graves imbres et tolerare Notos.	300
Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti	
Moris, et antiquas testificantur opes.	

amictus erat satis idoneus ad cursum. Arcades dicuntur tenuisse terras ante Jovem ortum; atque illa natio fuit prior Luna. Vita eorum similis feræ, ducta sine omni consuetudine: erant plebs adhuc imperita, et aspera. Habebant frondes domorum loco, gramina pro frugibus: aqua petita utraque manu erat nectur. Nullus bos anhelabat sub vomere curo: nulla terra erat sub posestate subigentis: nullus adhuc erat usus equi: quisque cebet se. Ovis ibat vestita sua lana. Manebant sub dio, et ferebant corpora nuda, perita pati asperos nimbos et Austros. Nunc etiam nudi renorant indicia antiquæ consuetudinis, et ostendunt veteres dirittias. Verum fabula

nonnulli editi ad cursus comm.—289 Fr. et Maz. pro var. lect. *terr. habitasse fer.*—291 Olim edebatur *Vit. feris sim.* Burm. dedit *feræ ex conj. Heins. unus V. fere et. Maz. Vit. fere sylvis null.*—292 An non, *Artis ad hoc expers, id est præterea?* ut ita passim ad hoc, et ad hæc. Vid. ad Met. vi. 438, *ut ruid. vulg. unus Heinsii. Burm. alii etiam vulg. erat.*—296 Unus Mor. *terr. regentis er.* quod a glossatore, qui putabat hoc *imperio* convenire, ortum: sed et colentes *imperant terræ*: vid. Græv. ad Cicer. de Senect. cap. 15, et ita parere tellus dicitur: vid. Broukh. ad Tibul. i. x. 9. Burm.—299 Pr. V. *Se quoque dur.* Dein Arnnd. Voss. et tres alii *corp. dura ger.* Hamburg. *corp. nud. te-*gebant.—302 Pr. V. *et antiquæ test.* unde Heins. conj. *id antique test.*—

NOTÆ

286 *Concitat]* Hinc nati terrores oribus.
quos dicunt ‘Panicos.’

289 *Ante]* Vetustissimi cultus qui *Anhelabat]* Ut solent, cum in verten-
Pani Deo referebatur rationem red- da terra laborant.

dit.

290 *Prior]* De ea re dictum supra.

291 *Usus]* Consuetudinem, conver- usus, neque a quoquam tundebatur.

sationem, aut convictum. Immo

propter rusticatem suam male audie- *299 Sub Jore]* Sub dio: sub aperto
bant Arcades, temporibus etiam miti- celo.

301 Detecti] Nudi; Loperci, scilicet.

302 Opes] Credas quisquis istud

Sed, cur præcipue fugiat velamina Faunus,
Traditur antiqui fabula plena joci.

Forte comes dominæ juvenis Tirynthius ibat :
Vidit ab excelso Faunus utrumque jugo.

Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,
Nil mihi vobiscum est : hæc meus ardor erit.

Ibat odoratis humeros persusa capillis
Mæonis, aurato conspicienda sinu.

Aurea pellebant rapidos umbracula soles;
Quæ tamen Herculeæ sustinuere manus.

Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat :
Hesperus et fusco roscidus ibat equo.

plena joci veteris refertur, quamobrem præsertim Faunus rilet vestimenta. Forte juvenis Tirynthius ambulabat junctus dominae : Faunus aspergit utrumque ex sublimi cacumine. Aspergit, et incensus est, atque dixit, Deæ monticolæ nihil mihi vobiscum, ista erit meus amor. Mæonis incedebat habens humeros sparsos crinibus odoratis, splendida vestibus auratis. Umbella aurea arcebat ferridos radios Solis, quan-
tamen manus Herculeæ serebant. Jam venerat ad vineta Bacchica syleam Tmoli ;

-----
304 *Prima joci* Maz. quod videtur pro *prica*, ut sæpe, positum a librario : vid. ad lib. i. 113. et ita olim etiam Heinsius conjecterat, vel *prisca*. Burm.—306 *Jugo* est ex opt. V. et Ma. nuns autem vet. cum vulg. loco.—308 *Fr. hic* pro *hæc*. Deinde Jun. *meus ignis erit*: Læti et alius *ardor* ait.—310 *Quidam* scribunt *Mæonis*.—311 Fr. cum multis aliis et vulg. *pell. tepidos umbr.*—313 Vulg. legebatur *Jam Bacchi nemus et Tmoli vincta tenebant*. Numeri in hoc versu turbati. Puteaneus codex et unus Farnes. *Jamque nemus Bacchi*; duo alii τὸ et non agnoscunt. Lege, *Jam Bacchea, nemus Tmoli, vincta tenebant*: ita *Bacchei ululatus*, pro *Bacchicis*, Met. iv. 17. malo autem, *tenebant* quam *tenebat*, quod in plerisque est: sic Virgil. Æn. vi. 477. ‘Inde datum molarit iter: jamque arva tenebant Ultima. Æneas nempe et Sibylla.’ Heins. Mitiori medicina lego, cum Farnesiano, *Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat*. ut sit apposito: vino feracem Tmolum vidimus ad lib. vi. Met. 15. *tenelat* etiam nou mutandum propter sequens *subit*. Burm.—314 *Hesperos*

NOTÆ

legis, ercas, inquam, id quod res est, opes esse maximas, iis opus non habere, atque opibus facile posse carere. Eo modo Deus ipse etiam est dives. Sed istud melius docuerit Flaccus, probaverit Scriptura, confirmaverit usus ipse.

305 *Dominae*] Omphalæ, scilicet. Hanc vero Lydiæ reginam, cui servit Hercules, non semel vidimus in præcedentibus.

Tirynthius] Hercules, scilicet, cui a

Tirynthio oppido, de quo supra, datum nomen.

306 *Faunus*] Namque hic atque Pan unum numen.

308 *Ardor*] Amor; hoc est, quam amabo.

310 *Mæonis*] Omphale Mæonia seu Lydia.

Aurato] Vestem habuit sericam Omphale, intertexto auro.

Conspicienda] Neque tamen magis auri fulgore, quam Nasonis ingenio.

Antra subit, tophis laqueataque pumice vivo.	315
Garrulus in primo limine rivos erat.	
Dumque parant epulas potandaque vina ministri,	
Cultibus Alciden instruit illa suis.	
Dat tenues tunicas, Gætulo murice tintetas :	
Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.	320
Ventre minor zona est : tunicarum vincla relaxat,	
Ut possit vastas exeruisse manus.	
Fregerat armillas non illa ad brachia factas :	
Stringebant magnos vincula parva pedes.	
Ipsa capit clavamque gravem, spoliumque leonis,	325
Conditaque in pharetra tela minora sua.	

et *Hesperus roscidus* ferebatur equo nigro. *Ingreditur speluncam arcuatum tofis et pumice vivo.* Fons loquax erat in primo aditu. Et dum servi adornant dapes et vine absumenta, illa ornat Alciden sue mundo. *Præbet illi leves tunicas infectas murice Gætulo, cingit lævi cingulo, quo modo cincta fuit.* Cingulum est arctius ventre; relaxat ligamina tunicarum, ut possit emisse magnas manus. Ruperat armillas non paratas ad illa brachia; parvi calcei premebant rastos pedes. *Ipsa sumit et ponderosam clarum, et exuvias leonis, et tela minora condita in sua pharetra.*

Petavianus: sic bis scriptum offendi Fragmento Prognosticorum Germanici in vetusto codice Puteaneo. *Heins.* Lege, *Hesperus ut fusco.* *Rosidus* etiam quatuor; et inf. vs. 332. libri. v. ad Eleg. in Drus. 282. *Burm.*—315 In quibusdam laqueata et pum.—316 Be. et unus *Heins.* pr. limite riv.—318 Ex vett. plerisque *Heins.* recepit instruit pro vulg. induit.—320 *Thuan.* et decem alii *Dat tenuem zon.*—321 Unus liber claustra pro vincla: in quibusdam vincula laxant, vel laxat.—322 *Vastas Heins.* profert ex Læti lib. et duobus F. pro var. lect. vice vulg. *magnas;* nam ‘magnos’ pedes mox sequitur.—324 *Stringebant magnos Heins.* recepit ex quinque *Codd.* pro vulg. *Scindebant magni:* Fr. etiam *Stringebant;* Pet. unus *Cingebant;* alter P. *rumpabant.*—325 Unus liber *Ips.* rapit clav.—326 *Vlitius malebat tel.* minore su. improbante *Heins.*

NOTÆ

311 <i>Aurea</i>] Aurata. <i>Rapidos soles</i>] Solis ardorem. 313 <i>Tmoli</i>] Qui mons Lydiæ Sardibus, regia quondam Lydorum, imminens, vitibus consitus; adeoque Bacchi nemus. 314 <i>Hesperus</i>] Vesper, quæ Veneris stella noctis prænuntia. <i>Roscidus</i>] Sub occasum Solis nimirum ros quidam seu humiditas ex aëre in terram recedit. Verum observaveris magis quanta elegantia rem ipsam perscribat Naso.	315 <i>Subit</i>] Herenles, scilicet. <i>Laqueata</i>] Natura magistra forniciatis tophus. C'étoit une grotte faite par la nature. 316 <i>Garrulus</i>] Strepitum, scilicet, et murmur edunt inter lapis desilientes aquæ. 318 <i>Alciden</i>] Herenlem, cui a robore Græce illud datum nomen; nisi ab Alceo Amphitryonis patre repetiveris. <i>Illa</i>] Omphale, scilicet. 319 <i>Gætulo</i>] Afro. Gætuli enim

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno ;
 Et positis juxta secubuere toris.
 Causa ; repertori vitis pia sacra parabant,
 Quæ facerent pure, cum foret orta dies.   330
 Noctis erat medium : quid non amor improbus audet ?
 Roscida per tenebras Faunus ad antra venit.
 Utque videt somno comites vinoque solutos,
 Spem capit in dominis esse soporis idem.
 Intrat ; et huc illuc temerarius errat adulter :   335
 Et præfert cautas subsequiturque manus.
 Venerat ad strati captata cubilia lecti ;
 Et prima felix sorte futurus erat.
 Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis
 Vellera, pertimuit, sustinuitque manum ;   340

Eo modo cœnaverunt, eo modo composuerunt sua corpora ad soporem, et seorsum cubuerunt lectis juxta positis. Ratio fuit: parabant pia sacra inventori vitis, quæ celebrarent caste, postquam dies esset orta. Erat medium noctis: quid Amor improbus non audet? Faunus accessit nocte ad speluncam rore conspersam. Et cum cernit comites jacentes sopore et mero, arbitratur idem esse somni in dominis. In-greditur; et adulter tenerarius vagatur huc illuc, et premitit manus providas, et subsequitur. Venerat ad cubilia petita tori strati, atque futurus erat beatus prima sorte. Cum tetigit pellem hispidam setis rufi leonis pertimuit, et sustinuit manum;

—327 *Med.* unus *sua pectora somn.* —329 *Ex Zulich.* *Maz.* *Voss.* et aliis nonnullis *Heins.* dedit *pia*; ceteri *quia*. —333 *Fr. com. somn.* inverso ordine: et pro *comites* unus *socios*; alias *famulos*. Meliores dant *solutos*, et sic quidem vulg. editum: at *Codd.* variant, quorum diversæ lectiones sunt *sepultos*, *sopitos*, *graratos*, *jucentes*. —334 *Unus liber cap. hinc dominis ess.* duo *et dominos*; *Thuan. in dominos*. —337 *Maz. stral. tractata cub.* —338 *Fr. fel. prim.* inverso

NOTÆ

Africæ populi: nequæ, opinor, pro purpura pretiosissima hunc muricem Afrum sumi necesse est admonere.

321 *Minor*] Quilibet conjiciat qui Herculem fando cognoverit.

323 *Armillas*] *Les bracelets.*

324 *Vincula*] Calecos nempe phrenetico errore femina ab omni ayo voluerunt habere arctissimos; uti jam olim Lucianus inter earum cetera notavit: Hercules vero pedem habuit corpori non imparem.

325 *Claram*] Herculis gestamen.

Spolium] Quod pro amictu illi fuit.

327 *Sic*] Mutato cultu.

328 *Secubuere*] Quia, ut subdit Naso, Libero patri rem divinam facturi erant. Receptissimo autem ritu apud veteres in casto esse debebant qui se rei sacrie mane immisturi essent.

329 *Repertori*] Bacchus, scilicet.

332 *Roscida*] Humida, de more.

333 *Comites*] Qui Herculem atque Omphalem secuti.

335 *Huc*] Quippe sine lumine antrum subierat.

336 *Præfert*] Eorum more qui per obseura ambulant.

Attonitusque metu rediit: ut saepe viator
 Turbatum viso retulit angue pedem.
 Inde tori, qui junctus erat, velamina tangit
 Mollia, mendaci decipiturque nota.
 Ascendit; spondaque sibi propiore recumbit: 345
 Et rigido cornu durius inguen erat.
 Interea tunicas ora subducit ab ima:
 Horrebant densis aspera crura pilis.
 Cetera tentantem cubito Tirynthius heros
 Repulit: e summo decidit ille toro.   350
 Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit
 Maeonis. Illatis ignibus acta patent.

atque turbatus timore retrogressus est, ut sepe riutor retulit pedem attonitum serpente viso. Postea tractat molles vestes lecti qui erat proximus, et fallitur signo doloso. Ascendit, et sternitur sponda sibi propiore: atque inguen erat rigidius duro cornu. Interea tollit tunicas ad os extrellum: tibiae scabrae rigebant spissis pilis. Heros Tirynthius rejecit cubito conantem reliqua: ille decidit e summo cubili. Fit strepitus: Maeonis vocat magna voce comites, et petit lampadas. Facta apparent

ordine.—340 Fr. pert. continuq. manus. Multi etiam alii manus; meliores vero, teste Heins. manum.—341 Vulg. met. rediit; ceu saepe viat. Pro rediit Voss. Arund. Zalich. Maz. et tres alii riguit: at Ursini, Laeti, Pet. et plurimi alii rediit: ut. Deinde pro saepe Heins. volebat sepe, vel vepre.—345 In nonnullis propior. resedit.—346 Rigidus Heins. describit ex Gottorph. pro vulg. tumidum: unus Mor. rigidum; Maz. cupidum.—347 Mor. or. deducit.—348 Helm. Horr. spissis asp. Heins. conj. hirtis.—349 Heins. placet Cet. cunctantem cub. ex uno Med. et pro cubito plurimi subito.—351 Sic in antiquis membranis: plurimi autem inclamant; Sa. inclamant omnes: quatuor et poscunt comites.—352 Tres libri M. allatis ign. Mox Pembroci liber act. vident.—

NOTÆ

338 Prima] Quia primo ad Omphales lectum accesserat.

340 Vellera] Quibus Omphale Herculem mentiebatur: namque mutato cultu ad somnum se utrumque composuisse vidimus.

341 Sæpe] Heinsius sepe; in sepiibus enim et vepribus plerumque delitescunt angues.

344 Mendaci] Quia Omphales vestimenta serica eam esse significabant; cum tamen illis uteretur jam Hercules.

345 Ascendit] Gradibus enim usus quoque fuit ad lectos. Quanquam βαθύριον suisse hunc non satis firmiter

ex voce ‘ascendit’ concludas, donec postmodum gementem Faunum intuearis.

Sponda] *Du côté le plus proche.* Qua parieti tamen sponda aut latus hæreditat ‘interior’ dicta, altera ‘exterior’ virum accipiebat.

349 Cetera] Nondum nequitiarum oblitus Naso.

350 Decidit] Non temere jociplenam fabulam dixisse Nasonem confitearis, qui ridiculum istum Faunum tanto ludibrio habitum intellexeris.

352 Maeonis] Omphale Lydia.

Ignibus] Lucernis.

Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto ;

Membraque de dura vix sua tollit humo.

Ridet et Alcides, et qui videre jacentem :

355

Ridet amatorem Lyda puella suum.

Veste Deus lusus fallentes lumina vestes

Non amat ; et nudos ad sua sacra vocat.

Adde peregrinæ causam, mea Musa, Latinam ;

Inque suo noster pulvere currat equus.

360

Cornipedi Fauno cæsa de more capella,

Venit ad exiguae turba vocata dapes.

Dumque sacerdotes veribus transuta salignis

Exta parant, medias Sole tenente vias ;

Romulus, et frater, pastoralisque juventus,

365

Solibus et campo corpora nuda dabant :

luminibus admotis. Ille depulsus ab excuso toro multum gemit ; atque agre tollit suos artus de dura terra. Et Alcides, et qui aspicerunt prostratum rident : puella Lyda ridet suum amatorem. Deus Indibrio habitus amictu non diligit amictus imponentes oculis ; et vocat nudos ad sua sacra. Musa mea, adjice causas Latinas peregrine ; et cquis noster currat in suo pulvere. Capella mactata Fauna cornipedi, agmen invitatum accessit ad parras epulas. Et dum Sacerdotes adornant riscera transfixa veribus salignis, Sole tenente medium iter, Romulus, et frater, et juventus pastoralis dabant corpora nuda Soli et campo. (Dabant brachia fingenda per lusus cas-

354 Unus V. de rica rix.—357 P. numina pro lumina.—359 Vulg. edebatur Add. peregrinis causas, m. M. Latinas. ‘Peregrinæ Arund. Maz. Zulich. unam enim solummodo causam retulit.’ Heins. Eadem ob eam lego cum uno Palatino causam....Latinam; nam unam modo referet. Burm.—360 Plurimi Codd. Inq. tuo nost.—361 Zulich. Cerripedi F. quod Heins. arridet.—363 In multis vett. ver. transfixa sal. et sic quidem vulg. editum ; in aliis transita, vel trajecta.—364 Laxti lib. et nnus F. par. medium S. tenente diem. Zulich. Maz. Voss. et Arund. medias S. forente

NOTÆ

356 *Amatorem*] Faunum, scilicet.

metaphora comparat.

357 *Lumina*] Tametsi non ocnlis Fanni imposuerunt Omphales vestimenta, scis tamen, Lector, quid sibi velit Naso ; atque alteram habes causam cur nudi Luperci. Tertiam audi.

362 *Exiguas*] Neque enim Romulo tanta erat res, et supererat.

360 *Suo*] Peregrina retulit Naso ; nunc de iis qua: Romana essent dicturus, ingenium suum equo, materiam ipsam pulveri seu campo, elegantí

364 *Exta parant*] Ritus nota quisquis ex illis majora didicisti ancupari.

365 *Frater*] Remus.

Pastoralis] Qui Romulum Remumque comitabantur.

366 *Solibus*] In Solem et pulverem parati erant illi, scilicet,

Cæstibus, et jaculis, et missi pondere saxi Brachia per lusus experienda dabant.	
Pastor ab excelso, Per devia rura juvencos, Romule, prædones, eripe, dixit, agunt.	370
Longum erat armari. Diversis exit uterque Partibus. Accursu præda recepta Remi. Ut rediit, verubus stridentia detrahit exta: Atque ait, Hæc certe non nisi victor edet.	
Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illuc Romulus, et mensas ossaque nuda videt.	375
Risit; et indoluit Fabios potuisse Remumque Vincere: Quintiliros non potuisse suos. Fama manet facti. Posito velamine currunt; Et memorem famam, quod bene cessit, habet.	380

tibus, et missilibus, et mole saxi jacti.) Pastor clamavit a jugo, Romule, raptore abigunt tauros per agros devios, recipe. Longum erat instrui armis. Uterque proficisciatur diversis partibus. Præda erepta accursu Remi. Postquam rediit, dicitur verubus viscera crepitantia; atque inquit, Certe non nisi victor comedet ista. Facit dicta, et Fabii simul. Romulus accessit illuc frustra, atque spectat mensas et ossa spoliata. Risit; atque ægre tulit Remum et Fabios potuisse vincere; suos Quintiliros non potuisse. Fama facti superest. Discurrent vestibus omissis; et quod bene evenit

vias.—367 Voss. Zulich. Maz. et tres alii Vectibus et jac. alii cum Pet. Vestibus; unus V. utribus. Dein Fr. pond. ferri; et saxi pro var. lect. Hoc distichon Codd. duo aut tres non agnoscunt; et videtur Heinsio ex superiori conflatum.—368 Quinque Codd. per ludos. Mox P. excutienda dab. Thuan. et alius expedienda.—370 In vulgatis legebatur præd. et, Reme, dix. at Arund. Voss. Maz. et unus V. exhibent eripe; quod Heins. impense arridebat.—372 Fr. cum multis aliis et vulg. Part. accursu; Heins. suadet accursu; et sic nonnulli Codd. Mox Fr. P. cum plurimis aliis pred. retenta R.—373 Pro stridentia quidam pendentia, spirantia, fumantia, vel spumantia. Deinde Voss. Arund. Maz. et unus Pat. detulit ext. Heins. conj. depulit.—378 Alii scribunt Quintiliros.—379 Læti Cod. Fam. rotat fact.—380 Quod bene cessit est ex opt.

NOTÆ

367 *Cæstibus*] Cæstus sen Cestus, sive a cædo, sive a κεστὸν, quod cingulum, a κεντέω pungo, quia aen punctum et sutum, deduxeris, chirothecæ quoddam genus fuit ex loris bubulis, inserto atque insuto plumbo ferrove, eujusmodi pugiles manus instruebant. Quanquam minus Romanis usitatus iste ludus.

Missi] Disco crediderim lusisse etiam,

371 *Diversis*] Ut quoquo sese pro- ripusset prædo in alterutrius manus incideret.

Uterque] Remus et Romulus.

373 *Stridentia*] Quia ad ignem assa.

374 *Victor*] Qui prædam a latronibus recepit.

375 *Facit*] Epulati sunt quippe soli, quomodo dixerat Remus.

Fabii] Qui cum Remo accurrerant, et ab ejus partibus stabant,

Forsitan et quæras, cur sit locus ille Lupercal;

Quæve diem tali nomine causa notet.

Illa Vestalis cœlestia semina partu

Ediderat, patruo regna tenente suo.

Is jubet auferri pueros, et in amne necari.

385

Quid facis? ex istis Romulus alter erit.

Jussa recusantes peragunt lacrymosa ministri:

Flent tamen, et geminos in loca jussa ferunt.

Albula, quem Thybrin mersus Tiberinus in unda

Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

390

Hic, ubi nunc Fora sunt, lîtres errare videres;

Quaque jacent valles, Maxime Circe, tuæ.

habet famam memorem. Forte etiam petas, quamobrem ille locus sit Lupercal; et quæ causa signet diem hujusmodi nomine. Illa Vestalis emiserat partu semina cœlestia, patruo suo regnante. Is imperat parvos abripi, et extingui in fluvio. Quid agis? Romulus erit alter ex illis. Famuli detrectantes equestrantur tristia mandata. Lacrymantur tamen, et portant geminos in loca dicta. Albula, quem Tiberinus haustus aquis fecit Tyberin, forte auctus erat aquis hybernis. Cerneres naves fluctuare hic ubi nunc sunt Fora, et qua valles tuae porrigitur, Circe Maxime.

Med. et Excerpt. Pol. vulgo enim legebatur *qui bene gessit*; et sic Fr. at Ursin. Maz. Zulich. Pet. et multi alii *quod bene gessit*; Voss. *quam bene*, Heins. conj. *pro quum*: et hic quidem volebat *quis bene cessit*. Plurimi etiam et scripti et editi *habent*.—382 In quibusdam *Quæv. locum tal.* Voss. Arndt. Maz. Zulich. et sex alii *tanto nom.* Heins. conj. *noto*. Dein tres libri *vocet*.—383 Ex Voss. et sex aliis libris Heins. dedit *Illa pro vulg. Sylvia*. Deinde duo libri *V. cœlesti s. partu*: alter P. et tres alii *cœlestia numina partu*: Bonon. *cœlestia semina partu*.—385 Be. et duo alii *jub. offerri p.* Burn. *pueros dedit ex quibusdam Codd. pro vulg. parvos*.—386 *Istis* habent omnes libri scripti; in quibusdam Edd. *illis*. Mox Fr. *alt. erat*.—387 *Pro recusantes* Heins. mallet *relinquentes*, vel *repugnantes*.—388 In quibusdam *loc. solu fer.*—389 Fr. *quem Tyberim Tyberinus mersus in undis*.—391 Maz. *lintr. agitare vid.*

NOTÆ

Irritus] Qui frustra accurrerat, et absuntas dapes inveniebat.

377 *Risit*] Oris tamen specie.

379 *Funa manet*] Fabulæ. Vestimenta posuerant Romulus et Remus aliquique ob sacrum Pani, antiquissimo more, et ab Evandro in Italianum inducto, peractum. Sed et alia multa hac de re finxit Plutarchus.

381 *Cur sit*] Quamobrem 'Lupercal' dicatur locus ubi Pani seu Fauno sacra siebant.

383 *Illa*] Numitoris Albanorum regis filia, quam Amulius patruus Virginem Vestalem fecit.

Cœlestia] Quia ex Marte gravida.

384 *Tenente*] Numitore fratre pulso.

385 *Pueros*] Remum et Romulum.

386 *Quid facis*] Prohibentis est,

ni fallor.

Romulus] Id est, qui Romam gentium dominam positurus est.

388 *Geminos*] Romulum Remumque.

Huc ubi venerunt, nec jam procedere possunt
 Longius; ex illis unus, an alter, ait :
At quam sunt similes ! at quam formosus uterque ! 395
 Plus tamen ex illis iste vigoris habet.
Si genus arguitur vultu ; (ni fallit imago,)
 Nescio quem vobis suspicor esse Deum.
At si quis vestrae Deus esset originis auctor ;
 In tam præcipiti tempore ferret opem. 400
Ferret opem certe, si non ope mater egeret :
 Quæ facta est uno mater et orba die.
Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas
Corpora. Desierat ; depositaque sinu.

Postquam huc venerunt, neque jam possunt progredi ulterius, unus an alter ex his dixit: At quam sunt pares ! at quam uterque est pulcher ! Hic tamen ex illis habet plus vigoris. Si stirps cognoscitur ex facie; (nisi imago decipit,) conjicio aliquem Deum esse vobis auctorem. At si quis Deus esset auctor vestrae originis, adjuvaret in tempore tam opportuno. Mater sane esset auxilio, nisi ipsa egeret auxilio, quæ facta est mater et orba uno die. Corpora simul orta, simul moritura, descendite simul sub aquas. Absolverat, et depositum gremio. Vagierunt clamore

*****
Duo etiam libri errare solebant.—393 Unus F. Ub. nunc ventum est, nec Heins. conj. perrentum est. Mox Ursini liber et unus Pat. exhibent nec jam ; vulg. neque enim.—394 An Heins. dedit ex Arund. et Maz. pro vulg. et.—395 At utroque loco rescripsit Heins. ex Ursini et Pet. ceteri ah!—396 Ex illis iste Zulich. Maz. Aruud. Voss. et multi alii : plurimi ex istis iste ; unus F. cum Læti Cod. et Fr. ex istis ille, et sic Modius Novant. Lect. Ep. 63.—397 Quatuor libri ni pro nisi ; unus F. non : Heins. suadet nec.—398 Maz. et duo alii in vobis ; saepè editum a ; Fr. e : Präpositionem omittunt Excerpt. Pol. et tres alii : Franciens malebat Nesc. quem patrem susp. Voss. etiam, unus Heins. et Cant. suspicer.—403 Peritura est ex duobus vett. ceteri cum vulg. moritura. Deinde Thuan. sub umbras ; quinque sub undis.—404 Pat. Pig-

NOTÆ

Loca] Profluentem, scilicet, fluvii profluentem ferebant.
Albulæ, sive Tiberis. 396 *Iste]* Romulus, scilicet.
 389 *Albulæ*] Hoc fuit Tiberis nomen 397 *Si genus]* Si nobilitas vultu ex aquæ colore, priusquam in eo mer- declaratur.
 sus esset Tiberinus rex Albanorum.
 391 *Fora]* Romanum, Boarium, 398 *Quem]* Auctor qui sit generis.
 Piscarium.
Lintres] Quia ibi tum 'ndæ tremuere paludes.' 401 *Ferret opem]* Affectum habet
 mirum ista repetitio.
 392 *Circe]* De eo sæpius. Vallis 802 *Ope]* Illico, scilicet, et vinceta et in
 vero ubi positus fuit, Murcia dicta. custodiam data Vestalis, mox viva
 defodienda.
 394 *Illis]* Ministris, scilicet, qui 403 *Itæ]* Verba sunt ministri ad
 gemellos Romulum Remumque in infantes quos erat depositurus.

Vagierunt clamore pari : sentire putares.

405

Hi redeunt udis in sua tecta genis.

Sustinet impositos summa cavus alveus unda.

Heu quantum fati parva tabella vebit !

Alveus in limo sylvis appulsus opacis,

Paulatim fluvio deficiente, sedet.

410

Arbor erat : remanent vestigia : quæque vocatur

Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.

Venit ad expositos (mirum) lupa foeta gemellos.

Quis credat pueris non nocuisse feram ?

Non nocuisse parum est : prodest quoque : quos lupa nutrit,

Prodere cognatae sustinuere manus.

416

æquali : crederes intelligere. *Hi revertuntur in suas sedes genis humidis.* Alveus carus fert impositos ultima aqua. *Heu quantum fati exigua tabula vebit !* Alveus appulsus sylvis obscuris, haeret in cæno, umne sensim subsidente. Arbor erat : suspensum indicia: et quæ dicitur hodie ficus Ruminalis erat ficus Romulea. Lupa enixa fatus accessit ad geminos expositos (res stupenda). Quis credat feram non obfuisse infantibus ? Lcre est non obfuisse, immo prodest. Manus consanguineæ

nora pro Corpora. Mox Sa. Maz. et unus Mor. deposituq. simul.—405 Olim edebatur Vagierunt ambo pariter. ‘Vagierunt Pet. Ursin. et Nauger. bene, ut jam monui Ep. vii. septem codd. Vagierant clamore pari : sentire putares. Recte, si Vagierunt rescribas, Ep. Canaces : ‘Vagitus dedit ille miser ; sensisse putares.’ Heins. Cod. Fr. etiam hic exhibet sensisse; et sic quidem nonnulli editi.—407 Fr. summ. tamen alv.—408 Pro parva, et vebit alter Maz. cum uno Med. et Helm. curva et fuit ; unde Heins. conj. curta tab. fuit : plures etiam alii habent tulit ; et Pet. pro var. leet. dedit.—409 Octo libri syle. impulsus.—412 Ciofan. Romula n. ficus, Rumina f. erat.—415 Maz. quod pro quos; eleganter, judice Burm. qui citat Terent. Andr. i. 3. ‘quicquid pepererit, decreverunt tollere’ : et Plaut. Amphitr. i. 3. ‘verum quod erit natum tollito.’—416 Prodere est ex altero Pet. et

NOTEÆ

405 *Sentire*] Quid de se ageretur, scilicet.

sublato truncō.

406 *Hi*] Ministri, scilicet.

412 *Rumina*] A ruma, hoc est, mamma, quæ et ‘rumis’ et ‘rumen’ antiquæ dicebatur, quamque Remo atque Romulo præbuisse lupam dixerunt, ‘Ruminalis’ ficus appellata est.

407 *Alveus*] Cunas intellige.

413 *Fata*] Quæ paulo ante catulos deposuerat.

408 *Fati*] Per fatum res ipsas fato præstitutas intellige, potentiamque adeo Romanam, quæ in tantum excrevit.

414 *Gemellos*] Romulum atque Remum.

409 *Vestigia*] Quam ‘alveum’ supra dixit.

415 *Quis credit*] Indignatio est ab Amulii immanitate.

411 *Vestigia*] Nondum penitus

416 *Cognatae*] Amulii patrui,

Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis,
Et fingit lingua corpora bina sua.
Marte satos scires ; timor abfuit : ubera dueunt ;
Nec sibi promissi lactis aluntur ope. 420
Illa loco nomen fecit ; locus ipse Lupercis.
Magna dati nutrix præmia lactis habet.
Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupereos ?
Faunus in Arcadia templa Lyceus habet.
Nupta, quid expectas ? non tu pollutibus herbis, 425
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ :
Jam sacer optati nomen habebit avi.

ausæ sunt perdere quos lupa alit. Restitit, et demulcit teneros alumnos cauda, et lambit ambo corpora sua lingua. Cognoscereis genitos Marte, metus procul fuit. Sugunt mammæ, atque nutritunt auxilio lactis sibi exhibiti. Illa dedit nomen loco ; locus ipse Lupercis. Nutrix consecuta est amplam mercedem lactis oblati. Quid prohibet Lupercos appellatos a monte Arcadio ? Faunus Lycaus habet delubra in Arcadiâ. Quid hæres, marita ? Tu non fies mater potentibus graminibus, neque precibus, neque carmine magico. Excipe patienter ictus dextræ facundantis : mox sacer consequetur nomen avi desiderati. Fuit enim illa dies, cum tristi fato

---

Tlñan, vulg. *Perdere*.—417 Quinque libri *Substitit*.—418 Valde placet Neapoli et Ciofano scriptura duorum V. et Ursin. *Et lingit ling.* alii etiam habent *lambit*.—419 *Quidam uber sugunt*.—420 Olim edebatur *Nec sib. promissa lact.* at scripti maxima ex parte *promissi* : duo *Et sib. promissi* ; et sic Ursin. et unus V. quos sequitur Heinsius : Burm. autem amplectitur lectionem Codd. Voss. Maz. et quinque aliorum.—421 Fr. *Ipsa...ille* : plures etiam alii *τὸ ille* exhibent. Be. *ille Lupercal* : plurimi etiam alii *Lupercal* ; unus Pat. *Lupercus* : Heins. volebat *inde Lupercal*.—423 Plurimi *Quis pro Quid*. Gottorph. *Quis retet. Pro dictos Heins. suadet ductos* : et Pet. et Mor. *de mont.*—425 *Molti tu pollutibus herb. unus furialibus* ; Fr. *pollentibus*.—427 Duo libri et Maz. pro var. *lect. verb. caudæ* ; duo *palmæ*.—428 Heins. ex Maz. *recepit optati pro*

NOTÆ

418 *Fingit*] Bene, ut solent bruta.

419 *Scires*] Quia neque timebant, et Marti dicatum animal quasi recognoscabant.

421 *Loco*] Qui ‘Lupercal’ dictus a lupa.

422 *Magna*] Quia fama ejus superstes.

423 *Quid vetat*] Novum profert etymon Naso.

Monte] *Lycaum* dicit, Graec *Λύκαον*, quem bene Latine ‘Luper-

cum’ appellaveris. In eo autem, a gente antiquissima, Lupercalia, quæ *Lycaon Pelasgi filius instituisse dicitur*, magna festivitate celebrata.

425 *Nupta*] Mulieres alloquitur Naso ; quia, ut Plutarchus in Romulo, ‘adultæ Lupercorum non declinant verbera, proficere ea ad conceptionem et partum ratæ.’ Atque id non a plebeis modo, sed et a nobilissimis matronis factitatum.

427 *Facundæ*] Lupercorum, qui

Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
 Reddebat uteri pignora rara sui. 430

Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
 Romulus: (hoc illo sceptræ tenente fuit:)
 Si mea non vires, sed bellum injuria fecit;
 Utilius fuerat non habuisse nurus.

Monte sub Esquilio, multis incæduis annis, 435
 Junonis magnæ nomine lucus erat.
 Huc ubi venerunt; pariter nuptæque virique
 Suppliciter posito procubuere genu.
 Cum subito motæ tremuere cacumina sylvæ,
 Et Dea per lucos mira locuta suos. 440

nuptæ emittabant paucos fructus ventris sui. Romulus vociferabatur, Quid me jurat rapuisse Sabinas? (Istud enim factum est illo regnante.) Si injuria mea crevit bellum, non auxit rires; melius fuerat non habuisse nuptias. Erat lucus magnæ Junonis intactus a multis annis sub colle Esquilino. Postquam viri simul atque mulieres huc venerunt, procubuerunt genu flexo suppliciter. Cum repente fastigia nemoris concussi tremuerunt, atque Dea protulit ore mira per lucos suos. Hircus

vulg. optatum.—429 Unus Mor. dira pro dura.—431 Sex scripti et pr. Ed. non rapuisse nur.—435 Unus F. sub Esquiliis, et Jun. esculo. Alii etiam mox scribunt incædus.—436 Jun. et septem alii magn. numine luc.—438 Nonnulli pos. succubuere gen.—439 Be. sub. motu tr. Arund. notæ. Fr. etiam a pr. man.

NOTÆ

caprinarum pellium loris obvias feriebant.

428 *Jam*] Postquam verbera Luperorum senserit mulier.

Habebit] Propter natum sibi ex verberata filia nepotem.

429 *Nam*] Subjicit nunc Poëta, quod antiquæ non fuit institutionis in Lupercalibus.

Dura] Namque fœminæ ni concepiant, brevi intereat omne genus animalium.

431 *Rapuisse*] Simulatis ludis, quomodo rem eam ad optatum finem perduxerit, notius est quam ut opus sit inculcare.

432 *Hoc*] Quod non parturiebant nuptæ.

433 *Bellum*] Quod gravissimum a Sabinis ob sibi a Romulo raptas puellas, tantamque injuriam, excitatum.

434 *Nurus*] Pro fœminis, ut passim.

435 *Esquilio*] Unus fuit ex septem montibus Romanis, de quo in sequentibus.

Incædus] Nullo ferro violatus.

436 *Nomine*] Junonis Lucinæ dicebatur.

439 *Cucumina*] Arborum ultimæ frondes.

440 *Mira*] Immo horrenda, et quæ Satyrorum aut Sacerdotum Panis nequitiam maxime redoleant. Sed mitius, quam res erat, interpretatus est augur.

Italidas matres, inquit, caper hirtus inito.

Obstupuit dubio territa turba sono.

Augur erat: nomen longis intercidit annis:

Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.

Ille caprum maetat. Jussæ sua terga maritæ 445

Pellibus exsectis percutienda dabant.

Luna resumebat decimo nova cornua motu:

Virque pater subito, nuptaque mater erat.

Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus;

Aut quia principium tu, Dea, lucis habes. 450

Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;

Maturumque utero molliter effer onus.

hispidus, inquit, inito matres Italicas. Agmen attonitum obstupuit voce ambigua. Erat augur; nomen excidit longis annis: nuper accesserat profugus a terra Thusca. Ille immolat hircum. Nuptæ admonitiæ præbabant dorsum verberandum pellibus disectis. Luna recipiebat nova cornua decimo motu, et statim maritus erat pater, et marita mater. Gratia Lucinæ. Lucus imposuit tibi hæc nomina; vel quia tu, Dea, habes principium lucis. Fave, oro, lenis Lucina, puellis gravidis; atque extrahe leniter ventre pondus maturum.—Postquam dies fucrit orta,

-----
*tenuere cac. Et Jun. cacumine sylv.—441 Multi meliores, teste Heins. *Italias*: unus F. *Etalides*; conj. Heins. *Œbalidas*. Deinde idem monet legendum cum Maz. duobus V. et Strozzi libro *caper hirtus pro vulg. sacer hircus*.—442 Quatuor libri *subito pro dubio*.—445 *Maritæ ex tribus scriptis cum opt. Med. plaeat Heins. præ vulg. puellæ*.—446 Sæpe edebatur *Pell. exentis perc.* at prisca scriptura erat *exsectis*: unus Heins. *exentis*.—447 *Thuau.* et quatuor alii sua pro *nova*. Dicin *motu ex plerisque scriptis dedit Heins. pro vulg. mense*: alii etiam legunt *cursu*.—448 *Coucinnius mat. erant.* Heins.—450 Pro *hubes*, duo scripti *eras*; et pro diversa lectione *Zulich.* quod placeret, nisi verbum id ipsum clansisset pentametrum precedentem. *Heins.*—451 Fr. *fac. grav. inverso ordine*.—452 P. et tres alii *Maturoque*. Mox pro vulg. aufer ‘*Sa. effer*,*

NOTÆ

442 *Obstupuit*] Neque abs re: namque fronte prima voces illæ ‘*Caper hirtus inito*’ aliquid habent stupendum.

Dubio] Ambiguo: namque nefas intelligere quod primo verba sonant.

444 *Hetrusca*] Ex Hetruria vero et sacra et cærimonie et omnis prope Deorum cultus petitus.

445 *Terga*] Interscapilum. *L'entre-deux des épaules.*

446 *Pellibus*] Caprinis, quibus Luperci obvios caedeabant.

447 *Motu*] Mense adcoque.

448 *Mater erat*] Atque adeo Luperorum pelles et ictus nequaquam irriti: et Junoni Lucinæ magna gratia, quæ remedium tam potens indicauerat.

449 *Tibi*] Junonem seu Dianam aliquotatur, quæ Dea est una atque eadem.

***Lucus*]** Esquiline ant quivis alias; namque Diana nemorum Dea.

450 *Lucis*] Quia non ad proferendos foetus tantum et in lucem emittendos matres adjuvat Luna, sed et generationis causas habere dicitur.

ORTA dies fuerit; tu desine credere ventis.

Perdidit illius temporis aura fidem.

Flamina non constant: et sex reserata diebus

455

Careoris *Æolii* janua laxa patet.

JAM levis obliqua subsidit *Aquarius* urna.

Proximus æthereos excipe, *Piscis*, equos.

Te memorant fratremque tuum (nam juncta micatis

Signa) duos tergo sustinuisse Deos.

460

*tu ne confidas ventis. Ventus illius tempestatis excidit fide. Auræ non sunt stabiles, et valvæ careeris *Æolii* laxæ patent aperæ sex diebus.—Jam leris *Aquarius* subsidit urna obliqua. *Piscis* proxime, excipe equos cœlestes. Dicunt te et fratrem tuum (nam continuata fulgetis sidera) tulisse dorso duos*

*****

elegantius; unde et Egeria ab egerendo dicta creditur.⁷ Burm.—453 Nonnulli scripti et editi di fuerat; tu, Hamburg. etiam nunc pro tu; et Be. tua.—454 Tress vett. Prodidit ill.—456 Heins. suadet *laxa* ex uno A. et Gottorph. pro vulg. *lata*: duo libri tota.—457 Cant. lev. antiqua subs. et Fr. cum vulg. subsidet.—458 Quinque libri *Protinus* ather. et quatuor *Prox.* aquareos exc. Cod. Læti *Aithcos*. Fr. aether. accipe, P.—459 Gryph. nam cuncta mic.—461 Fr.

NOTE

451 *Facilis*] Propitia.

aut effundi videtur.

452 *Molliter*] Sine doloribus.

Subsidit] Poëtice dixit, quasi inferendo Sole multum desudasset *Aquarius*.

453 *Orta*] Eadem Lupercalium, scilicet decimo quinto adeoque Kalendas Martias, non decimo quarto, uti scripserunt; multo minus decimo septimo Februario mensis, sed decimo quinto: eo namque Sol in *Piscibus* ex veteri etiam Kalendario.

458 *Piscis*] Sidus illud intellige quod σύνδεσμον ὑπούρανον Aratus appellavit, et duobus piscibus constituitur, sub Andromeda versus *Æquinoctiale*. De quo vide Hyginum, ne cum alio pisce confundas qui ad Antareticum magis remotus, Notius que quoque dicitur.

Ventis] Quia per sex dies vehementius tunc temporis flare solent.

459 *Equos*] Solis, scilicet, qui relicto Aquario in *Pisces* transit.

454 *Perdidit*] Lege *Prodidit*. ‘Prodere fidem’ pro ‘fallere’ eleganter. Produnt vero fidem venti, qui cum placidi aut quieti viderentur, repentina rabie coorti, omnia concidunt.

460 *Fratrem*] Pisces alium; qui Boreus magis ad Septemtrionem remotus, cum prior Notius a Noto vento, qui ab illa parte exsurgit, appetetur.

456 *Æoli*] *Æoli* ventorum regis carceres et claustra, quibus saevos compescit, si cupis propius cernere, Maronem adi.

460 *Sustinuisse*] Immo in pisces mutatos Venerem Cupidinemque alii fabulati sunt: diversa insuper de Syrorum superstitione tradit Diodorus.

457 *Leris*] Quia a serendi Solis labore eo die cessat.

458 *Obliqua*] Ad figuracionem sideris respexit; quia nempe ex inversa prope urna aqua in *Pisces* aut effunditur,

Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 Tunc cum pro cœlo Jupiter arma tulit,
 Venit ad Euphratem comitata Cupidine parvo;
 Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
 Populus, et cannæ riparum summa tenebant: 465
 Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
 Dum latet, intonuit vento nemus. Illa timore
 Pallet; et hostiles credit adesse manus.
 Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
 Et Dis auxilium fertे duobus, ait. 470
 Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli:
 Pro quo nunc dignum sidera munus habent.

Deos. Dione fugiens olim horrendum Typhonem tunc cum Jupiter tulit arma pro cælo, venit ad Euphraten stipata parvo Cupidine, atque constitit ad ripas aquæ Palæstinæ. Populus et arundines habebant extrema carum: atque salices spem faciebant se etiam posse his occulti. Dum latitat, sylva intonuit vento. Illa pallat mactu, atque arbitratur manus infestas adesse. Et cum teneret filium gremio, Subveniente, Nymphæ, inquit, et fertе openi Diis duobus. Et sine cunctatione, immisit se in aquam. Pisces gemini subiverunt: pro quo nunc obtinent sidera mercedem

---

Dionæ; et antea fuisse videtur Diana.—465 In quibusdam summ. tegebant.—466 Lege, his quoque vel hic; nam in uno codice V. hoc extat: in quatuor aliis, se quoque: Maz. et Zulich. salices has. Heins. Ego præferrem, his, vel, sic quoque posse tegi: id est Venerem inter salices, licet humiles essent et summa tantum tenerent riparum, tamen posse latere. Tegi autem dictum, ut apud Livium xxI. 54. ‘Locus equiti quoque tegendo satis latebrosum: ubi quoque etiam ut hic ponitur. In Maz. erat, facies hos quoque: unde forte scriptum fuit, salices, os quoque posse tegi; non tantum inferiores corporis partes, sed et caput. Burm.—467 Nonnulli Dum jacet. Deinde Fr. Maz. et quatuor alii intonuit vent.—469 Fr. ten. nat. inverso ordine.—472 Plurimi editi Pro q. n. cernis s. numen h. Voss. Arondel. Mazar. et tres alii, dignum sidera munus; quod secutus sum: posset et, nunc cælum sidera munus habent

NOTÆ

461 *Typhona*] Qui Terræ filius cum aliis etiam adversus Deos bellum movit: ut dictum alibi.

Dione] Hæc Oceani et Tethyos filia sepe a Poëtis pro Venere ejus filia, ut hoc loco, ponitur.

463 *Euphratem*] Fluvius est notissimus Asiæ, qui Syriam Palæstinam sen Judæam quoque perfluit.

464 *Palæstinæ*] Judæa est, notior quam ut opus sit Asiæ provinciam esse indicare.

465 *Populus*] Herculi arbor sacra. *Summa*] Ultima.

466 *Spem*] Sperabat Venus sese cum filio posse etiam inter salices latere, sicuti alii Dii alis pariter sese tegebant.

468 *Hostiles*] Typhonis ipsius aut cujuspiam gigantis.

469 *Natum*] Cupidinem, scilicet. *Nymphæ*] Fluviales alloquitur.

471 *Prosiluit*] In flumen desiliit.

472 *Sidera munus*] Inter sidera sunt

Inde nefas dueunt genus hoc imponere mensis,

Nec violent timidi piscibus ora Syri.

PROXIMA lux vacua est: at tertia dicta Quirino.

475

Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.

Sive quod hasta Curis priscis est dicta Sabinis:

(Bellicus a telo venit in astra Deus:)

Sive suum Regi nomen posuere Quirites:

Seu quia Romanis junxerat ille Cures.

480

Nam pater armipotens, postquam nova mœnia vidit,

Multaque Romulea bella peracta manu,

dignam. *Inde Syri pii arbitrantur nefas admovere hoc genus mensis, neque pol-
lunt ora piscibus.*—*Dies sequens est immunis; at tertius dicatus Quirino.* Qui
habet hoc nomen fuit prius Romulus. *Sire quia hasta appellata est Curis a veteri-
bus Sabinis: (Deus bellicus translatus est ad sidera per illud telum:)* sive quia
Quirites dederunt nomen suum Regi: sive quia ille addiderat Cures Romanis.
Nam pater armipotens, postquam vidit novos muros, et bella absoluta manu Romu-

legi: sic Art. Am. I. 557. ‘*Munus habe cœlum:*’ *dignum sidera nomen alii:*
Pro quo, quæ cernis, sidera nomen Nauger. Pet. Zulich. et tres alii: *nunc cernis
sidera nomen Ursin.* et plurimi alii. Forte, *Pro quo nunc cerni sidera munus ha-
bent.* Gronovius Noster Obser. iv. 18. corrigebat: *I'ro quo nunc (cernis) sidera
munus habent.* Heins. *Dignum sidera munus habent etiam Modinus Novant.*
Lect. cap. 63.—473 Plurimi nef. dicunt gen. et unus hoc inducere mens.—
474 Fr. *Ne violent tim.*—477 *Curis* est ex Maz. Zulich. et quatuor aliis; nou-
nulli cum Fr. *quiris:* Ursin. et Pet. *cures.* Deinde Hamburg. *primis pro
priscis.*—479 *Suum* meliores. Heins. Alii *suo.*—481 *Sex libri sua pro nova.*—

NOTÆ

collocati meriti sui grata mercede.

474 *Timidi]* Ad religionem spectat istud epithetum: fuere namque olim
pietate insignes Syri. Forte autem,
ut Scaligeri fuit conjectura, ad Syriam
phrenesim alludit Naso. Ex usu
quippe piscium timuit ea gens ne
sibi venter aut membrum aliud in-
tumesceret.

475 *Proxima]* Adeoque decimo
quarto Kalendas Martias, seu decimo
sesto Februario.

Tertia] Decimo tertio Kalend.
Mart. erant Quirinalia: quæ quidem
multo post Romuli seu Quirini excessum
instituta sunt.

478 *Telo]* Quia hasta, quæ Sabinis

‘*Curis*’ dicta, atque adeo rebus bello
feliciter gestis gloria et divinitatem
nactus Romulus, ideo, inquit Naso,
Quirinus forte dictus.

479 *Quirites]* Ut a Quiribus seu
Romanis Quirinus dictus sit Romulus.

480 *Cures]* Plur. numeri tantum;
nomen est illius oppidi ubi imperavit
Tatius, quocum fœdus hac lege percus-
sum, ut populis duobus junctis, Roma
quidem antiquum nomen a Romulo
obtinaret, Romani vero Quirites a
Curibus dicebentur.

481 *Pater]* Mars, scilicet, ejus
numen bello praesertim potens.

Nova] Romæ Urbis, a Romulo
posita.

Jupiter, inquit, habet Romana potentia vires ;
Sanguinis officio non eget illa mei. 485

Redde patri natum : quamvis intercidit alter,
Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.
Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli ;
Tu mihi dixisti : sint rata dicta Jovis.

Jupiter annuerat. Nutu tremefactus 490
Est polus, et cœli pondera sensit Atlas.
Est locus : antiqui Capream dixere paludem.
Forte tuis illic, Romule, jura dabas.

Sol fugit, et removent subeuntia nubila cœlum,
Et gravis effusis decidit imber aquis.

lea, Jupiter, ait, opes Romane sunt auctæ ; illis nihil est opus auxilio sanguinis mei. Restitue filium patri ; tametsi alter periret, qui mihi superest erit pro se et pro Remo. Unus erit, quem tu assumes in cœrula cœli, tu mihi dixisti : verba Jovis sint firma. Jupiter annuerat : ulerque polus contremuit nutu, et Atlas sensit gravitatem cœli. Est locus ; veteres appellaverunt Capream paludem. Forte, Romule, tu jus dicebas illic tuis. Sol subduxit, et nubes coortæ abscondunt cœlum ;

485 Pat. et quatuor alii Redd. pater, nat. Mox Jun. Voss. et aliis interc. alatum ; Thuan. ille.—487 Alii in, vel ad sidera cœl.—490 Sensit ex sex vett. Heins. placet præ vulg. movit ; multi alii norit.—491 Alii Capreae vel Caprae. Tum Arund. dix. paludes.—492 Maz. Zulich. et Voss. riris pro tuis.—493 Heins.

NOTÆ

484 *Sanguinis*] De Romulo loquuntur, quem Martis filium propter laudem bellicam fecerunt.

Non eget] Quia per se jam Roma potens.

485 *Redde*] Atqne adeo cœlo reponere, Diisque annumera.

Intercidit] Qui, novæ Urbis quia saltu vallum irrisisset, fratris Romuli jussu quin occisus sit vix dubium.

487 *In carula*] Ex Ennii Annalibus, de Romulo in Deorum numerum ascribendo, haustum istud testatur illustriss. Neapolis.

488 *Rata*] Firma. Re comprobentur.

490 *Polus*] Fictos cœli cardines, seu polos Septentrionalem atque Meridionalem, pro cœlo ipso ponit iam sœpius dictum.

Delph. et Var. Clas.

Orid.

Atlas] Quem Mauritaniæ regem cœlum cervicibus sustinere non semel repetitum.

491 *Capream*] Fuit hæc palus paulo extra Urbem mare versus.

492 *Jura*] Suo modo credas, per vim magis, quam ut quæque res erat. Namque et ob asperius ingenium disceptum a Senatu • ulgo putant : neque dubitandi causam habeo graveni, nemquam turbine abreptum tradat Livins.

493 *Sol*] Hanc Solis eclipsim ad diem 26. Maii anni ante C. natum 713. tabulae Astronomicæ referunt : vulgo que creditum Romulum et per defec- tum Solarem conceptum, et per en- dem sublatum. Quanquam de priore nihil certi.

Removent] Dicit istud quia obnubi-

6 E

Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.	495
Fit fuga : Rex patriis astra petebat equis.	
Luctus erat, falsæque Patres in crimine cædis.	
Hæsissetque animis forsitan illa fides.	
Sed Proculus Longa veniebat Julius Alba :	
Lunaque fulgebat ; nec facis usus erat.	500
Cum subito motu nubes crepuere sinistræ.	
Retulit ille gradus, horrueruntque comæ.	
Pulcher, et humano major, trabeaque decorus.	
Romulus in media visus adesse via :	

et pluvia densa decidit aquis effusis. Hinc tonat, hinc cælum diriditur ignibus missis. Diffugiunt. Rex ferebatur ad sidera equis patriis. Mæror incesserat ; et Patres erant in crimine falsæ necis ; atque forte illa opinio mansisset in mentibus. Verum Julius Proculus veniebat Alba Longa ; et Luna splendebat, neque opus erat tarda : cum nubes sinistræ strepuerunt motu repentinao. Ille repressit pedem ; et capilli steterunt. Romulus splendidus et procerior homine, atque ornatus trabea, visus adesse in media

malebat en tremor. Mox P. nub. soleū ; et duo cæli.—495 Maz. et quinque alii Intonat emissis abr. unus Pat. immisiss. Dein V. crumpitur ; et alii obrumpitur.—496 Fr. pet. aquis.—497 P. et Thuan. falsoque. Sex cum Fr. falsaque P. in criminis c.—498 Illa ex libris vett. alii ipsa.—499 Sic emend. Heins. olim edebaratur Sed procul a, vel e longa.—500 Pet. et Fr. cum aliis multis Lunaq. surgebat ; nec.—501 Plurimi sepes pro nubes : nonnulli etiam sepes tremuere, vel sonuere : alter Maz. species sonuere. Quidam inter quos Maz. Zulich. et Arund. nub. crevere sin.—502 Horrueruntq. ex Pet. Maz. Ursin. Voss. et de-

NOTÆ

lato aëre non appareat cælum.

495 *Abrumpitur*] Fulminibus quippe atque coruscationibus scindi cælum videtur oculis.

496 *Fit fuga*] Neque sine causa. ‘Poplifugia’ deinde appellarunt illam diem Romani.

Rex] Romulus, scilicet.

Patriis] Martis.

497 *Luctus*] Ob sublatum Romulum.

Falsæ] Oborta tempestas, solisque defectio, consecrationis speciem præbuere, enim e conspectu ablatus Romulus ; ut ne imperfectum a Senatu quisquam e populo crederet : cui rei mox Proculus fidem fecit.

Ceterum disceptum tamen, ut dictum supra, vix ullus dubitaverit qui rei Romanæ notitiam haberit.

499 *Proculus*] Hunc virum, cetera probum, et Romulo affinitate conjunctum, a patribus subornatum ne dubites : ejus ad rem accommodatisimam orationem pete, si placet, ex Plutarcho aut Livio.

Alba] Quod Latii sicut oppidum, ab Ascanio Aeneæ filio conditum.

501 *Sinistræ*] Ad omen alludit, quod ex sinistro fulmine ac tonitru captabant.

502 *Ille*] Proculus, scilicet, tremefactus.

Et dixisse simul, Prohibe lugere Quirites :	505
Nec violent lacrymis numina nostra suis.	
Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum ;	
Et patrias artes militiamque colant.	
Jussit: et in tenues oculis evanuit auras.	
Convocat hic populos, jussaque verba refert.	510
Templa Deo fiunt : collis quoque dictus ab illo :	
Et referunt certi sacra paterna dies.	
Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,	
Accipe: parva quidem causa, sed apta subest.	
Non habuit tellus doctos antiqua colonos :	515
Lassabant agiles aspera bella viros.	
Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro :	
Neglectus domino pauca ferebat ager.	

via, et simul dixisse, Veta Quirites flere: neque lədant numina nostra suis lacrymis. Offerant thura, atque pium agmen placent novum Quirinum: et colant artes patrias et militiam. Imperavit; et evanuit oculis in auras inanes. Hic convocat Patres, et menorat voces jussas. Aedes ponuntur Deo: mons etiam appellatur ab illo; et certi dies reponunt sacra paterna. Disce etiam quamobrem cadem dies dicatur festa Stultorum: ratio quidem levis, sed tamen conveniens. Terra vetus non habuit incolas eruditos: sæva bella conficiebant viros fortes. Plus erat gloriæ in ense, quam in aratro adunco: ager neglectus reddebat pauca domino. Antiqui ta-

---

cem aliis pro vulg. horruerantq.—505 Heins. malebat *dix. viro*, *Pr.*—506 Nec meliores. *Heins.* Aliū ne.—507 Alii placantque.—509 Pro oculis Heins. malebat *oculus*; vel in *tenuem ex oculis ev. auram*.—510 Patres pr. Eld. et sex scripti cum Naugeriano et vulgatis: alii *populos vel populum*. Mox usaque *verba unius Mor. unde Heinsiū conj. risaque vera, vel certa*. Verba facit tres libri; Heinsiū malebat, *jacit*.—511 Pro fiunt Excerpt. D. faciunt; unus Pat. ponunt.—514 Tres libri *causaq. aperta tamen*. Pro subest Voss. et Maz. *fides*: Heins. legit *fide*: Pet. etiam *tamen*.—515 Fr. *doct. tell.* inverso ordine

NOTÆ

506 *Violent*] Lætitiam quippe, non merorem, ex consecratione regis sui concipere debebant Romani: siquidem tameu ea non ficta fuisset.

507 *Quirinum*] Eo nomine in cœlis vocari ipsemet indicavit; modo ut historicorum quoque fabulis aliqua fides.

508 *Patrias*] Justitiam præsertim et militiam, ex Plutarchi sententia. Maro autem Æn. vi. ‘Tu regere imperio populos, Romane, memento;

Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem, Parcere subjectis, et debellare superhos.’

511 *Ab illo*] A Curibus tamen Sabinorum, qui illuc conserderunt, dictum collem testatur Festus, cum prins Agonus appellaretur.

512 *Certi*] Quirinalia ergo stata et annua.

Paterna] Romulo patri dicata.

513 *Eudem*] Qua Quirini festum.

Farra tamen veteres jaciebant, farra metebant:	
Primitias Cereri farra resecta dabant.	520
Usibus admoniti flammis torrenda dedere;	
Multaque peccato damna tulere suo.	
Nam modo verrebant nigras pro farre favillas;	
Nunc ipsas igni corripuere casas.	
Facta Dea est Fornax: læti Fornace coloni	525
Orant, ut fruges temperet illa suas.	
Curio legitimis nunc Fornacalia verbis	
Maximus indictit; nec stata sacra facit.	
Inque Foro, multa circum pendente tabella,	
Signatur certa Curia quæque nota.	530
Stultaque pars populi, quæ sit sua curia, nescit:	
Sed facit extrema sacra relata die.	

men spargebant triticum, metebant triticum: offerebant Cereri primitias frumentum resectum. Impulsi utilitate dederunt farva torrenda ignibus; et passi sunt multum dispendium suo errore. Nam modo colligebant atrum cinerem pro frugibus; modo immiserunt ignem suis tuguriis. Dea Fornax creata est: agricultæ læti Fornace precontur, ut illa moderate torreat sua farra. Nunc Curio Maximus indictit rociis solemnis Fornacalia; neque facit sacra stata. Atque Curia queque notatur certo indicio in foro, multa tabella circum pendente. Et pars populi stulta ignorat quænam sit sua Curia: sed celebrat sacra

---

—520 Quidam ex melioribus farr. secata dab. unus Heins. reperta.—521 Hamburg. Us. edicti fl. Alii etiam torr. dederunt.—521 Igni ex Ursin. Læti, Maz. et octo aliis; vulg. ignes.—526 Pr. Ed. et tres scripti ut vires temp.—527 Alii Fornicalia.—531 Fr. Multaque; et Stultaque pro var. lect.—532 Re-

NOTE

519 <i>Jaciebant</i>] Serebant. 520 <i>Cereri</i>] Quæ frugum Dea. 521 <i>Usibus</i>] Experientia quippe artim magistra; neque necessitati quicquam inexpertum. <i>Flammis</i>] Quanquam ergo tostum melius esse far usu didicissent; non tamen torrendi satis idoneam rationem invenerant. 523 <i>Nigras</i>] Farre nimum tosto. 525 <i>Fornax</i>] A Numa initium habuit, qui et egregiar Deæ ‘fornacalia’ torrendi farris indictitias ferias instituit. 526 <i>Temperet</i>] Ne adurantur.	527 <i>Curio</i>] Primum omnium seu caput aut ξερχον intellige; cuius anuctoritate et Curiae, quas 30. numero Romulns instituit, et Curiones ceteri regebantur. <i>Legitimis</i>] Certa quadam formula comprehensis, hac v. g. JOVIS EPULUM CRAS EST. LAVATIO DEUM MATRIS EST HODIE, &c. 528 <i>Indicit</i>] Quia non statæ feriæ, sed indictitiae. 530 <i>Signatur</i>] In iis tabellis, in quam Curiam seu aediebam, ad eam rem paratam, hæc aut illa Curia seu pars populi ad rem divinam accede-

EST honor et tumulis : animas placate paternas ;
 Parvaque in extinctas munera ferte pyras.
Parva petunt Manes : pietas pro divite grata est   535
 Munere : non avidos Styx habet ima Deos.
Tegula projectis satis est velata coronis ;
 Et sparsae fruges, parcaque mica salis :
Inque mero mollita Ceres, violaeque solutæ :
 Hæc habeat media testa relicta via.   540
Nec majora veto : sed et his placabilis umbra est.
 Adde preces positis et sua verba foci.

relata die extrema.—Est quoque honor sepulcris. Placate animas paternas ; et portate levia dona in rogos extinctos. Umbra poscunt temnia. Pietas est accepta pro lauto dono. Styx infinita non habet Deos cupidos. Tegula tecta floribus sparsis, et farra projecta, et parva mica salis, et frumentum aspersum vino, et violæ solutæ sufficiunt. Testu destituta in media via habeat hæc. Neque prohibeo ampliora : verum Manes possunt etiam placari istis. Adjice preces et sua verba aris

---

lata Heins. recepit pro vulg. relicta ex opt. A. Voss. Arund. Maz. et tribus aliis.—533 Fr. anim. pacate pat.—534 Sie corr. Heins. ex Maz. et uno V. ceteri cum vulg. extractas m. ferre pyr.—535 Malo, gratis; ut τὸ est subintelligatur. Pietas apud gratos Manes est pro magno munere. Heins.—537 Vulg. edebatnr Teg. porrectis sat. at Excerpt. Pol. prorectis, unde Heins. corr. projectis. Mox in duobus scriptis est vallata cor.—538 Quidam ex melioribus sparsaque : Ursin. Pet. et unus V. parcaque. Heins. versum sic refingit. Et parca fruges, parcaq. m. s.—540 Ed. Mycill. et alias texta pro testa. Nonnulli etiam testa reperta vi.—542 Unus Pet. pos. in sua vota foc. H. et pia verba:

NOTÆ

ret, descriptum erat.

531 *Nescit*] Atque adeo rei divinæ suo tempore non dat operam.

532 *Facit extrema*] Quirinalia stultorum ferias appellavit etiam Festus, quod eo die sacrificarent, qui formicibus, cum indicta essent, non potuerant feriati.

533 *Est honor*] Tertio a Quirinalibus die feralia fieri, et piis Manibus justa solvi alii scripserunt.

Tumulis] Ad sepulcra.

534 *Pyras*] Proprie pyra lignorum est congeries acceusa, in qua mortuum cadavera adurebantur. Verum hoc in loco pro busto aut sepulcro ponitur.

535 *Manes*] Quos animas paternas modo dixit.

536 *Avidos*] Avaros.

Styx] Inferorum palus, quæ pro Inferis ipsis posita.

537 *Tegula*] Super tegula, testa, aut silice ponebantur epulæ aut dona quæ Diis Manibus apponebantur.

539 *Ceres*] Pro pane posnit vino madido, aut farina eodem subacta. Videatur Festus.

540 *Via*] Ad vias enim posita olim sepulera : quod et hodie adhuc apud multos obtinet.

541 *Majora*] Quibus quisquam Manes placare studeat. Multum vero in his sepulcralibus epulis consumsisse veteres nullus dubitat.

542 *Sua*] Convenientia.

Focis] Pro accessis luminibus interpretati sunt. Ergo per focos alta-

Hunc morem *Æneas*, pietatis idoneus auctor,
Attulit in terras, juste Latine, tuas.
Ille patris *Genio* solennia dona ferebat; 545
Hinc populi ritus edidicere pios.
At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
Bella, Parentales deseruere dies.
Non impune fuit: nam dicitur omne ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis.
Vix equidem credo: bustis exisse feruntur, 550
Et tacitæ questi tempore noctis avi.
Perque vias Urbis, Latiosque ululasse per agros
Deformes animas, vulgus inane, ferunt.
Post ea praeteriti tumulis redduntur honores; 555
Prodigiisque venit funeribusque modus.

positis. Æneas certus auctor pietatis induxit hunc ritum in terras tuas, juste Latine. Ille portabat munera solennia Genio paratus; inde populi perdidicerunt pias ceremonias. At olim, dum gerunt longa bellu armis pugnacibus, omiserunt dies Parentales. Non fuit inutum: nam Roma dicitur ealefacta rogis suburbanis ab isto omne. Ægri equidem fidem adhibeo: ari questi dievuntur prodiisse sepulcris tempore noctis silentis: atque aiunt, animas turpes, populum tenum ululasse per ricos Urbis, et per campos Latinos. Post illa honores omisi reponuntur sepulcris;

Burm. conj. et sua, vel pia vota.—445 Quidam soleun. verba fer. unns Heins. busta; unde ille conj. justa.—446 P. et Excerpt. D. addidicere: deinde pios plerique scripti cum vulg. Arund. suos: Neapolis ex scripto malebat novos.—547 Maz. Voss. et Zulich. legunt pro gerunt: Jun. et Edd. quaedam, nt Neapolis ferunt: plurimi etiam pugnantibus arm.—548 Maz. et duo alii P. deseruisse di.—549 Liber Strozze nancertur crimine ab.—550 Thuan. incul. foci.—551 Maz. exiss. fatentur.—552 Maz. Et tacito q.—553 Latiosq. ex Voss. et tribus Med. restituit Heins. pro vulg. latosq. Fr. latos omisso que.—556 Fr.

NOTÆ

ria intelligenda esse censeo; quod ex *Æneidos* v. repetere.
Æneilos quinto, atque ab *Ænea* ipso
Anchisæ patri relatis feralibus, verum esse facile demonstravero.

543 *Idoneus*] Quippe pietate super mortuorum notus.

544 *Latine*] Laurentum rex fuit, cuius filiam Laviniam *Æneas* duxit uxorem.

545 *Genio*] Manibus patris Anchisæ, cui tanquam Deo sacra instituit.

Solennia] Ne pugeat rem totam ex

Æneidos v. repetere.

546 *Hinc*] Ab ipso *Ænea*.

548 *Parentales*] Quibus, pro parentibus et majoribus extinctis, epulas ad eorum sepulera ferebant.

Deseruere] Vix aliunde istud sit probandum. Verum de his nugas dubiam cur faciamus Nasonis fidem?

549 *Omne*] Impietate sane nihil magis oninodosum.

550 *Suburbanis*] Hi enim ante Urbem excitabantur.

Incaluisse] Atque adeo plurimos ob

Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ :
 Expectet puros pinea tæda dies.
 Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
   Comat virgineas hasta recurva comas.   560
 Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris
   Aufer : habent alias moesta sepulcra faces.
 Di quoque templorum foribus celentur opertis :
   Thure vacent aræ, stentque sine igne foci.
 Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris   565
   Errant : nunc posito pascitur umbra cibo.

et finis fuit portentis et funeribus. Dum tamen hæc geruntur, puellæ viduæ quiescite, fax pinea expectet dies puros. Neque acus curva ornet capillos virgineos tibi, quæ videberis matura matri cupidæ. Hymenæe, repone tuas tædas, et tolle eas ab ignibus obscuris : tristia busta habent alias tædas. Dii etiam condantur januis templorum clausis : altaria sint sine thure ; et aræ maneant sine igne. Nunc Umbræ iunes et corpora sepulta vagantur ; nunc Manes pascuntur dapibus admo-

Prodigi. fuerat fun. Sa. Prodigii sq. venis : A. pr. suus.—557 Alii hæc fient, vid. Deinde pro viduæ Jun. et Gottorph. avidæ.—558 Plurimi Expectet ; quinque Expectat ; vulg. Exoptat.—559 Fr. Non pro Nec. Dein pr. A. Læti, et duo alii quæ primum mat.—563 Tres libri for. celebrentur ; et duo apertis.—565 Fr. nunc

NOTÆ

intermissa feralia interiisse.

554 *Inane*] Vanæ atque iuanes dicuntur Umbræ, quæ sine corpore.

555 *Præteriti*] Neglecti aut omisi.

556 *Prodigiis*] Non amplius bustis prodierunt Manes.

Funeribus] Non ita frequentes cædebant Romani.

557 *Hæc*] Sacra feralia.

Cessate] De nuptiis nolite cogitare.

558 *Pinea*] Cujusmodi ad nuptias soliti adhibere, aut etiam ex spino, quas ex maritæ foculo accendebant.

559 *Cupidæ*] Scilicet id unum prope curaut matres, ut placeant filiæ suæ, et quam primum nubant.

Matura] Quæ ætate est nubili.

560 *Comat*] Atque adeo per dies ferales et placandis Manibus dicatos de matrimonio ne cogitet.

Hasta recurva] Acum comatoriam ne dubites intelligendam esse, qua

crinium compago retinebatur, ne laxius fluenter, aut sparsi dissiparentur, de qua Martialis hoc disticho : ‘ Unus de toto peccaverat orbe comarum Annulus, iuserta non bene fixus acu.’

561 *Tuas*] Quæ lætitiae sunt, utpote ad nuptias.

Hymenæe] Deum nuptiarum jam sæpe diximus.

Ignibus atris] Tædarum feralium, quæ lugubres ; utpote in funeribus, et ad Deos inferos spectantibus.

563 *Celentur*] Ne quid funestum videant ; qua re etiam Pontifici, flaminii Diali, aliisque qui rem facturi essent, interdictum funesto aspectu res divinas turbare.

564 *Foci*] Deorum altaria.

565 *Corpora functa*] Umbræ defunctorum, qui sepulcro tamen non carneare : namque his qui caruisseut cen-

Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint

Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.

Hane, quia justa ferunt, dixere Feralia lucem.

Ultima placandis Manibus illa dies.

Ecce anus in mediis residens annosa puellis,

Sacra facit Tacitæ: vix tamen ipsa tacet.

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,

Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.

570

tis. Neque tamen hæc ultra quam tot dies restent de mense, quot carmina nostra habent pedes. Vocaberunt hanc diem feralia, quia ferunt justa. Illa dies postrema Umbris placandis. Ecce anus proiecta atate stans in mediis puellis refert sacra Tacitæ; ipsa tamen ægre tacet. Atque ponit tria thura tribus digitis sub limine, qua parvus mus paravit sibi callem secretum. Tum neclit licia cantata nigro

pro cl.—566 Gottorph. *Err. nunc pareo pasc. et P. imposito.*—567 Sic Heins. ex melioribus vs. refingit; alii *Nect. hoc u. quam cum d. m. supersint;* vel etiam *u. cum tot d. vel nt Fr. quam quot.*—569 Scaliger corr. dicunt pro *dixere.*—570 Thuan. et Hamburg. *Optima plac.*—571 Gottorph. *resid. animosa*, unde Heins. *conj. vinosa*, vel *pannosa.*—573, V. et post. Ed. Aldin. *thur. simul sub.* Voss.

NOTÆ

tum errare annos necesse; neque ad hæc sacra, utecumque horrenda, et ab impuro spiritu confieta, admittebantur.

566 *Pascitur]* Seilicet ad epulas venient qui carent corpore.

567 *Hæc]* De erroribus Umbrarum loquitur.

Quam tot] Conjectura opus est hoc in loco, quam ex illustriss. Neapolitano. *Suspiciatur* est 12. Kalendas Mart. ultimum fuisse diem quo feralibus sacris incumbendum esset, quibus quidem aliquot ante diebus vacare lieceret. Atque ita undecim dies remanebunt e mense; ipso tamen feralium die comprehenso.

568 *Quot habent]* Siquidem non errant Unibræ ultra quam deinde tot dies supersint ex mense Februario, quot pedes carmina ista habent, undecim certe superesse necesse est; tot enim constant pedibus Hexameter et Pentameter: atque adeo quan-

quam a veteribus Kalendariis aberret Naso, non potuerunt ipsius feralia ultra 12. Kalendas Martias proferri.

569 *Hanc]* Duodecimam dicit Kalendas Mart. seu Februario decimum octavum diem, ut numeramus nos, quo feralia absolvebantur.

Justa] Eo nomine sacra appellabantur, quæ Diis Manibus persolverebantur: in quibus solenne aliquid offerre, et ex præcedentibus appareret.

570 *Illa]* Februario mensis decima octava, scilicet, quam ultimam Manibus placandis dicit esse.

571 *Anus]* Per dies ferales Tacitæ Dæw, quæ et Muta, et Lara, et Mania dicta, nescio quid magicum, ad compescendas detrahentium lingnas, parabant; quod deinceps, modo ne rideas, aut fleas, a Nasone audies.

572 *Vix]* Taceat vetula! Prunam citius ore retinuerit.

573 *Tria thura]* Tria thuris grana.

Tum cantata ligat cum fusco licia rhombo, 575
 Et septem nigras versat in ore fabas.
 Quodque pice astrinxit, quod acu trajecit aëna,
 Obsutum mænæ torret in igne caput :
 Vina quoque instillat. Vini, quodcumque relictum est,
 Aut ipsa, aut comites, plus tamen ipsa, bibit. 580
 Hostiles linguas inimicaque viuximus ora,
 Dicit discedens, ebriaque exit anus.

rhombo; et agitat septem fabas atras in ore. Atque torret in igne caput mænæ consutum, quod compedit pice, quod transfixit acu æna. Infundit etiam rina: vel ipsa, vel comites, ipsa tamen plus bibit vini, quodcumque est residuum. Abieus dicit, ligavimus linguas inimicas, et constrinximus ora infensa; atque vino oppressa

etiam et Strozzæ sub limina.—575 Olim edebatur *Tum cant. tenet cum fusco l. plumbō*. Ex sex vett. et decem aliis Heins. rescribit *ligat*: deinde amplectitur quod in Pal. Cod. et uno Pat. pro var. lect. erat notatum, *rhombo pro plumbō*; uam in multis vett. erat *bombo*, vel *bumbo*: sed vid. Not. Var. Præterea duo libri habent *cum fuso...plumbō*; Voss. *consuto...limbo*; tres *confuso...bombo*: Francini volebat *Thusco*.—577 Nonnulli *pic. astringit*; alii etiam *transfixit*; opt. A. *transfigit*. Quidam etiam *acu t. acuta*.—578 *Mænæ* est ex Heins. corr. vulg. *menta*. Nangerianus et Ursini *Obtusum mentæ*: Pet. et unus P. *Obsutum mentæ*: Zulich. *Obsutum mænæ*; ut et Maz. a pr. man. Vid. Not. Var.—579 Quique Codd. *quog. instillant: vin.* Mox est duobus libris deest: et Heins. olim volebat *quocumq. relicti*.—581 Quidam Codd. *inimicaq. vicimus or.* Fr. *veximus*, et *viuximus* pro var. lect. alii *junxitimus*.—

NOTÆ

575 *Cantata*] Incantata.

Licia] Limbos intellige, quibus intrinque stamina ligantur; quorū quidem usus multus in beneficiis, ad mentes ligandas, non secus ac illis implicatur stamen.

Rhombo] Trochus fuit seu turbo, aut simile aliquod instrumentum, quo veneficar præsertim ad incantationes utebantur. Hinc Propertii, ‘ magico torti sub carmine rhombi’; et Luani, ‘ torti magica vertigine rhombi.’

577 *Pice astrinxit*] Ne quam vocem proferat, scilicet, muti piscis caput.

Aëna] Ex ære, ritu solenni.

578 *Mænæ*] Piscieulus est marinus non magni pretii; quem ut appositissime, non sine magno conatu tamen, et multa eruditione, ex Manuscriptis

quibusdam et veterum monumentis huc retraxit clariss. Heinsius. Mænæ vero Deæ, ob nominis cognationem, quod in aliis Diis obtinuit, docente Athenæo, deinde et Mutæ, mæna mutus piscis, isque insigniter obsutus, mire dedicatus fuit: neque aliter seripssisse velim Nasonem nostrum.

580 *Plus tamen*] Atque adeo non temere paulo ante pro *annosa*, *vinosa* reponendum suadebat idem Heinsius.

581 *Viuximus*] Proprie ex arte magica, pro, ligavimus. Ceterum adversus maledicos aliud incantamentum, quam recti conscient mentem ne quæsieris; nisi forte insuper famæ mendacia ridere multo usu certisque purioris Philosophiæ documentis confirmato animo didiceris.

582 *Ebria*] Quæque adeo pulchre

Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras.

Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.

Jupiter indomito Juturnæ captus amore

585

Multa tulit, tanto non patienda Deo.

Illa modo in sylvis inter coryleta latebat:

Nunc in cognatas desiliebat aquas.

Convocat hic Nymphas, Latium, quotcumque tenebas :

Et jacit in medio talia verba choro :

590

Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,

Vestra soror summo jungere membra Deo.

Consulte ambobus : nam quæ mea magna voluptas,

Utilitas vestræ magna sororis erit.

Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,

595

Ne sua fluminea corpora mergat aqua.

prodit. Forte petas a nobis, quæ sit Dea Muta. Accipe quæ mihi perspecta per senes artos. Jupiter correptus amore suo Juturnæ tolerarit multa non toleranula Deo. Illa nunc latitabat in sylvis inter coryleta; nunc se dabat in aquas consanguineas. Hic convocat Nymphas, quotcumque habebas, Latium; et mittit tales voces in medium catum: Vestra soror ipsa sibi nocet, et refugit quod illi prodest, miscere artus cum supremo Deo. Prospicite utriusque; nam quæ mea magna voluptas, erit ingens compendium vestræ sororis. Vos occurrite illi fugienti in ultima

583 *Forsitan...requiras ex duobus vett. reponit Heins. vulg. Protinus...requires.—585 Indomito J. captus Heins. dedit ex libris melioribus pro vulg. immodico J. rictus: quidam etiam vincetus.—587 Scribitur etiam coruleta. Latebat rectius Voss. et tres alii.' Heins. Alii jacebat.—589 Ex Med. Heins. recepit quotcumque tenebas: vulg. quæcumque tenebat: Fr. quæcumque tenebant.—590 Pro jacit Heins. malebat facit.—592 In plurimis Edl. summ. concubuisse D. R. procubuisse; sed, teste Heins. meliores magno numero cum pr. Ed. jungere membra. Tum Cod. Læti Jovi pro Deo.—593 Nam quæ est incolores plerique: placet: Nam quod cum uno Med. Gottorph. quoniam. Heins. Fr. namque...voluntas (voluntas a manu secunda; voluptas fuerat a manu prima, quod correctum.)—594 Vestr. prima sor. Excerpt. D. Arund. Voss. prim. V. et sex alii: non male, nisi vox illa sequeretur. forte iterum præta vox a librario expulsa fuit. Burn.—595 In deest Strozzæ.—596 Duo*

NOTÆ

et sapienter sacrum absolvit.

585 *Juturna]* Quæ nymphæ Turni illius Virgiliano carmine notissimi regis soror fuit.

587 *Coryleta]* Corylis loca consita; enjus arboris fructum avellanas dicimus.

588 *Cognatas]* Non tam quia Venilia Nympha mater, et ex Deorum

gente ab avo aut proavo Pilumno Jove sato, quam quod in Latino agro fons quidam Juturnæ nomine, qui Poëtis fabulandi occasionem dedit.

589 *Hic]* Jupiter, scil. qui quam sit in hac nympharum turba ridiculus Deus vix quisquam dixerit.

591 *Ipsa]* Juturna, scil.

593 *Ambobus]* Juturnæ, scil. atque

Dixerat : annuerunt omnes Tiberinides udæ,
 Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
 Forte fuit Nais, Lara nomine : prima sed illi
     Dicta bis antiquum syllaba nomen erat,   600
 Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
     Nata, tene linguam : nec tamen illa tenet.
 Quæ, simul ac tetigit Juturnæ stagna sororis,
     Effuge, ait, ripas : dicta refertque Jovis.
 Illa etiam Junonem adiit : miserataque nuptam,   605
     Naida Juturnam vir tuus, inquit, amat.
 Jupiter intumuit : quaque est non usa modeste,
     Eripuit linguam : Mercuriumque vocat :

ripa, ne tingat suos artus aqua fluminea. Absolverat: omnes Tiberinides madidæ, et quæ frequentant thalamos tuos, Ilia, assenserunt. Forte fuit Nais nomine Lara; verum prima syllaba bis prolata erat illi nomen vetus impostam ex prætitute. Almo dixerat sæpe illi, filia reprise linguam; neque tamen illa compescit. Quæ statim atque pervenit ad latices Juturnæ sororis, Vîta, inquit, ripas; atque narrat verba Jovis. Illa quoque accessit ad Junonem, et dolens rives maritæ, ait, Maritus tuus tenetur amore Juturnæ Naidis. Jupiter incensus est ira, atque sustulit linguam quæ non est usa parce, atque Mercurio imperat, Ducito istam ad Inferos; ille locus

libri corp. mandet aq. Puto, flumineæ corpora mandet aquæ. Attius Philoctete apud Ciceronem lib. II. Tuscul. ‘Heu quis salsis fluctibus’ mandet Me ex sublimi vertice saxi? Heins.—597 Annuerunt cum Naugeriano et uno Med. Heins. monet legendum pro vulg. annuerant. Dein olim legebatur Nymphæ Tiberinides omnes; Heins. emend. omnes T. udæ: nam in plerisque scriptis omnes T. udæ; et in duobus Nymphæ Tiberinides udæ.—598 Heins. malebat I. dia, tu.—599 Tres libri fuit Nympha L. V. Nympha. Dein Lara ex Maz. Fr. Zulich. Læti, aliisque opt. Codd. vulg. edebatur Lar.—601 Ex conj. Neapolis; vulg. et. Quidam scribebant positum est. Alii etiam Almon.—603 Unus J. tecta sor.—605 Læti Cod. Ill. eadem J. Deinde vulg. editum miserataq. nuptias: at ‘nuptam rectius nonnulli: alii nymphæ, vel nympham.’ Heins. Præterea Strozzæ lib. miserata maritas.—606 Fr. Naiada.—607 Pro non Heins. mallet minus.—608. 609 Monet Ursini, Voss. Zulich. Maz. et quatuor

NOTÆ

Jovi.

597 *Tiberinides*] Tiberini fluvii Nymphæ.598 *Thalamos*] Anienem intellige, in cuius undas se præcipitem dedit Ilia, a quo excepta fuit, et pro uxore amata: namque ea fuit Poëtæ nostri sententia Amorum tit. 6.599 *Nais*] Fluvialis nympha.*Prima sed*] Lala adeoque dicebatur, a Graco λαλέω loquor.601 *Vitio*] Loquacitate, scil. et garrulitate.*Almo*] Qui fluvius ad Urbem in Tiberim deflueus garrulae nymphæ pater fuit.604 *Ripas*] Quia dixerat Jupiter; ‘Vos illi in prima fugienti obsistite ripa.’605 *Nuptam*] Junonem, scil. enim pellicem Jupiter adornabat.606 *Nuida*] Nympham fluvialem.

Duc, ait, ad Manes: locus ille silentibus aptus.

Nympha, sed internæ Nympha paludis, erit. 610
Jussa Jovis fiunt: accepit lucus euntes.

Dicitur illa duci tum placuisse Deo.
Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur;

Et frustra muto nititur ore loqui.
Fitque gravis, geminosque parit, qui compita servant, 615
Et vigilant nostra semper in urbe, Lares.

PROXIMA cognati dixere Caristia cari,
Et venit ad socias turba propinqua dapes.

Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquus,
Protinus ad vivos ora referre juvat:

620

est idoneus tacentibus. Erit Nympha, sed Nympha paludis Stygiae. Mandata Joris obseruantur. Lucus recepit profiscentes. Illa dicitur tum placuisse Deo duci. Hic rim facit: illa oral nutu pro coce; et nequicquam contendit fari ore muto. Atque fit gravida, et emittit Luces gemellos, qui assident triviis, et vigilant semper in nostra Urbe.—Cari cognati dederunt nonen proximis Caristiis, atque agmen cognatum accedit ad epulas amicas. Nimirum gratum est continuo redire ad superstites a

alii, [pro vocat;] rectius: et pro Eripit huic, Eripuit iidem. Forte, Mercuriumq. monet, Ducat ut ad M. vel etiam, cum libri proximo Pentametro non nulli habeant, Nympham hæc infern. legi possit, Due hanc ad M. (l. i. s. aptus) Nympham, ait: infern. Heins. Versus ille seaberriimus; cui nos anerioritate codicis Fr. integratatem restituiimus, legendo, in praecedenti *vocat*, et dein, Due, ait, ad M. Burm.—611 Alii acc. *luctus evit*.—612 Fr. *duc*, tunc *plac*. Be. etiam *complacuisse suo*: plurimi quoque alii suo pro *Deo*.—613 Sic ex Cod. Neapolis: vulg. V. *parat*: *hunc vult*. Gottorph. *huic*; unus *hinc*.—616 Scripti quidam et editi in aede L.—618 Olim edebatur *ad socios t. p. Deos*; et pro *Deos* in uno *patres*, in alio *cibos*: unde Heins. conj. *dapes*, scil. *socias...dapes*, quod unus Med. postea confirmavit.—619 V. *Sed pro et.* Excerpt. Voss. et

NOTÆ

Sed nota quam multa paucis aperiat
garrula.

607 *Intumuit*] Bile scil. ex Laræ
indicio.

610 *Paludis*] Stygis.

613 *Vultu*] Qui quidem non levis
animi index.

614 *Frustra*] Quia neque loquitur,
neque Mercurius flectitur.

615 *Gravis*] Ex Mercurio facta est
gravida.

Compita] Trivia; in quibus etiam
publice Lares colebantur; ut postea
videbimus.

617 *Proxima*] Quæ omisit vetus
Romanum, Constantini magni Kalendarium ad S. Kalend. Mart. assignat.
Dies vero ille totus dieatus conviviis:
unde et dictus ‘festum epularum’?

Caristia] Ἀπὸ τῆς Χάριτος, a *Gratia*, dieta *Caristia*, quia ut Valer. Max. tradit, illis conviviis præter cognatos et affines nemo interponebatur; ut, si quæ inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensa, et inter hilaritatem animorum, fautoribus Concordiae adhibitis, toleretur.

Postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
Aspicere; et generis dinumerare gradus.
Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
Frater, et in partus mater acerba suos:
Cui pater est vivax, qui matris⁴ digerit annos, 625
Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor,
Et quæ ruricolis semina tosta dedit:
Et Soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus:
. Et quicumque suas per scelus auget opes. 630

sepuleris, et cognatis qui sunt mortui, atque videre quicquid superest de genere post tot eruptos, et recensere gradus consanguinitatis. Insontes accedant: Procul hinc, procul esto frater impius, et mater sara in liberos suos; cui pater est vivax, qui inquirit in annos matris, quæ socrus acerba urget nurum inviram. Fratres Tantalidæ, et coniux Jasonis sit procnæ, itemque ea quæ præbuit semina tosta agricolis: et Procne cum sorore, et Tereus infestus utriusque, et quisquis cumulat suas divitiæ

novem Codd. *per. propinqui*; et unus Mor. *propinquos*.—621 Pro *suos*, Hamburg. *tuos*, quod et Heins. *præfert*.—625 Gottorpih. *riv. cui* *mater* *digerit ann.* Voss. Excerpt. *etiam* *digerit*: Pet. *dirigit*.—627 Fr. *Tantalides*.—631 Bonis

NCTÆ

618 *Turba propinqua*] Cognati et affines.

619 *Tumulis*] Ad quos feralibus diebus accesserant.

621 *Sanguine*] De eadem cognatione.

622 *Gradus*] Sunt enim inter se cognati alii aliis propinquiores, superiores, aut inferiores.

623 *Procnæ*] Verba hæc sunt, quæ si impios a Caristiis nostris arecere possent.

624 *Partus*] Filios: quos male perdere non dubitet, ut Medea.

625 *Cui*] Quique adeo patris mortem optat.

Digerit] Recenset, ut quam sit brevi moritura intelligat.

626 *Quæ premit*] Istæ vero in proverbiis abierunt, quasi murus diligere non possint.

627 *Tantalidæ*] Tantalidis Atreo

atque Thyesti Tantali nepotibus similes: quorum quidem odia et nefaria facta non semel vidimus.

Iasonis] Medea; quæ patrem prodidit, fratrem laceravit, filios ex Jassone marito necavit, beneficiis suis orben replevit.

628 *Quæ ruricolis*] Ino est, Phryxi et Helles noverca, quæ agricolis adusta semina dabat, ut cum minus nascerentur divinitus immissam annonæ caritatem crederent; mox ad sacerdotes et angues irent, qui corrupti Phryxum atque Hellen mactandos pro expiatione dicenterent, &c. de quibus fusius in sequentibus.

629 *Soror*] Philomela, cuius et Procnes Tercique fabulam habes in Metam.

Duabus] Philomelæ, scilicet, et Procnae.

Dis generis date thura bonis. Concordia fertur
 Illo præcipue mitis adesse die.
 Et libate dapes: ut grati pignus honoris
 Nutriat incinctos missa patella Lares.
 Jamque ubi suadebit placidōs nox ultima somnos, 635
 Parca precaturæ sumite vina manus.
 Et, Bene nos, Patriæ, bene te, Pater, optime Cæsar,
 Dicite suffuso, per sacra verba, mero.

per flagitium. Probi offerte thura Diis gentis. Concordia dicitur adesse lenis præsertim illo die. Atque libate epulas, ut patella missa pignus grati honoris alat Lares succinctos. Cumque jun nox extremū suadebit lēnes somnos, manus precatura capite paulum meri: atque dicite, Bene vos, bene te, Cæsar optime, Pater

ex multis scriptis recepit Heins. pro vulg. *boni*.—632 Scripti et editi plurimi *Illa præcip*. Mox Pet. adess. *jubet*.—633 Fr. in pro ut. Voss. Fr. Arund. Ursin. Pet. Zulich. et multi alii opt. notæ dant *honoris*; vulg. *amoris*.—634 Olim legebatur *N. intinctos m. p. cibos*. ‘Ceterum pro *intinctos...cibos*, quod Latinum non est, Hamburg. *inrentos cibos*; Arund. *intactos cibos*; undecim alii *immissos cibos*; quinque *incinctos cibos*: Voss. *intinctos Lares*, quomodo Zulich. et Maz. a pr. man. enjus scripturæ fugitiva etiamnum vestigia apparebant. Lege nulla fere mutatione et conjectura indubitate *incinctos...Lares*.’ Heins.—635 Multi nox humida sonn.—636 Sic corr. Heins. vulg. edebatur *Larga precaturi s. v. manu*: Maz. et Voss. pro var. lect. dedit *Parca*: Deinde Codd. *precatura..manu*; et unus Med. *manus*: unde emendatio Heinsii. Fr. exhibet *Larga precaturi s. thura manu*.—637 Quidam scripti et editi *vos pro nos*. Deinde edebatur *bene, tu Patriæ P.* sed meliores omnes, teste Heins. *te pro tu*.—638 Post sacra verba quidam veteres: *sint*

NOTÆ

631 *Dis generis*] Ejusdem cognationis, Laribus, et Diis domesticis.

632 *Illa*] Quo Caristia celebrantur.

633 *Libate dapes*] Diis, scil.

634 *Incinctos*] Incinati nempe seu succinati in marmoribus et signis æneis antiquis exprimuntur Lares.

Missa] Vox est convivialis; unde ‘missus’ pro cibo, et ‘missæ pollo fruges’ apud Livium in anguralis sacri descriptione.

Patella] Festus speciali quadam significacione patellas dicit esse vasa parva piata, sacris faciendis apta. Ab iis vero Lares ‘patellarii’ dicti, quia non e potu modo in focum, qui Larium sedes, aliquid defundebatur,

sed e cibis quoque in patella aliquid in focum deferebatur.

635 *Ultima*] In multam noctem quippe, immo et primam lucem quandoque, apud veteres convivia protrahebantur.

636 *Parca*] Ad libationem, quæ parco mero, in focum aut mēnsam effuso, siebat.

637 *Nos*] Lege *vos*, et Lares intellige, inter quos medius Augustus in compitis etiam dicatus.

Patriæ] Augusto enim in conviviis, non publicis tantum sed et privatis, ex Senatusconsulto omnes libare tenebantur; ut ex Dione liquet. Hinc Horat. Carm. iv. 5, ad eundem: ‘Condit quisque diem collibus in suis, Et

Nox ubi transierit, solito celebretur honore,
Separat indicio qui Deus arva suo. 640

Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes.

Te duo diversa domini pro parte coronant;
Binaque sertæ tibi, binaque liba ferunt.

Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu 645
Sumtum de tepidis ipsa colona foci.

Ligna senex minuit, concisaque construit alte,
Et solida ramos figere pugnat humo.

Patriæ, voces sint firmæ mero sparso.—Postquam nox præterierit, Deus qui dividit agros sua nota honoretur solenni honore. Termine, seu saxum, seu es truncus immisitus in arvum, habes etiam sic numen a veteribus. Duo domini pro duabus partibus redimunt te sertis, et offerunt tibi duas coronas, et duo liba. Ponitur altare: colona ipsa agrestis huc portat parva testa ignem petilum ex fociis calidis. Senex scindit ligna, et extruit alte confracta, atque contendit defodere sudes in solo duro.

bona verba Maz. Voss. Læti, pr. A. atque alii nonnulli. In Zulich. Hamburg. et Gottorph. sint sacra. Pet. Arund. Ursin. et plurimi alii, in sacr. hiante versu. Lege, sint rata verba, vel, ter rata verba, aut ter bona verba. ut Tibull. Eleg. II. 2. ‘Dicamus bona verba.’ Heins. Si quid mutandum, Burm. mallet per sua, vel per bona verba.—641 Mor. in agris.—642 Ex Gottorph. et tribus aliis Heins. recepit sic pro vulg. tu. Meliores etiam, teste Heins. numen; ceteri nomen. Burm. putat distinctione juvandum locum—ab antiquis: sic, &c.—643 Fr. Te diversa duo dom. de part. alii etiam de part.—644 Liba Heins. rescripsit ex Ursin. Voss. Arund. Zulich. Maz. Nauger. et multis aliis pro vulg. dona.—645 Pro hoc alii hic, vel hac, vel huic. Dein curto... testu est in optimis scriptis; vulgo tamen curta...testa: in aliis caro...testo vel texto, vel lecto pro testo: in Fr. curva...testa.—647 Unus Pat. ex opt. concisaq. destruit alt. Plerumque etiam scribitur alto: in quibusdam arte, vel apte. Heins. conj. concisa superstruit aræ; nam alter Pet. aræ.—648 Pr. Ve-

NOTE

vitem viduas dicit ad arbores: Hinc ad vina redit lætus, et alteris Te mensis adhibet Deum. Te multa prece, te prosequitur mero, Defuso pateris, et Laribus tuum Miscet numen, uti Græcia Castoris Et magni memor Herculis.’

639 *Nox ubi*] Septimo adeoque Kalend. Mart. quanquam aliter in quibusdam Kalendariis.

640 *Qui Deus*] Terminum dicit, in cuius tutela agri fines, cuique termini nalia sacra in Latio a Numa instituta.

642 *Antiquis*] Græcis, scilicet, qui

τέρπουνας dixerunt, quos Latini terminos.

643 *Diversa*] Quia enim Deorum agros dividunt Termini, a duobus seu diversis partibus fiebat sacrificium, atque illud quidem privatum.

645 *Curto*] Utpote pauperis, qui fictilem neque integrum patellam habeat.

Testu] Antique, pro testa aut testo.

648 *Solida*] Dura.

Ramos] Stipites.

- *Figere*] Ad coëcrendam lignorum struem.

Dum sicco primas irritat cortice flamas ;
Stat puer, et manibus lata canistra tenet. 650
Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
Porrigit incisos filia parva favos.
Vina tenent alii : libantur singula flammis.
Spectant, et linguis candida turba favent.
Spargitur et cæsa communis Terminus agna : 655
Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex ;
Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.
Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis :
Omnis erit sine te litigiosus ager. 660

Dum excitat primas flamas cortice arido, puer consistit, et tenet amplas corbes manibus. Tum, postquam ter injecti farra in medios focos, parva filia offert favos divisos. Alii tenent vīnum: singula libantur igne. Catus candidus spectant, et favent linguis. Terminus communis tingitur etiam sanguine agni mactati: neque queritur, euni sus lactens sibi offertur. Vicinia simplex congreduuntur, et frequentant epulas; et canunt laudes tuas, sancte Termine. Tu limites ponis populis, et urbibus, et magnis regnīs: omne arvum esset jurgiūs obnoxium

---

neta et undecim scripti tentat pro pugnat.—649 Ex V. Heins. reposuit *Dum* pro vulg. *Tum*; Fr. *Tunc*. Deinde alii pr. invitat cort.—650 Fr. in voc. *lata* habet *alta* pro var. lect.—652 Quidam pro *Porrigit* putant *Porricit* legendum. *Tum unus incusso fil.* alius *infusos*.—653 *Læti Cod.* et alii *V.* *parant al.*—654 Octo libri *Spectat*, et in *ling.* et quidam *lignis*. Mox cetera turb. pr. A. et *Læti*. Heins. conj. *Spectat*, et *elinguis candida t. favet*.—655 Fr. cum multis aliis cæso... agno.—656 Alii *lactans* scribunt.—657 Ex vett. Heins. profert *simplex*; vulg. sup-

NOTÆ

649 *Sicco*] Facilius quippe ignem concipiunt que arida sunt.

650 *Canistra*] Corbem dicit, in qua quæ ad sacrificium necessaria.

653 *Libantur*] De singulis pars aliqua in ignem mittebatur.

654 *Linguis*] Aut silebant, aut bona verba et ad rem divinam spectantia, ut opus erat, ex ritu dicebant.

Candida] Vel quia pia, vel quia in candidis vestibus.

655 *Spargitur*] Ab omni tamen cæde ac sanguine incontaminatum conservari oportere Terminum pacis et amicitiae custodem. Num vir iustus ac civilis statuerat, si Plutarchio

credimus. Ubi jam illa lex? Distinguias necesse est tempora; nisi Nasonem nostrum atque Horatium maius illi litem movere.

Communis] Scilicet communis Terminus qui diuornm agros dividit.

Agna] Aut certe ejus sanguine.

656 *Queritur*] Termino Deo grata etiam porca.

Datur] Immolatur.

657 *Celebrant*] Ad epulas frequentes accedunt.

659 *Finis*] Disterminas, Dividis.

660 *Litigiosus*] Quia alter in alterius partem ultra quam ius esset manus inferret, aut certe conaretur.

Nulla tibi ambitio est: nullo corrumperis auro.

Legitima servas credita rura fide.

Si tu signasses olim Thyreatida terram,

Corpora non leto missa trecenta forent:

Nec foret Othryades congestis tectus in armis. 665

O quantum patriæ sanguinis ille dedit!

Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum

Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit.

Terminus (ut veteres memorant) conventus in æde

Restitit: et magno cum Jove templa tenet. 670

sine te. Nulla est tibi ambitio; nullo auro dimoveris a vero. Custodis agros commissos fide intemperata. Si tu olim distinxisses terram Thyreatida, trecenta corpora non essent data neci: neque Othryades esset celatus in armis cunulatis. O quantum ille dedit sanguinis Patriæ! Quid, cum nova Capitolia ponerentur? Nimis omnium turba Deorum cessit Jovi, et præbuit locum. Terminus consultus, ut antiqui narrant, restitit in templo; atque habet ædem cum magno Jove. Nunc etiam, ne quid

plicx.—659 Sa. ingent. signas: alius signat.—662 Unus serv. condita rur. duo credita jura fid.—663 Alii scribunt Thyreida: Fr. Triaterida.—665 Plurimi O. conjectistect. duo contextis.—666 P. patris pro patriæ.—669 Conventus ex Maz. Voss. et tribus aliis; vulg. inventus: Burm. conj. tunc lentus.—670 Gottorph. temp. te-

NOTÆ

662 *Servas*] Ne a quoqnam ex eo quod enjusque est detrahatur.

663 *Thyreatida*] Fuerunt Thyreæ seu Thyrea oppidum ad Argivi et Lacedæmonii agri confinia; a quo terra Thyreatis dieta, enjus causa bellum Argivos inter et Lacedæmonios ortum.

664 *Trecenta*] Utrumque enim tam ab Argivorum quam Lacedæmoniorum parte, trecenti communis consensu ea lege certaverunt, ut utrius urbis trecenti victores fuissent, illius victoria censeretur. Atque ex sexcentis tres tantum superflue; duo quidem Argivi, nuncius Spartanus; qui tamen posterior dolo viciorū testimonia in castra sua retulit. Quam rem prolixe narrat Herodotus.

665 *Othryades*] Hic Spartanus ille fuit, qui solus superstes, postquam duo Argivi velut victores se in partiam recepissent, spoliatis Argivo-

rum cadaveribus, arma hostilia, quasi viciorū testimonia, in castra sua retulit.

666 *Patriæ dedit*] Ad illud alludit, ni fallor, quod dolo suo novi certaminis causa fuit; siquidem postquam uteque populus in medium prodiit, Argivis, qui plures superfluerint, Lacedæmonii, quia Othryades non fugisset, et ex hostibus spolia reportasset, concedere noluerint. Ex ea enim contentione inito prælio Lacedæmonii victores discesserint.

667 *Capitolia*] Templum Jovi in colle Capitolino, quod a Tarquinio Prisco inceptum ex voto, sed a nepote Superbo absolutum.

668 *Cessit*] Dii ceteri Geniique qui in Capitolino monte aras habebant, transferri in alia loca permiserunt, ut Jovi cederent; Termino et Juventa exceptis, qui, ut æterni imperii omen facerent, restiterunt.

Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,

Exiguum templi tecta foramen habent.

Termine, post illud levitas tibi libera non est.

Qua positus fueris in statione, mane.

Nec tu vicino quicquam concede roganti;

675

Ne videare hominem præposuisse Jovi.

Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris;

Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.

Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

680

Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris

Sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis.

videat supra nisi astra, tecta templi habent parrum foramen. Termine, post illud factum, levitas non est tibi concessa. Sta in loco, quo fueris constitutus. Neque tu indulge quicquam vicino petenti; ne videaris pluris fecisse hominem quam Jovem. Et sive tangaris vomeribus, seu rastris, vociferator, Hoc areum est meum, illud tuum. Est via, quæ dicit populum in campos Laurentes, regna quæsita olim a rege Dardanio. Sextus lapis ab Urbe spectat sacra tibi referri in illa via extis pecoris lanigeri, Termine.

neut.—674 Plurimi scripti fueras...manes.—678 Sic Gottorph. et unus Med. at vulg. Clamat. tuus e.h.a. i. tuus, ali⁹ plurimi tuus...suus; vel suus...tuus: Heins. mallet Meus est, est a. i. meus.—679 Mor. et quatuor alii quæ populos L.—680 Fr. cum Be. et aliis terra pro regna. Dein duo petita; et unus petenda.—681 Heins. recepit Illac ex Arund. multi vett. cum editis Illa, et nonnulli Ilic.—

NOTE

669 *Conventus*] Augures enim de unaquaque ara consulendo Deos statuerunt, an se moveri loco concederent.

672 *Foramen*] ‘In Capitolio,’ inquit Servius, ‘superna pars tecti patet, quæ lapidem ipsum Termini spectat: nam Termino non nisi sub divo sacrificabatur.’ Neque huic soli, sed numini cuivis, in loco fulgorito cui ara erecta esset, sine tegmine veteres faciebant.

673 *Illud*] Quod, scil. Jovi ipsi noluit cedere.

674 *Mane*] Si quis adeoque Termini um aut occulisset aut transtulisset lege sacer erat; ut quivis eum impune tanquam sacrilegum posset occidere.

676 *Jovi*] Cui cedere noluit, uti dictum.

679 *Est via*] De sacris privatis, quæ Termino Deo fiebant, haecen⁹ Poëta; nunc ad publica pergit.

Quæ populum] Laurentina dieta est, inter Hostiensem et Appiam.

Laurentes] Hoc est qui ad Laurentum Latii oppidum, non procul a Lavinio, spectabant.

680 *Dardanio*] Aeneæ, scil. qui Latin⁹ regis, Laurenti imperium tenentis, filiam Laviniam duxit uxorem; ibidecumque deinde regnavit.

681 *Fibris*] Extis. Visecribus.

682 *Sextus*] Qui olim agri Romani finis.

Lapis] Pro milliario. Millia enim passuum olim lapidibus signabantur.

Gentibus est aliis tellus data limite certo ;
 Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.
NUNC dicenda mihi Regis fuga. Traxit ab illa 685
 Sextus ab extremo nomina mense dies.
Ultima Tarquinius Romanae gentis habebat
Regna: vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes;
Et Gabios turpi fecerat arte suos. 690
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silentे venit.
Nudarant gladios : Occidite, dixit, inermem.
Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga. 695
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)

Terra data est aliis nationibus limite certo : idem est spatium Urbis Romanæ et Orbis.—Nunc Regifugium est referendum a me. Dies Sextus a mense extremo deduxit nomina ab illo. Tarquinius vir iniquus, sed tamen strenuus ad arma, tenebat novissima regna gentis Romanae. Hic cuperat alias urbes, alias diruerat ; et fecerat Gabios suos pudendo dolo. Namque minimus trium, filius manifestus Superbi, profectus est in medios hostes nocte tacita. Strinxerant gladios : Interficite, inquit, inermem : fratres istud voreant, atque genitor Tarquinius, qui distinxit meum dorsum sevo verbere. Passus erat verbera, ut posset istud dicere. Luna

---

682 P. *Sacr. jubet fier.* Voss. et tres alii cum pr. Ed. vides.—683 Arund. Maz. a man. pr. tell. in lim. —685 Alii *Nunc mihi dicenda est R.* —686 Pro extremo Fr. habet externo a man. sec. fuerat æterno a m. pr.—687 Sa. T. *Romano gent.* —688 *In pro ad malebat Heins.* —689 Excerpt. D. alias que evert. Nonnulli averterat : Maz. cum terreat. V. everterat arces.—691 Be. et Med. unus *Janque tr.* —693 Arund. et novem alii cum quibusdam Edd. vett. *Nudarunt glad.* —694 Cupiant ex Pet. et tribus aliis ; ceteri cupiunt.—

NOTÆ

683 *Gentibus*] Veram causam dis-simulat Naso quamobrem tam prope non longius ab Urbe Deo Terminal saerificarent : ut, scil. suo more, Romano Imperio faveat, et ingenio indulget.

685 *Nunc*] In sextum Kalendas Mart. seu 24. Febr. incidit Regifugium ex Kalendario Romano Augusti jussu in saxeis tabulis exarato.

Regis fuga] Quia eo die Tarquinius Superbus ultimus Rex Romanorum ejectus cum filiis.

688 *Injustus*] Qui regnum, occiso

etiam Servio rege, socero suo, invasit.

690 *Gabios*] Volscorum fuit oppidum, non longe ab Urbe, Tarquinii frande, quam narrat Poëta, sub Romanam ditionem coactum.

691 *Trium*] Quos filios habuit Tarquinius.

Manifesta] Ad mores referendum ; quod superbus et injustus, sicut pater, hic fuerit, nomine Sextus.

692 *Hostes*] Gabinos, scil.

694 *Fratres*] Titus et Arvus.

696 *Hoc*] Quod verberatus esset :

Luna fuit. Spectant juvenem, gladiosque recondunt:
Tergaque, deducta veste, notata vident.
Flent quoque, et, ut secum tueatur bella, precantur.
Callidus ignaris annuit ille viris. 700
Janque potens, misso genitorem appellat amico,
Prodendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.
Illic Tarquinius mandata latentia nati 705
Accipit, et virga lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussaque lilia dixit;
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora: Principibus cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis. 710
Ecce (nefas visu) mediis altaribus anguis
Exit, et extinctis ignibus exta rapit.

splenduit. Aspiciunt juvenem, et recondunt euses: atque amictu detraecto cernunt terga signata. Lacrymantur etiam, atque orant, ut gerat bella secum. Ille versutus assentitur viris nesciis. Janque potens, consulit patrem, amico misso, quam rationem sibi ostendat prodendi Gabios. Hortus cultissimus herbis odoratus junctus erat, habens solum dirisum rivo aquæ leniter strepentis. Tarquinius ibi accipit secretos nuntios filii, atque excutit virga extrema lilia. Postquam nuntius rediit, atque retulit lilia decussa, filius dixit, Intelligo monita patris. Atque sine spatio, Proceribus ex urbe Gabina interfectis, muri produntur rucui suis ducibus. Ecce, visu horrendum, Serpens prodit ex mediis aris; utque aufert fibras ex ignibus

*****

696 *Alii hæc pro hoc.*—698 *R. unus, Mor. et alius deducta vest.*—700 *Ann. illa vir.*—702 *Prodendi ex Jun. rescripsit Heins. pro vulg. Perdendi.* Mox Voss. *quod, vel quo:* in multis aliis etiam *quo:* in nonnullis *qui:* duo *ut.* Deinde Hamburg. *monstr. opem.*—703 *P. et tres alii odor. fuerat cult. et Be. quod erat.*—704 *Ed. pr. Neapolis, et quædam priores Septus hum. et ita etiam plurimi scripti.*—706 *Tres libri sumin. petit;* duo legit.—707 *Quatuor scripti discus- saque; sex decisaq. Gottorph. concisaq. unus diffusaq.*—708 *Unus Heins. A. verba par.*—709 *Arund. Voss. Maz. et sex alii urb. Gabinis.*—711 *Maz. et*

NOTE

atque hinc fidem Gabinis faceret,
quos proderet.

Passus erat] Atque id publice in
foro.

698 Notata] Virgis signata.

699 Flent] Ex commiseratione.

700 Ignaris] Qui nescirent quantum seclus ille pararet.

701 Potens] Quippe Gabinorum
dux.

704 Sectus humum] Habens humuni
divisam.

706 Lilia] Historici dicunt papa-
vera decussisse ut validiores extin-
guendos esse inter Gabinos eo modo
significaret. Quod quidem nou im-

Consulitur Phœbus. Sors est ita redditæ: Matri

Qui dederit princeps oscula, vicit erit.

Oscula quisque suæ matri properata tulerunt,

715

Non intellecto credula turba Deo.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset

Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.

Ille tacens, pronus matri dedit oscula Terræ,

Creditus offenso procubuisse pede.

720

extinctis. Phœbus consulitur: Responsum est ita redditum: Qui primus obtulerit oscula Matri erit vicit. Agmen credulum obtulerunt quisque oscula accelerata matri, Deo non intellecto. Brutus erat providus simulator fatui, ut esset securus a tuis dolis, crudelis Superbe. Ille prostratus pronus deosculatus est Tellurem ma-

septem nef. visum est med. Med. nef. med. mersus alt.—714 Ex præstantioribus Heins. recepit princeps pro vulg. primus.—715 In vett. quibusdam prop. dederunt.—716 Mor. unns sono pro Deo.—717 Be. sap. nututor, ut: Pet. mirator.—719 Burm. cum Gryph. recepit tacens; Heins. conj. cadens; vulg. editum jacens. Francius volebat Ill. jacens primus matr.—720 Fr. Creditur off.—

NOTÆ

pigre fecit Sextus, ad omne nefas paratus; ut Dionysius refert.

711 *Altaribus*] E columnæ lignæ elapsum scripsit Livius: neque alia memorat portenta. Verum poëtæ multo plura sunt concessa.

113 *Phœbus*] Delphos ad Apollinis oraculum missi Titus et Aruns sciscitatum de prodigiis. Quanquam aliter Dionysius.

Sors] Responsum.

Redditæ] Posteaqnam enim de portento Deum interrogarunt Titus et Aruns ex jussu patris, Apollinem deinde consuluerunt, cui fato datum esset Romanum Imperium. Sed festinat Naso.

714 *Princeps*] Primus.

Victor] Imperio adeoque potietur.

715 *Quisque*] Composuisse inter se juvenes scribit Dionysius, ut una matrem oscularentur, pariterque regnarent: Livius vero, sorti permisisse, ut matri osculum primus redderet.

716 *Turba*] De duobus.

717 *Brutus*] Hujus patrem M. Junium Tarquinius Superbus clam occiderat ejus divitiis inhians, et cum eo alternum e duobus filiis majorem natu. L. Junius, de quo nunc sermo est, auxiliis et cognatorum inops fatuum se simulavit, unde Bruti cognomen assumvit, atque in ea fatuitate perseveravit dum visus non est habere tempus opportunum. Hunc vero ademtis bonis omnibus Tarquinius sub se custodiebat, non honoris gratia, sed stulta dicens, stulta agens, ut adolescentibus risum moveret, Delphos cum Tito et Arunte petiverat.

719 *Terræ*] Qnæ omnium communis mater.

720 *Creditus*] Quanquam de industria procubuerat, ut ex oraculo primus matrem deoscularetur, et regno potiretur. Sed sapienter oportuit stultum imitari.

Cingitur interea Romanis Ardea signis,
Et patitur lenta obsidione moras.
Dum vacat, et metuant hostes committere pugnam,
Luditur in castris: otia miles agit.
Tarquinius juvenis socios dapibusque meroque   725
Accipit, atque illis Rege creatus ait:
Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello,
Nec sinit ad patrios arma referre Deos;
Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
Conjugibus nostris mutua cura sumus?   730
Quisque suam laudant. Studiis certamina crescunt;
Et fervent multo linguaque corque mero.

trem, creditus cecidisse pede alliso. Inter ea Ardea cingitur signis Romanis; et fert longa tempora obsidionis. Dum licet, atque hostes timent congregari, luditur in castris; miles otiatur. Tarquinius accipit epulis et vino sodales adolescentes. Post illas filius Regis dicit: Dum fortis Ardea moratur nos lento bello, neque patitur reportare arma ad Deos patrios; anne lectus conjugalis manet in officio? anne et sumus cura mutua nostris uxoribus? Singuli efferunt suam laudibus: contentiones augentur studiis; et lingua atque cor incalescunt multo vino. Is, cui Colla-

721 *Venuste in uno Med. legitur Inter ea cingi R.* sed tunc in vs. seq. lege *Jamque pati.* Heins.—722 *Lentus* Heins. dedit ex Maz. Zulich. Voss. et sex aliis pro vulg. *longas.*—723 *Alii host.* omittere pugn. et Pet. ac Excerpt. Voss. contemnere. P. et duo alii contendere pugna.—724 *Læti Cod.* *Conditus in c. o. m. habet:* F. etiam *Conditus.*—725 *Lege, juvenes socios:* agi enim de patre Tarquinio, non filio, quæ sequuntur evincunt, ex illis rege creatus ait. Heins. Si sequamur Heinsium, videtur alius esse Tarquinios, nempe pater, qui excepit juvenes, et alius, qui rege creatus est, qui erat inter juvenes: sed sermo præsente patre non videtur habitus. Quare antiquas editiones et scriptos codices et Fanensem secuti legimus, *jurenis*, et sequenti versu cum sex scriptis, atque illis rege creatus ait; ita omnia apte cohærebunt. Incepit Crispinus ex illis exponit, post cœnam. Burm.—727 *Difficilis* Heins. protulit ex Arund. Voss. Zulich. Maz. Læti, atque aliis compluribus pro vulg. *solicitos.*—729 P. Eq. *inoffenso tor.*—731 *Laudant* ex Gottorph. alii *laudat.*—732 *Ferent* ex

NOTÆ

721 *Cingitur]* Ex fide Annalium istud.

Ardea] Urbs Rutulorum, Turni regia in Latio.

722 *Patitur]* Immo, durante dum obsidione, et longe magis quam acri bello, ut roquitur Livius, et milites qui in castris erant, et qui in Urbe cives, tributis fessi, belli diuturnitatem ægerimne ferebant, si Dionysio fides.

725 *Tarquinius]* Sextus, scil. ut ex sequentibus patchit, cum audiendo Gabios cepisse jactabit. Neque enim audiendum hoc in loco crediderim clariss. Heinsium.

726 *Atque illis]* Alii ex illis, i. e. ad apibus: post cœnam. Namque aliter vix totus hic locus bene consistat.

Rege creatus] Idem Sextus.

727 *Difficilis]* Quia strenue repugnabant Ardeates.

Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen;

Non opus est verbis, credite rebus, ait.

Nox superest: tollamur equis, Urbemque petamus. 735

Dicta placent: frænis impediuntur equi.

Pertulerant dominos. Regalia protinus illi

Tecta petunt: custos in fore nullus erat.

X Ecce nurum Regis fusis per colla coronis

Inveniunt posito pervigilare mero.

740

Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat:

Ante torum calathi, lanaque mollis, erant.

Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant;

Inter quas tenui sic ait ipsa sono:

tia imposuerat illustre nomen surgit, atque inquit, Non opus est vocibus, fidem habete rebus. Nox restat: concendamus equos, et tendamus in Urbem. Dicta probantur; immattunt habenas equis. Pertulerant dominos. Continuo illi feruntur ad domos regias: nullus erat custos ad januam. Ecce inveniunt nurum Regis pervigilare vino apposito, sertis sparsis per colla. Inde Lucretia invicitur veloci gradu: filii trahebat. Quasilli et lana molis erant ante lectum. Ministræ carpebant pensa data ad tenuem lucernam; inter quas ipsa sic loquitur voce submissa:

Maz. Zulich. Voss. Arund. et octo aliis ex præstantioribus placet Heins. præ vulg. ferret.—733 Heins. suadet *Surgite, cui.* Deinde Fr. *cui dedit clar.*—737 P. *Protulerant dom.* et pro *dominos*, Maz. et Voss. *montes*.—739 Plurimi scripti *coll. capillis*; Be. *catenis*.—740 Quatuor libri *Inv.* multo p. et Voss. *pervigilare*.—741 *Nebat* Heins. profert ex Maz. Zulich. duobus F. uno Med. et Voss. pro var. lect. alii habent *cujus*; scil. *Lucretia*; *cujus Ante tor. &c.*—742 *Erant* ex sex scriptis; vulg. erat.—744 Heins. rescripsit *ipsa ex Maz.*

NOTÆ

Pigro] Lento.

Torus] Pro uxore.

Studiis] In laudandis suis uxoriibus.

733 *Cui clarum*] Tarquinium dieit, Collatini Egerii filium, cui Dionysius ex multa in urbe Collatia, quæ prope Romam fuit, commoratione nomen datum scribit. Quanquam ex beneficiis in eam urbem collatis impositum magis, quod clarum esset non men, crediderim.

734 *Rebus*] Postquam ad uxores veneritis.

736 *Dicta*] Collatini.

737 *Pertulerant*] Vide horum juvenum ut Naso impetum sequatur.

738 *In fore*] Ad fores. Atque adeo ad ignominiam nuruum regiarum istud spectat.

739 *Nurum*] ‘Nurus’ scripsit Livius, qui tamen de vino, ejus potus ex Romuli lege grave crimen sexui muliebri, nihil dicit. In convivio luxus que cum æqualibus tempus terentes inventas fuisse testatur tantum.

Fusis] Quæ vinolentia nota tamen apud antiquos.

741 *Lucretia*] Quæ Collatini uxor, Spuriique Lucretii Tricipitini, nobilissimi civis Romani, filia, Collatiæ degebatur.

743 *Data*] A Lucretia: namque hoc matrifamilias incumbebat.

Mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellæ) 745
 Quamprimum nostra facta lacerna manu.
Quid tamen audistis? nam plura audire soletis.
 Quantum de bello dicitur esse super?
Postmodo vieta cades: melioribus, Ardea, restas,
 Improba; quæ nos tro cogis abesse viros. 750
 Sint tantum reduces! Sed enim temerarius ille
 Est meus; et stricto quolibet ense ruit.
 Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago
 Me subit: et gelidum pectora frigus habet.
Desinit in lacrymas: intentaque fila remittit; 755
 In gremio vultum depositique suum.

Jam, jam festinate, puellæ, lacerna texta nostra manu brevi mittenda est domino. Quid tamen accepistis? nam soletis audire plura: quantum aiunt restare de bello? Brevis procumbes superata, Ardea improba, debita es fortioribus, quæ cogis maritos nostros abesse. Revertantur modo: sed enim ille meus est audax; et qualibet fertur nudato ense. Deficio animo, atque morior, quoties species certantur recurrat, et glacies occupat cor frigidum. Facit finem flendo; et laxat fila contentu, atque

-----
Zulich. Arund. et quinque aliis pro vulg. illa.—746 In iisdem Codd. vestra pro nostra.—747 Plurimi tum. auditis? Tum Be. jam plur. unus Mor. nam plus. Deinde soletis est ex Læti Cod. et uno F. vulg. potestis.—749 Versus de mendo suspectus. Cogitabam aliquando, Dummido victa cadas, m. A. resta; ut sit voventis. Heins. Nulla mihi hic mendi suspicio; neque codices variant, nisi quod in uno Petavii, Strozza: et Patavino sit, postea victa cades; et impia in Læti codice. Sensum vero puto: certo cades postea, Ardea: de eo non dubito, sed mora me cruciat, per quam careo viro. Improba es, Ardea, quæ putas te resistendo evasuram; capieris certe; nam resistis melioribus, id est fortioribus, et qui te vincent: ut ita ‘Tydides melior patre,’ et passim. Restare vero hic positum est pro resistere. Vide Gronov. ad Liv. iv. 58. xxvi. 3. Burm.—751 Fr. red. timeo temer. Pro ille duo vett. ultro: in uno V. esto: Heins. conj. est o.—752 In Be. et octo aliis Vir meus. Mox vulg. strict. qualibet; unus Mor. quemlibet: at multi vett. dant quolibet. Nonnulli etiam petit pro ruit. Heins. conj. strict. quamlibet ens. furit: certe Ursin. fruit.—754 Alii gel. frigora pectus hab.—755 Lacrymas Heins. reposuit ex castigatoribus pro vulg. lacrymis. Mox intentaque est ex vett. multis: alii inceptaque.

NOTÆ

744 *Tenui]* Ut pudicas decet.
 746 *Lacerna]* Vestis fuit ad arcenos imbræ præscriptim.
 747 *Soletis]* Scilicet ancillæ patulas olim habuerunt, ut nunc habent, aures, et linguæ lingua.
 748 *Quantum]* Temporis, scil. ex rei difficultate.
 749 *Melioribus]* A quibus adeo vin-

ceris.
Restas] Resistis.
 750 *Que nos tro cogis abesse viros.* Hæc summa improbitatis.
 752 *Meus]* Collatinus, scil.
Qualibet] Etiam per hostes confitissimos.
 755 *Desinit in lacrymas]* Non potuit melius pudica.

Hoc ipsum decuit : lacrymæ cecidere pudicæ ;
 Et facies animo dignaque parque fuit.
 Pone metum, venio, conjux ait. Illa revixit,
 Deque viri collo dulce pependit onus. 760
 Interea juvenis furios regius ignes
 Concipit, et cæco raptus amore furit.
 Forma placet, niveusque color, flavique capilli ;
 Quique aderat nulla factus ab arte decor.
 Verba placent, et vox ; et quod corrumpere non est : 765
 Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
 Jam dederat cantum lucis prænuntius ales ;
 Cum referunt juvenes in sua castra pedem.
 Carpitur attonitos absentis imagine sensus
 Ille : recordanti plura magisque placent. 770

demittit faciem suam in sinum. Hoc ipsum decuit : lacrymæ pudicæ defluerunt, et vultus dignus et similis fuit animo. Omitte timorem, adsun, inquit maritus. Illa refecta est, et pependit suave pondus de collo mariti. Interea adolescens regius concipit flummas furiales, et rupitur insano amore. Pulchritudo, et color candidus, et flavæ coma, et elegantiæ nulla arte paratu qua inerut grata est. Dicta placent, et sonus, et quod non licet corrumpere : et quo spes est levior, hoc ille magis optat. Jam avis præsaga emiserat cantum diei, cum juvñes revertuntur in sua castra. Ille habet sensus stupefactus captos forma absentis : plura et magis placent animo re-

Fr. cum aliis fil. remisit.—756 Editi plurimi et scripti depositiq. suo.—757 Multæ Edd. et scripti quidam *Hoc ipsam dec.* Mox Ursin. et octo alii dant cecidere pudicæ ; nam vulg. editum decuere pudicam : nonnulli decuere pudicæ. —759 Fr. cum aliis veni pro venio.—761 *Furiatos* de suo dedit Heins. vulg. *furiules*: Maz. Ursin. et sex alii *furiatus*.—762 Duo libri et sacer rapt. Dein Arund. Voss. et octo alii *captus am.* Edd. et Codd. constanter furit : Heins. dedit ruit : in novem fuit.—763 Unus V. vivensque col. unde Heins. virusque. Mox Burm. ex uno Heins. malebat *nigrique capill*.—764 Fr. Be. et alii art. color.—765 Pro et quod O. quam tum : Excerpt. Voss. et quatuor Codd. et quam ; Venet. Ed. pr. et quem ; tres et qua.—766 Pr. Med. minus pro minor ; unde Heins. conj. Quoq. spei minus est. Mox quatuor libri *jum mag.* et Fr. ipse cup.—767 Alii ded. *cantus luc*.—768 Plurimi editi et scripti quidam *castr. pedes*.—769 In voc. *attionitos* pro var. lect. Fr. habet *attionitus*.—770 In quinque libris *Illa pro Ille* ; et in totidem *Atque*. Unus Heins. rec. *pulchra mag.* unde

NOTÆ

758 *Facies animo*] Quia sicut animus pudicus, ita vultus pudicitiam præferebat.

759 *Conjux*] Collatinus, qui postquam Lucretiae verba ante januam andivisset repente ingressus est, et consolatus uxorem.

761 *Juvenis*] Sextus Tarquinius.

765 *Quod*] Pudicitiam, scilicet.

767 *Ales*] Gallus, scil.

769 *Sensus*] Phrasis Græca. Carpitur per sensus. Sensus habet quasi consumtos.

770 *Ille*] Sextus.

Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:
 Neglectæ collo sic jacuere comæ:
 Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:
 Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.
 Ut solet a magno fluctus languescere flatu; 775
 Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:
 Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ,
 Quem dederat præsens forma, manebat amor.
 Ardet; et injusti stimulis agitatnus amoris
 Comparat indigno vimque dolumque toro. 780
 Exitus in dubio est: audebimus ultima, dixit.
 Viderit, audentes Forsne Deusne juvet.
 Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus
 Ense latus cingit; tergaque pressit equi.

volventi. Eo modo sedit: ita fuit ornata: sic traxit fila: capilli inculti sic sparsi sunt per collum: isto fuit vultu: hæc fuerunt ejus dicta: hæc erat elegantia, hæc species, hic color oris. Quemadmodum unda consuevit subsidere post vehementem ventum; sed tamè inflata est a vento qui prius flavit; ita, quanquam præsentia pulchritudinis probata longe erat, amor supererat, quem species præsens moverat. Uritur; atque stimulus aculeis iniqui amoris struit rim et insidias lecto immerito. Eventus incertus est: audebimus extrema, inquit. Viderit, Fortunane un Deus opemferat audentibus. Potissum sumus etiam Gabios audendo. Postquam talia protulit accommodat gladium lateri, et concendit equum. Collatia admittit juvenem

-----
 ille pro plura conj. pulchra, vel plusque scribendum.—772 Neglectæ reponit Heins. ex Ursin. quatuor F. Maz. Zulich. Arund. et aliis: multi tamen vett. cum vulg. habent *Injectæ*.—773 P. et duo alii *cultus pro vultus*. Fr. etiam *verb.* fuerunt.—774 Be. et multi alii cum Edd. plurimis *H. color, h. f. h. decor a.*—776 Sex scripti *ante pro unda*.—779 Heins. malit et incesti stim. Et Fr. agitatur am.—780 *Dolumq.* cum præstantioribus Heins. placet: alii cum vulg. metumq.—782 Unus R. *Vid. audaces F.* Dciu tres V. cum vulg. *Forsq. Vensq. jurat*: alii *Forsq. metusq.* at Cod. Pal. et Læti lib. cum uno Voss. *Forsne Deusne*; cui et Voss. alludit, in quo *Forsne metusve*. Alii etiam habent *juvant*.—

NOTÆ

771 *Sic sedit*] Verba sunt Sexti, singula, de more amantium, animo revolventis, quæ in Lucretia viderat, aut ab illa audierat.

775 *Ut solet*] Vix ad rem aptius quicquam possit excogitari hac comparatione.

A magno] Post magnum ventum.

779 *Injusti*] Quia nuptam, quia cognati uxoricin, amabat.

780 *Indigno*] Indignus utsique coniux, Collatinus et Lucretia, quibus vis et dolus pararetur.

781 *Exitus*] Verba sunt Sexti, qui incepit difficile esse non ignorabat.

Ultima] Non preces ergo tantum, promissa, et minas, sed vim denique.

782 *Viderit*] Non Lucretia, uti interpretati sunt, sed Deus aut fors. Loquendi est formula solennis, ubi

Accipit aerata juvenem Collatia porta ;	785
Condere jam vultus Sole parante suos.	
Hostis, ut hospes, init penetralia Collatina :	
Comiter excipitur : sanguine junctus erat.	
Quantum animis erroris inest ! parat inscia rerum	
Infelix epulas hostibus illa suis.	790
Functus erat dapibus : poseunt sua tempora somni.	
Nox erat ; et tota lumina nulla domo.	
Surgit, et auratum vagina liberat ensem ;	
Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.	
Utque torum pressit ; Ferrum, Lucretia, mecum est,	795
Natus, ait, Regis, Tarquiniusque loquor.	
→ Illa nihil : neque enim vocem viresque loquendi,	
Aut aliquid toto pectore mentis habet.	
Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,	
Parva sub infesto cum jacet agna lupo.	800

porta aerata, cum jam Sol vellet occidere suam faciem. Hostis intrat domum Collatinam ut hospes : accipitur urbane ; erat quippe consanguineus. Quantum inest noctis et cœcitatis mentibus ! Illa misera ignara rerum instruit dapes hostibus suis. Epulatus erat : sopor petit sua tempora. Nox erat ; neque ulla lucerna tota domo. Ille surgit, et stringit gladium auratum, et accedit ad cubiculum tuum, casta marita. Et postquam filius Regis institi lecto, inquit, Lucretia, gladium habeo, et vocor Tarquinius. Illa nihil ; neque enim obtinet vocem et facultatem loquendi, aut aliquid animi toto pectore. Ast trepidat, ut olim parva agna correpta in præsepibus

*****

784 R. et novem aliis lat. cinxit ; terg.—787 Fr. adit pro init. Mox Collatina ex uno Med. recepit Heins. pro vulg. Collatini.—793 Quidam cum vulg. et aurata vag. ex melioribus Heins. profert auratum ; et mox ex iisdem deripit pro vulg. liberat.—796 Loquor est ex emend. Burm. quod et extat in Pem-broio, R. Pet. et aliis quibusdam : vulg. vocor: O. fero.—799 V. Sed fremit : olim etiam edebatur Sed tremuit quondam ut stub. quod ex vett. Neapolis cor-

NOTÆ

quid difficile obversatur, cuius non satis est certus qui illud incipit. Collatinus Tarquinii Superbi nepos, Sexti filii consobrinus.

784 Pressit] Ascendit equum, abscessit e castris, et Collatiam contendit.

785 Aerata] Aeris enim ant ferro muninuntur ut plurimum portae urbium.

786 Condere] Sub occasum Solis.

788 Sanguine] Tarquinius enim

Apposita certe exclamatio, et bone frugis plena.

791 Functus] Sextus comederas.

794 Tuos] Lucretiæ.

795 Torum pressit] Lecto incubuit. Ferrum] Gladius. ‘ Moriere si emiseris vocem,’ dixit, ut habeat Livius,

800 Agna] Egregia comparatio.

Quid faciat? pugnet? vincetur foemina pugna.

Clamet? at in dextra, qui necet, ensis adest.
Effugiat? positis urgetur pectora palmis;

Nunc primum externa pectora tacta manu.

Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque: 805

Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.

Nil agis; eripiam, dixit, pro crimine vitam:

Falsus adulterii testis adulter erit.

Interimam famulum; cum quo deprensa fereris.

Succubuit famæ victa puella metu.

810

Quid, victor, gaudes? hæc te victoria perdet.

Heu quanto regnis nox stetit una tuis!

Jamque erat orta dies: passis sedet illa capillis;

Ut solet ad natæ mater itura rogum.

destitutis, cum jacet sub lupo infesto. Quid agat? reluctetur? puella opprimetur lucta. Vociferetur? at gladius adest in dextra, qui perimat. Dilabatur? habet pectus oppressum manibus urgentibus: nunc primum pectus tactum manu aliena. Hostis amans urget precibus, pollicitationibus, et minis; ille neque precibus, neque pollicitationibus, neque minis tangit. Nihil promoves, inquit, autim vitam per crimina: ero falsus testis adulterii. Interficiam ministrum; cum quo diceris corrupta. Puella victa subacta est timore famæ. Quid triumphas, victor? ista victoria te perimet. Heu quanto una nox venit tuis regnis! Jamque dies illuxerat: illa sedet coma sparsa, quemadmodum consuerit genitrix itura ad rogum filii.

rexit.—801 Meliores, teste Heins, *pugna*; vulg. *pugnans*.—802 Ex octo scriptis Heins. profert necet; ceteri vetet. Ursini Cod. opt. cum tribus aliis adest; alii erat.—803 Urgitur ex veteri libro Modius in Novantiquis Lectinibus. cap. 63. eleganti Græcismo: sic supra: ‘Carpitur attonitos absentis imagine sensus:’ atque ita passim Noster. Heins. Alii urgentur.—806 Nec valet Voss. V. et Strozza; forte recte. Burm.—807 In multis Edd. et scriptis dix, per crimina rit. Burm. præfert pro criminе, quod est in pluribus libris; et conj. sub criminе.—808 Plurimi adult. ero.—809 Liber opt. Læti fam. quo cum depr. Heins. conj. qui cum.—810 Unus Cod. fam. *femina victa met*.—812 Unus Liber quantum regnis obstitit un. Quatuor quantum nox dedit un. tres tulit.—813 Sparsis multi pro passis.—814 Pr. Mor. *Ut sedet ad*.—816 Læ-

NOTÆ

803 *Positis*] Eadem habet Livius. nem ad Sextum Naso, cum exclamacione.

804 *Primum*] Quia antea maritus solus tetigerat.

807 *Pro criminе*] Te occidam, deinde et meruisse dicam. Atque hæc maxime ad defendantam Lucretiæ pudicitiam spectant.

810 *Famæ*] Infamiae.

811 *Quid, victor?*] Convertit oratio-

Perdet] Profligabit te et domum tuam.

812 *Quanto stetit*] Gall. dicimus, *Combien te coûta?*

Nox] Seu potius unius noctis flagitium. Metonymia est.

Grandævumque patrem fido cum conjugé castris	815
Evocat: et posita venit uterque mora.	
Utque vident habitum; quæ luctus causa requirunt;	
Cui paret exequias, quo ve sit icta malo.	
Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu	
Ora: fluunt lacrymæ more perennis aquæ.	820
Hinc pater, hinc conjux lacrymas solantur, et orant	
Indicet: et cæco flentque paventque metu.	
Ter conata loqui, ter destitit: ausaque quarto,	
Non oculos adeo sustulit illa suos.	
Hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar, inquit,	825
Eloquar infelix dedecus ipsa meum.	
Quæque potest narrat. Restabant ultima; flevit:	
Et matronales erubuere genæ.	
Dant veniam facto genitor conjuxque coacto.	
Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego.	830

Atque arcessit castris patrem ætate proiectum cum marito fideli: et uterque adest sine omni cunctatione. Et cum vident habitum, petunt quæ sit causa luctus; cui adornet funera, vel quo sit malo turbata. Illa diu tacet, et verecunda occulit os vestre: lacrymæ cadunt ad modum aquæ jugis. Hinc genitor, hinc maritus sistunt fletus, atque precantur ut loquatur: atque lacrymantur et timent cæco pavore. Ter tentavit loqui, ter repressa est; et quarto ausa, illa ergo non sustulit oculos suos. Debebimus istud etiam Tarquinio? proferam, inquit, proferam ipsa, misera, meum opprobrium. Atque memorat qua potest: ultima supererant, fletit; et genæ matronales sunt rubore suffusæ. Pater et maritus ignoroscunt facto coacto: Ipsa,

---

ti Cod. Convocat: et Heins. conj. ut pro et.—818 Fr. quoque s. i. modo; in quibusdam etiam aliis modo, et sic vulg. malo est ex quatuor vett. Nonnulli etiam habent acta pro dicta.—820 Sex libri mor. fluentis aq.—821 Pet. et R. conj. lacrymis sol.—822 Tres libri flentq. farentq.—823 Quatuor ter deficit: aus.—824 Adeo Heins. profert ex Ursin. et sex aliis; vulg. ideo: Zulich. Maz. Voss. et alii septem ad eos: Heins. censem ab humo etiam posse legi.—829 In quibusdam est facti non facto; et conjuxq. coactæ: at pluri libri facto; et meliores, teste Burm. coacto: Helm. facto gen. facti.

NOTÆ

816 *Evocat*] Namque ambo, et Luretins et Collatinus, apud Ardeam militabant.

821 *Lacrymas*] Lacrymantem.

822 *Cæco*] Namque rem ipsam ignorabant.

824 *Non oculos*] Prae pudore, adeoque humi defixos tenebat.

825 *Hoc quoque*] Ad stuprum respicit; expugnatumque sibi quoque muliebre decus dicit, quod ipsa dedecus suum patefacere cogatur.

827 *Potest*] Hoc est, venisse Sextum, vim fecisse, ceteraque omnia, excepto dedecore ipso, quod ex aliis ultra quam sat erat intelligebatur.

Nec mora ; celato figit sua pectora ferro,
 Et cedit in patrios sanguinolenta pedes.
 Tunc quoque jam moriens, ne non procumbat honeste,
 Respicit : haec etiam cura cadentis erat.
 Ecce super corpus communia damna gementes, 835
 Obliti decoris, virque paterque jacent.
 Brutus adest ; tandemque animo sua nomina fallit :
 Fixaque semanimi corpore tela rapit.
 Stillantemque tenens generoso sanguine cultrum,
 Edidit impavidos ore minante sonos : 840
 Per tibi ego hunc juro fortē castumque cruentum,
 Perque tuos Manes, qui mihi numen erunt ;
 Tarquinium pœnas profuga cum stirpe daturum.
 Jam satis est virtus dissimulata diu.
 Illa jacens ad verba oculos sine lumine movit ; 845
 Visaque concussa dicta probare coma.

inquit, recuso veniam quam datis: et continuo transfodit suum pectus cultro occulto, atque cruenta procumbit ad pedes patris. Tunc etiam jam moriens, curat ne non cadat honeste: haec fuit etiam solicitude morientis. Ecce maritus et genitor, immemores decoris, sternuntur super corpus flentes damna communia. Brutus adest, atque denique abjudicat sua nomina ingenio: et revellit cultrum immissum corpore semianini. Atque tenens telum madens sanguinem nobili, protulit voces audaces ore minante: Ego tibi juro per hunc sanguinem castum et generosum, et per tuam Umbram, quæ erit mihi numen, Tarquinium persolutum pœnas cum sobole fugata. Virtus est celata jam satis diu. Illa prostrata movit oculos sine acie ad eas voces;

que coactæ.—831 Pet. mor. collato f. unde Heins. conj. prolato. Tum plurimi fixit sua. Et meliores, teste Heins. pect. cultro.—833 Læti lib. et duo alii Hoc etiam mor.—838 Hamburg. Fixaq. semanimo corp. a man. pr. erat semianimi.—840 Unus Med. ore micante son. Heins. snadet minace.—841 Jun. et quatuor alii dissim. mihi.—845 Fr. tacens pro jacens.

NOTÆ

831 *Figit*] Eadem tradit Livius.

832 *Patrios*] Optime ex decoro, quasi maritalem violasset pudicitiam castissima matrona.

834 *Cudentis*] Atque adeo pudica quæ vixerat, pudoris habuit rationem moriens.

835 *Communia*] Alter enim filiae, uxoris alter, mortem deslebat.

837 *Brutus*] Ille idem de quo supra, qui data opera stultitiam simulaverat: nunc vero animo minimè stultum

esse ostendet.

840 *Minante*] ‘Per hunc, inquit, castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, Dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum seelerata conjugé et omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque debinc vi possim, executurum.’ Livius.

842 *Manus*] Genii sunt defunctorum, quos ut Deos coluit antiquitas.

844 *Dissimulata*] Tyranni metu se stultum simulasse jam saepius dictum.

Fertur in exequias animi matrona virilis :

Et secum lacrymas invidiamque trahit.

Vulnus inane patet. Brutus clamore Quirites

Concitat, et Regis facta nefanda refert.

850

Tarquinius cum prole fugit. Capit annua Consul

Jura. Dies regnis illa suprema fuit.

FALLIMUR ? an veris prænuntia venit hirundo ;

Et metuit, ne qua versa recurrat hyems ?

Sæpe tamen, Procne, nimium properasse quereris ;

855

Virque tuo Tereus frigore laetus erit.

JAMQUE duæ restant noctes de mense secundo,

Marsque suos junctis curribus urget equos :

et visa est assentiri dictis, capillis motis. Matrona animi virilis effertur ad funus ; et trahit secum fetus atque invidium. Vulnus vacuum est detectum. Brutus irritat Romanos, et memorat acta flagitiosa Regis. Tarquinius fugit cum liberis. Consul assumit jura annua : illa dies fuit ultima regnis.—Decipitur ? an hirundo præsaga veris rediit ; et timet, ne qua hyems mutata recurrat ? Sæpe tamen quereris, Procne, nimium festinasse ; et maritus tuus Tereus gaudebit frigore.—Jamque duæ noctes supersunt de mense secundo ; et Mars urget velocios equos curribus

Tum octo vett. jac. adversa oc. quod Heins. placet. Dein Maz. alter lum. ver-
tit.—850 Quatuor scripti, et ed. Neapol. Convocat, et R.—852 Pet. Regna
pro Jura. Deinde Pat. unus regn. ultimus ille fuit.—853 Sa. an veniat prænun-
tia veris hir. et sie duo alii, nisi quod venit habent pro veniat.—854 Quatuor

NOTÆ

845 *Lumine*] Oculorum acie ; quia moribunda.

deat, quia hoc ipsum metuunt homines.

848 *Lacrymas*] Multitudinis, scil. Qua de re vide Dionys.

855 *Procne*] Quæ Terei uxor in hirundinem mutata, ut dictum in Metam.

849 *Inane*] Patens sanguine ex-
hausto.

Properasse] Quia eo tempore asper-
rum est quandoque frigus.

850 *Refert*] Idque prolixa oratione,
quam Dionysius integrum habet.

856 *Latus*] Namque maxime infes-
tus uxori sue fuit propter appositorum
in dapes suum Ityn.

851 *Prole*] Duo quidem patrem secuti
Cære in Hetruseos ierunt, anno ab
Urbe condita 245. Sextus vero Gab-
rios tanquam in suum regnum pro-
fectus, ab ultioribus veterum simulta-
tum, quas sibi ipse cædibus rapini-
que concitaverat, interfactus est.

858 *Marsque*] Tertio Kalendas Martias a Romulo instituta in Martis honorem Equiria celebrabantur, fre-
quenti equorum cursu, in Campo Martio.

Consul] Non rex. Brutus et Colla-
tinus primo creati.

Junctis] Singulis enim missibus qua-
tuor aut plures quadrigæ, laxato re-
pagulo, certatim sese ad palmam fun-
debant.

853 *Venit*] Circa finem Februarii
incipiunt redire hirundines ; quæ ta-
men videntur metuere ne hyems re-

Ex vero p̄s̄tūm permansit Equiria nōmen,
 Quæ Deus in Campo prospicit ipse suo. 860
 Jure venis, Gradive; locum tua tempora poscunt,
 Signatusque tuo nomine mēnsis adest.
 Venimus in portum, libro cum mense peracto.
 Naviget hinc alia jam mihi linter aqua.

junctis: nomen Equiria datum ex re ipsa permansit, quæ ipse Deus spectat in Campo suo. Merito ades, Gradive, tempora tua expetunt spatium; et mensis notatus tuo nomine advenit. Tangimus portum, libro absoluto cum mense. Jam navis hinc mihi currat alia aqua.

scripti *An met.*—858 Pembrocii liber Marsq. *citis junct.* tres *citus*.—859 Vet. Cod. habet *Equirria*.—861 Heins. *tua in sua mutare volebat*.—864 Modius Novant. Lect. cap. 68. malebat *hic pro hinc*. Mox Fr. et quatuor alii *jam mea lint.* Voss. *mea navis*.

NOTÆ

859 *Vero*] Ab equis, scil.

860 *Deus*] Mars.

Suo] Martio.

861 *Jure venis*] Istud ex Poëtæ ingenio, ut ad mensem Marti dicatum transeat.

Gradive] Martis illud est cognoscendum, a gradiendo ultro citroque cum in aciem itur.

863 *Venimus in portum*] Quia absolutus secundus Fastorum liber hoc dicit. Metaphora est a navigatione.

864 *Alia aqua*] Alia materia tractanda.

P. OVIDII NASONIS
FASTORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

INVOCATIO Martis 1-8. Romuli et Remi fortuna inde a natalibus usque ad Urbis initia; Martis cultus; Martii mensis nomen 9-86. De ordine hujus mensis apud varios populos 87-98. De numero mensium apud priscos Romanos, et de auctione eorum per Numiam; tum de Cæsar's anno solari 99-166. Matronalia, quorum descriptioni raptus Sabinarum insertus et verni temporis vis 167-258. Saliorum origo et festum, ancile de cœlo de-lapsum 259-398. Ocasus alterius Piscis 399-402. Arctophylacis occasus et Vindemitoris ortus 403-414. Vestæ sacra et Augusti Pontificatus 415-428. Vejovis ædes dedicata 429-448. Pegasi collum oritur 449-458. Ortus Coronæ, Thesæ et Ariadnes fabula 459-516. Altera Equiria 517-522. Annae Perennæ sacra; Dido et Anna, et hujus adventus in Latio; secessio populi Romani 523-696. Nex Julio Cæsari illata 697-710. Scorpii medii occasus 711.12. Liberalium origo et ritus, in quibus solemnia togæ virilis; tum Bacchi laudes 713-790. Processio ad Argeos 791. 2. Milvi sideris origo et quædam ex Titanomachia 793-808. Quinquatria Minervæ 809-850. Solis ingressus in Arietem; Phrixii et Helles fabula 851-876. Äquinoctium vernum 877. 8. Festum Jani, Salutis, Concordiæ, Pacis 879-882. Lunæ cultus in Aventino 883.

BELLICE, depositis clypeo paulisper et hasta,
Mars, ades; et nitidas casside solve comas.

Mars bellice, accede, scuto et cuspede paulisper omissis, et sole ructos capillos

NOTÆ

1 *Bellice*] Martem compellat belli tio invocat; utpote cui mensis dicatur. Denum Poëta, eumque statim ab initio.

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 G

Forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poëtæ

A te, qui canitur, nomina mensis habet.

Ipse vides manibus peragi fera bella Minervæ.

5

Num minus ingenuis artibus illa vacat?

Palladis exemplo ponendæ tempora sume

Cuspidis: invenies et quod inermis agas.

Tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos

Cepit, ut huic Urbi semina digna dares.

10

Ilia Vestalis, (quid enim vetat inde moveri?)

Sacra lavaturas mane petebat aquas.

Ventum erat ad molli declivem tramite ripam:

Ponitur e summa fictilis urna coma.

Fessa resedit humi; ventosque accepit aperto

15

Pectore; turbatas restituitque comas.

galea. Forte ipse requiras, quid sit rati cum Marte. Mensis qui describitur habet nomen a te. Ipse cernis sacerda bella geri manibus Palladis. Num illa minus dat operam artibus ingenuis? Tempus sume omittendæ hastæ exemplo Palladis: atque reperies quod facias inermis. Eras etiam inermis tum cum Sacerdos Romana te cepit, ut faceres initium dignum huic Urbi. Ilia Vestalis, (namque quid prohibet inde incipere?) petebat nuna aquas lavaturas sacra. Ventum erat ad declivem ripam tenero calle: urna fictilis deponitur sunnis capillis. Lassa resedit humi, et accepit auras diducto sinu, atque recomposuit capillos disjectos. Dum sedet, salices

-----
 1 Jun. clyp. paulumper et.—3 Alter P. M. poëtis.—6 Olim edebatur Non minus. ‘Langnet versiculus: erigo ex antiquo nostro cod. Num minus?’ Neapol.—7 Gottorph. Pallados exempl.—8 In quibusdam Cassiulis: inv. Mox quod cum melioribus; alii quid: Neapolis legebat inv. ecquid inerm.—9 Fr. Tunc pro Tun. Mox Heins. emend. Trajanæ sacerd.—10 Strozæ liber ut pro et; et dedit pro dares. V. et Pat. nomina magna; plurimi etiam cum vulg. magna: Heins. recepit digna ex Ursin. et Pat.—11 Alii Sytria V. Be. etiam et nonnulli alii quis pro quid.—13 Alii mollem declivi; et Be. declivo: uuns F. etiam molli declivam.—15 Humi meliores, teste Heins. alii humo.

NOTÆ

5 *Ipse vides*] Ab exemplo arguit Palladis, quæ tametsi fera bella tractet, non ideo minus pacis studiis favet.

9 *Sacerdos*] Rhea, seu Ilia, aut Sylvia, Vestalis; de qua libro superiori.

10 *Cepit*] Amore ejus correptus es.

Semina] Romulum, scil. et Remum, a quibus principium duxit Urbs Roma.

11 *Inde moveri*] Hinc incipere.

12 *Petebat*] Ex more quotidiano

Vestalium.

Aquas] Ex fonte fluminis Numici, qui olim ingens fuit, post paulatim decessens in fontem redactus, qui et ipse siccatus est, saeris interceptus. Vestæ enim libare non nisi de hoc fonte licebat: ut docet Servius ad illa Æu. vii. ‘Fontis stagna Numici.’

13 *Molli*] Quia herbosus.

Dum sedet, umbrosæ salices, volucresque canoræ
 Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ.
 Blanda quies victis furtim subrepit ocellis,
 Et cadit a mento languida facta manus. 20
 Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitam :
 Et sua divina furta fecellit ope.
 Somnus abit: jacet illa gravis. Jam scilicet intra
 Viscera, Romanæ conditor Urbis, eras.
 Languida consurgit, nec scit eur languida surgat : 25
 Et peragit tales arbore nixa sonos :
 Utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
 Vidimus: an somno clarius illud erat ?
 Ignibus Iliacis aderam: cum lapsa capillis
 Decidit ante sacros lancea vitta focos. 30

umbrosæ, et aces canoræ, et exiguum murmur aquæ conciliarerunt soporem. Lenis somnus elanculum inducitur superatis ocellis; et manus facta languida cadit a mento. Mars spectat hanc, et exoptat spectatam, et potitur exoptata; atque celavit sua furta ope divina. Sopor excutitur: illa jacet gravida. Jam nimirum eras intra præcordia, adficator Urbis Romanæ. Languida erigitur; neque novit quamobrem languida consurgat: atque profert tales voces inclinata ad arborem: Oro, sit felix atque commodum quod spectarimus imagine somni: an illud erat apertius somno? Astabam ignibus Iliacis; cum vitta lanea delapsa crinibus excidit ante

*****
*Mox Fr. rentosq. recepit apert.—16 Bonou. et Mor. composuitque.—17 Maz. volucresq. sonora.—18 Fr. Fec. somnum leneque murm.—19 Alii furt. victis subrepit ocellis. Pro victis Maz. blandis; Strozzæ captis. Stati lib. victos oppressit ocellos; et Ma. suppressit. Opt. A. victis furtim subrepit ocellis; Voss. subrepit; et sic Maz. et quatuor alii; ‘bene,’ ait Heins. ‘ nisi Nasonem contendimus scripsisse, victos obrepit ocellos.’—21 Cupitam ex opt. A. Læti, et uno F. dedit Heins. pro vulg. cupita.—23 Pat. clam pro jam: multi nam.—24 Duo F. Visc. Romuleæ cond. Mox eras ex Maz. pr. Med. et Pal. Excerpt. vulg. erat.—25 Nee scit meliores, non nescit: Zulichemianus eleganter *L. cum surgat, nescit c. l. s.* Heins.—26 P. et Pet. nix. preees.—29 P. cum sparsa capill. Jun. Fr. Sa. et plurimi alii *collapsa*.—30 Maz. a man. pr. Deficit ant. Mox Neapolis Cod. et Fr. sacr. linea vitt. Be. aurea, et multi ex scriptis laurea: alii vitt.*

NOTÆ

20 *Cadit*] Addidit istud Naso, ut honestius rem ipsam explicaret.

21 *Mars*] Credideris Martem fuisse. Immo nequam quispiam habitu militari.

22 *Fefellit*] Occultavit. Sed poëtice loquitur.

23 *Gravis*] Quia gravida.

24 *Conditor*] Romulus.

27 *Somni*] Scilicet somni!

29 *Iliacis*] Ilio avecta Vestæ sacra et ignis.

30 *Decidit*] Quia, scil. virginitatem amiserat, ex seipsa cadit quæ mox a Pontifice admenda.

Vitta] Quæ Vestalibus ita pro-

Inde duæ pariter (visu mirabile) palmæ
 Surgunt. Ex illis altera major erat:
 Et gravibus ramis totum protexerat orbem,
 Contigeratque nova sidera summa coma.
 Ecce meus ferrum patruus molitur in illas. 35
 Terreor admonitu, corque timore micat.
 Martia Picus avis gemino pro stipite pugnant
 Et Lupa: tuta per hos utraque palma fuit.
 Dixerat: et plenam non firmis viribus urnam
 Sustulit. Implerat, dum sua visa resert. 40
 Interea crescente Remo, crescente Quirino,
 Cœlesti tumidus pondere venter erat.
 Quo minus emeritis exiret cursibus annus,
 Restabant nitido jam duo signa Deo.

sacros focos. Inde (mirabile visu) duæ simul palmæ oriuntur: altera ex illis erat major: atque penitus relaverat totum mundum gravibus ramis; et contigerat supra nova sidera nova fronde. Ecce meus patruus intentat illis ferrum. Trepidò recordatione, et cor salit metu. Picus volucris Martia et Lupa certant pro duplice truncu: utraque palma fuit intacta per hos. Absolverat, atque sustulit non validis viribus urnam plenam: implerat dum memorat sua risa. Interea Remo crescente, Quirino crescente, utrus turgebat onore calasti. Jam duo sidera supererant Deo splendido, quo minus annus finiretur cursibus absolutis. Sylvia fit genitrix: simu-

*soluta, Heins, conj. pro rotula,—31 Pat. vis. memorabile palm, et duo libri misera-
 bile,—33 Be. et tres alii tot. pertexerat orb. Arund. et octo alii pratexerat.—
 34 Nora Maz. Zulich. Voss. Arund. et quatuor alii; vulg. sua.—36 Fr. Torreor
 admonitus. Ex vett. Heins, profert admonitu; a monitu edd. Neapolis, et vulgatae.
 Mox multi Codd. et editi tim. pavet; Voss. et Mor. salit; dno tremit; Got-
 torph. vacat.—37 Plurimi stip. pugnat: Jun. et pr. V. pugnans.—38 In voc. hos
 Fr. habet has pro var. lect.—40 Pr. Med. dum sata verba ref. Heins, conj. rata
 visa: Pet. unus etiam sua verba.—41 P. F. et Voss. Excerpt. sua pro duo.—*

NOTÆ

primum insigne, ut et aliis cuivis mun-
 mini conseratis commune esset:
 itemque pudicitiae documentum.

31 *Inde]* Ex vitta lapsa, adeoque
 virginitate rapta.

Palma] Victores intellige Remum
 Romulumque.

32 *Major]* Romulus.

33 *Gravibus ramis]* Progenie se-
 cunda.

Totum] Quia in omnes gentes pro-
 latum Romanum Imperium.

31 *Nora]* Miranda.

Sidera] Seu ad famam referas, seu
 de Romuli consecratione intelligas.

35 *Patruus]* Amulius, qui Remum
 atque Romulum studuit perdere.

37 *Martia]* Quia Marti sacer Picus
 avis, quem quidem infantibus Remo
 atque Romulo astitisse atque alimen-
 ta contulisse testatur Plutarchus.

Stipite] Palma, scil. utraque.

38 *Lupa]* Quæ infantibus ubera
 præbuuisse dicitur.

Sylvia fit mater. Vestæ simulacra feruntur 45
 Virgineas oculis opposuisse manus.
 Ara Deæ certe tremuit, pariente ministra ;
 Et subiit cineres territa flamma suos.
 Hæc ubi cognovit contemtor Amulius æqui,
 (Nam raptas fratri victor habebat opes,) 50
 Amne jubet mergi geminos. Scelus unda refugit.
 In sicca pueri destituuntur humo. ~~Agiles~~,
 Lacte quis infantes nescit crevisse ferino ;
 Et pieum expositis sæpe tulisse cibos ?
 Non ego te, tantæ nutrix Larentia gentis, 55
 Nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.

lucra Vestæ dicuntur admovisse manus virgineas oculis. Certe altare concussum est Sacerdote pariente; et flamma territa se occultavit sub suos cineres. Postquam Amulius contemtor æqui intellexit hæc, (nam superior tenebat opes sublatas fratri,) imperat gemellos obrui flumine. Fluctus horret flagitium. Infantes relinquuntur in terra sicca. Quis ignorat pueros auctos esse lacte ferino, atque picum sæpe portasse escam expositis? Ego te non præteream silentio, Larentia nutrix tantæ sobolis,

45 Mor. et Fr. *Ilia fit mat.*—46 Mor. *oc. præposuisse man.*—50 Pet. *Nam raptor*; et multi *fratris*.—51 V. et duo alii *merg. pucros. Scel.*—55 Alii *Lau-*

NOTÆ

40 *Visa*] Per somnum: quæ secum animo revolvebat, atque sibi narrabat.

42 *Cælesti*] Quod ex Marte Deo.

43 *Emeritis*] Exactis. Metaph. est a militibus, qui Emeriti dicuntur postquam debita militiæ tempora absolverunt.

44 *Restabant*] Adeoque decimo mense Iliae partus instabat.

Signa] Pro mensibus posnit signa cœlestia in Zodiaco, quæ motu suo Sol perlustrat.

Deo] Phœbo, qui Sol est.

45 *Fit*] Peperit gemellos, Remum atque Romulum.

Simulacra] Ficta hæc: nullum enim simulacrum in æde Vestæ. Verum simile quid evenisse dicunt scelestæ illi Tulliæ, viso parentis signo in fano Fortunæ.

46 *Opposuisse*] Ne scelus videret Vesta.

47 *Certe*] Ut distinguatur istud ab eo quod finxit Poëta de Vestæ simulacro.

Pariente] Dum pareret Ilia Vestalis.

48 *Subiit*] Fere extinta est: quod super omnia gravia et timenda Romani habebant.

49 *Hæc*] Peperisse Iliam, &c.

50 *Fratri*] Numitori.

51 *Refugit*] Non enim pueri hausti fluctibus.

53 *Ferino*] Lupæ.

55 *Larentia*] Faustuli, pastoris regii, uxor, scortum nobile, cui ideo Lupæ datum nomen. Ea vero infantibus Remo Romuloque quia ubera præbuit, a lupa nutriti dieti sunt.

56 *Opes*] Eas appellat opes, regios

Vester honos veniet, cum Larentalia dicam :

Acceptus geniis illa December habet.

Martia ter senos proles adoleverat annos ;

Et suberat flavæ jam nova barba comæ.

60

Omnibus agricolis armentorumque magistris

Iliadæ fratres jura petita dabant.

Sæpe domum veniunt prædonum sanguine læti,

Et redigunt actos in sua rura boves.

Ut genus audierunt ; animos pater editus auget :

65

Et pudet in paucis nomen habere casis.

Romuleoque cadit trajectus Amulius ense :

Regnaque longævo restituuntur avo.

Mœnia conduntur : quæ, quamvis parva fuerunt,

Non tamen expedit transiluisse Remo.

70

neque vestras opes, pauper Faustule. Vestra laus recurret cum dicam Larentalia : December gratus Geniis habet illa. Soboles Martia creverat ad annum decimum octarum, et prima lanugo jam addita erat flavis capillis. Fratres Iliadæ diebant jura omnibus ruricolis, et magistris armentorum seu pastoribus. Sæpe repetunt domum gaudentes nece latronum, et reducent juvencos abactos in suos agros. Postquam cognoverunt de stirpe sua, parens cognitus addit animos : et pudet consequi famam in paucis tuguriis; atque Amulius sternitur transfixus gladio Romuleo ; utque regna redduntur avo seniori. Muri ponuntur ; qui, tametsi humiles fuerunt,

-----
rentia ; et mox vs. 57. Laurentalia.—59 Nonnulli ter senis...annis.—61 Qui-dam scripti, et ed. Neapol. armentorumq. ministris.—63 In vett. redeunt pro-veniunt.—64 Stati liber, et quidam alii scripti, raptos pro actos. Deinde vulg. edebatur sua jura bor. at rura meliores, teste Heins. duo etiam tecta ; et unus castra.—65 Audierunt ex Pat. audierant alii. Deinde Ursin. duo Pat. et duo Med. pat. agnitus aug.—66 Paucis Heins. profert ex Ursin. pr. F. Zulich. Maz. Nauger. Pet. et octo aliis ; vulg. partis.—69 Mor. pare. feruntur ;

NOTÆ

pueros educasse.

57 *Larentia*] Larentiæ festa, quæ quidem in veteri Kalendario ad mensem Decembrem remittuntur.

58 *Acceptus*] Gratus; quia eo mense Saturnalia, quibus, ceteris omissis, genio indulgebant, et voluptuosa con-vivia agitant.

59 *Martia*] Romulus et Remus.

Ter senos] Ad decimum octavum annum creverant.

60 *Nova barba*] Lanugo prima.

61 *Magistris*] Pastoribus.

62 *Iliadæ*] Iliæ filii, Romulus et Remus.

63 *Prædonum*] Quos aut vulneraverant aut occiderant.

64 *Actos*] Abactos a prædonibus.

65 *Genus*] Unde originem dñe-rent. Quod quidem Faustulns edo-cuisse dicitur.

66 *Nomen*] Famam et laudem.

68 *Ato*] Numitori, quem Iliæ pa-trem diximus.

69 *Mœnia*] Romana, scil.

Parva] Cum primo condita.

Jam, modo qua fuerant sylvæ, peeorumque recessus,
 Urbs erat: aeternæ cum pater Urbis ait:
 Arbitr̄ armorum, de ejus sanguine natus
 Credor; et ut credar pignora certa dabo:
 A te principium Romano ducimus anno: 75
 Primus de patrio nomine mensis eat.
 Vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem.
 Dicitur haec pietas grata fuisse Deo.
 Et tamen ante omnes Martem coluere priores.
 Hoc dederat studiis bellica turba suis. 80
 Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
 Vulcanum tellus Hypsipylea colit:

non tamen jurat Remum transiliisse. Jam Urbs erat, qua nemora et recessus pecorum fuerant; cum pater Urbis aeternæ dicit: Arbitr̄ armorum, de ejus sanguine credor ortus; atque exhibeo firma indicia, quibus credar; habemus initium a te anno Romano, primus mensis currat de nomine patrio. Dictum confirmatur: atque appellat mensem de nomine patrio. Ista pietas dicitur fuisse accepta Deo. Et tamen maiores coluerunt Martem ante omnes. Turba bellica dederat hoc suis studiis. Cecropidæ reverentur Minervam, Creta Minoia Dianam, terra Hypsipylea

Be. fuissent.—70 Fr. transilienda; et pro var. lect. transituisse.—71 Maz. alii que duo pecudumque; Heins. conj. pro specuamq. Burm. placet nemorumq.—73 Unus lib. ejus semine nat. In quibusdam aliis credor Natus inverso ordine.—74 Certa Heins. dedit ex quibusdam vett. pro vulg. multa.—75 Dicimus ex scriptis potioribus; ceteri dicimus.—76 Eat ex Zulich. Maz. Voss. Arund. et aliis placet Heins. præ vulg. erit: Pat. etiam et duo alii eris.—80 Multi Codd. Haec ded. Tum Ed. Janssoniana dederant stud. Heins. malebat dederit.

NOTÆ

70 *Non expedit]* Quia ideo interfectus, quod valli angustias saltu incepisset.

71 *Pecorum recessus]* Quapropter pars quædam in Palatio 'Pecuscum' dicta, Festo auctore.

72 *Aeterna]* Ex opinione et votis Romanorum, aut etiam augurum declaratione.

Pater] Romulus.

73 *Arbitr̄ armorum]* O Mars.

76 *De patrio]* A Marte Martius dicitur, qui ex Romuli sententia primus mensis fuit.

79 *Tamen]* Quamvis Romuli fuit institutum ut a Marte patre primus

mensis appellaretur, ante Romulum tamen ab Italib[us] utpote bellica gente cultum fuisse Martem constat.

Omnes] Deos, scil.

Priores] Latini, scil.

80 *Hoc]* Ut Martem colerent.

81 *Cecropidæ]* Athenienses, quibus a Cecrope rege illud nomen.

Minoia] In qua imperium tenuit Minos Jovis filius.

Creta] Insula in Mediterraneo mari nobilissima.

Dianam] Cui templum fuit in Dictæ Cretæ monte.

82 *Hypsipylea]* Lemnon dicit, insulam maris Ægæi, versus Thraciam,

Junonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ :
Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.

Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis. 85
Arma feræ genti remque decusque dabant.

Quod si forte vacas, peregrinos inspice Fastos :
Mensis in his etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis :
Sextus apud populos, Hernica terra, tuos. 90
Inter Aricinos, Albanaque tempora constant
Factaque Telegoni mœnia celsa manu.

Quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus asper,
A tribus hunc primum turbæ Curensis habet.

Vulcanum, Sparta et Mycenæ Pelopeiades Junonem, ora Mænalis caput Fauni piniferum. Mars erat sacer Latio, quia præest armis. Arma parabant opes et honorem sacrae nationi. Quod si forte spatiū datur, evolve Fastos extraneos, erit quoque in his mensis nomine Martis. Is fuit tertius Albanis, quintus Faliscis, sextus apud populos tuos, terra Hernica. Tempora Albana convenient inter Aricinos, et muros altos positos manu Telegoni. Laurentes habent quintum, sacrum Aequiculus decimum, populus Curensis tenet hunc primum a tribus. Miles Peligne,

—81 *Maz.* alter *Cornigerum F.* multi *Piniferum*.—86 *Liber Strozzæ Armiferæ genti...dabat.*—87 *Sa.* et plurimi aliī *fort. vacat, peregr.*—90 *Voss.* et pr. *P. Sext. habet pop.* *Mox Pet. Hernea*; *Burm. putat, pro Hernia.*—91 *Constant ex Ursin.* et quatuor aliis; *vulg. constat:* alii *restat, vel restant.*—93 *Asper præstantiores magno numero. Heins.* Alii *acer.*—94 *Curensis Heins.* rescriptum ex Ursin. Zulich. aliisque decem melioribus suis pro *vulg. forensis:* unus

NOTÆ

ubi et ferrariam exercuit claudus ille Deus. Ab Hypsipyle autem Thoantis regis filia insulae datum cognomen.

83 *Sparte]* Quæ alio nomine Lace-dæmon dicitur, Peloponnesi urbs notior quam ut de ea quicquam opus sit dicere.

Pelopeiades] Quia in ea Pelopidæ regnarunt, a quibus auctæ Mycenæ.

84 *Pinigerum]* Faunum ipsum pinu coronatum, de quo in praecedentibus.

Mænalis ora] Arcadia, cui a Mænalo monte pinifero illud nomen.

85 *Latio]* Pro Romanis ipsis posuit.

87 *Peregrinos]* Aliarum urbium in Italia.

89 *Albanis]* Ab Alba Longa, quam

in Latio condidit Ascanius Æneæ filius, eo nomine dicti sunt.

Faliscis] Hos vidimus jam sæpe Hetruriæ populos, celebres propter gramina sua et boves candidos.

90 *Hernica]* Hernicos dicit, qui loca saxosa in Latio inter Aequos et Volscos tenebant, sexto loco Martium mensem numerasse.

91 *Aricinos]* Qui Latii oppidum Ariciam tenebant.

Constant] Convenient. Inter Aricinos, et Albana mœnia, seu Albanos, et Tusculanos constant tempora.

92 *Telegoni]* Ulyssis fuit ex Circë filius, qui Tusculum arduo in colle 12. ab Urbe lapide condidit.

93 *Quintum]* Mensem Martium fe-

Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis Convenit : hic genti quartus utrius Deus.	95
Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem, Sanguinis auctori tempora prima dedit.	
Nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas.	
Ille minor geminis mensibus annus erat.	100
Nondum tradideras victas victoribus artes, Græcia, facundum, sed male forte, genus.	
Qui bene pugnarat, Romanam noverat artem : Mittere qui poterat pila, disertus erat.	

sensis cum proavis Sabinis; hic Deus est quartus utrius nationi. Ut Romulus superaret hos omnes saltem serie, asseruit prima tempora auctori sanguinis. Neque antiqui habuerunt tot Kalendas, quot nunc. Ille annus erat brevior duobus mensibus. Nondum præbueras artes subactas victoribus, Græcia, gens diserta, sed parum strenua. Qui bene certaverat habebat perspectum artem Romanam: qui poterat

---

Heins. *Ferentis*, quod et Marsus agnoscit, et pro Ferentinis capit.—96 Fr. *hic pro hic*.—101 *Tradideras ex uno Med. Heins.* rescripsit pro vulg. *tradiderat*. In alio etiam Med. et V. *doctas pro victas*, quod Burm. simplicius putat et apertius: in alio *actas*; unde Heins. conj. *auctas*.—103 *Pugnarat ex tribus scriptis*; ceteri *pugnabat*.—104 Plurimi Codd. *tela pro pila*.—105 R.

NOTÆ

cerunt aut habuerent Laurentes, scil.

Laurentes] Qui Laurentum Latini regiam tenuerunt.

Æquiculus] *Æqui*, *Æquicoli*, seu *Æquiculi* populi fuerunt inter Marsos et Hernicos.

Asper] Quia in dura terra *Æqui*, ut loquitur Maro; quique *'Armati terram exercent;* semperque recentes *Convectare juvat prædas, et vivere rapto.'*

94 *A tribus*] Quartum adeoque.

Curensis] Cures Sabinorum intellige.

95 *Miles*] In decus suæ gentis dixit istud in Pelignis creatus Naso.

Peligne] Ultra Marsos fuerunt, magis ad mare Adriaticum, versus Orientem. A Sabinis ortos vides; tametsi Illyricum genus facit Festus.

96 *Convenit*] Quia a Sabinis et Pe-

lignis Martius mensis quarto loco numeratus.

Quartus] Quia Marti quartum mensem dicaverunt.

97 *Ordine*] Nou re; siquidem et alii Marti mensem unum consecrasent, quanquam non primum ordine, ut Romulus.

98 *Sanguinis auctori*] Marti, scil.

99 *Kalendas*] Pro mensibus posuit.

101 *Nondum*] Longo enim tempore a Romulo, atque post bella Punica, a Romanis subacta Græcia.

Victus] Quæque adeo postea victoribus suis faverent, et scientias edocerent.

102 *Male forte*] Non modo quia a Romanis victi, sed quia certe effeminati quo tempore capti sunt.

103 *Romanam*] Quæ tota in armis fuit.

Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas

105

Senserat, aut geminos esse sub axe polos ?

Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur

Sidoniis, Helicen Graia carina notet ?

Signaque quæ longo frater percenseat anno,

Ire per hæc uno mense sororis equos ?

Libera currebant, et inobservata per annum

Sidera : constabat sed tamen esse Deos.

Non illi cœlo labentia signa movebant ;

Sed sua : quæ magnum prodere crimen erat.

jacere tela erat facundus. Quis tunc cognorit aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas, aut duos esse polos sub axe ? Esse duas Ursas, quarum Cynosura obseruetur a Sidoniis, navis Græca notet Helicen ? Atque equos sororis percurrere uno mense ea sidera, que frater perlustret longo anno ? Astra movebantur libera et inobservata per annum ; sed tamen constabat esse Deos. Illi non movebant signa cadentia cœlo,

*****
Quis tamen, Pat. nunc. Pliadas etiam in plurimis scribitur.—106 Multi Noverat, aut.—107 Plurimi C. vocatur.—108 Sæpe car. vocat ; novem etiam scripti tenet.—109 R. et duo alii F. præcenseat ; Fr. persenserat ; unus pertranseat : F. transcurrit in anno.—111 Et inobservata Heins. dedit ex Ursin. opt. A. Maz. Zulich. Voss. Arnnd. et sex aliis ; vulg. non observata.—112 De Diis hæc præter rem videntur ; censeo corrigendum : et inobservata per annos Sidera constabat sed tamen esse suos : certe in præstantissimo Zulichemiano codice τὸ Deos a manu secunda erat, erasa veteri scriptura : constabant sed tamen esse Deo veterimus Petaviannus. Posse et emendare : et inobservata per annum Sidera, constabat sed tamen esse, diu. Heins.—113 Movebant ex Maz. Voss. et quinque aliis : R. et alii notabant : ceteri tenebant.—114 Multi per-

NOTÆ

105 *Hyadas*] Sidus in capite Tauri, quod fecerunt Atlantis Mauritania regis filiae ex Æthra. A Græco ūεω, a pluendo. Latine Snelæ ab eodem dictæ sunt.

Pleiadas] Atlantis ejusdem filiae ex Pleione, quæ etiam in sidus abiverunt ad collum Tauri: dictæ a πλέω navi- go, quod circa æquinoctium verum orientes navigandi tempus opportu- num indicent.

106 *Geminos*] Arcticum et Antarc- ticum.

Polos] Sunt poli vertices seu axis extrema, circa quem cœlum verti fin- gitur. Quanquam sæpe axis pro polo sumitur: deinde et videtur Poëta, non axis esse extrema polos credi-

disse, sed axis extrema super polos tanquam super cardines moveri.

107 *Duas*] Majorem et minorem, de quibus jam sæpius dictum.

Cynosura] Minor est Ursa, ad cuius observationem Phœnices atque adeo Sidonii navigationes suas dirigebant.

108 *Sidoniis*] Sidone Phœniciaæ urbe in Syria antiquissima et opulentissima orundis.

Helicen] Major Ursa est, quam Græci navigantes observabant.

109 *Signa*] Zodiaci duodecim illa intellige, quorum singula singulis men- sibus Sol Lunæ frater pervadit seu percensem.

110 *Hæc*] Signa, scil.

Sororis] Lunæ.

Illaque de fœno. Sed erat reverentia fœno,	115
Quantam nunc Aquilas cernis habere tuas.	
Pertiča suspensos portabat longa maniplos :	
Unde maniplaris nomina miles habet.	
Ergo animi indociles, et adhuc ratione carentes,	
Mensibus egerunt lustra minora decem.	120
Annus erat, decimum cum Luna repleverat orbem.	
Hic numerus magno tunc in honore fuit.	
Seu quia tot digitii, per quos numerare solemus :	
Seu quia bis quino fœmina mense parit.	

seu sua ; quæ amittere erat magnum crimen. Atque ea erant de fœno : verum erat honor fœno, quantum nunc rides Aquilas tuas habere nunc. Longa pertica ferebat manipulos suspensos ; a quibus miles manipularis obtinet nomina. Adeoque mentes sacerdotum, et adhuc destitutæ ratione peregerunt lustra minora decem mensibus. Annus erat cum Luna clauerat orbem decimum : hic fuit tunc nostris in magno honore. Seu quia tot sunt digitii, per quos consuerimus numerare ; seu quia fœmina parit

*****

dere pro prodere.—115 *Illaque de fœno* Heins. censem legendum auctoritate unius V. et pr. Bonon. et sic Ed. Gryphian. Conj. etiam *Illa quidem e fœno*, quod alter P. confirmat. In vulgatis legebatnr *Illa quidem fœno*. Unus etiam Heins. *Illa quidem fœnum* : deinde Voss. Arund. et septem alii rever. fœni.—116 Pet. Thuan. Fr. et decem alii *Quantum* ; scil. reverentiae.—121 *Repleverat* Heins. reposuit ex Cod. Læti, et uno Med. quod et Fr. habet pro var. lect. vulg. *recepérat*.—122 Voss. et Maz. *Hic nostris magn.* et sic edidit Heins. ‘ Sed nos reduximus veterem lect. ut credimus, necessariam : nam aliter hic orbis videretur intelligendus. *In amore etiam pr. Venet. Editio.*’ Burm.—123

NOTÆ

111 *Libera*] Quia inobservata pro anni ratione.

113 *Morebant*] Illa non curabant.

114 *Sua*] Fœni seu straminis manipulos, scil.

Prodere] Immo et deserere non-nunquam, aut ab iis longius esse : namque et ideo ignominia aliisque penitentiis multati.

115 *Reverentia fœno*] Seu potius legi ant ordinis. Sed ad Poëtæ scopum magis illud convenit.

116 *Quantum*] Majorem dixerit, qui veterum monumenta lustraverit.

Aquila] Quæ legionum singularium fuerunt signa.

117 *Maniplos*] Ex fœno, scil.

118 *Maniplaris*] Pro, manipularis.

Eo vero nomine dicebantur qui ejusdem essent manipuli seu signi : quod quidem signum primo centenis militibus præferebatur.

120 *Egerunt*] Pro, Transegerunt. Constituerunt.

Minora] Siquidem lustrum quinque annorum spatium comprehendat, (ut Nasoni visum,) singulisque annis decem menses tantum tribueris, decem omnino mensibus minus fuerit lustrum quam solet esse, cum singulis annis menses duodecim assignantur.

122 *Hic*] Annus, scil.

123 *Tot digitii*] Bardos admodum nobis obtrudit Naso, si qui usque adeo imperiti fuerunt ut ex digitis suis annorum menses constituendos

Seu quod adusque decem numero crescente venitur; 125
 Principium spatiis sumitur inde novis.
 Inde pares centum denos secrevit in orbes
 Romulus: Hastatos instituitque decem.
 Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat
 Corpora: legitimo quique merebat equo. 130
 Quin etiam partes totidem Titiensibus idem,
 Quosque vocant Rammes, Luciferibusque dedit.

decimo mense. Seu quod ascenditur usque ad decem, numero crescente; inde sumitur initium spatiis noris. Hinc Romulus divisit centum æquales in denos orbes; et instituit decem Hastatos. Atque Princeps habebat totidem corpora, Pilanus totidem; et qui militabat equo legitimo. Quinetiam idem assignarunt totidem partes Titiensibus, et iis quos appellant Rammes, atque Luciferibus. Observeavit ergo nu-

Med, et alias per quot num.—126 Liber Statii *Princ. numeris sum.*—127 Pares ex melioribus scriptis Heins. dedit pro vulg. patres.—128 V. *H. constituitque.*—129 Maz. tot. Piluninus hab.—130 Multi quisque pro quique.—131 Alii Tatiensibus ille:

NOTÆ

crediderint.

125 *Decem*] Quando enim in numerando ulterius progredimur, per reiterationem illud fit eorundem numerorum ab unitate ad decimum numerum.

126 *Spatiis*] Spatia vocat numeros omnes qui supra decem ad viginti, triginta, &c. excurrunt.

Inde] A numero decimo.

127 *Inde*] Ex ea denarii numeri ratione.

Pares] Ne referas ad denos, ut suadet Commentator, namque ineptum foret, et a Nasonis ratione alienum. Sed pares intellige ætate et robore æquales.

Denos orbes] Contubernia dixerunt. Gall. *Dizaine.*

128 *Hastatos*] Hastati dicti sunt primo qui hastis pugnabant, in quibus juvenes erant et adolescentes.

Decem] Qui singuli tamen novem sub se haberent ejusdem generis: namque hie capita tantum recenset Naso.

129 *Princeps*] Eo nomine appellati viri, qui a principio gladiis rem gerebant.

Pilanus] Pilani 'Triarii' quoque dicti sunt qui tertio ordine pilis certabant, et subsidio, utpote matura ætate, servabantur.

130 *Legitimo*] Lege et de publico dato.

Quique] Qui, inquit, merebat equo, aut militabat, atque adeo decurio habebat decem corpora: neque tantum peditum genera in decem quæque partes distributa, sed et equitum eadem fuit divisio.

131 *Partes*] Quas Curias dixerunt.

Titiensibus] A Tito Tatio appellata est una ex tribus illis tribubus, in quas populum Romanum divisit Romulus.

132 *Rammes*] Rammenses a Romulo dictos voluerunt qui alteram tribum Romanam constituerunt; atque id quidem Tusea etymologia.

Luceribus] Tertia tribus a Lueumone quodam seu Lucere Ardeæ rege,

Assuctos igitur numeros servavit in anno.

Hoc luget spatio foemina moesta virum.

Neu dubites, primæ fuerint quin ante Kalendæ Martis; ad hæc animum signa referre potes.

Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit anno,

Tollitur: et frondes sunt in honore novæ.

Janua nunc Regis posita viret arbore Phœbi:

Ante tuas fit idem, Curia Prisca, fores.

Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,

Cedit ab Iliacis laurea cana fociſ.

Adde, quod arcauā fieri novus ignis in æde

Dicitur; et vires flamma refecta capit.

140

meros consuetos in anno. *Conjux tristis flet maritum eo tempore.* Neve dubites, quin primæ Calendæ fuerint prius Martis, potes rerocare mentem ad hæc indicia. Laurea, quæ mansit toto anno flaminibus, demitur; et nova folia sunt in honore. Janua Regis nunc viret, arbore Phœbi admota: idem fit ante tuam januam, Curia Prisca. Ut etiam Vesta tecta fraude nova splendeat, laurea alba tollitur ab aris Iliacis. Adde, quod novus ignis dicitur excitari in templo secreto, et flamma de

Maz. etiam in hoc loco cupientibus.—136 Strozze hæc oculos sign. A. animos.—137 Med. Flamineo: Heins. conj. Flaminia.—139 Fr. tanc pro nunc. Nonnulli etiam pos. nitet arb.—140 Fit idem Heins. dedit ex Ursin. pr. A. Zulich. Nau- ger. aliisqne compluribus pro vnlg. itidem.—141 Alii nit. fol. inverso ordine.—142 Alter Pet. laur. vitta foc.—144 Fr. flamm. resecta cap.—145 Multi scripti et

NOTÆ

qui auxilio fuit Romulo adversus Tatium, Tuscum nomen habuisse videtur, si qua veterum monumentis fides: quanquam sunt quoque qui ab asyllo lino appellata voluerint.

134 *Hoc*] Decem mensibus.

Virum] Ademtum, scil.

136 *Signa*] Indicia; ex quibus Kalendas Martis primas fuisse constet.

137 *Laurea*] Corona ex Lauro. ‘In- grediente Martio,’ inquit Macrobius, ‘in regia, curiisque, atque flaminum domibus laureæ veteres novis laureis matabantur.’

139 *Arbore Phœbi*] Lauro, scil. Phœbo gratissima propter amatam Daphnen, in eam arborem mutatam.

140 *Curia*] Numero singulari posuit pro Curiis 30. seu ædibus, in quibus sacra sua peregerunt totidem Curiae seu populi partes in quas universos Romulus distribuit.

Prisca] Ad distinctionem 30. novarum, que aucto populo deinde construetæ sunt.

141 *Vesta*] Vestalis ara.

142 *Iliacis*] Quia Vesta sacra Ilio ab Ænea advecta.

Cana] Vetus, quæ certe albicat.

143 *Arcana*] Quia maribus ad illam non dabatur accessus.

Fieri] Eadem tradunt Solinus et Macrobius.

Nec mihi parva fides, annos hinc isse priores,

145

Anna quod hoc cœpta est mense **P**erenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores

Ad spatum belli, perfide **P**œne, tui.

Denique quintus ab hoc fuerat **Q**uintilis: et inde
Incipit, a numero nomina quisquis habet.

150

Primus, oliviferis **R**omam deductus ab arvis,
Pompilius menses sensit abesse duos.

Sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
Nos putat; Egeria sive monente sua.

Sed tamen errabant etiamnum tempora; donec
Cæsaris in multis haec quoque cura fuit.

155

novo excitata sumit vires. Neque mihi fides levis, annos priores inde initium habuisse, quod Anna Perenna cœpta est coli hoc mense. Antiqui honores dieuntur etiam hinc sumti ad tempus belli tui, Pœne perfide. Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis; et inde initium habet quisquis sumit nomina a numero. Primus Pompilius deductus Romam ab agris oliviferis advertit duos menses desiderari: seu hoc didicerit a Samio, qui credit non posse renasci; seu Egeria sua docente. Verum tamen tempora adhuc errabant, donec haec fuit etiam

editi esse pro isse.—146 Plurimi libri mens. repente col. Mor. repertu.—147 Unus Heins. meriti pro initi.—150 Decem vett. Codd. Inc. in num. Mox Be. a numeroque notata dies; Burm. conj. pro quæque notata dies.—153 Editi et scripti multi Siv. erat a S.—155 Etiamnum est ex Heins. emend. plerumque legebatur etiam tunc: multi vett. etiam nune; unus R. etiam non.—156 Com-

NOTÆ

146 *Anna*] Dea quæ annis præsidebat, cui sacrificia mense Martio fieri cœpere, ut annare et perennare commode liceret.

147 *Honores*] Magistratum.

148 *Ad spatum*] Immo usque ad annum urbis conditæ 600. quo tempore Q. Fulvius Nobilior, et T. Annius Luscius Kalendis Januariis Consulatum inierunt.

Perfide] Pœnorum vero seu Carthaginieñum fides in proverbium abiit.

149 *Hoc*] Martio primo mense.

Inde] A Martio.

150 *Quisquis*] Quintilis, v. gratia; qui deinde Julius, Sextilis, September, &c. qui omnes a numero nomen sunserunt.

151 *Oliviferis*] In Sabinis enim, unde accitus Numa Pompilius, olearum magna copia, tempore quidem Naso- nis.

153 *Samio*] Pythagora, scil. Verum non illud patitur ratio temporum, si quidem multo posterior Numa ille philosophus, ut docent Cicero aliisque, qui temporibus iisdem in Italia fuisse testantur quibus L. Brutus patriam liberavit.

Posse renasci] De ea animarum transmigration dictum in Metam.

154 *Egeria*] Cujus nymphæ seu Deæ monitu omnia facere Numa finxit, quo magis barbari quæ sanxisset acciperent.

155 *Errabant*] Quia ad Solis cursum non satis accurate digesta temporum

Non hæc ille Deus, tantæque propaginis auctor,
 Credidit officiis esse minora suis :
 Promissumque sibi voluit prænoscere cœlum :
 Nec Deus ignotas hospes inire domos. 160
 Ille moras Solis, quibus in sua signa rediret,
 Traditur exactis disposuisse notis.
 Is decies senos trecentum et quinque diebus
 Junxit, et e pleno tempora quarta die.
 Hic anni modus est. In lustrum accedere debet,
 Quæ consummatur partibus, una dies. 165

cura Cæsaris inter ceteras. Ille Deus et auctor tantæ sobolis non arbitratus est hæc esse leviora suis officiis. Atque voluit ante cognoscere cœlum sibi promissum; neque Deus peregrinus intrare domos ignotus. Ille dicitur notasse signis accuratis moras Solis, quibus reverteretur in sua regna. Is addidit sexaginta quinque dies trecentis, et fecit tempora quarta ex integro die. Hæc est mensura anni: una dies quæ perficitur partibus debet venire in lustrum.—Si detur poëtis

---

plures scripti C. ut mult. R. e.—160 Unus Pat. D. ignaras hosp.—161 Multi su. regna red. alii terga.—164 Duo libri Auxit, et. Dein tres cum quibusdam editis expleto. Mox multi temp. quinta di. septem juncta; duo cuncta.—166

NOTÆ

seu mensium ratio.

156 *Cæsaris*] Julii, scil. qui temporum turbatas prorsus rationes ad ordinem certiorem redigit.

157 *Tantæ*] Qnia Augusti pater per adoptionem, Tiberii avus, Germanici proavus, &c.

159 *Promissum*] Jupiter ad Venerem de Julio Æn. t. ‘Hunc tu olim celo, spoliis Orientis onustum Accipies secura; vocabitur hic quoque votis.’

Cœlum] Optime sane cœlum dixit enim de temporum ratione agitur, sola namque ex Astronomia Chronologia sua fundamenta repetit.

161 *Moras*] Tempora quæ absuntur dum Sol a Capricorno Signa Zodiaci percensendo ad idem cœli punctum reddit.

Sua signa] Solitos cursus per signa Zodiaci. Multi habent regna. Nam regnare Sol videtur cum ad nos re-

diens vitam omnibus terrestribus calore suo inspirat.

162 *Exactis*] Accuratoriibus quidem quam prius; verumtamen intercalationibus adhuc obscuris, Pontificem culpa.

163 *Decies senos*] Sexagenos. Atque adeo annum ex trecentis sexaginta quinque diebus Julius Cæsar constitut: in quartum annum, quem bissextum dixerunt, atque post sextum Kal. Martias, rejecto die illo qui ex 4. annorum sex horis constituitur quibus anni singuli supra 365. dies constant.

164 *Pleno*] Plenum dicit diem illum qui ex quatuor quadrantibus singulorum annorum constat, ex quibus lustrum conficitur.

Tempora quarta] Quartum annum intercalarem, inquit, junxit Cæsar tribus præcedentibus, sicut junxerat dies singulorum annorum. Sed quod

Si licet occultos monitus audire Deorum
 Vatibus; ut certe fama licere putat;
 Cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus;
 Dic mihi, matronæ cur tua festa colant. 170
 Sic ego. Sic posita dixit mihi casside Mavors;
 Sed tamen in dextra missilis hasta fuit:
 Nunc primum studiis pacis, Deus utilis armis,
 Advo^ccor: et gressus in nova castra fero. ~~solam~~
 Nec piget incep^ti. Juvat hac quoque parte morari: 175
 Hoc solam ne se posse Minerva putet.
 Disce, Latinorum vates operose dic^rum,
 Quod petis; et memori pectore dicta nota.

audire secreta documenta Deorum, ut quidem fama credit concedi, cum sis idoneus virilibus officiis, Gradire, dic mihi, quamobrem matronæ celebrant tua festa. Ita ego locutus sum: Mars mihi sic respondit hasta posita; sed tamen hasta missilis fuit in manu: Nunc primum ego Deus aptus armis requiror ad studia pacis, et concedo in nova castra. Neque paenitit: placet etiam hære^re in hac parte negotii, ne Pallas credit se solam hoc poss^re. Accipe quod poscis, Poëta labore^{re}o^re dierum Latinorum; atque observa mea verba mente sedula. Roma fuit exigua, si velis memini-

Consummatur vetus est lectio, quam reduxit Burm. vulg. legebatur consummatu^r.—169 Pr. Ed. Venet. et multi scripti G. et viribus apt.—171 Pro casside Heins. scripsit cuspide ex pr. A. Zulich. et aliis: Burm. vulg. casside placet.—173 Fr. pac. stud. inverso ordine.—174 Quatuor libri Adv. egressus in: et duo nor. vota fer.—175 Uterque Maz. Zulich. Gottorph. et alii part. moveri; Voss. notari.—176 In voc. solam Fr. habet pro var. lect. solum.—178 Fr. et

NOTÆ

brevius et obsevius dixit mox exponet.

165 *Hic*] Quem proposuit 365. dierum; addito tamen quarto quoque anno die intercalari.

Lustrum] Quod spatium est quatuor annorum inclusive, aut quinque exclusive: modo ut brevitatis causa ita loqui licet.

166 *Partibus*] Senis, scilicet, horis eujusque anni.

167 *Si licet*] Verecunde a Marte petit Naso, quamobrem Kalendas Martias colant matronæ.

169 *Virilibus*] Bello, scil.

170 *Colant*] Matronalia enim Kalendas Martias celebrabantur, quibus munuscula invicem missitare consueverant.

171 *Ego*] Naso, scil. locutus sum.

172 *Missilis*] Quæ longe mitti possent.

174 *Gressus*] Ad Gradivi alludit cognomen.

175 *Hac*] Pacis studiis, et arte poëtica.

176 *Hoc*] Literis, scil. se, positis armis, immiscere.

177 *Operose*] Materia namque difficultis.

Parva fuit, si prænna velis elementa referre,
Roma: sed in parva spes tamen hujus erat. 180
Mœnia jam stabant, populis angusta futuris:
Credita sed turbæ tunc nimis ampla sua.
Quæ fuerit nostri, si quæreris, regia nati;
Aspice de canna straminibusque domum.
In stipula placidi carpebat munera somni: 185
Et tamen ex illo venit in astra toro.
Jamque loco majus nomen Romanus habebat:
Nec conjux illi, nec socer ullus erat.
Spernebant generos inopes vicinia dives:
Et male credebar sanguinis auctor ego. 190
In stabulis habitasse, boves pavisse, nocebatur;
Jugeraque inculti paucæ tenere soli.

nisse primi principii; verum spes erat tamen hujus in exigua. Jam muri stabant arcti populis venturis; sed tunc crediti nimis rusti suo agmini. Si petis quæ fuerit augusta nostri filii, ride domum de juncis et stipula. Sumebat domu lenis somni in stramine: et tamen ascendit calum ex illo lecto. Jamque Romanus obtinebat famam præstantiorem loco; neque uxor neque socer ullus illi erat. Vicinia potens contemnebant generos pauperes; et ego rix credebar auctor sanguinis. Oberut mansisse in præsepibus, egisse armenta, et habere pauca jugera terræ inmitis. Alites et fera

alii vett. *dict. tene.*—179 Quatuor libri elem. notare.—180 *Hujus* Burm. dedit ex optimis libris pro vulg. urbis.—182 Sex libri *Condita* pro *Creditu*. Mox liber Strozza sed turbis jam satis a. suis: et Statii tunc satis.—184 Thuan. *Inspice de canna*. Dein unus Cod. stipitibusque.—185 Ex quibusdam melioribus Heins. restituit *carpebat*: vulg. *capiebat*.—186 Mor. unus pro var. lect. *ex humili v. i. a. loco*.—187 Multi scripti et editi Rom. nom. inverso ordine.—188 Pro illi interque Bonon. ulli; Arund. illic; Maz. et A. illis.—189 Spernebant ex Ursin. Pet. Arndt. et sex aliis Heins. rectum putat; alii *Spernebat*.—190 Læti liber et alii mal. dicebar sang. Tum Fr. *actor* a pr. man. *auctor corr.*—191 Heins. protulit *boves* ex altero A. et F. opt. pro var. lect. vulg. et *oves*.

NOTÆ

179 *Elementa*] Initia, aut urbis pri-mordia.

180 *Hujus*] Magnificæ, scil.

181 *Futuris*] Postquam in tantum aneta fuit Res Romana ut totius prope orbis fata caperet.

182 *Nimis ampla*] Quia viri res erant tantum unius ætatis.

183 *Nati*] Romuli, scil.

184 *Domum*] Cariam Calabriam vo-cat Servius, quæ, sublato Romulo,

Delph. et Var. Clas.

summæ religionis Romanis fuit: quam-que quoties de ea aliquid vetustate fœdabatur sacerdotes instaurabant, ut integra servaretur.

186 *Venit in astra*] Relatus est in Deos.

187 *Loco*] Quia urbs parva, et stramine teeta.

190 *Male credebar*] Qnis enim cre-deret?

Cum pare quæque suo coëunt volucresque feræque.

Atque aliquam, de qua procreet, anguis habet.

Extremis dantur connubia gentibus : at, quæ

195

Romano vellet nubere, nulla fuit.

Indolui ; patriamque dedi tibi, Romule, mentem.

Tolle preces, dixi : quod petis, arma dabunt.

Festa para Conso : Consus tibi cetera dicet ;

Ipsa festa die dum sua sacra canes.

200

Intumuere Cures, et quos dolor attigit idem.

Tum primum generis intulit arma socer.

Jamque fere raptæ matrum quoque nomen habebant ;

Tractaque erant longa bella propinqua mora.

junguntur singulæ cum suo pure ; et serpens habet aliquam de qua sobolem generet. Conjugi conceduntur ultimis nationibus ; at nulla fuit quæ vellet jungi Romano. Intumui, et immisi tibi animum patrum, Romule : Mitte orare, dixi ; arma præbent quod possis. Adorna festa Conso : Consus docebit te reliqua ipso die quo celebribus sua sacra festa. Cures, atque ii quos idem dolor inrasit insurrexerunt : tum primum soccr admovit arma generis. Jamque fere quæ sublatæ fuerant habebant etiam nomen matrum ; et bella cognata erant ducta in longum spatium. Maritæ coëunt

—192 Quatnor libri *parra pro pauca*.—194 Jun. *Atq. aliquid d. quo procr.* Tum Voss. *aris hab.* Heins. *conj. pro ales.*—195 *Extremis legendum, ut meliores libri. Heins. Alii Externis.*—200 Olim legebatur *Illa festa et sacr. facis.* Dein Liber Stat. *canas.* Duo Vatic. et Ursin. *canes ; melius, ut puto. Ciosan.* Scripti præstantioris notæ non paneci, *Illa, vel Illa facta, et cum canes :* quamquam nonnulli recentioris notæ, *canas, facis, coles, et similia ; quare possis, illa gesta die.* Sed cum *facta* sit in veterioribus, assentior Gronovio nostro, qui *Observationum editionis iteratæ lib. II. 21.* reponit, *canet, pro canes.* Scribe igitur arguto acuminè : *Consus tibi cetera dicet, Illa facta die cum sua sacra canet :* nam ipsum Consum haec narrantem introduxerat Sextili mense. Heins. *Cancs* defendit Cl. Periz. ad Sanctii Minerv. II. 12. I.—202 Fr.

NOTÆ

193 *Cum pare*] Addita hæc ad Romuli excusationem ; ut ad rapiendas Sabinas necessitate compulsa videatur.

197 *Patriam*] Ut adeoque quod enperet vi potius quam vanis precipibus consequeretur.

199 *Conso*] Hunc Consum, quem et Neptnum equestrem vocaverunt, numen fuisse volunt consiliorum ; cuius ara in Circo maximo, quod scilicet consilia debeant esse occulta, sub terra occultabatur. Festa vero ip-

sins seu ludi 18. Augusti mulis celebabantur.

201 *Intumuere*] Dolore, scil. quod raptæ essent suæ puellæ.

Cures] Sabini Curibus oriundi.

Quos] Cenninenses, scil. Crustumini, et Antennates, ut ex Livio apparet.

203 *Matrum*] Pepererant, scil.

204 *Longa*] Triennium enim duravit bellum prinsquam raptarum preibus componeretur.

Propinqua] Quæ inter propinquos

Conveniunt nuptæ dictam Junonis in ædem :	205
Quas inter mea sic est nurus orsa loqui :	
O pariter raptæ, (quoniam hoc commune tenemus,) Non ultra lente possumus esse piæ.	
Stant acies : sed utra Di sint pro parte rogandi,	
Eligite : hinc conjux, hinc pater arma tenent.	210
Quærendum, viduae fieri malimus an orbæ.	
Consilium vobis forte piumque dabo.	
Consilium dederat. Parent, crinemque resolvunt ;	
Moestaque funerea corpora veste tegunt.	
Jam stabant acies ferro mortique paratae :	215
Jam lituus pugnæ signa datus erat :	

in templum appellatum Junonis, inter quas nurus mea sic incipit : O simul sublatæ, (siquidem habemus hoc commune,) non amplius possumus esse segniter piæ. Agmina sunt in conspectu ; verum eligite pro utra parte Dii sint orandi : hinc maritus, hinc genitor movent arma. Videndum malimusne fieri viduae an orbæ : dabo vobis consilium generosum et piuum. Consuluerat. Obsequantur, atque pandunt comas, et velant tristia corpora reste lugubri. Jam consistebant acies accinctæ ferro et neci : jam cornicen erat datus signa certaminis, cum raptæ feruntur inter geni-

.....

Tunc prim.—204 Mor. nnus et alius long. tristia bella mor.—205 Jun. Nymphæ pro nuptæ. Mox in voc. dictam alter P. pro var. lect. habet ditem.—206 Orsa ex multis vett. Heins. magis arridet, quam vulg. ausa.—207 Legebam aliquando quod jam commune : sed tres vett. namque hoc ; Maz. et tres alii quæque hoc. Legi quæque hoc c. tenetis. Heins.—208 Voss. Maz. Læti, A. et quatuor alii ultr. certe poss.—209 Td sint abest a nonnullis. Maz. Dei pro parte ; alii tres utræque Dei ; nnus utra Divi. Forte sed utrane Dei pro parte. At Strozæ sed qua Di sint pro p. r. Heins.—210 Ex melioribus tenent ; vulg. tenet : Mor. et duo alii morct.—211 Fr. Quær. est : et mox cum vulg. malitis pro malinus, qnqd ex melioribus profert Heins.—212 Multi alii Cons. nobis fort.—213 In quibusdam ded. plorant, crinesq. resolv.—214 A. Et sua funerea corp. multi alii vett. funeræ ; vulg. autem funesta.—215 Multi steterant pro stabant. Fr. etiam morti feroque. Gottorph. et quinque alii ferro Martique.—216 Maz. a pr. man. J. lituos tubicen sign. Zulich. lituo tubicen : Heins. conj. J. liticen

NOTE

seu affines.

205 *Dictum*] Quo se conventuras constituerant.206 *Mea*] Hersiliam dicit, Martis nnrum, siquidem Romuli uxori fuit.207 *Hoc*] Quod raptæ suimus.208 *Lente*] Quia interea confligent patres virique nostri.209 *Utra*] Pro patribus aune pro maritis.211 *Viduae*] Maritis destitutæ.*Orbae*] Sine parentibus.212 *Consilium*] Quodnam mox patetbit.213 *Resolvunt*] Ad movendam misericordiam laceris comis in medias aies prosilierunt.215 *Stabant*] Ordinibus ad pugnam instructis in conspectu erant.

Cum raptæ veniunt inter patresque virosque ;

Inque sinu natos, pignora cara, ferunt.

Ut medium campi passis tetigere capillis,

In terram posito procubuere genu : 220

Et, quasi sentirent, blando clamore nepotes

Tendebant ad avos brachia parva suos.

Qui poterat, clamabat avum, tum denique visum :

Et qui vix poterat, posse coactus erat.

Tela viris animusque cadunt : gladiisque remotis 225

Dant socii generis, accipiuntque, manus.

Laudatasque tenent natas ; scutoque nepotem

Fert avus : hic scuti dulcior usus erat.

tores et muritos, et ferunt in gremio liberos pignora dilecta. Postquam venerunt in medium planitici laceris comis, sese immiserunt terrae flexo genu. Et quasi inteligerent, nepotes porrigeabant parva brachia clamore amabili ad suos avos. Qui poterat, clamabat avum tum denique conspectum; et qui vix poterat erat coactus posse. Arma atque animus excidunt viris, et ensibus positis socii dant manus generis, atque accipiunt. Et amplectuntur filius celebratas, atque avus portat nepotem

-----
pugnæ sign.—218 Fr. cum multis aliis car. tenent; at meliores ferunt.—219 Pro passis vulgo legebatur scissis; Læti Cod. et alii sparsis; at Maz. Zulich. Ursin. Voss. et Arnnd. dant pussis. Mox octo Codd. pass. tenere cap.—220 Maz. In terra pos.—221 Fr. magno pro blando: et Be. cum octo aliis seruone nep.—221 Unus R. relle pro posse; duo Codd. scire; unus flege; alius esse.—223 Animusq. dedit Heins. ex Maz. et uno A. pro vulg. animiq.—228 Pro scuti, Maz. Zulich. Arnnd. pr. A. et quinque alii, scutis. Dubia lectio: sed et lib. II. 297. dixit, ‘nullus adhuc erat usus eqni’; et 500. ‘nec facis usus erat’; et ‘usus equorum,’ Met. III. 554. ut et Livins xxvi. 38. et ita sæpissime Noster: adde quod hic elegantior singularis numerus scuti, propter præcedens scuto, ponatur: quare vulgam reduxi, quam Fr. et alii optimæ notæ

NOTÆ

220 *In terram]* Illæ, ut habet Li-
vius, ‘crinibus sparsis, scissaque
veste, victo malis muliebri pavore,
ausæ se inter tela volantia inferre, ex
transverso impetu facto, dirimere in-
festas acies, dirimere iras, hinc pa-
tres, hinc viros orantes, ne se sa-
nguine nefando socii generique re-
spergerent,’ &c. Dionysius insuper
humi prostratas permansiisse ait, do-
nec astantes erigerent, moderata om-
nia pro viribns se facturos polliciti.

221 *Sentirent]* Quid rerum agere-

tur, quove consilio in medias acies
allati essent.

221 *Posse coactus]* Quia in tanto
tumultu perturbatus clamabat, atque
aleo avi primam saltem literam *a*,
qui vagientium sonus est, proferebat.

225 *Cadunt]* Atque adeo jam Her-
siliae optimum constiuit intelligis.

226 *Dant]* Atque adeo sedus per-
entinent.

227 *Laudatas]* Ob pietatem, et e-
gregium consilium.

Inde diem, quæ prima, meas celebrare Kalendas
 Oebalides matres non leve inunus habent. 230
 An, quia committi strictis mucronibus ausæ
 Finierant lacrymis Martia bella suis ?
 Vel quod erat de me feliciter Ilia mater ;
 Rite colunt matres sacra, diemque meum.
 Quid quod hyems, adoperta gelu, nunc denique cedit ; 235
 Et pereunt victæ Sole tepente nives.
 Arboribus redeunt detonsæ frigore frondes ;
 Uvidaque e tenero palmitæ gemma tumet.
 Quæque diu latuit, nunc se qua tollat in auras,
 Fertilis occultas invenit herba vias. 240
 Nunc foecundus ager : pecoris nunc hora creandi :
 Nunc avis in ramo tecta laremque parat.

clypeo : hic erat usus carior clypearum. Inde matronæ Oebalides non ducunt parvum officium colere meas Kalendas, et diem quæ est prima. An, quia non veritæ exponi nudatis gladiis extinxerant Martia bella suis lacrymis? Vel quia Ilia erat feliciter mater de me, matronæ rite celebrant festa et diem meum. Quid quod hyems tecta glacie nunc denique laxatur, et nires liquefactæ Sole tepido diffluunt. Folia sublata frigore renascuntur arboribus; et oculus virens turget ex tenero palmitæ. Atque granum facundum quod diu abditum fuit nunc inventum riam qua exsurget in aërem. Nunc campus fertilis: nunc tempus pecoris gignendi, nunc ales adornat do-

confirmant.' Burm.—229 Sic Heins. ex melioribus: vulg. diem, primasq. meas.—230 Alii *Oebaliae* vel *Oebalidæ*; et quatuor scripti *Italides*. Mox in voc. manus Fr. dedit pro var. lect. numen.—231 Olim Aut quia: Heins. placet An ex Ursin. Maz. Voss. et Arund.—232 Heins. malebat *Finierunt lacr.*—235 Fr. habet Aut...tum pro *Quid...nunc.*—236 *Victæ* dant Ursin. pr. A. Voss. Arund. et pauci alii; reliqui *lapsæ*, et sic vulg. editum: Maz. mæstæ: Heins. emend. *ictæ*, quod non placet Burm.—237 Pro *detonsæ* alii vett. *excusse* vel *excusso*.—238 Alii *Humidæque*: pr. Ed. opt. A. Maz. et plures alii *Vividæ*, quod Heins. rectum putat: Zulich. *Vivaque*; et Pet. *Nudaque*. Mox Excerpt. Voss. in *tumido palm.* alii etiam *gravido*.—240 Mor. *Fert. ignotas inv.*—241 Ursin. et unus V. *pecori est nunc*; unde Heins. *pecori nunc h. creando est*.—242 Maz. et Arund. in *ramos*; A. et tres alii in *ramis*. Dein

NOTÆ

229 *Meas*] Martis sacras.

230 *Oebalides*] Sabinæ, a Laconibus ortæ, quibus ab Oebalo suo rege illud nomen.

233 *Vel quod*] Ut, scilicet, et gratum animum testarentur, et tanta felicitate quanta Mars Iliam beaverat fruerentur, si Romulo similes viros eniterentur.

235 *Quid*] Tertiam addit rationem

cur Kalendis Martiis matronæ Gradii festa colerent; quia nempe eo mense terra foecunda, qualis et matrona fieri cupit.

Cedit] Sole quippe redeunte.

236 *Victæ*] Liquefactæ.

238 *Gemma*] Oculos dicit turgescentes vitrum.

242 *Tecta laremque*] Nidum sub frondibus.

Tempora jure colunt Latiæ fœcunda parentes :

Quarum militiam votaque partus habet.

Adde, quod excubias Regi Romanus agebat,

245

Qua nunc Esquiliæ nomina collis habet.

Illic a nuribus Junoni templo Latinis

Hac sunt, si memini, publica facta die.

Quid moror, et variis onero tua pectora causis ?

Eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos.

250

Mater amat nuptas : matris me turba frequentant.

Hæc nos præcipue tam pia causa decet.

Ferte Deæ flores : gaudet florentibus herbis

Hæc Dea : de tenero cingite flore caput.

mum et larem in fronde. Matres Latinæ merito celebrant tempora fertilia, quarum partus facit militiam et desideria. Adde quod Romani agebant excubias Regi, qua mox habet nunc uomen Esquiliæ. Illic ades publica posita Junoni a matronis Latinis hac die, si recordor. Quamobrem cesso, et onero tuum unum diversis rationibus? Ecce quod postulas extat præ oculis tuis. Mater diligit maritas; agmen matris me celebrant. Hac causa tam pia nos decet in primis. Offerite flores Dæa: hæc Dea lactatur herbis florentibus: redimite caput flore tenero. Di-

Strozzæ laremq. parant.—245 Sic Heins. corr. nam vulg. edebatur *excub.* ubi *Rex Romanus ageb.* Voss. pr. A. et octo alii *ibi pro ubi.* At Ursin. et Maz. *Regi Romanus habebat;* multi etiam alii *habebat.*—246 Fr. *Qui nunc.* Deinde Maz. *Esquiliæ nomine;* et sic sex alii: Zulich. pr. A. *Læti et octo præterea Esquiliæ nomine:* Heins. placet *Esquiliæ;* vel *Esquilius.*—248 Thuan. sic pro si.—249 Voss. pr. Med. et quidam alii *pect. curis.*—251 Vulgati habebant *matrum m. t. frequentat;* unde olim conjiciebat Heins. *matres me jure frequentant:* unus F. *matres tua vota frequentant:* in Maz. a pr. man. *matres me turba frequentant:* quod placet Heins. si legas *matris pro matres:* in Jun. erat turb. *fatigat,* quod nec displicet Burm.—252 Alii *Hæc vos præc.*—253. 254 Duo F. *flor. arcis;* Heins. conj. *aris.* In pr. A. et *Læti Cod.* legitur *F. D. flores:*

NOTÆ

243 *Tempora]* Kalendas Martias.

244 *Militiam]* Desiderat mulier partum, ut miles prælinum.

245 *Addæ]* Quartam rationem subnectit Naso.

246 *Esquilius]* Cum Tito Tatio parum fideret Romulus, in monte Esquiline excubias habuit; atque inde illi datum nonen volunt et Naso noster et nonnulli alii: quanquam a quisquiliis, aliunde etiam etymologiam repetiverunt quibus illa non arrisit.

248 *Hæc]* Kalendis, scil.

Publica facta] ‘ Martias Kalendas matronæ celebrant,’ inquit Festus, ‘ quod eo die Junonis Lucinæ ædes coli coepta sit.’

251 *Mater]* Juno, scil. Martis mater.

Amat] Præest enim nuptiis et puerperiis.

252 *Decet]* Ut grato animo in Junonem matrem filium quoque ejus Martem colamus.

253 *Deæ]* Junoni, scil.

Dicite, Tu lucem nobis, Lucina, dedisti. 255
 Dicite, Tu voto parturientis ades. *et al.*
 Si qua tamen gravida est, resoluto crine precetur,
 Ut solvat partus molliter illa suos.
 Quis mihi nunc dicat, quare coelestia Martis
 Arma ferant Salii, Mamuriumque canant? 260
 Nympha, mone, nemori stagnoque operata Diana:
 Nympha, Numæ conjux, ad tua festa veni.
 Vallis Aricinae sylva præcinctus opaca
 Est lacus, antiqua religione sacer.

cite, Tu, Lucina, præbūsti nobis lucem. Dicite, Tu faves voto parturientis. Si qua tamen est gravis, oret come sparsa, ut illa resolvat leniter suos partus.—Quis jam mihi aperiat, quamobrem Salii portent arma coelestia Martis, et cantent Mamurium? Nympha, operata nemori et stagno Diana, doce: Nympha, uxor Numæ, accede ad tua festa. Est lacus sacer veteri religione circumdatus sylva obscura vallis Aricinae.

tenero de flore coronas Nectite: de ten. &c.—255 Alii nob. luc. inverso ordine. At pro nobis Pet. vatis; Heins. volebat natis.—256 Fr. Tu votis part.—257, 258 In hoc distich. Heins. malebat es...preceris...tuos.—259 Dicat ex Voss. et tribus aliis; reliqui dicit.—260 Alii Mamuriumq. vocant: Gott. sonant; alter Pet. sonent.—261 Voss. et quaedam Edd. mon. nemoris stagni. Mox Excerpt. D. et Cod. P. et quinque alii cum pr. Venet. ed. stagnoq. adoperta D.—262 Alii tua facta, vel sacra ven.—263 Tres scripti præc. acuta; unus apica, Burm. conj.

NOTÆ

258 *Soleat*] Atque adeo leniter et sine dolore mater onere levetur.

259 *Cœlestia*] Scutum ænenum dicit, quod cœlo missum in Urbis peste laborantis salutem ab Egeria sua Numa tradidit.

260 *Ferant*] Immo et pugionibus arma pulsabant eleganter saltantes.

Salii] Eo nomine a saliendo dicti sunt Martis Sacerdotes.

Mamurium] De eo sic Festus: 'Mamurii Veturiæ nomen frequenter in cantibus Romani frequentabant hac de causa. Numa regnante cœlo cecidisse fertur ancile, id est, scutum breve, quod ideo sic appellatum est, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum infimumque ejus latius medio pateret, unaque edita vox, omnium potentissimam fore civitatem quandiu id in ea mansisset.

Itaque facta sunt ejus generis plura, quibus id misceretur, ne internosci cœleste posset. Probatum est opus maxime Mamurii, qui præmii loco petuit, ut suum nomen inter carmina Salii canerent.'

261 *Nympha*] Egeriam dicit, de qua superins.

Operata] Operari est quandoque rem divinam facere, ut hoc loco.

262 *Tua*] Tuo consilio instituta. Omnia enim quasi monitu Deæ Egerie Numa faciebat, quo magis barbari acciperent.

263 *Aricinae*] Erat in sinistra via parte qua Ariciam descendebatur, qua quidem Aricia ab Alba 20. stadiis distabat.

Opaca] Nam lucus fuit, atque famum in eo.

264 *Antiqua*] Illuc ex Taurica re-

Hic latet Hippolytus, furiis direptus equorum :	265
Unde nemus nullis illud initur equis.	
Licia dependent, longas velantia sepes,	
Et posita est meritae multa tabella Deæ.	
Sæpe potens voti, frontem redinita coronis,	
Fœmina lucentes portat ab Urbe faces.	270
Regna tenent fortesque manu, pedibusque fugaces :	
Et perit exemplo postmodo quisque suo.	
Defluit incerto lapidosus murmure rivus :	
Sæpe, sed exiguis haustibus, inde bibes.	
Egeria est, quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis.	275
Illa Numæ conjux, consiliumque fuit.	

Hippolytus laceratus furore equorum hic est abditus : quare illud nemus nullis equis tangitur. Licia dependent tegentia longas sepes, et multa tubella affixa est Deæ merita. Sæpe fœmina compos voti cinctam habens frontem sertis fert tædas splendentes ab Urbe. Qui manu strenui, et pedibus leris obtinent regna ; et quisque occidit post paulo suo exemplo. Rivus saxosus decurrit murmure incerto : potabis ex eo sape, sed parris haustibus. Egeria est quæ dat aquas, Dea accepta Musis.

---

pro aprica.—264 Voss. et plurimi alii *Est locus, ant.*—265 Alii cum Ursin. Voss. et Arund. *Hic jacet H.* Mox Ed. Neapol. *fur. distractus eq.* qnqd et Fr. agnoscit pro var. lect.—266 *Iaitur* Heins. placet præ vulg. *aditur*.—269 Voss. Arnd. et F. *vot. multis red.*—271 *Fortesq. manu* Heins. profert ex Voss. Arund. Zulich. et Maz. alii *fortes manibus*.—274 *Bibes* Maz. et Zulich. *bibis* pr. A. Læti et quinque alii : *bibit* Ursin. Pet. et ceteri majori ex parte. Ma-

NOTÆ

gione advectum Diana simulacrum in præcedentibus non semel vidimus.

265 *Hippolytus*] De isto quoque Thesei filio ab equis territis discerpto jam plura diximus in superioribus.

Equorum] Territos eos a phocis Neptuni jussu subito ex mari erumpentibus supra etiam vidimus.

266 *Nemus*] Aricinum.

267 *Licia*] Quibus suspensa eorum dona qui Deæ favore votorum compotes facti fuerant.

268 *Tabella*] Votiva, scil. in qua inscriptum nomen ejus qui suspenderet, et causa voti, seu beneficium acceptum.

271 *Regna*] Sacerdotium : nam qui ibi Sacerdos 'Rex Nemoneensis' dictus.

Fugaces] Fugitivum voluerunt fuisse sacerdotem qui Nemorensis regnum obtineret, ad memoriam et imaginem fugæ Orestis, qui occiso rege Thoante in regione Taurica, cum sorore Iphigenia fugit, et simulacrum inde sublatum hand longe ab Aricia collocavit.

272 *Et perit*] Qui, inquit, cæde alterius Rex Nemorensis creatus est, cum fortior occurrit adversarius privatus pariter et regno et sacerdotio.

273 *Incerto*] Anne quia levis susurrus, vel quia varius ? Neapolis 'incertum' credit quia ubi sit ambigitur ; atque Nasoni sermonem esse dicit de fontibus, quibus lacus, qui ibi est, impletur.

274 *Exiguis*] Quia frigida.

Principio nimium promtos ad bella Quirites Molliri placuit jure, Deumque metu. Inde datae leges, ne firmior omnia posset: Coepaque sunt pure tradita sacra coli.	280
Exuitur feritas, armisque potentius æquum est: Et cum civi pudet conseruisse manus. Atque aliquis, modo trux, visa jam vertitur ara, Vinaque dat tepidis salsaque farra focis.	
Ecce Deum genitor rutilus per nubila flamas	285
Spargit, et effusis æthera siccat aquis. Non alias missi cecidere frequentius ignes. Rex pavet; et vulgi pectora terror habet. Cui Dea, Ne nimium terrere; piabile fulmen	
Est, ait: et sævi flectitur ira Jovis.	290

Illa fuit uxor et consilium Numæ. Initio placuit Romanos nimium poratos ad certamina leniri jure, et timore Deorum. Inde leges lateæ, ne potentius posset omnia; et sacra indicta cepta sunt celebrari pure. Scvitia omittitur, et quod justum validius armis: et pudet concertasse cum cire. Atque aliquis nunc terribilis jam mutatur prospecto altari; atque offert merum et molam aris calidis. Ecce pater Deorum mittit ignes coruscos per nubes, et exsiccat cælum aquis sparsis. Non alias fulgura excusso ceciderunt crebrius. Rex territus, et pavor inradit corda plebis. Cui Dea, Ne nimium expavescas, fulmen, inquit, est placabile; et ira in-

lim, bibunt. Heins. Bibet Be.—279 Firmior Heins. dedit ex plerisque vett, alii fortior.—280 Merito pro pure exhibent Maz. A. Læti, et octo alii.—281 Pro Exuitur Burm. malit Exigitur cum F. et A. quod putat verbum efficacius.—282 Excerpt. D. pudor pro pudet. Mox Maz. et Voss. conser. manum.—284 Fr. farraq. salsa: et Pat. fracta; unde Heins. faciebat fricta.—291 Non-

NOTÆ

275 Egeria] Nympha de qua jam toties.

Camænis] Musis. Sed Livium audi: ‘Lucus erat quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua. Quo quia se persæpe Numa sine arbitris, velut ad congressum Deæ, inferebat, Camenæs eum lucum saceravit, quod Dearum sibi consilia cum conjugi sua Egeria essent.’

277 Nimium] Namque veri latrones.

279 Ne firmior] Ne omnia in potentioris et fortioris arbitrio essent.

281 Potentius] Quia æquitati vires

suas submisernant.

283 Vertitur] Mutatur ac mitescit. Sed ad morem forte antiquum alludit: namque soliti in adorationis ritu corpus dextroversum circumagere. Hinc Plantus in Circulione: ‘Ph. Quo me vertam nescio. Pa. Si Deos salutas dextroversum censem eo.’

284 Salsaque] Molam ex sale et farre molito.

Focis] Aris.

285 Ecce Deum] Jam proprius ad anciliorum descendit euarrationem.

Rutilus] Fulgura.

Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
Prodere, Romaii numen uterque soli.

Nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.

Atque ita, qua possint, erudit, arte capi.

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,

295

Quo posses viso dicere, Numen inest.

In medio gramen, muscoque adoperta virenti

Manabat saxo vena perennis aquæ.

Inde fere soli Faunus Picusque bibeant.

Huc venit, et Fonti rex Numa mactat ovem.

300

Plenaque odorati Dis ponit pocula Bacchi;

Cumque suis antro conditus ipse latet.

Ad solitos veniunt sylvestria numina fontes:

Et relevant multo pectora sieca mero.

fensi Joris lenitur. Ast Picus et Faunus poterunt docere morem placandi; uterque est numen terre Romanæ. Neque docebunt sine vi: admoveto luqueos captis. Atque ita ostendit quo dolo possint capi. Lucus opacus umbra ilicis junctus erat Trentino, quo viso posses dicere, Deus ibi habitat. In medio herba, et vena aquæ jugis tecta musco virenti fluebat per saxa. Faunus et Picus propemodum soli potabant de ea. Rex Numa huc venit, et immolat orem Fonti. Atque aponit Diis pocula plena rini: et ipse se abdit cum suis tectus spelunca. Dii sylvestres accedunt ad solitos fontes, et reficiunt pectora arida multo vino. Sonus sequitur vina.

nulli Codd. Sed poterant, vel poterit: et mox Fr. ritus P.—292 Prodere Heins. recepit ex Ursin. Voss. Maz. Zulich. et aliis; vulg. Tradere. Deinde in plurimis num. utrumque sol.—293 Adhibeto rectius Ursin. Maz. Zulich. Voss. Arund. pr. A. Læti et multi alii: quatuor tamen, adhibe tua. Redde Ovidio suas elegantias et scribe, adhibe sua vincula captis. Trist. Eleg. iv. 7. ex fide membranarum, ‘Car quoties alicui chartæ sua vineola demsi, Illam speravi nomen habere tuum?’ et Art. Am. iii. 273. ‘Arida nec vinelis crura resolve suis.’ Heins. Haec vero Ovidius imitatione Virgilii Geo. iv. 396 compositum. Burm. Vulg. edebatur adhibe tu vine.—294 Erudit ex Voss. Arund. Maz. Zulich. Nanger. pr. A. Ursin. et aliis; vulg. edidit; Fr. tradidit.—299 Fr. inverso ordine Pic. Faunusq.—301 Dis ponit suadet Heins. pro vulg. disponit. Dein Maz. Voss. et Arund. vini pro Bacchi.—303 Unus R. Iuvocat ad sol. sylv.

NOTE

286 *Effusis*] Atque adeo multos labores sparsos intelligas.

287 *Ignes*] Fulmina.

289 *Dea*] Egeria, scil.

291 *Picus*] Rex Latinorum, Saturi filius, Fauni pater, auguriorum peritissimus, a Circe in avem sui nominis mutatus.

293 *Vincula*] Dormientibus vincula erant injicienda.

296 *Posses*] Ex loci horrore et soliditudine.

299 *Inde*] Ex ea aqua.

301 *Odorati*] Adeoque optimi.

302 *Conditus*] Ne Picum Faunum. ve a vini gustu absterrent.

Vina quies sequitur. Gelido Numa prodit ab antro, 305
 Vinclaque sopitas addit in areta manus.
 Somnus ut abscessit; tentando vincula pugnant
 Rumpere: pugnantes fortius illa tenent.
Tum Numa, Di nemorum, factis ignoscite nostris,
 Si scelus ingenio scitis abesse meo. 310
 Quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.
 Sic Numa. Sic quatiens cornua Faunus ait:
 Magna petis; nec quae monitu tibi discere nostro
 Fas sit: habent fines numina nostra suos.
Di sumus agrestes, et qui dominemur in altis 315
 Montibus: arbitrium est in sua tela Jovi.
 Hunc tu non poteris per te deducere cœlo:
 At poteris nostra forsitan usus ope.
 Dixerat hæc Faunus: par est sententia Pici.
 Deme tamen nobis vincula, Picus ait; 320
Jupiter huc veniet, valida deductus ab arte:
 Nubila promissi Styx mihi testis erit.

Numa egreditur frigida spelunca, et immittit laqueos strictos manibus sopitis. Postquam sopor abiit, contendunt violare funes nitendo, illi coïrcent acrius contendentes. Tum Numa, Dii sylvarum, inquit, date veniam factis nostris, si cognoscitis flagitium abesse ingenio meo. Atque docete quo ritu fulmen possit piuri. Ita Numa: Faunus agitans cornua sic ait: Flagitas magna, nec que tecat tibi cognoscere dictis nostris: nostra numina habent suas terminos. Sumus Dii sylvestres, et qui habeamus potestatem in excelsis montibus: Jupiter habet jus in sua tela. Tu non poteris evocare illum calo per te; at forte poteris usus auxilio nostro. Faunus dixerat hæc: eadem est sententia Pici. Ceterum, inquit Picus, tolle nobis laqueos. Jupiter hoc accedit evocatus potenti arte. Styx obscura erit mihi testis promissi. Nefas est

Quidam scripti et editi solitum...fontem.—306 Voss. Maz. Arund. et duo alii subjectus pro sopitas.—307 Tentando...pugnant, ex pr. A. Læti, et plurimis aliis, Heins. arridet, sed mavult luctando...pugn. ceteri pugnando...tentant.—309 Fr. Tunc N.—313 Fr. tib. dicere nostr.—314 Pat. nostr. suas.—315 Neapolis ex suo Cod. suadet dominemur pro vulg. dominantur: bellius autem putat, quod in alio vet. dignemur: nonnulli etiam dominantur, vel dominantur.—316 Pro vulg. tecta, Heins. dedit tela, ex Maz. Zulich. Voss. Arund. et sex aliis, ut de fulmine agatur: A. et Læti regna.—317 Sa. pot. celso deduc.—318 At ex vet. Cod. alii Sed.—321 Vulg. scribelatur val, perductus ab arce; et sic plurimi scripti: ex vet. Cod. Scaliger profert summa deductus ab arce, et sic plures

NOTÆ

305 *Quies*] Obdormiverunt.
 306 *Areta*] Non rides hos nexus cum Arnobio?
 310 *Si*] Pro, siquidem.

312 *Cornuta*] Cornutum, scil. et capipedem hunc egregium Denm, aum dæmonem impurum, fixerunt.
 316 *Tela*] Fulmina.

Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant,

Quaque trahant superis sedibus arte Jovem;

Scire nefas homini. Nobis concessa canantur,

325

Quæque pio disci vatis ab ore licet.

Eliciunt cœlo te, Jupiter. Unde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Constat Aventinae tremuisse cacumina sylvæ:

Terraque subsedit pondere pressa Jovis.

330

Corda micant Regis: totoque e pectore sanguis

Fugit; et hirsutæ diriguere comæ.

Ut rediit animus, Da certa piamina, dixit,

Fulminis, altorum Rexque Paterque Deum:

Si tua contigimus manibus donaria puris;

335

Hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.

homini cognoscere quid faciant levati vinculis, quæ carmina proferant, et qua arte deducunt Jovem domo aetherea. Licitu dicentur a nobis, et que possunt palam fieri ab ore pio poëta. Jupiter elicivit te cœlo; unde minores colunt te atque appellant Elicium. Certum est vertices nemoris Aventini tremuisse; atque tellus onusta pondere Jovis subsedit. Cœr Regis trepidat, et sanguis fugit ex toto pectore, et hispidi capilli exhorruerunt. Postquam mens rediit, Doce, inquit, certa piamina fulminis, Rex et Genitor sublimum Deorum: si admirorimus manus puras tuis aris; si etiam pia lingua orat hoc quod petitur. Assentitur roganti: verum ambase

alii ab Heins. collati: Fr. summ. productus ab arc. Voss. Arund. pr. A. Maz. et multi alii valida veniet ded. ab arte, vel arce.—322 Maz. N. promissis S. A. test. ait.—323 Fr. Emiss. luq. q. ag. mutato ordine.—324 Fr. Qua trah. a sup.—325 Alii hom. est: et mox conc. canentur.—326 Libri vett. cum vulgatis pi. dici rat. Au dici satis apte hic legatur dubito: duci unus Vossianus, multo rectius; nisi disci, ut olim conjecterat Heinsius, quis malit; quæ verba modo vs. 313. et semper fere permutata. Et saepè Poeta, qui Deorum disciplinum se aliquando profitetur, in his libris aitiorum doctorem agit: ut inf. 436, ‘Disce quis iste Deus.’ iv. 140. ‘Causaque enr subeat (discite) certa subest.’ et alibi: vid. inf. vs. 408, ab ore quicunq; Gryph. et Excerpt. Scaligeri. Burm. —331 Fr. eni quibusdam scriptis et editis e corpore sang.—332 Sa. et Mor. unius Effugit, hirs.—333 Plurimi rediitque anim. et mox Fr. cert. piacula, dix.—335 Pat. unus man. sacraria pur.—336 Sa. quod petimus.—337 Alii oran. rerumque

NOTÆ

322 *Nubila*] Atra.

327 *Unde*] Ex eo quod cœlo Jovem eliciunt. Illi vero ad elicienda consilia aram in Aventino dicasse Numen testatur Livius.

Minores] Posterii.

330 *Jovis*] Qui descendit, scil. arte deductus Fauni.

331 *Micant*] Tremunt, tanti numeris horrore, scil.

Regis] Numæ.

333 *Piamina*] Quibus te possim placare sacrificia edoce, ne mittas fulmina, et fulgnrita procurentur.

335 *Si* Pro, siquideun, ut supra.

Donaria] Altaria, seu aras, in qui-

Annuit oranti : sed verum ambage remota Abdidit, et dubio terruit ore virum.	
Cæde caput, dixit. Cui Rex, Parebimus, inquit :	
Cædenda est hortis eruta cepa meis.	340
Addidit hic, Hominis : Summos, ait ille, capillos.	
Postulat hic animam : cui Numa, Piscis, ait.	
Risit : et, His, inquit, facito ^{re} anea tela procures,	
O vir colloquio non abigende meo.	
Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem	345
Cynthius, imperii pignora certa dabo.	
Dixit, et ingenti tonitru super æthera motum	
Fertur, adorantem destituitque Numam.	
Ille reddit lætus, memoratque Quiritibus acta.	
Tarda venit dictis difficilisque fides.	350

omissa texit veritatem, et incussit metum viro ore ambiguō. Cæde caput, inquit ; cui Rex dixit, Obsequemur : Cepa eruta meis hortis est cædenda. Hic adjecit, Hominis ; ille refert, extremos crines. Hic poscit animam ; cui Numa dicit, Piscis. Risit : atque, His, ait, fac pies mea fulmina, o vir non arcende a colloquio meo. Verum, cum Cynthius crastinus pulsfecerit tibi totum orbem, dabo firma pignora imperii. Dixit, et perlubent latum super ætherem mugno fragore ; atque reliquit Numam adorantem. Ille revertitur gaudens, et refert acta Romanis. Fides tenta

amb, et Strozze Cod. amb. remissa.—341 Maz. Add. hoc omen: sum. Deinde Heins. recepit summos ex quatuor suis pro vulg. sumes.—343 Tres scripti tel. repellas ; unus reponas.—344 Vulg. edebatur abig. Deum: sed ‘meo rectius pro var. lect. Arund. quonodo et duo alii.’ Heins. Fr. etiam pro var. lect. meo.—346 Maz. pign. cara dab. unus liber multa.—347 Motum scribe cum Voss. Arund. pr. A. Zulich. Maz. aliisque nonnullis. Heins. Ceteri notum.

NOTÆ

bus dona ponuntur.

Ille] Numa.

337 Ambige] Breviter et sine cir-
cunzione verborum verum Jupiter
aperuit; sed obscuritas fuit in ipso
oraculo. Nihil moratus ille quin lo-
queretur, et quæ ad rem essent pro-
ferret: verum quod dixit dubium
sensus habuit, uti quidem Numæ
visum.

342 Hic] Jupiter.

339 Cæde] Incide.

Piscis] Mænæ pisciculi potius quam
alius capite procurari et piari fulgu-
rita quamobrem crediderint plane non
scio.

Cui] Jovi, scil. respondit Numa.

343 Proculles] Cepa, capillis, et
pisces cæsis expies.

341 Hic] Japiter, scil.

345 Protulerit] Ostenderit. Pate-
fecerit.

Hominis] Caput, scil. cædes.

346 Cynthius] Phœbus, a Cyntho
Deli monte.

350 Tarda] Quia res incredibilis.

At certe eredemur, ait, si verba sequatur	
Exitus. En, audi crastina, quisquis ades.	
Protulerit terris cum totum Cynthius orbem,	
Jupiter imperii pignora certa dabit.	
Discedunt dubii, promissaque tarda videntur ;	355
Dependetque fides a veniente die.	
Mollis erat tellus rorata mane pruina ;	
Ante sui populus limina Regis adest.	
Prodit, et in solio medius consedit acerno.	
Innumeri circa stantque silentque viri.	360
Ortus erat summo tantummodo margine Phœbus :	
Solicitæ mentes speque metuque pavent.	
Constitit, atque caput niveo velatus amictu,	
Jam bene Dis notas sustulit ille manus.	
Atque ita, Tempus adest promissi muneris, inquit :	365
Pollicitam dictis, Jupiter, adde fidem.	

et difficilis adhibetur dictis. At certe, inquit, fides adhibebitur, si crenatus sequatur voces. Ecce audi die crastina quisquis ades. Cum Cynthus patefecerit totum cælum terris. Jupiter præbebit indubitate pignora imperii. Abeunt incerti, et promissa videntur lenta, atque fides dependet a die futuro. Terra erat tenera pruina mane sparsa; plebs stat ante ostia sui Regis. Exit, et medius sedit in solio acerno. Viri innumeri sunt circumfusi et tacent. Phæbus prodierat tunc extrema ora; umini anxxi tremunt spe et melu. Constitit, et habens caput tectum alba tiara ille susulisti manus jam bene notas Diis; atque sic ait, Tempus adest doni promissi. Ju-

—349 Fr. *Ille venit let.* —351 *Credemur* Burm. arridet ex Sa. et duobus aliis; vulg. *credamus*: scripti etiam plerique *credemus*: liber *vetus*, ab Neapol. prolatius, *credetis*. Meliores etiam, teste Heins, *sequatur*; alii *sequetur*. —352 *Puto* scribendum *crastine*, pro, *Quisquis crastinus aderis*. *Heins*. —353 *Unus Maza*. *Protinus extulerit cum tot. unis etiam Heins, totos...arbores*. —354 *Uurus pign. multadab.* —356 *Scripti plurimi fid. adveniente die*. —357 *Rorataque plurimi ex melioribus, et pr Ed. ut na rorare dicitur active*. *Burm*. —359 Pr. F. et A. cum tribus aliis *censed. eburno*: at *acerno simplicitati et paupertati temporis, quo Numa regnavit, melius convenire videtur*. —360 *Multi stantq. sedentq.* —364 *Francius uro Iam coni. Tam*. —365 V. et F. prom. *nigroris*, quod *Heins*.

NOTE

351 *Si verba*] *Si verba eventu com-
probentur.*

totus ortus Sol erat,

355 Tarda] Quia in crastinum diem dilata: namque impatiētes quæ magna sunt expectamus.

363 *Niceo*] Tiara, quæ per malas
veniens mento subligatur; uti qui-
dem veteres glossæ Juvenalis.

361. *Summa*.—*Extreme Nendum*.

361 *Notas*] Quia religiosus Numa
fuit et pius.

Dum loquitur, totum jam Sol emerserat orbem :

Et gravis æthereo venit ab axe fragor.

Ter tonuit sine nube Deus, tria fulgura misit.

Credite dicenti ; mira, sed acta, loquor.

370

A media cœlum regione dehiscere coepit :

Submisere oculos cum duce turba suo.

Eccc levi scutum versatum leniter aura

Decidit. A populo clamor ad astra venit.

Tollit humo munus cæsa prius ille juvenca,

375

Quæ dederat nulli colla premenda jugo.

Idque ancile vocat ; quod ab omni parte recisum est,

Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

Tum, memor imperii sortem consistere in illo,

Consilium multæ calliditatis init.

380

piter, sic fidem verbis. Dum loquitur jam Sol exeruerat totum orbem, et ingens tonitru factum est a polo æthereo. Deus ter tonuit sine nube, misit tria fulgura. Fidem adhibet loquenti: dieo mira, sed facta. Calum caput discedere seu dividi a media regione: agmen cum Rege demiserunt suos oculos. Ecce clypeus delapsus leniter versatus tenui vento: clamor sublatus ad sidera a plebe. Ille levat donum de terra bove prius mactata, quæ nulli jugo præbuerat cervicem urendam. Atque illud vocat uncile, quia est recisum ab omni latere; et qua lustres oculis, omnis angulus abest. Tum, recordans fata imperii stare in illo, capit consilium multæ astutiae.

præferebat.—367 Heins. ex uno V. et Thuan. reposuit emerserat : vulgo edebatur emoverat, et sic lib. Statii, et Ma. at Ursini, cum aliis vett. evolverat. —368 A. et Læti ab igne frag. alias æthereo...ab arce.—369 Fr. tr. fulmino mis. —371 Arund. E pro A. Maz. et Voss. A med. subito cœl. discedere risum est. Servii Cod. et Fr. reg. rubescere cap. Alii etiam vett. risum est.—372 In uno Pet. erat Surexere manus c. d. t. suas ; quod nec ab imperito librario profectum putat Burn. Meliores, teste Heins. suos pro suo : at suo, judice Burn. vindicat alter locus, Trist. iv. 2. 6.—376 P. nulla pro nulli. Mox tres libri terga prem. Francius volebat colla terrenda.—377 Fr. Atque ane.—378 Quaque ex Nauger. Zulich. Maz. Ursin. Pet. et quinque aliis recepit Heins. pro vulg. Quemque.—380 Pet. mira pro multæ. In voc. init Fr. pro var. lect. ex-

NOTÆ

367 *Emerserat*] Extulerat se totum.

quempiam laderet.

368 *Gravis*] Tonitru ingens.

375 *Munus*] Scutum, scilicet, cœlo delapsum.

Axe] Cœlo.

Ille] Numa.

369 *Sine nube*] Cœlo sereno ; ut hinc Deum adesse intelligeretur.

377 *Ancile*] Ab ancisu quoque deduxit Varro, quod ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum, incisa.

372 *Submisere*] Reverentia causa.

379 *Memor*] Ex Jovis monitu ; de quo supra.

373 *Versatum leniter*] Ne si majori impetu rueret, aut frangeretur, aut

Plura jubet fieri simili cœlata figura;
 Error ut ante oculos insidiantis eat.

Mamurius morim fabræne exactior artis,
 Dificile est, illud, dicere, clausit opus.

Cui Numa munificus, Facti pete præmia, dixit. 385
 Si mea nota fides, irrita nulla petes.

Jam dederat Saliis (a saltu nomina ducunt)
 Armaque, et ad certos verba canenda modos.

Tum sic Mamurius: Merces mihi gloria detur,
 Nominaque extremo carmine nostra sonent. 390

Inde sacerdotes operi præmissa vctusto
 Præmia persolvunt, Mamuriumque vocant.

Nubere siqua voles, quamvis properabitis ambo,
 Difler: habent parvæ commoda magna moræ.

Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis. 395
 Condita cum fuerint, aptius omen erit.

Imperat parari plura cœlata simili forma; ut error obrersetur oculis insidiantis. Mamurius absolvit illud opus, qui moribus an artis fabræ dexteritate melior fuerit, difficile est dicere. Cui Numa liberalis ait, Posce mercedem opera. Si fides mea perspecta, nihil frustra petiveris. Jam dederat Salis (habent nomina a saltu) et armæ, et verba cantanda ad certos modos. Tum ita Mamurius, Laus detur in præmium; atque nomina nostra audiuntur in ultimo carmine. Hinc sacerdotes persolvunt mercedem præmissam operi antiquo, et citant Mamurium. Si qua cupies nubere, quamvis uteisque festinabilitis, cunctator, lexis cunctatio habet amplum præmium. Arma cœlant certamen, certamen non est aptum maritis. Postquam fuerint reposita,

-----
hibet habet.—383 Multi Codd. Marmurius; nonnulli Mammurius. Dein Sa. mor. fabricæne exact.—384 Heins. ex Ursin. Cod. recepit illud, ut referatur ad rō opus; vulg. ulli, vel illi. Mox Sa. dic. sculpsit op. Pet. culsit.—385 Pet. N. magnificus, F. Tum Fr. Fati: et Pet. idem pet. munera, dix.—386 P. Mor. et Excerpt. D. vera pro nota.—387 Ita Zulich. a pr. man. quod Heins. verum putat: Voss. qua s. n. ducunt, et Sa. cum aliis nonnullis qui s. n. ducunt: plurimi autem vett. n. dicta.—388 Thuan. can. sonos.—389 Fr. Tunc sic.—390 Sa. aeterno pro extremo.—395 Maz. V. A. et duo alii mov. pug-

NOTÆ

Sortem] Imperii fata. Dixerat enim Jupiter: 'imperiū pignora certa dabo.'

*381 Plura] Ut inter omnia, unde-
cim quæ magis ad cœlestis formam
aceederent retinerentur.*

*382 Insidiantis] Quisquis denique
ea imperii pignora, seu ancile delap-*

sum cœlo, surripere conaretur.

*383 Morum] Incertum, inquit, mo-
rum probitate an artis peritia præ-
stantior fuerit Mamurius, qui ancilia
cœlavit.*

386 Si mea] Si fidis.

*388 Ad certos] Non has nugas mo-
do, sed et habitum Saliorum, apud*

His etiam conjux apicati cincta Dialis
Lucibus impexas debet habere comas.
TERTIA nox emersa suos ubi moverit ignes,
Conditus e geminis Piscibus alter erit. 400
Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille
Proximus. A vento nomen uterque tenet.
CUM croceis rorare genis Tithonia conjux
Cœperit, et quintæ tempora lucis aget;

omen erit magis idoneum. His quoque diebus uxor cincta Dialis apicati debet habere crines impexos.—Postquam nox tertia orta moverit suas stellas; alter ex geminis Piscibus erit depresso. Nam duo sunt: hic est propior Notis, ille Aquilonibus: uterque habet nomen a vento.—Cum uxor Tithonia cœperit rorare genis croceis,

nas pugn. et Voss. pugnae.—397. 402 absuerant a Cod. Fr. sed in marg. leguntur a recentiore manu.—397 Vulg. edebatur *conj. apiculis c. D.* ‘Miras denuo turbas libri veteres hic excitant. Sed nos, omissis ceteris, ad fidos potissimum convertamur. Vulgatam tuetur Ursini codex et Nauger. *capitis distincta dialis* Pet. *apicatis cura* Maz. prim. A. et plurimi alii: *capitis distincta Arund.* aliique tres: *apicalis cincta* Voss. *apicali cincta*: Zulich. Excerpi. Pol. et duo Med. *apicati cincta*, recte: vides etiam *τὸ cincta* in omnibus fere vestigioribus apparere.’ Heins.—399 *Emersa* dedit Heins. ex V. et Edd. vett. Sed Codd. variant; quidam *de mense, demensa, dimensa, dimersa, demissa, dimissa, immissa, demersa*. Fr. *dimissa duos ub.* Dein multi vett. *mov. ortus.*—401 Fr. *hic est Austr.*—402 Unus Heins. cum tribus aliis et Ed. pr. Gryph. et aliis *a ventis nom.* Dein R. et Pet. *utrumque*: Burm. *conj. a vento n. utroque teneat.*—403 Zulich. Maz. et unus V. pro var. lect. *croc. rutilare gen.* neque alter Sa. et unus Heins. *Duo rorare comis.* Si quid mutandum, Heins. libenter responserit *rutilare comis.*—404 Duo libri quartæ, pro quintæ. Pet. *temp. noctis erunt:*

NOTÆ

Dionys. et Plutarchum invenies.
391 *Differ*] In *tempus aliquod* profer.

397 *Apicati*] Apice tecti: apex enim, qui proprie virga fuit lanata, (hoc est in enjus extremitate modica lana,) in summo flaminis pileo, synechochice pro ipso sæpe sumitur.

Cincta] Flaminica veste velata. Festus.

Dialis] Sacerdotis Jovis.

398 *Debet*] Ut etiam per dies 14. mense Junio, donec stercus ex ade Vestæ delatum, ut videbimus in sexto Fast.

399 *Tertia*] De mense Martio, quinto adeoque Nonas.

Ignes] Stellas.

Delph., et *Var. Clas.*

400 *Conditus*] Occasu Acronyco mersus fuerit.

Geminis] Qui quidem sidus in Zodiaco constituant: namque hic virum magnum deceptum faisse non dubito.

401 *Austris*] Alter ex geminis, qui sunt in Zodiaco, magis ad Austrum spectat.

Aquilonibus] Alter magis in Septentrionem versus.

402 *A rento*] Notius enim alter; alter Borens appellatur.

403 *Croceis*] Quia manu crocei coloris cœlum appetat sæpius.

Rorare] Rorem effundere. Matutino quippe tempore ros decidit.

Tithonia] Aurora Tithoni conjux.

Sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes,	405
Mergetur, visus effugietque tuos.	
At non effugiet Vindemitor. Hoc quoque causam	
Unde trahat sidus parva referre mora est.	
Ampelon intonsum, Satyris Nymphaque creatum,	
Fertur in Ismariis Bacchus amasse jugis.	410
[Tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi ;	
Quæ nunc de pueri nomine nomen habet.]	
Dum legit in ramo pietas temerarius uvas,	
Decidit: amissum Liber in astra vehit.	
SEXTUS ubi Oceano clivosum scandit Olympum	415
Phœbus, et alatis æthera carpit equis;	

atque excitabit tempora quintæ diei, sive est Arctophylax, sive ille est Bootes, condetur, atque subducetur oculis tuis. At non subducetur Vindemitor. Breve est etiam tempus narrare unde hoc signum ortum sit. Bacchus dicitur dilexisse in montibus Ismariis Ampelon intonsum ortum Satyro et Nympha. Dedit huic ritem alligatum ramis ulmi, quæ vitis nunc habet nomen de nomine pueri. Dum imprudens colligit uvas versicolores in ramo, decidit; Liber transtulit extinctum ad sidera.
—Cum sextus Phœbus petit cælum arduum ab Oceano, et scandit ætherem equis

quinq[ue] etiam lucis erunt.—408 Nonnulli sid. dicere parva mor. Maz. Zulich. Voss. et sex aliij purc. referre mor.—409 Satyris habent Arund. Fr. et optimus quisque, teste Burm. vulg. Satyro.—411 Multi cum Fr. pend. e, vel ex frond. Jun. e frontibus.—414 Vehit est ex Voss. Arund. Zulich. Maz. et pr. F. vulg. tulit.—415 Oceano Heins. profert ex Ursin. Voss. Arund. Zulich. Maz. Nanger. et tribus aliis pro vulg. e terra. Mox meliores scandit non scandet.—416 Pr. A. Maz. Zulich. et tres alii et elatis ath. Dein carpit ex me-

NOTÆ

405 *Arctophylax*] Custos Ursæ, qui et Bootes dicitur.

Piger] Quia hujus occasus quatuor Zodiaci signorum tempus absunit, ut docet Hygin.

Bootes] Rector boum, qui plastrum regere videtur. Utroque enim nomine idem sidus et Ursa et Plastrum dicitur.

406 *Mergetur*] Occidet, atque id quidem cosmicæ, descendente eo infra horizontem occidentalem quo tempore Sol ascendit supra orientalem.

407 *Vindemitor*] Stella est quæ 'Trygeter' vel 'Protrygeter' Græcis dicitur, in dextra Virginis ala, quæ noster acronyce 3. Non. Martias ori-

tur; Columellæ sexto; Plinio octavo Idus. Vindemitor ideo dicitur, quod mane seu cosmicæ exoriens septimo vel undecimo Kal. Septembres, ut diversis placet auctoribus, vindemiæ matritatem promittat.

410 *Ismariis*] Ismari Thraciæ mons.

411 *Tradidit*] Distichon adulterinum esse hoc non sine causa credidit el. Heins.

Ulmi] Ulmis junguntur vites a quibus sustineantur.

412 *Nomen*] Ἀπτελος enim Græce dicitur.

413 *Ramo*] Ulmi, scil. In ulmo ramosa.

Quisquis ades, canæque colis penetralia Vestæ,

Cratera Iliacis thuraque pone foci.

Cæsaris innumeris, quem maluit ille mereri,

Accessit titulis Pontificalis honos.

420

Ignibus aeternis æterni numina præsunt

Cæsaris : imperii pignora juncta vides,

De veteris Trojæ dignissima præda favilla,

Qua gravis Æneas tutus ab hoste fuit ;

alatis, quisquis ades, et frequentas adyta antiquæ Vestæ, gratulare, et amore thura uris Iliacis. Honos Pontificalis, quem Cæsar maluit mereri, additus est laudibus ejus innumeris. Numina aeterni Cæsaris præsunt ignibus aeternis : aspicis pignora imperii conjuncta. Præda dignissima de cineribus antiquæ Trøjæ, qua Æneas

lioribus ; alii carpet.—417 *Canæq.* Heins. recepit ex Zulich. et Maz. a pr. man. pro vulg. castæq. A. gratæq.—418 *Cratera* ex Ursin. Zulich. et Maz. placet Heins. præ vulg. *Gratare* : unus *Lætare* ; alius *Gratatae*. Deinde duo *Italicis* ; et totidem *donaque pon.*—419 *Quem* ex Maz. Zulich. et Strozzæ ; alii *quos*.—420 Alii scribunt *honor.*—422 Voss. et sex alii *C. imperiis*. Dein Sa. pro var. lect. in voc. *pignora*, dedit *culmina*. Tum Gottorph. *Vesta videt* ; *Med. dicta videt*. Scripti omnes vetustiores, teste Heins. *vident*, vel *ridet* ; ille quidem conj. *viden'*.—423 Heins. ita constituit vs. ex Ursin. Nauger. et Excerpt. Pol. Vulg. legebatnr *Di r. T. d. p. ferenti*; et sic Fr. nisi quod *reteres pro veteris*.—424 Voss. et duo alii *Qua pius Æn.*—426 Heins. conj. *Lu-*

NOTÆ

Pictas] Rubro colore distinctas.

415 *Oceano*] Ex quo prodire Sol videtur exoriens.

Olympum] Cœlum.

417 *Canæ*] Antiquæ.

418 *Iliacis*] Ilio ab Ænea advectos æternos Vestæ ignes jam sæpe dictum.

419 *Innumeris*] Quibus enim titulis atque honoribus Augustum prosequerentur certamen fuit inter Patres.

Quem maluit] Honorem Pontificalem, scil. ut Diis gratus sanctusque videretur.

420 *Pontificalis*] Die sexto Martii, in Lepidi defuneti locum subrogatus fuit Augustus, et Pontifex max. creatus, anno ab Urbe cond. 740. vel 741. ut aliis placet.

421 *Ignibus*] Vestæ foci inextinctis, ut ad similitudinem siderum cœ-

lestium custos imperii flamma vigilarerit.

Æterni] Quia in Deos relatus.

Præsunt] Index enim atque arbiter fuit rerum divinarum atque humanarum Pontifex maximus ; qui Vestalibus etiam verbera aliasque poenas, si quid delinquissent, pro jure suo infligebat.

422 *Pignora*] Ignes dicit Vestales, et Pontificem Augustum ; atque hunc per summam adulacionem.

423 *De veteris*] Vestam, ut vides, alloquitur.

Præda] Æneæ, scil. qui Deos Penates tanquam prædam e mediis hostibus sustulit.

424 *Tutus*] Illi enim tela et hostes fecere locum, cum Diis atque Parente onustus Troja excessit.

Ortus ab Ænea tangit cognata sacerdos	425
Numina : cognatum, Vesta, tuere caput.	
Quos sancta sovet ille manu, bene vivitis ignes.	
Vivite inextincti, flammaque, Duxque, precor.	
UNA nota est Marti : Nonis sacrata quod illis	
Templa putant lucos Vejovis ante duos.	430
Romulus ut saxo lucum circumdedit alto ;	
Cuilibet, Huc, inquit, confuge ; tutus eris.	
O quam de tenui Romanus origine crevit !	
Turba vetus quam non invidiosa fuit !	
Ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet,	435
Disce quis iste Deus, curve vocetur ita.	
Jupiter est juvenis : juveniles aspice vultus.	
Aspice deinde manum : fulmina nulla tenet.	

onustus securus fuit ab hoste ; sacerdos natus ex Ænea junctus est tuo numini : Vesta, servu caput consanguineum. Ignes, quos ille foret sancta manu, bene vivitis. Vitæ, oro, inextincti, et flamma et Imperator. — Unam est signum Marti, quia credunt adem Vejoris dicatum illis Nonis ante duos lucos. Postquam Romulus cinxit lucum excelsi muris, dixit cuilibet, Huc confuge, eris securus. O quam de parvo initio Romanus auctor est ! Quam antiquus populus non fuit invidiosus ! Ne tamen novitas nominis moretur te nescium, accipe quis iste Deus, et quamobrem sic appelletur. Jupiter est juvenis : cerne faciem juvenilem. Intuere præterea manum ;

---

mina, cogn. P. et Excerpt. D. N. sacramentum V.—427 Fr. Quos sacra sovet.—429 Alii est Martis: N.—430 Excerpt. D. et Sa. T. patet luc, et duo alii patent.—431 Jun. sax. muros circ.—432 Ex uno Mor. ac Jun. Heins. dedit Cuilibet; aliis Quilibet. Idem etiam ex melioribus inquit pro vulg. dixit reposuit, —435 Sa. tam. ignoti nov.—437 V. juv. juveniles asp. Nonnulli etiam respice; Læti inspice.—438 Sic Heins. ex melioribus scriptis; vel, manus, ut nonnulli alii

NOTÆ

425 *Ortus ab Ænea*] Quia Augustus Julii filius per adoptionem, Julia vero gens ad Ænean per Iulium seu Ascanium natales suos referebat.

426 *Cognatum*] Quia a Venere gens Julia gens Deum.

427 *Forct*] Quippe max. Pontifex. *Bene*] Inextincti Augusti cura.

428 *Dux*] Imperator. Augustus.

429 *Nota*] Inscriptio in Fastis. Pridie Nonas factus Augustus Pontifex max. Nonis ipsis templum Vejovis dedicatum.

Marti] Pro, Martio, qui Marti sacer mensis.

430 *Vejoris*] Id est, parvi Joris, ut Naso est interpretatus; vel Jovis qui, detracta juvandi facultate, vim habet nocendi, ut voluit Agellius. Namque, ut idem docet, Ve particula ut angenda, sic etiam minuenda, rei valet: solebantque etiam antiqui quosdam Deos ne obessent placare.

Duos] Locum septum densis sentibus inter duos lucos docet quoque Livius Asylo fuisse. Adieula Vejovis in octava assignatur Urbis regione inter Arcem et Capitolium.

431 *Invidiosa*] Summa quippe petit livor.

Fulmina, post ausos cœlum affectare Gigantas,	
Sumta Jovi: primo tempore inermis erat.	440
Ignibus Ossa novis, et Pelion altior Ossa	
Arsit, et in solida fixus Olympus humo.	
Stat quoque Capra simul: Nymphæ pavisse feruntur	
Cretides. Infanti lac dedit illa Jovi.	
Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra colonæ,	445
Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.	
Vis ea si verbi est; cur non ego Vejovis ædem,	
Ædem non magni suspicer esse Jovis?	
Jamque, ubi cœruleum vallabunt sidera cœlum,	
Suspice: Gorgonei colla videbis equi.	450

nulla tractat fulmina. Tela accepta a Jove postquam Gigantes aggressi ascendere in cœlum: et primo tempore erat inermis. Ossa, et Pelion sublimius Ossa, atque Olympus fixus in terra solida flagrarit. Est etiam juncta capra: Nymphæ Cretenses creduntur eum aluisse: illa præbuit lac Jovi puer. Jam transeo ad nomen. Colonæ dicunt vegrandia farra quæ non bene aucta sunt, atque vesca quæ tenuia. Si ea est vocis significatio, cur ego non conjiciam templum Vejovis esse templum parvi Jovis? Jamque ubi astra cingent cœlum cœruleum, tolle oculos, aspicies colla

cum pr. Ed. Ceteri Asp. deinde: manu fulm. &c.—439 Unus liber cœl. tentare G. Aliqnot libri affectasse. Ursin. Læti, Erfurt. et tres alii dant Gigantes; vulg. Gigantes.—441 Altior ex plerisque vett. pro vulg. altius. Maz. et P. ignibus Ossa. —442 Gottorph. et duo alii in solita fix. Fr. solitu est fix.—445 A. et Læti N. rhor ad. et duo renio. Mox ex Erfurt. Heins. suadet colonæ; multi Codd. etiam colonæ; et quidam colono: vulg. autem coloni.—449 Vulg. edebatur cœr. variabunt sid. Sed 'vallabunt quatuor Farnesiani et tres alii cum Zulichemiano. Nec audiendi Bersmannus et Gruterus, vacuabant repentes. Sic Ep. iv. de Sole, Frontem radiis vallatus acutis.' Heins. Pro cœruleum etiam sidereum Putcan. sed variabunt mili non displicet, ut flores euim prata variant et

NOTÆ

440 *Inermis*] Sagittas tamen, atque eas ad nocendum paratas, habuisse in manu testatur Agellius.

441 *Ossa*] De istis Thessaliæ montibus tædet toties verba facere.

442 *Noris*] Quos tunc Jupiter adversus ausos cœlum affectare Gigantes primum misit.

443 *Capra*] Juxta Vejovis simulacrum capræ fuit figmentum, ut loquitur Agell. quæ videlicet Jovem aliquando parvum fuisse, et Amaltheæ

capre lacte nutritum, significaret.

444 *Cretides*] Cretenses: de quibus in v.

446 *Vesca*] Quæ parva, imbecilla, et exsucca, Vesca dicuntur.

447 *Ea*] Ut minuat.

449 *Ubi cœrul.*] Ubi nox aderit.

450 *Gorgonei*] Pegasi alati equi, ex Medusæ Gorgonis sanguine orti; qui quidem in sidera relatus Nonis Martii oritur heliacæ.

Creditur hic cæsæ gravida cervice Medusæ
Sanguine respersis prosiluisse jubis.

Huic supra nubes et subter sidera lapsa
Cœlum pro terra, pro pede penna fuit.

Jamque indignanti nova fræna receperat ore,
Cum levis Aonias ungula fudit aquas.

Nunc fruitur coelo, quod pennis ante petebat :
Et nitidus stellis quinque decemque micat.

PROTINUS aspices venienti nocte Coronam
Gnosida. Theseo crimine facta Dea est.

Jam bene perjuro mutarat conjugé Bacchum,
Quæ dedit ingrato fila legenda viro.

Sorte tori gaudens, Quem flebam rustica, dixit,
Utiliter nobis perfidus ille fuit.

455

460

equi Gorgonei. Hic dicitur prodisse ex cervice gravida Medusæ imperfectæ, jubis infectis sanguine. Cœlum fuit pro terra, et penna pro pede huic currenti supra nubes et sub stellas. Jamque receperat fræna ore repugnante, cum levis ungula aperuit aquas Aonias. Nunc gaudet calo, in quod prius contendebut alis, et splendens fulget quindecim stellæ. — Continuo videbis Coronam Gnosiam nocte sequente. Facta est Dea criminе Theseo. Jam que trudit filia revolvenda viro ingrato feliciter mutararerat Bacchum marito perjuro. Læta sorte lecti, Quamobrem lacrymabar inepta? inquit. Ille fuit nobis perjurus cum fructu. Interea Liber subigit Indos

distingunt, ita stellæ cœlum. Burm.—452 Jubis ex Ursin. Nauger. Maz. Zulich. et tribus aliis; vulg. *comis*: in O. pro var. *lect. jugis*.—454 Voss. *Cui lec.* Mox fudit Heins. reponit ex Maz. Zulich. pr. A. Læti, Voss. et quatuor aliis pro vulg. *fudit*: Pet. et alias fecit; unus *forit*.—461 Pro *perjuro* Voss. *pro juro*; quod Heins. putat *pro duro*.—462 *Legenda* Nauger. Maz. Zulich. Arund. Ursin. Helm. et alii; vulg. *regenda*.—463 Vulg. *quid pro quem:*

NOTÆ

451 *Creditur*] Bene, ‘ creditur’: namque idem est prope ac si dicas ‘ fabulosum est.’ Fuit vero Pegasus navis nomen, qua vectus Bellerophon.

454 *Penna*] Quia alatus.

456 *Levis*] Utpote alati.

Aonias] Bœotias: montana enim ejus regionis pars Aonia dicitur, in qua mons Helicon, Musis sacer, ubi fons Hippocrene seu Caballinus, quem pedis pulsu Pegasus equus aperuit.

458 *Quinque decemque*] Plures habet Hyginus; quem vide.

459 *Venienti*] Octavo adeoque Idus.

460 *Gnosida*] Ab Ariadne, Gnos, Cretæ urbe, oriunda, Minois filia, nomen habuit hæc Corona, quam a Libero patre, vel a Venere, ut quibusdam, nostro etiam placet, dono accepérat.

Dea] Ariadne ipsa facta est Dea Thesei crimine; quam Liberam Bacchus appellavit. Prolixe habes in Epistolis Heroidibus totam prope ejus historiam.

461 *Bene*] Quia pro homine perfido, fidelem Deum, Bacchum, scil. invenerat.

Interea Liber, depexus crinibus, Indos	465
Vincit, et Eoo dives ab orbe redit.	
Inter captivas facie præstante puellas	
Grata nimis Baccho filia Regis erat.	
Flebat amans conjux, spatiataque littore curvo	
Edidit incultis talia verba comis :	470
En iterum similes, fluctus, audite querelas :	
En iterum lacrymas accipe, arena, meas.	
Dicebam, memini, Perjure et perfide Theseu !	
Ille abit : eadem crimina Bacchus habet.	
Nunc quoque nulla viro, clamabo, fœmina credat.	475
Nomine mutato causa relata mea est.	
O utinam mea sors, qua primum coeperat, issset !	
Jamque ego præsenti tempore nulla forem !	

depexos eribus, et redit opulentus ab orbe Eeo. Filia Regis egregia forma erat nimis grata Baccho inter puellas captivas. Uxor amans atque ambulans in sinuoso littore, protulit hujusmodi voces capillis sparsis: En undæ, accipite denuo similes questus: en arena, excipe denuo meas lacrymas. Dicebam, recordor, perjuræ et perfide Thesen! Ille excessit: Bacchus habet eadem crimina. Nunc etiam vociferabor, Nulla fœmina confidat viro. Causa mea est repetita nomine mutato. O utinam mea sors cucurisset qua primum instituerat! Jamque ego nulla essem tempore præ-

~~~~~

‘ Codices septem, quid fles ah rustica? Lege, quid flebas rustica? vide Notas Epist. x. 75.’ [Not. Var.] Heins. Optimi Francofurtensis codicis lectionem, quem *flebam rustica*, dixit, utiliter, &c. non potui non amplecti, quæ sensum rotundiores efficit: et *flebant aliquem eleganter dictum*. Epist. xx. 199. ‘ Cur modo te dubiam pavidi flevere parentes?’ et ipsa Ariadna Epist. x. 45. ‘ Quid potius facerent, quam mea lumina flerent?’ apud Propert. III. 6. 39. ‘ Theseæ perjuræ linguae Flet’ eadem Ariadna. Burm.—465 Alii habent *L. depexos c. Indos*; et plurimi *depexit crinibus*: Heins. placet *Liber depexus*.—466 Alii cum Fr. *Vincit*.—468 Unus liber *G. minus B.* Heins. malebat *animis*.—469 Nonnulli *litt. parvo*.—470 Duo libri *verb. modis*; tres *sonis*.—471 Pro *En*, tam hic quam vs. seq. *Heu* Heius, opinatur legendum.—472 A. Læti, et duo alii *laer. suscipe, aren. duo decepe*; Francius volebat *combibe*, vel *inhibe*.—476 Zulich. *caus. novata*; duo *iterata*; alins *recata*.—477 Pro *qua* plurimi quo; Arund. cum. Deinde Maz. *primo incepérat, esset*.—478 Alii *Jamq.*

NOTÆ

462 *Fila*] Quorum beneficio ex Labyrintho sese extricavit.

463 *Gaudens*] Postquam Baccho melioribus avibus juneta fuit.

Flebam] Vide in ejus epistola in Heroidibus.

464 *Utiliter*] Quia ex Thesci perfidia nacta est Bacchum, cui nupsit.

465 *Interea*] Dum gaudet Ariadne Baccho conjugæ.

466 *Eoo*] Scilicet ad Solem et partes Orientis porrecti sunt Indi, quos Bacchus vicerat.

471 *Similes*] Quales prius audistis, cum a Theseo fui relicta.

474 *Eadem*] Fidei violatæ, scil.

Quid me desertis peritoram, Liber, arenis
 Servabas ? potui dedoluisse semel. 480

Bacche levis, leviorque tuis, quæ tempora cingunt,
 Frondibus ; in lacrymas cognite Bacche meas ;

Ausus es ante oculos adducta pellice nostros
 Tam bene compositum solicitare torum ?

Heu ! ubi pacta fides ? ubi, quæ jurare solebas ? 485

Me miseram, quoties hæc ego verba loquor !

Thesea culpabas, fallaceaque ipse vocabas :
 Judicio peccas turpius ipse tuo.

Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar :
 Ne toties falli digna fuisse puter. 490

Præcipue cupiam celari Thesea ; ne te
 Consortem culpæ gaudeat esse suæ.

At, puto, præposita est fusca mihi candida pellex.
 Eveniat nostris hostibus ille color.

senti ! Cur, Liber, servabas me morituram in solis arenis ? potui semel dedoluisse. Bacche levis, atque levior foliis tuis, quæ rediunt tempora, Bacche cognite in meos fetus ; non veritus es turbare lectum tam bene compositum, pellice adrecta ante oculos nostros ! Heu ! ubi fides promissa ? ubi qua consueveras jurare ? Me infelicem, quoties ego fundo has voces ! Incusabus Theseum, et ipse appellabas deceptorem : ipse peccas turpius judicio tuo. Nullus istud intelligat, atque percellar secretis doloribus ; ne credar fuisse merita toties decipi. Volebam præsertim latere Theseum ; ne latetur te esse sacrum peccati sui. At, credo, pellex nîra anteposita est milii nigra. Ille color eveniat nostris hostibus. Quid tamen istud interest, si ma-

in præs.—479 Fr. me in des. morituram, L.—483 Fr. oc. deducta pell.—484 Plutini Jam ben.—485 Fr. Heus ! ub. est p. f. u. qui j. s.—486 Ursin. Pet. Fr. et alii nonnulli verb. loquar : unus Pat. queror ; unde Heins. ego vera, vel sera queror.—487 Alii fallenteaque.—488 Pet. pecc. tutius ips. et nonnulli turpiter.—489 Ne sciat ex emend. Heins. vulg. Nesciat.—491 P. ill. pudor.—495 Quidam refero pro refert. Ex uno A. Heins. reposuit si pro vulg. tibi ; et ipso

NOTÆ

475 *Nunc quoque*] Ex nuptiis Callisto et Thetidos.

477 *Primum*] Cum me Theseus prodidit.

479 *Arenis*] Diaæ insulæ, ubi relicta a Theseo.

482 *Frondibus*] Pampinis, scil. quibus coronatur Bacchus.

484 *Tam bene*] Jungali jure et amore, ut videbatur, reciproco, tam pul-

chre munitum.

487 *Theseus*] Qui me in Dia insula destituerat.

488 *Turpius*] Alios quippe qui damnat, legem figit sibi.

489 *Hoc*] Me a Baccho deceptam, quam sciunt omnes a Theseo fuisse.

493 *Puto*] Ironice loquitur : nam qui a sole veniunt fusco sunt colore.

494 *Ille*] Qualis est pellicis.

Quid tamen hoc refert, vitio si gratior ipso est ?	495
Quid facis? amplexus inquinat illa tuos.	
Bacche, fidem præsta; nec præfer amoribus ullam	
Conjugis, assuetæ semper amare virum.	
Ceperunt matrem formosi cornua tauri;	
Me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor.	500
Ne noceat quod amo: neque enim tibi, Bacche, nocebat,	
Quod flamas nobis fassus es ipse tuas.	
Nec, quod nos uris, mirum facis: ortus in igne	
Diceris, et patria raptus ab igne manu.	
Illa ego sum, cui tu solitus promittere cœlum.	505
Hei mihi, pro cœlo qualia dona fero!	
Dixerat: audibat jamdudum verba querentis	
Liber, ut a tergo forte secutus erat.	

gis placet ipso vitio? Quid agis? illa inficit tuos amplexus. Bacche, præsta fidem; neque antepone ullam amoribus uxoris solita semper amare maritum. Cornua pulchri tauri placuerunt matri meæ, tua mihi: at hic amor est honori, ille fuit erubescens. Ne noceat quod amo: neque enim, Bacche, nocebat tibi, quod ipse agnoscisti amores tuos. Neque mirum facis, quod nos incendis. Crederis natus in igne, et sublatus ex flamnis manu patria. Ego illa sum cui tu solitus polliceri cœlum. Hei mihi, qualia munera habeo pro calo! Absolverat: Liber jamdiu audiebat voces dolentis, ut forte secutus erat a tergo. Repente amplectitur, et

pro ipsa.—498 Plurimi *Conj.* assueri semp. F. *assuetum*; unde Heins. *assuetæ*.—500 Ita corr. Heins. nam olim legebatur *Me tua*: sed lædit ille pud. Ursin. pr. A. Læti, pr. Med. Voss. aliquæ plurimi *Me jurat et lædit*: Pet. *Me riat et lædit*: Sa. *Me tua me lædit*, vel, pro var. *lect.* *laudat*: Arund. Zulich. et Maz. *Me tua me laudant*. ex hisce vestigiis Heins. vs. *refugit*.—501 Voss. en. *hoc tib.* et unus Heins. *nocebit*.—502 Voss. *Qui fl.*—506 Dno libri qual. *damina fer*.—507 Heins. dedit *audibat* ex Ursin. Pet. Voss. Maz. Zulich. pro vulg.

NOTÆ

495 *Vitio*] Colore fusco.

Ne dubites.

499 *Matrem*] Pasiphaën, quæ Tauri amore cepta; ut dictum iam sæpè.

501 *Neque enim*] Ratio est enr Ariadnae non debeat nocere quod amorem suum confiteatur.

Cornua] Pro Tauro. Synechoche est.

Nocebat] Quia non minus ideo ab Ariadne redamatus.

500 *Tua*] Baccho cornua affinxerunt imperiti ex lumine quo splendebat Mosis facies a congressu Dei, vocis Hebraæ ambiguitate decepti. Mosen namque in Bacchum etiam deformasse Ethnicos nihil est certius; ut multis assernit in Demonstrat. sua Evang. nobiliss. Huetius.

503 *Uris*] Jocns est in verbis. ‘Urere’ enim de igne et de amore dicitur.

Ille] Pasiphaës intelligo in taurum.

In igne] Cum Jovis ad Semelen Bacchi matrem accessu fulmine ipsa examinata esset; infans vero immaturus adhuc in patris femur receptus, ubi debita tempora explevit. Quam

Occupat amplexu, lacrymasque per oscula siccatur :

Et, Pariter eccli summa petamus, ait.

510

Tu mihi juncta toro, mihi juncta vocabula sume.

Jam tibi mutatae Libera nomen erit.

Sintque tuae tecum faciam monumenta coronae ;

Vulcanus Veneri quam dedit, illa mihi.

Dicta facit : gemmasque novem transformat in ignes. 515

Aurea per stellas nunc micat illa novem.

SEX ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,

Purpureum rapido qui vehit axe diem ;

Altera gramineo spectabis Equiria campo,

Quem Thybris curvis in latus urget aquis.

520

siccatur lacrymas per oscula ; et, Simul, ingreditur, ascendamus in caelum. Tu mihi juncta lecto, obtine nomina mihi cognata : jam Libera erit nomen tibi transformatum. Atque praestabo monumenta coronae tuae sint tecum, quam Vulcanus dedit Veneri, illa tibi. Exequitur dicta ; et mutat norem gemmas in stellas. Illa aurea nunc fulget per novem stellas. — Postquam ille qui trahit diem purpureum currus ferrido sustulerit sex orbes, et totidem condiderit ; aspicias altera Equiria in campo herbosio, quem Thyberis premis a latere aquis

audierat. — 509 R. Occ. amplexum, lacr. — 511 Fr. modo pro mihi. Mox sume est ex altero Pet. vulg. sumes : Voss. et Arndt. sumis. — 512 Plurimi Nam tib. — 514 Alter Pet. Neptunus Thetidi quam ded. ill. tibi : vulgati etiam tibi : sed mihi ex uno Mor. placet Burm. — 515 Med. unus nov. Mars signat in ign. — 517 Plurimi legunt totidemque omiserit orbes : sed ‘totidem cum deseret, vel deserit, libri multi ; quos inter Ursin. et Pet. quidam, cum demiserit, vel quot demiserit ; alii aliter. Maz. Zulich. Voss. dimiserit : pr. A. Letti aliquie non nulli demiserit ; Strozz. totidemque remiserit : totidem dimiserit Arndt. Scribe, totidem demerserit orbes.’ Heins. — 518 A. purpureo rapidum ; et unus tepidi.

NOTÆ

fabulam habes in Metam.

506 *Qualia*] Pellicem, scil.

508 *Secutus*] Ariadnen, scil. conquerenteum.

511 *Juncta*] Liberam appellavit ; ut paulo ante ex Hyginio etiam invenimus.

515 *Gemmas*] Ex auro et Indieis gemmis a Vulcano factam scripsit idem Hyginus.

Ignes] Stellas. Nam totidem constat Corona.

517 *Sex ubi*] Tertio Idus, seu decimo tertio Martii mensis Equiria al-

tera, nam prima acta mense Februario.

Orbes] Orbes Solis pro Sole ipso de novo prodidente, atque adeo pro diebus, posuit.

518 *Purpureum*] Rubicundum.

Qui rehit] Phœbus, scilicet, seu Apollo aut sol.

Axe] Pro currus posuit, quo Apollinem donarunt munifici Poëtae.

519 *Campo*] Martio, scil. nisi Tiberis exundatio obstet.

520 *In latus urget*] Ab uno oblit latere.

Qui tamen ejecta si forte tenebitur unda;
 Cœlius accipiat pulverulentus equos.
IDIBUS est Annae festum geniale Perennæ,
 Haud procul a ripis, advena Thybri, tuis.
 Plebs venit, ac virides passim disjecta per herbas 525
 Potat, et accumbit cum pare quisque sua.
 Sub Jove pars durat: pauci tentoria ponunt:
 Sunt, quibus e ramo frondea facta casa est:
 Pars ibi pro rigidis calamos statuere columnis:
 Desuper extentas imposuere togas. 530
 Sole tamen vinoque calent: annosque precantur,
 Quot sumant cyathos; ad numerumque bibunt.

sinuosis. Qui tamen si forte tenebitur aqua exsuperante, Cœlius aridus accipiat equos.—Idibus est festum geniale Annae Perennæ, non longe a ripis tuis, Thybri hospes. Populus adest, et passim stratus per gramina virentia babit, et quisque accumbit cum sua socia. Pars manet sub dio; pauci ponunt tentoria: sunt quibus tugurium frondeum paratum est ex ramis: pars fixerunt ibi arundines pro firmis columnis: imposuerunt desuper togas extentas. Incalcent tamen sole et mero; atque poscunt annos, quot ducant pocula; et potant ad numerum. Reperias illic,

Mor. qui moret ax.—521 P. tam. erecta si: Burn. conj. erecta, vel adjecta. Mox Sa. fort. movebitur und.—522 Alii C. accipiat.—524 Fr. cum aliis Non pro Hand.—525 Pro disjecta A. disjuncta; Voss. dissecta; Pat. indigesta; Hamburg. digesta.—526 Heins. malebat et accumbunt cum. Mox Jun. et Strozzæ quæque su.—527 Unus V. pars durant. Dein unus Med. tent. tendunt; unus Mor. figunt.—528 Heins. placet ramo præ vulg. ramis.—529 Ubi est ex Heins. emend. vulg. sibi; at vett. plurimi ibi; Fr. habet sibi; sed a pr. m. erat ubi. Dein pro rigidis Heins. conj. Phrygiis.—530 Quidam Des. extensas

NOTE

521 *Ejecta*] Inundatione Tiberina.

522 *Cœlius*] Unus ex septem Urbis collibus, ubi Campus qui minor dictus, in quo, si Martius forte exundatione Tiberina esset inaccessus, Equirria agebantur.

523 *Idibus*] Decimo quinto adeoque Martii.

Geniale] Quo genio indulgetur. Soliti enim eo die, Annae Perennæ re divina facta, mero pro vita perennitate precari, ut, scilicet, quot calices exsiccarent tot annos viverent:

ita ut vix quisquam non ebriosus discederet.

524 *Haud procul*] Ubi Annae Perennæ nemus, inter Anienis confluentem et pontem Milvium. De quo Martialis.

Advena] Quia ex Hetruria, unde et Tusci amnis dictus.

527 *Sub Jove*] Sub dio: ad arboris cuiusque truncum.

529 *Calamos*] Arundines.

532 *Ad numerum*] Quia, scil. pro annis suis ad eorum numerum bibebant, cyathos accurate numerabant.

Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos :

Quæ sit per calices facta Sibylla suos.

Illic et cantant, quicquid didicere theatris;

535

Et jactant faciles ad sua verba manus :

Et ducunt posito duras crateres choreas,

Multaque diffusis saltat amica comis.

Cum redeunt, titubant ; et sunt spectacula vulgo :

Et fortunatos obvia turba vocant.

540

Occurri nuper. Visa est mihi digna relatu

Pompa : senem potum pota trahebat anus.

Quæ tamen hæc Dea sit (quoniam rumoribus errant)

Fabula proposito nulla tacenda nœ.

qui hauriat annos Nestoris ; quæ sit facta Sibylla per suos cyathos. Illic et canunt quicquid didicerant in theatris ; et movent manus faciles ad suas voces : et agitant agrestes choreas onisko poculo, atque amica conta tripudiat sparsis capillis. Cum revertuntur, vacillant ; et sunt spectacula plebi : et turba occurvens dicit felices. Nuper factus sum obrivis : pompa mihi visa est digna narrari : annus ebria trahebat senem ebrium. Quoniam vero falluntur rumoribus, nulla fabula practreunda instituto meo, ne nesciatur quæ sit hæc Dea. Flebilis Dido incensa fuerat amore

imp.—532 Alii Q. sununt cyath. Pat. sunas.—534 P. alter victa pro fucta ; unde Heins. Cui sit p. c. victa S. s.—535 Fr. et captant quicq.—537 Pro duras multi vett. longas ; alii latas, vel lentas, vel junctas.—538 Multaque ex uno Pat. alii cultaque. Mox duo libri cantat pro saltut.—539 Vulgo ex pr. A. et Læti Cod. ceteri vulgi.—540 Pr. Med. vocant ; vulg. vocut.—541 Occurri Zulich. et Maz. probe ; modo distinctio adhibetur commoda. Heins. Alii Occurrit.—543 Maz. hæc dixi quoniam sermonibus errat. Vulg. etiam errat : Heins. recepit Errant ex sex scriptis.—544 Tacenda est ex Zulich. et pr. A. cum

NOTÆ

533 *Nestoris*] Quem Poëtæ trecentos annos vixisse fabulati sunt, quia ad tertiam ætatem seu nonagesimum annum pervenit.

534 *Sibylla*] Cumæam intelligas, quæ in Metam. septem sæcula vixisse Æneæ refert, vieturamque insuper annos 300. dicit. Merobibas autem fæminas tacite carpit Naso, qui bibendo Sibylle annos æquare posse, quanquam hyperbolice, suadet.

536 *Jactant*] Saltant, uno verbo, eo tamen modo ut motus corporis ad cantilenam, seu festiva seu gravior esset, compонeretur. Hyporchemata

dixerunt hujuscemodi saltationes.

Faciles] Quæ molliter ad numeros moveantur.

537 *Durus*] Rustico atque incomposito more ; qui molli atque facili opponitur.

539 *Titubant*] Quia ebrii.

540 *Fortunatos*] Pauper vero tum etiam, cum vino madidus, sumit cornua, ut loquitur Flacens.

542 *Senem potum*] Rem vero lepidam.

543 *Hæc*] Anna Perenna.

Rumoribus errant] Aliis in alias sententias abeuntibus.

Arserat Æneæ Dido miserabilis igne :	545
Arserat exstructis in sua fata rogis.	
Compositusque cinis, tumulique in marmore carmen	
Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat :	
Præbuit Æneas et causam mortis et ensem :	
Ipsa sua Dido concidit usa manu.	550
Protinus invadunt Numidæ sine vindice regnum ;	
Et potitur capta Maurus Iarba domo.	
Seque memor spretum, Thalamis tamen, inquit, Elissæ	
En ego, quem toties repulit illa, fruor.	
Diffugunt Tyrii, quo quemque agit error ; ut olim	555
Amisso dubiæ rege vagantur apes.	

Æneæ; incensa fuerat rogis exstructis in suam mortem. Atque cinis erat conditus, et hoc breve carmen insculptum in marmore sepulcri, quod quidem carmen ipsa moriens reliquit : Æneas dedit causam necis et gladium ; ipsa Dido proculbus usa sua manu. Continuo Numidæ irruunt in regnum sine defensore ; et Iarba Maurus obtinet dominum captam. Atque recordans se contemnum, Ecce ego tamen, ait, quem Elissa toties rejicit, potior ejus thalamis. Tyrii dilabuntur, quo error trahit singulos ; ut quondam apes incertæ errant rege sublato. Tertia area accepérat messes

decem aliis pro vulg. legenda: Maz. timenda ; Be. regenda.—546 Heins. malebat Ars. et structis: quidam Codd. instructis vel extinctis.—547 Fr. cum aliis Compositusq. ignis, tum. et Strozzæ titulique.—550 Servii Cod. cone. icta

NOTÆ

545 *Arserat*] Fabulam incepitat.

Igne] Amore Æneæ. Res nota ex carmine Virgiliano.

546 *In sua fata*] Exstructo enim alto in rogo sibi mortem consivit.

547 *Compositus*] In urnam collectus.

Tumuli] Aggestus terræ, quæ in urnam depositam jaciebatur.

Marmore] Cippo lapideo, qui in tumulo statuebatur.

548 *Breve*] Ut a prætereunte viatore majusculis insuper literis exaratum epitaphium legi posset.

550 *Ipsa*] Scilicet ipsa! Distichon, seu Epitaphium istud, ex epistola quam Didonis nomine scripsit, repetit Naso. Vide in Heroidibus.

551 *Numidæ*] Afri, Manri, Iarba duce, Didone extincta, Carthaginem, fugatis Tyriis, ejus conditoribus, invadunt. Numidia pars Africae.

Vindice] Defensore: quippe mortua regina Dido.

552 *Iarba*] Hic Iarba, seu Iarbas potius, Getulorum rex fuit, qui Didus frustra nuptias ambivit.

Domo] Didus regia.

553 *Elissæ*] Didus, cui illud primum fuit nomen.

555 *Tyrii*] Qui Tyro Phœniciaæ urbe profugam Elissam comitati fuerant.

556 *Dubiæ*] Incertæ quo potissimum se conferant.

Tertia nudandas acceperat area messes;
 Inque cavae ierant tertia musta lacus;
 Pellitur Anna domo: lacrymansque sororia linquit
 Mœnia. Germanæ justa dat ante suæ. 560
 Mixta bibunt molles lacrymis unguenta favillæ;
 Vertice libatas accipiuntque comas.
 Terque, Vale, dixit: cineres ter ad ora relatos
 Pressit; et est illis visa subesse soror.
 Naeta ratem comitemque fugæ pede labitur æquo, 565
 Mœnia respiciens, dulce sororis opus.
 Fertilis est Melite sterili vicina Cosyræ
 Insula, quam Libyci verberat unda freti.
 Hanc petit hospitio Regis confisa vetusto.
 Hospes opum dives Rex ibi Battus erat. 570

spoliandas; et tertia musta deciderant in profundas cupas; Anna fugatur domo, atque flens deserit muros sororios: persolvit prius justa germanæ suæ. Leves cineres bibunt unguenta mista lacrymis, et accipiunt capillos drectos capite. Atque ter Vale dixit: ter amplexa est cineres admotos ori; atque soror visu est subesse illis. Postquam irreuisset narem et comitem exilio dilabitur pede æquo, respiciens muros dilectum opus sororis. Melite est insula ferax proxima sterili Cosyra, quam fluctus maris Libyci quutit. Ad eam contendit credens hospitio antiquo Regis.

man.—557 Vulg. legebatur *Tert. nudatas acc. pr. A. mandatas*, quod Heins. placeat: Burm. autem arridet lectio Maz. et Zulich. Codicum *nudandas*.—558 Pro ierant Servii, Maz. A. et F. steterant; unus etiam ierant; et duo suberant.—559 Fr. *soror. liquit*.—560 Pro *justa Arund. exta*; Fr. cum tribus aliis *busta*; quatuor *rota*; duo *jura*. Duo etiam dat *Anna sue*.—561 Scripti fere omnes *et est illi ris. nisi quod Pet. illa*: Heins. putat *et his illi*.—565 *Comitemq. ex sex libris; vulg. comitesq.*—567 Scaliger legebatur *Melitæ...Cosyra*: pro hoc etiam unus liber *Cyrena*.—569 Pro *confisa* in Fr. erat a pr. man.

NOTÆ

557 *Tertia*] Tertius annus præterierat a Didonis funere.

559 *Anna*] Didonis soror.

Domo] Carthagine.

Sororia] Quæ soror Elissa condiderat.

560 *Justa dat*] Lacrymas præser-tim offert inferias, et quæ subjicit Naso.

562 *Libatas*] Solemne fuit in gravi funere crines etiam in rogo mittere; aut ad compositos cineres vellere.

563 *Vale*] De more.

Cineres] Urnam, ubi compositi.

565 *Pede labitur*] Proverbio dixit pro, Navigatione utitur secunda.

566 *Mœnia*] Carthaginiensia, quæ posuerat Dido.

567 *Melitæ*] Insula maris Libyci inter Siciliam et Africam, quæ vulgo Malta dicitur.

Cosyræ] Parva est insula, quæ non ultra sex septem leucas patet.

570 *Ibi*] Longe diversa habent alii, qui Cyrenen confugisse Aunam dicunt, ad Battum quidem ejus urbis,

Qui postquam didicit casus utriusque sororis;
 Hæc, inquit, tellus quantulacumque tua est.
 Et tamen hospitii servasset ad ultima munus,
 Sed timuit magnas Pygmalionis opes.

Signa recensuerat bis Sol sua : tertius ibat 575
 Annus; et exilibus terra petenda nova est.
 Frater adest, belloque petit. Rex arma perosus,
 Nos sumus imbellies, tu fuge sospes, ait.
 Jussa fugit, ventoque ratem committit et undis.

Asperior quovis æquore frater erat. 580
 Est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
 Purus ager : Cameren incola turba vocant.

Rex Battus ibi erat hospes pollens divitiis. Qui ubi accepit vices utriusque sororis; Hæc terra, ait, quantulacumque est tua. Atque certe asseruisset jus hospitii ad extrema; sed metuit magnam potentiam Pygmalionis. Sol bis perlustraverat sua signa, tertius annus currebat; et terra nova petenda est profugis. Frater venit, et poscit bello. Rex refugiens arma, Nos, inquit, sumus imbellies, tu abi incolunis. Admonita excedit, et credit navem ventis et fluctibus. Frater erat sævior quovis mari. Est campus vacuus ad flumina piscosa Crathidis saxosi; populus accolæ ap-

confusa.—573 Quidam tam. æternum serv. et pro munus nnus Cod. fædus. Heins. hoc distichon ita legebat: Ne tam. hosp. servaret ad ult. mun. Extinuit magn. &c.—575 Recensuerat Heins. dedit ex melioribus pro vulg. recensebat.—576 Plurimi editi et exilio t. paranda noco. Maz. alter etiam auxilio pro exilio.—577 Maz. alter belloq. fero. R. quod et Burm. placet.—579 V. Be. Fr. et alii Juss. facit; rent.—581 Seribitur etiam Cratidis; vel ut Fr. Crudicis.—582 Purus ex Voss. et Arund. vulg. Parvus. Legitur etiam Camaren vel Cre-

NOTÆ

oraculi jussu, conditorem. Sed hic quanquam Cyrenes conditor, non patitur ratio temporum, ut multo posterior Didonem inquam aut Annam videtur.

Battus] Rex fuit mitissimus, ‘Larymasque dedisse Casibus humanis facilis;’ lingua tamen impeditissima, eni inde cognomen: Polymnesti fuit ex Phronime pellice filius, Aristoteles nomine.

571 Utriusque] Didus et Annæ.

573 Ultima] Usque ad finem.

574 Pygmalionis] Tyriorum rex fuit, Didus atque Annæ frater, soro-

rum exitio semper imminens.

575 Recensuerat] Duo adeoque anni effluxerant.

Sua] Dnodecim illa dicit Zodiaci, quæ singulis annis Sol perlustrat.

576 Peteuda] Annæ, scil. et comitibus; cum Batti non possent diutius hospitio frui.

577 Bello] Bellum illatus illi quisquis sororem Annam defenderet.

Rex] Battus.

578 Sospes] Prinsquam a fratre injuriam novam patiaris.

581 Cratidis] Calabriæ est fluvius, de quo jam in Metam.

Illuc cursus erat. Nec longius absuit inde,
 Quam quantum novies mittere funda potest.
 Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura. 585
 Findite remigio, navita dixit, aquas.
 Dumque parant torto subducere carbasa lino,
 Percutitur rapido puppis adunca Noto :
 Inque patens æquor, frustra pugnante magistro,
 Fertur : et ex oculis visa refugit humus. 590
 Assiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
 Vertitur, et canas alveus haurit aquas.
 Vincitur ars vento : nec jam moderator habenis
 Utitur, at votis : hic quoque poscit opem.
 Jactatur tumidas exul Phœnissa per undas ; 595
 Humidaque opposita lumina veste tegit.

pellant Cameren. *Illuc tendebant ; neque longius inde absuit, quam quantum fundu potest jucere novies.* *Vela primo cadunt, et harent ex vento incerto.* *Nauta dixit,*
Pulse aquas remigio. *Atque dum intendunt demittere vela funibus tortis, puppis curva qualitur furente Austro ; atque impellitur in apertum mare, nauclero nequaque renitente ; atque terra conspecta recedit ab oculis.* *Undæ incurvunt, et mare eruitur a profundo gurgite, et carina dicit albas aquas.* *Ars superatur vento ; neque jam gubernator utitur gubernaculo sed precibus : hic etiam petit auxilium.* *Profuga Phœnissa agitatur per fluctus turgidos, et velut oculos madidos amictu*

mcren. Alii etiam, ut alibi, turb. vocat.—585 Td et abest a Voss. Arund. Zulich. Maz. et tribus aliis. Idem dub. vibrantur ab. Thuan. in aura. Heins. distichon sic constituit *V. cadunt* : *primo d. l. ut a. F. r. &c.* Burm. conj. *V. cadunt, et ne d. libruntur ab a. F. r. &c.*—587 Gottorph. tort. submittere carb. Deinde in voc. lino pro var. lect. Fr. habet nato,—589 Fr. Terq. pat. et Ing. pro var. lect.—592 Olim conj. Heins. *Verritur, et can. P. et calvas atr.*—594 Sic vs. refingit Heins. vulg. legebatur *Utitur : at votis is quoq.* Ursin. aut votis *Dis quoq.* Nauger. at v. *Dis*: Voss. etiam, Arund. Pet. pr. A. et multi alii aut v. Zulich. a pr. man. *a votis* ; alii ac, vel et. Pro is sex libri his ; Maz. et unus Med. hic. Unde Heins. nostram lectionem protulit ; vel, rix quoq. Burm. conj. sic quoque ; nisi, quia *Dis* est in multis, malit *Utitur : a votis Disque reposcit opem.* Heins. etiam conjecterat *ut votis usque reposcit opem.* Fr. habet *a ventis*

NOTÆ

583 *Cursus*] In eum agrum contendeant.

cum retrocedit navis.

584 *Funda*] Aut ea funditor. Metonym. est.

592 *Canas*] Albas ; enjusmodi sunt quando ventis agitantur.

585 *Cadunt*] Quia desierat ventus. *Dubia*] Incerta ; ut fieri solet cum ventus mutatur.

Alveus] Curva navis, alveo similis.

587 *Torto*] Funibus, quibus vela laxantur, aut in altum panduntur.

593 *Habenis*] Pro gubernaculo possunt.

590 *Refugit*] Refugere videtur,

594 *Quoque*] Cum jam, scilicet, certi pavidi Deorum suorum quisque opem implorarent.

595 *Exul Phœnissa*] Anna, scilic.

Tum primum Dido felix est dicta sorori,
 Et quaecumque aliquam corpore pressit hunum.
 Figitur ad Laurens ingenti flamine littus
 Puppis : et, expositis omnibus, hausta perit. 600
 Jam pius Æneas regno nataque Latini
 Auctus erat ; populos miscueratque duos.
 Littore dotali, solo comitatus Achate,
 Secretum nudo dum pede carpit iter ;
 Aspicit errantem, nec credere sustinet Annam
 Esse. Quid in Latios illa veniret agros ? 605
 Dum secum Æneas : Anna est, exclamat Achates.
 Ad nomen vultus sustulit illa suos.
 Quo fugiat ? quid agat ? quos terræ quærat hiatus ?
 Ante oculos miseræ fata sororis erant. 610
 Sensit, et alloquitur trepidam Cythereius heros :
 Flet tamen admonitu mortis, Elissa, tuæ.

ad moto. Tum primum Dido, et quaecumque tetigit aliquod solum corpore, dicta est beata a sorore. Puppis est impacta forti vento ad littus Laurens, et, omnibus educatis, absorpta perit. Jam pius Æneas auctus erat regno et filia Latini, et miscuerat duos populos. Dum calcat viam secretum nudo pede in littore dotali, stipatus solo Achate, conspicit Annam errantem, nec potest credere can esse : quid illa pefret campos Latinos ? Dum secum Æneas ; Achates exclamat, Anna est. Illa exerit faciem suam ad nomen. Quo dilabatur ? quid faciat ? quos quærat hiatus terræ ? Mors infelici sororis erat præ oculis. Heros Cythereius advertit, et compellat timidam : lacrymatur tamen recordatione tui obitus, Elissa. Anna, ego juro per

his quoq. et pro var. lect. at rotis.—596 Quatnor libri Humidaq. apposita.—599 Figitur Heins. reposuit pro vulg. Ducitur ex Maz. Zulich. pr. A. Læti, Voss. Arund. et sex aliis.—602 Voss. miscueratq. suos.—607 Fr. Hac sec. Mox Heins. malebat Ann. en. excl.—608 Pro sustulit Lib. Ursin. sustinet ; Statii retulit. In codd. Heins. eadem est varietas ; sed Burm. putat vulgam retinendam esse.—608 Quo Heins. recepit ex pr. A. Maz. Voss. Arndt. et multis aliis pro vulg. Heu : Zulich. Quid.—612 Nonnulli tamen admonitus ;

NOTÆ

ex Phœnicia oriunda.

596 *Tegit*] Ne periculum videret.599 *Figitur*] Illisa atque afflicta est.600 *Expositis*] In terram delatis.
Hausta] Demersa.601 *Nata*] Lavinia, quæ Latini patris regnum denique in dotem Æneæ tradidit.*Delph. et Var. Clas.*602 *Duos*] Trojanum atque Latinum.603 *Achate*] Qui assiduus Æneæ comes.605 *Quid in Latios*] Istud apud se reputabat Æneas.609 *Quærat*] Ne virum aspiciat, qui Didus sororis mortem acceleravit, Carthaginis occupatæ, exilii, quo ipsa*Orid.*

6 K

Anna, per hanc juro, quam quondam audire solebas

Tellurem fato prosperiore dari;

Perque Deos comites, hac nuper sede locatos;

615

Sæpe meas illos increpusse moras.

Nec timui de morte tamen: metus absuit iste.

Hei mihi! credibili fortior illa fuit.

Ne refer. Aspexi non illo pectore digna

Vulnera, Tartareas ausus adire domos.

620

At tu, seu ratio te nostris appulit oris,

Sive Deus; regni commoda carpe mei.

Multa tibi memores, nil non debemus Elissæ.

Nomine grata tuo, grata sororis, eris.

hunc terram, quam olim consueveras audire dari fato latiore, et per Deos comites, nuper positos in hac sede, illos sape damnasse meas procrastinationes. Neque tamen metui de morte: iste timor absuit. Hei mihi! illa fuit cordatior credibili. Ne memora. Vidi plagas non dignas illo pectore, non veritus ingredi domos infernas. At tu, seu ratio seu Deus admiror te nostris littoribus sume commoda mei regni. Debemus tibi multa non ingrati, nihil non debemus Elissæ. Eris accepta

sic etiam Ursin. Pet. et alii, et mox motus *E. tui*. Quidam alii quoque admonitu motus, *E. tui*, vel *tuo*.—617 Fr. met. affuit iste.—618 Duo libri cred. certior illa.—619 Alii illo corpore digna.—622 Sa. comm. sume mei.—623 Sa. Fr.

NOTÆ

afflita, et naufragii causa fuit.

610 *Sororis*] Quæ, ut modo dictum,

Æneæ causa sibi mortem consivit.

611 *Sensit*] Quæcumque Annæ animo volvebantur.

Cythereius] Æneas; cui a Venere matre, quæ Cytherea a Cytheris insula dicta, illud datum nomen.

612 *Flet*] Æneas, scil. ut pius demittit.

613 *Per hanc*] Optime, ut in re tanta, Deos a primo exordio testes facit suæ innocentiaæ Æneas sese excusans.

Quam] De Italia loquitur, quam si ex Marone cognoveris, tantum non pro divinitate quadam suspixeris.

615 *Deos comites*] Vestam et Deos Penates, quos secum in Italianam protulugus Æneas advexit.

616 *Illos*] Deos, scil. Quos quidem

Æneam objurgasse ex Virgilio didiceris.

617 *Timui de*] Hoc est, Didonem sibi manus violentas illaturam. Optima excusatio.

Metus absuit] Optime reduplicatio utitur.

618 *Hei mihi*] Commiseratio aperta.

Fortior] Quæ sibi mortem consivit.

619 *Ne refer*] Non tantum quia nota omnia, ut bene quidem observaverant; sed quia praesertim nimio dolore torqueretur. Atque hoc canticum ad gratiam comparandam.

620 *Ausus*] Ne pigeat de eo Æneas ad Inferos descensu Maroneum ipsum audire, *Æn. vi*.

623 *Multa tibi*] Vide quam apposita, quamque composita oratio. De-

Talia dicenti (neque enim spes altera restat)	625
Credidit ; errores exposuitque suos.	
Utque domum intravit Tyrios induita paratus,	
Incipit Æneas : (cetera turba silet :)	
Hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia conjux,	
Est mihi : consumsi naufragus hujus opes.	630
Orta Tyro, regnum Libyca possedit in ora :	
Quam precor ut carae more sororis ames.	
Omnia promittit, falsumque Lavinia vulnus	
Mente premit tacita, dissimulatque fremens.	
Donaque cum videat praeter sua lumina ferri	635
Multam palam ; mitti clam quoque multa putat.	
Non tamen exactum, quid agat. Furialiter odit ;	
Et parat insidias, et cupit ulta mori.	

nomine tuo, eris accepta nomine sororis. Credidit narranti talia ; (neque enim spes alia superest;) atque retulit errores suos. Et postquam subiit domum, ornata cultibus Tyriis, Æneas incipit, cetera turba tacet. Lavinia uxor, est mihi pia causa quamobrem tibi hanc tradam : passus naufragium exhausi hujus facultates. Orta Tyro obtinuit regnum in regione Libyca, quam oro ut diligas tanquam caram germanam. Lavinia pollicetur omnia, et tegit mente secreta falsum vulnus, atque jurens dissimulat. Et cum cernat munera portari sub suis oculis, arbitratur multa mitti palam, multa etiam secreto. Non tamen certum quid incipiatur. Odio habet insano ; molitur dolos, et optat occidere ulta. Nox erat : Dido infecta sanguine,

et nonnulli alii multum pro nil non.—625 Fr. nec enim.—629 Sa. cum tribus aliis cur credam, pia.—631 Fr. T. est Lib. regn. poss.—633 Duo Med. tacitumque ; unus captumque : Heins. conj. cautumque.—634 Maz. gerit pro premit. Be. premit : dissimulatq. metus. Fremens Heins. profert ex Ursin. Maz. Zulich. Nauger. et tribus aliis ; vulgo legebatur metus.—635 Zulich. Maz. Pol. et tres alii cum ridit præt. Tum Læti Cod. et sex alii sua limina. Denique ferri vett. omnes, teste Heins. ceteri mitti.—636 Plurimi Multa tamen mitt. et mox Fr. timet pro putat. Heins. distichon ita distinguit : sua lumina ferri : Multa palam mitti, clam quoq. &c.—637 Tamen ex Maz. pr. A. et tribus aliis Heins. arridet, ut τὸ est subintelligatur ; alii habet.—638 Ursin. Zulich. Maz. Voss. Arndt. et alii quidam *Præparat insid.* vulgata Heins. placet.—

NOTÆ

bemus, inquit, tibi multa; Elissæ omnia. Memores adeoque crimus, &c. Ad singulas voces ipse attende.

626 *Neque enim*] Optime istud ad decorum.

627 *Tyrios*] Purpureos ; atque auro intextas vestes, quales apud Virgil. *Æn.* iv.

629 *Pia*] Qnia exul, bene merita,

&c. Qnanquam pius Æneas, credo, non omnia retulit.

633 *Falsum*] Falso quippe adduc tam sibi pellicem credidit.

637 *Agat*] Lavinia, scil. quæ quidem aliquid insigne adversus Annam moliebatur ; quid tamen illud esset nondum invenerat.

Nox erat: ante torum visa est astare sororis,
 Squalenti Dido sanguinolenta coma ; 610
 Et, Fuge, ne dubita, moestum, fuge, dicere, tectum.
 Sub verbum querulas impulit aura fores.
 Exsilit; et velox humili super arva fenestra
 Se jacit. Audacem fecerat ipse timor.
 Quaque metu rapitur, tunica velata recineta, 645
 Currit, ut auditis territa dama lupis.
 Corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis
 Creditur, et stagnis occuluisse suis.
 Sidonis interea magno clamore per agros.
 Quaritur. Apparent signa notæque pedum. 650
 Ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis.
 Sustinuit tacitas conscius annis aquas.

capillis fadis, visa est adesse sorori ante lectum, atque dicere, Vita, ne hæreas, vita tristem dominum. Ventus agitat januam stridentem, sub ipsam vocem. Prorunpit: et celeriter se mittit in campum ex depresso fencstra: ipse paror fecerat audiendum. Et tecta tunica recineta, fugit qua abstrahitur timore sicuti dama tremefacta lupis aulitis. Numicius corniger creditur abstulisse hanc fluctibus ferridis: atque abdidisse suis gurgitibus. Interea Sidonis quæritur ingenti clamore per campos: vestigia atque indicia pedum cernuntur. Accesserant ad ripas: signa impressa crant ripis: flutius conscius repressit aquas silentes. Ipsa visa est dicere,

 639 Liber Ursin. et duo alii *ante oculos visa*. Mox Pet. unus *sorori*, quod non facile abjecerit Burm.—641 Vulg. legebatur *Ffuge, n. d. m. soror, effage t.* Ursin. dedit *Et fuge*. Deinde idem Cod. cum Maz. Zulich. Pet. Arndt. et plurimis aliis *mæstum, fuge, dicere, tectum*. Hac auctoritate Burm. snum construxit. Jnn. habet *mæstum dimittere tectum*: pr. Med. *mæsto discedere tecto*; aliis *mæstum tibi linquere tectum*: dno libri *fuge, me duce, tect.* Læti Cod. et aliis *fuge, desere tect.* et Voss. *ducere*. Ex hisce vestigiis Heins. vs. constitut: *Heu fuge, n. d. funestum, ait, heu fuge tectum*: et ita quidem corr. Francus.—643 Sic vett. teste Neapol: at vulg. vel. illinc s. ausa f. et sic Fr. nisi quod illi pro illinc exhibet: F. s. alta f.—644 Alii ille pro ipse.—645 *Quaque* Heins. dedit ex plurimis opt. Codd. pro vulg. *Cumque*.—647 *Cupidis* ex Arndt. Maz. Zulich. pr. F. et tribus aliis Heins. placet præ vulg. *tumidis*: pr. A. et Voss. *rapidis*; et duo *timidis*.—650 Ursini Cod. et pr. V. *sign. notata ped.*—651 Pr. A. et Læti *rip. instant rest.* et mox Pet. *ripæ*.—652 Zulich. Maz. pr. A. et duo alii *Sust. tenues conse.* et duo alii *rapidas*.—

NOTÆ

639 *Sororis*] Annæ, scil.

641 *Mæstum*] In quo triste facinus te adversum paratur.

642 *Sub verbum*] Quo tempore Annam sororem Dido per somnum allagebatur.

647 *Numicius*] Latii parvus fluvius, in quo et repertum Æneæ cadaver.

649 *Sidonis*] Anna, cui a Sidone Tyro vicina urbe illud nomen.

652 *Sustinuit*] Ne murmur ederent, atque Annæ vox audiri posset.

Ipsa loqui visa est, Placidi sum Nympha Numici :

Amne perenne latens Anna Perenna vocor.

Protinus erratis laeti vescuntur in agris, 655

Et celebrant largo seque diemque mero.

Sunt quibus hæc Luna est, quia mensibus impleat annum :

Pars Themini, Inachiam pars putat esse bovem.

Invenies, qui te Nymphen Atlantida dicant ;

Teque Jovi primos, Anna, dedisse cibos. 660

Hæc quoque, quam referam, nostras pervenit ad aures

Fama : nec a vera dissidet illa fide.

Plebs vetus, et nullis etiamnum tuta Tribunis,

Fugit ; et in Sacri vertice montis abit.

Sum Nympha lenis Numici ; delitescens amne perenne, appellor Anna Perennu. Continuo lati epulantur in campis tustralis, atque celebrant se atque diem multo rino. Sunt quibus hæc est Luna, quod conficiat annum mensibus, pars credit esse Themini, alii vaccam Inachiam. Reperes qui asserant te esse Nympham Atlantidem ; teque, Anna, præbuisse Jovi prima alimenta. Hic etiam rumor, quem proferam, tetigit nostras aures ; neque is procul est a certa fide. Antiquus populus, neque auluc satis securus suis Tribunis, secessit ; et fugit in cacumen sacri montis. Jam

653 Pro placidi Zulich. Maz. Arund. pr. A. Voss. Nauger. et tres alii *rapidi* ; sed male : posset tamen *placiti* legi ; quomodo Met. 1. 702. ‘ placitum Lado-nis in amnem’ pro *placidum* reposuimus. *Heins.*—654 Unus liber P. *loquor.*—655 A. *Prot.* errantes lat. Tum Mor. *vescuntur* ; et sex in areis.—657 Sa. *qua* pro *quia*. Dein Voss. et V. *impl.* orbem.—659 Alii *Athalantida* ; et nonnulli *Nilanaida*. Mox Fr. *dicat.*—662 Ursin. Zulich. Maz. pr. A. Læti, pr. Med. et septem alii dant *vera* : vulg. *veri.*—663 Et Gottorph. : quatuor a: Med. et Thuan. ex. Deinde *etiamnum* est ex *Heins.* emend. vulg. *etiam nunc* ; *quinque tum tuta* ; multi et editi quoque *tunc* ; Maz. *sat* ; Voss. *etiam tutata T.*—664 Abit ex Cod. Ursin. pr. A. Maz. pr. F. et aliis nonnullis *Heins.* dedit

NOTÆ

Concius] Quippe qui Annam sustinerat.

653 *Placidi]* Seu potius *rapidi*, qui fugientem hauserit.

654 *Perenna]* A perenni aquarum fluxu.

655 *Erratis]* In quibus erraverant Aunam quærentes.

656 *Se]* Qui quæsivissent et inventissent Annam.

657 *Hæc]* Anna Perenna, scil.

658 *Themini]* Quæ Dea quid fas sit docens vetustissimum in Bœotia di-

citur habuisse oraculum.

Inuchiam] Isidem, scil. quæ quidem prius Inachi filia Io nomine : de qua plura in superioribus.

Borem] In vaccam mutatam Junonis zelotypia dictum sæpius.

659 *Atlantida]* Unam ex Atlantis filiabus, quam Jovis fuisse volunt nutritricem.

662 *A vera]* Ut ipse adeoque maximus fabularum consecutator ceteras minus probet.

663 *Tuta]* In terga enim debito-

Jam quoque, quem secum tulerant, defeccerat illos 665
 Victus, et humanis usibus apta Ceres.
 Orta suburbanis quædam fuit Anna Bovillis
 Pauper, sed mundæ sedulitatis, anus.
 Illa, levi mitra canos redimita capillos,
 Fingebat tremula rustica liba manu. 670
 Atque ita per populum fumantia mane solebat
 Dividere. Hæc populo copia grata fuit.
 Pace domi facta signum posuere Perennæ,
 Quod sibi defectis illa tulisset opem.
 Nunc mihi, cur cantent, superest, obscoena puellæ, 675
 Dicere: nam coëunt, certaque probra canunt.

etiam cibi quos secum portaverant atque triticum idoneum usibus humanis illis debeat. Fuit quædam Anna orta Bovillis suburbanis, anus pauper, sed nitida sedulitatis. Illa habens comam albam tectam levi rica fingebat liba rustica manu tremente: atque sic conseruerat spargere mane in plebem ea fumantia. Hæc abundantia fuit accepta plebi. Pace domi restituta, statuerunt simulacrum Perennæ, quin illa auxilio fuisset sibi destinatis. Jam mihi restat aperire, quamobrem pueræ canant turpia: nam conuenient atque cantant certa probra. Facta erat nuper

pro vulg. erat.—665 *Ilos Ursin.* Voss. Pet. Sa. et tres alii: plurimi etiam cum Fr. illis.—666 Pro usibus Heins. margini ascripserat esibus.—667 Pro quædam quatuor Codd. quondam: et mox quidam cum Nonio Marcello scribunt Bohillis.—668 *Mundæ* ex Maz. et Zolich. a pr. m. et uno suo Heins. placet præ vulg. multæ: duo scripti miræ.—669 Mor. *Illa brevi:* et alias liber *vitta can.* Redimita etiam meliores, teste Heins.; alii *incincta*, vel *succincta*.—670 Duo libri *Frangebat* tr. et duo *Scindebat*: Mor. *Cingebat*. Dein *tremula* est ex tribus V. Ursini, et Statii libris; alii cum vulg. *trepida*.—671 *Volebat* Francius *Atq. ea per p.*—673 Heins. suadet *Perennæ* ex pr. a. et quatuor aliis: plurimi autem *Perenne*.—674 *Tulisset* cum melioribus Heins.

NOTÆ

rum sæviebant etiam feneratores.

Tribunis] Hos juris sui vindices, ob impotentiam maxime feneratorum, anno ab Urbe 260. sibi per secessioneum a Patribus paravit plebs Romana.

661 *Fugit*] Secessit a Patribus, atque in Monte Sacro per hyemem totam permanxit, donec Menenii Agrippe sapientia et auctoritate, postquam etiam de superbia sua aliquid remisisset nobilitas, tandem revocata est.

Sucri] Hic tunnulus, qui ad tertium milliarium trans Anienem primus occurrit, via Nomentana, Sacer ideo

appellatus quod ibi Jovi Fauno post redditum in Urbem plebs aram posuerit.

666 *Ceres]* Deam pro inventis frugibus tritico seu frumento posuit.

667 *Bovillis]* Suburbanum dixit istud oppidum, quia aliud fuit in Campania.

668 *Mundæ sedulitatis]* Duobus verbis elogium quo opus erat absolvit.

669 *Mitra]* Pileum fuit aut pallionum muliebre Lydio more.

672 *Copia]* Pro anus tamen tenuitate.

673 *Pace]* Postquam in Urbem

Nuper erat Dea facta ; venit Gradivus ad Annam ;
 Et cum sedueta talia verba facit.
 Mense meo coleris : junxi mea tempora tecum :
 Pendet ab officio spes mihi magna tuo. 680
 Armifer armiferæ correptus amore Minervæ
 Uror : et hoc longo tempore vulnus alo.
 Effice, Di studio similes coëcamus in unum.
 Conveniunt partes hæ tibi, comis anus.
 Dixerat. Illa Deum promisso ludit inani ; 685
 Et stultam dubia spem trahit usque mora.
 Sæpius instanti, Mandata peregimus, inquit :
 Evictas precibus vix dedit illa manus.
 Gaudet amans, thalamosque parat. Deducitur illuc
 Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos. 690

Dea. Gradirus accessit ad Annam, et hujnsmodi voces profert ad semotum. Sacra fuit tibi meo mense : junxi mea tempora tecum ; spes magna mihi pendet ab officio tuo. Ego armifer ardeo incensus amore Pallidis armiferæ : atque gero istud vulnus a longo tempore. Fac, ut Dii similes studio junganur. Anus comis, hæ partes tibi conveniunt. Absolverat : illa imponit Deo vanu pollicitatione, et usque producit spem ineptam incerta mora. Cum frequentius urgeret, Jussa, ait, absolvimus : illa ægre præbuit manus victus precibus. Amans lœtatur, atque adornat thalamos. Anna relans faciem suam ut nova nupta perducitur illuc. Mars libaturus sud-

monet scribendum ; alii serebat.—676 In Fr. a m. pr. non pro nām. Dein A. et septem alii cunctaque ; Med. et duo multaque.—678 R. et alias tal. roce refert : nonnulli etiam verba refert.—679 Duo Med. numina pro tempora.—681 Multi cum pr. Ed. et Aldin. et aliis Armiger armigeræ.—682 Pet. Vulneror ; et long. Plurimi etiam Uror et in long. et unus a pro in.—683 Jun. nos pro Di. Mox Heins. volebat simili pro similes. Dein Pet. jaceamus ; et alter Maz. et sex alii in uno.—684 Pat. Conveniant part.—686 Pr. A. Maz. et Servii Et stultum d. speque moraque trahit.—688 Evictas ex R. et Sa. plurimi Evicta, vel Et dicta est prec.—689 Gaudet Heins. recepit

NOTÆ

plebs rediit.

Signum] Statuam, cum ara.

677 Gradivus] Mars.

680 Pendet ab] In te spes est. Pendet a te quod voveo.

682 Hoc] Amoris, scil.

683 *Di*] Mars, scil. et Minerva bellorum præsides.

In unum] Per conjugium, scil.

684 *Hæ partes*] Ut Minervam ad conjugium flectas.

685 *Inani*] Quia tametsi sese pro-

misisset cum Minerva acturam, et ad connubium pellecturam, nequaquam illud curavit.

686 *Stultum*] Martis stultæ Minervæ nuptias ambientis.

Dubia] Qua modo rem bene, modo male sese habere anus Marti referebat.

688 *Dedit manus*] Votis annuit.

Illa] Minerva, scil.

689 *Amans*] Martem intellige.

Illic] In Martis thalamos.

Oscula sumturus subito Mars aspicit Annam;

Nunc pudor elusum, nunc subit ira, Deum.

Ridet amatorem caræ nova Diva Minervæ:

Nec res hac Veneri gratior nulla fuit.

Inde joci veteres obsecnæque dicta canuntur:

695

Et juvat hanc magno verba dedisse Deo.

Præteriturus eram gladios in Principe fixos;

Cum sic a castis Vesta locuta fociſ :

Ne dubita meminiſſe: meus fuit ille Sacerdos:

Sacrilegæ telis me petiere manus.

700

Ipsa virum rapui, simulacraque nuda reliqui.

Quæ cecidit ferro, Cæſaris umbra fuit.

via videt repente Annam: jam verecundia, jam ira corripit Deum deceptum. Nova Diva irridet amatorem dilectæ Pallialis: neque res ulla fuit gratior Veneri. Inde joci antiqui, et verba salaciæ cantantur: atque conducit huic fefellisse magnum Dcum. Omissurus eram enses adactos Principi, cum Vesta ita locuta est a castis altaribus: Ne cunctator mentionem fecisse: ille fuit meus sacerdos: manus impia irruerunt in me gladiis. Ipsa sustuli virum, et reliqui inanem figuram. Umbru fuit Cæſaris quæ afflcta ferro. Ille quidem cælo receptus ser-

ex Ursin. Maz. Voss. Arund. pr. A. et duobus aliis pro vulg. Credit; at hoc minime displicet Burm. Plurimi etiam habent deduc. istuc.—691 Bonon. M. inspicit A.—693 Ridet ex pr. A. Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex aliis Heins. placet præ vulg. Ludis: nam ‘clusum’ præcesserat. Be. Ludis a. quare nov. et unus Heins. canæ nov. Burm. conj. castæ, ut Francius volebat. Dein Fr. 3 pr. m. dira M.—694 Be. Nec Veneri res hac gr.—695 Plurimi pro dicta habent verba: et tres Codd. feruntur.—697 Pr. A. et Læti in Cæſare fix. unus liber corpore.—698 Jun. Diva pro Vesta.—700 Unus me

NOTÆ

690 *Tegens*] Flammeo, scil. quo
nova nupta velatur cum ad virum
deducitur.

quæ in fociſ colebatnr.

691 *Subito*] Postquam Annæ vul-
tus detexisset.

699 *Sacerdos*] Pontifex quippe fuit
Maximus, ad quem sacrorum supre-
ma cura pertinebat.

697 *Præteriturus*] Atque equidem
data opera, rei, scilicet, atrocis odio
permotus.

700 *Me*] Siquidem carissimum sibi
Sacerdotem ferro violaverunt.

Principe] Julio Cæſare, qui tribus
et viginti vulneribus anno ab Urbe
condita 709. in curia confossum est.
Dies ‘Parricidium’ dictus, ac decre-
tum ne eodem Senatus unquam co-
geretur.

701 *Virum*] Julium Cæſarem, scil.
quem in celum Vesta transtulisse
dicit.

698 *Castis*] Quia casta ipsa Dea,

Simulacra] Corpus dicit Cæſaris,
quod ipsius tantum quasi species aut
unbra quædam. Atque equidem istud
verissimum, et mente altissima omni-
bus perscrutaudum.

Ille quidem cœlo positus Jovis atria servat;
 Et tenet in Magno templa dicata Foro.
 At quicunque nefas ausi, prohibente Deorum
 Numine, polluerant Pontificale caput,
 Morte jacent merita. Testes estote, Philippi;
 Et quorum sparsis ossibus albet humus.
 Hoc opus, hæc pietas, hæc prima clementa fuerunt
 Cæsaris; ulcisci justa per arma patrem.
 POSTERA cum teneras Aurora refecerit herbas;
 Scorpios a prima parte videndus erit.
 TERTIA post Idus lux est celeberrima Baccho.
 Bacche, fave vati; dum tua festa cano.

rat atria Jovis, et habet templa dicata in magno foro. At quicunque aggressi nefas, numine Deorum vetante, faðaverant caput Pontificale, afflicti sunt morte digna. Philippi, et quorum ossibus disjectis terra candel, estote testes. Hoc opus, hæc pietas, hæc fuerunt prima rudimenta Cæsaris, ulcisci parentem per justa arma. — Postquam sequens Aurora restituerit tenera gramina, Scorpious erit conspiciendus a parte anteriore. — Tertia dies ab Idibus est celeberrima Baccho. Bacche, pro-

rapuere man. — 703 Serrat depositus Heins. ex Mor. et R. vidit habebant olim editi: V. hausit. — 706 Lege, polluerunt. Placet etiam, pontificale decus cum Zulichemiano, aut sacrum ex uno V. sic Propert. IV. 9. 8. ‘ Furto pollut ille Jovem.’ Arcadijæ sacram pontificale Deæ’ dixit lib. I. 462. Heins. — 709 Jun. hæc præmia grata f. A. et duo alii prima alimenta f. Tum tres libri fuere; et unus feruntur. — 710 Unus Mor. ulc. mæsta per; quatnor rata. — 712 Scorpios ex Pet. placet Heins. præ vulg. Scorpious. Tum Strozzæ a media

NOTÆ

701 *Templa*] Triennio ab obitu Julio Cæsari in foro Romano templum excitatum.

705 *Nefas*] Imperatoris ejusdemque Pontificis corpus violare.

707 *Jacent*] Vix triennio quisquam supervivit: quanquam hic de Bruto et Cassio præsertim conjuratorum principibus agitur, qui ad Philippos Macedoniae urbe profligati.

708 *Albet*] Albicant, scil. inseptorum ossa.

709 *Hoc opus*] Patrem Julium ulcisci, initium fuit rerum agendarum et gloriae Augusti.

711 *Postera*] Ad eoque 17. Kalend. Apr.

Refecerit] Rore, qui mane atque exoriente Aurora decidit.

712 *A prima*] Quia medius occidet: neque Chelæ ejus, in quibus Libra, amplius, tunc temporis apparuerint.

713 *Tertia post Idus*] Decima quinta adeoque Kalendas. Verum de industria lapsus videtur Naso dum pertinaciter vetus kalendarium sequitur: cui quidem ut subscrivamus pro 15. 16. erit numeranda. Siquidem enim, ut ex sequentibus patebit, et certum est, 14. Kalend. Apr. inciperent Minervæ Quinquatria, et dies esset media inter illa et Liberalia, hæc necesse fuit ad 16. assignare.

Nec referam Semelen; ad quam nisi fulmina secum 715
 Jupiter asserret, parvus inermis eras:
 Nec puer ut posses maturo tempore nasci,
 Expletum patrio corpore matris onus.
 Sithonas et Scythicos longum enumerare triumphos;
 Et domitas gentes, thurifer Inde, tuas. 720
 Tu quoque Thebanæ mala præda tacebere matris;
 Inque tuum furiis, acte Lycurge, genu.
 Ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
 Dicere: sed non est carminis hujus opus.

pitius esto Poëtæ, dum canto tua sacra. Neque memorabo Semelen; ad quam, nisi Jupiter attulisset fulmina secum, eras parvus inermis: neque dicam sarcinam matris perfectam corpore patrio, ut posses exoriri tempore maturo. Prolixum recensere Sithonas, et triumphos Scythicos; et tuas nationes subuctas, Inde thurifer. Tu etiam mule præda matris Thebanæ, tique Lycurge, impulse furiis in tuum genu, silentio prætermitteris. En placet referre pisces repeutinos et prodigia Tyrrhena:

part. Voss. *ridend. eut;* et Jun. *erat.*—715 Zulich. *N. refero S.*—716 Qui-dam ex melioribus *erat pro eras:* Heins. *conj. partus inernis eras.*—717 Pr. A. F. et alii *Nam pro Nec.*—718 Gottorph. et unus Med. *patr. femore matr. unde Heins. famine.* Quatuor scripti dant *onus:* vulg. *opus.*—719 Multi *Bistonas pro Sithonas.* Mox *longum enumerare est ex uno Mor. et Hamburg. nam vulg. legebatur longum est narrare;* ubi etiam plurimi omittebant *τὸ εἶναι* *Helm.* etiam *numerare.*—721 *Lege male præda cum pr. A. et Læti Cod.* Vide Notas [Not. Var.] lib. II. 170. *Heins.* Burm. *præfert vulgatam,*—722 Fr. *L. genus.*—723. 724 Unus Med. *Tyrrhenia monstra,* eleganti appositione.

NOTÆ

714 *Fare]* Non temere vates Bacchi favorem implorat ad opus suum, quem carmina docentem vidisse se testatur Horatius.

715 *Semelen]* Bacchi mater fuit, Cadmi filia.

Fulmina] Quomodo ad Semelen Jupiter eodem majestatis apparatu quo cum Junone venerit, unde et illa exanimata est, videsis in Metam.

716 *Inermis]* Bella multa adulitus Liber pater gessit, multamque inde sibi laudem peperit: at vero puer, nisi fulminibus quibus et mater Semene exarsit Jovis filius cognitus esset, inermis et sine ea gloria fuisse set.

717 *Nec]* Referam, supple.

Maturo] Namque primo, ut ex matris fulmine extinctæ utero dereptus est, immaturus fuit fœtus Liber.

718 *Patrio]* Jovis, qui Bacchum in femur summ recepit, ut ibi debita tempora matris impleret, et perfectus demum nasceretur.

719 *Sithonas]* Sithones Thraciae populi, a Baccho domiti.

Scythicos] Scythas etiam cum Indis Bacchus dicitur subegisse: immo et totum orbem bellis et victoriis pergrasse. Quæ vera an fabulosa sint, magna ex parte saltem, ambigitur.

721 *Præda]* Pentheum dicit, Thebanum regem, qui ab Agave matre, dum Bacchi spenit sacra, disceptus est: uti sæpe dictum.

Carminis hujus opus, causas expromere, quare	725
Vilis anus populos ad sua liba vocet.	
Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,	
Liber, et in gelidis herba reperta foci.	
Te memorant, Gange totoque Oriente subacto,	
Primitias magno seposuisse Jovi.	730
Cinnama tu primus, captivaque thura, dedisti,	
Deque triumphato viscera tosta bove.	
Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen,	
Libaque : quod sacris pars datur inde foci.	
Liba Deo fiunt : succis quia dulcibus ille	735
Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.	
Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro :	
(Non habet ingratos fabula nostra jocos :)	

verum non est opus hujus poëmatis. Est materia hujus poëmatis eruere causas, quamobrem paupér anus invitèt plebem ad sua liba. Priusquam ortus essem, Bacche, ultaria fuerunt neglecta, atque grana inventum in aris frigidis. Aiunt te, Gange, et toto Oriente domito seruasse primitias magno Jori. Tu primus obtulisti cinnama et thura captiva, atque intestina tosta de bore triumphato. Libamina atque liba sununt nomen a nomine auctoris, quod pars inde libatur sacris altaribus. Liba fiunt Deo, quia ille amat dulces succos, et dicunt mella inventa a Baccho. Recedebat ab Hebro arenoso stipatus Satyris: (narratio nostra non habet jocos ingratos.)

*Heins.—725 Expromere Heins, profert ex Voss. pr. A. Maz. et septem aliis: plurimi autem cum vulg. exponere.—726 Nanger. Maz. Zulich. Ursin. et tres alii *Vitisator pop.* Mox Fr. lib. vocal, sed corr. vocet.—728 Unus liber calidis pro gelidis: et unus Heins. herb. recepta foc. Maz. herbaque rapta foc.—730 Plurimi vett. magn. supposuisse J.—734 Heins. placet sacris ex multis; vulg. sanctis; et sic Fr. qui etiam habet illa pro inde.—735 Editi et scripti plurimi dulc. idem; Pet. unus Idus.—738 Mor. unus hab. ignaros fab. Mox Jun.*

NOTÆ

722 *Lycurge]* Hic rex Thracum, cum Bacchi vites incidere niteretur, crns sibi abscidisse dicitur.

723 *Pisces]* In quos mutati Tyrrheni nautæ, qui Baccho vim parare ausi; ut fuse declaratum in Metam.

726 *Anus]* Plures erant, quæ trans euntes quoslibet ad liborum emitionem invitabant, et pro emitore sacrificabant, libi emiti parte foculo indita, ut ex Varrone indicavit illustriss. Neapolis.

727 *Ante tuos]* Antequam natus essem.

728 *In gelidis]* Gelidi vero foci fuerunt qui nulli, cum herba in illis locis pullularet ubi deinde exstructi.

729 *Gange]* Qui maximus Indiæ ulterioris fluvius.

731 *Captiva]* Captivorum Arabum.

733 *Auctoris]* Liberi, scil. cui libamina fiebant, et vinum in sacris libabant, quod vitem reperisset. At enim melius a λείβω, fundo, libamen, et

Jamque erat ad Rhodopen Pangæaque florida ventum :

Ærifera comitum concrepere manus.

740

Ecce novæ coëunt volucres, tinnitibus actæ :

Quaque movent sonitus æra, sequuntur apes.

Colligit errantes, et in arbore claudit inani

Liber : et inventi præmia mellis habet.

Ut Satyri levisque senex tetigere saporem,

745

Quærebant flavos per nemus omne favos.

Audit in exesa stridorem examinis ulmo ;

Aspicit et ceras, dissimulatque senex.

Utque piger pandi tergo residebat aselli,

Applicat hunc ulmo corticibusque cavis.

750

Jamque perrenerant ad Rhodopen et Pangæa florentia ; manus ærifera comitum strepuerunt. Ecce novæ volatiles molæ sonitibus conueniunt ; atque apes sequuntur æra qua tinnitus cœnt. Bacchus cogit vagantes, atque includit cara arbore, et habet præmia mellis reperti. Postquam Satyri et senex calvus gustarerunt saporem, quærebant flavos favos per omnem sylvam. Senex audit bombilans examen in cara ulmo ; videt etiam ceras, atque dissimulat. Et ut segnis hærcbat dorso curvi asini, admoret hunc ulmo et corticibus profundis. Ipse nixus trunco ramoso super stetit,

grata joc. et Pet. et Excerpt. D. scra.—739 Quatuor libri R. Gungeaque flumina; et flumina quidem in vulgatis. At Heins. non videt quæ sint ea 'flumina Pangæa'; quare fuit, cum culmina censeret legendum: at in Zulich. Maz. et tribus aliis scriptum *florida*, quod rectum putat. Unus etiam Lib. Pangæaq. littora; alius *flamina*.—740 In quibusdam com. cum crepere.—741 Pro acte Burn. mallet *ictæ*; quia alterum posset de abactis, fugatis intelligi.—742 Quaque Heins. dedit ex Læti Cod. plurimi *Quosque*: sex *Quoque*.—745 Plurimi S. lenisque; tres *latusq.* Mor. et Be. *graviorq.* Jun. *dulcemq.*—746 Pro *flavos* unus V. *dulces*; quod placet Heins. qui etiam conj. *niveos*.—747 Excerpt. D. et plurimi Codd. in *excelsa str.* pr. A. et Læti *extrema*.—748 Fr. *Accipit* et. sed *Aspicit* pro var. lect. Deinde et *celat*, diss. plurimi editi habent; Ciofanus suadet *Adjicit* et *ceras*; at Neapolis *Aspicit* et *ceras*.—749

NOTÆ

libum ab eo quod libandi causa fieret.

737 *Satyris]* Quos alibi 'præviam Dei turbam' vocat Naso.

Hebro] Qui Thraciæ fluvius in Egeum devolvitur.

739 *Rhodopen]* Thraciæ mons est.

Pangæa] Mons Thraciæ Philippis uninominens.

740 *Æriferae]* Cymbalis enim, multo que æris tinnitus, Bacchanalia celebrabantur.

741 *Novæ]* Quia tunc ignotæ.

743 *Arbore]* Cavo trunco.

745 *Levis]* Calvus quippe fuit Silenus: illumque capite glabro et ore deformi depinxit vetustas.

Saporem] Mellis, scil.

747 *Examinis]* Quod quidem apum Silenus, cum crabronum seu vesparum esset, stulte arbitratus est.

748 *Dissimulat]* Ne leviores Satyri mel inde primi peterent.

749 *Piger]* Quia senex, minusque

Constitit ipse super ramoso stipite nixus :

Atque avide truncō condita mella petit.
Millia crabronum coēunt ; et vertice nudo
Spicula defigunt, oraque summa notant.

Ille cadit præceps, et calce feritur aselli :

755

Inclamatque suos, auxiliumque rogat.
Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis

Rident : percusso claudicat ille genu.

Ridet et ipse Deus : limumque inducere monstrat.

Hic paret monitis, et limit ora luto.

760

Melle pater fruitur : liboque infusa calenti

Jure repertori candida mella damus.

Fœmina cur presset, non est rationis opertæ.

Fœmineos thyrso concitat ille choros.

atque captat cupide mella abdita cavo. Millia crabronum congruunt, et immittunt aculeos nudo capiti, atque signant extremos vultus. Ille ruit præceps, et percutitur calce asini ; atque vocat suos, et petit opem. Satyri concurrunt, atque irrident vultus inflatos patris : ille claudicat genu afflito. Ipse quoque Deus ridet, et docet apponere lutum. Hic obtemperat jussis, atque inducit limum facie. Pater potitur melle : et merito præbemus inventori flava mella infusa libo calido. Non est rationis arcanæ quamobrem fœmina præsit. Ille agit thyrso catus fœmineos. Petis quam-

Thnan, terg. resedit as. Sa, consedit.—751 Nixus ex vulgatis: Pet. pr. A. et Læti nexus; Heins. suadet nexum.—753 Be. in pro. et.—754 Summa ex Ursin. pr. A. Nanger. Maz. Zulich. et sex aliis; vulg. prima: Heins. conj. sima.—756 Tres libri Inclamat socios, aux. Tum rogat ex opt. V. Ursin. et Stattii Ciofano placet præ vulg. vocat.—757 Quatuor libri Occurrunt S. Heins. mallet Accurrunt.—758 Nonnulli pede pro genu.—759 Heins. malebat limoque; ut ex seq. ‘ora’ subintelligeretur.—761 Liber Erfurt. pat. potitur: liboq. Pr. A. et Læti infus. recenti.—762 Candida meliores omnes, teste Heins. alii cum vulg. splendida. Jun. et Be. mella reperta dam.—763 Presset Ursin. Pet. et unus Pat.; bene, nam de libis agit: reliqui magno numero pressit, vel

NOTÆ

ad consecendas arbores paratus.

752 *Petit*] Seu petere festinat.

753 *Nudo*] Namquæ calvus, ut dictum supra.

757 *Turgentia*] Ex crabronum infixis spiculis.

758 *Percusso*] Calce aselli.

759 *Deus*] Bacchus, scil.

Limum] Lutum. Aqua vero ex ra-

phani foliis melius crabronum ictus curantur.

762 *Repertori*] Baccho, scil.

763 *Presset*] Alii præsit; quia populum ad liba vocat.

761 *Famineos*] Mænadum quas secum Bacchus rapit.

Thyrso] Qnæ pampinis atque hederae hasta est involuta.

Cur anus hoc faciat, quæris? vinosior aetas 765
 Hæc est, et gravidae munera vitis amans.
 Cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho.
 Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
 Nysiades Nymphæ, puerum quærente noverca, 770
 Hanc froudem cunis apposuere novis.
 Restat, ut inveniam, quare toga libera detur
 Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
 Sive, quod ipse puer semper juvenisque videris;
 Et media est aetas inter utrumque tibi:
 Seu quia tu pater es, patres, sua pignora, natos 775
 Commendant curæ numinibusque tuis.
 Sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
 Sumitur, et vitae liberioris iter.

obrem anus istud faciat? hæc aetas est magis dedita vino, et amans dona vitis onustæ. Quamobrem sit tecta hedera? hedera est gratissima Baccho. Nulla est etiam difficultas dicere, quamobrem hoc ita sit. Nymphæ Nysiades sparserunt illa folia in novas cunas. Superest, ut reperium, quamobrem toga libera præbeatur pueris tuo die, Bacche splendide. Sive, quia ipse videris semper puer atque juvenis, et aetas est tibi media inter utrumque: seu, quia tu es parens, parentes commendant liberos sua pignora curæ et potestatibus tuis. Sive, quod es Liber,

præstat, proxime verum. Heins.—765 Multi ex scriptis hæc pro hoc.—766 Est dedit Heins. ex Læti lib. et aliis nonnullis pro vulg. erat. Nanger. Ursin. Maz. Zulich. pr. A. et alii nonnulli amans; ceteri cum vulg. amat.—767 Fr. omittit τὸ εστ.—769 In quibusdam scribunt Nilades, Niseides, Nisiades. Plurimi Codd. Nysiades Nymphæ pro vulg. Nysiadas Nymphas.—770 Ham-burg. cistis pro cunis. Tum plerumque legebatur opposuisse ferunt; et apposuisse pr. Med. et sex alii: apposuere noris Maz. Zulich. Voss. Arund. pr. A. et unus V. Heins. suadet apposuisse noris.—772 Ursin. Maz. Zulich. pr. A. et sex alii exhibent Lucifero; plurimi editi Luciferis: multi libri Luci feris, et mox luis vel tua; alii Luce feris...tua: Pet. Luciferi...tua: nonnulli Lucc geri.—774 Alter Maz. int. utramque tib.—776 Liber vetus nominibusque.—779 Fr.

NOTE

765 *Hoc*] Vocat populum ad liba, et Bacchi festa.

768 *Hoc*] Ut Bacchæ seu Mænades hedera cinguntur.

769 *Nysiades*] Quæ Nysam Arabia: urbein, ubi a Nymphis educatus Bacchus, incoluerunt.

Noverca] Junnone, scil. pellicibus, atque ex illis natis liberis, nunquam non infesta.

770 *Apposuere*] Ne a Junnone puer Bacchus videretur. Centum vero alias hujuscemodi nugas hac de re referunt Mythologi.

771 *Libera*] Virilis; quæ et pura et recta dicebatur: quan aetatis anno 16. deposita prætexta, tironibus, vita liberioris indicium, præbabant.

772 *Lucifero tuo*] Die tibi festo.

774 *Utrumque*] Puerum et juve-

An quia, cum prisci colerent studiosius agros,
 Et patrio faceret rure Senator opus, 780
 Et caperet fasces a curvo consul aratro,
 Nec crimen duras esset habere manus;
 Rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem:
 Sed Dis, non studiis ille dabatur honos.
 Luce sua ludos uvæ commentor habebat: 785
 Quos cum tædifica nunc habet ipse Dea.
 Ergo, ut tironem celebrare frequentia possit,
 Visa dies dandæ non aliena togæ.
 Mite, Pater, caput huc placataque cornua vertas;
 Et des ingenio vela secunda meo. 790
 Itur ad Argeos, (qui sint, sua pagina dicet,)
 Hac, si commemini, præteritaque die.

*restis quoque libera, atque via vitæ liberioris capitur per te. An quia, cum rete-
 res colerent studiosius agros, et Senator faceret opus in arvo patrio, atque Consul sumeret fasces a curvo aratro, neque esset crimen habere manus scabras, populus rusticus commeabat in Urbem ad ludos: verum ille honos exhibebatur Diis, non studiis. Repertor uvæ habebat ludos die sua, quos ipse nunc habet cum Dea tædifica. Ergo, ut turba tironum possit celebrare, visa dies non aliena togæ exhibenda. Pater, huc convertas lene caput et cornua mitia, atque præbeas vela fæventia ingenio meo. Hac die, atque præterita, si recordor, conceditur ad*

col. prisc. inverso ordine.—780 Pet. *Et patria f. rupe S.*—786 *Ipse Heins. ex scriptis plurimis reposuit; omnes editi ille.*—787 *Nonnulli legunt ut tironum celebr. et mox unus Med. possint.*—788 *In Fr. longæ pro dandæ.*—789 *Fr. cap. Pat. inverso ordine. Et mox Heins. volebat pacataque.*—791 *Decem libri mea pro sua.*—792 *Quatuor V. et alii Huc, si commem.: alii cum vulgatis*

NOTÆ

nem, scil. inter quos est adolescens.
 781 *Consul*] ‘Majores nostri,’ inquit Cicero, ‘ab aratro abduxerunt Cincinuatum illum, ut Dictator esset.’ Atque hic triumphalis agricola, finita expeditione, ad boves rursus rediit, ut habet Florus.

783 *Rusticus*] Qui ruri fere sese continebat.

784 *Studiis*] Voluptati.

Ille] Ludorum, scil.

786 *Tædifica*] Cerere, scil. quæ olim accensis tædis toto orbe a Plutone raptam suam Proserpinam quæsivit.

789 *Pater*] Bacchum precatur, ut incepto operi faveat.

791 *Itur*] Cum pompa, scil.

Argeos] Argeorum templa, seu sacra raria, loca erant in urbe ubi sacra siebant, a Numa consecrata: quæ quidem ab Argivorum illic sepultis viris illustribus dicta esse censuit Festus; Varro a principibus qui cum Hercule Argivo Romam venerunt, et in Saturnia subsederunt.

792 *Si commemini*] Dicit istud, quia in Ponto, et diu his sacris non interfuerat Naso.

Stella Lycaoniam vergit proclinis ad Arcton

Milvus : hæc illa nocte videnda venit.

Quid dederit volucri, si vis cognoscere, cœlum ; 795

Saturnus regnis ab Jove pulsus erat.

Concitat iratus validos Titanas in arma,

Quæque fuit fatis debita, poscit opem.

Matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus

Parte sui serpens posteriore fuit. 800

Hunc triplici muro lucis incluserat atris

Parcarum monitu Styx violenta trium.

Viscera qui tauri flammisadolenda dedisset,

Sors erat, æternos vincere posse Deos.

Argeos : pagina sua dicet qui sint. Milvus stella vergit proclinis ad Arcton Lycaoniam. Hæc est conspicienda illa nocte. Si cupis scire quid dederit cœlum eliti : Saturnus erat dejectus solio ab Jove. Iratus vocat potentes Titanas in arma, et petit auxilium quod fuit debitum fatis. Taurus monstrum stupendum ortum matre Terra fuit serpens parte posteriore sui. Styx sæva illa cluserat muro triplici in lucis opacis jussu trium Parcarum. Sors erat, illum, qui immisisset ignibus exta tauriadolenda, posse superare Deos immortales. Briareus mactat hunc bipenni

Hæc, sicut memini.—793 Ex uno Med, et uno F. Heins. suadet proclinis: Ursin. Voss. pr. A. Laeti, pr. F. proclivis; multi ex scriptis declinis; et plurimi editi decliris.—794 Alii scribunt Milvius. Tunc emend. Scaliger hæc ima noct. Helm. habet tibi pro renit.—795 P. et duo alii vis agnoscere, cœl.—796 Alii A Jov.—797 Fr. Conc. iratos val. Deinde A. tres Arund. et quatuor alii ad arm. —798 Duo libri Quæq. sit in fat. Heins. conj. Quæq. sibi fat. Mox Cod. Leti, et alii tres dedita; Heins. putat et cœlita posse legi. Mox poscit ex Maz. Voss. Arund. pr. A. et F. alii tentat.—801 P. luc. induxerat atr.—802 P. et Cant.

NOTEÆ

793 *Lycaoniam*] Ursam non semel Lycaonis filiam fuisse diximus, nomine Callistouem priusquam in feram mutaretur, tum in cœlum transferretur.

Vergit proclinis] In Septentrionali est cœli parte.

794 *Milvus*] Avis rapacissima; quæ quidem hodie in stellis non recensetur; alii Vulturem cadentem esse, alii Aquilam aut Cyenum volunt.

Videnda renit] Oritur acronyce: non occidit, ut in epte inculcavit Commentator.

795 *Dederit*] Inter sidera reposuerit.

797 *Iratus*] Saturnus, scil. a Jove filio cœlesti regno dejectus.

Titanas] Gigantes intellige, Titanis ac Terræ filios, qui in Jovem insurreverunt.

798 *Fatis debita*] Quænam fuerit, biformalis tauri immolatione ex sequentibus intelliges: lege modo.

802 *Styx*] Palus inferna irremedialis et inviolabilis.

801 *Sors erat*] Scis jam qua de opem fatis debita locutus sit Naso.

Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi :	805
Et jam jam flammis exta daturus erat.	
Jupiter alitibus rapere imperat. Attulit illi	
Miluus: et meritis venit in astra suis.	
UNA dies media est; et fiunt sacra Minervæ:	
Nominaque a junctis quinque diebus habent.	810
Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro:	
Causa, quod est illa nata Minerva die.	
Altera, tresque super strata celebrantur arena:	
Ensibus exertis bellica læta Dea est.	
Pallada nunc pueri teneræque ornate puellæ.	815
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.	

facta ex adamante: et jam jam erat missurus viscera in ignem. Jupiter aves monet tollere. Milus attulit illi; atque ascriptus est sideribus officiis suis.—Una dies est media, et sacra Minervæ fiunt: atque continent nomina a quinque diebus junctis. Prima caret cruento; neque fas est congregandi ferro. Ratio, quia Minervæ est nata eo die. Altera, tresque præterea celebrantur arena strata. Dea bellica gaudet gladiis nudatis. Pueri atque puellæ molles colite nunc Palladæ. Qui bene leni-

P. monitis S.—808 Alii Milvius.—809 Heins. conj. est; ut fiunt sacr. Helm. post fiunt.—810 Multi ex scriptis, Numinaque adjunctis q. d. habet, vel habes. Lege, Nomina que junctis q. d. habent; alludit enim ad nomen Quinquatrium. Moreti codex, Muneraque adjunctis q. d. habet. Pnto scribendum, Una d. m. est, ut fiunt s. M. Munera que junctis q. d. habet: ut ad munera tam Circensia quam gladiatoria respiciat. Heins. Nominaque admotis Pet.—812 Bonon. et Helm. illo pro illa.—813 Codd. plurimi sup. rasa celebr. at Nauger. Maz. Zulich. Ursin. Voss. Arund. et multi alii cum vulg. strata: pr. et sec. A. Læti, et quindecim alii fusa; nonnulli etiam sparsa, et duo plana.—814 Plurimi vett. Ens. expertis bell.—815 Multi editi teneræq. orate puell.—817. 818 Olim lege-

NOTÆ

805 *Briareus*] Centimannus est ille gigas, qui et Ægæon dictus.

809 *Una dies*] Decimo quarto ergo Kal. Apriles, seu xix. Martii Miner-væ Quinquatus. Festivum enim dieni Varro, Festus, atqne Gellius sic dic-tum inde volunt quod post diem quin-tum iduum celebaretur: quomodo et ‘ triatrus,’ ‘ sexatrus,’ ‘ decimatrus,’ &c. dicebant. Aliam tamen opinio-nem secutus est Naso; utcumque mi-nus veram.

811 *Concurrere*] Atque adeo neque obtusis ensibus.

Delph. et Var. Clas.

813 *Celebrantur*] A gladiatoriibus, scil.

Arena] Minio etiam, quanquam le-viter, et post multam arenae injectio-nem, instravit quandam insaniam prin-cipium.

814 *Bellica*] Bello enim præst quo-que Pallas.

815 *Ornate*] Celebrate, colite. Illis festis certamina etiam oratorum et poëtarum exhibebantur.

816 *Placarit*] Colnerit, et sacrificiis Palladis sibi propitium numen fe-cerit.

Ovid.

6 L

Pallade placata, lanam mollite, puellæ :	
Discite jam plenaſ exonerare colos.	
Illa etiam stantes radio percurrere telas	
Erudit; et raraum pectine denset opus.	820
Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers :	
Hanc cole, velleribus quisquis aëna paras.	
Nec quisquam invita faciat bene vincula plantæ	
Pallade; sit Tychio doctior ille licet.	
Et licet antiquo manibus collatus Epeo	825
Sit prior; irata Pallade mancus erit.	
Vos quoque, Phœbea morbos qui pellitis arte,	
Munera de vestris pauca referte Deæ.	
Nec vos turba feri censu fraudata magistri	
Spernite: discipulos attrahit illa novos.	830

rerit Palladem erit doctus. Puellæ subigite lanam Pallade lenita: discite nunc expedire plenaſ colos. Illa etiam docet absolvere radio telas stantes, et denset raraum opus pectine. Qui tollis maculas ex vestimentis inquinatis, hanc celebra: Hanc cole quisquis adornas aëna luce. Neque ullus coucinnæ paret calceos pedibus infesta Minerva, quamvis ille sit peritior Tychio. Et quamvis comparatus ad veterem Epeum sit doctior manibus, erit ineptus Minerra invita. Vos etiam qui arcetis morbos arte Phœbea, præbete Deæ aliqua dona de vestris. Neque vos contemnide agmen privatum mercede sævi magistri. Illa adducit novos discipulos.

batur *lan.* *mollire* *puellæ* *Discant*, et *plen.* duo F. Maz. et duo alii *Discite jam plen.* Arund. *Discite et plen.* unde Heins. *lan.* *mollite, puellæ:* *Discite jam plen.* —820 Ex vett. primisque Edd. Heins. rescripsit *denset* pro *vulg.* *densat*. —823 Heins. dedit *faciat* ex quatuor libris; ceteri *faciet*. —824 In voc. *Tychio* scripti variant: *Pitio, Pithio, Phitio, Phyto, Ficio, Titio* leguntur: Fr. *pico*. —826 Maz. Zulich. pr. A. Læti, pr. Med. et decem alii *pri.* *invita* P. —829 Sic vulgati habent, et sic quidam Opt. Codd.; sed plurimi *sensu* *procensu* legunt: alii *sensu* vel *censu* *fraudante*: quatuor *sensus* *fraudata*: vet. Pet. et Pat. *sensu* *fraudare*: Maz. opt. *turba* *fere* *sensus* *fraudare*; pro *turba* etiam in duobus *terba*. Heins. corr. Nec *vos* *are* *brevem censem* *fraudare* *mag.* &c. vel etiam *are* *breti* *fraudare*. Burm. mallet Nec *vos* *turba*, *Deam*, *censu* *fraudata*, *mag.* &c. vel *Nec* *vos* *parte* *Deam* *census* *fraudare* *mag.* &c. —830 Heins. ex nonnullis vett.

NOTÆ

817 *Mollite*] Carminate.819 *Stantes telas*] Jugo annexa licia.820 *Radio percurrere*] Stamini tramam interserere.822 *Aëna*] In quibus lanas fuco imbuunt infectores.823 *Vincula*] Calceos.824 *Tychio*] Qui Homero egregius coriarius, seu calceolarius.825 *Epeo*] Qui opifex equi duratei.826 *Mancus*] Quippe sine Dei ejusque sapientiæ ope nihil prospere incipitur.827 *Phœbea*] Phœbi seu Apollinis inventum fuit ars medica; quæ ta-

Quique moves cœlum, tabulamque coloribus uris,

Quique facis docta mollia salsa manu.

Mille Dea est operum : certe Dea carminis illa est.

Si mereor, studiis adsit amica meis.

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum, 835

Hic ubi non plana est, sed prope plana via est ;

Parva licet videoas Captæ delubra Minervæ,

Quæ Dea natali cœpit habere suo.

Nominis in dubio causa est. Capitale vocamus

Ingenium solers : ingeniosa Dea est. 840

An, quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum clypeo prosiluisse suo ?

Tuque qui tractas cœlum, atque uris tabulam coloribus, qui que reddit marmor tenurum perita manu. Dea est mille operum : sane illa est Dea versuum. Si dignus sum, adsit propitia meis studiis. Licit cernas parva tempa Minervæ Captæ, quæ Dea capiti habere suo natali, qui mons Cælius descendit ex excelso in planum, hic ubi via non est æqua, sed est prope æqua. Causa nominis est incerta. Appellamus ingenium callidum Capitale : Dea est ingeniosa. An, quia dicitur prodiisse cum parma sua de vertice capitis paterni sine matre ? An, quia venit ad nos captiva,

mallet disc. attrahet ill.—831 Pro cœlum Pignorius, de Servis p. 175. dicit quendam legere *castrum*; sed ipse nihil mutat. Burm. Maz. color. implet. —834 Fr. stud. absit amic.; pro var. lectione assit.—835 Pr. A. Maz. Voss. et tres alii in *æqua*: in eodem Maz. et O. pro var. lect. *æquor*: sic et Zulich. Forsan recte: *æquor* enim dicitur omnis planities ab *æqualitate*; unde *æquor* pro campo sæpe ponitur apud poëtas. Sic et variant Codd. ad Æu. ix. 68.

NOTÆ

men etiam sub Palladis tutela.

829 *Feri]* Ut quidem a dissolutis vocari solent discipulis. Quanquam et certe feri multi conspiciuntur dascali.

Censu] Minerval intellige, seu mercedem quam magistris suis soliti exsolvere discipuli hoc mense; nisi forte magis ludis et bellariis a parentibus data stipendia destinarent: quare et, deceptis illis, ad scholas metu et pudore postea accedere non andebant.

830 *Novos]* Illorum loco qui scholis per lasciviam valedixerunt.

831 *Cœlum]* Istrumentum est sculptorum.

Coloribus uris] De Encaustice loquitur: quam artem dicimus Gal-

lice exercere, *travailler en émail*.

832 *Mollia]* Mollia dicuntur marmora quando a marmorariis seu statuariis tanta arte cœlantur, ut posita innata duritie quasi flecti et moveri videantur.

835 *Cælius]* Unus fuit ex septem Urbis montibus, ad cuius radices, ut patet ex Poëtæ descriptione, aedacula fuit Minervæ.

838 *Natali]* Non quo ab initio nata est; sed mensis Martii simili, atque adeo ipso die primo Quinquatruum.

839 *Nominis]* Capitæ, scil.

Capitale] Eo sensu dixit Tullius, 'Siculus ille capitalis, creber, acutus,' &c.

841 *Paterni]* Jovis, scilicet, ex cu-

An, quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
 Venit: et hoc ipsum litera prisca docet?
 An, quod habet legem, capit is quae pendere poenas 845
 Ex illo jubeat furta reperta loco?
 A quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
 Pro Ducibus nostris ægida semper habe.
 Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
 Admonet, et forti sacrificare Deæ. 850
 Nunc potes ad Solem sublato dicere vultu;
 Hic here Phryxeæ vellera pressit ovis.
 Seminibus tostis sceleratae fraude novercæ
 Sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
 Mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet,
 Quam sterili terræ Delphicus edat opem. 855

Faliscis subactis; atque litera antiqua docet istuc ipsum? An, quia habet legem, quæ jubeat furta reperta ex eo loco persolvere poenas capit? A quacumque causa ducas nomina, o Pallas, tene semper ægidem pro nostris Ducibus. Ultima dies ex quinque hortatur lustrare tubas sonoras, et sacrificare hellicoæ Deæ. Jam potes dicere facie elata ad Solem, Hic pressit heri vellera oris Phryxeæ. Herba nullas comas produxerat, ut consuevit, seminibus uestis dolo nefariae novercæ. Mittitur ad tripodas qui renuntiet certo oraculo, quodnam remedium Delphicus doceat ad terram

*Heins.—844 Sic Heins, ex Ursin. Arund. Maz. et septem aliis; vnlg. legebatur et hoc signo litera prima docet: Be. et quatuor cum pr. Ed. signum litera prima: Pembroci syllaba prima.—846 In Fr. et plurimis aliis *Exilio jub. Mox* reperta Heins. dedit ex Ursin. Maz. pr. A. Voss. Arund. et multis aliis pro vulg. recepta.—849 In Fr. *tuba...canora*: in vulgatis *tubam...canorau*: in tribus Edd. *tubas...canoras*, quod non rejiciendum putat Neapolis.—850 Ursin. Maz.*

NOTÆ

jus cerebro prosiliisse dicitur. *Trita fabula.*

843 *Faliscis*] De iis Hetruriæ populis, eorumque uberrimis paschis, jam sæpe dictum.

848 *Ægida*] Paratum habeas ely- peum in Tiberii et Germanici salutem.

849 *Tubas lustrare*] Tubilustrium ultima illa dies in veteri Kalendario dicitur.

850 *Forti*] Palladi, scil.

851 *Potes*] Quia Sol in Ariete 15. Kalendas Apriles, seu 18. Martii.

852 *Phryxeæ*] Arietis qui Phryxum

in Colehos tulit, deinde in cœlum translatus est: quod sidus cum Sol ingreditur veris facit initium.

853 *Seminibus*] Phryxi, occasione data ex ariete, fabulam refert Naso.

854 *Tostis*] Hanc Inus, Athamantis uxoris, Phryxique atque Helles novercæ, nequitiam jam supra vidimus. Tosta semina serenda curavit, ut cum nullæ segetes inde progerminarent, adeundi oraculi locus daretur, ejus suasu privignis exitium impune pararet.

Novercæ] Inus, scil.

854 *Ut solet*] Quando tamen since-

Hic quoque corruptus, pro semine, nuntiat Helles
 Et juvenis Phryxi funera sorte peti.
 Utque recusantem cives, et tempus, et Ino
 Compulerunt regem jussa nefanda pati ; 860
 Et soror et Phryxus velati tempora ramis
 Stant simul ante aras : junctaque fata gemunt.
 Aspicit hos, ut forte pependerat aethere, mater ;
 Et ferit attonita pectora nuda manu :

infæcundam. Hic etiam corruptus cum semine refert mortem Helles et juvenis Phryxi posci oraculo. Utque cives, et tempus, et Ino coegerunt regem repugnantem tolerare imperia horrenda ; et soror et Phryxus habentes tempora cincta ramis stant simul pro altaribus, atque lugent fata communia. Ut forte mater pependerat calo videt hos, atque plangit pectora nuda manu stupefacta : atque descendit propere in

et Zulich. a pr. m. *sacrif. Deo*.—855 Fr. *sede pro sorte*.—857 Haec est lectio unius Cod. et placet Heins. vulg. edebatur *Hic quoque corruptus cum semine*. Codd. admodum variant: Sa. habet *corrupto*; Pet. *corruptos*; Maz. *corruptus*, (et emend. *corrupto*) *cum sanguine nuntia bella*; Voss. etiam et alii *cum sanguine*; unus Heins. et tres alii *cum munere*.—859 Heins. repositus *Utque ex duobus libris pro vulg. Usque*.—860 Pet. *Compulerunt*; alii *Computabant*; unus P. *Computarint*.—861 *Ranis ex vett. ceteri vittis*.—863 *Fort. pependit in aethere P. et alias, nisi quod ille aethera habebat.*

NOTÆ

rum nulloque igne corruptum semen
 terræ mandatur.

855 *Tripodas*] Ex quibus mensis Phœbades seu Apollinis sacerdotes oracula sua edebant. Tripus adeoque metonymice pro Phœbi ipsius oracula hoc in loco ponitur.

Sorte] Oraculo.

856 *Sterili*] Ut quidem vulgo credebatur; cum vere ex corruptis seminibus malum oriretur.

Delphicus] Deus, scilicet, Apollo, quem Delphis ad Parnassum montem celebrerrimum toto orbe temuisse oraculum nullus ignorat.

857 *Hic*] Qui missus ad oraculum.

Corruptus] Ab Ino Phryxi atque Helles noverea: quæ donis vel quoquo alio modo nuntium ad hoc perpulit, ut responsum Phryxo ejusque sorori exitiosum tanquam a Phœbo referret.

858 *Sorte*] Apollinis oraculo.

859 *Recusantem*] Liberos enim suos Athamas solebat perdere.

Cives] Thebani; quos male urgebat annonæ caritas.

Tempus] Cœli, quæ eredebatur, imtempories.

Ino] Quæ totius fraudis artificium machinata fuerat.

860 *Pati*] Atque adeo liberorum mortem noveræ, tanquam Deo jubenti, condonare.

861 *Soror*] Phryxi, scil. Helle.

862 *Stant*] Mox immolandi.

Juncta] Quia simul iisdemque dolis mactandi.

863 *Mater*] Nephele, Phryxi atque Helles mater: quæ Nebula est, illoque a Græcis appellatur nomine.

864 *Attonita*] Ex liberorum suorum clade.

Inque draconigenam nimbis comitantibus urbem	865
Desilit : et natos eripit inde suos.	
Utque fugam rapiant, aries nitidissimus auro	
Traditur. Ille vehit per freta longa duos.	
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra	
Fœmina ; cum de se nomina fecit aquæ.	870
Pæne simul perit, dum vult succurrere lapsæ	
Frater ; et extentas porrigit usque manus.	
Flebat, ut amissa gemini consorte pericli,	
Cœruleo junctam nescius esse Deo.	
Littoribus tactis aries fit sidus : at hujus	875
Pervenit in Colchas aurea lana domos.	
TRES ubi Luciferos veniens præmiserit Eos ;	
Tempora nocturnis æqua diurna feres.	

urbem draconigenam, nimbis comitantibus ; et inde aperfert liberos suos. Atque ut evadant, aries splendidissimus auro datur : ille fert duos per longa freta. Puella dicitur tenuisse cornu sinistra debili, cum dedit aquæ nomina de se. Frater fere una extinctus est, dum rult subvenire lapse, atque usque tendit manus porrectas. Lugebat tanquam perditæ consorte duplicitis discriminis, ignorans esse junctum Deo cœruleo. Aries mutatur in sidus, littoribus tactis ; at vellus aureum hujus attigit domos Colchas.—Postquam sequens Aurora premiserit tres Luciferos, hubebis tem-

—865 Scaliger habebat *Draconigenū*; et quidam vett. *draconigeram*.—867 Rapiant ex tribus libris Burm. placet. præ vulg. capiant.—870 V. unus cum dense nom. ubi Heins. corr. særæ vel cæcæ. Burm. nil mutare velit.—872 Multi et extensus porr. unns exactas ; alius externas. Duo porr. illa ; totidem ille ; unns ipse.—875 Pro tactis plurimi Codd. captis. Fr. etiam ad pro at.—876 Plurimi libri ad pro in.—877 Duo libri L. oriens. Totidem aries emisit Eos : quatuor dimisit Eos : unus præmisit Eo.—878 Feres Heins. dedit ex Maz. Pet. pr. A. Læti et octo aliis : ferens est in Ursin. et uno V.

NOTÆ

865 *Draconigenam*] Quia Thebæ Bœotia a Cadmo, in draconem denique mutato, ejusque sociis, ex satis draconis dentibus ortis, conditæ: ut dictum in Metam. et alibi saepius.

866 *Nimbis*] Qui frequentes nebularum comites.

867 *Aries*] Sen potius cum arietis insigni navis.

868 *Fretæ*] Quibus deinde ab Helles casu nomen *Hellespontus*: ut mox dicetur a Poëta.

870 *Formina*] Helle, scil.

873 *Gemini*] A noverca, deinde et aqua.

874 *Deo*] Neptuno, qui lapsam comprehendit, compressamque in Nympham mutavit.

875 *Tactis*] A Phryxo, scil. arieti imposito.

876 *Colchas*] Postquam enim ad Æeten regem Colchorum Phryxus pervenit, arietis vellus aureum Marti in templo ejus suspendit; ut saepe in præcedentibus inculcatum.

877 *Tres*] Adeoque septimo Ka-

INDE quater pastor saturos ubi clauerit hædos,
Canuerint herbae rore recente quater ; 880
Janus adorandus, cumque hoc **Coneordia** mitis,
Et Romana **Salus**, araque **Pacis** erit.
LUNA regit menses. **Hujus** quoque tempora mensis
Finit Aventino **Luna** colenda **jugo**.

pora diurna aequalia nocturnis. — *Inde postquam pastor clauerit quater hædos saturos, grama albuerint quater rore novo, Janus, atque lenis Concordia cum eo, et Salus Romana, atque altare Pacis erit colendum.* — *Luna habet imperium in menses. Luna celebranda in monte Aventino absolvit etiam tempora hujus mensis.*

cum Pol. Excerpt. ferunt P. Cant. et tres alii : feret ceteri cum vulg.—879
Pet. alter *pastos* pro *saturos*.—881 Plurimi ador. cum quo C. sex quocum.

NOTÆ

lendas Aprilis, seu Martii mensis die
26. Nasoni fuerit Æquinoctium ver-
num: quod tamen vetus Kalendarium
ad octavum Kalendas Ap. aut Martii
25. diem retrahit. Hodierni astro-
logi in vigesimum, ratione habita mi-
nutarum, quas vocant, necesse ha-
buerunt revocare.

Eos] Aurora, quæ eo nomine a
Græcis appellata, Luciferum stellam,
diei prænuntiam, videtur ante se ideo
mittere, quod post illam splendescat
et exoriatur.

879 *Inde*] Tertio igitur Kalend.
Aprilis: quanquam ad sextum retulit
clariss. Neapolis, qui, non ab ultimo
die quinquatuum, sed a primo, locum
proxime superiore maluit recen-

sere.

880 *Canuerint*] Idem dies Martii
trigesimus hac et præcedenti peri-
phrasi indicatur.

881 *Concordia*] Quæ Dea non unum
Romæ templum habuit.

882 *Salus*] Huic templum a C. Ju-
nio Bubulco Censore in colle Quiri-
nali locatum; quod Consul voverat,
Dictator dedicavit.

Pacis] Cui deinde magnificentissi-
mum templum a Claudio inchoatum
Vespasianus Romæ construxit.

884 *Aventino*] In illo quippe monte
a Latinis, Servio regnante, exstruc-
tum Dianaë templum, et refugium in-
violabile.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

INVOCATIO Veneris 1-18. Germanici nobilitas et origo a Venere per Aeneam; eansa cur Aprilis olim secundum locum habuerit 19-60. De nomine Aprilis duæ sententiæ; de potentia Veneris 61-132. Festum Veneris et Fortunæ Virilis; Venus Verticordia 133-162. Occasus Scorpii 163. 4. Pleiadum occasus et numerus 165-178. Megalensia; omnis mythologia de Matre Deum, et quomodo e Phrygia Romanam arecessita 179-372. Fortuna Publicæ aedes dedicata; victoria Cæsaris de Juba; Libræ et Orionis occasus; imbre 373-388. Cereris Iudi et merita; raptus Proserpinæ 389-620. Jovi Victori templum, et Libertati atrium datum 621-624. Grando; victoria Cæsaris ad Matinam 625-628. Fordicidia, eorum ritus et origo inde a Numa 629-672. Augustus Imperator dictus 673-676. Hyadum occasus 677. 8. Vulpium in Circensisibus combustio 679-712. Solis transitus ex Ariete in Taurum 713-720. Palilia 721-806. Natalis Urbis; ejus origo et Remi occasus 807-862. Vinalia; auxilium Mezentii Turno lati 863-900. Ver medium, Arictis occasus; imbre; exortus Canis 901-904. Robigalia 905-912. Floralia et Vesta: in Palantium translatio 913- fin.

ALMA, fave vati, geminorum mater Amorum.

Ad vatem vultus retulit illa suos.

Abna mater geminorum Amorum esto propitia Poëta. Illa convertit faciem suam

1 *Alma, fave vati, gem. quatuor veteres: ut τὸ dixi subintelligatur; quod*

NOTE

1 *Geminorum]* Plures quidem finxerunt Amores antiqui, matremque Horatius: quamobrem vero geminos

Quid tibi, ait, mecum ? certe majora canebas.
 Num vetus in molli pectore vulnus habes ?
 Scis, Dea, respondi, de vulnere. (Risit: et æther
 Protinus ex illa parte serenus erat.) 5
 Saucius, an sanus, numquid tua signa reliqui ?
 Tu mihi propositum, tu mihi semper opus.
 Quæ decuit, primis sine crimine lusimus annis :
 Nunc teritur nostris area major equis. 10
 Tempora cum causis, Annalibus eruta priscis,
 Lapsaque sub terras, ortaque signa cano.
 Venimus ad quartum, quo tu celeberrima, mensem.
 Et vatem, et mensem scis, Venus, esse tuos.

*ad Poëtam. Quid, inquit, est tibi mecum? sane cantabas majora. Num habes plaga-
 gam antiquam in corde tenero? Scis, Dea, de plaga, retuli. Risit; et continuo cœ-
 lum erat purum ex illa parte. Vulneratus, seu intactus, numquid deseruit tua signa? Tu
 semper mihi inceptum, tu mihi opus. Lusimus prima ætate quæ decorum fuit, sine
 crimen: nunc area major calcatur ab nostris equis. Canto tempora excerpta ex
 veteribus Annalibus, cum rationibus eorum; atque sidera condita sub terras, et quæ
 apparent. Accessimus ad quartum mensem, quo tu ornatissima. Nostri, Venus, et*

elegans. Heins. Alii enim habent A. fave, dixi, gem.—2 Unus lib. *vultum...*
suum: et duo sustulit pro retulit.—3 Fr. *mec. est?* et mox cum plurimis aliis
cert. modo festa can. Be. *cert. m. f. tenebas*; sed erat canebas ascriptum.—4
 Fr. Non *ret.* et *Num* pro var. *lect.*—5 Heins. venustius videtur, si legas
Scin', Dea? et in Gottorph. ultima litera *rō̄* scis erat erasa. Voss. et Arund.
Sic. Mox meliores, teste Heins. *æther*, non *aer*.—7 Heins. ex melioribus
 dedit *an...*numquid pro *vulg.* aut...*nunquam*.—8 *Opus* est ex vet. lib. placetque
 Neapol. *præ vulg.* *onus*: Heins. cum uno vet. V. mallet *honos*.—9 *Quæ* ex
 lib. vet. aliisque opt. notæ, teste Neapol. Edd. plurimæ *Quod*; Ursiu. et A.
Qua; pr. A. *Quam*; Helm. *Ut*; Jun. *Quod*, et sic Læti, Hamburg. et sex
 alii.—11 Maz. a pr. man. *erut.* *teris*.—12 Plurimi *sign.* *canam*.—13 Alter

NOTÆ

dicat Naso non satis assequor, nisi
 forte ad unius Amoris in diversis cor-
 dibus geminum effectum allusit. Non
 enim placent jam quæ de Joco et
 Cupidine, multo minus quæ de ter-
 restri et cœlesti Amore, protulerunt.

2 *Vatem*] Nasonem, scil.

3 *Majora*] Quam quæ Veneris jo-
 cosæ instinctu sint scribenda. Minus
 enim illa tempora cum causis, cete-
 raque a Nasone suscepta, curæ habet.

4 *Vetus*] Amoris, scil.

5 *De vulnere*] Additum istud, quia
 paulo ante dixerat Venus, ‘Quid tibi

mecum?’ Verum notanda insuper
 Poëtæ calliditas et mollis elegantia.

Risit] Noverat quippe sibi quid
 vellet veterator.

7 *Sanus*] Nullo in amore occupa-
 tus.

Signa reliqui] Destitui te. Metaph.
 a militibus.

9 *Sine crimen*] Sæpius ita prædi-
 cavit; minus vere tamen.

10 *Teritur*] Metaph. alia, qua gra-
 vioribus quam Amoris districtum sese
 Naso indicat.

13 *Celeberrima*] Quia et Veneri sa-

Mota Cytheriaca leviter mea tempora myro	15
Contigit: et, Cœptum perfice, dixit, opus.	
Sensimus; et subito causæ patuere dierum.	
Dum licet, et spirant flamina; navis eat.	
Si qua tamen pars te de Fastis tangere debet,	
Cæsar, in Aprili, quo tenearis, habes.	20
Hic ad te magna descendit imagine mensis:	
Et fit adoptiva nobilitate tuus.	
Hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,	
Vidit; et auctores retulit ipse suos.	
Utque fero Marti primam dedit ordine sortem,	25
Quod sibi nascenti proxima causa fuit;	

Poëtam et menscm esse tuos. Conciliata tetigit leviter mea tempora myrto Cythereiaca; atque inquit, Absolve opus incepturn. Sensimus; atque statim rations dierum sunt aperte. Quamdiu conceditur, et renti flant, naris currat. Si tamen pars aliqua de Fastis debet te morere, Casur, habes in Aprili quod te moretur. Himensis venit ad te magna specie, et fit tuus nobilitate adoptiva. Pater Iliades istud advertit, cum describeret longum annum; utque ipse memoravit progenitores suos. Et sicut asseruit sacerdoti Marti primam sortem ordine, quia fuit sibi causa

Pet. mense pro mensem.—14 Maz. alter, et quinque alii ess. tuum.—15 Cytheriaca Heins. profert ex Zulich. et quatnor vett. alii Cytherea est: alii Cytherea, vel Cithareca. Mox lib. Ursini eum aliquot membranis mea tempora; ut et alibi eum capitis tempora intelligantur.—17 Fr. caus. sub. inverso ordine.—19 Maz. F. dicere deb. unde Heins. corr. ducere.—20 Quo tenearis Heins. dedit ex Ursin. Zulich. Maz. Nauger. et sex aliis: at Maz. quo tencaris, habe: Voss. et Arund. quo tuearis: et vulg. edebatur quod tuearis.—21 In voc. ad... imagine pro var. lect. Fr. exhibet u...origine: et hoc quidem in plurimis scriptis et Edd. extat.—23 Duo libri long. duceret ann. —24 A. et Læti Cod. Sensit pro Vidi. Deinde in voc. retulit Fr. dat pro var. lect. pratulit. Tum multi ille pro ipse: et nonnulli Codd. inter quos Fr. Ursin. et Pet. tuos.—26

NOTE

cer mensis, et ipsa eo mense multum potest.

15 *Cytheriaca*] *Cytheris insula Veneti* *sacra petita*.

Myrto] Quæ Veneri sacra arbuscula.

17 *Sensimus*] Divæ quippe instinc-
tu omnia propa vidit Naso.

18 Flamina] Vento secondo sinilem facit Veneris favorem.

Naris] Incepunt poëma augeatur.
Pergit in eadem Metaph.

20 Cæsar] Germanicum alloquitur.

22 *Adoptira*] Quia in domum Julianum ex Venere ortam adoptatus Germanicus.

23 *Hoc*] Ad se, scil. spectare mensis Aprilis Venerisque, cui dicatus, nobilitatem.

Longum] Longus certe est: neque aliud voluit Naso; aut discrimen ul- lum ab anno Lunati cogitavit.

25 Primum] Quia mensem Martium, Romulo primum, Marti patri Romulus idem consecravit.

26 Proxima] Pater, scil. siquidem

Sic Venerem gradibus multis in gente repertam	
Alterius voluit mensis habere locum.	
Principiumque sui generis, revolutaque quaerens	
Sæcula, cognatos venit ad usque Deos.	30
Dardanom Electra nesciret Atlantide cretum	
Scilicet; Electran concubuisse Jovi?	
Hujus Erichthonius: Tros est generatus ab illo:	
Assaracon creat hic: Assaracusque Capyn.	
Proximus Anchisen: cum quo commune parentis	35
Non dignata est nomen habere Venus.	
Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes,	
Sacra, patremque humeris altera sacra, tulit.	
Venimus ad felix aliquando nomen Iuli:	
Unde domus Teucros Julia tangit avos.	40

proxima nascendi, ita voluit Venerem inventam in stirpe multis gradibus obtinere locum mensis alterius. Atque quaerens initium suæ gentis et sæcula præterita, venit usque ad Deos consanguineos. Quasi vero ignoret Dardanum ortum ex Electra Atlantide; Electran concubuisse Jovi? Erichthonius fuit filius hujus: Tros est creatus ab illo: hic generat Assaracum, atque Assaracus Capyn. Proximus Anchisen, cum quo Venus non recusat habere nomen commune parentis. Hinc ortus Æneas; pietas comprobata per flammas portavit sacra humeris, atque genitorem altera sacra. Tangimus denique beatum nomen Iuli, ex quo domus Julia spectat ad

Nascenti Heins. profert ex multis vett. ceteri cum vulg. nascendi.—27 Meliores, teste Heins. repertam: alii receptam.—29 Revol. requirens Erfuritanus, ut sit apposito. Heins.—31 Alii quis nescit A. natum: at vett. Codd. nesciret; quatinus etiam libri cretum.—32 Alii Electram.—34 Assaracum vulg. at Assaracon Pet. et unus V. et tum lego Assaracosq. C. Heins.—35 P. Protinus Anchis. Ex Maz. et Voss. Heins. protulit Anchisen: ceteri Anchises. Mos Læti Cod. quocum, non cum quo.—37 Unus V. Hoc pro Hinc; quod Heins. placet: qui etiam conj. Huic.—40 Quatnor Heins. libri J. tangat ar.—41 Nonnulli

NOTÆ

cum Ilia Romuli matre rem habuit.
27 *Gradibus*] Consanguinitatis, scil. Non enim proxima causa, aut Romuli mater Venus fuit; sed per longam nepotum seriem ad ipsum denique descendit.

29 *Revoluta*] Exacta et præterita.
31 *Dardanom*] Ab isto Jovis filio, secundoque Illi rege, Poëta Romani generis repetit vetustatem.

Electra] Atlantis fuit filia, ex qua

Jupiter Dardanum suscepit.

33 *Hujus*] Dardani, scil. filius fuit Erichthonius.

36 *Habere nomen*] Quia cum Anchise coniunxit Venus; unde et uterque Æneæ parentes dicti.

37 *Pietas*] Decantata ea fuit, si quicquam aliud.

38 *Sacra*] Deos Penates.

Alteram] Patrem Anchisen Æneas quia pro Deo coluit.

Postumus huic : qui, quod sylvis fuit ortus in altis,
Sylvius in Latia gente vocatus erat.

Isque, Latine, tibi pater est: subit Alba Latinum :
Proximus est titulis Epitos, Alba, tuis.

Ille dedit Capyi recidiva vocabula Trojæ ; 45
Et tuus est idem, Calpete, factus avus.

Cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet ;
Dicitur in Thuscæ gurgite mersus aquæ.

Jam tamen Agrippan genitum, Remulumque nepotem
Viderat : in Remulum fulmina missa ferunt. 50

majorcs Teucros. Postumus fuit huic filius ; qui, quod fuit natus in excelsis sylvis, erat appellatus Sylvius in natione Latina. Isque est tibi parens, Latine ; Alba sequitur Latinum : Epytus est proximus tuis titulis, o Alba. Ille dedit Capyi nomina repelita Trojæ, atque idem est factus tuus avus, Calpete. Et cum Tiberinus obtincret imperium patris ab isto, dicitur mersus in alto aquæ Thuscæ. Jam tamen viderat Agrippan natum, utque Remulum nepotem : aiunt fulmina jacta in Remulum.

syly, est natus in; quatuor fuit altus; unus Med. fuit actus; pr. A. fuit artus; alter P. nutritus.—42 P. alter Arund. et quatnor alii a pro in.—44 Alii scribunt Epitus, Epitor, Epicos, vel Epytos: Fr. Ephitus.—45 Capyi emend. Scaliger, nam olim legebatur capta: Politianus in ora Cod. sui Capys, incertum an ex vet. libro: unus V. Caputum; alius patriæ; alter Pet. captae. Tum recidivæ est ex Maz. pro vulg. repetita.—46 Culpe est ex emend. Neapol. olim scribebatur Capete.—47 Non respondet Ovidiano nitoru hic versus. Vett. plerique Accipiens regnum post hunc Tiberinus ab illo nihilo melius, nisi forte legas Tiberinus avitum. Heins. Sic et Fr. cum vulgato etiam pro var. lect.—49 Genitum Heins. dedit ex Zulich. pr. A. et Læti; vulg. natum. Deinde multi vett. Remulumq. nepotes: Gronov. ad Liv. I. 3. legebat priorem:

NOTÆ

39 Felix]	Propter Cæsares inde ortos.	Livius.	Eusebius.	Oridius.
40 Iuli]	Qui Æneæ filius.	Æneas	Æneas	Æneas
41 Teucros]	Trojanos.	Ascanius	Ascanius	Ascanius
42 Postumus]	Hunc Virgilium Æneæ facit filium; quem sibi in successorem assumisse Ascanium scripto reliquit Dionys. Halicarnassens.	Sylvius	Sylvius	Sylvius
43 Isque]	Non Sylvi Postumi, sed Æneæ Sylvi ex illo orti. Latinum faciunt filium Virgilium aliquique. Quare hinc periisse distichon non temere conjicias. Verum cum satis diversa de Albanorum regum successione tradant auctores, non ineptum fuerit illorum seriem ex Livio, Eusebio, nostroqne Nasone transcribere.	Æneas	Æneas	Æneas
		Latinus	Latinus	Latinus
		Alba	Alba	Alba
		Atis	Sylvius Athis	Epitus
		Capys	Capys	Capys
		Capetus	Calpetus	Capetus
		Tiberinus	Tiberinus	Tiberinus
		Agrippa	Agrippa	Remulus
		Remulus	Remulus	Agrippa
		Aventinus	Aventinus	Aventinus
		Proca	Procas	Proca
		Amulius	Amulius	Numitor.

Venit Aventinus post hos : locus unde vocatus,
Mons quoque. Post illum tradita regna Procæ.
Quem sequitur diri Numitor germanus Amulii.
Ilia cum Lauso de Numitore sati.

Ense cedit patruo **Lausus** : placet Ilia Marti ; 55
Teque parit, gemino juncete Quirine Remo.
Ille suos semper Venerem Martemque parentes
Dixit: et emeruit vocis habere fidem.
Neve secuturi possent nescire nepotes ;
Tempora Dis generis continuata dedit. 60
Sed Veneris mensem Graio sermone notatum
Auguror: a spumis est Dea dicta maris.

Aventinus subsecutus est hos, ex quo locus dictus atque collis. Imperium commissum Procae ab illo. Quem Numitor frater crudelis Amulii sequitur. Ilia atque Lausus orti ex Numitore. Lausus perentus est gladio patrui. Ilia grata est Marti, atque te enititur, Quirine juncete Remo gemello. Ille asseruit semper Martem atque Venerem parentes suos; atque emeruit habere fidem vocis. Et ne nepotes renturi possent ignorare, dedit tempora juncta Diis gentis. Verum conjicio mensem Veneris signatum sermone Graeco: Dea est appellata a spumis maris. Neque sit

Heins. conj. ferocem.—51 Pro locus unus Heins. Mor. et quinque alii lacus; et Be. et sex alii inde: Fr. lacus inde. Alii etiam scripti et editi vocatur.—53 Fr. seq. duri N. et sic plurimi alii.—54 Fr. N. sata.—55 Patruo est ex Heins. corr. vulg. patru; et Pet. alter patrio.—59 Alter Mor. pro var. lect. nesc. minores.—60 Tres scripti Temp. sic gen. alter Maz. sic genti.—61 Multi

NOTÆ

45 *Recidira*] Resurgentia. Habuimus namque supra Capyn in regibus Trojanis.

48 *Thusca*] Tybris enim fluvius Thusciae seu Hetruriæ.

49 *Agrippan*] Acrotan appellavit in Metam. xiv. 617.

51 *Locus*] In quo et sepultus.

53 *Diri*] Quia Numitorem fratrem majorem natu, cui vetustum Sylviæ gentis regnum a patre legatum, vi et dolis solio deturbavit, omnemque ejus stirpem excindere, nisi Romulus obstitisset, non dubitavit.

54 *Ilia*] Remi Romulique mater, Rhea insuper atque Sylvia dicta.

Lauso] Ægestns dicitur a Dionysio.

55 *Placet*] Atque hinc satos Re-

mum Romulumque jam saepius diximus.

56 *Quirinc*] Romulus est eo nomine post fata appellatus.

57 *Parentes*] Patet vero fuisse ex modo relata serie: facta tantum ne esset.

58 *Emeruit*] Diis quippe satum Romuli virtus suasit.

60 *Continuata*] Marti quidem Martium primum mensem, Veneri alterum Aprilium, consecravit.

61 *Graio*] Graeco. Macrobios Saturnium primo, de Romulo: ‘ Secundum mensem nominavit Apriliem, quasi Aphrilem, a spuma, quam Græci ἀφρὸν vocant, unde orta Venus creditur: et hanc Romuli fuisse asserunt

Nec tibi sit mirum Graio rem nomine dici :
 Itala nam tellus Graecia major erat.
 Venerat Evander plena cum classe suorum : 65
 Venerat Aleides : Graius uterque genus.
 Hospes Aventinis armentum pavit in herbis
 Claviger : et tanto est Albula pota Deo.
 Dux quoque Neritius. Testes Læstrygones extant :
 Et quod adhuc Circes nomina littus habet. 70
 Et jam Telegoni, jam mœnia Tiburis uidi
 Stabant: Argolicæ quod posuere manus.

tibi norum rem appellari nomine Graeo; nam terra Itala erat major Graeca. Ecander accesserut cum integra classe suorum: Aleides accesserat; ambo stirpe Graeca. Hospes clavam ferens pavit armentum in gramine Arentino, et Albula hausta est a tanto Deo. Rex Neritius accessit etiam: Læstrigones sunt testes; itemque littus quod obtinet adhuc nomina Circes. Atque jam nuri Telegoni, jam Tiburis humidi, quod manus Argolicæ condiderunt, stabant. Halesus Atrides im-

Graeo pro Graio. Dein P. et Jun. serm. vocatum.—63 Duo scripti Graio, quod Heins. placet; at vulg. Graeo: Maz. grato.—64 Duo libri jam pro nan. —66 Unus liber Graeus pro Graius: et sexdecim uterq. fuit.—67 R. arm. ponit in: et tum quidam Codd. arris.—69 Alii scribunt Naritius, vel Naricius. —70 Duo scripti Circæ. Tum P. littora nomen hab.—72 Quod dedit Heins.

NOTÆ

rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Æneæ matre Venere, nominaret: et his potissimum anni principia servarent, a quibus esset Romani nominis origo.' Fabulæ: sed quæ placuerunt. Alli ab aperiendo Aprilis nomen dedueunt, quod eo omnia aperiuntur. Verum ab Apro, imitatione Græcorum, quibus December [Februarius] ἐλαφηβολίᾳ a cervis dictatur, deductum nomen eruditæ, ut consueverat, ostendit summus ille Criticorum Josephus Scaliger.

63 *Rem*] Mensem, scil. Apriliem.

64 *Itala*] Non tota quidem, sed, ut placuit nonnullis, Italiæ latius quod infero mari alluitur; seu potius, ex aliorum sententia, pars illa quæ a Tarento usque ad Cumas porrigitur, quia ibi plerasque omnes civitates Græci condiderant.

65 *Ecander*] De quo plus quam satis supra dictum.

66 *Aleides*] Hercules: quem etiam non semel in præcedentibus vidimus.

68 *Claviger*] Herenlis clavam habuimus quoque sæpins.

69 *Neritius*] Eo antiquo nomine, ab aquæ, seu potius arenae colore dictus Tybris.

69 *Neritius*] A Nerito in Lencate insula, quæ Laërtis patris Ulyssis fuit, hic dictus Neritius.

70 *Circes*] Circeum quippe promontorium, hodie Monte Circello, hand procul ab Urbe versus Orientem situum est.

71 *Telegoni*] Qui Ulyssis ex Circe filius Tusculum posuit: cuius quidem hodie vix rudera quædam extant

Venerat Atrides fatis agitatus Halesus ;
 A quo se dictam terra Falisca putat.
 Adjice Trojanæ suasorem Antenora pacis, 75
 Et generum Cœniden, Appule Daune, tuum.
 Serus ab Iliacis, et post Antenora, flammis
 Attulit Æneas in loca nostra Deos.
 Hujus erat Solimus, Phrygia comes exul ab Ida :
 A quo Sulmonis mœnia nomen habent ; 80
 Sulmonis gelidi, patriæ, Germanice, nostræ.
 Me miserum, Scythico quam procul illa solo est !

pulsus fatis, a quo terra Fulisca credit se appellatam, accesserat. Adde Antenorem suasorem pacis Trojanæ, et Cœnidem generum tuum, Daune Appule. Æneas tardus, et post Antenorem, advenit Deos in nostras sedes, ab ignibus Trojanis. Solymus erat socius hujus, profugus ab Ida Phrygia, a quo muri Sulmonis habent nomen; Sulmonis frigi patriæ nostræ, o Germanice. Me infelicem, quantum illa est longe

ex Maz. Zulich. pr. A. Pet. et decem aliis pro vulg. quæ.—73 Heins. monet Atrides legendum eum Ursini libro et Nangerii cum multis aliis, non vulg. Atridae.—76 Plurimi scripti cum Fr. Et genus Cœn.—78 Bouon. loc. tutu D. ‘vennste; ut apponantur Iliacis flammis, qnas evaserant Dei.’ Burm.—79 Maz. et Voss. Cujus er. Tum alii Solemus, vel Solymus. Mox exul Heins. dedit ex O. pro vulg. unus.—80 P. Ex pro A; et Maz. E.—81 Quinque libri

NOTÆ

prope Frescati.

Tiburis] Hoc suburbanum prope oppidulum Tiburtius Coras et Catillus fratres, atque Maroni ‘ Argiva juventus,’ statnerunt. *Tivoli* hodie, retento a Tiburtio seu Tiburno, majore natu, nomine, dicitur: quanquam et Horatius aliquique Catilli etiam mœnia appellaverunt.

73 Atrides] Quia ex Agamemnone Atrei filio ortus, nt̄ quidem nonnullis non abs re verisimile: quanquam aurigam ejus alii tantum vulnerunt.

74 Falisca] Qnæ in Hetruria, non longe ab Urbe ad Septemtrionem. Mutatum autem elementum *H* in *F* magna illorum cognatione, ad nominis etymologiam.

75 Antenora] Hic Antenor Patavii fuit conditor, qui, stante adhuc Troja, pro pace cum Græcis ineunda sœpe verba coram Priamo fecit.

76 *Cœniden]* Diomeden dicit Ænei nepotem, qui Arpi oppidum in Apulia statnit.

Daune] Rex fuit Appuliæ, qui filiam snam Diomedi collocavit uxorem.

77 *Serus]* Quia post Antenorem, aliosque memoratos, in Italianam venit.

78 *Nostra]* Italiani, scil. Nasonis patriam.

Deos] Penates, Vestamque præcipue.

79 *Solimus]* Qui et *Solymus* et *Solemus* dictus, Suimonemque Poëtae patriam in Pelignis condidit.

Phrygia] Ut ab ejusdem nominis aliis montibus distinguatur. In Ida autem Troja seu Phrygiæ conseruant qui Ænea duce Italianam deinde, parata illic classe, petierunt.

80 *Nomen]* A Solimo enim *Sulmo* deductum nomen.

81 *Sulmonis]* Affectus maximus ple-

Ergo ego? tam longas sed supprime, Musa, querelas:

Non tibi sunt moesta sacra canenda lyra.

Quo non livor abit? sunt qui tibi mensis honorem 85

Eripuisse velint, invideantque, Venus.

Nam, quia Ver aperit tunc omnia, densaque cedit

Frigoris asperitas, foetaque terra patet;

Aprilem memorant ab aperço tempore dictum:

Quem Venus injecta vindicat alma manu. 90

Illa quidem totum dignissima temperat orbem:

Illa tenet nullo regna minora Deo:

Juraque dat cœlo, terræ, natalibus undis;

Perque suos initus continet omne genus.

a terra Scythica! Ergo ego? Verum, Musa, retice tam prolixas querimonias: sacra non sunt tibi cantanda lyra tristi. Quo non fertur inridia? Sunt, Venus, qui cupiant abstulisse tibi gloriam mensis, atque amuletur. Nam quia Ver tunc recludit omnia, atque sævitia compacta frigoris luxatur, et tellus gravida profert factus, dicunt Aprilem appellatum a tempore aperto: quem Venus alma asserit manu immissa. Illa quidem dignissima moderatur totum mundum: illa potitur regno nullo Deo inferiore: atque dat jura cœlo, terræ, fluctibus natalibus, et continet

Maria Sulm. patr. G. et tredecim libri gelidæ pro gelidi.—83 Nonnulli Euge age; at vett. Ergo oge: Zulich. et Maz. Ergo ego tam longe? sed suppr. pr. vero A. Ergo ego? tam longas sed cum Gloss. ‘ibo; subaudi, in exilio.’ Ursin. et quatuor alii long. et suppr. Helm. jun. Donza etiam leet. Cod. pr. A. probat.—85 Abit Heins. protulit ex Maz. Zulich. pr. A. et quinque aliis: vulg. adit.—88 Tres vett. parit pro patet.—91 Omnes fere scripti orbem; alii cum vulg. annum.—92 Pet. nulla...Dea. Maz. alius membra pro regna; unius templo.—93 Be. Maz. et Edd. quædam terr. et natal.—94 Initus opt. Codd.

NOTÆ

na est hæc repetitio; quæque non parum ad redditum in patriam impletandum, si fata sisissent, conferret.

82 *Scythico]* Ubi exnlabat Naso, cum inclinatum Romæ Fastorum hoc opus perficeret.

85 *Quo]* Latenter increpat invidos, quorum causa cunctanter in gratiam redibat.

Mensis] Aprilis, seil.

86 *Invideant]* Ludit quidem Naso, et causæ suæ servit: namque, illud nisi esset, tam facilis in Aprilis etymologia hanc quaquam fuisset, neque a Græco temere duxisset.

87 *Tunc]* Mense Aprili.

88 *Facta]* Omnis generis seminum gravida.

90 *Injecta]* Solenni illorum more qui quod suum est vindicant.

91 *Dignissima]* Esto: non illud agitur tamen: neque istud nescivit Naso.

Temperat] Quia Amoris Dea; quo quidem omnia consistunt.

93 *Natalibus]* Utpote ex quibus orta; ut sæpe dictum.

94 *Continet]* Amore quippe nisi diversi sexus animalia jungerentur, illorum genus omne interiret.

Illa Deos omnes (longum enumerare) creavit:	95
Illa satis causas arboribusque dedit:	
Illa rudes animos hominum contraxit in unum;	
Et docuit jungi cum pare quemque sua.	
Quid genus omne creat volucrum, nisi blanda voluptas?	
Nec coēant pecudes, si levis absit amor.	100
Cum mare trux aries cornu decertat: at idem	
Frontem dilectæ lædere parcit ovis.	
Deposita taurus sequitur feritate juvencam,	
Quem toti saltus, quem nemus omne, tremunt.	
Vis eadem, lato quodcumque sub æquore vivit,	105
Servat; et innumeris piscibus implet aquas.	
Prima feros habitus homini detraxit: ab illa	
Venerunt cultus mundaque cura sui.	
Primus amans carmen vigilatum nocte negata	
Dicitur ad clausas concinuisse fores:	110

omne genus per suos accessus. Illa (prolixum est recensere) creavit omnes Deos: illa præbut causas satis atque arboribus. Illa coēgit in unum unimos feros hominum; atque docuit quemque renire cum æquali sua. Quid gignit omnem speciem avium nisi lenis voluptas? Neque pecora jungantur, si levis amor absit. Aries truculentus decernit cornu cum masculo; at idem metuit ferire frontem caræ ovis. Taurus, quem totæ sylvæ, quem omne nemus metuunt, sequitur juvencam, sævitia omissa. Eadem potentia servat quodcumque vivit sub vasto mari; atque replet aquas piscibus innumeris. Prima sustulit truces habitus homini: ornatus et nitida cura sui initium habuerunt ab illa. Amans dicitur primus cantasse ad januam ob-

at vulg. *coitus*: Arund. et duo alii *motus*; unus Heins. *arcus*; Sa. Thuan. et multi alii *natus*: A. sec. *numero*s. In Fr. versus seqq. positi sunt in hoc ordine: 95, 98, 97, 96.—95 Fr. *long. est enum.* in tribus V. Ursin. et sex alii cum vulg. *long. est narrare, creav.* alii numerare vel memorare.—97 Pr. A. *rud. animas hom.* Dein P. et R. *convertit*, Fr. *conjunxit*, et unus Cod. *construxit* in un.—98 P. *Edocuit jurg.* Mox Mor. *pare queque suo*: Fr. etiam *suo*.—100 Plerique scripti N. *coēunt pec.*—101 Unus V. *mas pro trux*.—103 Fr. *seq. taur.* inverso ordine.—104 *Tremunt ex Voss.* alii *tremit*; et A. *cum tribus aliis timet*.—108 Sic Heins. ex plurimis Codd. alii *multaque vel mundaque cura solo*.—109 Voss. Arund. et decem alii *carm. modulatum*, Heins. *conj. pro*

NOTÆ

96 *Satis*] Quia præst fecunditati.97 *Contraxit*] Concordi jugo copulavit.99 *Voluptus*] Venus quam habet in sua potestate.100 *Nec pecudes*] Multo minus homines.*Delph. et Var. Clus.*101 *Trux*] Quanquam ovilis natura maxime lenis: ut hinc sine Amoris Venerisque potestate, qua et Leones deliniuntur, omnia sæva et truculenta intelligas.105 *Vis*] Amoris Venerisque.109 *Negata*] Ab amica, scil.*Ovid.*

6 M

Eloquiumque fuit duram exorare puellam :
Proque sua causa quisque disertus erat.
Mille per hanc artes motæ : studioque placendi,
Quæ latuere prius, multa reperta ferunt.
Hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi 115
Audeat ? a nobis sit procul iste furor.
Quid, quod ubique potens, templisque frequentibus aucta,
Urbe tamen nostra jus Dea majus habet ?
Pro Troja, Romane, tua Venus arma ferebat,
Cum gemuit teneram cuspide læsa manum ; 120
Cœlestesque duas Trojano judice vicit.
(Ah nolim victas hoc meminisse Deas !)
Assaracique nurus dicta est : ut scilicet olim
Magnus Iuleos Cæsar haberet avos.

seralam versus lucubratos nocte negata. Et eloquentia fuit flectere rigidam puellam : et quisque erat facundus pro sua causa. Mille artes excitatae per hanc ; atque dicunt multa, quæ prius fuerunt recondita, esse inventa toto placendi. Aliquis audiebat hanc fraudare honore mensis secundi? Istu resunia sit longe a nobis. Quid, quod Dea ubique valens, atque decorata multis delubris, habet tamen jus amplius in Urbe nostra. Romane, Venus gerebat arma pro tua Troja, cum questa est habens munus vulneratam mucrone, atque superavit duas Deas, judice Trojano. Ah nolim Deas superatas hujus recordari! Atque dicta est nurus Assaraci: ut videlicet aliquando ingens Cesar haberet progenitores Iuleos. Neque ullum tempus erat conve-

meditatum; Thuan. *jugulatum*.—110 Mor. tert. *claus. commemorasse for.*—111 Maz. *Eloq. f. dulce exor.* A. pr. *duras orare pueras*.—113 Ex Maz. Zulich. Ursin. et duobus aliis Heins. *recepit motæ pro vulg. notæ*: A. pr. *initæ*: Heins. etiam *conj. natae*.—115 Arund. Voss. et alii *spol. secundo*: aliquid ulceris hic latere Heins. suspicabatur.—117 Pr. A. *temporisq. recentibus auct.* Fr. *actæ*, et *auctæ* pro var. *lect.*—122 Gottorph. *At nol. Alii Has vel Hanc*: Heins. *conj.* Quam. Fr. *Ah nolunt rict.* Et Maz. pr. A. et Zulich. *dictas h. meruisse*

NOTE

112 *Disertus*] Ad amicam intellige.
 113 *Hanc*] Venerem, scil.
 119 *Tua*] Omnino, siquidem ex illa
 orti Romani.
Arma] Cum Æneas præsentim ad-
 versus Diomedem pugnaret, quo cer-
 tamine vulnus in manu accepit. Sed
 Trojanis faventem Venerem nou se-
 mel in præcedentibus vidimus.
 120 *Cuspide*] A Diomede impulsa.
 121 *Cælestes*] Junonem, scilic. at-
 que Minervam; quas pulchritudinis
 laude Veneri cedere iussit Paris.
Trojano] Paride, seil.
 122 *Nolim*] Ne Romanis adhuc,
 sicut olim Trojanis, irascerentur.
 123 *Assaraci*] Qui Trois filius, et
 Capyos pater, Anchisæ fuit avus:
 cuius quidem Anchisæ cum Venere
 conenbitu, per Ænean atque Iulium
 ad Julianam gentem et Cæsares illius
 Deæ sañgñis est derivatus.
Nurus dicta] Propterea quod cum
 Anchisa nepote conjuncta.
 124 *Iuleos*] Ab Iulo, adeoque a
 Divis proercatos.

Nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum.	125
Vere nitent terræ: vere remissus ager.	
Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt;	
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.	
Et formosa Venus formoso tempore digna est:	
Utque solet, Marti continuata suo.	130
Vere monet curvas materna per æquora puppes	
Ire: nec hybernas jam timuisse minas.	
Rite Deam Latiæ colitis matresque nurusque;	
Et vos, quis vittæ longaque vestis abest.	
Aurea marmoreo redimicula solvite collo:	135
Demite divitias: tota lavanda Dea est.	
Aurea siccato redimicula redditæ collo:	
Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.	

nientius Veneri, quam ver. Vere terræ florent, vere campus quietus. Nunc graminæ exernit fastigia solo fisco: nunc palmæ protrudit gemmas ex gravido cortice. Atque pulchra Venus digna est pulchro tempore, et juncta suo Marti, ut consuevit. Vere jubet naves caravas currere per maria materna: neque jam reformidasse minas hyemales. Matres et pueræ Latine, rosque quibus vittæ et promissa vestis non est, celebratis Deam rite. Demite monilia aurea collo marmorco, tollite divitias, tota Dea est ablunda. Reponite monilia aurea collo siccato: nunc alii flores, nunc re-

D.—125 Pr. A. et Jun. erit pro erat: et Med. unns eat.—127 Excerpt. D. et Cod. P. herb. veteres tell.—128 Douza volebat Tunc tum. et ita hic et superiori vs. multi scripti.—129 Mor. temp. gaudet.—130 Pro suo Jun. habet viro. Fr. suo est.—131 In voc. monet pro var. lect. Fr. habet jubet: Arund. et Jun. cum plurimis aliis moret.—132 Cod. Ursin. pr. A. et duo Pet. jam minuisse min. in uno Bronkhusii metuisse, quod Burn. arridet: Mor. tert. pertimuisse.—133 Fr. col. Lat. inverso ordine.—134 Multi rest. adest.—135 Solvite Heins. recepit ex libris melioribns pro vulg. demite: Pet. tollite.—136 Hunc versum et sequentem addidi ex Ursini, utroque Maz. Zulich. Arund. et multis aliis; quorum tamen plerique, juranda Dea est, vel videnda. Heins.

NOTÆ

126 *Nitent*] Adeoque et placent.

130 *Continuata*] Hoc ideo dictum volunt, quod scient Aries Marti domicilium assignatum est, proximus Taurus Venerem accepit. Quæ quidem astrologorum dogmata si cui licet altius rimari, illos adeat qui de iis ex professo egerunt.

131 *Materua*] Quia e maris spuma Venus procreata.

132 *Hybernas*] Propter vim vento-

rum, qui ea tempestate debacchanter.

134 *Quis vittæ*] Vitta et stola solarum matronarum et virginum honestarum fuerunt. Quare ad impudicinas spectare istud, legendumque mox abest, vix dubitem.

135 *Marmoreo*] Veneris, scil. ut deterso simulacro redimiculis suis novisque floribus aptius deinde ornaretur.

Vos quoque sub viridi Myrto jubet illa lavari :

Causaque, cur jubeat, (discite) certa subest. 140
Littore siccabat rorantes nuda capillos.

Viderunt Satyri, turba proterva, Deam.
Sensit, et apposita texit sua corpora myrto.

Tuta fuit facta : vosque referre jubet.
Discite nunc, quare Fortunæ thura Virili 145

Detis eo, calida qui locus humet aqua.
Accipit ille locus posito velamine cunctas ;

Et vitium nudi corporis omne videt.
Ut tegat hoc, celetque viros, Fortuna Virilis

Præstat : et hoc parvo thure rogata facit. 150
Nec pigeat niveo tritum cum lacte papaver

Sumere, et expressis mella liquata favis.

cens rosa offerenda est. Illa etiam imperat vos ablui sub viridi myrto; atque ratio indubitate sese offert, quamobrem imperet, cognoscite. Nuda siccabat in littore conam stillantem: Satyri, agmen petulans, aspicerunt Deam. Advertit, atque operuit sua corpora myrto. Secura fuit facta: atque imperat vos repetere. Accipite jam, quamobrem offeratis thura Fortunæ Virili eo loco, qui rigatur aqua tepida. Ille locus accipit onnes veste deposita, atque intuctur omnem mendam nudi corporis. Fortuna Virilis facit ut eam operiat, et subtrahat viris; atque id præstat adorata exiguo thure. Neque molestum sit capere papaver mixtum cum lacte candido,

—139 In quibusdam ipsa, vel usque levavi; in aliis etiam ill. levavi: in Fr. ipsa levavi. Duo scripti latere.—141 In quibusdam sicc. sudantes rore capill.—

143 Apposita ex pr. A. Lati, et novem aliis; plurimi opposita. Deinde Heins. ex melioribus corpora reposuit pro vulg. tempora.—144 Duo libri ref. pudet; unus V. jurat.—146 Calida ex Ursin. Maz. pr. F. et duodecim aliis Heins. placet præ vulg. gelida.—147 Accipit Burm. rescripsit ex Cant. Jun. et Be. quod etiam Fr. agnoscit pro var. lect. ceteri Aspicit.—148 Plurimi omn. patet.—149 Pro viros, Ursini Cod. et quatuor melioris notæ viros: sic et Terent. Phorm. ‘ si hoc celetur patri in metu sum.’ Heins. Imposuit memoria viro doctissimo: nam in Phorm. v. 4. 6. vox patri non legitur; et Terentius semper accusativum solet hinc verbo jungere; ut Andr. III. 4. 6. et passim. Noster ipse Naso Epist. xviii. 13. ‘ Non poteram celare meos, velut ante parentes:’ et ita frequentins optimi scriptores, Burm.—

150 Pro paro Heins. malebat parco.—151 Fr. trit. nie. inverso ordine.—

NOTÆ

139 *Sub viridi]* Myrto, Veneri sacra arbuseula, coronatæ mulieres prope templum Fortunæ Virilis Kallendis Aprilis lavabantur.

141 *Referre]* Ad rei memoriam, scil.

145 *Virili]* Ut ab aliis distingua-

tur, quæ plures Romæ templæ sua habuerunt. Huic vero a Servio Tullio ad Tiberim positum templum.

150 *Hoc]* Ut viros celet quicquid vitiæ in muliebri corpore.

151 *Tritum]* Cocetum appellaverunt istud genus potionis; cuiusmodi

Cum primum cupidio Venus est deducta marito,
Hoc babit: ex illo tempore nupta fuit.

Supplieibus verbis illam placate: sub illa
Et forma, et mores, et bona fama manent.

Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est:
Cumæam, veteres, consuluistis anum.

Templa jubet Veneri fieri: quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomina corde tenet.

Semper ad Æneadas placido, pulcherrima, vultu
Respicere: totque tuas, Diva, tuere nurus.

Dum loquor, elatae metuendus acumine caudæ
Scorpions in virides præcipitatur aquas.

atque mella expressa ex faris liquatis. Cum Venus primum perducta fuit ad mari-
tum cupidum, hoc hausit; atque ex eo tempore fuit marita. Conciliate vobis farorem
illius vocibus humiliibus: et pulchritudo, et mores, et favens rumor sunt sub illa.
Roma excidit castitate tempore majorum: antiqui consuluistis anum Cumæam.
Monet ut ædes ponantur Veneri: quibus rite conditis, corde verso Venus inde habet
nomina. Formosissima, converte semper faciem propitiam ad Æneadas; atque,
Diva, protege tot tuas nurus. Dum loquor, Scorpions formidandus aculeo caudæ

153 Mor. est adducta mar. P. conducta.—155 Alii Ill. supp. verb. pla. mutato
ordine. Fr. suppliciter pro supplicibus.—156 Plurimi fam. manet.—157 Qui-
busdam est deest. Burni, distichon sic emendat: Roma, p. p. t. lapsa, Cumæam
haud temere c. a.—159 Fr. fier. Ven. inverso ordine.—160 Arund. vers. numi-
na c. patet: Thuan. vers. nomine templum tenet: Fr. nomine corda t. et in voc.
tenet, dat videt pro var. lect.—161 Unus Mor. pr. A. et Læti plac. dignissima
vult.—162 Pet. manus pro nurus,—164 Alii Scorpio, vel Scorpious. Et mox P.

NOTÆ

nuptis die ipso nuptiarum a multis exhibebatur.

153 Marito] Vulcano, scil.

154 Hoc] Cocctum, scil. seu liquo-
rem ex lacte, melle, et papavere in-
trito, ad res Venereas conferentem.

155 Sub illa] Ex Veneris pendent
numine.

157 Pudicitia lapsa] ‘Quasi defecit,
enim non coiretur,’ ridicule exposuit
Paulus. Immo illo tempore Acilio
Balbo, Portioque Catone Consulibus,
anno ab Urbe 639. tantus libidinis
ardor Romanas fœminas invaserat, ut
sine ullo pudore in Venerem ruerent:
tresque uno tempore Vestales genere
nobilissimæ incesti poenas dederunt.

158 Cumæam] Hoc est Sibyllæ,
quæ Cumis in Campania fuisse dicit-
tur, libros; de quibus in præceden-
tibus.

159 Factis] Hæc extra portam
Collinam posita, in via Salaria.

160 Inde] Ex eo tempore et facto
quo fœminarum corda ad pudicitiam
revocavit, Verticordia dicta est. Hæc
Græcis est ἀφροδίτης ἀποστροφά, hoc
est, quæ ab impiis desideriis atque
injustis operibus avertat homines.

161 Æncadus] Romanos, ex Ænea
ejusque sociis derivatos.

163 Dum loquor] Atque adeo Kal-
end. Aprilis.

164 Præcipitatur] Occidit, mane

Nox ubi transierit, cœlumque rubescere primo	165
Cœperit, et tactæ rore querentur aves;	
Semustamque facem vigilata nocte viator	
Ponet, et ad solitum rusticus ibit opus;	
Pliades incipiunt humeros relevare paternos:	
Quæ septem dici, sex tamen esse solent.	170
Seu quod in amplexum sex hinc venere Deorum:	
Nam Steropen Marti concubuisse ferunt:	
Neptuno Haleyonen, et te, formosa Celæno:	
Maian, et Electran, Taygetenque Jovi:	
Septima mortali Merope tibi, Sisyphe, nupsit:	175
Pœnitet; et facti sola pudore latet.	
Sive quod Electra Trojæ spectare ruinas	
Non tulit: ante oculos opposuitque manum.	

sublatæ mergitur aquis glaucis. — *Postquam nox praterierit, et cœlum cœperit primo rubescere, et aves tactæ rore querentur, atque viator omittet tadem semius- tam nocte vigilata, et rusticus proficiscetur ad opus consuetum, Pleiades incipiunt sublevare humeros paternos. Quæ solent dici septem, esse tamen sex; sive quod ex iis sex venerunt in amplexus Deorum: nam dicunt Steropen coisse cum Marte, Halcyonem, atque te, pulchra Celæno, cum Neptuno, Maian, et Electran, atque Tay- geten cum Jove: septima Merope juncta est tibi mortali, Sisyphe. Panitet, atque sola absconditur pudore facti. Seu quia Electra non potuit videre excidium Trojæ,*

præcipitatus ag. — 166 Pro tactæ unus tutæ; quatuor tectæ; Jun. Fr. et alii tuctæ. Plurimi etiam ror. queruntur av. — 169 Ex melioribus Heins. dedit incipiunt pro vulg. incipient. Tum Excerpt. Voss. numeros relev. — 171 Am- plexum meliores teste Heins. alii amplexu, vel amplexu. — 172 Alii legunt Asteropen. — 174 Alii Electrum, et Taygetemq. — 175 Fr. Merops sibi, S. Tnm quatuor libri tib. Tantale, nups. — 176 Pembroc. fact. lassa pud. — 177 Fr. Spect. ruinam. — 178 Tres scripti apposuitq. manum: P. et tres alii manus;

NOTÆ

quidem, ut et testatur Columella.

165 *Nox ubi*] Quarto adeoque No-
nas Pleiadum occasus heliacus.

Rubescere] Solis adventu.

166 *Rore*] Qui surgente Aurora
cœlo mittitur.

168 *Ponet*] Quia potius Solis vel
Auroræ etiam quam facis lumen.

169 *Pleiades*] Quæ Atlantis filiae
in cœlum translatæ, ut saepius incul-
catum.

Relevarare] Atque adeo cœlo dece-
dere, ant certe videri. Atlas namque
cœlum humeris sustentare dicitur,

cui minori videantur esse oneri filiæ
postquam occiderint.

170 *Esse*] Quia una latet, ob eam
quam mox Poëta proferet ratio-
nem.

171 *Hinc*] Ex Pleiadibus sen At-
lantis filiabus.

172 *Marti*] Ex quo Cenomaum Hip-
podamia patrem peperit.

174 *Maian*] Ex qua Mercurius.

Electran] Dardani mater fuit.

Taygeten] Quæ Lacedæmonem pe-
perit.

175 *Sisyphe*] Hic furtis et fraude

TER sine perpetuo cœlum versetur in axe ;	
Ter jungat Titan, terque resolvat equos ;	180
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu	
Flabit, et Idææ festa Parentis erunt.	
Ibunt semimares, et inania tympana tundent ;	
Æraque tinnitus ære repulsa dabunt.	
Ipsa sedens molli comitum cervice feretur,	185
Urbis per medias exululata vias.	
Scena sonat, Ludi vocant : spectate, Quirites ;	
Et Fora Marte suo litigiosa vacent.	
Quærere multa libet : sed me sonus æris acuti	
Terret, et horrendo lotos adunca sono.	190
Da, Dea, quas sciter, doctas, Cybeleia, neptes.	
Audit ; et has curæ jussit adesse meæ.	

atque præfixit manum oculis.—*Patere cœlum ter vertatur in axe continuo, Sol ter jungat equos, terque levet jugo, continuo tibia Berecynthia cornu curvo edet sibilos, atque festa Matris Idææ referuntur. Spadones ambulabunt, atque pulsabunt tympana; et æra percussa ære reddent tinnitus. Ipsa sedens portabitur tenero collo comitum, exululata per medias vias Urbis. Scena perstrepit, atque Ludi invitant: Quirites spectate; atque Fora litigiosa parcant suo Marti. Placet multa petere: rerum stridor æris acuti, et lotos curva sono horrendo, mihi inicit horrorem. Dea Cybeleia exhibe doctas neptes, quas interrogem. Audit; atque imperavit has fa-*

unus Heins. *manu.*—179 Jun. *cæl. vertatur:* et Voss. *in arce pro var. lect.*—180 Alter P. *terq. rejungat eq.*—182 Maz. et V. *Flavit: pr. V. Flexit;* alius *Ibit.*—187 Ed. Neapol. *lituique voc.* Aldin. post. *Ludiq. vacant;* et ita Jun. Cod. et multi alii. Plurimi etiam *spectare Q.*—191 *Quas* est ex emend.

NOTÆ

notissimus fuit Æoli filius.

176 *Latet*] Conspicua non est in celo.

178 *Non tulit*] Quia Dardani, ex quo Trojanorum orti reges, mater fuit.

179 *Ter*] Pridie nonas Apriles erant Megalesia festa Cybeles magnæ matris Deum, si qua fides Livio. Naso noster Nonis ipsis ascribit.

181 *Berecynthia*] Phrygia; a Berecyntho Phrygiæ monte, ubi maxime Cybele culta

182 *Idææ*] Idæa dicitur Cybele, quæ Ops est et Terra, ab Ida Phrygiæ monte.

183 *Semimares*] Gallos dicit, Cybeles ministros castratos, quorum alii statuam ejus præbant, pars humeris impositam ferebant, &c.

184 *Ære*] Æreo instrumento.

185 *Molli*] Quia evirati Cybeles sacerdotes.

186 *Exululata*] Multo ululatu celebrata.

187 *Scena*] Hinc Terentii nonnullas ludis Megalensibus actas fabulas inveneris.

188 *Vacent suo*] Lites ouittant, Metaphora est a bello petita, rei de qua agitur aptissima.

190 *Lotos*] Tibia ex loto arbore.

Pandite mandati memores, Heliconis alumnae, Gaudeat assiduo cur Dea Magna sono.	
Sic ego. Sic Erato : (mensis Cythereius illi Cessit; quod teneri nomen Amoris habet :)	195
Reddit Saturno sors hæc erat; Optime regum, A nato sceptris executiere tuis.	
Ille suam metuens, ut quæque erat edita, prolem Devorat; immersam visceribusque tenet.	200
Sæpe Rhea questa est toties foecunda, nec unquam Mater; et indoluit fertilitate sua.	
Jupiter ortus erat. Pro magna teste vetustas Creditur: acceptam parce movere fidem.	
Veste latens saxum cœlesti viscere sedit. Sic genitor fatis decipiendus erat.	205

vere conatibus meis. Alumnae Heliconis, non oblitæ jussi, aperite quamobrem Magna
Dea letetur sono continuo. Ita ego; Erato sic respondit; namque mensis Cy-
thereius illi obtigit, quia habet nomen mollis Amoris: Hoc responsum datum fuerat
Saturno, Optime Regum, Pelleris tuis regnis a filio. Ille reformidans suam pro-
geniem, simul ac quæque prodierebat in lucem, devorat, atque tenet exhaustam pœ-
cordiis. Rhea toties gravida neque unquam parens sepe est questa, atque ingemuit
sua fæcunditatem. Jupiter erat natus. Antiquitas creditur pro magna teste: noli
lascessere fidem receptam. Saxum involutum veste immissum est in caelestia pra-

Heins. alii *quem* vel, ut vulg. *quam*. Vett. plerique *quam scite*; tres *quem sciter*; Zulich. *qua scitor*: unde Politianus et Nangerius conj. *quam scite*.—192 Audit ex uno V. uno Mor. et R. et sic etiam Pat. pro var. lect. vulg. *Vidit*.—196 Pro *quod*, Fr. *qui*; P. *nam*, et sic duo alii cum D. Excerpt.—198 Ed. Neapol. nat. *regnis excut*.—199 Jun. et Fr. *est pro erat*. Mox pr. V. et duo alii ed. *proles*.—203 Ex uno Pat. Heins. rescripsit *magna*; vulg. *magnō*.—205 *Viscere* Heins. dedit ex Zulich. pro vulg. *gulture*: Maz. et duo alii *gur-*

NOTE

191 *Neptes*] Musas facit Cybeles neptes, quia illæ Jovis filiæ, hic autem ex matre Ope sen Cybele natus.

spectant facile exponat.

Cythereius] Aprilis Cythereæ Veneri dicatus.

192 *Has]* Musas, doctas neptas.

196 Habel Erato, scil.

193 *Mandati*] Quod dedit Cybele,
ut mihi adessetis.

197 *Redditæ*] Verba sunt Musæ,
quæ Saturni atque Jovis refert histo-
riam.

Heliconis] In eo Bœotiae monte
Musæ educatæ dicuntur, haud procul
a Parnasso.

Optime] Ad id alludit, quod regnante Saturno aureum sæculum fuisse dicitur.

194 *Sono] Quo in Cybeles sacris*
omnia personabant.

201 *Rhea*] Quæ Ops, Cybele, et magna Deorum mater.

195 *Erato*] Musa cui ab Amore
nominen, quae adeo ad Venerem que-

205 *Cœlesti*] *Saturni*, scil. cui qui-

Ardua jam dudum resonat tinnitus Ide ;
Tutus ut infanti vagiat ore puer.
Pars clypeos rudibus, galeas pars tundit inanes :
Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus. 210
Res latuit patrem : priscique imitamina facti,
Æra Deæ comites raucaque terga movent.
Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant :
Tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.
Desierat. Cœpi : Cur huic genus acre, leones, 215
Præbeat insolitas ad juga curva jubas ?
Desieram. Cœpit : Feritas mollita per illam
Creditur : id curru testificata suo est.
At cur turrita caput est ornata corona ?
An Phrygiis turres urbibus illa dedit ? 220

cordia. Pater sic erat fallendus fatis. Jam dudum Ida excelsa reboat strepitu, ut infans securus vagiat ore puerili. Pars verberat scuta baculis, pars cassides vacuas. Curetes habent hoc negotii, Corybantes habent. Res fuit etiam patre, atque comites Deæ tundunt æra atque terga sonantia ad representationem veteris facti. Feriant cymbala pro cussidibus, tympana pro clypeis: tibia edit modos Phrygios, ut olim edidit. Absolveral : incepit: Quare leones, genus særum, præbent colla non assucta ad curva juga? Absolveram: incepit: Savitia creditur lenita per illam: fecit indicia ejus rei curru suo. At quamobrem gerit caput decoratum corona turrita?

gite.—207 Tres libri et vetus Ed. Roman. 1417. resonant...Idæ; Fr. resonat...
Ida.—209 Vulg. clyp. manibus, gal. ex pr. A. Læti Cod. et uno V. Heins. recepit sudibus; at rudibus ex Maz. et Zulich. Burm. præfert. Ursin. unus Pat. et unus V. pars pulsat inan. Bonon. tundite. Tum unus Pat. inermes; Mor. unus acutas.—210 Voss. et quatuor alii Cur. agunt, hoc.—211 Pr. A. Læti, Excerpta Pol. Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex alii eum Lactantio, Res latuit, priscique manent imitamina facti: sed vulgata lectio longe elegantior. Heins. Aldiu. et Ed. Rom. Lactantii cum Fr. Cod. priscig. imitantia facti.—212 Be. Raraque. Pro movent unus Mor. sonant.—215 Alii leonum pro leones.—216 Præbeat Voss. Pet. Sa. et triginta sex alii, et quæd. edd. vulgo præbent. Multi scripti et ed. Neapol. curr. comes.—218 Jun. curr. testificante su. et est quibusdam deest.—219 Pro turrita alii turrifica vel turrigera. Mox ornata est ex Cod. Læti et multis aliis: vulg. autem onerata.—220 Phrygiis

NOTÆ

demi saxum pannis involutum pro Jove oblatum est.	no armorum strepitu prospexerunt.
206 <i>Genitor</i>] Saturnus, scil.	212 <i>Comites</i>] Cybeles sacerdotes.
207 <i>Ide</i>] Mons Cretæ altus et as- censu difficultis.	<i>Terga</i>] Tympana ex tergis seu eo- riis.
208 <i>Tutus</i>] Ne vagientis Jovis in- fantis sonus ad Saturni aures perve- niret, Curetes atque Corybantes mag-	214 <i>Phrygios</i>] Qui flebiles et effæ- minati.
	216 <i>Præbeat</i>] Namque Cybeles cur- rum trahunt leones.

Annuit. Unde venit, dixi, sua membra secandi

**Impetus? Ut tacui, Pieris orsa loqui:
Phryx puer in sylvis, facie spectabilis, Attis,**

Turrigeram casto vinxit amore Deam.

Hunc sibi servari voluit, sua templa tueri:

225

Et dixit, Semper fac puer esse velis.

Ille fidem jussis dedit, et, Si mentiar, inquit,

Ultima, quam fallam, sit Venus illa mihi.

Fallit: et in Nympha Sagaritide desinit esse,

Quod fuit: huic poenas exigit ira Deæ.

230

Naida vulneribus succidit in arbore factis.

Illa perit: fatum Naidos arbor erat.

Hic furit: et, credens thalami procumbere tectum,

Effugit, et cursu Dindyma summa petit.

Anne illa apposuit turres urbibus Phrygiis? Nulu affirmarit. Unde, dixi, ortus est furor abscindendi partes suas? Postquam desii, Pieris occipit ita loqui: Puer Phrygius vultu egregius in excelsis sylvis corripuit Deam turrigeram casto amore. Voluit hunc sibi seponi, custodire sua delubra; atque dixit, Vide ut eures semper esse castus. Ille pollicitus est quæ imperabantur; atque dixit, Si imponam, illa sit mihi Venus norissima quam fallam. Fallit; atque cessat esse quod fuit in Nympha Sagaritide. Ira Deæ repetit poenas ab ista. Rescindit Naidem plagis factis in arbore. Illa occidit: sors Naidos erat in arbore. Hic in furorem actus, atque ratus tectum thalami ruere, prorumpit, et percurrit in supra Dindyma. Atque

dedit Heins, ex Ursin. et uno V. pro vulg. primis.—223 Scribitur etiam *Atthys*, vel *Atis*: Voss. Cod. pro var. lect. exhibet atris: Fr. *altis*, at corr. *Athis*.—224 *Vinxit* Heins. dedit ex Ursin. Pet. Nauger. et aliis pro vulg. *junxit*.—225 Jun. templ. teneri; et alii *tenere*.—226 Alter Bouon. *fac meus ess*.—227 Unus Mor. fid. *jussus ded*.—228 *Quam* ex pr. A. Erfurt. Fr. et aliis quibusdam: ceteri *qua*.—229 Scribitur etiam *Sugaratide*, vel *Sangaride*.—230 *Huic* Heins. rescripsit ex Ursin. pr. A. Maz. et aliis, pro vulg. *hinc*.—232 Fr. *Naidos*.—233 Zulich. *procumb. tegnam*; et Maz. cum pr. A. Læti et tribus aliis *tecta*; unde Heins. corr. *tigna*.—234 Quatuor libri *Et fugit*, &c. —

NOTÆ

221 *Sua membra*] Pudenda, scil.

Phrygiæ flumine fixit Naiadem.

222 *Pieris*] Erato Musa, a Pierio monte, aut Pieridibus puellis: ut saepius dictum.

230 *Quod fuit*] Castus, scil. et purus.

223 *Phryx puer*] Atys seu Attis Phrygius a Cybele unice amatus.

231 *In arbore*] Hamadryades quippe cum arboribus simili et nascuntur et intereunt.

226 *Puer*] Castus adeoque et purus.

233 *Furit*] Furore, scil. a Dea immiso.

227 *Fidem dedit*] Juravit.

234 *Dindyma*] Phrygiæ montes altos, a quibus et Cybele Dindymene

229 *Sagaritide*] Hanc a Sagari

Et modo, Tolle faces ; Remove, modo, verbera, clamat. 235

Sæpe Palæstinas jurat adesse Deas.

Ille etiam saxo corpus laniavit acuto ;

Longaque in immundo pulvere tracta coma est.

Voxque fuit, Merui : meritas dem sanguine pœnas.

Ah pereant partes, quæ nocuere mihi !

240

Ah pereant ! dicebat adhuc : onus inguinis aufert ;

Nullaque sunt subito signa relicta viri.

Venit in exemplum furor hinc, mollesque ministri

Cædunt jactatis vilia membra comis.

Talibus Aoniæ facunda voce Camœnæ

245

Reddita quæsiti causa furoris erat.

nunc clamat, Remove tædas, nunc parce flagris : sæpe jurat Deas Palæstinas adesse.
Illæ etiam discerpit corpus caute acuta, et prolixi capilli sunt tracti in sordido limo.
Atque verbe fuerunt, Dignus sum : expendam sanguine pœnas meritas. Ah membra pereant, quæ mihi obsuerunt ! Ah pereant ! aiebat insuper. Arellit pondus inguinis, et statim nulla sunt relicta iudicia maris. Hinc furor venit in exemplum, et effaminati sacerdotes cædunt turpia membra, capillis concussis. Ratio furoris petiti erat assignata talibus diserta voce Musæ Aoniæ. Hoc insuper, oro,

—235 In Voss. et Arund. *fac. modo verbera summore cl. Maz. metu verbera summore.* In Zulich. omnia erasa. Latet nescio quid mendi. Heins.—236 Unus Heins. *Palestrinas*; A. *Palatinas clamat adess.*—237 Burn. malebat *Inde etiam.*—239 Excerpt. D. *fu. talis:* *Nostro do sang. plurimi etiam cum vulg. do,* Arndt. et octo alii de, unus Med. dum; unde Heins. *dem.* Strozzi liber *meritam...pœnam.*—241 Mallem. *Ah pereant ! dicebat.* *Ad hoc* (vel *hæc*) *onus inguinis aufert :* id est, cum *hæc* diceret: sic *sæpe uititur præpositione hac.* ‘*Ad vocem enrere*’ Met. vii. 844. *Adhuc et ad hoc et ad hæc* *sæpe confunduntur*, licet aliquando alio quam hic sensu. Fast. ii. 282. 292. et Met. iv. 458. Burn.—242 Malim, *subito viro.* Vide Notas Ep. xviii. vs. 160. [Not. Var.] Heins. Nihil muta: nam contrarium notaret ac Poëta vellet: si enim ante caruisset virilibus, et subita quadam Metamorphosi ea accepisset, *subitus recte vir dici posset:* sed nunc vir desinit esse subito, exsectis partibus quæ virum faciebant. Douza hue referebat illa Catulli Carm. LXIII. 6. ‘*Itaque ut relicta sensit sibi membra sine viro.*’ Burn.—243 Heins. malit *Irit in exempl.* P. alter *assuetum pro exemplum.* Tum Fr. cum multis aliis *fur. hic moll.*—244 Glossæ Rumpfii Cæd. rittatis vil. et quatuor libri *mollia membr.*

NOTÆ

dicta.

235 *Faces]* Quæ Furiarum erant, scil.

236 *Palæstinas]* Furiæ intelligentias esse faces et verbera satis indicant. Quamobrem Palæstinae dicantur non ita apertum: quanquam a Palæste Epiri vico apud Oricum ur-

bem repetit Commentator; qui in ea regione templum Diris consecratum fuisse contendit.

237 *Corpus]* Maxime vero denique eam partem qua deliquerat.

242 *Nulla]* Neque in cultu; ut ex Luciano liquet.

244 *Jactatis]* Capitis jactatio evi-

Hoc quoque, dux operis, moneas, precor ; unde petita	
Venerit : an nostra semper in Urbe fuit ?	
Dindymon, et Cybelen, et amoena fontibus Iden	
Semper, et Iliacas Mater amavit opes.	250
Cum Trojam Æneas Italos portaret in agros ;	
Est Dea sacriferas pæne secuta rates.	
Sed nondum fatis Latio sua numina posci	
Senserat ; assuetis substiteratque locis.	
Post, ut Roma potens opibus jam sæcula quinque	255
Vidit, et edomito sustulit orbe caput ;	
Carminis Euboici fatalia verba sacerdos	
Inspicit. Inspectum tale fuisse ferunt :	
Mater abest ; Matrem jubeo, Romane, requiras.	
Cum veniet, casta est accipienda manu.	260

doceas, dux operis, unde petita accesserit ; an fuerit semper in nostra Urbe ? Mater dilexit semper Dindymon, et Cybelen, et Iden amœnam fontibus, atque divitias Iliacas. Cum Æneas veheret Trojam in arva Itala, Dea est fere secuta naves sacriferas. Verum sciebat sua numina nondum expeti fatis Latio, atque manserat in locis solitisi. Deinde, cum Roma potens opibus jam vidit quinque sæcula, atque crexit caput orbe subacto, sacerdos inspicit sermones fatales carnænis Euboici. Aiunt quod inspectum est fuisse tale : Mater longe est, impero requiras Matrem, Romane. Cum accedet, accipienda est casta manu. Patres errant ambagibus dubii

Heins. conj. leria.—249 Ed. Gryph. et quatuor scripti *anæn.* frondibus *Id.* Alii *Idam*.—251 Thuan. *Æn.* *Lati*os port. et nonnulli eum Fr. portavit.—252 Ed. D. Heins. *pone pro pane*.—253 Quidam Codd. *sua nomina*, vel *munera pose*.—254 Excerpt. D. et plurimi alii ass. *constiteratq. loc.*—255 *Post ubi Neapol. edidit*, et sic quidam scripti : Fr. *pro var. lect. habet Postquam* : Pet. *Post quod* ; et mox *bis pro jam* ; Fr. *tam*.—256 Neapol. Ed. et *c domito sust.*—257 Unus Heins. *signa pro verba*.—258 Erfurt. *fuisse refert*.—261 Fr.

NOTÆ

ratis Gallis peculiare.

Vilia] Genitalia.

245 *Aoniæ*] Quia in Aoniis seu Bœoticis montibus, Helicone puta, frequens Camœna aut Musa.

247 *Dux operis*] Musam alloquitur, a qua docebatur.

Petita] Cybele, scil.

249 *Dindymon*] Mons Phrygiæ, in quo templum Cybele habuit.

Cybelen] Phrygiæ montem alium, in quo et Dea culta.

250 *Iliacas*] Trojanas.

251 *Trojam*] Deos Penates, et si quæ ex incendio superfuerant.

252 *Sacriferas*] Sacra ferentes.

255 *Quinque*] Annos insuper 48.

256 *Edomito*] Subacto.

257 *Euboici*] Sibyllini. Chaleiden-ses enim Euboici Cumæ Campaniæ urbem, ubi Sibylla habitavit, olim condidere.

Sacerdos] Illud fuit curæ Decem-viris per id tempus, quod prius ad Dumnaviros tantum spectabat.

258 *Inspectum*] Carmen, scil. ideo

Obscuræ sortis Patres ambagibus errant :

Quæve parens absit, quove petenda loco.

Consulitur Pæan : Divumque arcessite Matrem,

Inquit : in Idæo est invenienda jugo.

Mittuntur proceres. Phrygiae tum sceptræ tenebat 265

Attalus : Ausoniis rem negat ille viris.

Mira canam : longo tremuit cum murmure tellus ;

Et sic est adytis Diva locuta suis :

Ipsa peti volui. Ne sit mora : mitte volentem.

Dignus Roma locus, quo Deus omnis cat. 270

Ille soni terrore pavens, Proficiscere, dixit ;

Nostra eris : in Phrygios Roma refertur avos.

oraculi, quæve Mater sit procul, quove ex loco requirenda. Pæan consulitur; atque ait, Requirite Matrem Deorum; reperienda est in monte Idæo. Primores mittuntur. Attalus tum obtinebat sceptra Phrygiae: ille recusat rem viris Italos. Cantabo mira: cum terra concussa est cum longo murmure; atque Deus sic est locuta ex suis sucruriis: Ipsa volui requiri: ne sit cunctatio, mitte cupientem: Roma est locus dignus, quo omnis Deus concedat. Ille trepidans horrore vocis, Discede, ait, eris nostra: Roma recensetur in nostros majores. Continuo bipennes sine numero

sortes; et sortis pro var. lect. Mox Heins. mallet ambag. hærent.—263 D. accersite M. plurimi habent.—265 Fr. tunc pro tum; et tres libri regna ten. —268 Edidit N. Heins. sic ex adyt.—270 Heins. malit omn. cant.—273 Pet.

NOTÆ

quod ab Annibale Italia vexaretur.

259 *Mater*] Quæ passim, a Græcis præsertim, pro ipsa Deorum matre, nulla illorum mentione facta, sumitur.

260 *Casta*] Ad oraculum alludit, quo ab optimo viro excipiendam magnam Matrem cavebatur.

261 *Sortis*] Oraculi.

Ambagibus] Obscenitate.

263 *Pæan*] Apollo, ad quem legatos missos de ea re sciscitatum docet Livius: mox subjiciet Naso.

265 *Proceres*] M. Valerius Levinus, scil. qui bis Consul fuerat, M. Cæcilius Metellus Prætorius, aliquique quos ex Livio melius intelliges: atque quidem missos ante quam Apollinem consulerent, nullus, credo, dubitaveris.

266 *Attalus*] Ille quidem (nam plures in Asia imperium tenerunt) Romanos qui bello Galatensi adversus Philippum juvit. Scilicet ita temporum ratio postulat.

Negat] Poëtis quantum licet hinc colliges: Livius namque de Attalo hæc refert: ‘ Is legatos comiter acceptos Pessinuntem in Phrygiam deduxit; sacrumque iis lapidem, quem Matrem Deum esse dicebant, tradidit.’

267 *Mira*] Quæque adeo vateni a vero abduxerunt.

268 *Suis*] Cybele namque et Tulus est.

269 *Mitte*] Attalum alloquitur.

272 *Nostra*] Uteumque discedas; siquidem ad nostros, Romanos, scil. ex Phrygibus ortos, proficiscaris.

Protinus innumerae cœdunt pineta secures

Illa, quibus fugiens Phryx plus usus erat.

Mille manus coēunt: et picta coloribus ustis

275

Cœlestum Matrem concava puppis habet.

Illa sui per aquas fertur tutissima nati;

Longaque Phryxeæ stagna sororis adit:

Rhœteumque rapax, Sigeaque littora transit;

Et Tenedum, veteres Ectionis opes.

280

Cyclades excipiunt, Lesbo post terga relicta,

Quaque Caristeis frangitur unda vadis.

Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas

Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.

exscindunt illa pineta, quibus plus Phrygius fugiens usus erat. Mille manus conueniunt; atque navis curva picta coloribus tostis tenet Matrem Deorum. Illa rechitur securissima per aquas sui filii, atque ingreditur gurgites sororis Phryxeæ: et præterlabitur Rhœtum rapax, et littora Sigea, et Tenedon dicitias antiquas Ectionis. Cyclades excipiunt, Lesbo omissa a tergo, et quo fluctus mollitur radix Caristeis. Superat quoque Icarium, ubi Icarus amisit alius lapsas, et dedit nomen latæ aquæ.

inn. scindunt pin.—274 Douza volebat *P. prius us.* Voss. Gottorph. et duo alii puer.—276 Alii *Celestem M.*—277 Maz. fert. *justissima nat.* et sic Zulich. Voss. Arund. et duo alii; duo etiam *cultissima*: Heins. conj. *latissima*.—279 *Rapax* est ex pr. A. Læti, et multis aliis; vulg. *capax*.—280 *Tenedon* vett. libri nonnulli: Heins. scribit *Theben*: Fr. *Tenedum, et vet.* Mox Politianus legebat *Emathionis*, Samothraciam intelligens; aut *Oenopionis*, Chion.—282 Voss. *Carystoīs*: scribitur etiam *Carysteis*.—283 Ed. Gryph. et *Icarion*;

NOTÆ

Refertur] Paulo ante istud explana-
natum.

nullibi cum legas sub Ectionis ditione
fuisse eam, vix dubitandum quin
Theben, ut suadet clariss. Heinsius, sit
legendum: cum præsertim ‘Ectio-
neas Thebas’ meminerit Noster in
Metam. xii. atque inter Antandrum
et Lyrnessim illam urbem aut saltem
cognomina littora propicere potue-
rint, qui Cybelen in Italianam vehebant.

Ectionis] Qui pater Andromaches,
quam Hector habuit uxorem.

281 Cyclades] Insulae Ægæi notis-
simæ.

Lesbo] Quæ Ægæi insula in con-
spectu fere Troadis.

282 Caristeis] A Caristo, Eubœæ
urbe, Andro insulæ oppositæ, istud

278 *Longa*] Longum et angustum
Hellesponii fretum.

279 *Rhœtum*] Quod Trojæ pro-
montorium, in fauibus Hellesponii,
Græcorum classibus olim portum
præbuit.

Sigea] Atius promontorium a dex-
tra, superiori oppositum, quod littori-
bus suum nomen dedit.

280 *Tenedum*] Insulam illam cele-
berrimam e regione Ilii. Ceterum

Tum læva Creten, dextra Pelopeidas undas	285
Deserit: et Veneri sacra Cythera petit.	
Hinc mare Trinacrium, candens ubi tingere ferrum	
Brontesque, et Steropes, Acmonidesque solent:	
Æquoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris	
Prospicit a remis, Ausoniamque tenet.	290
Ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum	
Dividit, et campo liberiore natat.	
Omnis Eques, mixtaque gravis cum Plebe Senatus,	
Obvius ad Thusci fluminis ora venit.	
Procedunt pariter matres, natæque, nurusque,	295
Quæque colunt sanctos virginitate focos.	

Tum relinquit Cretam sinistra, dextra fluctus Pelopeios: atque contendit Cythera dicta Veneri. Hinc mare Siculum, ubi Brontes, et Steropes, atque Acmonides consuverunt tingere ferrum candens; atque præterit Afra maria, et prospicit a remis larvis regna Sardoa, et tenet Italianam. Contigerat ostia, qua Tiberinus influit in mare, et nat aquore latiore. Cuncti equites, et Senatus gravis confusus cum plebe processit obriam ad ora fluvii Thusci. Concurrunt etiam matres, et filiae, atque nurus, quæque

et plurimi lassas ub.—285 Fr. Tunc laev.—287 Unus Bonon. et unus V. ub. fingere ferr.—288 Plurimi Brontes et S. omisso que. Multi etiam Agmonidesq. vel, ut vulg. Emonidesq. Fr. Memonidesq.—289 Duo libri Littoræq. A.—290 Prospicit multi vett. ceteri Despicit, vel Respicit: at Ursin. liber Aspicit.—291 In quibusdam Hostia contig.—295 P. alter Procedunt par. Dein olim edebatur natique, virisque: Junianus, natæque, et tres alii: Ursini liber et Pat. optimus natique, nurusque: lege, natæque, nurusque. Heins.—296 Alter Pet.

NOTÆ

nomen datum.

283 *Icarium*] Mare istud a sinistra relictum priusquam ad Caristea vada pervenirent.

284 *Icarus*] Dædali insignis fabri filius.

285 *Pelopeidas*] Quæ a Pelope dictum Peloponnesum alluant.

286 *Cythera*] Quæ insula inter Cretam et Peloponnesum.

287 *Trinacrium*] Siculum. A tribus enim promontoriis, Pachyno, Libybæo, et Peloro, Sicilia Trinacia etiam dicta.

Ubi] Quia ibi insulæ Vulcaniæ istud dixit.

288 *Brontes*] Nomina hæc sunt Cy-

lopum qui Vulcano in emolliendo ferro et fabricandis fulminibus suam præstant operam. Data autem illa sunt ex re ipsa: *Brontes* siquidem Græce a tonitru; *Steropes* a fulgnre; *Acmonides*, qui Pyracmon Virgilio, dictus ab incude.

289 *Afra*] Mare Libyeum præternavigavit, scilic. Roman petens Cybele, quod ad sinistram reliquit.

Sardoa] Sardiniae, insulæ magnæ, quam a sinistra propicias in Mediterraneano, Roman ex Sicilia contendens.

294 *Obvius*] Ad lapidem illum, si Deus placet, seu Cybelen magnam Deum Matrem excipiendam.

Sedula fune viri contento brachia lassant.
 Vix subit adversas hospita navis aquas.
 Sicca diu tellus fuerat : sitis usserat herbas :
 Sedit limoso pressa carina vado : 300
 Quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat ;
 Adjuvat et fortis voce sonante manus.
 Illa velut medio stabilis sedet insula ponto.
 Attoniti monstro stantque paventque viri.
 Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto : 305
 Nec facies impar nobilitate fuit.
 Casta quidem ; sed non et credita. Rumor iniquus
 Læserat, et falsi criminis acta rea est.
 Cultus, et ornatis varie prodisse capillis,
 Obsuit : ad rigidos prouataque lingua senes. 310

honorant virginitate sacros ignes. Viri fatigant fune lacertos assiduos. Navis peregrina aggre init aquas oppositas. Terra fuerat diu arida, sitis torruerat graminis : navis onerata hæsit in vado limoso. Singuli urgent opus, et contendunt plus quam pro parte, atque ferunt opem strenuis manibus voce elata. Illa stat tanquam insula immota in medio mari : viri stupentes prodigio harent et trepidant. Claudia Quinta stirpem repetebat ab excelsa Clauso : neque vultus fuit pejor nobilitate. Pudica quidem fuit, sed non etiam credita. Fama maligna illam attricerat, et acta est rea facti criminis. Ornatus, atque exiruisse coma varie comta nocuit ; atque lin-

col. castos virg. quatuor sacros.—297 Fr. brach. lapsant.—298 Subit ex plerisque scriptis ; vulg. tulit. Deinde Fr. a pr. manu. quod corr. aversas, et Voss. et alius adversa...aquis.—299 Fr. fuer. tell. inverso ordine.—300 Pro pressa priscae Edd. et scripti tresfessa. Mox Gottorph. et V. carin. solo.—301 Unus Med. ad. operis, pl.—302 Bonon. voc. tonante man.—303 Neapolis mallet ab Atta.—307 Et ex melioribus reposuit Heins. pro vulg. est.—309 Ursin. et ornatos r. p. capillos : alii ornatus variis...capillis : Heinsio placet lectio Codd. Maz. Zulich. Nanger. pr. A. et aliorum ornatis varie p. capillis ; vel ornato...capillo. Pro prodisse quidam fudisse vel posuisse.—310 Sic duo V.

NOTÆ

296 *Quaque*] Vestales.
 297 *Contento*] Quippe quo rem tantam traherent.
 299 *Sitis*] Quod sieccitat Naso imputat, illud ostii Tiberini vitio Historici tribuunt.
 303 *Ita*] Navis, scilicet seu carina.
 305 *Alto*] Antiquo et nobili. Atta Clausus appellatus qui Patriæ hujus familie princeps a Sabinis, priusquam

Appius Claudius diceretur.
 308 *Acta reu*] Falso stupri argubatur.
 310 *Obsuit*] Quia ex cultu nimium curioso corruptæ mentis et corporis conjecturas faciebant: quanquam temere.
Rigidos] Qui in corruptas graviter animadverterent.

Conscia mens recti famæ mendacia risit :

Sed nos in vitium credula turba sumus.

Hæc ubi castarum processit ab agmine matrum,

Et manibus puram fluminis hausit aquam,

Ter caput irrorat, ter tollit in æthera palmas.

315

Quicumque aspiciunt, mente carere putant.

Submissoque genu, vultus in imagine Divæ

Figit, et hos edit, crine jacente, sonos :

Supplicis, alma, tuæ, genitrix fœcunda Deorum,

Accipe sub certa conditione preces.

320

Casta negor. Si tu damnas ; meruisse fatebor.

Morte luam pœnas judice victa Dea.

Sed, si crimen abest, tu nostræ pignora vitæ

Re dabis : et castas casta sequere manus.

Dixit : et exiguo funem conamine traxit.

325

Mira, sed et scena testificata loquar.

qua expedita ad severos senes. Animus conscius recti contempsit mendacia famæ : sed nos sumus agmen credulorum in rituum. Postquam hæc progressæ est a catu pudicarum matrum, atque sumsit manibus aquam puram flurii, ter aspergit caput, ter tendit manus ad cælum. Quotquot rident, arbitrantur eam insanire. Atque genu flexo, convertit faciem in simulacrum Divæ, et emitit has voces capillis neglectis : Alma mater fœcunda Deorum, audi preces tue supplicis sub certa conditione. Non habeor pudica. Si tu damnas, agnoscam dignam esse. Expendam panas morte, victa Dea judice. Ast si crimen nullum est, tu exhibebis facto testimonia nostre ritæ, et pudica cedes manibus pudicis. Absolvit ; et duxit funem levi conatu. Di-

Ursin. Fratris et Statii ; vulg. linguaq. promita sonos.—311 Pro recti quidam ex vett. veri : et nonnulli mend. riæt.—313 F. cast. procedit ab agm. Ursin. et Pet. ad agmina.—314 F. cum duobus aliis fl. haurit aq.—315 Alii toll. ad ath. —318 Olim celebatur Finxit, et hos dixit, er. Neapolis amplectitur scriptum Figit...edit. Pr. A. et edit eos : quidam egit ; Helm. reddit : Heins. conj. peragit.—319 Pet. alter gen. facunda D.—322 Unns Heins. indice pro judice.—323 Gronov. corr. pign. vittæ : Voss. habet curæ.—324 Pro Re dabis V. et septem alii Reddes ; A. et Pol. reddas : et iidem Codd. mox square.—326 Et ex melioribus recepit Heins. pro vulg. in ; et mox loquar pro loquar. Ille tamen putat a Nasonis manu esse sed et scenæ testif. Alii etiam ex vel e scena.

NOTÆ

312 *Creulula*] Quam vere nimis dixit ! Sibi quisque propemodum virtutem videtur ex alieno vitio assuere ; ita in alienum omnes ruunt dedecus.

316 *Mente carere*] Quia, ut videbatur, ista omnia alieno tempore.

318 *Jacente*] Sparso, furentium

Delph., et Var. Clas.

more, aut divino numine correptorum.

320 *Certa*] Optime sane ; nt magis irridere quam precari Deni videantur qui hodie illum sine conditione venerantur.

324 *Re*] Signo quopiam manifesto.

326 *Et scena*] In theatro : ut vera

Ovid.

6 N

Mota Dea est ; sequiturque ducem, laudatque sequendo.

Index lætitiae fertur in astra sonus.

Fluminis ad flexum veniunt : Tiberina priores

Ostia dixerunt, unde sinister abit.

330

Nox aderat : querno religant a stipite funem :

Dantque levi somno corpora functa cibo.

Lux aderat : querno solvunt a stipite funem :

Ante tamen posito thura dedere foco.

Ante coronata puppi sine labe juvencam

335

Mactarunt, operum conjugiique rudem.

Est locus, in Tiberin qua fabricus influit Almo,

Et nomen magno perdit ab amne minor.

Illic purpurea canus cum veste sacerdos

Almonis Dominam sacraque lavit aquis.

340

cam mira, sed et comprobata scena. Dea est tacta ; atque sequitur ducem, et probat sequendo. Vox testis gaudii tollitur ad sidera. Feruntur ad flexum flavi : antiqui vocaverunt Ostia Tiberina, unde larus recedit. Nox adventabat : religant funem a trunco querno, et tradunt levi somno corpora refecta eptis. Dies appropinquabat, solvent funem a trunco querno : prius tamen immiserunt thura igni apposito. Puppi prius coronata immolarunt bovem sine ritio, immunem operum atque conjugii. Est locus, qui fluidus Almo devoleitur in Tiberim, et minor amittit nomen a magno fluvio. Ibi sacerdos canus cum veste purpurea abluit Dominam atque sacra aquis

—330 Nonnulli *Hostiū*.—331 Quatuor libri *Nox* erat : et q. Unus Pat. querunque ligant : et alii solv. in stip.—333 Quatuor libri *Lux* erat et q.—335 Fraueius volebat *Arte cor.* Tum *coronata puppi* est ex emend. Heins. plerumque legebatur *coronarunt puppem*, vel *puppīn* : alter tamen A. *coronarūn* ; quinque alii *coronatūn*.—337 Septem libri in *Tibcri* ; et Fr. *Tiberim*. Hic quoque cum Voss. habet quo pro *qua* ; et Jun. quem. Deinde sex vett. *Almon*.—338 Plerique meliores, teste Heins. ab ; vulg. in.—339 Götterph. *castus* pro *canus*.—

NOTÆ

esse nullus dubitet.

327 *Ducem*] Claudiam, scilicet, pudicam, quæ funem trahebat.

Laudat] Id ipsum quod sequebatur laudabat : non enim, ut vidit ille etiam cæcus Evangelii, Deus audit improbos.

329 *Tiberina*] Tiberini numinis regiam ibi esse volunt.

330 *Sinister abit*] Vertitur in sinistram.

331 *Funem*] Quo navis retinebatur.

336 *Operum conjugiique*] Quæ neque

jugum neque taurum passa.

337 *Almo*] Fluvius parvus est, qui intersecta via Appia hand procul a porta Capena in Tiberim defluit.

339 *Sacerdos*] Ἀρχιεπέψ, quem Arcligallum dixeris.

340 *Dominam sacraque*] Hoc est lapidem parvum furvi atque atri coloris, prominentibus angulis inæqualem, ut refert Arnobius. At enim religionum stultitiam quis unquam possit satis mirari ?

Exululant comites, furiosaque tibia flatur;

Et feriunt molles taurea terga manus.

Claudia præcedit, læto celeberrima vultu;

Credita vix tandem teste pudica Dea.

Ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena: 345

Sparguntur junctæ flore recente boves.

Nasica accepit: templi tunc extitit auctor.

Augustus nunc est: ante Metellus erat.

Substituit hic Erato. Mora fit, si cetera quaeram.

Dic, inquam, parva cur stipe quærat opes? 350

Contulit æs populus; de quo delubra Metellus

Fecit, ait. Dandæ mos stipis inde manet.

Cur vicibus factis ineant convivia, quaero,

Tum magis, indictas concelebrentque dapes.

Almonis. Comites vociferantur, et tibia furiosa inflatur; et manus effæminata tundunt terga taurea. Claudia celeberrima præit facie alacri, vix tandem credita vasta Dea teste. Ipsa sedens pilento est inducta per portam Capenam: boves alligatae currui sparguntur flore novo. Nasica accepit, fuit tunc auctor delubri: Augustus nunc est; Metellus erat prius. Erato hic finem fecit. Longum est si petam cetera. Dic, inquam, quare querat divitias exigua moneta? Plebs, inquit, contulit æs, de quo Metellus condidit templo; inde est mos conferendæ stipis. Peto, quamobrem veniant in convivia per vices, tum etiam magis frequentent epulas indictas.

343 Sa. Cl. procedit, lat.—346 P. Sparg. juncti fl. duo libri vinctæ; tres victæ: et octo rore rec.—347 Sa. Nas. suscepit: templ. Heins. malebat exceptit. Alii non præstitit, non substitut, nam præstitit, [non extitit,] &c. forte scripserit templ. pater extitit; ut hæc Claudia fuerit filia C. Claudii Neronis Censoris, qui locavit ædemi Matris Magnæ in palatio cum collega Livio; teste Liv. xxxix. 37. quod tamen affirmare non audeo: sed cogitandum amplius. Burni.—349 Plurimi cum vulg. sic c. quæro; multi etiam si c. quæro: si c. queram est ex Ursin. pr. A. Maz. Zulich. et tribus aliis: Heins. legebat dic c. quæso.—353 Pro factis Heins. conj. pactis. Tum plurimi ineunt; nūns coëant. Fr. conv. quædam.—354 Maz. mag. invectas, conceal. Tum cur celebrentq. Sa. conce-

NOTÆ

341 *Furiosa*] Quia a furiosis ministris.

342 *Taurea*] Quia ex illis tympana, sine quorum incondito strepitu nihil satis bene ordinatum in tam lepida pompa.

344 *Vix tandem*] Hinc adeoque plebis ingenium disce.

346 *Junctæ*] Ut currum, quo vehetur Cybele, traherent.

347 *Nasica*] P. Scipio Nasica, a

Senatu vir optimus judicatus; qui, si magis Livium audis, acceptam Deam in ostiis Tiberinis, inde ferendam Matronis dedit.

Tunc] Quia primi ex S. C. evexerant illud templum ex fundamentis M. Livius et C. Claudius Censores: quod deinde igne absuntum Augustus aliquie instauraverunt.

350 *Stipe*] Nummo: quem quidem vicatim Phrygii generis vir et mulier

Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit;	355
Captant mutatis sedibus omen idem.	
Institeram, quare primi Megalesia ludi	
Urbe forent nostra: cum Dea, (sensit enim,)	
Illa Deos, inquit, peperit. Cessere parenti:	
Principiumque dati Mater honoris habet.	360
Cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus;	
Cum tanto Phrygia Gallica distet humus?	
Inter, ait, viridem Cybelen altasque Celænas,	
Amnis it insana, nomine Gallus, aqua.	
Qui bibit inde, furiit. Procul hinc discedite, quis est	365
Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furiit.	
Non pudet herbosum, dixi, posuisse moretum	
In Dominiæ mensis? an sua causa subest?	

Quod, inquit, Berecynthia feliciter mutaverit locum, captant idem præsagium mutatis sedibus. Quasieram intensus, cur Megalesia essent primi ludi in nostra Urbe; cum Dea, (namque advertit,) dixit, Illa peperit Deos. Cesserunt Matri: atque Parentis obtinuit principium honoris collati. Quamobrem ergo appellamus Gallos qui se castraverunt; cum terra Gallica sit tanto remota a Phrygia? Fluvius, inquit, nomine Gallus, fluit aqua vesana inter viridem Cybelen atque excelsas Celænas. Qui ex eo potat insanit. Longe hinc fugite quibus est amor sanæ mentis: qui ex eo potat insanit. Non pudet, inquam, adhibuisse herbosum moretum mensis Do-

lebrentq. plerique vett. alii concelebrantq. Heins. totum distich. sic refingere volebat: *Cur r. f. ineunt c. quaso, Mutuita, indictasq. &c. Sed vid. Not. Var.* —357 Fr. *Magalesia*. —362 Plurimi *Cum tantum a P.* Pet. Ursin. et alius dant *tanto*: et Maz. Voss. Arund. et duobus aliis est deest. Tum alter *P. Gallia dist.* —363 Fr. *altusq. Cilenas*. —364 In *P.* et Excerpt. D. A. *it in Scythicas, n. G. aquas*. —367 V. *Nam pud.* Tum Excerpt. D. et *P. herbosam*. —

NOTÆ

per eos dies, quibus Diva per Urbem cerebatur, colligebant.

353 *Vicibus*] Vicissim modo ad hæc modo ad illa convivia per mutuas sodalitates coniunctando: quod quidem prisco verbo ‘mutitare’ appellabant. Instituti vero denique tres viri Epulones, qui ludierum illud et epulare sacrificium curarent, proptersacerorum multitudinem.

354 *Indictas*] Ab ipsis sacerdotibus.

355 *Bene*] Quippe que Romanum in augustinus domicilium concessit.

356 *Mutatis*] Cum per diversas

sodalitates ex convivio in convivium concedunt.

357 *Primæ*] Primo loco et magna celebritate frequentati.

359 *Ille*] Cybele, scilicet.

Cessere] Dii, scilicet.

363 *Celenas*] Strabo tunulum facit Asiae proprie dictæ, in quo et urbs ejusdem nominis. Desiit vero illa, civesque in Apameam, novam urbem hanc procul a veteribus Celænis, translati.

364 *Insana*] Quia insanos facit ea qui bibunt.

Lacte mero veteres usi memorantur et herbis ;	
Sponte sua si quas terra serebat, ait.	370
Candidus elisæ miscetur caseus herbæ ;	
Cognoscat priscos ut Dea prisca cibos.	
POSTERA cum cœlo motis Pallantias astris	
Fulserit ; et niveos Luna levarit equos ;	
Qui dicet, Quondam sacrata est colle Quirini	375
Hac Fortuna die Publica ; verus erit.	
TERTIA lux (memini) Ludis erat : at mihi quidam	
Spectanti senior, contiguusque loco,	
Hæc, ait, illa dies, Libycis qua Cæsar in oris,	
Perfida magnanimi contudit arma Jubæ.	380

minæ? an apponitur sua causa? Antiqui, inquit, dicuntur usi lacte puro atque graninibus, si tellus nonnulla ferebat ultra. Albus caseus miscetur graminibus contusis, ut Dea antiqua cognoscat antiquos cibos. — *Cum sequens Aurora illuxerit, sideribus cœlo pulsis, atque Luna solecerit equos albos, qui dicet, Fortuna publica fuit olim sacrata hac die in monte Quirini, erit verus.* — *Tertia dies, recordor, erat Ludis : at quidam senior, et proximus loco, dixit mihi spectanti, Hac illa dies, qua Cæsar fregit arma perfida fortis Jubæ in oris Libycis. Cæsar erat mihi Imperator, sub*

368 *Voss.* et quatuor alii *sua cura sub.* A. et *Læti cura jubet.* — 369 *Mor.* et *Jun. L.* *novo ret.* Deinde memorantur meliores, non, ut vulg. narrantur. *Voss.* et *alius et herba.* — 370 *Pet.* alter et septem alii *fer. opes.* — 371 *Elisæ Heins.* dedit ex pr. A. Pet. Zulich. *Maz.* aliisque multis pro vulg. *clixæ.* — 372 *Fr. Maz.* et *alii Agnoscat pr.* et *quidam editi primos.* — 374 *Fr.* eum sex scriptis *L.* *lararit eq.* — 375 *Quidam sacrata in valle Q.* et plurimi alii *valle.* *Heins.* scribendum censem *colle Quirino.* — 377 *Multi vett. erat :* sed vulg. *erit :* unus liber *eat.* *Multi hac pro ut ; nonnulli etiam mil.* *quondam.* — 378 *Plurimi vett.*

NOTÆ

367 *Mortuum]* Intritum fuit ex allio, apio, rīta, coriandro, bulbo, et caseo, cum oleo atqne aceto.

illi quam insuper Primigeniam appellarunt, de quo mense sequenti sermo futurus est ; alterum huic de qua nunc agitur, quæ Publica simpliciter.

372 *Priscos]* In quibus certe casens.

377 *Tertia lux]* Post festum publicæ Fortunæ, eo tamen comprehenso die 6. Idus.

373 *Postera cum]* Octavo Idus Apr. adeoque mensis die sexto.

378 *Senior]* Qui ad Julianæ victoriæ memoriam videntur certe instituti ; ut ex sequentibus patet.

Motis] Quia Anroræ tum Solis adventante majore luce cetera astra obscurantur.

379 *Dies]* Quintilis antiqui fuit 26. anni ab U. C. 707. quo quidem Cæsar Fastos correxit, annunque ad Solis

Pallantias] Aurora Pallantis ex Titanum genere filia.

374 *Levarit]* Jugo, scilicet, atque adeo ipsa, surgente Sole, occiderit.

375 *Colle Quirini]* In monte Quirinali duo fuerunt templa Fortunæ publicæ consecrata ; alterum quidem

Dux mihi Cæsar erat, sub quo meruisse Tribunus
Glorior. Officio præfuit ille meo.

Hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
Inter bis quinos usus honore Viros.

Plura locuturi subito seducimur imbre.

385

Pendula cœlestes Libra movebat aquas.

Ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,
Ensifer Orion æquore mersus erit.

PROXIMA victricem cum Romam inspexerit Eos,

Et dederit Phœbo stella fugata locum ;

390

quo glorior militasse Tribunus. Ille præfuit meo muneri. Ego meam feci hanc sedem bello, tu pace, usus honore inter Decemviro. Plura dicturi divellimus repente nimbo. Libra pendula ciebat aquas cœlestes. Prinsquam tamen ultima dies finem faciat spectaculis, Orion ensifer erit mersus mari.—Cum sequens Aurora viderit Romanum victricem, atque astra depulsa fecerint locum Apollini, Circus erit cœleber

continuusque.—381 Maz. Zulich. Voss. et tres alii mer. tribunal.—382 Unus Mor. Gratulor: off. et quidam scripti cum vulg. officiis.—385 Seducimur recepit Heins. ex Maz. Zulich. et Erfurt. pro vulg. subducimur.—386 Duo scripti in or. equos.—387 Unus liber quem fulva di.—388 Meliores, teste Heins. En-

NOTÆ

cursum, utin Ægypto didicerat, magna laude accommodavit.

Libycis] In Africa; ubi adversus Jubam Mauritaniae regem, Catonem, Scipionem, partiumque naufragarum reliquias, atrocius multo quam in Pharsalia Cæsar certavit.

380 Contudit] Strages vero ab illo rege cœpit; qui fusis fugatisque suis, postquam sese recepisset in regiam, magnifice epulatus, super mensas et pocula Petreio fugæ comiti sese jugulandum præbuit. Observa autem quam prudenter de civibus victoriam dissimulet Poëta.

381 Mihi] Senioris verba sunt, qui sub Cæsare militasse in Africa gloria tur.

383 Hanc] In Magistratum sub sellis ad Idus spectandos.

Pace] Quia Decemvir Naso litibus judicandis; ut non obscure etiam ex

locis quibusdam Tristium colligitur, quibus et fortunam reorum et privatas res sine crimine a se constitutas fuisse testatur.

386 Libra] Quæ 6. Idus occasu suo imbræ movet.

388 Orion] Hic insignis fuit venator, de quo Poëtæ plurima atque diversa. In cœlum translatus lucidissimum sidus, nimbosum tamen, ortu atque occasu suo, constituit. De occasu autem Heliaco hic agitur, quem non temere ad 5. ant 4. Idus pro sideris magnitudine retuleris. Quin et sequentium dierum, si accuratam rationem ex Nasonis mente habueris, ad 3. Idus Orionis occasum protuleris.

389 Proxima] Pridie Idus, ut ex sequentis diei enarratione patebit.

Eos] Aurora.

390 Fugata] Quia Solis splendore absorbentur alia astra.

Circus erit pompa celeber, numeroque Deorum :

Primaque ventosis palma petetur equis.

Hi Cereris Ludi : non est opus indice causa :

Sponte Deæ munus promeritumque patent.

Messis erant primis virides mortalibus herbæ ; 395

Quas tellus nullo solicitante dabat.

Et modo carpebant vivaci cespite gramen ;

Nunc epulæ tenera fronde cacumen erant.

Postmodo glans nata est. Bene erat jam glande reperta :

Duraque magnificas quercus habebat opes. 400

Prima Ceres homini ad meliora alimenta vocato

Mutavit glandes utiliore cibo.

Illa jugo tauros collum præbere coëgit :

Tum primum soles eruta vidi humus.

pompa atque numero Deorum ; primaque palma petetur equis velocibus. Hi Ludi Cereris : non est opus causa indice. Donum aique meritum Deæ ultro se prodant. Gramina virentia, que terra proferebat nullo cogente, crant messis primis hominibus. Et nunc vellebant herbas ex gleba vivaci, nunc dapes erant fastigium foliis tencris. Post paulo glans inventa est : bene jam erat glande inventa : atque quercus habebat amplias divitias. Prima Ceres mutavit glandes alimento meliore, homine vocato ad cibos jucundiores. Illa coëgit boves submittere cervices jugo : tum primum

siger O.—391 Quædam Edd. *celebris pro celeber*.—393 *Hi* est ex corr. Heins. aliis *Hic*, vel *Hinc*. Idem ex præstantioribus *causa* recepit *pro vulg. cause*.—394 Patent unus Med. quod placet Heins. *præ vulg. patet*.—395 Pro *Messis* plurimi *Panis*; multi etiam erat. Voss. Be. et alius *Panis erat primus vir. Fr. vir. primis, inverso ordine*.—397 *Viraci* Heins. protulit ex Ursin. Nanger. et aliis nonnullis; vulg. edebatur *virax e*: Bonon. *viro de*: duo libri *virax ex*, multi *de*, et duo *in*.—398 Sa. et Fr. et plurimi alii *cacum. crat*.—399 Quatuor libri *glans orta est*.—400 Unus Cod. *Puraque. Mox*, Heins. malebat *munificas q*, sed quia *bene esse de lauto convivio dicitur*, Burn. *vulgatam retinet*.—401 *Homini* Heins. rescriptis ex Maz. Zulich. Voss. pr. A. et tribus alius pro *vulg. homine*: *τὸ alimenta abest a tribus*; unde Heins. vs. refingere vellet: *Prima C. homini eiecta ad m. v. Be. habet Pabula prima C. homine ad m. v. duo hominem ad m. vocavit*: Voss. et Pet. *homini...vocato*. Duo etiam *ad m. elementa v*.—403 Pet. *jugis pro jugo*.—404 Maz. *Dum prim. Tum Ed. pr. sulcos er*.—

NOTÆ

391 *Circus*] Maximus, scilicet, quem Tarquiinius Priscus inter Aventinum et Palatum extruxit; de cuius pompis et ludis plurima in superioribus vidimus.

Deorum] Qnorum imagines transvelhi solitas ludi Circensibus jam quoque sœpe dictum.

392 *Ventosis*] Levitate ventis com-

parandis.

Palma] Cujus arboris ramus victori datur.

393 *Hi*] Qui quidem a duodecima Aprilis die incipiunt.

394 *Sponte*] Siquidem quotidie muneribus ejus fruimur.

400 *Magnificas*] Modo quis suillam naturam induerit.

Æs erat in pretio: chalybeia massa latebat.

405

Heu quam perpetuo debuit illa tegi!

Pace Ceres lœtâ est. At vos optate, coloni,

Perpetuam Pacem, perpetuumque Ducem.

Farra Deæ, micæque licet salientis honorem

Detis, et in veteres thurea grana focos.

410

Et, si thura aberunt, unctas accendite tædas.

Parva bona Cereri, sint modo casta, placent.

A bove succincti cultros removete ministri.

Bos aret: ignavam sacrificeate suem.

Apta jugo cervix non est ferienda securi:

415

Vivat, et in dura sæpe laboret humo.

Exigit ipse locus, raptus ut virginis edam.

Plura recognoscet: pauca docendus eris.

terra inversa aspergit Solem. Æs magni pendebatur, massa chalybeia defossa erat. Heu quam illa debuit semper latere! Ceres gaudet Pace. At vos, agricolæ, expediti votis Pacem immortalem, et Ducem immortalem. Potestis offerre Deæ frumenta, atque honorem micæ salientis, atque grana thurea in antiquas aras. Et si thura deerunt, accendite faces unctas. Exigua grata sunt bona Cereri; modo sint sincera. Sacerdotes succincti tollite cultros a bove. Bos colat terram: mactate signem porcanti. Collum idoneum jugo non est mactandum bipenni. Vita fruatur, et sæpe laboret in dura terra. Ipse locus requirit ut dicam raptus puellæ. Plura

405 Voss. *Res pro Æs;* et V. et Pet. *in pretium.* Tum olim edebatur *chalybis* jam mass. pro quo Pet. *chalybe* jam; et Nauger. *chalybeia;* bene, judice Heins. In pr. A. et Læti *chalybaeque* mass. *latebat;* *latebat* etiam in Erfurt. et aliis nonnullis; patebat erat in uno Cod. sed vulg. *placebat.*—406 Vulg. *Heu,* *heu* *perpetu-* Liber Ursin. et opt. V. *Eheu:* at Læti cod. pr. Bonon. et tres alii *Heu* *quam.*—407 Pro *at plurimi et.* *Optate* *meliores*, teste Heins, *ceteri orate.*—

408 *Perpetuumq.* est ex Maz. Zulich. et multis aliis: vulg. *pacificumq.* et Pet. *pacificerunt.*—409 Arund. *salient.* in ore.—410 Unus Mor. vet. *thura liquata foc.* Maz. *aurea dona.*—411 Ed. Neapol. Sed pro *Et:* F. At. Dein tres scripti *thur.* alerint. Tum quatuor junctas accend. et Pat. *accend.* *pinus.*—412 Gottorph. *Pauca bon.* Mox A. si mod. et Pat. *dummodo.*—413 Quinque libri succ. *culturum rem.* Gottorph. etiam prohibete ministr.—414 Alii *ignarum.*—415 Quatuor libri cert. et non feriend.—417 Fr. ille pro *ipse.*—418 Arund. Pol. Fr. et sep-

NOTÆ

405 *Æs]* Propter usus rusticos.

406 *Debet]* Ut nulla bellorum et
uccis instrumenta essent.

407 *Læta]* Quia per pacem agri
exercentur.

408 *Perpetuum]* Tiberii in gratiam
hæc dicta, quasi pacis vindex certis-
simus fuerit.

409 *Licet]* Atque adeo exiguis
donis contenta est.

Sulientis] Sal namque in igne
crepitat et salit.

412 *Casta]* Pia et casta mente
oblata.

414 *Ignarum]* Ex illa enim viva
præter grunnitum et lutum nihil per-

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; a positu nomen adeptæ loci. 420

Grata domus Cereri. Multas ibi possidet urbes;
In quibus est culto fertilis Henna solo.

Frigida cœlestum matres Arethusa vocarat.
Venerat ad sacras et Dea flava dapes.

Filia, consuetis ut erat comitata puellis,
Errabat nudo per sua prata pede. 425

Valle sub umbrosa locus est, aspergine multa
Uvidus ex alto desilientis aquæ.

recognoscet, pauca eris monendus. Terra Sicula porrigitur in mare latum tribus promontoriis; habuit nomen a forma loci. Sedes accepta Ceveri: ibi habet multas urbes, inter quas Henna feraæ est solo exculta. Frigida Arethusa invitataverat matres Deorum. Dea flava venerat quoque ad sacras epulas. Filia, stipata sicuti erat puellis solitis vagabatur per prata pede nudo. Locus est sub ralle opaca, humidus multa aspergine aquæ cadentis ex sublimi. Tot erant illic colores, quot natura

ten alii *Plur. recognoscens*; noui nulli etiam *recognoscet*; at Heins. malit *recognoscet*.—419 Sa. et duo alii *vast.* descendit in *aq.* Mor. tert. *præcurrerit*.—420 R. et quinque alii *Tr. appositum nom. P. appositi*; multi alii *appositu. Pat. adept. locus*.—421 *Ibi* est ex Zulich. et altero A. pro *vulg. ea*: at Pet. *Da*.—422 *Iu* vet. Neapolis *celsi* pro *culto*. Mox Fr. *Ethna loco*; et in *voc. loco* dat *solo pro var. lect.*—423 Fr. *Frig. cœlestes matr.*—428 Pro *vulg. Humidus ex alt.*

NOTÆ

cipitur.

417 *Exigit*] Quoniam de Cereris sacris agitur.

Virginis] Proserpinæ, scilicet, filiæ Cereris a Plutone raptæ.

418 *Recognoscet*] Tibi nota intelleges.

419 *Terra*] Fabulam narrare oecipit.

420 *Trinacris*] Sicilia eo nomine a tribus promontoriis, Lilybæo, Panthino, et Peloro, in mare excurrentibus, adeoque positu, situ, et forma triangulari, dicta.

421 *Grata*] Cum ob fragmentationem, tum ob cultum, atque inelytam virorum religionem.

422 *Henna*] In media Sicilia ea urbs, cuius campus in floribus semper, et omni vernus die. Ibi vero fanum

habnit Ceres binaque in eo simulacula, marmoreum alterum, alterum æreum modicum eum facibus, sed excellens et perantiquum, ut testatur Cicero.

423 *Cœlestum matres*] Deas Deorum genitrices.

Arethusa] Nympha Syracusani fontis frigidissimi, quam ideo Cererem ad convivium vocasse Poëtæ fixerunt, ut Plutoni rapiendæ Proserpinæ, matris custodia remota, occasio daretur.

424 *Dea flava*] Ceres, scilicet, quæ eo colore et vulnū propter slavescentes spicas fingitur.

425 *Filia*] Cereris, scilicet, Proserpinæ.

427 *Locus*] Præter prata et flores, humi demersum sicut foramen, et specus illa celebris; qua Ditem seu

Tot fuerant illic, quot habet natura, colores :

Pictaque dissimili flore nitebat humus.

430

Quam simul aspexit; Comites, accedite, dixit;

Et mecum vestros flore replete sinus.

Præda puellares animos prolectat inanis,

Et non sentitur sedulitate labor.

Hæc implet lento calathos e vimine textos :

435

Hæc gremium, laxos degravat illa sinus.

Illa legit calthas: huic sunt violaria curæ :

Illa papavereas subsecat ungue comas.

Illas, Hyacinthe, tenes: illas, Amarante, moraris :

Pars thyma, pars casiam, pars meliloton amaut.

440

Plurima lecta rosa est; et sunt sine nomine flores.

Ipsa crocos tenues, liliaque alba legit.

habet; atque terra splendebat picta flore dissimili. Quam statim atque vidit, Comites, inquit, adeste, et cumulate mecum sinus vestros floribus. Præda levis trahit mentes puellares, neque labor sentitur ariditate. Hæc cunnulat quas illas factos ex flexiti vimine. Hæc implet gremium, illa sinus solutos. Illa colligit calthas: violaria placent huic: illa revellit ungue culmina papaverea. Hyacinthe, moraris has; Amarante, detines illas: pars diligunt thymum, pars casiam, pars meliloton. Multa rosa collecta est; atque sunt flores sine nomine. Ipsa colligil partos crocos, et lilia

Ciofianus profert *Uridus* ex uno V. et ex ora lib. Statii.—429 Pro fuerant ‘Ursini liber, florent: quod placeret, nisi flore sequeretur. Seribo, *Tot vernant illic*; et sequenti versu, *flore renidet humus*, pro *nitebat*: nam unus Patavinus melioris notæ, ridebat, aliis, tirebat. Exaratum fuerat, *flore nitet*, aut *nilet*, pro *renidet*; et *verant*, pro *vernant*, superiori versu: hinc natus error.’ Heins.—431 P. et R. *Quos sim.* Thuan. *Quas*; alins *Quem*; A. *Quæ*; duo *Quod*.—432 Unus liber *Aetnae nostros flor. replete sin.* Ex scriptis Heins, reposuit *Vestrus...* *replete pro vulg. plenos...referte.*—433 *Prolectat* est ex Pet. et Ursin. vulg. *oblectat*: nonnulli autem *detectat*.—434 *Pto* sentitur Heins. conj. *sentitus*. ‘Nescio an *sentitus* se tueri possit.’ Burm.—435 *Be. calath. ex vim. factos*: Heins. dedit *textos* ex Voss. pr. A. Zulich. Maz. Lat. pr. F. cum multis aliis; vulg. *nexos*.—436 Neapolis protulit *laxos ex libro scripto*; vulg. *lapsos*.—438 Fr. *Ill. papavera subs.*—440 Olim legebatur *Pars thym. p. rorea, p. sed pars casium optimus* Ursini liber et Nangerianus: tres alii, *parsque rosas*: multi, *pars rores*: Strozze codex, *pars crorem*: aliis, *pars violas*.—441 Alii sunt et inverso ordine; pro quibus Heins. reponere volebat

NOTE

Orcum aut Plutonem ad Proserpinæ raptum produisse fama a Poëtis emanavit.

433 *Inanis*] Quia cito marcescant flores.

434 *Sedulitate*] Florum legendorum

stuljo.

437 *Calthas*] Des Soucis.

440 *Casiam*] Rosmarinus est forte. *Roress* enim in multis etiam Manusc. reperitur: neque alter ex Dalechampio credideris.

Carpendi studio paulatim longius itur :
 Et dominam casu nulla secuta comes.
Hanc videt, et visam patruus velociter ausert; 445
 Regnaque cœruleis in sua portat equis.
Illa quidem clamabat, Io, carissima mater,
 Auferor; ipsa suos abscideratque sinus.
Panditur interea Diti via : jamque diurnum
 Lumen inassueti vix patiuntur equi. 450
At chorus æqualis, cumulatis flore canistris,
 Persephone, clamant, ad tua dona veni.
Ut clamata silet, moutes ululatibus implent ;
 Et feriunt moestæ pectora nuda manus.
Attonita est plangore Ceres ; modo venerat Hennam : 455
Nec mora, Me miseram, filia, dixit, ubi es ?

candida. Longius itur paulatim desiderio colligendi: et forte nulla comes secuta dominam. Patruus hanc aspicit, et celeriter abripit risum; utque rebit in sua regna equis fuscis. Illa quidem vociferatur. Io, mater dilectissima, abripior; atque ipsa lacerarerat suos sinus. Interea via aperitur Diti: jamque rix equi insoliti tolerant lucem diurnam. At turbu conitum, quas illis repletis floribus, clamant, Persephone, accede ad tua munera. Postquam rovata tacet, implent colles clamoribus; atque manus tristes plangunt pectora aperta. Ceres obstupuit plangore; modo redierat Hennam; et sine cunctatione, Me infelicem, ait, ubinam es, filia? Amens

lecti.—447 Tert. Mor. quid. clamat jam jam cariss. Voss. clamat Io, Io. Mor. sec. Io, comitesque parentes.—448 Multi vett. su. excideratque; pr. A. abstuleratq.—449 Alii namque diurn.—450 Plurimi non pro vix.—451 Ursini [et octo libri] cumulato flore ministrae: unus V. cumulato flore ministri: alii septem ejusdem Bibliotheca et Statii, cumulatae flore ministrae: magis placet. Ciofan. Scribe cum meo libro, cumulatae: nec sane spernendus alter, in quo, cumulatae flore canistris. Neapol. Cumulatis canistris pr. Edd. cod. Nangerii, et quatuor Heins.—452 Pro dona pr. A. vota; venuste, Heins. judice.—453 Ut ex melioribus dedit Heins, vulg. Et. Mox Fr. ululantibus impl.—454 Mastæ manus ex Ursin. Nanger. et uno Pat. alii mastæ manus. Quidam etiam jer. nuda pect. mæsta manus.—456 Nonnulli clamat pro dixit.—457 Meliores,

NOTÆ

442 *Ipsa*] Proserpina, scilicet.
 444 *Casu*] Quia omnes, scilicet, legendis floribus intentæ.
 445 *Patruus*] Pluto, qui Cerceris frater, si fabulam sequeris; Orcus Rex Molossorum, si Eusebium audis.
 446 *Cœruleis*] Fuscis et subnigris; quales regis Inferorum decet esse.
Regna sua] Erebum, scilicet.

449 *Panditur*] Antrum supra memoravimus, qua ad sua regna descendit Pluto.
 451 *Æqualis*] Quia ejusdem ferme ætatis comites habuit Proserpina seu Persephone.
 453 *Implent*] Quia magno gemitu ac ululatu amissam dominam requirebant.

Mentis inops rapitur: quales audire solemus
 Threicetas fusis Mænadas ire comis.
 Ut vitulo mugit sua mater ab ubere rapto,
 Et querit fætus per nemus omne suos; 460
 Sic Dea: nec retinet gemitus, et concita cursu
 Fertur; et e campus incipit, Henna, tuis.
 Inde puerilis nacta est vestigia plantæ;
 Et pressam noto pondere vidit humum.
 Forsitan illa dies errori summa fuisset, 465
 Si non turbassent signa reperta sues.
 Jamque Leontinos Amenanaque flumina cursu
 Praeterit, et ripas, herbifer Aci, tuas:
 Praeterit et Cyanen, et fontem lenis Anapi,
 Et te, vorticibus non adeunde Gela. 470

aufertur; quales consuerimus audire Mænadas Threicetas incedere capillis effusis. Quemadmodum mater sua mugit, ritulo detracto ab ubere, atque quarit partus suos per omnem sylvam: ita Dea, atque concita cursu rapitur, neque reprimit gemitus: et incipit ex tuis arris, Henna. Inde inventit signa pedis puerilis, et adverbit terram notatam onere cognito. Forte illa dies fuisset ultima discursibus, nisi porei invertissent vestigia inventa. Jamque prætergressu est cursu Leontinos et flumina Amenana, atque ripas tuas, Aci herbace: præterit quoque Cyanen, et fontem lenis Anapi; et te, Gela, non adeunde propter voragini. Præterierat Ortygian, Mega-

teste Heins. quales; alii ut quas.—458 Pro fusis, alii pussis, vel sparsis. Fr. etiam Manades.—460 Unus V. Et queritur fact. —461 Fr. ret. gematum, sed c. currit: plures etiam alii currit.—462 Plurimi a pro e.—464 Nota vett. plerique; alii natæ.—465 F. Fors. ille di. ut summa sit substantivum. Mox ex Zulich. errori Heins. recepit, quasi elegantis quam vulg. erroris: Nanger, errorum.—466 Voss. pr. A. et quinque alii siga. repente su.—467 Scribuntur etiam Amenenaq. Amenaq. Anisenaq. Amasenaq. Antenaq. Anienaq. et similia: Fr. Menenaq. mania curs.—469 Fontem ex duodecim scriptis Heins. edidit pro vulg. fontes. Tum Voss. letis Anapi; Maz. Apani.

NOTÆ

458 *Manadas*] Bacchus Thracias dicit, quibus ab immisso Bacchi furore et insania Graece illud datum nomen.

465 *Illa*] Qua caput quare.

466 *Turbassent*] Rostro pedibusque terram, atque adeo Proserpinae vestigia, invertendo.

467 *Leontinos*] Leontini urbs inter Catauanam et Hybliam, versus mare Siculum.

Amenana] Amenani fluvii ad Aet-

nam montem.

468 *Aci*] Fluvius est, seu fons potius Aetnae montis, in quem mutatus Galateæ dilectissimus ille Acis, quem Polypheus saxo illiserat.

469 *Cyanen*] Syracusani agri fontem.

Anapi] Fluvius est cui Cyane comincetur.

470 *Gela*] Hie vastis fertur vorticibus in mare inter Agrigentum et

Liquerat Ortygien, Megareaque, Pantagienque,
 Quaque Simetheas accipit æquor aquas,
 Antraque Cyclopum, positis exusta caminis,
 Quique locus curvæ nomina falcis habet :
 Himeraque, et Didymen, Acragantaque, Tauromenonque ;
 Sacrorumque Melan pascua læta boum. 476
 Hinc Camerinam adit, Thapsonque et Heloria tempe ;
 Quaque patet Zephyro semper apertus Eryx.

reaque, Pantagienque, et qua mare excipit aquas Simetheas, atque speluncas Cyclopum incensus caminis appositis, et locum qui obtinet nomina curvæ falcis; Himeraque, et Didymen, Acragantaque, Tauromenonque, et Melan pascua pinguis boum sacrorum. Hinc accedit Camerinam, Thapsonque, et Heloria tempe, et qua vastus

—470 Fr. te, verticibus non.—471 Alii Ortygiam, vel Ortygian.—474 Arund. et Excerpt. D. Quodque S.—475 Scribitur etiam Agracanta vel Agraganta. Tum alii Tauromenonque.—476 Alii Sacraturumque; et Excerpt. D. P. et duo alii Sacraturumque. Tum meliores Melan; ceteri Melan.—477 Alii Camerinum vel Camerina; Thapsusque: et Oloria.—478 Ex melioribus Heins. dedit

NOTÆ

Syraenus: diciturque hodie Fiume di Terranova.

471 *Ortygien*] Quæ ponte olim Syracusis annexa insula.

Megarea] Quæ ad Megaram nrbem, hand procul a Catana, spectabant.

Pantagien] Pantagias seu Pantagies parvus sed rapidissimus fluvius, murmur magno per saxa in mare, non longe a Catana, decurrens.

472 *Simetheas*] Simethi, fluvii prope Catanaam et Cyclopum scopulos.

473 *Antra*] Ætnæ monte, ubi Cyclopes Vulcani ministri ferrariam exercere etiam dicuntur.

474 *Locus*] A falce Drepano etiam nomen. Verum Messanam intelligentiam esse ex chorographia, et ex eo quod multo post Erycem nominet Poëta, ad cuius radices sita civitas Drepanitana, non dubitat illustriss. Neapolis.

475 *Himera*] Fluminum magnum, urbemque eo nomine habet Sicilia.

Didymen] Ex insulis Lipareorum, quæ et Æoliæ seu Vulcaniae dicuntur,

Siciliæ adjacentibus est una. Sed insulæ Injus urbem hanc potius fuisse credideris.

Araganta] Siciliæ oppidum inter Pachynum et Lilybæum promontoria; quod Latini Agrigentum dixerunt.

Tauromenon] Urbs quoque Siciliæ inter Pachynum et Pelorum.

476 *Sacrorum*] Sacris destinatorum.

Melan] Fluminum facit Siciliæ, ut vides, quo nomine plures alibi reperiuntur.

477 *Camerinan*] Siciliæ oppidum.

Thapson] Insula est parva juxta Syracusas, quam Servius pene fluctui parem facit.

Heloria] Quæ ad Helorum fluminum, non longe a Pachyno, Thessalicis similia.

Tempc] Locum Thessaliciæ amoenissimum sèpius vidimus in superioribus.

478 *Eryx*] Mons Siciliæ iuter Drepanum et Panormum urbes, ubi Veneris templum illud ornatissimum, a quo Erycina dicta est.

Jamque Peloriaden, Lilybeaque, jamque Pachynon		
Lustrarat, terræ cornua trina suæ.		480
Quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querelis		
Implet: ut amissum cum gemit ales Ityn.		
Perque vices modo, Persephone, modo, Filia, clamat.		
Clamat, et alternis nomen utrumque ciet.		
Sed neque Persephone Cererem, neque filia matrem		485
Audit: et alternis nomen utrumque perit.		
Unaque, pastorem vidisset an arva colentem,		
Vox erat, Hac gressus siqua puella talit?		
Jam color unus inest rebus; tenebrisque teguntur		
Omnia: jam vigiles conticuere canes.		490
Alta jacet vasti super ora Typhoëos Ætnæ,		
Cujus anhelatis ignibus ardet humus.		

Eryx semper apertus est Zephyro. Jamque pererraverat Peloriaden, Lilybeumque, atque Pachynum, prima cornua terræ sue. Quacumque incedit, implet omnia loca luctuosis questibus: ut cum avis luget Ityn sublatum. Et clamat per vices nunc, Persephone, nunc, Filia; et frequentat utrumque nomen alternis vicibus. Sed neque Persephone audit Cererem, neque filia matrem; et nomen utrumque perit per vices. Atque, sen vidisset pastorem un agricolam, una vox crat, Equa purilla hue præterit! Jam color unus est rebus, atque omnia absconduntur tenebris: jam canes vigiles siluerunt. Ætna excelsa imposita est super ora ingentis Typhæi, cuius igni-

pater; bæteri jaet.—479 Fr. cum aliis Peloriadem.—480 Trina recepit Heins. ex emend. Jan. Vltii pro vulg. prima.—482 Ed. Neapol. et Jun. Cod. amiss. congregit al. Deinde Fr. cum aliis Ithim.—483 Pet. et alias Perg. vicem mod. Mox pro clamat plurimæ Edd. mater.—484 alter Vocibus altern.—485 Fr. nec in utroque loco pro neque.—486 Fr. et alterius nom.—487 Vulgo edebatur Vinque; quod, teste Burm. est in uno tantum Cod. Mox A. vid. ut arv. tres in.—488 Siqua omnes fere scripti; recte: si pro an. Burm. Alii ecqua.—490 Pembr. Omn. perrigiles.—491 Fr. vastis Ethna: alii etiam Ætna.—

NOTÆ

479 *Peloriaden*] Promontorium illud dicit quod extremam Italiam spectat, a Peloro Annibalis gubernatore ibi imperfecto donominatum.

Lilybea] Aliud Siciliæ promontorium, spectans Sardiniam.

Pachynon] Tertium Siciliæ promontorium.

480 *Cornua*] Promontoria cornua appellat, quia prima in mare incurront, totamque insulam videntur tueri.

482 *Ales*] Proenes et Philomelæ fabulam habes in Metam. quæ tibi si minus nota, eo ne pigeat redire.

Ityn] Terei fuit filius, a matre Proene jugulatus; cuius tamen transmittata dolet vices.

489 *Unus*] Opacus, scilicet, aut niger.

491 *Typhoëos*] Quem gigantem a Jove Ætnæ Siciliæ monti aut certe toti insulæ suppositum non semel habuimus.

Illic accedit geminas pro lampade pinus :
 Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.
 Est specus exesi structura pumicis asper ; 495
 Non homini regio, non adeunda feræ :
 Quo simul ac venit, frænatos curribus angues
 Jungit, et æquoreas sicca pererrat aquas.
 Effugit et Syrtes, et te, Zanclæa Charybdi ;
 Et vos, Nisæi, naufraga monstra, canes ; 500
 Hadriacumque patens late, bimaremque Corinthon.
 Sic venit ad portus, Attica terra, tuos.
 Hic primum sedit gelido mœstissima saxo.
 Illud Cecropidæ nunc quoque triste vocant.

bus efflatis terra incensa est. Accedit ibi duas pinus pro lampade : hinc fax etiam adhibetur sacris Cereris. Est antrum horridum structura pumicis erosî, locus non adeundus homini neque feræ : quo statim alque pervenit alligil serpentes frænatos curribus, et sicca perambulat aquas marinas. Vitavit et Syrtes, et te, Charybdi Zanclæa, et vos, caues Nisæi, monstra naufraga, et vastum Hadriacum, et Corinthum bimarem. Ita venit ad tuos portus, terra Attica. Hic primum tristissimum requievit in rupe frigida. Cecropidæ appellant eam nunc etiam Mæstam. Mansit

492 *Cant. Cuj. ab elatis ign.*—494 *Be. Hinc Cereri sacr.*—496 *Homini Heins.* dedit ex Ursin. Voss. pr. A. Læti, Maz. Zulich. Nauger. et multis aliis pro vulg. facilis.—497 *Meliores*, teste Heins. adrenit pro ac venit.—498 *Alii Junxit*, et.—499 *Effug.* ad *S. vulg.* ‘et *S. meliores*. Lege etiam ex uno Med. *Charybdi pro Charybdis.*’ Heins.—500 *Pro Nisæi aliis Scyllæi*; et nnus A. *Phorci*. Mox quidam ex melioribus, teste Heins. naufr. turbu, can.—

NOTE

492 *Cujus*] Typhoëi, scilicet, qui Ætnæas flamas ore illo eructare dicitur.

Humus] Ætnæa, scilicet, quæque illi adjacet.

493 *Piaus*] Quæ lucem noctu quærenti præberent.

497 *Angues*] Qui Cereris currum trahere finguntur.

499 *Syrtes*] Quæ loca vadosa maris Libyci dicuntur proprie; hoc in loco pro Scylla et Charybdi Sienli freti voraginibus proximis locis sumuntur.

Zanclæa] A Zanclæ, quæ deinde Messana dicta est, proxima vorago Charybdis nomen sortita.

500 *Nisæi*] Scyllæ Phorci filiæ,

quam et alibi cum altera Nisi confundit Poëta, metamorphosim in famosum illud monstrum seu scopulum, de quo nunc agitur, jam sæpe retulimus.

501 *Hadriacum*] Mare, scilicet, quod et Supernum dicitur, partes Italiae Septentrionales allnens.

Bimarem] Quia Ægæum simul et Ionium prospicit.

504 *Cecropidæ*] Athenienses, qui a Cecrope reg' sic dicti.

Triste] Ἀγέλαστον πέτραν prope putatum Καλλίχορον dixerunt Græci; ubi primum aliquid in Cereris honorem celebratum.

Sub Jove duravit multis immota diebus,	505
Et Lunæ patiens, et pluvialis aquæ.	
Fors sua cuique loco est : quo nunc Cerealis Eleusin,	
Dicitur hoc Celei rura fuisse senis.	
Ille domum glandes excussaque mora rubetis	
Portat, et arsuris arida ligna focis.	510
Filia parva duas redigebat rupe capellas ;	
Et tener in cunis filius æger erat.	
Mater, ait virgo, (mota est Dea nomine matris,) Quid facis in solis incomitata jugis ?	
Reststitit et senior, quamvis onus urget : et orat	515
Tecta suæ subeat quantulacumque casæ.	
Illa negat : (simularat anum, mitraque capillos	
Presserat :) instanti talia dieta refert :	
Sospes eas, semperque parens : mihi filia raptæ est.	
Heu melior quanto sors tua sorte mea !	520

imnotæ sub dio multis diebus, patiens et Lunæ et aquæ pluvialis. Sors sua est cuique loco. Aiunt co, quo nunc Eleusin Cerealis, fuisse arva senis Celei. Ille fert domum glandes, et mora dæcta rubetis, atque ligna sicca focis arsuris. Parva filia reducerbat montibus duas capellas; atque tener filius morbidus erat in cunis. Parens, inquit puer, (Dea tacta est nomine parentis,) quid agis sola in collibus desertis? Senex etiam constitit, quamvis onus gravat, atque precatur ut ingrediatur tecla quantulacumque sui tingurii. Illa recusal; formam inducat anus, atque texerat comam mitra. Reddit hujusmodi verba urgenti: Discedas incolumis et semper puter: mihi filia sublata est. Heu quam tuæ conditio est potior conditione

501 Pro patens Sa. petens.—505 R. mult. ignota dich.—507. 508 Sic Heins, distich. constituit; olim legebatur, qui nunc C. Eleusin Dicitur, hic C. r. fuere s. Sed quo nunc est in Ursin. Pat. et tribus aliis: Be. nam qui; Jun. nam quæ; quinque scripti ubi nunc. Dein melhores, teste Heins. Eleusin. Mox hoc exhibet Ursin. at unus Pat. hæc...fuisse; Helm. hic, et aliis hoc fuisse.—511 Rupe Heins. recepit ex Ursin. et uno Pat. pro vulg. mense: Jun. et Be. forte.—513 Fr. est de nom.—514 Duo scripti sol. non comitata: et Voss. cum quibusdam aliis jugis pro locis.—515 Reststitit Heins. rescripsit ex Zulich. Maz. pr. A. Arund. et aliis nonnullis; vulg. Persitit. Mox Jun. et Be. on. urgeat, orat.—516 Unus lib. ut subc. et plurimi quadiacumque.—517 Pet. neg. simulacrit un.—520 Fr. mea cst.—521 Unus lib. laer. decorum est. Fr. est deest.

NOTÆ

505 *Sub Jore]* Sub dio.

507 *Fors est]* Ut modo patebit.

Eleusin] Quæ urbs Atticæ ad mare, Cereris sacræ notissima.

508 *Celei]* Quem tamen nonnulli

regeni fecerunt qui Eleusinæ imperium tenuit.

511 *Filia]* Celei, scilicet.

513 *Virgo]* Celei filia.

Dixit : et, ut lacrymæ (neque enim lacrymare Deorum est)
 Decidit in tepidos lucida gutta sinus.
 Flent pariter, molles animi, virgoque senexque.
 E quibus haec justi verba fuere senis :
 Sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes : 525
 Surge : nec exiguæ despice tecta casæ.
 Cui Dea, Duc, inquit : scisti, qua cogere posses.
 Seque levat saxo, subsequiturque senem.
 Dux comiti narrat, quam sit sibi filius æger ;
 Nec capiat somnos, invigiletque malis. 530
 Illa soporiferum, parvos initura penates,
 Colligit agresti lene papaver humo.
 Dum legit, oblitus fertur gustasse palato,
 Longamque imprudens exsoluisse famem.
 Quæ quia principio posuit jejunia noctis ; 535
 Tempus habent Mystæ sidera visa cibi.

mea ! Absoluit ; atque splendida gutta quasi lacrymæ (neque enim est Deorum lacrymas emittere) fluxit in tepidos sinus. Puella atque senex levis animi lacrymantur similiter ; e quibus haefuerunt voces æqui senis : Ita filia, quam sublatam doles, sit tibi incolumis, surge, neque contemne tecta tenuis tugurii. Ad quem Dea, Præas, ait : intellexisti quomodo posses persuadere : atque surgit ex tristi rupe, et subsequitur senem. Dux refert comiti, quam male sanus sit sibi filius ; neque dormiat, et sit experrectus in dolores. Illa ingressura tenuem domum legit terra aspera mite papaver. Dum legit, dicitur attigisse palato immemori, atque incogitaanter fregisse longam famem. Quæ, quia ineunte nocte solvit inediā, sacerdotes sumunt ad tempus edendi astra con-

 —522 Arund. Fr. et quatnor alii in trepidos luc. Et pr. A. lurida gutt. Med. liquida ; alius livida.—523 Animi ex Zulich. pr. A. Læti, et tribus aliis Heins. placet præ vulg. animis.—524 Zulich. pr. A. et duo alii lassi pro justi.—525 Quereris Heins. dedit ex Zulich. pr. A. et duobus aliis pro vulg. quaris. —527 Duc ex Ursin. Nanger. Voss. Arund. Maz. Zulich. aliisque : vulg. sic. —528 Strozzæ subsequiturq. ducem.—529 Quam Neapolis rescripsit ex optima Ed. plurimi quod.—531 V. et Pat. parv. subitura penat.—532 Quindecim libri leve pro lene.—534 Sa. et Bonon. Et longam impr.—536 Mystæ...cibi Heins. profert ex Zulich. Maz. Voss. Læti et sex alii ; vulg. canæ...sibi : Ursin. mixta...sibi ; duo V. mixti, Fr. mixtum, et tres alii mensæ sibi : multi

NOTÆ

532 *Lene*] Quod lenem somnum quicquam comesse decreverat.
 inducit. 536 *Mystæ*] Sacerdotes Cereris
 533 *Oblito*] Quia propositi sui proprie, seu Epoptæ, quibus ad oblitera ipsa Ceres, quæ ante quam mysteria aditus.
 suam Persephonei invenisset nihil

Limen ut intravit, luctus videt omnia plena.

Jam spes in puerō nulla salutis erat.

Matre salutata (mater Metanira vocatur)

Jungere dignata est os puerile suo.

540

Pallor abit, subitæque vigent in corpore vires :

Tantus cœlesti venit ab ore vigor.

Tota domus lœta est, hoc est, materque, paterque,

Nataque : tres illi tota suere domus.

Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte,

545

Pomaque, et in teneris aurea mella favis.

Abstinet alma Ceres, somnique papavera causas

Dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.

Noctis erat medium, placidique silentia somni ;

Triptolemum gremio sustulit illa suo :

550

Terque manu permulxit eum : tria carmina dixit ;

Carmina mortali non referenda sono.

Inque foco pueri corpus vivente favilla

Obruit, humanum purget ut ignis onus.

specta. Cum limen tetigit, aspicit omnia plena fletus. Jam nulla erat spes salutis in infantī. Matre salutata (mater appellatur Metanira) dignata est tangere os puerile suo. Pallor excutitur, atque advertunt vires repentinæ in corpore. Tantus vigor accessit ab ore cœlesti. Tota domus gaudet, hoc est genitrix, et genitor, atque filia : illi tres fuerunt tota domus. Mox admovet cibos, coagula liquefacta lacte, atque poma, et mella flora in teneris favis. Ceres alma nihil tangit, atque præbet tibi, infans, papavera potanda cum lacte calido, causas soporis. Erat nox media, atque silentia lenis soporis ; illa recepit Triptolemum in suum sinum : atque ter perlinxit eum manu : tres versus protulit, versus non memorandos voce mortali. Atque tegit in foco corpus infantis favilla ardente, ut ignis absterget sarcinum

etiam alii mistæ...sibi.—539 Heins. mouet Metanira legendum esse : vulg. edebatur Menalina : Scaliger Melanira legebat, Neapolis Menalina : alii Melania, Melania, Melanira, Melania, Materna.—540 Jungere ex edd. plurimis et scriptis magis placet Burm. quam vulg. Tangere.—541 Vulg. subitusque rident in : sed ' multo eleganter mihi videtur lectio Vaticani Codicis subitæque vigent in c. v. Burm.—543 Pr. Ed. cum Fr. aliisque scriptis hæc pro hoc. Heins. conj. Tota d. l. e. domus est m.—545 Maz. et tres alii cum Fr. coag. lactis.—546 Teneris...favis Heins. dedit ex Ursin. Zulich. et duobus aliis; conjiciteque ceris...favis : vulg. edebatur ceris...favis : multi editi et scripti ceris...sns.—550 Tres libri grem. sustinet illa.—551 Med. man. puerum tersit ; tr. et minus cussit. Pro permulxit Arund. et alias demulxit. Læti liber permulxit : ad hæc tr.—554 An non rectius opus, ut in uno Heinsii codice erat ? corpus

NOTÆ

545 *Liquefacta*] Lac coagulatum. posito.

546 *Aureo*] Aureo colore.

550 *Triptolemum*] Qui Celei filius.

547 *Abstinet*] Ab omni cibo ap-

Excutitur somno stulte pia mater: et amens, 555
 Quid facis? exclamat: membraque ab igne rapit.
 Cui Dea, Dum non es, dixit, scelerata fuisti:
 Irrita materno sunt mea dona metu.
 Iste quidem mortalis erit: sed primus arbit,
 Et seret, et culta præmia tollet humo. 560
 Dixit: et egrediens nubem trahit, inque dracones
 Transit, et aligero tollitur axe Ceres.
 Sunion expositum, Piræaque tuta recessu
 Linquit, et in dextrum quæ jacet ora latus.
 Hinc init Ægæum; quo Cycladas aspicit omnes; 565
 Ioniumque rapax, Icariumque legit.
 Perque urbes Asiae longum petit Hellespontum:
 Diversumque locis alta pererrat iter.

mortalem. Genitrix inepte pia excitatur sopore; atque exterrita, Quid agis? exclamat: et auferit artus ex igne. Ad quam Dea, Dum non es scelestæ, ait, fuisti: mea munera sunt frustra timore materno. Iste quidem erit morti obnoxius; sed primus subigit terram aratro, et sparget semina, et capiet mercedem ex terra subacta. Absolvit Ceres, atque prodiens dicit nubem, et ascendit in dracones, et auferitur curru alato. Præterit Sunium procurrens in mare, atque Piræa secura recessu, et regionem quæ porrigitur in dextrum latus. Hinc transit in Ægæum, in quo videt cunctas Cycladas, et præterlabitur Ionium vorticosum, atque Icarium. Et contendit in tongum Hellespontum per urbes Asiae, atque excelsa percurrit iter

enim humanum opus est, ut anima cœleste. Pro obruit erat in Putean. obstruit. Burm.—555 Multi subito pro stulte.—557 Multi ris pro es; et tres es, inquit, seel. duo ris, inquit.—558 Unus liber sint pro sunt: et alias mea verba met.—559 Duo scripti et Ed. Neapol. quid. moriturus er.—561 Pro inque Heins. conj. inde; quod et erat in P.—562 Heins. conj. Scundit; et. Tum Thuan. anguifero toll. alii alifero.—564 Quidam dextr. qua jac. nonnulli qua juc. Ossu. Penbroc. et Mor. quæ latet or. et Mor. tert. qua latet.—565 Edd. Gryph. Neapol. et aliæ cum quibusdam scriptis *Hinc adit A.* Voss. legit. Dein pr. A. et pr. V. quod C. et Læti et tres alii inspiciit omn.—566 Rapax meliores omnes, teste Heins. ceteri capax. Tum Pet. Icariamq. et Sa. petit.—

NOTÆ

558 *Irrita*] Velle namque hominis seu fides ad divini operis in eo perfectionem requiritur. Verum in hoc, strenue disputare malunt nostri plerique, ne quicquam denique in salutem suam incipere ratione sua quasi cogantur: usque adeo in fomentis et nequitia sua despuerunt.

561 *Nubem*] Quam ne videantur trahunt Dii.

562 *Axe*] Pro curru. Synecdoche est.

563 *Sunion*] Atticæ promontorium.

Piræa] Atheniensium portus tutissimus, catenis claudi solitus.

564 *In dextrum*] Adeoque Atticam totam, quam e Sunio proficiscens Ceres ad dextram reliquit.

565 *Cycladas*] Has Ægæi insulas centies jam vidimus.

566 *Rapax*] Quia naufragum.

Nam modo thurilegos Arabas, modo despicit Indos :
 Hinc Libys, hinc Meroë, siccaque terra subest. 570
 Nunc adit Hesperios, Rhenum, Rhodanumque, Padumque,
 Teque future parens, Thybri, potentis aquæ.
 Quo feror ? immensum est erratas dicere terras :
 Praeteritus Cereri nullus in orbe locus.
 Errat et in cœlo : liquidique immunia ponti 575
 Alloquitur gelido proxima signa polo.
 Parrhasides stellæ, (namque omnia nosse potestis,
 Aequoreas nunquam cum subeatis aquas,)
 Persephonem miserae natam monstrate parenti.
 Dixerat. Huic Helice talia verba refert : 580
 Crimine nox vacua est. Solem de virginē raptā
 Consule, qui late facta diurna videt.
 Sol aditus, Quam quæris, ait, ne vana labores,
 Nupta Jovis fratri tertia regna tenet.

diversum locis. Namque nunc ex alto videt Arabas thurilegos, nunc Indos : hinc Libys, hinc Meroë, et tellus arida subest. Modo accedit ad Hesperios, Rhenum, Rhodanumque, Padumque, teque, Thybri, future parens aquæ potentis. Quo abeo ? Infinitum est revere terras iustratas : nullus locus in orbe omissus a Cerere. Vagatur quoque in cœlo, atque compellat sidera juncta ari frigido, intacta muri fluido. Stellæ Parrhasides, ostendite infelici matri filiam Proserpinam, namque licet vobis omnia nosse, cum nunquam descendatis in aquas marinas. Absotrerat. Helice huic reddit hujusmodi voces : Nox est insons. Consule de puella abluta Solem, qui late conspicit facta diurna, Sol consultus, Quam quæris, inquit, nupta fratri Jovis

 568 Fr. *Divisumq. loc.*—569 Be. *thurileges A.* et Voss. *mod. respicit I.*—570 Aliæ Edd. *Hinc Libs.* vel *Lybs.* V. *Libye.* Mox Voss. et quatuor alii *Meroës.*—575 Fr. *liquidī quoque numina ponti.*—577 Pet. *omn. ferre pot.* Thuan. et tres alii scire : Fr. *posse* ; et *nosse* pro var. *lect.*—582 Pat. *lat.* *signa di.* et Bonon.

NOTÆ

568 *Alta]* Quippe per aërem vecta.

570 *Libys]* Libyæ populus.

Meroë] Quæ urbs in Nili est insula codem nomine.

Sicca] Æthiopia est.

571 *Hesperios]* Eos qui ad occasum sunt porrecti, Hispanos puta et Italos.

Padum] Qui per Cisalpinam Galliam labitur. *Le Pô.*

572 *Potentis]* Propter Romanam Urbi reginam.

576 *Signa]* Ursam, scilicet, quæ ex Parrhasia seu Arcadia, cum Callisto esset, orta ; in cœlum vero translata ; quia prope polum, aequore nunquam mergi videtur.

580 *Helice]* Quæ Ursa major, de qua toties.

581 *Nox]* Cujus tempore Proserpina raptā a Plutone non fuit, ut Ceres suspicahatur.

584 *Fratri]* Diti, scilicet, seu Plutoni.

Questa diu secum sic est affata Tonantem :	585
(<i>Maximaque in vultu signa dolentis erant:</i>)	
Si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata;	
Dimidium curæ debet habere tuæ.	
Orbe pererrato, sola est injuria facti	
Cognita : commissi præmia raptor habet.	590
At neque Persephone digna est prædone marito,	
Nec gener hoc nobis more parandus erat.	
Quid gravius victore Gyge captiva tulisset,	
Quam nunc, te cœli sceptræ tenente, tuli ?	
Verum impune ferat : nos hæc patiamur inultæ.	595
Reddat, et emendet facta priora novis.	
Jupiter hanc lenit, factumque excusat amore ;	
Nec gener est nobis ille pudendus, ait.	
Non ego nobilior. Posita est mihi regia cœlo :	
Possidet alter aquas : alter inane Chaos.	600

possidet *tertia regna* : ne fatigeris frustra. Postquam diu apud se indoluissest, sic est allocuta Tonantem : atque maxima indicia luctus erant in facie : Si recordaris de quo sit mihi filia Proserpina, debet habere dimidium curæ tuæ. Mundo perlustrato, sola contumelia facinoris est perspecta ; prædo fruatur mercede facti. At neque Proserpina merita est virum raptorem ; neque gener erat nobis conciliandus hoc modo. Captivu, Gyge superiore, quid passa essem molestius, quam nunc passa sum, te obtinente sceptræ cœli ? At enim inultus discedat : nos feramus ista sine vindicta. Restituat, atque compenset facta priora sequentibus. Jupiter hanc mulcet, et excusat factum amore ; Neque, inquit, ille gener est nobis erubescendus. Ego non sum generosior. Regia est mihi assignata in cœlo : alter obtinet aquas :

furta ; ‘eleganter,’ judice Burm.—586 Fr. *in vultus sign.*—587 Arund. et Excerpt. D. a pro de. Voss. *mihi sit de quo inverso ordine.*—589 Pro *facti* quidam *facto* ; Bonon. *fati* : at Heins. emendare vellet matri.—590 Tres libri *præm.* fruter hab.—591 Tres libri est *raptore mar.*—592 F. *mor.* piandus er.—593 Scaliger legebat *Gye.*—594 Mor. et sex alii *regna* pro *sceptra*. Götторphi. *scept.* regente, tul.—595 Plurimi feret...patiemur. A. et sex alii *nos hoc pat.* et R. non *hæc.*—598 Voss. *Ill. pavendum, uit* ; et Pet. *videodus* : Heins. volebat *pigendum*. Duo libri *pudendus amor.*—599 Fr. *Non ita nobil.* addito Gl. ‘illo sum.’ Tum Göttorph. cessit m. r. *cæti* : Heins. censem posse et legi *posita*

NOTÆ

<i>Tertia]</i> Nam prima Jupiter, altera Neptunus.	Briarei fratrem, qui Diis bella inferre non veritus, jam supra quoque vidi-mus.
585 <i>Tonantem]</i> Jovem.	596 <i>Novis]</i> Reddendo raptam.
587 <i>De quo]</i> Jove, scilicet.	600 <i>Inane Chaos]</i> Vacua Erebi
592 <i>Hoc]</i> Per vim, scilicet.	
593 <i>Gyge]</i> Hunc centimanum	regna.

Sed si forte tibi non est mutabile pectus ;
 Statque semel juncti rumpere vincla tori ;
 Hoc quoque tentemus, siquidem jejuna remansit :
 Sin minus ; inferni conjugis uxor erit.
 Tartara jussus adit sumtis Caducifer alis : 605
 Speque redit citius, visaque certa refert.
 Rapta tribus, dixit, solvit jejunia granis,
 Punica quæ lento cōrtice poma tegunt.
 Haud secus indoluit, quam si modo rapta fuissest,
 Mœsta parens ; longa vixque refecta mora est. 610
 Atque ita, Nec nobis cœlum est habitabile, dixit :
 Tænaria recipi me quoque valle jube.
 Et factura fuit : pactus nisi Jupiter esset,
 Bis tribus ut cœlo mensibus illa foret.

*alter Chaos vacuum. Verum, si forte cor non est tibi flectendum, atque consti-
 tuisti solvere nodos lecti socii, experiamur hoc etiam, siquidem remansit jejuna: sin
 minus, erit conjux mariti inferni. Caducifer monitus subit inferos, alis captis;
 atque revertitur citius expectatione, et narrat conspectu indubitatu. Raptu, in-
 quirat, solvit famam tribus granis quæ poma Punica continent molli cōrtice. Tristis
 mater non aliter ingemuit, quam si nunc sublata fuissest; atque agre restituta est
 longo tempore. Atque ita inquit, Neque cœlum est nobis colendum: impera me
 etiam recipi valle Tænaria. Atque factura fuit; nisi Jupiter pollicitus esset, illam*

*est m. regia, cœlum.—601 Multi Quod pro Sed.—602 Mor. tert. et duo alii
 rump. jura tor.—603 Fr. Hæc quoq.—604 Fr. Si min.—606 Visaq. certa est ex
 duobus V. quatuor alii certaq. visa: in aliis jussaq. certa; vel certaq. jussa.—
 608 Alii quæ in lento; unus Med. tento; et Voss. cum aliis sex duro; mox
 duo libri cort. grana teg.—609 Fr. Non sec.—610 P. Mæst. sedens; long.—
 611 Est deest tribus: et duo habent habitabere: Heins. conj. ne cœlum nobis
 habitaberc.—612 Tænaria est ex Maz. Zulich. Ursin. Pet. Voss. et multis
 aliis: Ursin. Tenarea; Statii Tenaria; vulg. autem Tartarea.—613 Be. Quæ
 fact. Pr. V. et duo alii Et fecisset idem: pact. Gottorph. fruitura fuit;
 et P. factura foret.—614 Fr. in pro ut.—615 Gottorph. Tunc d. mater vul-*

NOTÆ

603 *Hoc quoque]* Rumpere vincla tori.

605 *Tartara]* Qui locus Inferorum ultimus.

Caducifer] Mercenarius, scilicet, cuius virga serpentibus nixa, quam Caduceum dicunt, fuit gestamen.

608 *Punica]* Grenade, Gall.

612 *Tænaria]* Tartarea, Inferis: quia in Tænaro Laconia promontorio

spiraculum Ditis, aditusque ad Inferos.

614 *Bis tribus]* Senis apud Superos, totidemque mensibus apud Inferos ideo communiori dicta Proserpina, vel propter Lunæ diversos status, vel ratione triticei seminis habita, quod altera anni parte quasi obrutum terra videtur, altera proserpendo seu progerminando ad superos redit.

Tum demum vultusque Ceres animumque recepit ; 615

Imposuitque suæ spicæa serta comæ.

Largaque provenit cessatis messis in arvis ;

Et vix congestas area cepit opes.

Alba decent Cererem : vestes Cerealibus albas

Sumite : nunc pulli velleris usus abest.

620

OCCUPAT Apriles Idus cognomine Victor

Jupiter : hac illi sunt data templa die.

Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro

Atria Libertas cœpit habere sua.

LUCE secutura tutos pete, navita, portus :

625

Ventus ab occasu grandine mixtus erit.

Sit licet ut fuerit ; tamen hac Mutinensia Cæsar

Grandine militia contudit arma sua.

fore sex mensibus in caelo. Tum denique Ceres restituta est mente atque facie, atque imposuit coronam spicaram suis cupillis. Atque messis amplius crevit in agris requiescit, atque rix area continuus divitias coacervatas. Candida conueniunt Cereri: induitæ candida relamina Cerealibus. Jam nullus est usus lanceæ atræ. — Jupiter cognomine Victor obtinet Idus Apriles: detinbra sunt illi dicata hac die. Hac etiam, opinor, Libertas dignissima populo nostro cœpit obtinere sua. — Die ventura, nauita, occupa portus securos: ventus ab Occidente erit junctus grandini. Scilicet, quamquam fuerit, tamen hac die grandinosa Cæsar oppressit armæ Mutinensia. — Cum

tunq. animumq. r. Maz. Zulich. Voss. et Arund. Tum d. vultusq. C. alii cum vulg. vultusq. nnus mentemq. Pat. etiam reforvit, quod placebat Heins.—618 Unus liber rix conjectas terra ferebat opes.—619 Sic in tribus V. et in vulgatis: at multi scripti Alb. deceat Cererem vestis; C. ‘ Forte Alba decent Cererem: festis C. alba Sum. —621 Fr. Aprili.—623 Sa. et Pat. quoq. si memini, pop. Burm.—624 Opt. V. et Ursin. die pro sua.—627 Olim edebatur Sit licet et fuer. Ursin. Pet. et sex alii Scilicet et fuer. Maz. Zulich. A. Voss. Arund. et quinque alii Sit licet ut fuer. Heins. legit Scilicet ut fuer. i. e. quamvis fuerit. Burm. præfert Sit licet. Meliores teste Heins. haec; alii haec.—628 Pro contudit Voss. A. Maz. Zulich. Ursin. Pet. et plurimi alii perculit;

NOTE

616 *Spicæa*] Quibus quidem solet coronari.

617 *Cessatis*] Ad illud alludit quod in Metam. finxit de noesta et irata Cerere: ‘ Terras increpat omnes, Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas.’

621 *Victor*] Huic adem voverat Q. Fabius Maximus Rullianus Consul contra Samnites, anno Urbis conditæ 458.

624 *Atria*] Haec Tiberius Græchus primus erexit, restauravit postea nobilis ille Senator Asinius Pollio; qui et illi bibliothecam addidit, quæ omnibus pateret.

625 *Tutos*] Ob futuram tempestatem.

627 *Mutinensia*] Apud Mutinam Galliæ Cisalpinae urbem; ubi Antonius ab Augusto castris exutus.

628 *Grandine*] Pro tempore gran-

TERTIA post Veneris cum lux surrexerit Idus ;
 Pontifices forda sacra litate bove. 630
 Forda ferens bos est fœcundaque, dicta ferendo :
 Hinc etiam fœtus nomen habere putant.
 Nunc gravidum pecus est : gravidæ nunc semine terræ.
 Telluri plenæ victima plena datur.
 Pars cadit arce Jovis : ter denas Curia vaccas 635
 Accipit ; et largo sparsa cruento madet.
 Ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri,
 Sectaque sumosis exta dedere focis ;
 Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo ;
 Luce Palis populos purget ut ille cinis. 640
 Rege Numa, fructu non respondentे labori,
 Irrita decepti vota colentis erant.
 Nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus ;
 Nunc ager assidua luxuriabat aqua.

dies tertia post Idus Veneris illuxerit, Sacerdotes uolete sacra vacca grida. Forda est vacca ferens et facunda, appellata a ferendo : hinc etiam credunt fœtus ducere nomen. Nunc pecus est plenum ; nunc terræ plenæ semine. Victima grida offertur terræ gravidæ. Pars mactatur in arce Jovis : Curia accipit boves triginta, atque irrigatur sparsa multo sanguine. At postquam sacerdotes excusserunt ritulos præcordiis, et obtulerunt viscera discripta altaribus fumidis ; Virgo, quæ retusissima, torrit igne vitulos ; ut ille cinis lustret populos die Palis. Numa regnante, votu agricola illusi erant inania, fructu non sequente operam. Nam modo annus erat aridus per frigidos Aquilones ; nunc arva luxuriabant pluvia con-

in nonnullis pertulit : pr. A. pertulit, quod placet Heins. vel perculit, ut ad *rd* grundine alludat hoc verbo. Quatuor etiam scripti militiae...suæ : V. militiae protulit arma suæ.—631 Zulich. dict. ferundo.—633 Nunc dedit Heins. ex pr. A. Voss. Arund. Maz. et Zulich. pro vulg. quoque : Be. habet pro. Sa. nunc germine.—635 A. et alius J. tradendas C.—639 Maz. Ign. cremet rit. Arund. cremant : unus Heins. creant.—640 Plurimi Luc. Pales pop. Voss. et

NOTÆ

dinoso.

629 *Tertia*] 17. Kal. seu 15. die Aprilis fordicia erant.

Veneris] Apriles ergo ; Veneri namque sacer hic mensis.

630 *Forda*] Gravida.

Sacra litate] Sacrificate.

631 *Ferendo*] Atque adeo e simplici sine o scribi debet fœtus : quanquam alii ab obsoleto feo magis deducunt. Fœtum vero per o si scripseris a forendo desunseris.

635 *Pars*] Victimarum, scilicet.

Ter denas] Quia totidem Curiae, scilicet, in quarum singulis vacca una mactabatur.

639 *Virgo*] Vestalis, scilicet.

640 *Palis*] Haec Pastorum Dea, quam etiam Vestam et Tellurem esse voluerunt.

641 *Rege Numa*] Mactandarum boum unde orta sit causa enarrat Naso.

644 *Luxuriabat*] Totus in herbam

Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis ;	645
Et levis obsesso stabat avena solo :	
Et pecus ante diemi partus edebat acerbos :	
Agnaque nascendo sæpe necabat ovem.	
Sylva vetus, nullaque diu violata securi,	
Stabat, Mænalo sacra relicta Deo.	650
Ille dabat tacitis animo responsa quieto	
Noctibus. Hic geminas rex Numa mactat oves.	
Prima cadit Fauno ; leni cadit altera Somno.	
Sternitur in duro vellus utrumque solo.	
Bis caput intonsum fontana spargitur unda ;	655
Bis sua faginea tempora fronde premit.	
Usus abest Veneris : nec fas animalia mensis	
Ponere : nec digitis annulus ullus inest.	
Veste rudi tectum supra nova vellera corpus	
Ponit, adorato per sua verba Deo.	660

tinua. Ceres frequenter decipiebat dominum in primis herbis ; et avena fatua occupabat terram obsessam. Atque pecus emittebat factus immatuos ante tempus, et sæpe agna occidebat ovem nascendo. Lucas erat antiquus atque a longo tempore intactus bipenni, relicitus sacer Deo Arcadicu. Ille reddebat oracula animo tranquillo per noctis silentia. Numa hic immolat duas bidentes. Prima mactatur Fauno, altera offertur miti Somno. Pellis utriusque explicatur in terra rigida. Caput intonsum bis irroratur aqua fontana ; bis tegit sua tempora folii fagineis. Abstinet a Venere ; neque fas adhibere animalia mensis : neque annulus ullus est in digitis. Demittit corpus relatum amictu aspero super recens detractas pelles,

 tres scripti palam.—644 Sa. piger pro ager : et tum Jun. exigua lux.—645 Fr. C. primus dom. V. et Pat. dominos fall. et Strozze lib. fall. aristis.—646 Pet. alter lev. oppresso stab.—647 Pro partus quatuor libri fætus.—648 Pet. et tres alii sep. necavit ov.—649 Pembroc. plurimi alii, et Excerpt. D. die pro diu.—650 Unus Heins. M. sera rel.—651 Ursin. Maz. Voss. et quatuor alii Illa dab. Heins. conj. Inde.—652 Pro hic, multi vett. hinc : Be. his.—653 Jun. len. datur alt.—654 Maz. vell. utrinque sol.—656 Premit Heins. dedit ex Voss. Maz. et sex alius pro vulg. tegit.—657 Unus pro abest dedit habet ; unde Heins. hebet.—659 Sic Heins. emend. Be. etiam habet Veste rudi tectus, cum

NOTÆ

sine fructu absumentebatur.

645 *Ceres]* Pro segete.

Primit] Ita ut tenellæ adhuc perirent herbae.

646 *Levis]* Sterilis.

Obsesso] Ab ipsa avena sterilis, quæ tritico locum non faciebat.

650 *Mænalo]* Arcadicu, Pani, scilicet, seu Fauno, cuius jam non semel

recensuimus fabulas.

653 *Somno]* Qnem etiam in Metam. Deum esse vidimus, ex somniis, scilicet, Ethnicorum.

654 *Vellus]* Utrinsque ovis pellis.

657 *Abest]* Idem dictum supra de Hercule rem divinam facturo.

658 *Nec digitis]* Nihil ornatus sup- plicem maxime decet.

Interea placidam redimita papavere frontem
 Nox venit, et secum somnia nigra trahit.
 Faunus adest; oviumque premens pede vellera duro,
 Edidit a dextro talia dicta toro :
 Morte boum tibi, Rex, tellus placanda duarum : 665
 Det sacrī animas una necata duas.
 Excutitur terrore quies ; Numa visa revolvit ;
 Et secum ambages cæcaque jussa refert.
 Expedīt errantem nemōri gratissima conjux ;
 Et dixit, Gravidæ posceris exta bovis. 670
 Extā bovis dantur gravidae : felicior annus
 Provenit, et fructum terra pecusque ferunt.
 Hanc quondam Cytherea diem properantius ire
 Jussit, et aethereos præcipitavit equos ;
 Ut titulum imperii quam primum luce sequenti 675
 Augusto juveni prospēra bella darent.

Deo culto per suos sermones. Intereu Nox adest habens caput lene coronatum papavere, atque ducit secum atra somnia. Faunus renit; atque insistens pellibus pede rigido, emisit talia verba a dextra lecti: Rex, Terra est tibi pianda nece duarum vaccarum: una anima interfecta exhibeat sacrūs duas animas. Somnus fugatur horrore; Numa recolit animo somnia; atque revolvit secum ambages et obscura mandata. Uxor gratissima extricat hastisentem nemōri atque dixit, Petuntur a te viscera vacca prægnantis. Viscera vacca prægnantis offeruntur: annus uberior ortus est, et Tellus atque pecus emittunt suos fatus. Cytherea imperavit olim hanc diem celerius currere, atque egit præcipites equos calestes, ut bella felicia citissime præberent Augusto adolescenti titulum imperii.—Verum quartus

Gloss. ‘scil. Numa.’ Haec quoque lect, exhibent Maz. Zulich. Ursin. pr. A. Lati et multi alii: at vulg. *Vesper ubi est, tectum.*—660 Fr. *Pon, odorato per, quod corr. m. sec.*—662 Unus liber nigr. tulit.—664 *Dicta dedit Heins. ex Maz. Zulich. Voss. et Arund. pro vulg. verba.* Mor. tert. *dicta solo.*—665 Maz. Be. et sex alii *plac. duorum.*—666 Plurimi *Dat, vel Detque; vel Detque satis unum.* Mox multi ex scriptis *una juvēna da.* D. Heins. monet nostram esse veram lectionem.—667 P. *Exiuit terr.* Mox Fr. *N. jussa revolv.* Plurimi quoque alii *resolut.*—668 *Jussa ex Ursin. Maz. Voss. pr. A. Lati, et multis aliis, placet Heins, præ vulg. visa: quidam visaq. cœca ref.*—669 *Pro errantem Heins. malit harentem.*—671 Fr. *grar, dant facundior ann.* plures etiam alii *facundior.*—674 In nonnullis et admissos pr. in uno Heins. *alatos.*—675, 676 Varie admodum hic versus in codicibus scriptis legitur: quidam,

NOTÆ

659 *Nox]* Recens ovibus detracta.661 *Papavere]* Quia inducit somnos.664 *A dextro]* Bono adeoque omne.665 *Tellus]* Quæ Dea, scilicet,668 *Ambages]* Obscura oracula,669 *Conjux]* Egeria, scilicet, in nemore Ariciu habitans.670 *Gravidæ]* Qua sola mactata

duae anima: necantur.

673 *Cytherea]* Venus, cui mensis

SED jam præteritas quartus tibi Lucifer Idus
 Respicit. Hac Hyades Dorida nocte petunt.
TERTIA post Hyadas cum lux erit orta remotas,
 Carcere partitos Circus habebit equos. 680
 Cur igitur missæ vinctis ardentia tædis
 Terga ferant vulpes, causa docenda mihi.
 Frigida Carseoli, nec olivis apta ferendis,
 Terra, sed ad segetes ingeniosus ager.

Lucifer jam respicit Idus tibi elapsas. Hac nocte Hyades conedunt ad Doridem. — Cum dies tertia post Hyadas depulsas illuxerit, Circus habebit in repagulis equos divisos. Ratio igitur a me dieenda, quamobrem vulpes impulsæ habeant terga incensa facibus alligatis. Carseoli est terra gelida, neque idonea olivis producendis,

et primum, vel, primum cum imperii titulum: tunc luce secuta Farnes. et in alio Farnesiano erat erasa vetus lectio: in uno Patavino erat, Ut primum imperii sua præmia luce sequenti. unde posset legi, Ut tit. imperii, sua præmia, luce sequenti Augusto juv. &c. Multi etiam, prospera signa: recte antem Neapolis de, quinto consulatu Augusti ex Dione capit, quo post victoriam de Ægyptiis reportatam dominum redux aram Victoriae erexit, Jammm clausit, et Imperatoris titulo ornatus, inde Imperii sui annos numerare coepit. *Burm.* — 677 *Maz.* Pet. et alii nonnulli cum pr. Edd. agnoscent præt. quart. tib. L. alii ubi quart. vel quart. ubi. — 678 *Petunt* Heins. rescripsit ex Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex aliis; vulg. tenent. — 679 Ante hunc vs. Be. Cod. habebat vs. 713. usque ad 720. *Ums* V. *Idus pro Hyadas.* — 680 *Sa.* part. ludus hab. et duo habebat eq. — 681 *Quinque scripti ig. tædis uncis ardentia missæ.* Pro vinctis plurimi junctis; et Pet. *victis:* Cant. et duo cinctis. — 682 *Strozze Cod.* Terg. ferat vulp. Mox Fr. mihi est. — 683 *Vulg.* *Carseolis.* ‘Carseoli malim, si per libros veteres liecat; ut per appositionem hæc dicantur, *Fri-*

NOTÆ

Aprilis sacer, gentisque suæJuliae seu et Tethyos filiam frequenter sumunt Augustæ cura maxima.

675 *Sequenti]* 16. Kal. Maias decimoque sexto die mensis Aprilis, Augnsto v. Consule, anno ab Urbe 724. quo quidem triplici triumpho ille Urbem ingressus est, redit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa enique suarum rerum possessio, idem Imperator peculiari quodam jure sibi atque posteris Imperatoris nomen vindicavit.

677 *Quartus tibi]* 15. Aprilis ergo Hyades seu Suculæ stelle in fronte Tauri, quæ olim Atlantis filiæ, occidunt.

678 *Dorida]* Pro mari hanc Oceani

iterum in Circu, quibus a Cerealibus in hunc usque diem nulla Romæ fuit pausa; ut observat illustriss. Neapolis.

680 *Carcere]* In ipsis repagulis, unde ad cursum mittebantur.

Partitos] In diversas factiones, scilicet, diversis coloribus distinctas, dividebantur anrigantes.

681 *Misse]* Per Indorum tempus in Circu.

683 *Carseoli]* Fnernut in Æquis Carseoli, atque una ex claris eorum urbibus.

Hac ego Pelignos, natalia rura, petebam ;	685
Parva, sed assiduis uvida semper aquis.	
Hospitis antiqui solitas intravimus aedes.	
Demserat emeritis jam juga Phœbus equis.	
Is mihi multa quidem, sed et hæc, narrare solebat;	
Unde meum præsens instrueretur opus :	690
Hoc, ait, in campo (campumque ostendit) habebat	
Rus breve cum duro parca colona viro.	
Ille suam peragebat humum : sive usus aratri,	
Sive cavæ falcis, sive bidentis erat.	
Hæc modo verrebat stantem tibicine villam :	695
Nunc matris plumis ova fovenda dabat.	
Aut virides malvas, aut fungos colligit albos :	
Aut humilem grato calfacit igne focum.	
Et tamen assiduis exerceat brachia telis ;	
Adversumque minas frigoris arma parat.	700

sed solum fecundum tritico. Ego hac concedebam in Pelignos agros natales, exiguo, sed indesinenter humidos aquis jugibus. Ingressi sumus domum consuetam veteris hospitis. Jam Phœbus levaverat jugo equos officio functos. Ille quidem consueverat mihi referre multa, verum hæc etiam, quibus præsens opus augeretur. In hoc agro, inquit, atque monstrat agrum, Colona frugi cum aspero marito potiebatur tenui aro. Ille excolebat suam terram; sive opus aratro esset, sive curva falce, seu ligone. Hæc nunc purgabat villam impositam fulcro: nunc supponebat ovo incubanda plumis matris. Vel legit malvas virides, vel fungos albos; vel accendit igne tenuem focum. Et nihilominus negotium facessit brachiis telis continuis; atque adornat præsidia adversariis minas frigoris. Filius hujus erat protervus

gida Carseoli terra. Nam Zulichemianus, pars eoli.' Heins.—686 *Uvida* est ex Heins. emend. quod et O. habet pro var. *Iect.* *obvia* vett. magna ex parte: et multi *humida*.—687 Zulich. Voss. Arund. et alii *ant.* *fidas intr.*—689 Fr. deest et.—690 Pro *meum* Heins. mallet *mihi*.—694 *Sire curæ* ex pr. A. Læti, pr. F. et sex aliis Heins. profert: *vulg.* *Seu curæ*: alter Maz. *Sire citruæ*.—695 *Stanten tibicine* Ursin. Mazar. Zulich. Nauger. Voss. et tres alii; bene: *quatuor*, *stanti tibicine villam*; *quidam, telam*; male; nam de *tela* mox aget: nonnulli, *raro tibicine pratum*: Zulich. pro diversa lectione, *stanti tibicine cellam*. Alii aliter: nos veram lectionem expressimus. Heins. Seal. Poëtic. lib. iv. pag. 462. præfert antiquam lectionem, *Verrebat raro cum pectine terram*. Sed recte viri docti receperunt optimorum codicum lectionem: *stanti tibicine partum* Bernens. ali aliter. Apud Juvenal. Sat. iii. interpres vetus interpretatur *urbem tibicine fultam, tibicinatam*. *Verrere villam* convenit rusticæ: nam hoc officium diligenter matrisfamiliae humilioris; in potentiorum autem domibus id ancillæ obibant; ut Polyxena apud Euripid. Hec. 366. Προσθεῖς

NOTÆ

688 *Demserat*] Nox adventabat. 695 *Tibicine*] Structuras dicit seu
 690 *Præsens*] Fastorum, scilicet. fulera quibus domus sustinebatur.
 693 *Peragebat*] Colebat.

Filius hujus erat primo lascivus in ævo;
 Addideratque annos ad duo lustra duos.
Is capit extremi vulpem sub valle salicti:
 Abstulerat multas illa cohortis aves.
Captivam stipula foenoque involvit, et ignes
 Admovet. Urentes effugit illa manus. 705
Qua fugit, incendit vestitos messibus agros:
 Damnosis vires ignibus aura dabat.
Factum abiit: monumenta manent. Nam vivere captam
 Nunc quoque lex vulpem Carseolana vetat. 710
Utque luat poenas gens hæc, Cerealibus ardet:
 Quoque modo segetes perdidit, ipsa perit.
POSTERA cum veniet terras visura patentes
 Memnonis in roseis lutea mater equis;
E duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen, 715
 Sol abit: egresso victima major adest.

prima ætate, et adjecerat duos annos duobus lustris. Is corripit vulpem sub valle ultimi salicti: illa rapuerat multas aves ex cohorte. Integit captivam culnis et fæno, atque incendit. Illa elabitur manibus urentibus. Qua transit, immittit ignes campis decoratis segetibus: ventus augebat vires flammæ nocentis. Factum præteriit, monumenta supersunt: nam lex Carseolana prohibet nunc etiam vulpem captam vivere. Atque, ut istud genus persolvat poenas, incenditur Cerealibus; et ipsa perit quo more perdidit segetes.—Cum sequens Aurora rubicunda aderit in equis roseis aspectura campos apertos, Sol deserit ducem pecoris lanigeri, qui prodidit

δ' ἀνάγκην σιτοποιὸν ἐν δόμοις, Σαίρειν τε δῶμα, κερκίσιν τ' ἔφεστάναι. Burm.—700
Adversumq. Sa. Gottorph. et duo alii: vulg. Adversusq.—701 Tlman. Fil. huic fuerat pr. et R. primis l. in ann's.—703 Mor. cap. extrema vulp. Tum sub valle est ex Ursin. et uno Pat. alii convalle vel de valle: nonnulli etiam in convalle.—707 Pro incendit alter Mor. et duo alii accendit; unus abscondit.—709 Unus Mor. mon. patent; et Maz. monent. 'Mox, pro dicere certam, lege cum Ursin. Voss. Nauger. et tribus aliis, vivere captam: dicere curtam Mazar. dicere cautam Zulich. dicere cæcam unus: cernere cunctam unus Vatic. ducere certam Bonon. Forte, ducere captam.' Heins.—711 Gens hæc Ursin. Arund. Pet. Maz. et multi alii: vulg. genus hoc.—713 Multi scripti Proxima cum ven. at Fr. Postera conveniet. Deinde pr. V. vis. nitentes.—715 Quinque lanigeri pecudis; duo

NOTÆ

707 *Qua]* Dubium mihi non est, quin ex Samsonis historia, quæ Judicum xv. refertur, detorta sit hæc fabula.

714 *Memnonis mater]* Aurora, scil.

715 *E duce]* Arieten Sol relinquunt,

ut Taurum ineat.

Prodidit] Helles fabulam sæpius jam vidimus.

716 *Victima]* Taurus, scilicet, in quem Sol 12. Kal. Maias transit.

Vacca sit an taurus, non est cognoscere promptum:

Pars prior appetet: posteriora latent.

Seu tamen est taurus, sive est hoc foemina signum;

Junone invita munus amoris habet.

720

Nox abiit, oriturque Aurora. Palilia poscor.

Non poscor frustra, si favet alma Pales.

Alma Pales, faveas pastoria sacra canenti;

Prosequor officio si tua festa pio.

Certe ego de vitulo cinerem, stipulasque fabales,

725

Sæpe tuli plena, februa casta, manu.

Certe ego transilui positas ter in ordine flamas;

Virgaque roratas laurea misit aquas.

Hellen. Grandior victima adest egresso. Non est facile cognoscere silne juvenea an juvenesc: pars anterior est conspicua, posterior obscuratur. Sive tamen hoc sidus est juvenesc, sive est foemina, obtinet mercedem amoris, Junone nolente.—Nox recessit, atque Aurora exsurgit. Palilia petuntur a me. Non petuntur incassum, si alma Pales est propitia. Alma Pales faveas cantanti sacra pastorititia, si colo tua festa pio officia. Certe ego sape tuli cinerem de vitulo, et stipulas fabales, februa pura, plena manu. Certe ego ter trajeci corpus per ignes ordine constitutos; et virga laurea misit aquas roratas. Dea tacta est; atque favet labori. Solve a

lanigeræ pecudis; et mox alii perdidit pro prodidit.—718 P. Be. et quinque alii posteriorque latet.—719 Jun. Seu tam. hoc taur. et mox plurimi sive hoc est.—720 Thuan. Fr. et alii mun. honoris hab.—721 O. et Med. Nox abit, exoriturq. A. Heins. tamen mallet abiit, orerisque A. Mox alii scribunt Parilia.—722 Heins. conj. Non poscar.—723 Plurimi fav. pastorum sacr.—724 Multi Persequor offic. Dein olim edebatur si tua factu meo; et quidam scripti cum Fr. facta pio: Scaliger emend. sacra pio: at meliores, teste Heins. festa pio.—725 Fr. cum aliis quibusdam stipulamque fabalem: Pat. stipulamque fabalis; unde Heins. conj. stipulaque fabali.—726 Casta Heins. recepit ex pr. A. Læti, Maz. Zulich. et multis vett. pro vulg. tosta: Ursin. et Pat. fercula tosta.—727 Fr. eg. transiri pos. et alii nonnulli transilii.—728 Vulg. Udaque rorates laur. at Virgaq. judice Heins. rectius: et plerique meliores roratas: tres ro-

NOTÆ

717 *Non est cognoscere]* Quia semiscetus et parte tantum anteriore pingitur Taurus.

720 *Invita]* Quia neque Jovis Europæ tauriforma illudentis amores, neque Ius vaccæ metamorphosim Juno probavit.

Amoris] Taurus quippe amoribus Jovis erga Europam favit: vacca ad celanda ejusdem fulta cum Io praesto fuit.

721 *Palilia]* Hæc festa sibi vindicabat Pales Dea pastorum; quæ quidem jam sibi exponenta dicit Naso.

725 *Vitulo]* De quo supra in forcidiis.

726 *Februa]* Quo nomine quævis dicta purgamina, uti ab ipso Nasone prolixe incoleatum in Februario.

727 *Transilii]* De isto more audies postea ipsum Poëtam.

Mota Dea est ; operique favet. Navalibus exi,
Puppis : habent ventos jam tua vela suos. 730
I, pete virginæa, populus, suffimen ab ara :
Vesta dabit. Vestæ munere purus eris.
Sanguis equi suffimen erit, vitulique favilla :
Tertia res, duræ culmen inane fabæ.
Pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra. 735
Uda prius spargat, virgaque verrat humum.
Frondibus et fixis decorentur ovilia ramis ;
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cœrulci fiant vivo de sulfure sumi ;
Taetaque fumanti sulfure balet ovis. 740
Ure mares oleas, tædamque, herbasque Sabinas ;
Et crepet in mediis laurus adusta focis.
Libaque de milio milii fiscella sequatur :
Rustica præcipue quo Dea læta cibo est.

navalibus, navis : tua vela jam fruuntur aura sua. Ito, plebs, pete suffitum ex altari virginæo, Vesta dabit : eris purgatus dono Vestæ. Sanguis equi, et cinis rituli erit suffitus. Tertia res culmen vacuum duræ fabæ. Opilio, purga oves saturas ad prima crepuscula. Humida prius spargat, atque virga verrat terram. Præsepijs ornentur foliis, et ramis affixis ; atque multa serta relent jannas decoratas. Fumi cœrulci excitentur de rivo sulfure ; atque ovis tacta sulfure fumanti balet. Adole mares oleas, tædamque, atque herbus Sabinas ; et laurus tosta crepitet in mediis ignibus. Atque quasillus milii jungatur libo de milio ; quo

rantes.—729. 730 Alii naval. exit Pupp. Mox tua ex Maz. et Zulich. Heins. placet præ vulg. mea. Pet. mea cymba suos ; et Jun. meu vela bonos.—731 Pro populus Excerpt. D. et multi scripti populo ; A. populis ; Be. popule ; alii populum.—732 Unus liber mun. mundus er. P. Arnnd. Be. et duo alii tutus ; unus totus, Burni. putat pro lotus. Pr. A. Læti, et unus Mor. purus abis ; Heins. conj. abi.—733 Unus V. Sang. equæ suff.—735 Lustra Heins. recepit ex Pet. Voss. Arnnd. et aliis : ceteri lustrat, vel lustret.—736 Uda ex emend. Jan. Vitii, et sic etiam Læti Cod. alii Unda. Mox unus Pat. optimæ nota virgaq. vergat hum. Heins. conj. tergit.—738 Neapolis liber Obtegat orn. Deinde Be. multa pro longa.—739 Vivo est ex Voss. Arnnd. Maz. Zulich. pr. A. Læti et octo aliis ; vulg. puro.—740 Taetaque Heins. legendum censem cum Ursin. Nanger. Zulich. Maz. et sex aliis pro vulg. Tectaque.—741 In nonnullis Ur. maris rorem, vel rores, tædamq.—742 Duo scripti Concrepet in med.—743 Nonnulli mil. milium fisc. Novem etiam scripti sequetur.—744 Fr. cum vulg. præcip. est hoc D.l.

NOTÆ

729 *Navalibus*] Aggredior opus. Metaphorice locutus est.

731 *Suffimen*] Quose purgari etiam stulte arbitrabantur.

732 *Vesta*] Aut ejus virginæ.

733 *Vitulique*] Illius, scilicet, qui in fordidiis una cum matre mactatus.

735 *Crepuscula*] Post Solis occasum.

740 *Fumanti sulfure*] Sulfuris fumo.

Adde dapes muletramque suas : dapibusque resectis 745
 Sylvicolam tepido lacte precare Palen.
 Consule, dic, pecori pariter pecorisque magistris :
 Effugiat stabulis noxa repulsa meis.
 Sive saeco pavi, sedive sub arbore sacra ; 750
 Pabulaque in bustis inscia carpsit ovis :
 Seu nemus intravi vetitum, nostrisve fugatae
 Sunt oculis Nymphæ, semicaperve Deus :
 Sen mea falx ramo lucum spoliavit opaco,
 Unde data est ægræ fiscina frondis ovi :
 Da veniam culpæ : nec, dum degrandinat, obsit 755
 Agresti fano supposuisse pecus.
 Nec noceat turbasse lacus. Ignoscite, Nymphæ,
 Mota quod obscuras ungula fecit aquas..

cibo Dea rustica in primis gaudet. Adjice epulas suas atque mulcrale: et epulis dirisis, adora Palen sylvestrem lacte calido. Dic, Prospice aequaliter pecori et magistris pecoris: damnum propulsum recedat a meis præsepibus. Seu egi pecus in sacra, vel requiei sub arbore sacra, aut oris ignara vellit pabula ex sepulcris, seu ingressus sum lucum interdictum, vel Nymphæ, aut Deus semicaper est versus in fugam nostris oculis; seu mea falx deripuit luco ramum facientem umbram, ex quo exhibita est corbis foliorum pecudi morbiæ, ignosce, neque sit damno subegisse pecus fano rustico, dum desævit grando. Neque sit fraudi turbasse stagna; Nymphæ, parcite, quod ungula lota reddidit latices turbatos. Tu,

cibo, Maz. etiam cibo est, ut τὸ est geminetur.—745 Thuan. Add. preces: in utramque su. vulg. etiam in utrumque; duo scripti in utraque; et multi in utramque: plurimi vero Codd. in mulctramp. P. habet in utrasque manus: dap. Heins. legit Adde dapi muletramque, vel mulctrumq. suæ. Deinde ex melioribus Heins. profert resectis: alii refertis, relictis, remotis, vel refectis: Burm. ex uno, qui habet paratis, conj. peractis.—746 Fr. Palem.—747 Alii sacra pro sacro.—750 Plurimi vett. in: vulg. e. Tum Fr. a sec. man. carpit: prius fuit capit; et pro var. lect. carpsit.—751 Seu est ex uno V. qnod et habet Fr. pro var. lect. vulg. Si. Deinde in uno vet. nem. intravit vet. Alii etiam nostrisque.—752 Be. Sint pro Sunt; et Fr. semicaperque.—753 Heins. corr. Seu; alii Si. Mox Arund. et tres alii spol. opacum.—754 Arund. agr. fascia frond. septem fuscina; tres fuscina.—755 Heins. malebat dum, Dea, grandiauit.—756 Multi vett. Agr. Fauno supp.—758 Pro Mota Arund. Nota:

NOTÆ

743 <i>Fiscella</i>] Calathus. <i>Un Panier.</i> 744 <i>Rustica</i>] Pales, scilicet, pastorum Dea rustica est. 745 <i>Dapæ</i>] Lac, scilicet, et caseum. <i>Mulctramp</i>] Vas illud dicit quo lac excipitur, cum mulgetur. <i>Resectis</i>] Comminutis; siquidem tamen vera ea lectio: alii namque	<i>refectis, paratis, relictis exhibent.</i> 747 <i>Dic</i>] Pastorem alloquitur, cui precandi formulam præserabit. 749 <i>Sacro</i>] Loco, scilicet. 750 <i>Bustis</i>] Ubi quispiam sepultus. 752 <i>Semicaper</i>] Pan seu Faunus. 754 <i>Fiscina</i>] <i>Un Panier de feuilles.</i> 755 <i>Degrandinat</i>] Desævit grando.
--	---

Tu, Dea, pro nobis Fontes fontanaque placa
Numina; tu sparsos per nemus omne Deos. 760
Nec Dryadas, nec nos videamus labra Diana;
Nec Faunum, medio cum premit arva die.
Pelle procul morbos. Valeant hominesque gregesque;
Et valeant vigiles, provida turba, canes.
Neve minus multo redigam, quam mane fuerunt; 765
Neve gemam referens vellera rapta lupo.
Absit iniqua fames. Herbæ, frondesque supersint:
Quæque lavent artus, quæque bibantur, aquæ.
Ubera plena premam: referat mihi caseus æra:
Dentque viam liquido vimina rara sero. 770
Sitque salax aries; conceptaque semina conjux
Reddat; et in stabulo multa sit agna meo.
Lanaque proveniat, nullas læsura puellas,
Mollis, et ad teneras quamlibet apta manus.

Dea, flecte pro nobis fontes et numina fontana; tu placa Deos sparsos per omnem sylvam. Neque nos intueamur Dryadas, neque balnea Diana, neque Faunum, cum insistit campis medio die. Fuga longe morbos: homines atque greges hene se habeant; atque canes agmen experrectum valeant. Neve cogam minus multos, quam fuerunt mane; neve lugeam, reportans pelles ablatas a lupo. Fames aspera sit procul. Gramina atque folia sint residua: tum lymphæ quæ abluant membra, quæque potentur. Traham mannum uberes: caseus mihi paret nummos; atque vimina rara faciant viam liquido sero. Atque aries sit lascivus; et fœmina reponat semina concepta; atque plurima agna sit in oviли meo. Lanaque tenuis crescat nullas puellas læsura, atque idonea ad manus quantumvis molles. Quæ oro, fiant;

Heins. conj. *Lotu*. Mox plurimi scripti obs. virgula fcc.—759 F. F. montanaq. pl. Et 'Maz. Zulich. et duo alii præsta; forsitan recte.' Heins.—760 Fr. tot pro tu; et Be. sparsas...Deas.—761 Malim Dryadum ut ad labra referatur. Heins.—762 Mor. et tres alii F. media cum. Et idem Mor. premet; duo premet. —763 Voss. Pell. precor, morb. Dein Fr. valeantque hom. et unus valeant pe- cudesq. gregesq.—765 Multo Heins. rescripsit ex Ursin. Voss. Arund. aliisque pro vulg. multis; plurimi etiam scripti multis.—766 Sa. et quinque alii Nev. gemens ref.—768 Mor. et Sa. Quæve: et tum nonnulli levent art.—772 In nonnullis in stabulis...meis.—774 Qualibet, vel quaslibet nounulli, ut Ed. Nea-

NOTÆ

Desinit grandinare. casens.
761 *Dryadas*] Nemorum Nymphas. 771 *Salax*] Ad procreandam sobolem.
Labra Diana] Lacus ubi lavatur. 773 *Nullas læsura*] Atque adeo
Ad Actæonis alludit fabulum. tenuis.
769 *Æra*] Nummos.
770 *Dentque*] Ut bene fiugatur
Delph. et Var. Clas. Ovid. 6 P

Quæ precor, eveniant : et nos faciamus ad annum 775
 Pastorum dominæ grandia liba Pali.
 His Dea placanda est : haec tu conversus ad ortus
 Dic ter, et in vivo prolue rore manus.
 Tum licet, apposita, veluti crater, camella,
 Lac niveum potes, purpureamque sapam. 780
 Moxque per ardentes stipulae crepitantis acervos
 Trajicias celeri strenua membra pede.
 Expositus mos est. Moris mihi restat origo.
 Turba facit dubium ; coepaque nostra tenet.
 Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis 785
 Excoquit: idecirco cum duce purgat oves.
 An, quia cunetarum contraria semina rerum
 Sunt duo, discordes ignis et unda Dei ;

atque nos fingamus recurrente anno vasta liba Pali dominæ pastorum. Dea est pianda his : ter ista repeate spectans ortum, atque lara manus in aqua riva. Tum fas est bibas lac niveum, et sapam purpuream camella adnotata tanquam craterem. Moxque transmittas veloci pede validos artus per cumulos stipulae stridentis. Ritus declaratus est. Origō ejus mihi suprest̄ dicenda. Numerus me facit incertum, atque moratur nostrum institutum. Ignis vorax expurgat omnia, atque percoquit vitium metallis: ideo purgat oves cum duce. An quia Ignis et Aqua, Diū duo dissidentes, sunt semina repugnantia omnium rerum, majores junxerunt elementa;

polis.—775 Heius, vellet prec. evenient: ut nos fac. Tum Thuan. in ann.—777 Jun. tu generosus ad ort. Ed, Neapol. conversus ad ortum; Thuan. et tres alii ad Orcum.—778 Ter et in viv. ex Læti Cod. et pr. A. et prolue ex Sa. vulg. quater, et viv. perlue. Heins. mallet ter, et i viv.—779 Nonnulli Tunc vel Dum lic. Et Fr. lic. a posita, a man. pr. Tum nonnulli velut in. Alii etiam crat. camilla, vel canella.—780 Zulich. Lac mistum pot. quod Heins. arridet. Mox Cant. purpuream, sapar; et Jnn. sapum.—781 In Ursin. fac pro per. Mox Maz. a pr. man. stipula crepitante sacerdos.—782 Unus Pat. et Gottorph. Transiliias cel. et alter V. turba pro membra. Heins. totum distich. sic refingere volebat Moxq. ter ard. s. c. a. Transiliias, [vel Trajicias] cel. s. turba pede.—783 Metallis ex melioribus recepit Heins. pro vulg. metalli.—788 Pro discor-

NOTÆ

779 *Camella*] Vas fuit quoddam lignum.

780 *Sapam*] Mustum ad medium partem decoctum.

782 *Trajicias*] Intelligis jam quid sibi voluerit Naso, cum se flaminas dixit transiluisse.

Celeri] Tutum namque hic non foret lento pede ambulare.

784 *Turba*] Causarum multitudo.

Cappa] Cansam reddere moris.

785 *Omnia*] Ex Judaica quidem et Græcanica opinione, quæ et Christianos invaserat. Verum Dei gratia apud sanæ mentis viros nullæ jam sunt hujuscemodi ineptiæ.

786 *Idcirco*] Amnon haec præclaræ argumentatio?

Duce] Pastore, scilicet. Quanquam et dux gregis aries.

Junxerunt elementa patres : aptumque putarunt Ignibus et sparsa tangere corpus aqua ?	790
An, quod in his vitae causa est ; haec perdidit exul : His nova fit coniux : haec duo magna putant ?	
Vix equidem credo : sunt qui Phaethonta referri Credant, et nimias Deucalionis aquas.	
Pars quoque, cum saxis pastores saxa terebant,	795
Scintillam subito prosiluisse ferunt.	
Prima quidem periit : stipulis excepta secunda est. Hoc argumenti flamma Palilis habet.	
An magis hunc morem pietas Aeneia fecit, Innocuum victo cui dedit ignis iter ?	800
Num tamen est vero propius ; cum condita Roma est, Transferri jussos in nova tecta Lares ?	

atque arbitratī sunt conveniens esse tangere corpus ignibus et aqua injectū? An, quia causa vitæ est in ipsis; exul excidit his; nova nupta fit his; credunt haec duo magna? Ægre equidem fidem adhibeo; sunt qui arbitrentur Phaethontem et nimias aquas Deucalionis memorari. Nonnulli etiam dicunt scintillam repente emicuisse, cum pastores concutentes silices scindebant. Prima quidem extincta est; secunda est excepta stipulis. Flamma Palilis habet hoc indicium. An potius pietas Aeneæ, cui victo flamma fecit viam faciliem, induxit hunc ritum? Num tamen est verisimilius, cum Roma est constructa, Lares jussos transportari in novas domos?

des Heins. conj. dissortes.—789 In voc. *aptumq.* valde discrepant scripti: *sanctumque* P. *certumque* Pet. *astumque* Thuan. *sanumque* Pembr. a manu sec. quod non ineptum; nisi *faustumque* malis. Burm.—790 Meliores, teste Heins. *tangere*; alii eum vulg. *tingere*.—791 Heins. malebat perdit et *exul*.—794 Heins. pro *Credant* legit *Edant*, vel *Prodant*, vel *Tradant*: nam præcesserat *credo*. Dein pr. A. Læti, et quatuor alii et *rivas* D. unus multas; alius *veras*: Heins. conj. *veteres*; et Burm. *tumidas*.—795 Bonon. et septem alii Pars quoq. *pastorum* cum *saxis* *saxo* *feribant*. *Terebant* est ex Heins. emend. pro vulg. *feribant*: nam plerique scripti habent *ferebant*.—796 A. *Scint.* *tenuem* pros. et Jun. *saxo*.—797 Fr. *stip. accepta sec.*—798 *Argumenti* est ex Jun. alii *argumentum*; alter Pet. *argumentis*. Pet. etiam et Maz. fl. *Parilis hab.*—800 Pro cui Heins. malebat cum.—801 Num est ex uno Pat. vulg. *Hoc*; multi etiam ex melioribus Nuoc. Fr. Nunc t. e. *verum*.—802 Pro *jussos* Be. *justum*

NOTÆ

787 *Semina*] Quia ex calore in aqua omnia generantur.

789 *Patres*] Majores.

791 *Hæc*] Aqua et igni interdicti quippe exiles.

792 *Nova*] Veneris adeoque comites aqua et ignis, ut docet Varro, quibus adhibitis justos fieri viros II. de Arte

Noster scripsit.

793 *Phaethonta*] Cujus filii Solis fabnlam prolixè habes in Metam.

794 *Deucalionis*] Diluvium quoque, quod hujus tempore evenisse dicitur, non semel vidimus in superioribus.

795 *Palilis*] Quæ Palilibus excitatur.

800 *Dedit*] Hinc ipse Aeneas apud

Mutantesque domum tectis agrestibus ignem,
Et cessatura supposuisse casae ?
Per flaminas saluisse pecus, saluisse colonos ? 805
Quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
Ipse locus causas vati facit. Urbis origo
Venit : ades festis, magne Quirine, tuis.
Jam luerat poenas frater Numitoris, et omne
Pastorum gemino sub duce vulgus erat. 810
Contrahere agrestes, et moenia ponere utriusque
Convenit. Ambigitur moenia ponat uter.
Nil opus est, dixit, certamine, Romulus, ullo.
Magna fides avium est : experiamur aves.
Res placet. Alter init nemorosi saxa Palati : 815
Alter Aventinum mane cacumen adit.

Atque migrantes sedibus submisso ignem domibus rusticis, et tuguriis inutilibus ? Pecus saluisse per ignes, colonos saluisse ? Quod fit nunc etiam tuo natali, Roma. Ipse locus præbet causas Poitæ. Origó Urbis venit : magne Quirine, reni ad festa tua. Frater Numitoris jam peperdatur panes, et omne vulgus erat sub duce gemello. Uterque cœunt, ut in unum cogant rusticos, et statuant muros : in dubio est uter statuant muros. Nihil opus est ultra contentione, inquit Romulus. Magna est fides alium : faciamus periculum alium. Res probatur. Alte concedit in rupes Palati nemorosi : alter contendit mane in verticem Aventini montis. Remus

est ; septem visum est ; tres jussum est.—805 Saluisse ex anctoritate Prisciani 1. p. 906. et meliorum Codicum reponatur. Heins. Vulg. saluisse.—807 Sic Ursin. et unus V. et Pat. cum Nanger. Vulg. Ips. locum rati casus fac. Fr. locum casus rati ; et sic plerique vett. Heins. scribit Ips. locus easi rati fac.—808 Pro vulg. factis, ‘ lege fastis, vel festis, vel sacris ; quicquid obnuntunt libri veteres : qui error et alibi in hisce libris occurrit.’ Heins.—810 Zulich. Pastoris gem. Heins. mallet Pastores...erant.—811 Quatuor scripti poner. utrque ; V. utrinque.—812 Scriptura nostra ambigitur. Heins. Alii ambiguum est. Mox mania Heins. rescripsit pro vulg. nomina ex Ursin. Pet. et aliis. Tum Fr. ponet ; sed ponat pro var. lect.—813 Fr. isto pro ullo.—815 Voss. et sex alii alt. adit nem.—816

NOTÆ

Maronem : ‘ flammam inter et hostes Expeditor ; dant tela locum, flammæque recedunt.’

801 *Cum condita]* Atque adeo in Palilibus ignes transiliendi non fuit antiquis initium Urbis natali : quod et Tibullus et Plintarchus pariter tradiderunt.

802 *Nova]* Novæ Urbis, scilicet.

806 *Natali]* Qui in 11. Kalendas incidebat.

807 *Causas]* Ut multa narret.

809 *Frater Numitoris]* Amulius, scilicet, cuius supra vidimus feritatem, necem, &c.

810 *Gemina]* Romulo atque Remo, scilicet.

812 *Mania]* Alii legunt *nomina* ; id est, nder Urbi nomen imponat, auspicietur, et regat.

814 *Magna]* Ad auspicia ergo uterque digressi sunt.

815 *Alter]* Romulus, scilicet.

Sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine: pacto
 Statur: et arbitrium Romulus urbis habet.
 Aptæ dies legitur, qua moenia signet aratro. 820
 Sacra Palis suberant: inde movetur opus.
 Fossa sit ad solidum: fruges jaciuntur in ima,
 Et de vicino terra petita solo.
 Fossa repletur humo, plenæque imponitur ara;
 Et novus accenso fungitur igne focus.
 Inde premens stivam designat moenia sulco: 825
 Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.
 Vox fuit hæc Regis: Condenti Jupiter urbem,
 Et genitor Mavors, Vestaque mater ades:

aspicit sex ares, hic duodecim ordine: statur pacto; et Romulus habet auspicium Urbis. Dies idonea legitur, qua perscribat moenia aratro. Sacra Palis aderant: inde opus incipitur. Fit fossa de more: fruges mittuntur in fundum, itemque terra desumpta ex proximo solo. Fossa cumulatur terra, atque altare imponitur plenæ: et locus novus dividitur igne incenso. Mox tenens burim describit moenia sulco: Junix candida cum tauro albo tulit jugum. Hæc fuerint dicta Regis: Jupiter, atque Mars pater, et Vesta mater, adjuva statuenterem Urbem: vosque Di omnes,

Omnis libri scripti, teste Ciofano, eacum. init.—817 *Sex Remus hic volucres, bis sex videt ordine: pacto Statur.* Sic distingue ac lege; quamvis in quatuor Vatic. sit, facto, non pacto: in uno tantum Vatic. Fratris et in ora Stat. pacto reperi. Ciofan. Ab antiquis germana lectio erunitur, bis sex videt ordine: pacto Statur. Neap. Hæc vera lectio, quicquid turbant codicum nonnulli. Heins.—819 Jun. et sex alii quæ pro qua: et Fr. sign. arator.—820 In quibusdam Pales. Onufrius Panvinius legebat Sacra Pales aderant.—821 In plurimis vett. ad solitum: frug. Deinde Be. in ino; Maz. imam; P. illa.—822 Fr. pet. loco est.—823 Multi scripti et ed. Gryph. hum. terraque imp. V. prior plenæ imponunt arene, vel arenae.—824 Fungitur rectum est. Heins. In aliis finditur, vel funditur, vel fungitur. Duo V. inde foc.—825 Duo scripti Unde pro Inde; et Jun. Igne. Tum tres libri stiva design. et P. stipam.—826 Jun. vacc. trahit.—827 *Condentis* scripti magno numero. Heins.—829 Be.

NOTÆ

817 *Sex Remus]* Prior quidem sex vultures Remus; Romulus postea, sed duodecim vidit.

Pacto] Ut per auspicia lis dirimetur.

819 *Signet]* Ducat sulcum, qua, de more, atque ut ex ritualibus libris acceperat Romulus, jactus sit fundamenta.

820 *Inde]* Eo die; hora post secundam, ante tertiam plenam, ut ex Tarrutio Mathematico insigni scripsit

Julius Solinus; anno ante Christum natum 750. ut vulgo numerant, post Ilium captum 432.

821 *Ad solidum]* Usque ad duram et firmam terram, quæ pondere ne subsideret.

Jaciuntur] In omen fœcunditatis.

822 *De vicino]* Ut agri atque imperii propagandi quasi pignus esset.

824 *Fungitur]* Alii habent finditur; quia in medio foco positus ignis.

Quosque pium est adhibere Deos, advertite cuncti :
Auspicebus vobis hoc mihi surgat opus. 830

Longa sit huic aetas, dominæque potentia terræ :
Sitque sub hac oriens occiduusque dies.
Ille precabatur. Tonitru dedit omina lævo
Jupiter: et lævo fulmina missa polo.

Augurio læti jaciunt fundamina cives; 835
Et novus exiguo tempore murus erat.

Hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat;
Sintque, Celer, curæ, dixerat, ista tuae.
Neve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat, audentem talia dede neci. 840

Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros
Cœpit: et, His populus, dicere, tutus erit ?
Nec mora, transiluit. Rutor Celer occupat ausum.
Ille premit duram sanguinolentus humum.

quos sanctum est invocare, adeste, hoc opus mihi crescat robis parentibus. Longum sit arum atque robur huic terræ dominæ: et dies nascens atque occidens huic subjiciatur. Ille fundebat preces; Jupiter fecit omnia tonitru sinistro; atque fulmina missa axe sinistro. Cives alacres omnino ponunt fundamenta, atque nova mænia surrexerunt parva mura. Celer procurat hoc opus, quem ipse Romulus arcessiverat, atque dixerat, Sint ista curæ tue. Nere quisquam transiliat aut muros aut terram inversam romere: oppone morti conantem talia. Quod Remus nesciens, cœpit spernere exiguos muros, atque dicere, Plebs erit secura istis? Atque continuo transiluit. Celer pone appetit ausum. Ille cruentatus urget rigidam terram.

adhib. Dei. Mox cuncti Neapolis profert ex vet. Cod. vulg. vultus; et sic nonnulli Codd. unus cunctos; alius certi.—830 Unus Heins. Auspicisq. et Pet. cum aliis undecim Auspicibusq. bonis. Tum Med. hoc bene surg. alias breve; Sa. modo.—831 Læti et V. domitaque.—833 Quinque scripti Ill. loquebatur: ton. Deinde pro lævo, alins læva; Læti, Fr. et A. læta; Sa. læto; Voss. dextro; unus Heins. plena.—834 Be. Tunc dedit et læv. et A. Jup. e læv.—835 Unus Heins. Aug. lato jac. at Maz. Arund. et quatuor alii faciunt fund.—839 Factus...sulcos Götterph. tactum...fossam Zulich. Maz. et duo alii: versam...terram Læti: tactum...terram unus Moreti: factam...terram prim. Med. pressam...terram prim. Ambros. fractam...terram unus Patavinus. Vulgatum non mutem temere: paulo ante habuimus, Fossa fit ad solidum. Heins. Ne q. a. m. a. fossam r. factam Be.—842 Med. unus tut. eris.—843 Vulg. legebatur trans. retro C. nonnulli rastro; sex ultro; unus ristro: in Maz. et Zulich. erasa est vetus lectio. Scribe rastro.' Heins.—844 Decem libri diram

NOTÆ

834 *Lævo*] Quod felix creditum, 843 *Celer*] Alii a Fabio Romuli siquidem, ut docet Plinius, dextrum duce, rutor quidem pastorali, interfictum volunt Remum; alii ab ipso sit ejus qui postulata largitur.

842 *His]* Per contemptum locutus.

843 *Celer*] Alii a Fabio Romuli siquidem, ut docet Plinius, dextrum duce, rutor quidem pastorali, interfictum volunt Remum; alii ab ipso Romulo; alii aliter.

Hæc ubi Rex didicit, lacrymas introrsus obortas	845
Devorat, et clausum pectore vulnus habet.	
Flere palam non vult, exemplaque fortia servat :	
Sicque meos muros transeat hostis, ait.	
Dat tamen exequias : nec jam suspendere fletum	
Sustinet ; et pietas dissimulata patet.	850
Osculaque applicuit posito suprema feretro :	
Atque ait : Invito frater ademte, vale.	
Arsurosque artus unxit : fecere, quod ille,	
Faustulus, et moestas Acca soluta comas.	
Tum juvenem nondum facti flevere Quirites :	855
Ultima plorato subdita flamma rogo.	
Urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset ?)	
Victorem terris impositura pedem.	

Postquam Rex ista cognorit, absorbet lacrymas introrsum motas, atque habet vulnus clausum pectore. Non vult lugere coram, atque servat exempla generosa : et dicit, Hostis ita transiliat mea mœnia. Procurat tamen funus, neque jam potest cohibere lacrymas ; atque pietas tecta reteguntur. Tum junxit ultima oscula, feretro admoto, atque inquit, Germane, rapte noleti, are. Atque unxit membra flagratura ; Faustulus, et Acca habens capillos tristes passos, prestererunt quod ille. Tum Quirites nondum creati flexerunt jurenem : norissimus ignis suppositus rogo plorato. Urbs surgit (quis tunc posset istud credere unquam ?) impositura pedem victorem terris.

pro duram ; quatuor puram.—846 Unus V. claus. pectora v. habet.—849 Heins. rectius scribi putat D. tam. inferias : nec : sed quia in Maz. erasa erat vetus lectio, et restabat initio versus, loco Dat, litera unica I legendum censem It tamen exequias.—850 Duo scripti et Ed. Gryph. piet. dissimulanda pat.—851 Jun. et duo alii Osculaq. apposuit pos. et tres implicit. Dein Maz. Mor. et duo alii postrema feretri.—853 Be. et unus Heius. quod illi.—855 Fr. cum aliis Tunc pro Tum. Heins. præfert juvenem ex nonnullis scriptis vulg. juvenes.—856 Fr. cum aliis rog. est : Unus Heins. foco.—857 Quidam nunc pro tunc. Ulli ex antiquorum nonnullis Heins. legit pro

NOTÆ

848 Sic] Male adeoque pereat. Sunt quoque illa verba Livii ; qui ab irato Romulo imperfectum fratrem dicit.

851 Feretro] Quo mortui ad funus efferebantur.

852 Invito] Credas, invito ! quem ipse mactavit.

854 Faustulus] Gemellorum nutritius ; quem quidem alii per eam con-

tentionem volunt cecidisse. Sed poëtis, modo ad rem nec imperite, quidvis fingendi datur licentia.

Acca] Faustuli conjux, matrix germanorum.

855 Nondum facti] Romani quippe Quirites post factam enim Tatio pacem tantum appellati.

857 Tunc] Quia tam vilis, et ab ineptis pastoribus posita.

Cuncta regas : et sis magno sub Cæsare semper :
 Sæpe etiam plures nominis hujus habe. 860
 Et quoties steteris domito sublimis in orbe,
 Omnia sint humeris inferiora tuis.

DICTA Pales nobis : idem Vinalia dicam.
 Una tamen media est inter utramque dies.
 Numina vulgares Veneris celebrate puellæ. 865
 Multa professarum quæstibus apta Venus.
 Poscite thure dato formam, populique favorem :
 Poscite blanditias, dignaque verba joco.
 Cumque sua dominæ date grata sisymbria myrto,
 Textaque composita juncea vincla rosa. 870
 Templa frequentari Collinæ proxima portæ
 Nunc decet: a Siculo nomina colle tenent.

Imperes omnibus; atque sis semper sub ingenti Cæsare: habeas etiam multos hujus nominis. Et quoties steteris excelsus in orbe subacto, omnia sint minora tuis humeris.—Pales cantata a nobis: idem referunt Vinalia. Una tamen dies est inter utramque. Puellæ prostitutæ adorate numina Veneris. Venus est multum idonea quæstibus professarum. Orate pulchritudinem atque favorem plebis thure exhibito: petite blanditias, atque dicta digna joco. Atque offerte sisymbria grata dominæ cum sua myrto, et vincuta juncea inserta cum rosa. Nunc decet delubra juncta portæ Collinæ celebrari; habent nomina a monte Siculo. Utque Claudius

vulg. illi. Plurimi etiam scripti cred. possit.—859 Fr. sis et. Multi etiam sub magno: at Be. cun magn.—860 Pr. A. et Læti Et semper plur.—863 Editi quidam nob. est, jam V. Quidam etiam scribunt Vivalia.—865 Mor. *Munera vulg.* Voss. *Nomina.*—866 Heins. mallet Culta prof.—868 Ex scriptis potioribus Heins. rescripsit joco pro vulg. loco.—869 Maz. Cuncta sua: et Heins. conj. Juncta.—870 Multii Tectaque comp. Dein Pet. junc. serta ros.—871 Be. et decem alii Tecta freq.—872 Tenent reposuit Heins. ex multis scriptis:

NOTÆ

863 *Vinalia*] Quæ 9. Kalendas Maias celebabantur: alii Veneri, e cuius templo eo die multum vini effundebatur, alii Jovi sacra credidebant. Volum tam viri docti hac Veneris, alia vero quæ mense Sextili 14. Kalendas Septembres, Jovis esse. Nasonis insuper sententiam ipse videlhis.

865 *Vulgares*] Hoc festo meretriculæ Veneris Erycinæ templa adibant; oblatisque floreis munusculis, cuncta expetebant quibus populo placarent.

866 *Multa*] Pro, multum. Venus est multum apta.

868 *Joco*] Venero, scilicet, vel eo spectante.

869 *Sua*] Veneri quippe sacra myrtus.

Sisymbria] Nasturtio similem faciunt, ex cuius foliis coronæ etiam nectebantur.

870 *Texta*] Id est, coronas ex rosia, juncis intextas.

871 *Templa*] Veneri Erycinæ ad eam portam dicatum fuisse testis est Livius.

Utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
 Claudius, et bello te quoque cepit, Eryx;
 Carmine vivacis Venus est translata Sibyllæ; 875
 Inque suæ stirpis maluit urbe coli.
 Cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,
 Quæritis; et quare sit Jovis ista dies?
 Turnus an Æneas Latiae gener esset Amatæ,
 Bellum erat. Hetruscas Turnus adoptat opes. 880
 Clarus erat, sumtisque ferox Mezentius armis:
 Et vel equo magnus, vel pede major erat.
 Quem Rutuli Turnusque suis asciscere tentant
 Partibus. Hæc contra dux ita Tuscus ait:

armis superarit Syracusas Arethusidas, atque te etiam potitus est bello, Eryx; Venus est transportata carmine Sibyllæ longæra, et maluit celebrari in urbe suæ prolis. Pctitis quamobrem ergo vocent festa Veneris Vinalia, et quare ista dies sit Jovis? Lis erat, Turnusne an Æneas esset gener Amatæ Latinæ. Turnus suas facit copias Hetruscas. Mezentius erat illustris, et asper armis captis: atque vel clarus erat equo, vel clarior pede. Quem Rutuli atque Turnus nituntur adjungere suis partibus. Dux Tuscus sic contra fatur: Virtus mea non parvo mihi stat:

vulg. tenet.—877 Fr. *fest.* Ven. inverso ordine; et mox *V.* dicent, at snpr. script. dicant: P. et oeto alii dicam.—878 A. et V. *J. iste di.*—880 In voc. *Hetruscas* Sa. Et *Thuscas* notat pro var. lect. Mox *adoptat* est ex Zulich. alii fere omnes adorat.—882 Jun. *dubium* pro *magnus*; Mor. et *Pembroc.* *nullus*.—883 Fr. *su.* *accissere* tent. at a man. sec. priore scriptnra erasa, quæ videtur fuisse accersere.—884 Septem libri e pro *hæc*; duo *hos*. Alter *Mor.*

NOTÆ

872 *Siculo*] Eryce, scilicet, ubi prius Venus culta.

873 *Syracusas*] Quæ Urbs fuit Siciliæ amplissima.

Arethusidas] Ab Arethusa illa Syracusii fontis nymphæ.

874 *Claudius*] Hic Claudius Marcellus vir fortissimus qui Syracusas scalis expugnavit, et bene adversus Hannibalem pugnavit, per hujus deinceps insidias cecidit.

875 *Carmine*] Pace tua dieam, mi Ovidi, hallucinaris: nam hæc Veneris ædes prope portam Collinam non dedicata monitu carminis Sibyllini, sed vovit sponte L. Porcius Ligustino bello, dedicavit Porcius L. F. Lici-

nus, ut ex Livio vidimus, anno 572. Fateor aliam eidem Veneri vovisse Q. Fabium Maximum jussu libri fatalis, sed ante hanc positam annis 34. Verba hæc sunt illustriss. Neapolis.

876 *Suae stirpis*] Quia Roma ab Æneas pronepotibus condita, qui quidem Æneas Veneris filius.

879 *Turnus*] Rex Rutulorum.

Amata] Quæ Latini uxor Laviniam filiam Turno potins quam Æneæ collocare maluisset.

880 *Bellum*] Qnod fuse descripsit Maro.

881 *Mezentius*] Qui crudelissimus et summe impius Rex Hetruscorum.

Stat mihi non parvo virtus mea : vulnera testes,	885
Armaque, quæ sparsi sanguine sæpe meo.	
Qui petis auxilium, non grandia divide mecum	
Præmia, de lacubus proxima musta tuis.	
Nulla mora est operæ. Vestrum dare ; vincere nostrum est.	
Quam velit Æneas ista negata mihi !	890
Annuerant Rutuli. Mezentius induit arma :	
Induit Æneas ; alloquiturque Jovem :	
Hostica Tyrrheno vota est vindemia Regi ;	
Jupiter, e Latio palmite musta feras.	
Vota valent meliora : cadit Mezentius ingens,	895
Atque indignanti pectore plangit humum.	
Venerat Autumnus, calcatis sordidus uvis :	
Redduntur merito debita vina Jovi.	
Dicta dies hinc est Vinalia. Jupiter illam	
Vindicat, et festis gaudet inesse suis.	900

plagæ testes, atque urma, quæ sæpe infeci eruore meo. Tu qui poscis opem diridere mecum mercedem non magnam, musta proxima de cupis tuis. Nulla est dilatio auxilii. Vestrum est præbere, nostrum vincere. Quam cupint Æneas ista mihi non concessa ! Rutuli approbaverant. Mezentius capit urma : Æneas capit ; atque affatur Jovem : Jupiter, vindemia hostilis est promissa regi Tyrrheno ; habecus musta e palmite Latino. Vota potiora præstant : vastus Mezentius procumbit, atque verberat terram pectore furenti. Autumnus squallidus racemis pressis aderat : vina debita exhibentur Jovi merito. Inde dies appellata est Vinalia. Jupiter illam asserit, atque latatur adesse suis festis. — Cum Aprilis habebit sex dies qui

contr. rex ita.—885 Testes Heins. dedit ex vett. quibusdam pro vulg. testor.—886 In voc. meo Fr. habet suo pro var. lect.—888 Unus liber lac. da mihi must. Tum Thuan. meis.—889 Plurimi est operi: vestrum est dar. at meliores operæ; et hoc est deest optimis.—890 Fr. ist. neganda mihi, at negata pro var. lect.—891 Scaliger Annuerunt R. quatuor libri Adremunt; et Arund. Annumerant. Dein Maz. M. intulit arm.—893 Arund. et septem alii Hostia T.—894 Jun. vina pro musta; et cum plurimis aliis ferens: Pet. dedit serus.—896 Quatuor scripti Atq. indignato pect. Tum pr. V. et Ed. pr. tangit hum. Be. pulsat.—897 V. unus A. calcundis sord. sex libri sor- dibus ur. et Arund. Pet. et tres alii horridus.—898 A. Gottorph. et duo alii deb. vota J.—899 Illam repositus Heins. ex Ursin. pr. A. Maz. Zulich.

NOTÆ

888 *Lacubus*] Quæ majora sunt vasa
mustis continendis.

Proxima] Quæ proximis vindemiis
capientur.

890 *Negata*] Ne acceptis mustis a
vestris stem partibus.

891 *Annuerant*] Musta præbtere sunt
polliciti.

931 *Hostica*] Hostium meorum Ru-
tulorum.

Tyrrheno] Mezentio, scilicet, Tus-
corum seu Tyrrhenorum Regi.

895 *Meliora*] Æneæ, scilicet, qui
Jovi voverat.

Cadit] Ab ipso Ænea peremtus.

SEX ubi, quæ restant, luces Aprilis habebit;
 In medio cursu tempora veris erunt.
 Et frustra pecudem quæres Athamantidos Helles:
 Signaque dant imbræ: exoriturque Canis.
 Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem, 905
 Obstitit in media candida pompa via.
 Flamen in antiquæ lucum Robiginis ibat,
 Exta canis flammis, exta daturus ovis.
 Protinus accessi, ritus ne nescius essem.
 Edidit hæc Flamen verba, Quirine, tuus: 910
 Aspera Robigo, parcas Cercalibus herbis:
 Et tremat in summa leve cacumen humo.

supersint, tempora veris erunt in medio cursu. Et nequicquam requires ovem Helles Athamantidos: atque pluvie faciunt indicia: et Canis exoritur. Cum reverteretur Romam Nomento eo die, pompa alba mihi obstitit in media via. Flamen contendebat in lucum reteris Robiginis, missurus in focos viscera Canis, atque viscera ovis. Continuo accessi, ne essem ignarus moris. Quirine, Flamen tuus protulit hæc dicta: Robigo scabra, parcas herbis Cerealibus; atque fastigium lœve

et multis aliis pro vulg. illa.—901 Ex melioribus Heins. dedit restant: alii restent,—902 Pr. A. et quinque alii Jam med.—904 Fr. imbr. exoriente Lyra: F. occidit atque Canis.—905 Alii Hæc m. Numento; vel Momento: Mor. tert. Hæc m. num memini. Deinde Jun. cum rure red. duo forte.—906 Pompa ex pr. A. Maz. et aliis placet Heins. præ vnlg. turba.—907 Jun. et alii in antiquum luc. Tunc Fr. et alii Rubiginis ib.—908 Tres libri Ext. canum fl.—909 Fr. ne rit. inverso ordine.—912 Et tremet duo libri; premat P. Arund. et multi alii. ‘Leve omnino scribendum cum nonnullis membranis.’ Heins.

NOTÆ

901 *Sex*] Septimo Kalendas, ut et ex aliis liquet: quanquam ad ipsum Palilium diem ver medium assignavit Columella.

903 *Pecudem*] Arietem qui acronyce occiderit.

Athamantidos] Athamantis filiæ, quæ in mare decidit, illo ariete vecta qui postea in cœlum translatus est.

904 *Exoritur*] Mira et nova fateor. Nunquam audivi a nata Astrologia post Arietis occasum, immo post Tauri ortum, Canem exoriri. Quidam malleter exoriturque Capra. Sed ad quid? sequuntur Robigalia, quæ ad occasum Canis instituta, et celebrata. Vide

Plin. xviii. 29. Suspicio hinc mihi de menda venit; et adlubet scribere: *Signa dabunt imbræ, effugietque Canis.* Hic enim moto Tauro statim cedit navi Argoæ. Virgil. primo Georg. ‘Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.’ Firmat etiam nostram emendationem, quod ille in occasu vehemens, gelidus, pluvius. Neapolis illustriss. suut ista.

905 *Nomento*] Sabinorum oppido prope suburbano.

906 *Candida*] Flaminis aliorumque ad placandam Robiginem in albis vestibus, de more, properantium.

907 *Robiginis*] Robigum Deum fe-

Tu sata sideribus cœli nutrita secundi
 Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
 Vis tua non levis est. Quæ tu frumenta notasti, 915
 Mœstus in amissis illa colonus habet.
 Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbræ;
 Nec sic marmoreo pallet adusta gelu ;
 Quantum, si culmos Titan incalfacit udos :
 Tum locus est iræ, Diva timenda, tuæ. 920
 Parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer ;
 Neve noce cultis : posse nocere sat est.
 Nec teneras segetes, sed durum contere ferrum :
 Quodque potest alios perdere, perde prior.
 Utilius gladios et tela nocentia carpes. 925
 Nil opus est illis : otia mundus agit.
 Sarcula nunc, durusque bidens, et vomer aduncus,
 Ruris opes niteant : inquiet arma situs.

tremat in ultima terra. Tu patiaris segetes nutritas astris farentibus augeri, donec fiant idonea falcibus. Potentia tua non est parva : agricola tristis dicit in perditis illa tritica que tu tetigisti. Neque venti tantum obfuerunt Cereri, neque pluriæ ; neque adusta gelu rigido ita pallet, quantum si Titan urget radis culmos humidos. Tum locus est iræ tuae, Dea metuenda. Parce, oro, atque tolle manus asperas a segetibus ; neve obsis cultis : satis est posse obesse. Neque corripias mollia sata, sed ferrum rigidum ; atque absume prior quod potest absumere alios. Corrodes melius enses et tela lalentia. Nihil est opus illis : orbis agitat pacem. Nunc sarcula, et rigidus bidens, atque vomer curvus diritia ruris splendeant : situs maculet

Vulg. lene.—913 Secundi Burm. recepit ex Arund. Fr. et plerisque vett. pro vulg. secundis.—915 Ed. Dan. Heins. qua pro quæ.—918 Decem libri Nec si marm. Tum Voss. et tres alii messis adust.—919 Pro udos Fr. udus a pr. man.—920 Fr. Tunc pro Tum.—921 Pet. e pro a.—923 Tres libri tener. messes, sed ; unus fruges. Mox contere Heins. dedit ex pr. A. et Læti Cod. ceteri amplectere.—924 Pr. V. aliud pro alios. Mox prior est ex duobus V. Ursin. et Statii libro; vulg. prius : Be. et multi alii precor.—925 Pet. Utilior glad. et mox pr. A. et duo alii nocent. perdas.—926 Alii mund. agat ; vel etiam habet.—927 Læti lib. et romis adunc.—928 Quidam Rur. opus nit.—929 Plu-

NOTÆ

cerunt Varro atque Festus : sed enim puden̄ me in his quisquiliis immorari.
 911 *Cerealibus*] Tritici, quod invenit Ceres.
 912 *Leve*] Minus adeoque rubigine adustum, atque hinc asperum.
 919 *Si culmos*] Ea vero tunc rubigo
 sœvit maxime cum in madidos culmos Sol nimius radios suos jaculator.
 921 *Scabras*] Quia ex rubigine scabra messis.
 928 *Inquiet*] Ferrugine arroditur ferrum ex situ.

Conatusque aliquis vagina ducere ferrum,
Astrictum longa sentiat esse mora. 930

At tu ne viola Cererem: semperque colonus
Absenti possit solvere vota tibi.

Dixerat. A dextra villis mantele solutis,
Cumque meri patera thuris acerra fuit.

Thura focus vinumque dedit, fibrasque bidentis, 935
Turpiaque obscoenæ (vidimus) exta canis.

Tum mihi, Cur detur sacris nova victima, quæris?
(Quæsieram) causam percipe, Flamen ait:

Est Canis, (Icarium dicunt,) quo sidere moto
Tosta sitit tellus, præcipiturque seges. 940

Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ:
Et, quare pereat, nil nisi nomen habet.

CUM Phrygis Assaraci Titania fratre relicto
Sustulit immenso ter jubar orbe suum;

arma. Atque aliquis tentans stringere ensim, intelligat esse vinculum longo tempore. At tu ne ladas Cererem: et agricola possit semper tibi expendere vota. Absolverat. Mantele villis solutis, atque acerra thuris cum patera vini fuit a dextra. Imposit aræ vinum, atque exta oris, et turpia viscera impurae canis: hoc vidimus. Tum mihi dixit, petis quamobrem nova victima adhibeatur sacris? Petiveram: percipe rationem, inquit Flamen. Est Canis (vocant Icarium) quo sidere exorto, terra usta siti laborat, et seges præripitur. Hic canis admovetur altari pro cune sidereo: et nihil habet cur mactetur præter nomen.—Postquam Tithonia omisso fratre Phrygis Assaraci ter elevavit suum lumen super orbem immensum, Dea florum co-

rimi scripti vag. educere ferr.—931 Duo libri nec pro ne.—932 Mor. A. et tres alii poss. reddere vot.—933 In uno libro Duxerat ad dextram: Priscianus etiam agnoscit ad dextram lib. vi. p. 681, Ursin. et duo alii ad dextra. Quin-dam etiam mox mantile scribunt.—940 Alii Tota sit. Deinde pr. V. et Pat. Præciditurq. et ali præripiturq.—942 Pereat Heins. recepit ex Zulich. Maz. Voss. Arnnd. et aliis: vulg. fiat.—943 Fr. et Thuan. Ut pro Cum. Quædam Edd. vett. Cum Priami conjux. Deinde Titaniu Heins. reponendum censem pro vulg. Tithonia: Fr. Titoniu.—944 Quinque libri Sust. immensum: J.

NOTÆ

930 *Mora*] Ex qua ferrugo oritur.

933 *Mantile*] Linteum tegendæ mensæ, ad cuius extrema subtemen de industria relicturn, ut censuit vir doctus; quanquam alii per omnia insurgentes villos malint statuere.

939 *Canis*] Stella in cœlo, scil.

Icarium] Ab Icaro patre Erigones, quæ hujus canis ductu interficti patris cadaver invenit.

Moto] Exorto; si tamen Nasonem audis, aut receptam supra scripturam retines, et ad sensum ejus spectas. Nam moveri sidus proprie dicitur, quod ἀπὸ τοῦ ἀφανῶς εἰς τὸ φανερὸν procedit; et e contra quod ἀπὸ τοῦ φανεροῦ εἰς τὸ ἀφανές.

940 *Tosta*] Calore, qui a Cane intendi creditur.

942 *Nisi nomen*] Quia *Canis* appell-

Mille venit variis florum Dea nexa coronis : 945
 Scena joci morem liberioris habet.
 Exit et in Maias sacrum Florale Kalendas.
 Tunc repetam : nunc me grandius urget opus.
 Aufert Vesta diem : cognato Vesta recepta est
 Limine : sic jussi constituere patres. 950
 Phœbus habet partem ; Vestæ pars altera cessit :
 Quod superest illis, tertius ipse tenet.
 State, Palatinæ laurus, prætextaque quercu
 Stet domus. Æternos tres habet una Deos.

ronata mille variis sertis venit : scena habet morem joci liberioris. Sacrum Florale porrigitur quoque in Kalendas Maias. Tunc repetam : nunc majus opus me premit. Vesta præripit diem : Vesta admissa est in domum cognatam : ita sanxerunt justi Patres. Phœbus habet partem ; pars altera data est Vestæ, ipse tertius tenet quod illis est superfluum. State, laurus Palatinæ ; stetque domus coronata quercu : una domus habet tres Deos.

Ultius legebat emenso. Sex libri immenso t. j. ore : P. cod. emerso ... orbe : Heins. suadet emerso ... ore.—945 Be. D. mixta cor.—947 Multi festum pro sacram. —949 Ursin. pr. Pet. Maz. et decem alii Aufser V. alter Pet. Aufers ; et tum Heins. censem ex mox pro est legendum. Vulg. præterea cognati : at cognato Heins. recepit ex Arund. et quatuor aliis.—950 Be. Limite : sic. Tum plurimi justi . . . senes pro jussi patres : alii etiam senes.—952 Fr. ille pro ipse : et Ed. Gryph. ille tulit.—953 Fr. prætextaq. quercus.—954 Dno libri Sed dom. unus Sal ; dno Stat. Et duo hab. ista ; unus illa. F. habitura ; unde Heius. Sta, domus, aeternum tres habitura Deos. ‘Nihil muto ; nam variatio illa modorum frequens poëtis.’ Burm.

NOTÆ

latur Cani mactatur.

943 Cum Phrygis] 4. Kalendas Maias Floralia incipiebant.

Assaraci] Trois fuit filius, atque patruus Laomedontis, ex quo quidem Laomedonte Priamus et Tithonus.

Fratre] Tithono, scil. Auroræ marito. Verum Assaracum, qui in majoribus fuit Priami et Tithoni, pro

Priamo ipso Poëtica licentia posuit.

946 Scena] Theatrum in quo Scena.

949 Vesta] Quia ne Augustus Pon-

tifex Maximus designatus qui Palatium incolebat longe a Vesta contra morem habitaret, ejus Deæ atque sacri ignis in domum Palatinam facta translatio. Atque ideo festum, scil.

Cognato] Augusti cognati, ut superiori libro ostendimus.

950 Sic] Senatus ergo auctoritate translata Vesta.

952 Ipse] Augustus, scil.

953 Quercu] Quam in Metam. videris, si tanti est.

P. OVIDII NASONIS
FASTORUM
LIBER V.

ARGUMENTUM.

TRES sententiæ de nomine Maii 1-110. Ortus Capellæ et origo 111-128. Præstites Lares, eorumque ara constituta 129-146. Bonæ Deæ templum 147-158. Argestes ventus et Hyadum tam ortus quam origo 159-182. Ludi Florales, fata, potentia, cultus Floræ apud Romanos, ratio Floralium; his inserta fabula de Martis ortu 183-378. Centauri sideris ortus et fabula de Chirone 379-414. Lyræ et Scorpii ortus 415-418. Lemuria nocturna et Remi sepultura 419-492. Orionis occasus, natales, relatio inter sidera 493-544. Templum Martis Ultoris, Crassi clades, signa a Parthis relata 545-598. Pliadum ortus et aestatis initium 599-602. Tauri sideris ortus et origo 603-620. Simulacra scirpea de ponte mittuntur; Hercules in Latio 621-662. Hymnus in Mercurium; ejus festum; preces mercatorum ad eum 663-692. Sol transit in Geminos; horum origo, Pollucis et Castoris pugna cum Lynceo 693-720. Agonalia iterum; Canis sideris ortus 721-724. Tubilustria 725. 6. Quatuor notæ in Kalendario 727. 8. Fortunæ Publicæ templum 729-732. Bootes occidit, Hyades oriuntur 743-fin.

QUÆRITIS, unde putem Maio data nomina mensi?
Non satis est liquido cognita causa mihi.
Ut stat, et incertus qua sit sibi nescit eundum,
Cum videt ex omni parte viator iter :

Petitis unde credam nomina imposita mensi Maio? Ratio non est satis aperte mihi manifesta. Quicmadmodum viator, quando cernit viam ex omni latere, resistit,

Sic, quia posse datur diversas reddere causas, 5
 Qua ferar ignoro : copiaque ipsa nocet.
 Dicite, quæ fontes Aganippidos Hippocrenes
 Grata Medusæ signa tenetis equi.
 Dissensere Deæ. Quarum Polyhymnia cœpit
 Prima. Silent aliae, dictaque mente notant. 10
 Post chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
 Inque novas species omne recessit opus ;
 Pondere terra suo subsedit, et æquora traxit :
 At cœlum levitas in loca summa tulit.

et dubius nescit qua sit sibi incedendum : sic, quia licet posse dare varias rationes, nescio qua pergam, atque ipsa abundantia obest. Aperite, vos, quæ possidetis fontes Aganippidos Hippocrenes jucunda vestigia equi Medusæ. Deæ in partes varias abierunt : quarum Polyhymnia capit prima : alia tacent, et observant verba animo. Post Chaos, ut primum tria corpora data sunt mundo, et omne opus abiit in novas species, tellus subsedit sua mole, atque rapuit maria : at levitas tulit cœlum in loca

2 Jun. Quæ sat. et Be. Dum.—5 Pr. A. et Læti liber div. noscere caus.—
 6 Multi scripti et Edd. Quo fer.—8 Pro Grata Heins. scribit Graia ; exemplisque monstrat has voces sæpe confundi. Burm. autem hic *Grata* retinendum censem ; 'signa enim illa grata poëtis, quia aquam illam pereunem ediderunt, unde irrigantur vatum ora.'—9 *Dissedere* primus Farnesianus, eleganter : sic Met. xv. 648. 'Dissidet et variat sententia.' Sed si silent, quod sequitur, cur dissentire dicuntur ? rectius igitur forsitan Junianus, *Assensere* : ut sub finem libri vi. 'Sic cecinit Clio : doctæ assensere sorores.' Sed puto *Desedere* reponendum esse pro *Considere* : in Helmaest. *Discensere*. Heins. *Assensere* etiam Be. sed Musas hic quasi in consilium missas considerat, quæ, cum inter se consultarent, dissensere ; sed tandem Polyhymnia, ut doctior et auctoritate alias vincens, sententiam dicit, cui assentientur deinde Clio et Thalia : sed Uranie alias, et deinde Calliopeia diversas causas produnt. Vel potest *dissensere* capi de eventu, ex quo patet, diversis datis causis, dissensisse. Burm.—12 Jun. Mor. et decem alii *onus pro opus*.—14 Pet. summ.

NOTÆ

7 *Quæ fontes*] Musas dicit.
Aganippidos] Aganippe fons Bœotiae Musis sacer, qui et Hippocrene dicitur ; quanquam Pausanias diversos, in eodem tamen Helicone monte, scribit. Posterior *Aganippis* per Pleonasmum quandam speciem a Poëta appellatur.
 8 *Medusæ*] Pegasi, scilicet, alati equi, ex Medusæ sanguine orti, unguila apertos illos fontes fabulati sunt Græci ; ut sæpe dictum.
 9 *Deæ*] Musæ, scil. ut hinc magis ræ difficultas apparet.

Polyhymnia] Quæ Musa, ut nominis ratio indicat, laudibus et cantus copiæ præesse dicitur.
 10 *Notant*] Namque reconditissima neque alibi reperienda prædicat. Arrige modo aures quisquis longe petitarum altiusque cumulatarum nugarum es avidus.
 11 *Tria*] Terram, scil. Aquam, et Aërem, quasi Ignis non sit corpus a ceteris distinctum, sed per omnia diffusum : quanquam aliter nou semel Naso.

Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus, 15
 Et vos Lunares exsiluistis equi.
 Sed neque terra diu cœlo, nec cetera Phœbo
 Sidera cedebant: par erat omnis honos.
 Sæpe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenbas,
 Ausus de media plebe sedere Deus. 20
 Et latus Oceano quisquam Deus advena junxit:
 Tethys et extremo sæpe recepta loco est.
 Donec Honos, placidoque decens Reverentia vultu
 Corpora legitimis imposuere toris.
 Hinc sata Majestas; hos est Dea censa parentes: 25
 Quaque die partu est edita, magna fuit.

suprema. Sol etiam nullo pondere repressus, atque stellæ, et vos equi Lunares in altum sublati estis. Verum longo tempore neque tellus decedebat cœlo, neque reliqua astra Soli: omnis honos erat æqualis. Sæpe aliquis Deus de vulgari turba ausus sedere in solio quod tu obtinebas, Saturne. Atque aliquis Deus peregrinus commisit latus Oceano: Tethys etiam recepta est saepe sede ultima. Donec Honor, atque Reverentia decens facie leni collocaverunt corpora in lectis legitimis. Hinc orta Majestas; Dea agnорit hos parentes; et quo die in lucem prodidit, fuit magna.

tenet.—15 Mor. unus grav. retentus.—16 Jun. L. præsiluistis: duo libri prosiluistis.—17 Fr. neque ceter.—18 Fr. omni. honor.—19 Unus Med. cum pr. Ed. sol. quo t. S. solebas: Maz. Strozzæ, et tres alii quo t. S. sedebas.—21 Maz. Nam t. O. quis quando tere tegebat; et multi Nec pro Nam: unde Heins. Nec t. Oceano, quamvis grandæta, tegebat T. Burm. autem sic emend. Et t. Oceano, quamvis D. a. j.—22 Pro Tethys libri plerique vett. Thetis, vel Themis. Mox F. sap. reperta loc. et Fr. pro var. lect. relicta.—23 Fr. Honor pro Honos. Dein Pat. placidique recens R. cultus: Voss. placidog. sedens R. v.—24 Neapolis malebat composuere tor.—25 Sic Heins. ex uno F. at Med. et Maz. vulgo legebatur Hinc s. M. quæ mundum temperat omnem.

NOTÆ

19 *Saturne]* Qui tamen Deorum primus imperium obtinuisti.

21 *Oceanos]* Quem ex Orphei atque Homeri sententia Maro ‘Rerum patrem’ appellat. Audierant, scilic. Ex aquis omnia fuisse extracta.

Advena] Advenam istum Deum Oceano latus conserentem non rides? Miror simul ego ingenium Poëtæ.

22 *Tethys]* Uxor tamen Oceani, omninoque Deorum etiam nutrix.

Extremo] Cum nullus illam reveretur, aut illi decederet.

Delph. et Var. Clas.

23 *Placidoque]* Resarcit elegans ista Reverentia descriptio, quod in præcedentibus nugis contrivimus.

24 *Corpora]* Deorum ipsorum, scil.

Legitimis] Fundamentum adeoque honoris in ipsa est dignitate et meritis illius cui tribuitur. Ast enim placidam Reverentiam ut decet de suo largiri, aliosque innata gloria illustrare! Omnes o utinam de ejus in beneficiando voluptate aliquid delibassent!

26 *Quaque]* Optime dixit; namque is vere magnus et Majestatem habet

Ovid.

6 Q

Nec mora: consedit medio sublimis Olympo,
Aurea, purpureo conspicienda sinu.
Consedere simul Pudor et Metus. Omne videres
Numen ad hanc cultus composuisse suos. 30
Protinus intravit mentes suspectus honorum.
Fit pretium dignis; nec sibi quisque placet.
Hic status in caelo multos permansit in annos;
Dum senior fatis excidit arce Deus.
Terra feros partus, immania monstra, Gigantas 35
Edidit, ausuros in Jovis ire domum.
Mille manus illis dedit, et pro cruribus angues:
Atque ait, In magnos arma movete Deos.
Exstruere hi montes ad sidera summa parabant,
Et magnum bello solicitare Jovem. 40

Et statim magnifica, splendida veste purpurea sedet excelsa in medio caelo. Verecundia et Metus una considerunt. Cerneret singulos Deos finxisse suos habitus ad hanc. Continuo cultus et admiratio honorum subiit animos. Digni habentur in pretio, neque quisque sibi plaudit. Hic status perstet in caelo per multos annos, donec Deus senior excussus est caelo fatus. Tellus protulit crudellem sobolem Gigantes, monstra ingentia, qui non metuerent appetere sedes Jovis. Dedit illis mille manus, atque serpentes pro pedibus; atque inquit, Sumite arma aduersus magnos Deos. Hi intenderant exstruere montes ad suprema astra, et inquietare magnum

Quidam etiam His pro Hinc: et Be. M. qua m.—26 Pat. Quoque dic.—27 Arund. Voss. et quatuor alii mor. conscedit med.—30 Ex Ursini Cod. Heins. recepit cultus pro vulg. vultus.—32 Duo V. Fert pret.—35 Pro feros quidam ferox; et alii ferux. Mox Gigantas est ex Ursin. et Læti Cod. alii Gigantes.—37 In Scholiaste Statii legitur Ille man. Deinde Jun. cum quinque aliis pro crinibus ang.—38 Heins. conj. Ite, ait. Mox Thuan. et Pet. magn. bella

NOTÆ

qui ex se est, semperque unus et idem.

27 *Medio*] Ut ceteris omnibus rebus emineret.

29 *Pudor et Metus*] Majestatis individui comites, qui omnis turpitudinis notam procul a Majestate avertunt.

31 *Suspectus*] Cultus et admiratio digniorum.

32 *Nec sibi*] Dignioribus quod eorum est tribuit.

34 *Senior*] Saturnus, scil. fatorum

deinde necessitudine a Jove filio regno pulsus.

35 *Partus*] Gigantes ipsos, scil. qui montibus exstructis bellum ipsis quoque Diis inferre non sunt veriti.

37 *Mille manus*] Numeros Ovidianos non de nihilo desideravit hic elariss. Heins. Ceterum mille manus quod refertur, ad Briareum aliasque centimanos alluditur.

39 *Montes*] Pelion, Ossam, Olympus, quos jam toties vidimus.

Fulmina de cœli jaculatus Jupiter arce,
 Vertit in auctores pondera vasta suos.
 His bene Majestas armis defensa Deorum
 Restat: et ex illo tempore firma manet.
 Assidet illa Jovi: Jovis est fidissima custos: 45
 Et præstat sine vi sceptræ tremenda Jovi.
 Venit et in terras: coluerunt Romulus illam,
 Et Numa: mox alii, tempore quisque suo.
 Illa patres in honore pio matresque tuerit:
 Illa comes pueris virginibusque venit. 50
 Illa datos fasces commendat, eburque curule:
 Illa coronatis alta triumphat equis.
 Finierat voces Polyhymnia. Dicta probarunt
 Clioque, et curvæ scita Thalia lyrae.
 Excipit Uranie: fecere silentia cunctæ; 55
 Et vox audiri nulla, nisi illa, potest.

Jovem bello. Jupiter jaculatus fulmina ex sublimi cælo vertit ingentes moles in auctores suos. Majestas Dcorum bene tecta his armis superest: atque stat inconcussa ex illo tempore. Illa adhæret Jovi; est certissima custos Jovis; et servat Jovi sine vi sceptræ metuenda. Descendit quoque in terras: Romulus et Numa coluerunt illam; deinde alii, quisque suo tempore. Illa servat patres atque matres in honore pio: illa fit comes pueris atque virginibus. Illa commendat fasces concessos atque ebur curule; illa sublimis triumphat equis coronatis. Polyhymnia absolverat dicta. Atque Clio et Thalia perita curvæ lyrae laudaverunt ejus verba. Urania prosequitur: omnes conticuerunt; neque sonus ullus, præter illum potest audiri.

mov.—40 Thuan. cælo pro bello.—42 Fr. in actores pond. Et Be. pond. justa su.—44 Firma Heins. dedit ex multis melioribus pro vulg. culta; quatuor scripti tuta.—45 Meliores, teste Heins. illa: vulg. inde. Et nounulli conjux pro custos; Heins. conj. consors.—46 Tremenda Heins. recepit ex A. et Læti Cod. vulg. tenenda; et multi meliores dant timenda.—48 A. et Læti Cod. N. post illos, temp.—49 Pio exhibent meliores; ceteri suo.—51 Mor. tert. Illa novos fasci.—52 Pro alta unus Med. alba. Dein Maz. alter tenetur cq.—53 Fr. et Voss. Polimnia.—54 Plurimi ex scriptis curv. docta T.—55 Jun. U. tenuere

NOTÆ

42 *Pondera*] Montes, scil.43 *His*] Fulminibus.50 *Pueris*] Si qui sint indolis præstantioris.51 *Fasces*] Dignitatem Consularem, Prætoriam, aliasque insuper.

Ebur] Pro sella curuli posuit metonymice.

52 *Coronatis*] Imperatorum, scil.

qui triumphant.

54 *Clio*] Musarum una, a gloria Graece sic dicta.

Scita lyrae] Quia lyricos vates dicuntur movere haec Musa.

55 *Uranie*] Musa, quæ a cælo, in quod etiam viros sapientes tollit, nomen accepit.

Magna fuit quondam capitinis reverentia cani,
 Inque suo pretio ruga senilis erat.
 Martis opus juvenes animosaque bella gercabant :
 Et pro Dis aderant in statione suis. 60
 Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,
 Consilio patriæ s̄aepē ferebat opem.
 Nec nisi post annos patuit tunc Curia seros :
 Nomen et ætatis mite Senatus erat.
 Jura dabat populo senior : finitaque certis 65
 Legibus est ætas, unde petatur honos.
 Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,
 Ibat : et interior, si comes unus erat.

Magna fuit olim reverentia capilli albi, et ruga senilis erat in suo pretio. Juvenes exercebant bella fortia Martis opus; atque manebant in statione pro Diis suis. Illa ætas impar viribus, atque inutilis armis tractandis, saepē auxilium ferebat patriæ consilio. Neque tunc Senatus apertus est nisi post annos tardos: atque nomen Senatus erat lene ætatis. Ætate prorector dicebat jus; atque ætas, unde honos petatur est definita certis legibus. Atque ille ambulabat medius juvenum, ipsis non repugnantibus; et interior, si unus comes erat. Quis auderet proferre

sil.—57 Alii cap. quond.—58 Quatuor libri *Inq. sui prct.*—59 Sa. et duo alii bell. parabant.—60 Gryph. Ed. *Ut pro Et.* Mox pr. V. et duo alii stat. senes. —61 *Illa minor* Maz. a m. pr. sed *illa rectum* est; licet enim *juvenes* præcedat, hic subintelligitur *juventus*, vel *ætas*: s̄aepē enim ita solent variare genit. et numerum: vid. ad Quinet. de Instit. Or. v. 10. p. 436. et ad Met. i. 162. Burm.—62 Ita veteres constanter, pro *sæpe*, tamen *turba* reponendum videatur, vel quid simile, ut sit, ad quod referatur *τὸν illa* in superiori versu. Heins.—64 Erat longe venustius decem ex melioribus. Heins. Ceteri cum vulg. *habet*. —65 Maz. *Jur. dabant*; et Pet. cum sex aliis *populis sen.*—66 Fr. ut alibi *hon*or pro *honos*.—68 Pro *interior* multi *anterior*; Maz. *inferior*; Turnebus lege-

NOTÆ

57 *Magna*] Atque adeo grande nefas seniori non assurgere crediderunt: neque temere. Is namque honorem et reverentiam qui majoribus debitam negligit, omnem boni sensum videtur exuisse. Verum passim oberrantibus nebulonibus qui hodie terram scalpunt quis aliquem reddiderit?

59 *Martis opus*] Bellum, quod ipse subjicit Naso.

61 *Illa*] Senilis. Statum describit Reipublicæ prout a Romulo fuit constituta.

63 *Nec nisi*] ‘Hunc rex sapientis-

simus,’ inquit Florus de Romulo, ‘statum Reipublicæ imposuit; juvenus, divisa per tribus, in equis et in armis ad subita belli exenbaret: consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus*, vocabantur.’ Parata lex Julia deinde aliaeque Annales, quibus juvenum in petendis Magistratibus impetus coërceretur.

65 *Certis*] Bene dixit, certis; namque longum fuisset atque ineptum singula ad hanc rem referre. Quæsturam ante 25. annum non liebat appetere. Praetura ad trigesimum ex-

Verba quis auderet coram sene digna rubore	
Dicere ? censuram longa senecta dabat.	70
Romulus hoc vidit : selectaque pectora, Patres	
Dixit. Ad hos Urbis summa relata novæ.	
Hinc sua majores posuisse vocabula Maio	
Tangor, et ætati consuluisse suæ.	
Et Numitor dixisse potest, Da, Romule, mensem	75
Hunc senibus ; nec avum sustinuisse nepos.	
Nec leve præpositi pignus successor honoris	
Junius, a juvenum nomine dictus, habet.	
Tum sic, neglectos hedera redimita capillos,	
Prima sui cœpit Calliopea chori :	80

voce erubescendas coram sene ? longa senecta dabat censuram. Romulus hoc vidit ; atque appellavit Patres corpora selecta : summa Urbis novæ ad hos relata. Hinc credam Majores dedisse nomina Maio, et prospexit pignus successori honoris. Numitor potest etiam dixisse, Romule, Concede hunc mensem senibus ; nec nepos restituisse avo. Neque Junius successor, appellatus a nomine juvenum, habet parvum pignus honoris præmissi. Tum Calliope, prima sue turbæ, habens comam neglectam vinctam hedera,

bat exterior.—69 Maz. quis audiret cor.—71 Plurimi cum vulg. delectaque. Tum Heins. ex melioribus pectora rescripsit pro vulg. corpora.—72 Maz. et quatuor alii sunn. relicta nov.—73 Meliores, teste Heins. posuisse ; ceteri cum vulg. tribuisse.—76 Pr. A. Læti Cod. Maz. Zulich. pr. F. et quatuor alii nec avo sustin.—77. 78 Sic Heins. ex Codd. emend. Olim scribatur Nec t. propositi p. successit honoris : J. a j. n. d. adest. Fr. Læti Cod. et pr. A. cum sex aliis proposito...honori : quinque præpositi...honoris, quod Heins. sequitur ; cui neque displicet præposito honori : quidam propositum. Deinde in Zulich. et Maz. successor a man. pr. et habet pro adest : successor etiam est in uno F. et Med. et habet in Ursin. opt. et pr. F. et uno Pat.—79 Fr. Tunc pro Tum.—80 Jun. Primaque suscepit.—81 Unus lib. quond. Ci-

NOTÆ

tendebatur. Consulatus per leges ante 42. non obtinebatur, &c.

67 *Medius*] Loco apud Romanos digniori : neque imperite, modo ne aliqua ratio eum ordinem mutet.

68 *Interior*] Ita ut senioris latus junior tegeret, si quæ pondera aut obstacula per vicos invenirentur.

70 *Censuram*] Ætate sua, quasi jure quodam naturali, senes morum censores erant.

74 *Tangar*] Moveor ut credam.

Consuluisse] Ut sibi honos ex mensis appellatione servaretur.

75 *Numitor*] Maternus avus Romuli.

76 *Nec avum*] Immo quod postulabat avo concessisse, atque adeo a Senibus seu Majoribus Maium appellasse.

77 *Nec leve*] Additum istud ad superioris etymologiae confirmationem ; ut sicut a junioribus *Junius*, a Majoribus *Maius*, appelletur.

79 *Neglectos*] Ut Musarum reginam, cuique majora curæ, decet.

Hedera] Quæ semper virens Baccho Nympharum doctori sacra.

Duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,	
Qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.	
Hinc sata Pleione cum cœlifero Atlante	
Jungitur, ut fama est; Pleiadasque parit.	
Quarum Maia suas forma superasse sorores	85
Traditur, et summo concubuisse Jovi.	
Hæc enixa jugo cupressiferae Cyllenes	
Ætherium volucri qui pede carpit iter.	
Arcades hunc, Ladonque rapax, et Mænalous ingens	
Rite colunt, Luna credita terra prior.	90
Exul ab Arcadiis Latios Evander in agros	
Venerat: impositos attuleratque Deos.	
Hic, ubi nunc Roma est orbis caput, arbor et herbæ,	
Et paucæ pecudes, et casa rara fuit.	
Quo postquam ventum; Consistite, præscia mater,	95
Nam locus imperii rus erit istud, ait.	

sic orsa est: Oceanus, qui cingit aquis fluidis terram quo porrigitur, duxerat olim Tethyn Titanida. Hinc orta Pleione copulatur cum Atlante caelifero, ut aiunt; atque in lucem edit Pleiadas. Quarum Maia dicitur vicisse sorores suas pulchritudine, atque concebuisse supremo Jovi. Hac peperit in cucumine Cyllenes cupressifera illum, qui calcat viam caelestem pete alato. Arcades, et Ladon rapax, et Mae-nalus ingens, tellus eredita antiquior Luna, colunt hunc rite. Erander pros fugus generat in campos Latinos ex Arcadicis; atque apportarerat Deos impositos. Sylea, et gramina, et rara pecudes, et aliquot tuguria hic erant, ubi nunc Roma est caput orbis. Quo postquam ventum, Mater vates inquit, Subsistite, nam iste

donida T. V. et tres *Typhonida*. Tum Fr. *Tethim*.—82 Heins. malit *Quæ terr.*—83 Nonnulli cum *stellifero* A.—86 In voc. *concubuisse* Fr. exhibet pro var. lect. *succubuisse*.—89 Multi ex scriptis *Ladog*. rap. P. alter *Ladong*. *ferox*. Alii etiam *Mornatus*, vel *Moranlus*.—90 Tres libri *L.* *condita terr.*—91 Arcadiis Heins. reponit ex pr. A. opt. Pat. Maz. Zulich. pro vulg. *Arcadia*.—92 Pr. A. et Lati Cod. *appositor intuleratque*.—94 Jun. cas. *parra fu*. et Voss. *pauca*.—95 Fr. *rent*. est; Cons.—96 Be. *rus nil istud erit*; tres alii *rus ait illud erit*.

NOTE

81 *Titanida*] *Titanis filiam.*

83 *Hinc*] Ex Oceano, scilicet, atque Tethy.

84 *Jungitur*] Matrimonio, scil.

Pleiadas] Quæ Atlantis filiæ, cœlo
denique receptæ.

87 *Cyllenes*] Montis Arcadici, ex quo etiam Mercenarius *Cyllenus*.

88 *Ætherium*] Mercurium, scil. cui

talaria seu alati calcei a poëtis affixi.

89 *Ladon*] Arcadiæ fluvius, qui pro ipsis accolis positus, metonymice.

*Manilos] Hæc urbs est ejusdem
regionis.*

90 *Prior*] Hanc et sequentem fabulam supra licet repetas ex Poëta ipso.

95 *Mater*] *Carmentis fatidica*.

Et matri et vati paret Nonacrius heros ;
 Inque peregrina constitit hospes humo.
 Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
 Has docuit gentes, alipedisque Dei. 100
 Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis ;
 Cum lustrant celebres vellera secta vias.
 At tu materno donasti nomine mensem,
 Inventor curvæ, furibus apte, fidis.
 Nec pietas hæc prima tua est ; septena putaris, 105
 Pleiadum numerum, fila dedisse lyræ.
 Hæc quoque desierat ; laudataque voce sororum est.
 Quid faciam ? turbæ pars habet omnis idem.

ager erit locus imperii. Heros Nonacrius obtuperat matri atque vati, et advena mansit in terra peregrina. Atque docuit quidem multa sacra has nationes, verum præsertim Fauni bicornis, et Dei alipedis. Faune semicaper celebraris a Lupercis cinctutis, cum pelles dissectæ purgant vias celebres. At tu repertor curvæ lyræ, et savens furibus, imposuisti mensi nomen matris. Neque hæc est prima tua pietas : diceris attribuisse lyræ septem chordas numerum Pleiadum. Hæc etiam absolverat, et laudata est voce sororum. Quid agam ? omnis pars chori habet idem. Gratia

—98 Voss. et Jun. et sex ali cons. exul hum.—101 Pro cinctutis quidam editi et scripti habent succinctis.—102 Vett. nonnulli lustr. celeres verbera sect. et pro verbera quidam tergora. Tum Læti Cod. pr. A. et multi alii sect. manus.—103 Fr. Et pro At. Mox Voss. et Sa. don. munere mens.—104 Sex libri Inv. citharæ fur. Plurimi etiam apta fides. R. et Thuan. Inventorque lyræ f. apta fides.—105 Be. Hæc pietas hæc pr. et in voc. prima R. dedit plena pro var. lect.—106 Numerum Heins. protulit ex Ursin. et aliis ; ‘ qui loquendi modus Ovidio familiaris.’ P. et Voss. in numerum ; Pet. alter ad numerum,—107 Olim scribebat laudata est voc. sororum : quatuor scripti laudatque ; unde Heins. emend. laudataq. v. s. est.—108 Quædam Edd. cum vet. scripto

NOTÆ

97 *Matri et vati*] Duplici adeoque ratione.

98 *Nonacrius*] Evander, ab Arcadiæ monte Nouaci sic dictus.

99 *Prima*] Utpote magis horrenda.

100 *Alipedis*] Mercurii, scil.

101 *Semicaper*] Cui cornua et pedes capri.

102 *Cinctutis*] Qui nudi, subligaculis tamen circa pudenda alligatis, per omnia discurrebant, ut dictum in superioribus.

103 *Vellera secta*] Pelles sectas

quibus obvias fœminas verberarent Luperci vidimus etiam supra.

103 *Materno*] Ut a Maia Maius mensis diceretur.

104 *Apte*] Namque idem Mercurius et lyræ et furibus favet.

105 *Hæc*] Cum mensem a matre denominasti.

106 *Pleiadum*] Quæ septem fuisse memorantur. Quanquam illum, qui chordas lyræ aptaverit, potius est ex vocum numero aptasse ut credas.

Gratia Pieridum nobis æqualiter adsit ;
Nullaque laudetur plusve minusve mihi. 110

AB Jove surgat opus. Prima mihi nocte videnda
Stella est in cunas officiosa Jovis.

Nascitur Oleniae signum pluviale Capellæ :
Illa dati cœlum præmia lactis habet.

Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida,
Dicitur in sylvis oculuisse Jovem. 115

Huic fuit hædorum mater formosa duorum,
Inter Dictæos conspicienda greges ;

Cornibus aëriis, atque in sua terga recurvis :
Ubere, quod nutrix posset habere Jovis. 120

Lac dabat illa Deo : sed fregit in arbore cornu ;
Truncaque dimidia parte decoris erat.

Pieridum nobis faveat æqualiter ; nullaque plus aut minus probetur a me.—Opus initium sumat a Jove. Prima nocte stella officiosa in cunabula Jovis est mihi aspicienda. Sidus imbriferum Capellæ Oleniae oritur : illa habet cœlum mercedem lactis oblati. Nais Amalthea, celebris in Ida Cretensi, dicitur abdidisse Jovem sylvis. Illa habuit pulchram matrem duorum hædorum insignem inter greges Dictæos, cornibus elatis, atque reflexis in sua terga, mamma quam nutrix Jovis posset habere. Illa præbebat lac Deo : verum rupit cornu in arbore ; atque erat spoliata

faciant pro faciam.—109 Be. Grat. Pierides nob.—111 Fr. A Jov.—112 Alii in cunis : et mox Sa. cum quinque aliis offic. Jovi.—113 In nonnullis scriptis sidus pro signum.—115 Cræta et nob. Ursin. et opt. Pat. Cretæaque Mor. Heins. conj. Creteide, vel Curetide. Tum Jun. nob. ora.—117 Duo F. mut. famosa duor.—119 Jun. terg. reversis.—120 In voc. posset, Fr. dat pro var. lect. debet ; tres libri possit.—121 V. L. dedit ill. Jovi : sed ; et quatuor dabat ipsa Deo.—122 Unus Mor. Fractaque. Tum alter Mor. de media part.—123 Cinctumque ex uno V. placet Heins. præ vulg. cinxitque. Recentibus est ex

NOTÆ

107 *Hæc*] Calliope Musa, scil.

runt.

108 *Idem*] Omnes quippe Musæ, Deæ, &c.114 *Dati*] Jovi exhibiti.111 *Jovc*] Cujus causa capellæ menit Amaltheæ, Jovis nutricis.115 *Cretæa*] Nam alius mons fuit Ida in Phrygia.

Prima] Kalendis etiam Maiis Columellæ oritur Capella heliacæ : post hasce Ptolemæo.

116 *Occuluisse*] Ne a Saturno pater devoraretur.113 *Oleniae*] Oleni quæ ad filias spectabat, Ægan et Ælicen, quæ Jovis fuerunt nutrices : ut docet Hyginus. Quanquam alii ab Oleno Bœotiaæ oppido istud illi capræ nomen affinxerunt.118 *Dictæos*] Dictæi montis in Creta.119 *Aëriis*] In altum primo portectis.120 *Quod nutrix*] Amplo adeoque atque formoso.

Sustulit hoc Nymphæ; cinctumque recentibus herbis
 Et plenum pomis ad Jovis ora tulit.
 Ille, ubi res cœli tenuit, solioque paterno 125
 Sedit, et invicto nil Jove majus erat,
 Sidera nutricem, nutricis fertile cornu,
 Fecit; quod dominæ nunc quoque nomen habet.
Præstitibus Maiae Laribus videre Kalendæ
 Aram constitui, signaque parva Deum. 130
Voverat illa quidem Curius: sed multa vetustas
 Destruit, et saxo longa senecta nocet.
 Causa tamen positi fuerat cognominis illis,
 Quod præstant oculis omnia tuta suis.
Stant quoque pro nobis, et præsunt mœnibus Urbis, 135
 Et sunt præsentes, auxiliumque ferunt.
At canis ante pedes, saxo fabricatus eodem,
 Stabat. Quæ standi cum Lare causa fuit?

altera parte decoris. *Nymphæ illud sustulit, atque portarit vinctum novis herbis et plenum pomis ad ora Jovis. Postquam ille obtinuit res cœli, et sedit in solio paterno, nihilque erat majus Jove invicto, mutavit nutricem in sidus, jussit cornu nutricis facundum esse, quod nunc etiam obtinet nomen dominæ. Kalendæ Maiae eiderunt altare et parva simulacra Deorum poni Laribus Præstitibus. Curius voverat quidem illa: sed tempus multa evertit; atque producta vetustus rodit rupem. Ratio tamen cognominis illis impositi fuerit, quod præstant omnia secura suis oculis. Stant etiam pro nobis, atque præsunt muris Urbis, suntque præsentes, et ferunt opem. At canis sculptus in eodem saxo erat ad pedes. Quæ fuit ratio*

opt. Pat. Maz. Zulich. pr. A. Læti, et aliis; vulg. decentibus: in nonnullis *decoribus*; in aliis *eirentibus*.—125 Pro res cœli Arund. rex cœlum: Heins. inde faciebat rex rerum; Voss. et sex alii rex cœli. Mox V. soliq. paterni.—127 In uno Neapol. *nutr.* et *nutr.*—128 Quod meliores plerique, teste Heins. ceteri *quæ*.—129 Sa. *Præst. festum L.*—130 Fr. *parvæ signa D.*—131 *Voverat* est ex lib. Ursin. aliisque libris vett. Vulg. *Ara erat...Curibus*: in una vet. membrana *Struxerat*. Mox multa Heins. reposuit ex Maz. Zulich. Voss. pr. A. Læti, et quatuor aliis pro vulg. *longa*. Fr. ita vs. exhibit: *Ara erat illa q. populis sed longa vetustas*; et in voc. *populis*, dat *Laribus pro var. lect.*—133 Statii lib. *Causa quidem fuerat positi cogn. &c. et Ursin. illa pro illis.*—135 Unus lib. et prosunt mœn.—137 Alii *Et can. et quatuor ant.*

NOTÆ

123 *Nymphæ*] Amalthea, scil.
 125 *Tenuit*] Atque adeo Olympi moderator factus est.
 127 *Sidera nutricem*] Capram in sidus mutavit.
Fertile] Dicitur namque Amaltheæ cornu copiæ, ex quo quicquid optari posset continuo prodiret.
 129 *Præstitibus*] Qui domestici Dii nostra omnia præstant tuta, et pro mœnibus stant.
 130 *Signa*] Larium simulacra.
 131 *Curus*] Vir fuit strenuus exactissimæ frugalitatis, qui ‘pauper re-

Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque. 140
 Compita grata Deo : compita grata cani.
 Exagitant et Lar, et turba Diania, fures :
 Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.
 Bina gemellorum quærebam signa Deorum,
 Viribus annosæ facta eadæa moræ :
 Mille Lares, Geniumque ducis, qui tradidit illos, 145
 Urbs habet ; et vici numina trina colunt.
 Quo feror ? Augustus mensis mihi carminis hujus
 Jus dabit. Interea Diva canenda Bona est.

quamobrem esset cum Lare ? Uterque tuetur domum, uterque etiam fidelis domino. Trivia placent Deo, trivæ placent cani. Et Lar, et agmen Dianum fugant fures : et Lares perrigilant, et canes perrigilant. Quærebam duo simulacra Deorum gemelorum, sublata viribus longi temporis : Urbs habet mille Lares, et Genium Imperatoris qui illos tradidit ; atque vici colunt trina numina. Quo abeo ? Mensis Augustus dabit mihi jus hujus carminis. Interea Bona Diva est celebranda. Est moles na-

pedem, sax.—138 Hamburg. stanti pro standi.—139 P. dom. fidelis uterq. Thuan. quoq. gratus ; et Jun. factus.—140 Sa. Jori pro Deo.—141 Exag. fures et Lar, et t. Dianæ Jun. et A. nisi quod ille Exag. et Lar. fures.—144 In non-millis Usibus ann. Mox Be. cad. Deæ.—145 Pro Geniumq. ducis est in scriptis gemitumq. geminumq. geminiq. gremiumq. ducis; geminumq. decus; vel geminumq. ducim.—146 Pro trina A. et quinque alii terna ; duo bina.—147 F. sibi pro mihi. Tum Læti Cod. A. et duo alii nominis huj. Burm. conj. sibi nominis.—148 Cant. et Arund. Urbs pro Jus. Tum dabit ex Læti Cod. A. Arund. Maz.

NOTÆ

ges cum vinceret armis.'

137 *Pedes*] In Larium simulaçris.

140 *Grata*] Illa namque servabant, atque in iisdem ipsis sacra peragebantur : quare et Compitales dicti.

141 *Turba Dianæ*] Canes Dianæ venatriæ addicti.

143 *Gemellorum*] Geminos namque peperisse Laram supra docuit Naso.

145 *Mille*] Ut pro veteribus duobus tempore detritis, quæ Naso quærebat, mille in Urbe inveniantur. Atque hæc in Augusti laudem.

Ducis] Commentatorem miror, quem nihil puduit hoc in loco, ut neque alibi, inter se pugnantia sine omni judicio congerere. Cavesis illum in Mercurii gratiani nunc audias, Dux

intelligendus Augustus, ejus Genium in quovis larario domestico, in quovis compito, cum geminis Laribus coluerunt.

Tradidit] Quia de illorum cultu fuit sollicitus, quos ornare bis anno instituit vernis floribus et aestivis ; ut habeat Tranquillus.

146 *Trina*] Geminorum Larium, scil. atque Augusti.

147 *Quo feror*] Dicit istud, quia ad mensem Augustum referenda Larium Compitalia.

Hujus] Quo de Laribus agetur.

148 *Bona*] Quæ Ops, Fanna, Fatna, multis præterea aliis nominibus appellata, Kalendis Maiis colebatur.

Est moles nativa : loco res nomina fecit.

Appellant saxum : pars bona montis ea est. 150

Huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
Prima Palatinæ signa dedistis aves.

Templa Patres illic, oculos exosa viriles,
Leniter acclivi constituere jugo.

Dedicat hæc veteris Clausorum nominis hæres, 155

Virgineo nullum corpore passa virum.
Livia restituit ; ne non imitata maritum
Esset, et ex omni parte secuta virum.

POSTERA cum roseam pulsis Hyperionis astris
In matutinis lampada tollit equis ; 160

Frigidus Argestes summas mulcebit aristas,
Candidaque a Calabris vela dabuntur aquis.

tiva : res dedit nomen loco. Vocant saxum : ea est pars multa montis. Remus nequicquam hæserat in eo, quo tempore, volucres Palatinæ, fecistis potiora omnia fratri. Patres posuerunt ibi in colle leniter acclivi delubra aversantia oculos viriles. Hæres antiqui nominis Clausorum, nullum passa virum, corpore virgineo dedicat hæc. Livia refecit, ne non esset imitata virum, et secuta maritum ex omni parte. — Cum proles Hyperionis tollit faciem roseam in equis matutinis, stellis fugatis, frigidus Argestes mulcebit supremas aristas ; et vela candida tradentur ab aquis

et sex aliis ; vulg. *habet*.—151 Zulich. a man. pr. *Hunc R. decem libri Hic* ; novem *Huc*.—152 *Signa ex Ursin. uno Pat. et Nanger. rescripsit Heins. pro vulg. regna*.—154 P. et sex alii *Len. acclivo const.*, novem *acclini*.—155 Neapol. ex priscis libris dedit *Clausorum* pro vulg. *Crassorum*.—156 *Nefas [pro virum]* primus Farnesianus pro diversa lectione ; forte rectius ; quia *secuta virum* mox sequitur ; nisi illic suum malis ; ut ad *τὸ maritum* referatur. Præterea, *est omni*, Saravianus, Mazar. et infiniti alii : forte, *Ut est omni parte secuta suum*. Heins.—160 *Tollit* Heins. dedit ex melioribus pro vulg. *tollet*.—161 Alii *Frig. Agrestis summ. Eleganter mili lectio Saraviani et quatuor aliorum Codicum miscebit [pro mulcebit,] videtur : concendiendo enim misceat aristas. Eadem varietas i. 155.* Burm.—162 *Calabris Neapolis pro-*

NOTÆ

149 *Est moles*] Rupes. Locum describit in Aventino ubi templum bonæ Deæ.

151 *Frustra*] Quia augurio victus a Romulo, qui duodecim vultus ex Palatino observavit, cum Remus ex Aventino sex tantum vidisset.

152 *Prima*] Potiora, ex majori avium numero.

153 *Exosa*] Quia bonæ Deæ templa viris non licebat ingredi.

155 *Hæres*] Hæc Appia illa Claudia probatæ pudicitiae fœmina, de qua supra.

157 *Maritum*] Augustum, scil. templorum restitutorem.

159 *Postera Hyperionis*] Aurora est ex sententia Hesiodi.

Pulsis] Quia majore Aurora luce exorta, minor stellarum evanescit.

Hyperionis] Qui Hygino Ætheris filius.

At simul inducunt obscura crepuscula noctem,
 Pars Hyadum toto de grege nulla latet.
 Ora micant Tauri septem radiantia flammis, 165
 Navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.
 Pars Bacchum nutrisse putant: pars credidit esse
 Tethyos has neptes, Oceanique senis.
 Nondum stabat Atlas, humeros oneratus Olympo;
 Cum satus est forma conspiciendus Hyas. 170
 Hunc stirps Oceani maturis nisibus Æthra
 Edidit, et Nymphas: sed prior ortus Hyas.
 Dum nova lanugo; pavidos formidine cervos
 Terret; et est illi præda benigna lepus.

Calabris. At cum primum subnigra crepuscula adrehunt noctem, nulla pars de toto agmine Hyadum occultatur. Frons Tauri fulget, splendens septem ignibus, quos nauta Græcus appellat Hyades a pluvia. Nonnulli arbitrantur educuisse Bacchum: alii existimant has esse neptes Tethyos et senis Oceani. Atlas nondum rigebat habens humeros pressos cælo, cum Hyas natus est spectabilis suo decore. Æthra filia Oceani peperit tempestivo partu hunc atque pueras; verum Hyas natus est prior. Dum prima lanugo, concitat timidos cervos formidine, atque lepus est illi ampla

tulit ex uno suo ‘infimæ vetustatis’: *Capreis* plurimi scripti cum vulg. Fr. et tres alii *campis*; tres *canis*: V. pr. *Candida qua canis*.—163 *Inducunt* meliores, teste Heins. ceteri *inducunt*; at Jun. *induerint*. Tum unus Heins. et multi alii *nocturna crepusc.*—165 Duo libri et Be. *radiant. stellis*.—167 *Putat* vett. nonnulli; venustius. *Heins.* At *putat* non movendum censem Burm. quia ‘*credidit*’ sequitur: Be. *habet ferunt*.—171 Mor. *O maternis nis.* Tum Fr. cum plurimis aliis *nexibus* Æ. Sa. et septem alii *mensibus*.—173 *Tò est post*

NOTÆ

161 *Argestes*] Ventus ab occasu solstitiali, qui et Iapyx dictus.

162 *Calabris*] Quæ in extrema Italia, Brundusio, scil. Calabriae urbe, solvebant, ut plurimum, qui in Orientem navi contendebant.

163 *Simul*] Ne tam quidem: heliacæ namque Hyades matutino tempore tum oriuntur, paulo ante Solis exortum: non possunt emergere statim a crepusculo.

165 *Ora*] Quia in Tauri fronte illæ stellæ Hyades positæ, ut sæpe dicunt.

· *Imbre*] “*Tew enim est pluere.*

168 *Neptes*] Quia Æthrae nymphæ

filiæ; quam Tethys peperit ex Oceano.

169 *Stabat*] In montem versus, qui Olympum seu cælum humeris suis sustineret.

170 *Hyas*] Atlantis quoque filium facit Hyginus; qui Fabularum capite 192. hæc et alia plura refert.

171 *Stirps*] Quippe filia.

Nisibus] Partu.

173 *Dum nova*] Cum adolescens. Lanugo enim tum primulum mentum vestit.

Formidine] Lineas diximus jam in precedentibus versicoloribus implicatas pennis, ad feras terrendas capien-

At postquam virtus annis adolevit; in apros Audent, et hirsutas cominus ire leas.	175
Dumque petit latebras foetæ catulosque leænæ ; Ipse fuit Libycæ præda cruenta feræ.	
Mater Hyæ, et Hyæ moestæ flevere sorores, Cervicemque polo suppositurus Atlas.	180
Victus uterque parens tamen est pietate sororum. Illa dedit cœlum : nomina fecit Hyæ.	
Mater, ades, florum, ludis celebranda jocosis : Distuleram partes mense priore tuas.	
Incipis Aprili : transis in tempora Maii.	185
Alter te fugiens, cum venit alter, habet.	
Cum tua sint, cedantque tibi confinia mensum ; Convenit in laudes ille vel ille tuas.	
Circus in hunc exit, clamataque palma Theatris : Hoc quoque cum Circi munere carmen eat.	190

præda. At postquam vires auctæ sunt tempore, non formidat aggredi cominus apros et leænas hispidas. Et dum petit speluncas leæ fæcundæ atque ejus catulos, ipse fuit prædu sanguinolenta feræ Libycæ. Genitrix, et tristes sorores, atque Atlas submissurus collum cælo deploraverunt Hyæ. Attamen uterque parens superatus est pietate sororum : illa præbuit cælum ; Hyæ imposuit nomen. Parens florum, colenda ludis jocosis, accedito : protuleram partes tuas mense superiore. Initium facis Aprili ; transis in tempora Maii. Alter recedens habet te, alter cum incipit. Siquidem concursus mensium ad te spectent, et tibi contingant ; ille vel iste aptus est tuis præconiis. Circus et palna citata in theatris huic obtigit : istud etiam

‘lanugo,’ quod est in vulgatis, meliores non agnoscunt.—175 Pro annis plurimi annos : Be. et Med. *animos* ; et plurimi alii *anînis*.—176 Pro *Audent* Heins. malebat *Gaudet*. Tum in voc. et pro var. lect. Fr. exhibet *in*. Mox *leas* ex vet. protulit *Neapolis* ; quod et *Gebhard*. olim mouuit legendum : ceteriferas.—178 *Feræ Zulich*, *Maz*, *Voss*, *Arund*, *Læti*, opt. *Pat*. et quatuor alii, quod placet *Heins*, præ vulg. *leæ* ; nam ‘leæ,’ et ‘leæna’ jam præcesserant.—180 Pr. A. *Cervicemq. polis supp.*—183 *Scripti plerique lud. celebrata joc.*—184 *Tres libri laudes pro partes.*—188 Be. *Cum venit in laud.* Mox *meliores*, teste *Heins*, *ille vel iste* aptus est tuis præconiis. *Circus* et *palna citata in theatris* huic obtigit : istud etiam

NOTÆ

dasque.

182 *Illa*] Pietas dedit cælum Hyæibus.

Fecit] Ab Hyante fratre Hyades dictæ.

183 *Mater*] Flora est, insignis olim meretrix, quæ per dedecus summum male partas opes P. Romano testamento reliquit : quare editione ludo-

rum, alio tamen detorta fabula, cum res ipsa flagitiosa videretur, natales ejus celebrati.

Jocosis] Immo flagitiosissimis ; quibus non nudari modo publice impurissimas meretrices, sed lascivæ genus omne exercere, mos fuit.

186 *Fugiens*] Ultimo quippe die.

189 *Circus*] Qui, scil. huic impu-

Ipsa docē quæ sis. Hominum sententia fallax.

Optima tu proprii nominis auctor eris.

Sic ego : sic nostris respondit Diva rogatis :

Dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas :

Chloris eram, quæ Flora vocor: corrupta Latino

195

Nominis est nostri litera Græca sono.

Chloris eram Nymphæ campi felicis, ubi audis

Rem fortunatis ante fuisse viris.

Quæ fuerit mihi forma, grave est narrare modestæ :

Sed generum matri reperit illa Deum.

200

Ver erat ; errabam. Zephyrus conspexit ; abibam.

Insequitur ; fugio. Fortior ille fuit.

carmen procedat cum munere Circi. Tu ipsa indica quæ sis. Sententia hominum incerta. Tu eris aplissima index proprii nominis. Ita ego : Dea hoc modo respondit nostris petitis: dum verba facit emitit rosas vernas ab ore : Ego quæ dicor Flora, eram Chloris : litera Græca nominis nostri est deformata sono Latino. Ego Chloris eram nymphæ agri facundi, ubi audis rem ante fuisse viris beatis. Moestum est modestæ dicere quæ fuerit mea pulchritudo ; verum illa invenit Deum generum matri meæ. Ver erat ; vagabari. Zephyrus me videt ; discedebam. Inse-

et tres alii laudataque palm. Pro palma Neapolis legebat verba. Tum Mor. et duo alii palma triumphis.—190 Jun. et Maz. C. numine carm.—191 In nonnullis scis pro sis. Mox in Be. mutata distinctione hom. sent. fallax Optima. Tu, &c.—192 Fr. nom. actor er.—193 Alii nostr. respondet D.—194 Efflat ex melioribus dedit Heins. pro vulg. afflat.—195 Jun. Gloris er. et a quibusdam notatur ad Gell. ix. 12. quasi scriberetur Floris ab Ovidio. Mox nonnulli libri corrupta Latinis ; tres libri Latinis.—196 Duo librilit. primason.—199 Multi scripti et ed. Gryphi. Quæ fuerat mihi. Neapolis profert modestæ ex duobus vett. vulg.

NOTÆ

dicæ propriæ in regione sexta : nam plures fuerunt Romæ.

Hunc] Mensem Maium, scil. in quem translati ludi qui in Circu celebabantur.

Clamata] Quia ejus consequendæ gratia multum contendebatur.

190 Munere] Ludis, scil. qui mensis Maii initio in Flora honorem celebrahantur.

191 Fallax] Quot et quibus modis, quibusve de causis quis dixerit ? Ad fallacia et inaniam rerum videtur unice comparatus homo. Ipse ut certius fallat, fallaciam caute velle vitare simulat Naso.

195 *Corrupta*] Quia pro Xλωψ Flora dicta : quanquam et Chloris Latinis recepta.

197 *Campi felicis*] Horti, scil.

198 *Fortunatis*] De loco quoipiam peculiari siquidem mentitur Flora, nullum quidem fortunatis insulis contra Mauritaniam, aut Alcinoi hortis in Coreyra insula, commodiorem video.

200 *Reperit*] Modestissime quidem de stupro sibi illato loquitur.

Deum] Zephyrum, scil. ventum ab occasu.

202 *Fortior*] Lenes tamen Zephyri dicuntur. At enim apud puellas for-

Et dederat fratri Boreas jus omne rapinæ,
Ausus Erechthea præmia ferre domo.
Vim tamen emendat dando mihi nomina nuptæ : 205
Inque meo non est ulla querela toro.
Vere fruor semper : per me nitidissimus annus :
Arbor habet frondes, pabula semper humus.
Est mihi fœcundus dotalibus hortus in agris :
Aura sovet; liquidæ fonte rigatur aquæ. 210
Hunc meus implevit generoso flore maritus :
Atque ait, Arbitrium tu, Dea, floris habe.
Sæpe ego digestos volui numerare colores ;
Nec potui : numero copia major erat.
Roscida cum primum foliis excussa pruina est, 215
Et variae radiis intepuere comæ ;
Conveniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
Inque leves calathos munera nostra legunt.

quitur; fugio. Ille fuit superior. Atque Aquilo ausus rapere præmia domo Erechthea dederat fratri omne jus rapinæ. Corrigit tamen violentiam conferendo mihi nomina conjugis; neque ulla est querimonia in meo lecto. Fruor semper vere: annus est formosissimus vere. Arbor est semper vestita fotiis, terra graminibus. Est mihi hortus fertilis in campis dotalibus. Aura recreat, aspergitur fonte aquæ puræ. Vir meus hunc impletur flore hand vulgari; atque dixit, Tu, Dea, esto domina floris. Sæpe ego cupiri recensere colores ordinatos; neque potui: abundantia erat major numero. Cum primum pruina roscida dejecta est ex foliis, et frondes versicolores intepuerunt radiis Solis, Horæ incinctæ vestibus pictis conveniunt, atque colligunt

modeste.—203 Maz. At pro Et.—204 Erechthea male quidam editi. Burm.—205 Heins. cum uno Pat. malebat mihi numina nupt. tres libri præmia. Nonnulli etiam nymphæ pro nuptæ.—207 Per me quod habent nonnulli Codd. admodum arridet Burm. vulg. edebatur semper: unns Mor. vere est; liber Strozze vere: unde Heins. veri. Tum opt. Pat. pr. F. Maz. Zulich, a man. pr. et duo alii tepidissimus onn.—210 Quidam liquidæ aquæ. Arnnd. Voss. et Fr. cum sex aliis sponte rigantur ag. et P. et tres alii rigatur: Pet. alter rorantur.—211 Francius malebat impl. numeroso fl.—213 Mor. et Be. ego disjectos vol. Tum quatuor libri narrare; et unns mirare col.—214 Fr. pro var. lect. habet cop. magna nocet.—217 Ed. Gryph. et quatuor scripti Tunc veniunt

NOTE

tiores qui leniores.

203 *Fratri]* Boreæ, scilic. frater Zephyrus, siquidem utsique venti.

Jus] Quod violentissimi Boreæ primum videtur. Verum ad Floram aut flores non foret ille idoneus.

204 *Erechtheu]* Erechthei Athenarum regis, cuius filiam Orithyiam

Boreas rex Thraciæ, magis quam ventus, rapuit.

207 *Semper]* Quia Ver æternum ubi illa fuit.

212 *Arbitrium]* Hinc adeoque Dea florum.

216 *Vuria]* Florum diversi coloris.

217 *Horæ]* Apposite, siquidem in

Protinus arripiunt Charites, nectuntque coronas,
Sertaque cœlestes implicitura comas. 220

Prima per immensas sparsi nova semina gentes.
Unius tellus ante coloris erat.

Prima Therapnae feci de sanguine florem:
Et manet in folio scripta querela suo.

Tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos: 225
Infelix, quod non alter et alter eras!

Quid Crocon, aut Attin referam, Cinyraque creatum;
De quorum per me vulnere surgit honor?

Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes.
Jupiter hoc ut adhuc nesciat, usque precor. 230

nostra dona in leves quasillos. Continuo Charites accipiunt, atque implicunt coronas et serta ornatura capillos cœlestes. Prima seri nora semina per vastas nationes: terra erat prius unius coloris. Prima feci florem de cruento Therapnae: et querimonia superest scripta in folio suo. Tu etiam, Narcisse, obtines famam per pulchros hortos: miscr quod non eras alter et alter! Quamobrem recensem Crocon, aut Attin, atque ortum ex Cinya, de quorum plaga honor nascitur per me? Mars etiam, si te latet, procreatus est per nostras artes. Precor semper adhuc ut Jupiter

pict. Et tres vett. incinct. floribus H.—219 Arripiunt ex Zulich. vulg. accedunt: Maz. accipiunt C. opt. Pat. accident—220 Pr. A. Sertaq. divinas implic.—221 Mor. per innumeris spars. alias ingentes. Mox Maz. et unus Heins. cum vulg. sem. terras.—223 In vetustissimo Neapolis Cod. Prima ego Amyclæo fec.—225 Pet. alter carmen pro nonn. ; P. numen. Deinde multi vett. et quadam Edd. per agros.—227 Pro Attin nonnulli scribunt Acin; alii Athim, Atym, vel Astim: Zulich. Athin; Voss. Atyn; Ursin. Actyn. Mox multi scripti Cinaraque vel Cynaraq.—228 Plurimi vett. vulnere; at multi sanguine: nonnulli etiam mu-
nere.—229 Mor. qui pro si. Dein Be. nostr. editur art.—230 Fr. J. hæc ut.—

NOTÆ

horas diversi flores explicantur. Vi-
delicet triumphat Naso, ubi hujusce-
modi occurrit argumentum.

219 *Charites*] Gratiae dicuntur La-
tine tres Jovis et Economiæ filiae
Aglaia, Thalia, atque Euphrosyne:
de quibus aliter alii.

223 *Therapnae*] Therapne Laconiæ
vicio orinndo. De Hyacintho autem,
Apollini dilectissimo pueru, sermo
est: cuius fabulam non semel in præ-
cedentibus.

224 *Querela*] At at enim, lugenti-
bes vocis usitatæ, vestigia quadam

in Hyacinthi, seu gladioli, foliis ap-
parent.

226 *Alter et alter*] Ut alter alterius,
non sui amore Narcissus tabesceret,
Fabulam ejus vides in Metam.

227 *Attin*] Cujus cruentem in vio-
lam mutatum seripsit Arnobius.

Cinya] Adonis est Cinya ex Myr-
ra filia natus, enjus fabulam habes
in Metam.

228 *Honor*] Quia post fata revi-
rescunt, atque festis et coronamentis
adhibentur.

229 *Nostras*] Flora nempe Junoni,

Sancta Jovem Juno, nata sine matre Minerva,
Officio doluit non eguisse suo. 233

Ibat, ut Oceano quereretur fulta mariti :
Restitit ad nostras fessa labore fores.

Quam simul aspexi ; Quid te, Saturnia, dixi,
Attulit ? Exponit, quem petat, illa locum, 235
Addidit et causam. Verbis solabar amicis.

Non, inquit, verbis cura levanda mea est.
Si pater est factus neglecto conjugis usu

Jupiter, et nomen solus utrumque tenet ; 240
Cur ego desperem fieri sine conjugae mater ;
Et parere intacto, dummodo casta, viro ?
Omnia tentabo latis medicamina terris ;
Et freta, Tartareos excutiamque sinus.

Vox erat in cursu : vultum dubitantis habebam. 245
Nescio quid, Nymphæ, posse videris, ait.

istud ignoret. Sancta Juno, Minerra edita sine matre, doluit Jorem non habuisse opus auxilio suo. Ibat ut quereretur Oceano fulta viri sui : confecta labore requievit ad nostrum januam. Quam cum primum ridi, quæ causa, inquam, te adduxit ? Illa narrat quo eat ; atque augebit rationem. Consolabar sermonibus amicis. Non, ait, dolor meus est minuendus sermonibus. Si Jupiter est factus genitor sine officio uxoris, et solus habet utrumque nomen, quamobrem ego desperem fieri genitrix sine marito, atque parere marito intacto, dummodo pudica ? Faciam periculum omnium medicaminum quæ sunt in vastis terris ; atque exquiram per maria, et per latebras infernas. Vox erat in cursu ; habebam faciem hæsitantis. Nympha, inquit, ri-

233 Ex uno Pat. Heins. recepit *fulta* pro vulg. *facta*.—235 Pr. A. *Quam postquam ridi* ; *Quid*. Et Fr. *Qui pro Quid*.—236 Alii *Att.* exposuit, *quem*. Tum Sa. Be. et sex alii *petit* ; et novem ipsa loc.—237 P. et Excerpt. D. *Edidit et caus*. Mor. et Ed. Neapol. *causas*.—240 Pro *nomen* P. *numen*, et sic Ed. Gryph. alii etiam *sol. nom.* inverso ordine.—241 Octo ex melioribus, teste Heins. *eg. desierim fier. tres despicerem* : Heins. *conj. despuerim*, vel *respuerim*, quod præstat.—242 Thuan. *cast. Jore*.—243 Pro *latis* Maz. et Zulich. *lætis* : Ursin. et Pat. *nnus Latiis*.—244 Sex libri *executiunq. Deos*.—

NOTÆ

ob natam sine ipsius ope Minervam
multum tristi, floris cuiusdam index
fuit, quo tacto, sine viro fœunda,
Martem peperit.

230 *Nesciat*] Ne idco infensns, scil.
231 *Sine matre*] Namque ex Jovis
cerebro, ant capite armata prosiliit.

Delph. et Var. Clas.

235 *Saturnia*] Saturni filia Juno.
240 *Utrumque*] Patris et matris.
242 *Dummodo*] Illud vero maxime
curæ.

245 *Dubitantis*] Quæ aliquid habe-
ret, et cunctanter proferret.

Ovid.

6 R

Ter volui promittere opem, ter lingua retenta est :

Ira Jovis magni causa timoris erat.

Fer, precor, auxilium, dixit ; celabitur auctor :

Et Stygiae numen testificatur aquæ. 250

Quod petis, Oleniis, inquam, mihi missus ab arvis

Flos dabit : est hortis unicus ille meis.

Qui dabant, Hoc, dixit, sterilem quoque tange juvencam ;

Mater erit. Tetigi : nec mora, mater erat.

Protinus hærentem decerpsi pollice florem. 255

Tangitur ; et tacto concipit illa sinu.

Jamque gravis Thracen, et læva Propontidos intrat :

Fitque potens voti ; Marsque creatus erat.

Qui memor accepti per me natalis, Habeto

Tu quoque Romulea, dixit, in Urbe locum. 260

Forsitan in teneris tantum mea regna coronis

Esse putas : tangunt numen et arva meum.

deris quid posse. Ter volui polliceri auxilium, ter lingua repressa est : ira excelsi Jovis erat causa metus. Adjura, quæso, inquit, auctor tacebitur; atque testem facit numen aquæ Stygiæ. Flos, dixi, mihi missus ab agris Oleniis præbebit quod quæris : ille est solus in hortis meis. Qui obtulit, mihi dixit, tange etiam vacan sterilem hoc, fiet mater. Tetigi, et sine cunctatione erat mater. Continuo revelli pollice florem stantem. Tangitur, atque illa concipit gremio tacto. Jamque gravida ingreditur Thracen, et sinistra Propontidos, atque fit compos voti : et Mars erat genitus. Qui memor natalis accepti per me, Tu etiam, inquit, obtineas seles in Urbe Romulea. Forte credas mea jura esse tantum in mollibus sertis. Campi

 246 Pro posse quidam scripti et editi scire.—250 In nonnullis S. nomen test. Tum Fr. cum aliis et vulg. testificabor aq. At testificatur cum opt. Pat. Maz. Zulich, et aliis magis arridet Heinsio.—251 Maz. et aliis pet. hoc Geticis, inq. Unus Cod. O. nuper milii miss. Omnes fero scripti mihi; sed vulg. tibi. Pr. A. mihi missis ab arc. Et unus ab agris; alius ab aris: Fr. pro var. lect. ab oris.—253 Seribe, impelleto nostro libro, Cui dabat hunc. Neapol. In Fr. Qui dedit, Hoc, dixi; at dixit pro var. lect. In vulg. etiam scribatur hunc; Heins. suadet hoc.—254 Plurimi tetigit pro tetigi.—255 Tres libri decerps. stipite flor.—256 Neapol. suadet Tangit, et intacto conc. Heins. Malebat Tangit, ut intacto: Gryphius edidit Tangit, et c tacto; et sic tres libri.—258 In voc. voti Fr. habet pro var. lect. uteri.—259 Pro Qui vett. plerique Cum vel Tum.—262 Tangunt prætulerim cum Erfurt. et uno Pat. Heins. Alii cum

NOTÆ

250 *Stygiæ] ‘Di cuius jurare timent et fallere numen.’*

251 *Olenus] Ad Olenum, Achææ, sen Ætolia, urbem spectantibus.*

253 *Qui dabant] Zephyrum credideris.*

256 *Tangit] Juno, scil.*

257 *Læva Propontidos] Ibi vero Thracia, in qua Mars natus; neque temere, siquidem ad virorum spectas ferociam.*

260 *Dixit] Martis, scil. opera in-*

Si bene floruerint segetes ; erit area dives.
 Si bene floruerit vinea ; Bacchus erit.
 Si bene floruerint oleæ ; nitidissimus annus : 265
 Pomaque proventum temporis hujus habent.
 Flore semel læso pereunt viciaeque fabæque ;
 Et pereunt lentes, advena Nile, tuæ.
 Vina quoque in magnis operose condita cellis
 Florent : et nebulæ dolia summa tegunt. 270
 Mella meum munus : volucres ego mella daturas
 Ad violam, et cythisos, et thyma cana voco.
 Nos quoque idem facimus : tunc cum juvenilibus annis
 Luxuriant animi, corporaque ipsa virent.
 Talia dicentem tacitus mirabar. At illa, 275
 Jus tibi discendi, si qua requiris, ait.

etiam spectant ad meum numen. Si segetes bene floruerint, area erit opulenta. Si rinea bene floruerit, Bacchus erit. Si oleæ bene floruerint, annus erit splendidissimus; atque poma habent fructum hujus tempestatis. Vicia utque fabæ pereunt flore semel læso; lentes etiam tuæ intercidunt, Nile peregrine. Vina etiam serrata curiose in vastis cellis florent, et nebulæ operiunt suprema dolia. Mella sunt meum donum. Ego cieo ad violam, et cythisos, et thyma alba alites præbituras mella. Nos etiam idem facimus, tunc cum mentes luxuriant, atque ipsa corpora virent annis juvenilibus. Mirabar silens proferentem talia: at illa inquit, jus tibi discendi, si

vulg. tangit.—265 Unus liber flor. plantæ; nitid.—266 Olim edebatur Poma quoque eventum temp. at pomaq. proventum Naugerii, Ursini, et unus Patavinus Codex: recte; sic 'proventum anni' et similia apud Rei rusticæ scriptores. Heins. Citat hos versus Gerard. Maurisius in Hist. Domin. de Romano protœmio; sed habet Pomaque et eventum.—266 Plurimi Flor. simul læs. Mox Gerard. Maurisius citat per. ritesc. fab.—268 Unus Pat. Nil. Deæ.—269 Pr. A. et Læti Cod. Vinaq. in immensis: et tum Be. copiose cond.—270 Thuan. summ. tenent.—272 Be. et tres alii cum Edd. Gryphii et Neapolis thym. grata voc. Fr. et sex alii summa.—273 Gottorph. cum puerilibus ann.—274 Virent Heins. protulit ex Maz. et Zulich. a pr. man. vulg. rigent: in uno Pat. valent.—276 Olim edebatur tib. dicendi est: sed meliores plerique teste Heins. dis-

NOTÆ

stituta Floralia.

265 *Nitidissimus*] Nitent quippe oleo quoæ sunt peruneta.

266 *Hujus*] Nisi enim floruerint nulla sunt.

268 *Advena*] Quia ex regionibus remotis in Ægypti campos exundat.

270 *Nebulae*] Supernatantem florem

in dolio ita appellavit.

271 *Volucres*] Apes, scilicet.

272 *Cythisos*] Fruticis hujus diversissimæ exhibentur a diversis descriptiones; de cuius etiam flore, contra quam sensit Flora, nunquam delibare apes nonnulli scripserunt.

273 *Facinus*] Floremus, scilicet.

Dic, Dea, ludorum, respondi, quæ sit origo.

Vix bene desieram ; retulit illa mihi.

Cetera luxuriæ nondum instrumenta vigeant :

Aut pecus, aut latam dives habebat humum.

280

Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Sed jam de vetito quisque parabat opes.

Venerat in morem populi depascere saltus :

Idque diu licuit, pena que nulla fuit.

Vindice servabant nullo sua publica vulgus :

285

Jamque in privato pascere inertis erat.

Plebis ad Aediles delata licentia talis

Publicios : animus defuit ante viris.

Rem populus recipit : mulctam subiere nocentes.

Vindicibus laudi publica cura fuit.

290

qua petis. Aperi, dixi, Dea, qua sit origo ludorum. Vix satis finieram, illa mihi respondit. Nondum reliqua instrumenta luxuriae incesserant; potens habebat aut pecus aut rastus agros. Hinc quoque locuples, hic ipsa pecunia appellata est. Verum dum singuli faciebant rem de interdicto. Venerat in consuetudinem populari saltus populi: atque id diu licuit, nullaque fuit mulcta. Plebs nullo vindice custodiebat sua publica: jamque erat ignavi agere pecus in propria pascua. Licentia talis populi delata ad Aediles Publicios: animus prius defuit viris. Plebs recipit rem: delinquentes persolverunt panam. Cura publica fuit laudi iudicibus. Mulcta

cendi, omissa est. Mox P. qua relinquis, ait.—277 Fr. resp. lud. inverso ordine. Quidam Codd. etiam respondit.—280 Med. Aut pecora, aut. Tum Pat. latam dir.—284 Be. A. et duo ali Janque.—285 Scrubant Heins. recepit ex opt. Pat. pro vulg. scrubut. Nonnulli etiam pubula legunt, non publica: vel pascua, quod et unns Med. dedit. Heins. olim conj. Vindice versabunt n. sola publica r.—286 In voc. inertis Fr. exhibet inermis pro var. lect.—287 Delata ex quibusdam Codd. placet Heins. præ vulg. perducta: Med. promissa.—288 F. et Med. Publicis anim.—292 Auctores L. unns Heins.

NOTÆ

279 *Instrumenta]* Aurum, Argentum, &c.

usus capiebatur.

281 *Locuples]* A loco, sen lati et vasti agri possessione, aut locorum copia et plenitudine, locupletem dictum, atque equidem vere, affirmat.

286 *Inertis]* Ad illa quidem jam rediūmus tempora: namque ex alieno qui nescit sumum commodum facere hebes apud plerosque creditur.

Pecunia] Pecunia vero a pecu dicta: cuius rei rationem prolixe, nec minus eruditæ, tradidit clariss. Vossius.

288 *Publicios]* Qui publica procura- bant.

283 *Populi saltus]* Scriptuarios agros dicit, ex quibus vectigal ad publicos

Defut] Quia nocentibus irrogare mulctam non audebant.

289 *Rem]* Ut nocentes multarentur.

Mulcta data est ex parte mihi : magnoque favore
 Victores Ludos instituere novos.
 Parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes :
 Utile nunc iter est ; Publiciumque vocant.
 Annua credideram spectacula facta ; negavit : 295
 Addidit et dictis altera verba suis.
 Nos quoque tangit honor : festis gaudemus et aris :
 Turbaque cœlestes ambitiosa sumus.
 Sæpe Deos aliquis peccando fecit iniquos :
 Et pro delictis hostia blanda fuit. 300
 Sæpe Jovem vidi, cum jam sua mittere vellet
 Fulmina, thure dato sustinuisse manum.
 At si negligimur, magnis injuria pœnis
 Solvitur : et justum praeterit ira modum.
 Respice Thestiaden : flammis absentibus arsit. 305
 Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.

oblata est mihi ex parte ; atque compotes voti instiluerunt mihi novos Ludos magno favore. Locant parte collem, qui tunc erat rupes ascensu difficilis ; nunc est via commoda, atque appellant Publiciam. Arbitratus eram spectacula esse annua ; negavit : atque adjectit altera verba dictis suis. Honos moreret nos etiam : lætamur festis et altaribus ; nosque Dii sumus agmen ambitiosum. Sæpe aliquis reddidit Deos infestos peccando ; atque victima fuit grata pro peccatis. Sæpe vidi Jovem, cum jam vellet jacere sua fulmina, repressisse dextram thure oblato. Verum si contumiuimur, noxa rependitur gravibus suppliciis, atque ira excedit justum modum. Vide Thestiaden ; flagravit ignibus remotis. Causa est, quod altare Dianaæ fuit

qui etiam malebat *Ultores*. Unus Mor. constituere nov. Strozzæ imposuere.—293 Nonnulli habent cliri pro clivum. Tum Zulich. qua tunc ; unus quo : Pat. quod t. e. a. moles.—297 Præstantiores, teste Heins. honos pro honor.—299 Med. pr. aliq. placando fec. unus spectando.—300 Maz. et duo alii host. magnu fu. V. danda ; Mor. grata.—301 Jun. J. dicunt, cum. Mor. unus jam cum inverso ordine. Sa. cum jun. dimittere vell.—304 Strozzæ just. contrahit ir.—307 Maz. et tres alii Aspice T.—306 Voss. et duo alii Causaque quod.—307

NOTÆ

292 *Victores*] Qui muletas nocentibus irrogare consueti sunt.

Novos] Floræ, scilicet, eni antea nulli proprii ludi.

293 *Locant*] Conducuntibns rupem præscribunt secundam, qua deinde iter esset.

295 *Negarit*] Per 66. annos iterum Floralia sua, diurna sane pausa,

non vidit.

296 *Altera*] Quæ plura, quam exceptivisset Naso, aperirent.

298 *Ambitiosa*] Honoris cupida.

300 *Blanda*] Quæ Deos lenivit.

305 *Thestiaden*] Meleagrum dicit, Thestii ex Althæa matre nepotem.

Absentibus] Quia stipite absenti, quem in foçum conjecit irata mater,

Respicie Tantaliden : eadem Dea vela tenebat.

Virgo est ; et spretos bis tamen ulta focos.

Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,

Cum consternatis diripereris equis.

310

Longa referre mora est correcta oblivious damnis.

Me quoque Romani præteriere Patres.

Quid facerem ? per quod fierem manifesta doloris ?

Exigerem nostræ qualia damna notæ ?

Excedit officium tristi mihi : nulla tuebar

315

Rura : nec in pretio fertilis hortus erat.

sine igne. Vide Tantaliden ; eadem Dea remorabatur naves. Virgo est ; attamen bis quoque ulta aras neglectus. Miser Hippolyte, cuperes honorasse Dionen, cum distrahereris ab equis efferatis. Longum est spatium narrare contemtus compositos cum pœnis. Patres Romani me etiam neglexerunt. Quid agerem, per quod dolor meus patesceret ? Quales panas repeterem nostri indicii ! Mæsta oblita sum offici. Nullos agros defendebam, neque facundus hortus erat in pretio. Lilia deciderant :

Maz. et tres alii Aspice T. Mox Neapolis pro *vela* suadet *tela*. Fr. D. *tela* *rehebat*.—309 Maz. pr. A. et Læti Cod. *vell. caluisse Dione* : alii etiam *Dionem*.—310 Jun. *Tunc cum infraenatis*.—311 *Pro correcta vulgo legebatur collecta* : quidam collata. ‘*Correcta præferem, nam ethoc vocabulo, pro non verbis tantum, sed ipso facto castigare et emendare errorem vel peccatum, utitur Terent. Eun. iv. 5. ‘Nesciebam id dicere illam nisi quia Correxit miles, quod intellexi minus ; nam me extrusit foras.’ Nisi sit hypallage, pro *collecta* *damna* *oblivione* et *contemptu* *Deorum*, ut Fanensis videtur cepisse. *Oblivia ab annis Hercul.*’ Burm. 313 Maz. F. et aliis *per quæ fier*. Voss. *fierem man. et tum Mor. furoris*.—314 *Exigerem dedit Heins. ex plurimis scriptis pro vulg. Exigerent. Deinde Excerpt. D. qual. dona not.*—315 P. *null. tenebam* : alias *videbam*.—317 Sa.*

NOTÆ

Meleagri fata continebantur. Fabulam repetitam habes in superioribus.

306 *Phæbes*] Diana, quæ eadem Luna est, cuius quidem aras Cœnens Meleagri pater neglexerat.

307 *Tantaliden*] Agamemnonem dicit Tantali pronepotem, quem Diana eadem in Aulidis portu, ob interfactam cervam, ne in Trojam navigare posset, retinuit, donec Iphigeniæ sacrificio placaretur.

308 *Virgo*] Adeoque leni ingenio.

309 *Dionen*] Venerem ; quæ saepè ex illa matre, quam dederunt Hesiodus atque Homerus, venit intel-

ligenda.

310 *Diripcreris*] Sæpius jam miserum illum Thesei filium ab equis territis discepsum vidimus.

311 *Oblivia*] Deorum contemptus.

Damnis] Quibus afflicti Deorum contentores.

313 *Fierem manifesta*] Me ægre ferre ludorum præteritionem omnes intellicherent.

314 *Notæ*] Dede coris, ex neglectis ludis floralibus.

315 *Excedit*] Quasi oblita est servandorum florum præ mœrore.

Lilia deciderant : violas arere videres,
 Filaque pumicei languida facta croci.
 Sæpe mihi Zephyrus, Dotes corrumpere noli
 Ipsa tuas, dixit. Dos mihi vilis erat. > 320
 Florebant oleæ ; venti nocuere protervi.
 Florebant segetes ; grandine laesa Ceres.
 In spe vitis erat : cœlum nigrescit ab Austris,
 Et subita frondes decutiuntur aqua.
 Nec volui fieri, nec sum crudelis in ira : 325
 Cura repellendi sed mihi nulla fuit.
 Convenere Patres : et, si bene floreat annus,
 Numinibus nostris annua festa vovent.
 Annunimus voto. Consul cum Consule ludos
 Postumio Lænas persoluere mihi. 330
 Quærere conabar, quare lascivia major
 His foret in Ludis, liberiorque jocus :
 Sed mihi succurrit, numen non esse severum,
 Aptaque deliciis munera ferre Deam.

cerneret violas arescere, atque fila rubri croci facta languida. Zephyrus sære mihi dixit, ne ipsa perdas tuas dotes: dos mihi erat contemnenda. Oleæ florebant; venti sævi obsuerunt. Segetes florebant; Cercs corrupta grandine. Vitis erat in spe: calum obscuratur ab Austris, atque folia proteruntur pluvia repentina. Neque volui fieri, neque sum sæva in ira, sed nullum fuit desiderium contra nitidu. Patres cœverunt; et polliciti sunt festa annua nostris numinibus, si annus feliciter floreat. Farinus voto. Consul Lænas cum Consule Postumio persolverent mihi ludos. Volebam petere, quamobrem major lascivia, et jocus liberior esset in his Ludis: verum recordatus sum, numen non esse morosum, et Deam exhibere dona idonea ad volutatem. Tota tempora

viol. horrere vid.—320 Fr. dixi pro dixit.—322 Ceres recepit Heins. ex pr. A. et sex aliis pro vulg. seges.—323 Quatuor scripti ab Austro; Mor. alter ab astris; et pr. Mor. in astris.—324 Alter P. sub. flores dec. et pr. F. cum quinque aliis frondes executiuntur.—326 O. Cur. repellendis sed.—327 Pr. A. Conveniunt P.—328 Fr. Nominibus; et Numinibus pro var. lect.—329. 330 Voto Heins. dedit ex vett. pro vulg. rotis. Mox in Ms. quem citat Neapolis, extat Consul c. C. latos P. ludos persol. Tum Pighius emend. ex quibusdam vett. rite vorere mihi. Sa. et alias constituere.—332 Voss. et tres alii uberior-

NOTÆ

319 *Dotes*] Arbitrium florum habuisse supra vidimus.

328 *Vovent*] Hoc factum anno ab Urbe 580. L. Postumio Albino et

M. Popilio Læna Consulibus.

334 *Deliciis*] Seu ad Bacchum, seu ad Cupidinem aut Venerem spectant.

Tempora sutilibus cinguntur tota coronis ;	335
Et latet injecta splendida mensa rosa.	
- Ebrius incinctis philyra conviva capillis	
Saltat, et imprudens utitur arte meri.	
Ebrius ad durum formosæ limen amicæ	
Cantat : habent unctæ mollia serta comæ.	340
Nulla coronata peraguntur seria fronte ;	
Nec liquidæ vinctis flore bibuntur aquæ :	
Donec eras mixtus nullis, Acheloë, racemis ;	
Gratia sumendæ non erat ulla rosæ.	
Bacchus amat flores : Baccho placuisse coronam	345
Ex Ariadnæo sidere nosse potes.	
Scena levis deceit hanc : non est, mihi credite, non est	
Illa cothurnatas inter habenda Deas.	

decorantur sertis intextis ; atque lauta mensa tegitur rosa injecta. Conviva bene potus saltat coma ornata philyra, atque rudit utitur arte vini. Ebrius canit ad rigidas fores pulchrae amicæ : capilli odoribus delibuti habent teneras coronas. Nullæ res graves absoluntur fronte coronata ; neque puræ aquæ potantur ab illis qui sunt ornati floribus. Quamdiu nullis uiris eras mistus, Acheloë, nulla crat causa rosæ capienda. Bacchus diligit flores : potes intelligere ex stellis Ariadnæis coronam gratam fuisse Baccho. Scena leris huius concenit ; illa, fidem mihi habete, non est

que j. P. liberiorq. locus.—335 Pro *sutilibus* Voss. *tortilibus*; alii *nexilibus*, *subtilibus*, *futilibus*, *suffusis*. Tum multi Codd. et Edd. Gryph. et Neapol. *pinguntur tot*. Heins. malebat *cing*, *pota cor.* in ed. Gryph. et quinque scriptis est *tecta*.—336 Fr. lat. *invecta spl.*—337 Neapolis velut *Ebr. incinctus p. c. capillos*. Voss. et unus Med. *incinctis philyras...capillis*. Sa. *hilaris conv.* et Gloss. Rumpfii *conv. coronis*.—338 *Utitur* Burm. dedit ex edd. et scriptis aliquot ; vulg. *vertitur* : duo Mor. *nititur*. Sa. et decem alii cum quibusdam Edd. ante mer.—339 Unus liber *lim.*, *amate*.—340 Heins. *scribendum putat sert. fores*.—342 Nonnulli *liq. juncto fl.* alii etiam *junctis vel cinctis*. Mox Mor. *fl. bidentur aq.*—346 Pr. A. et duo alii *noss.* puto.—349 Pet. *tamen pro quidem*.

NOTÆ

335 *Sutilibus*] Quæ ex floribus neccebantur. quod ad ejus ripas primo dicuntur vites consitæ.

337 *Philyra*] Eo quippe tiliæ cortice veteres pro lemniscis in coronarum plexione utebantur.

338 *Utitur arte*] Agitat choreas magis ex vini impetu quam artis solertia.

342 *Aquæ*] Vinum potius coronati bibeant.

343 *Acheloë*] Ætoliae istum fluvium pro aqua posuit; ad illud alludens

344 *Rosæ*] Cujus multus usus in conviviis, ad bacchantium coronas præsentim.

346 *Ariadnæo*] Ariadnes coronam in celum a Baccho translatam jam saepe vidimus.

347 *Leris*] Ubi levia et lasciva referuntur.

348 *Cothurnatas*] Quæ in cothurno essent, cujusmodi in tragœdiis, gran-

Turba quidem cur hos celebrent meretricia ludos,
Non ex diffici causa petenda subest. 350
Non est de tetricis, non est de magna professis :
Vult sua plebeio sacra patere choro.
Et monet ætatis specie, dum floreat, uti :
Contemni spinam, cum cecidere rosæ.
Cur tamen, ut dantur vestes Cerealibus albæ, 355
Sic est hæc cultu versicolore decens ?
An quia maturis albescit messis aristis ;
Et color et species floribus omnis inest ?
Annuit; et motis flores cecidere capillis :
Accidere in mensas ut rosa missa solet. 360
Lumina restabant, quorum me causa latebat :
Cum sic errores abstulit illa meos.

reponenda in Deabus cothurnatis. Ratio vero non est quaerenda longe, quamobrem agmen meretricium frequentet hos ludos. Non est de crudelibus, non est de professis magna: vult sacra sua aperta esse turbae plebeiae. Atque docet uti elegantia annorum, quendiu virent; spinam negligi, postquam rosa defluxerunt. Quamobrem tamen, sicuti amictus candidi exhibentur Cerealibus, ita hæc grata habitu vario? An quia messis albicit aristis maturis, et color atque species omnis inest floribus? Nutu affirmavit, atque flores defluxerunt coma agitata; ut rosa sparsa solet decidere in mensas. Lampades supererant, quarum nesciebam originem; cum illa sic sustu-

Deinde celebrent Heins. dedit ex pr. Bonon. pro vulg. celebret : Pat. celebres; ut sit secundæ personæ : Jun. celebrat.—350 Sic Heins. edidit ex duobus scriptis: vulg. diffic. cognita causa fuit: plurimi vett. causa petita fuit; sex petita mihi est: Zulich. Maz. Voss. pr. F. opt. Pat. et quatuor alii petita subest.—351 Pr. A. Voss. et octo alii est Dea magn.—352 Mor. pleb. tempa pat. R. sacra referre chor. Jun. parare; et tres placere.—354 Contemni bene Maz. Zulich. pr. F. opt. Pet. et quatuor alii. Heins. Vulg. Contemnunt.—355 Plurimi ut dentur vest. tert. Med. aptuntur; Pat. et V. aptentur; aliis addantur.—356 Fr. hæc est inverso ordine. Mor. a man. pr. Illa quidem est vultu vers.—357 A. et quatuor alii mat. arescit mess.—358 At pro Et ex pr. A. Læti Cod. Maz. Zulich. et duobus aliis Heins. placet. Deinde pr. A. spec. omnibus omn. at Gottorph. flor. unus inest.—360 Accidere Heins. dedit ex vett. plerisque pro vulg. Decidere: Cod. Fratris Accedere.—361 Maz. mihi pro me, quod

NOTÆ

dioris argumenti et personarum dignitatis ratione habita, utebantur.

Deas] Musas severiores.

350 Non ex diffici] Scilicet ipsa Flora fuit meretric. Verum sane rem ipsam quam eleganter et pudice narrat, attendas.

354 Spinam] Atque adeo vetulam,

cui ætatis flos defluxerit.

359 Annuit] Verum insuper luxuriosorum fuit habitus versicolor.

360 Accidere] Non temere ad rosarium sparsionem, quæ de tecto et desuper siebat, allusum scripsit illustriss. Neapolis.

361 Lumina] Accensæ, scilicet,

Vel quia purpureis collucent floribus agri;
 Lumina sunt nostros visa decere dies:
 Vel quia nec flos est hebeti, nec flamma, colore; 365
 Atque oculos in se splendor uterque trahit:
 Vel quia deliciis nocturna licentia nostris
 Convenit. A vero tertia causa venit.
 Est breve præterea, de quo mihi quærere restat,
 Si liceat, dixi. Dixit et illa, Licet. 370
 Cur tibi pro Libycis claudantur rete Leænis
 Imbelles capreæ sollicitusque lepus.
 Non sibi, respondit, sylvas cessisse; sed hortos,
 Arvaque pugnaci non adeunda feræ. —
 Omnia finierat: tenues secessit in auras. 375
 Mansit odor: posses scire fuisse Deam.
 Floreat ut toto carmen Nasonis in ævo,
 Sparge, precor, donis pectora nostra tuis.
 NOCTE minus quarta promet sua sidera Chiron
 Semivir, et flavi corpore mixtus equi. 380

lit meos errores. Lumina sunt creditu conrenire nostris diebus, vel quia campi splendent floribus purpureis; vel quia neque flos neque ignis est colore languido, atque uterque fulgor flectit oculos ad se; vel quia licentia nocturna apta est nostris deliciis. Tertia ratio petitur ex veritate. Est insuper exiguum quid, inquam, de quo superest mihi ut perconter, si concedatur. Atque illa respondit, Conceditur. Quamobrem capreæ placide atque lepus parvidæ tibi claudantur pro leænis Libycis. Retulit non sylvas sibi obtigisse, sed hortos, atque agros non intrando fera bellissimæ. Absolverat omnia, dilapsa est in æcrem subtilem. Odor superfuit: posses intelligere fuisse Deam. Oro afflu corda nostra tuis munericibus, ut versus Nasonis vigeant omni tempore. — Nocte minus quarta Chiron semirir, et junctus corpori

Burm. ‘Latinus’ putat.—363 Unus Heins. *colluc. ignibus agr.* et ita Marsus, qui de Sole explicat.—365 Fr. *quia sic f. e. h. vel fl.*—366 Pro *in se Sa. pr. V.* et tres alii *inter:* Arund. Voss. et plurimi alii *nostros.*—368 Caus. *fuit unus Med. an profluit?* Heins.—371 Pro vulg. *clauduntur, claudantur prim.* Ambros. Læti et quatuor aliū; ut superiora illa, *dixit et illa licet, vel, dixerat illa, ut est in Erfurtano, per Parenthesin legantur.*’ Heins. Priscian. p. 759. citat, *claudantur rete Leones*; mendose; ubi docet, rete hic pro reti sumptum: *pro Libycis claudantur rete leone Regius unus a m. pr.* Burm.—375 Pro *tenues pr. A. et Læti raucas.* Tum successit quidam editi; et ita erat in octo libris: sed præfert Burm. vulgatum *secessit:* ut Trist. iv. 8. 27. ‘Secedere in hortos.’ Burm.—377 *In orbe Thuan. totum...in ærum unus: toto...in anno* alias. Götterph. Mor. et duo alii *nomen Nasonis.*—379 H. pro

NOTE

faces per noctem, in quam protracti
ludi, illecebris aptissima licentia.

364 *Nostros]* Florales, scilicet.

371 *Cladantur]* Ita vero in theatrum ferebantur, tum fiebat venatio quædam.

Pelion Hæmoniaæ mons est obversus in Austros :

Summa virent pinu : cetera quercus habet.

Phillyrides tenuit : saxo stant antra vetusto,

Quæ justum memorant incoluisse senem.

Ille manus, olim missuras Hectora leto,

385

Creditur in lyricis detinuisse modis.

Venerat Alcides exacta parte laborum ;

Jussaque restabant ultima pæne viro.

Stare simul casu Trojæ duo fata videres :

Hinc puer Æacides, hinc Jove natus erat.

390

Excipit hospitio juvenem Philyreius heros :

Et causam adventus hic rogat, ille docet.

equi flari proferet suas stellas. Pelion est collis Hæmoniaæ patens in Austros. Vertex virescit pinu; quercus occupat reliqua. Phillyrides incoluit. Speluncæ sunt in rupe antiqua, quas dicunt justum scenem tenuisse. Ille dicitur detinuisse in numeris lyricis manus aliquando daturas neci Hectorem. Alcides accesserat parte laborum exhausta, atque fere norissimum mandata supererant. Cerneres duos eversores Trojæ forte simul consistere; hinc erat puer Æacides, hinc filius Joris. Heros Philyreius accipit, hunc hospitio: atque hic petit rationem accessus, ille reddit.

minus habet *imus*: et Heins. conj. *pius*. Tam idem Cod. *quinta prom.* et unus Med. *promit*.—381 Duo libri *Pelios Hæm.* Mox Sa. et unus Heins. est *conversus in A.* unus *aversus*; duo *aversus*.—382 Pro *virent* ‘*Codex* unus ex meis *viret*; elegant *Græcismo*.’ Heins. Burm. tamen *virent* retinet, quia ‘*cetera*’ sequitur.—385 Jun. *man. leto m. H. quondam*.—387 *Exacta* ex quibusdam vett. cum pr. A. Heins. recepit pro *vulg. exhausta*.—390 Mor. *J. dignus er.*—391 Quinque libri *Exc. officio juv.* Dein nonnulli scribunt

NOTÆ

379 *Minus*] Tertia adeoque Maii, seu quinto Nonas, oritur Chiron Centaurus, Saturni et Philyrae filius, in cœlum translatus.

381 *Pelion*] Mons Thessaliæ, in quo Chironis sedes, quam describit Naso.

Austros] Adeoque et meridiem, qua ex parte flat Auster.

385 *Phillyrides*] Chiron, a Philyra matre, Oceani et Tethyos filia, sic dictus.

386 *Detinuisse*] Namque Achillis præceptor fuit.

387 *Alcides*] Hercules.

388 *Jussa*] Junonis odio Eurysthei imperiis obnoxium fuisse Herculem nihil opus toties repetere.

Ultima] Ut Cerberum canem ex Inferis pertraheret; uti quidem non nullis placet.

389 *Fata*] Herculem dicit atque Achillem; quorum ille Trojanum sub Laomedonte diruit; hic, qui tum apud Chironem erat, sub Priamo candem erat expugnatus.

390 *Æacides*] Achilles Æaci nepos.

Jove natus] Hercules ex Alcmena.

391 *Jovenem*] Herculem, scilicet.

Perspicit interea clavam spoliumque leonis :	
Virque, ait, his armis, armaque digna viro.	
Nec se, quin horrens auderent tangere setis	395
Vellus, Achilleæ continuere manus.	
Dumque senex tractat squalentia tela venenis ;	
Excidit, et lævo fixa sagitta pede est.	
Ingemuit Chiron, traxitque e corpore ferrum :	
Aggemit Alcides, Haemoniusque puer.	400
Ipse tamen lectas Pagasæis collibus herbas	
Temperat, et varia vulnera mulcet ope.	
Virus edax superabat opem ; penitusque recepta	
Ossibus, et toto corpore pestis erat.	
Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ	405
Mixtus ad auxilium tempora nulla dabant.	
Stabat, ut ante patrem, lacrymis perfusus Achilles :	
Sic flendus Peleus, si moreretur, erat.	
Sæpe manus ægras manibus fingebat amicis :	
[Morum, quos fecit, præmia doctor habet.]	410

*Interea cornit claram, atque exuvias leonis; et dicit, Vir dignus his armis, armaque
digna viro. Neque manus Achilleæ abstinuerunt, quin auderent tractare pelle-
mispidum setis. Et dum senex tent spicula infecta venenis, excidit unum, atque
adhæsit sinistro pedi. Chiron ingemuit, atque revellit ferrum ex corpore: Alcides,
et puer Hamonius aggemit. Ipse tumen miscet gramina collecta in montibus Pa-
gasais, et lenit vulnus diversis remedii. Venenum sàrum vincebat remedia, et
virus prorsus penetraverat in ossa et in totum corpus. Sanguis Echidnæ Lernææ
junctus sanguini Centauri nullam patiebatur moram ad opem. Achilles madidus
lucrymis stabat ut ante patrem: si Peleus fungeretur foto, sic erat lugendus. Sa-
pe mulcebat manus languidas manibus amicis; doctor obtinet mercedem mororum, quos*

Phillirius, vel *Phyllyrius*.—393 *Perspicit* ex Zulich. et alii: vulg. *Respicit*; pr. A. *Prospicit*.—394 *Multi hic pro his*.—395 *Maz.* et duo alii *horr. auderet tang.*—396 *Mor.* et *Strozze A.* *sustinuere man.*—398 *R. in pro et.*—399 *Plurimi vett. e vulnere ferr.* et *quidam a pro e.*—400 *Ex tribus libris Heins. proferr. Adgemit;* vulg. *Et gemit;* Zulich. *Maz.* et alter Pet. *Ingemit.*—401 *Fr. Pegaseis.*—402 *Sa. Colligit,* et. *Tum curia est ex Nanger. Ursin.* et octo aliis: *ceteri rana.*—405 *Maz.* a man. sec. *sung.* et *Hydrae.*—406 *Dabant Heins.* recepit ex opt. Pat. et sex aliis pro vulg. *dabat.*—409 *Vulg. man. mul-*

NOTE

393 *Claram*] Herculis gestamen.
Leonis] Nemei, scilicet, ab Hercule
 intersecti.

397 *Senex*] Chiron.

Tela] Sagittas Lernææ hydræ tabo
 infectas.

400 *Hæmonius*] Achilles Thessalus.

401 *Pagaseis*] Thessalieis : Pagasæ
 namque Thessaliae oppidum hanc pro-
 cul a Pelio monte.

405 *Echidna*] Vipera, seu hydræ
 Lernææ, quam in Lerna Peloponnesi

Oscula s^epe dedit. Dixit quoque s^epe jacenti;
 Vive, precor; nec me, care, relinque, pater.
 Nona dies aderat: cum tu, justissime Chiron,
 Bis septem stellis corpora cinctus eras.
HUNC Lyra curva sequi cuperet; sed idonea nondum 415
 Est via: nox aptum tertia tempus erit.
SCORPIOS in c^oelo, cum cras lucescere Nonas
 Dicimus, a media parte notandus erit.
HINC ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,
 Ter dederint Phoebo sidera victa locum; 420
 Ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri:
 Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

*finxit. S^epe deosculatus est: s^epe etiam dixit afflito, Vive, quæso, neque me
 deserere, dilecte pater. Nona dies venerat, cum tu, Chiron æquissime, habebas corpus
 circumdatum quatuordecim stellis.—Sinuosa Lyra optaret hunc sequi; at via non-
 dum est apta; nox tertia erit tempus idoneum.—Quando dicimus Nonas cras
 lucescere Scorpius erit conspiciendus in c^olo a parte media.—Postquam hinc
 Hesperus ter emiserit splendidos rultus, atque astra superata ter cesserint loco
 Apollini, erit ritus antiqui sacri nocturna Lemuria: illa offerent Inferias silentibus*

cebat amic. duo V. et Ursin. figebat; sed fingebat ex aliis V. M. et statii libris
 monet Ciofanus legendum: quatuor libri tangebat; unus stringebat.—413
 Mor. unus tu, mitissime C.—414 Fr. corpore; sed corpora pro var. lect. Nau-
 ger. Ursin. et unus Pat. tempora.—415 Be. voluit pro cuperet.—416 Multi
 libri vett. temp. habet.—417 Alii Scorpius, vel Scorpion.—418 Pro notandus
 alii videndus, vel tenendus.—419 Ed. Gryph. Tunc ubi sustulerit form. Sa.
 etiam et tredecim alii sustulerit: Jun. pratulerit; et alii pertulerit, vel pro-
 pulerit.—421 Heins. putat scribendum Rit. eunt vet. Pro nocturna quidam
 vett. celebrare; unus celebrate: unde Heins. refingit R. eunt veteris (celebrate)

NOTÆ

palude Herenles confecit.

408 *Peleus*] Achillis pater.

410 *Morum quos*] Semibarbarum
 hunc versum non immerito dixit
 clariss. Heinsiūs.

414 *Bis septem*] Viginti recenset
 Germanici Scholiastes, Hyginus 24.
 in toto Chirois corpore.

415 *Sequi*] Atque adeo exoriri.

416 *Nox tertia*] Tertio adeoque
 Nonas Lyra oritur acronyee.

417 *Cum cras*] Pridie ergo Nonas
 pars altera Scorpii occidit cosmicę:
 ut et tradit Columella.

419 *Formosa*] Splendida quippe est

Hesperi seu Luciferi stella.

420 *Ter*] Septimo namque Idus
 Lemuria celebabantur, quibus tri-
 duum insumebatur, diebus tamen non
 continuatis, ut dicetur postea.

Victa] Propter majus Solis lumen,
 a quo cetera astra obseurantur.

421 *Lemuria*] Haec festa, quæ et
 Lemuralia dicuntur, Lemuribus in-
 stituta fuerant; quo nomine com-
 muniter bonos atque noxios genios
 intelligebant; cum Lares de propitiis
 tauntum dicerentur.

422 *Inferias*] Eo nomine dicebantur
 sacrificia, quæ Diis Manibus infere-

Annus erat brevior; nec adhuc pia Februa norant:
 Nec tu dux mensum, Jane biformis, eras.
 Jam tamen extincto cineri sua dona ferebant; 425
 Compositique nepos busta piabat avi.
 Mensis erat Maius, majorum nomine dictus,
 Qui partem prisci nunc quoque moris habet.
 Nox ubi jam media est, somnoque silentia præbet;
 Et canis, et variæ conticuistis aves; 430
 Ille memor veteris ritus, timidusque Deorum,
 Surgit: habent gemini vineula nulla pedes.
 Signaque dat digitis medio cum pollice junctis;
 Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
 Terque manus puras fontana perluit unda; 435
 Vertitur, et nigras accipit ante fabas.
 Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto;
 His, inquit, redimo meque meosque fabis.

Manibus. Annus erat brerior, neque adhuc capiebant pia Februa: neque tu eras dux mensium, Jane biformis. Jam tamen portabant sua munera cineri sopito; et nepos placabat sepulcrum avi conditi. Mensis Maius erat appellatus nomine Majorum, qui obtinet nunc etiam partem antiqui moris. Cum nox est jam media, atque præbet silentio somno, et canis, et aves diversæ siluistis, ille recordans antiqui ritus, atque metuens Deos surgit; ambo pedes nullis vinculis constringuntur. Atque facil indicia digitis junctis cum medio pollice, ne levis umbra occurrant sibi silenti. Atque ter abluit puras manus aqua fontana; avertitur, atque accipit ore nigras fabas. Et aversus spargit: sed dum spargit, Ego, inquit, jacio hæc; redimo me

L.—423 Maz. et dno alii *adh. nova* F. Pr. A. Maz. Zulich. et duo alii *F. norat*; scil. ‘annus.’ Sed Burm. præfert *norant*, scil. ‘homines.’—425 Pro vulg. *ferebat* pr. A. et Læti Cod. *ferebant*.—426 Mor. *bust.* *parabat* *av.*—429 *Somnoq. præbet.* Heins. dedit ex Statu, Ma. Ursin. et nonnullis V. pro vulg. *somnosq. præbent.*—433 R. *dig. medico cum.* Pro *junctis* nonnulli vett. *juncto*; multi *sumtis*; Strozzæ *rictis.*—435 Sic Heins. vs. *refingit*: vulg. edebatur *Cumque manus pure fontana perluit unda.* Pr. A. unus F. et Læti liber dant *Terque.* Multi vett. *puras.* Quidam etiam habent *proluit.*—436 *Ante ex*

NOTÆ

bantur, aut justa quæ mortuorum
Umlbris persolvebantur.

423 *Brevior*] Ut pote decein tantum
mensium.

Februa] Lustrationes postea Februario mense institutas.

424 *Nectu*] Primus anni mensis
tibi dicatus non erat.

425 *Cineri*] Mortuorum, scilicet,
compositorum.

431 *Ille*] Nepos, scilicet, aut quisquis *Manibus* sacra oblaturns.

433 *Signaque*] Illud est quod faciunt Saltatores, cum in volam collectis duobus ultimis digitis, pollice insuper eum medio presse juncto, vi tanta hunc per lapsum in palmarum cogunt, ut ex ejus cum palma collisione sciopo non absimilem strepitum faciant.

435 *Perluit*] Solemní ritu.

Hoc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur
Colligere, et nullo terga vidente sequi. 440

Rursus aqua tangit, Temesæaque concrepat æra:
Et rogat, ut tectis exeat umbra suis.

Cum dixit novies, Manes exite paterni;
Respicit, et pure sacra peracta putat.

Dicta sit unde dies, quæ nominis extet origo, 445
Me fugit: ex aliquo est invenienda Deo.

Pleiade nate, mone, virga venerande potenti:
Sæpe tibi Stygii regia visa Jovis.

Venit adoratus Caducifer. Accipe causam
Nominis: ex ipso cognita causa Deo est. 450

Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
Et male veloci justa soluta Remo;

atque meos his fabis. Dicit hoc novies, neque respicit. Umbra creditur colligere, et sequi terga nullo conspiciente. Lustrat rursus aqua æra Temesæ, atque ea pulsat; et orat ut Umbra egrediatur sua domo. Postquam dixit novies, Manes paterni egredimini; respicit, et arbitratur sacra pie perfecta. Nescio unde dies sit denominata, quæve sit origo nominis: petenda est ab aliquo Deo. Edite Pliade, honorande virga potenti, edoce: aula Jocis Stygii sæpe spectata a te. Caducifer invocatus adest; disce rationem nominis: ratio est perspecta ex ipso Deo. Postquam Romulus compositum sepulcro Umbras fraternalis, et inferiae oblatae Remo male

plurimis vett. ceteri ore.—438 Duo scripti cum pr. Ed. inq. relino meq.—439 Plurimi noti *Hoc* pro vulg. *Hæc*. Mox quinque nor. dixit, nec.—440 A. pr. *Tollere, et haec null.* Tum Sa. terg. sequente seq.—441 *Aqua* ex Maz. placet Heins. præ vulg. *aquam*. Mox pr. A. et Læti Cod. T. concutit ar. et alter. P. concitat.—442 *Mor. peract. putant.*—446 Duo Med. et unus Heins. *ex alio est.*—447 In voc. *Pleiade* pro var. lect. Fr. exhibet *Placione*. Deinde in Gottorph. *lingua* pro *virga*: et Pet. *reverende potent.*—448 *Pro tibi* Voss. et Med. cui: Fr. cum plurimis aliis *tibi est S.*—449 Multi *Ven. adornatus C.* Mox in voc. *causam* Sa. pro var. lect. exhibet *crimen.*—450 Fr. *ex ipso est c. c. D.*

NOTÆ

441 *Tangit*] Abluendi causa.

Temesæ] Temesa seu Tempsa aut Tamasso petita, sen in Brutiis Italiam, seu in Cyprio insula, eam urbem quæsieris: namque in utraque ærisfodinæ. Temesæ autem æra pro quibusvis posita; quæ quidem ad spectra funganda apta esse credidit antiquitas.

444 *Peracta*] Rem vero ridiculam!

447 *Pleiade*] Mercurium vides in-

vocari, qui Maian Pleiadem matrem habuit.

Virga] Caduceus dicitur nomine proprio.

448 *Stygii*] Plutonem esse jam alibi diximus.

451 *Umbras*] Remi, scilicet.

452 *Male veloci*] Quia saltu valli angustias inreperuerat; ut jam sæpe dictum.

Faustulus infelix, et passis Acca capillis,
Spargebant lacrymis ossa perusta suis.

Inde domum redeunt sub prima crepuscula moesti ; 455
Utque erat, in duro procubuere toro.

Umbra cruenta Remi visa est assistere lecto,
Atque haec exiguo murmure verba loqui :
En ego dimidium vestri, parsque altera voti,
Cernite sim qualis ; qui modo qualis eram ! 460

Qui, modo si volucres habuissem regna jubentes,
In populo potui maximus esse meo :

Nunc elapsa rogi flammis, et inanis imago.

Hæc est ex illo forma relicta Remo.
Heu ! ubi Mars pater est ? si vos modo vera locuti ; 465
Uberaque expositis ille ferina dedit.
Quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
Perdidit : O quanto mitior illa fuit !

Celeri, tristis Faustulus et Acca coma sparsa irrigabant ossa exusta lacrymis suis. Inde maore confecti revertuntur domum sub prima crepuscula, et procubuerunt in duro lecto, ut erat Umbra sanguinolenta Remi visa est adesse toro, atque proferre has voces tenui murmure : En aspicte qualis ego sim, dimidium et pars altera vestrae curæ, qui modo qualis eram ! Qui modo, si habuissem ulites addicentes imperia, potui esse maximus in gente mea ; nunc sum imago vacua extracta ex flammis rogi. Hac species est relicta ex illo Remo. Heu ! ubi est Mars pater ? si modo vos dixistis verum ; atque ille obtulit mammas ferinas projectis. Dextra audax civis afflixit cum quem lupa serravit. Q quanto illa fuit lenior ! Crudelis Celer, effun-

—453 Fr. dat *sparsis* pro *passis*.—455 Plurimi scripti red. *suprema crepusc.* et Maz. et duo alii *crepusc. noctis*.—456 Arund. et P. *Sicut erant, in.* Mox pr. A. et Læti Cod. *procub. solo*.—459 Jun. multisque aliis τὸ que deest.—460 Qualis Heins. rescripsit ex Zulich. Maz. Ursin. pr. A. Arund. et multis aliis pro vulg. *talis* : P. etiam *tantus*.—463 Plurimi *Nunc sun elaps*.—464 R. et alii quatuor *relict. viro*.—465 Plurimi *Heus pro Heu.* Be. et sex alii *Heus mihi M.* et Maz. *Heu mihi.* Mox Arund. Fr. A. et tres alii *ros mili ver.*—466 Quidam Codd. *illa pro ille* ; unde Vlitius *ulla* : Heins. conj. *sylva*.—469

NOTÆ

453 *Infelix*] Propter Remi mortem, quem una cum Romulo educaverat.

Acca] Laurentia nutrix Romuli atque Remi, Faustuli conjux.

459 *Dimidium*] Quia pari cura a Faustulo cum fratre eductus.

460 *Qualis*] *Afflictus, &c.*

Qualis] *Potens, &c.*

461 *Volucres*] Sex tantum vidisse vultures ex Aventino quoties diximus?

461 *Ilo*] *Claro, &c.*

465 *Si vos modo*] Hinc ergo petita fides generis.

Sæve Celer, crudelem animam per vulnera reddas :
 Utque ego, sub terras sanguinolentus eas. 470

Noluit hoc frater. Pietas æqualis in illo est.
 Quod potuit, lacrymas in mea fata dedit.

Hunc vos per lacrymas, per vestra alimenta rogaat,
 Ut celebrem festo signet honore diem.

Mandantem amplecti cupiunt, et brachia tendunt. 475
 Lubrica prensantes effugit umbra manus.

Ut secum fugiens somnos abduxit imago ;
 Ad regem voces fratris uterque ferunt.

Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit
 Illam, qua positis justa feruntur avis. 480

Aspera mutata est in lenem tempore longo
 Litera, quæ toto nomine prima fuit.

das sævam animam per plagas ; atque descendas sub terras cruentatus sicut ego. Frater noluit istud. Par amor est in illo. Praebuit quod potuit, fletus, scilicet, in mea fata. Vos orate eum per lacrymas, et per vestros cibos, ut note diem celebrem festo honore. Optant amplecti jubentem, et porrigit lacertos. Umbra tubrica elabitur manibus captantibus. Postquam simulacrum excedens abduxit secum somnos, ambo referunt verba fratris ad regem. Romulus assentitur, atque vocavit eam diem, qua inferia mittuntur aris sepultis, Remuria. Litera aspera, quæ fuit prima in toto nomine, mutata est in lenem longo spatio. Mox appellarunt quoque animas

 Duo scripti per funera reddas.—471 Fr. pietasque æqualis. Heins. putabat aliquando *aqualis*; hoc est, *ah qualis*, vel *at qualis*, vel *Di, qualis*; vel *en qualis*.—472 Jnn. Quid pot. Mox vulg. legebatur *lacr. manibus ille ded.* Heins. ex melioribus recepit in *mea fata*.—474 Festo pro vulg. *nostro* Heins. dedit ex pr. A. et Læti Codice: alter Maz. *noto*. Tum Thuan. reddat hon. —476 Maz. et duo alii *Lubr. pressantes eff.* Jnn. *prendentes*; Be. *presentes*.—477 Multi scripti et quidam editi *Visaque confugiens somn.* Unus *Visa quoque est fugiens*: P. *Visaque cum fugeret*, et Jnn. *cum fugiens*: Fr. *Visaque confugiens somn. adduxit imag.*—478 Novem Codd. *vocem pro voces*.—481 Unus liber est majorum temp. Maz. *in laevum*; Voss. et Fr. *in levem*.—482 Be.

NOTÆ

469 *Reddas*] Crudeli morte moriaris. Ad pacem vero Umbrarum, quibus sensitivas remanere potestates arbitrabantur, plurimum faciebant interfectorum vel inimicorum cædes. Inferiæ illæ gratissimæ.

471 *Hoc*] Me tam crudeliter de nihilo mactari.

Æqualis] Par meæ.

Delpb. et Var. Clas.

478 *Regem*] Romulum, scilicet. *Uterque*] Faustulus, scilicet, et Acca.

479 *Remuria*] A Remo, scilicet. Quæ vera est nominis ratio.

481 *Aspera*] *R*, scilicet, in lenem *L* mutata, ut ex *Remuria*, *Lemuria* dicerentur.

Mox etiam Lemures animas dixere silentum.

Is verbi sensus, vis ea vocis erat.

Fana tamen veteres illis clausere diebus;

485

Ut nunc ferali tempore opera vides.

Nec viduae tædis eadem, nec virginis apta

Tempora: quæ nupsit, non diurna fuit.

Hac quoque de causa (si te proverbia tangunt)

Mense malas Maio nubere vulgus ait.

490

Sed tamen haec tria sunt sub eodem tempore festa

Inter se nullo continuata die.

QUORUM si mediis Bœoton Oriona quæreres,

Falsus eris. Signi causa canenda mihi.

Jupiter, et, lato qui regnat in æquore, frater,

495

Carpebant socias, Mercuriusque, vias.

Tempus erat, quo versa jugo referuntur aratra;

Et primum saturæ lac bibit agnus ovis.

mortuorum Lemures. Is erat sensus vocis, ea significatio verbi. Antiqui tamen operuerunt tempora illis diebus, ut cernis nunc clausa tempore ferali. Neque iidem dies idonei facibus viduae neque puelle: quæ nupsit non fuit longæva. Propter hanc etiam rationem (si proverbia te morent) vulgus dicit proterras nubere mense Maio. Verum tamen haec tria festa sunt sub eodem tempore, nullo die juncta inter se.—Quorum mediis si quærès Orionem Baotum, deceptus eris. Origo sideris est dicenda a me. Jupiter, et frater qui habet imperium in mare rastum, atque Mercurius, una iter faciebant. Tempus erat, quo aratra inversa reportantur jugo, et agnus

nom. plenu fu.—484 Is ex duobus scriptis recepit Burm. pro vulg. Hic: quidam Editi et scripti Hinc: Fr. Hi sensus verbi; et alii Hic sensus verbi. Pr. A. F. et duo alii verbis.—485 Pro veteres marg. Gryph. exhibet Lemures.—486 Opera ex plurimis; ceteri uperla.—489 Pro proverbia duo libri convivia: Heins. conj. ne te concivia tangunt.—490 Malas ex melioribus placet Heins. præ vulg. malum.—491 Maz. et septem alii eod. nomine fest. et sic edidit Neapolis.—492 Fr. nulla pro nullo.—493 Fr. Quarum. Tum Jan. et Mor. si medio B. Omnes fere scripti Baotum. Plurimi etiam O. queris; et tres queras.—494 Alii caus. sonanda mihi.—496 Strozæ Carp. solitas, M.—497 Arund. et P. jug. referentur ar.—498 Pronum Heins. recepit ex Maz. et Zulich. pro

NOTÆ

486 *Ferali*] Per feralia, de quibus in Februario.

487 *Nec viduae*] Eadem prope viduas in Februario.

490 *Malas*] Quas deinde necesse sit repudiare.

492 *Nullo*] Primus quia dies, qui 7. Idus, secundus, qui 5. Idus, et tertius qui 3. Idus, hoc est, Maii 9. 11. et 13.

ex veteri Kalendario Lemuribus sacri. Somnia huc congesit vetus Commentator.

493 *Mediis*] 5. Idus in vet. Kalendario Orion occidit.

Bavtor] Orion quippe Thebanus.

494 *Signi*] Orionis, scilicet, pulcherissimi atque vastissimi sideris.

495 *Qui regnat*] Neptunus adeoque.

Forte senex *Hyrieus*, angusti cultor *agelli*,
 Hos videt, exiguam stabat ut ante casam. 500
 Atque ita, Longa via est, nec tempora longa supersunt,
 Dixit; et hospitibus janua nostra patet.
 Addidit et vultum verbis; iterumque rogavit.
 Parent promissis; dissimulantque Deos.
 Tecta senis subeunt, nigro deformia fumo: 505
 Ignis in hesterno stipite parvus erat.
 Ipse genu posito flamas exsuscitat aura,
 Et promit quassas comminuitque faces.
 Stant calices: minor inde fabas, olus alter habebant:
 Et fumant testu pressus uterque suo. 510
 Dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra.
 Accipit aequoreus pocula prima Deus.

bibit lac fluens oris plenæ. Forte senex Hyrieus cultor tenuis agelli eos aspicit, cum staret ante exile tugurium. Atque sic inquit: Iter est longum, neque longa tempora restant, et portu nostra aperta est peregrinis. Adjecit insuper faciem vocibus, et denuo oravit. Obsequuntur promissis, et dissimulant esse Deos. Intrant domum senis turpem atro fumo; exiguus ignis erat in trunco hesterno. Ipse excitat flamas vento, genu flexo, atque profert tæsus fractas, et comminuit. Vasa erant, ex quibus minus habebat fabas, alterum olera; atque utrumque fumant tectum suo testu. Et dum mora est, præbet vina rubra manu tremente. Deus marinus

vulg. *pronus*: unus Mor. *promtum*.—499 Ex opt. Ursin. Heins. dedit *Hyrieus*, nam vulg. *legebatur Oriens*; alii *Hyreus*; Maz. *Hyrtheus*; Zulich. *Hirtetus*; unus Mor. *Hyereus*; unus P. *Hereus*; Scaliger *Jereus*; alii aliter.—506 *Hesterno* ex *Statiis*, Ursin. et quatuor V. vulg. *extremo*: multi scripti et Marg. Gryph. *externo*.—507 Burm. mallet *Inde gen.* Heins. *recepit positio ex Læti Cod. uno F. et pr. A. vulg. nixus*. Deinde *exuscitat ex Zulich.* Maz. opt. Pat. pr. F. et quatuor aliis; vulg. *excussit ab*; et sic etiam plurimi scripti.—508 Multi meliores, teste Heins. *Et profert quass.* unus ponit. Sa. et alius pro *quassas* habet *siccus*: unus Med. *cassus*. Tum duo continuatque fac. —509 *Habebant* Heins. dedit ex *Strozzi* libro; alii cum vulg. *habebat*.—510 *Fumant* est ex Heins. emend. Læti liber, pr. A. et quinque alii *fumat*: vulg. *legebatur spumat*, at multi *spumant*. Tum pro *testu* plurimi vett. *testo*; alii *testa...sua*. Pet. et Be. *tectus uterq.*—511 Maz. et Mor. *trem. dant vin.*—

NOTE

497 *Quo*] *Vespertinum igitur fuit.*
 499 *Hyrieus*] *Quem alii regem faciunt.*
 503 *Vultum*] *Ex quo maxime animi voluntas intelligitur.*
 508 *Comminuit*] *Ut, scilicet, facilius ignem conciperent.*

509 *Calices*] *Vasa esse hic vides cibis excoquendis, non pocula.*
 510 *Testu pressus*] *Testis calices operi.*
 511 *Mora*] *Donec apparatæ essent dapes illæ lautæ.*

Quæ simul exhausit ; Da nunc bibat ordine, dixit,
Jupiter. Audito palluit ille Jove.

Ut rediit animus ; cultorem pauperis agri 515
Immolat, et magno torret in igne bovem.

Quæque puer quondam primis diffuderat annis,
Prodit fumoso condita vina cado.

Nec mora : flumineam lino celantibus ulvam,
Sic quoque non altis, incubuere toris. 520

Nunc dape, nunc posito mensæ nituere Lyæo.
Terra rubens crater, pocula fagus erant.

Verba fuere Jovis : Si quid fert impetus, opta :
Omne feres. Placidi verba fuere senis :

Cara fuit conjux, primæ mihi cura juventæ 525
Cognita ; nunc ubi sit quæritis ? urna tegit.

Huic ego juratus, vobis in verba vocatis,
Conjugio, dixi, sola fruere meo.

sumit prima pocula. Quæ statim atque bibit, Da, inquit, nunc Jupiter potet ordine. Ille palluit Jove auditio. Postquam animus redit, mactat cultorem tenuis arri, atque assat iurecum in mugno igne. Atque primit vina serrata cado fumoso, quæ puer olim condiderat prima aucte. Et sicut cunctatione discubuerunt lectis tegentiibus lino ulvam flumineam, sic etium nou sublimibus. Mensæ ornatae sunt nunc epulis, nunc vino apposito. Cunthous erat terra rubra, pocula fagus. Dicta Jovis fuerunt : Si rotum tuum aliquid expedit, rove : consequeris omnia. Voces lenis senis fuerunt : Uxor dilecta fuit cognita a me, cura primæ jacentis. Petitis ubi nunc sit ? Urna tenet. Ego juratus, vobis citatis in voces meas, pollicitus sum, Frueris sola

517 Heins. mallet pr. defuderat ann.—519 Pembroc. lin. celante dut ulv.—
520 Duo vett. alt. discubuere tor. Fr. proeubuere ; et incubuere pro var. lect.—
521 Sa. et Pet. mens. enituere L.—522 Heins. conj. Testa rub. Burman. vero censem vulgatum servari posse. Plurimi fug. erat.—523 In quibusdam ora pro opta : in Fr. ede.—521 Be. fert pro feres.—525 Vulg. edebatur Cura f. c. prima m. c. jumenta : Ursin. Cura f. c. cura m. prima jumentæ ; multi alii prima m. cara jumenta. Ex hisce vestigiis Heins. nostram lect. finxit. Be. P. et duo alii cara m. prima jumenta : Jun. primæ mihi grata. Burm. libentius legeret primæ mihi flore jumentæ.—526 Pro Cognita Maz. Zulich. pr. F., et quatuor

NOTÆ

515 *Cultorem*] Bovem ergo.

517 *Quondam*] Ætate æstimasse
vimum veteres, illudque quod infumata-
tum, quid attinet dicere? omnes
sciunt.

519 *Ulvam*] Herba est palustris, ex
qua splendidi isti tori.

522 *Crater*] Vas vinarium erat
fictile.

526 *Urna*] Qua condita et sepulta
est.

527 *Juratus dixi*] Jurejurando pro-
mis.

Et dixi, et servo, sed enim diversa voluntas
Est mihi: nec conjux, et pater esse volo. 530
Annuerant omnes: omnes ad terga juvencæ
Constiterant. Pudor est ulteriora loqui.
Tum superinjecta texere madentia terra.
Jamque decem menses; et puer ortus erat.
Hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona.
Perdidit antiquum litera prima sonum.
Creverat immensum: comitem sibi Delia sumsit.
Ille Deæ custos, ille satelles erat.
Verba movent iras non circumspecta Deorum.
Quam nequeam, dixit, vincere, nulla fera est. 540
Scorpion immisit Tellus. Fuit impetus illi
Curva gemelliparæ spicula ferre Deæ.

consortio meo. Et dixi, et præsto; verum enim est mihi contrarium desiderium: nolo esse maritus, et cupio esse parcus. Omnes faverant; omnes constituerant ad corium tauri. Vervor proferre cetera. Tum operuerunt madidum terra superstata. Jamque decem menses, et puer erat natus. Hyrieus appellat hunc Urionem, quia sic generatus. Litera prima amisit veterem sonum. Auctus erat immensum; Delia cepit sibi comitem. Ille erat custos, et satelles Deæ. Voces imprudentes provocant iras Deorum. Nulla, inquit, fera est, quam non possim domare. Terra protulit Scorpionem. Ille nixus est infigere curvos aculeos Deæ

alii *Condita*, ut ad urnam referatur.—530 *Et ex Zulich. Maz. et quatuor aliis placet Heins. præ vulg. scd.*—532 *Unus F. Constiterunt; et tum Annuerunt legendum. Scribe etiam jurenca [pro vulg. juvenci]: vaccam ab iis initam describit. Heins.*—535 *Fr. Hinc Hyreus q. sit g. v. Oriona; multi etiam alii Oriona.*—536 *Thuan. pr. locum.*—537 *Quinque scripti Credit in immens. Be. Credit immensis. Deinde P. Sa. et alii D. fecit.*—538 *Sa. Inde D.*—541

NOTÆ

531 *Terga jurenca*] Corium bovis innomolata.

532 *Pudor*] Corio quippe Dii illi imminixerunt.

533 *Madentia*] Terga, scil. juvencæ.

535 *Sic genitus*] Ex urina, scil.

536 *Perdidit*] Quia Orion dictus.

537 *Delia*] Diana.

538 *Satelles*] Quin et illi voluisse nubere Hyginus ex auctore quodam scripsit.

342 *Gemellipara*] Dianæ, inquit

Commentator, quæ nunquam peperit. Dormitabat. Latonæ dixeris, quæ Apollinem et Dianam uno partu edidit, atque Orionem defensorem peremptum tamen pro beneficio Astris addidit.

Spicula] Annon et credas ‘sagittas hamatas’ Scorpioni affixisse Commentatorem, qui spiculis et aculeis a natura instructum illud genus nouo metinerit? Rideas saltem.

Obstitit Orion. Latona nitentibus astris
Addidit : et, Meriti præmia, dixit, habe.
SED quid et Orion, et cetera sidera mundo
Cedere festinant, noxque coaretat iter?
Quid solito citius liquido jubar æquore tollit

Candida, Lucifero præveniente, dies ?
Fallor? an arma sonant? Non fallimur: arma sonabant.
Mars venit: et veniens bellica signa dedit. 550
Ultor ad ipse suos cœlo descendit honores,
Templaque in Augusto conspicienda Foro.
Et Deus est ingens, et opus: debebat in Urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.
Digna Giganteis hæc sunt delubra tropæis:
Hinc fera Gradiyum bella moyere decet:

gemelliparae. Orion prolibuit. Latona affixit sideribus splendibus; atque dixit, Obtine mercedem beneficiorum.—Vrum quoniam brevem et Orion, et reliqua astra properant excedere mundo, noxque breviat iter? Quare dies splendida profert lumen ex mari fluido citius solito, Lucifero praecurrente? Decipior? an arna strepunt? Non decipiuntur: arma strepabant. Mars adest; atque accedens fecit indicia bellica. Ipse vindex descendit ad suos honores, atque delubra videnda in Augusto foro. Et Deus est magnus, et aedificium. Mars non debebat aliter excipi in Urbe filii sui. Hæc tempora sunt digna tropis Giganteis: convenit Gradivum

Mor. et duo alii *Scorp.* emisit T.—542 Alii *gemelliferae*.—544 Maz. et *Meritis præm.*—545 Sa. et tres alii *sid. calo*.—547 Fr. *Qui sol. Deinde pro liquido multi nitido*; et alter *Maz.* pro var. *lect. vitreo*.—549 Heins. malebat arm. *sonarunt*.—550 P. *sign. dabat*; et alias ejusdem *Bibliothecæ moret*.—551 Sa. *Victor ad ips.*—553 Alii *Est D. est ing.*—555 A. et *Læti dcl. triumphis*; Pat. et alias

NOTE

545 *Sed quid*] Ex re ipsa, quia Orion occidit, tum insuper noctes hoc tempore breviores, Augusto assentandi Naso ingeniose captat occasionem. In veteri vero Kalendario 4. Idus Maias Ludi Marti in Circu assignantur: quare illa ut dies illocesceret qua Augustus in foro a se structo templum Martis Ultoris consecravit, cessisse nocturna sidera, haud quaquam temere Poëtam scripisse dixeris.

547 *Jubar*] Ex solis splendore.
548 *Lucifero*] Qui Solis ortum præcedit.

549 *Sonant*] Propter Martis festum.

551 *Ultr]* *Huic templum sumtuosissimum in foro suo Augustus, ratione habita belli, quod patris sui ulciscendi causa suscepérat, additis donariis, adificavit.*

553 *Deus* | Mars.

Opus] Templum.

555 *Giganteis*] De gigantibus reportatis, quibus tacite pares indicat Naso qui adversus Augustam domum insurrexerant.

556 *Decet*] Ad illud alludit quod sanxerat Augustus, ut Provincias

Seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset ;
 Seu quis ab occiduo Sole domandus erit.
Prospicit armipotens operis fastigia summi :
 Et probat invictos summa tenere Deos. 560
Prospicit in foribus diversæ tela figuræ ;
 Armaque terrarum milite victa suo.
Hinc videt Ænean oneratum pondere sacro ;
 Et tot Iuleæ nobilitatis avos.
Hinc videt Iliaden humeris ducis arma ferentem : 565
 Claraque dispositis acta subesse viris.
Spectat et Augusto prætextum nomine templum,
 Et visum, lecto Cæsare, majus opus.

hinc ciere sara bella; sire aliquis impius nos sollicitet a plaga orientis; sive aliquis erit subigendus a Sole cudente. Armipotens prospicit culmina supremi operis, et amat Deos invictos habere supraemam. Prospicit in valvis tela variae formæ, atque arma orbis superata milite suo. Hinc cernit Æneam pressum ouere sacro; et tot avos nobilitatis Iuleæ. Hinc cernit Iliaden ferentem humeris arma ducis, et nobilia facinora subjecta viris ordine digestis. Videt quoque delubrum decoratum nomine Augusto; atque adficium splendidius Cæsare lecto. Juvenis istud raverat tunc

retustis.—557 Pro impius Pembrac. impetus; P. alter turpius. Mox plurimi orb. lacesset; et Strozze lacessat.—558 Arund. et Excerpt. D. domand. erat.—559 Vulg. Perspicit armip. ‘Libri meliores tam hic quam paulo post Prospicit.’ Heins. Quidam Respicit.—560 Vulg. legebatur illa pro summa: sed multi Codd. exhibent invictas summa t. Deas; et plurimi invictos summa t. Deos. Quidam etiam sola t. Be. cuncta; unus scripta; duo arma.—561 V. velu figuræ; et Sa. tela sagittæ.—562 Voss. Regnq. terr. Mox pro ricta in P. erat facta, unde Heins. conj. fracta: Burm. putat fixa posse legi.—563 Alter Maz. Æ. ornatum pond. Tum sacro ex pr. Med. et Thuan. placetque Heins. præ vulg. caro. Mor. pr. oner. pond. magno.—564 Maz. a pr. man. tot Iule tuos nobil.—566 Voss. et tres alii Claruq. depositis act. Tres etiam arma subess. et unus

NOTÆ

petituri cum imperio inde deducen-
tentur. Adeas Suetonium in ejus
vita.

559 *Armipotens*] Martis signum in
templi aditu, ante fores positum.

561 *Tela*] In illud enim Martis
templum, qui victores essent, ut tri-
umphorum insignia inferrent, Augus-
tus sanxerat.

563 *Sacro*] Patris Anchisæ, quem
humeris gestabat.

564 *Avos*] Eorum statuas, quas
triumphali effigie in utraque fori sui

portiu Augustus dedicavit.

565 *Iliaden*] Romulum, Ilia matre
ortum, qui Acronis Ceninensium du-
cis a se victi arma Jovi Feretrio op-
ima spolia reportavit et consecravit.

566 *Subessæ*] Singulis quippe ima-
ginibus additus index seu titulus re-
rum præclare gestarum.

567 *Prætextum*] Atque adeo tanti
Principis nomine insignitum atque
ornatum. Prætextum vero Latini
diciunt quicquid ornatus gratia assu-
tum.

Voverat hoc juvenis tunc, cum pia sustulit arma :

A tantis Princeps incipiendus erat.

570

Ille manus tendens, hinc stanti milite justo,

Hinc conjuratis, talia dicta dedit :

Si mihi bellandi pater est, Vestaeque sacerdos

Auctor ; et ulcisci numen utrumque paro :

Mars, ades ; et satia scelerato sanguine ferrum :

575

Stetque favor causa pro meliore tuus.

Templa feres, et, me victore, vocaberis Ultor.

Voverat ; et fuso laetus ab hoste reddit.

Nec satis est meruisse semel cognomina Marti :

Persequitur Partha signa retenta manu.

580

Gens fuit et campis, et equis, et tuta sagittis ;

Et circumfusis invia fluminibus.

cum movit pia arma. Princeps erat incipiendus a tantis. Ille porrigenus manus, milite justo hinc stante, hinc conjuratis, protulit tulia verba : Si Parenz et Sacerdos Vestae est mihi suasor bellii, atque institui ulcisci utrumque numen ; Mars fare, atque exple ferrum sanguine celesto, et tuus nutus fareat causa aquiori. Obtinebis delubra, et me superiore appellaberis Ultor. Poticibus erat, et repetit domum laetus ab hoste victo. Neque satis est meruisse semel cognomina Marti : persecutur signa retenta manu Partha. Fuit nutio secura et agrorum vastitate, et equis, et spiculis ; atque inaccessa flaviis undique cingentibus. Clades Crassorum auxerat

facta.—571 Alii tend. astanti mil. vel instanti: unde corr. Heins. et stanti. Be. mil. Thraco.—573 Quædam exemplaria habent mihi. pellendi pat. Tum Fr. Arund. et octo alii es pro est.—574 Fr. Actor; et Numen Heins. reseripsit ex Ursin. Nauger. pr. F. Voss. Arund. et multis aliis pro vulg. nomen.—577 Plurimi Thura fer. tredecim Tela.—578 Duo libri fus. victor ab. Et Pat. host. tulit.—579 Sic meliores teste Heins. nisi quod plerisque habent Martis. *Marti* scribendum; nam unus Pat. sui cogn. *Marti*; alius sui ... Martem. Zulich. et Maz. meminisse mei; mendose: alii meruisse sibi, vel

NOTÆ

568 *Cœsare]* Ejus nomine.

569 *Pia]* Pro patris ultione, ut supra diximus.

571 *Hinc]* Ab Augusti partibus, scil.

572 *Conjuratis]* Bruto Cassioque, itemque aliis, qui bello Philippico adversus Augustum steterunt.

573 *Pater]* Julius Cœsar, qui Augustum adoptavit.

Vestæ sacerdos] Idem Julius Pontifex maximus.

574 *Auctor]* Causa ut hæc bella geram.

579 *Cognomina]* Ut Ultor diceretur: quem Bisultorem, structo in Capitolio novo templo, voluit appellari.

580 *Partha]* Parthi vero Crassiana clade rapta signa, Augusti nominis magnitudine pernoti, ultro retulerunt.

581 *Campis]* Patentibus, ubi cominus cum illis certare non dabatur. Verum Dionem Cassium ne pigeat

Addiderant animos Crassorum funera genti ;
 Cum periit miles, signaque, duxque simul.
 Signa, decus belli, Parthus Romana tenebat ; 585
 Romanæque aquilæ signifer hostis erat.
 Isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
 Cæsaris Ausoniæ protegerentur opes.
 Ille notas veteres, et longi dedecus ævi
 Sustulit : agnoverunt signa recepta suos. 590
 Quid tibi nunc solitæ mitti post terga sagittæ ;
 Quid loca, quid rapidi profuit usus equi ?
 Parthe, refers aquilas : victos quoque porrigit arcus.
 Pignora jam nostri nulla pudoris habes.

ferocium genti; cum exercitus, atque signa, itemque imperator una sublata sunt. Parthus servabat signa Romana honorem belli; atque hostis erat signifer Aquila Romana. Quin illud dedecus restaret adhuc, nisi robur Italum defendetur validis armis Cæsaris. Ille delerit antiquum pudorem, et probrum protracti ari: signa recepta agnoverunt suos. Cuius usus tibi fuerunt spicula solita fundi post terga; quid locorum vastitas profuit, quid usus equi celeris? Parthe, refers aquilas: offers etiam arcus subditos: jam nulla tenes indicia nostri dedecoris. Delu-

*sui, vel satis, vel quidem, vel viro; male omnia. Heins. — 580 Mor. et octo alii Prosequitur P. Tum Partha est ex emend. Heins. ceteri legunt Parthis, vel Parthi.—581 Pet. aquis pro equis.—583 Mor. et duo alii Et dederant unum. Deinde P. alter et Fr. C. nomina genti.—585 P. et Excerpt. D. Sign. ducis miles, P. Rumpfii et multi alii ducis belli.—586 Mor. unus Romanusq. aquilas s. h. habet.—589 P. alter Ill. moras ret.—590 Unus liber Solvit, et agn. Tum Jun. et duo alii sign. reperta su.—591 Erfurt. solitas...sagittas; quod placet Heins.—592 Unus Mor. quid profugi prof.—593 In duobus Codd. pro *victos* erat *pictos*, et in Maz. a pr. man. *victor*; quod si recipias, Burm. legendum censem *victor modo porr.* Cl. Basnagijs, Histor. Judæor. qui edidit, scribendum esse contendit *victus*, vel *captos*: at Burm. vulgatum de-*

NOTÆ

sumere hujus loci interpretem.

Equis] Adversus Crassum quidem Parthorum circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt; ut testatur Florus.

582 Fluminibus] Euphratem puta, Tigrim, aliaque.

583 Crassorum] Patris, scil. Consulis, cuius quidem cupiditas, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum et ipsius capite mulctata est; filii insuper, pæne in conspectu

patris telis oppressi.

584 Signa] Aquila præsertim.

589 Notas] Ignominiam ex sublatis signis, deletoque exercitu.

591 Post terga] Ille vero usus gentis.

592 Loca] Inaccessa, scil.

593 Victos] Magis tamen Augusti gloria quam armis; cui præterea accedit Nasonis eloquentia.

594 Nulla] Legiones tamen unde- cim?

Rite Deo templumque datum nomenque bis ulto,	595
Et meritus votis debita solvit honos.	
Solenni Ludos Circō celebrate, Quirites :	
Non visa est fortē scena decere Deum.	
PLEIADAS aspices omnes, totumque sororum	
Agmen, ubi ante Idus nox erit una super.	600
Tum mihi non dubiis auctoribus incipit æstas ;	
Et tepidi finem tempora veris habent.	
IDIBUS ora prior stellantia tollere Taurum	
Indicat : huic signo fabula nota subest.	
Præbuit, ut taurus, Tyriæ sua terga puellæ	605
Jupiter, et falsa cornua fronte tulit ;	
Illa jubam dextra, læva retinebat amictus ;	
Et timor ipse novi causa decoris erat.	
Aura sinus implet : flavos movet aura capillos.	
Sidoni, sic fueras accipienda Jovi.	610

brum atque nomen rite exhibitum Deo bis ulto, et honor meritus persolvit debita votis. Quirites, celebrate Ludos solenni Circō: scena non credita est decere potenter Deum.—Cum nox una restabil ante Idus, videbis omnes Pleiadas, et totum chorana sororum. Tum æstas mihi incipit certis auctoribus; et spatium veris tepidi consecutum est finem.—Prior Idibus indicat Taurum efferre caput micans: fabula trita assignatur huic sideri. Postquam Jupiter Taurus obtulit sui terga virginī Tyriæ, et gestavit cornua capite ficto; illa retinebat jubam dextra, restes sinistra; et ipse metus erat causa novæ pulchritudinis. Ventus inflat sinus: ventus agitat fluviam conam. Sidoni, ita fueras accipienda a Jove. Sæpe retraxit

—
fendit.—595 Ursin. numenque bis ultum. Vulgo legebatur *nomenq.* Bisultor: nonnulli etiam bis ultum: ex Zulich. Maz. plurimisque aliis recepit Heins. *bis ulto*.—596 Meliores, teste Heins. *Et meritus*: vulg. Emeritus. Tum multi scripti et editi mer. voti deb.—597 Heins. arridet lectio Codd. Maz. Zulich. et Hamburg. Solenni...Circō: vulg. edebatur *Solennes L. Circi*: plurimi etiam scripti *Circum*; et Helin. *cirea*.—599 Maz. P. *invenies omn. Gryph. ed. aspicias*.—600 Mor. alter nox erat un.—601 Fr. *Tunc pro Tum*.—604 Unus Mor. *fab. certa sub*.—607 Be. *Ill. jubas dextr.*—610 *Accipienda* Heins. rescripsit ex

NOTÆ

595 *Bis ulto*] De conjuratis bello Philippico, tum de Parthis.

597 *Ludos*] Qui Marti quotannis in Circō exhibentur, atque in Augusti gloriam redundant.

600 *Ubi ante*] Tertio Idus Maias Pleiades orinuntur heliacae.

601 *Non dubiis*] Columellæ tamen incipit æstas Maii die nona, Ptole-

mae decima quinta.

603 *Idibus prior*] Pridie Idus Tauri caput ovitur ante Solis ortum.

605 *Taurus Jupiter*] Jupiter Tauri specie tectus.

Tyriæ] Europæ, Tyro Phœniciae oriundæ; cuius fabulam non semel repetivimus in superioribus.

607 *Jubam*] Tauri villos; ne in

Sæpe puellares subducit ab æquore plantas;
Et metuit tactus assilientis aquæ:
Sæpe Deus prudens tergum demittit in undas;
Hæreat ut collo fortius illa suo.
Littoribus tactis stabat sine cornibus ullis 615
Jupiter: inque Deum de bove versus erat.
Taurus init cœlum : te, Sidoni, Jupiter implet :
Parsque tuum terræ tertia nomen habet.
Hoc alii signum Phariam dixere juvencam;
Quæ bos ex homine est, ex bove facta Dea. 620
Tum quoque prisorum virgo simulacra virorum
Mittere roboreo scirpea ponte solet.

ex mari pedes virgineos; et reformatum tactus aquæ incurrit. Sæpe Deus deprimit dorsum in fluctus de industria, ut illa insistat validius collo suo. Jupiter erat sine ullis cornibus littoribus tactis; atque erat mutatus in Deum de tauru. Taurus tollitur in cœlum: Jupiter te facit gravidam, Sidoni; et pars tertia terræ habet tuum nomen. Alii dixerunt hoc sidus esse raccum Phariam, quæ est facta vacca ex homine, ex vacca mutata est in Deam. Tum etiam virgo solet dejicere ponte roboreo imagines scirpeas veterum virorum. Qui arbitratus est corpora in-

pr. A. et duobus aliis; vulg. *aspicienda*: Thuan. et aliis *conspicienda*.—611 *Subducit* ex P. et Excerpt. D. placet Heins. præ vulg. *subduxit*.—613 *Vulgati dimisit*: Heins. ex Maz. Zulich. et multis aliis corr. *demittit*: plures *dimittit*: F. *dimittis*; et tum in seq. vs. Heins. monet legendum *collo...tuo*.—619 *Plurimi libri Hoc cœli sign. Fr. cœli sign. P. d. juventam*.—621. 622 Pol. et Ursini *prisc. vulgo s. Deorum Mitti...solent*; nisi quod in illo posteriore, *solet*; et pro *vulgo*, *virgo cum vulgatis* : opt. Pat. *Tu quoque prisc. virgo s. virorum Mittere...soles*; eo et septem alii alludunt, in quibus *Tu...solet*. Praeterea pro *virorum* Gottorph. *Deorum*, Heins. pntat pro *reorum*. In antiqua

NOTÆ

mare, qua a Jove in taurum deformato avecta est, decideret.

610 *Sidoni*] Europam ipsam commpellat, quam Sidoniam, propter Sidonis urbium cum Tyro vicinitatem, appellat.

Sic] Ea specie et forma, qua gravitor fuisse.

611 *Subducit*] Dum mari a Jove auferretur.

617 *Implet*] Unde et natus Minos rex Cretæ.

618 *Tertia*] Europa, scil. tertia quidem quo tempore Americæ nulla mentio.

619 *Phariam*] Ægyptiam, a Pharo, Canopico olim Nili ostio objecta insula, eo nomine dictam. Atque ea Io seu Isis est Inachi filia, quam toties jam vidimus.

621 *Virgo*] Vestalis, quæ tamen non sola, sed ceteris stipata, cumque his Pontificibus, Prætoribus, aliisque mystis.

622 *Roboreo*] Subliecum dixerunt, a sublicis seu tiguis, quibus solis, sine ære aut ferro, suffultus, diu stetit.

Scirpea] Ex scirpis intextis antiquorum illorum simulacra fingebantur.

Corpora post decies senos qui credidit annos
 Missa neci; sceleris crimine damnat avos.
 Fama vetus: tum cum Saturnia terra vocata est, 625
 Talia fatidici dicta fuere Dei:
 Falcifero libata seni duo corpora, gentes,
 Mittite; quæ Tuscis excipientur aquis.
 Donec in haec venit Tirynthius arva, quotannis
 Tristia Leucadio sacra peracta modo. 630
 Illum stramineos in aquam misisse Quirites:
 Herculis exemplo corpora falsa jaci.
 Pars putat, ut ferrent juvenes suffragia soli,
 Pontibus infirmos præcipitasse senes.

terfœla post annos sexaginta, damnat majores crimine sceleris. Fama antiqua; tum cum terra appellata est Saturnia, talia fuerunt verba Dei fatidici: Gentes afferte seni falcifero duo corpora libata, quæ excipientur aquis Tuscis. Lugubria sacra quotannis perfecta ritu Leucadio, donec Tirynthius appulit his agris. Illum impulsius Romanos stramineos in aquam: exemplo Herculis corpora ficta deturbari. Pars credit juvenes devoluisse pontibus senes invalidos, ut soli ferrent suffragia.

Lactantii Ed. *Tum quoque... soles.* Be. etiam robusto pro roboreo.—623 P. et Be. qui condidit ann. quod nec displicet Brm.—625 Fr. *tunc pro tum.*—626 *Fuere ex melioribus restituit Heins.* pro vulg. *fuisse.* Opt. Med. exhibit *Dei,* unde Heins. recepit pro vulg. *senis.*—630 *Modo* exhibit Nanger. Ursin. Maz. Zulich. et duo alii; at vulg. *Deo.*—632 Duo libri corp. missu jac.—633 Voss.

NOTÆ

623 *Corporu]* Moris antequam rationem reddat Naso, opinionem quandam falsam Majoribus injuriosam refutat: quanquam hanc equidem scio non vere.

624 *Missa neci]* Apud Scythas quosdam, itemque Americanos, barbarum eum morem, quo sexagenarii exturbarentur, invaluisse, multi tradiderunt.

625 *Terra]* Italia, scil. quæ a Saturno Saturnia dicta.

626 *Dei]* Apollinis Dodonai, ut ex Macrobo atque Lactantio indicavit clariss. Heinsius. Græcos versus restulit Neapolis, quos tamen rescribere tanti non duxi.

627 *Falcifero]* Saturno adeoque,

enjus falx insigne est.

Gentes] Ad Aborigines istud spectat, qui primi Italianam regnante Saturno tenuerunt.

628 *Tuscis]* Fluvii Tiberini ex Thuscia defluentis.

629 *Tirynthius]* Hercules est, a Tiryntho Bœotiae oppido.

630 *Leucadio]* Apollini, scil. qui in Leucate Ionii maris insula contra Epirum templum habuit. Leucadiis autem mos patrius fuit, ut Strabo refert, ut in Apollinis sacrificio quotannis sontem aliquem, avertendæ Deorum iræ causa, e montis specula deicerent.

631 *Illum]* Herculem, scil.

Quirites] Per anticipationem Ro-

Thybri, doce verum : tua ripa vetustior Urbe: 635
 Principium ritus tu bene nosse potes.
 Thybris arundiferum medio caput extulit alveo,
 Raucaque dimovit talibus ora sonis :
 Hæc loca desertas vidi sine moenibus herbas :
 Pascebatur sparsos utraque ripa boves. 640
 Et quem nunc gentes Tiberin noruntque timentque,
 Tunc etiam pecori despiciendus eram.
 Arcadis Evandri nomen tibi saepe refertur :
 Ille meas remis advena torsit aquas.
 Venit et Alcides, turba comitatus Achiva. 645
 Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
 Excipit hospitio juvenem Pallantius heros :
 Et tandem Caco debita pœna venit.

Thybri, indica veritatem: tua ripa antiquior Urbe: tu potes bene nosse inirium moris. Thybris sustulit caput arundiferum media fossa, atque aperuit rauca ora hujusmodi vocibus: Aspexi hæc loca gramina sola sine muris: utraque ripa pascebatur juvencos errantes: et quem uictimes uorunt et metuerint jam, eram tunc Tiberis contemmndus etiam pecori. Nomen Evandri Arcadis saepe tibi repetitur: ille hospes agitavit meas aquas renis. Alcides quoque accessit stipitus agnine Graco. Si recordor, Albula erat tunc mihi nomen. Heros Pallantius excipit hospitio juvenem; atque

juv. solatia sol.—634 Multi inf. præcipitare sen.—635 Fr. Urb. est.—636 Sa. noss. putes; et sic Fr. a pr. man. Burm. conj. te bene nosse putem.—637 Fr. et Mor. T. arundineum med. Deinde Pet. ext. alvo: nonnulli etiam mediis cap. ext. undis.—638 P. et unus Med. Paucaque dim. Heins. malebat Glauaque. Tum Fr. in voc. dimovit exhibet demovit pro var. lect.—639 Be. et R. vid. et sin.—640 Sparsos ex melioribus Heins. recepit pro vulg. sparsas: tres libri et Edd. pr. et Gryph. paucos.—641 Fr. T. gent, inverso ordine. Tiberin ex pr. Ed. alii Tiberim: Ursin. et unus P. Tiberis. Heins. aliquando putabat Tiberinum horrentq. timentq. Pro noruntq. Mor. Arund. et Pet. noscuntq.—642 Fr. despiciend. erat.—646 Jun. Albida si mem. Thuan. sic pro si.—648 Venit Heins. dedit ex Maz. Zulich. pr. A. pr. Med. opt. Pet. Voss. et septem

NOTÆ

manos eo appellat nomine, quorum posteri denique sic dicti.

633 *Ferrent suffragia]* Adeoque et soli, sine omni sensu repugnantia, imperarent.

635 *Thybi]* Tiberinum fluvium, aut ejus Deum, totius rei conscientia, invocat, a quo doceatur.

637 *Arundiferum]* Arundine, de more, coronatum.

639 *Hac loca]* Vide an non ista ex

intimo antiqui Dei ingenio fluant. Ipsum quidem ego videor audire.

643 *Sape]* Atque adeo eum hominem nosse debes; ne labor sit Deo inculcare.

645 *Alcides]* Hercules; cuius etiam in Italiam adventum supra vidimus.

646 *Albula]* Ab aquarum, aut verte lini seu sabuli colore.

647 *Juvenem]* Herculem.
Pallantius] Evander a Pallante

Victor abit, secumque boves, Erytheida prædam,
Abstrahit: at comites longius ire negant. 650
Magnaque pars horum desertis venerat Argis:
Montibus his ponunt spemque Laremque suum.
Sæpe tamen patriæ dulci tanguntur amore;
Atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
Mittite me Tiberi: Tiberinis vectus ut undis 655
Littus ad Inachium pulvis inanis eam.
Displacet hæredi mandati cura sepulcri:
Mortuus Ausonia conditur hospes humo.
Scirpea pro domino Tiberi jactatur imago,
Ut repetat Graias per freta longa domos. 660

denique supplicium debitum obtigit Caco. Victor discedit, et abducit secum boves prædam Erytheida: at socii recusant ulterius procedere. Magnaque pars horum venerat Argis relictis: constituant his collibus et spem suam et domum. Sæpe tamen morentur grato desiderio patriæ; atque aliquis obiens imperat hoc breve opus: Jacite me in Tiberim, ut latus fluctibus Tiberinis veniam pulvis vacuis ad littus Inachium. Cura sepulcri jussi ingrata est hæredi; peregrinus fato functus tumulatur in terra Itala. Simulacrum scirpeum militit in Tiberim pro domino,

alii pro vulg. fuit.—649 In Fr. scribitur *Frictida*. V. et duo alii *Erithyidas* ulti *Abstr.* et sic *Turnebus* legebat.—650 Jun. A. et Maz. *Abstulit*; Pat. unus *Abstruit*. Tum Fr. et *comit.* Mox V. et Pet. ir. *jubet*.—651 *Venerat Argis* ex Heins. corr. nam in Edd. legebatur mansit in agris; et unus liber *avis*: Ursin. pr. A. Maz. Zulich. et tres alii *venerat uigris*.—652 *Pro spemq.* Heins. malit *remq.*—653 *Mor. patr. dulcis tang.* Sa. *dulci torquentur*.—655 *Tiberi* ex Heins. emend. vulgo *in Tiberim*; at τὸ *in libri quidam non agnoscunt*; et Strozz. Cod. *Tiberis*. Mox plurimi *in pro ut*; dno ab.—658 *Plurimi Hic tuus A.* et unus *Hinc tuus. Pr. A. cond. exul hum.*—659 *Mor. Stupea pro dom.* Tum, ex manuscriptis et meis omnibus antiquis legas *in Tiberim*. Neapol.—660

NOTÆ

proavo, vel Pallantio Arcadiæ oppido, unde profectus, eo nomine appellatus.

648 *Caco*] Famosissimo latroni, quem sustulisse Herculem ob surreptos boves sappiis diximus.

649 *Victor*] Heracles.

Erytheida] Boves, scil. ex Erythea insula aīl Gades Geryoni ablatas, in Italia non reliquit discedens Hercules.

650 *Longius*] Remanserunt adeoque in Latio.

651 *Argis*] Peloponnesi urbe, ex

qua etiam Antorem Herculis comitem missum, qui postea hæsit Evaristo, testatur Virgil. Æn. x.

652 *His*] Latii, ubi postea Roma fuit.

653 *Tanguntur*] Græci, scilicet, qui aliena in terra situm inepte mortuum credebant.

654 *Mandat*] Hæredibus præscribit.

656 *Inachium*] Fluvii Inachi, quem Argivi patrum habuerunt.

657 *Displacet*] Quia mortuorum cineres sic temere nobleant spargere.

Hactenus : ut vivo subiit rorantia saxo Antra, leves cursum sustinuitis aquæ.	
CLARE nepos Atlantis, ades : quem montibus olim Edidit Arcadiis Pleias una Jovi :	
Pacis et armorum superis imisque Deorum Arbiter, alato qui pede carpis iter :	665
Læte lyræ pulsu, nitida quoque læte palæstra ; Quo didicit culte lingua favente loqui.	
Templa tibi posuere Patres spectantia Circum Idibus. Ex illo est hæc tibi festa dies.	670
Te, quicumque suas profitetur vendere merces, Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogat.	
Est aqua Mercurii, portæ vicina Capenæ : Si juvat expertis credere, numen habet.	

ut redeat in sedes Græcas per rasta mariu. Hactenus locutus Tiberis: postquam intravit speluncas madidas ex saxo viro, aquæ leves repressistis fluxum.— Illustris nepos Atlantis, quem Pleias una peperit quondam Jovi in collibus Arcadiis, ades: qui nuntius pacis atque armorum Diis superis et inferis, iter facis pede alato; hilarius pulsu lyrae, hilarius etiam splendida palasstra, quo propitio lingua didicit ornate loqui. Iahibus patres considerunt tibi adem spectantem Circum: ex eo tempore hæc dies est tibi festa. Quisquis profitetur rendere sua mercenaria orat, thure oblato, ut procures sibi questum. Est aqua Mercurii juncta portæ Capene:

Jan. *Et repetit* G. Be. *Ut repetat*; *vulg. repetant*: pr. A. etiam cum tribus aliis
Ut repetat longas per fr.—661 *Ut viv. sub. ex Ursin.* Maz. Voss. Arund. plu-
rimisque aliis: *vulg. ut sub. riv.* duo optimi ex Neapol. Codd. *Hactenus et*
viv. sub. quod et exhibet Fr. pro var. lect.—663 Voss. et quinque aliis *Care*
nep.—664 Bentleius volebat *P. uda J.*—667 Thuan. *L. lyra pulsa, nit.* et pro
nitida Fr. nuda.—668 Favente ex opt. Pat. Læti, pr. A. Maz. Zulich. Voss.
et duobus aliis placet Heins. *præ vulg. docente: Fr. docente coli.*—670 Qua-
tuor libri *hæc tua facta dies*: plurimi etiam aliis *factu:* Heins. conj. *pacta; vel*
sacra, quod et in multis scriptis occurrit; *Fr. sacra, et sancta pro var. lect.*
—671 *Profitetur ex pr. F. pr. Med. Arund. Gottorp.* et tribus aliis Heins.
recepit pro *vulg. profitentur*; et sic vs. seq. ex iisdem scriptis *rogat* pro *ro-*

NOTE

658 *Hospes*] Argivus, quisqnis, patriæ amore, in Tiberim mittendos suos cineres hæredi mandasset.

660 *Ut repetat*] Digna vero hæc
narratio prisca Deo.

662 *Sustinuitis*] Honoris et reverentiae causa, scilicet.

663 *Nepos Atlantis*] Mercurium, de eius festis acturus alloquitur Naso.

664 *Ural* Maija scil.

665 Superis] 'Superis Deorum Gratius et imis,' dixit Horat.

667 *Late*] Quia ejus dicitur inventor.

Nitida] Quia oleo perungebantur
luctaturi.

669 *Circum]* Maximum quidem.
673 *Aqua Mercurii]* Ea populus qui

negotio et quæstni operam dabat
Maii Idibus lustrabatur.

Huc venit incinctus tunicas mercator ; et urna

675

Purus suffita, quam ferat, haurit aquam.

Uda fit hinc laurus : lauro sparguntur ab uda

Omnia, quæ dominos sunt habitura novos.

Spargit et ipse suos lauro rorante capillos :

Et peragit solita fallere voce preces.

680

Ablue præteriti perjuria temporis, inquit :

Ablue præterita perfida verba die.

Sive ego te feci testem, falsove citavi

Non audituri numina magna Jovis ;

si conduceit fidem habere expertis, habet numen. Mercator habens tunicas cinctas huc accedit, et purus proinit urna suffita aquam exportaudam. Laurus fit hinc madida : omnia quæ sunt habitura dominos novos irrigantur a lauro madida. Ipse quoque irrorat crines suos lauro stillante, et absolvit preces voce assueta decipere. Purga, inquit, perjuria temporis anteacti ; purga dicta perfida dici præterite. Seu ego te adhibui testem, vel appellari falso magna numina Jovis non audituri ; seu sciens

gant.—675 Maz. Zulich. Læti, opt. Med. pr. A. Voss. et duo F. tunicas, ‘ eleganti Græcismo.’ Heins. Vulg. tunica : in uno Mor. erat pro var. lect. tunicam. Tum unus Mor. venator : et.—676 Pro urna suffusa lege, suffita ; nam Ursini præstantissimus, suffitam : optimus Mediceus pro diversa lectione, suffitas : Naugerii liber, suffecta : Mazar. Zulich. et unus Vatic. suffit aquam, suffit et haurit aquam ; que turhatissima sunt. Pro quam gerit idem, Ursini codex, ferit : puto, quam gerit, urnam nempe. Heins.—680 Sic scripti fere omnes : at in multis Edd. *Incipit et sol.* Nonnulli etiam Codd. *sol.* dicere *voc.* —682 In aliis *præt.* *p. v. fide.* At *die* scripti fere omnes, unde Scaliger et Grñters *præteritæ p. v. die*, *pro diei* : Maz. et Zulich. *præterito die* : Heins. *conj. præteritis p. v. Deis.* ‘ Slichtenhorstius legebat, ablue præterea p. t. fide. Locus est intricatus. Præterita fide si legas, conjungendum cum verba ; ut sint verba præterita fide perfida, quæ non curant fidem ; ut ita præteritus pudor Am. III. 1. 22. et Trist. II. 411. si vero legatur, ut in plurimis, die, caperem præteritam diem de vespera, quo videtur his sacris operatis Mercator ; quod confirmatur ex sequentibus, et pateant veniente die perjuria nobis : ut roget, sibi jam expiatis perjurii præteriti temporis vespera iterum perjurare licere postero die. Sin Sealigeri præteritæ die placeat, capendum ut *tempus et dies* hic ponatur, ut Græcis χρόνος et καιρός, de quo egimus ad Quintil. de Instit. Orat. III. cap. 6. et Fanensis jam diem hic indeterminatum tempus esse notavit.’ Burn.—683 Fr. *test. sec. inverso ordine.* Tum A. alter falsumque ; et unus falsumque vocari. Alii etiam vocari.—684 In vett. quibusdam *Non audituro numina rana Jovi* : in vulgatis *audituri nomina rana Jovis* : et *numina magna* Heins. dedit ex opt. Pat. pr. F. Maz.

NOTE

675 *Incinctus*] Pro veteri mercatorum habitu, qui ex cingulo marsupium aurri monetalis ferabant.

676 *Suffita*] Suffitu purgata.

677 *Hinc*] Ex hac aqua.

678 *Sunt habitura*] Atqne adeo quæ mercatores habent venalia.

680 *Solita fallere*] Ad imitationem, seil. Mercurii, qui furum quoque Deus.

Sive Denū prudens alium Divamve sefelli ;	685
Abstulerint celeres improba dicta Noti.	
Et percent veniente die perjuria nobis :	
Nec curen̄ Superi, si qua locutus ero.	
Da modo lucra mihi, da factō gaudia lucro :	
Et face ut emtori verba dedisse juvet.	690
Talia Mercurius poscentem ridet ab alto,	
Se memor Ortigias surripuisse boves.	
At mihi pande, precor, tanto meliora petenti,	
In Geminos ex quo tempore Phœbus cat.	
Cum totidem de mense dies superesse videbis,	695
Quot sunt Herculei facta laboris, ait.	
Dic, ego respondi, causam mihi sideris hujus.	
Causam facundo prodidit ore Deus.	

imposui Deo cuiquam aut Deæ, Austri leves abripuerint voces scelestas. Atque perjuria nobis sint concessa tempore futuro; neque Diū moreuntur, si quæ protulero. Tribue tantum mihi quæstum, tribue gaudiæ quæstui parato, et facito ut bene vertat feoffellisse emtorem. Mercurius non oblitus se suffuratum esse vaccas Ortigias ridet ab alto orantem talia.—At doce me, quæso, orantem tanto æquiora, ex quo tempore Phœbus transeat in Geminos. Cum, inquit, intelliges, totidem dies restare de mense, quot sunt acta laboris Herculei. Ego reposui, aperi causam hujus sideris.

Voss. multisqne aliis.—686 In quibusdam cel. perfida verba N. et in vulgatis improba verba. Ex Maz. Zulich. Voss. pr. F. opt. Pet. et duobus aliis Heins. recepit dicta; nam ‘verba’ jam praecesserat: V. vota.—687 Pateant ex Zulich. Maz. Ursin. Voss. pr. F. et decem aliis Heinsio placet præ vulg. pereant. In Jun. et altero P. erat Et pereant r. d. p. noctis: ‘eleganter.’ ait Burm.—688 Bonon. si quu l. ego: Burm. malebat si qua jocatus ero.—690 Be. et multi aliij fac proface. Mor. et quatnōr aliij fac emt. omisso ut.—691 In vulg. M. poscentes risit ab alt. Ursin. pr. F. et quinque aliij poscentem; opt. Pat. Maz. et Zulich. poscenti, quod non facile rejecerit Burm. Tum Neapol. Cod. exhibet ridet.—693 In quibusdam scriptis parce pro pande. Deinde tanto habent plurimi Codd. placetque Heins. præ vulg. multo.—697 Heins. malit Dic age, respond. Deinde Sa. mihi faderis huj. tres aliij nominis.—698 Maz. Causas

NOTÆ

687 *Pereant*] Optime. O hujusmodi lepidos Deos, si quos hodie terra habeat, quam veros cultores nanciscetur! At enim conscio nemine melius adhuc res angetur.

689 *Du modo*] Similem habes viri boni orationem ad Lavernam apud Horatium.

691 *Poscentem*] Aut ejus seclus, quod uelisci minime enrat.

Delph. et Var. Clas.

692 *Ortygias*] Admeti, quarum Apollo Deus Ortygius seu Delius custos erat. Fabula notissima.

693 *Meliora*] Quam petant, scilicet, mercatores.

694 *Geminos*] Quod sidus, relicto Tauro, Sol ingreditur.

696 *Quot*] Duodecim siquidem. Herculei labores, 14. ergo Kalendas Junias, seu Maii 19. die Mercurio seu

Ovid.

6 T

Abstulerant raptas Phœben Phœbesque sororem Tyndaridae fratres, hic eques, ille pugil.	700
Bella parant, repetuntque suas et frater et Idas ; Leucippo fieri pactus uterque gener.	
His amor, ut repeatant, illis, ut reddere nolint, Suadet : et ex causa pugnat uterque pari.	
Effugere Œbalidae cursu potuere sequentes :	705
Sed visum celeri vinecere turpe fuga.	
Liber ab arboribus locus est, apta area pugnæ :	
Constiterant illic : nomen Aphidna loco.	
Pectora trajectus Lynceo Castor ab ense	
Non expectato vulnere pressit humum.	710
Ultor adest Pollux ; et Lyncea perforat hasta, Qua cervix humeros continuata premit.	

Deus aperuit causam ore diserto. Fratres Tyndaridae, alter eques, alter pugil, rauuerant Phœben et sororem Phœbes sublatas. Idas atque frater, uterque gener promissus Leucippo morent bella, atque reposcunt suas. Amor impellit hos, ut reposcant, illos, ut nolint restituere; atque uterque certat ex causa simili. Œbalidae potuerunt eritare fuga persequentes: sed visum indecorum vincere levi fuga. Locus est vacuus arboribus, Aphidna est nomen loco, planities idonea certamini: illic constiterant. Castor habens transfixum pectus a gladio Lyncei afflictus est humili vulnere non expectato. Pollux vindex adest, et transfodit Lynceum hastu, qua

.....
facund. Mox prodiit Heins, dedit ex pr. A. et Læti Cod. cum uno Pat. pro vulg. reddit; Sa. retulit; Voss. reddit ab.—699 Duo libri Abstul. raptam P.—702 Sa. Leucippi: Strozze Leucadio.—704 Nonnulli a, vel e caus.—706 Fr. fug. cst.—708 Hanc lectionem Heins. rescripsit ex Zulich. neque aliter fuit in Maz. Olim edebatur Constiterunt illo nomina fida loco: et sic quidem pluri- mi scripti. Unus autem Pat. Constiterunt.—711 Sa. et Voss. Victor ad. P.—712 Mor. Quo cerr. Mox premit meliores teste Heins. vulg. legit.—713 Duo

NOTÆ

Nasoni Sol in Geminis.

697 *Hujus*] Geminorum, scilicet.

698 *Facundo*] Qui et alios culte loqui docet facundus fuerit, scilicet. Quanquam hodie non valeret consequentia.

699 *Sororem*] Phœben adeoque et Elaiam Leucippi filias.

700 *Tyndaridae*] Castor et Pollux; de quibus toties.

Hic] Castor.

Ille] Pollux.

701 *Suas*] Namque illis despontatæ.

Frater] Lynceus.

705 *Œbalidae*] Castor et Pollux Œbalia seu Laconia oriundi.

708 *Aphidna*] In Laconia Aphidnas quoque ponit Stephanus; quanquam alii ad Apharei tumulum commissam fuisse hanc pugnam asseverant; Apollodorus in Messeniorum tractu contendit.

Ibat in hunc Idas, vixque est Jovis igne repulsus :

Tela tamen dextre fulmine rapta negant.

Jamque tibi cœlum, Pollux, sublime patebat ; 715

Cum, Mea, dixisti, percipe verba, pater.

Quod mihi das uni, cœlum partire duobus :

Dimidium toto munere majus erit.

Dixit, et alterna fratrem statione redemit :

Utile solicitæ sidus uterque rati. 720

Ad Janum redeat, qui quærit Agonia quid sint :

Quæ tamen in Fastis hoc quoque tempus habent.

Nocte sequente diem canis Erigoneius exit.

Est alio signi reddita causa loco.

PROXIMA Vulcani lux es ; Tubilustria dicunt : 725

Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

parte cervix producta adhæret humeris. Idas ferebatur in hunc, vixque est prohabitus igne Jovis: dicunt tela non tamen excidisse manu per fulmen. Janque, Pollux, cœlum excelsum tibi apertum erat, cum dixisti, Genitor, audi voces meas. Divide inter duos cœlum quod tribuis mihi soli : dimidium erit majus toto munere. Dixit, atque redemit germanum statione alterna. Uterque sunt stelle propitiæ nautis anxiis. Qui petit, quid sint Agonia, quæ tamen obtinent etiam hoc tempus in Fastis, revertatur ad Janum. Nocte sequente diem Canis Erigoneius prodit. Ratio sideris est assignata alio loco.—Dies sequens spectat ad Vulcanum; vocunt Tubilustria. Puræ tubæ quas ille fabricat lustrantur.—Inde locus est qua-

scripti ign. retentus.—714 Mor. et Jun. tam. dextra fulm.—716 Pro percipe P. perfice; A. et quinque alii suscipe; Jun. præcipe.—717 Pet. Quod dederas un. et Fr. Quod mihi dixisti cœl.—718 Be. tot. numine maj.—719 Quidam libri vett. stat. recepit.—720 Uterque ex Zulich. pr. F. et aliis; ceteri utrumque.—721 Maz. A. quæ sint.—722 Pr. V. tam. infantes hac quoq. t. habent; et sic Pet. nisi quod in eo hoc sit, et habent.—723 Fr. can. hinc Erigoneius ex.—725 Es: Tubilustria Heins. dedit ex emend. Scaligeri: vulg. legebatur est, quam Lustria: in veterissimo Ursin. Zulich. Maz. opt. Pat. Helm. et aliis est Ubi-

NOTÆ

714 *Rapta*] Pertinaciter moriens retinuit.

719 *Alterna*] Qua, alternis diebus, cœlo frueretur qui ab Lynceo Castor intersectus fuerat.

720 *Utile*] Ea quæ ad sidus pertinent, sicut et alii Poëtæ, cum fatuis illis ignibus confundit, quos, si duo apparent, nantæ etiam hodierni boni omnis esse arbitrantur.

721 *Agonia*] 12. Kalend. Junias

Agonalia iterabantur; de quibus in Januario.

723 *Sequente*] 11. Kalendas.

Erigoneius] Cujus opera Erigone patris intersecti cadaver invenit; ut dictum supra.

725 *Proxima*] 10. Kalendas Tubilustrum, quo die sacerorum tubæ lustrabantur, ut docet Varro.

726 *Facit*] Quia fabrorum Deus, qui igne utuntur.

QUATUOR inde notis locus est ; quibus ordine lectis,

Vel mos sacrorum, vel Fuga Regis inest.

NEC te prætereo, populi Fortuna potentis

Publica ; cui templum luce sequente datum.

730

Hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite ;

Grata Jovi fulvæ rostra videbis avis.

AUFERAT ex oculis veniens Aurora Booten ;

Continuaque die sidus Hyantis erit.

tuor notis, qnibus lectis ordine, vel ritus sacrorum, vel fuga Regis inest.—Neque te omitto, publica fortuna fortis populi, cui delubrum attributum die sequente. Postquam Amphitrite potens aquis acceperit hanc, cernes rostra alitis fulvæ cara Jovi.—Sequens Aurora tollat ab oculis Booten ; atque die proxima signum Hyantis apparebit.

tustria : et in opt. Med. Tubilustria erat emend.—727 Zulich. Maz. et unus F. locis pro locus.—730 Fr. dat. est.—731 Pro aquis unus Pat. aquas ; et F. pr. et Med. pr. suscepit ; unde Heins. aquæ suscepit. Multi etiam Amphitrites.—732 Alii Grat. Joris fulv.—733 Auferat Heins. dedit ex Zulich. et duobus aliis pro vulg. Auferet : nonnulli Aufert.

NOTÆ

727 *Inde]* 9. igitur Kalendas.

Notis] Hæ sunt Q. R. C. F. hoc est, ut interpretantur, Quando Rex Comitio fugit. Sciendum enim, Regi sacrorum neque Magistratum gerere neque verba ad populum habere fas unquam fuisse. Idecirco, nisi hoc die, illi in comitium ire non licebat, atque id quidem sacrificii causa, quo perfecto, continuo sese fuga inde propriebat.

728 *Vel mos]* Utrumque, et sacrorum morem et regis fugam, significari non dubitaveris, postquam eorum refrieneris meinoriam quæ de Tarquiniorum fuga in præcedentibus habuimus.

730 *Sequente]* 8. Kalendas.

731 *Amphitrite]* Neptuui conjux, quæ et sidera et dies dicitur excipere cum occidunt.

732 *Gruta]* Propter Ganymeden raptum præsertim.

Videbis] Quia oritur Aquila vesperi.

733 *Auferat]* Quia occidit heliace.

Veniens] 7. ergo Kalendas Junias occidit Bootes seu Arctophylax.

734 *Continua]* Sexto adeoque Kalendas.

Sidus] Hyades oriuntur heliace ; quæ ‘Hyantis sidus’ ideo dicuntur, quod Atlantis olim filiæ, dum fratri Hyantis ab auro aut leone occisi lugent mortem, in cœlum sunt relatæ. De iis vero jam saepius.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

DE nomine Junii tres sententiae 1-100. De Carna Dea, ejus vi, et sacris 101-182. Templum Junonis Monetæ; Manlii supplicium 183-190. Martis aedes ante portam Capenam; Tempestatis delubrum; Aquilæ ortus 191-196. Hyades oriuntur 197. 8. Bellonæ templum; obiter aliquid de Appio 199-208. Herculis Custodis templum in Circo Flamino 209-212. De Sanco, Fidio aut Semone patre, Sabinorum Deo 213-218. Prior Junii pars nuptiis infansta 219-234. Arctophylax occidit; Piscatorum ludi in Campo 235-240. Mentis aedes 241-248. Vestalia et multa quæ ad Vestam ejusque cultum pertinent, quibus et de Sileni ascello Priapique libidine fabella, et sphæræ Archimedis descriptio, et origo aree quæ Jovi Pistori posita, et Palladii historia intexta est 249-460. Callaici cognomen Bruto inditum; Crassus devictus a Parthis 461-468. Delphini ortus 469-472. Matutæ (Grecis Leucothees, in quam Ino mutata, ut Melicertes in Palæmona aut Portunum) templum, et Matralia in ejus honorem 473-562. Rutilius et Didius ceciderunt in prælio 563-568. Fortunæ templum a Servio positum; Servii et interitus per Tanaquilem, et origo miraculosa 569-636. Templum Concordiae a Livia dedicatum 637-648. Jovis aedes et Quinquatrus minores; tibicinum Romanorum discessus et redditus; tibiæ inventio et Marsyæ supplicium 650-710. Hyadum ortus; Vestæ templum purgatur 711-714. Favonii ortus 715. 16. Orionis ortus; Postumii Tüberti triumphus de Volscis et Equis 715-724. Solis transitus in Canerum; Palладis Aventinæ cultus 725-728. Sunnumani templum 729-732. Ophiuchi ortus; Hippolyti fata 733-762. C. Flaminius ad lacum Thrasimenum cecidit 763-768. Syphax victus et Hasdrubal occisus 769. 70. Sacra For-

tunæ Fortis et de Servio rege quædam 771-784. Orionis ortus 785-790. Larium et Jovis Statoris aedes 791-794. Quirini templum 795. 6. Aedes Herculis Musarum; Marciaæ laudes 797-812.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas:

Quæ placeant, positis omnibus, ipse leges.

Facta canam; sed erunt, qui me finxisse loquantur:

Nullaque mortali numina visa putent.

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo:

5

Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Fas mihi præcipue vultus vidisse Deorum:

Vel quia sum vates; vel quia sacra cano.

Est nemus arboribus densum, secretus ab omni

Voce locns, si non obstreperetur aquis.

10

Hic ego quaerebam, cœpti quæ mensis origo

Esset, et in cura nominis hujus eram.

Ecce Deas vidi: non quas præceptor arandi

Viderat, Ascreas cum sequeretur oves:

*Hic mensis habet etiam causas incertas nominis: ipse eliges que arrideant, omnibus allatis. Cantabo que acta sunt; verum non deerunt, qui dicant me exegi-
tasse, atque arbitrentur nullos Deos risos ab hominibus. Deus est in nobis; vivimus
illa morente. Hic furor habet scintillas sacræ mentis. Fas mihi præsertim intru-
tum esse faciem Deorum, vel quia sum Poëta, vel quia canto sacra. Est sylva spissa
arboribus, locus sepositus ab omni sono, nisi turbaretur silentium ab aquis. Ego
hic meditabar quæ esset ratio mensis iuncti, et eram solitus de isto nomine.
Ecce vidi Deas: non quas præceptor arandi viderat, cum ageret pecudes Ascreas:*

1 Unus liber varias pro *dubias*. Tum Sa. et octo alii *de nom.* Be. cum aliis quibusdam *in.*—2 Ursin. Nauger. et unus Pat. *ips. lege*: Læti, et pr. A. *legas.*—3 Duo libri *Vera can.* totidem *Acta.* Unus Pet. *erit pro eruunt;* et mox *loquatur;* meliores, teste Heins. *loquantur pro vulg. loquentur.*—6 Pro *kie,* ele-
gantius Burm. putat *hinc unius Mor.* Tum F. *sacr. somnia ment.* et Pat. *nomina.*
—7 Be. *rid. Dearum.*—9 R. *dens. securus ab omni.*—10 Sa. *non astreperetur aq.* Mor. *constreperetur.* Tum Strozziæ lib. habebat *avis;* unde olim conj. Heins. *obstreperetis aves;* et Burm. *obstreperetur avi.*—13 Be. *nec pro non.* Tum Pet. *spectator arand.* et Jun. *præcept. amandi.*—14 Jun. et tres alii dum *pro cum.*—

NOTÆ

5 *Deus*] Instinetus quidam divinus.

13 *Præceptor arandi*] Hesiodus est,

6 *Impetus*] Poëtarum furor.

qui de re rñstica librum scripsit,

Sacræ Divinæ.

quem 'Opera et Dies' appellavit.

9 *Est nemus*] Locum describit quo ad scribendum secesserat.

14 *Ascreas*] Quas ad Heliconem ex Bœotiaæ vico Ascrea pascebat, cum a

Nec quas Priámides in aquosæ vallibus Idæ 15
 Contulit: ex illis sed tamen una fuit.
 Ex illis fuit una, sui germana mariti:
 Hæc erat, agnovi, quæ stat in arce Jovis.
 Horrueram, tacitoque animum pallore fatebar:
 Cum Dea, quos fecit, sustulit ipsa metus: 20
 Namque ait: O vates, Romani conditor anni,
 Ause per exiguos magna referre modos;
 Jus tibi feeisti numen cœleste videndi,
 Cum placuit numeris condere festa tuis.
 Ne tamen ignores, vulgique errore traharis; 25
 Junius a nostro nomine nomen hábet.
 Est aliquid nupsisse Jovi, Jovis esse sororem.
 Fratre magis, dubito, glorier, anne viro.
 Si genus aspicitur; Saturnum prima parentem
 Feci: Saturni sors ego prima fui. 30
 A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
 Hæc illi a cœlo proxima terra fuit.

nec quas Priamides comparavit in vallibus Idæ aquosæ: sed tamen una fuit ex illis. Fuit una ex illis soror sui mariti: hæc erat, agnori, quæ munet in arce Jovis. Horrueram, et prodebam animum pallore tacito: cum Dea ipsa composuit pavorem, quem creaverat: namque dicit, O poëta, constitutor anni Romani, non verite memorare magna per modos tenues, parasti tibi jus cernendi numen cœleste, cum insti-tuisti componere festa versibus tuis. Ne tamen nescias, atque ducaris errore plebis, Junius habet nomen a nostro nomine. Est aliquid nupsisse Jovi, esse germanam Jovis. Haud scio efferarne magis germano an marito. Si saboles aestimatur, prima feci Saturnum genitorem: ego fui prima sors Saturni. Roma dicta est olim Saturnia a parente meo: hæc terra fuit illi proxima a cœlo. Si lectus est in pre-

15 Duo F. meliores Non quas. Dein Med. pr. P. ter aquos.—20 Fr. Tum D.—
 21 Unus rat. operosi cond. Ita ‘vates operose dierum,’ Fast. i. 101. iii. 177. Burm.—23 Aldi postr. ed. fec. nomen cœl. P. numen cœlestia sacra.—24 Unus F. et Med. fest. Jovis; Burni, pntat pro novis: sic enim tuus et suis in Codd. Ovidii saepè commutari.—26 Ed. Gryph. nostr. numine nom. Tres libri nomine mensis hab.—28 Fr. dub. glorior, ann.—29 Læti Cod. gen. arguitur; S. at Burm. mallet inspicitur.—30 R. et tres alii pars pro sors.—32 A deest Be.

NOTÆ

Musis raptus dicitur.
 15 *Priamides*] Paris Priami filius, qui quidem de quibus Deabus in Idæ monte tolerit judicium neminem latet.
 17 *Sui germana*] Adeoque Juno.
 19 *Animum*] Animi metum.
 26 *A nostro*] Atque adeo Junius quasi Junonius dictus.
 32 *Proxima*] Namque, relicto cœlo, hanc ille terram incoluit.

Si torus in pretio est ; dicor matrona Tonantis :
 Junetaque Tarpeio sunt mea templa Jovi.
 An potuit Maio pellex dare nomina mensi ? 35
 Hic honor in nobis invidiosus erit ?
 Cur igitur Regina vocor Princepsque Dearum ?
 Aurea cur dextræ sceptræ dedere meæ ?
 An faciant mensem luges, Lucinaque ab illis
 Dicar ; et a nullo nomina mense traham ? 40
 Tunc me pœniteat posuisse fideliter iras
 In genus Electræ, Dardaniamque domum.
 Causa duplex iræ : rapto Ganymede dolebam :
 Forma quoque Idæo judice victa mea est.
 Pœniteat, quod non foveo Carthaginis arces ; 45
 Cum mea sint illo currus et arma loco.

tio, perhiceor uxor Tonantis: et mea delubra sunt proxima Jovi Tarpeio. An adultera potuit imponere nomen mensi Maio? Hæc gloria erit nobis invidiosa? Quanobrem ergo feror Regina et prima Dearum? Quanobrem adhibuerunt sceptræ dextræ meæ? Annc luges faciunt mensem, atque vocer Lucina ab illis, et a nullo mense ducan nomina? Tum me pœniteat sedasse fideliter iras in sobolem Electræ, et genus Dardanum. Ratio duplex iræ. Dolebam Ganymede sublato: pulchritudo etiam mea superata est judice Ideo. Pœniteat quod non tueror arces Carthaginis; cum currus et arma mea sint in illo loco. Pigeat submississe Latio Sparten,

et pro a cælo Sa. expulso.—33 Fr. deest est. Tum duo P. et Excerpt. D. exhibent dicor pro vulg. dicar.—36 Unus Med. invid. eris.—39 Faciant Heins. dedit ex pr. A. et octo aliis pro vulg. facient : multi ex scriptis faciunt. ‘In uno Moreti erat, An faciam pueris lucem; quod quid sit cogitandum : nam Lucinam dictam esse, quod partus in lucem producat, constat; vid. lib. II. 450. nemo, quod sciāt, quia luges faciunt mensem, quod vix intelligo. Explicant, quia menses ex lucibus, id est diebus, constant : sed et anni diebus constant : hæc causa nulla est. In menses (ut est in Mazarin. Moreti et dñobus aliis) latet aliquid degravidis, quæ exactis mensib⁹, Lucina favente, pariunt. Hæreco. Burm. 43 Alii habent Ganymeda.—45 Meliores, teste Heins. forco; at vulg. fori: F.

NOTÆ

34 *Tarpeio*] Qui in rupe Tarpeia seu Capitolio templum habuit, Junonis et Minervæ junetum.

35 *Pellex*] Maia, scilicet.

39 *Illis*] Lueibus, scilicet, in quas et homines dicitur introducere.

41 *Posuisse*] Cum jure posset irasci, causis quas subjiciet.

42 *Genus Electræ*] Trojanos, atque adeo Romanos qui ab Electra Dardani matre progeniti.

43 *Ganymede*] Qui Trois formosissimus puer Junonis toro erat exitialis.

44 *Idæo*] Paride, seilieet, qui in Ida monte Veneris formam Junonis atque Minervæ formæ præposuit.

45 *Pœniteat*] Siquidem nullam Junonis habeant rationem Romani, atque mensis honorem illi invideant.

Nonfoveo] Atqui ad extreum fovit. Exquire modo a Marone.

46 *Sunt*] Istud quidem testatur quo-

Pœniteat Sparten, Argosque, measque Mycenas,
 Et veterem Latio supposuisse Samon.
 Adde senem Tatium, Junonicolasque Faliscos,
 Quos ego Romanis succubuisse tuli. 50
 Sed neque pœniteat : nec gens mihi carior ulla est.
 Hic colar, hic tencam cum Jove templa meo.
 Ipse mihi Mavors, Commendo moenia, dixit,
 Hæc tibi : tu pollens Urbe nepotis eris.
 Dicta fides sequitur : centum celebramur in aris : 55
 Nec levior quovis est mihi mensis honor.
 Nec tamen hunc nobis tantummodo præstat honorem
 Roma : suburbani dant mihi munus idem.
 Inspice, quos habeat nemoralis Aricia Fastos,
 Et populus Laurens, Lanuviumque meum : 60

et Argos, et meas Mycenas, et antiquam Samon. Adjice senem Tatium, et Faliscos Junonicolas, quos ego passa sum subjici Romanis. Verum neque pidgeat : neque ulla natio mihi amabilior. Hic celebrare, hic habeam delubra cum Jove meo. Mars ipse dixit mihi, Commendo tibi hos muros : tu eris potens in Urbe nepotis. Fides promissa rata est : colimur in centum altaribus : neque gloria mensis est mihi minor quavis alia. Neque tamen Roma sola nobis præbet hunc honorem : suburbani mihi præstant idem munus. Vide quos Fastos habeat Aricia nemoralis, et populus Lau-

pr. foream. Be. C. urbes, et in margine scriptum erat duces.—49 Alii Junonicolasque.—50 Maz. R. supposuisse tul.—51 Unus lib. car. illa est.—52 Ex castigatoribus Heins. dedit colar, et teneam ; aliis color, et teneo. Unus lib. J. regna meo.—55 Maz. seg. scitis celebr. P. in aras.—57 Zulich. et unus Pat. tant. præstet hon. unde Heins. Ne t. h. n. tant. præstet hon.—59 Pr. Med. A. Fastus ; unus Cod. fasces.—60 Alii scribunt Laviniumque. Et Ursini Cod. Laviniumq.

NOTÆ

que apud eundem Maronem.

47 *Sparten*] Tres habuit istas carissimas, Sparten in Laconia, Argos atque Myeenas in Argolide, in quibus religiosissime Juno colebatur.

48 *Samon*] Illam intellige quæ in mari Iatino, ubi nata Juno creditur, poëtarum sententia.

49 *Tatium*] Regem Sabinorum, Junouis cultorem una cum suis.

50 *Faliscos*] Quos Hetruriæ populos toties jam vidimus.

55 *Centum*] Plurimis saltem ; namque illi diversis sub nominibus Ca-

protinæ, Jugæ, Juliæ, Lucinæ, Matutæ, Martialis, Moneta, Reginæ, Sororiæ, Sospitæ, aliorum insuper quæ aliquot adhuc me fugiunt, templo, fano, ædes, aediculæ, aræ per totam Urbem fuerunt posita.

57 *Hunc*] Meusis, scilicet.

59 *Nemoralis*] Propter nemus Diana. Sed de Aricia ejusque mysteriis actum supra.

60 *Laurens*] Laurenti oppidi, quod Latini fuit regia.

55 *Lanuvium*] Hic ædes lucusque fuit Junoni sacer, summæ religionis, quo

Est illic mensis Junonius. Inspice Tibur,
Et Prænestinæ mœnia sacra Deæ :
Junonale leges tempus. Nec Romulus illas
Condidit : at nostri Roma nepotis erat.
Finierat Juno. Respeximus : Herculis uxor 65
Stabat ; et in vultu signa dolentis erant.
Non ego, si toto mater me cedere cœlo
Jusserit, invita matre morabor, ait.
Nunc quoque non luctor de nomine temporis hujus.
Blandior, et partes paene rogantis ago. 70
Remque mei juris malim temnisse precando ;
Et faveas causæ forsitan ipse meæ.
Aurea possedit socio Capitolia templo
Mater, et, nt debet, cum Jove summa tenet.

rens, atque meum Lanuvium. Est illic mensis Junonius. Inspice Tibur, atque sacros muros Deæ Prænestinæ: videbis tempus Junonale. Neque Romulus illas statuit: at Roma erat nostri nepotis. Juno absolverat. Respeximus: conjux Herculis aderat, et indicia dolentis erant in facie. Ego, inquit, si genitrix imperaverit egredi toto calo, non maneo genitrix nolente. Nunc etiam non contendo de nomine hujus temporis. Assentior, et fere tueor partes orantis. Atque pretulerim obtinuisse orando rem mei juris: forsitan quoque ipse stes pro causa mea. Genitrix obtinuit aurea Capitolia templo coniuncto, et habet summa, cum Jove, ut

nemus.—61 Ex melioribus Heins. recepit inspice pro vulg. aspice.—62 Pro Deæ plurimi habent meæ; et sic Fr. at Deæ pro var. lect.—63 Junonale est ex vet. scripto; plurimi cum vulg. Junonisque. Mox Mor. R. illos.—66 Scripti plerique sign. rigoris er. vel doloris: quidam etiam decoris; duo ruboris; iunus pudoris.—67 Pr. F. cum Edd. Neapol. et aliis mat. decedere ead.—69 Cum luctor Læti Cod. non male, si post ‘hujus’ distinctio minor ponatur. Tres Nunc ego non: Arnnd. Hoc quoque non. Burm.—71 Edd. Neapol. et aliae cum quatuor scriptis jur. mallem ten.—72 Alii faciat...ipsa, ut ad Junonem respiciat. Heins.—73 Plurimi poss. posito C. et in Maz. gloss. erat, ‘id

NOTÆ

Romani, afflita Republica, solebant confugere. Vide Livium lib. xxii.

62 *Prænestinæ*] Præneste oppidum, ubi Fortunæ templum oraculis suis celebre.

63 *Tempus*] Mensem Junoni sacrum.

Nec *Romulus*] Quasi dicat multo potiori jure sibi a Romulo nepote mensis honorem deberi.

65 *Herculis uxor*] Hebe ergo seu

Juventus, Junonis filia.

67 *Non ego*] Tam blandæ voces alind quid post se trahent.

72 *Ipse*] Poëtam alloquitur Hebe: atque ita sequentia postulant. Alii tamen habent ipsa, ut ad Junonem oratio dirigatur.

73 *Socio*] Cum Jovis atque Minervæ fuisse Junonis templum in Capitolio modo diximus.

At decus omne mihi conti git origine mensis :	75
Unicus est, de quo sollicitamur, honor.	
Quid grave, si titulum mensis, Romane, dedistis	
Herenlis uxori, posteritasque memor ?	
Hæc quoque terra aliquid debet mihi nomine magni	
Conjugis. Hue captas appulit ille boves :	80
Hie male defensus flammis et dote paterna	
Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.	
Ad propiora vocor : populum digessit ab annis	
Romulus, in partes distribuitque duas.	
Hæc dare consilium, pugnare paratior illa est :	85
Hæc ætas bellum suadet, at illa gerit.	
Sic statuit, mensesque nota secervit eadem.	
Junius est juvenum ; qui fuit ante, senum.	
Dixit : et in litem studio certaminis issent ;	
Atque ira pietas dissimulata foret.	90

par est. At omnis honos mihi tribuitur origine mensis : laus, de qua lis mihi moverit, est sola. Quid molestum, Romane, atque posteri memores, si tribuistis gloriam mensis conjugi Herculis ? Hæc etiam tellus mihi debet aliquid nomine clarumuriti : ille hue adduxit vaccas abactus. Cacus mate protectus igne et munere paterno hic infecit solum Aventinum sanguine. Me confero ad propiora. Romulus dicitur populum pro ratione annorum, et digessit in duas partes. Hæc optior est ad consulendum, illa ad certandum : hæc etius impellit ad bellum, at illa gerit. Sic decrevit ; atque distinxit menses eodem indicio. Junius est juvenum, qui precedit, majorum. Absolvit : atque venissent ad jurgium ardore contentionis ; et pietas

est, aedificato.'—74 In nonnullis J. tempa ten.—76 Bonon. quo sollicitemur, hon.—77 Be. mens. mihi Roma dedisti. Plurimi etiam alii cum vulgatis dedisti ; Heins. recepit dedistis ex Voss. et duobus Med.—80 Pro hoc Fr. hic ; at hoc pro var. lect. Unus Med. etiam captos ; et duo raptos. Tum Voss. et Mor. attulit ill. et Maz. abstulit.—81 Maz. et arte patern.—83 Unus Heins. ab armis.—84 Pr. A. Lat. Cod. et tres alii part. constituitque.—86 Alii suadet illa gerat : duo suadet ut illa gerat. Heins. ex plurimis praestantioribus libris vulgatam lectionem protulit.—88 Zulich. hic pro est : Heins. conj. hinc.

NOTÆ

75 *At decus]* Optimani hanc rationem vix diluat æqua mater.

80 *Appulit]* Atque insuper quasdam, vocatis etiam ad epulas sacras principibus ejus temporis, immolavit.

81 *Paterna]* Vulcani, scilicet.

83 *Propiora]* Quæ nou tam ex arte, aut blanditiis, quam ex vero sunt

petita.

84 *Das]* Seniorum atque juvenum.

88 *Qui fuit ante]* Mensis, scilicet, Maius Majoribus attributus. Verum ambiguo sermone usus Naso ; quod non placet.

89 *Issent]* Juno atque Hebe, scilicet.

Venit Apollinea longas Concordia lauro

Nexa comas, placidi numen opusque Ducis.
Hæc ubi narravit Tatium, sorteque Quirinum,

Binaque cum populis regna coisse suis ;
Et Lare communi soceros generosque receptos ; 95
His nomen junctis Junius, inquit, habet.
Dieta triplex causa est. At vos ignoscite, Divæ :
Res est arbitrio non dirimenda meo.

Ite pares a me. Perierunt judice formæ
 Pergama : plus lædunt, quam juvet una, duæ. 100
PRIMA dies tibi, Carna, datur. Dea cardinis hæc est.
 Numine clausa aperit, claudit aperta suo.
 Unde datas habeat vires, obscurior ævo
 Fama ; sed e nostro carmine certus eris.
 Adjacet antiqui Tiberino lucus Helerni : 105
 Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

fuisset profligata per iram. Concordia habens prolixos capillos vinctos lauro Apollinea, numen et opus Imperatoris accessit. Postquam ista retulit, Tatium et strenuum Quirinum, atque bina regna cum populis suis in unum venisse; atque socios et generos receptos dono comiunii; Junius habet nomen, ait, ab his junctis. Ratio triplex est allata: at, vos, Deæ, parcite: res non est secunda meo iudicio. Discedite a me æquales: Ilium erversum est a judice pulchritudinis: due plus nocent, quam una iurata.—Prima dies tibi assignatur, Carna. Haec est Dea cardinis. Pandit obseruata, obseruat pietatis suo numine. Fama est ineptior propter vetustatem, unde obtineat potestatem assignalam; verum eris certus ex nostro carmine. Lucas antiqui Helverni adjacet Tiberino: Sacerdotes nunc etiam illuc portant sacra. Inde orta

—89 Helm. in partem stud.—92 Hamburg. Jun. et alter Pet. plac. munus op. Strozza: liber opusq. Dei.—94 Duo scripti pop. signa coiss.—97 Pr. A. ignosc. Nymphæ.—98 Pr. A. et Læti lib. est judicio non.—99 Olim conj. Heins. pur. ambae: per.—100 Juret Heins. recepit ex Arund. pr. F. Gotorph. et undecim aliis pro vulg. jureat.—103 Pro datas puto ratas, sed pro vulgata lectione stant libri veteres. Heins.—101 Ed. Gryphi. Fam. est, sed nostr. et in marg. est e nostr. Mox Jun. et quinque alii habent doctus pro certus.—105 Antiqui

NOTE

92 *Ducis*] Tiberii crediderim, quem
Concordiae templum posuisse Naso
supra testatus est.

94 *Bina*] Tatii atqne Romuli, quorum nullus ignorat historiam, qui de Romanis aliquid audierit.

96 *Hix junctis*] Atque adeo Junius
quasi *Unius* aut *Jungius* potius dictus
fuerit, Concordiam si audis.

99 *Judice]* Paride, scilicet.

100 *Plus laudent*] Cautus factus est
Naso post pericula.

101 *Carna*] Hanc strigibus nocturnis abigendis qui præfecerunt me quidem certe lobentissime suffragantem habuissent: namque multum ridicula videtur. Verum Naso noster bellam fecerit; lege modo.

Inde sata est Nymphæ (Granen dixere priores)

Nequicquam multis sæpe petita procis.

Rura sequi, jaculisque feras agitare solebat;

Nodosasque cava tendere valle plagas.

110

Non habuit pharetram : Phœbi tamen esse sororem

Credebant : nec erat, Phœbe, pudenda tibi.

Huic aliquis juvenum dixisset amantia verba ;

Reddebat tales protinus illa sonos :

Hæc loca lucis habent nimis, et cum luce pudoris :

115

Si secreta magis ducis in antra, sequor.

Credulus antra subit : frutices hæc nacta resistit :

Et latet, et nullo est invenienda modo.

Viderat hanc Janus ; visæque cupidine captus

Ad duram verbis mollibus usus erat.

120

Nympha jubet quæri de more remotius antrum :

Utque comes sequitur, destituitque ducem.

Stulta, videt Janus quæ post sua terga gerantur :

Nil agis en : latebras respicit ille tuas.

est Nympha (antiqui appellaverunt Granen) frustra expedita a multis procis. Consueverat celebrare agros, atque persecuti feras spiculis, atque ponere retia nodosa in valle depressa. Non habuit pharetram : arbitrabantur tamen esse sororem Phœbi : neque erat tibi erubescenda, Phœbe. Aliquis juvenum huic dixisset verba blanda ; illa continuo reponebat hujusmodi voces : Hæc loca habent nimium lucis, et pudoris cum luce : si ducis in speluncas magis remotas, sequor. Credulus intrat speluncas : hac nacta virgultæ hæret, et latitat, neque est reperienda ullo modo. Janus hanc aspercerat, et motus desiderio visæ usus erat blandis rociibus ad difficilem. Nympha imperat de more speluncam secretiorem investigari : atque ut comes sequitur, tum relinquit ducem. Inepta, Janus cernit quæ fiant post sua terga : ecce nihil

Heins. rescripts ex pr. A. et duobus aliis pro vulg. *antiquus*: Maz. *antiquus* Tiberini : tres apud Neapol. vett. *Tiberinæ l. Hilernæ* : multi etiam alii *Hilernæ*, vel *Hilerni*.—106 P. *Pontif. illic nunc*. Tum Maz. alter *sacr. canunt*.—107 Alii habent *Cransen*; vel ut plurimi eum Mor. et Maz. *Grumen*: alter *Grangen*.—110 Unus Heins. *Nodosasq. raga tend*.—113 *Læti Cod. et A.* Huic si quis juv. Thuan. et Ed. Gryph. aliquis jur. si dixit am. P. cum dixit.—116 Duo libri *Si deserta mag.* Mox sequor Heins. dedit ex melioribus pro vulg. sequar.—117 *Antra subit* est ex R. et pr. Bonon. Heinsioque placet præ vulg. *anteiit*: alii *unte subit*; Fr. *ante init*.—118 *Modo* Neapol. profert ex vet. libro : vulg. *loco*.—119 *J. formæq. cup.* Thuan. Tum duo *tactus*.—121 Mor. et dno alii de more petat: sed tunc legendum foret *scmotius* vel *secretius*. Burm.—124 Ex Arund. Heins. recepit en pro vulg. et. Deinde Pet. *latebr*.

NOTÆ

121 *Remotius*] *Secretius*, ubi minnis lucis.

Nil agis en, dixi : nam te sub rupe latentem	125
Occupat amplexu ; speque potitus ait :	
Jus pro concubitu nostro tibi cardinis esto :	
Hoc pretium positæ virginitatis habe.	
Sic fatus, spinam, qua tristes pellere posset	
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.	130
Sunt avidæ volucres ; non quæ Phineia mensis	
Guttura fraudabant : sed genus inde trahunt.	
Grande caput : stantes oculi : rostra apta rapinæ :	
Canities pennis, unguibus hamus inest.	
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes;	135
Et vitiant cunis corpora rapta suis.	
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris ;	
Et plenum poto sanguine gutturi habent.	
Est illis strigibus nomen : sed nominis hujus	
Causa, quod horrenda stridere nocte solent.	140

*promores ; ille respicit latibula tua. Ecce nihil promoves, inquam : namque in-
cadit amplexu te latentem sub rupe, et potitus spe inquit, Jus esto tibi cardini-
us pro nostro congressu : obtinebas hanc mercedem virginitatis amissæ. Sic
locutus obtulit spinam, hac erat alba, qua posset avertire infanstas noxas a ja-
nuis. Sunt alites rapaces, non quæ privabant palatum Phinei mensis, sed ducent
inde originem. Caput magnum ; oculi immoti ; rostra apta ad prædandum ; ca-
nities inest pennis, hamus unguibus. Nocte volant, et inradunt infantes destitutos
nutrice, atque fædant corpora ablata ex suis cauis. Dicuntur vellicare rostris
viscera lactentia, atque habent fauces plenas sanguine hausto. Dicuntur striges ;
sed ratio hujus nominis, quod solent stridere nocte tremenda. Seu ergo nascuntur*

*perspicit ill. — 125 Mallet Heins. Nil agis, eu : dixin? cum scripti et vulgati
dixit agnoscunt: dixi est in Jun. Erfurt. et uno V. unus Pat. dico. — 126
Heins. recepit speque ex Ursin. et uno Pat. pro vulg. teque. — 127 Unus liber
concub. nostri tib. — 129 Pro spinam omnes fere scripti virgam ; et ita edidit
Neapolis. — 133 Sex libri grandes pro stantes; quatuor stautesque. — 131 Voss.
et tres alii Canit, plumbus, ung. Tum P. alter ham. erat. — 135 Fr. Nocte valent,
puerosq. et volant pro var. lect. — 136 Duo libri Et jugulant cun. — 137 Mor.
Be. et Pet. dic. lactantia : Fr. latentia corpora, et viscera pro var. lect. corpora
etiam A. et multi aiii; tres pectora. — 138 Maz. plen. puro sang. Tum Mor.
pectus hab. — 139 Jun. ill. striges nom. et quatuor strigilis. — 140 Heins. malit*

NOTÆ

126 *Occupat*] Hui, hui, tu ille
Janns, de quo Augustinus 7, de Civi-
tate Dei? 'De Jano non mihi facile
quicquam occurrit, quod ad probrum
pertineat.' Verba hæc sunt faceti
Commentatoris.

129 *Spinam*] Ex alba spina virgam.
131 *Quæ Phineia*] Phinei regis quæ
mensas diripiebant Harpyias dicit,
monstra de quibus antea.
137 *Lactentia*] Infantium adeoque.

Sive igitur nascuntur aves, seu carmine fiunt ;
 Næniaque in volucres Marsa figurat anus ;
 In thalamos venere Proæ. Proæ natus in illis,
 Præda recens avium quinque diebus erat :
 Pectoraque exsorbent avidis infantia linguis. 145

At puer infelix vagit, opemque petit.
 Territa voce sui nutrix occurrit alumni ;
 Et rigido sectas invenit ungue genas.
 Quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
 Esse solet seris, quas nova læsit hyems. 150

Pervenit ad Granen, et rem docet. Illa, Timorem
 Pone; tuus sospes, dixit, alumnus erit.
 Venerat ad cunas: flebant materque paterque.
 Sistite vos lacrymas, ipsa medebor, ait.
 Protinus arbutea postes ter in ordine tangit 155
 Fronde: ter arbutea limina fronde notat.

*volucres, seu creatur incantamentis, atque nania Marsa fingit anus in aliæ, subie-
 runt cubiculum Proæ. Proæ erat natus in co præda recens quinque dierum volucri-
 bus. Atque exsugunt pectora pueriliu linguis asperis. At infelix infans vagit, et pos-
 cit auxilium. Nutrix excita clamore sui alumnii advolat, et reperit genas laceratas
 ungue sævo. Quid ageret? Color vultus erat, qui aliquando solet esse turdis
 foliis, qua novæ hyems corruptit. Accedit ad Granen, atque refert factum. Illa
 dixit, Omitte metum, tuus alumnus erit incolumis. Accesserat ad cuanibula, geni-
 tor atque genitrix lacrymas fundebant. Vos, inquit, compescite fletus, ego sanabo.
 Continuo ter tangit postes in ordine ramis arbuteis, ter notat limina ramis arbuteis.*

*strid. voce sol.—142 In voc. Næniaq. pro var. lect. Fr. Nominaq. Mox Marsa
 ex Ursin. Nanger. uno Pat. et uno Med. recepit Heins. pro vulg. falsa; qui-
 dam etiam habent saga.—145 Mor. Exsorb. arid. infant. pectora ling.—146 Fr.
 cum plurimis scriptis Et pro At.—147 Thnan. su. genitrix occurrit alumn. Be.
 etiam occurrit.—148 A. pr. rig. fractas inv.—149 Strozza liber Quid faciat?—
 150 Tres libri sol. turdis, quas. Deinde nonnulli nov. latit hy.—151 Fr. Gra-
 men.—152 A. et Pat. Pone tuam susp. et septem libri susp. inquit, alumn.—
 153 Quinque libri flebat pro flebant. Et unus Heins. flebant matresq. patresq.—
 155 Unus Liber ord. texit; unde Heins. faciebat tergit.—156 Excerpt. D.*

NOTÆ

141 *Carmine]* Incantationibus.

142 *Nænia]* Carmina ipsa intelligit, aut ineptos sermones quos flebili ingratoque quodam proferat sono vetula, ut strigis figuram induat. Atque hinc vides quam a longo tempore invaluerint fabulæ, quas quotidie inculeant importunæ anus donec ipsæ in striges mutentur.

Marsa] Scilicet illa gens, quæ Samnitibus finitima, ex Circes filio Marso derivata, cantibus et naniis suis fuit celebris.

143 *Proæ]* Qui rex Albanus. Verum hæc omnia fabulæ.

144 *Quinque]* Quinque dies natus erat infans.

Spargit aquis aditus, sed quæ medicamen habebant :

Extaque de porca cruda bimestre tenet.

Atque ifa, Noctis aves, extis puerilibus, inquit,

Parcite : pro parvo victima parva cadit. 160

Cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.

Hanc animam vobis pro meliore damus.

Sic ubi libavit, prosecta sub æthere ponit :

Quique sacris adsunt, respicere illa vetat.

Virgaque Janalis de spina sumitur alba,

165

Qua lumen thalamis parva fenestra dabat.

Post illud nec aves cunas violasse feruntur ;

Et rediit puer, qui fuit ante, color.

Pingua cur illis gustentur larda Kalendis,

Mixtaque cur calido sit faba farre, rogas ? 170

Irrorat introitus aquis, sed quæ erant medicatae, et tenet viscera cruda suis bimestris. Atque sic ait, Volvares noctivagaæ, abstinet visceribus puerilibus: parva victima metatur pro parvo. Capitate, quæso, cor pro corde, fibras pro fibris : exhibemus vobis hanc animam pro meliore. Postquam ita obtulit, ponit exta sub dio, et prohibet respicere illa eos qui adsunt sacris. Atque virga Janalis de spina alba capitur, qua parva fenestra admittet lumen in cubiculum. Post illud neque volvures dicuntur tenerasse cunabula, et color qui fuit prius infanti renovatus est. Petis quamobrem larda pingui edantur illis Kalendis, atque faba sit mista cum calido

arbut. lumina fr. Et duo libri fr. tegit ; unde Heins. terit.—157 Sed quæ est ex emend. Heins. nam vulg. legebatur et aquæ : unius autem V. alter Bonon. et Fr. exhibent et quæ.—158 R. de porco crud. Tum Pet. alter et P. pro var. lect. bimatre ten.—160 Tres libri pro puer vict. Deinde Læti Cod. et pr. A. parv. datur.—163 Æthere meliores, teste Heins. ceteri athera : Edd. Neapol. et aliae aëre.—164 Alii ads. sacr. inverso ordine. Tum pr. F. respire ; A. et duo alii prospicere : Be. respicere exta ret.—165 Insolentius hoc nomen [Janalis] neque quenquam novi, qui a Jano Janalem deduxerit : in Bononiensi erat, Naialis ; unde Maiialis, vel ramalis conjecterat olim Heinsius, ut sit virga ex ramo arboris, ut Metam. VIII. 641. ‘ramala arida’ et Pers. v. 59. ‘ramala fagi’ : neque movere debet, quod spinæ albæ vix rami possint tribui, cum Columella I. vii. 19. eam inter arbores recessat, ut pinnum, loton, junciperon, &c. ut Salmas. Exercit. Pliniar. pag. 370. quem Neapolis ad vs. 130. compilavit, ostendit; ubi et Græcos φάμαν δixisse ostendit. Vid. Nicand. Ther. 861. et ibi Schol. An forte hinc Naso ramale formaverit? vix tamen credo. Burm. Mox sp. ponitur alb. Arund. Voss. et plurimi præterea vett. recte; nisi cum Jano Ultro nostro mavis subditur. Heins.—167 Fr. Post illam nec.—170 Burm. unius V. auctoritate vulg. cum mutavit in cur: at Edd. recentiores τὸ cum reposnerunt. Tum tres libri cal. fit sub. Heins. etiam volebat legi si

NOTÆ

163 Prosecta] ‘Prosecta’ seu ‘pro-siciae’ dicebantur dissecta, qui- bns opponuntur solida animantium viscera.

Prisca Dœa est; aliturque cibis, quibus ante solebat:

Nec petit ascitas luxuriosa dapes.

Piscis adhuc illi populo sine fraude natabat;

Ostreaque in conchis tuta fuere suis:

Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives,

Nec quæ Pygmaeo sanguine gaudet, avem.

Et præter pennas nihil in pavone placebat:

Nec tellus captas miserat ante feras.

Sus erat in pretio: cæsa sue festa colebant.

Terra fabas tantum, duraque farra dabat.

Quæ duo mixta simul sextis quicunque Kalendis

Ederit, huic lædi viscera posse negant.

Arce quoque in summa Junoni templa Monetæ

Ex voto memorant facta, Camille, tuo.

farre? Dea est antiqua, et nutritur alimentis quibus prius consueverat; neque ex-petit molliter epulas exquisitas. Piscis natabat adhuc securus illi populo; et ostrea fuere tuta in suis conchis: neque Latium noverat alitem, quam opulenta Ionia mittit, nec quæ oblectatur sanguine Pygmaeo. Et nihil gratum erat in pavone præter pennas; neque prius terra præbuerat feras captas. Porca erat cara: celebrabant festa porca mactata. Tellus præbebat tantum fabas et dura farru. Quæ duo simul intrita quisquis comederit sextis Kalendis, negunt præcordia posse huic corrumpi. Dicunt etiam templa posita Junoni Monetæ in suprema arce ex tuo voto, Camille.

rogas.—172 Thuan. pet. accitas lux. et R. adcitas.—173 Pro illi Fr. illo: alii illis populis; vel illici populi: Heins. olim conj. vilis populi.—174 Pat. Ostra quoque in conch.—175 Maz. et sex alii nor. quod præb. Tum Sa. et Be. Aonia div.—176 Aven Heins. recepit ex Ursin. Voss. uno V. et Med. pro vulg. avis.—178 Pro ante alter P. pro var. lect. dedit arte. Burm. putat voc. tellus corrumpat esse, neque reliqua saniora. Hic latere arbitratur Deliacos capos, sive capones, circa quos maximum luxum fuisse ad Petron. cap. 23. viri docti ostenderunt: putat enim τὸ miserat indicare de peregrinis deliciis agi. Sic ‘India mittit ebur.’ Georg. i. 57. Quare hic legendum conjicit Nec Delus capos miserat ante feros; aut si quis arte velit, posse putat legi arte ferax. Heins. conj. Afra, vel Inda.—179 P. fest. carabant: Burm. conj. calebant.—180 Unus Med. Farra dabas tant. Jun. Terr. fabas populo dur.—183 Neapolis

NOTÆ

173 *Sine fraude*] Quia mensis non adhibebantur.

munciones finxerunt, quos aliis atque aliis locis singuli prope auctores habitasse scripserunt: ut vel hinc nullam fuisse hujuscemodi gentem non temere conjicias.

175 *Quam præbet*] Attagenes dicit, qui in Ionia saporis jucundioris.

181 *Duo*] Pultem dicit fabaceam cum farre.

176 *Quæ*] Grñem dicit, quam ferunt cum Pygmæis in certamen descendere.

Sextis] Junii, scilicet. Kalendæ

Pygmæos cubitales ho-Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 U

Ante domus Manlī fuerant ; qui Gallica quondam 185
 A Capitolino repulit arma Jove.
 Quam bene (Di magni) pugna cecidisset in illa
 Defensor solii, Jupiter alte, tui !
 Vixit, ut occideret damnatus criminē regni.
 Hunc illi titulum longa senecta dabat. 190
 Lux eadem Marti festa est ; quem prospicit extra
 Appositum Tectae porta Capena viæ.
 Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur ;
 Cum pæne est Corsis obruta classis aquis.

Prius fuerant domus Manlii, qui olim repulit arma Gallica a Jove Capitolino. Dii excelsi, quam feliciter occubuisset in illo prælio propugnator solii tui, magne Jupiter ! Superstes fuit, ut moreretur damnatus criminē regni. Longa senectus illi afferebat tam laudem. Eudem dies festa est Marti, quem portu Capena prospicit adjunctum viæ stratæ. Agnoscimus etiam, Tempestas, te dignam fuisse templis, cum classis est pæne oppressa aquis Corsis. Haec monumenta hominum apparent :

emend. in : alii ex. Mox Fr. Junonis templ.—185 Multi *Malli* pro *Manli*. Tum fuerant ex Maz. Zulich. Sa. et aliis tribus scriptis Heins. dedit pro vulg. fuerat.—188 Arund. J. alme; et Jnn. ante tuis.—189 Maz. occid. versatus crim. Maii. P. alter damnatus crim. turpi.—192 Be. *Adjunctum Tect.* Et pro *Tectæ* alii *rectæ* vel *dextræ*. Quidam, teste Burm. hoc distichon ita corrup- tissime edit *Lux ead. M. fest. est, quam prosp. ipsa Appositum rectæ [vel tectæ] porta C. riæ.*—193 Be. *Nos tibi, T. merito d. fatemur.* P. alter d. fatentur.—194 Be. *est illis obr.* Duo libri *C. eruta cl.*—195 P. monum. manent: alii

NOTÆ

ordine sextæ sunt; quæ et ‘fabariæ’ arce dejectus esset.
 ex fabarum esu dictæ. 188 *Solii*] Capitolii, templique in eo positi.
 183 *Arce*] Capitolina, scilicet. 190 *Titulum*] Notam affectati regni.
Monetae] A monendo illud nomen Ninium vixisse ironia quadam innuit.
Junoni impositum, quod sue gravida
procurandum esse terræ motum, quo
Urbs concutiebatur, voce ex ejus
templo auditæ, Romani moniti sint. 192 *Tectæ*] Hinc Brundusium usque silicibus stratæ viæ Appiæ.
 184 *Camille*] Hic ille est, qui ob 193 *Tempestas*] Dea cui bello Punico
ingentia merita alter Romulus dictus secundo M. Marcellum, Oceani pericolo liberatum, cum in Corsicam et
est. Sardiniam navigaret, ædemi etiam
*185 *Manlī**] Capitolini, qui, Gallis
olim de Capitolio deturbatis, de saxo
Tarpeio ideo dejectus quod tyran-
uidem occupare vellet. vovisse scriptitarunt. Sed clariss. Heinsius, ex veteri lapide, ad L. Scipionem, qui Corsicam expugnavit, referendam esse non dubitavit.
*187 *Bene**] Non enim postea turpiter
bene factorum laudem maculasset,
neque de eadem, quam defenderat, 194 *Corsis*] Ad Corsicam insulam in mari Ligustico spectantibus.

Hæc hominum monumenta patent. Si quæritis astra: 195
 Tunc oritur magni præpes adunca Jovis.
 POSTERA lux Hyadas, Taurinæ cornua frontis,
 Evocat: et multa terra madescit aqua.
 MANE ubi bis fuerit, Phœbusque iteraverit ortus,
 Factaque erit posito rore bis uda seges; 200
 Hac sacrata die Tusco Bellona duello
 Dicitor: et Latio prospera semper adest.
 Appius est auctor: Pyrrho qui pace negata
 Multum animo vidit; lumine captus erat.
 Prospicit a templo summum brevis area Circum. 205
 Est ibi nou parvæ parva columna notæ.

si quæritis sidra; tunc emergit ales adunca excelsi Joris.—Sequens dies ciet Hyadas cornua frontis Taurinæ; atque tellus spargitur multo imbre.—Postquam mane bis fuerit, atque Phœbus repetiverit ortus, et seges bis erit factu humida rore sparso, Bellona dicitur consecrata hoc die bello Tusco, et semper adest propitia Latium. Appius est auctor; qui, pace negata Pyrrho multum prospexit mente: captus erat oculis. Parva area prospicit ab æde sumnum Circum. Est ibi exigua co-

patet, probet, probant. Tum Ed. Gryph. sed quærimus astr. plurimi etiam alii cum vulg. quærimus: Heins. dedit quæritis ex Ursin. et tribus aliis.—198 Mor. terr. madescit aq.—200 Heins. malit reponere Tuctaque.—204 Sa. et quinque alii Multa anim. Deinde multi Codd. cæcus pro captus; pr. A. et Læti lib. cassus; unus quassus.—205 Templo ex Ursin. veterissimo libro,

NOTÆ

195 *Hæc*] Templa, scilicet, recentisita.

196 *Præpes*] Præpetes dicuntur aves opportune prævolantes, quæ volatu faciunt angurium: atque hic de Aquila agitur, quæ tota Kalendis Junii vesperi sese ostendit.

197 *Cornua*] Hyades, cornua, appositiō; quia illæ in fronte Tauri sitæ.

199 *Ubi bis*] Pridie Nonas Junii Belloneæ ædes consecrata in Circu Flaminio versus portam Carmentalem. In hac dabatur Senatus Legatis exterrarum gentium qnas in Urbem admitttere nolebant; item ducibus et bello revertentibus. Atque hæc ab ilustriss. Neapoli.

201 *Tusco*] Anno ab Urbe 457.

Appio Claudio Cæco et L. Volumnio Flamma Consulibns: atque tum hostium multa millia cœsa, captaque eorum castra.

Bellona] Dea bellica, Martis comes, tum soror, aut conjux, vel utrumque simul.

203 *Appius*] Hic ille cæcus est, qui fœdam cum Pyrrho pacem disturbat; atque insuper, ne quosdam in Senatu audiret pessime Reipublicæ consulentes, surdum fieri palam exceptivit.

205 *Summum*] Ultimum, aut extreman ejus partem.

Area] Spatiū fuit ante Deorum ædes.

206 *Non parvæ*] Ob rationem se-

Hinc solet hasta manu, belli prænuntia, mitti;

In Regem et gentes cum placet arma capi.

ALTERA pars Circi custode sub Hercule tuta est:

Quod Deus Euboico carmine munus habet.

Muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est.

Si titulos quæris: Sylla probavit opus.

QUÆREBAM Nonas Sancos Fidionis referrem,

An tibi, Semo pater: cum mihi Sancus ait:

Cuicunque ex illis dederis, ego munus habebo.

Nomina trina fero: sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt aede Sabini:

Inque Quirinali constituere jugo.

EST mihi (sitque, precor, nostris diurnior annis)

Filia: qua felix sospite semper ero.

210

215

220

lumna non levius notæ. Hinc solet jaci manu hasta præsaga belli, cum decretum est arma indui adversus regem et nationes.—Alteram pars Circi secura est sub Hercule defensore: quod munus Deus obtinet carmine Euboico. Dies qui præcedit Nonas est tempus munericis. Si petis titulos; Sylla probavit opus.—Incertus eram assignarem Nonas Sancos an Fidio, an tibi, Semo pater; cum Sancus mihi dixit: Cuicunque ex illis tribueris donum, ego consequar. Triplici nomine appellor: Cures sic jusserunt. Sabini antiqui igitur celebraverunt haec templum, et posuerunt in colle Quirinali.—Est mihi filia, (atque oro sit firmior nostris annis,) .

et uno Pat. placet Heins. præ vulg. tergo.—207 Be. bell. præsentia, mitt. —208 Mor. et tres alii arin. sequi.—210 Pro Quod multi Qui: Jun. Quam. —211 Pro qui Ursin. quo. Heins. suadet qui N. L. anteit.—212 Quidam malit S. rogavit op.—213 Alii pro Sancto habent Sancto, et in seq. vs. Sanctus.—214 Plurimi vett. Semipater; alii etiam Semicaper: Scaliger mallet Semo pater.—216 Trina Heins. recepit ex tribus scriptis pro vulg. terna.—217 Pro Hunc Bonon. et Feirar. Hac: Maz. et V. Hanc: pr. A. Hinc.—218 Fr.

NOTE

quenti versu expositam.

209 *Custode*] In veteris Kalendarii fragmento sic habetur: HERCULI MAGNO CUSTODI IN CIRCO FLAMINIO.

210 *Euboico*] Chimaæo Sibylle.

Munus] Templum, scilicet.

211 *Qui Nonas*] Pridie Nonas Junias, seu ejus mensis 4. die.

212 *Sylla*] Dictator, qui ex universis fortunis Herculi decimam sacrificans opipara populo fecit convivia.

213 *Sancos*] Hic Sancus, Fidius, seu Semo pater Sabinorum Deus, anctor-

que gentis fuit: quem non temere Herculem credideris.

216 *Cures*] Sabini; quorum Cures urbs opulentissima.

217 *Sabini*] Qui, relictis suis sedibus, in Urbem commigrarunt: neque opinor ex Dionysii anctoritate satis caute hunc locum a viro clariss. sollicitatum.

220 *Filia*] Hujus nomen non leguisse dicit vir doctissimus, quam non semel Trist. III. 7. Perillam vocat ipse Naso. Non tanti duxit, scilicet, recordari.

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tædis
 Aptæ requirebam, quæque cavenda forent.
 Tum mihi post sacras monstratur Junius Idus
 Utilis et nuptis, utilis esse viris.

Primaque pars hujus thalamis aliena reperta est. 225
 Nam mihi sic conjux sancta Dialis ait :
 Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta
 Detulerit flavis in mare Thybris aquis ;
 Non mihi detonsos crines depectere buxo,
 Non unguis ferro subsecuisse licet : 230
 Non tetigisse virum ; quamvis Jovis ille sacerdos,
 Quamvis perpetua sit mihi lege datus.
 Tu quoque ne propera : melius tua filia nubet,
 Ignea cum pura Vesta nitebit humo.

qua incolumi semper ero beatus. Cum ego cuperem eam tradere genero, perquirebam tempus idoneum facibus, quodre esset fugiendum. Tum Junius indicatur mihi esse utilis et nuptis et maritis, post sacras Idas. Atque pars prima hujus inventa est minus apta nuptiis: nam sancta conjux Dialis sic mihi dixit : Donec lenis Thybris devolverit in mare flavis aquis sordes a Vesta Iliaca, non mihi licet fingere comam buxo dentata, non secuisse unguis ferro, non tetigisse conjugem; tametsi ille sit sacerdos Joris, tametsi junctus sit mihi lege inviolabili. Tu etiam ne festina; filia tua aptius nubet, cum Vesta ignea fulgebit terra purgata. — Tertia dies post

Inde Q.—222 Be. quæq. timenda for.—223 Pro sacras Heins. conj. actas.—225 Fr. Plurima pars.—226 Pro sancta Heins. conj. cincta.—229 Olim scrihebatur mihi. detonso crinem depectere [vel depexere] buxo: sed ‘Velim videre, qui intelligat, et nos doceat quid sit, detonsum buxum: dno libri, detenso; tres, detonsum; duo, detonsos crines; prima editio, detonsæ; Læti codex, detonsa. Scribe omniuo, dentosa buxo, hoc est, pectine buxeo.’ Heins. Sed mihi indigna nitore Ovidiano vox dentosa videtur, cuius nullum ex antiquitate exemplum produci potest: ideoque cum nonnullis scriptis lego, detonsos crines depectere buxo; vel, detonsum crinem, ut tres libri. Burn.—230 Fr. Non crinem ferr. et unguem pro var. lect.—234 Vesta...humo ex emend. Scalig. neque aliter corr. in uno F. et libro Matthæi Herculano: ceteri habent veste

NOTÆ

221 *Tædis*] Quæ nuptiis adhiberi solitæ.

223 *Sacras*] Omnes enim Jovi sacræ.

225 *Hujus*] Mensis Junii.

226 *Conjux*] Flaminica, uxor flaminis Dialis.

227 *Iliaca*] Ilio ab Ænea Romanam adiecta.

Purgamina] Sordes in a quor deportandæ. Quanquam alii aliter: sed nihil ad nos.

229 *Buxo*] Pectine.

232 *Perpetua*] Uxorem ab se non poterat segregare Dialis.

234 *Pura*] Sordibus exportatis.

TERTIA post Nonas removere Lycaona Phœbe	235
Fertur : et a tergo non habet Ursa metum.	
Tunc ego me memini Ludos in gramine Campi	
Aspicere : et didici, lubrice Thybri, tuos.	
Festa dies illis, qui lina madentia ducunt,	
Quique tegunt parvis æra recurva cibis.	240
MENS quoque numen habet. Menti delubra videmus	
Vota metu belli, perfide Pœne, tui.	
Pœne, rebellaras : et leto Consulis omnes	
Attoniti Mauras pertimucere manus.	
Spem metus expulerat ; cum Menti vota Senatus	245
Suspicit ; et melior protinus illa venit.	

Nonas dicitur expellere Lycaonem : atque Ursa non metuit a tergo. Recordor me tunc spectare Ludos in gramine Campi ; atque doctus sum esse tuos, Thybri fluide. Dies sacra illis qui trahunt lina humida, quique operiunt aera adunca exiguis escis.—Mens habet etiam numen. Cernimus templa vota Menti timore bellii tui, Pœne perfide. Pœne, rebellareras ; utque omnes exterriti morte Consulis metuerunt manus Mauras. Timor spem resciditerat, cum Senatus suspicit vota

...humus. Tum Bonon. virebit humus.—235 Heinsius se hoc non intelligere notaverat in codice, et varie tentabat locum : vel, removere Lycaoni Phœbe Ferris, ut de ursa intelligatur ; Lycaoni erat in Patavino : vel, removere Lycaonis orbem. Fertur : deinde nihil mutandum censebat, et de Arctophylace capiebat. Sed recte Fanensis Lycaona pro Lycaonidem ponit docet : Arcas enim est Lycaonis nepos : et hoc more Graecorum. Ita Ἀμφιτρύω, pro Ἀμφιτρυώῖδης, Pindar. iv. Nem. 32. ubi vid. Schol. et x. Olym. 42. Μολόνες, pro Μολωνίδαι ubi vid. Schol. Burm.—237 Unus Maz. eg. commixtini L.—238 Didici Heins. recipisit ex melioribus pro vulg. dici.—240 Pro parvis Fr. a man. pr. præcis : Heins. volehat pareis.—243 Meliores, teste Heins. rebellaras ; ceteri rebellabas. Mox A. pr. let. Principis omn.—244 A. pr. M. extimucere man.—245 Pro expulerat, alii abstulerat, vel extulerat.—246 Pr. A.

NOTÆ

235 *Tertia post*] Inclusive tamen, ut aiunt; hoc est, 7. Idus Arctophylax occidit mane.

Lycaona] Lycaonem pro Lycaonide nepote, Arcade, scilicet, Callistonis filio, posuit, qui in cælum translatus Arctophylax appellatus fuit.

Phœbe] Luna.

236 *Et a tergo*] Ad illud alludit, quod in Metam. scripsit de Arcade, qui matrem in Ursam mutatam est insectus.

237 *Tunc*] 7. Idus.

238 *Tuos*] Thybrales dicti sunt in honorem Thybridis instituti. Quod festum a piscatoribus in primis celebratum.

242 *Vota*] Suas Decemvirum. Post inspectos libros fatales, ædem vovit Attilius Praetor, dedicavit T. Otacilius Crassus. Videsis Livium.

Perfide] Pœnorum seu Carthaginensium proprium elogium.

243 *Consulis*] Q. Flaminii ad Thrasimenum lacum.

244 *Mauras*] Pro Pœnis posuit :

Aspicit instantes mediis sex lucibus Idus
 Illa dies, qua sunt vota soluta Deæ.
 VESTA, favo : tibi nunc operata resolvimus ora :
 Ad tua si nobis sacra venire licet. 250
 In prece totus eram. Cœlestia numina sensi,
 Lætaque purpurea luce refulsit humus.
 Non equidem vidi (valeant mendacia vatuum)
 Te, Dea ; nec fueras aspicienda viro.
 Sed quæ nescieram, quorumque errore tenebar, 255
 Cognita sunt nullo præcipiente mihi.
 Dena quater memorant habuisse Palilia Romam,
 Cum flammæ custos æde recepta sua est.

Menti ; atque continuo illa adest melior. Illa dies, qua vota sunt exhibita Deæ, videt Idus instantes sex diebus interjectis.—Vesta, esto propitia : nunc aperimus ora tibi operata ; si conceditur nobis accedere ad tua sacra. Totus eram in prece : sensi numina cœlestia, et terra lata splenduit luce purpurea. Te equidem non vidi, Dea ; (absint fictiones Poëtarum;) neque fueras videnda viro. Verum quæ non perceperam, et quorum errore tenebar, sunt perspecta a me nullo docente. Dicunt Romam celebrasse quadrages Palilia, cum custos flammæ recepta est suo templo.

Excipit ; et.—247 Pr. V. et duo alii med. ex luc. unus post.—249 Jun. Be. et quatuor alii nunc operosa resolve. ‘ male.’ Burm.—252 R. luc. resolvit hum.—253 Tres libri vid. pereant mend.—254 Multi scripti et ed. Gryph. Tu, D. non fuer. Tum pr. A. et Læti liber conscienda viro.—255 Pr. F. cum A. et Læti libro et quatuor aliis err. trahebar.—256 Læti Cod. Agnita. Tum Voss. F. et sex alii sunt nulla præcip. Pat. illa, quod olim probabat Heins.—257 Pr. V. Denaque Ter. Ursini Cod. Parilia; et multi cum Maz. Zulich. et Fr. nomen pro Romam : et duo numen.—258 In quodam libro Dum flamu. Mox alii habent urbe pro æde: Burm. conj. sede. Deinde sua Heins. dedit ex pr. A. et Læti Cod. pro vulg. Dea. Totum distich. sic Heins. conj. le-

NOTÆ

namque hi belli duces.

246 *Melior*] Quippe opes suas libens Senatus in medium protulit : Eques secutus exemplum ; imitatæque Equitem tribus. In eligendis Magistratibus centuriarum magna sapientia, cum juuiores a senioribus consilium de creandis Consulibus peterent, &c.

247 *Aspicit*] Adeoque 7. Idus vota soluta.

250 *Si nobis*] Vestalium virginum

fuisse curam Vestæ focis assidere, atque ejus sacra curare, omnes sciunt. Ideo dixit Naso, ‘ si licet.’

251 *Cœlestia*] Vestæ, scilicet.

252 *Purpurea*] Utpote Vestæ seu Ignis.

253 *Valeant*] Nolim mentiri.

256 *Nullo*] Adeoque Deæ instinctu.

257 *Dena quater*] 40. ergo anno ab Urbe condita.

258 *Flammæ custos*] Vesta, scilicet, quam et imperii custodem voluerunt.

Regis opus placidi, quo non metuentius ullum
Numinis ingenium terra Sabina tulit. 260
Quæ nunc ære vides, stipula tunc tecta videres :
Et paries lento vimine textus erat.
Hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestæ,
Tunc erat intonsi regia magna Numæ.
Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuisse 265
Dicitur : et formæ causa probanda subest.
Vesta eadem est, quæ Terra : subest vigil ignis utriusque.
Significant sedem terra focusque suam.
Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa,
Aëre subjecto tam grave pendet onus. 270
Ipsa volubilitas libratum sustinet orbem :
Quique premat partes, angulus omnis abest.

Opus Regis mansueti, quo terra Sabina non produxit ingenium ullum reverentius Dei. Quæ cernis nunc tecta ære, vidisses tunc operta culmo; atque paries erat textus flexili vimine. Hic parvus locus, qui sustinet atria Vestæ tunc erat ampla aula Numæ intonsi. Attanen figura ædis, que stul hodie, dicitur prius fuisse : atque ratio figure non contempnenda. Vesta eadem est que Tellus : ignis inextinctus subest utriusque. Terra atque focus indicant sedem suam. Terra similis pilæ nullo fulcro sustentata, pondus tam magnum libratur in aëre ambiente. Ipsa volubilitas sustentat orbem libratum : et omnis angulus abest qui urgeat partes. Cumque sit

gendum : *Dena quater m. abiisse Palilia, numen C. f. c. ade r. sua est.*—259
Jun. op. quo non placid. mutato ordine. At A. et Be. placidum pro placidi.—
261 *Sic Heins. ex Ursin. Nauger. et tribus aliis : olim edebatur Quæ n. æ.
nitent s. t. t. virebant : plurimi vett. æ. virent s. Maz. Arund. et plurimi alii
rides...virebant.*—262 *Nonnulli vim. tectus er.*—263 *Pet. et Maz. qui nunc te-
net atr.*—265 *Pro manet Thuan. et Voss. tenet ; Fr. est.*—266 *Fr. Creditur ;*
et Mos Heins. malit prob. sua est ; quia 'subest' occurrit in proximo vs.—
267 *Quæ Heins. dedit ex Ursin. et duobus aliis pro vulg. et.*—270 *Heins.
malebat subj. quam grav.*—271—6. *Hi sex versus desunt Codd. quibusdam, et*

NOTÆ

259 *Placidi]* Pius namque Numa sacra et ceremonias, omnemque Deorum immortalium cultum, docuit: in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit.

260 *Sabina]* Hujus meminit, quia Curibus Sabinis agentem Numam ultra, ob inclytam viri religionem, potiverunt.

261 *Quæ nunc]* De Vestæ templo agitum.

263 *Atriu]* Ubi degebant Vestales ; quæ virgines, ut ait Plinius, cum vi morbi atrio Vestæ excedere cogebantur, matronarum curæ custodiæque mandabantur.

265 *Quæ nunc]* Rotunda, scilicet quemadmodum et Terræ, quam Vestam esse voluerunt.

267 *Utrique]* Terræ quæ habet Ignis elementum, atque Vestæ, in qua Ignis inextinctus.

Cumque sit in media rerum regione locata,
Et tangat nullum plusve minusve latus;
Ni convexa foret, parti vicinior esset : 275
Nec medium terram mundus haberet onus.
Arce Syracosia suspensus in aëre clauso
Stat globus, immensi parva figura poli.
Et quantum a summis, tantum secessit ab imis
Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit. 280
Par facies templi: nullus procurrit in illo
Angulus. A pluvio vindicat imbre tholus.
Cur sit virginis, quæris, Dea culta ministris?
Inveniam causas hac quoque parte suas.
Ex Ope Junonem memorant Cereremque creatas 285
Semine Saturni: tertia Vesta fuit.

posita in media regione rerum, et nullum tangat latus plus aut minus, nisi esset rotunda, esset proprior parti, neque mundus haberet terram pondus medium. Est globus libratus in aëre clauso arte Syracusia, imago exigua vasti mundi. Et quantum terra distat a supremis, tantum distat ab infimis: quod ut fiat, figura orbiculata facit. Forma templi est æqualis: nullus angulus eminet in illo: tholus defendit a nimbis cadentibus. Petis quamobrem Dea sit culta a Sacerdotibus virginis? Repriam etiam rationes suas in hac parte. Aiunt Junonem atque Cererem satas semine Saturni ex Ope: Vesta fuit tertia. Utraque nupserunt; ambæ dicuntur

priscis Edd.—271 Ed. Gryph. *volut. subjectum sust.*—273 Læti Cod. *region. locatum.*—275 V. et duo Pat. *Ni connexa for.*—276 Terram Heins. *recepit ex Ursin. Læti Cod.* et duobus aliis pro vulg. *terræ: unus Med. terras.*—277 Pro vulg. *Arte* Heins. *reposit Arce ex opt. Pat.* et duobus aliis. Tum multi legunt *Syracusiae*, vel *Syracusia*.—280 Fr. *fi. terra rot.* et *forma pro var. lect.*—283 Virginis meliores, teste Heins. ceteri cum vulg. *virginibus.* Mox Cod. Læti *D. lata min.*—284 Be. *Invenies caus.*—285 P. alter *Cereremq. crea-*

NOTÆ

268 *Significant*] Terra enim in medio totius orbis; Vestæ focus in medio templo, siquidem rotundum.

271 *Ipsa volubilitas*] Sex proximi versns in plerisque libris non leguntur, ut testatur clariss. Heins.

277 *Syracosia*] Archimedis Syracusani, qui mechanico artificio sphæram vitream composit in qua mira conversione dissimiles circulorum motus visebantur. ‘*Jura poli,*

rerumque fidem, legesque Deorum, Ecce Syracosius transtulit arte senex,’ inquit Claudianus.

278 *Globus*] Solidam Archimedis sphæram designat.

281 *Templi*] Vestalis, scilicet, qui forma etiam rotundus.

282 *Tholus*] Qui media ac suprema pars tecti orbiculata, in quam ceteræ omnes partes coëunt.

284 *Hac quoque*] Sicut præcedenti.

Utraque nupserunt; ambæ peperisse feruntur :
 De tribus impatiens restitit una viri.
 Quid mirum, virgo si virgine lœta ministra
 Admittit castas in sua sacra manus ? 290
 Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.
 Nataque de flamma corpora nulla vides.
 Jure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
 Nec capit : et comites virginitatis habet.
 Esse diu stultus Vestæ simulacra putavi : 295
 Mox didici curvo nulla subesse tholo.
 Ignis inextinctus templo celatur in illo.
 Effigiem nullam Vesta, nec ignis, habent.
 Stat vi terra sua : vi stando Vesta vocatur.
 Causaque par Graii nominis esse potest. 300
 At focus a flammis, et quod foveat omnia dictus :
 Qui tamen in primis ædibus ante fuit.
 Hinc quoque vestibulum dici reor : inde precando
 Affamur Vestam, Quæ loca prima tenes.

partus edidisse : una ex tribus mansit impatiens viri. Quid mirum, si virgo gaudens sacerdote virgine admoveat manus castas in sua sacra? Nec tu concipe Vestam esse aliud, quam ardente flammam : atque nulla aspicis corpora orta ex flamma. Merito ergo est virgo, quæ nulla semina reddit, nec concipit ; et habet comites virginitatis. Ego ineptus diu credidi esse imaginem Vestæ: deinde eductus sum nullam subesse convexo tholo. Ignis aternus sereatur in illa ade. Vesta nec ignis nullam habent imaginem. Tellus stat vi sua ; Vesta dicitur vi stando : atque ratio nominis Græci potest esse similis. At focus appellatus a flammis, et quia foveat omnia ; qui tamen prius fuit in primis ædibus. Hinc etiam opinor vestibulum appellari ; inde alloquimur Vestam precando, Quæ obtines prima loca. Consuetudo

tam.—289 Fr. ministr. est.—290 Fr. Admittat cast. Tum Mor. ad sua. A. pr. Læti Cod. et duo alii in sua custra man. et unus sua jura man.—291 Pro viram unus castam ; alius puram ; alius meram.—292 Isidorus citans hos vss. habet corp. nuda vid.—294 Habet dedit Heins. ex Ursin. Læti Cod. pr. A. et novem aliis pro vulg. anat.—297 Pro celatur, quinque celebratur ; forte non male, quia perpetuus erat. Burm.—298 Jun. et Voss. cum multis aliis ign. habet.—303. 304 Hic discrepant libri vett. Ursin. pr. A. Zulich. Maz. aliquie

NOTÆ

287 *Utraque*] Juno et Ceres, scilicet. qui potius verbum *foco* a foco derivent.
 288 *Una*] Vesta.
 300 *Par Graii*] ‘Εστιαν enim Græci ab ἔσταυαι deducunt.
 301 *Dictus*] Quia igni suo focus
 302 *In primis*] In primori domus parte.
 303 *Hinc*] A Vesta, quod in vestibulo esset focus.

Ante focos olim longis considere seannnis	305
Mos erat ; et mensæ credere adesse Deos.	
Nunc quoque, cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,	
Ante Vacunales stantque sedentque focos.	
Venit in hos annos aliquid de more vetusto :	
Fert missos Vestæ pura patella cibos.	310
Ecce, coronatis panis dependet asellis ;	
Et velant seabras florida sertæ molas.	
Sola prius furnis torrebant farra coloni ;	
Et Fornacali sunt sua sacra Deæ.	

fuit quondam sedere ante focos in longis scannnis, et credere Deos adesse mensæ. Nunc etiam cum sacra priscæ Vacunæ celebrantur, stant atque sedent ante aras Vacunales. Aliquid de more antiquo transivit in hanc etatem : patella nitida tenet dapes missas Vestæ. Ecce panis dependet asinis coronatis ; et sertæ florida tegunt asperas molas. Agricolæ olim torrebant furnis sola farra ; atque sunt sua sacra

nonnulli inde precando Quæ famur Vesta : alli plures unde precando Quæ famur vestra est, vel Vestam : unus Quaramus Vestam ; alius Quaramur : tres unde precando Affamur Vestam. Heins. scribendum putat inde precando Præfamur Vestam ; vel inde precamur Prefati Vestam ; nam in plurimis vett. erat precamur. Neapolis, cum vulgatis, sic legit, inde precando Dicimus, o Vesta : Burm. conj. inque precando Affamur Vestam. Denique Fr. unde precamur Quæ famur Vesta est, que l. p. tenet.—305 Fr. scannnis...longis, ordine mutato.—307 P. et Excerpt. D. Lacunæ ; et vs. seq. Lacunæ : ubi Jun. habet Vacanæ.—309 Aliquo...retusto Cod. Neapolis exhibet ; Gryph. edidit aliquo...retusto : ceteri cum vulg. aliquo...retustas.—310 Duo libri Fer jussos V. Tum Med. parva patell. et tres V. curva : Heins. conj. curta.—312 Tres libri scabr. florea sert. et unus mollia. Tres florida farra mol. et quatuor sert. comas.—314 Fr. a

NOTÆ

304 *Vestam, Quæ]* Discrepant hic multum codices. Sensus apertus est : mendum tamen quod lateat facile non est dicere. Ceterum notandum quod et Servius docet, sicut Jani, ita et Vestæ, omnibus sacrificiis nomen invocari.

306 *Adesse]* Propterea quod ante focos considerent, ubi Vesta atque Penates.

308 *Vacunæ]* Dea quæ vacantibus præerat; cuique adeo in templo illi dicato agricolæ a laboribus ruris cessantes per hyemem vota solvebant. Eam Varro Miuvram esse dixit, quod ea maxime hi gaudent qui

sapientiae vacant. Alli Diana aut Cererem credidere.

309 *Vetusto]* De quo in sequentibus : neque ad præcedentia referes, ut suadet Commentator.

310 *Missos]* A piis civibus ipsi Vestæ numini litantibus. Boni quippe civis fuit, Varrone auctore, legibus parere, Deos colere, in patellam dare.

Pura] Purgata et detersa.

311 *Ecce]* In Vestæ honorem asini molitorii hoc tempore a pistoribus coronabantur.

312 *Seabras]* Sint vero necesse est ad conterendum triticum.

314 *Fornacali]* De ea in præceden-

Suppositum cineri panem focus ipse parabat ;

315

Strataque erat tepido tegula quassa solo.

Inde focum servat pistor, dominamque focorum,

Et quæ pumiceas versat asella molas.

Præterea, referamne tuum, rubicunde Priape,

320

Dedeens ? est multi fabula plena joci.

Turrigeram frontem Cybele redimita corona

Convocat æternos ad sua festa Deos.

Convocat et Satyros, et, rustica numina, Nymphas.

Silenus, quamvis nemo vocarat, adeſt.

Nec licet, et longum est epulas narrare Deorum :

325

In multo nox est pervigilata mero.

Hi temere errabant in opacæ vallibus Idæ :

Pars jacet, et molli gramine membra levat.

Dea Fornacali. Ipse focus parabat panem substratum cineri ; et lateres fracti crant positi in solo calido. Inde pistor, et asella, quæ agitat molas pumiceas, observeat focum et dominam focorum. Omittanne, an memorem tuum probrum, Priape rubicunde ? Fabula est reserta multi joci. Cybele habens caput cinctum corona turrisera congregat Deos æternos ad sua festa. Convocat etiam Satyros, et Nymphas numina rustica. Silenus adeſt, quamvis nullus invitasset. Neque fas est, et prolixum fore referre dapes Deorum : nox est exhausta in multo vino. Hi passim ragabantur in vallibus Idæ umbrosa : pars strata est, et quietem præbet artibus in herba tenura. Hi ludunt ; sopor tenet istos ; pars jungit lacertos, et ter percutit

pr. man. *Fornicali*. Vett. plurimi et Edd. primæ sunt stata sacra. Heins. conj. data. Gottorph. sua templo D.—316 R. *Strataq.* erant tep. Multi etiam quass. foco.—318 Multi quæ pumiceas vers.—319 Alii *Præterea* refer.—320 Pet. est multo...joco. Et meliores, teste Heins. *parva joci*.—321 Omnes fere scripti et editi *Turrigeram front*. Be. *Thuriferam*.—322 Alii *Evocat*, vel, ut Fr. *Advoeat ætern*.—324 Pro vocarat pr. A. et octo alii vocaret ; tres vocavit.—325 Heins. malebat *Nec libet* : Burn. autem nihil mutandum censem.—326 Duo libri est *pervigil acta mer*. Mor. *evigilata*.—327 Ex melioribus Heins. recepit *Hi pro vulg. Di. Mox Excerpt. D. et plurimi scripti opac. collibus I.*—328 P. alter, et quinque alii, cum Edd. Gryph. et Mycilli. membr. levant.—

NOTÆ.

tibns.

bras atque asperas.

316 *Strataque*] Focus stratus erat lateritiis ad coquendum panem. Atque adeo nihil mirum Vestæ, focorum Dominæ, pistores quod festum colebant.

319 *Præterea*] Coronandorum asinorum causam est redditurus Naso.

317 *Servat*] Observat et celebrat Vestam in foco.

321 *Turrigeram*] Nota hæc sunt omnia ex præcedentibus. Primis urbis tressa quia addiderat Cybele turrata exhibetur.

318 *Pumiceas*] Instar pumicis sca-

327 *Idæ*] Festum fungit in Phrygia ad Cybelæ dilectos colles.

Hi ludunt, hos somnus habet ; pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum. 330

Vesta jacet, placidamque capit secura quietem,
Sicut erat positum cespite fulta caput.

At ruber hortorum custos Nymphaque Deasque
Captat; et errantes fertque refertque pedes.

Aspicit et Vestam : dubium, Nymphamne putarit, 335
An scierit Vestam : scisse sed ipse negat.

Spem capit obscoenam, furtimque accedere tentat ;
Et fert suspensos, corde micante, gradus.

Forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
Liquerat ad ripas lene sonantis aquæ. 340

Ibat, ut inciperet longi Deus Hellesponti ;
Intempestivo cum rudit ille sono.

Territa voce gravi surgit Dea. Convolat omnis
Turba. Per infestas effugit ille manus.

[Lampsacos hoc animal solita est maectare Priapo : 345
Apta asini flammis indicis exta damus.]

terrum viridem pede levri. Vesta jacet, atque indulget tranquille leni quieti, habens caput sustentatum cespite, sicut erat positum. At ruber custos hortorum insidiatur et Nymphis et Deabus; et fert atque refert pedes vagantes. Videt quoque Vestam, incertum crediderit Nympham, an compertum habuerit esse Vestam: verum ipse negat scisse. Concipit spem turpem, et conatur appropinquare furtim; et fert gressus suspensos corde saliente. Forte senex Silenus liquerat asinum, cui insederat, ad ripas aquæ leviter strepentis. Deus longi Hellesponti incedebat ut ficeret initium, cum ille rudit voce inopportuna. Dea excitata sono magno surgit: omnis cætus convolat: ille evadit per manus infensas. Lampsacus consuevit immolare hoc ani-

329 *Pro nectit*, Mor. *jactat*; et sic Fr. pro var. lect. P. *vertit*: sex scripti et Edd. pr. Gryph. et aliae *nectunt*.—330 *Pars viridem* editi quidam et quinque scripti; sed male: chorea enim nensis brachiis saltat. Burm.—332 *Pembroc.* et Jun. *er. posito cesp.*—333 *Multi dub. est*, N. ‘*Tollo τὸν εἶναι*; ita præstantiores libri.’ Heins.—336 Jun. *quod pro scil. R. ips. neget*.—338 *Unus liber ore pro corde*: et P. *corde tremente, grad.*—340 Pr. A. et Læti Cod. cum Be. et quibusdam aliis *ad ripam len.*—341 Pet. *long. ducus II.*—343 *Duo libri fugit pro sur-*git.—344 Jun. *infest. confugit ill. et Ed. Neap. effugit illa man.*—345. 346

NOTÆ

329 *Nectit*] Implicat ad choreas tum jacent, Deus.
agitandas.

333 *Custos*] Priapus, scilicet.

336 *Negat*] Ne audientior videretur.

341 *Dens Hellesponti*] Priapus, festum non fiat.

Lampsacenorum, qui ad Hellespon- 344 *Infestas*] Scilicet illic Priapo catum distichon nullus non videt.

Quem tu, Diva memor, de pane monilibus ornas :

Cessat opus : vacuæ conticuere molæ.

Nomine, quam pretio celebratior, arce Tonantis,

Dicam Pistoris quid velit ara Jovis. 350

Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis :

Fecerat obsidio jam diurna famem.

Jupiter ad solium Superis regale vocatis,

Incipe, ait Marti. Protinus ille refert :

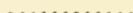
Scilicet ignotum est, quæ sit fortuna meorum, 355

Et dolor hic animi voce querentis eget ?

Si tamen, ut referam breviter mala juncta pudori,

Exigis : Alpino Roma sub hoste jacet.

mal Priapo ; præbemus foci riscera idonea asini indicis. Quem tu Dica nequam ingratu decoras monilibus de pane. Opus intermittitur : mole inertes requieverunt. Referam quid indicet altare Jovis Pistoris in arce Tonantis, insignius nomine quam pretio. Capitolia septa feris Gallis urgebantur : obsidio longu jam creaverat inopiam. Jupiter, Cælestibus citatis ad solium regium, Fæc initium, inquit Marti : continuo ille reddit : Nimirum incertum est, que sit sors meorum, atque hic luctus animi opus habet voce dolentis. Si tamen requiri ut memorem paucis mala juncta dedecori, Roma prostrata est sub hoste Alpino. Hæc est, Jupiter,

Lampsacos nonnulli : et sequenti versu, Aptæ asini, pro Hinc asini, meliores omnes. Sed emunctæ naris quilibet facile odoretur hoc distichon ab aliquo homine male feriato hic præter rem esse incleatum, ut et alibi non raro factum. Heins. Forte ita refectum posset retineri : Lampsacos hinc a. s. hoc m. P. Hinc asini flammis, &c. hinc asini est in Pntean. Sarav. et multis editionibus : si enim omittatur distichon, quo referas sequentia, Quem tu, &c. non video ; nam ille præcedens Silenus, ut puto, respicit : nam infestæ manus petebant Silenus, non asium. Burm.—350 Dicam Pistoris quidam vett. habent, quos sequitur Burm. ‘Libri veteres, discant pistores, vel dicant. Quidam etiam, discant pistoris. Lego, Dic jam, vel discite.’ Heins.—351 Voss. et Be. Cuncta prem.—352 Excerpt. D. P. et Mor. nam pro jam.—355 Pro meorum scripti plurimi mulorum : unus Deorum ; alias riarum ; tertius locorum. ‘In Francofurtensi erat pro varia lectione, Quo sit Romana loco res: quod unde venerit nescio. An dictum ut illud a Virgilio Æn. ii. 322. ‘Quo res summa loco :’ et Terent. Adel. iii. 2. 46. ‘Pejore res loco non potis est esse.’ et ita alii. ‘Res Romana’ etiam infra occurrit vs. 433. et alibi centies. Burm.—357 Pet. ref. pariter mal.—358 Maz. hoste fuit : Heins. conj. ruit.—359

NOTÆ

349 *Arce Tonantis*] In Capitolio. Ceterum ad Vestæ sacra parum aut nihil spectant quæ subjicit Naso.

351 *Trucibus*] Sævis Senonibus. Verum nota hæc omnibus ex Historiis

356 *Hic*] Meus. Querimoniam habet hæc Ironia.

357 *Pudori*] Namque Mars, bellus Dens, suis opem ferre debuisset.

358 *Alpino*] Ex Alpibus orto.

Hæc est, cui fuerat promissa potentia rerum,
Jupiter? hanc terris impositurus eras? 360
Jamque Suburbanos, Hetruscaque contudit arma:
Spes erat in cursu: nunc Lare pulsa suo est.
Vidimus ornatos, ærata per atria, pieta
Veste, triumphales occubuisse senes.
Vidimus Iliacæ transferri pignora Vestæ 365
Sede. Putant aliquos scilicet esse Deos?
At si respicerent, qua vos habitatis in arce,
Totque domos vestras obsidione premi;
Nil opis in cura scirent superesse Deorum,
Et data solicita thura perire manu. 370
Atque utinam pugnæ pateat locus! arma capessant;
Et, si non poterunt exsuperare, cadant.

cui potestas rerum fuerat promissa? Hanc eras præpositurus orbi? Jamque subegit suburbanos et arma Tusca. Spes erat in cursu: nunc ejecta est domo sua. Consperdimus per atria ærata senes triumphales insignes teste picta morti traditos. Vidimus pignora Vesta Iliacæ moxcri loco. Credunt scilicet aliquos Deos esse? At si cogitarent, qua in arce vos degitis, totque vestras sedes urgeri obsidione, inteligerent nihil restare auxiliū in cura Deorum, et thura oblata manu pia frustra esse. Atque utinam locus detur prælio! Sumant arma; atque, si non poterunt vincere,

Thman. fuer. permissa potent.—361 A. Hetruscaq. percult arm. Pet. concutit.—
362 Be. Spesque er. Pr. A. Spes erat in Crasso victa repulsa suo.—363 Pro
ærata unus Pat. et alter Pet. aurata; Be. errata: Heins. volebat reserata;
et Lipsius cerata.—364 Quatuor libri triumph. succubuisse sen. alii accubuisse,
procubuisse, concubuisse.—365 Fr. Italicæ. Mox Maz. et duo alii transf. pec-
tora vel præmia V. Sa. pignora gentis.—366 Quidam Æde: put. Præterea
potent aliq. nuns Pat.—369 Duo Maz. Be. et plures alii in curas scir.—
371 Meliores, teste Heins. capessant; alii capessent.—372 Pr. V. et quinque

NOTÆ

360 *Hanc*] Non sine exprobatione
hæc Ironia.

361 *Contudit*] Roma, scilicet.

362 *Lare*] Pro domo, ut passim.

363 *Ærata*] In vestibulis ædium
ante æratas januas. Per eam vero a
Gallis calamitatem, majores natu,
amplissimis usi honoribus, in forum
coëunt. Ibi devovente Pontifice Diis
se Manibus consecrant: statimque
in suas quisque ædes regressi, sicut
in trabeis erant, et amplissimo cultu,
in curulibus sellis sese posuerunt, ut

cum veniret hostis in sua dignitate
morerentur. Quanquam paulo aliter
ab aliis res ista refertur.

365 *Transferri*] Ad Cerites sacra
sua Vestæ Virgines abstulerunt.

366 *Putant*] Galli, scilicet.

367 *Qua in*] Capitolio, scilicet, in-
primis.

371 *Utinam*] Quasi exprobret esse
adhuc aliquid opis Romanis speran-
dum, modo ne sint in Deorum arce
conclusi. Iratus loquitur Deus bellii.

Nunc inopes victus, ignavaque fata timentes,
 Monte suo clausos barbara turba premit.
 Tum Venus, et lituo pulcher trabeaque Quirinus, 375
 Vestaque pro Latio multa locuta suo.
 Publica, respondit, cura est pro mœnibus istis,
 Jupiter, et pœnas Gallia victa dabit.
 Tu modo, quæ desunt fruges, superesse putentur,
 Effice: nec sedes desere, Vesta, tuas. 380
 Quodecumque est Cereris solidæ, cava machina frangat;
 Mollitamque manu duret in igne focus.
 Jusserat: et fratris virgo Saturnia jussis
 Annuit; et mediae tempora noctis erant.
 Jam ducibus somnum dederat labor. Increpat illos 385
 Jupiter, et sacro, quid velit, ore docet:

*occumbant. Nunc agmen barbarum urget coactos in monte suo, destitutos alimen-
 tis, atque metuentes mortem inertem. Tum Venus, et Quirinus decorus lituo et
 trabea, atque Vesta protulerunt multa pro Latio suo. Jupiter reposuit, Cura est
 publica pro muris istis, et Gallia subacta persolvit pœnas. Tu tantum, Vesta, fac
 fruges, quæ desiderantur, credantur abundare, neque relinque tuas domos. Cava
 machina conterat quodcumque est farris integri, atque focus solidet subactam manu.
 Monuerat, et virgo Saturnia obtemperat monitis fratris: atque tempora erant me-
 diae noctis. Labor jam induxerat soporem ducibus. Jupiter objurgat illos, atque*

allii non poterint. *Mox cadant ex melioribus; vulg. cudent.*—373. 374 Heins. in ora codicis, *inopes, victosque*: certe in vulgata lectione dubium est, an intelligat Romanos *inopes victus*, id est, egentes *victus*, an ipsos *victus inopes* vocet, ut Met. i. 312. ‘Ilos longa domant inopi jejunia victu.’ Sic et ‘iras inopes’ dixit Val. Flac. v. 147. Deinde elegantius foret, *monte tuo*: Jovi enim Tarpeio et Capitolino vocato hæc dicit. *Ignavaque facta quinque libri*: unde Heinsius faciebat *puncta*. *Mox impia turbu Ambr. et Læti. Burn.* Et premunt unus V.—376 Fr. suo est.—377 Dno libri *Gallica, respond. turba est*: P. *Pub-
 licæ...causa*. *Mox Maz.* alter mœn. *urbis*.—378 Jun. et pœnæ G.—380 Pro
sedes...tuas pr. A. et Læti Cod. Latium...tuum.—381 Læti Cod. *Quod superest
 Cer.* Tum Fr. *solid.* Cer. inverso ordine.—382 Heins. malit *Mollitamque*.—
 383 Pro et Heins. malit at.—384 Heins. conj. *Noct. eunt.*—385 Mor. unus
excitat illos; Maz. et Voss. *increpat omnes*.—386 Fr. qui pro quid, quod corr.

NOTÆ

373 *Ignava*] Fame mori.375 *Lituo*] Qno bacillo sine nodo, aduncio leviterque a summo inflexo, anguratus insigni, usus quoque Romulus cum primum Urbis regionem descripsit.377 *Publica*] Ad omnes Deospectat.381 *Solidæ*] Fruges nondum contritas molæ subjiciendas esse admonet.382 *Duret*] Ut fiat panis.383 *Virgo Saturnia*] Vesta.

Surgite, et in medios de summis arcibus hostes
 Mittite, quam minime perdere vultis, opem.
 Somnus abit, quæruntque novis ambagibus acti,
 Perdere quam nolint, et jubeantur, opem. 390
 Ecce, Ceres visa est: jacunt Cerealia dona.
 Jacta super galeas scutaque longa sonant.
 Posse fame vinci spes excidit. Hoste repulso
 Candida Pistori ponitur ara Jovi.
 Forte revertabar sacris Vestalibus illac, 395
 Qua Nova Romano nunc Via juncta Foro est.
 Huc pede matronam vidi descendere nudo:
 Obstupui, tacitus sustinuique gradum.
 Sensit anus vicina loci: jussumque sedere
 Alloquitur, quatiens, voce tremente, caput. 400
 Hoc, ubi nunc fora sunt, udæ tenuere paludes:
 Amne redundatis fossa madebat aquis.

indicat ore sacro quid relit: Surgite, atque mittite in medios hostes, de supremis arcibus, auxilium quod minime vultis dare. Sopor recedit, atque ducti inauditis ambagibus, querunt quod auxilium nolint dare, et monentur. En fruges visa sunt. Mittunt munera Cerealia. Missa super cassides et vastos clypeos strepunt. Spes perii posse subigi inopia. Hoste profligato altare splendidum statuitur Jovi Pistori. Forte redibam festis Vestalibus illac, qua Via Nova nunc juncta est foro Romano. Adverti matronam huc contendere pede nudo: obstupui tacitus, et repressi gressum. Anus vicina loci vidit, atque concutiens caput alloquitur me monitum voce tremente. Paludes humidæ insederunt hoc, ubi nunc sunt fora: fossa

a man. sec.—388 Olim legebatur *minim. tradere vult.* sed ‘mittere Ursini, Vossii, et unus Patavinius; non invenusta repetitione.’ Heins. At ego multo venustiorem lectionem primæ editionis et quatuor scriptorum, perdere, puto: uti et sequenti pentametro legendum. Heinsius ibi prodere conjecterat. *Mittere vultis* Pembroc. et Vatican. *credere vultis* unus. Burm.—391 Ecce ex Ursin. Nanger. et octo aliis Heins. dedit pro vulg. Esse.—393 Unus Med. *Vincere posse fame spes.*—395 In Cod. Neapolis *Fort. reveretur sacr.* In plurimis cum vulg. legebatur *festis pro sacrīs*; sed ‘non placet κακέμφατον illud *festis Vestalibus*: tres codices, *sacrīs Vestalibus*; tres alii, *Festis Cerealibus*; et duo alii, *festis natalibus*. Primum placet, et ita centies in his Libris *sacra* et *festū* permittantur. Elegans quoque lectio, quam Neapolis in suis reperit, *reveretur*: quod reciprem, nisi sequeretur, *jussumque sedere*, unde pede iter fecisse colligitur. Burm.—397 Pro *Huc Mor.* et duo abi *Hoc*; Jun. *Hic*. Mox in Fr. *nudo descendere* vidi.—398 Heins. malebat *tacitos...gradus*; nam *gradus* erat in quibusdam vett.—399 *Loci* ex Heins. emend. ceteri *loco*.—401 Pro *Hoc*, alii *Hac*, vel *Hacc*, vel *Hic*. Mox nonnulli *ud.* *tremuere*, vel, *tunuere* *palud.*—402 Plurimi vett. cum vul-

NOTÆ

388 *Quam*] Panem, scilicet, cuius monitis.
magna erat inopia.

394 *Candida*] Marmorea.

389 *Ambagibus*] Obscuris Jovis
Delph. et *Var. Clas.*

Orid.

Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
 Nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
 Qua Velabrum solent in Circum ducere pompas, 405
 Nil praeter salices cassaque canna fuit.
 Sæpe suburbanas rediens conviva per undas
 Cantat, et ad nautas ebria verba jacit.
 Nondum conveniens diversis iste figuris
 Nomen ab averso ceperat amne Deus. 410
 Hic quoque lucus erat, juncis et arundine densus,
 Et pede velato non adeunda palus.
 Stagna recesserunt, et aquas sua ripa coërcet :
 Siccaque nunc tellus : mos tamen inde manet.
 Reddiderat causam. Valeas, anus optima, dixi : 415
 Quod superest ævi, molle sit omne, tui.
 Cetera jam pridem didici puerilibus annis :
 Non tamen idecirco prætereunda mihi.
 Moenia Dardanides nuper nova fecerat Ilus ;
 Ilus adhuc Asiae dives habebat opes. 420

madebat aquis exundantibus fluvio. Ille lacus Curtius, qui fert altaria sicca, est nunc terra firma, sed fuit prius lacus. Nihil fuit praeter salices et arundines fractæ, qua Velabrum consuenerunt ducere pompas in Circum. Sæpe convita revertens per undas suburbanas canit, et jactat dicta ebria nautis. Nondum iste Deus sunserat nomen aptum variis figuris a fluvio averso. Hic etiam erat lucus spissus juncis et cannis, et palus non penetranda pede tecto. Stagna recesserunt, et sua ripa continet aquas: alque terra nunc arida: tamen consuetudo inde superest. Ediderat rationem. Valeas, anus optima, dixi; omne quod superest temporis tui sit letum. Doctus sum jamdiu reliqua ætate puerili; non tamen ideo sunt mihi silentio prætermittenda. Ilus Dardanides nuper posuerat novos muros: opulentus Ilus fruebatur

gatis quibusdam redundantibus aqua; 'quos cave audias.' Heins.—406 Cassaque recepit Heins. ex duobus melioribus F. et Maz. a man. pr. pro vulg. crassaque.—408 In voc. ebria pro var. lect. Fr. dat *talia*. Tum pro verba Heins. malit dicta vel probra. Pr. A. et tres alii verba facit.—410 Plurimi ab *adverso* cep. et unus *averso*.—411 Mor. unius *virgis* pro *juncis*.—412 P. et Excerpt. D. ped. nudato non.—414 *Inde* ex pr. Bonon. ceteri ille. —415 Pr. A. et Læti Cod. Val. *huic opt.*—421 Pr. A. et Læti Cod. *sign. vi-*

NOTÆ

403 *Aras*] Pro ara posuit Saturni, quæ in lacu Curtii.

405 *Velabrum*] Eo nominine a vñhendo dictus ille locus per quem in Cirenum ibatur, quia olim fluvio crebro exundante, eo loco trajectus esset in

formam: trajectum autem Romani appellabant Velaturam.

407 *Suburbanas*] Tiberis exundantis.

410 *Deus*] Vertumnus, quem ab annis Tiberini mutato cursu sic dictum finixerunt etiam alii.

Creditur armiferæ signum cœleste Minervæ

Urbis in Iliacæ desiluisse juga.

Cura videre fuit: vidi templumque locumque.

Hoc superest illi: Pallada Roma tenet.

Consultitur Smintheus: lucoque obscurus opaco

425

Hos non mentito reddidit ore sonos:

Ætheriam servate Deam; servabitis Urbem:

Imperium secum transferet illa loci.

Servat, et inclusam summa tenet Ilus in arce:

Curaque ad hæredem Laomedonta venit.

430

Sub Priamo servata parum: sic ipsa volebat;

Ex quo judicio forma revicta suo est.

Seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulixes,

Seu pius Æneas, eripuisse datur.

adhuc diritiis Asiae. Simulacrum cœleste Palladis armigeræ dicitur decidisse in colles Urbis Iliacæ. Desiderio ductus sum videndi; aspexi et delubrum et locum. Hoc manet adhuc illi: Roma habet Palladem. Smintheus consultitur; atque tectus luco obscuro, protulit has voces ore non mendaci: Custodite Deam cœlestem, custodietis Urbem: illa transportabit secum potestatem loci. Ilus custodit, et tenet clausam in supra arce: atque ea cura descendit ad hæredem Laomedontem. Sub Priamo incante fuit custodita: ipsa itu cupiebat, ex quo pulchritudo sua superata est judicio. Seu genus Adrasti, seu Ulysses paratus ad clandestina, seu pius Æneas

tale M. quod Heins. putat pro fatale.—422 Pro juga, alii multi jugo; Douza pater jugum; quatuor alii jugis.—424 Illi ex Ursini Cod. Heins. dedit pro vulg. illic: et sic etiam Fr.—426 Alter P. non mentitos edidit or.—430 Ursin. et unus Pat. L. redit.—431 Ex melioribus Heins. recepit volebat pro vulg. volebas.—432 Pro revicta quidam rejecta; Cant. et alias relicta: Be. relata tuo est: plurimi etiam ali tuo vel tua: vulg. tua; sed meliores, teste Heins. suo vel sua.—433 Plurimi Seu gener A. Deinde Thuan. furt. notus U.—434 Vulg.

NOTÆ

419 *Ilus*] Trois filius, Dardani proxepos, qui Ilium aut primus condidit, aut instauravit.

421 *Signum*] Palladium, scilicet, quod nulla mortali elaboratum industria vetustas eredit.

423 *Vidi*] Quo tempore opinor in exilium profectus.

424 *Pallada*] Palladium.

425 *Smintheus*] Apollinem dicit, qui in urbe Cyrissa, ut Strabo refert, apud Trojam, delubrum habuit, ubi ejus statua, sub eius pedibus σφύλθος mus

erat, quod illud genus aliquando sustulisset.

427 *Ætheriam*] Palladis simulacrum cœlo delapsum, quod Trojani quamdiu servassent, urbs sna capi non poterat.

430 *Laomedonta*] Qui Ili hæres et filius, cuius adeoque Palladium imperii pignus cura fuit servandi.

431 *Ipsa*] Pallas, scilicet, Trojanis ob iniquum sibi Paridis judicium infensa.

433 *Genus Adrasti*] Diomedes est

Auctor in incerto : res est Romana : tuerit

435

Vesta, quod assiduo lumine cuncta videt.

Heu quantum timuere Patres, quo tempore Vesta

Arsit, et est adytis obruta paene suis !

Flagrabant sancti secleratis ignibus ignes :

Mixtaque erat flammæ flamma profana piæ.

440

Attonitae flebant, demisso crine, ministræ :

Abstulerat vires corporis ipse timor.

Provolut in medium, et magna, Succurrite, voce,

Non est auxilium flere, Metellus ait.

dicitur sustulisse. Auctor est in dubio. Res est Romana : Vesta servat, cum cernat omnia lumine inextincto. Heu quantum Patres metuerunt, quo tempore Vesta flagravit, et est fere oppressa suis sacrariis ! Flammæ sacræ absumebantur flammis secessis ; atque ignis impurus erat confusus cum igne sacro. Sacerdotes stupefactæ lacrymabantur capillis sparsis : ipse metus subtraxerat vires corporis. Metellus procurrit in medium, atque inquit elata voce, Open fert, lugere non est

eripuiss. ferunt : sed 'vix Latinitatis ratio constabit hinc versui, nisi cum Saraviano codice, eripuisse datur, rescribas : natus Farnesianus, eripuisset eam : an, eripuerit Deam ?' Heins. Recte datur, id est narratur, traditur. Burm.—435. 436 Sic veteres : non, in incerto est. Nihil hic sani. Primo scribendum videtur, res est Trojana, hinc passim Troica et Illica Vesta dicitur. Cetera expedire possem variis conjecturis, que perplexa valde et intricata sunt, sed ne quid te, Lector, morer, versum utrumque ab interpolatoris illa manu, quam Ovidius passim est expertus, fuisse procusum censeo : doctissimus Gronovius ad Statuum in Diatrib. cap. 42. et omissis et Livium xxii. 20. juncta videt velut reponi. Sed potius est ut corrigamus, *Auctor in incerto : præses Romana tuerit Vesta ; q. a. l. juncta videt* : quod videt junctum Vesta Palladium, nempe quod eodem templo est sub Romanæ præsidis Vestæ tutela. In antiquis nummis, VESTA PO. RO. QVIRITIVM. Curtius iv. 13. 'Expetere præsides Persarum imperii Deos debitas a vecordibus pœnas.' Verius tamen videtur, *præses Romana tuerit Vesta esse* scribendum, quomodo 'Lares præstites' apud Nostrum initio Maii mensis. 'Minerva præstes' apud Festum. 'Jupiter præstes' in vetustis apud Gruerum marmoribus p. 22. 1. et 2. ita enim posterior est supplenda; et p. 1065. 2. Heins. Scaliger, incertum an ex Ms. Codice pro *tuerit* legit *retulisse*.—438 *Adytis* ex pr. A. et Læti Cod. reposuit Heins. quo d. putat eleganter quam vnlg. *tectis*.—440 Mor. fl. *proterva pi.*—441 Maz. alter *Atton.* stabant, dem. Quinque libri dimisso erin. Tum P. alter *magistra*.—443 Fr. eum quinque aliis *Percoriat in med.* tres *Præcoriat*. Deinde opt. F. et tres alii *et vita*, *Succ.*—444 Plurimi ex antiquis est

NOTÆ

Adrasti nepos, qui cum Ulysse Palladium Troja surripuisse dicitur.

435 *Res*] Palladium ad Romanos pertinet. Quanquam et aliae urbes sibi vendicarunt.

436 *Assiduo*] Siquidem inextinctus ignis.

437 *Quo tempore*] Anno, scilicet, Urbis 512. Q. Lutatio et A. Manlio Consulibus.

441 *Metellus*] Qui Pontifex Maximus divinitus quasi missus, ut videre est apud Valer. Maximum.

Pignora virginis fatalia tollite palmis :	445
Non ea sunt voto, sed rapienda manu.	
Me miserum ! dubitatis ? ait. Dubitare videbat,	
Et pavidas posito procubuisse genu.	
Haurit aquas : tollensque manus, Ignoscite, dixit,	
Sacra : vir intrabo non adeunda viro.	450
Si scelus est ; in me commissi poena redundet :	
Sit capititis damno Roma soluta mei.	
Dixit, et irrupt : factum Dea rapta probavit ;	
Pontificisque sui munere tuta fuit.	
Nunc bene lucetis sacræ sub Cæsare flammæ :	455
Ignis in Iliacis nunc erit, estque, focis.	
Nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos	
Hoc Duce : nec viva defodietur humo.	
Sic incesta perit : quia quam violavit, in illam	
Conditur : et Tellus Vestaque numen idem est.	460

auxilium. Auferte pignora fatalia manibus virginis : ea non sunt tollenda voto sed manu. Me infelicem ! haeretis ? inquit. Cernebat haerere, atque timidas procubuisse genu flexo. Petit aquas ; atque elevans palmas, Parcite sacra, inquit : mas subivo non tangendu mari. Si flagitium est ; supplicium facti recidat in me ; Roma sit expers damni mei capitis. Dixit, atque irruit : Dea sublata probavit facinus : atque fuit intacta beneficio sui Pontificis. Nunc ignes sacri feliciter splendetis sub Cæsare : nunc flamma erit in aris Iliacis, atque est. Nulla ministra feretur violasse vittas hoc Duce ; neque tegetur terra viva. Ita perit impudica ; quia illa legitur quam inquinavit : atque Terra et Vesta est eadem Dea. Brutus

officium fieri. — 445 Plurimi flammis pro palmis. — 447 Strozze liber adhuc pro ait ; ut τὸ ait subintelligatur. — 450 Maz. Sacr. ait, intrab. — 453 Variant admodum codices : quidam, eripuit, alii, arripuit ; quidam, irripuit ; omnes frustra : irrumpere enim proprium in hac re verbum. lib. II. Trist. 305. ‘Quæcumque irrumpit, quo non sinit ire sacerdos.’ Burm. — 455 In quibusdam sacro pro sacrae. — 457 Ex melioribus Heins. profert temerasse pro vulg. temerare : Sa. temerata, ut sit Græcismus. — 459 Meliores, teste Heins. illam ; ceteri illa. — 460 Heins. legit ut pro et. Plurimi etiam

NOTÆ

450 *Non adeunda*] Vetitus, scilicet, maribus ingressus in Vestæ adyta, ubi Ignis, Palladium, aliaque arcana imperii pignora.

452 *Soluta*] Libera ab omni scelere, atque omni periculo.

453 *Dea*] Atque insuper Senatus, qui præter cetera, ut curru ad curiam

veheretur, rem pretii quantivis, concessit.

455 *Cæsare*] Qui Pontifex Maximus multa beneficia in Vestales contulit, quæ habes apud Sueton.

456 *Iliacis*] Vestæ Iliacæ.

457 *Temerasse*] Impudicitia, scilicet.

458 *Viva defodietur*] Quo supplicio

Tum sibi Callaico Brutus cognomen in hoste
 Fecit, et Hispanam sanguine tinxit humum.
 Scilicet interdum miscentur tristia laetis,
 Ne populum toto pectore festa juvent.

Crassus ad Euphraten Aquilas, natumque, suosque 465
 Perdidit: et leto est ultimus ipse datus.
 Parthe, quid exultas? dixit Dea: signa remittes:
 Quique necem Crassi vindicet, ultor erit.
 At simul auritis violæ demuntur asellis,
 Et Cereris fruges aspera saxa terunt; 470
 Navita puppe sedens, Delphina videbimus, inquit;
 Humida cum pulso nox erit orta die.
 Jam, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui;
 Et vigil Eois Lucifer exit aquis.

tum paravit sibi cognomen in hoste Callaico, et infecti terram Hispanam sanguine. Verum enimvero lugubria nonnunquam miscentur festiis, ne festu juvent populum toto corde. Crassus amisit ad Euphraten Aquilas, et filium, et suos; atque ipse est postremus interfactus. Parthe, quamobrem triumphas? inquit Dea: restitues signa: atque index erit, qui ulciscatur mortem Crassi.—At cum primum violæ deripiuntur asinis auritis, et seabrae molæ frangunt munera Cereris, uanta sedens in puppe dicit, Aspiciemus Delphinum, cum nox uila erit orta, die exacto.—Jam doles, Phryx Tithone, deserì a conjugè; atque Lucifer experritus prodit ex aquis

tau est non agnoscunt.—461 Neapolis liber habet sib. Gallaco; B. in Fr. corr. Galliaco; at a pr. man. Callaico. Dein in ex Ursin. et Zulich. Heins. placet præ vulg. ab.—464 Olim legebatur Nec. juvant. Scaliger volebat Nec p. t. tempore f. juvant; et sic quidem Sa. at meliores, teste Heins. Nec. juvent.—465 Fr. et alii Euphratem.—469 P. et Arund. sim. auratis viol. Tum quidam vett. dementur ascll.—470 Alii sax. terunt.—472 Maz. cum pulsa nox.—473

NOTE

affiebantur Vestales, quæ virginitatem suam prodidissent.

461 *Callaico*] Anno Urbis 618. D. Junius Brutus sexaginta Gallæcorum seu Callaicorum millia, qui Lusitanis auxilio venerant, aspero et difficili bello oppressit; ex quo Callaicus seu Gallæcus dictus.

463 *Scilicet interdum*] Nescio quid mali istud apportabit.

465 *Crassus*] De eo supra.

467 *Dea*] Vesta, cuius festum celebrator.

468 *Ultror*] Ista in Augusti gratiam.

469 *Simul*] Quarto Idus Columella etiam Delphini facit ortum vespertimum.

470 *Saxa*] Molæ, quæ ab asinis versantur.

471 *Delphina*] De quo sidere vides in superioribus.

473 *Phryx*] Trojanus enim Tithon Laomedontius.

474 *Relinqui*] Quia exsurgit Aurora coniux.

474 *Lucifer*] Veneris stella, de qua

Itæ, bonaë matres, (vestrum Matralia festum,)	475
Flavaque Thebanæ reddite liba Deæ.	
Pontibus et magno juncta est celeberrima Circo	
Area, quæ posito de bove nomen habet.	
Hac ibi luce ferunt Matutæ sacra parenti	
Sceptriferas Servî templa dedisse manus.	480
Quæ Dea sit: quare famulas a limine templi	
Arceat, (arcet enim,) libaque tosta petat;	
Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,	
(Si domus illa tua est) dirige navis iter.	
Arserat obsequio Semele Jovis. Accipit Ino	485
Te, puer; et summa sedula nutrit ope.	
Intumuit Juno, rapta quod pellice natum	
Educet: at sanguis ille sororis erat.	

Eois. Concedite, bonaë Matres, (*Matralia vestrum festum*,) atque offerte flava liba Deæ Thebanæ. Area celeberrima, quæ habet cognomen de tauro collocato, est contigua pontibus et magno Circo. Dicunt manus sceptriferas Servi*ū* ibi posuisse delubra hac die matri Matutæ. Doce semitam navis, Bacche, qui habes crines racemiferos coronatos hedera (*si illa domus est tua*), doce inquam, quæ Dea sit; quamobrem prohibeat ancillas a limine adis (*namque prohibet*) et poscat liba tosta. Semele flagravrat obsequio Jovis. Ino accipit te, infans, atque diligens educat maxima ope. Juno irata est, quod alat filium sublata adultera. At ille erat san-

Gottorph. T. *relicta*.—474 Pembroc. P. Fr. et plures alii ex. *equis*.—476 In voc. *Flavaq.* Fr. habet pro var. lect. *Tostaq.*—477 Plurimi *Fontibus* et *magn.* Mox Pet. celeb. *Baccho*.—479 Fr. ubi pro *ibi*: et mox fer. *mutate sacr.*—480 P. et Jun. *Sceptrigeras S.* Deinde duo Mor. *templ.* tulisse man. —482 *Petat* Heins. recepit ex Maz. Zulich. pr. A. opt. Pat. Voss. et duobus aliis pro vulg. *petit*.—483 Maz. Zulich. pr. F. et opt. Pat. *hed. distinete capill.*—484 Be. alta pro *illa*. Deinde in vulg. *dirig. ratis opus*; at in Thuan. *iter pro opus*: Heins. dedit *navis iter* ex Jun. et uno Med.—485 Pr. et Læti liber J. *excipit I.*—486 Mor. *sedula sovit ope*; vel *sedulitate sovet*.—487 Plurimi vett.

NOTÆ

toties, quæ Solis ortum præcedit.

476 *Thebanæ*] Ino enim, quæ et Leucothea Græcis, Romanis Matuta, Cadmi Thebarum regis filia.

477 *Pontibus*] Locum describit, ubi Matutæ templum.

478 *Nomen*] Boarium dicitur.

480 *Servi*] Servium ipsum sextum Romanorum regem.

482 *Arcet enim*] Nisi quod unam ad-

mittit, quam iterum matronæ pugnis cæsam a templi limine ejiciunt.

484 *Illa*] Ex qua Matuta fuit.

Tua] Fuit Ino Bacchi matertera, siquidem Semeles, Bacchi matris, soror.

485 *Obsequio*] Quia eadem Majestate qua ad Junonem, istud ipsa petente Semele, Jupiter accessit, unde et flagravit.

Hinc agitur furiis Athamas, et imagine falsa :

Tuque cadis patria, parve Learche, manu.

490

Moesta Learcheas mater tumulaverat umbras ;

Et dederat miseris omnia justa rogis.

Hæc quoque, funestos ut erat laniata capillos,

Prosilit ; et cunis te, Melicerta, rapit.

Est spatio contracta brevi, freta bina repellit,

495

Unaque pulsatur terra duabus aquis.

Huc venit insanis natum complexa lacertis ;

Et secum e celso mittit in alta jugo.

Excipit illæsos Panope centumque sorores ;

Et placido lapsu per sua regna ferunt.

500

Nondum Leucothee, nondum puer ille Palæmon

Vorticibus densi Thybridis ora tenent.

guis germanæ. Hinc Athamas agitur furiis, et fictis simulacris; tuque, parve Learche, procumbis manu paterna. Tristis mater condiderat umbras Learcheas, et miserat omnia justa tristibus pyris. Hæc etiam provolat ut erat, habens comam funestam discerptam, et aufert te ex cunis, Melicerta. Una terra est coactata in parvum spatium, arect duo maria, et teritur duabus aquis. Huc renit complexa filium furiosis brachiis, atque dejicit secum in profundum ex sublimi vertice. Panope et centum sorores excipiunt incolumes, atque ferunt leni cursu per sua regna. Nondum Leucothea, nondum ille puer Palæmon possident ostiu Thybridis frequentis

raptum pro raptâ; Heins. scribit partum.—489 Et Heins. recepit ex Ursin. Voss. Maz. Zulich. pr. A. Læti libro, et sex aliis pro vulg. sed: alii etiam sub, vel in.—490 Scholiast. Statii Tuque cadens patr. R. et unus Heins. Tu cadis a patr. Dein Fr. pare. Laërte, man.—491 Fr. Mæst. Laærceas; et Leerceas pro var. lect. Mox duo libri mat. turbaverat umbr.—492 Pro omnia Canterus Nov. Lect. i. 8. legit omnia.—495 Scholiast. Statii Theb. vi. 10. spat. concreta brev. pr. A. contacta; Be. constructa; Helm. contacta; Sa. contenta, quod Burm. placet.—498 Olim edebatur Et secum e summo mitt. P. alter Et se de celso mitt. in quatuor V. Et secum excelso; in aliis e celso; vel ex celso.—499 Plurimi Exc. illæsum P. sex illæsam.—500 In Fr. pro lapsu, scribebatur lapsô; corr. lapsos; et pro var. lect. lapsu.—502 Alii Vortic. densis T.—

NOTE

487 *Rapta*] Jovis igne extincta.

491 *Melicerta*] Filium suum alterum furiis quoque acta rapit.

488 *Sanguis*] Cujus lege tenebatur.

495 *Est spatio*] Isthmum Achaicum circumscrifit, unde se cum nato in mare præcipitem dedit Ino.

Ille] Bacchus, scil.

Bina] Ionum atque Ægæum.

489 *Hinc*] Ex eo quod Bacchum Ino educabat; atque ideo Juno ira intumuerat.

499 *Panope*] Nympha maris, Nerei et Doridis filia.

Athamas] Qui Inus maritus, Rex Thebarum.

500 *Regna*] Maria, scil. ubi quoque in Deos mutati Ino et Melicerta.

Falsa] Cum leænæ catulum existimaret.

**Lucus erat : dubium Semelæ Stimulæne vocetur ;
Mænadas Ausonias incoluisse ferunt.**

**Quærit ab his Ino, quæ gens foret. Arcadas esse
Audit; et Evandrum sceptra tenere loci.** 505

**Dissimulata Deam Latias Saturnia Bacchæ
Instimulat fictis insidiosa sonis :**

**O nimium faciles, o toto pectore captæ,
Non vénit hæc nostris hospes amica choris.** 510

Fraude petit ; sacrique parat cognoscere ritum.

Quo possit pœnas pendere, pignus habet.

Vix bene desierat ; complent ululatibus auras

Thyades effusis per sua colla comis :

torticibus. Lucus erat ; incertum appelletur Semelæ an Stimulæ : dicunt Mænadas Ausonias celebrosse. Ino petit ab his, quæ natio esset : accipit esse Arcades, atque Evandrum tractare sceptra loci. Saturnia insidiosa, tecta divinitate, prorocat Bacchæ Latinas falsis vocibus : O nimium credulae, o insipientes tota mente, hæc peregrina non adest favens nostris cætibus. Dolo exquirit ; et instituit cognoscere morem sacri. Habet pignus quo possit exsolvere pœnas. Vix bene absolverat : Thyades implent aërem vociferationibus capillis sparsis per sua colla : atque

503 In Fr. *dub. est Semeles Stimulene voc.* et *Semeles Stimulene* etiam in Excerpt. D. alii *Semeles Stimulesne*, quod Burm. putat ferri posse : plurimi etiam edunt *Semele Stimulene*: Burmanni lectio est ex corr. Heins. qui etiam malit dicatur vel dicatus pro *vocetur*; ubi etiam nonnulli exhibent *vocatur*.—

504 Mor. *M. Ausonidas incol.*—505 Fr. *Archades*. Unus Pat. *Arcadas audit Audit*; ‘venusta repetitione,’ ait Heins.—509 Sa. *o cæco pect.* et tum in nonnullis *captas*; aliquot scripti *ruptæ*.—510 Meliores, teste Heins. *nostris*; certe cum vulg. *vestris*.—512 Sa. cum Fr. et aliis *pæn. solvere*, *pign.*—514 Plurimi

NOTÆ

501 *Nondum Leucotheæ*] Mortalis adhuc Ino, nec Dea facta nomine Leucothea.

Ille] Melicerta, scilicet, qui neque adhuc Palæmon Græcorum, vel Portunus Latinorum.

502 *Ora*] Ostia Tiberina.

503 *Lucus*] De eo vetus memoria in Sexto Rufo, et in hoc antiquo marmore :

DIIS MANIBUS

M. CÆCILIO SP. F. SUO RUFO

SOLIARIO AB LUCO SEMELES, &c.

504 *Mænadas*] Bacchi Sacerdotes Latinas, quæ Orgia celebrabant.

Incoluisse] Ibi sacra celebrabant.

505 *Quæ gens*] Quæ, scil. ea loca teneret.

507 *Saturnia*] Juno, scil. quæ subfeminæ larva latebat.

510 *Hæc*] Ino, scil.

512 *Pignus*] Melicertam, scil. Inus filium.

514 *Thyades*] Mænades, Bacchæ, quæ a θύω sacrificio, impetu feror, sic dictæ.

Injiciuntque manus, puerumque revellere pugnant.	515
Quos ignorat adhuc, invocat illa Deos :	
Dique, Deæque loci, miseræ succurrite matri.	
Clamor Aventini saxa propinqua ferit.	
Appulerat ripæ vaccas Cœtaeus Iberas.	
Audit, et ad vocem concitus urget iter.	520
Herculis adventu, quæ vim modo ferre parabant,	
Turpia fœmineæ terga dedere fugæ.	
Quid petis hinc, (cognorat enim,) matertera Bacchi ?	
An numen quod me, te quoque vexat, ait ?	
Illa docet partim ; partim præsentia nati	525
Continet : et furiis in scelus isse pudet.	
Rumor (ut est velox) agitatis pervolat alis :	
Estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.	
Hospita Carmentis fidos intrasse penates	
Diceris, et longam deposituisse famem.	530

immittunt manus, et certant abripere adolescentem. Illa implorat opem Deorum, quos adhuc non cognoscit; Diique, inquit, virique loci, præbete auxilium infelici matri. Vox concutit rupes vicinas Aventini. Cœtaeus admoverat juvencas Iberas littori. Accipit vocem, et commotus accelerat gradus ad eam. Quæ modo inciperant vim facere vertebrunt terga turpia fuga fœmineæ accessu Herculis. Quid hinc petis, matertera Bacchi? namque agnoverat. An numen quod me torquet, inquit, urget te etiam? Illa refert partim; partim præsentia filii cōerct; atque pudet abreptam fuisse in facinus furiis. Fama, ut est levis, excurrit alis motis: atque nomen tuum, Ino, est crebrum in ore. Advena diceris subiisse fidam domum

scripti *Thyad.* infusis in sua; alii etiam in sua.—515 Revellere Heins, rescripsit ex melioribus pro vulg. avellere. Plurimi etiam tentant pro pugnant.—517 Ex Maz. Heins. dedit Deaq. nam vulg. scribebatur viriq.—518 Pet. et Mor. proxima saxa tenet.—519 Pet. Cœteius heros; alias Tirynthius heros.—520 Fr. voc. certius urg.—523 Pro cognorat Med. agnорат; tres cognorit.—525 Plurimi Ill. dolet part.—527 Heins. malit agitat. provolat al.—528 Fr. freq. nomen semper in or.—529 In Læti Cod. Carmenta.—530 Pet.

NOTÆ

516 *Ignorat*] Peregrina Ino Deos Italos non noverat.

519 *Cœtaeus*] Hercules, qui post fata in Cœta Thessaliae monte combustus est.

Iberas] Geryonis Iberi seu Hispani vaccas in Italianam egisse Herculem sæpius vidimus.

523 *Quid petis*] Verba sunt Herculis ad Inonem.

Matertera] Omnino, siquidem Ino soror Semeles matris Bacchi.

524 *Numen*] Juno, seil. quæ utriusque, Herenli atque Inoni, infesta.

525 *Nati*] Melicertæ, in enjus conspectu de furiis suis solebat verba facere.

528 *Frequens*] Inus fama per Latinum sparsa.

529 *Hospita*] De Inone loquitur.

Liba sua properata manu Tegeæa sacerdos
Traditur in subito cocta dedisse foco.
Nunc quoque liba juvant festis Matralibus illam.
Rustica sedulitas gratior arte fuit.
Nunc, ait, o vates, venientia fata resigna, 535
Qua licet: hospitiis hoc, precor, adde meis.
Parva mora est: cœlum vates ac numina sensit;
Fitque sui toto pectore plena Dei.
Vix illam subito posses cognoscere; tanto
Sanctior, et tanto, quam modo, major erat. 540
Læta canam: gaude, defuncta laboribus, Ino,
Dixit; et huic populo dextera semper ades.
Numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.
In vestris aliud sumite nomen aquis.
Leucothee Graiis, Matuta vocabere nostris. 545
In portus nato jus erit omne tuo.

Carmentis, et sedasse longam famem. Sacerdos Tegeæa creditur obtulisse liba pro- peranter parata sua manu, excocta in foco subitanæo. Nunc etiam libu placent illi festis Matralibus. Diligentia rustica magis placuit arte. Nunc, inquit, o Vates, apcri, quanum conceditur, fata futura; adjice hoc, quaso, meis hospitiis. Exiguum excurrit spatum; vates concipit cœlum ac numina, atque repletur suo Deo per to- tum pectus. Vix posses illam statim cognoscere, tanto erat sanctior, et tanto major quam modo. Cantabo festiva; Læture, inquit, Ino, exantlati laboribus; atque ades semper propitia huic genti. Dea eris maris: mare possidebit etiam filium. Capite aliud nomen in vestris aquis. Appellaberis Leucothea a Græcis, Matuta a nostris. Omne erit jus in portus filio iuo. Sua lingua vocabit Palamonem, quem

deposit. fugam.—531 Fr. *Tegea*.—532-534 *In subito meliores [alii et subito]: et illam pro illa sequenti versu mutata distinctione. lapsus hic est Ne- apolis, qui aliter scribendum contendit. Ursini exemplar et alii nonnulli, gratiior ante, pro arte. Heins.*—535 A. et Læti Cod. *Protinus o rat*.—536 Fr. *Quam licet: Voss. et tres alii Qua libet; et unus Quæ libet: Heins. conj. Quamlibet. Tunc Med. officiis...tuis; et alius off....meis: unus etiam hospitiis ...tuis.*—537 *Sensit Burn. dedit ex P. pro vulg. sumit.*—542 *Plurimi pro- spera pro dextera: Fr. propera semper adest. Pr. V. et Pet. prospera nu- men ades.*—544 *Vestris meliores, teste Heins. ceteri nostris.*—545 Fr. *Leu- cotoë G.*—547 *Quidam legunt Portumnum.*—548 Edd. Gryph. et aliae Este,

NOTÆ

531 *Tegeæa*] Carmentis, a Tegea Resigna] Aperi.
Arcadiæ oppido.
533 *Illam*] Inonem, scil. seu Matu- 537 *Cœlum vates*] Cœlesti afflata
tam Deam. est numine.
535 *Nunc*] Postquam sedata famæs. 538 *Sui*] Apollinis, scil.
Vates] Carnuentim alloquitur. 540 *Sanctior*] Augustior.

Quem nos Portunum, sua lingua Palæmona dicet.

Ite, precor, nostris æquus uterque locis.
Annuerant : promissa fides : posuere labores.

Nomina mutarunt : hic Deus, illa Dea est. 550
Cur vetat ancillas accedere, queritis ? Odit.

Principiumque odii, si sinat ipsa, canam.
Una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum

Sæpe sub amplexus conjugis ire tui.
Improbis hanc Athamas furtim dilexit: ab illa 555

Comperit agricolis semina tosta dari.
Ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit.

Hoc est cur odio sit tibi serva manus.
Non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret :

Ipsa parum felix visa fuisse parens. 560
Alterius prolem melius mandabitis illi :

Utilior Baccho quam fuit ipsa suis.
Hanc tibi, Quo properas, memorant dixisse, Rutili ?

Luce mea Marso Consul ab hoste cades.

nos Portunum. Ite, oro, uterque favens nostris sedibus. Assensum præbuerant : fides data : destiterunt a laboribus. Mutarunt nomina : hic est Deus, illa Dea. Petitis quamobrem prohibeat famulas adesse ? Odio habet : atque, si ipsa patitur, dicam causam odii. Cadmei, una tuarum famularum, consuevit sape venire sub amplexus tui mariti. Scelerus Athamas hanc secreto amat ; intellexit ab illa semina cocta tradi colonis. Ipsa quidem diffittetur : verum rumor admisit. Hoc est quamobrem serva manus sit tibi odio. Genitrix tamen pia ne hanc invocet pro sua sobole : ipsa visa mater parum beata. Felicius commendabitis illi stirpem alterius. Ipsa fuit melior Baccho quam suis. Dicunt hanc tibi dixisse, Rutili, Quo festinas ? Procumbes ab hoste Marso, Consul, die mea. Eventus additus

prec. Deinde pro locis Heins. conj. fociis.—549 Annuerant tres libri : vulg. Annuerat. Tum unus Pat. prom. fide : Heins. malit Annuerant promissa fide ; vel Affuerat promissa fides.—551 Fr. Cur vetat ancill. —552 Fr. si sinit illa ; plurimi etiam cum vulg. illa : at meliores, teste Heins. ipsa.—553 Cadmei Heins. rerepit ex Cod. Læti pro vulg. Cadmea.—555 Mor. A. furto dilex. —557 Mor. unus quid. se scisse neg. —558 Fr. eum duobus libris sit sibi serr. —561 Læti Cod. Ursin. et duo alii mandub. inquam : pr. A. et Jun. inquit. 'Videtur aliquid latere.' Heins.—562 Pro ipsa plurimi illa.—563 Pro Quo properas, omnes fere scripti proposito, nisi quod quidam præ-

NOTÆ

547 <i>Sua</i>] Græca, scil.	556 <i>Dari</i>] Inus jussu : ut ex superioribus intelleximus.
553 <i>Cadmei</i>] Ino Cadmi filia.	557 <i>Ipsa</i>] Ino.
555 <i>Illa</i>] Ancilla, scilic. quam Antiphoram dictam volunt.	560 <i>Parum</i>] Quia alterum filium a

Exitus accessit verbis : flumenque Tolenum	565
<i>Purpureo mixtis sanguine fluxit aquis.</i>	
Proximus annus erat : Pallantide cæsus eadem	
<i>Didius hostiles ingeminavit opes.</i>	
Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque, locusque.	
<i>Sed superinjectis quis latet æde togis ?</i>	570
Servius est : hoc constat enim : sed causa latendi	
<i>Discrepat ; et dubium me quoque mentis habet.</i>	
Dum Dea furtivos timide profitetur amores,	
<i>Cœlestemque homini concubuisse pudet ;</i>	

dictis: atque annis Telonus fluxit aquis mistis crurore purpureo. Sequens annus venerat: Didius noctutus eadem die auxit vires hostiles. Fortuna, dies eadem, atque auctor, et sedes sunt tibi. Verum quis tegitur in tuo templo, vestibus superstratis? Servius est: istud enim certum est: verum ratio latendi dissidet, et tenet me etiam incertum animi. Dum Dea cunctanter agnoscit secretos amores, et pudet

posito. Deinde Fr. habet Ruelli.—565 Tolenum ex emend. Heins. pro vnlg. Toleni: alii Toloni vel Telonum.—566 Purpureo est ex altero Bonon. alii Purpurcum. Deinde Fr. sang. fulcit uq.—567 Neapolis malebat. Annus erat decimus: P. Et Excerpt. D. et quatuor Codd. P. vinctus ead.—568 Pro Didius Maz. et Voss. Vidius; in altero A. pro divers. lect. Tullius; Erfurt. Dilius: Heins. conj. Julius, et Burm. Porcius.—569 Fr. actorg. locusq.—570 Pr. Med. Sed superinjectis; et pr. Bonon. super ingestis. Tam Fr. (quid pro var. lect.)...iste tog. quatuor etiam alii quid...iste: multi quoque vett. quis...iste.—571 In quibusdam libris legitur et distinguitur Serv. est, et constat enim, sed, &c.—573 Sex libri scripti exhibent Dum;

NOTÆ

patre occisum vidit, cum altero ipsa in mare se præcipitem dedit.

561 *Alterius]* Liberos fratrum aut sororum.

563 *Hanc]* Matutam, scilic. Fabulam inceptat.

Rutili] Hic P. Rutilius Lupus Consul anno ab Urbe 663.

564 *Mars]* Miratur clariss. Neapolis quamobrem Marsorum potius quam Lucanorum aut aliorum socio-rum qui adversus Romanam insurrexerunt meminerit. Rationem habet Cicero, qui sociale bellum Marsiensem quoque dici ait, quod Marti primum arma subnissent.

565 *Tolenum]* Hic Telonus aut Tolenus fluvis Marsorum, quem haud procul a Liri fuisse, aut in eum con-

fluxisse ex eo conjicias, quod ad hunc Rutilium cum 8. millibus Romanorum captum nonnulli scripserint.

567 *Pallantide eadem]* Eadem Aurora. Eodem die.

568 *Didius]* Neque clariss. viri Neapolis atque Heinsius sese hinc expediunt; neque ipse quod certum sit huc possim adducere.

569 *Fortuna]* Coguomine Virilis, cui Servius Tullius delubrum in foro boario posuit.

570 *Superinjectis]* In Fortune templo Servii Tullii ligneum simulacrum fuit velato toga capite, causis quas mox subjicit Naso.

571 *Servius]* Romanorum rex sextus.

573 *Dea]* Fortuna, scil.

(Arsit enim magna correpta cupidine Regis, 575
 Cæaque in hoc uno non fuit illa viro;)
 Nocte domum parva solita est intrare fenestra :
 Unde Fenestellæ nomina porta tenet.
 Nunc pudet, et vultus velamine celat amatos :
 Oraque sunt multa regia tecta toga. 580
 An magis est verum, post Tulli funera plebem
 Confusam placidi morte suisse ducis ?
 Nec modus ullus erat: crescebat imagine luctus ;
 Donec eam positis oculucre togis.
 Tertia causa mihi spatio majore canenda est: 585
 Nos tamen adductos intus agemus equos.
 Tullia, conjugio, sceleris mercede, peracto,
 His solita est dictis exstimulare virum :

Divam conseruisse latus mortali: (namque incensa est, mota magno desiderio Regis, atque illa non fuit cæca in illo solo viro:) consuevit ingredi domum nocte per exiguum fenestram; ex quo porta habet nomine Fenestella. Nunc pudet, et tegit faciem dilectam velamine, vultusque regii sunt conditi multa teste. An certius est, populum turbatum suisse obitu lenis regis post fatu Tullii? Neque ullus modus erat: dolor augebatur per simulacrum ejus, donec illud condidicrunt vestibus superstratis. Tertia ratio proferenda est a me majore area: nos tamen agitabimus equos impulsos intus. Tullia, conjugio præmio facinoris absoluto, solita est urgere muri-

alii cum vulg. *Tum.*—575 Pro magna plurimi magno; quatuor magni. *Tum* Thuan. corr. libidine *R.*—576 In Fr. *hoc solo non erat ill.*—578 *Fenestellæ* ex melioribus: at Voss. et tres alii *fenestratae*; alii *fenestratis*, *fenestrile*, *fenestræ*, &c.—579 In voc. *Nunc pudet*, Fr. pro var. lect. dat *Ne pudcat*.—584 Eum ex melioribus Heins. recepit pro vulg. *cum*; Fr. *cum*. Quidam *Donec compositis*; Be. *Compositis concaluere*, et Voss. pro var. lect. *evoluere*. Heins. libenter legeret *Donec eam appositis involucre togis*.—585 Fr. *deest est*.—586 Pembroe. admissos pro adductos. Læti Cod. et pr. A. *Et non adductos inter*; duo alii etiam *inter*; alius *agamus*.—587 Libri castigatores *peracto*; ceteri parato.—

NOTE

575 *Arsit*] Sic vulgo creditum, ex eo forte, quod illi regi maxime favit fortuna.

576 *Non fuit*] Fortuna quæ cæca ideo dicitur, quod merentes deprivat, indignos extollat, in Tullio non fuit cæca, quæ usque bene merenti propitia fuit.

582 *Confusam*] Turbatam nimio morore.

583 *Imagine*] Servii viso simulacro.

586 *Intus*] Ut minori gyro currant. Metaph. a Circo, qua, uteumque pluribus, quam fieri possit tamen brevissime acturum Nasonem, intelligitur.

587 *Tullia*] Servii Tullii scelestissima filia.

Conjugio] Quo moribus simili Tarquinio Superbo Tullia juncta est.

Quid juvat esse pares, te nostræ cæde sororis,
 Meque tui fratri, si pia vita placet? 590

Vivere debuerant et vir meus, et tua conjux,
 Si nullum ausuri majus eramus opus.

Et caput et regnum facio dotale parentis.
 Si vir es, i, dictas exige dotis opes.

Regia res scelus est. Socero cape regna necato: 595
 Et nostras patrio sanguine tinge manus.

Talibus instinctus solio privatus in alto
 Sederat. Attonitum vulgus ad arma ruit.

Hinc crux, hinc cædes: infirmaque vincitur ætas.

Sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600

Ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, cæsus
 Concidit in dura sanguinolentus humo.

tum his verbis: Quid interest esse æquales, te nece nostræ germanæ, megeu tui fratris, si ritu proba grata est? Si nullum majus facinus eramus incepturi, maritus meus, et tua uxor, debuerant vivere. Facio caput et regnum patris mei dotem. Si fortis es, ito, repete opes dotis. Facinus est res regia. Invade imperium socero mactato: et infice nostras manus sanguine patrio. Excitat hujusmodi dictis privatus sederat in excelso solio: plebs trepida fertur in arma. Hinc crux, hinc strages; atque ætas debilis superatur. Superbus gener obtinet sceptra sublata socero suo. Ipse mactatus sub Esquiliis, ubi sua basilica erat, cecidit san-

588 Duo libri dict. solicitasse vir. et unus solicitare.—590 Vota placent ali: prima editio et duo scripti, pia jura; quod arridet. Met. viii. ‘Mens ubi materna est, ubi sunt pia jura parentum?’ sic et ibi recte pro vota libri meliores. Heins. Ita edidit Gryphius.—593 Plurimi cum vulg. habent regn. factum est dot. sic et Fr. nisi quod est omittitur. ‘Facito Ursini et quinque alii: opt. Patav. fatio: prim. Ambros. facis est: Mazar. Zulich. multique alii, facio, quod placet: unus, facius: alius, faciam. Puto, Sit caput, ut regnum, faxo dot. vel. Stet capite, ut regno, pactum dot. vel. En caput, ut regnum, facio dot. ut apud Horat. ‘propria hæc mihi munera faxis.’ Heins.—594 In vulgatis erat es, in dictas erige dot. ex Cod. Strozze Heins. corrigit i, dictas exige: plurimi etiam alii Codd. exige. Be. exige matris op.—597 Alii Tal. instructus sol.—599. Vulg. cru. et cæd. rō hinc est ex Voss. Arund. et aliis.—601 Pr. V. et Pat. E, suberat sua reg.—602 In duram humum Sarravii: Occidit in dura unus Moreti; Conditur in dura uuuus Petavii; sed omnes pro variis lectionibus: sed Maz.

NOTÆ

589 *Cæde*] Vencno uterque sublati dicuntur.

593 *Dotale*] Quod in dotem cedat.

595 *Regia res*] Dictum impium: verum quod hodie multis facit reges.

597 *Instinctus*] Muliebribus furiis instinctum Tarquinium scripsit Li-

vius, apud quem eadem prope quæ hic legas, paulo tamen fusius.

599 *Infirma*] Servii.

600 *Sceptra*] Regnum quod rapere maluit quam expectare.

601 *Sub Esquiliis*] In vico Cyprio, ubi ab innuissis percussoribus inter-

Filia, carpento patrios initura penates,	
Ibat per medias alta feroxque vias.	
Corpus ut aspexit, lacrymis auriga profusis	605
Restitit. Hunc tali corripit illa sono :	
Vadis? an expectas pretium pietatis amarum?	
Duc, inquam, invitatis ipsa per ora rotas.	
Certa fides facti: dictus Seeleratus ab illa	
Vicus, et aeterna res ea pressa nota.	610
Post tamen hoc ausa est templum, monumenta parentis,	
' Tangere : mira quidem, sed tamen acta loquar.	
Signum erat in solio residens sub imagine Tulli :	
Dicitur hoc oculis opposuisse manum.	
Et vox audita est, Vultus abscondite nostros,	615
Ne natæ videant ora nefanda meæ.	
Veste data tegitur: vetat hanc Fortuna moveri :	
Et sic e templo est ipsa locuta suo :	
Ore revelato qua primum luce patebit	
Servius, hæc positi prima pudoris erit.	620

guine infectus in terra aspera. Nata ingressura domum paternam rehabetur
pilento per medias vias sublimis atque superbiens. Auriga cum vidi corpus re-
stitit lacrymis sparsis: illa dannat hunc hujusmodi voce: Isne? an expectas durum
mercedem pietatis? Dicito, inquam, rotus nolentes per ipsos cultus. Fides facinoris
indubitate: via dicta Sclesta ab illa; et factum illud signatur nota indelebilis. Non
tamen rerita est post hoc intrare aedem sui patris: dicam quidem stupenda, sed tamen
facta. Imago vultu Tullii erat posita in solio: ea dicitur obiecisse manum oculis.
Atque vox auditu est. Tegite faciem nostram, ne aspiciat vultus nefarios meæ filia.
Occulitur toga oblata: Fortuna prohibet hanc tolli: atque ipsa ita locuta est ex
delubro suo: Qua die Scerius primum apparebit vultu nudato, hac erit prima vere-

a manu prima. *Burm. Sec.*—607 Be. an aspectus pret. Mox nonnulli vett. pict. iniquum; *Lati Cod. amarae*.—609 In multis facti est, dict. alter P. factis: *Burm. Sec.* malebat *Certa fides*, facto d. S. ab illo V.—610 Fr. not. est.—611 *Hoc meliores*, teste *Hems.* alii hac.—612 Ursin. Arund. multique alii act. loquar; pr. A. et *Lati Codex canum*.—615 Maz. et duo alii abscond. restros.—617 Sa. *F. rideri*.—618 *Pto ipsa* multi scripti et Edd. quædam illa; pr. V.

NOTE

fectus est, cum se domini, quam in Esquilis habuit, semianimis reciparet.

611 *Templum] Fortunæ templum a
Solvio consecratum.*

693 *Fifial Tullia* scil.

620 *Positi*] Ut neque Romanos
tanti scelebris pudere credatur.

609 *Certa fides]* Tullia, ut habet
Florus, super crucifixum patrem, vecta

Parcite, matronæ, vetitas attingere vestes:
 Solenni satis est voce movere preces:
 Sitque caput semper Romano tectus amictu,
 Qui Rex in nostra septimus Urbe fuit.
 Arserat hoc templum: signo tamen ille pepercit 625
 Ignis: opem nato Mulciber ipse tulit.
 Namque pater Tulli Vulcanus, Ocresia mater,
 Præsignis facie, Corniculana fuit.
 Hanc secum Tanaquil, sacris de more paratis,
 Jussit in ornatum fundere vina focum. 630
 Hic inter cineres obscoeni forma virilis
 Aut fuit, aut visa est: sed fuit illa magis.
 Jussa loco captiva fovet. Conceptus ab illa
 Servius a cœlo semina gentis habet.

cundiae proteriae. Nolite, matronæ, tangere amictus interdictos: satis est precari verbis solennibus: atque caput regis, qui fuit septimus in nostra Urbe, sit semper relatum teste. Hæc ades deflagraverat: tunen illa flamma pepercit simulacrum: ipse Vulcanus præbuit auxilium filio. Namque ille genitor Tullii, Ocresia Corniculana fuit mater pulcherrima. Tanaquil, sacris alornatibus pro consuetudine, jussit hanc spargere secum vina in focum decoratum. Hic figura pudendi virilis aut fuit, aut visa est inter farillas: verum illa potius fuit. Ancilla monita fovet in foco: Servius ortus ex illa habet primordia generis a cœlo. Pater fecit indicia, tum cum

Vesta. Maz. ipsa notata suo.—620 Sa. et alias pos. plena pud.—622 Solenni Heins. dedit ex melioribus; scil. voce: aliis solennes, scil. preces.—624 In uno Mor. et uno F. erat R. Romana sextus in urb. plurimi etiam aliis sextus in urb. duo semper in urb.—625 A. et duo tam. ipse peperc.—627 Ocresia suadet Heins. in vulg. Ocrizia; nonnulli vett. Cresia, vel Cressia: Fr. Eressia. —628 Maz. et Zulich. Præsigni faciem: Heins. volebat Præsignis faciem.—629 Paratus Heins. dedit ex altero Bonon. et uno F. pro vulg. peractis: unus etiam Mor. litatis.—631 Pr. V. cin. ornati f. virilis; et Pat. ornatius: in F. obscoeni f. Priapi; ‘omnies frustra.’ Burm.—633 In voc. Jussa pro var. lect. Fr. Fessa: et sic cum plurimis aliis et vulg. locum exhibet: Jussa foco c.

NOTÆ

621 *Vetitas*] Eas, scil. quæ Servii vultus tegunt.

624 *Septimus*] Sextum potius dixeris: verum T. Tatium, qui cum Romulo regnavit, regibus annumerat Naso.

626 *Opem*] Quia a Mulcibero seu Vulcano aut igne nullam labem sentit Tullii effigies lignea.

627 *Vulcanus*] Ita suadet fabula ab Delph. et Var. Clas.

Historicis etiam relata: vere autem vir quidam fuit princeps in Corniculi expugnatione occisus.

628 *Corniculana*] Corniculo Latinorum oppido oriunda.

629 *Tanaquil*] Regina, Tarquinii Prisci conjux.

630 *Focum*] Aram.

633 *Jussa*] A Regina.

634 *Cælo*] Atque adeo Vulcano.

Ovid.

6 Y

Signa dedit genitor, tum cum caput igne corusco

635

Contigit, inque coma flanimeus arsit apex.

Te quoque magnifica, Concordia, dedicat æde

Livia, quam caro præstítit illa viro.

Disce tamen, veniens atas, ubi Livia nunc est

Porticus, immensæ tecta fuisse domus.

640

Urbis opus domus una fuit: spatiumpque tenebat

Quo brevins muris oppida multa tenent.

Hæc æquata solo est, nullo sub crimine regni,

Sed quia luxuria visa nocere sua.

Sustinuit tantas operum subvertere moles,

645

Totque suas hæres perdere Cæsar opes.

Iambit caput flamma splendida, atque apex igneus flagravit in capillis. Livia, consecrat te ctiam splendido templo, Concordia, quam illa forit cum dilecto marito. Ceterorum intelligas, atas futura, tecta fuisse domus rastissime ubi porticus Livia nunc est. Una domus fuit opus unius Urbis; atque complectebatur locum, quo multæ urbes occupant angustiorem manibus. Hæc excisa est funditus, sub nullo crimine regni, sed quia visa obesse suo splendore. Cæsar potuit delere tantas moles adificiorum, atque hæres amittere tot suas divitias. Censura eo modo excretetur, atque

sedet: concept. ‘Foret ex duobus F. et nno suo recte recepit Heins. sed qnid notat forere foco? nimirum ad ignem calefacere. At hoc minime fecit Oresia; sed membrum illud virile inseruisse suo genitali Arnobius dicit: vid. Salmas. Exercit. Plin. pag. 46. Quare legendum cum Regio, Moreti, et quatuor aliis scriptis, jussa loco captiraforet; locus enim est pars illa quæ fœminæ sexum indicat; obsceneum muliebre. Ita Art. III. 799. ‘Infelix, cui torpet hebes locus ille, puella.’ Inde loca muliebria passim Medicis dicuntur. Vid. Eghard. et alios ad Petron. cap. 79. qui tamen in Petonio explicando errant.’ Burm.—635 Fr. tunc pro tum.—636 Comu meiores, teste Heins. ceteri comis: quinque libri comas. Mox plurimi vett. exit pro arsit; ubi et Sa. dat hæsit pro var. leet.—638 Maz. quam claro præst. Ursin. et unus Pat. primo; Erfurt. sacra.—640 Ex melioribus Heins. dedit fuisse; alii cum vulg. suere.—642 P. Quo brevibus mur. Tum Pet. oppid. lata ten.—643 P. null. discriminé regn. Heins. conjecterat nullius crimine regn. Nil mutandum censet Burm.—644 Fr. sua est.—645 P. alter Instituit tant.—

NOTÆ

635 *Ignæ*] Clarum fore Tullium visa circa caput flammæ promiserat, inquit Florus. Paria de Ascanio suo fixxit Maro.

637 *Quoque*] Eodein 4. Idus Junias templum Concordiae dedicatum, de quo iam supra.

638 *Quam*] Summa enim concordia cum Augusto dicitur vixisse.

639 *Litia*] Cui a Livia Augusti

conjugæ datum nomen.

640 *Immensa*] Hanc superbam domum Augusto legaverat Pollio, ut auctor est Dio.

643 *Nullo sub*] Non quod harum aedium dominus affectati regni argueretur. Valerius quidem Publicola, ne specie arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit.

646 *Hæres*] Hæreditario jure ad

Sic agitur censura, et sic exempla parantur;
 Cum vindex, alios quod monet, ipse facit.
 Nulla nota est veniente die, quam ducere possis.
 Idibus invicto sunt data templa Jovi. 650
 Et jam Quinquatus jubeor narrare minores.
 Nunc ades o cœptis, flava Minerva, meis,
 Cur vagus incedit tota tibicen in Urbe?
 Quid sibi personæ, quid stola longa, volunt?
 Sic ego: sic posita Tritonia cuspide dixit. 655
 Pace velim doctæ verba referre Deæ.
 Temporibus veterum tibicinis usus avorum
 Magnus, et in magno semper honore fuit.
 Cantabat fanis, cantabat tibia ludis:
 Cantabat moëstis tibia funeribus. 660

ita exempla proponuntur, cum assertor ipse præstat quod jubet alios. Nulla est nota quam possis facere die sequenti. Idibus templa sunt posita Jovi invicto. Atque nunc teneor reserue Quinquatus minores: flava Pallas, o nunc fare meis conatibus, Quonobrem tibicen errans ambulat per totam Urbem? Quid significant Personæ, quid stola promissa? Ita ego: Tritonia sic respondit mucrone terre infixo. Vellim memorare dicta doctæ Deæ pace ejus. Aetate Majorum usus multus fuit tibicinis, atque semper in magna laude. Tibia canebat in templis, canebat in ludis,

. 648 *Vindex* Heins. recepit ex Voss. pr. F. Maz. Zulich. et nonnullis aliis pro vulg. *judex*.—649 *Pro ducere* Thuan. *discere*; Fr. *dicere*. In Zulich. et Maz. erat *dicere possim*.—651 *Alii Quinquates*.—654 *Stola* recepit Heins. ex Zulich. Maz. opt. Pat. Voss. et duobus F. pro vulg. *toga*.—655 Fr. *Titonida*.—656 Sic rescripsit Heins. ex uno V. vulg. legebatur *Possim utinam doctæ verb. r. D. Heins. etiam conj. Posse velim*. Tum pro doctæ plurimi vett.

NOTÆ

Augustum pervenisse Pollionis domum diximus.

647 *Censura*] Præfectura morum cum Censoria potestate Augusto fuerat decreta: adeoque, ne luxuria ansam cuiquam præberet, amplissimam sibi legatam domum diruit.

649 *Nota*] Titulus fastorum, quo Fasti signentur.

650 *Invicto*] Pro epithetone an cognomine positum sit istud nomen non liquet, adeo rara aut nulla hujus templi memoria.

651 *Minores*] ‘ Minuscule Quinquatus appellabantur Idus Juniae;

quod is dies festus erat tibicinum, qui Minervam colebant.’ Verba sunt Festi.

654 *Personæ*] Personati enim indebant tibicines, ne temulentia suæ, de qua postea, illos puderet.

Stola] Vestis muliebris apud Romanos, qua et viri utebantur in aliis gentibus, tibicinibus atque citharœdis præsertim in usu.

655 *Tritonia*] Pallas, cui a Tritone palude, ubi educata, illud nomen.

Cuspide] Hasta.

659 *Fanis*] Templis: atque adeo festis diebus.

Dulcis erat mercede labor: tempusque secutum,

Quod subito Graiae frangeret artis opus.

Adde quod Ædilis, pompam qui funeris irent,

Artifices solos jusserat esse decem.

Exilio mutant Urbem, Tiburque recedunt:

665

(Exilium quodam tempore Tibur erat:)

Quæritur in scena cava tibia; quæritur aris:

Dicit supremos nænia nulla toros.

Servierat quidam, quantolibet ordine dignus,

Tibure: sed longo tempore liber erat.

670

tibia adhibebatur tristibus exequiis. Labor erat suavis præmio; atque tempus ortum, quod repente minueret opus artis Gracæ. Adde quod Ædilis imperaverat solos esse decem tibicines, qui præcederent pompam funereum. Mutant Urbem exilio, atque concedunt Tibur: Tibur quodam tempore exilium erat: cava tibia expetitur in theatro; desideratur ad altaria; nulla nænia præit ultimis agminibus. Quidam dignus quantolibet ordine servierat Tibure; rerum manumissus erat a longo

pactæ; Pembroc. placitæ; et Mor. castæ.—661 Fr. secur. est.—662 Grajæ optimus Patav. prim. Farnes. Mazar. Arund. aliquie nonnulli; et recte; quod ex stolæ usu præter morem Romanum liquet: de quo supra: [Not. Var. ceteri gratæ.] Art. opus [pro opes] etiam Ursini, optimus Patavinus et quatnor alii: sic lib. i. 268. ‘Ipse meæ movi callidus artis opus:’ ubi male opem substituunt libri quidam. Heins.—663. 664 Gothofr. ad Legg. XII. Tabul. ita emendat: *Adde, quod edictis, pompa qui funeris irent, Artifices solos jus erat esse decem.* Improbat haec Burm. ideo, quod ‘edicti’ nomen nonquam legibus duodecim Tabul. tribuitur. *Pompam pro vulg. pompa dedit Heins. ex Ursin. et Strozze Codd.* ut simile sit illi ‘exequias ire.’ Ipse et suadet pompa, ut ipsi tibicines intelligentur.—667 Alii legunt in cæna car. —668 Bonon. *Ducis supr.* Unus V. *Dicit funereos nan.* Multi etiam vett.

NOTÆ

661 *Mercede*] Iis qui in sacris præcierent jus erat in æde vesci.

Tempus] Non tempus, sed quod fecerunt Censores Appius Claudius et C. Plautius, anno ab Urbe 413. qui in æde Jovis vesci tibicines prohibuerunt.

663 Ædilis] Appius Claudius, qui antea per Ædilitatis suæ tempus, damnoso quodam edicto, quo funebres suntus coarctavit, statuitque ne quis plures quam decem ex tibicibus in exequiis adhiberet, eos valde irritavit.

665 *Exilio*] Pulti non fuerunt; sed ipsi irati Tibur se contulerunt.

666 *Exilium*] Pro se istud dixit Naso, qui tam longe actus, cum olim Tibur, suburbanum prope oppidum, exilium esset.

667 *Quæritur*] Nulla fuit tibia in theatris atque ludis, quia tibicines abierant.

Nania] Carmen, quod in funere laudandi causa ad tibiam cantaretur, nullum erat.

669 *Serricrat*] In eo est Naso, ut, quomodo restituint fuerint tibicines, enarrat. Sed aliter paulo habet Livius, qui per Legatos Tibure renissos scripsit.

Rure dapes parat ille suo ; turbamque canoram
 Convocat. Ad festas convenit illa dapes.
 Nox erat ; et vinis oculique animique natabant :
 Cum præcomposito nuntius ore venit.
 Atque ita, Quid cessas convivia solvere ? dixit : 675
 Auctor vindictæ jam venit, ecce, tuæ.
 Nec mora ; convivæ valido titubantia vino
 Membra movent : dubii stantque labantque pedes.
 At dominus, Discedite, ait. Plaustroque morantes
 Sustulit. In plaustro sirpea lata fuit. 680
 Alliciunt somnos tempus, motusque, merumque ;
 Potaque se Tibur turba redire putat.

tempore. Ille adornat epulas rure suo, et invitat agmen sonorum: illud coit ad epulas festas. Nox erat; atque oculi et animi immersi erant mero, cum nuntius accedit verbis præstitutis: atque ita, Quamobrem, inquit, hares, neque mittis convivia? ecce auctor vindictæ tuæ jam adest. Et sine spatio, conviræ agitant artus suos labantes generoso mero: pedes incerti stant atque titubant. At dominus, Abite, inquit; atque imposuit restitantes vehiculo: sirpea lata fuit in vehiculo. Mora, et agitatio, et vinum conciliant soporem: atque agmen ebrium credit se reverti Tibur.

>null. choros.—669 Plurimi *Servus erat quid*.—672 *Convocat unus Medicens*; unde Heins. faciebat *Convolat*, quod egregie aviditatem Tibicinum, qui genio libentissime indulgent, ostendit. Hinc et adagio notati ‘ Tibicinam vitam vivere.’ Sic supra ‘ convolat omnis Turba.’ Burm.—675 *Convivia* Heins. reponuit ex Ursin. Maz. Zulich. Læti Cod. opt. Pat. et sex aliis pro vulg. *convivas*.—676 Duo scripti et Ed. Gryph. *Victor vindict.* Alii etiam nam pro *jam*: et mox ex melioribus ecce Heins. dedit; vulg. *ille*.—680 *Sirpea lata* habent tres antiqui; duo, *sirpea nata*; multi, *scirpea nata*; Thuani, *natta*: Gryphianæ editionis margo, *scirpea larva*. Scaliger et Muretus *matta* coniiciunt: ut Læti codex et unus Vatic. Salmasius ad Solinum et Historiam Augustam, et qui Salmasiit scirnia compilavit, Neapolis, *sirpea lata*; ut *sirpea* sit substantivum: quod nescio an alibi occurrat. Certe vox *mattæ* non est in usu Latinis, nisi scriptoribus posteriorum temporum. Plutarchus ἀμάξας δέρρεστο κύκλῳ περικαλυπτομένας vocat, qui in omnibus fere hujus historiæ cum Nasone consentit: quare fuit cum *Scorteæ* legendum putarem: opinor tamen nunc a Nasonis manu esse, *scirpea strata fuit*: quid sit *scirpea* Varro docebit. Heins. Sed vid. Not. Var.—681 P. *Allicuit somn.*—682 Plurimi scripti cum Fr. To-

NOTÆ

671 *Turbamque canoram*] Tibicinae misit, et liberum fecit.
 Romanos, scilicet.

673 *Vinis*] Scilicet illud genus vini Virga, qua supra caput a Prætore imposta servi manumittebantur, pro libertate ipsa hic posita est.

674 *Præcomposito*] Verbis fietis.

675 *Quid cessas*] Verba sunt nuntii ad libertum, qui festum diem agebat.

676 *Auctor vindictæ*] Qui te manu-

679 *Dominus*] Libertus, scil. seu ille potius a quo manumissus fuerat.

680 *Sirpea*] Tegeticula ergo qua-

Jamque per Esquilias Romanam intraverat urbem ;
Et mane in medio plaustra fuere Foro.

Plautius, ut possent specie numeroque Senatum

685

Fallere, personis imperat ora tegi.

Admiseretque alios : et, ut hunc tibicina cœtum

Augeat, in longis vestibus ire jubet.

Sic reduces bene posse tegi : ne forte notentur

Contra collegæ jussa redisse sui.

690

Res placuit : cultuque novo libet Idibus uti ;

Et canere ad veteres verba jocosa modos.

Hæc ubi perdocuit, Superest mihi discere, dixi,

Cur sit Quinquatrus illa vocata dies.

Martius, inquit, agit tali mea nomine festa :

695

Estque sub inventis hæc quoque turba meis.

Jamque subierat Urbem Romanam per Esquilias ; et mane vehicula fuerunt in medio foro. Plautius, ut possent imponere Senatum specie et numero, jubet rultus occuli larris ; atque admiseret alios : et, ut tibicina argeat hunc turbam, imperat procedere in promissis vestibus. Arbitratus est reduces posse sic tegi commode ; ne forte videantur rediisse contra jussa collegæ sui. Res fuit accepta : atque placet uti ornato novo Idibus ; et cantare verba jocosa ad modos antiquos. Postquam ista perdocuit, Restat mihi discere, inquam, quamobrem illa dies sit appellata Quinquatrus. Martius, ait, habet festa meu hujusmodi nomine : atque hic cætus est etiam

taque se T. alter Pet. et Maz. Lætaque. Unus etiam liber red. putant.—685 Plautius est e conj. Pighii, probata etiam ab Heins. Olim edebatur Claudio ; Codd. nonnulli Callidus, aut Caulius. Num alii ut possit spec. ubi Burm. conj. possint. Sed Pighius vulg. posset in possent mutavit ; et pro Senatum suadet Sanatum. Ursini tamen Cod. pr. Med. et quatuor alii Senatus ; et Maz. Zulich. opt. Pat. pr. Fr. et Arund. paratus : P. Deorum exhibet, ut personati Deorum figuram gesserint.—686 P. ora tegant.—688 Ire ex Gryph. et duobus vett. reposuit Heins. pro vulg. esse.—689 Unus Heins. Sic reducem ben. ut cœtum intelligat. Alius fort. putentur.—690 Redisse meliores, teste Heins. ceteri redire.—691 Libet ex Hamburg. vel iuvat ex O. et uno V. placet Heins. præ vulg. licet : alius V. placet.—693 Mor. ub. monstrarit, S. Mox P. et sex alii mih. dicere, dix.—694 Fr. Quinquatris illa vocanda di.—695 Multi habet pro agit ; et Be. habes ; quidam ait. Pat. habet tali

NOTÆ

dam aut cratè septa atque tecta fuit
carruca. La charrette étoit couverte de
quelque natte.

683 *Esquilias*] Portam Esquilinam,
quam et Tiburtinam vocaverunt.

685 *Plautius*] Qui quidem dedisse
videtur operam, ut tibicines, quos
non semel collega Appius Claudius

offenderat, levatis gravaminibus, in
integrum restituerentur.

686 *Personis*] *De masques.*

687 *Tibicina*] Mulier tibia canens,
qua hic sola pro multis ponitur.

688 *Longis*] Stolis, viris atque mu-
lieribus pariter in usu.

690 *Collega*] Appii Claudii. Cre-

Prima terebrato per rara foramina buxo,
Ut daret effeci tibia longa sonos.
Vox placuit: liquidis faciem referentibus undis
Vidi virgineas intumuisse genas. 700
Ars mihi non tanti est; valeas, mea tibia, dixit.
Excipit abjectam cespite ripa suo.
Inventam Satyrus primum miratur: at usum
Nescit, et inflatam sentit habere sonum.
Et modo dimittit digitis, modo concipit auras: 705
Jamque inter Nymphas arte superbus erat.
Provocat et Phoebum. Phœbo superante pependit:
Cæsa recesserunt a cute membra sua.

sub meis inventis. Prima effeci ut tibia longa ederet voces, buxo perforato per pauca foramina. Sonus gratus fuit: adverti mulas virgineas inflatas, aquis limpidis represtantibus vultus meos. Ars non est mihi tanti; procul esto, inquam, mea tibia. Ripa excipit cespite suo projectam. Satyrus miratur primum repertum: at ignorat usum, et intelligit inflatam reddere rocem. Atque nunc emitit ventos, nunc colligit digitis: jamque erat ferox arte inter Nymphas. Provocat quoque Apollinem. Apolline victore pependit: artus discrepti divisiti sunt a pelle sua.

sua nomina festo.—697 Læti Cod. per paucā forām. Fr. fac. liquid. inverso ordine.—700 Alii Vid. et virgin.—701 Plurimae edd. m. tib. dixi, Voss. et duo alii cūn Nanger. valeas, ars optima, dixi. Heins. malit tanti es, v. cara t. dixi.—702 P. et D. Excerpt. Exc. ejectam cesp.—703 At ex Læti Cod. alii et.—704 Inflatam ex Maz. Zulich. Arund. Læti Cod. et sex aliis placet Heins. præ vulg. afflatum: nonnulli efflatum vel efflatum.—705 Digitis ex Nanger. Maz. Zulich. Ursin. Arund. opt. Pat. et sex aliis Heins. reposnit pro vulg. digitos. Fr. etiam enī aliis auram pro auras. ‘Mallem, si per libros liceret, modo continet auras; ut digitis modo foramina claudens auras contineat, modo dimitteret sublati digitis: nam concipere auras est aliud quid; ut enī aves ‘penitus concipiunt auras’ Met. xii. 569. et ita velis et vestitus ventum concipi mus. vid. Art. Am. iii. 301. et ita ‘continere’ et ‘emittere’ ventos dicitur

NOTÆ

diderim in jocum hanc rem totam
vertisse Plautium.

693 *Perdocuit*] Minerva, scil.

695 *Martius*] Mensis, scil.

Tali] Quinquatrus, ut vidimus in
Martio.

696 *Hæc turba*] Tibicinium, scil.

697 *Prima*] Tibiæ inventricem sese
facit Minerva.

699 *Vox*] Tibiæ sonus Minervæ
gratus fuit.

700 *Virgincus*] Palladis virginis.

702 *Ripa*] Ejus fontis aut lacus,
scilic. ubi genas intumescere can-
tando tibia Minerva viderat.

703 *Satyrus*] Marsyas, qui fistulam
πολυκάλαμον invenisse dicitur.

705 *Modo dimittit*] Artis est, scili-
cet, tibiæ sonum tollendo a foramiui-
bus aut admovendo digitos variare.

707 *Superante*] Marsyas ab Apol-
line victus cute derepta muletatus
est.

Sum tamen inventrix auctorque ego carminis hujus.

Hoc est cur nostros ars colat ista dies.

710

TERTIA lux veniat, qua tu, Dodoni Thyene,

Stabis Agenorei fronte videnda bovis.

Hæc est illa dies, qua tu purgamina Vestæ,

Thybri, per Etruscas in mare mittis aquas.

Si qua fides ventis, Zephyro date carbasa, nautæ : 715

Cras veniet vestris ille secundus aquis.

AT pater Heliadum, radios ubi tinxerit undis,

Et cinget geminos stella serena polos ;

Tollet humo validos proles Hyrica lacertos :

Continua Delphin nocte videndus erit.

720

Attamen ego sum auctor et inventrix hujus carminis. Istu est causa ob quam ars ista celebret nostros dies.—Tertia dies oriatur, qua tu Dodoni Thyene eris conspicienda in capite tauri Agenorei. Hæc est illa dies, qua tu, Tybri, derolvis in aquor sordes Vestæ per aquas Thuscas.—Si qua fides ventis, nautæ pandite vela Zephyro : ille crus aderit favens vestris aquis.—At postquam parentes Heliadum merserit radios fluctibus, et stella pura obierit utrumque potum, filius Hyriei elevabit a tellure fortia brachia : nocte continua Delphinus erit conspicendus. Scilicet

Aeolus Met. xi. 431. Posset et legi comprimit. Burm.—710 Alii ars colet; et Fr. colit. Mox Aiund. ist. Deos.—711 Lux legit Bersmann. nox; pro vulg. atque ita Maz. a pr. man. et plurimi alii. Pro vulg. veniet Nanger. renit: unde Heins. suadet Tert. lux reniat. Mox in nonnullis Dodona Thione; in aliis vett. Dodoni Dione: in vulgatis Dodona Thyene: at meliores, teste Heins. Dodoni T.—712 Alii Agenoreæ: et tuus nus liber front. tegenda bori. et P. regente.—713 Fr. Zephyris.—714 Fr. nostris pro restris.—715 Jun. ub. texeris und. Maz. duxerit; plures alii traxerit.—716 Fr. Et cingit gen. Post hoc distichon plurimi scripti et quidam editi aliud interserunt, repetitum ex lib. iii. 401. ‘Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille Proximus: a vento nomen eterque tenet.’—719 [Alii Hyrea:] Hyrsea Ursini et opt. Petav. Hyrtea Zulich. Hyrsea Mazar. Lege, Hyriea. Dixi

NOTÆ

709 *Carminis*] Quod ad tibiam cantatur.

711 *Tertia*] Ipsiſ tamē Idibus inclusis; hoc est 17. Kal. Julias, seu Junii 15. die.

Dodoni] Dodonidas nymphas appellatas quoque seripſit Hyginus.

Thyene] Nonne est ultimæ Hydum, enjus mentione omnium Naso pleniorum ortum indieat.

712 *Agenorei*] Quo usus Jupiter in avehenda Europa Agenoris Phœnix regis filia: ut dictum saepius.

Fronte] In Tauri fronte positas Hyadas vidimus superius.

714 *Etruscas*] Ex Etruria enim in Urbem delabitur Tybris.

716 *Crus*] 16. die Junii.

717 *Pater Heliadum*] Sol adeoque qui Phœthonis sorores gennit, quibus a Sole, qui Græcis ἥλιος dicitur, illud datum nomen.

Tinxerit] Occiderit.

718 *Geminos*] Superius et inferius hemisphærium.

719 *Proles*] Orion Hyrei filius ex-

Scilicet hic olim Volscos Æquosque fugatos
 Viderat in campis, Algida terra, tuis.
 Unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho,
 Vectus es in niveis, Postume, victor equis.
 JAM sex, et totidem luces de mense supersunt: 725
 Huic unum numero tu tamen adde diem.
 Sol abit e Geminis, et Cancer signa rubescunt:
 Cœpit Aventina Pallas in arce coli.
 JAM tua, Laomedon, oritur nurus: ortaque noctem
 Pellit, et e pratis uda pruina fugit. 730
 Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
 Tum, cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.

hic riderat olim Volscos atque Æquos furos in campis tuis, terra Algida. Unde illustris triumpho suburbano, vectus es victor in equis candidis, Tuberte Postume. — Jam sex et totidem dies restant de mense: adjice tamen unum diem huic numero. Sol recedit a Geminis, et signa Canceris rubent: Pallas cœpit invocari in arce Aventina. — Jam nurus tua surgit, Laomedon, atque orta fugat noctem, et pruina humida pellitur ex pratis. Templa dicuntur dicata Summano, quisquis is est, tum cum metuendus eras Romanis, Pyrrhe. — Postquam etiam Galatea rece-

lib. v. 499. [Vid. Not. Var.] *Heius*.—721 In quibusdam scribitur *Valscos*. Dein *Mor.* *Æquosque fugaces*.—722 *Heins*, malebat e pro in. Deinde *Fr. A. turba, tuis. Jun. terra, suis*.—723 In nonnullis *Tiburte*, vel *Tyburte*; alii etiam *Tuburte*.—724 Pro *Postume* vett. plerique postmodo.—725 *Heins*, malebat mens. supersint.—727 *P. Sol abit Gem. V. et quinque alii abit a Gem.* Deinde *Fr. C. regna rubesc*.—728 *P. in urbe cal.*.—730 Ex *Ursin. Voss.* et sex aliis *Heins*, dedit *uda*; nec vero vulg. lect. *cana* damnat: *Arund.* aliisque vett. *ima* vel *una*; duo *orta*; totidem *vana*: *Fr. verna*.—731 *Fr. Summato*.—732 *Fr. Tunc* pro *Tum.* *Mox Jun. et alias P. evendus*

NOTÆ

surget cosmicæ.
 720 *Continua*] 17. Junii Delphinus totus emergit.
 721 *Volscos*] Hi atque Æqui Latii populi fuerunt, qui anno Urbis 324. ab A. Postumo Tuberto Dictatore, ingenti strage, castris utrisque expugnatis, victi sunt.
 722 *Algida*] Quæ ad Algidum Latii oppidum spectabat.
 723 *Unde*] Ex qua victoria.
Suburbano] Quia victi populi suburbani.
 724 *Vectus*] Adeoque triumphavit.

725 *Jam sex*] 18. ergo Junii.
 727 *Sol abit*] 19. tamen Junii, ut habet vetus Kalendarium.
Rubescunt] A Sole, qui Cancerum tunc temporis inibat; hodie undecimo Junii ingreditur.
 729 *Nurus*] Aurora ergo Tithoni conjux.
 730 *Fugit*] Adeoque 12. Kalend. sen 20. Junii.
 731 *Summato*] Summum Manium Plutonem esse voluerunt.
 732 *Pyrrhe*] Hic Epirotarum rex anno Urbis 473. Tarentini belli tem-

HANC quoque cum patriis Galatea receperit undis,

Plenaque securæ terra quietis erit;

Surgit humo juvenis, telis afflatus avitis;

735

Et gemino nexas porrigit angue manus.

Notus amor Phædræ, nota est injuria Thesei:

Devovit natum credulus ille suum.

[Non impune pius juvenis Træzena petebat.

Dividit obstantes pectore taurus aquas.]

740

Soliciti torrentur equi; frustraque retenti

Per scopulos dominum duraque saxa trahunt.

Exciderat curru, lorisque morantibus artus

Hippolytus lacero corpore raptus erat:

perit hanc diem fluctibus genitoris, et tellus fruetur tuta quiete; juvenis tactus igne arito tollitur humo, et tendit manus implicitus gemino serpente. Amor Phædra perspectus: injuria Thesei est cognita: ille facilis deror filium suum. Adolescentis non impune pius contendebat Træzenam: taurus findit pectore aquas oppositas. Equi turbati torrentur, et nequicquam repressi alripunt dominum per scopulos et rupes asperas. Excussum erat curru; et corrigiis implicantibus membris, Hippolytus sublatus erat, corpore diserpto: atque efflaverat spiritum, Diana mul-

er.—733 *Hanc*, id est, Auroram, cum Voss. Sarav. et quatuor aliis. *Heins.* Alii *Hunc*.—734 *Fr. quiet. erat.*—735 Voss. P. et sex alii *fluminis pro telis*: quinque enim *Fr. stellis*. Tum pr. V. et Pat. *afl. acutis*.—739 Hoc distichon agnoscit Uisini codex cum duobus melioris notæ Patavinis. Idque Nangerius ex suo in postremam editionem admittere non dubitavit. Cave tamen credas Nasonis esse. *Heins.*—741 Cod. Læti *Sol. turbantur eq.*—743 Maz. et duo alii *loris remorantibus*.—745 *Ediderat Fr. omnes fere*

NOTÆ

pore Romanorum eastræ diripuit, et quo medius præcingitur.
propius Romam sua movit.

733 *Hanc*] Auroram, scil. quæ pro die posita est.

Galatea] Nympha maris, Nerei et Doridis filia.

Recepit] Atque adeo ea dies præterierit.

735 *Jurenis*] Æsculapium dicit, Apollinis filium, atque adeo Jovis nepotem, quem is tanien fulmine, quod mortuos ad vitam revocaret, perire non dubitavit.

Avitis] Avi Jovis.

736 *Porrigit*] Ab Hygino figuratur Ophineus seu Æsculapins in illud signum mutatus, anguem tenens, a

737 *Notus*] Fabulan incipit narrare, qua ex re in cœlum translatus Æsculapius. Sed alia multa ab Hygino memorantur.

738 *Natum*] Hippolytum, scil. quem falso ermine Phædra novorea perdidit; ut toties repetitum.

Credulus] Qui Phædræ calumnianti fidem habuit.

739 *Non impune*] Scilicet Nasonis non esse istud Distichon ultro agnoscens.

Træzena] Quæ urbs Peloponnesi Pithei olim regia, Thesei patria.

740 *Dividit*] Ab immensis phocis territos equos Hippolytum distraxisse

Edideratque animam, multum indignante Diana.	745
Nulla, Coronides, causa doloris, ait.	
Namque pio juveni vitam sine vulnere reddam;	
Et cedent arti tristia fata meæ.	
Gramina continuo loculis deponit eburnis:	
Profuerant Glauci manibus illa prius:	750
[Tunc, cum observatas augur descendit in herbas;	
Usus et auxilio est anguis ab angue dato.]	
Pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit:	
Depositum terra sustulit ille caput.	
Lucus eum, nemorisque tui, Dictynna, recessus	755
Celat: Aricino Virbius ille lacu.	

tum irata. Coronides dicit, Nulla causa luctus. Namque restituam vitam casto adolescenti sine plaga, et lugubria fata cedent arti meæ. Protinus extrahit herbas ex thecis eburnis: illa antea opem tulerant umbris Glauci; tunc eum augur descendit in gramina obseruata, atque serpens usus est ope exhibita a serpente. Ter tetigit pectora, ter protulit voces salutiferas: ille erigit caput stratum terra. Lucus et recessus sylvae tuæ, Dictynna, tegit eum: ille est Virbius in lacu Aricino.

alii *Reddideratque*; Mor. et alius *Perdideratque*.—746 Fr. dol. erit; et ait pro var. lect.—747 Quatuor libri *Jamque pio*, Maz. et alius *sine crimine redd.*—748 Maz. et tres alii *Et cedant arti*.—749 Jun. *loculo...eburno*: et alius *loc. deponuit eburn.* alius *demisit*.—750 Quidam habet *G. piscibus illa*.—751 Vltius volebat *Tum concerratas aug.* Tò cum etiam deest Be. Glossæ Rumpfii *Tunc cum obseruandas*. Pro *augur* alii habent *anguis*; et sic etiam Heins. tentabat. Mor. et duo desc. ad *umbras*; alii *undas*.—752 Heins. tentabat est *Glaucus*, vel *augur ab ang.*.—753 Pet. *verba præcantia dix*.—755 In Sa. *tui*; et Zulich. *recessus*; unde Heins. suam lectionem constituit: nam in vulgatis erat *Lu-*

NOTÆ

quoties diximus?

745 *Diana*] Quæ casto juveni maxime favebat.

746 *Coronides*] Æsculapius ex Coronide nymphæ natus.

748 *Cedent*] Quia invitis fatis reviviscet Hippolytus. Revocabitur ex Inferis.

750 *Glauci*] Hunc quoque Minois filium excitasse et vitae restituisse Æsculapium scripsit Hyginus.

751 *Tunc*] Spuriæ notæ esse quoque hoc Distichon non temere scrip-

sit clariss. Heinsius. Prolixè tamen apud Hyginum Poët. Astron. lib. II. capite quod *Ophineus* inscribitur, sub finem, fabulæ hujus habes explicatiōnem.

754 *Ille*] Hippolytus vitæ ab Æsculapio restitutus.

755 *Dictynna*] Diana; quam non semel Hippolytum sumu in nemore Aricino abdidisse legimus.

756 *Virbius*] Fabulam habes in Metam.

At Clymenus Clothoque dolent, hæc fila reneri,

Hic fieri regni jura minora sui.

Jupiter exemplum veritus direxit in illum

Fulmina, qui nimiæ moverat artis opem.

760

Phœbe, querebaris. Deus est. Placare parenti.

Propter te, fieri quod vetat, ipse facit.

NON ego te, quamvis properabis vincere, Cæsar,

Si vetet auspicium, signa movere velim.

Sint tibi Flaminus Thrasymenaque littora testes,

765

Per volucres æquos multa monere Deos.

Tempora si veteris quaeris temeraria damni;

Quartus ab extremo mense bis ille dies.

At Pluto et Clotho moleste ferunt hæc fila reneri, et jura sui regni fieri minora. Jupiter mutuens exemplum misit fulmen in illum, qui attulerat auxilium nimiæ artis. Phœbe, querebaris. Deus est: pacem incas cum patre: ipse facit tua causa quod prohibet.—Ego nolim, Cæsar, tametsi festines vincere, te movere signu, si auspicium prohibeat. Flaminus et ripæ Thrasymenæ sint tibi testes, Deos faventes multa docere per ares. Si petis tempora temeraria antiquæ cludis, ille dies fuit

cus cum nemorisque sui D. recessu C.—257 Clymenus dedit Heins. quia plures MSS. Lymenus, Limens, Limeneus; et quia Græcis Clymenus dictus est Pluto, quatenus ad se omnia vocans: vulg. Lachesis. Dein hæc ex V. Frattis, Ma. et Ursin.: ceteri sua. Mox etiam ex emend. Heinpii rescripsit Burn. reneri pro vulg. teneri; et sic vs. seq. Hic pro Et. —759 Ursin. pr. Pat. et Maz. J. exemplo ver. Zulich. extemplo.—760 Pet. unus qui mira. Ex Zulich. opt. Pat. Latii Cod. et tribus aliis Heins. dedit moverat pro vulg. moverat: conj. etiam forerat; nam tres scripti forerat.—762 Pro fieri Maz. flecti; et Sa. cum multis aliis fieri. Tum quidam quod facit ipse retat: et dno facis.—764 Meliores, teste Heins. retet; aliij retat: Be. moveret.—765 Alii Sunt tibi.—766 Multi multa moyere D.—768 Sex libri Quintus ab

NOTÆ

757 Clotho] Parca, cui in fata hominum jus fuit.

Fila] Quibus hominum vitam contimeri crediderunt.

758 Minora] Siquidem ad vitam revocarentur, quorum fila abscedissent.

761 Querebaris] Quia intersectus filius Æsculapius.

Deus est] Relatus in Deos Æsculapius.

Placare] Reconciliare Jovl patri tuo, o Apollo.

762 Fieri] Ne mortui excitentur eavet Jupiter, et tamen Æsculapium in celum transfert.

763 Non ego te] 9. Kalendas occubuit ad lacum Thrasymenum C. Flaminius Consul, clade insigni. Ob spreta auspicia crediderunt factum: quare ea Cæsari commendat Naso.

765 Thrasymena] Lacus Thrasymeni in agro Perusino, qui Hetruriæ est, ubi ab Annibale fatus Romano-rum exercitus.

767 Temeraria] Temerarii ducis

POSTERA lux melior. Superat Masinissa Syphacem ;
 Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis. 770

TEMPORA labuntur, tacitisque senescimus annis ;
 Et fugiunt, fraeno non remorante, dies.
Quam cito venerunt Fortunæ Fortis honores !

Post septem luces Junius actus erit.

Ite, Deam læti Fortem celebrate, Quirites : 775

In Tiberis ripa munera Regis habet.

Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba :
 Nec pudeat potos inde redire domum.

Ferte coronatæ juvenum convivia lintres ;
 Multaque per medias vina bibantur aquas. 780

Plebs colit hanc : quia, qui posuit, de plebe fuisse
 Fertur, et ex humili sceptræ tulisse loco.

octarus ab extremo mense.—Sequens dies felicior: Masinissa vincit Syphacem, atque Hasdrubal ipse occubuit suis armis.—Tempora diffluunt, atque senescimus annis tacitis ; et dies auferuntur frano non prohibente. Quam festivanter honores Fortis Fortunæ recurrunt ! Post septem dies Junius erit elapsus. Concedite, Quirites, alacres colite Fortem Deam: habet dona regis in ripa Tiberis. Pars accedite pede, pars etiam veloci narigio : nec pudeat reverti inde domum ebrios. Cymbæ coronatæ vehite convivia adolescentum: plurimaque rina potentur per medias aquas. Plebs celebrat istam, quia qui statuit dicitur fuisse de plebe, atque

*extr. Ed. Gryph. bis esse d.—769 Aliis eribunt Masanissa.—771 Fr. *qd que deest*—772 Tres libri non revocante d. duo retinente.—773 Fr. *Et cito*.—774 P. et Sa. *Per sept.*—777 Tres libri cel. discurrите cymba.—779 Sa. *Ferte coronati juv.*—780 Fr. *rina labantur aq.* et pro var. lect. *bibantur*.—782 Fr. *sceptr.* *fuisse loc.**

NOTÆ

Flaminii.

768 *Quartus*] 9. Kal. Jul., 23. Junii die.

769 *Masinissa*] Cujus, Massiliorum in Africa regis, Romanis bona firma que semper amicitia fuit.

Syphacem] Hic Numidiæ rex fuit perfidus, a Scipione atque Masinissa, anno ab Urbe 550. victus, deinde in triumphum ductus.

770 *Hasdrubal*] Hic dux Pœnorum anno ab Urbe 546. a Claudio Nerone atque Livio Salinatore ad internecionem cæsus. Quam rem habes apud Livium.

Suis] Dictum credo, quia dolis circumventus Claudii Neronis Hasdrubal homo dolosus. Ille enim relictis castris suis, ita ut et Hannibalem falleret, cum electa manu Livii collegæ castra silentio ingressus Hasdrubalem invadit, cum quo ceciderunt hominum millia 57.

771 *Tempora*] Quam apposite, sententiam sane egregiam interponit Naso, cum se ad finem mensis properare videt !

773 *Quam cito*] In octavum quippe Kalendas Julias recurrebant Fortunæ honores, cui templum Servius Tullius

Convenit et servis: serva quia Tullius ortus

Constituit dubiae templa propinqua Deæ.

Ecce, suburbana rediens male sobrius æde,

785

Ad stellas aliquis talia verba jacit:

Zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit;

Dehinc erit, Orion, aspicienda mihi.

At si non esset potus, dixisset eadem

Venturum tempus solstitiale die.

790

LUCIFERO subeunte Lares delubra tulerunt,

Hic ubi fit docta multa corona manu.

Tempus idem Stator ædis habet, quam Romulus olim

Ante Palatini condidit ora jugi.

TOT restant de mense dies, quot nomina Parcis,

795

Cum data sunt trabeæ templa, Quirine, tuæ.

tractasse sceptra ex obscuro loco. Competit etiam servis, quia Tullius natus ex captiva posuit delubra juncta Deæ incertæ.—Ecce aliquis ebrius revertens a templo suburbano mittit hujasmodi voces ad stellas. Cingulum tuum iunc absconditur, Orion, et forte cras abscondetur; dehinc erit milii ridendum. Alt, si non esset ebrius, dixisset tempus solstitiale oriturum eadem die.—Lares consecuti sunt templa sequenti die, hic ubi multa corona nectitur docta manu. Stator habet idem tempus delubri, quod Romulus posuit quondam in prospectu collis Palatinæ.—Tot dies supersunt de mense, quot nomina Parcis, cum templa sunt ussignata tuæ trabeæ,

—785 P. et tres alii *suburb.* *residens mal.* Be. *veniens.*—786 Unus lib. *aliqu.* *ebria verba.* Tum quatuor facit.—789 Pro potus nonnulli *stultus vel pulsus.*—793 Olim edebatur T. idem *Statoris* habet, producta in ‘*Statoris*’ prima syllaba; quod ferri nequit. Heins. igitur ex Ursin. opt. uno Pat. et marg. Sar. *Stator ædis* recepit.—796 *Condita sunt Be. Fr. et alii: tum quatuor*

NOTÆ

dedicavit.

776 *Tiberis]* Trans Tiberim fuit.

777 *P. de]* Per pontem, scil.

783 *Serra]* Ea, scil. quam vidimus supra, Octisia Oericulana.

784 *Dubiaæ]* Fortunæ, scil. cuius inconstantia proprium omni modo.

787 *Zona]* In qua tres stellas affinxerunt.

788 *Dehinc]* 6. ergo Kalendas oriunt heliacæ.

789 *Eudem]* 6. scilic. Kal. Jul. seu Junii 26. die. Sed a nostris ad 21. Junii retractum Solstitium.

791 *Lucifero]* 5. Kalendas dicata Larium Jovisque cognomento Statoris ædes, quam Romulus bello Sabino, cum Romana acies in clinasset, voto consecravit.

792 *Ubi fit]* Ubi habitant corollarii artifices.

793 *Tot restant]* Tres adeoque.

796 *Templa]* De antiquo illo agitur, quod statim, andito Procni testimonio, Quirino seu Romulo in colle Quirinali positum: ab Octaviano inde multis columnis decoratum, itemque dedicatum est.

TEMPUS Iuleis cras est natale Kalendis :

Pierides, cœptis addite summa meis.

Dicite, Pierides, quis vos adjunxerit isti,

Cui dedit invitas victa noverca manus.

800

Sic ego. Sic Clio : Clari monumenta Philippi

Aspicis : unde trahit Marcia casta genus.

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco ;

In qua par facies nobilitate sua.

Par animo quoque forma suo respondet in illa :

805

Et genus, et facies, ingeniumque simul.

Nec quod laudamus formam, tam turpe putaris.

Laudamus magnas hac quoque parte Deas.

Nupta fuit quondam matertera Cæsaris illi.

O decus, o sacra fœmina digna domo !

810

Quirine. — *Cras tempus est natale Kalendis Juleis : Pierides, imponite finem meis inceptis. Docete, Pierides, quis vos addiderit isti, cui noverca superata obtulit manus invitas. Ita ego ; sic Clio respondit : Cernis monumenta illustris Philippi, ex quo pudica Marcia dicit genus. Marcia est uomen derivatum ab Anco pio, in qua vultus æqualis nobilitati sue. Pulchritudo par est etiam suo ingenio in illa ; et nobilitas, et forma, et ingenium sunt simul. Neque credideris tam indecorum, quod celebramus pulchritudinem : celebramus etiam Deas hac parte. Matertera Cæsaris fuit olim juncta illi. O decus, o fœmina digna sacra domo ! Clio ita can-*

~~~~~
turbæ pro trabeæ. — 799 Fr. qui vos sed pro var. lect. quis exhibet. *Adjunxerit* Heins. *dedit* ex Sa. et sex aliis : plurimi etiam ex melioribus adduxerit : vulg. *addixerit*. *Tum pro isti, alii istuc vel illuc.* — 802 Alii hic et alibi *Martia*. — 804 *Sua meliores*, teste Heins. vulgo *fuit* : quidam etiam *sua est*. — 805 Alii

NOTÆ

797 *Iuleis*] Quibus a Julio Cæsare honoris causa datum nomen, cum prius Quintilis Julius mensis dicetur.

Cras est] Vacuum adeoque reliquit diem Naso, atque, inquit, Sumus in ultima mensis luce.

798 *Pierides*] Musæ.

Summa] Quasi dicat ultimam manum.

799 *Adjunxerit*] Dicit istud, quia commune cum Hercule templum haberunt Musæ, quod Herculis Musarum dictum, atque ultimo Junii die reparatum.

800 *Cui dedit*] Hercules est, scilicet.

801 *Clio*] Quæ una ex Musis.

Philippi] Hic Augusti fuit vitricus, qui a Fulvio Nobiliore primum positum templum vetustate collapsum restituit.

802 *Marcia*] Hæc illa est eadem de qua in epistolis de Ponto, quæ Maximus nupsit, atque Nasonis nostri coniugem in carissimis habuit.

803 *Sacrifico*] Quidam Pompili relictissimi viri nepos, parique ingenio.

Anco] Martio, quarto Romanorum rege.

Sic cecinit Clio: doctæ assensere sorores.

Annuit Alcides, increpuitque lyram.

tavit: sorores doctæ annuerunt: Hercules approbavit, et pulsavit lyram.

respondit.—806 In Francof. erat ascriptum: ‘Hæc adulterina sunt:’ nam
jam ante idem dixerat, et ita censebant Broecklinius et Burm.—812 *Lyram*
Heins. recepit ex Ursin. Sa. et tribus aliis pro vulg. *lyra*.

NOTÆ

809 <i>Illi</i>] Martio Philippo, scilic.	812 <i>Alcides</i>] Hercules.
qui antequam Acciam Angusti ma-	<i>Increpuit</i>] In testimonium applan-
trem uxorem duxisset, Cæsaris ma-	sus,
tris sororem conjugem habuit.	

P. OVIDII NASONIS

T R I S T I U M

LIBRI QUINQUE.

P. OVIDII NASONIS

T R I S T I U M

LIBER I.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

PER Prosopeiam exul et infelix Poëta librum suum admonet, ut e Scythia ad Urbem profecturus, eo habitu accedat, quo exules utuntur: mandatque quid velit responderi sciscitantibus, quid ipse agat. Docet simul quomodo se excuset, si forte carmina hæc minora videbuntur ejus ingenio. Postremo jubet, ut Palatium evitet, unde fulmen emissum in se fuisse commemorat.

PARVE, (nec invideo,) sine me, Liber, ibis in Urbem :
(Hei mihi!) quo domino non licet ire tuo.
Vade, sed incultus; qualem decet exulis esse.
Infelix, habitum temporis hujus habe.

Hei mihi! Libelle, proficisceris in Urbem sine me, (neque amulor,) quo non conceditur vadere domino tuo. Discedito, sed neglectus, qualem decet esse libellum profugi. Miser, indue habitum hujus temporis. Neque vaccinia tegant te succo

2 *Quo* est in quibusdam Codd. alii *quod*, vel *cum*.—5 *Fuco Heius.* recepit

NOTÆ

Tristium] Quia a tristi atque exule Poëta conscripti; materiamque habent tristem.

1 Liber] Hunc primum intellige;

siquidem et in sequentibus Poëtam audies ad alias libros verba facientem.

3 Decet] Habita ratione status,

Nec te purpureo velent vaccinia fuco :

5

Non est conveniens luctibus ille color.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur :

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Felices ornent haec instrumenta libellos :

Fortunae memorem te decet esse meae.

10

Nec fragili geminæ poliantur pumice frontes,

Hirsutus passis ut videare comis.

purpurco : iste color non est congruus mæroribus. Neque titulus inficiatur minio, neque papyrus cedro : neque feras cornua alba fronte atra. Hæc ornamenta decorant libellos beatos. Te decet non esse oblitum mei infortunii. Neque duplices paginae levigentur fragili pumice, ut videaris hispidus capillis sparsis. Nere

ex Pol. Hamburg. V. et aliis pro vulg. succo.—7 Ro. chart. notentur ; venuste, judge Heins. et in uno Med. pro diversa lectione ligetur pro linatur.—12 *Sparsis vulg. at passis* editiones antique et inter scriptos codices multi ; probe : nihil frequenter occurrit apud Nasonem : *Hafniensis, comas, pro diversa lectione : ut usitato Græcismo videatur reponendum, Hirsutus passas ut videare comas. mox etiam sentict meliores.*’ Heins. *Ne videare* volebat

NOTÆ

scilicet ; atque conmiserationis mōvendæ causa.

4 *Hujus]* Quo non sine luctu maximo, Tomis, longissime a patria, inter barbarorum barbaros, vitam suam Naso trahebat. Quanquam autem in primis exilii causam prudentissime dissimulat, nullus dubito quin propter Juliae amores illue ab Augusto ablegatus fuerit.

5 *Vaccinia]* Violas esse purpurei coloris scribit Servius : Plinius fructicem in Gallia purpureum. Volunt nonnulli baccaes esse nigras lignistri, quæ etiam scriptorio atramento inserviunt. Alii mora agrestia, quorum quidem succus purpureus. Salmasius Hyacinthum esse credidit qui Iris et Gladiolus dicitur. Nihil certi video.

6 *Fuco]* Quo libri tegmen infectum esset.

7 *Minio]* Minium pigmentum est seu color factitus, cinnabari non ab-

similis, ex Hispania primum allatus ; quo inscriptiones seu titulos decorare consueverant.

8 *Cedro]* Cedri succo aut oleo liniri chartas, diuturnitatis et conservacionis a carie, et odoris ergo, testatur Plinius.

9 *Cornua]* Cylindri seu bacilli tereticis extrema dicit que libro circumvoluto superne atque inferne eminebant ; auroque, et argento, vel etiam aliis rebus decorabant. Scribebant enim veteres in altera tantum paginarn facie, ad cuius partem infimam cedrinum, churneum, aut ex ejusmodi materia bacillum illum agglutinabant. Umbilicum autem quod pliato volumine esset medius dictum vulnerunt.

10 *Fronte]* Pagina, quæ ideo nigra quod luctus indicia haberet.

11 *Instrumenta]* Ornamenta dicit.

12 *Geminæ]* Interior et exterior.

13 *Pumice]* Eo lapido in expoliendis

Neve liturarum pudeat. Qui viderit illas,

De lacrymis factas sentiet esse meis.

Vade, Liber, verbisque meis loca grata saluta.

15

Contingam certe quo licet illa pede.

Si quis, ut in populo, nostri non immemor illie,

Si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit;

Vivere me dices, salvum tamen esse negabis:

Id quoque, quod vivam, munus habere Dei.

20

Atque ita te tacitus, querenti plura, legendum,

Ne, quod non opus est, forte loquare, dabis.

pudeat liturarum. Qui illas asperxerit, cognoscet esse factas meis lacrymis. Pro-
ficiuscere, Liber, atque impertire salute meo nomine locu placentia. Sane tangam
illa quo pede conceditur. Si quis illic, ut in turba, non erit oblitus nostri, si quis,
qui forte petat quid faciam, dices me superstitem esse; negabis tanen valere: atque
habere etium id Dei beneficio, quod vita fruar. Tum tacitus te sic præbebis legen-
dum sciscitanti plura, ne forte effutias quæ non est utile. Continuo lector admoni-

Douza.—14 *Sentiet* Fragm. Revii, Be. et septem alii; vulg. *sentiat*.—16 Alii
editi et scripti quolibet illi.—17 Multi imm. extat; duo cum pr. Ed. illi; vulg.
illo: Heins. corr. illic.—18 Pro *Si quis* Heins. censet *Ciris* reponendum esse:
Pal. habet *Et si*, qui. Deinde *requirat* castigatores; vulg. *requiret*.—19 Pr.
Ed. et duo scripti *me dicas*. Tum Excerpt. Voss. Be. et tres alii *sanum tam*,
et mox V. *ess. negato*.—21. 22 Vulgata lectio ab editione Burm. sic variat:
Atq. i. tu t. q. plura; legendum Ne, quod [vel quæ] n. o. est f. l. care; ex qua, ut
D. Heins. videtur, Ciosanus optime fecit: *Atq. i. t. t. q. plura, legendum Ne*
quod n. o. e. f. l. care: Heins. putat Atq. i. te cautus q. plura legendum, Ne
quod n. sit opus, f. loquare, dato; nam plerique scripti te; Cod. Barberinus
agnoscit cautus; et plurimi habent quod: primæ Edd. Ne quod opus non est.
Burm. vero putat *tacitus* esse retinendum; nam etsi loquentem induceret
Poëta librum, recte tamen *tacitus* dici censem, cum illa vox sape notet, sine
arbitris, sine teste; ut mox vs. 29. Suam lectionem Burm. sic interpreta-
tur; Deinde, si plura quis quærat, tu tacebis; sed dabis te legendum, ne
forte loquaris, quod non opus est; id est, quod nocere potest tibi et milii.—

NOTÆ

chartis ntebantur, ut et elegantiores
et ad scribendum aptiores: namque
asperitas cum retardat stylum, tum
etiam visu fœda.

15 *Loca*] Propter homines præser-
tim amicos, puellas, &c.

16 *Quo*] Carminum suorum in Ur-
bem adventu aliquo modo sibi vide-
tur Naso Romanum appellere: neque
temere.

17 *Ut in populo*] Ut fieri solet in
magna hominum frequentia.

20 *Dei*] Augusti Cæsaris: namque

eo usque processit assentatio et ve-
sania.

21 *Tacitus*] Hanc vocem ex vulga-
tis, quam removerat clar. Heinsius,
huc retraxi; quippe quæ apprime ad
scopum spectet, atque sequentibus
respondeat, ‘ne forte loquare.’ Ne-
que dubito quin ab judicio bene pa-
ratum virum assentientem habeam,
postquam animum adverterit. Seili-
cet Nasonis liber ejus est nuntius,
qui plura neque proferre neque scire
debet quam quæ imperata sunt. Nu-

Protinus admonitus repetet mea crima lector;

Et peragar populi publicus ore reus.

Neu, cave, defendas, quamvis mordebere dictis.

25

Causa patrocinio non bona pejor erit.

Invenies aliquem, qui me suspireret ademtum,

Carmina nec siccis perlegat ista genis:

Et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,

Sit mea, lenito Cæsare, poena minor.

30

Nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,

Placatos misero qui volet esse Deos:

Quæque volet, rata sint; ablataque Principis ira

Sedibus in patriis det mihi posse mori.

tus recordabitur meorum errorum; et palam arguar ore populi. Atque fuge agere causam tuam quanquam lacessiris verbis. Causa non vincibilis erit pejor defensione. Reperies nonnullos, qui doleant quod sublatus sim; neque evolunt istos versus oculis aridis; atque taciti, ne quis iniquus accipiat, vorcant secreto ut meum supplicium sit lerius, Cæsare placato. Nos etiam, quisquis ille erit qui cupiet Deos esse lenitos mihi misero, oramus ne sit infelix; et quæ volet sint firma, atque ira Principis seduta concedat mihi posse obire in adibus paternis. Cum exequaris

23 Unus liber *Forsitan admon.* Tum tres libri repetat *mea*: et quidam vett. *carmina lect.*—24 Excerpt. Voss. *Ut perag.*—25 Neu pro vulg. *Tu* Heins. monet legendum: alii *Me*, et *Te*. Mox Pal. *quamv.* moderabere dict.—26 *Pejor* recepit Heins. ex sex scriptis pro vulg. *maj.*—27 *Mor.* Inv. *illic*, qui. Tum *P. me lugebit ademt.*—28 *P. sicc.* perlegat *ist*; et *Pol.* et duo alii qui *legat.*—29 Bonon. *Qui tac.*—30 *Minor* ex quinque vett. alii cum vulg. *lexis.*—31 Ille Heins. dedit ex scriptis pro vulg. *ipse.*—32 Plurimi scripti *misero*; alii cum vulg. *miseris.*—33 Heins. malebat *Quæ vovet, o, vel ah, rata sint.* Tum in aliis legitur *pacataque*: et *Fragm. Revii Judicis ira.*—34 *Be. in propriis det.*—

NOTÆ

gatur hic Commentator.

23 *Repetet*] Id est, Cum libellos a me quisquam viderit, continuo criminiū meorum recordabitur; et forte hæc nova esse criminabitur.

Crimina] Quod scripsisset amatoria; et nescio quid vidisset. Illa namque esse ipse confessus est Naso, ne majora patescerent.

26 *Pejor*] Tum quia defendendo irritatur adversarius: tum insuper, vincendo, atque ostendendo poena tanta ob rem, Ethnicorum judicio taetillam, dignum non esse Poëtam,

ad exilii exquirendam veram causam quisvis inducitur. Nasoni autem maxime cautum esse debuit, ne in vulgus exiret Juliae amor; quem ne ipse Imperator quidem non potuisse non punire gravius.

29 *Malus*] Qui continno, quasi officii ergo, audit a Imperatorem deferat.

33 *Vovet*] In suum meumque, comodum: omnia denique quæ cupit.

Ablata] Cante admodum, verecunde, et callide redditum precatur.

Ut peragas mandata, Liber, culpabere forsan;

35

Ingeniique minor laude ferere mei.

Judicis officium est, ut res, ita tempora rerum

Quærere. Quæsito tempore tutus eris.

Carmina proveniunt animo deducta sereno :

Nubila sunt subitis tempora nostra malis.

40

Carmina secessum scribentis et otia quærunt :

Me mare, me venti, me fera jactat hyems.

Carminibus metus omnis abest : ego perditus ensem

Hæsurum jugulo puto jamque meo.

Hæc quoque quod facio, judex mirabitur æquus ;

45

Scriptaque cum venia qualiacumque leget.

Da mihi Mæoniden, et tot circumspice casus ;

Ingenium tantis excidet omne malis.

jussa, Liber, forte argueris, et diceris inferior laude mei ingenii. Est judicis exquirere, ut res, ita tempora rerum. Habita ratione temporis, securus eris. Versus fluent deduci mente serena : tempora nostra sunt obnubilata malis repentinis. Versus amant secretum et pacem scribentis : pontus, et venti, et sæva tempestas me agitat. Omnis timor procul esse debet a versibus : ego miser jam jamque arbitror gladium infixum iri faucibus meis. Judex integer mirabitur etiam quod hos scribam ; et leget cum indulgentia qualiacumque scripta. Præbe mihi Mæoniden, et circumspice tot infortunia ; omne ingenium retundetur tantis malis. Denique,

39 Pal. *anim. dictata ser.* — 40 Be. *Sunt solitis.* Tum pro *tempora* Heins, malebat *pcctora* : Burm. vero contra libros nil mutare vellet ; præterea Cicero et alii millies ‘tempora’ ponunt pro statu rerum, in quo quis versatur. Quinque libri *carmina nostra* ; Pal. *tempora facta*. — 43 *Obest* legebat Francius [pro *abest*] ego nihil muto ; oppositio enim melius procedit vulgatae lectioni. Burm. Sec. — 44 Pal. *jamque mori*, — 45 Alii *Hoc pro Hæc*. Jun. et Mor. *Hæc*

NOTE

36 *Minor*] Quia minus elegans stylum, &c. Quod tamen secus est : nam certe nemini, cui mens sana fuerit, hæc sese non probaverint opuscula.

37 *Res*] Quæ sine adjunctis aut circumstantibus nunquam satis iudici appetit.

Tempora] Ille vero maxime excusandus, cui neque spatiū neque opportunitas concessa aliquid præstandi; aliis atque aliis urgentibus curis distractus.

39 *Sereno*] Turbido enim minus perspicue quid rerum agatur apparet: ut mirum sit eo ingenii vigore valuisse Poëtam, qui per tam aspe-

ram tempestatem hæc quæ scripsit perspicere potuerit.

40 *Nubila*] Quia gravissimis malis per exilium urgebatur.

42 *Hyems*] Vel tempestatem inteligit, siquidem hic liber in itinere scriptus fuit, vel allegorice fortunæ iniquitatem arguit.

43 *Abest*] Abesse debet : namque alio distracta cura minima illa nequit expendere quæ ad legitimos versus requiruntur.

Ensem] Vel ab inimicis exulem per sequentibus, vel a Scythis, qui maxime barbari, immissum.

47 *Mæoniden*] Homerum : de quo

Denique securus famæ, Liber, ire memento ;
 Nec tibi sit lecto displicuisse pudor. 50

Non ita se nobis præbet Fortuna secundam,
 Ut tibi sit ratio laudis habenda tuæ.

Donec eram sospes, tituli tangebar amore ;
 Quærendique mihi nominis ardor erat.

Carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi, 55
 Sit satis : ingenio sic fuga parta meo.

I tamen, i, pro me tu, cui licet, aspice Romam.
 Di facerent, possem nunc meus esse liber.

Nec te, quod venias magnam peregrinus in Urbem,
 Ignotum populo posse venire puta. 60

Ut titulo careas, ipso noscere colore :
 Dissimulare velis, te liquet esse meum.

Clam tamen intrato ; ne te mea carmina lædant.
 Non sunt, ut quandam plena favoris erant.

Liber, memento incedere haud quaquam famæ anxius : neque te lectum pudeat displicuisse. Fortuna non ita se dat nobis propitiam, ut tibi sit curanda laus tua. Quamdui incolunis sui, motus sum desiderio laudis, et vehementer cupiri comparare famam. Sit satis, quod nunc non odio habeo versus, et studium quod nocuit ; eo modo paratum est exilium arte mea. Proficiscere tamen, tu, cui conceditur, proficisci Romam pro me. Dii annuerent, possem nunc meus liber. Neque arbitrare te posse venire ignotum populo, quia hospes accedit ad ingentem Urbem. Quamvis carcus titulo, cognosciris ipso colore ; tametsi relis fingere te non esse meum. Furtim tamen accede, ne mei versus tibi obsint. Non sunt pleni gratiae,

---

ego quod.—47 Heins. conj. tot circumjice cas, et Burm. circuminspice.—51 Duo libri nob. præstat F. Mox in Pr. Ed. erat F. feram, quod Heins. conjiciebat pro serenam : Pal. secunda.—52 Be. P. et quinque alii Ut mihi sit.—53 Be. titulis t. amoris; Jun. et tres alii titulis t. honore.—55 In nonnullis editis Carn. nunc simulo stud.—56 Sic Burm. emendat: in aliis legebatur Sit satis ingenio quod f. p. meo est : alii Sit satis, ingenio nec f. p. m. Pal. etiam si f.—57 Alii Tu tamen i; vel Tu tamen et; vel I nunc, et.—58 Possem nunc Heins. recepit ex melioribus pro vulg. posses non.—59 Bonon. et Pat. qui pro quod. Tum venies, judice Heins. præstiterit.—60 Servii Cod. ven. puto: Burm. conj. putem.—62 Liquet ex Fr. et aliis nounullis: ceteri licet.—63 Mor. et Fragm. Rev. mea criminâ lâdent.—64 Servii Cod. Carmina quæ quond. alias Non nunc

NOTÆ

in Arte. Nequidem illum Poëtarum principem in tantis ærumnis bonos posse versus diducere innuit noster.

52 *Habenda*] Negliguntur minora mala, cum majora urgent.

55 *Osfuit*] Propter Amorum li- bros sese patria pulsum fingit.

56 *Sit satis*] Multum sese in carminum gratiam dicit præstare, quod in totum non oderit; quandoquidem propter illa tam longe ablegatus fuerit.

Sic] Scribendo versus.

61 *Colore*] Nigro atque lugubri;

Si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum	65
Non putet, e gremio rejiciatque suo;	
Inspice, dic, titulum : non sum præceptor Amoris :	
Quas meruit, poenas jam dedit illud opus.	
Forsitan expectes, ut in alta palatia missum	
Scandere te jubeam, Cæsareamque domum.	70
Ignoscant augusta mihi loca, Dique locorum.	
Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.	
Esse quidem memini mitissima sedibus illis	
Numina : sed timeo, qui nocuere, Deos.	
Terretur minimo pennæ stridore columba,	75
Unguis, accipiter, saucia facta, tuis.	
Nec procul a stabulis audet secedere, si qua	
Excussa est avidi dentibus agna lupi.	
Vitaret cœlum Phaëthon, si viveret ; et quos	
Optarat stulte, tangere nollet equos.	80

ut olim erant. Si quis erit, qui arbitretar, te non esse inspiciendum, quia sis meus, utque repellat ex sinu suo, Intucre, dic, titulum, non sum doctor Amoris. Illud opus jam multatum est penna qua dignum fuit. Forte expectes, an jubeam te missum ascendere in excelsa Palatia, et sedes Cæsaris. Loca augusta mihi parcant, cum Diis locorum : fulmen missum est in meum caput ab illa arce. Recordor quidem Deos lenissimos esse in illis aedibus ; verum melius Deos qui obsuerunt. Columba vulnerata tuis unguibus, Accipiter, trepidat ad levissimum strepitum ale. Neque agna, si qua est correpta dentibus rapacis lupi, audet longius abire a stabulis. Phaëton fugeret cœlum, si superstes esset ; neque vellet tangere equos, quos incaute

-----
ut quond.—65 Quia meliores, teste Heins. alii enim vulg. quod.—66 P. et alius projiciatque ; Mor. projicietq. Fragm. Jun. ejiciatq.—68 Fragm. Rev. Quas merui, pan. Deinde ded. ille liber Mor.—69 Ut ex Jun. placet Heins. præ vulg. an.—75 Unus Heins. Terr. minimæ penn.—77 Pro secedere, alii discedere, vel decidere. Ex vett. Heins. reposuit qua pro vulg. que.—80 Alii Optavit vel

NOTÆ

sicut et versuum charactere.

67 *Inspice]* Verba sunt quibus Liber obviuu quemvis qui sese rejiciat ad legendum hortari debeat.

Præceptor] Qualem sese in libris præsertim de Arte amandi præbuit Naso.

69 *Palatia]* Quæ splendiula domus fuit in Palatino monte ab Augusto excitata; de qua jam sapientis in aliis libris.

71 *Dique]* Augustum intelligit præ-

sertim, qui vivens divinos meruit honores; uti quidem visum impiis adulatoribus. Huic adde Tiberium, Germanicum, et totam Cæsarum familiam.

72 *Fulmen]* De exilio suo loquitur, quo ab Augusto, quasi fulmine, proturbatus.

73 *Mitissima]* Angusti elementiam magis insuper laudabit in sequentibus.

79 *Phaëthon]* Qui Solis filius ex

Me quoque, quæ sensi, fateor Jovis arma timere :

Me reor infesto, cum tonat, igne peti.

Quicumque Argolica de classe Capharea fugit ;

Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.

Et mea cymba, semel vasta percussa procella,

85

Illum, quo læsa est, horret adire locum.

Ergo, care Liber, timida circumspice mente ;

Et satis a media sit tibi plebe legi.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis

Icarus, Icaris nomina fecit aquis.

90

Difficile est tamen, hic remis utaris an aura,

Dicere : consilium resque locusque dabunt.

cupiverat. Agnosco me etiam metuere arma Joris, quæ sensi : puto me peti flamma infensa, cum tonat. Quisquis ex classe Greca ritavit Caphareum, deflectit semper lintea ab aquis Euboicis. Mea etiam navis semel impulsa ingenti procella, refugit accedere ad locum in quo afflita est. Adeoque, dilecte Liber, circumspice animo parido ; et tibi satis sit legi a turba sortis mediae. Dum Icarus nititur in excelsa pennis debilibus, dedit nomen fluctibus Icaris. Difficile est tamen dicere hic utaris remis an ventis. Res et locus ostendent quid opus sit facto. Si poteris offerri

Optaret. Mox pro tangere Fragm. Boxhorn. jungere.—81 Quinque libri qui pro quæ : et Servii Cod. arm. cavere.—82 Tres libri ign. premi.—85 V. vast. percussa procell.—87 Vulg. edebatur Ergo care, Liber, et timid. Redde suos numeros Nasoni, et scribe, vel invitis membranis, Ergo age, care Liber, timid.' Heins. Combianus Cod. Ergo, care Liber, timid. quod nec dannat Heins. putat etiam posse reponi caute Liber.—88 Et scribendum putat Heins. pro vulg. Ut : Comb. Cod. et Boxhorn. Fragm. Non ; Heins. conj. pro Num : octo alii An ; unus Quod. Deinde pro a alii e vel in.—90 Olim legebatur Icarias nomine f. aquas : Heins. ex Mor. suadet Icaris nominu...aquis ; et sic Ed. Gryph. septem vett. aquoreas...aquis ; unde Politianus aquoreis nomina f. aquis ; et sic Voss. pro var. lect. Sed cum in uno V. signat aquas Heins. offendit, id pro vera amplecti lectione non dubitat. Burm. exemplis ex Ovidio aliisque prolatis fecit defendit.—91 Pro hic alii hinc. Quidam etiam in aura : sed ex Cod. Servii Heins. sic scribere velit, Diffr. est remis tamen

NOTÆ

cujus excessus currū, quem per ambitiosam temeritatem regere aggressus est.

80 *Equos*] Solis, scilicet, qui illius currum trahere funguntur : de quibus in Metam.

81 *Joris*] De Augusto loquitur.

83 *Capharea*] Fuit Capharens Euboæ promontorium, ex quo Nauplius rex insulæ, Palamedis filii injustam necem ulturus, faces quæ portus fi-

dem facerent Troja redemptiōnē Græcis ostentavit, ut illi in scopulos impingerent. Quæ res ex voto Nauplio accidit.

90 *Icarus*] Qui Dædali filius, cum, neglecto patris præcepto, altius volare concipisset, liquefactis alarum ceris in mare eccecidit, cui et nomen dedit. Verum prolixè de eo in præcedentibus.

91 *Remis*] Hac præcipue gratia

Si poteris vacuo tradi ; si cuncta videbis
Mitia ; si vires fregerit ira suas ;
Si quis erit, qui te dubitantem et adire timentem   95
Tradat, et ante tamen pauca loquatur ; adi.
Luce bona, dominoque tuo felicior ipse
Pervenias illuc ; et mala nostra leves.
Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more potest.   100
Tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto :
Nam spes est animi nostra timore minor.

otioso ; si aspicias omnia lenia ; si ira minuerit vires suas ; si quis erit qui introducat te hasitantem, et verentem accedere, et tamen ante pauca dicat ; accede. Fausta die, et ipse beatior tuo domino, illuc accedas, et minus nostras arumnas. Namque vel nullus, rel qui mihi impedit plagam potest conglutinare eam, more Achilleo. Prospice tantum ne officias, dum vis juvare ; nam spes nostra est minor

hic u. an ala D. Sed dubitat Burm. an 'ala' simpliciter pro velo dici posset, cum semper addant Poëtæ 'velorum alas' : præterea vulgata lectio sati elegans ei videtur.—95 Jun. Leid. Be. quatuor et alii *adir. volentem.*—96 Francius pro et volebat *ut* : quidam legunt *at* ; et *locutus pro loquatur* : D. Heins. in parenthesi constituit *at...locutus.*—97 *Ipse* Servii, Mor. et tres alii ; multi etiam *ipso.*—100 Comb. Cod. A. *pellere mor.*—101 Pro *videto* duo libri *careto* ; plurimi *memento.*—102 Merula cum nounullis vett. legebat *spes est*

NOTÆ

hos libros conscripsit Naso, ut Augusti iram leniret, atque in Urbem, si liceret, reverteretur. Dubius autem hærebat magisne ex votu res procederet redditum suum solicite procurando, an vero patienter opportunitatem expectando, postquam tempore Imperatoris lenitus animus esset. Illud est quod jam allegorice significat : neque placent quæcumque in hunc locum ab aliis allata, ex iis saltem quæ oculis subjecta sunt.

93 *Vacuo*] Namque ille qui re aliqua animum habet maxime occupatum ad alia vocari inique patitur. Quod sedulo iis advertendum qui magna ad Principes procurant.

95 *Timentem*] Ingeniosissime istud ; neque quicquam magis ad leniendum animum conferre potest, quam hujusmodi timor. Apud cordatos nihil pro-

batione opus habet quod dico : certos nolim admonuisse.

96 *Pauca*] In tuam gratiam, scil. quæque præsertim metum, de quo modo dixi, latenter et caute insinuantur.

100 *Solus*] Quam callida est hæc adulatio, quamque apta ad Augusti leniendum animum !

Achilleo] Achilles nempe eadem hasta qua Telephum Herculis filium vulneraverat, reconciliatus sanavit : ut in Amoris remedio vidimus.

101 *Ne noceas*] Maxime cavere se testatur Cicero, cum cuiuspiam causam defenduceret, ne imprudens contra eum quicquam diceret. Quæ cautio quanta sit, illis censemendum relinquo qui experti sunt ; namque aliis vix unquam satis inculcari possit. Optime dicunt nostri, *A force de vouloir*

Quæque quiescebat, ne mota resæviat ira,

Et poenæ tu sis altera causa, cave.

Cum tamen in nostrum fueris penetrale receptus,

105

Contigerisque tuam, scrinia curva, domum;

Aspicies illic positos ex ordine fratres,

Quos studium cunctos evigilavit idem.

Cetera turba palam titulos ostendet apertos;

Et sua detecta nomina fronte geret.

110

Tres procul obscura latitantes parte videbis:

Hi quoque, quod nemo nescit, amare docent.

Hos tu vel fugias, vel, si satis oris habebis,

Œdipodas facito Telegonusque voces.

metu mentis. Atque care, ne ira quæ erat composita, provocata exardescat, et tu sis altera causa supplicii. Cum tamen subieris nostrum secretiorem secessum, et tetigeris, scrinia curva, tuas sedes; videbis illic fratres sitos ex ordine, quos omnes eadem cura absolvit. Reliquum agmen aperte exhibebit titulos detectos, et habebit sua nomina in fronte nuda. Aspicies tres procul sese occultantes in loco obscuro: Iste etiam, ut omnes sciunt, docent amare. Vel tu hos rites, vel si satis audens eris,

*****

animo nostr. Heins. conj. est magno, vel est omni, vel exanimi.—104 Fragm. Rev. Be. et octo alii cum pr. Ed. pān. ne sis. Mox Voss. Excerpt. caus. mæc.—105 Olim volebat Heins. in notum fuer. V. et Barb. restrum.—106 Curea meliores, et sic vulgati: Heins. placebat olim curta reponi; sed postea nil mutavit: Lib. Aldinus et V. parra.—109 Ostendet Heins. rescriptsit ex V. et sex aliis melioribus pro vulg. ostendit.—110 V. Pal. opt. et multi aliij meliores geret; vulg. gerit: aliij gerunt et gerent: Leid. ferent; Jun. ferent.—112 Faber corrigendum censem Hos, qui quod: vulgata magis Bruni. placebat; qui tamen conj. Hic, vel Sic quoque. In uno Mor. erat Hi tres quod; et in Servii Cod. Hi qui.—113 Heins. malit Quos tu.—114 Alii Telegonasq.—115 Alii si qua est tibi.

NOTÆ

bien faire, on ne fait souvent rien qui
vaille. Quid quod eo plerique sunt
ingenio, ut quo meliores sunt ratio-
nes et ad rem aptiores, eo magis illas:
contemnunt atque respunnt? Id nu-
per expertus sum ego, qui stultissime
apud invidos, quos tamen eos esse
nescivi, optima certe (namque erant)
non sine aliquo dedecore exposui.
Nudari sibi pudenda arbitrantur qui-
cumque virtutis expertes aliquid de
alienis bonis andiant. Illud in men-
tem venire mihi debuisse: neque
mea proenleanda objecisset.

105 *Penetrale*] Domus suæ secre-

tiores partes dicit.

107 *Fratres*] Libros dicit a Nasone
conscriptos.

109 *Turba*] Librorum copia.

111 *Tres*] Illos dicit quibus artem
amandi docuit; sicut et aliij docue-
rant.

114 *Œdipodas*] Œdipo similes, qui
Laium patrem Thebanorum regem,
qnianquam nesciis illum esse, occidit.

Telegonus] Quia etiam Telegonus
Ulyssis et Circes filius insciens patrem
interfecit. Quam grave autem Poëtæ
fuerit suum exilium ex eo patet quod
morti æquiparat.

Deque tribus, moneo, si quæ tibi cura parentis, 115
 Ne quenquam, quamvis ipse docebit, ames.
 Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formæ,
 Nuper ab exequiis carmina raptæ meis :
 His mando dicas, inter mutata referri
 Fortunæ vultum corpora posse meæ. 120
 Namque ea dissimilis subito est effecta priori :
 Flendaque nunc, aliquo tempore lœta fuit.
 Plura quidem mandare tibi, si quaeris, habebam ;
 Sed vereor tardæ causa fuisse moræ.
 Quod si, quæ subeunt, tecum, Liber, omnia ferres, 125
 Sarcina laturo magna futurus eras.
 Longa via est : propera. Nobis habitabitur orbis
 Ultimus, a terra terra remota mea.

fuc appelles Adipodas, et Telegonos. Et, si aliquis est tibi amor patris, hortor ne quenquam diligas ex tribus, tametsi ipse docebit. Sunt etiam quindecim volumina Metamorphosis, versus nuper rapti ex funere meo : hortor ut his dicas faciem fortunæ meæ posse recenseri inter corpora transformata. Namque eu est repente redditæ dissimilis præcedenti ; et nunc lugenda aliquando lœta fuit. Si exquiris, habebam equidem plura tibi imperanda ; sed metuo causa esse lentæ cunctationis. Quod si, Liber, cuncta portares tecum quæ occurruunt animo, esses magnum onus illi qui te ferret. Iter longum est ; fœstina. Extrema pars mundi, tellus dissita a telure mea, a nobis incoletur.

Be. si sit tibi. Tum Lov. cur. precantis.—120 Be. cult. posse referre meæ.—121 Hamburg. Nam quæ diss.—122 Pro aliquo Heins. malebat alio. Tum Leid. et duo alii temp. grata fu.—124 Pol. V. et Ro. fuiss. viæ.—125 Quod pro vulg. Sed ex uno Med. et Ha. recepit Heins. multi editi et scripti Et.—126 Pro laturo opt. Vatic. Polit. Palat. et quatuor alii latoris; nescio an satis Latine pro Augusti sæculo. Sueton. tamen in Caligula ‘latorem’ pro tabellario dixit. Heins.—127 Be. Long. mora est.—128 Tua est Liber Servii. Lege, a terra...tua, quo tu properas : nisi rō patria excidit ; a patria terra remota mea ; quod verum puto : nam suam terram Pontum vocat alibi non semel. Heins. Zinzerl. Promul. cap. 51. mea est ; et ita Be. et plures alii.

NOTÆ

117 *Volumina*] Tot habemus etiam corporis humani in lapidem, quam Metamorphoseon libros. felicis hominis in miserum.
 118 *Exequiis*] Exilio : ut eo quasi ad rogum efferri visus sit Poëta.
 119 *Mutata*] Minor est mutatio 128 *Ultimus*] Invidiose ; quanquam certe longe tamen a Patria Roma Tomi.

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

IN exilium proficiscens Poëta, jubente Augusto, deprehensusque in medio mari, fluctibusque pæne obrutus, Deos precatur, ut ipsi saltem ignoscant, nec cum Cæsare ipsum funditus perdant. Probatque multis exemplis posse eos id facere. Deserbit deinde tempestatem: tum Deos precatur, ut se incolumem ad Tomitas perducant.

DI maris et cœli, (quid enim nisi vota supersunt?)

Solvere quassatae parcite membra ratis :
Neve, precor, magni subscribite Cæsaris iræ.
Sæpe, premente Deo, fert Deus alter opem.
Mulciber in Trojam, pro Troja stābat Apollo :
Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua, fuit.
Oderat Ænean propior Saturnia Turno ;
Ille tamen Veneris numine tutus erat.

Dii maris et cœli, (quid enim nisi preces restant?) nolite disjungere partes navis afflictæ. Neu, quaso, facite cum ira Cæsaris : sæpe Deo aliquo urgente alias Deus adest in auxilium. Vulcanus nitebatur adversus Trojam, Apollo facebat Trojæ : Venus fuit propitia Trojanis, Pallas infensa. Saturnia, æquior Turno, habebat Æncaen odio : ille tamen erat securus potentia Veneris. Sæpe Neptunus atrox in-

2 *Serv. parc. vela rat.*—3 *Pro magni Jun. et duodecim aliis eum Gryph. aliisque Edd. magna.* Tum *subsidite olim Barb. succumbite Comb. et subscribite iram Mor.*—5 *Quatuor scripti Mulciber in Troj. Jun. et unus R. Jupiter.*

NOTÆ

1 *Maris]* In quibus Neptunus, Nereus, Oceanus, Glaucus, &c.
Cali] Jupiter, Apollo, Mercurius, &c.
 4 *Fert]* Ridiculum equidem, Deos sibi invicem oppositos! Ceterum ita attemperatæ sunt tamen veri Dei virtutes inter se, ut neque pereant omnes quos justitia male perdere festinat. Præsidium nobis adversus illam paravit misericordia, modo ne ad extremum iram solicitemus. Pœni-

tenti omnia sunt concessa.
 5 *Mulciber]* Vulcanus seu ignis ferrum mulcens.
Apollo] Quippe qui cum Neptuno ejus urbis posuerat incenia : quanquam hic morosior adversus Trojanos maximè fuit.
 6 *Pallas]* Ipsa Venus Æn. II. a vs. 610. Æneæ suo Palladem, Junonem, Neptunum, Jovem ipsum ostendit Urbe Trojam ernescentes.
 7 *Saturnia]* Juno Saturni filia Turno

Sæpe ferox cautum petit Neptunus Ulixem :
Eripuit patruo sæpe Minerva suo. 10
Et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
Quid vetat irato numen adesse Deo ?
Verba miser frustra non proficientia perdo :
Ipsa graves spargunt ora loquentis aquæ :
Terribilisque Notus jactat mea dicta ; precesque, 15
Ad quos mittuntur, non sinit ire Deos.
Ergo idem venti, ne causa lædar in una,
Velaque nescio quo, votaque nostra ferunt ?
Me miscrum, quanti montes volvuntur aquarum !
Jam jam tacturos sidera summa putes. 20
Quantæ diducto subsidunt æquore valles !
Jam jam tacturas Tartara nigra putes.
Quocumque aspicias, nihil est nisi pontus et aér,
Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.

rasil callidum Ulyssem : Minerva abstulit saepe eum patruo suo. Quid etiam prohibet, quanquam inferiores sumus illis, aliquem Deum nobis favere, Deo Augusto irato ? Infelix nequicquam perdo roces inutiles : aquæ graves insint in ipsa ora loquentis. Et Auster furens aufert mea verba : neque patitur mea vota pervenire ad Deos, ad quos diriguntur. Ergo iidem venti, ne offendar una causa, rapiunt nostras preces et nostra carbasa nescio quo. Me infelicem, quantæ moles aquarum tolluntur ! Jamjam credas illas tacturas suprema astra. Quantæ valles subsidunt mari distracto ! Jamjam credas tacturas atrâ Tartara. Quocumque oculos rertas, nihil est nisi mare et aér ; illud minax undis elatis, hic nubibus. Venti sonant

—8 *Fragm. Rev. Ill. quidem V.* Tum alii munere tut.—10 *Unus liber patr. casta M.*—11 *Be. Jun. et Mor. nob. aliquid quamvis.* Tum alias distemus : et Be. ab illa.—12 *V.* *Quis vetet ir.* alias *Quis neget.*—13 *Jun.* et multi alii *prof. prodo.*—15 *Dicta ex Pol.* et octo aliis Heins. recepit pro vulg. verba. Cod. Voss. *mea vota precesque*, ut *sæpe vota et preces junguntur.* ‘Posset et legi cum Juliano et alio *mea vela, precesq. &c.* quod conveniret sequentibus ‘velaque’ et ‘vota.’ *Burm.*—19 Ut respondeat sequenti ‘subsidunt’ mallem hic *tolluntur* [pro *volvuntur*] ; sed non addicunt MSS. Codd. *Burm.*—21 *Deducto vel diducto plurimi scripti* ; editi fere omnes *diducto* ; nonnulli autem *diducta*, et sic *Mor.* unus *V.* et *Ma.* *deducta.* Mox *Leid.* *aq. pupes.*—23 *Aspicias est ex*

NOTÆ

Rutulorum regi favebat.

9 *Petiit*] Quia Palamedem Neptuni nepotem prodictionis titulo perdiderat ; Polyphemum filium insuper occæaverat.

10 *Patruo*] Fuit vero Neptunus Minervæ patruus ; siquidem ipsa Jovis filia, ille Jovis frater.

Minerva] Quæ ideo Ulyssi favere dicta, quod is summa atque exquisita prudentia ad omnia se accingeret.

16 *Non sinit*] Quales fuerint illi Dii hinc conjicito.

21 *Subsidunt*] Subsidere videntur, quando didueta est aqua.

22 *Tartara*] Qui locus est Inferorum

Inter utrumque fremunt immani turbine venti.

25

Nescit, cui domino pareat, unda maris.

Nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu :

Nunc Zephyrus sero vespere missus adest :

Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto :

Nunc Notus adversa prælia fronte gerit.

30

Rector in incerto est : nec quid fugiatve petatve

Invenit. Ambiguis ars stupet ipsa malis.

Scilicet occidimus, nec spes, nisi vana, salutis :

Dumque loquor, vultus obruit unda meos.

Opprimet hanc animam fluctus : frustraque precanti

35

Ore necaturas accipiemus aquas.

At pia nil aliud quam me dolet exule conjux :

Hoc unum nostri scitque gemitque mali.

inter utrumque turbine furenti. Fluctus maris incertus est cui domino obsequatur. Nam modo Eurus sumit vires ab ortu purpureo; nunc Zephyrus instat a respertino Hespero: nunc frigidus Aquilo furit ab Arcto arida; nunc Notus certul fronte opposita. Naclerus dubius est; neque reperit quid sequatur aut ritet: ipsa ars attonita est ancipitibus periculis. Nimurum periimus, neque spes est salutis nisi inanis: et dum verba facio, fluctus obruit mean faciem. Unda extinguet hanc animam, et admittens aquas nos oppressuras ore frustra orante. At pia uxor nulla alia re luget, quam quod sim exul: Norit atque queritur hoc unum nostræ ærumnæ. Ignorat

corr. Heins. Busidianus et Comb. *aspicies*; sed vulgati *aspicio*. Ex plenisque scriptis *aer* recepit Heins. alii *ather*.—24 Pol. Pal. Hamburg. et quatuor alii *hic tumidis, nub.* ‘*Tumidus nobis magis arridet, quia ita est elegantior oppositio: aer, minax nubibus; pontus, tumidus fluctibus. Hic vero ad remotius pontus referendum; ut saepe solent veteres. Burm.*—25 Serv. *frem. immania murmura vent.* Duodecim vett. *immani turbine.*—27 In uno V. *tir. rapit E.*—28 Jun. Z. *sacro resp.*—30 Lov. N. *aversa pr. P. alter aduersus...mente ger.*—32 Lov. *mens pro ars.* Burm. *conj. mens st. ictu mul.* Gerard. Manris. Hist. Domini. de Romano p. 2. *habet ambig. obstupet ipse mul.* sed *ars non moveret Burm.*—33 Sic Comb. ‘*multo numerosius.*’ Heins. Vulgati habebant *spes est ulla salut.* Legebat aliquando Heins. *spes super ulla saluti est.*—37 Fragm. Rev. *At mea nil.*—38 R. *nostr.*

NOTÆ

a Poëtis decantatus ubi sontes plectuntur.

26 *Domino]* Ut hinc in omnes partes agitas aquas atque erutas intelligas; ex quo maximum periculum.

27 *Purpureo]* Quia rutilo appetet colore Aurora in parte cœli quæ ad ortum spectat.

29 *Sicca]* Quia, ut in præcedentibus vidimus, Arctos Helice seu Ursa

in quam mutata Callisto Lycaonis filia, deinde Jovis beneficio in cœlum translata, Junonis odio expers maris, in quod nunquam recipitur. Sicciam insuper dixeris, quia a parte Septentrionali venti sunt maxime siccii.

31 *Rector]* Navis, scilicet, qui ad gubernaculum sedet.

37 *At]* Solarium vero est benevolos habere nostrarum miseriарum nou

Nescit in immenso jactari corpora ponto :
Nescit agi ventis : nescit adesse necem. 40

Di bene, quod non sum mecum descendere passus :
Ne mihi mors misero bis patienda foret !

At nunc, ut peream, quoniam caret illa periclo,
Dimidia certe parte superstes ero.

Hei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma ! 45

Quantus ab æthereo personat axe fragor !

Nec levius laterum tabulae feriuntur ab undis,
Quam grave balistæ moenia pulsat onus.

Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes :

Posterior nono est, undecimoque prior. 50

Nec letum timeo : genus est miserabile leti :
Demite naufragium ; mors mihi munus erit.

corpus agitari in vasto mari : ignorat impelli ventis; ignorat instare mortem. Dii bene, quod non sivi ascendere mecum, ne mors mihi esset bis adeunda ! At nunc, quanvis moriar, siquidem illa tuta est a discrimine, certe superstes ero dimidia parte. Hei mihi ! quam rapida flamma nubes fulserunt ! quantus strepitus personat a polo calesti ! Neque asceres laterum levius verberantur a fluctibus, quam grave pondus balistarum quattuor muros. Hæc unda quæ advolvitur excedit ceteras undas ; est posterior nona, et prior undecima. Neque expavo mortem, genus mortis est lugubre. Tollite naufragium ; mors mihi erit donum. Est aliquid, occumbentem vel fato suo

fletque gemityg.—41 Di bene Heins. recepit ex novem melioribus pro vulg. O bene : Be. O bene ; et mox narem pro mecum.—45 Alii Heu mihi. Mox pro nubila ‘ quatuor sidera ; unus lumina ; codex Bernens. et Medonii fulgura, quod præferrem ; nisi cum Excerptis Vossianis præstat legere rubuerunt nubila. Burm.—49 Hic ex vett. profert Ciofan. vulg. hinc : Francini volebat huc.—51 Alii Non pro Nec. Heins. notavit Scaligerum legisse gen. ast miserab.—

NOTÆ

participes quidem, sed iis commotos, qui precibus suis saltem et misericordia nos tantillam sublevent. Quanquam et illi quibus est cor maxime generosum, nequidem amicos volunt, si licet, conscos habere malorum, quibus mederi non possunt.

48 *Balistæ*] Tormenta erant aut machinæ quibus saxa gravissima in hostes aut illorum propugnacula mittebantur.

50 *Posterior*] Decimum fluctum vulgo dicunt ceteris esse majorem,

Delph. et Var. Clas.

decumanumque illum appellant.

51 *Nec letum*] Non credo, Naso. Usque adeo non fuisti cæcus, ut mortem contemneres. Verum hæc verba sunt ; caue perquisita.

Genus] Tum quia, ut narrat Homerus, anima ignea est, cui in aqua contrario elemento extingui admodum grave : tum quia sic morientes, cum piscium esca fiant, tumulique honore frandentur, longis erroribus jactandi, priusquam Orco recipientur.

Ovid.

7 A

Est aliquid, fatove suo ferrove cadentem

In solida moriens ponere corpus humo :
Et mandare suis aliquid, sperare sepulcrum,

55

Et non æquoreis piscibus esse cibum.

Fingite me dignum tali nece : non ego solus

Hic vehor. Immeritos cur mea poena trahit ?

Pro Superi, viridesque Dei, quibus æquora curæ !

Utraque jam vestras sistite turba minas.

60

Quamque dedit vitam mitissimam Cæsaris ira,

Hanc sinite infelix in loca jussa feram.

Si, quam promerui, poenam me pendere vultis ;

Culpa mea est, ipso judice, morte minor.

vel ferro, demittere corpus moriens in terra solita. Est aliquid sperare tumulos im- peratus suis, neque esse prædam piscibus marinis. Ponite me esse meritum hujus- modi letum ; ego non hic vehor solus: quamobrem mea pena rapiat indignos ? Pro Dii Supcri, atque glauci, quibus maria curæ ! utrumque agmen omittit jam vestras minas : atque concedite, ut miser portem in loca præscripta hanc vitam, quam ira lenissima Cæsaris indulxit. Siquidem cupitis me exsolvere paenam qua dignus sum, peccatum meum est levius morte, ipso judice. Si Cæsar jam cupivisset me detur-

53 Ve in utroque loco reposuit Heins. pro vulg. que. Deinde duo vett. ferro- que cadenti ; unde Heins. conj. *cadentis* : reliqui fere euendunt pro *cadentum*. —54 In plurimis *solita* pro *solida*. —55 In vulgatis *Et mand. suis aliqui et sper. sepulcrum*. At ‘ scripti fere omnes, aliquid sperare, vel, aliquid et sperare ; tres, aliquid. Combianus, aliquo. Unus Vaticanus, aliqua sperare sepulera. Scribe, *Est mandata suis aliquid sperare sepulera* : ita et numeri, qui duriores erant, constabunt versui, et sensus.’ Heins. Metuo ut nimis andax sit emendatio, cum sine copula recte procedat versns: *Et mandare suis aliquid, sperare sepul- cra*. *Est non*, &c. Mandabant enim non tantum sepulera, sed alia supremis vocibus. Vel posset legi: *Est aliquid mandare suis, sperare sepulcrum*; ut *mandare* absolute ponatur: ita Justin. xxiv. 2, licet alio sensu: ‘ Itaque non credenti mandat.’ Burm.—58 Plurimi scripti et Edd. *Huc veh. Be. Hinc*; Burm. conj. *Hac*, scil. navi.—60 *Be. turb. manus*.—61 Unus Heins. *rit. justissima C.*.—62 *P. ad pro in*: et Leid. in l. j. *traham*.—63 Vulg. legebatur *Si quoniam merui panam, me perdere v.* ‘ Pendere unus Medicens pro diversa lec- tione; Rottendorphiannus, prendere. Præterea prim. editio et duo scripti, si quam promerui ; sex, si quoque quam merui ; totidem, quamquam merui ; opt. Vatican. si merui panam quamquam ; duo, quia quam merui ; alia veterima editio, quia commerui. Scribe: *Si, quam commerui, panam me pendere vultis*. Trist. ii. 4. ‘ An semel est panam commeruisse parum?’ ‘ Pendere poenam’ fa- miliaris locutio Nasoni; Fast. iii. 845. ‘ capitisi quæ pendere poenas Ex illo jubeat fulta reperta loco?’ atque ita passim. Heins. *Si quam promerui* nescio cur non æque bene dicatur ac commerui, cum in malam æque partem ‘ pro-

NOTÆ

53 *Fato*] Morte sua naturali. altum mare.

59 *Virides*] Quia viridi, vel potius 61 *Judice*] Augusto, scilicet.
cæruleo aut glauco colore appetit

Mittere me Stygias si jam voluisset ad undas
Cæsar, in hoc vestra non eguisset ope.
Est illi nostri non invidiosa cruoris
Copia: quodque dedit, cum volet, ipse feret.
Vos modo, quos nullo certe puto criminè læsos,
Contenti nostris, Di, precor, este malis.
Nec tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
Quod periit, salvum jam caput esse potest.
Ut mare considat, ventisque ferentibus utar;
Ut mihi parcatis; num minus exul ero?
Non ego, divitias avidus sine fine parandi,
Latum mutandis mercibus æquor aro:
Nec peto, quas petii, quondam studiosus, Athenas;
Oppida non Asiæ, non loca visa prius.

bare ad aquas Stygias, non opus habuisset vestro auxilio. Ille habet potestatem non invidiosam in nostram vitam; et ipse tollet quando libebit quod indulxit. Vostantum, Dii, quos certe nullo flugitio arbitror violatos, estote contenti nostris malis. Neque tamen, utcumque omnes cupiatis incolunem præstare miserum, caput quod jam occidit, potest esse saluum. Quamvis mare quiescat, et habeat ventos secundos, quamvis mihi ignoscatis, anxe minus ero profugus? Ego non trano vastum mare mercimoniis commutandis cupidus acquirendi opes sine modo: neque concedo Athenas, quas olim visi studio deditus: non tendo in urbes Asiae, non in loca ante

mereri' dicamus ac 'commereret' : et ita Gryphius, Frellonius, et alii edididerunt; et in uno Mediceo erat, si quam promerui me pœnam pendere. Burm. —65 Heins. malebat *S. nam si voluiss.* Tum plurimi in und. —68 Jun. et sex alii quamque ded. —69 Alii cert. null. inverso ordine. Mox 'laesos concinnius septem veteres.' Heins. Lædi Be. —70 *Di* est ex Serv. lib. vulg. jam: Comb. et Medonii Cod. vos. —71 Be. cunct. numerum serv. —72 P. sanum pro salvum; et non caput Excerpt. Voss. —73 Alii mar. subsidat, rent. at unus Heins. sit placidum. Be. et duo ventisq. furentibus: alii furentibus, feracibus, frequentibus. —74 Ut Ciosanus profert ex uno V. et Aldino; vulg. Et. Deinde 'num min. pro non repone.' Heins. —75 P. alter fin. parando. —76 P. alter et tres alii Lat. mutatis merc. —78 *Loca* ex castigatoribus receptit Heins. pro vulg. mihi. Dan. Heins. vs. corr. Opp. n. *Asiae* nunc, mihi v. p. putat tamen nil a

NOTE

65 *Stygias*] *Hoc est, ad Inferos,*
ubi *Styx palus, de qua jam toties.*

68 *Copia*] Potestas est Augusto in
meam vitam, cuius ademptæ nullum
extimescat ultorem.

Quodque] Vitam, scilicet; quam ferre et adimere poterit, utcumque libuerit.

69 *Nullo puto*] Immo, siquidem illi
Dii, eo magis læsi, quod Dii sunt,
quam Principes qui illorum tantum
sunt ministri. Ex vero namque Deo
Principibus obsequi didicimus etiam
propter conscientiam, quam illi man-
cipatam intelligimus.

⁷⁸ Asia] Quam cum Maximo viderat

Non ut, Alexandri claram delatus in urbem,
Delicias videam, Nile jocose, tuas. 80

Quod faciles opto ventos, (quis credere possit ?)
Sarmatis est tellus, quam mea vota petunt.

Obligor, ut tangam lævi fera littora Ponti ;
Quodque sit a patria tam fuga tarda, queror.

Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
Exilem facio per mea vota viam. 85

Seu me diligitis, tantos compescite fluctus ;
Pronaque sint nostræ numina vestra rati :

Seu magis odistis, jussæ me adverteite terræ.
Supplicii pars est in regione mei. 90

conspecta. Non ut appulsus ad urbem celebrem Alexandri, aspiciam tuas molitias, Nile facete. Quod roveo ventos propitiros, (quis possit fidem adhibere ?) terra Surnatica est quam mea desideria expetunt. Obstringor votis, ut tangam sœva littora Ponti sinistri ; et doleo quod exilium sit tam lentum. Paro mihi iter breee per meas preces, ut aspiciam Tomitas sitos in nescio quo parte mundi. Sire me amatis, reprimite tantas undas, et vestra numina sint propitia nostræ navi ; sire potius odistis, applicate me terræ assignatae. Pars meæ pœnae est in ipsa mundi plaga.

---

vulg. mutandum esse.—79 Unus Heins. *A. pulchram del.*—81 Pro vulg. *faciles* est ‘lege faciles vel sine assensu vett. librorum.’ Heins. Qui etiam conj. *Quo faciles*. Mox possit pro vulg. posset scripti.—82 Pro *vota* omnes fere scripti, et Edd. nonnullæ vela; et certe mox ‘vota’ sequitur.—83 *Obloquor* Palatin. male : *Obligor* nimirum votis, quæ pro felici appulso ad Scythicam terram suscipio. Sic ‘obligataen dapem reddere’ Horat. Od. II. 7. et ‘obligare caput votis’ Od. II. 8. *Sævi* etiam *Ponti* Putean. Leidens. et octo alii : utrumque recte : ἄξενος enim et σάενος. Burm.—84 *Tam* cum quinque scriptis Heins. legit pro vulg. *jam*.—86 Plerique scripti *Exilem*; plurimæ Edd. *Exilii*: Francius volebat *Exiguam*; et Burm. *Exilio*.—87 Gryphius, Mycillus et alii edidere *Si me*.—89 Mor. *me adducite terr*.—90 Quinque vett. *hac pro in*. Mox *mei* est ex emend. Heins. vulgo enim scribebatur *mori*: ‘pro *mei*, *meri* a librario aberrante erat factum : hinc natum *mori*’.

NOTÆ

Naso, ut ipse testatur Pontic. II. 10.

79 *Alexandri*] Alexandriam dicit

Alexandri Magui opus.

80 *Nile*] Hunc Ægypti fluvium jocosum dicit, quia nocte dieque Alexandria proficisebantur naviculae virorum ac mulierum lascivientium plenæ ad Serapidis solennia, quæ Canopi, ubi ejus templum erat, celebrabantur. Dissolutis autem moribus fuisse Ægyptios indicat etiam Martial.

his verbis: ‘ Nequitas tellus scit dare nulla magis.’

82 *Sarmatis*] Sarmatia regio est per ampla, ejus pars ad Europam, pars ad Asiam spectat. Tomos autem ablegatum Nasonem, quæ urbs in illa fuit, supra vidimus.

83 *Lævi*] Quia Poëtæ mare Ponticum ingredienti a læva Tomos quam petebat.

86 *Exilem*] Compendiosam.

Ferte (quid hic facio?) rapidi mea carbasa venti.

Ausonios fines cur mea vela vident?

Noluit hoc Cæsar: quid, quem fugat ille, tenetis?

Aspiciat vultus Pontica terra meos.

Et jubet, et merni: nec, quæ damnaverit ille,

95

Crimina defendi jusve piumve puto.

Si tamen acta Deos nunquam mortalia fallunt;

A culpa facinus scitis abesse mea.

Immo ita; vos scitis. Si me meus abstulit error,

Stultaque mens nobis, non scelerata, fuit:

100

Quamlibet e minimis, domui si favimus illi;

Si satis Augusti publica jussa mihi;

Venti vehementes (quid hic ago?) abripite mea vela; quamobrem mea linctea certunt fines Italos? Casar hoc noluit: cur retinetis quem ille expellit? Telus Pontica videat meam faciem. Et imperat, et dignus sum: neque arbitror fas aut pium flagitia defendi, quæ ille arguerit. Si tamen facta hominum nunquam occulta sunt Diis; compertum habetis flagitium longe esse ab errore meo. Immo ita, vos nostis: si mea ignorantia me abripuit, et animus nobis fuit despiens, non nefarius: si, quanquam ex tenuissimis, devoti fuimus illi domui; si publica manulata Augusti

Heins.—91 Plurimi *mea corpora vent*. Ex conj. Heins. reponebat *carbasa*, quod postea ei confirmavit Gottorph. *cornua Hamburg*. quod neque Heins. displicet.
—92 Strozzæ quid pro cur. Mox in voc. *vident* variant MSS. qui habent, *tenant*, *yuvant*, *rovent*, *volant*, *petunt*: vel, *vota colunt*, *vota volunt*.—94 Unus Med. *Aspicias vult*.—96 Vulg. *fasre piumve*: sed *fas* est idem quod *pium*, ideoque Regii codicis scriptura placet, *jusque piunque*. Vid. ad Petron. cap. 108. *Burm.*
—99 Illa *vos scitis* Burm. malit parenthesi concludere. Nonnulli *si scitis*, plurimi *vos*: Be. et quatuor alii *sic*; Excerpt. Voss. *sed*: Heins. etiam censem posse legi *Di*. Tum Medonianus *me malus abst*. Arund. *meus impulit err*.—100 P. V. et Pol. *Stultaq. non nob.*.—101 *Quamlibet* ex Heins. emend. et sic etiam tres scripti: vulg. *Quod licet*: tres *Quamlibet*; quinque *Qua licet*.—102 Sic vulgati habent. Gryph. et Vincent. *Sint sat*. Pro *jussa* quidam *visa*. Quatuor vett. *jussa tuli*; et Gottorph. *mei*: Pol. pr. *visa mihi*; Fragm. Boxhorn. *cura fuit*. In scripto antiquo erat *visalus*, quod Heins. faciebat *visa salus*. At pro *satis* etiam conj. *luris* reponendum; unde versum constituit *Si luris A. p. visa solus*. Cui consentit etiam Burm. nisi quod *patris vice luris legendum censem*: neque probat conjecturam viri docti in Supplement. Actor. Lipsiens. Tom. vi. 2. p. 78. *Sique ruta A. p. jussu mihi*. Pro vulg. *mihi* Heins. quoque ex Got-

NOTÆ

92 *Ausonios]* Italos: ab Ausonibus partim derivatos, ad quos vi tempestatis relicto priori cursu referebantur.

101 *Favimus]* Nimium nimiumque faverat, siquidem amare est favere.

102 *Si satis]* Id est, *Si mihi Augusti*

semper nutus et simplex voluntas pro lege fuit; ut nunquam quod ille publice sanciverit ad me etiam spectare sine omni tergiversatione non crediderim.

Hoc Duce si dixi felicia sæcula ; proque
 Cæsare thura pius Cæsaribusque dedi ;
 Si fuit hic animus nobis ; ita parcite, Divi :   105
 Sin minus; alta cadens obruat unda caput.
 Fallor ? an incipiunt gravidæ vanescere nubes,
 Victaque mutati frangitur ira maris ?
 Non casus, sed vos sub conditione vocati,
 Fallere quos non est, hanc mihi fertis opem.

satis mihi fuerunt ; si dixi sæcula beata hoc Imperatore ; atque pius obtuli thura pro Cæsare et Cæsaribus : si ea mens fuit nobis, ita ignoscite, Dii : sin minus, fluctus sublimis irruens demergat caput. Decipior ? an nubes tumidæ incipiunt distrahi, et ira fracta mutati maris minuitur ? Non fortuna, sed vos petiti sub conditione, quos non datur decipere, præbetis mihi istud auxilium.

-----
 torph. qui habet *mei*, conj. *Dei*.—103 Pro *dixi* plurimi vett. *duxi*, quod et Heins. placet.—104 Plurimi editi *C. th. pia C. dedi*: ‘Unus Vatic. et Maffei *C. th. piis*, &c. alter, *C. th. dedi*, *C. piis*. In ejus ora ascriptum est; alias, *pia*. Mihi legendum videtur, ut est in duobus exensis, quorum alter annis abhinc LXX. impressus est, *C. th. piis*, *C. dedi*.’ Ciofan. *Pius* meliores: quidam, *prius*, vel *Deis*, vel *pia*. Heins. Behotius lib. II. Apophl. 4. ex vetusto codice: *C. th. dedi C. pia*: *C. th. piis* Bernens. Burm. Sec.—106 Duo, *alta maris*: totidem, *alta ruens*: unus, *alta meum*. Putabam aliquando, *alta nocens* obruat *unda caput*; nisi quod id paulo longius abit a vulgata lectione. Heins. Be. *Subruat*.—107 *Vanescere* meliores, teste Heins. alii *crunescere*.—108 *Be. frang. ira Dei*; et plurimi *unda Dei*.—109 Olim legebatur *Non casu vos, sed sub c. v.* Nihil turbatius hisce numeris. Primo *casus* scribendum eum vetustis quinque; ut Met. XIV. ‘quis te casusve Deusve Servat, Achæmenide?’ Deinde plurimi, *sed vos sub c.* longe rectius: fragmentum meum, *sed o vos sub c.* ut Phædr. lib. II. ‘Harum autem Matrem fecit hæredeni senex Sub conditione.’ Scribe, *Non casus, sed ea vos c. v.* Heins. *Sed vos mihi c. Mor.*

NOTÆ

104 *Thura*] Deorum illis conciliandi favoris causa.

Cæsaribus] Caio atque Julio Augusti nepotibus, itemque Tiberio, post il-

tum Germanico a Tiberio Augusti jussu pro filio assumto.

109 *Conditione*] Callidissime profecto sese toti Cæsaris domui amicorum, quasi Diis testibus, ostendit.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

MISERABILITER exponit Poëta consternationem illam qua affectus est, posteaquam jussit eum Cæsar in exilium abire : quidque ea nocte etiam egerit, quæ fuit illi in Urbe novissima, declarat. Miserabilius deinde uxoris et domesticorum lacrymas describit.

CUM subit illius tristissima noctis imago,
Quæ mihi supremum tempus in Urbe fuit ;
Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui ;
Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
Jam prope lux aderat, qua me discedere Cæsar
Finibus extremæ juss erat Ausoniæ. 5
Nec mens, nec spatium fuerant satis apta paranti :
Torpuerant longa pectora nostra mora.
Non mihi servorum, comitis non cura legendi,
Non aptæ profugo vestis opisve fuit. 10

Quando recordor illius mæstissimæ noctis, quæ fuit mihi ultimum tempus in Urbe : quando mente revolo noctem, qua deserui tot res mihi dilectas ; lacryma nunc etiam defluit ex oculis meis. Jam prope dies venerat, quo Cæsar mihi impetraverat egredi finibus ultimæ Italiae. Neque animus, neque tempus fuerant satis idonea aßornanti fugam : mens nostra elanguerat prolixo tempore. Non fuit mihi cura servorum, non sodalis legendi, non vestis aut auxiliï idonei profugo. Non

2 Pro Quæ omnes fere scripti Qua ; unus etiam Quod.—3 Servii Cod.
Dum recolo noct. —4 Nunc ex Ro. rescripsit Heins. pro vulg. tunc ; et sic etiam plurimi alii : Med. pro nunc quoque exhibet humida. —7 Fuerant ex Barb. eleganter, judice Heins. vulg. fuerat. Deinde paranti idem profert ex lib. Petr. Servii ; alii parandi : Combianus pro var. lect. exhibet piani : Richelianus paratu, pro paratui ; quod et Heins. rectum putat.—9 Comitis ex

NOTÆ

6 Ausoniæ] Italiae, ut sæpe alibi : fuerunt namque Ausones antiqui Italiae populi.

7 Mens] Quæ repentina malo attonita, singula, quæ opus erat, suis temporibus dividere, per tantillum spatium, non poterat.

8 Torpuerant] Adeoque bonorum nostrorum pars sumus maxima ; qui illud maxime semper cogitare debemus, quomodo adversam fortunam feramus, minimoque indigeamus. Verum quibus has narres fabulas !

Non aliter stupui, quam qui Jovis ignibus ictus
 Vivit, et est vitæ nescius ipse suæ.
 Ut tamen hanc animo nubem dolor ipse removit,
 Et tandem sensus convaluere mei ;
 Alloquor extremum mœstos abiturus amicos, 15
 Qui modo de multis unus et alter erant.
 Uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat ;
 Imbre per indignas usque cadente genas.
 Nata procul Libycis aberat diversa sub oris :
 Nec poterat fati certior esse mei. 20
 Quocumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant :
 Formaque non taciti funeris intus erat.
 Fœmina, virque, meo pueri quoque funere mœrent :
 Inque domo lacrymas angulus omnis habet.
 Si licet exemplis in parvo grandibus uti ; 25
 Hæc facies Trojæ, cum caperetur, erat.
 Jamque quiescebant voces hominumque canumque :
 Lunaque nocturnos alta regebat equos.

secus attonitus fui, quam qui superstes est, afflatus flammis Jovis, et ipse est nescius suæ vitæ. Postquam tamen ipse dolor depulit hæc nubila ex animo, et denique mei sensus redierunt ; norissime discessurus alloquor tristes amicos, qui erant unus et alter de modo plurimis. Conjurx ipsa amans lugens rhelementius complectebatur lugentem, rore usque fluente per genas immeritas. Filia procul aberat dissitu ad oras Libycas ; neque poterat cognoscere mecum infortunium. Quocumque oculos verteres, luctus et gemitus audiebantur ; et species erat intus funeris haudquaquam muti. Fœmina et vir, pueri etiam lugent infortunio meo ; et omnis angulus in domo habet fletus. Si licet uti magnis exemplis in re tenui, hæc erat species Trojæ cum expugnaretur. Junque sonus omnis hominum et canum repressus erat, et Luna

*****

Barb. et Gottorph. pro var. lect. vulg. *comites*.—11 Juret. Epist. ad Symmach. III. 6. in aliis codd. testatur esse *J. ign. actus* : in Mor. *ustus*.—13 *Animo* ex P. Heins. placet præ vulg. *animi*.—14 Unus Cod. *Ut pro Et.*—17 Gottorph. *ips. dolebat* ; *unus morebat* : Heins. *conj. forebat*.—19 *Libycas...* sub oras Jun. quod sibi non displicere Heins. notaverat.—21 Unus liber aspic. *gemitus lacrymaq. son.* Burni. *conj. planctus gemitusq.*—25 *Plurimi parvis*

NOTE

12 *Nescius*] Prinsquam spatiū datum snerit cogitandi, atque singula exentiendi quæ nec opinantem ex sede sua dejiciunt, nullius animus huc illuc raptus consilii est capax.

19 *Nata*] Perilla, quæ virum in Africam secuta erat.

Libycis] Libya pars est ampla Africæ ; quæ pro ea tota sæpiissime ponitur.

22 *Non taciti*] Quia omnes aperte ingebant, et gemitus atque plangores edebant.

23 *Pueri*] Servuli.

Hanc ego suspiciens, et ab hac Capitolia cernens,
Quæ nostro frustra juncta fuere Lari ; 30
Numina vicinis habitantia sedibus, inquam,
Jamque oculis nunquam templa videnda meis,
Dique relinquendi, quos Urbs habet alta Quirini ;
Este salutati tempus in omne mihi.
Et quanquam sero clypeum post vulnera sumo ; 35
Attamen hanc odiis exonerate fugam ;
Cœlestique viro, quis me deceperit error,
Dicite ; pro culpa nē scelus esse putet.
Ut, quod vos scitis, poenæ quoque sentiat auctor.
Placato possum non miser esse Deo. 40

sublimis agitabat equos nocturnos. Ego hanc suspiciens, et ab hac videns Capitolia, quæ nequicquam erant proxima nostris Penatibus ; Dii, inquam, manentes in æde vicina, et templo jam nunquam conspicienda oculis meis, numinaque descrenda, quæ Urbs excelsa Quirini habet, estote salutata a me in omne ærum. Et quanris sero capio parvam post plagas, nihilominus absolvite hoc exilium odiis, et dicite viro divino, quis error mihi imposuerit ; ne arbitretur flagitium esse pro aberratione : ut, quod vos cognoscitis, auctor mei supplicii cognoscat etiam. Possum esse non in-

pro parvo : Bc. Leid. et multi alii lic. in parvis exempl. P. alter in parvos.—
29 *Et ab hac repone cum plerisque antiquis*; hoc est, postquam hanc aspexi: sic frequenter loqui amat Noster. Heins. *Et ad hac* Ed. Mycill. Vincent. *hac et cap.* Pol. alter P. et duo alii. et *ad hanc* Pol. pr. Servii et tres: ceteri cum vulgatis et adhuc.—33 Barb. *Di quoque linquendi.* Tum Leid. quos U. tenet alt.—34 Mor. et duo omn. meum; et quinque mei.—35 Quinque scripti cum pr. Ed. post funera sum.—37 Gottorph. qui pro quis.—39. 40 *Quod vos scitis* ex plerisque vett. Heins. recepit pro vulg. quæ sentitis; et in seq. vs. possum pro possim. Legendum fortasse Heins. putat, *Ut, quod vos scitis*, p. quoq. si sciat auctor, P. possim n. m. e. D. In Fr. erat Utque ea vos scitis paenæ quoq. sentiat a. unde Burm. conj. Utq. ea vos scitis, paenæ ne ne- sciat a. Heins. ascriperat etiam aliam conjecturam, Ut quod vos scitis,

NOTÆ

29 *Capitolia*] In Capitolio monte templum fuit Jovi dicatum.

30 *Frustra*] Quia tutum ab Augusti ira non præstiterant. Quod quidem impie dixit Naso.

Lari] Domui. De Laribus Diis supra Metam. xv. ubi vide. Indicis compendio nihil facilius.

31 *Numina*] Deos compellat, qui in Capitolio colebantur: ad quos etiam Manilius verbis ex Livio: ‘Jupiter optime maxime, Junoque regina, ac Minerva, ceterique Dii, Deæque, qui Capitolium arcemque incolitis,’ &c.

33 *Quirini*] Romuli, cui post suam consecrationem illud datum nomen.

35 *Clypeum*] Deorum præsidium istoc appellat nomine. Quod utinam multi serio perpenderent.

36 *Odiis*] Ne me Cæsar odio persequatur.

37 *Cœlesti*] Augusto, qui vivus etiam in Diis habitus.

38 *Culpa*] Contendit Naso se per imprudentiam, non mala mente, pecasse.

40 *Deo*] Augusto.

Hac prece adoravi Superos ego: pluribus uxor;

Singultu medios præpediente sonos.

Illa etiam ante Lares passis prostrata capillis

Contigit extinctos ore tremente focos:

Multaque in aversos effludit verba Penates,

45

Pro deplorato non valitura viro.

Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat,

Versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat.

Quid facerem? blando patriæ retinebar amore:

Ultima sed jussæ nox erat illa fugæ.

50

Ah quoties aliquo dixi properante, Quid urges?

Vel, quo festines ire, vel unde, vide.

*felix, Deo lenito. Ego precatus sum Deos hac oratione; conjux pluribus, singultu
abrumptente medias voces. Illa etiam procumbens eorum Laribus, scissa coma,
tetigit focos extinctos ore tremente, et protulit multa verba adversus infensos Pe-
nates, non profutura perdito marito. Jamque nox præterita recusabat tempus
cunctandi, et Ursa Arcadica erat versu ab axe suo. Quid agerem? Retinebar
grato desiderio Patriæ: verum illa nox erat novissima exilio præscripto. Ah
quoties dixi, cum aliquis festinaret, Quamobrem festinas? Cogita vel quo properes,*

*****

*pænæ quoq. resciuat a.—42 Barb. med. præpediente son. vulg. impeditente.—43 Pr.
V. et quatuor alii ant. aras pass. Plurimi etiam et scripti et editi sparsis pro pas-
sis. Tum pro prostrata prim. Polit. intracta: alter cum duobus aliis, abstracta;
unde Politianus ipse, atrala. Certe Hamburg. attrata: at prim. Vatic. attacta.
Barber. projecta: duo, astrata pro adstrata; ut Met. ix. 'asternunturque sepul-
cro:' alii, aljecta, abstracta; attracta, vel adstracta, vel abstracta, et similia.' Heins.
Be. Diffusa; alii, accincta, ablata, contracta, pertracta.—44 Quidam scripti cum
edd. nonnullis Cont. extuctos or. pr. V. et sex ali aeternos; unus V. externos;
Voss. antiquos: Heins. suadet hesternos. Tum Lov. or. premente foc.—45
Aversos ex emend. Heins. vulg. adversos: Be. offensos.—48 Quidam Visuque.—
49 Unus liber patr. tangebar am.—50 Tres Jun. et duo alii ill. moræ.—*

NOTÆ

42 *Medios*] Imperfcta verba: singultibus abrumpentibus orationis cursum.

deberet Numen ab injuria vindicare.

48 *Versu*] Adeoque Aurora seu diluentum instabat.

49 *Parrhasis*] Ursa, quæ Græcis Arctos dicitur, in quam Callisto Lycaonis filia mutata Parrhasis seu Arcadica dieitur a patria, ubi ejus pater impe- rium tenuit. Sidus autem illud jam sæpe ad polum Septentrionalem esse diximus.

52 *Quo*] In regionem teterrimam.

Unde] Ex patria jueundissima: ut neutra de causa sit festinandum.

Ah quoties certam me sum mentitus habere
 Horam, propositæ quæ foret apta viæ.
 Ter limen tetigi ; ter sum revocatus : et ipse 55
 Indulgens animo pes mihi tardus erat.
 Sæpe, Vale dicto, rursus sum multa locutus ;
 Et quasi discedens oscula summa dedi.
 Sæpe eadem mandata dedi : meque ipse fecelli,
 Respiciens oculis pignora cara meis. 60
 Denique, Quid propero ? Scythia est, quo mittimur, inquam :
 Roma relinquenda est : utraque justa mora est.
 Uxor in æternum vivo mihi viva negatur :
 Et domus, et fidæ dulcia membra domus :
 Quosque ego fraterno dilexi more sodales ; 65
 O mihi Thesea pectora juncta fide !
 Dum licet, amplectar : nunquam fortasse licebit
 Amplius. In lucro, quæ datur hora, mihi est.

vel unde proficiscaris. Ah ! quoties falso dixi me habere horam constitutam, quæ esset idonea itineri decreto ? Ter offenti in limen ; ter repressi pedem, et ipse obsequens desiderio pes mihi erat segnis. Sæpe, Vale dicto, plurima denou protuli, et tanquam proficiscens obtuli novissima suaria. Sæpe repetivi eadem jussi ; et me ipse decepi, retorquens oculos meos ad dilecta pignora. Tandem dixi, Quanobrem festinus ? Scythia est ad quam pellimur, Roma est deserenda : utraque mora est justa. Coniux superstes negatur in æternum mihi superstiti ; itemque domus, et membra dilecta fidelis domus ; et socii, quos ego amari more fraterno. O animi mihi connexi fide Thesea ! Quandiu conceditur, amplectar ; forsitan nunquam amplius concedetur. Tempus quod mihi conceditur est in lucro. Et sine cuncta-

52 *Festines* Heins. profert ex melioribus; vulg. *festinas*.—55 R. *revocatus* ab ipso : Heins. conj. et ipsi *Indulg.*.—57 Be. et alius Heins. *plura pro multa*.—58 Jun. et decem alii osc. multa ded. —60 Fragn. Rev. oscula pro pignora.—61 Plurimi vett. *Den. quo prop.* Et Jun. cum Be. et sex alii *quid properas*. Heins. malebat etiam *quo mitteris inq.* ut se alloquatnr : *mittitur P. et V.*—62 *Alii mor. est* : Heins. malebat cs.—65 Plurimi *Quos ego*.—66 T. *pignora*

NOTÆ

55 *Limen*] Sinistrum usque adeo putarunt omen esse veteres, in limen impingere ingressuris vel egressuris, ut si fieret, quod tum facturi essent prospere sibi contingere non posse crederent.

56 *Tardus*] Ut quasi de industria linen offenderet ; ne scilicet aliqua non esset diutius permanendi causa.

60 *Pignora*] Uxorem dicit, amicos,

aliaque sibi carissima.

62 *Mora*] Pro causa moræ. Seu, inquit, Seythiæ barbariem respicio, seu in Romæ jucunditate hæreo, utробique permanendi causa est.

64 *Membra*] Omnia intelligit quæ ad vitæ solatium domi teguntur.

66 *Thesea*] Antiqua, ut aiunt, et firma, cuiusmodi fuit Thesei in Pirithoum.

Nec mora ; sermonis verba imperfecta relinquo,
Complectens animo proxima quæque meo.

70

Dum loquor, et flemus ; cœlo nitidissimus alto,
Stella gravis nobis, Lucifer ortus erat.

Dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam :
Et pars abrumpi corpore visa suo est.

[Sic Priamus doluit, tunc cum in contraria versus
Ultores habuit proditionis equus.]

75

Tum vero exoritur clamor gemitusque meorum ;
Et feriunt moestæ pectora nuda manus.

Tum vero conjux, humeris abeuntis inhaerens,
Miscuit hæc lacrymis tristia dicta suis :

80

*tione omitto verba sermonis inexpleta, complectens animo meo quæque proxima.
Dum loquor et lacrymas profundimus, Lucifer splendidissimus nobis molestus erat
ortus in excelso cælo. Non aliter dixerunt, quam si deseram meos artus; et pars
visa est dividi a suo corpore. Eo modo doluit Priamus, tunc cum equus proditor
mutatus in contraria habuit vindictas. Tum vero tollitur clamor et gemitus meorum;
et manus tristes plangunt pectora aperta. Tum vero uxor incumbens humeris dis-
cedentis miscuit hæc mæsta verba suis lacrymis : Non potes abstrahi : una ah, in-*

unct.—67 P. V. et quatuor allii lic. amplector: nunq.—69 Barb. mor. sermoni
verb.—70 Complectens meliores: alli Amplexens. Tum Mor. et aliis anim.
singula quæq. et Jnn. dulcia.—74 Pro suo plurimi meo; et ita Gryph. My-
cill. et alii.—75. 76 Quidam hoc distichon ita fingunt: Sic doluit Mettus,
tum cum in contr. versos U. h. pr. equos. Sed si de Priamo intelliga-
mus, Heins. malit in contr. versæ...proditionis legi. Salmasius curis secun-
dis ad Florum I. 3. castigabat Sic doluit Mettus, tum cum in contr. ver-
sus U. h. pr. equos. ‘Hunc quoque locum tentat sanare Vir eruditus in
Supplement. Actor. Lips. tom. vi. seet. 2. legens, Sic primus doluit, tunc,
qui in contr. versos U. h. p. equos: duritatem constructionis ita posse
emolliri ratus, si qui ponatur pro, ille qui, et tunc pro, olim. Sed hæc non
levia, sed plane Genio Ovidiano non convenientia. Præstat talia uleera non
tangere; certe ego nihil hic extrico.’ Burm.—80 Nonnulli verba pro dicta:

NOTÆ

72 *Lucifer*] Stella est Veneris, quæ
ceteras fugare dicitur, quia Solis
ortum præcedit, cuius lumen ceteras
obscurat: tuncque Phosphorus dicitur.
Hesperus, Vesper, et Vesperugo ap-
pellatur, cum Solis ejusdem subse-
quitur occasum.

75 *In contraria*] Inepte enim Sinoni
crediderunt Trojani, equum ligneum
moris suis, illo admonente, si recipie-
rent, ‘Ultro Asiam magno Pelopea
ad mœnia bello Venturam:’ cum ea

machina potius armatos in urbem Tro-
jam invexerit, a quibus incensa atque
funditus eversa est. Ceterum ne
dubites quin hoc distichon a manu sit
aliena.

76 *Ultores*] Græcos dicit equi
uterio inclusos, in quem gravem hastam
Laocoön intorserat, doli non ignarus;
qui quidem Græci, incensa urbe
Troja, equi ultores etiam esse vi-
dentur.

79 *Tum*] Profecto hæc ita accurate

Non potes avelli : simul ah, simul ibimus, inquit :

Te sequar ; et conjux exulis exul ero.

Et mihi facta via est : et me capit ultima tellus.

Accedam profugæ sarcina parva rati.

Te jubet e patria discedere Cæsaris ira ; 85

Me pietas. Pietas hæc mihi Cæsar erit.

Talia tentabat : sic et tentaverat ante :

Vixque dedit victas utilitate manus.

Egredior (sive illud erat sine funere ferri)

Squalidus immissis hirta per ora comis.

Illa dolore gravis tenebris narratur obortis

Semianimis media procubuisse domo.

90

quit, una proficiscemur ! Te comitabor, et uxor profugi ero profuga. Mihi etiam paratum est iter : extrema terra me etiam tenet. Ero parvum onus navi profugæ. Ira Cæsar is te jubet egredi ex patria : pietas me jubet. Hæc pietas erit mihi Cæsar. Talia incipiebat : atque ita etiam antea inceptaverat ; et agre concessit superata utilitate. Exeo (seu illud erat efferri sine funere) sentus, capillis spar sis per vultus hispidos. Illa semiviva dicitur cecidisse in media domo caligine in-

et suis Heins. recepit ex quinque scriptis pro vulg. meis.—81 Heins. scribit *Num pro Non*: et ex nonnullis Codd. *ah* recepit pro vulg. *hinc* : et sic inquit ex plerisque vett. vulg. *ambo*.—82 Servii *Et seq.*—83 Mor. *cap. ultimus orbis*.—84 Bonou. *sarc. plena rat.*—85 Multi *e pro a.*—87 Quidam scripti et editi sicut *tent.*—89 Servii *cr. cum fun.*—91 In vulgatis erat *dol. amens, tenebr. in Combiano, et tribus aliis mei, quod recepit Heins.* ‘An dicatur Latine, *dolore mei, nt desiderio mei et similia, vehementer dubito : quare ego prætuli, illa dolore gravis, quod cum verbo *procubuisse* optime concordat.* Dictum autem ut *vino, somno, vulnera, aeo gravis et similia : sic illa, cum non amplius pou dus doloris ferre posset, procubuit semianimis.* Nec *anrens* damno. In Bernens. erat mendose, *canens.*’ Burm. *Tum tres libri lacrymis pro tenebris.*—92 Pro *media domo*, duo *ria*. Scripscrat puto Ovidius, *Vidua domo*, nam *ri media* prorsus otiosum ac superfluum est. Narrat quæ post digressum suum facta sunt. Heins. ‘Nec illud *media domo* absurdum ; cum enim post digressum viri vellet in cubiculum suum redire, non potuit eo usque venire, sed *media domo* procubuit, antequam in interius conclave penetrasset.’

NOTÆ

recensentur atque referuntur, ut eadem videre atque audire credat qui hæc legit. Adeoque adolescentulis ut hæc evolvant opuscula multis de causis consuluerim.

83 *Capit]* Propter maritum, qui in ea terra erit, scilicet.

Ultima] Quia maxime remota Scy-

thia ad Septemtrionem.

86 *Pictus]* Quid sentis, Lector ? Estne hæc ingenii magis an commiserationis plena ?

89 *Ferri]* Efferri, ad sepulturam portari, quanquam vivus essem.

90 *Hirta]* In luctu enim neque capillos neque barbam tondebant.

Utque resurrexit, foedatis pulvère turpi
 Crinibus, et gelida membra levavit humo ;
 Se modo, desertos modo complorasse Penates ;   95
 Nomen et erupti sæpe vocasse viri :
 Nec gemuisse minus, quam si natæve meumve
 Vidisset structos corpus habere rogos :
 Et voluisse mori, et moriendo ponere sensus :
 Respectuque tamen non posuisse mei.   100
 Vivat : et absentem, quoniam sic fata tulerunt,
 Vivat, et auxilio sublevet usque suo.

ducta mei dolore. Et postquam excitata est, coma infecta obsceno pulvare, atque sustulit artus terra frigida, deflexisse modo se, modo destitutos Penates, et sæpe citasse nomen mariti sublati : neque minus gemuisse, quam si vidisset pyras exstretas habere meum corpus, vel corpus filiæ : et voluisse mori, et amittere sensus moriendo ; et tamen non amisisse in meam gratiam. Vivat ; et siquidem ita fors tulit, vivat et semper sustentet absentem auxilio suo.

Burm.—94 V. *Crin. egelida membr. tres et madida; unus media.*—95 Leid. *mod. desertam, mod. Mox complorasse* Heins. ex plurimis vett. recepit pro vulg. *deplorasse*.—99 *Et moriend.* Burm. scribit ex Jun. et Mor. ceteris ῥδ et deest. —100 *Posuisse ex uno Gallio placet* Heins. nisi malis valuisse : vulg. *periisse*; *quatuor voluisse*.—102 *Non placet repetitio τοῦ Virat.* Nec juvant tamen libri veteres. An *Julet*, pro, adjutet, scripserat Noster? an *Di dent auxilio subl. u. s. vel, Di facite auxilio*; *vel date ut auxilio.* Scaliger, *Tutet.* Sed non persuadet. Heins. *Corruptum locum esse constat*: neque enim *virat* illud secundo loco positum sensum facit commodum. Desiderari vero *verbum*, quod amet notet, vel simile, ex loco plane gemino, lib. v. Eleg. v. 23. colligo, ‘*Vivat ametque virum, quoniam sic cogitur, absens.*’ Forte scripserit, *Serret*, *et auxilio*, &c. Francius volebat, *Illa virum auxilio*, &c. Burm.

. NOTÆ

91 *Tenebris]* Caliginem dicit, quæ   98 *Rogos]* Cremabant mortuorum animi comitatur deliquium.   cadavera veteres ; uti millies dictum.

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

SESE dicit Poëta mari tandem concreditum, tantamque in Ionio mari tempestatem coortam, ut ipsi etiam nautæ salutem suam desperaverint.

TINGITUR Oceano custos Erymanthidos Ursæ,
Æquoreasque suo sidere turbat aquas :
Nos tamen Ionium non nostra findimus æquor
Sponte : sed audaces cogimur esse metu.
Me miserum, quantis increscunt æquora ventis ;   5
Erutaque ex imis fervet arena vadis !

Custos Ursæ Erymanthidos mergitur Oceano, et ciet aquas marinas suo sidere : nos tamen sulcamus mare Ionium non ultro, sed cogimur esse audentes timore. Me infelicem; quam vchementibus ventis maria tolluntur, et glarea educta ex pro-

-----
Turbatum Elegiarum ordinem esse facile appareat: nam cum primam Elegiam ut præfationem præmisisset, sequi decebat eam, quæ nunc tercia est, quæ ultimam in urbe noctem, et quæ ea gesta sunt, narrat; deinde succeedere debebat hæc, ‘Tingitur,’ &c. quæ narrat quid primum acciderit postquam navem condescenderit, ut ventis adversis in littus Italicum rejectus fuerit : et tunc sequi debebat, quæ nunc secunda est, ‘Di maris et terræ,’ quæ tempestatem, qua jactatus fuit, describit miserabiliori carmine, quam ut verosimile sit in navi tam quassata de ea facienda potuisse cogitare, nisi Nasonem Eumolpo Petroniano similem fingamus, cui vacabat in vicinia mortis versus facere. *Pro tingitur, mergitur erat in duobus. Burm.* —3 P. et Servii nostr. scindimus acq.—5 *Increscunt ex multis vett. reposnit Heins. pro vulg. nigrescunt : alii crebescunt, turgescunt, horrescunt.*—6 P. et sex

NOTÆ

1 *Custos*] Arctophylax est seu Bootes, in ejus Zona stella una ceteris lucens clarius, quæ Arcturus dicitur, ejus ortus atque occasus gravissimas dicitur cire tempestates. Annus autem quo in exilium ejectus Poëta 760. fuit ab Urbe condita, et a Christo nato octavus. Mense Octobri, quo Arcturus occidit, navim concendet.

Erymanthidos] Quia Callisto, quæ in Ursam mutata, Arcadia fuit, in ejus patria mons Erymanthus.

3 *Ionium*] Quod inter Siciliam et Græciam.

4 *Audaces*] Hic jocus non est verborum sine re: quia quotidie ita evenit, ut metus audentissimos præstet. Ceterum cordatos hoc modo afficit metus: namque alios omnino dejicit.

Metu] Quia Italia Angusti jussu excedendum, nisi graviori pœnae sese addicere vellet Poëta.

5 *Increscunt*] Quia in altum tolluntur fluctus, et tument mare, vento-

Monte nec inferior proræ puppique recurvæ
Insilit, et pictos verberat unda Deos.
Pinea texta sonant; pulsi stridore rudentes:
    Aggemit et nostris ipsa carina malis.   10
Navita, confessus gelido pallore timorem,
    Jam sequitur victimam, non regit arte, ratem.
Utque parum validus non proficiens rector
    Cervicis rigidæ fræna remittit equo:
Sic, non quo voluit, sed quo rapit impetus undæ,   15
    Aurigam video vela dedisse rati.
Quod nisi mutatas emiserit Æolus auras;
    In loca jam nobis non adeunda ferar.
Nam procul Illyriis læva de parte relictis,
    Interdicta mihi cernitur Italia.   20

fundis gurgitibus agitata est ! Atque fluctus non minor monte inrechitur in proram atque puppin recurvam, et percutit Deos pictos. Texta pinea gerunt; funes stridunt: atque ipsa naris queritur de nostris arunnis. Naula prodens pavorem frigido pallore, nunc sequitur navim superatam; non regit arte. Et sicuti eques infirmus laxat habenas inutiles equo colli difficultis: ita cerno nauclerum permisisse linteas navi, non quo cupirit, sed quo vis fluctuum cogit. Quod nisi Aeolus emiserit ventos mutatos, rehuar in loca jam nobis non tangenda. Nam Illyricis procul deseratis a parte sinistra, Italia prohibita conspicitur a me. Ventus, precor, omittat

alii aren. fretis.—9 Leid. Pin. transtra son. Mox pro stridore, Heins. putat stridere scribendum.—11 Alii conf. gelidum pall.—12 Victum ex corr. Heins. qui etiam conj. rotis; vulg. victus: tres libri rectos; duo fluctus.—13 Multi vett. profic. rictor: Burm. vero putat rector retinendum esse.—14 R. et alius Cerv. rigido fr.—15 Mor. quia pro quo. Tum Voss. et duo alii trahit imp.—17 Be. et unus Heins. Sed nis. Duo etiam mut. immiserit $\mathcal{AE}$. Et Voss. $\mathcal{AE}$. alas.—19 Tanaquil. Faber scribit Illyriis, quod Burni, rectum cen-

NOTE

rum impetu.

*8 Deos] Quorum statuae in puppi,
ubi velut quoddam sacrarium erat:
atque ab illis cœi insigni naves appellabantur.*

10 Aggemit] Invita fortuna atque
urgentibus malis ingeniosus est tamen
Naso. Solent autem naves tempestate
actæ gravi, aut vi majore pressa ligna,
sonum quendam reddere ex quo ca-
vum pati facile cognoscitur.

12 Non regit] Quanquam et ars in eo est, ventis et æstui pavim permit-

tere, quam adversus illorum impetum
nequeas flectere. Ille naufragium
sum acceleraret, qui usque obniti
studeret.

17. *Aelous*] *Rex ventorum*.

18 Loca] Italianum, scilicet, ex qua
exilio ab Augusto pulsus.

19 Illyriis] Illyris seu Illyria dicitur ea regio qua Italiae objecta a parte Septemtrionali, Adriatico interfuso mari. Illa vero Poëta in Pontum aut Scythiam tendenti a lœva sicut; quam deserere, repetita inter-

Desinat in vetitas, quæso, contendere terras,
Et mecum magno pareat aura Deo.
Dum loquor, et cupio pariter timeoque revelli,
Increpuit quantis viribus unda latus !
Parcite, cœrulei, vos parcite, numina ponti ; 25
Infestumque mihi sit satis esse Jovem.
Vos animam sævæ fessam subducite morti :
Si modo, qui periit, non periisse potest.

petere terras interdictas, et mecum obsequatur magno Deo. Dum verba facio, et pariter opto et metuo revelli, quanto impetu fluctus verberavit latus! Ignoscite vos, ignoscite Diū glauci maris; sitque satis Jorem esse mihi infensem. Vos subtrahite crudeli morti animam defutigulam; si modo qui occidit, potest non occidisse.

set: *vulg. Illyricis*: Heins. malit *Illyrici..relicti*.—22 Be. *magna pereat unda maris*. In quibusdam editis *illa pro unda*: sed ‘quæ *illa*? plurimi veterum *unda*: sed probo et sequor τὸ *aura*, quod in decem castigatoribus offendi’ Heins.—23 *Revelli* Heins. profert ex Barb. et uno Pat. alii *repelli*.—25 Pr. Pol. pr. V. et unus Bonon. cum Ro. vos *parcite num.*; in *vulgatis* erat vos *salem num.*

NOTEÆ

dicta Italia, coorta vis ventorum
cogebat.

22 Deo] Deus vero fuissest, stupentibus omnibus, siquidem in ventos atque fluctus imperium habuissest Augustus.

23 *Cupio*] Cupiebat vero Romam
verti; sed metuebat propter Augusti
iram. Nusquam non acute Ovidius:

atque ex isto verborum conflitu, quam dolendæ sint vices nostræ, qui usque et usque rerum jactamur repugnantia, licet intelligere, donec ad salutis portum anchoram nostram fixerimus.

26 *Jovem*] Augustum.

28 Perit] Augusti ira, et ad Sar-
matas exilio.

ELEGIA V.

ARGUMENTUM.

A vici fidem landat Poëta, quod etiam in adversis eum nunquam deseruerit : quam rem raros admodum ex tam multis fatetur sibi præstitisse. Simul eum hortatur, ut in pristino amore persistat, nec Augustum timeat.

O MIHI post ullos nunquam memorande sodales,
O cui præcipue sors mea visa est;

O nunquam mihi recensende post ullos socios, o cui sors mea visa est præsertim

1 Edd. quædam *post nulos unquam mem.*—2 Gryph. et Vincent. Edd. *Et*

NOTÆ

1 *Post ullos]* Siquidem primus sit fide in adversis probata.

2 *Sua]* Ea est Christi et lex et conditio, et spes, unde cetera fluant ; ut omnes quotquot in ejus corpore vera fide vivunt unum sint cor atque una anima, qui eadem sentiant, bona malaque juxta communia habeant. Promulgatum est insuper decretum quod omnes improbos in rem malam deturbet, novissima die repetendum, ‘Discendite, execrandi : quia enim neque esurienti cibum, neque sitienti potum præbuijstis,’ &c. namque satis superque docti sunt Christiani. Ex re ipsa illos spectes. Postquam paucos JESU servatoris discipulos exemeris, ceteros vaferimos invenias nebulones, plerosque, Pharisaos præsertim, atque in istis omnium pessimos qui de Veritate, quam certe obtinent et profitentur, usque et usque gloriантur : quasi viam munitissimam, accensamque maxime habere facem, satis fuerit ut quoquam deveniatur. Græculorum opulum quos corripiuit Polyphe-

mus tanta rabie affixit, nullius tam aspere quassavit ossa, quanto cum invidiae furore frater fratrem vivum deglubit, aut illius vulneribus vescitur. Quanquam vero ita expertus sum, meque rabiosi calumniatores tanquam Socinianum et patriæ imminentem pestem exagitaverunt, ut feris lanidum objicerent, scilicet ; non ideo tamen istud conqueror uincendi causa, sed magis hortandi ut in Charitatis viam, si potis est, redeant : namque hoc primum in resipidente ‘iniquitatem suam agnoscere.’ Ceterum, data occasione, ne cuiquam fuerim offendienlo, atque uti porro, sicut institui, promovendo in adolescentibus JESU CHRISTI regno operam meam ponere nihil prohibeat, ita bene faveas oro, Lector, atque hanc gratiam quovis pretio rependendam indulgeas, nt, contra quam livor, et ex eo odium suasit, testificari licet me per summam Dei misericordiam ita a pueritia imbutum, atque robustiore ætate, maturoque judicio, confirma-

Attonitum qui me, (memini,) carissime, primus
 Ausus es alloquio sustinuisse tuo ;
 Qui mihi consilium vivendi mite dedisti,
 Cum foret in misero pectore mortis amor ;
 Scis bene, cui dicam, positis pro nomine signis ;
 Officium nec te fallit, amice, tuum.
 Hæc mihi semper erunt imis infixa medullis ;
 Perpetuusque animæ debitor hujus ero. 10
 Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras
 Ibit, et in tepido deseret ossa rogo ;

sua; qui primus non es veritus, (*recordor*,) dilectissime, solari me attonitum tuo alloquio; qui mihi dedisti lene consilium vivendi, cum desiderium mortis esset in corde infelici; nosti quem alloquar, iudiciis positis pro nomine; neque beneficium tuum te latet, amice. Hæc erunt semper infixæ int̄imis medullis; et ero aeternus debitor hujus ritæ: atque hæc anima ante feretur discerpenda in tenuem aerem, et

cui. Deinde unus V. fors pro sors.—5 Unus Med. mit. fuisti: eleganter, judice Heins.—7 Be. poteris pro positis.—8 Be. Offic. mox te. Deinde multi Codd. amic. meum: et Burm. conj. piu.—9 V. in. confissa med. Pol. pr. confixa.—10 Animæ ex melioribus: ceteri animi.—11 Spir. hic vac. pr. extenuatus in aur. Be. et alii multi, nisi quod extenuandus Gryph. et aliorum Edd.—

NOTÆ

tum, ut ab ejus Veritate quam publice profiteor nulla ex parte sim alienus.

4 *Alloquio*] Verba quid possint illorum est æstimare qui Verbi interni æternique Filii Dei vim incredibilem sincero amore experti sunt. Pecora, eujusmodi passim reperias, in terris vagantia, cibumque ex solo vanitatis halitu captantia, frustra ad additi illius Manna suavitatem perducere contendas: namque vacuis atque famelicis tantum acceptum. Illa vero sui et luti usque adeo plena sunt, ut ad primos Veritatis bene monentis, et famem ex inopia conciliantis, tota cohorrescant. Tandem tameu dicetur singulis, ‘Habuisti tua bona.’ O Verba et Voces! Omnes si sciarent quantum habeant virium et jucunditatis!

5 *Consilium*] Quid commodi ex divitiis suis, ex fastu, ex ignorantia

sua capiant, qui in tenebris, in superbia, in creaturis vitam totam agunt, maxime velim illos dicere, cum sese illa omnia produnt atque perditos esse cum illis demonstrant. Vidi ego adolescentem, et mille alii viderunt, pridie bene valentem, festivum, neque sodalium suorum, ut videbatur, nulli inferiorem, cui sibi postridie laqueo gulam frangere pulchrum visum est: atque id opus pulchre exegit. Unde parabile fuit ad vitam remedium? Ex verbis; hisque quæ maxime a plerisque contemnuntur; paucissimi in promptu habeant.

7 *Signis*] Quia amicum suum nomine appellare verebatur Naso, ne in Augusti incurreret offensionem, facto ipso aut benevolentiae testimonio illum designat.

10 *Animæ*] Vitæ.

11 *Hic*] Mens, scilicet. Prius

Quam subeant animo meritorum oblivia nostro :

Et longa pietas excidat ista die.

Di tibi sint faciles ; et opis nullius egentem

15

Fortunam præstent, dissimilemque meæ.

Si tamen hæc navis vento ferretur amico ;

Ignoraretur forsitan ista fides.

Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,

Si non infernas vivus adisset aquas.

20

Ut foret exemplum veri Phoceus amoris,

Fecerunt Furiæ, tristis Oresta, tuæ.

Si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes ;

Hyrtacidæ Niso gloria nulla foret.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,

25

Tempore sic duro est inspicienda fides.

relinquet ossa in rogo calido, quam oblivia affiorum tuorum inreadant mentem nostram, et iste amor excidat longo tempore. Dii sint tibi propiti, et præbeant sortem nulla re egentem, atque dispurem meæ. Si tamen hac naris veheretur vento secundo, forte hac fidcs non esset perspectu. Pirithous non expertus esset Theseum tam amicum, nisi vivus subiisset aquas Stygias. Furiæ tuae, luctuose Oresta, fecerunt, ut Phocæus esset exemplum sinceri amoris. Nisi Euryalus devenisset in hostes Rutulos, nulla esset laus Niso Hyrtacidæ. Nimis, ut flavum aurum probatur in ignibus, sic fides est spectanda tempore adverso. Dum utile est, et for-

-----

12 Unus Cod. in *tepidos...rogos.*—14 Unus Heins. *Et longo piet.*—17 Tres scripti *vent, frucretur amic.*—21 Alii scribunt *Phocæus.*—22 Plurimi *Oreste.*—23 Francius malebat *R. irisset in host.*—24 Niso ex tribus libriss: alii Nisi.—26 Be. et unus Heins. est conspicienda fid. et ita laudare Vincent. Bellovac.

NOTÆ

moriar.

17 *Navis]* Per navim, vitam atque fortunas Poëtae intellige. Allegoria est.

19 *Thesea]* Hic Ægei filius cum Pirithoo Ixionis filio, Proserpinæ illi in uxorem rapiendæ causa, ad Inferos descendit: cuius amicitia in Proverbiū abiit.

21 *Phoceus]* Pylades est, Strophii Phocensis filius, indissolubili amicitiae vinculo cum Oreste conjunctus; qui furis, ob Clytaenestræ matris necem, agitatum amicum ita nusquam deseruit, ut pro eo mori apud Colchos

non dubitaverit. Quanquam Iphigeniæ auxilio uteisque liberati sunt.

24 *Niso]* Trojanus quidam fuit, Hyrtacifilius, Virgiliano carmine notissimus, qui arctissimo quoque fuit amicitiae vinculo cum Euryalo coniunctus. Hi duo vero Rutulorum castra ingressi sunt, magnaque hostium strage edita, cum die adventante sese recipierent, in illorum inciderunt equitatum, a quo circumventus Euryalus. Ille cum amicum non posset eripere, certissimæ sese maluit morti objicere, totumque facinus in se derivare, quam captum deserere.

Dum juvat, et vultu ridet Fortuna sereno ;
 Indelibatas cuncta sequuntur opes.
 At simul intonuit; fugiunt : nec noscitur ulli,
 Agminibus comitum qui modo cinctus erat. 30
 Atque hæc exemplis quondam collecta priorum,
 Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
 Vix duo tresve mihi de tot superestis amici.
 Cetera Fortunæ, non mea, turba fuit.
 Quo magis, o pauci, rebus succurrите lapsis, 35
 Et date naufragio littora tuta meo :
 Neve metu falso nimium trepidate, timentes,
 Hac offendatur ne pietate Deus.
 Sæpe fidem adversis etiam laudavit in armis ;
 Inque suis amat hanc Cæsar, in hoste probat. 40
 Causa mea est melior, qui non contraria fovi
 Arma; sed hanc merui simplicitate fugam.

tuna ridet vultu leto, omnia sequuntur divitias intactas. At statim atque intonuit, dilabuntur; neque cognoscitur ab ullo qui modo erat stipatus turba comitum. Atque hæc olim collectu exemplis veterum sunt nunc mihi perspecta certa meis ærumnis. Vix de tot amicis duo aut tres reliqui estis: ceterum agmen fuit fortunæ, non meum. Quo magis, o pauci, subvenite rebus afflictis, et præbete littora tuta meo naufragio: nere nimium pacidi tremite rano timore, ne Deus lædatur hac pietate. Sæpe approbat fidem etiam in armis adversis: et Cæsar hanc diligit in suis, laudat in hoste. Causa meu est potior, qui non secutus sum arma aduersa; sed merui hoc

Specul. Hist. vi. 119. notavit Heins.—27 Pro jurat opt. V. juvet: Heins. putat favet. Deinde Be. F. secundo.—28 Be. et P. cunct. sequuntur op.—29 Mor. fugitur pro fugiunt. Tum Be. nec nosc. ullus.—31 Be. a man. pr. exempl. nobis inducta pr. superscriptum vero collectu: duo libri collata.—32 Fragn. Rev. Næ mih.—35 Meliores, teste Heins, lapsis; vulg. lysis: alii lassis; et unus Bonon. fessis.—37 Jun. nim. properate, tim.—41 Qui Burni. dedit ex opt. scriptis; et sic quidem Aldin. Gryph. et aliæ Edd. ceteri quia.

NOTÆ

26 *Duro*] Namque ille non nobis, sed sibi favet, qui, secundis nostris rebus, iisdem nobiscum fruitur.

28 *Sequuntur*] Omnia ex votis illis cedant, quibus opes integræ, et nullo casu immunitæ.

29 *Intonuit*] Id est, Cum primum aliquid malum impendet.

37 *Falso*] Qui veram causam non habeat.

38 *Deus*] Augustus.

42 *Simplicitate*] Utecumque sese excusat Naso, magis persuadet, tamen mitius, ex innocentia quam ex eo natam confidentiam, quod ipsum Cæsarem aliam exilii causam, quam quæ vera erat, fingere advertisset. Ceterum eo est ingenio Poëta, totque boni animi cernuntur ubique in ipso indicia, ut tametsi reus maxime fuerit,

Invigiles igitur nostris pro casibus oro ;
 Diminui si qua numinis ira potest.
 Scire meos si quis casus desideret omnes ; 45
 Plus, quam quod fieri res sinit, ille petat.
 Tot mala sum passus, quot in æthere sidera lucent :
 Parvaque quot siccus corpora pulvis habet.
 Multaque credibili tulimus majora : rataunque,
 Quamvis acciderint, non habitura fidem. 50
 Pars etiam mecum quædam moriatur oportet ;
 Meque velim possit dissimulante tegi.
 Si vox infragilis, pectus mihi firmius aere,
 Pluraque cum linguis pluribus ora forent ;
 Non tamen idecirco complecterer omnia verbis : 55
 Materia vires exsuperante meas.

exilium simplicitate. Precor itaque, ut prospicias nostro infortunio, si ira Dei potest frangiri aliquo modo. Si quis cupiat cognoscere omnia mea infortunia, ille querat plus quam quod res patitur fieri. Tot mala tuli, quot stellæ fulgent in caelo, aut quot pulvis aridus habet exigua corpora. Atque passi sumus plurima graviora quam credere est; neque inventura fidem certam, utcumque evenierint. Necesse est etiam aliquam partem mecum perire: atque optime posse celari, me dissimulante. Si cox mihi esset firmior ære in pectore fragili, et ora plura cum linguis pluribus; non ideo tamen comprehendenderem omnia verbis, argumento exhaustiente meas vires.

Mox pro fori R. Be. et octo alii mori.—44 Demini edidit D. Heins, et ita Grævium in Suet. Aug. 41. exhibuisse notavi, et saepe in Livio Gronovium, et alios. Cæsaris ira etiam Bernens. Burm.—45 Desideret tres meliores [pro vulg. desiderat]; et petat pro petit proximo versu. Heius.—47 Sid. fulgent Be. et tres alii.—53 Homeri locus [Iliad B. 489.] stabilit vulgatam lectionem, *Si t. i. p. m. f. ære: non fragilis* habet Francof. et quinque alii; ut saepe pro compositis ex in, non posuerunt librarii: sed *infragilis* recte; ita Plinius lib. xx. 1. ⁴ Adamantem infragilem omni vi et invictum' dicit. Burm. In Jun. pr. V. et quinque alii *infragili mihi pectore firmior*: multi editi etiam *esset* pro ore.—55 Voss. *dictis pro verbis*.—56 Lov. et tres alii *exsuperante suas*.—

NOTÆ

vix quisquam ita sævus reperiatur qui crimen intra gloriam ejus non ponat.

43 *Pro casibus*] Si forte in gratiam redire posset.

51 *Pars quædam*] Postquam huius loci sensum diutius exquisivi, nullus dubito tandem quin ærumnarum suarum bonam partem traxerit. Atque id ad virtutem proxime.

dissimulat Naso, crimen ipsum ejus causa relegatus: ut admisisse illud, aut quod ejus fuerit conscius, in malorum seu ærumnarum suarum bonam partem traxerit. Atque id ad virtutem proxime.

Moriatur] Intercidat; ut nulla sit ejus memoria.

Pro duce Neritio docti mala nostra Poëtæ
 Scribite: Neritio nam mala plura tuli.
 Ille brevi spatio multis erravit in annis
 Inter Dulichias Iliacasque domos. 60
 Nos, freta sideribus notis distantia mensos,
 Sors tulit in Geticos Sarmaticosque sinus.
 Ille habuit fidamque manum, sociosque fideles:
 Me profugum comites deseruere mei.
 Ille suam lætus patriam victorque petebat: 65
 A patria fugio victus et exul ego.
 Nec mihi Dulichium domus est, Ithaceve, Sameve:
 (Pœna quibus non est grandis abesse locis:)
 Sed quæ de septem totum circumspicit orbem
 Montibus, imperii Roma Deumque locus. 70

Poëtæ eruditæ, scribite nostras ærumnas pro duce Neritio; nam passus sum plura mala duce Neritio. Ille erravit per multos annos in exiguo spatio inter regiones Dulichias et Trojanas. Fortuna nos vexit in oras Geticas et Sarmaticas, qui exaravimus maria dissipata per sidera cognita. Ille habuit et certos milites, et comites fidis: mei sodales destituerunt me exulam. Ille lætus et victor tendebat in suam patriam: ego rictus et profugus auferor a patria. Neque Dulichium, vel Ithaca, aut Same sunt mihi sedes, a quibus locis procul esse non est magnum supplicium; sed Roma locus imperii et Deorum, quæ circumlustrat universum mundum ex sep-

57 Multi scripti habent *Neritio*.—59 Variant codices: quidam, *undis*; alii, *avis*; alii, *armis* habent: ego libenter scriberem, *Ille brevi in spatio multis erraverit annis*: sed sequentia vetant. *Burm. Sec.*—61 Comb. et unus Bonon. exhibent *notis*; alii *totis*.—62 Unus V. *Fors tul. Jun. et quatuordecim alii Detulit in G. Cæsaris ira sinus*: Leid. et duo alii *Distulit*; Heins. conj. *Depulit*: pr. Pol. et pr. V. *Detulit in G. Sarmatis ora sinus*.—63 Tres libri *fidosq. sodales*: Heins. conj. *certosque*, et *Burm. Sec.* firmosque.—66 Plurimi patr. *fugi*. Lov. etiam

NOTÆ

57 *Duce Neritio*] Ulysses est, cui a Nerito Ithacæ insulæ monte, hoc datum noinen.

60 *Dulichias*] Dulichii insulæ non procul ab Ithaca in mari Ionio, cui etiam Ulysses imperavit.

Iliacus] Per decem annos priusquam Troja seu Ilio domum ad Penelopen suam redux esset Ulysses erravit.

62 *Geticos*] Getæ ad Pontum magis quam Daci in Orientem vergebant,

gens dura, sæva, ferox, qua nulla truculentior in toto orbe, ut alicubi testatur Naso. Adeoque pejor illius quam Ulyssis sors fuit, hic siquidem ad uxorem atque in regnum reverteretur.

63 *Manum*] Copias, scilicet, aut milites quos secum vehebat.

65 *Victor*] Excisa Troja.

67 *Same*] De hac insula, quæ et Cephalenia, Ulyssis etiam imperio subdita, jam sæpe dictum.

Illi corpus erat durum patiensque laborum :
Invalidæ vires ingenuæque mihi.
Ille erat assidue sævis agitatus in armis :
Assuetus studiis mollibus ipse fui.
Me Deus oppressit, nullo mala nostra levante : 75
Bellatrix illi Diva ferebat opem.
Cumque minor Jove sit tumidis qui regnat in undis ;
Illum Neptuni, me Jovis ira premit.
Adde, quod illius pars maxima ficta laborum est ;
Ponitur in nostris fabula nulla malis. 80
Denique quæsitos tetigit tamen ille Penates ;
Quæque diu petiit, contigit arva tamen.
At mihi perpetuo patria tellure carendum est,
Ni fuerit læsi mollior ira Dei.

tem collibus. Ille habebat corpus durum, et patiens laborum; mihi vires infirmæ et ingenuæ. Ille erat semper exercitus rigidis armis; ego fui assuetus mitibus studiis. Deus me affixit, nemine diminuente nostra mala: Dea belli illi auxilio erat. Et cum ille qui imperium habet in aquas turgidas sit minor Jove, tra Neptuni urget illum, me Joris. Adde quod pars maxima laborum illius est falsa; nulla fabula recensetur in nostris malis. Denique ille tamen rediit ad sedes petitas; et pervenit tamen in campos quos diu quasivit. At mihi in aeternum carendum est terra patria, nisi ira Dei offensi fuerit lenior.

exul ero.—67 Pr. V. Sumore; alii Samosve.—71 Be. patiensq. laboris.—72 Ex plerisque scriptis Heins. profert ingenuæq. vulgo ingeniumq. Be. Mor. et alii exiguaq.—74 Fragn. Rev. Assiduus stud. Lov. etiam ips. frui.—75 Lov. nostr. juvante.—82 Be. Quodque d. p. c. ille t.—84 Unus liber Ni modo sit læs. Tum aliis mitior ir.

NOTÆ

72 *Ingenuæque*] Quales sunt viri urbani, atque otium sequentis.

* 75 *Deus*] Augustus.

* 76 *Bellatrix*] Pallas; quam supra Ulyssi vidimus operam navantem.

78 *Joris*] Augusti. Adverte autem quam venuste contraria contrariis per totam hanc sui cum Ulysse comparationem pensaverit Naso: quæ plurimum artis et eloquentiæ habent.

ELEGIA VI.

ARGUMENTUM.

UXORIS fidem et industriam laudat Poëta: quod, cum nonnulli avidissime
inhiarent ejus opibus, ipsa ingenio et amicorum præsidio integra omnia
servaverit. Unde Poëta verecunde tantum pollicetur, eam fore suis carmi-
nibus immortalem.

Nec tantum Clario Lyde dilecta poëtæ,
Nec tantum Coo Battis amata suo est:
Pectoribus quantum tu nostris, Uxor, inhæres;
Digna minus misero, non meliore viro.
Te mea, supposita veluti trabe, fulta ruina est: 5
Siquid adhuc ego sum, muneris omne tui est.
Tu facis, ut spolium ne sim, neu nuder ab illis,
Naufragii tabulas qui petiere mei.
Utque rapax, stimulante fame, cupidusque cruoris
Incustoditum captat ovile lupus: 10

Neque Lyde fuit tantum amata a Poëta Clario; neque Battis tantum dilecta a suo Coo; quantum tu inhæres nostro cordi, o conjux, digna marito minus infelici, non meliore. Meum excidium est sustentatum a te tanquam trabe submissa: si ego sum adhuc aliquid, totum est ex dono tuo. Tu prætas, ut ne sim prædæ, neve spolier ab illis qui petiverunt asseres mei naufragii. Et quemadmodum lupus vorax et avidus sanguinis insidiatur ocili minus custodito, fame impellente; vel sicuti vul-

7 Ne Heins. recepit ex tribus vett. pro vulg. non.—9 Unus Med. sitiensq.

NOTÆ

1 Clario] Antimachum dicit, Poëtam Græcum haud ignobilem, qui Lyde uxore mortua, quam egregie animo caram habuit, Elegiam mœroris so- laudi causa scripsit, ‘Lyden’ nomine. Clarius dicitur a Claro Ioniæ civitate, Apollinis oraculo nobili, juxta Colophonem: quia vero Poëta fuit Antimachus atque adeo Apollini sacer, Clarium a vicino oraculo quam Colophonum dicere maluit.

2 Coo] Philetas est, Poëta Elegiographus Co insula oriundus, qui Battidem suam carminibus celebravit. Alex. Magni floruit ætate; corporeque dicitur fuisse adeo tenui, ut, ne ventorum flatibus raperetur, ei necesse fuerit plumbum addere.

8 Tabulas] Bona dicit quæ Augustus non sustulit, adeoque a naufragio et exilio supererant; quibus quoquo modo enatare, et aliquatenus ærumnas

Aut ut edax vultur corpus circumspicit ecquod

Sub nulla positum cernere possit humo :

Sic mea nescio quis, rebus male fidus acerbis,

In bona venturus, si paterere, fuit.

Hunc tua per fortis virtus submovit amicos,

15

Nulla quibus reddi gratia digna potest.

Ergo quam misero, tam vero, teste probaris :

Hic aliquod pondus si modo testis habet.

Nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor,

Aut comes extincto Laodamia viro.

20

Tu si Maeonium vatem sortita fuisses ;

Penelopes esset fama secunda tuæ.

Sive tibi hoc debes, nulla pia facta magistra ;

Cumque nova mores sunt tibi luce dati :

tur rapax circumspicit num possit videre aliquod corpus insepultum : ita nescio quis perfidus fuit involaturus in mea bona, rebus adversis, si sinceres. Tua virtus hunc depulit per cordatos amicos, quibus nulla par gratia potest referri. Adeoque quam infelici, tam certo laudaris teste, si modo hic testis habet aliquam dignitatem. Neque vel conjux Hectoris, vel Laodamia prosecuta maritum mortuum, tibi praecellit probitate. Si tu nacta essem Poëtam Maeonium, laus Penelopes esset minor tua. Seu tibi istud debes facta pia nulla docente, et virtus tibi est concessa cum prima

*****
cruoris.—12 Francius volebat In nuda pos. Scaliger et quaedam Edd. Sub nuda.—13 Au non rectius, male fisus: credens et confidens se ideo facilius invadere posse mea bona, quia acerbam fortunam experior: sed et vulgata servari potest, ut sit in rebus meis acerbis, quibus fides ejus debebat se ostendere, infidus. Burm.—17 Quinque Codd. tam...quam ordine mutato.—19 Francius mallet Nec pietate t.—22 Be. Tibi pro tuae.—23 P. et alii haec pro hoc. Meliores, teste Heins. nullu...magistra; alii nullu...magistro.

NOTE

lenire posset.

Qui petiere] Nullibi non sunt frequentes hujuscemodi corvi, qui vivorum etiam corpora distingunt.

12 Sub nulla] Insepultum.

17 Vero] Quia afflictis suenrrevera est virtutis. De se loquitur Poeta, qui uxoris virtuti testimonium perhibet.

Probaris] Bona et proba a me diceris.

18 Hic] Ubi rerum vero testimonia adsunt, nihil opus est verbis. Cave interpretes audias, qui ineptis-

sime, ut quidem videtur, hic hallucinati sunt. De se, inquam, loquitur Poëta.

19 Hectoris] Andromache, quæ maritum ardentissime amat.

20 Comes] Namque Laodamia, cum Protesilaum suum ab Hectore interfecit didicisset, superstes ei esse noluit. Verum plenis illata ex epistola sua cognoveris.

21 Maeonium] Homerum, scilicet Poëtarum Graecorum principem.

22 Penelopes] Quæ Ulyssis uxor Homericu carmine aliisque notissima.

Fœmina seu princeps, omnes tibi culta per annos, 25
 Te docet exemplum conjugis esse bonæ :
 Assimilemque sui longa assuetudine fecit :
 Grandia si parvis assimilare licet.
 Hei mihi, non magnas quod habent mea carmina vires,
 Nostraque sunt meritis ora minora tuis ! 30
 Si quid et in nobis vivi fuit ante vigoris,
 Extinctum longis occidit omne malis :
 Prima locum sanctas heroidas inter haberet :
 Prima bonis animi conspicere tui.
 Quantumcumque tamen præconia nostra valebunt ; 35
 Carminibus vives tempus in omne meis.

vita; sive fœmina Princeps, a te observata per totam ritam, te docet esse in exemplum pia uxoris, et reddidit te sibi similem longo usu; siquidem conceditur componere magna cum parvis. Hei mihi quod mei versus non sunt magni ponderis; et nostrum eloquium est minus tuis beneficiis. Si etiam aliquid fuit olim acris vigoris in nobis, oppressum diutinis cursum totum interiit: obtineres primum locum inter pias heroidas: prima conspicua esses laude pietatis tuæ. Quantumeunque tamen celebratio nostra poterit, vives in omne ærum meis carminibus.

NOTÆ

24 *Nova luce*] Die natali peculiari quodam cœli dono exornato.

25 *Princeps*] Liviae Augusti uxori ad blanditur: neque persuadet Amerbachius, ut de Marcia intelligamus.

30 *Ora*] Eloquentia.

33 *Haberet*] Pendet ex eo quod dixit, ‘Hei mihi non magnus:’ quasi dicat: Siquidem id præstaret eloquentia mea quo digna est tua fides et in maritum pietas, prima locum, &c.

ELEGIA VII.

ARGUMENTUM.

AMICUM admonet Poëta, ut gemma faciem suam insculptam intuens, ejus exilii recordetur, dematque illi coronam ex hedera: siquidem hujusmodi insignia convenienter felicibus poëtis. Mandat tamen insculptæ imaginis loco legatur opus Metamorphoseon in quindecim libellos digestum: quos quamvis ipse in exilium proficiscens, in ignem conjecerit, tamen eosdem pluribus exemplis conscriptis extare intelligit. Postremo sex versus man-

dat conscribi in prima libelū fronte: quo lector admoneatur, illud opus
in emendatum subita ejus consternatione circumferri.

Si quis habes nostri similes in imagine vultus;
Deme meis hederas, Bacchia sertā, comis.
Ista decent lātos felicia signa poētas.
Temporibus non est apta corona meis.
Hæc tibi dissimulas, sentis tamen, optime, dici, 5
In digito qui me fersque refersque tuo.
Effigiemque meam fulvo complexus in auro
Cara relegati, qua potes, ora vides.
Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsitan,
Quam procul a nobis Naso sodalis abest! 10
Grata tua est pietas: sed carmina major imago
Sunt mea; quæ mando qualiacumque legas.

Si quis habes faciem similem nostræ in effigie, tolle ex meis capillis hederas, et coronas Bacchicas. Ista indicia convenient felicibus poëtis: sertā non sunt idonea meis temporibus. Dissimulas optime, qui fers atque refers me in digito tuo, advertis tamen hæc tibi dici. Atque complexus meam imaginem in flavo auro, intueris, quanto licet, vultus dilectos profugi. Quos quoties intueris, forte succurrat dicere, Quam longe a nobis abest Naso socius! Acceptus est tuus amor; verum mei versus sunt præstantior effigies, quos qualescumque jubeo ut legas. Versus docentes figuræ

1 *Nostri ex sex melioribus: vulg. nostris.—2 Meliores Bacchia; alii Bacchica.—5 In veterissimo V. Hoc tibi dissimula, senti t. opt. d. et in aliis omnia pro opt. Dan. Heins. putat legendum et distinguendum Hæc t. (dissimula) sentis tamen omnia d. Nostram lect. probat Heins. In multis scriptis erat Hæc tibi dissimula, senti tamen, optime dici.—6 Pro refersq. Heins. videtur ferasq. reponendum.—8 Clara rel. quatuor scripti: et tres exhibent qua; alii quæ.—9 Pro forsitan P. Be. et septem aliis saltcm.—10 In Francof. erat, abes, eleganter, ut verba hæc sint ad ipsam imaginem, quam contemplans amicus ita alloquitur, Tu, Naso, quam procul abes! Burm.—12 Servii Cod. Dent mea:*

NOTÆ

2 *Hederas]* Quæ Baccho etiam sa-
cræ, quibusque Poëtæ coronari ges-
tiebant. Neque vero Bacchus dolia-
ris quidam fuit nebulo apud veteres,
qualem fingunt ineptissimi pictores,
et eum illis popinones hodierni. Il-
lum in remotis rupibus carmina do-
centem vidit olim Flaccus, Nympha-
que discentes. Verum legas ipse
Carm. 11. 19.

5 *Dissimulas]* Non profiteris apud

omnes. Generosi quippe est non
minus amicum adversis quam prospe-
ris rebus colere. At certe, læso
Principe, cautione maxima est opus.
Cum ergo palam ad amicos scribere
non auderet Naso, ne et illos perde-
ret, notis atque indieciis quibusdam
illos designabat, ex quibus quinam
illi essent facile ipsi intelligebant.

6 *Digito]* Poëtæ effigiem ex annuli
gemma aliquis ejus amicus habebat,

Carmina mutatas hominum dicentia formas :

Infelix domini quod fuga rupit opus.

Hæc ego discedens, sicut bene multa meorum,

15

Ipse mea posui mœstus in igne manu.

Utque cremasse suum fertur sub stipite natum

Thestias, et melior matre fuisse soror ;

Sic ego non meritos, mecum peritura, libellos

Imposui rapidis, viscera nostra, rogis.

20

Vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus :

Vel quod adhuc crescens et rude carmen erat.

Quæ quoniam non sunt penitus sublata, sed extant ;

Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

hominum versas ; quod opus lamentabile exilium domini coëgit deserere. Ipse ego tristis profecturus illud injeci in ignem mea manu, sicut bene multa meorum. Et ut Thestias dicitur cremasse suum filium sub torre, atque fuisse melior soror matre ; ita ego immisi in asperum focum nostra præcordia, libellos indignos mecum occidere : vel quia odio habebam Musas, ut nostra flagitia ; vel quia carmen erat adhuc imperfictum et rude. Quæ quandoquidem non sunt omnino deleta, sed supersunt ; arbit-

Burm. Sec. vult *Sint m.*—13 Tres scripti *hom. narrantia form.*—15 *Bene est ex conj. Heins. quod pr. V. Hamburg. et tres alii confirmant : ceteri bona. Pontanus etiam legebat bene.*—19 *Pr. V. Sic non mentitos, nec.*—25 *Legentum*

NOTÆ

quam in digito domi forisque ferebat : namque illud, ni fallor, his verbis ‘fersque refersque’ significatur.

11 *Major*] Namque certe illud sumus maxime quod animo sentimus. Quæ res si otosis nebulonibus, qui nihil vident neque sciunt, vel in transitu occurreret, sese forte tam turpiter in malam rem ruere non sinearent.

12 *Mando*] Ut, scilicet, et ex carminibus suavitatem, aliaque quæ in Poëta amore digna erant, animo subjiceret amicus ille, ne fomite suo destituta amicitia langnesceret ; et eadem opera, ex præceptorum gravitate quæ passim in Nasonis scriptis occurrunt suum pararet commodum.

13 *Mutatas*] De Metamorphosi loquitur ; quæ procul dubio serio meditanti opus est et excellentissimum et jucundissimum.

18 *Thestius*] Althea est, Thestii filia, Meleagri mater, quæ interemtorum ab eo fratrum dolore, stipitem fatalem quo filii fata continebantur in ignem injecit. Verum de his in Met. viii. Fab. 4.

19 *Soror*] Melior soror fuit, siquidem fratribus causa filium perdidit.

20 *Viscera*] Perinde, neque temere, solent auctores de suis libris loqui ac si filii essent, qui, ut notum est, parentum etiam viscera appellantur.

Nunc precor ut vivant, et non ignava legentum
 Otia delectent, admoneantque mei.
 Nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo ;
 Nesciet his summam si quis abesse manum.
 Ablatum mediis opus est incudibus illud :
 Defuit et scriptis ultima lima meis. 30
 Et veniam pro laude peto : laudatus abunde,
 Non fastiditus si tibi, Lector, ero.
 Hos quoque sex versus, in prima fronte libelli
 Si praeponendos esse putabis, habe :

tror fuisse exarata multis exemplis. Nunc oro ut extent, et otia non inertia oblectent legentem, et revocent me in memorium. Neque tamen illa poterunt legi aequo animo ab ullo, si quis ignoret ultimam manum non esse illis adhibitam. Illud opus est abreptum mediis incudibus; et norissimum lima desideratur meis scriptis. Atque posco renium pro laude: ero satis laudatus, Lector, si non contemtus a te. Habe etiam hos sex versus ab initio primi voluminis, si eredideris esse præfigendos: Quis-

*ex emendatione Scaligeri: alii legentem: P. et V. legentes. Ex vett. Heins. dedit Nec: alii Non. P. pr. Ed. et Gryph. ab illo.—28 Nesciet vett. alii nesciat. —30 Gottorph. et certis ult. Heins. snadet eceris.—33 Scribe, primi libelli. Inepte enim Metamorphoses libellus vocentur, quas ipse lib. II. 61. ‘majus opus’ sit appellaturus. Sic alibi: ‘Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos.’ Et ‘Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli, Tres sumus,’ de Amorum libris: atque ita passim alibi. Malim præterea, *propoundens: in primi fronte libelli Si proponendos esse putabis*, nam alterum minus Latinum: sic ‘ædes proponi venales’ dicuntur; quarum fronti titulus id designans affigitur. Heins. Ego prima fronte non moverem contra libros scriptos: nam cum singuli libri volumen facerent, libellum vocat primum volumen: ita ‘ter quinque volumina’ Metamorphoseon lib. IIII. Trist. 14. 19. postea vs. 25. vocat ‘libellos’, ut omnia sua opera. Sic posset, et hic, *libellis si præponendos legi: ut distinguatur: Hos quoq. s. v. i. p. f. libellis Si præponendos e. &c.* et ita velle virum doctum, qui in usum Scholæ Etonensis edit electa ex Poëtis, nunc deprehendo: *prima vero frons solennis est lo-**

NOTÆ

27 *Patienter]* Quia plura culpabit, ut sentit Naso: quæ tamen magno non sunt numero. Sed enim docto, accurato, et politioris literaturæ aut majoris boni studioso, facile non est in cogitationibus suis aequiescere. Vulgus illos credit superbos, quia illud quod sciunt, ut et alii discant, sese scire profitentur. Ceterum nullus revera modestior perito; quippe qui veritatis quam assecutus est illustratus lumine, tenuitatem et exactatem suam magis perspicit; subli-

miorem atque exquisitiorem, quam nondum attigit, veritatem suspicit. Quamobrem, utcumque abusus sit, sapienter tamen Terentianus ille senex, qui homine imperito nihil quiequam injustius esse pronuntiavit. Stolidus namque, qui nihil videt, sese omnia videre autumat: atque superbit.

29 *Incudibus]* Metaphora a re ferraria, enjus artifices sub incende ferrum diducunt donec formam ex voto sumserit.

Orba parente suo quicumque volumina tangis; 35
 His saltem vestra detur in Urbe locus.
 Quoque magis faveas, non sunt haec edita ab ipso,
 Sed quasi de domini funere rapta sui.
 Quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
 Emendaturus, si licuisset, eram. 40

quis tangis libellos destitutos suo patre, concedatur saltem his sedes in vestra Urbe. Et quo magis faveas, hi non sunt editi ab ipso, sed quasi sublati ex rogo domini. Siquidem ergo concessum fuisset, eram correcturus quicquid in his versus non expeditus habebit vitii.

cutio. Vid. ad Nucem vs. 139. *Burm.*—35 Multi scripti et Ed. Bersm. *vol. cernis.*—36 *Pal. dextra pro vestra.*—38 Pro *faveas* agnoscunt *foreas* quatror libri. Deinde alii scribunt *non haec sunt.* Mox *ipso* ex melioribus reposuit Heins. *pro vulg. illo.*—40 Scripti potiores, teste Heins. *eram: vulg. erant.*

ELEGIA VIII.

ARGUMENTUM.

QUERITUR Poëta enim, quo cum diu familiariter vixerat, subita poëtæ consternatione et exilii ruina fidem mutasse. Mox tamen illud admonet, ut in tide permaneat, quo ejus officium laudare queat.

IN caput alta suum labentur ab æquore retro
 Flumina: conversis Solque recurret equis.

Magni fluvii retro ferentur a mari in suos fontes; et Sol recurret, equis con-

1 Francius malebat, *acta:* sed recte *alta*, quæ, rapidiori cursu et majori

NOTÆ

1 *Caput]* Fontes et scaturigines. Ex eo quod amicus quidam fidem erga Poëtam tempore adverso mutaverat, omnia etiam *ἀδύνατα* et incredibilia evenire posse contendit. Atque artificium hoc est Nasonis maximum, quod arguendo, maximam testatur sese in eo amico collocasse fiduciam, ut hac laude ad officium retrahatur.

Terra feret stellas : cœlum findetur aratro :
Unda dabit flamas : et dabit ignis aquas.

Omnia naturæ præpostera legibus ibunt :
Parsque suum mundi nulla tenebit iter.
Omnia jam fient, fieri quæ posse negabam :
Et nihil est, de quo non sit habenda fides.

Hæc ego vaticinor ; quia sum deceptus ab illo,
Laturum misero quem mihi rebar opem.

Tantane te, fallax, cepere oblivia nostri ?

Afflictumne fuit tantus adire pudor ?
Ut neque respiceres, nec solarere jacentem,

Dure ? neque exequias prosequerere meas ?
Illud amicitiae sanctum ac venerabile nomen

Re tibi pro vili sub pedibusque jacet ?
Quid fuit, ingenti prostratum mole sodalem
Visere, et alloquii parte levare tui ?

versis. Teilus producet astra : cœlum scindetur aratro : aqua emitteat flamas, et ignis ejaculabitur aquas : omnia ferentur contra leges naturæ ; neque pars ulla orbis servabit suum tenorem. Omnia jam evenient, quæ negabam posse evenire ; neque est quicquam quod non debeat credi. Ego hæc prædicto, quia sum elusus ab illo, quem credebam auxilio futurum mihi misero. Tautum oblitia nostri te ceperunt, deceptor ? fuitne tantus metus risere protritum ? ut neque respiceres, neque consolares afflictum, crudelis ? neque coherestures meum funus ? Illud sanctum et venerabile nomen amicitiae proculatum est a te pedibus tanquam res nullius pretiū ? Quid fuit visitare æqualem afflictum rasta mole, et consolari parte sermonis tui ? et,

---

aquarum vi, minus credibile est lapsura retro. *Burm.*—3 *Cœl.* scindetur aratr. *Leid.* Be. et duo alii.—11 *Tenuere obl.* *Pol.*—12 *Alii afflictumque ; Heins.* malit *afflictumne.* ‘Et ego ; dubitare enim poëta videtur, an oblio, an pudor prohibuerit : nam seq. versu legerem potius cum plurimis scriptis, adire pudor, pudebat enim infelicis amici ; ut solet fieri. *Metus [pro pudor]* fragm. *Revii.*’ *Burm.*—14 *Editi plurimi neque exq. pro nec, quod mollius* *Burm.* putat : *persequerere* *Fragm.* *Revii* et *Be.*—15 *Quidam vett. amic. quondam venerab.* et tum numen lib. *Petri Servii.*—16 *Edd.* *Gryph.* et *aliorum Nunc tib. duo scripti Næ.*—17 *V.* *Quid fugis, ingent.*—18 *Leid.* *alloquo...lno.*

NOTÆ

14 *Exequias*] De exilio loquitur ; neque sine causa in funus prodire debere amicos innuit Poëta dum vivunt. Quorsum enim mortuis exequiarum splendidus apparatus ?

17 *Mole*] Calamitatem suam cum mole confert, qua oppressus esset.

18 *Alloquii*] Qui cauti sunt in con-

solando, illi latenter ærumnis oppressum animum ad alia norunt deflectere ; tantumque saltem præterlabitur temporis, quo minus torquentur qui in luctu degunt. Verum si quis vere fuerit amicus, is profecto audacter partem doloris sibi assumendo, eadem amicum levat : et quanquam

Inque meos si non lacrymam dimittere casus,
Pauca tamen ficto verba dolore queri ? . . . . .
Idque, quod ignoti faciunt, valedicere saltem ;
Et vocem populi publicaque ora sequi ?
Denique lugubres vultus, nunquamque videndos
Cernere supremo, dum licuitque, die ?
Dicead amque semel toto non amplius ævo
Accipere, et parili reddere voce, Vale ? . . . . .
At fecere alii nullo mihi foedere juncti ;
Et lacrymas animi signa dedere sui.
Quid, nisi convictu causisque valentibus essem,
Temporis et longi vinetus amore tibi ? . . . . .
Quid, nisi tot lusus et tot mea seria nosses,
Tot nossem lusus seriaque ipse tua ?
Quid, si duntaxat Romæ mihi cognitus essem,
Ascitus toties in genus omne loci ?

si non exprimere lacrymam propter meum infortunium, proferre pauca verba per questum simulato dolore ? Et saltem valedicere, id quod ignoti præstant ; et imitari sonis plebis, atque ora omnium ? Denique aspicere ultimæ die tristem faciem, et nunquam aspicendum, dum concessum fuit ? et accipere et redilere voce simili Vale, proferentem semel non amplius tota vita ? At alii nullo foedore mihi derincti id præstiterunt, atque præfuderunt lacrymas iudicia animi sui. Quid, nisi essem tibi junctus concessioneibus, et causis optimis, et amicitia longi temporis ? Quid, nisi nosses tot lusus, et tot mea seria, et ego nossem tot lusus, et tua seria ? Quid, si tantum mihi cognitus fuisses Romæ, vocatus toties in omne genus loci ? Omniane

—19 *Lacrymam* meliores, teste Heins, alii *lacrymas*.—20 In Juniano erat etiam, *siccus paucus dolor*; quod elegantius : ‘siccus dolor,’ sine lacrymis : et hoc Vir doctus in Electis ex Ovidio in usum Scholæ Etonensis in textum recepit ex suis membranis, quas Juniano codici congruere, si non eadem sunt, puto; nam sequenti verso pro *ignoti* etiam *ingrati* habet, quod ex Juniano codice Heinsius annotaverat: et passim inter se video congruere. *Burm.* Tum Gottorph. *loqui* pro *queri*.—22 Francini malebat *bene dicere*; quia mox vs. 25. sequitur ‘dicendum Vale.’—24 Unus Heins. *Cern. suprema*, *dum*.—27 P et Lov. *Hoc fecer.*—29 Alii pro *convictu* legunt *conjunctus*. Deinde Excerpt. Jun. *valent. esces.*—30 Leid. *longo pro longi*. Tum rinctus ex opt. Pal. et uno Med. placet Heins. *præ vulg. junctus*; nam ‘foedere juncti’ paulo ante præcesserat. Alii etiam *amore mihi*; pr. Ed. *tui*.—31 Be. *tot plausus, et.*—34 Unus liber *Ascriptus tot*, alius *Accinctus*; Be. et duo alii *Accitus*. Mox

NOTÆ

verba et id tantum fuerint, dolor insuper intensissimus, ‘Sunt verba et voces quibus hunc lenire dolorem possis, et magnam morbi deponere partem.’

20 *Ficto*] Non quod fictas lacry-
Delph. et Var. Clas.

Ovid.

mas cuperet Naso, utenunque neque illæ in totum nihil esse videantur; sed ut sibimet minus consoluisse infinitum amicum ostendat, cuius amicitiam nullus præterea magni pendat.

28 *Animi] Benevolentia.*

7 C

Cunctane in æquoreos abierunt irrita ventos ?

35

Cunctane Lethæis mersa feruntur aquis ?

Non ego te placida genitum reor urbe Quirini ;

Urbe, meo quæ jam non adeunda pede est :

Sed scopolis, Ponti quos hæc habet ora sinistri :

Inque feris Scythiae Sarmaticisque jugis.

40

Et tua sunt silicis circum præcordia venæ ;

Et rigidum ferri semina pectus habent.

Quæque tibi quandam, tenero ducenda palato,

Plena dedit nutrix ubera, tigris erat.

At mala nostra minus, quam nunc, aliena putasses ;

45

Duritiæque mihi non agerere reus.

discrepta sunt inanius in auras æquoreas? Omniae auferuntur mersa aquis. Lethæis? Ego non arbitror te natum in miti Urbe Quirinī; Urbe, quæ nunc non est petenda meo pede: sed in cœtibus quas hæc ora Ponti lari habet, et asperis verticibus Scythicis, et Sarmaticis. Et renæ saxi sunt circum tua viscera, et semina ferri tenent tuum sacerum pectus. Atque nutrix, quæ olim tibi præbuit distentum mammam sugendum a tenero palato, erat tigris. At arbitratus eses dolores nostros minus alios quam nunc putas: neque argueris a me reus crudelitatis. Sed siqui-

loci ex multis vett. Heins. recepit pro vulg. jœci.—35 Ro. pro diversa lectione exhibet in Aeolios abicr.—36 Be. L. missa fer. Malebat Francius mersu feruntur aq.—37 P. te plueita gen. Et mox quatuor libri reor esse Q.—40 Douza malebat Sarmaticaque; et ita Francius in ora cod. sui.—41 Francius malebat stant pro sunt. Tum Pol. Pal. et V. silices e. pr. nati: et septem libri silicium e. pr. renæ.—42 R. Et rigidæ ferr. Ex uno Gallicano Heins. dedit habent: alii habet.—43. 44 Be. ten. sugenda pal. Francius corr. ten. ducenda palato Præbuerat nutr. at Burmanno vulgata elegantior videtur.—45 At mala, et putasses meliores: [alii An mal. et putares.] Deinde, quam nunc unus Vaticanus: vere: quomodo etiam doctissimus Tanaquillus Faber vidit scribendum, Epist. I. 23.

NOTE

35 *Æquoreos*] Quam apposite! ut longissime a terra et omni viventium commercio amicitiam atque humanitatem suam allegasse videatur quisquis ille est de quo hic Naso queritur: quem, nisi silicem in pectore habuit, exquisita hac illius exprobratione et enumeratione maximopere commotum oportuit.

36 *Lethæis*] Quales fuerunt ex Lethe Inferorum palude hauriendæ, quæ præteriorum omnium recordationem ocludebant.

37 *Urbe Quirini*] Roma, a Romulo

seu Quirino condita, ubi homines mitioribus atque humanioribus moribus præditi.

39 *Hæc*] Ponti sinistri ora, scilicet, ad quam aut contendisse aut appulsum verius esse jam tum credideris Nasonem, tametsi Tomos nondum pervenisset.

42 *Semina*] *De la mine.* Nondum enim igne emollitum ferrum multo est rigidius.

44 *Tigris*] Quas feras Armenia gignit sævissimas, canis magnitudine.

45 *Minus*] Utinam magis tua ere-

Sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,

Ut careant numeris tempora prima suis ;
Effice, peccati ne sim memor hujus ; et illo
Officium laudem, quo queror, ore tuum.

50

dem hoc etiam additur fatalibus malis, ut tempora prima careant suis numeris, fac ne recorder hujus flagitii ; et prædicem tuum meritum illo ore quo queror.

Combianus pro diversa lectione : *quia nunc.* Sensus est : At saltem mala nostra minus a te aliena putas, quam nunc putas. *Heins.* Forte scripserit, *At m. n. prius, quam nunc, aliena putas :* non hoc denum tempore debuisse ostendere mea nihil ad te attinere, sed jam olim : qnod si fecisses, nunc non agerem te reum duritiae : sed quia hoc præter alia etiam mihi accedit, ut te perdam hoc infelici tempore, qui antea amicus fuit, effice, &c. deinde, *Duritiae mihi nunc non agerere reus* Excerpta Kloekhovii. *Burm.*—47 R. Be. et sex alii accedunt...*hac* ; et sic quidam editi : *P. quon. cecidit...hoc.*—48 Leid. car. muris temp. P. Servii Cod. meritis.—49 Jun. non pro ne.—50 *Ut laudem* pr. Ed. et Bersm. sed nihil opus : timebant enim ne, quia præcesserat *ne sim*, hic si sit abesset, sensus planus non esset. *Burm.*

NOTÆ

didiſſes, ſicuti ille alius, ad quem ita

Naso : ‘ O cui præcipue sors mea
visa ſua eſt.’

48 *Ut careant*] Ut nullam, vel non eandem quam antea, mihi fidem præſtes.

Prima] Ex quo adverſam fortunam ſentio, ſcilect. Vel *prima* intellige omniño, quibus hic male fidus amicus

Romæ Nasoni favebat.

Suis] Namque Poëtam hic de quo ille queritur non minus amplecti debuit in adverſis quam secundis rebus. Numeros vocat amoris testificationem, quæ nulla fuit ex quo Poëta relegatus ; atque adeo neque veteri amicitiae respondit, neque ullam fuisse in Poëtae adverſis rebus indicavit.

ELEGIA IX.

ARGUMENTUM.

QUERITUR poëta vulgum sequi fortunam, et secundis tantum rebus adesse amico, at in adverſis eum destituere : qnod quidem re ſibi cognitum fuisse doceat. Siquidem antequam relegaretur ab Auguſto, multos habuit amicos : ac postquam ſubita ruina corruit, neminem invenit in cuius præſidio acquiesceret, cum multis per Cæſaris modestiam id præſtare licuiffet ; quandoquidem ab eo hostilis erga amicum amor etiam probetur. Amico gratulatur quod ſtudio et doctrina magnam ſibi laudem paraverit, gravioribus

disciplinae intentus; cum ipse ob lascivorem Musam gravem in se calamitatem derivavit.

DETUR inoffensæ metam tibi tangere vitæ,
Qui legis hoc nobis non inimicus opus.
Atque utinam pro te possint mea vota valere,
Quæ pro me duros non tetigere Deos!
Donec eris felix, multos numerabis amicos : 5
Tempora si fuerint nebula, solus eris.
Aspici, ut veniant ad candida tecta columbae ;
Accipiat nillas sordida turris aves.
Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam :
Nullus ad amissas ibit amicus opes. 10
Utque comes radios per Solis cynthibus umbra,
Cum latet hic pressus nibibus, illa fugit ;

Concedatur tibi, qui legis hoc opus non infensus, pervenire ad metam vitæ inoffensæ : atque utinam meæ precæ pro te possint esse ratae, quæ pro me non morent Deos scævos! Quandiu eris beatus recensibus ultos amicos : si tempora fuerint nebulosa, eris solus. Vides, ut columbae coïuant ad turres albas : teatum obsoleatum nullus habet aves. Formicæ nunquam petuam grauiaria rucu : nullus amicus concedat ad dicitias perditas. Et sicut unum est comes ambulantibus per radios Solis ; cum hic absconditur teuctus nibulis, illa exaneat ; sic vulgus incertum coni-

*****

Hanc P. Servii codex Serero inscribepat, ut Heinsius putabat, decepto librario per vs. 57.—1 Concinnius quatuor antiqui, metam tibi tangere vitæ [quam vulg. ritæ tibi tang. metam] : et mox, possint pro possent meliores. Heins. Cernere ritæ unus Heinsii : vid. sup. Eleg. vii. 35. Zinzerl. cap. 51. ex MSS. detur inoffensam ritæ tibi tangere metam, quod ille illustrat ex Horat. i. Od. 1. ‘metaque fervidis Evitata rotis?’ sed ibi alia res est. Iterabant enim in eirco spatha : sed in hac Metaphora a stadio desunta, semel modo decurrere licet, et ubi metam attigimus, nullus locu[m] offensæ relinquitur : optat ergo, ut sine offensa vite stadium decurrens ad metam perveniat. Sic ‘inoffensum cursum honorum’ dixit Tacitus Hist. i. 48. noui inoffensam metam: hunc inoffensu[m] coepit usurpari pro continuo, sine intervallo, vel interruptione : sic Tacitus dixit, ‘inoffensum navium ordinem,’ Hist. ii. 32. et Quint. i. de Inst. Orat. 1. ‘Inoffensam literarum inter se conjunctionem :’ et cap. 10. ‘In canticis eligitur structura quadam et inoffensa copulatio vocum.’ Eadem metaphora dicit Cicero pro Lege Manil. cap. 10. Pompeii ‘adolescentiam non offensionibus belli, sed victoriis eruditam.’ Bernens. et Junian. habent, mihi tangere. Burm.—3 Per te Servii codex. Mox verba ralere Leid.—5 Unus Cod. *Dum fueris fel.* alius *Donec eris sospes null.* ‘Hoc distichon multi imperiti sic invertunt ; et quod prius est, Ovidio ascribunt : Tempore felici, multi nominantur amici ; *Dum fortuna perit, nullus amicus erit.*’ Ciosan.—8 Jun. Aspiciat null. —10 Exemplar vet. Bersm. amiss. currit am. et unus Heins. tendit : censet

NOTÆ

1 *Inoffensa*] Quam nulla turbet   *Metam*] Pro fine posuit.
calamitas.

Mobile sic sequitur Fortunæ lumina vulgus :
 Quæ simul indacta nocte teguntur, abit.
 Haec precor ut semper possint tibi falsa videri :   15
 Sunt tamen eveniu vera fatenda meo.
 Dum stetimus, turbæ quantum satis esset, habebat
 Nota quidem, sed non ambitiosa, domus.
 At simul impulsa est ; omnes timuerunt ruinam :
 Cautaque communi terga dedere fugæ.   20
 Sæva nec admiror metuunt si fulmina, quorum
 Ignibus afflari proxima quæque vident.
 Sed tamen in duris remaneniem rebus amicum
 Quamlibet inviso Cæsar in hoste probat.
 Nec solet irasci (neque enim moderatior alter)   25
 Cum quis in adversis, si quid amavit, amat.
 De comite Argolicei postquam cognovit Orestæ,
 Narratur Pyladen ipse probasse Thoas.

tutur splendorem fortunæ ; qui statim atque relatur nebula immissa, excedit. Oro, ut hæc tibi possint videri semper rana : attamen sunt agnoscenda vera experientia mea. Domus cognita quidem, sed non superba, habebat turbæ quantum satis esset, quamdiu valimus : at statim atque concassa est, omnes metuerunt ruinam, et reverterunt uorsum providum in communem fugam. Neque miror si timent fulmina, quorum ignibus proxima quæque solent corripi. Sed tamen Cæsar laudat in hoste maxime infesto amicum perstanciem rebus adversis. Neque solet offendii (neque enim alias lexior) cum quis diligat in duris rebus, si quid dilexit. Postquam Thoas cognocit ac socio Orestæ Argolici aicitur laudasse Pyladen. Fides

*****

visit reponendum Heins.—13 Duo libri *F. munera vulg.* Leid. *numina*.—14 Nocte optimi quiq[ue] e ex veteribus ; et rectius ; nam nulib[us] praecessit, et opponitur nox luminibus : deinde nox etiam pro infelici tempore sumi potest, multo elegantius quam nubes, quæ modo instans periculum noteat. Burn.—16 Lov. ev. nulli fuit. Tunc Heins, malit nihil pro meo.—17 Jun. et Leid. enim multis aliis habebant pro habebut.—19 Muniti vett. Ut pro At.—20 Leid. Lov. et quinque aut Cunctaque : Francius voiebat Versaque.—21 Vident Burn. dedit ex Leid. ut efficacius quam viig. solent : illud cùm terret.—24 Ex sex vett. Heins. dedit Quamlibet pro vulg. Quolibet.—26 Jun. Leid. Be. et quidam alii *Si quis* : novem alii et Bersm. Cod. *Cum quid*. Mox tres libri, et Gryph. et Vincent. Edd. *amav. amet*.—27 Vulg. Argolico...Orestem : at Oreste

NOTÆ

13 *Lumina*] Id est, favorem.

15 *Falsa videri*] Atque adeo vel nulla obruaris calamitate, vel, si id, maxime te tamen amici eodem prosequantur amore.

27 *Comite*] Pylade Strophii Pho-

censis filio, quem eum esse Orestes ad Diana aras mactandus, ne aliquid mali pro se pateretur, scilicet, Thoanti Tauricæ regionis regi indicavit ; cum Oresten se esse contra ille amici servandi gratia profliteretur. Uterque

Quæ fuit Actoridæ cum magno semper Achille,

Laudari solita est Hectoris ore fides.

30

Quod pius ad manes Theseus comes isset amico,

Tartareum dicunt indoluisse Deum.

Euryali Nisi que fide tibi, Turne, relata,

Credibile est lacrymis immaduisse genas.

Est etiam miseris pietas, et in hoste probatur.

35

Hei mihi, quam paucos hæc mea dicta movent!

Hic status, hæc rerum nunc est fortuna mearum,

Debeat ut lacrymis nullus adesse modus.

qua semper fuit Actorida cum magno Achille solita est probari ore Hectoris. Aliunt Deum Tartareum agre tulisse, quod pius Theseus venisset comes amico ad manes. Credibile est genas tuas humectatus fuisse lacrymis, Turne, fide Euryali et Nisi tibi renuntiata. Est etiam pictas qua spectat miseris, et laudatur in hoste. Hei mihi quam paucos hæc mea verba tangunt! Hic est nunc status, hæc sors rerum mearum, ut nullus debeat esse finis lacrymis. At quanquam meum cor est tristissi-

plurimi vett. Heins. emend. Argolici...*Orestæ*.—31 Unus Med. et Barb. pro var. lect. *T.* comitavit am. Heins. putat comitaret: vulgati habebant *comes iret*: Pal. *comes ivit*; et Be. *esset*: multi vett. eum Fr. *isset*.—32 Pol. et tres alii dic. non doluisse *D.* unde Heins. num doluisse? Francius malebat *obstupuisse*.—35 Vett. nonnulli in *miseris*. Heins. putat scribendum *Ista etiam in miseris pietas rel ab host. ant misero rel in host.* Arndt. *Est etiam miserisque fides, et in host.*—37 Duo veteres *rer. non est*: et tum seq. vs. legendum *ullus pro nullus*; quomodo unus Patavinus. Met. xiii. ‘Non hæc est Fortuna domus.’ Heins.—38 MSS. Bersni. *null.* inesse mod. pr. Ed. abesse; quod Burm. sec. to-

NOTE

pro socio mori studebant.

Orestæ] Hunc Agamemnonis filium jam supra Furiis, ob interfactam matrem, agitatum vidimus; illumque demeo in scenam proferet Poëta.

28 *Ipse*] Ut enimque crudelissimus tyrannus, qui humanas hostias Dianæ aris admoveret: ut multo potiori ratione mitissimus Augustus amicorum ratam fidem probet.

29 *Actoridæ*] Patroclus est, Actoris filius, Achilli amicitia conjunctissimus.

30 *Hectoris*] Quanquam ille Priami filius Achillis atque Patrocli hostis esset.

31 *Amico*] Pirithoo, scilicet; de quo jam supra.

32 *Tartareum*] Plutonem, qui Tar taro etiam Inferorum obscurissimo et frigidissimo loco, in quo rei custodiuntur, jure præest.

Indoluisse] Quia pins Theseus; quemque ideo minus ulcisci licebat.

33 *Euryali*] Repete supra quæ de istis scripsimus.

Turne] Rutulorum rex fuit, Virgiliano carmine, gravique adversus Ænean gesto bello notissimus.

35 *Est*] ‘Pietas vocatur, eaque est virtus pretiosissima a Deo derivata qua amplectimur miseris.’ Verissime, si quicquam aliud; magnaque est hujus virtutis merces.

Hoste] Hostem etiam laudaveris, qui miserorum hostiumque movetur

At mea sunt, proprio quamvis mœstissima casu,
Pectora processu facta serena tuo. 40

Hoc eventurum jam tum, carissime, vidi
Ferret adhuc istam cum minor aura ratem.
Sive aliquod morum, seu vitæ labi parentis
Est pretium; nemo pluris habendus erit.
Sive per ingenuas aliquis caput extulit artes; 45
Quælibet eloquio fit bona causa tuo.

mum proprio infortunio, exhilaratum est successu tuo. Sensi hoc futurum, dilectissime, jam tum cum levior ventus adhuc impelleret istum navem. Seu laus est aliqua morum, seu vitæ integræ, nullus crit pluris faciendus. Sive aliquis sustulit caput per artes liberales, omnis causa fit bona eloquentia tua. Ego his inductus continuo

---

lerandum censem; si in præced. legas non est.—39 In vulgatis scribebatur *At, vel Ut* *mea* *sint* *p. q. m.* *casu Tempora, profectu f. s. t.* ‘Nihil hic sani est: prim. Vatic. et quinque alii, *At mea sunt*: deinde veteres plerique cum primis editionibus, *Pectora pro sensu*. Lege, *At mea sunt, p. q. m. casu, Pectora pro sensu f. s. t.* aliquid diximus de hoc loco supra Eleg. I. vs. 40. Excerpta Vossii tamen, *pro sensu: pro ventu* Combiannus pro diversa lectio. Sed puto, *post sensus...tuos*, ea significione, qua lib. iv. Eleg. vi. 22. ‘Mensque mali sensum nostra recentis habet.’ Et Ponticis, ut quidem scribendum: ‘Felicem Nioben, quamvis tot funera vedit, Quæ posuit sensum saxea facta mali.’ Epistola Paridis, ‘sentis mea vulnera, sentis.’ Heins. Incipit hic etiam novam Elegiam Francofurtensis, Leidens. Bernens. et quidam alii. Crispinus vero novam Elegiam inchoat a disticho præcedenti, quo auctore, nescio. Illa autem, *pro sensu*, nullum mili videtur habere sensum. Merula explicat, pro intelligentia tua et doctrina: quosdam etiam ait legere, *pro sensu tui*; ut sit pro auditu nominis tui: omnia vana, et sine lepore et gratia. Agit enim de incremento amici sui, quod olim jam anguratus erat, et nunc opponit suæ calamitati, et decremente propriæ fortunæ. Quare legerem: *Pectora processu facta serena tuo: processus, est incrementum, gradus, cuius glossa est provectus, proventus: in Vossiano erat, pro censu, quod proxime accedit ad processu.* Infr. lib. iv. Eleg. v. 25. ‘Sic tua processus habeat Fortuna perennes.’ Juvenal. Satir. I. 38. ‘In cœlum quos evehit optima summi Nunc via processus, vetulae vesica beatæ.’ Vid. ad Quint. decl. III. 9. ‘Procedere’ ita Terentius, Cicero, Livius, et alii passim usi fuere.—41 *Eventurum ex pr. Pol. pr. V. uno Med. et Ro.* Heins. recepit pro vulg. tibi venturum: alii ego, vel mihi venturum.—42 *Minor meliores, teste Heins. alii minus: unus liber levis.*—44 Vulg. legebatur plur. emendus erat: pr. V. et pr. Pal. habendus erat: alter Pol. Ro. et duo alii habend. erit, quod probat Heins.

NOTÆ

calamitatibus.

41 *Hoc eventurum*] Ut magnos progressus faceres.

42 *Istan*] Tuam, scilicet.

Ratem] Vitam intellige. Cum minor aura ferret ratem, id est, cum nondum quale esset ingenium tuum

debiliori ætate omnibus patesceret.

46 *Quælibet*] Cujuscumque sit generis, Demonstrativi, Deliberativi, aut Judicialis: nisi insuper omnia ex hujus amici sui ore vera videri intendent Naso.

His ego commotus, dixi tibi protinus ipsi ;
 Scena manet dotes grandis, amice, tuas.
 Hæc mihi non ovium fibræ, tonitrusve sinistri,
 Linguave servatæ, pennave, dixit avis. 50
 Augurum ratio est, et conjectura futuri :
 Hac divinavi, notitiamque tuli.
 Quæ quoniam vera est ; tota mihi mente tibique
 Gratulor, ingenium non latuisse tuum.
 At nostrum tenebris utinam latuissest in imis ! 55
 Expedit in studio lumen abesse meo.
 Utque tibi prosunt artes, facundo, severæ ;
 Dissimiles illis sic nocuere mihi.

dixi tibi ipsi, Amice, rasta scena deletur tuo ingenio. Non exta pecudum, aut tonitra lœra, aut lingua, vel penna alitis observatæ hæc mihi aperuit. Ratio est vaticinium, et omen futuri: hac conjeui, et consecutus sum cognitionem. Quæ siquidem certa sunt, gratulor mihi atque tibi toto animo, tuas dotes non occultas fuisse. At utinam nostræ sepultæ essent in profundissimis tenebris ! Utile fuit lumen abesse meo studio. Et sicuti artes severæ te juvant, diserte, sic illis dispares mihi

—47 Alii prot. ipse.—49 *Hæc meliores, teste Heins. vulg. Hoc.* Mox duo libri fibr. sonitusve.—51 Gryph. et Vincent. Edd. rat. et tunc conj. in V. ret. est, ac conj. Heins. conjiciebat rat. est haud conj. Tunc He. conj. futura.—52 Dodecim libri *Hoc divin.*—53 Gryph. et Vincent. Edd. Et quon. v. e. t. tibi m. mihique: Pol. pr. et Pal. pr. cum Ro. rata est pro vera, et in V. pro est emendatum sunt, quod Heins. rectum putat; alter Pal. rata sint. ‘Nil nulo: Quæ (scil. conjectura) quoniam vera est, &c. Burn. Sec.—56 Ex scriptis Heins. reposuit studio...meo pro vulg. studiis...meis. Edd. quædam *Expedit studio.*—58 Be. et unus Heins. meæ pro mihi.—59 Serv. Cod.

NOTÆ

48 *Scena*] Ut magno in theatro spectanda sit tua virtus.

49 *Fibræ*] Ex quibus futura ante suum tempus stultissime cruere nitebantur Ethnici.

Sinistri] Quos prospera cur denuntiare crediderint ineptissimi conjectores, seu illa quæ nobis sinistra quia Deorum a dextra veniunt, seu causa alia, illis inquirendum relinquo, qui cum illis in dementiam prolabi cupiunt. Ipse quidem alia quæ longe meliora suboleo, quæ primis labiis delibile vix contigit ad illa proprio :

quisquiliis data opera contemno : boños insuper adhortor omnes, ne putidis hujusmodis fetoribus pectus suum inquinari patientur.

50 *Linguare*] Ex cantu enim et garritu avium, si Diis placet, aut illorum licet contemnere futilitatem, futura etiam ancupabuntur. Neque vero hodieque desunt, qui ex picarum garrulitate omnia captanda autumant.

Penna] Namqne et præpetes relatu dabant anguria.

58 *Dissimiles*] Molliores, scilicet, atque in lasciviam pronæ.

Vita tamen tibi nota mea est : scis artibus illis
Auctoris mores abstinuisse sui. 60

Scis vetus hoc juveni lusum mihi carmen : et istos,
Ut non laudandos, sic tamen esse jecos.
Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic excusari crimina posse puto.
Qua potes, excusa : nec amici desere causam. 65
Quo bene coepisti, sic pede semper eas.

olfaerunt. Vi'a tamen mea tibi est perspecta : seis mores auctoris sui abstinuisse illis artibus. Scis hoc vetus carmen scriptum a me adolescente ; atque istos, ut non pralaudos, ita tamen esse lusum. Sicut ergo arbitror meu peccata nullo colore posse defendi, ita epiator posse excusari. Excusa quatenus licet ; neque destitue causam amici. Perge semper eodem pede quo bene ingressus es.

not. mei : scis.—60 Duo libri abstin. tui.—63 Serv. mihi pro mea.—65 Multi vett. Quam pot. Mox Heins. malebat amicam...causam; quod et Burm. Sec. invenit in Fr. a pr. man. scriptum. Lov. anici...causas.—66 Satis haec cohædere videntur præcedentibus, si transpositis verbis haec Elegia in votum de processu et incremento honorum amiei desinat; et legatur Sic, bene c. quo p. s. e. vel Sic, pede c. quo bene, s. e. ut MSS. plurimi positum τῶν bene et pede variant. Burm.

NOTÆ

59 *Illis]* Dissimilibus et impuris, scil. Ceterum non persuadet Naso : namque illud os profert quod cor amat aut odit. Odisse vero nullus credat qui legerit.

61 *Juveni]* Atque adeo, siquidem illud unum fuisset, vel jara pridem vel nunquam exilio pulsus esset Naso. 64 *Excusari]* Esto istud, siquidem pœnitet, et vetus crimen, neque aliud.

ELEGIA X.

ARGUMENTUM.

LAUDAT haveni Ovidius quam in sinu Corinthiaco accepit : et cum altera navis diu enndem cursum tenuisset, quem navis poëtæ; cumque postea ex Samothracia solverent, utriusque navigationem et loca describit. Optat deinde, ut incolmis Tomum navis eum perferat : quod si contigerit, Minervæ se agnam immolaturum pollicetur. Postremo Castorem et Pollucem precatur, ut utrius navi adsint.

EST mihi, sitque, precor, flavæ tutela Minervæ
Navis; et a picta casside nomen habet.

Sive opus est velis; minimam bene currit ad auram:
Sive opus est remo; remige carpit iter.

Nec comites volucri cententa est vincere cursu: 5
Occupat egressas quamlibet ante rates.

Et patitur fluctus, fertque assilientia longe
Æquora, nec sævis icta fatiscit aquis.

Illa, Corinthiacis primum mihi cognita Cenchræ,
Fida manet trepidæ duxque comesque fugæ. 10

Perque tot eventus, et inquis concita ventis.
Æquora, Palladio numine tuta fuit.

Est mihi navis, sitque, oro, tutela flava Minervæ; et habet nomen a picta galea. Sive opus est carbasis, fertur bene minimo velo; sive opus est remis, impellitur remige. Neque illi satis est superare socias celeri cursu; attingit naves multo ante egressas. Et fert undas, et firma est adversus maria e longinquo irruentia, neque soltitur verberata feris aquis. Illa primum mihi cognita Cenchræ Corinthiacis, stat fidelis dux et comes pavidi exilii. Atque per tot casus, et maria turbata ventis

3 Pr. Pol. et duo alii est velo; min. Tum unus liber cito pro bene.—
4 Leid. est remis; rem. captat iter.—5 Tres libri com. celeri cont.—6 Alii quamlibet: Lvid. et pr. Ed. quaslibet.—7 Plurimi scripti Et pariter fluct. Tum MSS. Bersin. fert assilientia.—8 Ex duobus vett. Heins. dedit icta fatiscit; quod etiam in Erfurt. Zinzerling. Promuls. cap. 51. invenerat; vulg. victa madescit; multi etiam alii icta madescit.—9 Cenchræ ex emend. Merulw; vulg. terris: Heins. legendum putat Cenchræs: alii etiam Teucris.—11 Non placet ille rhythmo proximus sonus, eventus et ventis; neque quid hic per eventus intelligat, satis capio: quare legerem, si codices faverent, Perque tot adversis et inquis concita ventis Æquora. Adversi venti diversi sunt ab inquis, qui sunt vehementes, procellam et tempestatem ferentes. Francius, etiam non ferens rhythmicum illum sonum, legebat, perque tot anfractus: non male, si codices juvarent; nam verbi ejus usus in navigationum curvis et fluctuosis ambagibus est frequens. Vid. Barth. ad Stat. Theb. v. 510. Burm.—12 Pr. V.

NOTÆ

1 *Tutela*] Jam supra monuimus veteres in puppi sacrarum quoddam habuisse, in quo Dii locati navis praesides atque custodes, qui Tutela dicebantur. Adeoque hic Navis Tutela appellatur per appositionem, quasi dicat Poëta sibi navim esse et Tutam Minervæ, cum navis in tutela Minervæ.

2 *Casside*] Hinc patet non semper a Diis sub eius tutela essent navi-

bns imposita esse nomina: crediderimusque in prora insigne sculptum pictumque fuisse ut plurimum ex quo nomen sumeretur: quomo do divus Paulus a Castore et Polluce illam designat, qua in Italianam vectus est. Corbitæ dicebantur communiter naves onerariae, quaæ in summo malo corbes pro signo gerebant. Galeam insigne habebant quaæ bello paratae: Mercurii petasum quaæ ad celerita-

Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti;

Quasque petit, Getici littoris intret aquas.

Quæ simul Æolie mare me deduxit in Helles, 15

Et longum tenui limite fecit iter;

Fleximus in lœvum cursus: et ab Hectoris urbe

Venimus ad portus, Imbria terra, tuos.

Inde levi vento Zerynthia littora nactis,

Threiciam tetigit fessa carina Samon. 20

adversis, erasit secura numine Palladio. Nunc etiam, oro, secura pervadat aditus vasti Ponti, et subeat aquas littoris Getici, quo contendit. Quæ postquam me deduxit in mare Helles Æolia, et superavit longum iter angusto limite, fleximus cursus in sinistram partem; et ab urbe Hectoris venimus ad portus tuos, terra Imbria. Inde navis lassa pervenit ad Samon Thraciam postquam legissimus littora Zerynthia

et quinque alii cum pr. Ed. P. munere tut. Tum pro fuit Heins. ex melioribus suadet fugit: hoc 'vero, sequentibus 'Nunc quoque' non satis apte congruere videtur, nisi in præsenti [præterito] capiatur, quod versus ratio respuit: quare fuit mihi magis arredit.' Burn.—14 Pol. ilterne Quasq. petet, G.—15 Mor. et Leid. Æolidae. Deinde Burm. conj. dedux. ad Hell.—16 Gottorph. ten. tramite fec.—17 Alii ab Actoris urb. Merula legendum putat Herculis.—19 Alii Serinthia, vel Cerinthia: quidam etiam Perinthia aut Peparintha. Deinde pro nactis pr. V. nacti; vulg. nacta; et unus recta: nacti est ex

NOTÆ

tem: eaduceum pacificatoriæ. Singu-
lulis vero etiam suum nomen, ab in-
signi aliquo extante, ut dixi, quod
nomen et illi loco inscribatur quem
dixerunt 'Oculum.'

Habet] Navis, scilicet; namque
perperam ad Minervam retulit Com-
mentator; neque id patitur Poëtæ
ingenium.

9 Cenchris] Cenchreæ pagus fuit
et navale Corinthiorum ad sinum Sa-
ronicum. Per synizesim antem trisyl-
labum *Cenchreis* pro dissyllabo po-
situm.

13 Ostia] Thraceius Bosphorus, ni
fallor, per hæc ostia intelligitur, si-
quidem per illum aditus est ad Pon-
tum, Pontique insuper aquæ in Pro-
pontidem per eundem defluunt. Som-
niassæ mihi videntur qui 'aditus flu-
minum in mare' hic meminerunt.

14 Getici] Fuerunt Getæ in Sey-
thia ad Ponti Euxini oram occiden-
talem.

15 Æolia] Fuit Helle Athamantis
Thebarum regis et Nepheles filia, quæ
novercae insidias metnens, cum ac-
cepto a patre ariete aureo Pontum
vellet trajicere, perieuli magnitudine
perterrita, in mare deeidit, quod ab
ea Hellespontus dictum est. Illa au-
tem Æolia ab avo Æolo, Athamantis
patre, vocata est.

16 Tenui] Qnia per Hellesponti
angustias coarctatur mare.

17 Hectoris urbe] Troja, scilicet:
neque hic quicquam video difficulta-
tis, quod interpretem tantum morari
potuerit.

18 Imbria] Imbros vel Imbrus in-
sula est non longe a Lemno et Samo,
Thraciae ora fere adjacens.

19 Zerynthia] Fuit Zerynthus oppi-
dum Samothraciae insulæ, quæ Poëtæ
ab Imbro in Thraciam tendenti oc-
currit.

20 Samon] Plures fuerunt eo no-
mine insulæ; quamobrem hæc Thra-

Saltus ab hac terra brevis est Tempyra petenti.

Hac dominum tenus est illa secuta suum.

Nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos:

Hellespontiacas illa relegit aquas.

Dardaniamque petit auctoris nomen habentem,

25

Et te ruricola, Lampsace, tuta Deo.

Quaque per angustas vectae male virginis undas

Seston Abydene separat urbe fretum.

Hincque Propontiacis harentem Cyzicon oris;

Cyzicon, Hæmoniaæ nobile gentis opus:

30

terti aura. Trajectus exiguus est ab hæc terra petenti Tempyra. Illa comitata est dominum suum luc usque. Nam mihi placuit iter facere per agros Bistonios: illa repetit aquas Hellèspontiacas. Atque contendit Dardaniam nactum nomen adiutoris, et te, Lampsace, secura Deo agricola: et qua fretum sejungit Seston ab urbe Abydene per arctas aquas puelle male rectæ. Hincque Cyzicon positam ad oras Propontiacas, Cyzicon inclytum opus nationis Hæmoniaæ; et qua littora Byzantia

pr. V. Combianus pro var. lect. exhibet *nata*.—21 *Ab hac terra* plerique vett. at Heins. mallet *ab hac ora*. Be. *ab hac contra brevis est*: alius *ab hac brevis est contra*. Tum *Tempyra* Cemb. exhibet pro var. lect. quomodo et duo alii: in vulgatis erat *Statyera*; pro quo *qui*lam emend. *Stentora*; nonnullis etiam *Astrya* placet. Alii *Eupryra*, vel *Empira*, *Temira*, *Tantira*, *Tantara*, &c.—22 Be. *Hac tantum ten.*—24 *Relegit* Burri. reposuit ex Medonian. pro vulg. *reliquit*: Heins. mallet *peregit*.—26 Mor. et quatnor alii *L. culta D.*—27 Serv. et Hamburg. *Quodque*; Leid. *Quique*.—29 Pr. Pol. V. et duo alii *Inque P.*

NOTÆ

cia dicitur, quam illi regioni adjacere modo observavimus.

21 *Saltus*] *Trajectus*: proxima namque Thracia.

Tempyra] Urbs est Thraciæ, quæ Antonino Timpirum dicitur, non longe a Trajanopoli.

22 *Dominum*] Nasonem, scilicet.

23 *Bistonios*] Quibus a Bistone lacu, aut Bistonis seu Bistonibus populis, illud datum nomen. Illos vero ingressus est Naso, cum primum e navi descendit, deinceps pedes iter facturus.

24 *Relegit*] Hanc vocem quam in textum retrahendam suspicatus erat Mycillus, atque in Medonian invenit clariss. Heinsius, non cunctanter arripui, siquidem omnem difficultatem tollit. Ab Hellesponto cursum suum

in sinistram partem flexerant, ut ad Bistonia littora Naso appelleret: nunc institutum cursum relegit seu repetit navis.

25 *Dardanum*] Quæ urbs est ad Hellèsponti angustias non longe ab Ilio, a Dardano condita.

26 *Ruricola*] Priapus est Bacchi et Veneris filius, hortorum Deus. Lampsaci natum volunt; unde obscenitatis causa pulsus: quanquam et postea eidem Lampsaci templa posuerunt.

27 *Quaque*] Angustias designat Hellèsponti, ubi Helle ariete vecta in mare decidit.

Virginis] Helles, Athamantis filie.

28 *Seston*] Europe est arx hodie, urbs olim, e regione Abydi in Asia:

Quaque tenent Ponti Byzantia littore fauces.

(Hic locus est gemini janua vasta maris.)

Hæc, precor, evincat, propulsaque fortibus Austris

Transeat instabiles strenua Cyaneas:

Thynniacosque sinus, et ab his per Apollinis urbem 35

Acta, sub Anchiali moenia tendat iter.

Inde Mesembriacos portus, et Odessen, et arces

Prætereat dictas nomine, Bacche, tuo:

occupant australias Ponti. Hic locus est rastum ostium duplicitis maris. Oro ut ista superet, et acta Austris aspirantibus, fortis, errat, fluctuantes Cyaneas, et sinus Thynniacos, et ab his fit et iter per urbem Apollinis, sub excelsos muros Anchiali. Inde prætereat portus Mesembriacos, et Odessum, et arces appellatas nomine

dno, et E'. Bersm. *Iude*; nuns Heins. *Hicque*. Mex pro harentem Heins. mallet surgendem vel vergentem; Burm. nil tantumdem censet.—31 Omnes fere Codd. *Quaque*; et ita edidit Bersm. unde Burm. corj. *Quaque* premunt *P. &c.*—33 Octo libri prec. ut *cineat*, prop. *Tum* multi vett. *flotibus Austris*; et Medeniam. *Alibus Austris*: unde Heins. *flotibus Austris*. *littera*, vulgata satis placet.—34 Merula emend. *Thynniacosq.* vulg. legebatur *Heniochosq.* MSS. Bersm. et Leid. *Thrinacriosq.* ali Codd. *Thunatos*, *Tynios*, *Thimaos*, *Hisnarios*, *Tanarios*, et similia.—36 Sic distinguit Burm. recipitque *Acta ex plurimis vett.* Olim legebatur *Alta sub Anchiali*. &c. Pro *Alta* pr. Edd. pr. Pol. pr. V. pr. Pal. et tres alii *Vecta*; septem *Apta*; nuns *Antra*; alius *Arcta*; Heins. conj. *Lecta*, ut ‘legere littus.’—37 Multi *Opeson*; et alii *Epheson*:

NOTÆ

inter quas Hellespontus. Appellan-
tur hodie *les Dardanelles*.

29 *Propontiacus*] Propontis dicitur
mare quod ab Hellesponto, ubi co-
arctatur, latius in partem Septem-
trionalem diffunditer.

Cyzicon] Ad Propontidem vero op-
pidum illud fuit arce, moenibus, por-
tu, turribusque marmoreis Asiaticæ
plagæ littora illustrans: ut scripsit
Florus.

30 *Hæmonia*] Quia Cyzicus Rex,
Ænei Hæmonia, seu Thessali, ex Ænii-
pe vel Ænete Thracum regis nata,
fuit filius; qui Cyzico urbi nomen,
cum prius Arctonestis, Dolionis, et
Dyndimis diceretur Plinio teste, mu-
tavit.

31 *Byzantia*] Quæ a Byzantio, Con-
stantinople, urbe in Europa munitissi-
ma atque amplissima ad Thracium
Bosphorum, nomine habuerunt.

32 *Gemini*] Propontidis, qua ad
mare Ægæum descenditur, et Ponti
Euxini.

34 *Cyaneas*] Duæ fuerunt insulæ
aut scopuli ad ostia Ponti Euxini,
quas instabiles et concurrentes etiam,
ideo finixerunt, quod ex adverso in-
trantibus geminæ, mox ex obliquo in-
tuentibus, quasi conjunctæ vide-
rentur.

35 *Thynniacos*] A Thynia urbe et
promontorio, in Ponti ora sinistra,
non longe ab Apollonia.

Apollinis] Apollonia est, de qua
modo, quæ etiam ad Ponti oram sita
est. Hodie *Sissopoli* dicitur.

36 *Anchiali*] Urbs fuit Anchialus
ab Apolloniatis condita, ad oram Ge-
tici littoris; quæ hodieque *Anchilo*
dicitur, et Turcis paret.

37 *Mesembriacos*] Urbis Mesem-
briæ, quæ ad Pontum Euxinum sita,

Et quos Alcathoi memorant a mœnibus ortos
 Sedibus his profugum constituisse Larem.
 A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
 Offensi quo me compulit ira Dei.
 Hanc si contigerit, meritæ cadet agna Minervæ.
 Non facit ad nostras hostia major opes.
 Vos quoque, Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres,
 Mite, preeor, duplii numen adeste viæ.
 Altera namque parat Symplegadas ire per arctas,
 Scindere Bistonias altera puppis aquas.

40

tuo, Bacche; et quos dicunt ortos ab urbe Alcathoi posuisse Larem exulem in his dominibus: a quibus incolunis contingat urbem Miletida, quo ira Dei læsi me misit. Si illuc pervenerit, agna mactabitur Minervæ meritæ. Major victimæ non spectat ad nostras facultates. Vos etiam, Tyndaridæ fratres, quos hæc insula veneratur, oro, adeste numen propitiæ duplii itineri. Namque altera navis intendit ire per

Ms. Bersm. Ephesonis arccs.—39 Alii *Alcathoës*, *Alcathois*, vel *Alcathoæ*.—40 Plurimi vett. const. *Lares*.—41 Malo *Milesida*; nam a Milesio Milesius dicitur. *Heins*.—42 Compulit *Heins*. dedit ex quinque scriptis pro vulg. *contulit*.—43 Quidam pro *Hanc* exhibent *Hic*, vel *Hac*, vel *Hoc*. Contigerit etiam vulgati: sed plurimi vett. *contigerit*.—46 *Via* optimi Codd. teste Butm. vulg. *rati*; P. *fugæ*.—47 *Arctas* ex Pol. pr. V. et multis aliis: vulg.

NOTE

in extremo angulo Thraciae, et Mœsiæ inferioris confinio.

Odesson] Hæc Mœsiæ est inferioris.

Arces] Dionysiopolim dicit, in eodem Mœsiæ tractu, ad Pontum Euxinum.

39 *Alcathoi*] Fuit Aleathous Pelopis filius, qui Megaris reguavit; unde orti qui Calatium seu Callatiam urbem in littore Getico tenuerunt. Quanquam enim Pomponius Milesiorum, Strabo Heracliensium coloniam eam esse scripserint, cum nullum aliud oppidum in eo de quo agitur tractu magis opportunum occurrat, ibi consedisse etiam Megarenses conjicendum est.

40 *Larem*] Lares jam sæpius Deos fuisse diximus domesticos.

41 *Miletida*] Tomos dicit Milesiorum coloniam, quo relegatus Poëta.

43 *Meritæ*] Siquidem navem, quæ exiliis solatia, ipsumque Poëtam prius vexerat, ad optatum portum perduxerit.

44 *Major*] Namque, nisi exnl, et minus potens, vacca maetanda fuit, ut in Metam. iv. ipse Naso indicavit.

45 *Tyndaridæ*] Castor et Pollux, qui Tyndari esse putabantur uterque, (cum Jovis alter saltem esset,) quia Leda mater Tyndaro nupta. Illi autem nautis faventia numina esse credebantur.

Hac] Samothracia, scil. seu Samothrace, in qua Castor et Pollux, Cabiri, Diouseuri, et Dii magni Ethnicis, culti: atque hinc in ea scriptam hanc Elegiam fuisse appetet.

46 *Duplici*] Quia navis, qua sarcinae atque instrumenta vehebantur, per Hellespontum, Symplegadas, et Pontum Tomos petere cogebatur:

Vos facite, ut ventos, loca cum diversa petamus,

Illa suos habeat, nec minus illa suos.

50

angustas Symplegadas, altera sulcare aquas Bistonias. Vos præstate, ut, cum tendamus in loca diversa, illa fruatur suis ventis, neque minus ista suis.

alta.—48 Be. Findere B. et pr. V. Bistonidas.—49 Heins. malit diversa petuntur.—50 Nec minus illa quidam vett. vulg. ista.

NOTE

ipse vero Poëta, qui pede carpere iter constituerat, per Bistonios campis transibat.

48 *Altera puppis*] De se ipso loquitur Poëta; quomodo et supra ratem

usurpavit pro amico, ad quem verba faciebat.

Aquas] Horatius de Ulysse, ‘adversis rerum immersabilis undis.’

ELEGIA XI.

ARGUMENTUM.

EXCUSAT se Ovidius, si quid forte in ejus carmine incultum fuerit et minus elegans : culpamque hujus rei omnem rejicit in tempestatem et fluctus, quibus obstrepentibus se hæc scripsisse narrat.

LITERA quæcumque est toto tibi lecta libello,

Est mihi solicitæ tempore facta viæ.

Aut hanc me, gelidi tremorem cum mense Decembri,

Scribentem mediis Hadria vidit aquis :

Litera, quæcumque est a te lecta toto libello, est conscripta u me tempore via anxie. Vel Adriaticum mare me vidit hanc exarantem, cum tremorem mense fri-

2 Plurimi scripti et Aldin. ed. mihi sollicito temp.—3 Medonian. Aut hæc ingelido trem. Gottorph. ego cum gelido: plures alii cum vulg. etiam hæc et gelido. Unus etiam gelidus, et unus Getico. Pro tremorem R. tremulum. Vulgo etiam Decembri; Heins. ex Codd. emendabat gelidi Decembri. Auctor Elect. ex Poëtis in usum Schol. Eton. legebat Aut hanc me gelidus, tremorem c. n.

NOTE

4 *Hadria*] Mare est Adriaticum, sita, sic dictum. ab Adria nrbe, non longe a Venetiis

Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmon ; 5
 Alteraque est nostræ sumta carina fugæ.
 Quod facerem versus inter fera murmura ponti,
 Cycladas Ægeas obstupuisse puto.
 Ipse ego nunc miror, tantis animique marisque
 Fluctibus ingenium non cecidisse meum. 10
 Seu stupor huic studio, sive est insania nomen ;
 Omnis ab hac cura mens relevata mea est.
 Sæpe ego nimbosis dubius jactabar ab Hædis :
 Sæpe minax Steropes sidere pontus erat :

gidi Decembri in mediis aquis: vel postquam evicimus cursu Isthmon bimarem, et altera naris capta est in nostrum exilium. Arbitror Cycladas Ægeas altonitus fuisse, quod scriberem carmina inter sacerdos mugitus maris. Ipse ego nunc miror, ingenium meum non lapsum esse tantis undis mentis et maris. Seu stupor seu resania est nomen huic curæ, tota mea mens est susentata ab hoc studio. Sæpe ego trepidans agitabar ab Hædis imbriferis: saepe mare erat minax stella Steropes:

Decembri.—5 Multi libri bim. casu superar.—7. 8 Pro Quod ‘malo quid; et a fine præcedentis absolutæ sententiæ notaui sustuli: nam distichon superius necesse est et intelligatur cum hoc cohærere: nonnulla sive inest ἀνακολουθεῖα. Obstupuisse put̄, pro Obstupserunt, ut puto.’ Auctor Elector. Eton. Pro murmuris Ecl. Mycill. Gryph. et Vincent. munera. Francius volebat vers. media inter maris.—9 Urns H: ins. Ips. eternum mir. et quatuor etiam.—11 Hic versus legitur in antiquo lapide a. ud Grenterm pag. 638. 5. hoc modo, *Seu stupor huic studio est, sive est insania nomen; Omnis ab hac cura cura levata uera est.* In Moreti libro est, sive huic insania nomen, quod placuit Heinsio; non mihi: mens relevata fuit. Francof. his et ab hac cura Leid. Burm.—13 Quatuor scripti et pr. Ed. eg. mendosis dub. Mox Serv. jactatus ab undis: et Jun. ab horis.—14 Ste-

NOTE

5 *Isthmon*] Corinthiacum dicit, qui Ægæo et Ionio mari alluitur. Isthenus autem dicitur terræ angustia inter duo maria coactata.

8 *Cycladas*] Ægæi maris sunt insulae duo: lecim in orbem positæ; κύκλος enim orbis est.

10 *Fluctibus*] Percellitur vero gravissime et distrahitur animus etiam rerum adversarum tempestate.

11 *Huic*] Poëtico; de quo Davus ille Horatianus ad dominum; ‘Aut insanit homo, aut versus facit.’ Arbitratur nimirum stupidum vulnus dementes omnes eos esse qui juxta cum illis ad easdem terræ fæces animum non demittunt, cæque impetu in

brutas voluptates non feruntur.

12 *Hac*] Quam faciebat exiliim. Studia vero etiam adversis perfigiūm ac solatium præbent: ut docuit Cicer. Immo sine illis, modo suo sensu intelligas, hominem necesse est in propriis voluntari caecis, obsecenis, irrequietis, et miseris cogitationibus, donec ad Tartara deturbetur. Lumine omnino opus est illi, eoque qui a Sole est Justitiae, quisquis ad æternam vitam assurgere nititur. Verum hæc omnia apud plerosque profabiliis veniunt. CHRISTUS JESUS mortuus est pro illis. Istud satis est: namque decreta Dei sunt immutabilia. Peccora quorum non immerito jam diu

Fuscabatque diem custos Erymanthidos Ursæ ; 15
 Aut Hyadas sœvis auxerat Auster aquis :
 Sæpe maris pars intus erat ; tamen ipse trementi
 Carmina ducebam qualiacumque manu.
 Nunc quoque contenti stridunt Aquilone rudentes ;
 Inque modum tumuli concava surgit aqua. 20
 Ipse gubernator tollens ad sidera palmas
 Exposcit votis, immemor artis, opem.
 Quocumque aspicio, nihil est, nisi mortis imago :
 Quam dubia timeo mente, timensque precor.

et custos Ursæ Erymanthidos obscurabat diem ; vel Auster cumulabat Hyadas feris aquis. Sæpe pars maris erat intus : tamen ego scribebam versus qualescumque manu incerta. Nunc etiam rudentes sonant distenti Boreæ, et aqua curva tollitur tanquam tumulus. Ipse nauclerus tendens manus ad astræ, oblitus artis, petit auxilium. Quocumque oculos verto, nihil est nisi imago mortis, quam metuo incerto

ropis quidam scripti et Edd. duo libri Meropis, et Ms. Bersm. Meropes.—15 Multi scripti cust. Atlantidos U.—16 Plerique vett. sœvis ; alii scris : Heins. volebat Aut H. pluris hauserat [vel auxerat] A. aquis. Multi etiam alii hauserat, et unus Cod. traxerat.—18 P. Carn. dictabam qual.—19 Unus Cod. Nunc etiam tenti str. Barb. quoq. distent ; Lov. consticti. Tum stridunt, teste Heins. meliores ; alii cum vulg. strident : in R. erat suadent, quod, pro sudant positum olim conj. Heins.—20 Multi, ut alibi, cumuli pro tumuli.—23 Aspicio ex

NOTÆ

nefariam irrisiōnē daemonibus nūl-
ciscendam tradidit æquissimus Terræ
Judex.

13 *Hædis*] Hædi dicuntur stellæ
duæ in humero aut brachio Aurigæ
seu Erichthonii, quæ ortu atque oc-
casu suo tempestates ciere dicuntur.

14 *Steropes*] Una fuit ex septem
Pleiadibus, Pleiones et Atlantis filia-
bus: quæ Pleiades in cœlum trans-
latæ et ante Tauri eollum positaæ, cum
circa Äquinocrium vernum orientur,
atque æstatem et navigandi tempus
significent, Græcis a πλέω navigo no-
men sortitæ sunt, Vergiliæ Latinis a
vere dictæ. Ocasu autem suo hy-
mem atque tempestates indicant, po-
ëtis saltem si fidem habeas.

15 *Custos*] Arctophylax est seu
Bootes, in cuius zona ceteris clarius
lucens stella, quæ Arcturus dicitur ;

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

ortu atque occasu suo pluvias et tem-
pestates ciens.

Erymanthidos] Ab Erymantho Ar-
cadiae monte Callisto Lyæonis filia,
in Ursam a Junione mutata, deinde in
cœlum Jovis beneficio translata, Ery-
manthis dicitur.

16 *Hyadas*] Eæ stellæ quas in Tauri
capite numero septem fixerunt, a
pluendo, quod Græcis est ὑερ, dictæ
sunt, Latinis Sœulæ ; quæ Hyantem
fratrem a leone interfectum post-
quam insolabiliter in terris luxerunt,
ex cœlo, in quod Jovis miseratione
translatæ, laerymas suas, imbrifera
virtute insignitæ, spargunt.

Auxerat] Auster enim ventus est
pluvius, ut notum.

20 *Concava*] Non aqua quidem, sed
fluctus ex ea.

Attigero portum, portu terrebora ab ipso.

25

Plus habet infesta terra timoris aqua.

Nam simul insidiis hominum pelagique labore;

Et faciunt geminos ensis et unda metus.

Ille meo viceror ne speret sanguine prædam:

Haec titulum nostræ mortis habere velit.

30

Barbara pars læva est, avidæ succincta rapinae,

Quam eruor, et cædes, bellaque semper habent.

Cumque sit hybernis agitatum fluctibus æquor;

Pectora sunt ipso turbidiora mari.

Quo magis his debes ignoscere, candide lector,

35

Si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.

Non haec in nostris, ut quondam, scribimus hortis:

Nec consuete meum, lectule, corpus habes.

animo, et metuens oro. Appulero ad littus, metuam ab ipso litorie. Tellus plus habet metus inimica aqua. Nam simul urgeor insidiis hominum et maris; et gladiis et aqua parvunt duplēcē timorem. Metuo ne ille speret exuvias sanguine; hæc cupiant consequi laudem ex nostra morte. Pars sinistra est barbare, derota rapaci furto, quam sanguis et strages et certaminis semper tenent. Et cum mare sit turbatum undis hybernis, cor est magis agitatum quam ipsum mare. Quo magis debes his veniam dare, Lector, si sunt minora tua expectatione, ut sunt. Non haec panimus, ut olim, in nostris hortis: neque tenes menu corpus, lectule assute. Agitor

vett. nonnullis placet Burm. præ vulg. aspexi.—25 Sæpe legebatur *Contin-
gan port.* unus V. *Attingam*; duo *Attigerim*; totidem *Attigeram*. Mox sep-
tem libri *port.* terrebora ab: Bersm. Ms. *Attigeram et terrebora*.—30 Edd. vett.
Neu titul.—31 In nonnullis aridæque *instructa rapina*, rectius, iudice Nauger. ex
sno Bersm. edidit *aridæ submissa rapina*. ‘Uterque Palatinus multique alii, sub-
strata: prim. Vatic. atque septem præterea, *subtracta*: totidem, *subjecta*, ut
forte sit scribendum, *aridæque objecta rapina*, vel *instructa*, ut Naugerius edi-
dit.’ Heins. Vossiana Excerpta habent, *avida succincta*; quod maxime placet;
succincta enim est pro parata, pronta ad prædas agendas: *avidaque intenta*
duo; etiam non male. Auctor Electorum Etonensium *substrata* retinet: *ari-
dæque instructa* est in Herenlan. Deinde [vs. seq.] Palatinus cum prima Edi-
tione, *bellaque semper agunt*, etiam non male; agunt præcipites, impellunt ut
feros et furiros; nisi malis, *alunt*, ut sit idem quod, ‘vivitur ex rapto’: ita
habere et *alere* centies confusa. Vid. Pont. III. 3. 7. et alibi. Burm.—35 P.
Quoque m. debes: alius *Quo m. hic debes*.—36 *Sunt in nroque loco ex meliori-
bus ponit* Heins. vulg. sint. Heins. putat *Si spe sunt, ut erunt, inf.*—37 Non-

NOTÆ

26 *Terra*] Propter monstra quæ gignit, homines scilicet sævos atque sibi invicem insidiantes.

29 *Ille*] Non ensis quidem, sed qui cum tractat obvius quilibet barbarus.

31 *Læva*] Namque eam Thraces

incolunt.

Succincta] Alii habent *subjecta*; ut Thracæ sceleri deditos atque mancipatos intelligas.

34 *Turbidiora*] Nullus dubito adeoque, quin navem suam denuo con-

Jactor in indomito brumali luce profundo :

Ipsaque cœruleis charta feritur aquis.

40

Improba pugnat hyems, indignaturque, quod ausim

Scribere, se rigidas incutiente minas.

Vincat hyems hominem. Sed eodem tempore, quæso,

Ipse modum statuam carminis ; illa sui.

in sævo mari die hyberno : et ipsa papyrus verberatur aquis glaucis. Hyems aspera certat, et irascitur, quod non verear scribere, se intentante sævas minas. Tempestas superet hominem : sed precor eodem tempore ego faciam finem carminis, illa sui.

nulli quondam scripsimus hort.—39 Tres libri in immenso brum. Tum Lov. nocte prof.—41 Unus Impr. perstat hy.—42 Opinor a Nasonis manu fuisse rig. injiciente manus. Heins. Ego mallem, si manus sit recipiendum, concutiente, vel impediente manus. Gelidas...minas est in uno Cod. Burm. Sec.

NOTÆ

scenderit Naso.

37 Non] Scilicet compositus animus, nullisqne curis vexatus, aut objectis impeditis esse debet, qui minima maxima consectari, optima quæque componere, et enriose ordinare satagit. Quid ille agat, quem prope

in frusta sua vesania aut mille monstra considerunt?

43 Vincat] Ingeniose certe ; quasi ea causa sœviat tempestas tantum, ut Poëta in a scribendo absterreat ; quæ sœvitiam omnem compescere teneatur, postquam ipse stylum posuerit.

P. OVIDII NASONIS

T R I S T I U M

LIBER II.

ARGUMENTUM.

PRECATOR Augustini Ovidius ut, si non redditum velit, mitius tamen ac tutius exilium concedat. Dicitque se tentare, si forte carmina, quæ illi antea nocuere, nunc possint salutem reddere: quemadmodum Achillis hasta, quæ Telephum et vulneravit et sanavit. Longo igitur et artificiose carmine conatur Cæsarem placare, ostendens se multa de eo scripsisse. Enumeratque poëtas alios quamplurimos qui nunquam nulla clade affecti sunt, quamvis mordacia aut turpia poëmata ediderint.

QUID mihi vobiscum est, infelix cura, libelli,
Ingenio perii qui miser ipse meo ?
Cur modo damnatas repeto, mea crimina, Musas ?
An semel est pœnam commeruisse parum ?

Quid mihi est robiscum, libelli, studium miserum, qui infelix ipse occidi meo ingenio ! Quamobrem reverto ad Musas modo profligatas, mea crimina ? An leve

---

² Heins. malebat mis. ecce meo ?—³ Richel. et alius Quid mod. Tum Lov. et Mor. damnosas rep. Mox Edd. Mycill. Gryph. et Vineent. mea carmina, M.

NOTÆ

1 *Infelix*] Quia infeliciter per ejus- calamitates compulsus.
modi curas in exilium et maximas

Carmina fecerunt, ut me cognoscere vellent	5
Omine non fausto fœmina virque, mea.	
Carmina fecerunt, ut me moresque notaret	
Jam demum visa Cæsar ab Arte meos.	
Deme mihi studium; vitae quoque crimina demes.	
Acceptum refero versibus, esse nocens.	10
Hoc pretium curæ vigilatorumque laborum	
Cepimus. Ingenio poena reperta meo.	
Si saperem, doctas odissem jure sorores,	
Numina cultori perniciosa sue.	
At nunc (tanta meo comes est insania morbo)	15
Saxa (malum!) refero rursus ad icta pedem.	
Scilicet et victus repetit gladiator arenam;	
Et reddit in tumidas naufragia puppis aquas.	
Forsitan, ut quondam Teuthrantia regna tenenti,	
Sic mihi res eadem vulnus opemque feret:	20

est dignum fuisse semel mulcta. Versus mei causæ fuerunt ut puellæ atque viri cuperint me cognoscere infelici præsagio. Versus causæ fuerunt, ut Cæsar danarant me et meos mores, ab Arte jam denique visa. Remore a me studium, remorebis etiam opprobria vitæ. Debeo carminibus esse noxius. Hanc reportarimus mercedem ex studiis et laboribus indefessis. Supplex inventum meo ingenio. Si saperem, merito odio haberem doctas sorores, Deas exitiales suo cultori. At nunc (tanta vesania juncta est meo morbo) denuo refero pravum pedem ad istus cautes. Nimirum gladiator etiam superatus reddit in arenam; et navis naufragia repetit aquas turbatus. Forte res eadem mihi feret vulnus et remedium, sicuti olim obtiuenti

—5 Vellent meliores; nisi quod in Hamburgensi, velles; quinque alii, possent: [vulg. vellet.] Proximo versu pro meo reponendum, mea, videlicet, carmina; atque ita Puteaneus codex. Patavinus, meæ... Distichon hoc, ne quid dissimilem, genuinæ notæ non esse habeo persuasum. Heins.—8 Jam demum risa Heins. recepit ex quatuor melioribus: Jampridem visa multi vett. at vulg. scribebatur Jampridem invisa: unus V. summa C. ab A.—11 Curie Heins. dedit ex Arund. Bonon. et tribus aliis pro vulg. ritæ: Lov. studi,— 16 Sic Burni. vs. refixit. Olim legebatur Saxa menor refero rursus ad icta pedem: multi meliores, teste Heins. malum..pedem. Deinde idem vult referor ut sit Græcismus; et ista pro icta: Heins. igitur ita vs. constituit: Saxa malum referor læsus ad icta pedem: nam unus V. pro var. lect. habet Læsum saxa pedem rursus ad icta fero. Præterea pro vulg. icta duo vett. exhibent acta.—17 Et unus Bonon. alii ut.—20 Duo vett. ferat pro feret; et prox-

NOTÆ

7 *Carmina*] Non abs re clariss. Heinsius suspectum habuit hoc distichon.
Hio aut mollieribus literis positæ.
14 *Cultori*] Mihi Ovidio.
19 *Teuthrantia*] Thœuthrant regis Mysiae, qui virili stirpe carens Argio-

13 *Sorores*] Musas: quæ pro stu-

Musaque, quam movit, motam quoque leniet iram :

Exorant magnos carmina saepe Deos.

Ipse quoque Ausonias Cæsar matresque nurusque

Carmina turriteræ dicere jussit Opi.

Jusserat et Phœbo dici ; quo tempore ludos

25

Fecit, quos ætas aspicit una semel.

His precor exemplis tua nunc, mitissime Cæsar,

Fiat ab ingenio mollior ira meo.

Illa quidem justa est, nec me meruisse negabo.

Non adeo nostro fugit ab ore pudor.

30

regna Tenthrentia; et Musa mulcebit iram quam excitavit: versus flectunt saepe magnos Deos. Ipse etiam Cæsar jussit matronas atque puellas Italas cantare versus Opi turriteræ. Jusserat etiam cantari Apollini, quo tempore fecit ludos, quos una ætas ridet semel. Oro, ut his exemplis, Cæsar lenissime, jam tua ira deliniatur meo ingenio. Illa quidem est justa; neque diffitebor me dignum esse: verecundia

imo vs. *leniatur*.—21 *Quam meliores, teste Heins. alii quæ.* Unus etiam liber quoq. *finiat ir.*—26 *Mor. at. accipit un.*—27 *Umus lib. nunc, justissime C.*—28 *Ab ingenio meo;* scil. contra me virum ingeniosum. *Ciosan.* Non probo hanc explicationem, neque verba id significare posse puto. Crispinus explicat, flecti te patiaris meis carminibus, ut tu Deos tuis carminibus placasti: rectius certe. Sed ingenium sum, quo periit, se jactasse Cæsari non puto: quare legendum puto, *Fiat ab ingenio mollior ira tuo:* ira, quam ego me meruisse fateor, mollior fiat, quia tu natura et moribus es mitis et clemens ad exemplum Deorum. Posset etiam, et *ingenio m. i. tuo,* exemplis Deorum et

NOTÆ

pen filiam Telepho Herculis filio deponit, enique reliquit regni sui successorem.

20 *Vulnus opemque]* Jam saepius hunc Telephum Achillis hasta vulneratum, ejusdemque rubigine sanatum, vidimus.

21 *Opi]* Ops, quæ et Cybele dicitur, Rhea, Bona Dea, Magna Deum mater, ipsaque est Terra, plurimis insuper insignita nominibus. Turrita etiam, quia turritas urbes sinstinct. Romæ in Palatio templum suum habuit, in cuius honorem Iudi instituti, quorum curam gerebant Ædiles eunuler. Maximo sumin atque superbo apparatu celebrabantur Megalenses illi per sex dies a pridie nonas April. matronasque spectatae pudicitiae in

his psallere memoriae proditum est. Cum itaque Italia Augusti tempore fame premeretur, non abs re illius credideris, ut mortalibus redderet Dea alimenta vitæ, in curandis ejus sacrificiis collocatam aliquam curam.

25 *Jusserat]* Ad præconis alludit consuetudinem, qui ad ludorum sæcularium spectacula convocato populo, ita dicebat: ‘Hos ludos qui facturi sunt nemo vestrum vidi, nec visurus est.’

Phœbo] Apollini et Diana, tanquam Diis malorum depulsoribus, et vitæ atque incolumentatis præsidibus, canebatur carmen sæculare, ludis qui in illorum honorem post ‘undenos decies per annos’ referebantur, docente Horatio, in egregio illo carmine, quod

Sed, nisi peccassem, quid tu concedere posses ?
 Materiam veniae sors tibi nostra dedit.
 Si, quoties homines peccant, sua fulmina mittat
 Jupiter; exiguo tempore inermis erit.
 Hic ubi detonuit, strepitumque exterruit orbem,   35
 Purum discussis aëra reddit aquis.
 Jure igitur genitorque Deum rectorque vocatur :
 Jure capax mundus nil Jove majus habet.
 Tu quoque, cum Patriæ rector dicare, Paterque ;
 Uttere more Dei nomen habentis idem.   40
 Idque facis : nec te quisquam moderatius unquam
 Imperii potuit fraena tenere sui.
 Tu veniam parti superatae sæpe dedisti,
 Non concessurus quam tibi victor erat.
 Divitiis etiam multos et honoribus auctos   45
 Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

non aule recessit a vultus nostro. Verum nisi deliquissem, quid tu posses ignoscere? Sors nostra tibi obtulit materiam veniae. Si Jupiter jaeuctur sua fulmina quoties homines delinquunt, brevi erit spoliatus armis. Postquam ille detonuit, et terrem ineuictu mundo tonitu, serenat eacum aquis disiectis. Adeoque merito appellatur pater et rex Deorum: merito vastus orbis nihil habet majus Jove. Tu etiam, eum voceris Pater et moderator Patriæ, imitare consuetudinem Dei obtinentis idem nomen. Atque id facis; neque ullus unquam potuit tractare tenus te habenas sui imperii. Tu saepe pepercisti partibus victis, quæ superiores tibi non pepercissent. Cognovi etiam multos cumulatos opibus et honoribus, qui sumserant arma adversus

ingenio tuo. *Burm.—34 Pro inermis Be. habet nullus; quod Burm. conj. possum pro nudus.—35 Alii Nunc ub. Mox nonnulli vett. deton. trepidumq. exterr. sex strepitum conterruit; duo perterruit.—39 Unus Heins. dic. caputque.—40 In multis nomen pro nomen.—41 Unus Heins. et Be. quisq. moderator: Ed. Bersm. moderatius alter.—42 Lov. et duo alii regna pro frana: natus jura. Be. frana t. graci.—43 Edd. pr. Mycill. Gryph. Bersm. cum scriptis quinque ven.*

NOTÆ

horum gratia conscripsit. Anno autem U. C. 736, ante C. natum 15. hos ludos Augustus retulit, quater ante ipsum celebratos.

28 *Ab ingenio]* Siquidem ipsos Deos carminibus flexisti, o Cæsar, cum illis diei jussisti, tu quoque meis flecti patiaris.

32 *Materiam]* Illi vero multum tribuitur cui per clementiam Deo proximi-

mum, quatenus patitur natura, esse licet: at enim cautione maxima in hac exercenda virtute opus est; ne pravitatem inveliat.

40 *Idem]* Pater siquidem appellatur.

41 *Moderatius]* Principem etiam in civitate locum tenere passus est Augustus plurimos diversarum partium venia et incolumitate donatos, ut tes-

Quæque dies bellum, belli tibi sustulit iram:

Parsque simul templis utraque dona tulit.

Utque tuus gaudet miles, quod vicerit hostem;

Sic, victum cur se gaudeat, hostis habet.

50

Causa mea est melior: qui nec contraria dico

Arma, nec hostiles esse secutus opes.

Per mare, per terras, per tertia numina juro,

Per te, præsentem conspicuumque Deum;

Hunc animum favisse tibi, Vir maxime: meque,

55

Qua sola potui, mente fuisse tuum.

Optavi peteres cœlestia sidera tarde;

Parsque fui turbæ parva precantis idem.

Et pia thura dedi pro te: cumque omnibus unus

Ipse quoque adjuvi publica vota meis.

60

Quid referam libros illos quoque, crimina nostra,

Mille locis plenos nominis esse tui?

tuum caput. Atque dices quæ profligavit bellum, delinivit tuam iram: et pars utraque simul portavit munera in templo. Et quemadmodum tuus miles lætatur, quod domuerit hostem; sic hostis habet quamobrem lætetur cum victus sit. Causa mea est potior, qui neque perhibeo secutus arma adversa, nec copias hostiles. Juro per Pontum, per Tellurem, per tertia numina, per te Deum præsentem atque conspicuum, hanc mentem tibi benevolam fuisse, Vir maxime; meque fuisse tuum animo, quo solo licuit esse. Vovi, ut sero adires astra ætherea; et fui pars exigua multitudinis ventoris idem. Atque obtuli pia thura pro te: et ego unus cum omnibus meis promovi etiam communia desideria. Quamobrem recenscam illos etiam libellos, mea

Partho superato sap.—45 Lov. hon. nptos.—48 Unns Cod. utr. thura tul.—49 Pro quod alii quia: Pal. et editi quidam qui; unus Heins. si.—53 Lov. per maxima num. Casaubonum legisse ter tria notavit Francini.—55 Duo libri Hanc animam fæ.—57 Mor. Opt. ut peter. Tum Be. et tres libri cœl. numina jur. Ms. Bersm. nomine: Unus ex scriptis sidera sers.—60 Unus lib. publ. jussa m.—61 Ed. Bersm. ill. quos crim. dicis: unns liber crim. Cæsar.—62 Duo vett. plen. numinis ess. In uno erat plenos, laudibus ess. tuis; in Bersm.

NOTÆ

tatur Tranquillus.

48 *Pars utraque*] Augustus, quia a Diis servatus; conjurati, quia ipse pepercerat: namque sapientius ejus vitam insidiis petitan constat.

50 *Cur se gaudeat*] Quia nempe non amplius infensus Cæsar.

53 *Tertia*] Cœlum, et qui in eo est Jovem.

56 *Sola*] Re ipsa namque Augusto

favendi nulla oblata occasio, sicut cogitabat Ovidius: quanquam favisset, siquidem castus fuisset.

57 *Tarde*] Eadem prope vovisse etiam reperias Horatium Flaccum, virum quidem quem inter Ethnicos haud temere a judicio cuiquam inferiorem dixeris: ceterum aliter loqui malim.

62 *Plenos nominis*] Hoc vero mini-

Inspice majus opus, quod adhuc sine fine reliqui,
 In non credendos corpora versa modos ;
 Invenies vestri præconia nominis illic : 65
 Invenies animi pignora multa mei.
 Non tua carminibus major sit gloria, nec quo,
 Ut major fiat, crescere possit, habet.
 Fama Jovi superest : tamen hunc sua facta referri,
 Et se materiam carminis esse, juvat : 70
 Cumque Gigantei memorantur prælia belli ;
 Credibile est lætum laudibus esse suis.
 Te celebrant alii quanto decet ore, tuasque
 Ingenio laudes uberiore canunt.
 Sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum, 75
 Sic capitur minimo thuris honore Deus.

peccata, plenos esse nominis tui mille locis ? Vide majus opus, quod etiam deserui imperfctum, corpora mutata in species non credendas : ibi reperies laudes nominis tui : reperies multa pignora mea benevolentie. Laus tua non sit amplior versibus, neque habet quo possit augeri, ut fiat amplior. Laus Joris præcellit ; tamen ille amat sua acta memorari, et se esse argumentum carminis : et cum recensentur certamina belli Gigantai, credere est illum oblectari præconis suis. Alii te laudant quanta facundia decet, et prædicant tuam gloriam ingenio feliciore. Verum tamen ut Deus tangitur cruento centum taurorum, ita movetur minimo honore thuris. Ah !

---

laudibus ess. sui.—63 Be. Suscipe maj.—65 Variant codices, et inconcinna repetitio illa, nominis. In Gottorphi. invenies tanti præconia nominis illic. Inveniesque tui tres libri : invenies illic vestre præconia laudis Leidens. invenies illic nostræ primordia laudis Putean. non male, si vestre legatur, quia gentis Julie originem a Diis ibi arcessit. Vide ultima libri xv. Metamorph. Quicquid sit, latet aliquid : forte, invenies vestri primordia nominis illic : ut ab Aenea Jove indigete, consecrationis initia repeatat. Mox [vs. seq.] pignora visa Gottorp. Burm.—68 Pr. Ed. Ut maj. fieri Casare poss.—69 In vulgatis Jovis; et tum D. Heins. mallet superat pro superest : Heins. conj. par est : Francius legebat Par tua fama Jovi : Burm. vulgata placet, nisi quod pro Jovis reposuit Jori. Mox duo libri et pro hunc.—72 Comb. est alacrem laud.—76 Multi

NOTÆ

me prolatum oportuit.

63 *Majus*] Metamorphosin.

70 *Jurat*] Nulla re equidem Deus augetur ; at tamen cum fieri non possit ut temere et sine scopo quicquam incipiat, eo ipso quod Deus est, Naturæque et Glorie suæ vindex, rationes inducit atque respectus per suam communicationem, quibus ut de suo

largiri, ita et ejusdem perinde videatur repetrere usum, quasi compendio aliquo lætaretur. Quæ altioris sunt meditationis quam ut hic in transcurso accurate exponi queant.

71 *Gigantei*] Jovem clarum Giganteo triumpho scripsit Flaccus, itemque alii poëtae. Ceterum quam ridiculum fuerit certamen Deorum

Ah ferus, et nobis nimium crudeliter hostis,
Delicias legit qui tibi cumque meas!

[Carmina ne nostris sic te venerantia libris
Judicio possint candidiore legi.]

Esse sed irato quis te mihi posset amicus?

Vix tunc ipse mihi non inimicus eram.

Cum coepit quassata domus subsidere; partes

In proclinas omne recumbit onus:

Cunctaque Fortuna rimam faciente dehiscunt.

Ipsa suo quondam pondere tecta ruunt.

80

85

crudelis, et nimium inhumane nobis hostis, quisquis legit tibi nostros Amores! Ne carmina sic te reverentia nostris libris possint legi judicio æquiore. Verum quis posset mihi esse amicus, te inferno? Vix ego non eram tunc mihi inimicus. Cum domus impulsa caput inclinari, totum pondus cadit in partes subsidente: et omnia dissolvuntur fortuna aperiente rimam. Ipsa tecta olim cadunt sua mole. Adeoque

thur. odore D.—77 *Nim. crudelior omnes fere scripti, et editi nonnulli olim; quod defendit Barth. ad Stat. Theb. vi. 74. ut sit dictum pro nimium crudelis. sed in Adversariis xl. 5. in nimium proprium viri nomen latere credit: ego nihil muto. Ita mox v. 117. ‘nimimum juveniliter’; et alibi. Burm.—79 Plurimi veterum, quo te venerantur, vel quæ, vel quoque. Sed meliores, quæ. Non nulli etiam pro ne, nunc agnoscunt, et sequenti versu, Indicio pro judicio: et possunt pro possint. Sed quo te vertas, omnia subobscurâ sunt. Quare et hoc distichon inter spuria numeretur. Heins. Pronior Heinsius fuit in delendis versibus, qui offendebant: ego refingerem: Carmina de nostris quoque te v. l. Indicio possunt c. l. Quoque est in prima editione et tribus scriptis, et plurimi quo te habent. Indicio omnes fere habent. Sensus autem est, Ferus ille, qui tibi legit libros artis amatoriae, et excerpit ea quæ te offendere possent: potuissent candidiore indicio ea carmina legi (id est, eligi, ut prælegerentur) de libris nostris, quæ te venerantur: ne nostris et te venerantur quidam editi: posset et, Carmina ne nostris, &c. Burm.—82 Bersm. Cod. nunc pro tunc.—81 Leid. In præclinatus: Ms. Bersm. declinatus omn. peperdit on. Be. etiam declinatus.—86 In vulg. olim edebatur Ipsa suo quædam pondere tracta ruunt; in uno V. quondam; unde Ciofanus legebat I. s. quondam p. tracta r. Deinde Heins. corr. legitique tecta pro tracta ex sex*

NOTÆ

adversus terrigenas illos qui cœlum ipsum affectarunt, vide apud Apollodorum.

73 *Alii]* Maro præsertim, Horatius, &c.

76 *Minimo]* Quia mens ipsa, non donum spectatur, quod maximum semper fuerit, si ea bona.

78 *Delicias]* Libros Amatorios: ex quibus, uteumque sedulo dissimulaverit, ne neptis suæ magis patesceret

probrum, Augustus Poëtæ intellexit furtæ.

Legit] Atque adeo inique interpretatus est, quæ ipse solus si legisses, non tantopere damnasses.

81 *Amicus]* Qui sequiori sensu atque in alienam sententiam acceptos versus, lenius exponat.

83 *Cum capitur]* Sese Augusti ira perditum, quemque omnia premant, hac comparatione innuit Poëta.

Ergo hominum quæsitum odium mihi carmine: quaque
Debuit, est vultus turba secuta tuos.

At (memini) vitamque meam moresque probabas

Illo, quem dederas, prætereuntis equo.

90

[Quod si non prodest, et honesti gratia nulla

Redditur, at nullum crimen adeptus eram.]

Nec male commissa est nobis fortuna reorum,

Lisque decem decies inspicienda viris.

Res quoque privatas statui sine crimine judex :

95

Deque mea fassa est pars quoque victa fide.

odium hominum mili paratum est versibus: et multudo secuta est tuos vultus qua debuit. At, recordor, laudabas ritam meam et mores, cum transveherer illo equo quem dederas. Quod si non juvat, et nulla est gratia honesti, at nullo criminе tenebar. Neque sors reorum, et lis cognoscenda a centumviris est nobis male credita. Composui etiam res privatas judex sine crimine: et pars etiam superata

libris: Be. habet strata; et sic tres alii; fracta duo; tacta totidem. Burm. ita versum refingere velit: Pressa s. quondam p. tecta r. notatque Heinsium olim conj. Lapsa pro Ipsi, quod sibi non displicet.—87 Heins. volebat Jure ergo quæs. od. Mox Ms. Bersm. quæque pro quoque.—88 P. et Leid. suos pro tuos; et Be. meos.—89 In plerisque scriptis mei pro mean. At Heins. putat vulgatam lectionem defendi posse ex illis, quæ notaverit ad Epist. v. vs. 45. —91 Unus liber amoris pro honesti; et Mor. et Pol. honori. Ex quatuor scriptis Heins. reposuit gratia pro vulg. gloria. Gottorph. et honestæ gloria ritæ.—92 Pro adeptus, quod vix Latinum putat, Heins. legendum censem adoptus. Quidam adeptus ero. Burm. totum distichon ita refingit Quod s. n. p. et honestæ gloria ritæ Perditur; ut n. c. ademit equum; vel, nullo criminè demptus equus.—93 Serv. et Bersm. fort. sororum.—94 Lisq. est ex Heins. emend. Vulg. Usque; duo vett. Utque; unus Vixque.—96 Victa ex vett. Ciofan. suadet pro vulg. jussa; alii justa; V. juncta; sex digna;

NOTÆ

90 *Prætereuntis*] Idibus Quintilibus transvectio fiebat Equitum Romanorum ab æde Honoris in Capitolum, ordinis ejus recognoscendi probandique gratia: de qua transvectione Tranquillus his verbis: ‘Augustus Equitum turmas frequenter recognovit, post longam intercapdinem reducto more transvectionis.’

91 *Quod si*] Semibarbarum dixit hoc distichon cl. Heinsius: miliique videtur putidum.

93 *Nec male*] Adeoque in Centumviris fuit, quorum judicio testametariae, hæreditariæ, capitales etiam

causæ subjiciebantur.

91 *Decem decies*] Siquidem terni ex singulis tribibus, quæ Romæ 35. fuerunt numero, quinque fuerunt supra centum in centumviris: verum, ut hodieque mos est apud omnes, facilius numero absoluto nominabantur.

95 *Privatas*] Ubi civis cum cive; cum publicæ de proditionibns in patriam, ambitu, atque hujnsmodi habent controversiam.

Statui] Quando sorte electus judex ad coguoscendam ejusquam causam de more.

96 *Fassa*] Ut hinc Poëtæ fidem

Me miserum! potui, si non extrema nocerent,

Judicio tutus non semel esse tuo.

Ultima me perdunt: imoque sub æquore mergit

In columem toties una procella ratem.

100

Nec mihi pars nocuit de gurgite parva: sed omnes

Pressere hoc fluctus, Oceanusque caput.

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?

Cur imprudenti cognita culpa mihi?

Inscius Actæon vidit sine veste Dianam:

105

Præda fuit canibus non minus ille suis.

Scilicet in Superis etiam fortuna luenda est;

Nec veniam, læso numine, casus habet.

Illa namque die, qua me malus abstulit error,

Parva quidem perit, sed sine labe, domus.

110

agnorit meam fidem. Me infelicem! potui, nisi ultima obessent, esse securus non semel judicio tuo. Norissima me perimunt; et una procella deturbat in profundum gurgitem narem toties salvam. Neque pars exigua ponti mihi obfuit; sed omnes undæ obruerunt meum capit cum Oceano. Quamobrem aliud intutus sum? quamobrem in culpam traxi meos oculos? Quamobrem peccatum intellectum a me inconsiderato? Actæon vidit imprudens Dianam sine amictu; non minus ille fuit præda suis canibus. Nimirum cum agitur de Diis, etiam casus est plectendus; neque sorti ignoscitur numine offenso. Namque illa die, qua improbus error me rapiuit, domus quidem tenuis, sed sine vitio, corruit. Ita etiam nihilominus tenuis, ut

duo magna.—99 Unus Gallicus me produnt: imoq. Tum quatuor libri imoq. in gurgite m. et Lov. et Bersm. mersit; Serv. et Jun. mergunt.—100 Pro una plurimi ima.—101 Quidam vett. cogn. causa mil. —105 Lov. Ne scius A.—106 Pro non Heins. conj. num: et ipse pro ille habent multi vett. In Be. P. suis c. n. m. inde fuit.—109 Plurimi Illo. Tum namque ex multis

NOTÆ

optimam fuisse intelligas.

100 *Toties*] Hinc conjicias non temere multa etiam in Republica gesisse Ovidium non parvi momenti, quæ ad Augustum delata.

101 *Omnes*] Quia, ut mos est, Poëta a Principe profligato, omnes in illum conspiraverunt.

103 *Aliquid*] Quid istud sit aliquid, quod silentio tam alto pressit Poëta, difficile est conjicere: nam de incesto Augusti cum Julia quod conjiciunt, mihi quidem non videtur pro-

babile, siquidem illam in exilium ejerit. Neque vero placabilius fuisse rem eam toties commemorare, aut in senso Augusto objicere, magis quam errorem suum excusare. Inepta est curiositas, in majoribus etiam compescenda.

105 *Actæon*] Hujus in cervum Metamorphosin lib. iii. vidimus.

107 *Fortuna*] Plectuntur etiam a Diis, qui nescii et easn peccant.

109 *Error*] Non scelere, sed errore, ut in fortunam seu casum transfo-

Sic quoque parva tamen, patrio dicatur ut ævo

Clara, nec ullius nobilitate minor :

Et neque divitiis, nec paupertate notanda :

Unde sit in neutrum conspiciendus eques.

Sit quoque nostra domus vel censu parva, vel ortu ; 115

Ingenio certe non latet illa meo.

Quo videar quamvis nimium juveniliter usus ;

Grande tamen toto nomen ab orbe fero.

Turbaque doctorum Nasonem novit, et audet

Non fastiditis annumerare viris. 120

Corruit haec igitur Musis accepta, sub uno,

Sed non exiguo, crimine lapsa domus.

dicatur illustris ætate patris, neque inferior nobilitate ullius : et neque arguenda opibus neque inopia: unde eques fit in neutrum conspiciendus. Sit etiam nostra domus tenuis vel divitiis vel genere, certe illa non obscura est ingenio meo. Quo tametsi videar usus nimis leviter, consecutus sum tamen famam non parvam toto mundo. Atque chorus doctorum norit Nasonem, neque veretur recensere illum inter viros eruditos. Haec igitur domus grata Musis subversa est jacens sub uno peccato,

recepit Heins. pro vulg. nostra. *Nonnulli etiam *me meus abst.*—111 *Patrio* dicatur ut ævo explicat Merula, vel Hac nostra patriæ ætate, vel certe patris mei ætate : sed neutrum Latine dici puto ; et antiqua se equestri stirpe fuisse sæpe jactat. Quare *patrium arvum* deberet notare majorum meorum : quod an procedat nescio. Francof. et Servii habent, *toto dicatur ut ævo* ; forte pro, *longo dicatur ut ævo*, nam *totus et longus* sæpe communtantur : vel, *primo dicatur ut ævo*, quæ vox sæpe cum *patrius* et *proprius* confusa. Inclinarem tamen magis, si codices juvarent, in hanc lectionem ; *patrio dicatur ut arvo*, vel *agro* : in Peltignis enim nobilissima Ovidiorum gens erat ; et domi ergo erat clarissima gens, licet non divitiis conspicua. *Sit quoque parva* quidam editi et scripti, quæ eadem varietas mox vs. 115. Vid. ad III. Art. 265. et VIII. Met. 603. *Sed quoque sex scripti, &c. prim. Edit.* Et quoque multi : *Sic quoque parva domus nuncs. Burn.*—113 *Alii notand. est.*—115 Ms. Bersm. vel *ortis*, sive *orta*.—117 Pr. Pol. *nim. juveniliter us.*—118 *Novem scripti nom. in orb.*—122 Pr. Pal. et duo alii *Sed tamen exig.* Heins. conj. Nec tamen : Tanaq. Faber corr. *Si non* ; Francius *Ut non*.—123 Richel. *Atqui cu* ; V. *At que*;

NOTÆ

renda sit culpa, peccasse dicit.

111 *Patrio*] Hoc dicit, ut suo ævo protritam, misericordia motus Augustus sublevet.

113 *Notanda*] Census equestris ad quadrungentia sestertia, seu decem millia coronatorum, assurgebat ; ut vel ex illo Horatii compertum est, ‘*Si quadrungentis sex septem millia desunt, Plebs eris.*’ Neque vero ob

flagitia tantum publicus equus in transvectione adimebatur ; verum etiam si quis de patrimonio tantum consumisset, ut equestri censu non frueretur. Ceterum neque equitum tamen tam ampla res erat, ut Senatorialium opes duplo maiores æquaret.

114 *In neutrum*] Neque divitiis amplioribus Senatorum conspiciendus equus, neque plebis aut capite cen-

Atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo læsi
Ematuruerit Cæsaris ira, queat.

Cujus in eventu pœnæ clementia tanta est,
Ut fuerit nostro lenior illa metu.

Vita data est, citraque necem tua constitit ira,
O Princeps, parce viribus use tuis.

Insuper accedunt, te non adimente, paternæ
(Tanquam vita parum muneris esset) opes.

Nec mea decreto damnasti facta Senatus :
Nec mea selecto judice jussa fuga est.

Tristibus invectus verbis (ita Principe dignum)
Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.

Adde, quod edictum, quamvis immane minaxque,
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.

Quippe relegatus, non exul, dico in illo :
Parcaque fortunæ sunt data verba meæ.

sed magno. Atque ea sic jacet, ut possit excitari, si modo ira Cæsaris offensi rese- derit. Cujus clementia est tanta in eventu pœnæ, ut illa fuerit mitior nostro ti- more. Vita data est, et ira tua constitit citra eadem, o Princeps, use moderate po- testate tua. Facultates paternæ insuper adduntur, te non tollente, quasi vita esset exiguum donum. Neque damnasti mea acta sententia Senatus; neque meum exilium est decreetum judice selecto. Tu ipse invectus asperis dictis ultus es, ut decet, injurias tuas: ita dignum Principe. Adde, quod mandatum, tametsi atrox et minax, attumen fuit mite in nomine supplicii. Nempe dico relegatus, non exul in illo; et pauca voces sunt assignatae sorti meæ. Nullum quidem suppli-

Francius *Quanquam*; alius liber *Atque ea collapsa est*.—124 Ms. Bersm. *Ema- turari*; Mor. et tres *Permitruerit*; unus *Præmitruerit*; Pal. *Ematurarit*.—126 Leid. *Venerit ut nostr.* Mox illa ex melioribus reposuit Heins. pro vulg. *ira*; nam ‘*ira*’ mox præcesserat.—131 Mor. *mea judicio damn.* Ms. Bersm. *secreto damn. fata S. Lov.* *decreto damnatur vita s.*—132 *Pro selecto* in Ms. Bersm. et Edd. Gryph. et aliæ *secreto*.—133 Buslidianus a *P. dignus*: Heins. conj. ac *P. dignis*. ‘*Cur non et P. dignis, ut ita ‘tristes Cæsaris lite- ræ,’ Tac. Ann. vi. 40. vel ut P. dignum, quemadmodum in uno Cod. extat. Ita Pont. i. 2. 3. ‘ut scilicet exule dignum.’ Burn.* Multi etiam scribunt *dignum est*.—135 *Immane* Heins. dedit ex pr. Pol. et opt. Pal. pro vulg. *immitis*.—137 *Pr. Pal. dic. ab urbe*.—138 In vulgatis seribeatur *Parcaq. fort.* sunt ibi *verb. meæ*. D. Heins. ex plurimis scriptis profert *tibi pro ibi*: et corr. *Paucaq. fort.* sunt ibi *verb. meæ*. Pr. V. et duo alii *Paucaq. quinque vett. Paucaq.*

NOTÆ

sorum paupertate.

125 *Cujus*] Augusti.

132 *Selecto*] ‘*Selecti Judices’ diec- bantur ii, qui a Praetoribus urbanis, hisque juratis, vel ex Senatorio, vel*

Equestri ordine, vel Tribunnis ærariis seligebantur: non enim idem semper ordo præfuit rebus judicandis.

137 *Exul*] *Exilium est perpetuum;* *Relegatio ad tempus.*

Nulla quidem sano gravior mentisque potenti
Poena est, quam tanto displicuisse viro. 140

Sed solet interdum fieri placabile numen :
Nube solet pulsa candidus ire dies.

Vidi ego pampineis oneratam vitibus ulmum,
Quæ fuerat sævo fulmine taeta Jovis.

Ipse licet sperare vetes ; sperabimus : atque 145
Hoc unum fieri, te prohibente, potest.

Spes mihi magna subit, cum te, mitissime Princeps ;
Spes mihi, respicio cum mea fata, cadit.

Ac veluti ventis agitantibus æquora non est
Æqualis rabies, continuusque furor ; 150

Sed modo subsidunt, intermissique silescant,
Vimque putas illos deposuisse suam ;

Sic abeunt, redeuntque mei, variantque timores :
Et spem placandi dantque negantque tui.

cium nujus integro et animi compoti, quam displicuisse tanto viro. Verum numen solet nonnunquam fieri placabile: dies solet procedere purus nebula disjecta. Ego ridi ulnum pressum ritibus pampineis, que fuerat icta fulmine irati Jovis. Quanquam tu prohibeas sperare, æque sperabimus. Hoc unum potest fieri te interdicente. Magu spes mihi incidit, Princeps lenissime, cum te intuer; spes mihi incidit cum intuer meam sortem. Et sicut sciuntur non est æqualis, neque impetus continuus ventis turbantibus maria; sed interdum componuntur, et per vicis quiescent, et credas illos omissoe vim suam; ita mei pavores discedunt et recurrent, atque fluctuant, et spem faciunt

*****

Deinde quinque sunt data verb. sex tua. Sed ‘ Non capio hæc verba, nec Heinsii correctionem: nam verba dare est fallere, decipere, ut in locis ab Heinsio adductis, et multis aliis. Quid ergo est, pauca verba fortunæ dare ? Crispinus exponit, ‘ paucae voces sunt assignatae sorti meæ, quæ verba ipse credo non intelligebat, cum seriberet: neque enim Latina sunt, nec quid velint aliquis facile diceret. Forte scripserit, Pars quoque fortunæ sunt tua verba meæ: mitia illa verba, et sententia lenior, qna me non exulem, sed relegatum dixisti, pars sunt felicitatis in hoc tristi meo fato : quanquam nondum mihi in hoc loco satisfacio. Burn.—139 Sic ex Ms. corr. Bersm. olim edebatur *sana grar. mentiq. potenti.* Lov. *fumæ pro sanæ.*—140 Barthins Advers. II. 5. ex suis libris profert *Pæna sit ac tant.*—142 Unus Heins. *puls. clarior ir.*—144 Castigatiores, teste Heins. *sari...Jovis:* Burn. vero vulgatam retinendam putat. Leid. etiam *secta pro tacta.*—145 Lege, *Sperabimus æque: nihilominus sperabimus :* præter morem Ovidi in ultimo versu nova periodus incipit. Posset etiam legi, *sperabimus usque: τοῦτο us ultima syllaba in sperabimus iteranda fuit a librario, quam solenni errore omisit. Heins.* Be. *sperabimus, inquit.*—147 Princeps Heins. reposuit ex melioribus pro vulg. *Cæsar.*—148 Jun. et Voss. *fata;* alii *facta.*—149 Editi quidam *Et reluti.* Tum Leid. *non est a. aëra ventis.* Multi etiam scripti *aëra.*—151 Unus liber intermissiq. liquescunt ; unde Heins. olim conj. *quiescunt*, ut est in Ms. Bersm. sed Burn. putat nil opus esse.—153 *Mei ex vett. Ciofan profert; alii mihi.*

Per Superos igitur, qui dent tibi longa, dabuntque,   155
 Tempora, Romanum si modo nomen amant ;
 Per Patriam, quæ te tuta et secura Parente est ;
 Cujus, ut in populo, pars ego nuper eram ;
 Sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
 Reddatur gratae debitus Urbis amor.   160

Livia sic tecum sociales compleat annos,
 Quæ, nisi te, nullo conjugè digna fuit.
 Quæ si non esset, cœlebs te vita deceret :
 Nullaque, cui posses esse maritus, erat.
 Sospite sic te sit natus quoque sospes ; et olim   165
 Imperium regat hoc cum seniore senex :
 Utque tui faciunt, sidus juvenile, nepotes,
 Per tua, perque sui facta parentis cant.

atque denegant tui leniendi. Per Deos igitur, qui præbeant tibi longum ærum, quique præbebunt, si saltem diligunt nomen Romanum ; per Patriam, quæ est tuta et secura, te Patre, cuius, ut in populo, ego nuper pars eram : sic semper tibi præbeat factis et animo debitus amor Urbis, quo dignus es. Sic Livia impleat tecum annos socios, quæ digna fuit nullo marito præter te. Quæ nisi esset, rita cœlebs te deceret, nullaque erat, cui posses esse maritus. Filius sit etiam incolumis te incolumi ; et senex olim regat hoc imperium cum seniore : et sicut faciunt tui nepotes, sidus adolescens, incedant per acta tua et sui patris. . Sic Victoria semper addicta tuis

Mox duo libri variantq. dolores ; et unus Leid. furores.—151 Be. negantq. mihi.—155 Dent Heins. recepit ex uno V. vulg. dant.—156 Fr. in voc. Romanum pro var. lect. exhibet Cæsareum.—157 P. que te mansit secur. —158 Ut ex multis vett. rescriptis Heins. alii et.—160 Pr. Pal. U. honos: Gryph. et alii Edd. et multi scripti honor.—161 Compleat meliores, teste Heins.; alii impletat.—162 Be. solo pro nullo.—165 Voss. Sospite sic tecum sit natus sosp. quod Heins. arridet.—166 Malim Hoc reg. imp. Heins.—167 Vulg. Efficiantque tui: et ita Bersm. Ms. et Be. In veterissimo Cod. Ut faciuntq. tui: Heins. placet Jun. lectio Atque tui faciunt; vel Voss. Utque tui faciunt.—168 Sui Heins. reposuit

NOTÆ

157 *Parente*] Augustissimo titulo
 ‘Pater Patriæ’ dictus est Augustus.

161 *Livia*] Augusti uxor, de qua
 jam supra.

165 *Natus*] Tiberium dicit: post
 nepotum enim suorum Caii atque Lu-
 cii obitum, Augustus illum privignum
 adoptavit; ut testatur Dio.

167 *Nepotes*] Germanicum dicit,
 Drusi, Tiberii fratriss, filium, quem

Tiberio Augustus adoptandum dedit,
 veritus ne animo elatus ad res novas
 consurgeret: deinde et Drusum, qui
 Tiberii filius fuit. Turpiter hic hallu-
 cinati sunt qui de Caio et Lucio, jam
 dudum mortuis, hoc loeo mentionem
 fieri arbitrati sunt; sicuti optime ob-
 servavit clavius, Heinsius.

168 *Sui*] Tiberii, scilicet.

Sic assueta tuis semper Victoria castris

Nunc quoque se præstet, notaque signa petat : 170
Ausoniumque Ducem solitis circumvolet alis :

Ponat et in nitida laurea sertा coma.

Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas ;

Auspicium cui das grande, Deosque tuos :

Dimidioque tui præsens hanc respicis Urbem ; 175

Dimidio procul es, sævaque bella geris.

Hic tibi sic redeat superato vitor ab hoste ;

Inque coronatis fulgeat altus equis ;

Parce, precor : fulmenque tuum, fera tela, reconde,

Heu nimium misero cognita tela mihi ! 180

Parce, Pater Patriæ : nec nominis immemor hujus

Olim placandi spem mihi tolle tui.

castris se præbeat nunc etiam, et concedat in signa nota : et circumvollet Ducem Italum alis solitis ; et ponat coronas laureas in odoratis capillis : per quem bella geris, cuius corpore nunc certas ; cui das magnum auspicium, et Deos tuos : et dimidio tui ades, et intueris Urbem ; dimidio es longe, et geris atrocia bella. Sic ille ad te revertatur vitor ab hoste vito ; et excelsus splendeat in equis coronatis. Ignosce, oro ; et depone fulmen tuum, sava tela, heu tela nimium coguita mihi misero ! Ignosce, Pater Patriæ : neque oblitus hujus nominis mihi adime spem tuu mollien-

ex tribus scriptis pro vulg. tui. — 170 Heins. mallet *Huic quoq.* — 171 Duo libri cui des gr. — 175 Et respicis quinque : præsens es et aspicis sex : duo, præsentem respicis orbem : unus præsens hanc respicis. Heins. Præsens hanc respicis etiam Bern. quod præferrem. *Respicere enim proprium Diis tutelaribus verbum : et ita ‘Fortuna respiciens’ Romæ culta : sed hæc obvia. Burm.* — 179 Tres libri tel. repone ; unus relaxa.

NOTÆ

170 *Nunc*] Quo tempore gravissimum a Dalmatis et Pannoniis bellum motum fuerat : de quibus Dio. Commentator nullam temporis habuit rationem.

171 *Ausonium*] Tiberium, scil. quem etiam bellum consulto trahere suspectus est Augustus, ut legionibus diutius succinctus esset : quamobrem novum exercitum legit, et Germanicum etiam in Pannonicum misit.

172 *Laurea*] Imperator ac milites triumphantes laureati urbem ingrediebantur.

174 *Auspicium*] Nihil nisi captatis Delph. et Vur. Clas.

ante auspiciis incipiebant Ethnici ; illiusque dicebantur, qui rem gerendam tanquam auctor entrahant. Pugnavit igitur Tiberius, non suis, sed Augusti auspiciis.

175 *Dimidio*] Sic etiam Horatius amicū ‘dimidium animæ suæ’ vocavit. Hic vero Tiberio ad blanditur Naso, quem tamen, nisi vehementer fallor, non ita carum habuit.

177 *Sic*] Usitata formula vovendis ; quasi dicat : Ita revertatur Tiberinus, ita victoria tua signa petat, &c. uti mihi ignoscas.

181 *Nec immemor*] Memorem vult Ovid.

Nec precor, ut redeam: quamvis majora petitis
Credibile est magnos saepe deditse Deos.

Mitius exilium si das, propiusque roganti; 185
Pars erit e poena magna levata mea.

Ultima perpetior, medios projectus in hostes:
Nec quisquam patria longius exul abest.

Solus ad egressus missus septemplicis Istri,
Parrhasiae gelido virginis axe premor. 190

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba, Getaeque,
Danubii mediis vix prohibentur aquis.

di. Neque oro, ut revertar; quamquam credibile est magnos Deos saepe præbuisse potiora petitis. Si indulges oranti exilium tolerabilius et proprius, magna pars erit sublata ex suppicio meo. Tolero extrema relegatus in hostes medios: neque quisquam exul longius est remotus a patria. Pulsus solus ad ostia Danubii septemflui, urgeor frigido cardine puellæ Parrhasiae. Jazyges, et Colchi, et agmen Metereum, et Getæ vix arcentur interfusis aquis Istri. Cumque alii sint a te relegati

—182 Quidam redde pro tolle.—183 Nec meliores, teste Heins. alii Non.—186 Pro hoc pentametro in quatuor Codd. erat: *Fluctibus immensi credar abire maris.*—187 *Projectus ex sex vett. reponuit Heins. pro vulg. ejectus;* duo ire actus, judice Heins. pro exactus: Be. *dejectus.*—189 Immo egressus, quod plerique veteres agnoscunt: malim tamen egressum; ut vitetur κακοφωνία. Heins. Alii cum vnlg. ingressus.—191 Pr. Ed. *Mezereaque;* Leid. *Mezeaque;*

NOTÆ

esse Augustum Naso, quod Pater sit Patriæ, ut paterna indulgentia sibi quoque parcat.

187 *Ultima]* Extrema atque acerbissima mala.

189 *Egressus]* Ostia, *Les embouchures.*

Istri] Danubii, qui maximus Europæ fluvius septem vastis fluminibus in Pontum devolvitur.

190 *Virginis axe]* Polo Septentrionali, cæloque frigidissimo; cui a Callisto Parrhasia seu Arcadica, in ursam mutata, deinde in cælum translata, ut jam saepe dictum, illud datum nomen.

191 *Jazyges]* Populi Sarmatiae Europæ.

Colchi] Populi Asiæ ad Ponti Euxini oram Orientalem; quos siquidem

Danubii aquis prohibitos dicere non potuit Naso, optime, ni fallor, de iis interpretatus est Mycillus qui Medeam secuti, cum illam apprehendere non potuissent, circa Tomos consederunt, ut habet Comment. Apollonii, lib. iv.

Metereaque] Gens fuit Scythæ Europæ, de qua vix alibi mentionem factam conperias: qua re hunc locum corruptum suspicantur. Merula *Neurea* legi mavult; eo forte adductus, quod Neuros et Jazyges conjunxit Val. Flaccus hoc versu: ‘Neurus et expertes canentes Jazyges ævi.’

Getæque] Hos Strabo in Orientem ad Pontum Euxinum transtulit, quos alii cum Dacis confuderunt: vultque hos Germaniam versus ad Istri fontes collocatos, Davosque olim dictos.

Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
Ulterior nulli, quam mihi, terra data est.
Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostis; 195
Et maris astricto quæ coit unda gelu.
Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
Proxima Basternæ Sauromatæque tenent.
Hæc est Ausonio sub jure novissima, vixque
Hæret in imperii margine terra tui. 200
Unde precor supplex ut nos in tuta releges:
Ne sit cum patria pax quoque demta mihi:
Ne timeam gentes, quas non bene submovet Ister:
Neve tuus possim civis ab hoste capi.
Fas prohibet Latio quenquam de sanguine natum, 205
Cæsaribus salvis, barbara vincla pati.
Perdiderint cum me duo crimina, carmen et error;
Alterius facti culpa silenda mihi.

causa maiore, nulli tellus assignata est remotior quam mihi. Nihil est ulterius hæc, quam frigus tantum et hostis, et aqua quæ concrescit glacie firma. Hactenus pars sinistri Euxini est Romana. Basternæ et Sarmatæ habent proxima. Hæc tellus est ultima sub ditione Itala, vixque est in extrema ora tui imperii. Unde oro humilis ut nos submoveas in loca tula: ne pax sit mihi sublata etiam cum patria: ne metuam nationes, quas Danubius non satis arcat; nere tuus civis possim tolli ab hoste. Fas vetat quenquam ortum ex sanguine Latino ferre catenas barbaras Cæsuribus incolubibus. Cum duo peccata me prodiderint, versus, scilicet, et error;

Lov. *vitreaque*.—191 Pro Colchi Merula legendum putat Corsi.—193 P. alter, Jun. et alius *sint meliore fug*.—195 In veterrimo Cod. Excerpt. Voss. et pr. Ed. *hac nihil est terra nisi frig*. Pr. Pol. *hac terra nihil est nisi frig*. Be. *nisi tantum pontus et hostes*: Leid. etiam dat *et hostes*.—197 Jun. *est tua Roma sin.* quod et Burm. arridet.—198 P. alter et Lov. *Prox. Bistonii S.* Tum idem Lov. *petunt pro tenent*.—200 *Hæret* meliores, teste Heins. ceteri *Hæsit*. Mox proterra Lov. et tres alii *Roma*.—202 *Demta* ex duobus vett. Heins. profert, quasi mollius quam vulg. *ademta*.—203 Unus Cod. *Non tim.* Tum Mor. *gentem quam*. Mox Jun. *ben. sustinet I.*—204 *Tres libri miles pro civis*.—205 Unus liber *de semine nat.*—206 Pol. *vincula sœva pat*. Burm. conj. *sœva*.—209 *Nam tanti non sum*,

NOTÆ

198 *Basternæ*] Populi fuerunt ultra manæ superbiæ videbatur.
Danubium, quos Germanis an Sar- maniæ superbiæ videbatur.
matis aseribat dubitat Tacitus.

207 *Carmen*] Libros dieit de Amo-
ribus et Arte amandi.

208 *Error*] Imprudentia et easus, de quo jam scrupuli.

209 *Culpa*] Cogitavit aliquando de Agrippa nepote ab exilio revocando Augustus, neque ejus rei conscientia

203 *Ister*] Qui alio nomine dicitur Danubius: de quo iam supra.

205 *Fas prohibet*] Ut quidem Ro-

Nam non sum tanti, ut renovem tua vulnera, Cæsar;

Quem nimio plus est indoluisse semel.

210

Altera pars superest : qua turpi crimine tactus

Arguor obscoeni doctor adulterii.

Fas ergo est aliqua coelestia pectora falli ;

Et sunt notitia multa minora tua ?

Utque Deos, cœlumque simul sublime, tuenti

215

Non vacat exiguis rebus adesse Jovi;

A te pendentem sic dum circumspicis orbem,

Effugient curas inferiora tuas.

praritas alterius facti est mihi prætercunda. Nam non sum tanti, ut aperiam tuas plagas, Cæsar; quem semel offendum fuisse est plus nimio. Altera pars restat, qua accusatus de obsceno flagitio, dannor doctor turpis adulterii. Adeoque fieri potest ut mentes caelestes aliqua decipientur; et multa sunt leviora quam ut subjiciantur tue cognitioni? Et quemadmodum non licet Jovi aspicienti simul Deos et cœlum immisceri parvis rebus; sic dum circumspicis mundum a te pendentem, minima

renovem ut tua vulnera, Cæsar : duri præter morem Ovidianum numeri. Tò ut a multis abest veterum : quidam etiam, non sum tanti : et ut renovem. Forte scribendum, *Nam tua non tanti est renovari vulnera Cæsar, vel renoveruntur. Heins.*—210 Quinque scripti est condoluisse sen.—211 Crimine lectus in plurimis editis : sed carmine factus meliores magno numero ; quod Joh. Georgio Grævio probabatur. Supra habuimus, perdiditer cum me duo criminis, carmen et error. Mihi aliquando videbatur hand inconcinne castigari posse ; turpi crimine tactus : hinc ‘taxare’ et ‘taxatores’ scenie dicti, quod alter alterum maledictis tangat : vide Festum in *taxat.* Turpi crimine lesus in Arundeliano. *Heins.* Forte, crimine sectus : ut Pers. i. Sat. 115. ‘Seenit Lucilius orbem,’ ita Aero ad Horat. i. Sat. iv. vs. 1. et 23. utitur hoc verbo ‘secare’ in Francof. erat, turpi crimine factus : Bersm. in variis lectionibus turpi crimine lesus ; ut edidit Gryphius et alii : carminu dictus duo scripti : turpi crimina fatus Servii. Burn.—212 H. obs. ductor adult.—213 Ms. Bersm. est aliquo cælesti. Tunc P. lunina full. pr. V. et quatnor alii numina ; sex corpora.—217 Alii *Ex te*, vel *In*, vel *De* : Heims. conj. E : Be. Independentem sic. Mox

NOTE

quenquam habuit præter Fabium causam fuisse.

Maximum virum Consulareu. Hic ad uxorem suam Marciam illud statim effunivit ; quæ idem continuo ad

Liviam Augusti conjugem detulit. Acerbe vero ea cum Cæsare de hac

re expostulavit : quonobrem iratus Fabium jussit mori. Nasonis conjux illi Marciae fuit conjunctissima. For-

sitan ergo nimum sese poëta in domum Augustam immiscerat. Ceterum crediderim semper alia omnia

crimina obtentui, amores veram exilii

209 *Num non*] Callidissima atque honestissima ratio : ceterum imagis rhetorica quam solida.

213 *Cælestia]* Quale est Angusti, qui aliis negotiis distractus, ad levissima ea, quæ de amore seripsit Naso, non potuit animum demittere. Melius vero non potuit Naso causam suam defendere ; si modo bona fuisse. Sed Augusto imponere difficile fuit.

Scilicet imperii, Princeps, statione reicta,
Imparibus legeres carmina facta modis ? 220
Non ea te moles Romani nominis urget,
Inque tuis humeris tam leve fertur onus,
Lusibus ut possis advertere numen ineptis,
Excutiasque oculis otia nostra tuis.
Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda : 225
Rhætica nunc præbent Thraciaque arma metum :
Nunc petit Armenius pacem : nunc porrigit arcus
Parthus eques, timida captaque signa manu.

surripiuntur tuis cogitationibus. Quasi vero, Princeps, omisso gradu Imperii, legeres carmina ducta molis inæqualibus. Non id pondus Romani nominis te premit, et tam leve onus incumbit tuis humeris, ut liceat demittere numen levibus jocis, et expendas nostra otia tuis oculis. Nunc Pannonia, nunc ora Illyris est tibi submitenda: arma Rhætica atque Thracia nunc inquietunt timore; nunc Armenius poscit pacem: nunc eques Parthus offert manu trepidu arcus et signa ablata.

Mor. circ. urbem.—223 Dno libri poss. annexere num. quatuor averttere. Tum sex vett. avert. lunen: et Lov. et duo alii adeptis; unus ademtis; pr. V. et duo alii inemtis.—224 Serv. lib. *Discutiasq. ocul.*—226 Plurimi Rhatia; Ms. Bersm. et quatuor Heins. *Cretica*; unus etiam *Terciaque pro Threciaque*. Burm. Sec.—228 Unus Heins. *tumida pro timida*. Tum unus *raptaque*; et

NOTÆ

219 *Scilicet*] Indicio perverso alterius, non Augusti judicio, damnatum sese innuit Poëta.

220 *Imparibus*] Quia Pentametrum brevius Hexametro.

221 *Non ea*] Major est rerum moles, quam ut tibi liceat de ineptis ludis cogitare.

224 *Otia*] Quæ per otium scripsimus: quæque adeo vel nobis ipsis levissima.

225 *Pannonia*] Jam supra adversus Pannionos (*les Hongrois*) Tiberium atque Germanicum missos diximus.

Illyris] Regio est Italæ opposita, ultra mare Adriaticum. Mazæos autem, Dalmaticam gentem, quæ magis ad ortum Illyriæ, multis dannis affecerat Germanicus: qui denique cum Pannoniis fame, morbo, et bello afflicti de pace ineunda legatos misserunt, eo ipso anno quo in exilium

missus Naso. Sed ea pax infida fuit.

226 *Rhætica*] Rhæti, *les Grisons*, ad Italianam usque pertinent. Non hos tamen, sed illis conterminos Noricos rebellasse scripsit Florus: quem vide omnino iv. 12.

Thracia] Hæc a Pisone perdomita fuit.

227 *Armenius*] Armenia regio est ultra Cappadociam ad Euphraten. Alversus Armenios alterum ex Cæsaribus nepotibus antea miserat Augustus; qui ex vulnere in ea expeditione accepto in Syria obiit. Adeoque, si Justino credimus, ipse Augustus Orientis statum composuit.

Porrigit] ‘ Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt, et signa militaria quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant reposcenti reddiderunt: obsidesque insuper obtulerunt.’ Tranquillus in Augusti vita.

Nunc te prole tua juvenem Germania sentit;
 Bellaque pro magno Cæsare Cæsar obit. 230

Denique, ut in tanto, quantum non extitit unquam,
 Corpore, pars nulla est quæ labet imperii;
 Urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum,
 Et morum, similes quos cupis esse tuis.

Nec tibi contingunt, quæ gentibus otia præstas; 235
 Bellaque cum multis irrequieta geris.

Mirer in hoc igitur tantarum pondere rerum
 Nunquam te nostros evoluisse jocos?
 At si (quod mallem) vacuus fortasse fuisses,
 Nullum legisses crimen in Arte mea. 240

Nunc Germania sentit te adolescentem filio tuo; et Cæsar gerit bella pro magno Cæsare. Denique, ut in tanto corpore quantum non fuit unquam, nulla est pars imperii quæ fatiscat; Urbs etiam, et custodia legum tuarum, et morum, quos optas esse similes tuis, te fatigat. Neque otia quæ præbes populi tibi obcenunt; et geris bella sollicita cum multis. Obstupeam ergo te in mole tantarum rerum unquam perlegisse nostros lusus. At si, quod magis cuperem, forte otiosus fuisses,

---

unus partaque.—229 Merula de Druso, Augusti privigno, fratre Tiberii capit. Mycillus dicit alios Drusum, Drusi filium ex Antonia intelligere, qui est Germanicus Cæsar. Quod si verum sit, ego mallem, *Nunc te prole tua juvenem Germania sentit.* Germania sentit Germanicum, juvenem, qui adoptatus est a Tiberio, filio tuo. Crispinus ipsum Tiberium intelligit; ad quem Augustus miserat Germanicum: sed tunc mallem legere, *Nunc te in prole tua juvenem Germania sentit;* sentit te adhuc vigere viribus in Tiberio, cum senectuam tuam despicerent: quod ideo præferrem, quia Germanicus denum in Germania post cladem Varianam, que accidit anno post exilium Nasonis, cum Tiberio abiit, et deinde solus res ibi gessit: quæ hic respicere vix potuit Naso. De voce ‘sentire’ vid. ad Petron. cap. 139. *Burn.*—230 *Obit ex pr. V. et opt. Pal. placet Heins. præ vulg. agit.*—231 Richel. et Lov. *tant. quanto non.*—232 *Be. Corp. quæ nulla pars lab. et tres libri quæ vacat imp.*—233 *Lov. leg. lassant tut. alias vexat; Be. laxat.*—234 *Lov. et octo aliij Et mores, sim.* Tum unus liber quos petis ess.—237 *Alii Miror in.*—238 *Nunquam meliores: recte, si notam interrogationis addas. Heins.* Alii *Unquam.*—238 *Barb. nostr. explicuisse joc.*—239 *Quatuor libri Vacuus tibi forte fuiss. alii multi, teste Heins. ex melioribus vacuum tibi forte fuisset: Excerpt. Voss.*

NOTÆ

229 *Prole]* Nisi vehementer fallor, non patitur ratio temporum ut de Druso Tiberii fratre istud intelligatur: nullusque dubito quin de Tiberio agat Naso, ad quem missum ab Augusto Germanicum, ex Dione supra annotavimus. Vide Dionem et Velleinim.

231 *Ut]* Mirum esse innuit quod in

tanto corpore, quale fuit Imperii Romani, nulla pars labet, ut Cæsaris curis illud totum ascribat; cui adeo Nasonis otia et nugas non concessum fuerit inspicere.

233 *Legum]* Non modo leges retractavit, sed quasdam ex integro sauxit, ut testis est Suetonius: qui

Illa quidem fateor fronti non esse severæ
 Scripta, nec a tanto Principe digna legi :
 Non tamen idcirco legum contraria jussis
 Sunt ea ; Romanas erudiuntque nurus.
 Neve quibus scribam possis dubitare ; libellus   245
 Quatuor hos versus e tribus unus habet :
 Este procul, vittæ tenues, insigne pudoris ;
 Quæque tegis medios instita longa pedes :
 Nil, nisi legitimum, concessaque furta, canemus ;
 Inque meo nullum carmine crimen erit.   250
 Ecquid ab hac omnes rigide submovimus Arte,
 Quas stola contingi vittaque sumta vetat ?
 At matrona potest alienis artibus uti ;
 Quoque trahat, quamvis non doceatur, habet.
 Nil igitur matrona legat : quia carmine ab omni   255
 Ad delinquendum doctior esse potest.

nullum flagitium invenisses in Arte mea. Agnosco eisdem illa scripta non esse vultus gravis, neque digna legi a tanto Principe : neque tamen ideo ea sunt contraria statutis legum ; et docent puellas Romanas. Neve possis incertus esse, quibus scribam, unus libellus ex tribus habet hos quatuor versus : Longe estote, vittæ subtiles, iudicium castitatis ; atque fascia longa quæ velas medios pedes : nihil scribemus nisi legitimum et furta licita : neque ullum flagitium erit in meo carmine. Annon severe repulimus ab hac Arte omnes, quas stola et vitta capti prohibet tangi ? At matrona potest uti artibus alienis ; et habet quæ accipiat, tametsi non doceatur. Matrona ergo nihil legat ; quia potest esse instructior ad peccandum ex omni poë-

vacuus tunc forte fuisses : nil mutandum censem Heins.—241 Burm. cum Bonon. scribit fronti pro vulg. frontis.—245 Pro scribam unus Heins. scripsi ; et ita ediderunt Mycill. Gryph. et alii.—249 In nonnullis Nos Venerem tutam, concessaq. Tum Pal. et V. furt. canamus.—251 Alii omn. rigidas, vel rigida subm. —252 Octo libri suntaque vitta ; quatuor vittaq. longa ; et duo summa : Jun. tantaq. vitta. Tum Be. negat pro vetat.—254 Quoque Heins. recepit ex pr. V. opt. Pal. et aliis nounullis pro vulg. Quodque ; duo Quæque ; alias Quique. Præterea pr. Pol. Trahatur quoque : mendose.—255 Gryph. Mycill. et alii quæ pro quia. Tum unus criminis ab omn.—256 Voss. delinq. promtior est.—

NOTÆ

omnino videndus.

241 *Fronti*] Alii *frontis*, i. e. Quæ severitatem titulo aut prima pagina præ se ferant.

244 *Erudiunt*] Immo maxime : cum rem videas, censeas. Scilicet ea scripta non viderint puellæ Romanæ, quia illis non dicata !

247 *Vittæ*] Id est, Virgines pudicæ,

quæ vittis utuntur.

252 *Stola*] Quæ fuit matronarum vestis propria.

253 *At matrona*] Objectio est quam sibi ex parte Augusti fingit, minus a commentatore intellecta.

Alienis] Id est, quæ non sibi scripta.

254 *Trahat*] Sua faciat.

255 *Nil igitur*] Non respondes,

Quodcumque attigerit, si qua est studiosa sinistri,

Ad vitium mores instruet inde suos.

Sumserit Annales; (nihil est hirsutius illis;)

Facta sit unde parens Ilia nempe leget. 260

Sumserit, Aeneadum genitrix ubi prima; requiret,

Aeneadum genitrix unde sit alma Venus.

Persequar inferius, (modo si licet ordine ferri,)

Posse nocere animis carminis omne genus.

[Non tamen idcirco crimen liber omnis habebit. 265

Nil prodest, quod non laedere possit idem.]

Igne quid utilius? si quis tamen urere tecta

Comparat, audaces instruit igne manus.

mate. Si quæ est amans obliqui, quodcumque legerit, inde instituet mores suos ad crimen. Ceperit Annales; (nihil est asperius illis;) nimirum illa videbit ex quo Ilia sit facta mater. Ceperit poëma in quo prima mater Aeneadum; petet ex quo alma Venus sit mater Aeneadum. Probabo inferius, (si modo conceditur singula suo ordine referre,) omne genus carminis posse obesse animis. Non ideo tamen omnis liber erit pravus: nihil jurat, quod idem non queat obesse. Quid est utilius igne? Si quis tamen instituit incendere domos, instruit manus temerarias igne. Medicina nonnunquam

258 Ms. Bersm. mor. instruit inde.—259 Pr. V. est irrisimus ill. et alii pro illis habent istis. Heins. conj. Sums. Annales (n. e. h.) Enni.—261 Alii Aeneadem, vel Aeneidem. Heins. conj. Aeneadum g. cui prim.—263 Jun. et sex alii Prose-
quar inf. Mox Leid. et Bersm. ord. furi.—265 Distichon suspectum: vs. 243, simile carminis initium. Heins. Non tam facilem me esse fateor in confo-
diendis versibus, ubi sensus optime mihi constare videtur; ut hic, si legatur,
Num tamen idcirco c. l. o. h. Si, quoque quod prodest, l. p. i. ‘Crimen habere’
usitatissima Ovidio locutio: vid. III. Art. 454. crimen liber omnis habetur prim.
Edit. ut Merula legit: posset et, si modo quod prodest. Burn.—266 Unus
liber urer. custra.—267 Pro Comparat alii Apparat, vel Caperit: Barthius

NOTE

Naso: neque vero quod satisfaciat quisquam proferre possit. Vix enim ulla, uteumque sapiens et sapientissima, Nasonis Artes possit legere, quæ non corrupta discedat. Ipsem fuga sibi in amore consulendum esse suasit: vinci adeoque cupit, qui lenociniis, quæ ille habet, animum suum attentum præbet.

256 *Potest*] Verum equidem. Ceterum non fuerit illud crimen carminis scripti, sed ingenii legentis. Tua vero Ita adornata, ut eo ipso mentem deleant quod illam tangant.

258 *Instruct*] A contrario, scilicet.

259 *Hirsutius*] Horrido enim ac prisco genere sermonis, nullis deliciis, scripti Annales Romani.

260 *Ilia*] Quæ virgo Vestalis ex Marte Romulum et Remnum genuit.

261 *Ubi prima*] Sumserit librum, in quo prima mater Aeneadum. Maronius dicit Aeneidem. Sonniasse videtur interpres hoc in loco.

262 *Unde*] A quo? nimirum ab Anchise: ut hinc cognoseat quælibet ex adulterio ortos Romanorum proceres. Quod an satis caute dictum fuerit aliis judicandum relinquo.

Eripit interdum, modo dat medicina salutem :
 Quæque juvans monstrat, quæque sit herba nocens. 270
 Et latro, et cautus præcingitur ense viator :
 Ille sed insidias, hic sibi portat opem.
 Discitur, innocuas ut agat, facundia, causas :
 Protegit hæc sontes, immeritosque premit.
 Sic igitur carmen, recta si mente legatur, 275
 Constatibit nulli posse nocere meum.
 At quiddam vitii quicunque hinc concipit, errat :
 Et nimium scriptis abrogat ille meis.
 Ut tamen hoc fatear : ludi quoque semina præbent
 Nequitiæ. Tolli tota theatra jube : 280
 Peccandi causam quæ multis sæpe dederunt,
 Martia cum durum sternit arena solum.

tollit prosperam valetudinem, aliquando confert : atque indicat quod gramen prosit, quodve noceat. Et latro, et viator proridus cingitur gladio : verum ille struit insidias, hic sibi parat præsidium. Compáratur eloquentia ut tueatur causas justas : hæc defendit norios, et urget insontes. Ita ergo patebit meos versus nemini posse obesse, si modo legantur puro animo. At quisquis hinc in animum inducit aliquid sclesti, fallitur ; et nimium detrahit meis scriptis. Quanquam vero hoc agnoscam : ludi etiam exhibent somites lasciriæ. Jube omnia theatra removeri, quæ frequenter præbuerunt multis ansam peccandi, cum arena Martia sparsa est in dure solo.

---

legebat *Concupit*.—268 Pro igne Be. et duo alii ille ; alias inde.—270 *Juvans* prior Politiani ; quod placet, nt τῷ nocens opponatur. Heins. Alii juvet.—272 Pro portat Lov. præstat. Matth. Paris in *Heurico III.* p. 368. sic distichon citat : *Ut latro, sic c. pr. e. v. Hic parat insid. h. s. præstat opem.*—274 Septem libri cum pr. Ed. innocuoque. Tuu Voss. gravat pro premit.—275 Serv. si fronte leg.—276 Duo libri nulla parte noc.—277 Olim legebatur Et tandem vitium q. Scripti plurimi At quoddam vitium ; pr. Pol. et multi alii At quædam vitia ; pr. V. et Pal. Et quasdam vitiat ; P. At quondam vitia ; Medonian. At quidam rituum : Heins. legit At quiddam vitii ; nam in Arund. At quoddam vitii : Be. Ut quedam vitia ; P. alter At quondam vitium : Barb. præterea habet Aut quicquid vitii quale hinc conceperit, err. Georg. Grævius hactenus probabat pr. V. et Pal. Codd. lectionem ut castigaret At quasdam vitiat quicunq. &c.—278 Ex vett. Heins. dedit abrogat pro vulg. arrogat ; nonnulli etiam derogat : Be. et alias detrahit ; alias subrogat.—279 Strozz. et Lov. sem. præstant. —281 Ex Richel. Heins. reposuit quæ pro vulg. quam. In nonnullis multi pro multis.—282 Unus liber curvum pro du-

NOTÆ

280 *Tolli*] Quasi dicat: Siquidem omnia removenda quæ habent semina nequitiæ, etiam theatra prorsus tolenda : atqui istud posterius non sit ; neque igitur carmina profliganda.

282 *Martia*] Quia ea spargebantur loca ubi gladiatores Martem exercebant, et pugnas inabant.

Tollatur Circus; non tuta licentia Circi:

Hic sedet ignoto juncta puella viro.

Cum quædam spatientur in hac, ut amator eadem 285

Conveniat, quare porticus ulla patet?

Quis locus est templis augustior? hæc quoque vitet,

In culpam si qua est ingeniosa suam.

Cum steterit Jovis æde; Jovis succurret in æde,

Quam multas matres fecerit ille Deus. 290

Proxima adoranti Junonia templa subibit,

Pellicibus multis hanc doluisse Deam.

Pallade conspecta, natum de crimine virgo

Sustulerit quare, quæreret, Erichthonium.

Diruatur Circus: licentia Circi non est secura: puella hic assidet viro non cognito. Quamobrem ulla porticus aperla est, siquidem nonnullæ deambulent in ea, ut amator eodem accedat? Quis locus est venerabilior templis? Si qui est callida in suum crimen, effugiat hæc etiam. Cum fuerit in templo Jovis, recordabitur in templo Jovis quam multas matres ille Deus fecerit. Occurret veneranti proxima templo Junonis, hanc Deam agre passam multas adulteras. Minerva visa, petet quamobrem virgo eduxerit Erichthonium ortum ex crimine. Venerit in ædem Martis in-

rum. Tum plurimi scripti sternat; et unus liber sternet.—285 Burm. mallet in hoc, id est, ideo, ob hanc solam causam; et eodem, ut in vulgatis: at Heins. rescripserat eudem ex vett. plerisque.—288 Serv. est ambitiosa s^a.—289 Be. Constiterit J. a. J. succurrit.—291 Junonia in pr. Edd. et Gryph. ceteri Junonis.—292 Plerique scripti hanc doluisse: vulg. indoluisse.—293 Mor. nat. sine semine virg. et Leid. de semine. Pro virgo etiam unus

NOTÆ

283 *Circus*] Locus fuit Romæ a Tarquinio Prisco ludis celebrandis exstructus; cui a forma, ovi specie orbiculata, aut circulari, illud datum nomen.

Licentia] Ubi passim juvenes cum puellis, noti ignoti, sedent promiscue, et quilibet effutunt.

286 *Quare*] Siquidem Porticus amantibus etiam faveant, qui illuc amoris causa conveniunt, claudi debere aut omnino everti eas contendit Poëta; siquidem tamen ex rerum abusu legitimum usum tollendum quisquam censuerit. Atque eo spectat ejus oratio, ut ne suæ Artis amatoriae deliciae et lepores damnentur, quia

illis ad nequitiam abuti possint matronæ. Quæ omnia ad fucum facendum summa arte sunt exquisita; ad persuadendum non vero satis idonea.

290 *Quam multas matres*] Hinc vides, Lector, qualis potuerit esse religio hujus generis hominum: quamque abhorrendus omnis Ethnicorum cultus, si pauculos excipias, qui istas nequitias supremo Enti in totum abjudicaverunt.

Matres] In Metamorphosi passim videre licet Jovis adulteria.

292 *Pellicibus*] Qualis Europa, Io, Alcmena, Aëgina, Danaë, Callisto, Leda, aliae sine numero.

293 *Virgo*] Pallas, scilicet.

Venerit in magni templum, tua munera, Martis ;	295
Stat Venus Ultori juncta viro ante fores.	
Isidis æde sedens, cur hanc Saturnia, quæret,	
Egerit Ionio Bosphorioque mari.	
In Venere Anchises, in Luna Latmius heros,	
In Cerere Iasion, qui referatur, erit.	300

gentis quæ tua munera ; *Venus* est juncta viro *Vindici* ante *januam*. *Sedens* in templo *Isidis*, petet quamobrem *Saturnia* illam agitaverit per mare *Ionium* et *Bosphorium*. *Anchises* erit qui memoretur in *Venere*, *heros Latmius* in *Luna*, *Iasion*

-----
mater.—294 Alii quar. quærit E.—295 Sic Heins. scribit, sequiturque multos vett. In aliis legitur in templ. magn. tua numina, M. Barthius in suo reperit Cod. templ. *Lavinia* M.—296 Duriores numeri, neque recte *Veneris* virum, ‘Ultorem’ Martem dici puto ; cum amator fuerit, quem viro infra vs. 372. opponit : forte scripserit, *Stet Venus Ultori juncta quid ante fores?* scilicet quæret ; *quid*, id est, quare *Venus* stet ante fores juncta *Ultori*. *Burm*.—297 Quia quæret paulo ante præcesserat *Francius* hic malebat *dicit*.—298 *Bistorioque* pro *Bistonioque* *Lovan*. *Hesperioque* *Leid*. *Burm. Sec*.—299 *Venere*, et *Luna*, et proximo vs. *Cerere*, Heins. suadet : vulg. in accusativo hæ voces

NOTÆ

294 *Erichthonium*] Hic ex Vulcani semine, a Pallade repulsam passi, ortus est puer draconum pedibus horribilis. Dictus est ἀπὸ τῆς ἐριδός καὶ χθοῦς, ex contentione et humo, hac causa. Jupiter per infernam paludem Vulcano juraverat se nihil negaturum, quod Diis arma adversus gigantes fecisset. Ille Palladis postulavit nuptias. Abnuere non potuit qui sese tanta religione constrinxerat : adeoque turpissimi fabri libidini eam objicere coactus est. Minervam igitur, quod reliquum fuit, hortatus est, ut pudicitiam defendaret, quod ea egregie præstítit : sed per eam luctam Vulcani semen in terram decidit. Inde Erichthonius : quanquam alii aliter. “Minervæ vero curas in eo tollendo vide in Metam.

295 *Tua*] Quia Marti ultori illud templum, quod bello pro ultione patris suscepit overat, extruxit Augustus.

296 *Juncta*] Quia *Veneris* genitricis ædes Martis templo proxima : ut hinc pronum sit ejus cum illa adulterium

recordari: tum nequicias ejusmodi aucupari. Ceterum observa, Lector, quanta industria voces conquisierit Poëta, quæ maxime instituto faveant. Ut rem ipsam narrat, non videtur quisquam posse ad *Martis* ædes accedere, quin illum adulteria suadent audiat aut videat.

297 *Cur*] Quia, scilicet, Io pellex fuit, Juno eam, in vaccam mutatam, toto orbe agitavit, donec in Isin in Ægypto conversa est. Quam fabulam vide in Metam, namque frustra toties easdem quisquilias everreremus. Festinanter, et earum rerum tollendatum causa quæ bonæ sunt, cetera perstringenda. In iis non immorandum.

299 *Anchises*] Qui ex *Venere* Æneam suscepit.

Latmius] Endymion, a Latmo Cariæ monte sic dictus, quem Luna amat.

300 *Iasion*] Qui Jovis et Electrae filius ex Cybele uxore Corybantum genuit : ex *Cerere* vero per adulterium Plutonem.

Omnia perversas possunt corrumpere mentes :

Stant tamen illa suis omnia tuta locis.

At procul ab scripta solis meretricibus Arte

Submovet ingenuas pagina prima nurus.

Quæcumque irrumpit, quo non sinit ire sacerdos,

305

Protinus hoc vetiti criminis acta rea est.

Nec tamen est facinus molles evolvere versus :

Multa licet castæ non facienda legant.

Sæpe superciliæ nudas matrona severi,

Et Veneris stantes ad genus omne, videt.

310

Corpora Vestales oculi meretricia cernunt :

Nec domino pœnæ res ea causa fuit.

in Cerere. Cuncta possunt perdere animos corruptos. Attamen illa omnia stant suis sedibus. At prima pagina arcet honestas matronas ab Arte scripta solis scorritis. Quæcumque per vim accedit quo sacerdos prohibet accedere, ea re continuo arguitur interdicti sceleris. Neque tamen est flagitium perlegere lasciva poëmata; licet pudicæ erolvent plurima non admittenda. Matrona frequens casti superciliæ intuetur nudas meretrices, et sese præbentes ad omne genus Veneris. Oculi Vestales spectant corpora meretricia: neque ea res fuit causa multæ a Domino.

scribuntur.—300 Alii Iasius.—301 Ber. *perv.* poterunt *corr.* Duo scripti possunt perverttere ment.—303 Alii *Et proc.* Gryph. et nonnulli editi *Sed proc.* —304 *Nurus* ex quatuor vett. Heins. reposuit pro vulg. *manus*: Burm. etiam notat hiasce voes sæpe librarios confusisse, probatque *nurus*.—305 *Irrumpit*, quo multi vett. alii *erumpit*, *qua*.—306 Ex quatuor scriptis Heins. recepit *hoc* pro vulg. *haec*: tres etiam *hinc*.—307 Multi editi et sex scripti *Non tam.* *Nil.*—312 Heins. hunc vs. adulteratum censem, aut scribendum *Nec damno scenæ res ea visa fuit*: in voces *res ea* pro var. lectione Comb. exhibet

NOTÆ

302 *Tuta*] Neque porticus neque templo evertuntur, quia ex illis, ant in illis, ingeniosæ ad nequitiam mulieres male faciendi ansam præripiunt: adeoque neque Amatorii libelli tollendi, aut eorum Auctor profligandus. Atque hic verus est sensus hujus loci, ni fallor: neque placent quæ in eum alii quos quidem vidi protulerunt.

305 *Quæcumque*] Neque se vatein neque Veneris sacerdotem reum esse a simili arguit Naso; sed eam quæ prohibita inspexerit.

308 *Licet*] Verum. Sed nequitas docere atque libidinem prioritare non licet.

309 *Severi*] Si credere fas est: Catone namque theatrum ingresso, non ausus est populus ut nudentur mulieres poscere, quamobrem discessisse testatur Valer. Maximus, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret. Si quæ ergo essent superciliæ severi matronæ, Florales ludos certe non spectassent, quibus turpissimæ meretrices lasciviam suam ostentui haberent.

312 *Domino*] Pontifici Maximo, qui in Vestales animadvertebat, si castitatem violassent. Quanquam suspectus est erroris hic versus.

At cur in nostra nimia est lascivia Musa ?

Curve meus cuiquam suadet amarc liber ?

Nil nisi peccatum, manifestaque culpa, fatendum est : 315

Poenitet ingenii judiciumque mei.

Cur non, Argolicis potius quae concidit armis,

Vexata est iterum carmine Troja meo ?

Cur tacui Thebas, et mutua vulnera fratrum ?

Et septem portas, sub duce quamque suo ?

Nec mihi materiam bellatrix Roma negabat :

Et pius est, patriæ facta referre, labor.

Denique, cum meritis impleveris omnia, Cæsar,

Pars mihi de multis una canenda fuit.

320

At quamobrem nimia est mollities in nostra Musa ? Vel cur meus liber consulit cuiquam amare ? Nihil est nisi delictum et crimen evidens, agnoscendum est : piget ingenii et judicij mei. Quare Troja, quæ diruta est telis Argolicis, non agitata est denuo meis versibus ? Quomobrem silentio prætermisi Thebas, et mutua vulnera fratrum ? et septem portas, singulas sub duce suo ? Neque Roma bellicosa recusat mihi argumentum : atque pius est labor memorare acta patriæ. Denique, Cæsar, siquidem cumulaveris omnia beneficiis, una pars de multis fuit mihi

Roscia.—314 Pro cuiquam quædam Edd. nequam ; Jun. quicquam ; Lov. aliquem ; unus Heins. quenquam.—315 Fatendum ex multis vett. alii satenda : unus liber silentum ; alius ferendum.—317 Pr. Ed. quæ decidit arm.—318 Pro Vexata duo libri Versata ; unus Exacta : Heins. conj. Eversa.—319 Gottorph. cur pro et. Mox Francis volebat fratres per appositionem.—321 Alii Non mihi. Mox Be. mat. pugnatix R. Tum Mor. negavit.—322 Mor. et Serv. Et plus est. Tum in dubios erat patr. bella ref. Burm. conj. fata.—323 Mor.

NOTÆ

313 At cur] Se ipsum damnat Poëta : quod quidem non merito tantum, sed oratorie, et arte ad imperrandam veniam accommodatissima.

317 Argolicis] A Græcis eversam Trojam cantaverat Maro. Illud idem argumentum potuisse assumere se de novo, non sine callida sui commendatione, dicit Poëta.

318 Vexata] Quia Trojæ labores Virgiliano describuntur carmine, ideo 'vexata' dicitur.

319 Thebas] Quæ nrbs Boötiaæ, ant certe bellum ad eam gestum, Statio Poëtæ egregii operis præbuit argumentum.

Fratrum] Eteoclis et Polynicis, qui mutuo vulnera, ad singulare certamen congressi, occubuerunt. Filii fuerunt Oedipi Thebanorum regis; quorum passim repetitam historiam, hue frustra transcribere visum est.

320 Suo] Ea lege Oedipus regnum suum Eteoceli atque Polynici reliquerat, ut alternis annis regnarent. Majori natu Eteocli priores partes Polynices concesserat : verum ille, expletu anno, regno cedere fratri recessavit. Quare hic ait Adrastum Argivorum regem confudit, qui paratis maximis copiis cum Amphiarao, Hippomedonte, Capaneo, Tydeo, Par-

Utque trahunt oculos radiantia lumina Solis;	325
Traxissent animum sic tua facta meum.	
Arguor immerito. Tenuis mihi campus aratur:	
Illud erat magnæ fertilitatis opus.	
Non ideo debet pelago se credere, si qua	
Audet in exiguo ludere cymba lacu.	330
Forsan (et hoc dubitem,) numeris levioribus aptus	
Sim satis; in parvos sufficiamque modos.	
At si me jubeas domitos Jovis igne Gigantas	
Dicere; conantem debilitabit onus.	
Divitis ingenii est immania Cæsaris acta	335
Condere, materia ne superetur opus.	

describenda. Et quemadmodum lumen coruscum Solis dicit oculos; tua acta ita duxisse mentem. Accusor indigne: exiguis ager a me colitur. Illud opus erat magnæ copiæ. Si qua navicella non reformidat ludere in pureo stagno, non debet idcirco se committere mari. Forte etiam incertus sim, an sim satis paratus ad versus tenuiores, et par sim levibus modis. At si me cogas cantare Gigantes protritos fulmine Jovis, onus franget nitentem. Est ingenii fertilis scribere facta ingentia Cæsaris; ne carmen rincatur argumento. Et tamen aggressus eram:

mer. implererit omn. Leid. implererat.—324 Francius Pars modo de.—330 Bersm. edidit Audecat exig. Tum Mor. et tres alii currere cymb.—331 Plurimi editi Forsan et hoc dubitem; alii Forsitan hoc: prim. Vatic. et tres alii, Forsitan hæc. Lege, Forsitan et dubitem. Heins. Forsan in hoc dubitem Gryph. Mycill. et alii: forsani et hic dubium Gottorph. dubito etiam tres. Vir doctus in Supplement. Actor. Lips. tom. vi. Sect. 2. legebat, servata vulgata lectione, sed ita distinguens, Forsan (et hoc dubitem) numeris, &c. optime: sic Ep. xvii. 37. ‘Hoc quoque enim dubito.’ Vid. ad Quintil. de Inst. Orat. xii. 1. Barm.—332 Mor. et Jun. in purvis...modis.—334 Be. debit. opus.—335 Unus

NOTÆ

thenopæo, et Polynice ipso, in generum assunto, adversus Eteoelem bellum gessit. Horum ducum unusquisque portam sibi oppugnandam ceperat: namque Thebis septem fuerunt. Illud nunc agitur.

324 *Pars*] Meritorum tuorum, o Cæsar. Nunc vero et summa arte et veris rationibus causam suam agit Poëta.

327 *Arguor*] Correctio est ingeniosissima, tum ad facti sui excusationem tum ad Cæsaris laudem.

Tenuis] Metaphora aptissima, quæ se levioribus tantum idoneum esse agnoscit Poëta. Per tenuem campum

enim, leve argumentum aut materia intelligitur.

328 *Illud*] Quodecumque ex Augusti præclaris factis in Poëmatis argumentum desumisset.

Fertilis] Fertilis atque uberis ingenii.

329 *Non ideo*] Alia Allegoria eodem spectans.

331 *Levioribus*] Elegiis, quibus levior materia tractatur.

333 *Jovis igne*] Fulmine.

Gigantus] Qui bellum adversus Deos ausi movere: de quibus in Metam.

334 *Onus*] Operis difficultas.

Et tamen ausus eram: sed detractare videbar,
 Quodque nefas, damno viribus esse tuis.
 Ad leve rursus opus, juvenilia carmina, veni;
 Et falso movi pectus amore meum. 340
 Non equidem vellem: sed mea fata trahebant,
 Inque meas poenas ingeniosus eram.
 Hei mihi, quod didie! quod me docuere parentes,
 Literaque est oculos ulla morata meos!

sed videbar detrahere, et, quod nefas, esse detrimento tuae virtuti. Rursus redii ad opus tenue et versus jureniles; et perculi animum meum factio amore. Nolle equidem, sed sors mea me cogebat, et eram solers in meum supplicium. Hei mihi, quod profeci in literis! quod parentes erudierunt me, et ulla litera detinuit oculos meos!

Heins. est ingentia C. Tum Gottorph. C. arma.—337 Alii sed detrectare v. nonnulli vett. delirare: ‘pr. Pol. Hamburg. et P. dereciture; an pro depretiare?’ Heins. Dedecorare unns; decertare alius; et duo libri habent detrectare verebar.—340 Bersm. Ut fals. P. fasso mov. et Heins. volebat fori pect.—342 Excerpt. Voss. et quatuor libri *Inq. meos casus ing.*—343 Quod in utro-

NOTÆ

336 *Condere*] Componere, scriptis ad posteros transmittere, et quasi æterna renovare. Hinc vero apparet, disticho superiore per Jovem Augustum allegorice intelligendum; per Gigantas, eos omnes qui adversus illum bello congressi.

Materia] Dicta factis exæqnanda oratori esse docuit Crispus; quanto magis Poëtae, eujus opus materiam exornare et superare debet?

337 *Detractare*] Alii detrectare, Tuæ laudi detrahere.

338 *Viribus*] Virtuti.

339 *Jurenilia*] Quæ juvenum lusus, materia ingenio meo tenui accommodata, exponerent.

340 *Falso*] Quasi ipse non amaverit, sed aliorum ineptos amores scripsérunt.

341 *Mea fata*] ‘Ipse quidem pol sapiens fingit fortunam sibi:’ siquidem memineris, Naso. Verum et ita loquuntur nostri homines plerique. Si quid ipsi contra Gratiae instinctum turpissime admiserunt, ‘Oh! Deus sic voluit,’ inquiunt: ‘Mihi gratiam

efficacem non indulxit: namque si indulsisset, proculdubio ejus decreta sunt immutabilia: ille omnia potest: neque cespitassem. Nobis ignoscat.’ Siquid exsuperans gratia, nescientibus illis forte, præstitit; tunc id totum in sese derivant. Atque eo modo, sive bene sive male agant, superbunt ipsi, Deum non tantum debito honore spoliant, sed et illi nequitiam suam affingunt. Seelera et genera sacrilega! Sed quod magis dolendum, Theologastri quidam, cum hanc materiam enarrandam assumserunt, non audent loqui; videntur asperos cardnos comedere. Atque ita quisque ad ingenium suum reddit. Deus omnia præstiterit, homines singuli per Averni descensum cœlos penetrabunt. Vapida pectora et vanitatis ludibria! Scilicet ipsi vivimus per gratiam; non Deus.

342 *Panas*] Quia exilio pulsus propter Amorum libellos; uti quidem ille credendum suadet.

343 *Didici*] Non literæ, sed ingenium lascivum obsfuit.

Hæc tibi me invisum lascivia fecit, ob Artes,

345

Quas ratus es vetitos solicitasse toros.

Sed neque me nuptæ didicerunt furtæ magistro:

Quodque parum novit, nemo docere potest.

Sic ego delicias, et mollia carmina feci,

Strinxerit ut nomen fabula nulla meum.

350

Nec quisquam est adeo media de plebe maritus,

Ut dubius vitio sit pater ille meo.

Crede mihi, mores distant a carmine nostri.

Vita verecunda est, Musa jocosa, mihi.

Hæc lasciria reddidit me tibi odiosum, propter Artes, quas credidisti appetuisse lectos prohibitos. Verum neque matrimonio juncta edoctæ sunt adulteria me præceptore: et nullus potest docere quod non intelligit. Ego ita scripsi amores et lascivos versus, ut nulla fabula tñtigerit nomen meum. Neque adeo ullus est vir de medio populo, ut ille sit pater incertus mea culpa. Fidem mihi adhibe: mores differunt a nostris versibus. Vita est mihi honesta, Musa festiva. Magnaque pars

que loco ex melioribus reposuit Heins. pro vulg. cur: multi etiam quid d. quid.—341 Fr. Lit. cur ocul. Lov. quidre.—345 Non procedere mihi sensus videtur; nam nihil præcessit, unde hæc lascivia dici possit: quare vel legendum, At tibi, vel, quod mallem, Hæc tibi me invisum lascivas fecit ob artes: hæc, litera scilicet, me tibi invisum fecit, quia ex studio et Poëtice cultu provenierunt illæ artes lascivæ, quas tu ratus es adulteria docere, quæ tu lege se verissima coërcuisti. Burm.—346 [Pro vulg. solicitare,] solicitasse plerique scripti et optimæ Editiones: focos Excerpt. Vossii; perperam. Burm.—348 Pr. Pol. Quique par. Lov. Quaque: Mor. Quod minime nov.—350 Duo libri Arguit ut nom. Jun. Arguit, vel Læserit: tres alii etiam Læserit.—352 Jos. Scaliger legit Ut vitio factus s. p. i. m. atque 'filios vitio' dicit esse spurios, et 'facere patrem vitio' de mæcho dicit; nt Martial. XII. 43. 'Huic semper vitio pater fuisti.' Bersm.—353 Heins. dist. mor. inverso ordine.—354 Mihi Heins. recepit ex vet. libro pro vulg. mea est.—

NOTE

346 *Vetitos*] Matronarum, scilicet.

namque nimis es in cogitandis, probandis, atque amandis quibusque Veneris illecebris atque deliciis. Fuga consulendum sibi ipse frequens indicasti, vix alter: neque aliter suadet Ratio et Veritas. Jamdiu periit, qui a cogitatione voluptaria mentem revocare non poterit: neque in medio præcipitio constituerit, qui pedem in aditu reprimere nequiverit.

347 *Furtæ*] Inconcessam Venerem.

Distant] Sese dicit non illud fecisse quod suasit. Ceterum et suadere ipsum est in moribus: et ille jam fecit qui amavit.

348 *Parum novit*] Quasi vero ille

matronam nesciat corrumpere, qui aliam quamvis puellam! Ista ad lundendum, quod optime noverat Naso, non ad persuadendum sinit apta.

350 *Fabula*] Scilicet ideo fuerit ille castissimus, quia in ore non fuerit omni populo! Aliter ipse docuit Naso.

352 *Dubius*] Quod illius conjugem tetigerim.

Vitio] Adulterio. Non, præceptis, ut exposuerunt.

353 *Crede mihi*] Non credo tamen:

Magna pars operum mendax et facta meorum	355
Plus sibi permisit compositore suo.	
Nec liber indicium est animi, sed honesta voluptas,	
Plurima mulcendis auribus apta ferens.	
Accius esset atrox; conviva Terentius esset:	
Essent pugnaces, qui fera bella canunt.	360
Denique composui teneros non solus amores:	
Composito poenas solus amore dedi.	
Quid, nisi cum multo Venerem confundere vino,	
Præcepit Lyrici Teia musa senis?	

scriptorun meorum et falsa et facta amplius sibi indulxit suo auctore. Neque liber est indicium mentis, sed est voluptas honesta exhibens plurima idonea ad capienda aures. Accius esset crudelis; Terentius esset popino; qui scribunt seva bella essent bellicosi. Denique non solus scripsi molles Amores: solus lui peñas Amore scripto. Musa Teia senis Lyrici quid docuit nisi miscere Venerem multo mero?

-----
 355 Alii legunt *Magnaq. p. mendax operum est et f.* — 358 Vulg. legebatur *apt.* refert: ‘Prim. Polit. et tres alii, refert: prim. Vatican. et duo præterea, feres: quatuor, feres; quod sequor. Superiori etiam versu pro voluntas reposui voluptas cum prim. Vatic. et duobus aliis.’ *Heins.* Apta damus duo cum prima editione: *dabat Moreti: acta refert* quatuor cum Bernens. *acta ferunt* alius: *acta feres prim. Polit.* *Voluptas vero recte;* ut etiam Cæcilius apud Minutium Felicem, cap. 12. vocat ludos scenicos, ‘honestas voluptates;’ ubi vide comment. *Burm.* — 359 *Operunque Terentius esset* Francof. quod quid sit nescio: sed tu vide ad Petron. cap. 33. *Burm.* Sec. — 360 P. alter *Ess. pugnantes, qui:* Mor. atroces. — 361 Pro teneros Lov. demens. — 362 Lov. cum alio tuli pro dedi. — 363 Venerem

NOTÆ

355 *Mendar]* Forte istud verum: sed fallaciam esse in vero magis adhuc crediderim.

356 *Suo]* Ovidio, qui plura dixit quam fecit.

357 *Nec liber]* Verissime, si quicquam aliud. Superest ut honestam voluptatem esse probaveris, ulti ad libidinem et nequitiam pronum humumanum ingenium, deliciis insuper ad easdem acuere.

359 *Accius]* Poëta qui Tragœdias scripsit, et ex Sophocle in Latinum vertit; durinsecul, ut Ciceroni visum: quod in temporis vitium rejicit Quintil.

Atrox] Quia Tragœdiarum suarum tale argumentum. Adeoque huc deni-

Delphe. et Var. Clas.

que redit Nasonis oratio: Ego non sum arguendus, siquidem lasciviora quædam scripsi in Amoribus: namque illud non meum, sed Argumenti et Amoris fuerit vitium. Non dicitur Accius crudelis, qui tyrannorum atrox ingenium et similia scripsit: ergo neque ego lascivus, qui Amatorum indolem, aliaque id genus, pro ratione argumenti, expolivi. — Cujus generis sit ista ratio non ambigent qui Terentium legerint, aut Ædilium fuisse meminerint prius fabulas excutere quam ad populam referrentur. Quædam omnino silentio præterenda suadet pudor. Alia vituperanda, non laudanda, Virtus, &c.

Conviva] Quia in ejus Comœdiis de

Ovid.

7 F

Lesbia quid docuit Sappho, nisi amare puellas?

365

Tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.

Nec tibi, Battiaude, nocuit, quod saepe legenti

Delicias versu fassus es ipse tuas.

Fabula jucundi nulla est sine amore Menandri:

Et solet hic pueris virginibusque legi.

370

Ilias ipsa quid est, nisi turpis adultera, de qua

Inter amatorem pugna virumque fuit?

Quid prius est illi flamma Chryseidos? utque

Fecerit iratos rapta puella duces?

Sappho Lesbia quid docuit nisi puellas amare? Tamen Sappho secura, et ille fuit securus. Neque tibi obsuit, Battiaude, quod saepe ipse confessus es carmine tuas voluptates legenti. Nulla est Comœdia faceti Menandri siue Amore: atque hic solet legi ab adolescentibus et pueris. Quid est ipsa Ilias, nisi obscena merevix, de qua certamen fuit inter Amatorem et maritum? Quid prius est illi Amore Chryseidis? et ut puella sublata moverit iram ducum? Vel quid est Odyssea, nisi

perfundere Ms. Bersm. post hoc distichon in Puteaneo et nonnullis aliis legebatur in margine ascriptum, *Alocus ingentes morit præceptor amores, Alceus ipse tamen transit in urbe sua.* Quæ Heinsius credit ex Ciceron. iv. Tusc. 33. a sciole quodam repetita, ubi Alceus de Juvenum amoribus scripsisse dicitur, et Anacreonti jungitur: et veteres lyricos non nisi amatoria scripsisse dicit Pindarus 11. Isthm. initio: ubi Sehol. Alceum, Ibycum, et Anacreonta conjungit, qui cum rogaretur, cur non Hymnos in Deos potius, quam pueros scriberet, respondit, οὐτοὶ ἡμῶν θεοὶ εἰσὶ quare et in hoc spurio versu pro Alocus forte Ibycus legi deberet; et versu secundo mansit in urbe sua: ceterum ipsum Anacreonta fuisse sobrium et temperantem, cum laudes viui et ebrietatis caneret, docet Athenaeus x. 7. Burn.—367 *Be. Bacchiade.*—370 Pro hic Heins. malit hæc, scil. fabula.—371 In aliis libris *Ilias* i. q. e. aliud nisi adult. —373 *Illi* meliores, teste Heins. vulg. *illic.* Deinde pro utque plurimi aut qui; et tres libri an quæ.—374 Pro *rapta* unus liber *lapsa*. Jun. *bella movere*

NOTÆ

adolescentum compotatiunculis agitur; in quibus Syrus præsertim laute munus administravit suum.

361 *Teia*] Anacreontis Poëta, qui Teon, urbem et portum Loniæ, patriam habuit.

365 *Lesbia*] Lesbon Ægæi maris insulam, e regione Trojæ, patriam habuit Sappho; quæ libris suis poëmatia lasciva, Elegias, Epigrammata, aliaque comprehendit: de qua in præcedentibus.

367 *Battiade*] Callimachus est, qui a Battio generis sui auctore, qui Cyrenen condidit, illud nomen ac-

cepit. Lyden puellam amavit, de qua etiam scripsit Elegias.

369 *Menandri*] Is fuit Atheniensis Comœdiarum scriptor, quarum nonnullas Terentius Latinas fecit.

371 *Ilias*] Quæ Homeri opus, de Ilio seu Troja a Græcis, ob raptam Helenam, subversa.

Ipsa] Maximam laudem habet hoc in loco hæc vocula; ut Homeri *Iliadem* omnium faciat Poëmatum præstutissimum.

Adultera] Quia ob turpissimam illam, Helenam scilicet, a Paride raptam, bello conflagravit tota Asia, in

Aut quid *Odissea* est, nisi fœmina, propter amorem, 375
 Dum vir abest, multis una petita procis ?
 Quis, nisi Mæonides, Venerem Martemque ligatos
 Narrat, in obsceno corpora prensa toro ?
 Unde, nisi indicio magni sciremus Homeri,
 Hospitis igne duas incaluisse Deas ? 380
 Omne genus scripti gravitate Tragœdia vincit :
 Hæc quoque materiam semper amoris habet.
 Nam quid in Hippolyto, nisi cæcæ flamma novercæ ?
 Nobilis est Canace fratriis amore sui.
 Quid? non Tantalides, agitante Cupidine currus, 385
 Pisæam Phrygiis vexit eburnus equis ?

una fœminæ expedita a multis procis, propter Amorem, dum maritus abest ? Quis nisi Mæonides refert Venerem et Martem junctos, corpora deprehensa in turpi lecto ? Unde sciremus, nisi declaratione magni Homeri, duas Deas correptas Amore hospitis ? Tragœdia est supra omne genus scripti, gravitate : hæc etiam semper habet argumentum ex Amore. Nam quid in Hippolyto, nisi Amor cæcæ novercæ ? Cunace est celebris Amore fratriis sui. Quid, annon Tantalides eburnus duxit Pi-

duces: Be. *raptæ pueræ viros*.—376 Unus Heins. sola pro una. Mox procis Heins. recepit ex vett. edd. et multis scriptis pro vulg. viris.—377 Aut legendum est *Quid? non Mæon.* ut in Amor. ii. 9. 7. et mox *Quid? non Tant.* aut *Quis nisi*; quod posterius quinque scripti agnoscunt. Heins.—378 P. Lov. et plurimi alii cum pr. Ed. corp. pressa tor. unus nuda; duo juncta.—383 Excerpt. Voss. et Gryph. nis. saeva flamm. Bersm. var. lect. scævæ, vel saevæ.—384 Francius pro sui volebat soror.—386 Pol. et duo alii Pisidiæ; Pal.

NOTÆ

quam conjuraverunt omnes Græcæ verunt, nti dictum in Epistolis.
 Principes.

372 *Amorem*] Paridem.

Virum] Menelaum.

373 *Chryseidos*] In principio statim Iliados Agamemnonis erga Chryseida, sen Astynomen, Chrysæ Sacerdotis filiam, amor describitur.

374 *Puella*] Briscis est, quam Achilli eripuit Agamemnon, postquam Asty-nomen suum patri coactus est re-stituere: qua re gravissimæ inter eos ortæ inimicitæ.

375 *Odyssæ*] Quæ alterum Homeri opus, de Ulyssis erroribus, a quo Græce nomen habuit.

Fœmina] Penelope, Ulyssis conjux; quam multi, absente marito, expecti-

377 *Mæonides*] Homerus.

378 *Prensa*] Tenuissimis retibus comprehensos Vulcanus Veneris mari-tus Diis omnibus, sese insper deridendum præbuit. Qua de re in Meta-morphosi.

380 *Hospitis*] Ulyssis, scilicet.

Deus] Calypso, quæ naufragum Ulyssem hospitio exceptit; Circen: de quibus in Metam.

383 *Hippolyto*] Tragœdiam dicit, quæ de Hippolyto a quopiam Poëta Græco conscripta: ubi Phædræ ne-vercæ illius amor descriptus. Quæ omnia et in Epistolis vidimus et in Metam.

384 *Canace*] Hujus scelestum amo-

Tingeret ut ferrum natorum sanguine mater,
Concitus a laeso fecit amore dolor.
Fecit amor subitas volucres, cum pellice regem,
Quæque suum luget nunc quoque mater Ityn.   390
Si non Aëropen frater sceleratus amasset;
Aversos Solis non legeremus equos.
Impia nec tragicos tetigisset Scylla cothurnos,
Ni patrium crinem desecuisset amor.
Qui legis Electran, et egentem mentis Oresten,   395
Ægisti crimen Tyndaridosque legis.

sæam equis Phrygiis, Amore regente currus? Dolor motus ab amore offensæ causa fuit ut genitrix inficeret cultrum crux filiorum. Amor mutavit in ares repentinæ regem et pellicem, et matrem que nunc etiam deflet suum Ityn. Si frater sceleratus non amasset Aëropen, non legeremus equos Solis retroactos. Neque Scylla impia tetigisset cothurnos Tragicos, nisi Amor tolondisset crinem patrium. Qui legis Electran, et Oresten mente captum, legis crimen Ægysthi et Tyndaridis. Nam

---

Pisediam; Serv. Piseidam; unns liber Posidiam.—389 Lov. vol. subita cum pell. Be. vol. cum conjugæ reg.—391 Plurimi scripti Europen; alii etiam Aëropen.—393 Mor. S. libellos.—394 Leid. crin. deseruisset am.—395 Pro

NOTÆ

rem vide in ejus ad Macarenum fratrem epistola.

385 *Tantalides*] Pelops Tantali filius, cuius videsis fabulam in Metam. namque ineptum foret subinde easdem nugas inculeare.

Curru] Niunirum Amoris causa curule certamen cum Ænoma, non sine gravissimo periculo, init: ut videre est in Metam.

386 *Pisæam*] Hippodamiam, Ænoma filiam, ex Pisa Arcadiæ urbe, quæ, patre victo, Pelopi in uxorem cessit.

Phrygiis] Quia Pelops Phrygins.

Eburnus] Quia eburneum humerum, in ejus locum quen Ceres conederat, Dii, quibus illum Tantalus pater epulandum apposuerat, restituerunt.

387 *Mater*] Medea, cuius Amor veneficæ non ex Tragediis modo, sed ex obviis quibnsque Poëmatibus coguoseitur.

389 *Regem*] Tereum, ejus, ut et Philomelæ pellicis, et Procnes fabulan vide in Metam.

390 *Ityn*] Filius fuit Terei ex Procene.

391 *Aëropen*] Atrei fuit uxor, quæ cum Thyeste Atrei fratre concubuit; tragicisque scriptoribus argumentum insigne præbuit.

392 *Arerso*] Istud dicit quia Thyesti fratri comedendum filium Atreus, ut uxorius stupratæ injuriam uleisceretur, apposuit. Quod nefas Sol ne videret, currum retro egisse dicitur.

393 *Scylla*] Ejus crimen, atque patri sublatum crinem, vide in Metam.

Cothurnos] Cothurnus propriæ calceamentum est, quo in tragediis agendis utebantur; qui etiam pro stylo sublimiore non semel ponitur.

395 *Electran*] Fuit hæc Agamemnonis filia, adeoque Orestæ soror; quæ Sophocli atque Euripidi Tragediæ

Nam quid de tetrico referam domitore Chimæræ,
 Quem leto fallax hospita pæne dedit?
 Quid loquar Hermionen? quid te, Schoeneia virgo?
 Teque, Mycenæo Phœbas amata duci? 400
 Quid Danaën, Danaësque nurum, matremque Lyæi?
 Hæmonaque, et noctes cui coiere duæ?

quid dicam de sævo domitore Chimæræ, quem dolosa hospita fere morti tradidit? Cur memorem Hermionem? Cur te, puella Schæneia, teque, Phœbas, dilecta a duce Mycenæo? Quid Danaën, et nurum Danaës, et matrem Lyæi? Et

---

et quidam Codd. habent nec; alii vel.—397 P. Be. et sex libri Quid tibi de tetr. unus Nam q. d. tetricæ ref.—399 Merula legendum putat te, Cencia virg. unus liber Cepheiæ, ut Andromeda intelligatur.—401 Pro Danaën quidam Codd. exhibent Danaum. Tum nonnulli Danaunque, Danaique, et Danausque.—402 Quidam Alcmenam, vel Almenam et noct. Mox

NOTÆ

argumentum præbuit.

Egentem mentis] Hujus insaniam Pyladisque amici fidem non multo ante vidimus.

396 *Ægisthi]* Qui Thyestis filius Agamemuonem obtruncavit.

Tyndaridos] Clytæmnestræ, Tyndari filiæ, atque Agamemnonis uxoris.

397 *Chimæræ]* Quod monstrum indomabile, Leonis capite terribile, pedibusqne draconibus horrendum, supra habuimus in Metam. Bellorophon vero sustulit, qui hic ejus domitor dicitur.

. 398 *Hospita]* Sthenobœa, Præti regis uxor, quæ Bellorophontem ad furtivum concubitum cum pellicere non potuisse, illum apud regem, quasi se de stupro interpellasset, accusavit. Quæ res, nisi virtutis eximiae fuisset, Bellorophontem prope perdidit. Quam fabulam prolixæ habet Apollodorus.

399 *Hermionen]* Quæ Menelai et Helenæ filia Oresti Agamemnonis desponsata; deinde ab Ægistho Pyrrho Achillis filio promissa, Tragediarum seribendarum fuit etiam Argumentum.

Schæneia] Atalanta est, Schænei regis filia, cuius fabulambabes Met. x.

400 *Mycenæo]* Agamemnoni, Mycenarum regi; qui quidem Cassandram Priami filiam, Apollinis seu Phœbi sacerdotem fatidicam, amavit, atque Mycenas captivam captivus ipse duxit.

401 *Danaën]* Quam Jupiter amavit, atque in pretium, seu aureum imbreu, versus, stupravit.

Nurum] Andromeden designat, quam Perseus, Danaës filius, habuit uxore; uti dictum in Metam.

Matremque] Semele est, quæ Bacchi seu Lyæi aut Liberi patris mater: de cuius cum Jove concubitu, itemque Junonis zelotypia, vide in Metam.

402 *Hæmona]* De isto Hæmone in Sophoclis Antigone; cuius hæc est fabula. Illa contemto edicto ne quis Polynicen sepeliret, eum, quia frater erat, humavit. Deprehensa, Creontis regis jussu, ad Polynicis tumulum jugulatur. Hæmon qui eam perdite amat, ibidem, pectore ense perfosso, cibi mortem consivit. quæcum et secuta est Eurydice mater doloris impatiens.

Quid generum Peliae? quid Thesea? quidve Pelasgum,

Iliacam tetigit qui rate primus humum?

Huc Iole, Pyrrhique parens; huc Herculis uxor, 405

Huc accedat Hylas, Iliadesque puer.

Tempore deficiar, tragicos si persequar ignes;

Vixque meus capiat nomina nuda liber.

Est et in obscoenos deflexa Tragœdia risus,

Multaque præteriti verba pudoris habet. 410

Hæmonem, et noctes duas quæ junctæ sunt? Quid generum Peliae? Quid Theseum? quidve illum, qui primus Græcorum tetigit nave terram Iliacam? Huc addatur Iole, et mater Pyrrhi; huc conjux Herculis, huc Hylas, et puer Iliades. Tempus me deficiat, si recensem amores Tragicos, et vix liber meus contineat sola nomina. Tragœdia est etiam deducta in turpes risus, et habet multa dicta pudoris omissi.

cui ex Heins. emend. vulg. quæ.—401 Nonnulli qui pede tang.—405 Leid. Priamique par.—406 Multi scripti et quidam editi Iliacusque pu.—407 Gotthorph. Temp. destituar, trag. et in multis deficiam, unde Heins. conj. deficiant. Deinde tres libri si prosequar ign. et Be. persequar omnes.—408 Capiat ex duobus vett. placeat Heins. præ vulg. capiet. Tam Be. nom. sola lib.—409 Leid. obsc. defleta, vel conversa Tr. Pal. commixta; alius deverxa; pr. V. commissa.—410 Pro præteriti Tanaq. Faber reponit prætexti. ‘Nilil mutandum hic,

NOTÆ

Noctes] Tres alii dicunt, quibus continnis cum Alemenā Herculis matre Jupiter consuevit.

403 Generum] Admetus est, qui Alcesten, Peliae filiam, duxit uxorem, de qua Euripidis Tragœdia.

Thesea] Qui heros Tragœdiarum scriptoribus non levia præbuit argumenta.

404 Primus] Protesilaum indicat; qui Thessalus fuit, atque adeo Pelasgus ab iis qui primi Thessaliam tenuerunt appellatur. Illum vero in Laodamiae uxoris epistola primum ab Hecatore mactatum diximus.

405 Iole] Quæ Euryli Oechaliæ regis filia, ab Hercule adamata, atque ab eodem, oeciso patre, sublata, Hyllo filio in uxorem cessit.

Parens] Deidamia est, Lycomedis, Scyri insulae regis, filia; apud quem Thetis Achilleum sub umbribi habita celavit, hic vero Pyrrhum ex illa genuit.

Uxor] Megaram dicit, Creontis Thebanorum regis filiam, quam Iolao postea concessit. Per illam autem Tragœdia est intelligenda, in qua non gesta tantum, sed et Herculis Amores, legebantur.

406 Hylas] Tragœdia, in qua Hylas puer, Herculis comes et deliciæ.

Iliades] Ganymedes est Trojanus, Trois regis filius, qui Jovis pincerna, Junonis etiam zelotypiam movit.

407 Ignes] Amores, qui in Tragœdiis continentur.

408 Nomina] Eorum quorum Amores etiam Tragœdiis argumentum luctuosum præbuerunt.

Nuda] Sine omni vitæ eorum narratione, quorum Amores in Tragœdiis describuntur.

409 Risus] Contra decorum, siquidem luctuosa in Tragœdiis tractantur.

410 Præteriti] Neglecti atque violati.

Nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
 Infregisse suis fortia facta modis.
Junxit Aristides Milesia crimina secum :
 Pulsus Aristides nec tamen urbe sua.
 Nec, qui descriptis corrupti semina matrum,   415
 Eubius, impuræ conditor historiæ.
 Nec qui composuit nuper Sybaritida, fugit :
 Nec quæ concubitus non tacuere suos.
 Suntque ea doctorum monumentis mixta virorum,
 Muneribusque Ducum publica facta patent.   420

Neque obest auctori, qui fecit suis carminibus amantem Achillem intermisso egregia facinora. Aristides composuit crimina Milesia : neque tamen Aristides ejectus urbe sua. Neque Eubius scriptor turpis historiæ, qui docuit semina matrum corrupti. Neque exularit qui descriptis nuper Sybaritida ; nec quæ non silentio prætermiserunt suos concubitus. Atque ea sunt mista monumentis doctorum virorum : et

apparet ex lectione diversa antiqui codicis, qui neglecti pudoris habet, quæ glossa rōv præteriti: male Merula ad tempus præteritum refert, quo aliquid obscenū quis gesserit: præpositi unus: habent Bernens.' Burm.—413 Tanaq. Faber emendat Finxit, vel Panxit A. M. cr. chartis: cui minime consentit Heins. In quibusdam codd. *carmina extat*; unde Heins. minori negotio refingendum commode putat Lusit A. M. carmine fædo. In Buslidianis membranis, Jungit A. M. carmina sacro. Be. M. carmina. Burm. non hæc intelligit; et conj. Junxit A. M. crimina scene; id est, lascivos et impudicos mores Milesiorum insernit et miscuit fabulis suis: sed quia nusquam reperit Aristidem fabulas docuisse, hæret. Francini Traxit vel Vexit: idem et uotaverat Bronkhuism velle Vinxit A. M. crimina socio.—415 Heins. legebat qui præscripsit, vel præcepit corr.—416 In MSS. varie nomen scribitur, Ebius, Ebous, Eubous, Eubilus, Etuus; in Bersm. Eubolus. Tum tres libri immunda cond.—417 Pro nuper Heins. conj. turpem.—418 Quidam habent *Et qui concub.* sed quæ ex Hamburg. et aliis Heins. recepit. Barth. in uno Cod. reperit Nec qui c. n. tact *Etna* suos.—419 Jun. et tres

NOTÆ

411 *Mollem*] Briseidis amatorem.
 412 *Infregisse*] Dicitur vero Achilles, ob raptam sibi ab Agamemnone Briseida, bello abstinnisse, atque adeo fortia facta infregisse.

413 *Aristides*] Milesius Poëta fuit, qui Milesiaca poëmata, et de rebus impudicis scripsit: de quo Plutarchus et Lucianus.

Milesia] Milesiorum, deliciis atque lascivia infamatorum, qui denique Miletum florentissimam Ioniæ urbem perdiderunt.

415 *Semina*] Atque adeo immaturi foetum ejici.

416 *Eubius*] Quis hic fuerit, aliunde non novi.

417 *Qui composuit*] Hemitheonis, et Misthonis Sybaritarum, turpissimumque scriptorum, meminit Lucianus.

417 *Sybaritida*] Fuit Sybaris opidum Calabriæ inter Crathim et Sybarim flavios, eujus incolæ lascivia perditi.

418 *Quæ*] Quales Philœnus et

Neve peregrinis tantum defendar ab armis ;
 Et Romanus habet multa jocosa liber.
 Utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore ;
 Ennius ingenio maximus, arte ruditis ;
 Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis, 425
 Casurumque triplex vaticinatur opus ;
 Sic sua lascivo cantata est saepe Catullo
 Fœmina, cui falsum Lesbia nomen erat.
 Nec contentus ea, multos vulgavit amores,
 In quibus ipse suum fassus adulterium est. 430
 Par fuit exigui similisque licentia Calvi,
 Detexit variis qui sua furta modis.
 Quid referam Tividæ, quid Memmî carmen, apud quos
 Rebus abest nomen, nominibusque pudor ?

aperta sunt, facta publica muneribus ducum. Neve tegar tantum armis extraneis ; liber Romanus habet etiam multa lasciva. Et quemadmodum gravis Ennius cantavit Martem suo ore, Ennius maximus ingenio, ruditis arte ; quemadmodum Lucretius exponit causas violenti ignis, et prædictit triplex opus interitum ; sic sua puella, cui Lesbia erat factum nomen, est saepe laudata a lascivo Catullo. Neque expletus ea, publicos fecit multos amores, in quibus ipse agnoscit suum adulterium. Lascivia parvi Culci fuit similis atque æqualis, qui vulgavit sua adulteria diversis modis. Quamobrem memorem poemata Tividæ, quamobrem Memmii, apud quos

alii Sunt ea, omissa que. Mox Pal. V. et Comb. mon. tecta viror. et Leid. scripta.—422 Pro Et Jun. Hic ; Mor. En ; et ita Edd. Gryph. Mycill. et aliæ.—424 Gottorph. arte carens ; et alias potens.—426 Casurumque ex uno Bonon. et aliis : vulg. Causarumque.—429 Septem libri eo pro ea. Tunc Lov. mult. signavit am.—432 Furta Heins. recepit ex tribus libris ; alii cum vulg. facta.—433 Alii Tividem, vel Tycidem ; Ed. Gryph. Tiridæ ; Ms. Bersm. Tityde ;

NOTÆ

Elephantis, quarum fœdissima scripta
 versusque spurcissimi pâssim circum-
 ferebantur.

420 *Muneribus*] Concedentibus Im-
 peratoribus, omnibus exposita ea
 scripta, et aperta sunt.

421 *Peregrinis*] Græcorum scriptis,
 quæ recensuit Naso.

423 *Martem*] Bella et arma.

Ennius] Annales, Satiras, Comœdi-
 as, atque Tragedias scripsérat, quæ
 omnia, exceptis aliquot versibus pas-
 sim citatis, perierunt.

425 *Ignis*] Seu de nostro elementari,

seu de fulmineo intelligas, utriusque
 cansas enarrat Lucretius Poëta in
 egregio illo quod hodieque extat opere
 de rerum natura.

426 *Triplex*] Cœlum, scilicet, Ter-
 ra, et Mare.

Vaticinatur] Quia interitum min-
 dum disputat Lucretius, contra eos
 qui aeternum dicebant.

428 *Falsum*] Quia non Lesbia, sed
 Clodia dicebatur, uti quidem scripsit
 Merula.

431 *Exigui*] Quia parvæ statuæ.
 Catulli amicus fuit ; non poëta modo

Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser: 435

Et leve Cornifici, parque Catonis opus.

Et quorum libris, modo dissimulata Perillæ

Nomine, nunc legitur dicta Metella suo.

Is quoque, Phasiacas Argo qui duxit in undas,

Non potuit Veneris fulta tacere suæ.

440

omnis verecundia abest rebus et nominibus? Cinna est etiam horum socius, atque Anser lascivior Cinna: et opus jocosum Cornifici, et simile Catonis: et quorum libris, modo tecta nomine Perillæ, legitur appellata tuo nomine, Metelle. Ille etiam, qui duxit Argo in aquas Phasiacas, non potuit tegere adulteria sui amoris.

*****

Lov. *Trochidem.* Mox etiam in voc. *Memmi* MSS. variant; nonnulli *Meri, Navi, Nomi, Mani.*—434 Nihili hæc sunt: quare assentior Bernardo Rotten-dorphio viro doctissimo, ac de studiis meis egregie merito: qui emendat, *Rebus abest omnis nominibusque pudor.* Nihil certius ea conjectura, *Heins.* Defendit vulgatam Cl. Bentl. ad Horat. Od. II. 12. *Burm. Sec.*—435 Barb. C. protervior A. Lov. *protectior.*—437 Lov. *In pro Et;* et alius liber *nunc pro modo.* Tum multi scripti dissim. per illos.—438 *In vulgatis scribebatur dicta, Metelle, tuo:* sed ‘scribe, dicta Metella suo.’ Ticina enim Metellam appellarat Perillam: quod ex Apuleii *Apologia* discimus: nunc alias nescio quos memorat, qui eam suo et vero nomine decantarint. Forte hoc distichon superiori præponendum.’ *Heins.* *Nunc tegitur Bonon.* Erudit. Bentl. ad Horat. Od. II. 12. vulgatam tuerit, quia eodem redit: neque ego de alterutra pugnaverim; elegantior tamen videtur lectio, *Metella suo,* quia tunc oppositio est, inter ‘dissimulatam,’ et ‘suo nomine lectam.’ *Burm.*—439 Ms. Bersm. *His quoq.* Mox plurimi editi *Argon;* et Lov. *navem.* Deinde Mor. *ad pro in.*

NOTÆ

sed orator clarus; violentus accusator,
et concitatus.

433 *Ticida]* Hic Metellam amasse
dicitur, quan falso nomine Perillam
in Elegiis vocitabat.

Memmi] Poëta fuit et orator; de
quo Plinius in Epistolis, itemque
Tranquillus; qui illum C. Cæsari ob-
secisse testatur, quod ad Nicomedis
regis cyathum et vinum stetisset.

435 *Cinna]* Q. Helvius Cinna Smyr-
nam scripsit, quam decem annis
elimavit.

Anser] Hic Antonii poëta fuit, cuius
landes scripsit.

436 *Leve]* Quia Amatoria scripsit
hic Cornificius. Galeatos lepores
milites fugientes sæpius appellaverat;
quamobrem ab illis destitutus interiit.

Catonis] De Valerio Catone sermo

est, qui Birsenni cuiusdam libertus
fuit ex Gallia. Grammaticen docuit;
visusque est peridoneus præceptor
maxime ad Poëticam tendentibus.
Is, præter Grammatices libellos Poë-
mata etiam scripsit; in quibus præ-
cipue probata Lydia et Diana: de
quibus hic agitur.

437 *Quorum]* Metri ratione, aut
honoris gratia, quorundam nomi-
reticet Poëta, qui Metellam, quam
Ticina aut aliquis alius Perillæ no-
mine celaverat, aperte celebraverunt.

439 *Is]* Varronem Attacinum in-
telligit, qui Leucadiam amavit. Ille
enim Argonautica ex Apollonio scrip-
sit.

Phasiacas] Colchicas, a Phasi ejus
regionis fluvio.

Duxit] Argo navem duxisse dicitur

Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi

Carmina. Quis dubitet nomina tanta sequi?

Vertit Aristiden Sisenna: nec obfuit illi

Historiae turpes inseruisse jocos.

Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,

445

Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Credere juranti durum putat esse Tibullus;

Sic etiam de se quod neget illa viro.

Fallere custodem deinum docuisse fatetur;

Seque sua miserum nunc ait arte premi.

450

Neque versus Hortensii neque Serri sunt minus impuri. Quis vereatur imitari tantos Auctores! Sisenna interpretatus est Aristiden: neque illi nocuit immiscuisse lascivos ludos illi historiae. Neque pudori fuit Gallo cantasse Lycoridem, sed non repressisse linguam nimio vino. Tibullus arbitratur esse difficile fidem habere puellæ juranti; quod illa neget etiam de se marito. Denique agnoscit se docuisse custodem decipere; et dicit se infelicem nunc urgeri suis praceptis.

—442 Be. quis dubitat nom. Mor. quid dubitem.—443 Alii Aristidem, et Cisenna.—445 Editi et scripti quidam Non fu. Tum Fr. et alii multi opprobrium cel.—446 Quidam nim. continuisse mer. quinque continuasse; P. non temerasse; alius non tenuasse.—448 Sic est ex Heins. emend. Comb. et tres alii Huc; unus Haec; duo vett. Hinc. Deinde Ms. Bersm. et multi alii quod negat illa, et Be. ipsa; Pol. ult. cun negat.—449 Heins. malit Fall. custodes. Grono-

NOTÆ

Poëta in Colchos ad vellerem aureum tollendum, quia ejus errores scripsit.

441 *Hortensi*] Hortensius et Sulpitius celeberrimi fuerunt oratores, qui nihilominus mansuetioribus Musis operam dederunt. Posterioris prurire poëma scripsit Ausonius; propter lasciviam carminis, scilicet.

443 *Aristiden*] Qui Græce Milesios turpissimos libellos, de quibus supra, scripserat.

Sisenna] Hunc inter Oratores recenset Cicero. Doctus vir erat, et studiis optimis deditus, guarus Reipublicæ, non sine facetiis. Historiam Romanam insuper composuerat.

445 *Lycorida*] Hanc Servius Citheridem fuisse scripsit, Volumnii libertam; de qua libros quatuor scripsit.

Gallo] Hic, Ægypti procurator,

cum civitatem Thebanam, plurimis peremtis, exhaustisset, et furti accusaretur, sibi manus violentas intulit; docente Anniano Marcellino. Sed veris alii eo compulsum volunt, quod, eum in ipsum Imperatorem amicum multa, inter pocula præsertim, intemperanter jactasset, aliaque patrasset, huic domo et provinciis suis Augustus interdixisset, Senatus graviore sententia bona omnia sustulisset.

447 *Juranti*] Delia amicæ Tibullus difficile credere scripserat, quæ sese cum nullo alio rem habere juraret, signidem de ipso ad maritum pejeraret. Hinc igitur Naso Tibullum de turpibus scripsisse probat; quæ illi tamen frandi minus fuerint. Hi vero sunt Tibulli versus: 'Illa quidem tan multa negat; sed credere durua

Sæpe velut gemmam dominæ signumve probaret;

Per causam meminit se tetigisse manum.

Utque refert, digitis sæpe est nutuque locutus,

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam.

Et quibus e succis abeat de corpore livor,

455

Impresso fieri qui solet ore, docet.

Denique ab incauto nimium petit ille marito,

Se quoque uti servet; peccet ut illa minus.

Scit cui latretur, cum solus obambulat ille:

Cur toties clausas exscreet ante fores.

460

Scribit se tetigisse manum dominæ per causam, quasi laudaret gemmam aut sigillum ejus. Et, ut memorat, sæpe est locutus digitis et mutu, et duxit indicium secretum in orbe mense. Atque indicat ex quibus succis livor, qui consuevit fieri ore impresso, excedat ex corpore. Denique ille poscit maritum nimis improridum, ut custodiat se quoque, ut illa minus peccet. Novit cui latretur, cum ipse solus exspatiatur, cur toties exspuat ante januam obseruat. Atque præbet multa præcepta

vnum ex suo libro legisse, *Fullere custodem dominam docuisse fatetur, notaverat Heinsius: non male. Sed quia, sequenti disticho iterum dominæ sequitur, non accedo: tandem Palat. et tres alii: forte scripsit, fullere custodem demens docuisse fatetur: ut 11. Amor. iv. 4. ‘In mea nunc demens crimina fassim eo:’ hoc saltem mollius est quam cum viro docto in Suppleni. Actor. Lips. tom. vi. Sect. 11. p. 79. legere, Fullere custodem se condonuisse fatetur. Cujus verbi neque in Tibullo extat vestigium, neque Nasoni placuisse pnto. Posset et, primum, vel primus docuisse: has enim voces sæpe contuderunt librarii.’ Burm.—451 Signunre omnes fere scripti; alii scriptumque.—455 Unus Med. jucis pro succis. Heins. mallet Et quib. is succis.—457 Ille Heins. reposuit ex uno V. pro vulg. illa.—459 Pro cui Heins. conj. qui: mox multi seribunt sol. obambulet. Tum ille Burm. recepit ex pr. V. et Bersm. Ed. pro vulg. ipse.—460 Cur pro Cui legendum docuit Scaliger junior: sic etiam Ma. et nonnulli*

NOTÆ

est: Sic etiam de me pernegat usque viro.'

449 *Custodem]* Cui puellæ cura credita.

450 *Premi]* Qui fallatur etiam.

452 *Per causam]* Siquidem manum tangeret, gemmæ aut sigilli inspicendi causa.

454 *Notam]* Diducta vini gutta, sicuti in Amoribus vidimus. Adenndns vero est Tibullus, apud quem omnia hæc invenias de quibus agit Naso.

455 *Et quibus]* Tibullus hoc modo: 'Tunc succos herbasque dedi, quis

livor abiret, Quem facit impresso mutua dente Venus.'

458 *Serret]* Ut gratori sit voluptas quæ denegata, et invito marito capta.

459 *Minus]* Siquidem ejus amator servatus non possit ad illam accedere.

459 *Sci]* Tibullus de se ita profitetur; 'Ille ego sum, nec me jam dicere vera pudebit, Instabat tota cui tua nocte canis.'

460 *Cur]* 'Et simulat transire dominum, mox deinde recurrit Solus, et ante ipsas exscreat usque fores.' Tibullus.

Multaque dat talis furti præcepta: docetque
 Qua nuptæ possint fallere ab arte viros.
 Nec fuit hoc illi fraudi; legiturque Tibullus,
 Et placet, et jam te Principe notus erat.
 Invenies eadem blandi præcepta Properti: 465
 Districtus minima nec tamen ille nota est.
 His ego successi, quoniam præstantia candor
 Nomina vivorum dissimulare jubet.
 Non timui, fateor, ne, qua tot iere carinæ,
 Naufraga, servatis omnibus, una foret. 470
 Sunt aliis scriptæ, quibus alea luditur, artes.
 Hæc est ad nostros non leve crimen avos.
 Quid valeant tali; quo possis plurima jactu
 Fingere; damnosos effugiasve canes.

hujusmodi adulterii; et docet quibus dolis nuptæ possint decipere maritos. Neque hoc fuit illi damno; et Tibullus legitur, et gratus est, et cognitus erat te jam Imperatore. Comperies eadem præcepta lenis Properti: neque tamen ille est multatus minima nota. Ego his successi, quandoquidem candor jubet præterire excellētia nomina superstītum. Non veritus sum, agnosco, ne, qua tot naves transierunt, una esset naufraga, omnibus incolubus. Artes, quibus alea luditur, sunt consignatae ab aliis. Hæc est non parvum peccatum ad Majores nostros. Quid tali valeant; quo jactu possis exhibere plurima; aut vites canes exitiales; quot numeros

vett. Codd. Mox Excerpt. Voss. et multi alii claus. excubet ant.—463 Plurimi scripti *Non fuit*.—464 In voc. *notus pro var. lect.* Arnnd. exhibit *motus*; Heins. conj. *natus*.—466 Mor. *Afflictus min.* et Leid. *Distractus*: Be. *Distrinctus nimia non*: unus Heins. *nimia non fuit ille nota*.—467 Francius volebat *quon. præsentia cand.*—468 V. et duo alii *Nom. tantorum diss.* Ms. Bérsm. *dissimulasse*. Tum Leid. *jurat*.—472 *Nostros repone cum præstantioribus scriptis.*

NOTE

465 *Eadem*] Eadem docentia quæ Tibullus docuit.

Properti] Hic Elegiacorum poëtarum Princeps; quem qui non amat, neque illum profecto Musæ amant: quanquam optandum foret, ut ad aliam potius quam amatoriam materiam felicem et candidam illam ingenii venam contulisset.

466 *Nota*] Infamia.

467 *Successi*] Quia Amatoria etiam scripsit Naso.

Quoniam] Quasi præstantiores vixerint suo tempore poëtae, quos sibi

prætulerit Naso, nisi illorum Amores dissimulare candor suaserit.

469 *Carinæ*] Pro poëtis qui Amatoria scripserant.

470 *Una*] Mea, scilicet. De seipso loquitur Poëta.

471 *Luditur*] Describitur. Quid valeant tali, verbi gratia; quis tesserarum usus.

473 *Tali*] Talorum facies seu superficies fuerunt quatuor; sex tesserarum. Talorum facies prima *Canis* dicebatur, quæ infelicissima. Illi opposita *Senio* dubia. Reliquæ duæ

Tessera quot numeros habeat : distante vocato	475
Mittere quo deceat, quo dare missa modo.	
Discolor ut recto grassetur limite miles,	
Cum medius gemino calculus hoste perit.	
Ut mage velle sequi sciat, et revocare priorem ;	
Ne tuto fugiens incomitatus eat.	480

tessera habeat ; quomodo oporteat mittere distante vocato, quomodo dare missa. Quomodo calculus discolor iudecat recta via, cum miles medius cadit ab hoste duplice. Ut magis sciat velle sequi, et repetere priorem, ne secure fugiens procedat incomitatus.

Heins. Ceteri restros.—474 Alii *Vincere*, vel *Figere*; *damn.*—475 *Locus difficilis*; sed suspicor hic aliquid latere de turricula vel pyrgo, in quem mittebantur tesserae: forte, *pyrgoque rotato Mittere*, &c. ut sit sensus docuisse quosdam quo modo deceat, rotato fritillo ita mittere tesseras, ut felix jactus eveniat, et cum tu miseris, quo modo tesseras illas dare collusori debeas, ut ille infelicem faciat jactum. Nam et hoc fraudulenti aleatores hodie calent, ut aleas illi, qui jacere debet, ita dent in manus, vel pyrgum, ut inde infaustus jactus proveniat: sed inhibeo. *Vocando erat in Moreti. Burm.*—476 *Gryph.* Ed. *quo peccat, quo.*—477 *Tramite* duo libri, et Ms. Bersm. pro limite.—478 *Jun. host. cadit.*—479 *Locus mordosus.* Libri meliores *Ut mage velle sequens*, vel *male. Combianus maga.* Heins.—480 Alii *Nec tut.*—481 *Parr.*

NOTÆ

ternario et quaternario numero notabantur. Binarius et quinarius numerus in talis non erant. Quatuor autem talis, tribus fere tantum tesseras, ludere consueverant.

Plurima] Seniones puta, non Canes.

474 *Fingere]* Ut Senionum facies, non Canum, exhibeantur.

475 *Distante]* Solent qui ludunt tesseras, eum sibi maxime expectere numerum, atque voce indicare, quo ad vincendum opus habent. Ceterum cum nostra ludendi ratio a veterum ratione valde discrepet, facile non est dicere quid per distantem numerum intelligentum sit. Certum equidem nihil ad rem protulisse Commentatores plerosque: verum quid certi dicam non occurrit: nisi forte per distantem illum intelligas numerum qui minus frequenter caderet, aut numero ante ab adversario jacto contrarium esset.

476 *Mittere]* In pyrgum, scilicet: quod ex Horatiano scurra liquet, mercede diurna conductum pascente qui pro se tolleret atque in pyrgum mitteret talos. Somniarunt hoc in loco Interpretes, nisi ipse scribens dormio; quod spero non evenerit.

Dare] In alveum ex pyrgo mittere interpretor.

477 *Discolor]* Scilicet diverso colore debent esse latrunculi, *les échecs:* quorum jam tangit ludum Poëta. Quanquam enim circa illum non omnino eisdem leges veteranum atque ætatis nostræ hominum, plurima sunt tamen quæ emundem esse horum atque illorum non obscure demonstrent.

479 *Ut mage]* Locus mordosus, auctore clariss. Heinsio, quicquid prorsus non intelligo.

Priorem] Calculum, scilicet; ne forte longius elapsus aboste capiatur.

Parva sedet ternis instructa tabella lapillis ;
 In qua viciisse est, continuasse suos.
 Quique alii lusus (neque enim nunc persequar omnes)

Perdere rem caram, tempora nostra, solent.
 Ecce canit formas alius jactusque pilarum. 485
 Hic artem nandi præcipit, ille trochi.
 Composita est aliis fucandi cura coloris :
 Hic epulis leges hospitioque dedit.
 Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat :
 Quæque docet liquido testa sit apta mero. 490
 Talia fumosi luduntur mense Decembris ;
 Quæ damno nulli composuisse fuit.

tatus. Parva est tabella, sed et instructu ternis calculis, in qua in eandem seriem digessisse suos est viciisse. Atque alii lusus, (neque vero jam omnes referam,) solent tirare rem pretiosam, nostra tempora. Ecce alius scribit figuras et jactus pilarum. Hic docet artem natundi, ille trochi. Ars fucandi coloris descripta est ab aliis: hic posuit leges dapibus atque hospitio. Alius indicat terram ex qua fingantur pocula: et monstrat quodnam fictile sit idoneum vino liquido. Ejusmodi scribuntur mense fumidi Decembris, quæ collegisse nemini obfuit. Ego his falsus composui

sed internis inst. Pal. pr. et V. pr. Nil muta. Heins. In Editione Heinsii tamen legitur; Parva sed et ternis, nescio an operarum vitio, an consilio editoris: intelligit vero hic triodium, ut vidimus ad Art. III. 365. Parva sedet editio Aldi; vitiōse: parva sed ut prim. Ed. et unus scriptus: sed interius prim. Pal. sedet teneris alias; parva sedet terbis Herculani. [Vs. seq.] Continuasse duos etiam unus codex. Burn.—483 Ms. Bersm. Quiq. alias lus. Deinde V. nunc prosequor omn.—485 Unus lib. Ecc. docet forma al. Heins. conj. can, thermas al.—486 In Hamburg. erat Artes hic venandi præc. et Fr. habebat Hic artem disci præc. Mox in uno libro Burn. reperitur, ille chorū; unde ita vs. refingit: Saltandi hic artem præcipit, ille chorū.—487 Ex tribus scriptis Heins. dictud fucandi, quod et in aliis reperitur: vulg. fuscandi.—490 Pal. Ms. Bersm. et duo alii decens pro docet. Tum .Iun. medio test. duo nitido; unus tacito.—491 Fumosi...Decembris Heins. ex Barb. reponit pro vulg. fumoso...Decembri.—492 Ex melioribus Heins. haec corr. olim legebatur Quæ jam non ulli c.

NOTÆ

481 *Parva*] De eo ludo in Amoribus, ubi vide.

485 *Formas*] Fuerunt enim Trigonales pilæ durissimæ, atque omnium minima, pilo plena: fnerunt Paganiæ laxiores et plumbis refertæ, quibus pagani atque rustici utebantur. Ad ditum est tertium genus, ex pellibus spiritu inflatis. Fiebant insuper ex panno aut pelle lana seu tomento refertis.

486 *Artem nandi*] Quasi vero ea cum Arte Amandi conferenda sit.

488 *Epulis*] Quomodo lante appetandum convivium.

491 *Fumosi*] Quia mense Decembri maxime focus colitur.

492 *Luduntur*] A poëtis scribuntur festis Saturnalibus, quibus maxima licentia. Haec maxime ad excusationem faciunt.

His ego deceptus non tristia carmina feci;
Sed tristis nostros pena secuta jocos.
Denique nec video de tot sribentibus unum, 495
Quem sua perdidit Musa: repertus ego.
Quid, si scripsisset mimos, obscaena jocantes,
Qui semper fieti crimen amoris habent?
In quibus assidue cultus procedit adulter;
Verbaque dat stulto callida nupta viro. 500
Nubilis hos virgo, matronaque, virque, puerque
Spectat; et e magna parte Senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures:
Assuescunt oculi multa pudenda pati.
Cumque sefellit amans aliqua novitate maritum, 505
Plauditur, et magno palma favore datur.
Quoque minus prodest, scena est lucrosa poëtæ:
Tantaque non parvo crimina Praetor emit.

jocosos versus; sed supplicium non jocosum seemut est nostros lusus. Denique neque aspicio quenquam de tot sribentibus, quon sua Musa afflixerit: ego inventus. Quid si scripsisset mimos ludentes turpia, qui semper habent crimen amoris prohibiti? in quibus semper adulter umbulat ornatiss, et nuptia astuta decipit ineptum maritum. Puella viro matura, et matrona, et maritus, et puer hos videt; et Senatus præsens est magna ex parte. Neque satis est aures inquinari verbis nefariis: oculi assuescunt ferre multa crubescenda. Et cum amator decepit maritum aliqua novitate, plauditur; et palma præbetur magno favore. Et quo minus est utilis, pana est fructuosa Poëtæ: et Prætor emit tanta flugitia pretio non vili. Vide expen-

.....
nocet.—495 Alii non pro nec.—496 Unus Bonon. sua prodiderit M. Be. dejacerit.—497 Duo libri obsc. loquentes.—498 In multis vett. retiti pro fieti; alii juncti, vincti, victi, victum.—499 Pro cultus Heins. conj. cautus, vel multus.—500 Pro stulto Heins. mallet luso. Duo libri stult. qualibet arte viro.—501 Hos Heins. dedit ex tribus scriptis, et sic quidem Be. vulg. hac: Mycill. Gryph. et aliae Edd. et Ms. Bersm. hic: pr. Ed. hunc; Serv. hoc.—504 Uterque Pol. et quatuor Assuesc. oculis; Heins. volebat oculos.—507 Quoque quatuor; duo, Quaque; et alii Quodque: pleno etiam pro pana Junianus, et pro minus unus Medicenus, mimis. Scribe: Quæ mimis prodest, scena est lucrosa poëtæ: vel, Nec minus et prodest scena, et lucrosa poëtæ est. Nec minus subintellige, quam ipsis mimis. Tanaquillus Faber Ep. t. 37. Quaque mihi pana est, fraus est lu-

NOTÆ

497 *Mimos*] Versus qui sermones aut facta aliorum imitantur cum lascivia. Eo nomine appellabantur etiam auctores ejusmodi versum, itemque actores qui illos versus aut fabulas referabant.

498 *Crimen*] Criminationem.
507 *Quoque*] Viderunt alii latere hic mendum; atque suo quisque modo illud correxerunt: sed longius a veteri scriptura abire videntur. *Mimis* pro minus in uno Medicco legi testatur

Inspice ludorum sumtus, Auguste, tuorum :

Emta tibi magno talia multa leges.

510

Hæc tu spectasti, spectandaque sæpe dedisti.

Majestas adeo comis ubique tua est.

Luminibusque tuis, totus quibus utimur orbis,

Scenica vidisti lensus adulteria.

Scribere si fas est imitantes turpia mimos ;

515

Materiæ minor est debita poena meæ.

An genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum ;

Quodque libet, mimis scena licere dedit ?

Et mea sunt populo saltata poëmata sæpe :

Sæpe oculos etiam detinuere tuos.

520

sam tuorum ludorum, Auguste : invenies plurima ejusmodi a te parata magno. Tu ea spectavisti, et sæpe præbuisti spectandū : adeo Majestas tua est ubique civilis. Atque quietus intuitus es stupra scenica tuis oculis, quibus totus mundus fruimur. Siquidem licet componere mimos exhibentes obsecna, levior pœna est debita arguemento meo. An sua pulpita reddunt hoc genus scripti securum ; atque scena præbuit mimis concessum esse quod libet ? Mea etiam carmina sunt sæpe saltata plebi :

erosa poëtae : quæ longius abeunt a veteri scriptura. Heins. Sed ‘ nos credimus, tutius hunc locum constitui ex sententia doctissimi Heumannii, qui legit, Quoque minus prodest, scena est lucrosa Poëtae : sensu satis eleganti et plano, illam scenicam Poësin, quæ minus moribus prodest, eo magis esse lucrosam Poëtae : qui et non insolens esse ostendit post quo, non sequi eo, vel eo magis : et puto veram hanc esse lectionem et sensum, cui acquiescamus, donec quis meliorem inveniat ; quoque minus vero jam Bersmannus ediderat. Scena autem pro pœna legendum esse ab Heinsio jam erat animadversum. Burn.—508 Lov. et tres alii parv. carmina P. Pol. P. habet.—510 Pro multa Be. nempe ; Jun. scripta.—511 Lov. et Sa. spectandaq. multa ded.—512 Be. ad. mitis uterg.—513 Gottorph. quib. utimur orb. Vulg. utitur.—514 Ex sex melioribus Heins. dedit lensus pro vulg. latus : Lov. turpis.—516 Barb. Materia...mea.—518 In plurimis Edd. licet pro libet.—519 Lov. pop. recitata poëm. Mor. poëm. semper.

NOTÆ

clariss. Heinsius. Illud arripiò, et minima mutatione lego, Quæ mimis,

&c. fabulas non vili pretio emebant, quas ludorum die recitari, postquam sedulo ante inspexissent, curabant.

Scena] Lege pœna. Pœna, inquit, actorum et poëtae qui mimos scripsit est lucrum. Atque hæc est optima Poëtae ratio: neque dubium est, quin impune Amatoria scripsisset, siquidem id unum admisisset.

513 *Utitur]* Quique adeo te auctorrem sequendo peccare non credimus.

514 *Scenica]* Quæ a mimis in scena recitata.

508 *Prator]* Ad Ædiles magis ludorum cura spectabat, qui a poëtis

Lensus] Absque ira aut indignatione.

517 *Sua pulpita]* Quæ erant ante scenam, ubi ludicra exercebantur.

Scilicet in domibus vestris ut prisca virorum
 Artifici fulgent corpora picta manu;
 Sic, quæ concubitus varios Venerisque figuræ
 Exprimat, est aliquo parva tabella loco.
 Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,   525
 Inque oculis facinus barbara Mater habet:
 Sic madidos siccat digitis Venus uda capillos:
 Et modo maternis tecta videtur aquis.

sæpe etiam morata sunt oculos tuos. Nimirum, sicuti antiqua corpora hominum picta manu doctu splendent in vestris scelibus; ita est alicubi exigua tabella quæ exhibeat diversos coitus atque figuræ Veneris. Et quemadmodum Telamonius sedet prodens iram vultu, et mater barbara exhibet scelus oculis; ita Venus madida exsiccat comam humidam digitis, et modo veluta aquis maternis conspicitur. Alii

—521. 522 *Domibus nostris* Lovan. et septem alii: in Bonon. erat, *parentum*, ut intelligentur majorum imagines, ex gente Julia; ut ita stemma suum J. Cæsarem posuisse in æde Veneris Genitricis conjicit Casaubonus ad Sueton. Cæs. initio. Posset et legi, *tuorum*: sed et vulgata de Viris Illustribus antiqui ævi potest capi, ut ita, ‘prisca sparsa tabellis Porticus’ Art. Am. 1. 71. *Artificis* Leidens. Bernens. et quatuordecim alii; male: *pectora fida* Vatican. *pectoræ picta* Servii. Burm.—523. 524 *Quinque scripti*; et ed. pr. Gryph. et aliæ variæ *figuras* *Exprimunt*. Tum unus Heins. est *vario parv.* Et unus Cod. *scripta tabellæ*. Tum Mor. *joco*.—525 Ms. Bersm. *Utq. sit et cult.* Mor. T. *iræ*.—526 Plurimi scripti *Inq. oculos*.—528 Barthius *XL. Adv. 5.* una voce, *modonaternalis* legit, et acumen inesse illis, *tecta videtur*, putat: cum enim tecta sit, nihil tamen in corpore ejus vernile non videri potest. Quæ vix capio, ita acuta et subtilia sunt: codices variant. Duo libri, *nata* *videtur*: Götterpianus, *orta* *videtur*: Heinsius tentaverat olim, *vecta* *videtur*, vel, *nure* *videtur*. Forte legendum, *Ut modo maternis nata* (vel *orta*) *videtur aquis*: ut nudam dicat, ita uti *orta* fuit e mari, sine illo velamine. Mallem quoque priori versu, *siccans*, ut sensus sit planior: ut enim Ajax et Medea, quæ tabellæ minime accendunt libidinem, videntur, ita et *videtur* Venus *siccans* capillos manibus, (ne eas quidem pudendis partibus prætendens,) penitus

NOTÆ

521 *Domibus*] Palatina portioen præsertim.

524 *Parva*] Tiberius vero ‘cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum ac figurarum adornavit,’ ut refert Tranquillus.

525 *Telamonius*] Ajax est, Telamonius filius, qui ex eo quod Achillis arma Ulyssi adjudicata essent, non ad iram modo sed et vesaniam compulsus est. Hujus autem et Medæ tabulas Cæsar ante ædem Veneris genitricis dicaverat; ut auctor est Plinius.

Delph. et Var. Clas.

526 *Mater*] Medea, quæ in Jasonis odium, qui pellicem Glaucom seu Creusani Creontis filiam uxorem duxerat, filios ex illo susceptos mactare non reformativit: ut prolixe vidimus in Epistolis.

527 *Venus*] Illam ab Apelle pictam e mari exēsument Divus Augustus in patris Cæsaris delubro dicavit, quæ Anadyomene dicta est.

528 *Maternalis*] Venerem enim ferunt, Cœli pudendis a Saturno abscessis et in mare dejectis, ex maris

Ovid.

7 G

Bella sonant alii, telis instructa cruentis :
Parsque tui generis, pars tua facta canunt. 530

Invida me spatio Natura coërcuit arcto,
Ingenio vires exiguae dedit.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros :
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto, 535
Quam non legitimo foedere junctus amor.

Phyllidis hic idem, tenerosque Amaryllidis ignes,
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

Nos quoque jam pridem scripto peccavimus uno :
Supplicium patitur non nova culpa novum. 540

Carminaque edideram, cum te delicta notantem
Præterii toties jure quietus eques.

canunt bella instructa armis sanguinolentis ; et pars scribunt acta tuæ sobolis, pars tua. Natura maligna conclusit me exiguo limite, et præbuit parvas dotes ingenio. Et tamen ille beatus auctor tuæ Æneidos deduxit arma virumque in lectos Tyrios : neque pars ulla magis legitur de toto opere, quam amor ligatus fædere vetito. Hic idem adolescens prius scripserat versibus Bucolicis lento amores Phyllidis et Amaryllidis. Nos etiam jam olim deliquimus isto poëmate. Peccatum non novum mulcatur pœna nova. Atque vulgaveram versus, cum merito eques securus præterii

-----
nuda, ut orta est modo ex maternis aquis. *Burm.*—529 *Burm.* præfert *Bell.*, *tonant al. in pr. Pal. forent*; in alio *Heins. Cod. canant*.—530 *Alii fact. canit.*—533 *Quidam Codd. de carmine toto*; duo etiam de corpore tanto, quod non displicuit *Heins.*—537 *Lov. Phyll. teneros, teneræque A.* Plurimi etiam alii teneræque, et *Amaryllidos*.—539 *Unus liber facto pro scripto*: tum tres vett. peccar. uno: alii isto.—540 *Unus liber vix pro non.* Tum aliis *Musa nov.* et aliis *causa.*—541 *Pr. Ed. dcl. notante.*—542 *Jure quietus corr. Heins. ex tribus vett.*

NOTÆ

spuma procreatam.

530 *Tui generis]* Lucii, Caii, Tiberti, Germanici, atque aliorum.

531 *Tyrios]* Quia Ænean sunum Virgilinus in Didonis Tyriæ lectum suis versibus deduxit: ut videre est in ejus Æneide.

Arma] Ad Æneidos alludit initium,
'Arma virumque cano,' &c.

535 *Corpore]* Æneidos, scilicet: namque quartus ejus liber artis et suavitatis habet plurimum.

536 *Non legitimo]* Legitimus videtur siquidem Junonis et Veneris consilio

conglutinatus : at Jovis jussu et urgenteribus fatis perturbatus fuit.

537 *Phyllidis]* Ejus et Amaryllidis amores in Virgilii Bucolicis describuntur.

539 *Uno]* Amatorio, de quo agitur.

540 *Non nova]* Quia jam olim poëtae amatoria scripserunt, ex quibus nullus pœna aliqua affectus.

Novum] Quo in neminem ante me ob hanc causam animadversum.

541 *Delicta]* Naso sese prætereuntem equitem ab Augusto Censore minime notatum dicit in *transvecti-*

Ergo, quæ juveni mihi non nocitura putavi
 Scripta parum prudens, nunc no[n]cere seni ?
 Sera redundavit veteris vindicta libelli ; 545
 Distat et a meriti tempore poena sui.
 Ne tamen omne meum credas opus esse remissum ;
 Sæpe dedi nostræ grandia vela rati.
 Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos ;
 Cumque suo finem mense volumen habet. 550
 Idque tuo nuper scriptum sub nomine, Cæsar,
 Et tibi sacratum sors mea rupit opus.
 Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis :
 Quæque gravis debet verba cothurnus habet.

toties te inquirentem in peccata. Adeoque versus, quos parum cautus arbitratus sum non obfuturos mihi adolescenti, nunc obfuerunt seni? Tarda ultio antiqui libelli redundarit: supplicium distat etiam a tempore meriti sui. Ne tamen arbitris omnia mea poëmata esse mollis ingenii; sæpe aptavi majora linteau nostræ naci. Ego composui sex et totidem libros Fastorum; et volumen habet finem cum mense suo. Atque fortuna mea abrupit nuper illud opus dicatum tuo nomini, Cæsar, et tibi sacratum. Præbuimus quoque poëma regale cothurnis tragicis; et cothurnus

vulg. irrequietus: Lipsius emendabat ille quietus.—543 Duo libri Erg. ea quæ; Heins. conj. Erg. ego quæ. Tum Leid. juveni tria non. Plurimi etiam juveni.—544 Leid. prud. sunt nocitura seni.—546 Pr. Ed. a merito..suo; et P. meritis..suis.—548 Pro nostræ Franciis volebat pareæ.—549 Quidam pro Sex legit Tres.—550 Unus liber fin. carmine mensis habet.—551 In Jun. erat Jamque tuo scriptum; in Fr. Inq. tuo nuper scripsi sub. Tum quidam pro nomine reponunt numine. Burm. sic vs. refingere vellet: Idque tuo captum nuper sub nomine [vel nomine] C.—552 Pol. et duo alii fors pro sors.—553 Fran-

NOTÆ

one, de qua supra, tametsi jam diu Amatoria lusisset.

545 *Sera]* Quod contra esse debet; ut ad morum correctionem faciat vindicta.

546 *Et a]* Ut sic a merito quoque distare pœnam quam graviorem fecit Augustus intelligas.

547 *Remissum]* Animi soluti et lascivientis.

548 *Grandia]* Quia heroico carmine plurimas Metamorphoses scripsit; deinde et Fastos adornavit.

549 *Totidemque]* Qui injuria temporum perierunt.

552 *Rupit]* Atque adeo non Au-

gusto, sed Germanico, qui pro se ad illum ageret, Fastos suos inscripsit Naso.

553 *Regale]* Quia in Tragœdias reges, aut ejus generis personæ, inducuntur.

Cothurnis] Per illud calceamentum quo in Tragœdiis agendis utebantur Tragœdiæ ipsæ sunt intelligenda. Medeum autem scripserat Naso, quæ, Fabio auctore, quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset, ostendere videtur.

554 *Habet]* Tragœdiam Medeum gravi stylo scripsi se dicit.

Dictaque sunt nobis, (quamvis manus ultima cœpto Desuit,) in facies corpora versa novas.	555
Atque utinam revoces animum paulisper ab ira, Et vacuo jubeas hinc tibi pauca legi !	
Pauca, quibus prima surgens ab origine mundi, In tua deduxi tempora, Cæsar, opns :	560
Aspicias, quantum dederis mihi pectoris ipse ; Quoque favore animi teque tuosque canam.	
Non ego mordaci destrinxi carmine quenquam ; Nec meus ullius crimina versus habet.	
Candidus a salibus suffusis felle refugi : Nulla venenato litera mixta joco est.	565
Inter tot populi, tot scripti millia nostri, Quem mea Calliope læserit, unus ego.	

gravis habet voces quas par est habere. Corpora etiam mutata in novas figuræ cantata sunt a nobis, tametsi manus novissima destituit inceptum. Atque utinam absolvat paulisper mentem ab ira, atque imperes inde pauca legi tibi otioso! pauca, quibus deduxi opus incipiens a primo exordio mundi ad tua tempora, Cæsar: videas, quantum ipse mihi addideris animi; et qua beneroentia mentis laudem te atque tuos. Ego neminem laceravi versibus satyricis; neque mea carmina continent cunctum flagitia. Innocens vitavi lepros tintos felle. Nulla litera est juncta facilius virulentis. Ego solus sum cui mea Musa nocuerit tot scriptis nostris inter

*****

cius corr. trag. sceptrum r. Camænis.—555 Duo libri ult. capti; unus capti.—560 Plurimi ex vulg. tua deduci temp. At 'Defluxi Politian. quod facilius librarius in deduxit, memor illorum 1. Met. 4. 'Ad mea perpetuum deducite tempora carmen,' mutare potuit, quam, si Ovidius deduxi scripsisset, pro eo supponere defluxi; deflexi unus codex: sed haec etiam alibi observata est varietas. Vid. ad Quintil. de Inst. Orat. 1. 8. Burm.—561 Aspicies multi. Unus, Aspicies: recte. Heins. Nam repeti debet 'utinam,' ut paulo ante, 'utinam revoces.' Aspicies Gryphius et alii dedere. Bersman. Aspiceret probat, et tamen 'utinam' subintelligit.—562 Unus Heins. Quoq. furore anim. ut furorem Poëticum intelligat.—563 Edd. plurime mord. distinxri carn. Leid. destruxi: unus detraxi carm. cuiquam.—565 Tres vett. a nimio suffusos fell. Hamburg. mimo suffusos. Multi etiam alii suffusos.—566 Ms. Bersm. Nuda venen. Tum quidam lit. vincta, vel juncta: Heins. conj. tincta.—567 Tanaquillus Faber epistola 37. volvbat corrigi, tot scripti, millia, nostris. Heins. Locus corruptus: quid enim est scripti millia nostri? Merula explicat, inter tot millia carminum nostrorum: sed quis ita loquitur? in variis lectionibus remedium nullum invenio; sed suspicor latere vocem, quæ Poëtarum chorum notet; ut sit sensus inter tot millia populi, et nostræ turbæ,

NOTÆ

556 *In facies*] Metamorphosim indicat.

561 *Pectoris*] Animi et faciundiæ.

563 *Non ego*] Certe equidem, si Amatoria excipias, vix in homine

ethnico quicquam desideres, quod in Nasone non reperias.

565 *Salibus*] Neminem mordaci carmine distinxisse aut lacerasse ait.

567 *Scripti*] *Scriptis nostris* corri-

Non igitur nostris ullum gaudere Quiritem
Auguror, at multos indoluisse, malis. 570

Nec mihi credibile est quenquam insultasse jacenti ;
Gratia candori si qua relata meo est.

His precor atque aliis possint tua numina flecti,
O Pater, o Patriæ eura salusque tuæ.

Non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim, 575
Cum longo poenæ tempore victus eris.

Tutius exilium, pauloque quietius, oro :
Ut par delicto sit mea poena suo.

tot millia populi. Adcoque non credo ullum Romanum latari nostris ærumnis, sed plurimos ægre tulisse. Neque mihi credibile est ullum insultasse mihi protrito ; si qua gratia est relata meæ innocentia. Oro, ut tua Majestas possit moveri his atque aliis, o Pater, o cura et salus Patriæ tuæ. Non ut revertar in Italianum, nisi forsitan olim, cum flexus eris longo tempore supplicii. Precor exilium securius, et paulo quietius, ut pœna mea sit æqualis suo criminis.

id est, Poëtarum, ego unus sum, quem mea læsit musa : *Inter tot populos Bersman. et Bernens. forte, studii tot millia nostri, id est, Poëtici studii consortes : ut ita Trist. v. 3. 47. ‘ consortes studii pia turba Poëtae :’ et ‘ Ex P. studii communia federa sacri’ iv. 13. 43. et ita passim in his libris. Locutio vero similis illi Plinianæ, Arion Citharœdicæ artis, quam illustravimus ad Quintil. Declam. VIII. 3. Burm.—568 Unus ego quinque veteres : sic ante, Quem sua perdididerit Musa, repertus ego. Totus locus non inconcinnne sic constituetur, Inter enim populi, tot scriptis millia nostris Quem mea Calliope læserit, unus ego : inter populi enim tot millia, quem læserit scriptis nostris mea Calliope, unus ego sum. Heins. Quem sua quatuor libri.—571 Alii quenq. insultare jac.—572 Pro relata duo Codd. relieta : Lov. redditia siqua.—574 Be. Patr. causa salusq.—577 Pol. Serv. et alius Mitius exil. Tum Lov. paulumque. Dein unus liber quiet. opto.—578 Lov. pœn. meo.*

NOTÆ

gendum voluit emunctissimæ naris
Tanaquillus Faber, vir de bonis literis optime meritus, præceptor olim
meus, atque amicus carissimus. Neque vero in his ab ejus sententia au-
sim discedere.

568 *Calliope*] Musa pro carmine ipso posita.

572 *Candori*] Quæ virtus nullum scelus, nihil obscuri aut maligni patitur.

575 *Ausoniam*] Italianum, ut sæpe alibi ab Ausonibus antiquis Italiae populis.

578 *Par*] Levis, scilicet, quale suum crimen esse innuit.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M
LIBER III.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

LIBRUM Romanum mittit Poëta, ineultum quidem et sordidum: inducitque illum errare per varia urbis loca, precarique Augustum, ut patri exuli et poëta det veniam. Sed eum nusquam recipi se videat, rogit manus plebeias, ut eum illæ saltem accipient, ut habeat ubi possit divertere.

MISSUS in hanc venio timidi liber exulis urbem.
Da placidam fesso, lector amice, manum :

Lector amice, ego liber exulis paridi venio missus in hanc urbem: porrige blan-

---

1 Pro timidi alii *timidus*. Serv. et Be. lib. *exul in urb.*—2 Tres libri *Da placidam fesso pro lasso*; locutionem ab illo officio, quo languentibus manum darent, desumptam puto: ut apud Petron. c1. quis non dare manum languentibus volet? et quo referes illud infra Eleg. iv. hujus libri s. 76. ‘Fidam projecto neve negate manum.’ Sic et de nanfrago Trist. v. 9. 18. ‘Nec dederit nanti per freta sæva manum.’ his vero verbis responderent melius, si legeretur in primo versu, *Missus in hanc venio tandem liber exulis urbem*; nam in Leidensi

NOTÆ

1 *Exulis*] Ovidii, scilicet,

tum Romanis viderentur.

Urbem] Romanum, quæ simpliciter
Urbs dicitur, cum aliæ oppida tan-

2 *Manum*] Fidei et auxilii symbolum,

Neve reformida, ne sim tibi forte pudori :
 Nullus in hac charta versus amare docet.
 Nec domini fortuna mēi est, ut debeat illam 5
 Infelix ullis dissimulare jocis.
 Id quoque, quod viridi quondam male lusit in ævo,
 Heu nimium sero damnat et odit opus.
 Inspice quid portem : nihil hic nisi triste videbis ;
 Carmine temporibus conveniente suis. 10
 Clauda quod alterno subsidunt carmina versu,
 Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.
 Quod neque sum cedro flavus, nec pumice levis ;
 Erubui domino cultior esse meo.
 Litera sussus quod habet maculosa lituras ; 15
 Læsit opus lacrymis ipse poëta suum.
 Si qua videbuntur casu non dicta Latine ;
 In qua scribebat, barbara terra fuit.

dam manum lasso ; neve metue, ne sim forte tibi opprobrio : nullus versus in hac papyro docet amare. Neque est sors mei domini, ut miser debeat tegere illum ullis jocis. Improbat etiam et odit, heu nimis tarde, illud opus quod olim male cecinit aetate juvenili. Vide quid feram : nihil hic inventus nisi lugubre ; versibus congruentibus suis temporibus. Quod versus claudi cadunt alterno curmīne, vel ratio pedis, vel longum iter hoc præstat. Quod neque sum flavus cedro, nec expolitus pumice ; me puduit ornatiorem esse domino meo. Quod litera sordidata habet lituras aspersas ; ipse Poëta faedavit opus suum fletibus. Si forte nonnulla videbuntur non Latine prolatu ; tellus in qua scribebat fuit barbara. Dicite, lectores, si

erat, tandem, ex quo et tardus non male quis faceret : nt longam viam indicet, qua fesso nunc manum sibi dari postulat. Burm.—3 Tres libri tib. causa pudoris ; duo doloris ; totidem timoris ; Be. coloris.—5 Mor. Jun. Leid. et alius cum Ms. Bersm. Hæc dom.—6 Ms. Bersm. Infel. nullis. Tum Leid. et Mor. dissim. locis.—7 Unus liber dudum pro quondam. Tum Leid. luserat, et Be. lusimus av.—8 Pr. Pol. Eu nim.—9 Gryph. et alii Aspice quid.—11 Leid. Clausa quod. Mox subsidunt Burm. dedit ex omnibus scriptis et olim editis ; quod quidam arbitrio suo mutarunt in subsidunt.—12 Ms. Bersm. P. et Be. pcd. hæc rat. Jun. et Mor. hæc rat. est, vel. et Leid. Mor. et Serv. long. fuit.—13 Pro flavus Leid. et septem alii fideles : duo comitus.—16 Lov. et novem alii poët. suis.—17 MSS. Bersm. dict. Latino.—18 Pro scribebat Strozæ scribebunt :

NOTÆ

7 *Viridi*] Cum juvenis esset Poëta.
 8 *Sero*] Quia postquam Amorum causa in exilium missus.
 11 *Clauda*] Festive claudicare ait Elegiacum carmen quo utitur.
Alterno] Alternis vicibus Hexame- trum atque Pentametrum recurrent.
Subsidunt] Cadere videtur versus Pentameter, ex eo quod uno pede sit brevior Hexametro.
 13 *Cedro*] Quis usus fuerit olei cedarini in adornandis libris supra dixi-

Dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum ;
 Quasque petam sedes hospes in Urbe liber. 20
 Hæc ubi sum lingua furtim titubante locutus;
 Qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter.
 Di tibi dent, nostro quod non tribuere parenti,
 Molliter in patria vivere posse tua.
 Duc age : namque sequor : quamvis terraque marique 25
 Longinquo referam lassus ab orbe pedem.
 Paruit ; et ducens, Hæc sunt Fora Cæsaris, inquit :
 Hæc est a Sacris quæ via nomen habet.
 Hic focus est Vestæ ; qui Pallada servat et ignem :
 Hic fuit antiqui regia parva Numæ. 30
 Inde petens dextram, Porta est, ait, ista Palati :
 Hic Stator : hoc primum condita Roma loco est.

non molestum, qua sit eundum ; et quas domos subeam libellus peregrinus in Urbe. Postquam hæc clanculum dixi lingua vacillante, vix fuit unus qui mihi ostenderet riam. Dii tibi præbeant, quod non indulserunt nostro patri, posse traducere leniter ævum in tua patria. Duc, queso, namque sequor: tametsi defessus veniam terra et mari a plaga remotissima. Obscurus est; et ducens me, Hæc, ait, sunt Fora Cæsaris: hæc est via que nacta est nomen a sacris. Hæc sedes est Vestæ, quæ custodit Minervam et ignem: hic fuit parva aula veteris Numa. Inde petens dextram, Ista, inquit, est porta Palatii: hic Stator: Roma est primum positâ in hoc

Heins, suadet scribebar, et sic Zulichemianus: Burm. autem scribebat retinendum censem, quia præcessit 'Læsit.'—19 Pr. Pal. et sex alii et Bersm. quo pro qua.—22 Duo scripti monstr. vir fuit.—23 Leid. dant pro dent. Deinde olim scribebatur tribuer. poëtae : Heins. profert parenti ex tribus scriptis, qui id pro var. leet. exhibent.—25 Pro namque alii jamque vel nempe : Be. teque. Nonnulli etiam cum vulg. sequar: Heins. conj. jamque sequor.—29 Focus Burm. recepit ex H. pro vulg. locus.—30 Alii Hæc pro Hic. Mox P. reg. pareca N. et Excerpt. Voss. celsa.—31 H. dextr. Statio est.—32 Scribe, Stator.

NOTÆ

INUS.

21 *Titubante*] Præ metu.
 23 *Di tibi*] Verba sunt libri ad illum qui iter monstrabat.
Parenti] Ovidio, qui libelli pater.
 27 *Fora*] Plura fuerunt Romæ; hic de foro Augusti intelligitur.
 28 *Sacris*] Quia in ea via fædus inter Romulum et Tatium ictum, perque eam sacra in arcem feruntur.
 29 *Focus Vestæ*] Templum ejus dicit rotundum, a Numa exstructum,

ubi ignis perpetuus a Vestalibus summa cautione servabatur.
Pallada] Palladium dieit, ab Ænea in Italiam allatum, quo Imperii fata contineri volebant.
 30 *Numæ*] Qui Romanorum rex fuit secundus, justitia et pietate magis quam dignitate sua cognitus.
 31 *Palati*] Quæ et Satruvia et Pandania prius dicta.
 32 *Stator*] Jovis Statoris ædem intelligit, quam illi Romulus ideo po-

Singula dum miror ; video fulgentibus armis
 Conspicuos postes, tectaque digna Deo.
An Jovis haec, dixi, domus est ? quod ut esse putarem, 35
 Augurium menti querna corona dabat.
Cujus ut accepi dominum, Non fallimur, inquam :
 Et magni verum est hanc **Jovis** esse domum.
Cur tamen apposita velatur janua lauro ;
 Cingit et augustas arbor opaca fores ? 40
Num quia perpetuos meruit domus una triumphos ?
 An quia Leucadio semper amata Deo ?
Ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa ?
 Quam tribuit terris, Pacis an ista nota est ?

loco. Dum miror omnia, aspicio postes insignes armis coruscis, et ædem dignam Deo. Atque, inquam, haec est sedes Jovis. Quod ut esse crederem, corona querna faciebat indicium animi. Cujus postquam audivi dominum, Non decipimur, dixi ; et verum est has esse sedes magni Jovis. Quonobrem tamen porta tegitur lauro adjuncta ; et arbor umbrosa ambit splendidam januam ? Anne quia istud palatium dignum est æterno triumpho ? an quia semper dilectum fuit Deo Leucadio ? Ipsumne quod festum, an quod reddit omnia læta ? an istud est signum Pacis quam præbet orbi ?

 Jovis Statoris ædem intelligit: ita Combii codex ; neque aliter Politianus in ora sui exemplaris, et Gronovins Observat. iv. 15. *Heins.* Alii *Sator*.—33 *Gottorph.* *dum narrat*; *vid.*—35 *An* dedit Burm. ex H. pro vulg. *Et*: quædam etiam Edd. *Est.*—37 Opt. Pal. acc. *numen*, *Non*.—39 *Apposita* Heins. rescripsit ex plerisque vett. pro vulg. *opposita*.—40 Tres libri *august.* *querna corona* f. Multi vett. habent *fores*; nonnulli *domus* vel *domos*; alii cum *vulgatis* *comas*.—41 *Num* dedit Heins. ex melioribus; vulg. *tu*. Mox P. *habuit* pro *meruit*. ‘Eleganter Leidensis Codex *domus una*; reliquæ enim triumphos meruerunt, sed sola Augusta domus perpetuos.’ *Burm.* Alii *domus ista*.—

NOTE

nendam curavit, quod fœdam suorum fugam stiterit cum adversus Sabinos pugnaret.

36 *Querna*] *Quercus* enim Jovi sacra.

37 *Non fallimur*] Quia Augustum pro Jove accipiebat. Quæ detestabilis adulatio neque etiam hodie in totum profligata est.

41 *Triumphos*] ‘Laurus,’ inquit Plinius, ‘triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus janitrix Cæsarum Pontificumque, quæ sola et domos

exornat, et ante limina excubat.’

42 *Leucadio*] Apollini, cui laurus, ob Daphnen in eam arborem mutantam, carissima, ut dictum in Metam. Augustus vero in Ambracii sinus ore, non longe a Leucate promontorio, ad Actium oppidum, urbem amplam quam Nicopolim dixit, cum templo Apollini sacro, excitavit. Inde ille Leucadius.

43 *Festa*] Perperam ad laurum re-tulerunt quod de Cæsar's domo intelligendum.

Utque viret semper laurus, nec fronde caduca	45
Carpitur; aeternum sic habet illa decus?	
Causa, superpositæ scripto testata coronæ,	
Servatos cives indicat hujus ope.	
Adjice servatis unum, Pater optime, civem;	
Qui procul extremo pulsus in orbe jacet.	50
In quo pœnarum, quas se meruisse fatetur,	
Non facinus causam, sed suus error habet.	
Me miserum, vereorque locum, venerorque potentem,	
Et quatitur trepidò litera nostra metu.	
Aspicis exsangui chartam pallere colore?	55
Aspicis alternos intremuisse pedes?	
Quandocumque, precor, nostro placata parenti	
Isdem sub dominis aspiciare domus.	

Et quemadmodum laurus semper virescit, neque habet folia decidua; sic illud habet honorem perpetuum? Causa coronæ superpositæ elogio declarata testatur cives liberatos hujus auxilio. Pater optime, adde unum civem serratis, qui longe relegatus protritus est in plaga remotissima. In quo non flagitium, sed error suus habet titulum pœnarum, quibus agnoscit se dignum esse. Me infelicem, et timco locum, et honoro dominum; et nostra litera percellitur timore trepido. Videsne papryrum pallere colore exsangui? Videsne pedes alternas trepidasse? Oro ut domus quandocumque delinita nostro patri, videaris sub iisdem dominis. Inde ducor æquali

*****

42 *Unus liber semp. amica D.*—45 *Unus Liber frond. pudica.*—46 *Pr. Pol. ipsa pro illa.*—47 *Lov. Mycill. Bersm. Gryph. et aliae Edd.* *Causaque suppositæ.* Mox plurimi testante pro testata.—49 *Merula serv. me un.* Tum unus liber precor, opt.—50 *Alii orb. latet.*—51 *Serv. sat pro sc.*—53 *Venerorque ex uno libro pro vulg. vereorque.* Tum in nounullis parentem: alius potentes: Heins. conj. Penutes.—54 *Plerique scripti quat. rapido lit. unus pavido.*—57 *Quantumcumque Leid.* et quatuor alii: sed quandocumque dici de indefinito tempore pro, aliquando, docnit post alios Bentleins ad Hor. Serm. 1. 9. 33. Burm. Mox Ciofanus monet *placata legendum ex duobus V. et Ma. pro vulg.*

NOTÆ

46 *Illa]* Domus, scil. Augusti.

47 *Superpositæ]* Superior pars januae frondibus lauri ornata erat, cui subjecta corona querua, illis dari solita qui civem servassent, atque ‘eivica’ dicebatur.

48 *Hujus]* Augusti.

49 *t'num]* Nasonem, scil.

51 *In quo]* Orbe, inquiunt. De Nasone intellige.

53 *Locum]* Propter Augustum, ejus

potentem, atque dominum.

56 *Alternos]* Quia alternis hexametro et pentametro usus est Poëta.

57 *Intremuisse]* Istud dicit propter pentametri brevitatem, quasi incedere vereatur.

58 *Quandocumque]* Quando placuerit Cæsari. Non enim definit tempus.

59 *Parenti]* Nasoni, scil. qui auctor seu pater hujus libelli.

Inde tenore pari gradibus sublimia celsis		
Ducor ad intonsi candida templa Dei,		60
Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis		
Belides, et stricto barbarus ense pater:		
Quæque viri docto veteres cepere novique		
Pectore, lecturis inspicienda patent.		
Quærebam fratres, exceptis scilicet illis,		65
Quærentem frustra custos me, sedibus illis		
Præpositus, sancto jussit abire loco.		
Altera templa peto, vicino juncta theatro :		
Hæc quoque erant pedibus non adeunda meis.		70

incessu sublimibus gradibus ad templa alta candida Dei intonsi; ubi Belides, et genitor barbarus gladio nudato, sunt statuae alternae peregrinis columnis: atque ea conceduntur videnda lecturis, quæ antiqui atque recentiores viri comprehendenterunt docto pectore. Pervestigabam fratres, illis videlicet relatis, quos suus pater vellet non producisse. Custos præfectus sancto loco imperavit me frustra pervestigantem excedere illa domo. Concedo ad alia templa vicina proximo theatro: hæc etiam

*****

placare: P. placanda; Jun. peccata.—59 Pro tenore plurimi timore; unus tremore; Medonian. rigore. Quatuor etiam timore gravi grad.—60 Unus liber cand. tecta D.—61 Pro sunt Heins. malit stant, nisi in sequenti vs. cum vett. Edd. et scriptis nonnullis pro barbarus reponis stat ferus: Jun. habet stat pater e. ferus.—63 Cepere, teste Heins. vett. fere omnes; alii cum vulgatis fecere.—66 Parens in melioribus scriptis et priscis editionibus; [alii pater.] Malim etiam optarit; nam optarat est in quibusdam. Heins.—67 Me ex Heins.

NOTÆ

59 *Tenore*] Incessu atque ordine.

60 *Intonsi*] Apollinis, non Capitolini, ut scripserunt, sed Palatini, cui in domus suæ parte templum, una cum bibliotheca, Augustus ædificavit.

Candida] Ex candido marmore.

61 *Peregrinus*] Quia ex marmore peregrino.

62 *Belides*] Danai filiae 50. ab avita dictæ; quæ patnæles suos eosdemque sponsos una nocte, patris jussu, interfecerunt: nisi quod Lynceo suo Hypermnestra pepereit. Hæ alternis columnarum vicem magnificam præstabant in Palatina porticu, ut dictum in Amoribus.

Barbarus] Danaus, scil. qui jugulandos tradidit filiabus suis Ægypti fratriis filios.

63 *Quæque*] Bibliothecam designat, quam supra modo diximus.

65 *Fratres*] Ceteros libros a Nasonne compositos.

Illi] De amore, quorum causa exilio pulsum sese snadet Naso.

67 *Custos*] Bibliothecæ præfactus.

68 *Sancto*] Quia quoddam quasi Sapientiæ templum erat Bibliotheca illa: deinde ad Augustum spectabat.

69 *Altera*] Sunt qui Veneris victricis, Pompeii theatro vicinum, hoc esse templum putent. Alii Herculis Musarum (quem Græci Musagetem

Nec me, quæ doctis patuerunt prima libellis,
Atria Libertas tangere passa sua est.
In genus auctoris miseri fortuna redundat ;
Et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.
Forsitan et nobis olim minus asper, et illi
Evictus longo tempore Cæsar erit.
Di, precor, atque adeo, (neque enim mihi turba roganda est,)
Cæsar, ades voto, maxime Dive, meo.
Interea, statio quoniam mihi publica clausa est ;
Privato liceat delituisse loco.
Vos quoque, si fas est, confusa pudore repulsæ
Sumite plebeiæ carmina nostra manus.

non erant calcanda meis pedibus. Neque Libertas passa est me adire atria sua, quæ prima aperta sunt doctis libris. Fortuna recidit in prolem infelicis auctoris: utque liberi patimur exilium quo ille multatus est. Fortasse etiam aliquando Cæsar delinitus prolixa mora erit minus sacerdos in nos atque in illum. Dii atque adeo Cæsar, maxime Dive, (neque enim mihi multitudo oranda est,) oro, adesto meo desiderio. Interea, siquidem sedes publica mihi est denegata, concedatur latitasse in privata domo. Vos etium, si licet, manus vulgi, accipite versus nostros suffusos pudore repulse.

emend. nonnulli de; plurimi cum vulgatis e.—71 P. doct. docuerunt pr. et Leid. placuerunt. Tum Lov. pr. tabellis.—73 Serv. Ingenio auct. Mox Lov. fort. reducat.—76 P. C. cris.—77 Be. et plurimi scripti Deprecor, atq. Mor. et novem alii Te precor. Deinde Heins. malit rogand. es.—79 P. et duo alii Inter. intranti quon.—81 Unus liber conf. dolore repuls. pr. Pol. rubore.—82 Phabœ editio prima [pro plebeia:] ut poëtas intelligat: hujus lectio-
nis meminit quoque Merula, sed improbat: recte: nam publicæ stationi
opponit plebeias manus. Burm.

NOTE

dixerunt) a Fulvio nobiliore extructum, deinde a Martio Philippo instauratum. Alii aliud, sed absque fundamento.

*71 Prima] Ante alias Bibliothecas.
Nam Asinii Pollonis hoc Romæ inventum, qui primus Bibliothecam di-
cando, ingenuam hominum Rempub-
licam fecit: ut scribit Plinius.*

*72 Libertas] Cui ædes sacra, in qua
Bibliotheca olim.*

73 Genus] Atque adeo in Ovidii libros.

75 *Illi*] Ovidio, parenti.

77 *Neque]* Quia solus ignoscere
Augustus poterat.

80 *Privato*] *Privati alienus hominis.*

81 *Repulsa*] Neque enim custos
Bibliothecæ Palatinæ, neque Liber-
tas excipere libellum voluit.

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

IN hac elegia, quām plerique perperam jungunt cum superiore, queritur Poëta, quod fata eum in Scythiam compulerint; nec sacerdoti suo opem tulerint aut Apollo aut Pierides. Deinde dicit, se in Scythia in assiduo fletu et mōre degere. Postremo Deos precatur, ut tandem ei mori liceat.

ERGO erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
Quæque Lycaonio terra sub axe jacet?
Nec vos, Pierides, nec stirps Latoia, vestro
Docta sacerdoti turba tulistis opem?
Nec mihi, quod lusi vero sine crimine, prodest;   5
Quodque magis vita Musa jocosa mea est?
Plurima sed pelago terraque pericula passum
Ustus ab assiduo frigore Pontus habet.

Ergo erat etiam in nostris fatis visitare Scythiam, atque terram quæ sita est sub polo Lycaonio? Neque vos, Pierides, neque proles Latoia, agmen doctum, auxilium præbivistis restro vati? Neque me juvat, quod jocatus sum sine vero crimine; et quod mea Musa est magis lasciva vita mea? Sed Pontus rigens frigore perpetuo tenet me passum multa discrimina mari et terra. Atque ego, qui fugitans negotia,

---

1 Deerat hoc distichon Codici Servii: in multis et optimis hæc Elegia continuabatur superiori. *Burm. Sec.*—2 Be. *Quaque L.*—3 *Latoia* Heins, repositus ex quatuor vett. pro vulg. *Latonia*: R. *Latoica*.—4 Jun. et Leid. *turb. dedistis op.*—5 Regius, *carmen sine crimine: verbo sine crimine* Bernens. ut forte in quibusdam exemplaribus fuerit, *lusi versus sine crimine*, quod amans agnominationis librarius mutavit in *carmen sine crimine*; sed nihil mutandum: et quid sit ‘vernum crimen’ docebit Brounhusius ad *Propert. III. 13. 11. Burm.*—6 *Visa est Musa jocosa mea plurimi veteres: Musa jocata V. Musa est visa jocosa mea Gryph. et Vincent. Quoque magis visa est* MSS. Bersm.—8 Pro

NOTÆ

2 *Lycaonio*] Septemtrionali, cui a Callisto Lycaonis filia in Ursam mutata, deinde in cœlum, non longe ab axe, translata, illud datum nomen.

3 *Pierides*] Musæ, quibus studuit Naso; quæ vel a Pierio Thessalie monte ubi natæ, vel a Pieri filiabus superatis, et in picas mutatis, illud

nomen habent.

Stirps] Apollo, Latonæ et Jovis filius, cui Poëtæ sacri, Musarum sacerdotes.

5 *Vero*] Verum tamen creditum est; quod exilii vera causa fuit.

8 *Frigore*] Ponti enim regio multum ad Septemtrionem porrecta, a-

Quique fugax rerum, securaque in otia natus,
 Mollis et impatiens ante laboris eram, 10
 Ultima nunc patior: nec me mare portubus orbum
 Perdere, diversæ nec potuere viæ:
 Sufficitque malis animus: nam corpus ab illo
 Accepit vires; vixque ferenda tulit.
 Dum tamen et ventis dubius jactabar et undis,
 Fallebat curas ægraque corda labor. 15
 Ut via finita est, et opus requievit eundi,
 Et poenæ tellus est mihi tacta meæ;
 Nil nisi flere libet: nec nostro parcior imber
 Lumine, de verna quam nive manat aqua. 20
 Roma domusque subit, desideriumque locorum,
 Quicquid et amissa restat in Urbe mei.
 Hei mihi, quod nostri toties pulsata sepulcri
 Janua, sed nullo tempore aperta fuit!
 Cur ego tot gladios fugi, totiesque minata
 Obruit infelix nulla procella caput? 25

et natus ad tutam pacem, prius eram delicateus et minus ferens laborem, jam tolero extrema: neque mare importuosum, neque variae peregrinationes potuerunt me tollere. Et animus par fuit ærumnis. Nam corpus mutuatum est robur ab illo, et toleravit rix sufferenda. Dum tamen incertus agitabatur terra marique, labor decipiebat ærumnas et mæstum pectus. Postquam iter absolutum est, et labor iter faciendo omissus, et terra mei supplicii est tacta a me, nihil rolo nisi lacrymari: neque humor parcior fluit ex nostris oculis, quam aqua de nire verna. Roma et sedes meæ recurrunt, et amor locorum, et quicquid mei superest in Urbe relictus. Hci mihi! quod foras nostri tumuli toties pulsæ, sed nunquam reseratae sunt! Quanobrem ego vitari tot enses, et tempestas toties minata non demorsit miserum

---

Ustus Richel. et duo alii rinctus; Jun. junctus.—12 Jun. non pro nec: et Serv. non valueri riae.—13 Sufficitque legendum; hoc est, induruit: nam Sufficit medianum corripit. Merula, Leid. Sufficit atque mul. Lov. etiam ab illis.—11 Mor. vir. nec patientia tul.—15 Vett. plurimi terris pro ventis: Burm. vero vulgatum retinuit, quia Ovidius sæpiissime conjugit ‘ventos’ et ‘undas.’—18 Legendum ex veteribus tacta. Nauger. Facta tamen edidit Aldus, Gryph. Vincent. et alii.—19 Ha. vacat pro libet: Ms. Bersm. et P. liet.—21 Jun. R. locusque sub. et vs. seq. Urb. mihi.—21 Lov. Jun. sub null. et Leid. sub titulo. Mox R.

NOTÆ

deoque frigore aspera; homini præseruum a meridionali plaga venienti.

9 *Rerum*] Fori, litium, omniumque rerum quæ otium turbare valent.

11 *Portubus orbum*] Eoxinus enim et Geticum littus in primis est deser-

tum et petrosum, ut docet Strabo.

16 *Fallebat*] Quippe præsentioribus malis distinebatur.

18 *Tellus*] Tomitana, scilicet.

23 *Pulsata*] Quia maximis periculis jactatus.

Di, quos experior nimium constanter iniquos,
 Participes iræ quos Deus unus habet ;
 Extimulate, precor, cessantia fata ; meique
 Interitus clausas esse vetate fores. 30

caput? Dii, quos sentio nimis constanter infestos, quos unus Deus habet participes iræ, instigate, quoso, mortem tardantem; et prohibete januam mei leti esse obseratam.

---

apert. subit, vel premit.—25 Unus Heins. Ergo eg.—27 Be. Di, quosque exper. —28 Quos dedit Heins. ex plerisque vett. pro vulg. quam; quod tamen Bersni. præfert.—29 Unus liber Extenuate, prec.

NOTÆ

28 <i>Participes</i>] Quanquam aliter	<i>Unus</i>] Augustus.
precatus erat l. i. Eleg. 2.	29 <i>Extimulate</i>] Ut denique moriat.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

AD uxorem scribens ex Scythia Poëta, se excusat, quod aliena manu scriptam miserit epistolam : quod aliter non potuisse fieri ostendit, ob adversam valetudinem, qua conflictabatur: simulque incommoda commemorat. Sed præter cetera illud fatetur esse maximum, quod careat ipsius uxoris aspec-
 tu. Mandat, ut ejus ossa Romam deferantur in parva urna, et signentur epitaphio a se composito.

HÆC mea, si casu miraris, epistola quare
 Alterius digitis scripta sit: æger cram.
 Æger in extremis ignoti partibus orbis;
 Incertusque meæ pæne salutis cram.

*Si forte miraris quamobrem hæ meæ literæ sint exaratae digitis alterius, agro-
 tabam. Cram morbo affectus, et prope dubius meæ ritæ in remotissimis partibus*

---

¹ Casu ex libris vett. at scripti quidam et prisææ Edd. conjux: unus si quare miraris e. casu.—3 Unus Med. ign. finibus orb.—4 Versus suspectus. Heins.

NOTÆ

3 *In extremis*] Ut ex eo maxime ægrum tibi tingas Poëtam.

Quid mihi nunc animi dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas ? 5
Nec cœlum patimur, nec aquis assuevimus istis ;
Terraque nescio quo non placet ipsa modo.
Non domus apta satis : non hic cibus utilis ægro :
Nullus, Apollinea qui levet arte malum. 10
Non qui soletur, non qui labentia tarde
Tempora narrando fallat, amicus adest.
Lassus in extremis jaceo populisque locisque :
Et subit affecto nunc mihi, quicquid abest.
Omnia cum subeant ; vincis tamen omnia, conjux : 15
Et plus in nostro pectore parte tenes.
Te loquor absentem : vox te mea nominat unam :
Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies.

mundi ignoti. Quid credas me afflictum in fera plaga, inter Sauromatus et Getas, nunc cogitare? Neque tolero ærem, neque assuevimus istis aquis : et tellus ipsa nescio quo modo non grata est. Habitatio non satis idonea : esca non hic apta agroto: nemo qui leniat morbum ope Apollinea. Sodalis non adest qui consoletur, non qui decipiat tempora segniter fluentia fabulando. Defessus prostratus sum in populis atque locis ultinis; et quicquid non adest recurrit nunc mihi agroto. Cum omnium occurrant, superas tamen omnia, uxor ; et occupas plus parte in nostro corde. Nuncupo te absentem : vox mea citat te solam : nulla nox, nulla dies mihi oritur

*****
Non video quare, nisi quod offendere posset τὸ μεῖον : quæ vox fortasse corrupta esse potest. Burm. Sec.—5 Quid mihi nunc animi Heins. monet legendum ex Leid. vnlg. Quem m. tunc, vel nunc, animum. Tum multi scripti dura pro dira: Gryph. dura in reg.—6 Jun. et alius Getasre : et alii putas.—7 Alii patior; Burm. ex MSS. Heins. prætulit patimur, ut rectius conveniat τῷ assuerimus. Deinde tres libri aquas...istas. Pro istis vetus scriptura iissis; unde Ciofan. legit ipsis.—8 Alii ista pro ipsa.—9 Serv. dom. ampla satis; et Be. acta: duo apta mihi.—13 Excerpt. Voss. et septem alii et Ms. Bersm. Lapsus in extr. R. Jun. et quatuor alii Læsus; Be. Solus.—14 Affecto Nauger. et Heins. scribendum monent; alii affectu.—15 Ms. Bersm. tam. optima conj. 16 Bersm. ex suo Cod. reponit pect. cara tennes; quomodo etiam sex Heins. plures alii partis habes; et multi partis habet.—17 R. Alloquor abs. Idem cum

NOTÆ

7 *Cœlum*] Aeris inclemantium.

8 *Terra*] Atque adeo omnia eleminta contraria.

9 *Nescio*] Ita loquimur cum plura cognoscimus. Nimis incoltam, sternilem, inamo-nam, pigram terram, Roma distantem præsertim sentiebat Naso.

10 *Apollinea*] Medica; enjus anctor

Apollo.

12 *Fallat*] Jucundis sermonibus multum sublevantur ægri, illi præcipue quos tardium affixit.

13 *Lassus*] Exhaustus, confessus. Quod maximum est malum.

14 *Affecto*] Graviter ægrotanti.

15 *Plus parte*] Maximam partem, ergo.

Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
Ut foret amenti nomen in ore tuum. 20
Si jam deficiat suppresso lingua palato,
Vix instillato restituenda mero ;
Nuntiet huc aliquis dominam venisse ; resurgam :
Spesque tui nobis causa vigoris erit.
Ergo ego sum vitae dubius : tu forsitan illic 25
Jucundum nostri nescia tempus agis ?
Non agis, affirmo : liquet, o carissima, nobis,
Tempus agi sine me non nisi triste tibi.
Si tamen implevit mea sors, quos debuit, annos,
Et mihi vivendi tam cito finis adest ; 30
Quantum erat, o magni, perituro parcere, Divi ;
Ut saltem patria contumularer humo !
Vel poena in mortis tempus dilata fuisset,
Vel præcepisset mors properata fugam.

sine te. Quin etiam aiunt me ita protulisse delira, ut nomen tuum esset in ore insano. Si jam lingua me destitutus fauibus oclusis, vix recreanda vino infuso, atque ulquis narret dominam huc appulisse, susciter, et spes tui erit nobis causa vigoris. Ego igitur sum vita incertus; tu forte illic transigis tempus latum nostri ignara? Non facis, asserero; certus sum, o nobis dilectissima, tempus a te non transmitti nisi mastum sine me. Si tamen mea sors absoluta tempora, quae debuit; et finis vivendi tam prope mihi adest; quam exiguum erat, o magni Dii, ignorare interituro; ut saltem conderer terra patria! Vel supplicium protractum fuisset in tempus obitus; vel mors accelerata occupasset exilium. Intactus potui nuper

---

pr. Ed. vox et mea.—20 Amenti est ex Heins. emend. vulg. amentis; at V. exhibet amanti.—21 Sic corr. Heins. olim legebatur *Si jam deficiam suppressaque lingua palato*. Heins. correctio non omnino placet Burm. qui non capit, quid sit ‘ suppressum palatum’? ille potius crederet duas voces in unam coaliuisse; et legeret *Si jam deficiat sub fesso l. p.* Ms. Bersm. Sed pro *Si*.—22 Unus liber instill. reficienda ner.—23 Jun. et septem cum Ms. Bersm. hic pro *huc*: Leid. et alius huic, quod minime displicet Burm.—25 Multi cum Ms. Bersm. et ed. Gryph. *Dumque ego*: Jun. *Dum quoque*, Mox plurimi cum vulg. fors. istic.—27 O Heini. rescriptis ex tribus libris pro vulg. hoc. Tum scripti nonnulli curass. conjux.—28 Ms. Bersm. *Temp. agis sin.*—30 An non rectius *jam cito?* Burm. Sec.—31 Plurimi libri magn. morituro parc.—32 Be. patr. concumularer hum.—33 Hamburg. dilut. fuisses.—34 Primæ Edd. plurimique

NOTÆ

19 *Aliena*] Quæ non ad rem et absurdè proferuntur, cum alio mens deerrat. Quod sèpius illis evenit qui graviori aliqua cura correpti sunt.

23 *Dominam*] De uxore loquitur.

Delph. et Var. Clas.

31 *Quantum erat*] Quasi dicat, minimum. Vehementissimum autem affectum habet ista commemoratio.

34 *Præcepisset*] Mortuus essem priusquam in exilium ejectus.

Ovid.

7 H

Integer hanc potui nuper bene reddere lucem :

35

Exul ut occiderem, nunc mihi vita data est.

Tam procul ignotis igitur moriemur in oris ;

Et fient ipso tristia fata loco ?

Nec mea consueto languescent corpora lecto ?

40

Depositum nec me qui float, ullus erit ?

Nec, dominæ lacrymis in nostra cadentibus ora,

Accident animæ tempora parva meæ ?

Nec mandata dabo ? nec cum clamore supremo

Labentes oculos condet amica manus ?

Sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri

45

Indeploratum barbara terra teget ?

Equivid, ut audieris, tota turbabere mente ;

Et series pavida pectora fida manu ?

bene obire hunc diem : nunc vita mihi concessa est, ut morerer profugus. Ergo cademus tam procul in plaga ignota ; et mors erit luctuosa ipso loco ? Neque meum corpus solvetur in lecto assueto ? Neque quisquam erit qui me lamentetur ? Neque brevis mora superveniet animæ mee lacrymis dominæ fluentibus in nostra ora ? Neque jussa dabo ? Neque amica manus claudet oculos morientes cum clamore ultimo ? Sed tellus fera obret hoc caput indepletum, sine exequiis, sine honore sepulcri ? Nonne, postquam acceperis, percelleris tota mente, et plangas fidum pectus

*****

scripti V. præcessisset m. Si quid mutandum Heins. vellet prærenisset, vel prævertisset : Burm. dedit præcepisset ex Marg. ed. Mycill. nt et Bersm. Dan. Heins. et alii ediderunt.—35 Lucem dedit Heins. ex pr. V. et Leid. pro vulg. ritam.—36 Comb. non pro nunc ; Heins. conj. num m. v. d. est ? —37 Mor. in armis ; duo arvis.—38 Leid. Et fiant ips. Deinde Ms. Bersm. fat. solo.—39 Plurimi scripti consuet. languescant ; duo languescant.—42 Sex scripti Accedunt anim. et duo cum pr. Ed. Accendant. Mox duo codd. temp. grata meæ.—44 Quidam Codd. et Edd. Languentes oculos. Tum Lov. et alius condat amic. Aldus et Bersm. et alii edidere claudet.—47 Ms. Bersm. Hæc simul audier. Heins. reponit ut ex multis libris pro vulg. ubi.—48 Duo

NOTÆ

35 *Integer*] Et vitæ et honoris; omnibusque bonis cumulatns.

quos moritur.

40 *Depositum*] Rogo impositum.

41 *Condet*] Jam sæpius a propinquioribus mortuorum clandi sole re oculos vidimus.

42 *Accedunt*] Quasi conjugis lacrymæ atque amor discedentem animam tantillum morari valeant. Cujus rei nullus dubiam fidem crediderit qui aliquando amaverit.

47 *Ut audieris*] Non tam ad dolorem uxori creandum, quam ad amicorum, immo et Augusti, movendam misericordiam hæc adornata sunt: quæ certe ad eam rem maxime idonea.

43 *Clamore*] Cujusmodi audiri solent, ubi quis inter amicos et propin-

Ecquid, in has frustra tendens tua brachia partes,
 Clamabis miseri nomen inane viri ? 50
 Parce tamen lacerare genas ; nec scinde capillos.
 Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.
 Cum patriam amisi, tum me periisse putato :
 Et prior et gravior mors fuit illa mihi.
 Nunc, si forte potes, sed non potes, optima conjux, 55
 Finitis gaude tot mihi morte malis.
 Quam potes, extenua forti mala corde ferendo ;
 Ad quæ jampridem non rude pectus habes.

manu turbata? Nonne porrigens frusta tuas ulnas versus has plagas, citabis vacuum nomen infelcis mariti? Noli tamen discerpere genas; neque lacera commun. Non tibi ero primum sublatus, mea vita. Cum excidi patriu, tum crede me sublatum fuisse: ille mens fuit obitus et prior et molestior. Nunc, si forsitan potes, sed non potes, uxor optima, latare tot ærumnis mibi leto exhaustis. Minue quantum potes ærumnas, ad quas habes jam diu cor præparatum, tolerando strenua

---

libri pect. nuda man.—49 Pro tendens pr. Ed. tendes: et Lov. has tendas frustr. mutato ordine. Mox unus Cod. brach. terras.—51 Voss. tam, laniare comas; nec. Tum V. et duo Heins. tende capill. et si scripti annuerint, Burm. mallet pande.—52 Pro ero Heins. conj. ego; et Burm. eo.—53 R. periiss. putari.—54 Gryph. et Vincent. Edd. pars pro mors. Pr. Pol. mors f. i. mei.—57 Pro Qua alii Quam vel Quod. Mox Lov. attenua fort. Et Be. mal. mente fer.—58 Olim legebatur *Ad mala jampr.* sed ‘*Ad quæ multi*

NOTÆ

49 *Has*] Septemtrionales Scythiae.

50 *Inane*] Siquidem ipse Naso nullus sit.

52 *Nunc primum*] Quia antea per exilium sublatns.

54 *Gravior*] Quia decus, fama, libertas, quarum rerum privatio animam ipsam pro tempore videtur suo modo extinguere, ingenuo viro cariora sunt multo quam ipsa hæc habitatio corporea. Ego quidem, ut obiter dicam, infenos minus minusque infestos latrones crediderim qui perenniæ, immo et vitæ, insidiati fuerint, quam scelestos atqne nefarios illos calumniæ artifices, qui me unper tanquam Socinianum monstrunque Religioni profligandæ subornatum, bouis omnibus detestandum, et quasi jure male perdendum buccinaverunt.

Quantum enim in illis fuit, non vitam modo, sed eam per summum dedecus, atque inter dignos crueiatus, sustulerunt: quam Deus servavit. Non hanc vitam sustulerunt, sed amabilem illum atque spiritualem quæ inter fratres et vere Christianos, quodam quasi æternæ præludio, ducitur. Non spiritualem, sed æternam, spe cujus animam meam deturbare per invidiæ suæ machinamenta aggressi sunt: nisi Dominus præsidium inexpugnable in sanguine suo obtulisset. Quæ quidem adversus male feriatos illos non odio aut prava vindictæ cupidinc conqueror; sed ut Gratiae præcones, quæ est in CHRISTO JESU, re ipsa membra ejus fovere, non oranib⁹ modis lacerare, condiscant: mihi insuper concorditer, et eodem Veritatis Spī-

Atque utinam pereant animæ cum corpore nostræ,

Effugiatque avidos pars mihi nulla rogos ! 60

Nam si morte carens vacuam volat altus in auram

Spiritus, et Samii sunt rata dicta senis ;

Inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras ;

Perque feros manes hospita semper erit.

Ossa tamen facito parva referantur in urna. 65

Sic ego non etiam mortuus exul ero.

mente. Atque utinam animæ nostræ cadant cum corpore, neque ulla pars mei vitet rapaces flammæ ! Nam si anima immortalis sublimis erumpit in inanem ærem, et verba senis Samii sunt certa, Manes Romani errabunt inter Sarmaticos, et semper erunt peregrini inter sœvæ Umbras. Cura tamen, ut ossa reportentur in exigua urna. Ita ego non ero profugus etiam post fata. Neque quisquam istud vetat.

veteres recte: nec pauciores, *Ut quæ. Quid si reponatur Quorum?* sic 'juvenci rudes operum' Fast. i. et 'draeo somni rudit' Met. vii. ex antiquis libris' Heins. Quid opus sana et recta sollicitare: nam licet *rudit* cum genitivo dicatnr, non minus amat Noster et alii cum præpositione ad construere. Ex Pont. iii. 7. 'Ad mala jam pridem non sumus illa rudes.' Justin. i. 1. 'Rudes ad resistendum populos:' et ita passim. *Habet* etiam hic nonnulli codices, Burm.—59 Alii *corp. nostro.*—60 *Mihi* ex quinque scriptis reposuit Heins. pro vulg. *mca.*—61 Plerique, teste Heins, *vacuam...* *auram*: aliⁱ *vacuas...auras.*—62 Leid. *sunt sacra dicta*; et Jun. et alii *rata verba.*—63 Be. et quinque scripti et Bersin. *Int. Sauromatas R.* et plurimi *ragab.*

NOTÆ

ritu, cum bonis agere licet.

57 *Extenua]* Verba hæc sunt, quæ quidem quid opus sit facto indicant, præstandi pariter facultatem non præbent. Avida est quietis et felicitatis mens oannis intelligendi capax, neque in arbitrio cuiusquam posuit summus omnium rerum Opifex, ut beatum esse percupiat; necessitate naturæ omnes esse volunt. Quare qui miser est; eo ipso quod sese miserum cognoscit, absque quo miser non foret, non malo torquetur, modo, sed, ut cautior est, eo magis annititur ut illud effugiat. Ex suo adeoque ipsius conatu, quo vires exhaustit, indies crescit dolor, nisi is contrario bono levetur. Itaque potiora illa Maronis, quæ non sine ratione animi fortitudinem inculcant: 'Durate, et vosmet rebus servate secundis, O

passi graviora; dabit Deus his quoque finem.' Sed enim ex religione sola, caque vere Christiana, peti possunt causæ quæ mentem adversus omnem ærumnam confirmant.

59 *Atque utinam]* Nisi forte quoquo modo odium quo in Barbaros ferebatur Naso indicare voluit, turpiter hic de animalium natura sentire videtur: quasi illæ, post fata, alieno vitio obnoxiae esse possint. Quod contra est; maximoque nobis solatio esse debet.

60 *Rogos]* In quibus defunctorum cadavera cremare consueverant.

62 *Samii]* Pythagoram dicit, Samo oriundum; cuius doctrinam ex Metam. repetas licet.

63 *Romana]* Nasonis Romani, inter quem et Barbaros minime convenit.

64 *Perque]* Neque satis istud cum ceterorum doctrina de Inferis con-

Nec vetat hoc quisquam. Fratrem Thebana peremtum
 Supposuit tumulo, Rege vetante, soror. 70
 Atque ea cum foliis et amomi pulvere misce:
 Inque suburbano condita pone solo.
 Quosque legat versus oculo properante viator,
 Grandibus in tumuli marmore cæde notis:
 Hic ego qui jaceo, tenerorum lusor amorum,
 Ingenio perii Naso poëta meo.
 At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti, 75
 Dicere, Nasonis molliter ossa cubent.
 Hoc satis in titulo est. Etenim majora libelli,
 Et diuturna magis sunt monumenta mei.

Soror Thebana sepelivit fratrem occisum Rege prohibente. Atque ea condito cum foliis et pulvere amomi: et colloca composita in solo suburbanio. Atque insculpe majoribus literis marmori sepulcri carmen quod viator legat oculo festinante: Ego, Naso Poëta, qui hic jaceo lusor mollium amorum, occidi ingenio meo. At tibi qui præteris, quicumque amasti, ne sit molestum dicere, Ossa Nasonis molliter quiescant. Hoc satis est in titulo: namque libri sunt monumenta mei majora, et magis dura-

umbra.—66 Unus liber *Sic non ex tota mort.*—67 *Nec ex sex vett. pro vulg.*
Non: Heins. conj. *Nec vetet hoc:* Mor. et Be. *Non negat.*—68 Gottorph.
Suppos. titulo, R.—70 Sic emend. Dan. Heins. olim cond. crede sol. Mycill.
 Gryph. et alii *Atque s. cond. crede sol.*—72 Hamburg. in tituli marm. *Tum*
tres libri scripti scribe not. et unus *sculpe.*—75 Be. *tib. dum trans. ne s. male,*
quisq. et quidam pro *ne legit non.* Deinde pro *quisquis opt. V.* *quicquis;* alii
tres quicquid; Medonian. *quisquid:* Heins. conj. *si quid.*—77 *Titulo ex pr.*
Pol. et decem aliis; vulg. tumulo: Heins. mallet *titulos*, et *τὸ εἰσι* omittet.

NOTÆ

gruit. Verum, ut insinuatum supra, de industria videtur errare Poëta, ut magis quod cupit efficiat.

66 *Sic ego]* Quanto patriæ desiderio teneretur Poëta, ex hoc loco maxime colligitur.

67 *Hoc]* Ut mea ossa in patriam referantur.

Thebana] Antigonē dicit, quæ Eteoclem fratrem, Œdipi Thebanorum regis filium, Creonte rege invito, sepelivit.

69 *Amomi]* Frutex est exoticus, qui ex Assyria, atque Armenia præsertim, afferebatur; cuius in condensis corporibus multus usus fuit. Ita

autem inter se dissentunt auctores qui ejus reliquerunt descriptionem, ut vix cognosci hodie possit.

71 *Properante]* Namque viatoribus in singulis non licet diu immorari.

74 *Perii]* Videtur istud Augusto creare invidiam. Verum, quid id nostra? Potius fuerit ex eo intelligere, ingeniosis ad Amorem periculum maximum impendere; ne præterquam quas ipse molestias habet addamus.

76 *Molliter]* In cippis vero hæ litteræ inscribebantur S. T. T. L. Sit tibi terra levis.

Quos ego confido, quamvis nocuere, datus
Nomen, et auctori tempora longa suo. 80
Tu tamen extincto feralia munera fert;
Deque tuis lacrymis humida serta dato.
Quamvis in cinerem corpus mutaverit ignis;
Sentiet officium moesta favilla pium.
Scribere plura libet: sed vox mihi fessa loquendo 85
Dictandi vires, siccaque lingua, negat.
Accipe supremo dictum mihi forsitan ore,
Quod, tibi qui mittit, non habet ipse, Vale.

bilia. Quos ego credo, quanquam obsuerunt, prabituros famam et diuturnam etatam suo auctori. Tu tamen prae dona funebria mortuo, et offerto coronas madidas tuis lacrymis. Tametsi flamma verterit corpus in favillas, tristis cinis cognoscet pium officium. Velle plura mittere; verum vox mihi lassa loquendo, et lingua arida subtrahit vires dictandi. Accipe Vale, tibi forsitan dictum norissimo ore, quod qui tibi mittit, ipse non habet.

—78 Fr. et plurimi alii *monum. mihi*.—81 Plurimi editi libri *feral. munera semper*; Ciofamus ex quibusdam scriptis protulit *ferto*.—82 Heins. putat magis Ovidianum fore, si legeris *Deq. suis lacr.* et sic quidem erat in Be.—83 Lov. Leid. et quatuor alii in *cincres corp.*—85 Be. *mens pro vox*.—86 Be. et unus Heins. *Dictanti vir. et Jun. ling. vetat*.—88 *Ille pro ipse Mycill. Bersm. et Gryphl. Edd. et Be. Codex.*

NOTÆ

80 *Longa*] Vix enim alia magis legitur Poëta opera, quam quæ de Amoribus, utcumque noceant.

tibus et morientibus benevolos circum se habere, certo obitus suus desiderium creare possit.

81 *Feralia*] Inferias dicit; de quibus Fastorum 11.

88 *Non habet*] Ubique est acutus Poëta, qui quidem nunc dat quod non habet.

84 *Sentiet*] Gratum saltem viven-

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

AMICUM carissimum, quem propter Augustum non audet nominare, Poëta admonet ut magna atria et potentes fugiat: qui quamvis possint plurimū prodesse, non prosunt: sed potius nocent. Landat deinde amici fidem, quam sibi in adversis rebus nunquam defuisse cognovit: simulque enumerat exilio sui incommoda; rogat postremo ut quam possit illi opem ferat.

O MIII care quidem semper, sed tempore duro
 Cognite, res postquam procubuere meæ ;
 Usibus edocto si quicquam credis amico ;
 Vive tibi, et longe nomina magna fuge.
 Vive tibi, quantumque potes prælustria vita. 5
 Sævum prælustri fulmen ab arce venit.
 Nam quanquam soli possunt prodesse potentes ;
 Non proxit potius, si quis obesse potest.

O mihi quidem semper dilecte, sed cognite tempore adverso, postquam res meæ afflictæ sunt. Si quam fidem habes amico experientia instituto, vive tibi, et longe vita clara nomina. Vive tibi, et fuge splendida quantum potes : ferum fulmen mititur ab arce corusca. Nam tametsi soli potentes possunt jurare, non juvet si quis

2 Jun. postq. succubnere meæ.—3 Rr. Versibus edoct.—6 Multi vett. ab igne ren. et Jun. hoste.—7 Lib. Vatii. habent, *Non potius prodest, si quis obesse potest* : alii impressi et Maffei, *Non proxit potius*, &c. Ciofan. Distichon hoc nugatoris alienjns est, non Nasonis. Henricus Stephanus Animadversio in Adagium Erasmi, ‘ Proœul a Jove et fulmine,’ ejecto pentametro illo, qui codices, qua scriptos qua editos, complures occupavit; *Non prosunt : potius plurimum obesse solent, reponit illum ex melioribus libris : Non proxit potius, si quis obesse potest*: recte is id quidem; sed nec sic Nasonem in hisee versibus agnoscet. Heins. Non tam facilis in obelo configidis versibus esse possum, nec video quid offenderit Heinsium, præsertim si recta recipiatur lectio, quam et Francofurtensis et plurimi agnoscunt, et quam Aldus et Bersmannus habent. Sensus etiam clarissimus; licet soli potentes beneficia et munera conferre possint, careas potius illorum amicitia, quia et nocere possunt. An potentes simpliciter positum, concoquere non potuit? quod barbare dici credebat Barthins ad Briton. II. 516. sed hoc Ovidii loco vindicat Reines. Epistol. LXI. ad Daunium; et Ciceronem et alios quoque ita usos lexicographi notarunt. Noster Ep. v. 85. ‘ Cupio fieri matrona potentis.’ Phæd. II. 6. ‘ Contra potentes nemo est munitus satis,’ et I. 30. ‘ Humiles laborant, ubi potentes dissident :’ et hi sunt ‘ potentes’ illi ‘ amici,’ et ‘ magna amicitia,’ quas fugiendas esse docet Naso. Vid. ad Quintil. v. de Inst. c. 12. An forte ille lusus Heinsio displiceret, in oppositione verborum ‘ prodesse’ et ‘ obesse?’ sed et ita Noster infra, Eleg. v. I. 66. ‘ Hoc, mihi quod prodest, si tibi, Lector, obest :’ et Met. XI. 320. ‘ Tonanti Esse satum prodest? an obest quoque gloria multis :’ et Nasoni antitheta illa fuisse in delicieis quis nescit? Quin et acutius adhuc dixit Metam. II. 519. ‘ quæ prosim sola nocendo.’ Immo nec in horum verborum oppositione sibi temperavit Cicero: ut pro Cluent. 29. ‘ Ut quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in causa boni fuit, proxit :’ et de Orat. I. 26. ‘ Pudor non modo non obest orationi, sed etiam probitatis

NOTÆ

3 Usibus] Rebus atque experientia. Illis vero maxime erendum qui non tam verba quam res ipsas exhibere videntur.

4 Vive tibi] Ne sis alterius: namque hic est verus hujus loci sensus,

non quem alii dederunt.

Nomina] Potentes, quorum, si pauculos excipias, mancipia esse oportet quicunque cum illis vivunt.

7 Nam] Nugatoris alicujus esse hoc Distichon non temere censuit

Effugit hybernas demissa antenna procellas,
 Lataque plus parvis vela timoris habent. 10
 Aspicis, ut summa cortex levis innatet unda,
 Cum grave nexa simul retia mergat onus.
 Hæc ego si monitor monitus prius ipse fuisse,
 In qua debueram forsitan Urbe forem.
 Dum tecum vixi, dum me levis aura serebat, 15
 Hæc mea per placidas cymba cucurrit aquas.
 Qui cadit in plano (vix hoc tamen evenit ipsum)
 Sic cadit, ut tacta surgere possit humo :
 At miser Elpenor, tecto delapsus ab alto,
 Occurrit Regi debilis umbra suo. 20

*possit potius nocere. Antenna demissa ritat tempestates hybernas, et rasta carbasa
 habent plus metus quam parva. Vides, ut levis cortex feratur super aquas extre-
 mas, cum pondus grare in profundum secum trahat retia alligata. Si ego monitor
 prius ipse essem de his admonitus, forte essem in Urbe, in qua esse debueram. Quam-
 diu vixi tecum, quandiu lenis ventus me agebat, hæc mea navis lata est per aquas
 tranquillas. Qui cadit in plano (vix tamen hoc ipsum accidit) ita cadit, ut possit se
 erigere, terra tacta: at infelix Elpenor devolutus ex sublimi tecto obtulit se Umbram*

---

commendatione prodest? *Burm.*—10 Unus liber *Altaque*; alias *Amplaque*; ter-
 tius *Magnaque*.—11 Alii *ler.*, innatet unda.—12 *Lov.* *Et grav.* *Burm.* conj. *At*.—
 13 In quibusdam editis *His ego si monitis mon.* in multis vett. *His ego si moni-
 tor*; at Edd. optima, teste *Burm.* *Hæc*.—14 *Debueram* ex tribus vett. *Heins.*
 recipit pro vulg. *debèbam*.—15 *Faber* et *Heins.* *Dum mecum*.—16 Pro *Hæc* *Fa-
 ber* etiam *legebat Tunc.* Mox *Leid.* *cymb.* *recurrat aq.*—17 *Lov.* even. unquam.—
 19 *Be.* et *Leid.* *mis.* *Alphenor.* Tum idem *Leid.* *creto*, vel *recto delaps.*—20 Ex

NOTÆ

clariss. *Heinsius.* Quanquam aliquid boni animo videtur concepisse: sed proferre nescivit.

9 *Effugit*] Egregia comparatione a re nautica desumpta, quam *Flaccus* aliquique inculeaverunt, alta potentibus maxima imminet pericula ostendit.

10 *Timoris*] Quia illum creant quæ nimium ventum capiunt vela.

11 *Cortex*] Per eum tenues fortunæ homines intellige, qui demissi in obscuro vitam agunt.

12 *Onus*] *Plumbum* dicit, quod rebibis alligari solet ut fundum petant; per quod onus Potentes intelligendi sunt, a quibus immoinet parvis peri-
culis.

15 *Levis*] Quali quidem illi opus est qui sibi vivit.

16 *Cymba*] Pro vita, aut Poëta ipso.

17 *Aquas*] Fortunam intellige, rerum que statui quietum.

18 *Plano*] Id est, supra sortem sham non sublatus.

19 *Surgere*] Quia a mediocris ejusdemque fortunæ hominibus, rebusque levibus dejectis, sese atque illas facile est erigere.

20 *Elpenor*] Qui *Ulyssis* comes nimis nero atque ex altis sealis lapsus cervicem fregit.

20 *Occurrit*] Cum ad Inferos descendisset *Ulysses*: ut narrat *Home-*

Quid fuit, ut tutas agitarit Dædalus alas;

Icarus immensas nomine signet aquas?

Nempe quod hic alte, demissius ille volabat.

Nam pennis ambo non habuere suas?

Crede mihi; bene qui latuit, bene vixit: et intra 25

Fortunam debet quisque manere suam.

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus

Stultus Achilleos non adamasset equos.

Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,

Cepisset genitor si Phaëthonta Merops.

30

levem Regi suo. Quare evenit, ut Dædalus moveret alas intactas; Icarus insigniat nomine suo vastas aquas? Nimirum quia hic sublimiter, ille volabat inferius: nam uterque non habebant alas suas? Crede mihi, qui bene celavit vitam, bene vixit: et unusquisque debet manere infra fortunam suam. Eumedes non esset orbus, si ineptus ejus filius non concupisset equos Achillil. Neque, si Merops pater suscepisset Phaëtonem, vidisset filium in igne, et filias in arbore. Tu etiam time sem-

melioribus Heins, reposuit debilis pro vulg. *flebilis*.—21 Heins, monet agitarit legendum pro vulg. *agitaret*; ut τῷ signet melius id respondeat.—22 Cl. Bentl. ad Hor. Od. II. 20. legit *Icar. Icarias nom. Leid.* et duo alii *immersas*; duo *aqureas*. Tum Lov. Be. et duo alii fecit *aq.*—23 Unus Heins. *demissus et ill.* Burm. conj. at: *Be. demissus ille*.—24 Puto nonne *habuere*; quicquid membranæ obnuntur. Heins. Broukhusius malebat *Nun penn. amb. non habuere?* Bentleius *non habuere*; sed conjungit *non suas*. Sed et vulgata lectio per interrogationem suum sensum habere mihi videtur: illud ‘non’ interrogative sæpe Noster ponere solet pro ‘nonne’, quod Heinsius sæpe Ovidio obrudit. Vid. Amor. I. 7. 7. III. 6. 29. Virg. Ecl. II. 27. ‘Non ego te vidi?’ Burn.—25 Heins. malebat *et infra*.—27 Alii *Eumenides*.—28 Unus Cod. *non agitaret eq.*—29 Plurimi *in flammas*; sex cum Ms. Bersm. *in flammis*; duo cum pr. Ed. *in flammam*.—30 Quidam pro *Cepisset* legunt *Flexisset*, improbante Heins.

NOTÆ

rus.

21 *Dædalus*] Atheniensis faber, quem sibi atque Icaro filio alas aptasse, quibus ex Creta aufugeret, in Metam. vidimus.

22 *Signet*] Quippe qui Icaro mari in quod decidit, cum altius volare contendisset, nomen suum dedit.

24 *Suas*] Sed cera compactas, quæ, postquam calore Solis emollita esset, dissolvebantur, nullaque erant.

25 *Bene*] Oraculum Apollinis ore diguum, et majus quam a mortali ut unquam satis intelligatur. Felices

quibus iis quæ bona habet tantisper frui contigit!

27 *Eumedes*] Dolonis filius; qui pactus Achillil equos ut speculator ad Græcorum castra descenderet, in Diomedem et Ulyssem incidit, a quibus trucidatus est: ut in Epistolis vidimus.

29 *Natum*] Phaëthonem dicit, qui Jovis fulmine de patris curru deturbatus.

Arbore] Namque Heliades Phaëthontis sorores in populos mutatae.

30 *Cepisset*] Atque adeo genitore

Tu quoque formida nimium sublimia semper;
 Propositique memor contrahe vela tui.
 Nam pede inoffenso spatium decurrere vitæ
 Dignus es, et fato candidiore frui.
 Quæ pro te ut voveam miti pietate mereris; 35
 Hæsuraque mihi tempus in omne fide.
 Vidi ego te tali vultu mèa fata gementem,
 Qualem credibile est ore fuisse meo.
 Nostra tuas vidi lacrymas super ora cadentes;
 Tempore quas uno, fidaque verba, bibi. 40
 Nunc quoque summotum studio defendis amicum;
 Et mala, vix ulla parte levanda, levas.
 Vive sine invidia; mollesque inglorius annos
 Exige: amicitias et tibi junge pares.

*per nimium excelsa, et recordans tui instituti collige linteæ. Nam meritus es absolu-
 vere spatium vitæ pede illæso, et frui sorte latiore. Quæ ut optem pro te dignus
 es blando amore, et fide mihi mansura in omne tempus. Ego te vidi dolentem mean
 sortem eo rultu, quem credere est fuisse in mea facie. Aspexi tuas lacrymas doc-
 fluentes in nostros vultus, quas simul hausi cum fidelibus vocibus. Nunc etiam
 tueris bencvolentia amicum sublatum; atque minus arummas vix minuendas ulla
 arte. Vitam age sine invidia; et traducito in obscuro leve ærum; atque concilia*

—32 Memor rectius editiones nonnullæ et scripti quatnor apud me. Heins. Alii precor.—33 Decurrere Ciosan. profert ex V. et Ma. vulg. procurrere; quatuor libri percurrere.—35 Duriorem facit versum elisio: et unus Codex ignorat *rb ut*, et omisit Gryphius, qui et habet *quod*. Vid. Met. XIII. 64. et ita sæpe alibi omittitur: qui unus Cod. *hoc pro Jun. Burm.*—37 Aut luctu [pro *vultu*] legendum, aut scribendum versu proximo *Qualia cr. c. ora f. mihi*: sed priori conjecturæ accedo. Heins. Unus Cod. *vult. mala nostra gem.*—39 Lov. or. *caducus*.—40 Sic in altero V. et Ma. in duobus aliis V. *rverbæ. fida bibi*: sed in multis scriptis et editis quibusdam *dabas pro bibi*.—41 *Submotum* Heins. rescripsit ex plurimis vett. et Edd. priscis pro vulg. *semotum*. Tum Burm. mallet *studio d. amico*.—44 Lov. *Exice: amic.* Tum Pol. *tu tib.* Heins.

NOTÆ

Merope, qui matris Clymenes mari-
 tus fuit, contentus vixisset Phaëthon.
Is vero sua maxima clade Solem pa-
 trem esse didicit: ut ex Met. liquet.

Merops] Clymenes maritus, ex qua
 Sol Phaëthonem suscepit.

32 *Contrahæ vela*] Id est, Ne affecta
 quæ magna sunt aut splendida. Cave
 ne altioribus rebus immiscearis.

34 *Candidiore*] Lætiore fortuna.

37 *Tali*] Mæstissimo, scilicet.

40 *Bibi*] ‘Bibit aure vulgus.’ Ho-
 rat.

43 *Sine invidia*] Atque adeo sine
 ambitione et splendore vitæ, qui in-
 vidiam ciet.

Molles] Quietos.

Nasonisque tui, quod adhuc non exulat unum,	45
Nomen ama. Scythicus cetera Pontus habet.	
Proxima sideribus tellus Erymanthidos Ursæ	
Me tenet, astrieto terra perusta gelu.	
Bosporos et Tanais superant, Scythicaeque paludes,	
Vixque satis noti nomina pauca loci.	50
Ulterius nihil est, nisi non habitabile frigus.	
Hen quam vicina est ultima terra mihi !	
At longe patria est, longe carissima conjux ;	
Quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.	
Sic tamen hæc absunt ; ut quæ contingere non est	55
Corpore, sint animo cuncta videnda meo.	

tili amicitias æquales. Dilige etium nomen Nasonis tui, quod unum nondum est profugum : Pontus Scythicus tenet reliqua. Terra vicina stellis ursæ Erymanthidos me habet, terra perusta arcto frigore. Bosporus et Tanais et paludes Scythicæ sunt ulterius, cum nominibus paucis loci vix satis cogniti. Nihil est ulterius præter frigus non tolerabile. Heu quam proxima mihi est tellus novissima ! At patria est remota, uxor dilectissima, et quicquid nobis fuit gratum post hæc duo est procul. Hæc tamen ita sunt remota, ut que non datur tangere corpore sint omnia aspicienda

malebat i tib.—47 Quidam Codices hic novam Elegiam ordinuntur : non male. Heins.—48 Be. ten. attrito terr. Tum Bonou. præsta gel.—49 Multi Codd. et quidam editi Scythiaæque.—50 Pro noti Heins. scribit soli ; et mox rauca pro pauca. ‘*Novi*’ est in Junian. Lovan. et Bernens. *Vix satis est nato n. pauca legi Leideus.* *Vixque satis noto n. pauca loqui* P. Servii : forte, *Vixque satis nostri n. rauca soni*; id est, ut Mela dicit, *Quæ vix eloqui est ore Romano :* et Noster sæpe de nominum incondito sono queritur : vel *noti soni*, id est, *Quem nos, ubi barbari rancio suo ore efferunt, non intelligimus : ita infra Eleg. viii. 37. ‘Cumque locum, moresque hominum, cultusque, sonumque Ceruimus.’ Burm.*—53 Quidam scripti et Edd. *long. est cariss. Jun. long.*

NOTÆ

46 *Nomen*] Famam atque gloriā.

47 *Proxima*] Quia magis ad polum Septemtrionalem vergit Scythia quam Italia.

Erymanthidos] Arcadicæ. Callisto namque Lycaonis filia, in ursam mutata, deinde a Jove in cœlum translata, Arcadia fuit. Arcadiæ vero ab Erymanthro monte illo nomine dicitur.

49 *Bosporos*] Cimmerium intellige, non Thracium. Ille nimirum ultra Tomos, magisque ad Septemtrionem spectat, et Mæotidi paludi commit-

titur.

Tanais] Fluvis qui a Septemtrione in medianum fere Mæotidem paludem deflens Europam ab Asia disternit.

Paludes] Mæotis est.

52 *Vicina*] Ita loquitur ad commiserationem movendam. Quanquam enim veteribus non satis cognitus orbis terrarum, plura cognoscet Naso quam nunc fatetur.

54 *Duo*] Patriam et uxorem.

55 *Est*] Licet, conceditur.

56 *Videnda*] Ut eorum absentia

Ante oculos errant domus, urbs, et forma locorum ;

Succeduntque suis singula facta locis.

Conjugis ante oculos, sicut praesentis, imago est.

Illa meos casus ingravat, illa levat. 60

Ingravat hoc, quod abest; levat hoc, quod praestat amorem :

Impositumque sibi firma tuetur onus.

Vos quoque pectoribus nostris haeretis, amici ;

Dicere quos cupio nomine quemque suo.

Sed timor officium cautus compescit ; et ipsos 65

In nostro poni carmine nolle puto.

menti-meæ. Et domus Urbis, et species locorum est præ oculis : et omnia quæ facta sunt suis locis sese offirruunt suo ordine. Forma uxoris tanquam praesentis est præ oculis. Illa auget meum infortanium, illa minuit. Istud auget quod dissita est ; istud minuit, quod reddit amorem, et constanter fert onus sibi impositum. Vos etiam, amici, manetis in nostro corde, quos vellem appellare singulos suo nomine. Verum providus tinaor reprimit officium, et arbitror illos nolle inseri nostris versi-

*fidissima conj.—57 Duriores numeri satis arguunt versum esse mendosum : errant in multis veterum [vulg. errat ;] unus aderat ; alius, haeret : Medonianus, Ante oculos urbs ac haeret fortuna l. Hamburgensis inter vetustiores : Ante oculos domus urbis erat et forma l. Puto scribendum : Ante oculos urbisque domus et forma l. est : ‘urbis domus,’ aedificia urbis Romanæ : sequentia confirmavit, ‘Conjugis ante oculos, tanquam praesentis, imago est’ ait domos urbis et locorum formam oculis suis obversari. Heins. Nos incerti conjecturis vulgatam lectionem prætulimus, in qua non video duriores, quam par est, numeros : et præterea Noster inter res, quas in exilio suo sæpe desiderat et ante oculos ponit, suam sæpiissime dominum ponit. Ita supra Eleg. II. 21, ‘Roma domusque subit, desideriumque locorum.’ Infra Eleg. VII. 45, ‘En ego cum patria caream, vobisque, domoque ;’ et VIII. 9, ‘Desertaque domus vultum, memoresque sodales :’ et alibi. Mallem vero eum quinque codicibus, errant : posset et haerent, quod verbum sæpe cum ‘errant’ confunditur, legi, ut infra VIII. 35, et ex Pont. I. 9. 7. Burm.—58 Leid. et nonnulli editi Acceduntque.—60 Pro vulg. aggravat vett. hic et seq. vs. habent *ingravat*.—61 Alii ter, hac, quod.—61 Heins. malebat *quos cupiam* ; et auctor Elector. Eton. *cupimus*, quia ‘nostris’ præcedit.—65 Pro *officium* in quibusdam est *officii* ; in aliis etiam *cautus*, que jungebat olim Heins. et *officii* *cautus* posse legi putabat. Sed tunc mallem *officii cautum compescit* ; id est,*

NOTÆ

torquear.

58 *Factu*] Pejus est autem habuisse, atque præterita bona recordari, quam nihil habere, neque bonis sese oblectasse.

Loci] Objecta siquidem movent sensus, haec singulorum commemoratio vim habet maximam ad Nasonis dolorem ex inopia creandum ; atque

hinc Lectoris misericordiam elicendam.

61 *Ingravat*] Rationem ejus rei mox ipse reddet Poëta.

62 *Impositum*] In Poëta bonis tundis, atque ejusdem reditu procurando.

65 *Timor*] Ne si ab Augusto cognoscerentur, in ejus offenditionem in-

Ante volebatis ; gratique erat instar honoris,
 Versibus in nostris nomina vestra legi.
 Quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
     Alloquar : et nulli causa timoris ero.   70
 Nec meus indicio latitantes versus amicos
     Protrahet. Occulte si quis amavit, amet.
 [Scite tamen, quamvis longa regione remotus
     Absim, vos animo semper adesse meo.]
 Et, quam quisque potest, aliqua mala nostra levate :   75
     Fidam projecto neve negate manum.
 Prospera sic vobis maneat Fortuna : nec unquam
     Contacti simili sorte rogetis opem.

bus. Prius cupiebatis ; atque erat decori vestra nomina legi in nostro carmine. Quod quandoquidem est dubium, compellabo singulos intra cor meum ; neque ero eniām causa metus. Neque carmen mcum prodet indicio amicos latentes. Si quis clam dilexit, diligat. Intelligite tamen, vos semper præsentes esse animo meo, tametsi absim dissitus vastis regionibus. Et quantum singulis licet minuite aliqua nostra mala ; neve recusat certam manum afflito. Sic fortuna perscit vobis propria ; neque unquam petatis auxilium afflati simili infortunio.

me caute et prudenter officiosum, ne noceam officio meo. Ita Ammian. Marcelli: xvii. 2. ‘Quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit :’ ubi Lindenberg. notat alibi dixisse Marcellinum ‘cautiores sui.’ Compressit etiam unus. Burm.—67 Be. gratumque e. i. amoris. Plurimi etiam alii cum vulgatis amoris exhibent ; honoris Heins. recepit ex uno V.—71. 72 Duo libri *Ne pro Nec* ; et mox *Protrahat* : Be. etiam *Protrahat* : plurimi *Protrahit*. Mox unus liber sicut, et Leid. *siquis amabat*.—73 Etiam hoc distichon importune hic videtur inculcatum. Heins.—74 Duo libri semp. *inesse meo*.—75 Quan Heins. dedit ex plerisque vett. pro vulg. qua : ‘qua potest’ scil. quantum. Deinde pio ora, quod in quibusdam editis extat, Opt. V. cum alio ejusdem Bibliothecæ et Ro. aliqua ; neque aliter opt. P.—78 Leid. *sim. forte rog.* Tum *opem* ex Comb. Hamburg. et aliis nonnullis placet Heins. *pæ vulg.* *idem*.

NOTÆ

current.

69 *Anceps*] Seu amicorum Nasonis desiderium speces, sen ad Augusti annum referas.

72 *Protrahet*] Per vim in periculum adducet. Neque istud sine aliqua in Cæsarem invidia prolatum est.

73 *Scite*] Non abs re importune

inculcatum hoc distichon arbitratus est clariss. Heinsius.

76 *Projecto*] Neglecto atque contento.

78 *Contacti*] Ut exules, et calamitatibus omnis generis afflicti, amicorum opem implorare cogamini.

ELEGIA V.

ARGUMENTUM.

AMICI fidem perspectam et cognitam, in adversis præcipue rebus, laudat
Ovidius, quam dicit nunquam abituram ex ejus animo. Demum fatetur se
ali exigna spe, ut aliquando Augustus mitior fiat, et magis placidum tri-
buat exilium.

Usus amicitiae tecum mihi parvus, ut illam
Non ægre posses dissimulare, fuit;
Ni me complexus vinclis proprioribus esses,
Nave mea vento forsan eunte suo.
Ut cecidi, cunctique metu fugere ruinæ,
Versaque amicitiae terga dedere meæ;
Ausus es igne Jovis percutsum tangere corpus,
Et deploratae limen adire domus. 5

*Consuetudo mihi levis fuit tecum, ut facile posses dissimulare, nisi me complexus
esses nodis arctioribus; nave mea forte currente cura secunda. Postquam sum impulso,
et omnes dilapsi sunt timore ruinæ, et verterunt terga meæ amicitiae, non
teritus es accedere ad corpus afflatum igne Jovis, atque intrare limen domus afflictæ.*

1 Ms. Bersm. *ubi pro ut;* Bersmannus putat pro *uti:* Lov. et.—2 *Posses*
scripti, teste Heins. vulg. possis.—3 *Nescio an non apertior sententia esset,*
si legeretur, Qui me complexus, &c. id est, qui in me forsan contulisses plura
*officia, et ita arctioribus vinculis me astrinxisses, si incolumis in patria man-
sissem; sed cum nunc ceciderim et reliqui amici, longiori usq; mihi familiares,*
fugerint, tu, quocum parvus usus erat, et vix incipiens amicitia, tamen 'Ausus
es igne Jovis percutsum tangere corpus, &c.' et hoc tu recens amicus præstas,
&c. Illud 'forsan' debet referri ad 'complexus vinclis proprioribus esses,'
non ad 'nave eunte.' Burm.—5 *Metu Heins. dedit ex opt. Cod. et pr. Edd.*
pro vulg. meam: in uno Gallico et Fr. mei, quod nec Burm. displicet.—6 R.
et tres alii ded. fugæ: Heins. malebat suæ.—8 Be. *Et deploratum lim.*—

NOTÆ

1 *Parvus]* Familiariter cum hoc
amico non vixerat Naso. Nupera
amicitia fuerat, quæ consuetudine
nondum ita arte confirmata.

2 *Dissimulare]* Ne in Cæsaris odium
incurreret.

3 *Proprioribus]* Atque adeo arctio-
ribus, amicitiæ scilicet.

4 *Nave]* Navis pro ipso Nasone
ponitur.

Forsan] Fortunæ favori magis quam
merito suo ascribendum esse insi-
nuat Naso, quod amicus sùns con-
stanter in benevolentia sua perstite-
rit.

7 *Igne Jovis]* Angusti ira.

Idque recens præstas, nec longo cognitus usu,
 Quod veterum misero vix duo tresve mihi. 10
 Vidi ego confusos vultus, visosque notavi ;
 Osque madens fletu, pallidiusque meo :
 Et lacrymas cernens in singula verba cadentes,
 Ore meo lacrymas, auribus illa bibi :
 Brachiaque accepi mœsto pendentia collo, 15
 Et singultatis oscula mixta sonis.
 Sum quoque, Care, tuis defensus viribus absens :
 Scis Carum veri nominis esse loco.
 Multaque præterea manifesti signa favoris
 Pectoribus teneo non abitura meis. 20
 Di tibi, posse tuos, tribuant, defendere semper,
 Quos in materia prosperiore juves.
 Si tamen interea, quid in his ego perditus oris,
 (Quod te credibile est quærere) quæris, agam ?
 Spe trahor exigua (quam tu mihi demere noli) 25
 Tristia leniri numina posse Dei.

Idque facis norus, neque cognitus diutina familiaritate, quod vix duo aut tres antiquorum præstiterunt mihi infelici. Ego adverti faciem turbatum, et obserrari visus, et os humidum lacrymis, et pallidius meo : et videns lacrymas fluentes ad omnes voces, hansi lacrymas meo ore, voces vero auribus : et amplexus sum lacertos pendentes tristi collo, et oscula mista vocibus abruptis per singultus. Sum defensus etiam absens tuis viribus, Care ; scis Carum esse pro vero nomine. Habeo insuper multa indicia benerentia apertæ, non excessura meo corde. Dii tibi dent posse semper tueri tuos, quibus prosis in causa laetiore. Si tamen interea petis, quod verisimile est te petere, quid ego infelix faciam in his regionibus ? ducor spe leris, quam ne mihi adimas, Deum infernum posse mitiguri. Seu frustra spero, sive id

---

11 Codd. vett. *confusus...visusque* : pro hoc Heins. conj. *visuque*, et Burm. *versusque*.—15 *Accepi* vett. sed alii cum vulg. *excepi*. *Mæsto* etiam est ex vett. alii presso ; sex *nostro*. *Tum unus pallentia coll.*—15 Jun. Leid. et alii plures *Et singultantis ; unus singultosis*.—19 *Plurimi sign. pudoris* ; et unus *doloris*.—23 Leid. eg. *proditus or.*—26 Nonnulli libri *Trist. mollivis num.* *Tum Heins.*

NOTÆ

9 *Recens*] Nuper mihi cognitus.

10 *Veterum*] Amicorum, scil.

11 *Vultus*] Tuos, supple, ex quibus dolorem, atque adeo amorem intellexi tuum.

15 *Accepi*] *Ampexus sum*.

18 *Carum*] Hoc dicit quia eo proprio nomine nonnulli Romæ appellata-

bantur ; cum sit hoc in loco amicitiae, magisque ad amici verum celandum nomen. Quanquam et forte, ut nascitur ubique Naso, Carum hunc proprio nomine sic dictum etiam hac declaratio ab omni suspicione liberat.

22 *Materia*] Causa meliore. Hoc dicit quia exilio pulsus Poëta, in quod

Seu temere expecto, sive id contingere fas est;

Tu mihi, quod cupio, fas (precor) esse proba.
Quæque tibi linguae est facundia, confer in illud,

Ut doceas votum posse valere meum.

30

Quo quis enim major, magis est placabilis iræ;
Et faciles motus mens generosa capit.

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:

Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.

At lupus, et turpes instant morientibus ursi;

35

Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Majus apud Trojam forti quid habemus Achille?

Dardanii lacrymas non tulit ille senis.

Quæ ducis Emathii fuerit clementia, Poros,

Praeclarique docent funeris exequiae.

40

potest fieri, tu ostende, quæso, fieri posse quod volo. Atque conferto eloquentiam qua polles in id, ut probes meum desiderium posse impleri. Quo enim quis major, magis est iræ superabilis; et animus nobilis facile flectitur. Satis est generoso leoni dejecisse corpora; certamen finitur, cum hostis prostratus est. At lupus, et obscani ursi, et quacumque fera minus est generosa, premunt morientes. Quid habemus majus strenuo Achille apud Trojam? Ille non tulit fletus senis Dardanii. Poros, et exequiae splendidi funeris indicant quæ fuerit lenitas ducis Emathii.

malit poss. Deo; nam alter Pol. dat *Duci*.—27 Alii hoc pro id.—28 Barb. ess. fare: Excerpt. Voss. probum.—29 Alii *tib.* est *ling.* *faund.*—30 Alter Pol. *val. tuum*.—31 Opt. V. et tres alii ex melioribus dant *Quo quis enim maj.* olim scribebatur *Quo quisque est maj.* Deinde pro *iræ* Gottorph. *ira*: Heins. legit *magis hoc pl. ira est*.—32 Gottorph. *mens animosa cap.*—37 Lov. et alius *quid habetur A.*—39 Pro *Poros* alii *Poros*, nonnulli *Pharos*.—40 Pro *Praeclarig.* duo *Pompeiq.* unus *Dardaniiq.* Serv. *Phariiq.* Fr. *Praeclaraq.* Heins. conj. *Dariiq.*

NOTÆ

incidere malum nollet amieos.

26 *Tristia*] Quia tristem facit Poëtam ira Augusti.

28 *Proba*] Affirma, atque non temere sperare dico. Eo vero non tantum spes alebatur Nasonis, verum etiam aliquid ad redditum ejus suadendum conferretur.

30 *Docetas*] Sæpius vero tundendo, atque idem inculcando, fit denique probabile quod prima fronte ineptum visum est. Dicere denique potuisse Augustus, 'Redeat, siquidem fieri posse, aut illud æquum esse, arbitra-

mini.' Hic namque scopus fuit Poëtae.

31 *Quo quis*] Verissime dicit. Nostri autem homines plerique quamobrem istud non capiant ipse conjictito.

38 *Dardanii*] Priami, ab Achille Hectoris filii cadaver repetentis. Dardanis autem ideo dicitur, quod a Dardano suam duceret originem.

39 *Ducis Emathii*] Alexandri magni, Macedonia regis, quæ antea Emathia dicta.

Poros] Quem victum India regem

Neve hominum referam flexas ad mitius iras ;
 Junonis gener est, qui prius hostis erat.
 Denique non possum nullam sperare salutem,
 Cum poenæ non sit causa cruenta meæ.
 Non mihi quærenti pessum dare cuncta, petitum   45
 Cæsarcum caput est, quod caput orbis erat.
 Non aliquid dixi, violentaque lingua locuta est ;
 Lapsaque sunt nimio verba profana mero.
 Inscia quod crimen viderunt lumina, plector :
 Peccatumque oculos est habuisse meum.   50
 Non equidem totam possum defendere culpam :
 Sed partem nostri criminis error habet.

Neve memorem iras hominum delinitas, qui prius erat hostis Junonis, nunc est gener. Denique non possum nullam salutem sperare, cum causa supplicii mei non sit capitalis. Vita Cæsaris, quæ est salus mundi non est petita a me cupiente omnia revertere. Non prolocutus sum quicquam, nec lingua protulit mirantia, aut effutivi voces impias nimio vino. Puniōr quia oculi nescientes aspererunt crimen : et mea culpa est habuisse oculos. Non equidem valeam me absolvere omni crimine ; verum

-----
 —41 Quidam ad amicius ir.—44 Duo scripti Cum culpæ non. Tum Lov. sit cura cruent.—47 In Edd. Aldi, et D. Heins. aliq. dixit, ut ad τὸ lingua referatur. Mox pr. V. ling. loquendo est.—48 Quædam Edd. *Lapsave* ; sed *Lapsaque* omnes scripti : Be. *Lapsaq. nou. nim.* Tum Leid. verb. profunda mer.—50 *Meum* Heins. monet esse legendum; vulg. *meos*: quatuor libri mihi.—51 Barb. eq. tantam...causam : Lov. totam...vitam.—53 D. Heins. cum Pal.

NOTÆ

Alexander non dimisit modo, sed ampliore regno donavit.

40 *Esequie]* Quas superbo apparatu Dario victo regi Alexander idem jussit atque procuravit.

42 *Gener]* Herculem dicit, qui exhansta Junonis ira, Heben denique ejus filiam uxorem duxit.

44 *Cruenta]* Quæ cruore expiari debeat.

45 *Pessum dare]* Quod faciunt qui adversus Reipublicæ administratores insurgunt.

49 *Viderunt]* Quantum ego conjectura assequi possum, rescivit Augustus, Julie lasciviam Nasoni fuisse perspectam, qui forte aliquem cum Corinna sua invenit. Naso ipse in-

Delph. et Var. Clas.

super, quod sibi perspecta esset Augustum rescivisse intellexit. Reperti sunt, deinde, nullibi non frequentes qui de Corinna deque Poëta Amoribus plurima immurmuraverunt, quo tempore turbæ maximæ in aula obJulia lasciviam. Cæsar hujus dedecoris impatientissimus facile omnia credidit : quid Amor posset optime moverat. Poëta vero, ut cantus fuit, neque minus generosus, nihil quicquam praeter ea quæ aperta atque comprobata de culpa alterius confiteri voluit. Adeoque usque ad finem in eo persistit; neque minus illum Tomis Augustus reliquit.

51 *Totum]* Fassus est namque se quædam in Arte paulo liberiore li-

Ovid.

7 I

Spes igitur superest, facturum ut molliat ipse
Mutati poenam conditione loci.

Hunc utinam nitidi Solis prænuntius ortum
Afferat admisso Lucifer albus equo.

55

*error facit partem nostræ culpe. Itaque spes restat, illum facturum, ut ipse leniat
poenam meam sorte loci mutati. Ulinam candidus Lucifer prænuntius puri Solis
adrebat hunc diem equo concitato.*

Codd. pro *facturum legit fatorum*: Ha. ut nostram moll. Combianus pro var.
lect. *futurum*, ut et quidam alii; unde Heins. scribit, ut *moll. ipse*, *futurum*
Mut. &c. Vulgatum non omnino displicet Burm. qui tamen mallet hoc mo-
do distichon constitire: *Spes i. s. ut duram molliat ipse Mutata* [vel *mutati*]
pœn. c. l.—55 Sic Heins. vs. refingit: quatuor scripti *Hæc pro Hunc*; alii *Hoc*;
unus *Nos*.

NOTÆ

centia scripsisse.

54 *Loci*] Nam Tomos aversabatur
Poëta, aut aversari simulabat, ut ita
de reditu facilius sermonem injiceret.

55 *Hunc*] Diem, quo pœna mute-

tur. Ortum, pro dic oriente ant Solis
exortu posuit.

56 *Albus*] Adeoque boni ominis.

ELEGIA VI.

ARGUMENTUM.

HAC etiam elegia amici fidem laudat Ovidius, quam etiam si velit, minime
dissimulare posse ostendit: cuius consilio si usus fuisset, fatetur se incolu-
meni semper esse potuisse. Demum illum precatur, ut ei Augustum mitio-
rem reddat, quo is sibi exilii locum mutet: quandoquidem nulli sceleri se
obnoxium esse sciatur.

FÆDUS amicitiae nec vis, carissime, nostræ,
Nec, si forte velis, dissimulare potes.
Donec enim licuit, nec te mihi carior alter,
Nec tibi me tota junctior Urbe fuit.

*Neque cupis, dilectissime, neque si forte cupias, potes dissimulare fædus nostræ
amicitiae. Quamdiu enim concessum est, neque alias fuit mihi magis dilectus quam*

1 Meliores, teste Heins. *nec*; alii *non*.—4 Unus liber *notior* pro *junctior*:

Isque erat usque adeo populo testatus, ut esset 5
 Pæne magis quam tu, quamque ego, notus amor.
 Quique erat in caris animi tibi candor amicis,
 Cognitus est illi, quem colis ipse, viro.
 Nil ita celabas, ut non ego conscient essem ;
 Pectoribusque dabas multa tegenda meis. 10
 Cuique ego narrabam secreti quicquid habebam,
 Excepto quod me perdidit, unus eras.

tu, neque tibi fuit carior me in tota Urbe. Atque is amor erat ita apertus, ut esset prope magis cognitus quam tu, quamque ego. Atque candor animi qui tibi erat erga dilectos amicos, perspectus est illi viro, quem ipse diligis. Nihil ita tegebas, ut ego non essem particeps; et credebas meo pectori multa tacenda. Et solus eras, cui ego dicebam quicquid habebam arcani, excepto quod me perdidit. Atque

alius *toto junct. orbe*.—7 *Quique erat Heins. ex tribus vett. recepit pro vulg. Quiq. est : unus liber Qui fuit.* Plurimi etiam legunt *cand. amici*; at Heins. emend. *amicis*; mallet etiam *raris pro caris*.—8 *Pro illi quidam ipsi, vel isti :* et pro *ipse* tres optimi, teste Heins. *iste*. Tum idem vult *Deo*; i. e. Augusto. —9 Scribe, *cui non ego conscient*. Cum tertio enim casu frequenter jungit hanc vocem Noster. Metam. vi. 588. *Heins.* Verosimilis inde Heinsii correctio, quia *quod in Vaticano erat, pro quo, id est cui*: nam et sequenti disticho Petri Servii codex, *Quoique ego narrabam*: nihil tamen moveo, quia præcedens *ita* non male *ut* convenit, et sensus sit satis apertus. *Burm.*—10 Faber *cuncta tegenda*; et Jun. *multa regenda*.—11 *Heins. conj. eg. narrarem scr.* Mox unus Heins. *quicq. agebam*. Lib. Vatican. *omne bonum*. Ciofan. *Ἀνακόλουθον manifestum*: in Gryphiano legitur, *Omne bona et claudunt utilitatis iter*. Melius. Sed fortasse Poëta scripsisset, *Omne bona ut claudunt utilitatis iter*. Ut plernique fata efficiunt, ne quis, quod e re est sua, consideret aut agat. *D. Heins.* Tò et abest a plerisque scriptis. Hoc etiam distichon male feriati nescio cuius interpolatoris est. Sequentibus etiam versibus otiosa illa repetitio *τὸν tamen suspecta est. Heins.* Suspecti sæpe Heinsio fuere versus, quia in illis numeros Ovidianos fastidiosa ejus auris non agnoscetabat. Quid ergo si vidisset aliquem hunc versum ita correctione sua durissimum facere, ut nuper vir doctus in supplement. Actor. Lips. vi. Sect. 2. pag. 79. *Omne o ne claudant* (scil. fata mihi) *utilitatis iter*: et explicare, utinam calamitas mea non sit perpetua, nec nisi morte finienda! cum agat de tempore, quo aliquid vidisset, et ita errore illo suo Augustum offendisset, quo, si rem indicasset huic amico, potuisset ejus consilio sospes esse, sed fata trahebant eum in pœnam, et tam malæ erat mentis, ut nihil utile posset providere. Præstat ergo locum in mendo relinquere. Quid si, *Dum primum claudunt utilitatis iter*; id est, dum mihi eripiunt mentem ad te decurriendi, qui tam facile poteras me servare? ita ‘primum ad honores

NOTE

5 *Testatus]* Probatum exposuerunt amorem: male. Cognitum tantum dicit.

8 *Ipse]* Facit vox ista, ut virum, de quo hic agitur, non Augustum, quemadmodum suspicati sunt, sed

communem aliquem magni nominis amicum intelligendum esse arbitrer; quem non Poëta tantum, sed et hic, ad quem ille scribit, maxime coluerit.

9 *Nil ita]* Familiarissima itaque atque intima amicitia juncti crant.

Id quoque si scisses, salvo fruerere sodali ;

Consilioque forem sospes, amice, tuo.

[Sed mea me iu pœnam nimirum fata trahebant :

15

Omne bonæ claudunt utilitatis iter.]

Sive malum potui tamen hoc vitare cavendo ;

Seu ratio fatum vincere nulla valet ;

Tu tamen, o nobis usu junctissime longo,

Pars desiderii maxima pæne mei,

20

Sis memor : et, si quas fecit tibi gratia vires,

Illas pro nobis experiare rogo.

Numinis ut læsi fiat mansuetior ira ;

Mutatoque minor sit mea poena loco.

Idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro ;

25

Principiumque mei criminis error habet.

Nec leve, nec tutum est, quo sint mea, dicere, casu

Lumina funesti conscientia facta mali.

etiam, si illud cognovisses, fruereris socio incolumi, et essem salveus tuo consilio, amice. Sed enim mea sors me rapiebat in supplicium: obstruunt omnem viam salutis. Seu tamen potui effugere hanc pœnam prospiciendo, seu nulla ratio potest superare fatum, tu tamen, o nobis devinctissime longa consuetudine, et propemodum pars maxima mei voti, ne oblieiscaris; et si gratia tibi fecit aliquam potestatem, oro facias periculum illius pro nobis: ut ira Dei offensi fiat lenior, et meum supplicium sit levis mutato loco. Idque ita, si nullum flagitium est in nostro corde; et error est causa mei peccati. Neque parvum est, neque securum aperire, quo casu

*****

iter' Plinius Ep. VIII. 10. ' prona ad regnum via' Justin. I. 5. Posset et, si cui languidiores numeri displiceant, legi, omnia dum claudunt utilitatis iter: haec certe tolerabiliora essent, sed nihil iis tamen conjecturis fido. Douza legebat, omne bonum haec cl. in Bernensis. erat, omne mihi claudunt. In sequenti posset legi, Sire malum potui tantum vitare cavendo: ubi et colendo quosdam legere notat Bersm. carendo Excerpt. Voss. Burm. —18 Be. Seu fatum ratio nulla vitare potest.—19 Lov. tam a nob. Mox V. jucundissime long. unus justissime, alius mitissime. Barb. junctissime firmo.—20 Leid. Si memor, et si quos tibi fert.—22 Duo libri precor pro rogo.—23 Comb. fi. mihi mitior ir.—25 Be. Fucque ita,—26 Heins. conj. Præcipuumque.—27 Leve est ex Gottorph. vulg. breve. Mox plerique omittunt τὸ est.—

NOTÆ

15 *Sed*] Distichon istud interpolatoris esse, atque equidem male feriati, optime observavit clar. Heins.

17 *Sive*] Seu vitari, uti cupio, seu non vitari fatum potest, ut Stoici docent, tu tamen mei sis memor.

21 *Vires*] Quibus amicos juvare possis, vel gratia apud Cæsarem, vel auctoritate apud alias.

27 *Tutum*] Propter Cæsaris offensionem.

Mensque reformidat, veluti sua vulnera, tempus
 Illud : et admonitu fit novus ipse dolor. 30
 Et quæcumque adeo possunt afferre pudorem,
 Illa tegi cæca condita nocte decet.
 Nil igitur referam, nisi me peccasse ; sed illo
 Præmia peccato nulla petita mihi :
 Stultitiamque meum crimen debere vocari ; 35
 Nomina si facto reddere vera velis.
 Quæ si non ita sunt ; alium, quo longius absim,
 Quærere, suburbana hæc sit mihi terra, locum.

mei oculi sint facti testes tristis mali. Et animus horret illul tempus, quasi suas plagas : et dolor ipse recrudescit recordatione. Atque adeo opus est velari tecta obscura nocte quæcumque possunt inducere dedecus. Nil igitur narrabo, nisi me deliquisse ; veruu nullam mercedem quæsitum a me criminé : et culpan meam debere dici stultitiam, si velis imponere vera vocabula admissō. Quæ si non ita sunt ; quærere alium locum, quo sim remotior, hic sit mihi solum suburbanum.

---

30 *Pr. V. ips. pudor.*—31 *Pro adeo in V. erat at eo ; unde Burm. conj. ab eo :* in Marg. Gryph. est *Deo.* Tum multi possint ; et Be. afferre dolorem.—32 *Nocte* Heins. recepit ex vett. quibusdam pro vulg. *nube.*—34 Excerpt. Voss. pet. *mei.*—36 *Facto* plerique teste Heins. ; vulg. *factis* ; Arund. *satis* ; sexdecim libri *ficto.* ‘ Mallem, cum hæc sit in plurimis scriptis et editis, suburbana hæc sit tibi terra : [nara vulg. *hic* :] videatur tibi hoc exilium meum nimis propinquum urbi Romæ, nec satis tibi pœnæ esse in loco hoc, quem ego in extremis finibus imperii esse puto ; quare si fallam, quære alium locum tam longe hinc remotum, ut Tomi tibi esse videatur terra proxima Romæ. Ita Siciliam ‘suburbanam provinciam’ vocat Flor. II. 2. et III. 19. Nescio autem qui potnerit hic quidam subintelligere, *villa*, ut suburbana sit velut substantivum, cum veteres eo sensu *suburbanum* et *suburbana* plurali numero dixisse, vel pueri norint : et qualis hæc foret locutio, *hæc terra sit mihi suburbana villa?* sed hæc *terra sit suburbana tibi* recte dicitur. Multi etiam codices, *locus* : multi etiam, *suburbana est hic* (vel *hæc*) *mihi.*’ Burm.

NOTÆ

30 *Illud*] Quo aliquid vidit, et Au- gustum læsit.

32 *Nocte*] Atque adeo Taciturni- tate.

34 *Nulla*] Ut adeoque imprudens

peccaverit.

38 *Suburbana*] Non videatur longe a Roma, sed quasi in suburbio terra in qua nunc sum, præ illa in quam mitti volo, nisi vera dixerim.

ELEGIA VII.

ARGUMENTUM.

Ad filiam Perillam scribens Ovidius primo fatetur se Musis vacare, quamvis illæ sibi nocuerint : eamque hortatur, ut idem faciat, quo sibi immortalitatem compareret. Nam ea formæ elegantia, inquit, quæ in ipsa erat, senectute et tempore vitiabitur : at ingenii dotes semper permanebunt.

V_{ADE} salutatum subito perarata Perillam
Litera, sermonis fida ministra mei.
Aut illam invenies dulci cum matre sedentem,
Aut inter libros Pieridasque suas.
Quicquid aget, cum te scierit venisse, relinquet : 5
Nec mora ; quid venias, quidve, requiret, agam.
Vivere me dices ; sed sic, ut vivere nolim :
Nec mala tam longa nostra levata mora :
Et tamen ad Musas, quamvis nocuere, reverti ;
Aptaque in alternos cogere verba pedes. 10
Tu quoque, dic, studiis communibus ecquid inhæres,
Docta que non patrio carmina more canis ?

Epistola absoluta fidelis interpres orationis meæ, ita statim salutatum Perillam. Vel illam repieres sedentem cum amabili matre; vel inter libros et suas Musas. Postquam intelliget te venisse, omittet quicquid aget; et sine intermissione petet quamobrem accedas, et quid faciam. Dices ne superstitem esse; verum ita ut non cupiam vivere: neque ærumnas delinitas tam prolixo tempore. Et tamen redire ad Musas quanquam obfuerunt; et redigere voces idoneas ad pedes alternos. Die tu etiam, ecquid incumbis studiis communibus, et modularis versus doctos numeris pe-

1 Tres libri et unus Bersm. subit. properata P. Lov. sperata.—4 V. Pol. et Pal. Pieridasq. tuas; Serv. meas.—5 Jun. et Serv. agat pro aget.—6 Be. cur pro quid.—7 Ms. Bersm. dices sic, ut me viv.—10 Leid. verb. modos.—11 Quindecim libri musis pro studiis; et Be. scriptis. Mox duo vett. ut quid

NOTE

4 *Pieridas*] Musas, quas a Pieri filiabus, aut Piero Thessaliæ monte, sic dictas supra admonimus.

10 *Alternos*] Versus Hexametrum et Pentametrum per pedes intellige : illi enim versus, nou dactylus et spon-

dæns, uti exposuerunt, alternis recurrunt vicibus.

11 *Communibus*] Easdem enim Musas juxta cum patre Perilla excolebat.

12 *Patrio*] Cavesis cum Merula

Nam tibi cum Fatis mores Natura pudicos,
Et raras dotes ingeniumque dedit.
Hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas, 15
Ne male fœcundæ vena periret aquæ.
Primus id aspexi teneris in virginis annis :
Utque patet, venæ duxque comesque fui.
Ergo, si remanent ignes tibi pectoris idem,
Sola tuum vates Lesbia vincet opus. 20
Sed vereor, ne te mea nunc Fortuna retardet ;
Postque meos casus sit tibi pectus incrs.

regrinius? Natura enim tibi prabuit mores castos cum forma, et dotes non vulgares atque ingenium. Ego primus deduxi illud ad aquas Pegasidas, ne vena salientiæ aquæ male obstrueretur. Primus illud ridi in primis annis puellæ: atque, ut apparet, fui dux et comes venæ. Ergo si superest tibi idem amor in corde, sola Lesbia superabit tuum opus. Verum metuo, ne nunc fortuna mea te remoretur, atque animus tibi languescat post meum infortunium. Quamdiu concessum est, sœpe

inhær.—12 Alii num pro non.—13 Nonnulli cum facie mor.—14 Pr. V. Ro. et Gottorph. Et claras dot. Heins. conj. Clarias.—15 Mor. et sex alii Pegasias: ‘ unus Gallicus Pegasidis...in undas: duo etiam alii in undas.—18 Olim legebatur Utq. pater natae duxq. ‘ Pater nemo prim. Politian. pater Veneris alter ejusdem et Hamburgensis, et unus Medicens: duo venis; Junianus juvenis; alius veni; dno nati; quatuor venæ: totidem Utq. patet venæ: latet ulcus.’ Heins. Post hunc vs. in quibusdam scriptis et Edd. hoc distichon extat: Tunc quoque (sed forsitan dexterit amorem Tempus) eram nimio junctus amore tibi. ‘ Hi versus in scriptis diverse leguntur: in Leidensi Tanc ego securum forsitan d. a. in Gallico Tunc ego (si nostrum f. d. a. Tempus) e. &c. in Moreti Tempus eras n. j. amore mihi: alii aliter.’ Burm.—20 Leid. L. vin-

NOTÆ

patrios versus lascivos interpreteris, quales scripserat Perillæ pater Naso. Patrii versus aut patrius mos dicitur Latinus: ut Perillam intelligas non more patrio, sed Græco, fidibus Latinis accommodandas Odas et Lyrica carmina non prius audita, quod et Flaccus fecit, non sine laude scripsisse.

13 *Fatis*] Legofacie. Mire convenientia forma corporis atque virtus animi: virtus namque hujus est forma; forma vero illius virtus. Utraque in eadem persona, vel, quod est idem, eadem in utraque ejusdem hominis parte, mirum quid efficit.

15 *Hoc*] Ingenium, scilicet.

Pegasidas] Ad Musarum fontem,

quem Pegasus alatus equus pede appetuit: ex quo Poëtam filiam suam primum Poëticam artem docuisse intelligitur.

16 *Ne male*] Utcumque enim præclara, marcescent ingenia nisi bonarum literarum succo irrigentur.

17 *Id*] Ingeniuin.

18 *Duxque comesque*] Atque hinc, qua via ad Sapientiæ fontes adolescentulos perducere oporteat non obscure intelligitur: si modo cam ingredi aut vellent aut nossent omnes Scholæ.

19 *Ignes*] Ingenii vigor, et bonarum literarum studium.

20 *Lesbia*] Sappho, ex Lesbo insula vates.

21 *Fortuna*] Adversa, scil. Exilium.

Dum licuit, tua sæpe mihi, tibi nostra legebam :

Sæpe tui judex ; sæpe magister eram.

Aut ego præbebam factis modo versibus aures,

25

Aut ubi cessaras, causa ruboris eram.

Forsitan exemplo, quia me læsere libelli,

Tu quoque sis poenæ fata secuta meæ.

Pone, Perilla, metum : tantummodo fœmina non sit

Devia, nec scriptis discat amare tuis.

30

Ergo desidia remove, doctissima, causas :

Inque bonas artes et tua sacra redi.

Ista decens facies longis vitiabitur annis :

Rugaque in antiqua fronte senilis erit.

legebas mihi tua, ego legebam tibi nostra : eram sæpe judex tui, sæpe præceptor.
Vel ego præbebam aures carminibus modo compositis, vel ubi neglexeras eram causa
pudoris. Forsitan exemplo, quia libri mihi obfuerunt, tu etiam sis secuta sortem
mei supplicii. Omitte timorem, Perilla. Tantummodo mulier non sit devia, neque
discat amare tuis operibus. Adeoque, doctiss'na, deme causas segnitie, et rever-
tere ad bonas artes et tua sacra. Ista bona forma extinguetur longa etate, et ruga

cat op.—22 Fr. Perque ; elegantius, judge Burm.—23 Puto ; tua sæpe tibi:
nam de recitante Perilla proximo hexametro habes. Mox etiam, Sæpe tuis
judex, hoc est, versibns, opinor scribendum. Heins.—26 Pro ruboris tres libri
pudoris.—27 Pro quia Heins, malit quo ; vel Forsit. exemplo. Burm. scriben-
dum putat Forsan ab exemplo ; deinde in vs, seq. pæn. facta remissa metu : in
vulgatis scribatur facta ruina meæ ; alii facta, vel fata secuta : Serv. pars
bona facta ; et Auctor Elector. Eton. facta severa.—29 Olim scribatur
fœm. nulla Neve vir a script. ‘Quidam fœm. non sit Devia nec ; alii scripti
fœm. nulla Devia ne, vel de script. duo Nec juvenis script.’ Heins. Auctori
Elector. Eton. et fœmina et vir certa glossemata sunt : ergo ille corr. tantum.
devia nequa Neve quis ex script. ut annulatus fuerit, dum Perillæ cavit, ne fram-
di sit alicuius quasi legis ignoratio, jurisconsultorum non nullo cum joco
diligentiam : illorum enim istiusmodi sunt formulae ‘ si quis, sive quæ, si quos
quasve.’ In sex vero libris est fœmina non sit ; quare Burm. commode legi posse
putat tantum. fœm. non sit Devia, quæ script.—32 Heins, pro sacra conj. castra.

NOTÆ

26 *Cessaras*] Cui nihil scriberes.

Ruboris] Animi vero verecundi at-
que ingenui est judicium Rubor.

28 *Sis secuta*] Ut metu poenæ Poë-
ticum studium, quod exitiale, abjece-
ris. Ille fatum sequitur, qui obtem-
perat, neque amplius admittit quod
contra illud est.

30 *Devia*] Quæ pudoris rationem
non satis habeat.

31 *Causas*] Exilii metum, puta, &c.

32 *Sacra*] Carmina, Musas, Studia.

Illa namque non sacra sunt modo,
sed mentem sanctam sacramque præ-
stant. Verum paucissimi sunt homi-
nes qui ex vanitatis turbine sese re-
trahere, atque Veritati regendam ani-
mam tradere didicerint. Peccatum
more ceteri præsentibus tantum, iis-
que sensibus objectis, moventur.

Injicitque manum formæ damnosa senectus, 35
 Quæ strepitum passu non faciente venit.
 Cumque aliquis dicet, Fuit hæc formosa ; dolebis :
 Et speculum mendax esse querere tuum.
 Sunt tibi opes modicæ, cum sis dignissima magnis :
 Finge sed immensis censibus esse pares. 40
 Nempe dat id cuicumque libet Fortuna, rapitque :
 Irus et est subito, qui modo Cræsus erat.
 Singula quid referam ? nil non mortale tenemus,
 Pectoris exceptis ingeniique bonis.

senilis erit in veteri fronte. Atque nocens senectus, quæ accedit gressu placido immittet manum pulchritudini. Et cum aliquis dicet, Hæc pulchra fuit, molestum tibi erit, et quereris speculum tuum esse falsum. Cum sis dignissima magnis divitiis, sunt tibi tenues : sed pone esse æquales maximis opibus. Nimurum fortuna illud præbet atque adimit cuicumque libet ; et qui modo erat Cræsus est repente Irus. Quanobrem memorem singula ? nihil habemus morti non obnoxium, exceptis opibus

—34 Quidam legendum censem in *ungustu front.*—35 Nonnulli editi manus pro manum.—36 Jun. et dececi aliis *Quæ strepitus pass.*—37 Unus Med. form. rubebis.—38 MSS. Bersm. quer. *tui.*—39 Alii *Sunt et op.*—41 Olim edebatur dat et *quodcumque lib.* unus Med. cuicumque ; unde Heins. *dat has cuicumque ; scil. opes : nonnulli etiam habent id :* posse et legi Heins. putat *dat ut quodcumque lib.*—42 Sic *tenuis s. q. m. crassus erat Mor. fit cenus s. R. fit gracilis s. q. m. grassus Lov. Cyrus erat V. Grossus P. Cossus pr. Pol. Crassus multi alii.*

—43 Alii vett.

NOTÆ

36 *Strepitum non faciente*] Tacitis quippe annis senescimus : illique utut maxime fugaces, sic placide labuntur, ut vix currere advertamus cum jam effluxerunt.

37 *Fuit*] Non ad formam modo sed ad omnia præterita atque dilapsa exhorsecimus, cum præsertim ingruere mala, nullius bona rei spem esse, advertimus. Quæ res omnibus altissima mente accurate atque mature pendenda esset, nisi insigniter stulti essemus.

38 *Mendar*] Quasi fieri non potuisset ut forma tam egregia in tantum immutata esset.

41 *Rapitque*] Fluxa atque fragilia esse terrena omnia bona Ethuici pro-

pe omnes doenerunt : tantique momenti visa est ea sententia, ut et ipse generis humani Reparator noster Dominus eandem saepius inculcare non destiterit. Frustra tamen nisi et nos serio eandem subinde oculis, in vanitatis contemtum, subjecerimus.

42 *Irus*] Mendicus Ithacensis, procorum Penelopes assecla, quem Ulysses pugno mactavit.

43 *Pectoris*] Ditissimus rex fuit Lydiæ qui in proverbium abiit.

44 *Pectoris*] Hæc namque bona, Sapientia, Virtus, et quæ sunt hujus generis, non clara modo atque æterna habentur, sed nostra vere sunt, quibus Dei dono gloriari atque frui liceat.

En ego, cum patria caream, vobisque, domoque ;

45

Raptaque sint, adimi quæ potuere, mihi;
Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque :

Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.

Quilibet hanc saevo vitam mihi finiat ense;

Me tamen extincto fama superstes erit.

50

Dumque suis victrix omnem de montibus orbem

Prospiciet domitum Martia Roma, legar.

Tu quoque, quam studii maneat felicior usus,

Efluge venturos, qua potes, usqne rogos.

mentis et ingenii. Ecce, cum ego sim privatus patria, vobisque, domoque, et quæ potuerunt mihi tolli sunt sublata; ego tamen sum stipatus meo ingenio, et fruor: Cæsar nihil potuit habere potestatis in illud. Quiris mihi adimat hanc vitam fero gladio, fama tamen erit reliqua me sublato. Et legar quandiu Roma Martia victrix prospiciet universum mundum rictum ex suis collibus. Tu etiam, quam fructus lætior studii maneat, vita, quantum potes, flammas futuras.

*****

Sing. ne ref. Mox Lov. nil immortale.—49 Quilibet reposuit Heins. ex membranis plenisque et vett. Edd. vulg. Qui licet.—50 Comb. Dum septem victr. omn. de. V. etiam cum Pol. Pal. et quibnsdam aliis omnem; vulg. enim septem: duo totum.—54 Octo vett. quam pro qua.

NOTÆ

47 *Comitor*] Passive. Comes vero quisque sui optimus et jucundissimus, qui sine cuiusquam ope suoque ingenio sibi voluptatem honestam omniaque bona præstare cum bono Deo didicit. Illud unum namque sumus quod apud nos Cogitamus: eumque nos amemus maxime, beator quis esse possit quam qui ipse idonea et Amat et Cogitat, et Scit et Potest Amare et Cogitare? Ceterum hæc omnia verba, et id tantum. Vix unus et alter sese in lutum passim abiecere non festinat.

50 *Fama*] Tollere interdum spiri-

tus videtur Naso, animæ videlicet immortali spe aliqua ductus: at enim mens caligat: et in fama acquiescit. Illa vero post fata est merum somnium: nec se quisquam phaleratis illius dictis patietur duci cui sanæ mentis vel mica una fuerit.

52 *Martia*] Quia bellicosa, atque sub tutela Martis, qui Romuli conditoris pater.

53 *Felicior*] Quam mihi exuli obtigit.

54 *Effuge*] Atque adeo in memoria hominum vivas, propter opera scilicet.

ELEGIA VIII.

ARGUMENTUM.

DESIDERIO cum patriæ tum suorum ita teneri Poëta scribit, ut cupiat celeri aliquo cursu eo se conferre: quam rem sibi Augustum solum præstare posse ostendit. Narratque exilii sui incommoda: optatque ut tandem Cæsar iræ modum statuat, et mitius præbeat exilium.

NUNC ego Triptolemi cuperem concendere currus,
Misit in ignotam qui rude semen humum:
Nunc ego Medææ vellem frænare dracones,
Quos habuit fugiens aree, Corinthe, tua:
Nunc ego jactandas optarem sumere pennas, 5
Sive tuas, Perseu; Dædale, sive tuas:
Ut, tenera nostris cedente volatibus aura,
Aspicerem patriæ dulce repente solum:
Desertæque domus vultum, memoresque sodales,
Caraque præcipue conjugis ora mihi. 10

Ego nunc optarem concendere currus Triptolemi, qui sparsit in terram insolitam semen inexpertum. Ego nunc optarem frænare dracones Medææ, quos habuit fugiens aree tua, Corinthe. Ego nunc cuperem capere alas morendas, sive tuas, Perseu, sive tuas, Dædale; ut, aère molli cedente nostris volatibus, vidarem subito mite solum patriæ; et statum domus destitutæ, et socios mei non oblitos, et præser-

Hanc Elegiam multi Codd. superiori annexunt. Mor. Nunc quoque T. Mox pr. Pal. pr. V. et unus Med. cap. consistere curru. Leid. concend. currum.—2 Voss. Sparsit in ign. Richel. Mis. in ignaram qui.—3 Pr. V. mallem pro vellem: Be. vell. scrivare drac.—5 Multi scripti eg. jactantes opt. quatuor jactatas; duo portantes.—8 Lov. patr. dulce perenne sol. Voss. pro var. lect. tecta relicta meæ.—9 Vultum ex Heins. corr. pro vulg. vultus, ut vitetur κακοφωνία.—10 Mi-

NOTÆ

1 *Triptolemi*] Quem a Cerere currum accepisse ut agriculturæ usum per omnes terras doceret, in Metam. vidimus.

2 *Ignoram*] Quia ante Triptolemum nullam serendi rationem cognoverant inexperti homines, si fabulis

credimus.

3 *Dracones*] Illorum auxilio effugisse veneficam dictum in Metam.

6 *Perseu*] Hujus et Dædalii alas vide in Metam. facile est per indicem: frustraque decantatissimas fabulas identidem repetamus.

Stulte, quid o frustra votis puerilibus optas,
 Quæ non ulla tibi fertque feretque dies ?
 Si semel optandum est, Augustum numen adora :
 Et quem sensisti, rite precare, Deum.

Ille tibi pennasque potest currusque volucres

15

Tradere. Det redditum ; protinus ales eris.

Si precer hæc, (neque enim possim majora precari)

Ne mea sint timeo vota modesta parum.

Forsitan hoc olim, cum se satiaverit ira,

Tum quoque sollicita mente rogandus erit.

20

Quod minus interea est, instar mihi muneric ampli,

Ex his me jubeat quolibet ire locis.

Nec cœlum, nec aquæ faciunt, nec terra, nec auræ ;

Et mihi perpetuus corpora languor habet.

tim dilectos vultus uxoris. Inepte, quamobrem, o nequicquam vores studiis puerilibus, quæ nullus atus tulit, fert, feretque ? Si semel vovendum est, venerare potestatum Augusti, et rite orato Deum, quem offendisti. Ille potest tibi præbere et pennas et currus alatos. Concedat redditum, continuo volucris fies. Siquidem istud orem, neque enim possum orare majora, metuo ne meæ preces non sint satis verecundaæ : forte erit etiam istud orandus olim mente anxia, cum ira se expleverit. Inter ea, quod minus est, mihi instar doni magni, me jubeat quoris concedere ex his locis. Neque cœlum, neque aquæ, neque tellus, neque aëris mihi conducunt ; et

hi Heins. recepit ex Buslidiano pro vulg. *meæ*.—11 O ex Heins. emend. vulg. *hæc* ; multi vett. *hoc*.—12 Opt. V. et Ro. *tulit* pro *tibi*. Mox ‘ *fertque* refertque plurimi : *ulla sibi fertq. feretq.* Bonon. *tibi fertq. feretq.* vulgatae Editiones, quod nescio an mutandum sit : nam certe ‘ *tulit* aliquando dies, ut videret conjugem, sodales, &c. sed jam non fert nec feret dies. Burm.—13 Augustum Heins. scribit cum Ha. et Medonian. pro vulg. *Augusti*.—14 Heins. ex quinque scriptis mallet *lasisti* pro *sensisti*.—15 Quinque scripti et Ms. Bersm. *currusq. rotantes*.—17 Possim Heins. recepit ex uno Italico pro vulg. *possim*. Tum omnes fere scripti, teste Burm. *maj. rogare*.—18 Pro *timeo* Heins. malit *timeat*.—19 *Hac* pro *hoc* exhibent P. Bersm. et multi alii cum pr. Ed. Mox Jun. el-ganter, judice Heins. *se s. ira* : vulg. *juni s. iram*.—21 Barb. *Hoc minus i. quod ad instar muneric unus liber Cui minus*.—23 Heinmannus hunc vs. ita refingendum putat, improbaute Burm. *Nec cœlum, nec aquæ faciles, nec terra Getarum*.—24 Vulg. *Hei mihi*. sed unus V. ei, sine aspiratione ; et pr. V. et pr. Pal. et, probante Heins. Mox unus Gallicanus pec-

NOTÆ

11 *Stulte*] Ne tam quidem, si quis modo sequentes ex stulto voto natos versus pulcherrimos expendat.

16 *Ales*] Non hæc ingeniose modo, et in Augusti laudem prolata ; sed in

redeundo Romam, si liceat, velocitatem suam, atque adeo exilii tedium indicat Poëta.

23 *Nec cœlum*] Idem questus est supra.

Seu vitiant artus ægræ contagia mentis ; 25
 Sive mei causa est in regione mali :
 Ut tetigi Pontum, vexant insomnia ; vixque
 Ossa tegit macies ; nec juvat ora cibus.
 Quique per autumnum percussis frigore primo
 Est color in foliis, quæ nova læsit hyems ; 30
 Is mea membra tenet. Nec viribus allevor ullis ;
 Et nunquam queruli causa doloris abest.
 Nec melius valeo, quam corpore, mente ; sed ægra est
 Utraque pars æque, binaque damna fero.
 Hæret, et ante oculos, veluti spectabile corpus, 35
 Astat Fortunæ forma legenda meæ.
 Cumque locum, moresque hominum, cultusque, sonumque,
 Cernimus ; et quid sim, quid fuerimque subit ;
 Tantus amor necis est, querar ut cum Cæsar is ira,
 Quod non offensas vindicet ense suas. 40
 At quoniam semel est odio civiliter usus,
 Mutato levior sit fuga nostra loco.

morbus continuus tenet meos artus. Sive contagia animi languentis corrumpunt membra ; sive causa mei morbi est in regione ; postquam tetigi Pontum, insomnia torquent me, vixque macies relat ossa, neque esca placet palato. Atque ille color habet meos artus, qui est in foliis tactis primo frigore per autumnum, quæ nova hyems læsit : neque ulla medicamenta prosunt : et nunquam causa queruli doloris deest. Neque sum firmior animo quam corpore ; sed pars utraque est pariter afficta, et patior duplex malum. Figura meæ sortis stat coram legenda, et permanet ante oculos tanquam corpus visibile. Et cum videmus locum, et mores hominum, et ornatum, et vocem ; et recurrat quid sim, et quid fuerim, tantum est desiderium mortis, ut querar de ira Cæsar is, quod non ulciscatur suas injurias gladio. At quoniam est semel usus civiliter odio, exilium nostrum sit mitius mutato loco.

tora pro corpora.—27 Jun. vexant me insomnia ; et tres libri vexant me somnia : Bersm. conj. vexat me insomnia : nil mutandum Burm. putat.—28 Comb. vix pro nec.—30 Unus liber nor. ludit hy.—32 Pr. Pol. et tres alii caus. laboris abest.—36 Astat meliores, teste Heins. vulg. Astans. Deinde legenda rescripsit idem ex utroque Pol. pr. V. plurimisque aliis melioribus pro vulg. evidenda : Hamburg. lugenda ; Serv. luenda ; Heins. conj. tuenda : tres alii rcrenda : Be. etiam habet lugenda.—37 Vett. scripti locum ; vulg. locos : in duobus erat lolum, quod Burm. putat pro solum positum ; sonos editi quidam.—38 Multi qui sim, qui : P. quis sim, quis.—39 Quidam scripti emi Edd. Aldin. Bersm. et aliis ut de Cæs.—42 Leid. et Ms. Bersm. sit mea pana loco.

NOTÆ

31 *Viribus*] Nulla arte medica, ne- sine vero illi est, qui mala atque que herbis, &c.

36 *Forma*] Immo deformitas. Pes-

sime vero illi est, qui mala atque ærumnas suas ita præsentes habet.

37 *Mores*] Feros, scil. Quæ res

NOTÆ

quam molesta quamque ingrata sit assequatur.

humanioribus atque mansuetioribus 41 *Civiliter*] Legibus, ut in civem studiis exculto vix quisquam verbis decuit, non armis, tyrannorum more.

ELEGIA IX.

ARGUMENTUM.

URBES Græcas Geticam oram incoluisse docet, ab iisque etiam Tomitanæ urbi nomen fuisse impositum ostendit.

HIC quoque sunt igitur Graiæ (quis crederet?) urbes,
Inter inhumanae nomina barbariæ.

Huc quoque Mileto missi venere coloni,
Inque Getis Graias constituere domos.

Sed vetus huic nomen, positaque antiquius urbe, 5
Constat ab Absyrti cæde fuisse, loco.

Sunt ergo hic etiam urbes Græcae, (quis crederet?) inter nomina feræ barbariæ. Colonii missi Mileto huc etiam accesserunt, et struxerunt domos Græcas in Getis. Verum nomen antiquum huic loco, atque antiquius urbe condita, liquet fuisse a

---

1 In Ma. et uno V. cum vulg. sunt urbes Graiæ, q. crederet unquam: in alio V. sunt igitur Graiæ, quis crederet, urbes Inter, &c. et Auctor Elect. Eton. verum posse putat esse sunt usquam Graiæ (q. c.) urbes Inter, &c. Mor. et sex alii, cum Edd. Mycill. Gryph. et aliis *Hic sunt urbes G.* q. credere posset.—
5 Magno consensu veteres, positumque; quidam etiam, antiquitus urbi: et ponere nomen quidem recte dieitur, sed vulgatam servare præstat, ut nomen fuerit olim loco, ubi postea urbs posita est, jam impositum ab Ab-

NOTÆ

1 *Igitur*] Miratur Poëta, quod inter Barbarorum barbaros coloniam constituere potuerint aut certe voluerint moribus maxime dissimiles Milesii.

Graia] Origine quidem, non lingua, neque moribus.

3 *Huc*] Tomon, scil.

Mileto] Quæ urbs fuit quondam Ioniæ, belli pacisque artibus conspicua: hodie viens sub Turcarum dominio.

5 *Vetus*] Quod prius impositum, quam illic coloniam Milesii constituerent.

6 *Absyrti*] Illum vero ætæ Col-

Nam rate, quæ cura pugnacis facta Minervæ,
 Per non tentatas prima cucurrit aquas,
 Impia desertum fugiens Medea parentem,
 Dicitur his remos applicuisse vadis. 10
 Quem procul ut vñdit tumulo speculator ab alto;
 Hospes, ait, nosco, Colchide, vela, venit.
 Dum trepidant Minyæ, dum solvitur aggere funis,
 Dum sequitur celeres anchora tracta manus; 15
 Conscia percussit meritorum pectora Colchis,
 Ausa atque ausura multa nefanda manu.
 Et, quanquam superest ingens audacia menti,
 Pallor in attonito virginis ore sedet.

nece *Absyrti*. Nam scelestu Medea fugiens patrem relictum navi, quæ constructa arte Palladis bellatricis prima ivit per aquas non ante sulcatas, dicitur admovisse remos ad hæc littora. Quen quidem patrem postquam speculator longe uspexit ab excelsio colle, Adrena, ait, adest, nosco carbusa Colchica. Dum Minyæ festinant, dum rudens solvitur mole, dum anchora educta cedit manibus properantibus, Colchis planxit pectora non ignara scelerum manu ausa atque ausura multa horronda. Et, quamvis magna audacia redundat animo, pallor occupat vultus exterritos puellæ.

syrti nece; et nomen ita sit antiquius urbe. Vid. ad Met. iii. 13. ut idem dicat, quod alibi: ‘Hic ubi nunc urbs est, tunc locus urbis erat.’ *Burm.*—8 *Serv.* prona pro prima.—11 *Pr. Pol. Pal.* et quinque alii *Quam proc.* Mox unus liber cumulo pro tumulo. Tum tres V. aliisque spectator ab alt.—12 *Mor. Hostis pro Hospes.* Mox plurimi *Colchida*; opt. V. *Colchidus*; Be. *Colchidis*; *Mor. Colchica*. Tum vela dari vett. plerique cum pr. Edd. duo dedit; pr. *Pol. velit*; *Zulich. sequi*. *Heins.* scribit *Hostis*, ait, nosco, *Colchidi*, vela, venit. Cum non soli Medear sed omnibus Minyis, qui trepidabant, clamet speculator, *Burm. legerat Hostis ait, nosco, Colchide, vela, venit*; nec spernit lectionem *Codicis Mor.* quam multi ex editis expresserunt, præterquam quod *hospest* retinuerint: *Hostis ait, nosco Colchica vela, venit*.—14 *Serv. tota pro tracta*.—17 *Quidam ex scriptis auduc. mentis*.—18 *Attonito Heins.* restituit ex *Gottorph.* pro

NOTÆ

chorum regis filium soror Medea membratum discerpsit, ut insequentem patrem moraretur. Atque inde loco datum nomen. Τέμνω nimirum est seco, a cuius præt. m. τέτραξ fit *Tomos*.

7 *Pugnacis*] Quia belli Dea Minerva, cuius instinctu Argo navis exstructa.

8 *Prima*] Quia major, et singulare artificio ad longinquiores peregrinationes, illis præsertim qui sese antiquissimos hominum credebant quia alios non noverant.

12 *Hospes*] Hinc speculatorum Seytham fuisse, qui ex sibi perspectis collibus prospiceret, maxime intelligitur: Jasonem enim hospitem aliquis ex Argonautis non appellasset.

13 *Minyæ*] Thessaliæ populi, qui Jasonem in expeditionem Colchicam secuti sunt.

Funis] Quo navis ad portum alligata fuerat.

15 *Meritorum*] Sceleris quod in patrem admiserat: neque alias est sensus.

Ergo ubi prospexit venientia vela ; Tenemur,
 Et pater est aliqua fraude morandus, ait. 20
 Dum quid agat quaerit, dum versat in omnia vultus ;
 Ad fratrem casu lumina flexa tulit.
 Cujus ut oblata est praesentia ; Vincimus, inquit.
 Hic mihi morte sua causa salutis erit.
 Protinus ignari, nec quicquam tale timentis, 25
 Innocuum rigido perforat ense latus.
 Atque ita divellit, divulsaque membra per agros
 Dissipat, in multis invenienda locis.
 Neu pater ignoret, scopolio proponit in alto
 Pallentesque manus, sanguineumque caput : 30
 Ut genitor luctuque novo tardetur, et artus
 Dum legit extinctos, triste moretur iter.
 Inde Tomis dictus locus hic ; quia fertur in illo
 Membra soror fratris consecuisse sui.

Adeoque, postquam ridit procul linctea accendentia, Corripimur, inquit, et genitor est detinendus aliquo dolo. Dum cogitat quid incipiat, dum flectit oculos in omnia, forte vertit eos tortos in fratrem. Cujus postquam occurrit praesentia, Potinum Victoria, inquit; hic erit mihi causa salutis suo obitu. Continuo transfodit saevo gladio latus immeritum ignari, neque quicquam tale metuentis. Atque ita discerpit, et spargit per campos artus discerpitos reperiendos in multis locis. Et ne pater ne- sciat proponit manus pallentes et caput cruentum in excelsa caute, ut pater detineatur recenti luctu, et dum colligit membra mortua, retardet lugubre iter. Hinc locus iste appellatus Tomis, quia soror dicitur dissecuisse in illo artus fratris sui.

vulg. *attornitæ*: et ex tribus scriptis sedet pro fuit.—19 Leid. *Erg. ut prosp.*
At Lov. consperxit; et Jun. *resperxit*. Mox pr. Pol. et Götterph. pro var. *lect.*
vel. tenendus.—20 Heins. corr. *Aut pat. et fraud. tenendus*: neque vero morandus displiceret.—22 Plurimi *lun. versa tul.* Unus Gallicus Cod. *flexa dedit.*
 —23 *Vincimus* meliores, teste Heins. vulg. *Vicimus*.—25 Lov. *tul. tremensis.*
 —29 Tres libri *ign. tunulo prop.* Et duo disponit; tres praponit; et unus suspendit. Jun. *ab alt.*—33 *Alii Tomos*, vel ut Scaliger emend. *Tomi. Serv.*
ita vs. exhibet Inde Tomitanus dictus locus, quia fertur: et Burm. *hoc distichon ita landatum reperit in Bibliotheca Trajectina Scholiaste inedito Se-*
nece ad Med. 137. Inde Tomos d. locus est, q. f. in isto Membratim fratrem di-
lacerasse soror.

NOTÆ

Colchis] Medea, Æetæ filia, a patria eo nomine dicta. 29 *Ignoret]* Discerptum suum filium, scil.
 25 *Ignari]* Absyrti seu Ægialei Medææ fratris, quid illa pararet ne-

scientis.

scil.

ELEGIA X.

ARGUMENTUM.

EXILII sui incommoda describit Poëta, sed inter cetera tantam vim frigoris esse asserit, ut flumina, et maria, atque in his etiam pisces congelentur : et eo tempore Scythæ hostes, qui equitatu et sagittis plurimum pollutum, Istrum transeant, atque ea loca depopulentur, ac homines captivos ducant.

Si quis adhuc istic meminit Nasonis ademiti,
Et superest sine me nomen in Urbe meum;
Suppositum stellis nunquam tangentibus æquor
Me sciat in media vivere barbarie.
Sauromatæ cingunt, fera gens, Bessique, Getæque :   5
Quam non ingenio nomina digna meo !
Dum tamen aura tepet, medio defendimur Istro :
Ille suis liquidus bella repellit aquis.

Si quis hic recordatur adhuc Nasonis sublati, et nomen meum perstat in Urbe sine me, intelligat me submissum stellis nunquam admotis mari, vitam agere in media barbarie. Sauromatæ, natio crudelis, Bessique, et Getæ, nomina quam non idonea meo ingenio! circumstant. Dum tamen aér est mollior, interjectus Danubius nos tuetur. Ille fluidus prohibet bella suis aquis. At cum hyems sæva emisit caput

~~~~~  
1 Be, et Jun. *ist. memor est N.*—**3** *Nusquam tangentibus uguus Jun.* quæ ultima vox quid velit nescio : lepidus vero ille Mattairius, quam bene Ovidii verba ceperit, index ejus declarat, in quo posuit, *suppositum stellis æquor*, non videns *suppositum* ad me esse referendum : sed sexenta ignorantiae et festinationis turpissimæ vestigia indicibus suis impressit Gallulus ille Ludimister. *Burm.*—**4** *Alii viv. barbaria.*—**6** *Plurimi scripti et Edd.* *Quæ non;* *Serv. Et;* *Be. Quod.*—**7** *Jun. defend. ultro.*—**8** *Plurimi scripti liquidis bell.*—

NOTÆ

1 Iстic] In urbe Roma, scil.

finitimi populi fuerunt.

Ademti] Exilio pulsæ.

6 Ingenio] Quia mite, mansuetum, atque bouis artibus omnis generis exultissimum ; illorum natura fuit ferrox, immanis, et prorsus barbara.

3 Stellis] Quales Ursa, Arcturus,

7 Tepet] Signate dixit, ut vix aliquem sentiri calorem illis regionibus intelligatur.

Draco.

Istro] Danubium enim sine navibus non poterant trajicere barbari.

Nunquam tangentibus] Quia, cum in polo fuit Arcticò super nos elevato, semper a nobis conspicuntur.

Ovid.

7 K

4 Barbarie] Quia inter Dacos, Geas, Scythes, aliasque feros homines.

5 Bessi] Hi Thracæ aut Thraciæ

Delph. et Var. Clas.

At cum tristis hyems squalentia protulit ora,
Terraque marmoreo candida facta gelu est: 10
[Dum patet et Boreas et nix injecta sub Arcto;
 Tum liquet has gentes axe tremente premi.]
Nix jacet: et jactam nec Sol pluviae resolvunt:
 Indurat Boreas, perpetuamque facit.
Ergo, ubi delicuit nondum prior, altera venit: 15
 Et solet in multis bima manere locis.
Tantaque commoti vis est Aquilonis, ut altas
Æquet humo turres, tectaque rapta ferat.
Pellibus et sutis arcent male frigora braccis;
 Oraque de toto corpore sola patent. 20

horridum, et tellus facta est alba gelu durissimo: et dum Aquilo exspatiatur, et nix immissa sub Ursa, tum certum est has nationes urgeri polo frido. Nix jacet; et neque Sol, aut pluria tiquesfaciunt immissam; Aquilo coarctat, et reddit perpetuam. Adeoque, cum nondum prior resoluta est, altera inducitur; et solet perstare biennis in multis locis. Et impetus Boreæ est tantus, ut exæquet turres solo, et auferat domos sublatas. Neque satis prohibent frigora pellibus et femoribus sutis; et sola facies detecta est ex toto corpore. Sape crines agitati strepunt

9. 10 *Nix habitare multi veteres, et nox duo; nam de nive mox sequitur; etiam de Boreæ, sen Aquilone.* Piget diversas lectiones corradere, quod complures sint: mihi enim totum distichon pro adulterino est. Proximo tamen verso pro patet repono liquet ex quinque scriptis; est enim odiosa repetitio. *Heins.* Corruptum esse versum facile concedo, non tamen statim cjiendun, et certe non improbabili conjectura olim Heinsi emendaverat, *Tum pariter Boreas, et nox habitare sub Arcto:* ut habitare pro habitat sit positum, quod tamen durius, quia mox liquet has gentes sequitur: *nix jactata plurimi editi: subjectu Leidens. agitata Moreti; tunc statimur Borean Regius;* forte pro patimur: *nos habitare sub antro unus.* Quid? si legeretur, *Tum pariter Borean, et noctem habitare sub Arcto,* *Tum liquet has gentes axe rigente premi;* vel, *axe fremente, ventis et procœllis: premente premi Junian.* et Servii eod. sed hoc est hariolari. Eleganter vero *nox et Boreas habitare sub arcto* dicuntur, quia perpetui per totam hyemem ibi sentiuntur. Sic ad illa Propertii 11. 9. 17. ‘Quid tibi juvendum siccis habitare mediilli.’ Passeratius docet homines et res ‘habitare,’ que manent diu, et perpetuo sunt in aliquo loco, tanquam sedem posuerint illic: sic ‘in culina habitare’ Petron. cap. 2. *Burm.*—13 Editi quidam non pro nec.—15 Quatuor libri ub. defluxit nond. Deinde totidem alt. crevit.—16 Multi bina pro bima; quinque bruma. Tum quædam Edd. jaceere loc. at vett. mancre.—18 P. tectaq. motu fer.—19 Bersm. pro var. lect. *hic sutisque, vel, in sutis:* Heins. monuit Gruterum maluisse *hinc sutisque;* notante Burm. ‘*hinc pro ideo?*’ alli noonnulli *hirsutis.* Mox male ex corr. Heins. pro vulg. *mala.*—20 Lov. *de tento corp.* Burm. conj.

NOTE

10 *Marmoreo*] Duro.11 *Dum patet*] Inepte adulterinum istud distichon hue inculcatum.*Patet*] Aperto campo exspatiatur.12 *Tremente*] Ventis concusso.15 *Prior*] Nix, scil. superioris anni.18 *Æquet*] Ventus nempe qui nives

hinc inde in cumulos cogit, idem tur-

Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
 Et nitet inducto candida barba gelu :
 Udaque consistunt, formam servantia testæ,
 Vina : nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
 Quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi, 25
 Deque lacu fragiles effodiantur aquæ ?
 Ipse, papyrisero qui non angustior amne
 Miscetur vasto multa per ora freto,
 Cœruleos ventis latices durantibus, Ister
 Congelat, et tectis in mare serpit aquis. 30
 Quaque rates ierant, pedibus nūc itur : et undas
 Frigore concretas ungulæ pulsat equi.
 Perque novos pontes subter labentibus undis
 Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
 Vix equidem credar : sed cum sint præmia falsi 35
 Nulla, ratam testis debet habere fidem.
 Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
 Lubricaque immotas testa premebat aquas.

glacie pendente, et barba alba splendet sparsa glacie. Atque vina humida rigent habentia figuram testæ : neque potant haustus vini sed frusta tradita. Quamobrem dicam quomodo fluvii concreti coalescent frigore, et aquæ fragiles effodiantur ex ulvo ? Ipse Danubius, qui, non minor fluvio papyrisero, subit ingens mare per multa ostia, riget, ventis astringentibus glaucas aquas, et volvitur in æquor aquis tectis. Atque nunc incedunt pedibus qua naves cucurrerant ; et ungula equi quatit uquas conglaciatas. Et boves Sarmatici trahunt currus barbaros per novos pontes, aquis subterfluentibus. Vix equidem inveniam fidem ; sed cum nulla sit merces facti, testis debet habere fidem firmam. Vidimus vastum Pontum firmum esse glacie, et testa lubrica urgebat quietas aquas. Neque satis est vidisse : pressimus

tanto.—23 Udaque ex Heins. emend. quod et Comb. confirmat.—25 Heins. reposuit vincti, quod et Ro. exhibit: quinque vett. juncti; at vulgatae plurimæ Edd. cuncti. Tum multi Codd. concrescunt, et in seq. vs. effodiuntur aq. unus circumstant; alias durantur; Lov. cum restant.—29 Indurantibus Be. sed tunc laticem legendum esset.—30 Pro tectis unus strictis; Richel. pro var. lect. tacitis, quod et unus Bonon. astruit: Leid. totis. Mox Arund. repit aq.—33 Zulich. subtus labentibus: Lov. subterque latentibus; Leid. subter latitantibus.—38 Nonnulli pro testa habent crusta; et Fr.

NOTÆ

res dejicit et altissima quæque pro- cujus ripas papyrus arbor nascitur,
 terit. ex qua papyrum olim ad scribendum
 parabant.

20 Patent] Non teguntur pellibus.

26 Fragiles] Quia frigore concretæ.

27 Papyrisero] De Nilo agit, ad

33 Novos] Quia ex glacie commissi.

38 Testa] In modum testæ gelu

Nec vidisse sat est. Durum calcavimus æquor :
 Undaque non udo sub pede summa fuit. 40
 Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset ;
 Non foret angustæ mors tua crimen aquæ.
 Tum neque se pandi possunt delphines in auras
 Tolleræ : conantes dura coërcet hyems.
 Et quanquam Boreas jactatis insonet alis,
 Fluctus in obpresso gurgite nullus erit. 45
 Inclusæque gelu stabunt, ut marmore, puppes :
 Nec poterit rigidas findere remus aquas.
 Vidimus in glacie pisces hærere ligatos :
 Et pars ex illis tum quoque viva fuit.
 Sive igitur nimii Boreæ vis sæva marinas,
 Sive redundatas flumine cogit aquas ; 50
 Protinus, æquato siccis Aquilonibus Istro,
 Invehitur celeri barbarus hostis equo :
 Hostis equo pollens, longeque volante sagitta,
 Vicinam late depopulatur humum. 55

rigidum mare ; et ultima aqua fuit sub pede non humido. Si tibi tale fretum fuisset olim, Leandre, obitus tuus non esset probrum arcta aquæ. Tum neque curvi Delphini possunt se mittere in ærem : hyems sæva retinet nitentes. Et quanquam Aquilo obstrepat alis agitat, nulla erit unda in mari obpresso. Et naues pressæ glacie tanquam marmore consistent ; neque remus poterit dividere aquas duras. Asperimus pisces manere compressos in glacie : atque etiam pars corum fuit viva. Sive ergo ferus impetus nimii Aquilonis indurat aquas marinas, vel exundantes fluvio ; continuo, Danubio complanato aridis Aquilonibus, ferus hostis irruit veloci equo, hostis equo validus, et vastat late proximam terram spiculis longe volantibus. Alii

~~~~~  
quidem Lubricaq. immensas crusta prem.—39 Bonon. satis pro sat est.—40 Lov. ped. flava fluit ; et Be. summa fluit.—43 P. curvi pro pandi.—45 Duo V. et Ma. Et quamvis B.—47 Quidam vett. in pro ut; Heins. conj. ceu.—48 Duo vett. rig. stringere rem. totidem fingere ; quatuor pendere, Heins. putat pro tundere ; Comb. fodere ; Be. Gryph. Mycill. et alias scindere ; et unus fundere. Leid. navis aq.—50 Alii sed pars.—52 Multi ex scriptis Siv. redundantes flum.—54 Excerpt. Voss. Qui vehitur cel.—56 Unus liber longe pro

NOTÆ

concreta aqua.

41 *Leandre]* Hunc in Epistolis vidi mus ad Hero suam noctu per Hellespontiacum fretum natalem.

42 *Angusta]* Hellespontus enim non ultra stadia septem porrigitur.

44 *Coërcet]* Quia gelu concretum marc.

45 *Alis]* Quibus Poëtæ sua liberalitate donaverunt ventos.

46 *Obpresso]* A Borea malim expondere quam a frigore.

49 *Ligatos]* Idem in paludosis quibusdam circa lacum nostrum Lemanum atque alibi passim nonnunquam conspiciuntur.

Diffugiunt alii ; nullisque tuentibus agros,
Incustoditæ diripiuntur opes.
Ruris opes parvæ, pecus, et stridentia plastra ;
Et quas divitias incola pauper habet. 60
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
Respiciens frustra rura Laremque suum.
Pars cadit hamatis misere confixa sagittis :
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt : 65
Et cremat insontes hostica flamma casas.
Tum quoque, cum pax est, trepidant formidine belli :
Nec quisquam presso vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem.
Cessat iners rigido terra relicta situ. 70
Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra ;
Nec cumulant altos fervida musta lacus.
Poma negat regio : nec haberet Acontius, in quo
Scriberet hic dominæ verba legenda suæ.

diluhuntur, et nullis defendantibus campos, divitiæ relictae expilantur ; tenues scilicet divitiæ agri, pecora, et currus strepentes, et opes quas pauper colonus habet. Pars capta abducitur brachiis religatis a tergo, frustra respiciens agros, et domum suam. Pars occiditur lugubre trajecta uncinatis spiculis ; nam venenum tinctile est in ferro alato. Corrumptunt quæ non possunt secum tollere aut avehere ; et ignis hostilis absunit teguria immerita. Expavescunt horrore belli etiam tum cum pax est ; neque ullus proscindit terram impacto aratro. Hic locus vel cernit, vel timet hostem quem non cernit. Terra deserta nihil profert pigra situ aspero. Mitis uva hic non legitur umbra pampinea ; neque ferventia musta cumulant plena labra. Plaga non profert poma ; neque Acontius hic haberet in quo duceret voces legendas

late.—57 Sex scripti dirip. oves.—65 Quinque libri aut adducere ; unus subducere.—66 Unus liber Et premit insont. Mox ex libriss scriptis Ciosan. recepit flamma pro vulg. turba.—68 Pro sulcat tres findit ; sex pulsat ; unus versat.—70 In vulgatis scribebatur gelido t. r. situ ; in Mor. et P. gelido...gelu ; in Lov. rigido...gelu ; in alio sterili...situ.—71 Unus Med. sub ulmo.—73 Plurimi

NOTÆ

53 <i>Æquato</i>] Gelu complanato.	63 <i>Misere</i>] Quia præsertim vene-
55 <i>Equo pollens</i>] Ea jam olim laus	natae sagittæ.
Scytharum, quæ hodieque permanet.	70 <i>Cessat</i>] Neque enim subigitur,
59 <i>Ruris</i>] Opes quas deripi dixit	neque fructum profert.
recenset.	<i>Rigido</i>] Scilicet induratur solum,
62 <i>Larem</i>] Pro domo, ut sæpe	quod aratro nullo exercetur.
alibi.	72 <i>Lacus</i>] Labra dicit ant cupas,

Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore, campos.

75

Heu loca felici non adeunda viro !
Ergo, tam late pateat cum maximus orbis,
Hæc est in poenam terra reperta meam ?

*a sua domiu. Videre est agros vacuos sine arbore, sine foliis. Heu loca non
visenda beato viro ! Cum igitur vastissimus mundus tam late porrigitur, hæc tel-
lus quæsita est in meum supplicium ?*

.....

*scripti Pom. vctat reg.—75 Pr. V. et alius Aspiceret ; duo Aspicio ; unus As-
picies vel Aspicias : verius refingendum putat Heins. Aspicere est.—77 Barb.
Erg. cum patuit late via max.—78 Alii in pœnas...meas.*

NOTÆ

quibus ex uva expressum mustum   73 *Acontius*] Cujus fabulam ex ejus
excipitur.   Epistola repepe, si placet.

ELEGIA XI.

ARGUMENTUM.

CRUDELISSIMUM quandam suppresso nomine accusat Ovidius, quod cum in Scythica regione, orbatus omni re cara, in maximis degat incommodis, ille non his contentus, ei tamen insultet : additque, magnum illi esse dedecus, oppugnare hominem prostratum et jacentem. Monet postremo, ut, memor humanæ sortis, nolit amplius commemorare poëtae crimina, sed ea sinat cicatricem obducere, cum præsertim nulla ejus fortuna possit fieri miserior.

Si quis es, insultes qui casibus, improbe, nostris,
Meque reum, demito sine, cruentus agas ;
Natus es e scopolis, nutritus lacte ferino ;
Et dicam silices pectus habere tuum.

*Si quis es, perricax, qui insultes nostræ calamitati, et saxis usque me arguas,
ortus es ex cautibus, eductus lacte ferino, et dicam saxa occupare cor tuum. Quis*

1 Heins. putat scrihendum *Quisquis es, insult.* at Burm. vulgatam censet retinendam. Mox unus Cod. invide pro *improbæ*.—3 Quinque libri *scopæ eductus lacr.* pr. V. pr. Pol. et sex alii et *pastus* : Heins. malit *es pastus*. Duo

Quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira, 5
 Restat? quidve meis cernis abesse malis?
 Barbara me tellus, et inhospita littora Ponti,
 Cumque suo Borea Mænalis ursa videt.
 Nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
 Omnia solliciti sunt loca plena metus. 10
 Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
 Cinctave montanis ut pavet agna lupis;
 Sic ego belligeris a gentibus undique septus
 Terreor, hoste meum pæne premente latus.
 Utque sit exiguum poenæ, quod conjugæ cara, 15
 Quod patria careo, pignoribusque meis;
 Ut mala nulla feram, nisi nudam Cæsaris iram;
 Nuda parum nobis Cæsaris ira mali est?
 Et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet;
 Solvat et in mores ora diserta meos. 20
 In causa facili cuivis licet esse diserto:
 Et minimæ vires frangere quassa valent.

gradus superest atrocior, quo tua ira se extendat? aut quid vides deesse meis ærumnis? Terra sæva, et littora inhospita Ponti, et ursa Mænalis cum suis Aquilonibus me aspicit. Nulla mihi consuetulo linguae cum natione barbara: omnia loca sunt plena timoris anxiæ. Et sicut cervus fugax correptus ab ursis famelicis, aut agna circumdata lupis montanis timet; ita ego circumclusus a nationibus bellicosis expavescio, hoste urgente mecum latus. Et quamvis leve fuerit supplicium, quod sum orbus dilecta uxore, et patria, et meis liberis; quamvis nulla mala patiar, prater solam Cæsuris iram, sola Casaris ira estne leve supplicium? Et tamen est aliquis, qui tangat plagas recentes, atque aperiat ora eloquentia adversus meos mores. *Cui-vis pronum est esse facundo in causa facilis; et tenuissime vires possunt rumpere*

---

etiam lact. caprino.—5 Unus liber Qui grad. Mox Jun. ulter. aut quo se porr. et sic quidem multi alii: Lov. aut in quo porr. unus porrigit.—6 Heins. mallet credis pro cernis.—8 Multæ Edd. Cumq. truci B. Tum duo vett. Parrasis urs. et Be. Parrasis.—11 Quatuor libri, et unus Bersm. fug. rapidis cere.—13 Be. Sic quoque bell. Mox Leid. undiq. captus.—15 Be. cum pro quod.—16 Leid. et Be. Et patr. Tum Lov. caream, pign. —17 Serv. nisi parum C. Jun. et P. magni nisi; Leid. solam nisi.—18 Leid. Sola porr. —19 Pro cruda Lov. dira; quatuor nostra; duo tarda. Tum quatuor retardet.—21 In plurimis MSS. quemvis l. e. disertum; in aliis cucis...disertum.—22 Jun. vir. rincere

NOTÆ

8 Mænalis] A Mænalo Arcadiæ monte altissimo Calisto Arcadica appellata, quæ in ursami mutata, deinde in cœlum translata.

Videt] Atque adeo urget. 17 Nisi nudum] Cæsarem delinit. 19 Retractet] Ex quo renoventur et recrudescant.

Subruere est arces et stantia mœnia virtus :
 Quamlibet ignavi præcipitata ruunt.
 Non sum ego quod fueram. Quid inanem proteris umbram ?
 Quid cinerem saxis bustaque nostra premis ? 26
 Hector erat, tunc cum bello certabat ; at idem
 Vinctus ad Hæmonios non erat Hector equos.
 Me quoque, quem noras olim, non esse memento :
 Ex illo superant hæc simulacra viro. 30
 Quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris ?
 Parce, precor, manes solicitare meos.
 Omnia vera puta mea crimina : nil sit in illis,
 Quod magis errorem, quam scelus, esse putas.
 Pendimus en profugi (satia tua pectora) poenas, 35
 Exilioque graves, exiliique loco.
 Carnifizi fortuna potest mea flenda videri :
 Te tamen est uno judice mœsta parum.

*quassata. Virtus est evertere arces, et muros erectos: quantumvis socordes procul-
 cant diruta. Ego non sum quod fueram: quamobrem premis umbram vacuam?
 Quamobrem insurgis lapidibus in farillam et nostrum tunulun? Hector tunc erat
 cum dimicabat prælio; at idem religatus ad equos Thessalos non erat Hector. Scias
 etiam me non esse quem quandam cognoveras. Hæc imago restat ex illo viro. Cur,
 sæte, inveheris in effigiem verbis asperis? Noli, quæso, lacessere meam Unbram.
 Pone omnia mea crimina esse vera: nihil sit in illis, quæ credas magis esse errorem
 quam flagitium. Ecce exules (exple cor tuum) exsolviimus pœnas acerbas fuga, et
 loco fugæ assignato. Sors mea potest videri lugenda tortori: est tamen leviter tris-*

---

*cassa val. et duo frangere cassa. Tum Lov. et alius solent.—24 Scripti et editi
 nonnulli Quilibet; unus Quodlibet; septem Qualibus. Mox ruunt Burm. reposuit ex duobus libris pro vulg. premunt.—25 Nonnulli omittunt ego: alii etiam legunt qui pro quod; quidam etiam ego qui.—27 Pr. Pal. et unus Med. bell. certaret; ut. Quidam etiam et pro at.—28 Olim legebatur Tractus ab Hæmonio...cquo: nostram lectionem exceptit Heins. ex pr. Pal. uno V. et Ro. com opt. Med. alii etiam Vectus ab Hæmonio...cquo.—30 Serv. hæc simula ora vir.—31 Incessis ex quibusdam Codd. placet Burm. præ vulg. incendis, hoc tamen invenit in Jun. Leid. et nonnullis aliis; et in Edd. Mycill. Gryph. et aliis.—33 Serv. vana pro vera.—38 Be. et Bersm. Et pro Te. Mox mœsta Heins. dedit ex Barb. et Gottorph. pro vulg. mersa: tres libri mensa; unus*

NOTÆ

28 *Hæmonios*] Thessalos Achillis, quibus circum mœnia Iliaca raptatus Hector.

32 *Manes*] Perinde loquitur Naso ac si Umbra quædam esset defuncti: perque elegans est hæc sui descriptio,

35 *Pendimus*] Argute; quasi graviores quam meritus fuerit lucerit pœnas, quas pro errore tanquam pro scelere spenderit.

37 *Carnifizi*] Telum istud vehemens in accusatorem.

Sævior es tristi Busiride; sævior illo,
 Qui falsum lento torruit igne bovem : 40
 Quique bovem Siculo fertur donasse tyranno,
 Et dictis artes conciliasse suas.
 Munere in hoc, Rex, est usus, sed imagine major :
 Nec sola est operis forma probanda mei.
 Aspicis a dextra latus hoc adaper tile tauri ? 45
 Huc tibi, quem perdes, conjiciendus erit.
 Protinus inclusum lentis carbonibüs ure :
 Mugiet, et veri vox erit illa bovis.
 Pro quibus inventis, ut munus munere penses,
 Da, precor, ingenio præmia digna meo. 50
 Dixerat. At Phalaris, Poenæ mirande repertor,
 Ipse tuum præsens imbue, dixit, opus.

tis tuo judicio. Crudelior es fero Busiride; crudelior illo, qui ussit factum taurum lento igne; et qui dicitur dedisse taurum tyranno Siculo, atque commendasse suas artes verbis. Rex, inquit, utilitas est in hoc dono, sed major quam videtur: neque sola species operis mei est aestimanda. Videsne hoc latus bovis adaper tile? Huc tibi immittendus erit quem voles perimere. Torre continuo inclusum modicis carbonibus: mugitus edet, et ille sonus erit veri tauri. Pro quibus inventis, ut remunereris beneficium beneficio, præbe, quæso, mercedem dignam ingenio meo. Absolvetur: at Phalaris, Inventor supplicii admirande, tu, inquit, præsens, unge tuum

versa: Zulich. pressa.—41 V. fert. damnasse tyrann.—43 Bersm. MSS. et editi quidam usus, Rex, est.—44 Fr. Be. et plurimi alii habent est pecoris form. Leid. tanti; unde Tauri faciebat Heins. ut Excerpt. Voss. et quatuor Codd. habent.—45 Plurimi Codd. et Bersm. a dextro.—46 Be. et plures editi Hac tib. P. Huic; multi Hic: Lov. Hanc tib. quam perdis: alii etiam perdis.—49 Unus lib. inv. munus quod pro quo.—50 Multi munera pro præmia.—51 Gottorph. Pœn. memorande repert. alias miserande.—52 Heins. pro præsens scribit princeps; Gottorph. pro var. lect. primus; Burm. conj. præstans. Tum

NOTÆ

39 *Busiride]* Qui crudelissimus rex Ægypti ab Hercule immolatus, ut dictum in Arte.

40 *Qui]* Phalarim designat, Argentinorum tyrannum, qui præter cetera sævitiae instrumenta taurum æneum habuit, Perilli enjusdam arte fabricatum, in quem damnatos, qui, supposito igne, bovis mugitus ederent, crudeliter mittebat.

41 *Quique]* Hic cum muneris nomine non leve pretium a tyranno

speraret, in taurum æneum conjectus ejus jussu, primus artis suæ specimen non temere præbuit.

42 *Dictis]* Scilicet munus tam egregium verbis quantum potuit ornavit Perillus.

43 *Munera]* Verba hæc sunt Perilli taurum suum commendantis.

52 *Præsens]* Landaverat opus suum ille insignis artifex: Ergo, inquit Phalaris, faciamus rei ipsius periculum, tuque ipse inventor tanquam

Nec mora; monstratis crudeliter ignibus ustus
 Exhibuit querulos ore gemente sonos.
Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque? 55
 Ad te, quisquis is es, nostra querela reddit.
 Utque sitim nostro possis explere cruento;
 Quantaque vis, avido gaudia corde feras;
 Tot mala sum fugiens tellure, tot æquore passus,
 Te quoque ut auditis posse dolere putem. 60
 Crede mihi, si sit nobis collatus Ulixes,
 Neptuni minor est, quam Jovis ira fuit.
 Ergo quicumque es, rescindere vulnera noli;
 Deque gravi duras ulcere tolle manus:
 Utque meæ famam tenuent oblia culpae, 65
 Fata cicatricem ducere nostra sine.
 Humanæque memor sortis, quæ tollit eosdem,
 Et premit; incertas ipse verere vices.

opus. Et sine cunctatione, tostus crudeliter ignibus indicatis emisit voces querulas ore trepidante. Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque? Nostra querela ad te spectat, quisquis is es. Atque ut possis satiare sitim nostro sanguine, et fruaris voluptate quantam cupis pectore cupid, ego profugus tuli tot mala terra totque mari, ut credam te etiam posse dolere auditis. Crede mihi, si Ulysses sit nobis comparatus, ira Neptuni est levior quam ira Jovis. Quisquis es igitur, ne renoves plagas; et removere manus asperas ab innati ulcere: et ut oblia minuant famam mei criminis, patere infortunium nostrum ducere cicatricem. Atque recor-dans sortis humanæ, quæ evehit et deprimit eosdem, metue ipse dubias vices. Et

nnus Med. melioris notæ *inde*, dix.—54 Tres scripti cum Hamburg. *Emisit pro Exhibit. Querulus Heins.* reposuit, quod quinque vett. confirmant; vulg. geminos. Tum Pol. pr. ore fremente; et multi alii tremente.—55 Quidam scribunt *Scythicosque, Scythicasq. vel Seythasq.* multi vett. cum vulg. *Scythiasque:* Heins. recepit *Scythiamque* ex V. Pol. Comb. et Med.—56 Plurimi Codd. quisq. ades, nostr. sed is es retinendum censet Burm. Mox ex vet. libro Ciosan. protulit reddit: vulg. venit.—57 Unus liber poss. *replere cru.*—63 Unus Cod. Erg. quisquis ades resc. Tum vulnera cum melioribus duodecim reponendum Heins. docet pro vulg. *crimina.*—64 *Ulcere ex Heins.* emend. ceteri vulnera.—67 Immo *Fata* cum prim. Vatic. Combianio et tribus aliis. *Heins.* Vulg.

NOTÆ

præsens aliquod numen machinam tuam moveas.

Imbue] Namque ungi debent ut melius flectantur machinæ.

56 *Ad te]* Ut, scilicet, pari modo, quæcumque in me excogitas mala, primus atque solus patiaris. Sed aper-te non dixit.

57 *Sitim]* Crudelitatem.

61 *Ulixes]* Qui quidem per decem annos, ‘Dum sibi, dum sociis redditum parat, aspera multa pertulit, adversis rerum inumersabilis iudis.’

62 *Joris]* Augustum cum Jove Neptuno majore confert.

Et quoniam, fieri quod nunquam posse putavi,
 Est tibi de rebus maxima cura meis ; 70
 Non est quod timeas. Fortuna miserrima nostra est.
 Omne trahit secum Cæsar's ira malum.
 Quod magis ut liqueat, neve hoc tibi fingere credar;
 Ipse velim poenas experiare meas.

quandoquidem, quod nunquam credidi posse fieri, est tibi maxima cura de rebus meis, non est quod paveas. Sors nostra est infelicissima. Cæsar's ira secum vehit omne malum. Quod ut magis constet, neve credar tibi istud falso dicere, velim ipse facias periculum meorum malorum.

Facta.—69 Medonian. fier. nusquam quod poss. Leid. quæ nunquam.—71 Qui-dam vett. miserr. tuta est : unde Heins. Non es, quem timeam ; F. miserr. tuta est.—72 Tibi Heins. recepit ex duobus vett. alii ego : Leid. habet me f. credas.

NOTÆ

71 *Non est quod*] Non enim quod times eveniet, ut Romam redeam.

ELEGIA XII.

ARGUMENTUM.

FRIGORIBUS pulsis, adesse vernum tempus, cuius juennditatem ex loco ad-junctorum latius describit ; incipiuntque etiam nautæ tunc navigare : qui, si in Scythiam pervenerint, se illis dicit occurrere, ut ab his intelligat de Cæsar's triumphis. Quod si quis aliquid referre potuit, protinus a Poëta domum ducitur, fitque ejus hospes : precatur demum, ut domus, quam habebat in Scythia, non sit perpetua Poëtæ sedes, sed hospitium, ut ali- quando in patriam redeat.

FRIGORA jam Zephyri minuunt ; annoque peracto
 Longior antiquis visa Mæotis hyems :

Nunc Zephyri leniunt frigora : et anno absoluto hyems Mæotica visa est prolixior

2 Pro *Longior* vett. Edd. *Tardior*, et Arund. *Largior*. Plurimi etiam anti-

NOTÆ

1 *Zephyri*] Qui ab occasu æqui- noctiali flantes atque moliores lique- faciunt nives, et veris sunt quasi præ- cursores. 2 *Mæotis*] Multum sese hic torse- runt interpres, Mycillus præsertim,

Impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen

Tempora nocturnis æqua diurna facit.

Jam violam puerique legunt hilaresque puellæ,

5

Rustica quam nullo terra serente gerit.

Prataque pubescunt variorum flore colorum,

Indocilique loquax gutture vernal avis.

Utque malæ crimen matris deponat hirundo,

Sub trabibus cunas parvaque tecta facit.

10

præteritis: atque ille qui male vexit Hellen sibi impositam facit tempora diurna paria nocturnis. Nunc pueri et puellæ alacres carpunt violas, quas terra agrestis profert nullo colente. Et prata sunt vestita floribus diversorum colorum, atque aves garrulæ lasciviant ineruditio gutture. Et ut hirundo effugiat probrum immittit matris, struit nidos sub tignis et humilibus tectis. Tum herba, quæ delituit tecta

qua. Pro *Mæotis* Heins. conj. *Boötis* vel *Boreis*. Alii aliter. Bersm. habet *Longior antiquis v. meavit h. Gronovius Largior Antæcis instat Athois h. ubi Burm. mallet *Anteactis* quam *Antæcis*: *Mycillus Turdior antiquis v. recedit h.* Alii volunt *Longior a vobis versa Mæotis h. vel Tardior antiquis v. Mæotis h. vel, ut Francius, Longior Euxinis: denique Burm. conj. Longior antiquis tisa, fugatur h.*—3 Duo P. et aliis *Hellenem*.—5 *Violam ex Pol. Pal. Med. et V. aliis violas. Lov. Jam violasque legunt pueri.*—6 Sic ex vett. Burm. vs. refingit: olim edebatur *Ruraque que nullo nata serente rehunt. Pr. Pol. Rustica quæ nullo terra serente venit; et sic pr. V. pr. Pal. et quatuor meliores, nisi quod nata pro terra exhibent: quidam Rustica quas nullo terra serente rehit, vel gerit: nonnulli etiam *Pomaque quæ nullo terra serente rehit, vel Ruraque...rehunt: unus etiam colente pro serente. Heins. putat scriendum Rustica quam nullo terra serente dedit.***

—8 Pro *vernata* Fr. et octo

alii cantat; Be. et tres alii garrit.

—9 P. *crin. volucris dep.* Unus etiam matris

NOTÆ

non tam ob correptam diphthongum, cuiusmodi apud alios inveniuntur, quam ob constructionem et sensum; ut corruptum esse locum confidenter vir sane doctissimus pronuntiet. Aliquid esse fateor, quod non satis leniter fuit: ceterum cur illud idem ferri non possit non ego quidem video. Poëtæ valde longa visa est hyems in plaga Boreali. Cum denique mense Martio solverentur nives, verque adventare intelligeret, duo menti obversabantur, tædium hyemis, deiude veris jucunditas. De, illo obiter, et quasi per parenthesis; in hac immoratur. *Mæotis* autem ab illo hyems dicitur, quæ *Mæoticam paludem*, atque adeo proximum Pontum, et *Seythicas* regiones infestabat.

3 *Qui non*] Aries est, de quo iam sæpius, qui Phrixum atque Hellen per Hellespontum vehebat; cui quidem illa cum non bene insisteret in mare decidit, quod ab ea Hellespontus dictus est. Translatus est autem ille aries inter sidera; quem Sol cum adit non veris modo facit initium, sed et vernum æquinoctium.

8 *Indocili*] Indocto. Aves enim non nisi a natura edoctæ, quæ agros frequentant.

9 *Malæ*] Mala mater dicitur hirundo, quia Procne, quæ in eam avem mutata, Itym filium interfecit, patrique Tereo epulandum apposuit: ut dictum in Metam.

10 *Cunas*] Nidum.

Herbaque, quæ latuit Cerealibus obruta sulcis,
 Exerit e tepida molle cacumen humo.
 Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur :
 Nam procul a Getico littore vitis abest.
Quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus: 15
 Nam procul a Geticis finibus arbor abest.
Otia nunc istic : junctisque ex ordine ludis
 Cedunt verbosi garrula bella fori.
Usus equi nunc est, levibus nunc luditur armis :
 Nunc pila, nunc celeri volvitur orbe trochus.   20
Nunc, ubi perfusa est oleo labente juventus,
 Defessos artus Virgine tingit aqua.
Scena viget, studiisque favor distantibus ardet :
 Proque tribus resonant terna Theatra Foris.

sulcis Cerealibus, protrudit tenerum verticem ex terra tepida. Atque ubi sunt vites, oculus emittitur ex palmite : nam vites longe sunt dissitæ a littore Getico. Et ubi sunt arbores, ramus tumet in arbore ; nam arbores procul sunt remotæ a finibus Geticis. Nunc otia sunt istic ; et certamina loquacia fori garruli locum faciunt ludis sibi invicem succedentibus. Nunc usus est equi ; nunc luditur armis levibus : nunc pila, nunc trochus vertitur gyro celeri. Nunc postquam juventus est uncta oleo fluente, abluit lassa membra aqua pura. Scena celebratur, et favor flagrat rotis dissidentibus ; et terna theatra perstrepunt pro tribus foris. O felicem qua-

depromat hir.—10 Quatuor libri trab. nidos parv. unus cuncos.—12 Multi cum Bersm. Eredit; P. et Jun. Exit et : V. et Pal. Exit et expendit: unus Exit. Septem allii Excitat e tepida, et Leid. a. Tres et Be. Exerit a tepida, et Serv. a trepida.—14 Alii Sed pro Nam.—17 Admodum variant libri; Otia sunt illuc duo libri; non male. Junctique ex ordine ludi septem codices. Edunt verbosi triginta fere. *Garrula verba etiam quatuordecim. Verboso foro Regius et Bernens. et Moreti; umbroso foro tres: forte scribendum, Otia sunt illuc: junctique ex o. ludi Sedant v. g. b. f. Burni.—19 Heins. sic docet legendum ex Comb. Ro. et duobus aliis; in multis vett. etiam est equis vel equi: sed olim edebatur Lusus equo nunc est.—20 Volvitur Heins. recepit ex pr. Pol. et aliis quibusdam pro vulg. vertitur.—21 Pro labente Heins. conj. liquente; Franciis splendente.—22 Unus liber Defessosque. Mox Virgine tingit aqua est in V. plurimi cum vulg. tingere gaudet aqua.—24 Proque plurimi vett. ceteri Cum-*

NOTE

11 *Cerealibus*] Quibus fruges Cereris donum concreditum.
 17 *Istic*] Romæ, scilicet.
Ludis] De Megalensibus exponunt; frustra: nam neque mense Martio celerabantur; neque id Poëtae verba sonant. ‘Ludi juncti ex ordine’ dicuntur qui sibi invicem succedunt: quos in Fastis videre est; nisi illis satis sit, quos jam enumerat Naso.
 18 *Cedunt*] Quia eo tempore non dicebatur jus Romæ quo ludi publice celerabantur.
 21 *Oleo*] Ceroma dicit, quo unguenti genere ex oleo atque terra in palæstra ungebantur.
 22 *Virgine*] Sudorem et pulverem in vicino Tiberi cluebant qui in Campo

O quater, et quoties non est numerare, beatum,

25

Non interdicta cui licet Urbe frui !

At mihi sentitur nix verno sole soluta,

Quæque lacu duro vix fodiantur aquæ.

Nec mare concrescit glacie : nec, ut ante, per Istrum

Stridula Sauromates plausta bubulcus agit.

30

Incipient aliquæ tamen huc adnare carinæ,

Hospitaque in Ponti littore puppis erit;

Sedulus occurram nautæ ; dictaque salute,

Quid veniat, quæram, quisve, quibusve locis.

Ille quidem mirum, ni de regione propinquâ

35

Non nisi vicinas tutus ararit aquas.

ter, et quoties non licet recensere, cui conceditur potiri Urbe negata ! At nix liquefacta sole verno a me sentitur, et aquæ quæ non effodiantur ex rigido libro. Neque mare congelatur ; neque bubulcus Scyltha ducit, ut ante, currus stridentes per Istrum. Attamen aliquæ naues incipient huc adnavigare, et puppis peregrina erit in littore Ponti ; diligenter obriam iba nautæ ; et, salute dicta, petam quamobrem accedat, quisre sit, et ex quibus oris. Mirum equidem nisi ille de vicina regione cautus non

que. Mox Lov. curva pro terna.—25 Jun. Leid. et multi alii et Edd. quædam *O quantum* : Gryph. *O quater, o quoties*. Deinde Merula legebat *num. boatum*. —26 Nonnulli libri libet pro licet.—28 R. *Deque lac.* Tum pro duro pr. Ed. diræ ; et Serv. duræ. Heins. recepit *vix* ex tribus libris pro vulg. nec. Plurimi non foduntur : Gryph. non foduntur : P. diffoduntur. Bersm. notat quosdam legere non foduntur aqua.—31 Sie, teste Heins., scripti plerique, vel *Incipient* ; Medonian. *Incipient* : Heins. malit *Incipient* aliquæ, vel *Incipient si que*. Editi aliquot *Si tamen incipient aliquæ huc*. Tum Ms. Bersm. *transnare car.*—32 *Erit* plerique vett. et sic Heins. sribit, vel *eat* : vulg. *adest*.—35 Dan. Heins. malit *Ille quidem, mirum, nisi de reg. et seq. vs. Nec nisi...araret aq.* Tres scripti cum pr. Ed. Nunquam *ric.* Et pro *tutus* Voss. *cautus*. Tum Jun.

NOTÆ

Martio sese exercuerant.

saris, Tauri Statilii, et Pompeii Magni.

23 *Studis*] Alios aliis in ludis atque spectaculis favere solitos esse, magna etiam sponsione et depositis annulis, in Amoribus vidimus.

26 *Urbe*] Atque adeo ludis, qui, si quæ est voluptas honesta, primum locum meo iudicio obtinent.

24 *Proque*] Quia non foræ, sed theatra, per ludorum tempus frequen-tantur.

28 *Vix*] *Non*, i. e. ut ante per hyemem, pro *vix* repone ex veteri lectione ; quia, ni fallor, magis ad sensum spectat. Hae dicit se frui voluptate Poëta noster, quod jam aquam habeat denique solutam, pro illis omnibus bonis quibus fruuntur Romæ. Sequentia quod volo probant ; cum dicit ‘*incipient aliquæ tamen*’

Tribus] Tria vero fuerunt Romæ foræ negotiis civilibus tractandis comparata : Romanum antiquissimum, quod et Latinum dictum, Jul. Cæsaris alterum, tertium Augusti.

Terna] Tria illa fuerunt, Julii Cæ-

Rarus ab Italia tantum mare navita transit :

Littora rarus in hæc portibus orba venit.

Sive tamen Graia scierit, sive ille Latina

Voce loqui ; certe gratior hujus erit.

40

Fas quoque ab ore freti longæque Propontidos undis

Huc aliquem certo vela dedisse Noto.

Quisquis is est, memori rumorem voce referre,

Et fieri famæ parsque gradusque potest.

Is precor auditos possit narrare triumphos

45

Cæsaris, et Latio reddita vota Jovi :

Teque rebellatrix tandem, Germania, magni

Triste caput pedibus supposuisse Ducis.

Hæc mihi qui referet, quæ non vidisse dolebo,

Ille meæ domui protinus hospes erit.

50

Hei mihi ! jamne domus Scythico Nasonis in orbe ?

Jamque suum mihi dat pro Lare poena locum ?

sulcaverit nisi aquas propinquas. Pauci nautæ tranant tam vastum mare ab Italia : pauci petunt hæc littora destituta portibus. Seu tamen ille scierit loqui sermone Graeo sive Latino ; certe erit jucundior peritus hujus. Fieri potest etiam aliquem tradidisse hæc carbasa secundo Noto ab ostio maris et fluctibus longæ Propontidos. Quisquis is est, potest narrare rumorem voce memori, et fieri pars et gradus famæ. Oro ut ille possit memorare triumphos, quos accepit, Cæsaris, et vota persoluta Jovi Latio; teque, Germania rebellis, denique submisso mastum caput pedibus incliti Ducis. Ille qui mihi hæc memorabit, quæ dolebo non aspexisse, continuo erit hospes meæ domui. Hei mihi ! domus Nasonis jamne est in regione Scy-

*****

et tres alii adiret aq. quod Burm. præfert vulgato : Heins. vero putat ararit rectum esse; sensu exigente; nam duo scripti arbitri, et totidem ararit.—37 Turbant vehementer libri. Excerpta Vossii terra vel tuto mare; terra etiam Gallicus codex: quidam tulum mare; sed nihil mutandum. Burm.—39 Graia ex Heins. emend. pro vulg. Graeca; unus Italicus Cod. grata.—40 Priseæ Edd. et quidam scripti, teste Heins. usus pro hujus,—45 Ms. Bersm. His pree. auditis.—47 P. et alius Te quoque bellatrix tand. Mox Gottorph. magno pro magni, et seq. vs. Duci.—49 Leid. et tres alii qui referat; et ita pr. Ed. Mycill. Gryph. et aliae.—51 Serv. Hei mihi ! jam Scythico nomen N. in orbe est: Excerpt. Voss. in urbe.—52 Jamne scribendum: pro pana

NOTÆ

41 *Ore freti*] Hellespontum dicit, qua accessus patet Roma in Pontum venientibus.

Propontidos] Marc est quod Hellespontum inter et Bosporum Thracium porrigitur.

44 *Pars*] Ut hinc aliquatenus veritas

intelligi possit.

46 *Cæsaris*] Tiberii, vel Augusti, cuius auspiciis tunc temporis ille militabat. De priore potius intelligendum censeo.

47 *Rebellatrix*] Quintilii enim Vari socordia tres legiones non ita pridem

Di faciant, Cæsar non hic penetrale domumque,
Hospitium poenæ sed velit esse meæ.

thica? jamque pœna præbet mihi suas sedes in domicilium? Dii præstent, ut Cæsar velit hic esse diversorum mei supplicii, non penetrale et sedes.

multi *terra*. Versus suspectus. *Heins.* Non puto statim expungendos versus difficiles et corruptos: forte scripserit, *Janine novum mihi dat pro lare pœna focum?* *Locus et focus* passim permutantur. *Focus* autem est idem quod mox ‘penetrale.’ ‘Novus’ et ‘suus’ etiam confusa Fast. III. 34. Amor. II. 5. 37. Si quis suum tueri velit, explicet stabilem et perpetuum focum; sed metuo ne altius vulnus sedeat. *Burm.*—53 Olim legebatur *Di facite ut Cæsar non hoc pen.* ‘*Hoc Cæsar Zulichemianus.* Lege *Di facite o.* Vide Notas [Not. Var.] Epist. I. 101. Nisi malis *Di faciant* cum tribus scriptis. *Hic pen.* pro *hoc* etiam quidam.’ *Heins.*

NOTÆ

oppresserant Germani, duce Arminio. 52 *Pœna*] Hanc sicuti Furiam ali-
50 *Hospes*] Cui faveam maxime quam Tomis sedes habere suas fingit.
propter lætum nuntium.

ELEGIA XIII.

ARGUMENTUM.

CUM natalis Poëtæ adesset, superfluum fuisse dicit, in ea loca illum venisse, ubi non licet illi ex more solennia sacra exhibere: monetque, ne amplius redeat, dum erit in Scythia.

ECCE supervacuus (quid enim fuit utile gigni?)
Ad sua natalis tempora noster adest.

Ecce dies noster natalis frustra recurrit: quid enim profuit nasci? *Crudelis,*

1 *Gigni* meliores, teste Heins. nisi quod pr. Pol. pr. V. et Med. *nobis*: vulg.

NOTÆ

1 *Quid enim*] Melius vero est non et usque adeo fatui reperti sunt The-
natum quam miserum esse: quanquam ologi, ut contra docuerint.

Dure, quid ad miseros veniebas exulis annos?

Debueras illis imposnisse modum.
Si tibi cura mei, vel si pudor ullus inesset;

Non ultra patriam me sequerere mean.
Quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,

Illo tentasses ultimus esse mihi.
Jamque relinquenda (quod idem fecere sodales)

Tu quoque dixisses tristis in Urbe, Vale.
Quid tibi cum Ponto? num te quoque Cæsaris ira

Extremam gelidi misit in orbis humum?
Scilicet expectes soliti tibi moris honorem,

Pendeat ex humeris vestis ut alba meis?
Fumida cingatur florentibus ara coronis?

Micaque solemini thuris in igne sonet?
Libaque dem pro me genitale notantia tempus?

Concipiamque bonas ore favente preces?

quamobrem accedebas ad tristes annos profugi? Debueras illis fecisse finem. Si tibi cura mei, vel si verecundia illa adesset, non sequereris me ultra patriam meam. Atque conatus essem mihi novissimum esse in illo loco quo infans sum primum tibi cognitus. Tu etiam mæstus Vale dixisses in Urbe, jam deserendu, quod idem amici fecerunt. Quid tibi cum Ponto? Anne etiam offensio Cæsaris misit te in remotissimam terram orbis frigidus? Nimurum expectas honorem consuetudinis tibi praestitæ, ut vestitus candidus pendeat ex meis humeris? Altare incensum ornetur sertis florentibus? et mica thuris crepitet in igne soleuni? Et offeram liba pro te indicantia diem natalem? atque proferam bonas preces ore bencolo? Non sum

nasci. Heins. conj. quid e. tulit utile nasci?—3 Pro miseros Ro. et Be. miseri: Burm. mallet seros.—5 Inesset scripti et editi quidam; alii adesset.—7 Strozæ Cod. mal. creditus inf.—9 Relinquendu ex emend. Heins. vulg. relinquendo; pr. Pol. et duo alii relinquendum. Deinde Voss. dixere sodal.—12 Heins. maliit Extr. Getici mis.—13 Expectas Bersm. profert ex uno Heins. vulg. expectas. Tunc Heins. ex nonnullis scriptis recepit soliti pro vulg. solidum. Præterea Jun. soliti tibi thuris h.—16 Voss. ign. crept.—17 Ex pr. Pol.

NOTÆ

3 Quid ad] Quasi dicat melius fuisse, ut ante obiüsset, quam in exiliū mitteretur.

6 Non ultra] Me desereres. Morerer. Sed quanta fuerit quamque fœcunda et elegans vis imaginandi in Nasone hinc cognosce. Hujus generis multa habes apud Jobum et Salomonem in sacra pagina.

Delph. et Vir. Clus.

13 Honorem] Soleennes festivitates, et celebritatem; enjusmodi Romæ inter sodales antea habuerat Naso.

14 Alba] Qua induebantur qui natales celebrabant.

15 Fumida] Genio præsertim sacra faciebant natali die.

17 Libaque] Placentam fuisse scribit Servius, quæ farre, melle, atque oleo

Ovid.

7 L

Non ita sum positus : nec sunt ea tempora nobis,
Adventu possim laetus ut esse tuo. 20
Funeris ara mihi, ferali cincta cupresso,
Convenit, et structis flamma parata rogis.
Nec dare thura libet, nihil exorantia Divos :
In tantis subeunt nec bona verba malis.
Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum ; 25
In loca ne redeas amplius ista precor :
Dum me, terrarum pars pæne novissima, Pontus,
Euxini falso nomine dictus, habet.

ita adornatus ; neque ea sunt nobis tempora, ut possim esse festivus accessu tuo. Altare funebre circumdatum lugubri cupresso, et ignis paralus compositis pyris ad me facit. Neque placet præbere thura nihil impetrantia a Diis : neque bona verba occurruunt in tantis ærumnis. Si tamen aliquid est posendum a nobis hodie, oro ne amplius revertaris in ista loca : quamdiu Pontus appellatus falso nomine Euxini, pars fere ultima terrarum, me tenet.

Heins. restituit me ; vulg. te ; plerique dem propriæ, et duo propere ; pr. Ed. det propere : quinque deproprie : Heins. conj. deproprietate ; et Burni. deproprietatem. Mox alii geniale notantia, et Be. genitale vocantia temp.—18 Be. Concipiāmque processio. f. pias.—19 Pr. V. Non ita suppositus. Tum multi non pro nec. Ha. nec s. tam temp. Heius. putat vs. aut mēdosnum aut adulteratum esse. Burni. autem nil cause videt, cur mereatur ejici : ‘positus’ non sum, nou exulo in tam felici loco, ut ad tuum adventum letus esse possim : præterea ‘nec sunt ea tempora nobis’ minime mutandum putat, nec habere quod offendat ; ‘ea’ enim pro talia, tam felicia positum esse.—21 Heins. mallet Funebris ar. recepitque cupresso ex melioribus pro vulg. cupressu.—22 Non nulli strictis pro structis improbante Burni. Mox quinque vett. flamm. reperta rog. pr. V. et quatuor alii peracta ; unde Heins. olim peracta faciebat.—27 Sic legebant Heins. et Faber : olim edebatur pars pæne novissima Ponti Euxini, &c.

NOTEÆ

constabat. Hujusmodi vero die natali discubentibus apponebatur, de quo nullus prius gustabat quam qui natalem suum celebrabat : ceteri vero qui comedenter bene precari tenebantur. 19 Non ita] Quanobrem mēdosnum aut adulteratum dixerit hunc versumclar. Heinsius, non ego quidem intelligo. Stupidus ideo videar forte. Dum prosim parum interest. Sunn cuique judicium ; quod nunquam utilius quam cum a superbia et improbo

hominum metu verecundie liberum.

21 Ferali] Quia funeribus adhibebatur.

24 Bona verba] ‘ Dicamus bona verba, venit natalis ad aras.’ Tibullus.

26 In loca] Acutissime per reprisæ speciem natalem diem lætum Romanummittit ; ut et ipse fruatur patria.

28 Euxini falso] Ut ‘Axenus’ atque inhospitalis locorum asperitate, sed maxime hominum feritate, verius sit appellandus.

ELEGIA XIV.

ARGUMENTUM.

AMICI colligentis ejus scripta fidem et amorem llandat Poëta: hortaturque
nt, quoad potest, ejus nomen in urbe retineat. Simulque exponit Meta-
morphosis opus inemendatum e manibus exisse. Postremo dicit, quicquid
exilii tempore compositum a se fuit in Scythia, excusandum esse.

CULTOR et antistes doctorum sancte virorum,
Qui facis ingenio semper, amice, meo;
Ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,
Nunc quoque, ne videar totus abesse, caves?
Suscipis exceptis ecquid mea carmina solis   5
Artibus, artifici quæ nocuere suo?
Immo ita fac, vatum, quæso, studiose novorum:
Quaque potes, retine corpus in Urbe meum.
Est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
Qui domini pœnam non meruere pati.   10

Fautor et sancte præses virorum eruditorum, amice, qui semper juvas ingenium
meum; nonne, sicuti olim consueveras favere sospiti, nunc etiam prospiciens ne videar
totus exulare? Nonne colligis mea poëmata, solis remotis Artibus, quæ obsuerunt
suo artifici? Immo sic age, precor, cultor recentium Poëtarum; et, quatenus licet,
retine corpus meum in Urbe. Exilium jussum est mihi; non est jussum libellis,

2 Alii Quid fac.—5 Pro suscipis octo vett. Conficis; plures Conspicis; nec
panci Colligis, quos Heins. sequitur: unus Excipis; alius Exigis. Mox pro
ecquid Ms. Bersm. equidem; Lov. quid enim.—7 Unus liber stud. tuorum: alius
virorum; unde olim Heins. piorum, vel bonorum.—8 Be. Quamque pot. Mox
ex plerisque vett. Heins. rescripsit corpus; vulg. nomen.—10 Pati ex Excerpt.
Voss. placet Burn. præ vulg. sui, quia mox iterum sequitur ‘ de domini fu-

NOTÆ

1 Antistes] Qui alios omnes ante-
cellit. Ducta appellatio a sacerorum
consuetudine.

4 Caves] Nomen celebrando, scil.
Illud vero ad Poëtae revocationem
non parum conferebat. Homines
postrema meminere; atque adeo cum

Invidia in pœnæ auctores redundant,
si ea paulo gravior fuerit, tum etiam
affictorum dignitas atque meritum
eosdem vindicat. Quanquam cantione
maxima in ejusmodi rebus opus est,
ne plus obsit quam prosit benevolus
animus.

Sæpe per extremas profugus pater exulat oras ;
 Urbe tamen natis exulis esse licet.
Palladis exemplo, de me sine matre creata
 Carmina sunt. Stirps hæc progeniesque mea est.
Hanc tibi commendo : quæ quo magis orba parente, 15
 Hoc tibi tutori sarcina major erit.
 Tres mihi sunt nati contagia nostra secuti :
 Cetera fac curæ sit tibi turba palam.
 Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formæ,
 Carmina de domini funere rapta sui. 20
 Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
 Certius a summa nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi pervenit in ora :
 In populi quicquam si tamen ore meum est.
Hoc quoque nescio quid nostris appone libellis, 25
 Diverso missum quod tibi ab orbe venit.

qui non digni sicut suppicio sui domini. Sæpe pater exul fugit per ultimas regiones ; altamen conceditur liberis exulis manuere in Urbe. Versus sunt de me producti sine matre, exemplo Pallidis. Hac mea est soboles atque proles. Hanc tibi commendo ; quæ quo magis est destituta patre, eo gravius erit onus tibi curatori. Tres mihi sunt liberi afflicti nostra peste : cura ut ceterum agnæ sit tibi cordi apud omnes. Sunt etiam quindecim volumina formæ versa, poëma subtulatum ex funere sui domini. Illud opus, nisi ante interiissem, potuit consequi famam clariorum ab ultima manu. Nunc uenit inemendatum in ora plebis, si tamen aliquid mei est in ore plebis. Adde etiam nostris libellis istud nescio quid, quod tibi uenit

nere rapta sui.—11 *Extremus* multi, et placet. *Heins.* *Vulg.* *externas.*—15 Pro *Hanc* opinor legendum *Hæc*; et seq. vs. *sarc. maj.* erunt. *Heins.*—17 Unus Gallicanus frater pro nati.—18 Richel. *cur.* sunt *tib.* et *Serv.* *tib.* *cura pal.*—19 *Heins.* mallet *Sint quoq.*—23 Sexdecim libri *perv. ad or.*—24 Sic libri veteres recte. *Ciosan.* Leidensis tamen, et duodecim librorum cum editione principe, Micell. Gryph. et aliorum lectio est, si *quid mei est* : sed ne ambiguum evadat, an ‘mei populi,’ an ‘quid mei’ velit, retinui *meum*. *Burm.*

NOTÆ

13 *Palladis]* Quæ, quia Dei unius Sapientia nūnus est, sine omni corporis voluptate, ‘de capitis fertur sine matre paterni Vertece cum clypeo prosiluisse suo ?’ ut ipse docet Ovid. III. Fastorum.

16 *Major]* Namque ex se nihil possunt.

17 *Tres]* De Arte amandi libros intelligit.

Contagia] Quia damnati illi.

18 *Turba]* Libri a Nasone editi.

19 *Mutatae]* Metamorphosim indicat.

20 *Rapta]* Quæ ipsem Poëta volebat in ignem injicere, cum pulsus exilio.

22 *Nomen]* Famam. Non emendatos dicit libros Metam.

25 *Nescio quid]* Quasi turbata et

Quod quicumque leget, (si quis leget,) aestimet ante,
 Compositum quo sit tempore, quoque loco.
 Aequus erit scriptis, quorum cognoverit esse
 Exilium tempus, barbariemque locum. 30
 Inque tot adversis carmen mirabitur ullum
 Ducere me tristi sustinuisse manu.
 Ingenium fregere meum mala : cujus et ante
 Fons infecundus, parvaque vena fuit.
 Sed quaecumque fuit, nullo exercente refugit, 35
 Et longo perit arida facta situ.
 Non hic librorum, per quos inviter alarque,
 Copia : pro libris arcus et arma sonant.
 Nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
 Intellecturis auribus utar, adest. 40
 Nec, quo secedam, locus est. Custodia muri
 Submovet infestos, clausaque porta, Getas.

missum a regione remota. Quod quisquis leget, si quis leget, prius perpendat quo tempore sit scriptum, et quo loco. Favet scriptis, quorum intelliget tempus esse fugam, locum barbariem. Atque mirabitur me potuisse modulari ullum versum mesta manu inter tot mala. Aernae perdiderunt meum ingenium, cuius etiam fons fuit minus uber et vena tenuis. Sed quacumque fuit, occlusa est nullo instigante, et exolevit facta arida longo situ. Non hic copia librorum, per quos exciter, atque sustenter. Arcus et arma obstrepunt pro libris. Nullus adest in hac terra, cuius auribus intellecturis utur, si recitem versus. Neque est locus quo secedam. Custodia muri et porta obserata prohibet molestos Getas. Frequenter quaro ali-

---

—25 Leid. nostr. o pone lib. et unus liber impone tabellis.—32 Quidam Codd. Scribere me ; quod Merula videtur præferre vulgato ; quia addit ‘tristi manu’ sed Burm. notavit ideo ‘ducere’ dici, quia manu ducimus literas.—34 Heins. malit parcaque.—37 Multi vett. quos sustenter al. et unus liber alarve.—39

NOTÆ

afflita mente hos dicat compositos libellos.

26 *Diverso*] Namque ab Urbe multum distabat regio Scythica.

28 *Quo tempore*] Cum adiuc florem, exposuerunt. Immo cum protinus esset Poëta, atque in barbara regione jaceret. Quippe in eo est, ut suos Tristium libellos excuset : qui, siquidem excusatione aliqua opus haberent, loci atque temporis quo

scripti sunt, ratione maxime excusari deberent.

37 *Alarque*] Ingenium certe studio atque aliorum exemplo maxime suspectatur et aenitur.

41 *Secedam*] Otium nempe, secessus, atque locorum auctoritas non parum ad studii et meditationis alacritatem confort.

Custodia] Ut urbe egredi non sit tutum.

Sæpe aliquod verbum quæro, nomenque, locumque :

Nec quisquam est, a quo certior esse queam.

Dicere sæpe aliquid conanti (turpe fateri)

45

Verba mihi desunt; dedidicique loqui.

Threicio Scythicoque fere circumsonor ore :

Et videor Geticis scribere posse modis.

Crede mihi, timeo ne sint immixta Latinis,

50

Inque meis scriptis Pontica verba legas.

Qualemque igitur venia dignare libellum,

Sortis et excusa conditione meæ.

quam roccm, et nomen, et locum : neque est quisquam, a quo possim esse certior. Sæpe (pudet agnoscere) vocabula non succurrunt mihi volenti aliquid proferre ; atque oblitus sum loqui. Circumstrepunt fere semper lingua Thracia atque Scythica ; et videor posse scribere numeris Geticis. Crede mihi, natuo ne sint immixtae voces Ponticæ Latinis in meis scriptis, easque legas. Placeat igitur parere qualicumque libello, et excusare eum statu fortunæ meæ.

Plurimi scripti et editi nonnulli rec. cui carm.—47 Alii Geticoque ; et in seq. vs. Scythicus pro Geticis. Profere duo scripti et editi nonnulli fero.—48 Leid. Ut vid.—51 Mor. Qualiacumque. Tum Heins. ex pr. Pol. pr. V. pr. Pal. opt. Med. et Ro. dedit igitur pro vnlg. legas: nonnulli etiam legis: Serv. tamen.—52 Unus liber Fortis et. Lov. Sortis et excussa cond.

NOTÆ

45 *Sæpe aliquid*] Scilicet hic denuo
grassatus est importune aliquis sciolus,
ut observavit clar. Heinsius. 47 *Circumsonor*] Nimirum Thracio
et Getico sermone loquebantur qui
Tomis erant.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M
LIBER IV.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

EXCUSANDOS esse dicit Poëta suos libellos, si quid fuerit in his reprehendendum: siquidem exul hæc scribebat, non gloriæ cupiditate, sed ut requiem peteret, et dolorem exilii carminibus consolaretur. Enumerat postremo mala quæ patitur in Scythia.

Si qua meis fuerint, ut erunt, vitiosa libellis;
Excusata suo tempore, lector, habe.
Exul eram; requiesque mihi, non fama petita est:
Mens intenta suis ne foret usque malis.

Si quædam sint reprehendenda, nt erunt, in meis scriptis, lector, excusa suo tempore. Eram profugus, et quies, non laus, a me quæsita est; ne cogitatio semper

---

4 Lov. intent. unis ne.—5 Heins. ex scriptis recepit cantet pro vulg. cantat.

NOTÆ

2 *Suo]* Quo scripta sunt; quod exuli fuit durissimum.

3 *Requies]* Studia enim, ut habet Cicero, adversis perfugium ac solati-

um præbent: neque suis malis torturetur animus, qui ad alia, cogitando, convertitur.

Hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor, 5
 Indocili numero cum grave mollit opus :
 Cantet et, innitens limosæ pronus arenæ,
 Adverso tardam qui trahit amne rateum.
 Quique ferens pariter lento ad pectora remos,
 In numerum pulsa brachia versat aqua. 10
 Fessus ut incubuit baculo, saxove resedit
 Pastor ; arundineo carmine mulcet oves.
 Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
 Fallitur ancillæ decipiturque labor.
 Fertur et abducta Lyrnneside tristis Achilles 15
 Hæmonia curas attenuasse lyra.

*esset affixa suis ærumnis. Ea est causa quamobrem fossor etiam pressus catena
 cantet cum lenit molestum opus rudi cantilena; et ille cantet etiam qui curvus tra-
 hit navem lentam flumine adverso calcans glaream lutosam. Qui etiam reducit
 remos lento ad pectus, moret lacertos in numerum aqua agitata. Postquam opilio
 innixus est baculo rel requirit in cante, oblectat oves versus arundineo. Labor fa-
 mulae pariter canentis, et pariter ducentis pensa tradita fallitur et decipitur.
 Mæstus Achilles dicitur etiam minuisse amores lyra Hæmonia, Lyrnneside aucta.*

—8 Pro trahit quidam scripti et editi relut.—9 Olim legebatur *Quig. refert par.*—Non placet hoc loco verbum *refert*, propterea quod ejusmodi ac temporis verbum absque conjunctione sequatur: quare ad marginem participium *ferens* annotavimus. *Mycill.* Recte, non enim constat aliter sensus. Heinsius maluerat, *terens*; sed vox *pariter* requirit *ferens*; nimirum ut æquale ordine currant remi: Val. Flac. III. 675. quod ad numerum, id est, ad celeusma fiebat. Mox, brachio lassat, jactat, laxat, movit, pulsat codices diversi. Francius volebat, *verset*, ut respondeat præcedenti *cantet*. Male; id congruere debet cum *trahit*. Burm.—11 Multi libri *Fess.* nbi *incub.* Quidam etiam ut *incumbit*.—12 Nonnulli *mulc. opus*; et R. *ares.*—13 Heins. malebat *Cantanti..trahenti.*—11 Pr. Ed. *Tollitur ancill.*—15 Heins. suadet *Lyrnneside*; plurimi ex scriptis *Lerneside*; pr. Edd. *Lyrnneside*; Arund. *Lerneïde*: Leid. cum Aldin. et aliis

NOTÆ

5 *Hoc*] Ne suis malis usque sit mens intenta.

6 *Indocili*] Rustico, et sine arte, quam non didicit.

Mollit] Cantando molle et leve facit.

7 *Pronus*] Ut solent qui fune navem adversus profluenteum summo conatu trahunt.

8 *Tardam*] Quia onusta, et contra flumina cursum.

9 *Ierens*] Qui gestus est remigantis.

10 *In numerum*] Adeoque et cantat.

15 *Abducta*] Ab Agamemnonis legatis.

Lyrnneside] Hippodamia est, Brisei filia, Lyrnesso Troadis oppido oriunda, cuius prolixe historiam vidimus in ejus epistola.

16 *Hæmonia*] Quia ipse Achilles Hæmonius seu Thessalus. Ab Æmone vero, deinde et Thessalo, regibus, huic provinciæ datum nomen esse jam sape diximus.

Cum traheret sylvas Orpheus et dura canendo
 Saxa, bis amissa conjugē meestus erat.
Me quoque Musa levat Ponti loca jussa petentem.
 Sola comes nostrae perstitit illa fugae. 20
 Sola nec insidias hominum, nec militis ensem,
 Nec mare, nec ventos, barbariemque timet.
Scit quoque, cum perii, quis me decepit error:
 Et culpam in facto, non scelus, esse meo.
Scilicet hoc ipso nunc aequa, quod obfuit ante, 25
 Cum mecum juncti criminis acta rea est.

Orpheus erat tristis uxore bis amissa, cum moveret arbores et rigidos lapides cantando. Musa etiam me solatur dum proficiscor in loca jussa Ponti. Illa sola permansit comes nostri exitii. Sola neque metuit fraudes, neque gladium militis Thracii, neque mare, neque ventos, neque barbariem. Norit etiam quis error mihi fraudi fuerit, cum occidi: et incitiam, non flagitium esse in meo facto. Nimur ea ipsa causa nunc propitia est, quod nocuit prius; cum acta rea est mecum commu-

edd. Briseide.—17 *Be. Contraheret sylv.*—19 Richel. et alius *M. jurat P. at Lera* Burm. putat magis couenire Poëte canti in exilium.—21 Olim legebatur *Sola n. i. inter, n. m. e.* Octo vett. inter nec *Thracia tela*; decem interque *Threicia tela*; unus intra nec *Threicia tela*; Barb. inter crudelia tela; alius inter *Tirintia tela*; alius item interque *iventia tela*: unus V. nee diri militis ensem: Comb. hominum nee *Thracia tela*: Heins. scribit *Sola n. i. Thraci n. m. e.* vel *Sola n. i. nee iter, nec Threicia tela*. ‘Alius, sœvi nee militis ensem: insidias, inter Threicia tela Bernens. et Leideus. inter tot militis cases Junian. Heinsii conjectura nimis abit a libris scriptis; nec illud inter hic commode inculcatum videatur: *sola nec insidias horret nuns Codex etiam non male; sed ego Combiani codicis lectionem präferrem: Sola n. i. hominum, nee Thracia tela.*’ Burm.—23 Tres libri qui pro quis.—24 *In abest nni Cod.* Heins. volebat in fato.—26 Excerpt. Voss. et R. *Et nec.* Tum multi ex præstantioribus adjuncti;

NOTÆ

17 Traheret] Cantus suavitate traxisse feras et sylvas Orpheum, vel, quod est amplius, homines ferios et stupidos ad vitæ atque morum honestatem perduxisse, jam sœpius quoque dictum.

18 Bis amissa] Atque adeo cantum mœrorem studuit delinire. Sed vide qua juventudine orationem variet Poëta. Orpheum quod attinet, bis Eurydicem uxorem dicitor amisisse; quia primo serpentis morsu Aristæum persequenter fugiens e vivis sublata, deinde ab Inferis cum ipso rediens ad

eosdem retracta est. Legem enim a Proserpina datum, ne prius respiceret quam ad auras superas pervenisset, præpostera amoris impatientia violavit.

19 Musa] Carmina, quæ ejus instictu scripsit Poëta.

Loca] Tomos.

21 Nec insidias] O nostri homines plerique si sciarent, aut noscere vellet, quantum ad felicitatem conferant bona literæ et optimæ cogitandi ratio, quam præstant Musæ! Scilicet aliquid de superfluis fortunæ bonis

Non equidem vellem, quoniam nocitura fuerunt,

Pieridum sacris imposuisse manum.

Sed nunc quid faciam? vis me tenet ipsa Sororum:

Et carmen demens carmine Iæsus amo. 30

Sic nova Dulichio lotos gustata palato,

Illo, quo nocuit, grata sapore fuit.

Sentit amans sua damna fere; tamen hæret in illis:

Materiam culpæ persecuturque suæ.

Nos quoque delectant, quamvis nocuere, libelli: 35

Quodque mihi telum vulnera fecit, amo.

Forsitan hoc studium possit furor esse videri

Sed quiddam furor hic utilitatis habet.

Semper in obtutu mentem vetat esse malorum;

Præsentis casus immemoremque facit. 40

Utque suum Bacchis non sentit saucia vulnus,

Dum stupet Edonis exululata jugis;

nus delicti. Cuperem euidem nunquam admiruisse manum sacris Musarum, siquidem obfutura essent. Verum quid nunc agam? Ipsa potentia sororum ne tenet; et insanus anno versus afflictus versibus. Ita nova lotos tacta palato Dulichio obfuit illo sapore quo jucunda fuit. Amans pane sentit sua dispendia; nihilominus perstat in illis, et persecutur causam sui peccati. Libelli etiam, utul obsuerint, nobis placent; et diligo telum quod mihi impedit plagas. Forte hæc cura possit videri vesania; sed hæc vesania habet aliquid compendiū. Prohibit animum semper esse intentum matis; et facit ne recordetur præsentis infortunii. Et sicut Baccha vulnerata non percipit suam plagam, dum attonita est vocifrans in clivis

*****

Heins. conj. ah juncti: Be. incerti.—28 Burm. mallet Tunc eq. v. (q. n. f.) P. s. i. modum; vcl, si cui placet manum, in superiori vs. legendum putet Tunc eq. nollem, &c.—29 Sororum ex sex vett. placet Heins. p̄e vulg. sacrorum.—31 Lov. lot. grotata pal.—33 Ed. Gryph. ferens pro fratre.—34 Mor. Mat. damni pers. sui: Heins. malit curæ...sue. Editi etiam quidam et scripti prosequiturque.—39 Multi scripti et editi in obtutu; Be. intuitu: Serv. obtutum; tres obtutum.—41 Bacchis ex pr. V. et Serv. alii Bacche.—42 Edonis ex

NOTE

sibique inutilibus detrahent, ut se se
lucrificarent.

25 *Hoc ipso*] Hic videtur dormitasse
interpres. Hoc ipso, id est, hac
causa, hac gratia mihi faveat Musa
quod ante obfuit, &c.

26 *Acta rea*] Propter versus amatores,
illius instinctu conscriptos.

28 *Imposuisse*] Animum ad huma-

niores literas adjecisse.

29 *Sororum*] Musarum.

31 *Dulichio*] Ulyssis socii cum in
Africam tempestate ad Lotophagos
detati essent, a loti mira quadam
suavitate Homerus dicit fuisse deli-
nitos, ut patim oblii non nisi flentes
atque ab Ulyssse coacti navem volue-
rint condescendere.

Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrso,

Altior humano spiritus ille malo est.

Ille nec exilium, Scythici nec littora ponti,

45

Ille nec iratos sentit adesse Deos.

Utque soporiferæ biberem si pocula Lethe,

Temporis adversi sic mihi sensus hebet.

Jure Deas igitur veneror mala nostra levantes,

Solicitæ comites ex Helicone fugæ :

50

Et partim pelago, partim vestigia terra,

Vel rate dignatas, vel pede, nostra sequi.

Sint precor hæ saltem faciles mihi : namque Deorum

Cetera cum magno Cæsare turba facit :

Edouis : ita postquam meum cor incaluit viridi thyrso, ille spiritus est sublimior humano malo. Ille neque sentit exilium, neque littora Ponti Scythici, neque habere Deos infensos. Vel quemadmodum si dicerem pocula Lethe soporifera, ita sensus temporis adversi mihi retunditur. Merito igitur colo Deus solantis nostra damna, comites ex Helicone anxi exilii, et dignatas sequi nostra vestigia partim mari, partim terra, vel navi, vel pede. Oro hæ saltem sint mihi propitiæ ; namque reliquum agmen Deorum stat u partibus Casaris. Atque me cumulant tot malis, quot

emend. Heins. amplectitur Burm. præ vulg. *Idæis*: Pol. pr. *Idonis*.—43 *Vi-*
ridi restituit Heins. ex pr. V. Ro. altero Pol. et octo aliis : vulg. *sacro*.—
44 In Leid. erat ill. loco est.—46 *Adesse* ex septem vett. vulg. *habere* : Heins.
conj. habetee.—48 *Hebet* ex corr. Heins. nam pr. V. *tempus hebet* : in vulgatis
sensus abest; et in Medonian. *abit*.—50 *Solicitæ* rectius quam *Solicitas*, ut
jam emendarunt docti: ita ‘solicita via’ 1. 11. 2. et mox vs. 85. ‘solicita’

NOTÆ

34 *Materiam*] Amorem, scil.

bic'versus, et ex pectore Bacchi pleno.

41 *Bacchis*] Quæ Bacchi orgia celebrat.

Thyrso] Fuit illud Bacchi gestamen hasta pampinis atque hedera vestita.

42 *Vulnus*] Furorem exponunt. Ego vero magis de eo crediderim intelligendum, quod forte inter discurrendum atque furendum inflictum fuerit.

44 *Spiritus*] Apollinis scripserunt, immo Bacchi; quem et in remotis rupibus carmina docentem, Nymphas que discentes, vidisse se testatur Horatius.

46 *Deos*] Spectat istud ad Augustum: quod me maxime movet ut suspectum habeam hoc distichon.

47 *Lethes*] Lethæi fluminis, soporem et oblivionem inducentis.

49 *Deus*] Musas.

50 *Helicone*] Bœotiae monte, Musis sacro.

43 *Sic, ubi*] Poëticus est maxime

Meque tot adversis cumulant, quot littus arenas, 55
 Quotque fretum pisces, ovaque piscis habet.
 Vere prius flores, æstu numerabis aristas,
 Poma per autumnum, frigoribusque nives ;
 Quam mala, quæ toto patior jactatus in orbe,
 Dumi miser Euxini littora lœva peto. 60
 Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est :
 Huc quoque sunt nostras fata secuta vias.
 Hic quoque cognosco natalis stamina nostri ;
 Stamina de nigro vellere facta mihi.
 Utque nec insidias, capitisque pericula narrem, 65
 Vera quidem, vera sed graviora fide ;
 Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
 Illi, qui populi semper in ore fuit !
 Quam miserum, porta vitam muroque tueri,
 Vixque sui tutum viribus esse loci ! 70
 Aspera militiae juvenis certamina fugi,
 Nec nisi lusura movimus arma manu.

littus habet arenas, quotque mare pisces, vel piscis ora. Aule recenseas flores vere, aristas æstate, poma per autumnum, et nires hyeme, quam ærumnas, quas sero actus per totum orbem, dum infelix tendo ad sinistra littora Euxini. Neque tamen postquam accessi, sors et cohors malorum est mitior: fata sunt etiam secula huc nostros calles. Hic etiam agnacio filia nostri natalis; filia ducta ex alra lanu. Atque ut taccam frundes, et discriminu ritæ, vera quidem, sed majora certa fide; quam miserum est vitam ducere inter Bessos et Getas illi, qui semper fuit in ore populi! Quam miserum defendere vitam valvis et manibus, utque ægre esse secum firmitate sui loci! Adolescens vitari dura prælia belli; neque tetigimus armæ,

sedes. Burm.—54 Be. et R. tub. fucet.—55 Cumulant ex nonnullis scriptis; alii eum vulgatis cumulant.—57 Alter Pol. volvères pro flores.—59 Unus liber pat. disjectus in orb. alias disjectus.—60 Lara ex Buslidiano Heins. putat rectum; vulg. sara: Medolian. jussu, quod et minime Heinsio displicet.—61 Jun. melior pro levior. Duo etiam fort. locorum est.—63 Be. *Huc quoq. Tum Pal. cognovi;* et ita Bersin. edidit.—65 Jun. insid. pontique peric.—66 Sic Heins. emend. ex Comb. et uno V. vulg. Vera q. ridi, sed: duo libri fateor; unus patior.—67 Serv. duum pro miserum.—68 Illi Heins. recepit ex Gottorph. Jun. et Mor. pro vulg. *Illi.*—70 Pro viribus Heins. mallet turribus; vel manibus, quod, teste Burm., est in Be. et duobus aliis.—71 *Contu-*

NOTÆ

55 *Quot littus]* Hyperbolica admō-
dum numeri notatio.

61 *Veni]* In Scythiam appuli.

62 *Secuta]* Quibus urgeor.

63 *Stamina]* Sæpius jam Parcas vitæ hominum habuimus præsides; quas

atro filo infelicitatem, candido beatitudinem, præfinire voluerunt.

Nunc senior gladioque latus, scutoque sinistram,
Canitiem galeæ subjicioque meam. 75

Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
Induimur trepida protinus arma manu.

Hostis, habens arcus imbutaque tela veneno,
Sævus anhelanti niœnia lustrat equo.

Utque rapax pecudem, quæ se non textit ovili,
Per sata, per sylvas, fertque trahitque lupus ; 80

Sic, si quem nondum portarum sepe receptum
Barbarus in campis reperit hostis, agit.

Aut sequitur captus, conjectaque vincula collo
Accipit, aut telo virus habente cadit.

Hic ego solicitæ jaceo novus incola sedis. 85

Heu nimium fati tempora longa mei !

nisi manu lusura. Nunc proiectior et late submitto latus ensi, et laevam clypeo, et meos vanos aut comam albam cassili. Nam postquam excubitor fecit indicium tumultus ex specula, continuo corripimus arma manu timida. Hostis crudelis gerens arcus, et spicula tincta veneno, obit muros equo arthelo. Et sicuti lupus aridus rapit atque auferit per segetes et per nemora orcan, que non recipit se in ovile, ita hostis barbarus trahit si quem invenit per agras nondum tectum crate portarum. Corripitus vel sequitur, et admittit catenas alligatas collo, vel conficitur sagitta venenata. Ego hic jaceo novus incola habitationis anxiæ. Heu tempora minus longa mee

---

gia fugi V. et aliis; non ineleganter. Burm.—72 Leid. et octo alii lus. novimus arm.—74 Quatuor libri subjicioq. meæ.—76 Induimus ex Comb. alii Induimus.—78 Tres scripti man. cingit eq.—79 In voc. pecudem Gottorph. pro var. lect. exhibet prædam; eleganter, judice Heins.—80 Alii cum vulg. fertq. refertque lup.—81 Jun. Sic quoque quem. Deinde sepe ex Mor. Barb. et Medonian. et Ro. pro var. lect. placet Heins. præ vulg. sede.—82 Agit longe elegantius multi ex antiquis. Heins. Vulg. habet.—83 Just. et Be. injectaque, et ita Bersm. edidit: I^a. et Lov. collectaque; alias dejectaque; Leid. conjunctaque.—84 Cudit Heins. dedit ex Jun. quod et Gottorph. et Ro. exhibent pro var. lect. aliis perit.—85 In Francof. erat, Sarmaticæ jaceo norus i. gentis: in Vossiano Sic ego? Jacco novus i. terra Putean. nimis incola Polit. et Medic. munus Vatic. prim. corrupte: incola eadis Leidensis. Francicus conjiciebat, vetus incola sedis, ut alibi se ‘ nou novum incolam’ vocat initio Ponticorum. Sed plus temporis abierat, cum illa scriberet, et inde probatur hic debere legi norus, quia ibi dicit iam se non novum esse incolam, ut ante se

NOTÆ

66 *Graviora*] Quæ vix quisquam credere possit.

68 *In ore*] Atque adeo comis, infabilis, et urbanitatis amator.

71 *Fugi*] Adolescens enim in Asia militaverat.

72 *Lusura*] Ludi et exercitationis causa.

75 *Tumultus*] Ea voce, a tumore derivata, bellum præsertim Gallicum aut Italicum appellabant Romani, a quibus maximum periculum sibi im-

Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
 Sustinet in tantis hospita Musa malis.
 Sed neque cui recitem quisquam est mea carmina; nec qui
 Auribus accipiat verba Latina suis. 90
 Ipse mihi (quid enim faciam?) scriboque legoque:
 Tutaque judicio litera nostra suo est.
 Sæpe tamen dixi, Cui nunc hæc cura laborat?
 An mea Sauromatæ scripta Getæque legent?
 Sæpe etiam lacrymæ me sunt scribente profusæ, 95
 Humidaque est fletu litera facta meo.
 Corque vetusta mœum, tanquam nova, vulnera sentit;
 Inque sinum mœstæ labitur imber aquæ.
 Cum vice mutata quid sim fuerimque recordor,
 Et tulerit quo me casus, et unde, subit; 100

sortis? Et tamen Musa hospes non reveretur per tantas ærumnas redire ad numeros et reterea sacra. Verum neque ullus est cui recitem meos versus; neque qui audiat voces Latinus suis auribus. Ego (quid enim agam?) mihi scribo et lego: et nostra scriptura est secura suo arbitrio. Frequens tamen dixi, Cui nunc hoc studium rigilat? Anne Sauromatæ et Getæ evolvent meos libellos? Sæpe etiam eruperant fletus me ducente literas, et scriptura facta est madida meis lacrymis. Atque pecus meum tangitur antiqua plaga sicuti nora; et multus fletus tristis depluit in gremium. Cum recurrit quid sim et quid fuerim vice mutata, et cogito quo et unde

vocaverat. Burm.—86 Scripti plerique, teste Heins, lenta pro longa.—88 Cod. Gallicanus unus hosp. digna mal.—89 Mycill. et Gryph. cui referam quisq.—90 Unus Gallicanus Aur. excipiat verb. et ita conjecterat Francius.—92 In uno Heins. erat Tutaque j. l. facta meo, vel suo.—93 Quinque libri nunc mea cura; Heins. conj. ea cura, vel, quod magis placet, nunc, mea Musa, laboras: et mea Musa est in Götterph. et Mor.—94 Heins. conj. Anne eu; Francius An tua. Mox Leid. Getæq. legant.—95 Be. lacr. sunt me prohibente prof.—97 Vulg. vuln. norit; plurimi novit; P. noscit: Burm. dedit sentit ex quibusdam aliis.—99 Multi editi et scripti Dum vic. Mox quid dedit Heins. ex Voss. et Ha.

NOTÆ

minere intelligebant.

86 *Nimum*] Jani saepius illud quesitus est, quond ante non obiisset quam in exilium mitteretur.

87 *Numeros*] Poëticos, scilicet.

92 *Tuta*] Tuta ea est scriptura, quæ multorum hominum judicio suis numeris est plane absoluta atque perfecta. Suo tantum esse tutam suam testatur Poëta; ne quis forte, quod omnia non viderit atque correxerit,

asperre reprehendat.

93 *Cui*] Quasi dieat nemini; siquidem Sanromatæ libellos snos non legant, Romani vero sint procul.

97 *Nora*] Quia in dies sese magis orbum sentiebat.

98 *Mastæ*] Quia ex animi mœrore expressa.

100 *Quo*] In Scythiam, ubi Barbarorum mores et bellum naturam quotidie necesse est ferre.

Sæpe manus demens, studiis irata malignis,
Misit in arsuros carmina nostra focos.
Atque ita de multis, quoniam non multa supersunt,
Cum venia facito, quisquis es, ista legas.
Tu quoque non melius, quam sunt mea tempora, carmen
Interdicta mihi, consule, Roma, boni. 106

sors me abriperit, sape manus vesana infensa studiis iniquis aljecit versus nostros in ignem fligraturum. Atque ita, siquidem pauca restant de plurimis, facito, quisquis es, legas ista cum indulgentia. Tu etiam Roma mihi interdicta boni consule Poëma non melius quam sunt mea tempora.

vulg. *qui*; alii *quis*.—101 *Malignis* ex Hamburg. et quinque aliis scriptis placet Heins. præ vulg. *sibique*.—102 Francius volebat *arsur. crimina nostr.* Tum multi vett. *rogos pro focos*.—103 In Fr. Quare ita. Vulg. *Atque ea*; sed *ita* repositum Heins. ex Barb. P. et Buslidian. putat enim *ea ferri non posse*, quia *'ista'* sequitur: R. et Serv. *Atque eudem nullis.*

NOTÆ

Unde] Roma gentium domina, bona-
rum artium matre, deliciarumque aut jucunditatis capiat.
omnis generis inexhausto fonte. 101 *Venia*] Siquidem per animi ægritudinem in exilio scripta sunt.

101 *Malignis*] Ex quibus nihil boni

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

TIBERIUM Germanicam expeditionem suscepisse, in Scythiam ad Poëtan fama pertulerat. Dicit ergo, victoram fortasse ab eo partam fuisse cum hæc scriberet. Eius autem triumpho dicit se mente interesse, quandoquidem corpore non possit. Quod si quis ei triumphi formam retrulerit, quamvis sero, tamen ostendit se auditurum tanta lætitia ut proprium incommodum sit posthabiturus publicæ lætitiae.

JAM fera Cæsaribus Germania, totus ut orbis,
Vieta potes flexo succubuisse genu :

Jam ferox Germania potes subacta cessisse Cæsaribus, genu flexo, ut totus mun-

NOTÆ

1 *Jam*] Augusto atque Tiberio assentatur Naso, quos priusquam exilio pelleretur, gravissimum adversus Germanos atque Pannonios gerere bellum

Altaque velentur fortasse Palatia sertis;
 Thuraque in igne sonent, inficiantque diem;
 Candidaque adducta collum percussa securi
 Victimam purpureo sanguine tingat humum:
 Donaque amicorum templis promissa Deorum
 Reddere victores Cæsar uterque parent:
 Et qui Cæsareo juvenes sub nomine crescunt,
 Perpetuo terras ut domus ista regat:
 Cumque bonis nuribus pro sospite Livia nato
 Munera det meritis, saepe datura, Deis:

*dus: et forte excelsa Palatia decorentur coronis, et thura crepitent in igne, et of-
 fuscant diem: et victimam alba icta cervicem bipenni elata inficiat terram crux
 rubro: et uterque Cæsar victores sese accingant ad exsolvendum munera vota tem-
 plis Deorum farentium; itemque adolescentes qui crescunt sub nomine Cæsareo, ut
 ista domus semper imperet terris: atque Livia cum bonis nuribus saepe prabitura*

2 *Potes dedit Heins. ex Hamburg. et tribus aliis pro vulg. potest.* ‘Præ-
 ferrem etiam cum quinque codicibus, procubuisse; ut respiciat ad habitum
 quo vieti reges et gentes in nummis flexo genu procumbunt. Sic in nummis
 Domitianian Germania et Sarmatia procumbit, porrigen illa scutum, hæc
 signa: vid. Tab. Arsch. xxxi. 12. et 11. et Parthus signa reddens flexo genu
 ibid. Tab. xiii. n. 11. *Procumbere vero verbum supplicium; ut 11. ex Pont. 2.*
 ‘Nec licet ante ipsos procubuisse Deos.’ vid. Epist. ix. 82. xii. 186. Met. i.
 187. et alibi. Ita in alia re eandem in his verbis varietatem notavimus I. III.
 Trist. iv. 2. *supposuisse Vatic.* Burm. Vulg. succubuisse.—3 *Velentur ex me-
 lioribus recipit Heins. pro vulg. reluntur: Pol. et Voss. vallantur.*—4 Melio-
 res, teste Heins. *souent inficiantque;* ceteri *sonant inficiuntque.*—6 *Tingat*
Heins. scribit cum pr. V. vulg. tingit; multi alii *pulseb:* Burm. etiam pntat
tingat convenire melius τῷ sanguine quam pulset.—8 *Parent* Hamburg. et unus
Italicus: alii parant.—9 *In notis Mycilli erat gaudent, pro crescunt; sed unde*
illud venerit Burm. nescit.—12 *Det* meliores, teste Heins. *ceteri dat.*—

NOTÆ

noverat. Neque temen illum sua con-
 jectura fecellit; siquidem non hostes
 tantum proligaverunt illi, quo anno
 ejectus est Poëta, sed sequenti non-
 nullos debellaverunt, tertio denique
 triumphum meruerunt Tiberius atque
 Germanicus per quos Augustus bel-
 lum gerebat. Druso vero, qui jam
 diu perierat, cave cum Merula illorum
 laudem tribuas.

3 *Sertis]* In latitiæ testimonium.

4 *Inficiant]* Fumo offuscent.

5 *Candida]* Quæ victoria parta im-
 molari solebat.

Adducta] Qui gestus est iecum mo-
 lientis.

8 *Uterque]* Augustus et Tiberius;
 illius namque auspiciis hic bellum
 gerebat.

9 *Juvnes]* Germanicus est atque
 Drusus Tiberii filius.

10 *Ista]* Cæsarum.

11 *Nuribus]* Quales Agrippina Juliæ
 et Agrippæ filia, Germanici Cæsaris
 uxoris; Livia Drusi junioris. Neque
 enim huc Julianam, Augusti filiam, jam
 diu relegatam, inducas.

Livia] Augusti conjux.

Et pariter matres, et quæ sine crimine castos
 Perpetua servant virginitate focos.
Plebs pia, cumque pia lætentur Plebe Senatus ;   15
 Parvaque cuius eram pars ego nuper, Eques.
Nos procul expulsos communia gaudia fallunt :
 Famaque tam longe non nisi parva venit.
Ergo omnis poterit populus spectare triumphos ;
 Cumque ducum titulis oppida capta leget :   20
Vinclaque captiva Reges cervice gerentes
 Ante coronatos ire videbit equos :
Et cernet vultus aliis pro tempore versos,
 Terribiles aliis, immemoresque sui.
Quorum pars causas, et res, et nomina quæreret :   25
 Pars referet, quamvis noverit ipsa parum :

præbeat Diis meritis dona pro filio incolumi : et matres juxta, et quæ virginitate indelibata custodiunt purum ignem sine flagitio : tum populus pius, et Senatus cum pio populo lætentur, simul et Eques, cuius nuper ego eram pars exigua. Lætitia publica nos latet longe ejectos; neque fama nisi tenuis fertur tam procul. Adeoque omnis populus poterit cernere triumphos, et leget urbes domitas cum titulis regum : et aspiciet reges ferentes catenas collo subacto ire ante equos coronatos: atque videbit faciem aliis mutatam pro tempore, aliis tremendam et sui nesciam. Quorum pars petet causas, et res, et nomina; pars narrabit, quanquam ea parum cognoscat.

13 Malo Dent pariter, quæ repetitio sensum erigit. *Heins.*—14 Be. *Perp. sub-eunt virg.*—15 *Lætentur* est ex *Heins.* emend. *vulg. lætatur;* quidam meliores *lætentur;* et duo *lætantur.*—18 Pro *parvo* *Heins.* conj. *tarda;* putat etiam *sera* vel *rara* posse legi: *Francius* volebat *parca.*—20 Excerpt. *Voss. tit. mænia capt.* et *Zinzerling.* *Mss. opp. scripta leg.*—24 *Terribilesque Ms. Bersm.* et unus *Heins.*—25 Et *regum nomina Hamburgensis.* *Forte, et regna et nomina,* vel, et *gesta et nomina:* pro *causas* etiam *ausus,* vel quid tale, videtur reponendum. *Heins.* Ego nihil mutarem, nisi pro *causas* *legerem libenter casus,* quæ *voce frequentissime confusæ apud Nostrnm:* vid. *Fast. iv. 817.* et alibi.

NOTEÆ

11 *Nato]* Tiberio.

12 *Sæpe]* Ut hinc etiam Tiberii filii cognoscatur virtus.

13 *Matres]* Pro sospitibus filiis.

Quæ] Vestales intellige.

20 *Titulis]* Non duces modo sed loca ipsa picta, titulis suis insignita, in triumphis transvehebantur.

22 *Coronatos]* Quatuor vero illi candidi qui triumphantis currum trahebant lauro quoque coronabantur.

Delp. et Var. Clas.

23 *Aliis]* Victis.

Pro tempore] Humili enim et abjecto vultu solent esse qui victi sunt.

24 *Aliis]* De captivis loquitur, qui, sui immemores, truces adhuc videbentur.

25 *Causas]* Qnamobrem haec aut illa ad triumphi pompam adhibeantur.

Res] Quidnam sit hoc aut illud quod transvehitur.

26 *Quamvis]* Alicubi Poëta monuit

Ovid.

7 M

Is, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
 Dux fuerat belli : proximus ille duci.
 Hic, qui nunc in humo lumen miserabile figit,
 Non isto vultu, cum tulit arma, fuit. 30
 Ille ferox, oculis et adhuc hostilibus ardens,
 Hortator pugnæ consiliumque fuit.
 Perfidus hic nostros inclusit fraude locorum,
 Squalida promissis qui tegit ora comis.
 Illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro 35
 Sæpe recusanti corpora capta Deo.
 Hic lacus, hi montes, haec tot castella, tot amnes,
 Plena feræ cædis, plena cruaris erant.
 Drusus in his quondam meruit cognomina terris,
 Quæ bona progenies digna parente fuit. 40

Is qui excelsus splendet in purpura Sidonia fuerat dux belli : ille proximus duci. Hic qui nunc demittit oculos miserandos in terram, non fuit eo ore cum tractavit arma. Ille ferox, et adhuc micans lumine hostili, fuit instigator et consilium certaminis. Hic perfidus, qui relat vultum horridum longis capillis clausit nostros dolis locorum. Aut corpora captiva saepe immolata Deo aversanti ab illo Sacerdote qui sequitur. Hoc stagnum, hi colles, haec tot arces, tot flumina erant plena crudelis stragis, erant plena sanguinis. Drusus, qui bona fuit proles digna parente, olim

-----
Casus, bellorum vicissitudines ; res, prælia et res bello gestas ; nomina capti-vorum. Illud regum nominu librarius, ut sæpe jam animadvertis, transtulit ex Art. Am. I. 219. In Lovan. erat, pars curas. Si causas retinendum est, bellorum causas intellige et res prælia; et quæ alia gesta sunt hoc bello. Burm.—26 Ipsa Heins. recepit ex uno Med. pro vulg. illa.—27 Is ex uno Medonian. alii His: Be. Hic homo Sid.—28 Serv. Dux fuerit bell.—29 Duo libri in humum lun. Tum ex multis Heins. reposuit figit pro vulg. fixit.—30 Mycill. Gryph. et alii Non tristi vult. Be. illo.—32 Gryph. consiliumq. dedit.—33 Ex Fr. et optimis pluribus Burm. recepit inclusit; vulg. illusit, et sic pr. Edd. et scripti quidam: legitur etiam, teste Mernla, conclusit.—34 Be. et alias Aspera pr. Tum promissis ex pr. V. et sex aliis; vulg. pro-lisis; plurimi etiam vett. demissis, vel dimissis: alii diffasis, et permixtis.—36 V. Sap. renisenti pro renitenti. Burm.—37 Lov. et septem alii Hic locus, hi mont. et Be. Hic locus, hi mont. et tot.—40 Tres Qui; quatnor Quæ; versus

NOTÆ

in Amoribus, ut si quis cum puella ad ejusmodi spectacula prodiisset, singula pro libitu fingeret; ut rerum sciens videretur, atque confabulandi causam nanciseretur.

27 *Is, qui* Verba sunt cuiusvis singula referentis: quem ita fingit Poeta, ut ipse adesse atque triumphum spectare videatur.

28 *Dux*] Hostium summus Imperator: nam dicit ‘fuerat’ deinde de Cæsare triumphum agente postea.

35 *Mactata*] Ex Druidum religi-onibus, qui, pro vita hominum nisi vita reddatur hominum, non posse numen Deorum immortalium placari arbitrabantur.

39 *Cognomina*] Namque Germani-

Cornibus hic fractis viridi male tectus ab ulva,
 Decolor ipse suo sanguine, Rhenus erit.
 Crinibus en etiam fertur Germania passis,
 Et Ducis invicti sub pede moesta sedet:
 Collaque Romanæ præbens animosa securi
 Vincula fert illa, qua tulit arma, manu.
 Hos super in curru, Cæsar, victore veheris
 Purpureus populi rite per ora tui:
 Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum;
 Undique jactato flore tegente vias. 50

meruit cognomina in his regionibus. Hic ruptis cornibus parum relatus ultra viridi erit Rhenus ipse decolor suo sanguine. Ecce Germania portatur quoque comis solutis, et tristis sedet sub pede ducis invicti; atque porrigena cervicem ferocem securi Romanæ gerit catenas illa manu qua gessit arma. Véheris rite super hos per ora tui populi, Cæsar, purpureus in curru victore; et qua transibis circumplauderis manibus tuorum, flore projecto undique operiente vicos. Miles habebit tempora

*****

corruptus. Tò bona, ut supra, ‘Cumqne bonis nuribus.’ Scribe, Quæ tulit: ut ad nomen Germanici respiciat, qui Drusi filius: idqne jam occupasse et præmonuisse video Tanaquillum Fabrum in Epistolæ nuper editis Ep. 1. 40. cui loci hujus restituti gloriam cedo: potest et, Quæ bene tulit, hoc est, jure tulit: qui loquendi modus Nasoni perquam familiaris. Heins. Non damno hanc correctionem, sed tamen illud bona vel bene hic non placet, nec ad tò progenies referrem, sed ad cognomina: quare legerem, Quæ nora progenies digna parente tulit: quia novum nomen Germanici primus Drusus meruit, digna progenies Livia matre sua. Nam ante Drusum nemo de Germanis vel triumphaverat, vel nomen retulerat, quo passim respicit auctor Elegiæ in Drusum. Vid. vs. 338. 391. 457. Novus vero et bonus centus a librariis permutata. Vid. Remed. Amor. 567. Burn.—41 Duo vett. Corn. *infractis vir.* Deinde unus liber mal. *tutus ab.* Pr. Ed. *tectus ab aula;* et Bersm. *in herbu.*—42 Gottorph. et unus Med. *Discolor ips.* Mox crit Heins. recepit ex pr. Pol. et duobus aliis pro vulg. erat.—43 *Sparsis pro passis plurimi.*—44 *Jacel* Lovaniensis et quinque alii [pro scđt;] male: nam et in nummis gentes vietæ et captæ sedentium habitu conspicuntur, ut in nummis Domitian, ubi Germania et Sarmatia vieta videntur; et Jndæa, in nummis Titi. Burn.—

NOTÆ

cus a vietiis Germanis dictus.

40 *Parente]* Pater fuit Tiber. Cland. Nero, mater Livia uxor Augusti, cui maxime assentatur Naso.

41 *Cornibus]* Non Deos modo fluminibus, sed et illis cornua attribuerunt Poëtæ, propter diversos et sinnatos aquarum cursus. Per flumina vero si populos et gentes intelligas,

cornua robur eorum designabunt, quæ fracta fractas vires significabunt.

43 *Passis]* Utpote in luctu, de more.

45 *Animosa]* Quia animosi Germani.

47 *Cæsar]* Tiberium intellige.

48 *Purpurcus]* Veste indutus purpurea, intertexto auro.

'Tempora Phœbea lauro cingetur; Ioque,
Miles, Io, magna voce, Triumphus, canet.
Ipse sono plausuque simul fremituque canentum
Quadrijugos cernes sæpe resistere equos.
Inde petes arcem, delubra faventia votis; 55
Et dabitur merito laurea vota Jovi.
Hæc ego summiotus, qua possum, mente videbo:
Erepti nobis jus habet illa loci.
Illa per immensas spatiatur libera terras:
In cœlum celeri pervenit illa fuga. 60
Illa meos oculos medium deducit in Urbem;
Immunes tanti nec sinit esse boni.

redimita lauro Phœbea, et cantabit, Io, Io Triumphus, elata voce. Ipse ridebis equos quadrijugos sæpe resistere strepitu et plausu atque fremitu eantantium. Inde ibis in arcem et tempula faventia votis: et lauræ promissa offeretur Jovi merito. Ego pulsus ea aspiciam animo quo possum: ille habet jus loci nobis sublati. Ille liber discurrat per vastas terras: ille conscedit cœlum brevi ealle. Ille deducit meos oculos in Urbem medium; neque palitur esse privatos tanti boni. Atque reperiet

47 P. et tres alii rict. traheris.—51 Arund. laur. eingeris; Ioq.—53 Canentum Heins. dedit ex pr. Pol. pr. V. pr. Pal. et sex aliis pro vulg. cancellis; duo canentes; Comb. parentes.—54 Multi Quadrijuges cern. —55 Be. Serv. et tres Ind. petent arc. tres alii petunt. Olim scribebatur arc. et delubr. Heins. monet ῥὸ et tollendum cum septem scriptis, ut sit appositio.—56 Pro rota iterque Pol. pr. Pal. et multi alii vitta; Jun. et P. sertæ. 'In Francofurtensi erat laurea teuera, sub quo aliud quid latere suspicor: in alijs erat multa, mota, victa, juncta, nota; quod ultimum non malum videbatur Heinsio, ut aduletur Augusto, qui sæpe Jovi laurum dederat.' Burm.—58 Burm. conj. jus dabit ill. —59 Pro terras Lov. curas; Burm. conj. gentes.—60 In vulgaris legebatur illa via: sed quia inox sequitur 'Invenietq. viam' Burm. hic ex Leid. et plurimis vett. Edd. reponit fuga.—61 Be. Illa meos medium visus deduc.—

NOTÆ

51 *Phœbea*] Phœbo seu Apollini sacram laurum, ob Daphnen in eam arborem mutatain, jam sæpe diximus. Lauro vero coronari triumphantes notius est quam ut opus sit dicere.

52 *Io*] Vox erat acclamantium atque applaudientium.

53 *Canentum*] Citharædorum enim ac tibicinum turba triumphantem Imperatorem comitabantur.

54 *Resistere*] Turba scilicet obstante, fremituque terrente.

55 *Arcem*] Capitolium; ubi templum Jovis.

Farentia] Quia ipse Jupiter, in templo Capitolino cultus, favens.

56 *Dabitur*] De more: triumphantes enim coronam auream, cum pretiosis manubiis Jovi dicatis, in Capitolio quasi in sinu ejus deponebant.

59 *Illa*] Mens, scilicet, quæ, ubi cunque sit, corpus quodcumque libet agitare atque adeo cernere potest.

Invenietque viam, qua currus spectet eburnos.

Sic certe in patria per breve tempus ero.

Vera tamen populus capiet spectacula felix :

65

Lætaque erit præsens cum Duce turba suo.

At mihi fingenti tantum, longeque remoto,

Auribus hic fructus percipiendus erit.

Atque procul Latio diversum missus in orbem

Qui narret cupido, vix erit, ista mihi.

70

Is quoque jam serum referet veteremque triumphum.

Quo tamen audiero tempore, latus ero.

Illa dies veniet, mea qua lugubria ponam ;

Causaque privata publica major erit.

viam, qua videat currus eburnos. Ita certe ero in patria per exiguum spatiū. Beatus vero populus fruetur veris spectaculis : et agmen præsens festivum erit cum duce suo. At ea voluptas erit sumenda auribus tantum mihi imaginanti atque longe dissito. Vixque erit qui, missus in remotum regionem longe a Latio, referat ista mihi avido. Ille insuper narrabit triumphum serum, et jam veterem. Latus ero tamen quo tempore accepero. Illa dies aderit, qua omittam mea tristia ; et causa communis erit potior privata.

63 Olim legebatur *Invenietque animus qua curr.* ‘ *Invenietque* Hamburg. et tres alii cum Arundeliano : *Invenietque* Richelian. *Inveniesque* alius : *Inveniesque arcem* Rottendorph. Tres, *Inveniesque viam*; ut apud Virgil. ‘ *Inveni, Germana, viam.*’ Sed quia rō rīa paulo ante præcessit, scribe, *Invenietque adiutum.* Supra. etiam, deducet, et sinet. Heins. *Invenietque animus currus quos spectet* Be.—61 Be. in patrīam.—65 Pro *felix* Mor. habet præsens; et seq. vs. *felix* pro *præsens*.—67 Leid. mīh. *surgenti tant.*—68 *Percipiendus*, quod est in non-nullis, Naugerius rectum putat; vulg. *præcipiendus*: Leid. *perspiciendus*.—69 *Utque* quatuor scripti; Heins. conj. *Aque.*—71 Excerpt. Voss. *Tan pro jam.*—73 Pro *veniet* Heins. scribendum putat *veniat*, ut sit optantis.

NOTÆ

Quanquam maxima est differentia inter modum quo mens quidpiam cogitat atque eum quo fruitur.

60 *Fuga*] Pro ipsa mentis celeritate aut motu.

63 *Eburnos*] Propter sellam curvam eburneam, scilicet.

64 *Sic*] Cogitando, atque singula evolvendo quæ Romæ per triumphi tempus aguntur.

65 *Vera*] Quia non vanis simulacris rerum, sicuti Poëta, sed rebns ipsis perfruetur. Quanquam hanc scio annon majori voluptate gandeat qui bene cogitare didicit, quam qui hujus-

modi oculis usurpat spectacula. Ea enim rudiores videntur larvæ, quibus minime movetur qui interiora scrutatur.

68 *Auribus*] Fama accipiendo quæ Romæ acta fuerint.

72 *Latus*] Conficta hæc omnia, Tiberio vel magis Augusto assentandi gratia.

73 *Dies*] Qua de triumpho mihi referetur.

74 *Major*] Ut de publico commodo gaudem, tametsi magis ob privata mala lugendum foret.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

UTRAMQUE Ursam precatur Poëta ut Romanam nrbem ac uxorem aspiciant : sibique referant sitne ea mariti memor, an non. Postmodum seipsum arguit, quod dubitet de uxoris fide, a qua se amari intelligat. Tum eam laudat, doletque quod sua causa in assidno luctu versetur. Demum hortatur ut in fide permaneat.

MAGNA minorque feræ, quarum regis altera Graias,
 Altera Sidonias, utraque sicca, rates :
 Omnia cum summo positæ videatis in axe,
 Et maris occiduas non subeatis aquas,
 Ætheramque suis cingens amplexibus arcem 5
 Vester ab intacta circulus extet humo ;
 Aspice illa, precor, quæ non bene mœniā quondam
 Dicitur Iliades transiliuisse Remus :

Major et minor bellæ, quarum una dirigi naves Græcas, alia Sidonias, utraque sicca ; cum affixæ sublimi polo omnia intuemini, neque descendatis in aquas occiduas, et vester circulus circumplexens sedes æthereas suo ambitu emineat extra terram intactam ; intuemini, quæso, illa mœnia, quæ Iliades Remus dicitur olim temerario

1 Lov. Jun. Leid. et plerique omnes, teste Burm. *regit pro regis.*—5 Quidam Æthercum...axem; alii orbem; Medonian. Ætheream...areton.—6 Lov. *circ. exit hum.*—7 Pr. Ed. *Aspice et ill.*—8 Alii *transiliisse R.*—9 Be. *nitidam pro*

NOTÆ

1 *Magna*] Ursam majorem dicit, seu Heliœn, cuius aspectu Græci navigationes suas dirigebant. In illud vero sidus Callistoneum Lycaonis filiam mutatam fuisse, postquam Ursæ formam induisset, taret toties repetere.

2 *Minor*] Ursam minor Cynosura etiam dicitur, quam Phœnices spectabant.

3 *Sidonias*] Sidonis Phœniciae urbis opulentissimæ.

4 *Sicca*] Quia neutra occidit, neque adeo mari tingi videtur, siquidem ad

polum Septemtrionalem nobis semper sublatum sunt positæ.

5 *Arcem*] Cœlum. Quanquam circulus polaris seu Arctiens brevior.

6 *Intacta*] Quia nobis semper sese videndas præbent Ursæ in polo Septemtrionali positæ, ut modo dixi.

7 *Non bene*] Valli enim a Romulo parati dum irridet angustias Remus, atque incerepat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est.

8 *Iliades*] Iliæ Vestalis filius.

Inque meam nitidos dominam convertite vultus :

Sitque memor nostri neene, referre mihi.

10

Hei mihi ! cur, nimum quæ sunt manifesta, requiro ?

Cur labat ambiguo spes mihi mixta metu ?

Crede quod est, quod vis ; ac desine tuta vereri :

Deque fide certa sit tibi certa fides.

Quodque polo fixæ nequeunt tibi dicere flammæ,

15

Non mentitura tu tibi voce refer :

Esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est ;

Quodque potest, secum nomen habere tuum.

Vultibus illa tuis, tanquam præsentis, inhæret,

Teque remota procul, si modo vivit, amat.

20

Ecquid, ut incubuit justo mens ægra dolori,

Lenis ab admonito pectore somnus abit ?

superasse saltu : atque convertite oculos splendidos in meam dominam ; et nuntiate mihi recordeturne mei necne. Hei mihi ! quamobrem exquirro quæ sunt nimis aperta ? quamobrem spes mihi vacillat juncta dubio timori ? Crede quod est, quod cupis ; et omittere metuere quæ secura sunt : et fides sit tibi indubitate de fide certa. Et narra tibi voce non falsa quod ignes in axe positi non possunt tibi dicere ; Eam, quam maxime amas, tui non esse oblitus ; et, quod licet, habere secum nomen tuum. Illa inhæret tuis oculis tanquam præsentis ; atque longe dissita, te diligit, si modo virit. Nonne postquam tristis animus affixus est justo dolori, suavis somnus recedit

nitidos.—11 Olim legebatur *Hei mihi cur timui?* Heins. reposuit nimum ex pr. Edd. et quatuor scriptis: conj. etiam timide; nam pr. V. et pr. Pal. timeam, et duo alii timeo : Leid. *timidus*, quod non displicet Burm.—12 Pro mihi vulg. habent *mea*; ex quatuor scriptis Heins. reposuit *mihi*: Arund. *bona*. Pro mixta Heins. etiam malit *victa*; in uno enim Italico erat *nixa*: in uno *masta*; in alio *nota*: unus litera nostra *metu*.—13 *Quod vis*, quinque vett. vulg. et *ris*; Arund. *quamvis*.—15 Be. *Quæque pol.* Tum Voss. *positæ pro fixæ*.—16 Be. *Non matutinæ tu*.—17 *De quo Puteanens*; recte: maxima scilicet cura est, an tui memor sit. Burm.—19 *Præsentis inhæret* ex septem vett. placet Heins. præ vulg. *præsentibus hæret*.—21 *Ut multi vett. et prisca* Edd. sed vulg. *ubi*. Jun. *ut incubuit*. Tum pro *justo dno mæsto*; Be. *nullo*; R. *certo*. Mor. etiam et Lov. *mens aqua dol*.—22 Malim, quod in aliis legitur, *Lenis, ab admonitu, pectore somnus abit*. D. Heins. *Ab attonito duo :*

NOTÆ

9 *Nitidos*] Stellarum quippe nitidum lumen.

seu exulem Poëtam, habere non licet.

13 *Quod est*] Dominam esse mei memorem.

21 *Incubuit*] Multum atque acriter cogitavit.

15 *Flammæ*] Utraque ursa, sidera cœlo affixa.

22 *Admonito*] De Poëtæ exilio, scilicet, cum illud subinde uxoris ejus mentem subiret.

18 *Quod potest*] Namque rem ipsam,

Tunc subeunt curæ, dum te lectusque locusque

Tangit, et oblitam non sinit esse mei.

Et veniunt æstus, et nox immensa videtur ;

25

Fessaque jactati corporis ossa dolent.

Non equidem dubito, quin hæc et cetera fiant;

Detque tuus casti signa doloris amor :

Nec cruciere minus, quam cum Thebana cruentum

Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.

30

Quid tamen ipse precer dubito : nec dicere possum,

Affectum quem te mentis habere velim.

Tristis es ? indignor, quod sum tibi causa doloris :

Non es ? ut amissō conjugē digna forces.

Tu vero tua damna dole, mitissima conjux ;

35

Tempus et a nostris exige triste malis :

a pectore solicitato? Tunc curæ ingruunt, cum lectus et locus tangit te, neque patitur te esse mei immemorem. Atque exoriuntur anxieties, et nox videtur longissima; et ossa lassa corporis agitati dolent. Non equidem dubito quin hæc et cetera fiant, et tuus amor faciat indicia pulisci doloris: neque torquearis minus, quam cum Thebana vidit Hecorem sanguinolentum trahi currū Thessalico. Neque tamen liquet quid ipse orem; neque possum dicere quem affectum animi cupiam te habere. Mæsta es? doleo, quod sim tibi causa mæroris: non es? vellem ut esses digna marito amissō. Tu vero defle tua mala, uxor amabilis; atque traducito tempus

-----

ab ammonitu Be. Jun. et Leid. Abest prim. Pol. prim. V. et duo alii.—23 Med. Num subeunt cur. Be. Tunc veniunt cum te curæ lectusq. Pro locusq. Heins. conj. torusq.—25 Unus Italic. Tunc veniunt: Comb. Conveniunt. Tum Barb. questus pro æstus. Heins. conj. Num veniunt questus; ut ei superiori hexametro Num pro Tunc. Multi vett. Tum; Pol. pr. Nec.—26 Duo libri Fessaq. versati corp. —27 R. hac majoraque fiant.—28 Casti est in Barb. pro var. lect. et placet Heins. præ vulg. mæsti: Leid. tacti. Mox pro doloris Heins. ad Art. III. 720. citat timoris.—29 Pro Thebana Be. Trojana. Tum cruentum ex vett. dedit Heins. pro vulg. perentum.—30 Be. vidit ab hoste rap. Multi etiam trahi pro rapi.—34 Fleas priscas editiones et quidam scripti: unus, feres. Carmen mendosum. Illa autem, Tristis es et Non es, per interrogationem lege. Si quid video, et hoc et superius distichon hic demeo inculata sunt ab aliena manu. Heins.—35 Lov. mea pro tua. Deinde Excerpt. Voss. et alias dol. mæstissima conj.—

NOTÆ

25. *Æstus*] Optime exprimit vox ista solicitudines et anxietates quæ fluctuatim mentem percussunt, et quodammodo convellunt.

29 *Thebana*] Audromache est, Heitoris uxor, Eetionis, Thebarum Ciliæ regis, filia.

30 *Thessalico*] Achillis Thessali, qui

Hecorem currui alligatum ter circum muros patrios raptavit.

31 *Digna*] Quamque adeo ob amissum virum tristem esse deceat.

35 *Ta vro*] Non amplius ambigit Poëta, sed tristem esse uxorem suadet, siquidem et res et ratio ita ferant.

Fleque meos casus. Est quædam flere voluptas.

Expletur lacrymis egeriturque dolor.

Atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset

Mors mea; morte fores sola relicta mea!

40

Spiritus hic per te patrias exisset in auras!

Sparsissent lacrymæ pectora nostra piæ!

Supremoque die notum spectantia cœlum

Texissent digiti lumina nostra tui!

Et cinis in tumulo positus jacuisset avito!

45

Tactaque nascenti corpus haberet humus!

Denique et, ut vixi, sine crimine mortuus essem!

Nunc mea suppicio vita pudenda suo est.

Me miserum, si tu, cum diceris exulis uxor,

Avertis vultus, et subit ora rubor!

50

Me miserum, si turpe putas mihi nupta videri!

Me miserum, si te jam pudet esse meam!

mæstum ex nostris arumnis. Et deplora meas vices. Est quoddam solatium plorare: dolor expletur et expuitur fletibus. Atque utinam non vita, sed obitus meus esset tibi flendus, et esses deserta sola meo obitu. Hæc anima emissæ esset tuo auxilio in aërem patrium! Piæ lacryme irrigassent pectora nostra! Et digitæ tui condilissent nostros oculos aspicentes cœlum cognitum ultimo die! Et cinis compitus mansisset in sepulcro avito! Et terra tacta a me nascente haberet corpus! Denique et, sicut vixi, occidisse sine probro! Nunc vita mea est erubescenda sua pæna. Me infelicem, si tu, quando vocaris conjux profugi, detorques faciem, et robur spargitur in vultus! Me infelicem, si credis indecorum videri mihi juncta matrimonio! Me infelicem, si nunc pudet te esse meam! Ubi est illud tempus,

-----
 38 Mor. *lacr. exigiturque dol.*—40 Barb. *relict. mei.*—41 Pro per Serv. et Be. pro; Heins. conj. prope: Burn. mallet certe patr. Richel. vacuas pro patrias. Mox Serv. et Excerpt. Voss. in oras.—42 Alii corpora pro pectora: et Be. cum Mor. et pr. Ed. nostr. tuae.—44 Mor. et quatuor alii *Clausissent dig.* Francius malebat Texissent.—45 Be. *jacuiss. amico.*—47 Quinque scripti exhibent et ut, quod Heins. placet præ vulg. dum: pr. Edd. et scripti novem ut et. Mollius esse Burn. putat uti, nam in Leid. erat ut: Francius mallet cœu.—48 Mycill. Gryph. et aliae Edd. Nec mea s. v. p. foret; et sic Be. Jun. R. Lov. et tres alii: Ne...foret sex alii; Mor. Nunc..foret; Excerpt. Voss.

NOTÆ

87 *Quædam*] Est profecto; verum unde petatur ea voluptas facile non est in transcurso expedire.

optasset fida conjux. Atque hæc sunt ad amorem percellendum cien-dasne lacrymas maxime idonea.

40 *Morte*] Nou exilio. Minus misera fore credit uxorem, siquidem morte sua, non exilio, vidua esset. Quod quidem quanquam verissimum fuerit, illud tamen erat quod nunquam

41 *Per te*] Quæ obeuntis manus mulsisse, oculos clausisses, &c.

43 *Notum*] Quantum ab exilio abhornerit Naso hinc patet, qui nequidem Scythico cœlo conciliari potuerit.

Tempus ubi est illud, quo te jactare solebas
 Conjuge, nec nomen dissimulare viri ?
 Tempus ubi est, quo te (nisi si fugis illa referre) 55
 Et dici memini, juvit et esse meam ?
 Utque probæ dignum est, omni tibi dote placebam.
 Addebat veris multa farentis amor.
 Nec quem præferres, (ita res tibi magna videbar,) 60
 Quenam tuum malles esse, vir alter erat.
 Nunc quoque ne pudeat, quod sis mihi nupta : tuusque
 Non dolor hinc debet, debet abesse pudor.
 Cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu ;
 Num legis Euadnen erubuisse viro ?

quo consuereras gloriari me marito, neque dissimulare nomen conjugis? Ubi est tempus, quo, (nisi si non vis illorum meminisse,) et recordor te appelluri meam, et profuit esse? Et sicut bonam decet, tibi gratius eram omni modo, favor amantis adjiciebat multa veris. Neque alius vir erat quem antepones, quemque malles esse tuum, ita ridebar tibi res magna. Ne pudeat nunc etiam, quod sis mihi conjux: tuusque dolor non debet hinc procul esse, sed pudor. Cum audax Capaneus occubuit repentina ictu, anne legis Euadnen puduisse mariti? Nec quia Rex Orbis re-

Et...foret.—50 Novem scripti et Bersm. ora pudor.—53 Scribe, me jactare solebas Conjuge: et sic pro diversa lectione Vossianus. Nonnulli alii, Tempus ubi est, quo te de me jactare solebas. Heins. Si legamus me jactare, ablativo casu sumi debet τὸ me, et intelligi te jactare, quod quam durum sit et parum Ovidianum manifestum est; et tunc satius foret cum Lovan. et sex aliis legere, Tempus ubi est, quo te de me jactare solebas? ego antiquam lectionem retineo, quia ita semper Noster et alii locuti. Epist. XII. 175. ‘Forsitan et stultæ dum te jaetare maritæ Quæris?’ Epist. XXI. 62. ‘Quod mihi te jaetas?’ Burm.—54 Mycill. et Gryph. dissim. meum.—55 Olim legebatur T. ubi est, quo te (nisi non vis illa referri.) ‘Primus Vaticanus, T. ubi est illud, quo non fugis illa referre; primus Politiani et primus Palatinus, T. ubi est illud, quo, nisi fugis illa referre; optimus Mediceus, T. ubi est, quo te nisi non fugis illa referre. Alii aliter, sed longius a vestigiis veræ scripturæ, quam ecce, T. ubi est, quo te (nisi si fugis illa referre) Et dici memini, juvit et esse meam? Singula videamus. τὸ nisi si passim corruptum est apud Nostrum. Vide Notas Epist. IV. vs. 3. referre pro meminisse, recordari: monitum a me ad Epist. V. vs. 113. fugis referre, pro metuis. Adi Notas Epist. IX. vs. 15.’ Heins. Quo te nisi vita referri unus, tempus ubi quo te mihi non vis vera fateri Patav. nisi non vis vera fateri Bernens. deinde volebat Francius, ut dici memini, jurit ut esse, mean.—57 Probæ ex castigatoriis recepit Heins. pro vulg. proba. Mox Mor. et Be. mihi...placebus pro tibi...placebam.—58 Be. A. veri m. favoris a. et Jun. fatentis a.—59 Digna pro magna Jun. et duo alii.—62 Alii deb. dol. hinc. Heins. etiam mallet rubor quam pudor, quia ‘pudeat’ præcessit.—64 Num ex V. Ro. et

NOTÆ

58 *Farentis*] Tui, scilicet. Solent vero, aliquem qui amant, omnia ab eo in bonam partem magis accipere, atque in virtutum loco reponere, quæ

aliis nulla sunt.

63 *Capancus*] Superbus fuit Deorum contemtor, unus ex septem ducibus qui Thebas obsederunt. Is Jove in-

Nec, quia Rex mundi compescuit ignibus ignes, 65
 Ipse tuis, Phaëthon, inficiandus eras.
 Nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
 Quod precibus periit ambitiosa suis.
 Nec tibi, quod sævis ego sum Jovis ignibus ictus,
 Purpureus molli fiat in ore rubor : 70
 Sed magis in nostri curam consurge tuendi,
 Exemplumque mihi conjugis esto bonæ :
 Materiamque tuis tristem virtutibus imple.
 Ardua per præceps gloria vadat iter.
 Hectora quis nosset, si felix Troja fuissest ? 75
 Publica Virtuti per mala facta via est.
 Ars tua, Tiphy, jacet, si non sit in æquore fluctus :
 Si valeant homines, ars tua, Phœbe, jacet.

pressit flamas flammis, ipse eras dissimulandus tuis, o Phaëthon. Neque Semele facta est aliena patri Cadmo, quia ambitious obiit votis suis. Neque pudor purpureus occupet tuos teneros vultus, quia ego sum afflatus feris ignibus Joris: sed excitator magis in curam nostri defendendi, et esto mihi exemplum bona uxoris: atque imple argumentum luctuosum tuis virtutibus. Gloria difficultis eat per riam arduam. Quis cognosceret Hectorem, si Troja fuissest beata? Via facta est publica Virtuti per mala. Ars tua sit inutilis, o Tiphy, si procella non sit in mari: ars tua sit inutilis, o Apollo, si homines prospera fruantur valetudine. Virtus quæ

dnobus aliis: vulg. Non. Deinde, quia in Ibid. 350 quidam MSS. habeant erub. nurun, propterea hic quoque Burm. putat posse legi erub. virum. In Be. hic vs. ita legitur *Mansit fidu suo tristis Erathna viro.*—69 Quidam ign. ustus.—70 Be. in orbe pudor. Multi etiam pudor pro rubor.—74 Scribe radat cum Juniano et alio; nisi tendat mavis: nam tendit est in tribus. Heins. Vulg. radit.—75 Be. T. maneret.—76 *Virtuti rectius legas cum uno Vaticano. Heins.* Vulg. *virtutis.*—77 Pro jacet Pat. latct; Hcins. conj. vacet.—78 Hic

NOTÆ

vito cum eam urbem sese capturum
 gloriaretur, fulmine oppressus est.

64 *Eudnen]* Capanei fuit uxor, quæ in ejus rogum sese immisit, incredibili quadam impulsa impatientia amoris.

65 *Rex]* Jupiter, qui Phaëthontem Solis curru fulmine excusset.

Ignes] Quos ipse Phaëthon accenderat, de quibus in Metam.

67 *Semele]* Ejus vide fabulam iu tertio Metam.

69 *Jovis]* Augusti; quem per summum nefas jam sæpius Deum fecit

ineptus adulator.

Ignibus] Ira.

73 *Virtutibus]* Quæ tempore aduerso magis elucentur: quanquam difficultius secundis rebus illas tueri.

75 *Quis nosset]* Fortitudo vero ejus per certamina inclinavit, quæ nulla fuissent nisi hostis accessisset.

76 *Virtuti]* Fortitudini, scilicet, præsertim, atque animi firmitati.

77 *Tiphy]* Qui gubernator fuit Argo navis.

78 *Phœbe]* Apollinem seu Phœbum

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus arguiturque malis.

80

Dat tibi nostra locum tituli Fortuna ; caputque

Conspicuum pietas qua tua tollat habet.

Utere temporibus, quorum nunc munere freta es.

En patet in laudes area lata tuas.

*abscondita est, et jacet non cognita in rebus secundis, extat et ostenditur adversis.
Sors nostra tibi præbet occasionem laudis; et pietas tua habet qua tollat caput conspicuum. Utere occasione, cuius beneficio nunc polles. Ecce vastus campus apertus
est in gloriam tuam.*

-----

quoque cum Gottorph. Heins, mallet *P. vacet* : plurimi alii *vacat*.—83 Non intelligo hæc : nam si cum Merula explices, adjuta es, sustentata es, ‘munere temporum’ quid sibi velit Poëta non capio. Cl. Heumannus in Parergis Criticis nuper editis p. 115. ‘intrepide’ se legere dicit, *fida es*; quod, pace viri doctissimi dixerim, minime placet : explicat autem, nunc ex suis malis occasionem datam uxori demonstrandi se fidam : sed an hoc significare possunt illa verba, ‘quorum nunc munere fida es?’ an ergo antea non erat fida? aliud est enim fidam esse, aliud occasione data fidem illam ostendere : hoc si voluisset aliis verbis usus fuisset. In MSS. Richel. erat, *quorum tibi copia nunc est*. Sed neque hoc sensum aptum facit : in quatuor aliis, *quorum tu munere freta es*: in Lovan. *quorum sic*: in optimis codicibus Juniano et Leidensi, *quorum non munere freta es*. Ex quorum vestigiis rectius legi posset, *Utere temporibus, quorum non munere spreto, En patet in laudes area lata tuas*. Utere infelicibus mariti tui temporibus, quorum munus, id est occasionem, si non spernas, ingens tibi in laudes area patebit, et ita erit, ut alibi dicit, aliquis usus in ipsis malis. *Munera vero et dona temporis obvia et elegans locutio*: ita Quint. x. 6. ‘Refutare temporis munera longe stultissimum’ quod idem est quod *spernere*: sed de illo amplius ad Val. Flac. n. 252. jam egimus. Burm.—84 En ex Heins. emend. quomodo et unus V. Mox *lata* ex pr. Edd. et sex scriptis placet Heins. præ vulg. *magna*.

NOTÆ

medicæ artis inventorem sæpius dixi-   habueris, idem credideris quod et
mns.   pagina sacra docet, beatum illum

81 *Tituli*] *Laudis*.

qui tam tanta ipsa confirmaverint.

83 *Freta*] Adeoque si Nasoni fidem

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

AMICUM laudat Poëta, exponitque Tomitani exilii incommoda: precaturque eum latenter, ut ab Augusto mitius et paulo propinquius exilium petat; quod facile impetrari posse docet, cum magna sit ipsius clementia. Postremo narrat quemadmodum e locis non nimium longinquis fugerit Orestes cum Iphigenia sorore: ablata etiam inde Diana ad meliora loca.

O QUI, nominibus cum sis generosus avitis,
Exsuperas morum nobilitate genus:
Cujus inest animo patrii candoris imago,
Non careat nervis candor ut iste suis:
Cujus in ingenio patriæ facundia linguae est, 5
Qua prior in Latio non fuit ulla Foro:
Quod minime volui, positis pro nomine signis
Dictus es. Ignoscas laudibus ista tuis.
Nil ego peccavi: tua te bona cognita produnt.
Si, quod es, appares; culpa soluta mea est. 10

*O qui, cum sis nobilis gloria avorum, vincis nobilitatem gloria morum; cuius ingenio insidet imago patrii candoris, ut iste candor non careat suis vi-
vibus: in cuius animo est eloquium linguae paternæ, qua nulla fuit melior in
foro Latino; appellatus es indiciis positis pro nomine, quod minime cupivi: con-
cedas ista gloriae tuae. Ego nihil deliqui. Bona tua cognita te patefaciunt.*

1 Multi scripti et editi generosus avorum: duo generose tuorum.—4 In Leid. meritis pro nervis: in Jun. Be. et sexdecim aliis numeris.—6 Leid. Qua melior L. Mox Gryph. illa pro ulla.—8 In Be. est ignorus pro ignoscas.

NOTÆ

1 *Nominibus]* Atque adeo genere nobili.

4 *Suis]* Non imaginem tantum candoris paterni habere istam suum amicum dicit Naso, sed insuper ipsi innatam virtutem et candorem proprium.

7 *Minime]* Quia mallet suo nomine appellare.

8 *Ignoscas]* Siquidem aliquis ex his indiciis te esse meum amicum cognoverit.

10 *Quod es, appares]* Quæ laus est maxima.

Culpa] Qua virtutes tuas celebravi, ut hinc cognoscereris. Ceterum credibile est per uxorem traditas esse epistolas, atque ita, ut in tanta urbe,

Nec tamen officium nostro tibi carmine factum,

Principe tam justo, posse nocere puta.

Ipse Pater Patriæ, (quid enim civilius illo?)

Sustinet in nostro carmine sæpe legi.

Nec prohibere potest, quia res est publica Cæsar;

15

Et de communi pars quoque nostra bono est.

Jupiter ingeniis præbet sua numina vatum;

Seque celebrari quolibet ore sinit.

Causa tua exemplo Superorum tuta duorum est:

Quorum hic conspicitur, creditur ille Deus.

20

Ut non debuerim, tamen hoc ego crimen amabo:

Non fuit arbitrii litera nostra tui.

Nec nova, quod tecum loquor, est injuria; nostro

Incolmis cum quo sæpe locutus eram.

Si rideris quod es; ego vaco culpa. Neque tamen crede officium tibi exhibitum nostro carmine posse tibi obesse Principe tam justo. Ipse Pater Patriæ, (quid enim civilius illo?) patitur sæpe legi in nostro carmine. Neque Cæsar potest impedire, quia est res publica: et est etiam pars nostra de bono communi. Jupiter præbet sua numina ingeniis Poëtarum; et patitur se laudari quolibet ore. Causa tua est secura exemplo duorum Deorum; ex quibus hic Deus videtur, ille creditur. Quamvis non debuerim, nihilominus ego diligam hoc peccatum: nostra epistola non fuit in tua potestate. Neque injuria nostra quod te alloquor, est nora; quem sæpe

*****

Mox ista est ex altero Pol. vulg. ipse.—12 *Puta* recepit Heins. ex quatuor vett. pro vulg. *puto*.—13 Meliores, teste Heins. *cicilius*; tres tamen communi us.—15 Lege cum optimis editionibus, sublata distinctione, *quia res est publica Cæsar*: nec conjugenda illa sunt, *Cæsar potest prohibere*: est enim res communis Cæsar, et in illo hono communi mihi quoque pars est. Burm.—17 Alii *sua nomina rat*.—20 Excerpt. Voss. *conspicitur*; alii cum vulg. *aspicitur*.—21 Amabo Heins. dedit ex pr. V. et Leid. pro vulg. *hubeo*.—22 Francius legebatur *nostr. sui*.—23 Sic Burm. distinctione sua locum levat: olim *est injuria nostra*. Nos-

NOTÆ

quem maxime compellaret Poëta, non ita facile esset intelligere, nisi aliunde cognitus foret. Messalam tamen oratorem designari conjecturunt.

11 *Officium*] Quo te dignis lundibus celebravi.

13 *Cirilius illo*] Qui non civium modo necessitudines quid ferant capiti; sed et earum leges religiose observavit.

19 *Duorum*] Jovis et Augusti. Quan-

quam me piget hujus impietatis. *

20 *Creditur*] Immo non ubique modo videtur Jupiter, siquidem per eum Ethnico more. Dein verum intelligas, sed sentitur, cognoscitur maxime, atque per eum omnia.

21 *Hoc*] Te celebrare meis carminibus.

22 *Arbitrii*] Ut ipse sibi injurius Augustus videatur, siquidem ob literas nostras tibi irascatur.

Quo vereare minus, ne sim tibi crimen amicus ; 25
 Invidiam, si qua est, auctor habere potest.
 Nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis
 (Hoc noli certe dissimulare) pater :
 Ingeniumque mecum (potes hoc meminisse) probabat :
 Plus etiam, quam me judice dignus eram. 30
 Deque meis illo referebat versibus ore,
 In quo pars altæ nobilitatis erat.
 Non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
 Sed prius auctori sunt data verba tuo.
 Nec data sunt, mihi crede, tamen : sed in omnibus actis, 35
 Ultima si demas, vita tuenda mea est.
 Hanc quoque, qua perii, culpam scelus esse negabis,
 Si tanti series sit tibi nota mali.
 Aut timor, aut error nobis, prius obsuit error.
 Ah sine me fati non meminisse mei ! 40

allocutus eram sospes. Ut minus metuas, ne ego amicus sim tibi criminis; auctor potest habere invidiam, si qua est. Nam tuus pater est semper observatus a me ab annis teneris: noli certe hoc negare: atque laudabat meum ingenium (potes ista recordari:) etiam amplius quam eram dignus, me judice. Atque narrabat de meis carminibus illo ore in quo erat pars excelsæ nobilitatis. Non ergo nunc tibi impeditum est, quod dominus ista me admisit, sed antea genitor tuo. Neque tamen impeditum est, mihi crede; sed si tollas postrema, vita mea est defendenda in omnibus factis. Negabis etiam peccatum quo occidi esse flagitium, si series tanti mali sit tibi perspecta. Aut metus, aut error, error potius nobis nocuit. Ah! patere me

*****

tro est ex conj. Heins. vulg. nostra; duo vett. nostri.—25 Plerique vett. teste Heins. crīm. amīcē; Heins. conj. amīcō.—27 Quatuor libri Namque tuis primi.—28 Scripti et editi plurimi Saltem hoc nolī: Jun. Regius et Bernens. hoc nolit; ut ad patrem referatur, qui, si viveret, nollet dissimulare. Burm.—29 Hoc pr. Edd. et libri scripti; vulg. hac.—31 Lov. refer. plurimus or. Heins. malebat lusibus.—32 Plurimi scripti et editi magnæ pro altæ.—34 Francius malebat Sed magis aet. Tum Leid. R. et duo alii sint data.—37 Heins. malit ess. negaris.—39 Ubique fere, ‘culpam,’ ‘errorē,’ ‘stultitiam’ vocat crimen suum: quare forte corruptus est locus, et cum Puteaneo codice legendum. Aut liber, aut error: ut intelligat artem amateuriam: nam libro II. 207. duo crimina perdidisse se ait ‘carmen et errorem’: ita hic liber est carmen. Siū timor retinendum est, ut defendi potest ex lib. II. ex Pont. II. 17. creden-

NOTÆ

25 *Sim tibi crimen*] Tibi vitio atque probro vertatur.

26 *Auctor*] Ipse ego, qui jam olim patrem tuum maxime colui.

33 *Ista*] Tua, scilicet, Messala.

31 *Auctori*] Patri: ut frustra sit qui te hodie amicum meum cavilletur.

35 *Nec data*] Quia deceptus non est pater tuus in me.

Neve retractando nondum coëuntia rumpam

Vulnera ; vix illis proderit ipsa quies.

Ergo ut jure damus poenas ; sic absuit omne

Peccato facimus consiliumque meo.

Idque Deus sentit : pro quo nec lumen ademtum est, 45

Nec mihi distractas possidet alter opes.

Forsitan hanc ipsam (vivat modo) finiet olim,

Tempore cum fuerit lenior ira, fugam.

Nunc precor hinc alio jubeat discedere ; si non

Nostra verecundo vota pudore carent. 50

Mitius exilium, pauloque propinquius, opto ;

Quique sit a sævo longius hoste, locum.

Quantaque in Augusto clementia ; si quis ab illo

Hoc peteret pro me, forsitan ille daret.

Frigida me cohibent Euxini littora Ponti : 55

Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

non recordari fati mei ! Et ne rescindam vulnera nondum coalescentia refricando ;
vix ipsa quies illis erit utilis. Adeoque sicuti merito luimus pœnas ; sic omne scelus
et data opera procul fuit ab omni mea culpa. Atque Deus id credit ; quamobrem
neque vita mihi ablata, neque aliud habet rem mihi ademtum. Forte, modo vivat,
aliquando finem imponet huic ipsi exilio, cum ira fuerit mitior mora. Nunc oro
jubeat hinc alio proficiisci ; siquidem nostra desideria non cureant honesta verecun-
dia. Voro lenius exilium et paulo ricinii ; et sedes quæ sint remotores a fero
hoste. Atque ea est clementia Augusti, ut si quis hoc illum posceret pro me, forte
ille concederet. Littora gelida Ponti Euxini me tenent ; ille fuit appellatus Axe-

dum est illum, cum aliquid per errorem viderit, ita fuisse attonitum, ut non
potuerit se expedire, vel ansus fuerit errorem illum excusare ; et se inno-
centem probare. In quibusdam editis est, aut *umor* aut *error*. Burn.—39 Non
nulli plus pro prius.—40 Pro *Ah* alii *At*, vel *Aut*, vel *Sed*. In Be. *Husine me facti*
non memor esse mei.—41 *Rumpam* Heins. rescripsit ex opt. V. opt. Med. et tribus
aliis pro vulg. *rumppe*.—42 Be. *illi pro illis*. Mox tres libri *ulla quies* ; et duo
illa.—43 V. *tamen pro sic*. Tum Gryph. et Vincent. et quatuor scripti *obsuit* ;
Be. et duo *defuit*.—45 Duo libri *sensit pro sentit*. Tum per quem non V. quod
Heins. probat, si nec legeretur ; et Franciis ita conjecterat. Quidam cold.
etiam *timen pro lumen*.—47 Mor. *riram mod.* et sex alii *finiat*.—48 Jun. et
Mor. *Temp. quo fuer*.—49 Be. *Sed nunc hinc al.*—50 Be. *verba pro vota*.—
51 Lov. *paulumque*. Tum meliores, teste Heins. *propinquius opto* ; alii *quietius*
oro.—52 *Locus pro locum plurimi scripti*.—53 *Quantaq.* Heins. recepit ex
altero Pol. et duobus aliis pro vulg. *Tantaque*.—54 *Hoc* Heins. scribit cum me-
llioribus ; alii *Hac*.—55 Hic Franciis initium novæ elegiæ esse credebat. Be.

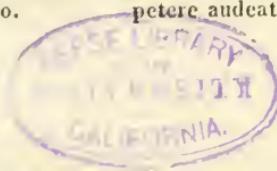
NOTÆ 6 P 50-5 A 21

13 *Jure*] Quia ' in Superis etiam
fortuna lucens est, Nec veniam læso
numine casus habet.'

45 *Deus*] Augustus denuo.

Lumen] Vita.

53 *Si quis*] Verecunde amico insi-
nuat, ut mitius exilium ab Augusto
petere audeat.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

Los Angeles

This book is DUE on the last date stamped below.

---

4 WK JUN 19 1993

REC'D LD-URL

4 WK JUL 17 1993

JUL 18 1993

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 885 6

University of California, Los Angeles

L 005 961 133 5

